Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ΔΗΜΟΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΒΕΡΟΙΑΣ
Αριθ. εισ. 148
ΔΩΡΕΑ Αφοσιώσεως
ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΒΕΡΟΙΑΣ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΜΑΡΑΣΛΗ

Σ Υ Λ Λ Ο Γ Η

ΕΚΚΡΙΤΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΩΝ ΞΕΝΩΝ ΤΕ ΕΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗι ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΙ ΚΑΙ ΠΡΩΤΟΤΥΠΩΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΗ ΣΥΝΕΡΓΙΑι ΜΕΝ ΤΩΝ Κ. Κ.

ΣΠ. ΒΑΣΗ (καθ. ἐν τῷ Πανεπ.), ***Γ. ΒΕΡΝΑΡΔΑΚΗ*** (καθ. ἐν τῷ Πανεπ.), ***ΑΓΓΕΛΟΥ ΒΛΑΧΟΥ***, ***Σ. Α. ΚΟΥΜΑΝΟΥΔΗ*** (καθ. ἐν τῇ Πανεπ.), ***Π. ΚΑΡΟΛΙΔΟΥ*** (καθ. ἐν τῷ Πανεπ.), ***Α. ΚΟΥΡΤΙΔΟΥ*** (καθ. τῆς φιλ.), ***ΣΠΥΡ. Π. ΛΑΜΠΡΟΥ*** (καθ. ἐν τῷ Πανεπ.), ***Μ. ΛΑΠΠΑ*** (δ. φ.), ***Θ. ΛΙΒΑΔΑ*** (δ. φ.), ***Μ. ΕΥΑΓΓΕΛΙΔΟΥ*** (καθ. ἐν τῷ Πανεπ.), ***Ι. ΠΑΝΤΑΖΙΔΟΥ*** (καθ. ἐν τῷ Πανεπ.), ***Θ. ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΥ*** (καθ. γυμν.), ***Ν. Γ. ΠΟΛΙΤΟΥ*** (καθ. ἐν τῇ Πανεπ.), ***Α. ΠΡΟΒΕΛΕΓΙΟΥ*** φ.), (δ. ***Ε. ΡΟΙΔΟΥ*** (δ. ν.), ***Σ. Κ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΟΠΟΥΛΟΥ*** (καθ. ἐν τῷ Πανεπ.), ***Ι. ΣΒΟΡΩΝΟΥ*** (διευθ. νομισμ. μουσ.), ***Γ. ΣΩΤΗΡΙΑΔΟΥ*** (γυμνασιάρχ.), ***ΧΡ. ΤΣΟΥΝΤΑ*** (ἐφ. τ. ἀρχ.), ***Δ. ΦΙΛΙΟΥ*** (ἐφ. τ. ἀρχ.), ***Γ. ΧΑΤΖΙΔΑΚΙ*** (καθ. ἐν τῷ Πανεπ.) καὶ ἄλλων λογίων

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑι ΔΕ

ΑΥΣΑΝΔΡΟΥ Γ. Χ. ΚΩΝΣΤΑ

ΑΝΑΛΩΜΑΣΙ

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΜΑΡΑΣΛΗ

ΕΡΝΕΣΤΟΥ ΚΟΥΡΤΙΟΥ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΚΑΤΑ ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΝ

ΣΠΥΡΙΔΩΝΟΣ Π. ΛΑΜΠΡΟΥ

ΤΟΜΟΣ Δ'.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΤΥΠΟΙΣ Π. Δ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΚΑΡΟΛΟΥ ΜΠΕΚ

1900

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ΕΡΝΕΣΤΟΥ ΚΟΥΡΤΙΟΥ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΘΕΙΣΑ ΕΚ ΤΗΣ ΓΕΡΜΑΝΙΚΗΣ

ΥΠΟ

ΣΠΥΡΙΔΩΝΟΣ Π. ΛΑΜΠΡΟΥ

ΤΟΜΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΤΥΠΟΙΣ Π. Δ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΚΑΡΟΛΟΥ ΜΠΕΚ
1900

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΤΟΥ ΤΕΤΑΡΤΟΥ ΤΟΜΟΥ

ΒΙΒΛΙΟΝ ΠΕΜΠΤΟΝ

Η ΗΓΕΜΟΝΙΑ ΤΗΣ ΣΠΑΡΤΗΣ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ

Α'. Αἱ Ἀθῆναι ὑπὸ τοὺς τριάκοντα . . . . . σελ. 5
Β'. Αἱ Ἀθῆναι μετὰ τὴν παλινόρθωσιν . . . . . » 84
Γ'. Σπάρτη καὶ Περσία. . . . . » 185
Δ'. Ὁ κορινθιακὸς πόλεμος. . . . . » 263
Ε'. Τὰ ἐπακόλουθα τῆς ἀνταλκιδείου εἰρήνης. . . . . » 362

ΒΙΒΛΙΟΝ ΕΚΤΟΝ

Η ΗΓΕΜΟΝΙΑ ΤΩΝ ΘΗΒΩΝ

Α' Ἐξέγερσις καὶ ἀμυντικὸς ἀγὼν τῶν Θηβῶν . . . σελ. 401
Β' Ἐπιθετικοὶ πόλεμοι τῶν Θηβῶν . . . . . » 501

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ΒΙΒΛΙΟΝ ΠΕΜΠΤΟΝ

Η ΗΓΕΜΟΝΙΑ ΤΗΣ ΣΠΑΡΤΗΣ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Α'.

ΑΙ ΑΘΗΝΑΙ ΥΠΟ ΤΟΥΣ ΤΡΙΑΚΟΝΤΑ

Ὁ ἀγὼν τῶν δύο πόλεων τῆς Ἑλλάδος τῶν ἐχουσῶν τὴν ἡγεμονίαν ἐπερατώθη, καὶ δὴ ὄχι κατ' ἀκολουθίαν ἀμοιβαίας ἐξαντλήσεως, οὐδὲ διὰ συνθηκολογίας καθοριζούσης ἐκ νέου τὰ ὅρια τῆς ἀρχῆς τῶν δύο πόλεων, ἀλλὰ διὰ τελείας νίκης τῆς ἑτέρας αὐτῶν καὶ παντελοῦς καθυποτάξεως τῆς ἄλλης. Νίκη λαμπροτάτη, οἵαν καὶ αὐτοὶ οἱ φιλοδοξότατοι τῶν Σπαρτιατῶν οὐδὲ κατὰ διάνοιαν ἠδύναντο νὰ φαντασθῶσιν ἐν τῷ χρόνῳ τῶν μακρῶν ἐτῶν τοῦ πολέμου εἶχε καταχθῆ αἴφνης ἄνευ κινδύνου καὶ μόχθου, ἄνευ χρηματικῶν θυσιῶν καὶ αἵματος πολιτῶν καὶ εἶχε περιέλθει εἰς τοὺς νικητὰς δίκην καρποῦ ὡρίμου. Οὗτοι εἶχον καρπωθῆ ὅλην τὴν δυσυπολογίστως μεγάλην ἐπιτυχίαν, καίτοι εἶχον συναγάγει τὸν στόλον αὐτῶν διὰ χρήματος ξένου, οἱ δὲ ἴδιοι ἑαυτῶν πόροι ἦσαν ἄθικτοι καὶ αἱ δυνάμεις, δι' ὧν εἶχον ἀντιστῆ κατ' αὐτῶν ἐπὶ μακρὸν οἱ πολέμιοι, εὑρίσκοντο νῦν εἰς τὴν διάθεσιν αὐτῶν. Ἡ Σπάρτη ἦτο ἡ μόνη πόλις ἡ ἰσχυρὰ κατά τε γῆν καὶ θάλασσαν καὶ συνδεδεμένη μετ' οἰκειότητος καὶ φιλίας πρὸς τοὺς Πέρσας, οἵτινες παρεῖχον τὴν ἐπικουρίαν αὐτῶν ἄνευ ὅρων ἐπαχθῶν εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους. Αἱ πρότεραι τῆς Σπάρτης ἀδυναμίαι, πλημμέλειαι καὶ ἥτται εἶχον λησμονηθῆ, οἱ δ' Ἕλληνες

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἀπέβλεπον εἰς αὐτὴν μετὰ νέας εὐλαβείας, παρεῖχον εἰς αὐτὴν τελείαν ἐμπιστοσύνην καὶ ἐχαιρέτιζον τὸν τέλος ἐπιτευχθέντα θρίαμβον αὐτῆς ἐναντίον τῶν Ἀθηνῶν ὡς τὴν ἀρχὴν νέων καὶ εὐτυχῶν χρόνων. Ἀπὸ δὲ τῶν Κυθήρων μέχρι τῆς Θράκης δὲν ὑπῆρχε πόλις ἑλληνικὴ ἐν ᾗ ἠκούσθη ἀντίρρησις περὶ τῆς ἡγεμονίας τῆς Σπάρτης καὶ τῆς ὑπ' αὐτῆς διοικήσεως τῶν κατὰ τοὺς Ἕλληνας. Τοιαύτης ἰσχύος οὐδέποτε μέχρις ἐκείνου τοῦ χρόνου εἶχεν ἀξιωθῆ οὔτε ἡ Σπάρτη οὔτε ἄλλη τις τῶν πόλεων τῶν ἑλληνίδων· ἡ ἰσχὺς δ' ἐκείνη ἀνήρχετο μὲν εἰς παράδοσιν ἀρχαίαν, ἀλλ' ἐστηρίζετο ἑδραίως ἐπὶ νέων ὑλικῶν καὶ ἠθικῶν ἐρεισμάτων.

Ἀλλὰ πρὸς τὴν τοιαύτην ἡγεμονίαν συνεδέοντο καὶ μεγάλα αἰτήματα καὶ ἀξιώσεις. Εὐλόγως ἠδύναντο νὰ καραδοκῶσιν, ὅτι ἡ Σπάρτη ἔμελλε νὰ ἐκπληρώσῃ τὰς ἀρχαίας ἐπαγγελίας καὶ ὅτι εἶχε παρασκευασθῆ πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς ἐπιβολῆς αὐτῆς. Ἡ Σπάρτη ἦτο ἡ ἀρχαιοτάτη τῶν ἡγεμονευουσῶν πόλεων, ἧς ἡ ἐξαιρετικὴ ἀξίωσις περὶ τῆς τιμητικῆς ταύτης θέσεως οὔτε ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων οὔτε ὑπὸ τῶν φίλα πρὸς αὐτοὺς φρονούντων εἶχέ ποτ' ἐγκαταλειφθῆ. Εἶχε δὲ ἡ Σπάρτη ἀπὸ τῶν ἡμερῶν τοῦ Βρασίδου ἐξέλθει ἐκ τῶν στενῶν αὐτῆς κύκλων καὶ ἀποβῆ δύναμις ναυτικὴ, γενομένη μὲν ἔμπειρος τῶν κατὰ τὴν Εὐρώπην καὶ τὴν Ἀσίαν πραγμάτων, ὡς ἐκ τούτου δὲ ἀποκτήσασα ποικίλας γνώσεις καὶ πολλαπλῆν διδασκαλίαν. Δὲν ἠδύναντο δὲ νὰ μὴ συνίδωσιν οἱ Λακεδαιμόνιοι, ὅτι ἦτο ἀνάγκη νὰ δημιουργηθῆ ἐν Ἑλλάδι νέα κατάστασις πραγμάτων ἀνάλογος πρὸς τὰς ἐπαγγελίας τὰς δοθείσας ὑπ' αὐτῶν πρὸ τριάκοντα ἐτῶν κατὰ τὴν ἔναρξιν τοῦ πολέμου, καθ' ἃς ἔπρεπε πάλιν νὰ ἰσχύσῃ παρὰ τοῖς Ἕλλησι τὸ ἀρχαῖον δίκαιον καὶ δὲν ἔπρεπε νὰ ἐπιτραπῇ ἡ παρά τινος πόλεως χείρωσις ἄλλης. Διὸ πάντων τὰ ὄμματα ἦσαν ἐστραμμένα πρὸς τὴν Σπάρτην καὶ αἱ περαιτέρω τύχαι τῶν Ἑλλήνων ἔμελλον νὰ ἐξαρτηθῶσιν ἀναγκαίως ἐκ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν ἡ Σπάρτη ἤθελε μεταχειρισθῆ τὴν δύναμιν αὐτῆς ὅπως ἀνταποκριθῇ πρὸς τὰς ἀξιώσεις τῶν ἐνεστώτων χρόνων.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Αἱ δὲ πρῶται διατάξεις ἐπετράπησαν εἰς τὸν ἄνδρα ἐκεῖνον εἰς ὃν ἐχρεώστουν τὴν νίκην, ἐπειδὴ μόλις ποτὲ νίκη κρίσιμος διὰ συμμετοχῆς τῆς νικηφόρου πολιτείας αὐτῆς καὶ τῶν οἰκείων πολιτῶν οὕτω μικρᾶς οἵα ἡ ἐν τῇ παρὰ τοὺς Αἰγὸς ποταμοὺς μάχῃ. Ὁ Λύσανδρος μόνος εἶχε καταστήσει δυνατὴν καὶ κερδήσει τὴν νίκην· ἐν ταῖς χερσὶν αὐτοῦ ὑπῆρχον τὰ μέσα ἅτινα ἐφαίνοντο ἀπαραίτητα πρὸς καρποφορίαν τῆς νίκης ἐκείνης· ἐκεῖνος μόνος ἐκράτει μετὰ χεῖρας τὰ νήματα δι' ὧν διώκει τὰς φατρίας καὶ διέτασσε τὰ τῶν ἑλληνίδων πόλεων ἐξ ὀνόματος τῆς Σπάρτης. Ἐν δὲ τῇ τοιαύτῃ ἐνεργείᾳ εἰργάζετο κατὰ τὰς παραδεδομένας ἀρχὰς τοῦ πολιτικοῦ προγράμματος τῶν Λακεδαιμονίων.

Τὸ ἐν Ἑλλάδι ἀξίωμα τῆς Σπάρτης εἶχεν ἀνέκαθεν διακινδυνευθῇ κυρίως ἕνεκα τῆς κατισχύσεως καὶ ἀναπτύξεως ἀρχῶν δημοκρατικῶν κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰ ἰσχύοντα ἐν Σπάρτῃ. Διὸ οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐπεζήτουν ἀπανταχοῦ ἔνθα ἴσχυον τὴν κατάλυσιν τῶν ἀντιξόων πολιτευμάτων καὶ τὴν εἰσαγωγὴν πολιτεύματος παρεμφεροῦς πρὸς τὸ σπαρτιατικὸν χάριν ἀνιδρύσεως τῆς προτέρας ἐπιδράσεως τῆς Σπάρτης. Τοῦτο εἶχε πράξει ἡ Σπάρτη ἐν Ἄργει, ἐν Σικυῶνι, ἐν Ἀχαΐᾳ [1], καὶ αὐτὴ δὲ ἡ καταπολέμησις τῆς τυραννίδος, ἐν ᾗ ποτε ἡ Σπάρτη εἶχεν ἀναπτύξει τὴν μεγίστην αὐτῆς δύναμιν, οὐδὲν ἄλλο ἦτο κατ' ἀλήθειαν ἢ ἀγὼν ἐναντίον τῆς δημοκρατίας.

Ἡ δ' ἐφαρμογὴ τοῦ πολιτικοῦ τούτου προγράμματος ἐν μὲν αὐτῇ τῇ Πελοποννήσῳ μόνον ἀτελῶς εἶχε κατορθωθῇ, ἐκτὸς δ' αὐτῆς εἶχεν ἐπιδιωχθῇ μόνον ἐνιαχοῦ. Ἕνεκα δὲ τῆς ἰδιορρύθμου ἀναπτύξεως τῶν Ἀθηνῶν ἡ ἀρχαία ἀντίθεσις τῶν πολιτευμάτων εἶχεν ἀποβῇ ἀνταγωνισμὸς αὐτῶν τῶν πόλεων ἐναντίον ἀλλήλων. Καὶ δὴ ὁ μὲν δῆμος τῶν Ἀθηναίων ἠλευθέρονεν ὀσημέραι μᾶλλον τὴν βούλησιν αὐτοῦ ἀπὸ παντὸς περιορισμοῦ καὶ ἔβαινε πρὸς τὰ πρόσω ἐν ἀπαύστῳ κινήσει, ἡ δὲ Σπάρτη κατὰ

[1] *Θουκυδίδου* IV, 21.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τὸν αὐτὸν χρόνον εἶχεν ἀποβῆ δυσκινητοτέρα καὶ ἐφεκτικωτέρα. Ἡ διοίκησις τῶν δημοσίων πραγμάτων εἶχε περιέλθει ἐν Λακεδαίμονι εἰς ὀσημέραι μᾶλλον περιωρισμένας ὁμάδας καὶ εἶχεν ἀποβῆ ὀσημέραι μᾶλλον πολιτεία τῶν μαχίμων καὶ τῶν τὰ τέλη ἐχόντων, μόνον προορισμὸν θεωροῦσα τὴν ἀποφυγὴν παντὸς νεωτερισμοῦ. Κατὰ ταῦτα ἡ ἀντίθεσις τῶν ἐν ταῖς πόλεσιν αὐταῖς πολιτευμάτων ἐπέδρα ἀναγκαίως ὀσημέραι μᾶλλον ἐπὶ τὰς διαλλήλους αὐτῶν σχέσεις πρὸς τὰ ἔξω, καὶ τὸ ζήτημα περὶ τῆς ἐπικρατήσεως τῆς ὀλιγαρχίας ἢ τῆς δημοκρατίας ἔν τινι πόλει ἀπέβαινε ζήτημα αὐξήσεως ἢ ἐλαττώσεως τῆς δυνάμεως τῆς ἑτέρας τῶν δύο πόλεων τῶν πρωτευουσῶν ἐν Ἑλλάδι. Πᾶσα νίκη τῆς δημοκρατικῆς φατρίας ἔν τινι πόλει συνεπέφερε τὴν ἐν αὐτῇ παῦσιν τῆς ἐπιδράσεως τῶν Σπαρτιατῶν καὶ τὴν ἀποσκίρτησιν αὐτῆς ἀπὸ τῶν συμμάχων τῆς Σπάρτης εἰς τοὺς ἀντιπάλους αὐτῆς. Καὶ ταῦτα διότι καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἑτέρωθεν εἶχον ἐπιδιώξει πολιτικὸν σύστημα παρεμφερές. Καὶ δὴ εἶχον θεωρήσει τὴν διάδοσιν τῶν δημοκρατικῶν πολιτευμάτων τὸ τελεσφορώτατον τῶν μέσων, ὅπως προσελκύσωσι καὶ δεσμεύσωσι πρὸς ἑαυτοὺς τὰς νησιωτικὰς καὶ παραλίας πόλεις, ἡ δὲ Σπάρτη εἶχεν ἀναγκασθῇ ἐπανειλημμένως νἀναγνωρίσῃ τὴν ὁμάδα ταύτην τῶν πολιτειῶν τὴν διὰ τῶν ἀρχῶν τῆς δημοκρατίας συνενουμένην ὡς νομίμως ὑφισταμένην δύναμιν ἐν Ἑλλάδι [1].

Ἀλλὰ τὴν ἀναγνώρισιν ταύτην εἶχε καταλύσει ὁ πόλεμος· ἡ ὅλη δὲ δύναμις τῆς πολιτείας τῆς διὰ τῆς βίας ἐπιβαλλούσης τὴν ἡγεμονίαν εἰς τὸ πλῆθος ἐκεῖνο τῶν πόλεων εἶχε διασπασθῇ, καὶ ἡ Σπάρτη ἠδύνατο νὰ κινηθῇ ἐλευθέρως. Τίνα λοιπὸν ἄλλον σκοπὸν ἠδύναντο νὰ ἐπιδιώξωσιν οἱ πολιτευταὶ τῆς Σπάρτης πλὴν τῆς ἐπὶ τέλους ἀνεπιφυλάκτου ἐκτελέσεως τοῦ ἀρχαίου πολιτικοῦ προγράμματος τῶν Σπαρτιατῶν, τῆς καθ' ὅλου καταλύσεως τῶν ἀντισπαρτιατικῶν πολιτευμάτων καὶ τῆς ἐκ τῶν ἐνόντων διὰ παντὸς καθαιρέσεως τῆς ἀντιπολιτεύσεως ἐκείνης, ἥτις

[1] *Θουκυδίδου* I, 112, 115. V, 18.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

πάντοτε εἶχε παρακωλύσει τὴν δύναμιν τῆς Σπάρτης, καὶ τῆς διχονοίας ἥτις εἶχε χωρίσει τὴν Ἑλλάδα εἰς δύο στρατόπεδα;

Ὑπὸ τοιαύτην δ' ἔποψιν ὁ Λύσανδρος οὐδὲν ἄλλο ἔπραττεν ἢ τὸ νὰ τηρῇ τὰς πατροπαραδότους ἀρχὰς τῆς ἰδίας πατρίδος, ὅτ' ἐπωφελεῖτο τὴν δύναμιν αὐτοῦ, ἵνα καταλύῃ τὴν δημοκρατίαν καὶ παραδίδῃ τὴν κυβέρνησιν εἰς τακτὴν ὁμάδα ἀνδρῶν κεκτημένων τὴν ἐμπιστοσύνην αὐτοῦ ἐν ἁπάσαις ταῖς πόλεσιν ἐκείναις ὅσαι ποτὲ ἀνῆκον εἰς τὴν ἀθηναϊκὴν ἀρχήν. Ὡς δ' ἐν Ἀθήναις οἱ τριάκοντα, οὕτω κατεστάθησαν ἐν ἄλλαις πόλεσι δέκα ἄνδρες· ὅπως δὲ εἰς τὰς δεκαρχίας ταύτας παρασχεθῇ ἀσφάλεια καὶ δύναμις, παρεζεύχθη εἰς αὐτὰς φρουρὰ σπαρτιατικὴ, τεταγμένη ὑπὸ τὰς διαταγὰς Λακεδαιμονίου ἁρμοστοῦ. Καὶ αὐτὴ δὲ ἡ διάταξις δὲν ἦτό τις νέα. Ἁρμοστὰς ἀπέστελλον οἱ Λακεδαιμόνιοι ἀπὸ ἀρχαίων χρόνων εἰς τὴν ἰδίαν ἑαυτῶν ὕπαιθρον χώραν, ὅπως διοικῶσι τοὺς περιοίκους καὶ τηρῶσιν αὐτοὺς ἐν αὐστηρᾷ ὑπηκοότητι ἀπὸ τῆς ἀρχούσης πόλεως. Τοιούτους δ' ἁρμοστὰς ἔστελλον ἔπειτα καὶ εἰς τὴν ξένην· τοῦτο δὲ καὶ μόνον ἤρκει εἰς ἀπόδειξιν, ὅτι δὲν διενοοῦντο νὰ ποδεχθῶσι διαφόρους τύπους ὑποταγῆς καὶ δὲν ἐσκόπουν νὰ διαστείλωσιν οὐσιωδῶς τὰς ἐν αὐτῇ τῇ Λακωνικῇ ὑπηκόους πόλεις τῶν περιοίκων καὶ τὰς ἐν τῇ ξένῃ τὰς ἑκουσίως ἢ ἀκουσίως ὑποταχθείσας εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς Σπάρτης [1].

[1] Τὸ ὄνομα ἁρμοστὴς οὐδὲν εἶχε καθ' ἑαυτὸ τὸ προσβλητικόν· ἀπ' ἐναντίας ἄ' ἀντιἀσσεται πρὸς τὸ τῶν ἀθηναϊκῶν ἐπιθεωρητῶν τῶν συμμάχων τῶν καλουμένων ἐπισκόπων ἢ φυλάκων. Ἴδε *Θεόφραστον* παρ' *Ἀρποκρατίωνι* ἐν λ. Ἐπίσκοποι. Πρβλ. *Διοδώρου Σικελιώτου* XIV, 3 ἁρμόζοντες μὲν τῷ λόγῳ, τύραννοι δὲ ταῖς πράγμασιν. Δὲν ἦτο δὲ νέον ὄνομα· δὲν ἦτο ὅμως εἰλημμένον ἐκ τοῦ ὀργανισμοῦ τῶν κατὰ τὴν πελοποννησιακὴν συμμαχίαν, ἀλλ' ἦτο τὸ ὄνομα τῶν ἐπιτρόπων τῶν στελλομένων παρὰ τῆς Σπάρτης εἰς τὰς περιοικίδας. Ἴδε *Σχόλια Πινδάρου* Ὀλυμπ. VI, 154 Πρβλ. Schömann Griechische Alterthümer Τόμ. Α' ἐκδ. γ' σ. 216 (Schömann - Lipsius Griechiche Alterthümer Τόμος Α' σελὶς 211). Ἐκ δὲ τῆς καὶ εἰς τὰς ὑποτεταγμένας συμμαχίδας ἀποστολῆς ἁρμοστῶν (*Διοδώρου Σικελιώτου* XIV 10 οἱ παρ' αὐτοῖς καλούμενοι ἁρμοσταὶ) δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν, ὅτι αἱ συμμαχίδες ἐθεωροῦντο ὡς ἐξωτερικαί τινες ἐπαρχίαι, ἔχουσαι καὶ ταύτην τὴν ὁμοιότητα πρὸς τὰς περιοικίδας, ὅτι ἐξ αὐτῶν εἰσεπράττετο φόρος. Ἐλευθερωτέρα δὲ χρῆσις τῆς λέξεως γίνεται παρὰ τῷ *Θουκυδίδῃ* (VIII, 5), ἔνθα αὕτη δηλοῖ θέσιν οἵαν ἡ ὑπὸ τοῦ Γυλίππου κατεχομένη ἐν Συρακούσαις.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Ὁ δὲ χρόνος τῆς ἀρχῆς τῶν ἁρμοστῶν ἦτο ἀόριστος· ἐν δὲ σπουδαίαις πόλεσιν εὐχαρίστως ἄφινον αὐτοὺς νὰ ἐπιχωριάσωσιν, οἷον τὸν Κλέαρχον ἐν Βυζαντίῳ [1]. Καὶ ἡ λειτουργία δὲ αὐτῶν δὲν εἶχεν ὅρια ἀκριβῶς διαγεγραμμένα· εἶχον δ' ἐξουσίαν στρατιωτικήν τε καὶ πολιτικήν, καὶ διὰ ταῦτα δὲν ἐξηρτῶντο ἀπὸ τῶν βασιλέων ὡς ἀρχιστρατήγων, ἀλλ' ἀμέσως ἀπὸ τῶν ἐφόρων, εἰς οὓς καὶ ὑπεῖχον εὐθύνην. Ἦσαν ἄνδρες τυγχάνοντες τῆς πίστεως τῆς κυβερνήσεως, εἰς οὓς ἐπετρέπετο ἐλευθέρα κρίσις περὶ τῶν ὑφισταμένων πραγμάτων· διὰ ταῦτα δὲ ἡ ἀρχὴ αὕτη ἐπιτρόπων τῆς Σπάρτης ἐν τῇ ξένῃ ἀνετίθετο εἰς ἄνδρας ὡρίμου ἡλικίας, παρ' ὧν προεδοκᾶτο γνώμη ὀρθὴ καὶ συνετὴ ἐκτέλεσις τῶν ἐξουσιῶν αὐτῶν. Διὸ ἡ εἰς τὴν Ἀμφίπολιν κατὰ τὸ ἔτος 424 π. Χ. (Ὀλυμπ. 89,1) ἀποστολὴ ἀνδρὸς νεαροῦ μνημονεύεται ῥητῶς παρὰ τοῦ Θουκυδίδου ὡς παράβασις τῶν νομίμων [2]. Μετὰ δὲ δώδεκα ἔτη ἐστάλησαν εἰς τὴν Εὔβοιαν δύο ἐπίτροποι στρατιωτικοὶ ἀκολουθούμενοι ὑπὸ φρουρᾶς τριακοσίων ἀνδρῶν.

Ὅ τι λοιπὸν εἶχε συμβῆ πρότερον κατὰ μεμονωμένας περιστάσεις ἐξετελέσθη νῦν εὐρύτερον, καὶ ἐπεξετάθη ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα δίκτυον σπαρτιατικῶν φρουρῶν χάριν δεσμεύσεως ἁπάντων τῶν ἀντιστρατευομένων, ἁπασῶν τῶν δυνάμεων τῆς ἐπαναστάσεως, οἵαν ἐθεώρουν κρίνοντες ἀπὸ σπαρτιατικῆς ἀπόψεως τὴν ὅλην δημοκρατικὴν κίνησιν. Ἀλλὰ πρὸς τοιαύτην ἐπικράτησιν τοῦ πολιτικοῦ προγράμματος τῶν Σπαρτιατῶν παρίστατο ἀνάγκη ἀνδρὸς οἷος ὁ Λύσανδρος. Ἄνευ αὐτοῦ ἡ ἐπιτυχία τοῦ προγράμματος ἐκείνου οὐδέποτ' ἔμελλε νὰ κατορθωθῇ. Πράγματι, ἐν ᾧ οἱ ἐν Σπάρτῃ μόνον περὶ τῶν πρὸς τὸ παρὰ χρῆμα ἐμερίμνων, ἐκεῖνος ἦτο ὁ μόνος ἀπὸ μακροῦ προβλέψας καὶ παρασκευάσας τὰς διατάξεις ἐκείνας ὅσαι ὤφειλον ἀναγκαίως νὰ τεθῶσιν εἰς ἐνέργειαν μετὰ τὴν πτῶσιν τῶν Ἀθηνῶν. Ἐγίνωσκε τὰ κατὰ τὰς φατρίας ἐν ταῖς ἑλ-

[1] ***Ξενοφῶντος*** Ἑλλην. I, 1, 35. I, 15 κ. ἑ.

[2] ***Θουκυδίδου*** IV, 132 τῶν ἡβώντων παρανόμως ἄνδρας ἐξῆγον ἐκ Σπάρτης Συνέβη δὲ τοῦτο τῷ 423 π. Χ. καὶ πιθανῶς ὅπως προσβληθῇ ὁ Βρασίδας.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ληνίσι πόλεσιν· ἐγίνωσκε τοὺς στασιάρχους ὅσοι ἦσαν κατάλληλοι νὰ μετάσχωσι τῶν ὀλιγαρχικῶν δεκαδαρχιῶν· ἐκεῖνος δ' ὑπῆρξεν ὁ παρακινήσας αὐτοὺς νὰ συνδεθῶσιν οἰκειότερον πρὸς ἀλλήλους καὶ ἐθίσας εἰς τὸ νὰναμένωσι παρ' ἐκείνου διαταγάς, παρ' ἐκείνου προαγωγὴν εἰς δύναμιν καὶ τιμήν. Καὶ ἐνήργει μὲν ὁ Λύσανδρος ἐξ ὀνόματος τῆς πατρίδος, ἀκολουθῶν τὸ πνεῦμα τοῦ πολιτικοῦ αὐτῆς προγράμματος καὶ, καθ' ἃ ῥητῶς μαρτυρεῖται [1], ἐπόμενος εἰς τὰς ἐντολὰς τῶν ἐφόρων· ἀλλὰ πάντα τὰ ὑπ' αὐτοῦ διατασσόμενα ἔφερον τὸν χαρακτῆρα τὸν εἰς αὐτὰ ἐπιτυπούμενον ὑπὸ τοῦ Λυσάνδρου, ἡ δ' ἐπίδρασις αὐτοῦ ἦτο οὕτω προσωπικὴ, ὥστε μετ' οὐδενὸς ἠδύνατο νὰ διανεμηθῇ. Εἰς αὐτὸν καὶ μόνον ἠρείδετο ἡ ἀπεριόριστος κυριαρχία, ἣν κατ' αὐτὰς εἶχεν ἡ Σπάρτη· ἀλλ' ἐν τούτῳ ἐνέκειτο καὶ τὸ σπέρμα τῆς ἀδυναμίας αὐτῆς.

Πράγματι μόνον ἐν ἐνίαις περιστάσεσι διεξήχθησαν τὰ πράγματα κατὰ τὰς δικαίας προσδοκίας τῶν ἀληθῶν φίλων τῆς Σπάρτης, παρασχεθείσης ἐκ τῶν ἐνόντων ἀμοιβῆς καὶ ἀποκαταστάσεως εἰς τὰς πόλεις ἐκείνας ὅσαι εἶχον καταστῆ δυστυχεῖς ἕνεκα τῆς εὐνοίας καὶ πίστεως πρὸς τὴν Σπάρτην. Οὕτω πράγματι ἀπεδόθη μὲν εἰς τοὺς Αἰγινήτας καὶ τοὺς περισωθέντας τῶν Μηλίων ἡ ἰδία πατρὶς [2], ἐπηνωρθώθησαν δέ πως καὶ ἐν Ἱστιαίᾳ, Σκιώνῃ [3] καὶ Τορώνῃ τὰ ἐκ τῶν βιαιοπραγιῶν τῶν Ἀθηναίων κακά· οἱ δ' ἐν τοῖς νήσοις Ἀθηναῖοι κληροῦχοι ἠναγκάσθησαν νὰ ἐκχωρήσωσιν ἀπὸ τῶν κτήσεων αὐτῶν, καὶ οἱ Μεσσήνιοι ἠναγκάσθησαν νὰ ἐγκαταλίπωσι τὴν Κεφαλληνίαν καὶ τὴν Ναύπακτον, ἀποδοθεῖσαν εἰς τοὺς Λοκρούς [4].

[1] ***Διοδώρου Σικελιώτου*** XIV, 10.

[2] ***Ξενοφῶντος*** Ἑλλην. II, 2, 9. ***Πλούταρχος*** ἐν Βίῳ Λυσάνδρου 14.

[3] ***Πλούταρχος*** [ἐν Βίῳ Λυσάνδρου 14].

[4] Τὴν ἐκ Κεφαλληνίας ἐξωσιν τῶν Μεσσηνίων μαρτυρεῖ ***Διόδωρος ὁ Σικελιώτης*** (XIV, 34), ὁ αὐτὸς δὲ καὶ τὴν ἐκ Ζακύνθου (XIV, 78). Περὶ δὲ τῆς ἐκ Ναυπάκτου διώξεως αὐτῶν ἴδε ***Παυσανίου*** X, 38, 10. Ἐν δὲ τῷ Ὁμήρῳ τοῦ ***Μεταγένους*** λέγεται ὁ Λύκιων προδοὺς Ναύπακτον ἀργύριον λαβὼν ἀγορᾶς ἄγαλμα (Meineke Fragmenta Comicorum Graecorum Τόμ. Β' σ. 755· μικρᾶς ἐκδόσεως Τόμ. Α' σ. 425. Bergk [Commentationes de] reliq[uiis com[oediae] Att[icae] σ. 422.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Κατὰ ταῦτα ἐφρόντισαν μὲν οἱ Σπαρτιᾶται ἐπιμελῶς ἔν τισι πόλεσιν, ὅπου οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον ἐπιδείξει ἐξαιρετικὴν βιαιοπραγίαν, νὰ ποδώσωσι δικαιοσύνην καὶ ἐπανορθώσωσι τὰς γενομένας ἀδικίας, τοῦθ' ὅπερ καὶ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ πολιτικοῦ συμφέροντος ἐπεβάλλετο. Ἀλλ' ἐν τῷ συνόλῳ καὶ αὐτῶν ἡ διαγωγὴ ὑπῆρξεν ὑπερόχως βιαία, ὁ δὲ Λύσανδρος ἦτο ἥκιστα κατάλληλος, ὅπως παραστῇ ὡς ἀνὴρ μεριμνῶν περὶ τάξεως καὶ νομιμότητος. Δὲν ἦτο ἀνώτερος τῶν φατριῶν, ἀλλὰ συνανεμιγνύετο καὶ συμμετεῖχεν εἰς τὰ κατ' αὐτάς. Ἦτο ὁ ἡγέτης ἐκείνων ὅσοι εἶχον ὑποσκάψει διὰ μυστικῶν ἑταιριῶν τὴν εἰρήνην τῶν δήμων, οἱ δ' ἐμπαθέστατοι τῶν στασιωτῶν ἦσαν ἑταῖροι καὶ ἐργάται αὐτοῦ. Παραδίδων δὲ τὴν ἀρχὴν εἰς ἀνθρώπους τοιούτους, ἐγίνωσκεν, ὅτι οὗτοι ἔμελλον νὰ μεταχειρισθῶσιν αὐτὴν μετὰ μακρὸν χρόνον περιστολῆς χάριν ἐκδικήσεως ἐναντίον τῶν ἰδίων συμπολιτῶν, καὶ τοῦτο συνῆδε πρὸς τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ Λυσάνδρου. Πράγματι δὲν ἤθελε νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν γαλήνην καὶ τὴν εἰρήνην χάριν ἀναπαύλης τῶν δήμων ἀπὸ τῶν δεινῶν τοῦ πολέμου, ἀλλ' ἀπ' ἐναντίας εὐχαρίστως ἔβλεπε τὴν ὑπὸ ἐμφυλίων ἀγώνων καὶ στάσεων κατατριβὴν τῶν δήμων. Ὄχι δ' ἐκ διαθέσεως ὠμῆς, ἀλλ' ἐκ πολιτικοῦ συμφέροντος ἐπεθύμει τὴν ἐξάντλησιν τῶν πόλεων ἐκείνων ὅσαι ἐφαίνοντο ἔχουσαι ἀκόμη δύναμιν ἀντιστάσεως, καὶ ἤθελε τὴν δι' ἀπωλείας αἵματος ἐπαύξησιν τῆς ἐξασθενήσεως καὶ παραλύσεως τῆς ἀτυχοῦς Ἑλλάδος. Μὴ δὲν γινώσκομεν, ὅτι τρισχίλιοι Ἀθηναῖοι ἐσφάγησαν ἐν Ἑλλησπόντῳ κατὰ διαταγὴν αὐτοῦ καὶ ὅτι ἐν Μιλήτῳ, ἔνθα ἐπέκειτο ἡ διαλλαγὴ τῶν φατριῶν, διενήργησεν ἐκεῖνος ἐπιόρκως αἱματηρὰν σφαγὴν ἀποσκοποῦσαν εἰς τὸν ἀφανισμὸν τῶν δημοκρατικῶν[1]; Ταῦτὰ δὲ συνέβησαν ἐν Θάσῳ, ἐν ᾗ ὁ δι' ἱερῶν ὅρκων καθησυχάσας δῆμος ὑπέστη αἰφνιδίαν ἐπίθεσιν, ἐσφάγησαν δὲ πλεῖστοι ὅσοι[2]. Τέλος δὲ οὐδεμία ἐγίνετο διάκρισις πλέον μεταξὺ τῶν πόλεων, εἴτε εἶχον ταχθῇ ἐν τῷ πολέμῳ μετὰ τῆς

[1] ***Πλούταρχος*** ἐν Βίῳ Λυσάνδρου 19.

[2] ***Κορνήλιος Νέπως*** ἐν Βίῳ Λυσάνδρου 2. ***Πολυαίνου*** Στρατηγήματα I, 45, 6.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Σπάρτης εἴτε κατ' αὐτῆς. Οὐδένα εἶχον νὰ φοβηθῶσι· διὸ οὐδενὸς ἐκήδοντο. Ἀπεριόριστος ἐκράτει πλέον ἡ ἀνευλαβὴς τραχύτης τοῦ πολιτικοῦ προγράμματος τῶν Λακεδαιμονίων, οἵτινες οὐδ' ἐσκέπτοντο κἂν νὰ συγκρατηθῶσιν ὑπὸ οἱουδήποτε δεσμοῦ πρὸς τὰς ἀρχὰς ἀνδρῶν οἷοι ὁ Βρασίδας καὶ ὁ Καλλικρατίδας. Καὶ ὅμως ἐκεῖνος μὲν εἶχε παράσχει ἐξ ὀνόματος τῆς Σπάρτης ἐπίσημον ἐπαγγελίαν περὶ εὐόρκου τηρήσεως τῆς ἀνεξαρτησίας πάσης πόλεως καὶ περὶ ἀποχῆς ἀπὸ προστασίας οἱασδήποτε φατρίας, ὁ δὲ Καλλικρατίδας εἶχε κηρύξει δημοσίᾳ, ὅτι οὐδεμίαν ἠξίου ὑπὲρ τῆς ἰδίας πατρίδος ἡγεμονίαν ἄλλην ἢ τὴν ἑκουσίως ἀνατεθειμένην εἰς αὐτὴν ὑπὸ ἐλευθέρων Ἑλλήνων.

Ἀλλὰ διὰ τῆς ὑπὸ τῆς σπαρτιατικῆς πολιτείας ἐφαρμογῆς τῶν ἀντιθέτων ἀρχῶν καὶ τῆς πικροτάτης ἀποπτώσεως τῶν δικαίων προσδοκιῶν τῶν Ἑλλήνων δὲν ἠδύνατο βεβαίως νὰ ἐπέλθῃ καθησύχασις τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ μόνον νέα σύγχυσις τῶν πραγμάτων. Ἡ κοινὴ γνώμη, πρὸς ἣν οἱ Σπαρτιᾶται ἐπέδειξαν τὴν σκαιοτάτην περιφρόνησιν, ἐστράφη πάραυτα ἐναντίον τῆς Σπάρτης, αἱ δὲ παρὰ τῶν Ἀθηναίων πιεσθεῖσαι πόλεις, ἀντὶ νὰναπνεύσωσι νέον ἀέρα ἐλευθερίας, καθ' ἃ εἶχον προσδοκήσει, ἔβλεπον ἑαυτὰς μετὰ τρόμου παραδοθείσας εἰς ζυγὸν ἐπαχθέστερον κατὰ πολύ. Καὶ ἦτο μὲν τραχεῖα καὶ αὐστηρὰ ἡ ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ἐξασκηθεῖσα ἀρχή, ἀλλὰ δὲν ἦτο ὅμως αὐθαίρετος τρομοκρατία· εἶχεν ἱδρυθῇ μετὰ δικαιοσύνης, εἶχε διαρρυθμισθῇ νομίμως, εἶχε διοργανωθῇ σκοπίμως καὶ ἐφείδετο τοῦ καθ' ἑκάστας βίου τῶν πόλεων, ἐφ' ὅσον ἐπέτρεπον τοῦτο τὰ συμφέροντα τῆς πόλεως τῆς ἐχούσης τὴν ἡγεμονίαν· τέλος δὲ παρεῖχεν ἰσχυρὰν κατὰ τῶν ξένων προστασίαν, δι' ἧς ἠδύναντο νὰ προαχθῶσι τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ ναυτιλία, καὶ εἶχε κατὰ ταῦτα ἐθνικὴν σημασίαν, ἣν οὐδεὶς ὀρθῶς κρίνων ἠδύνατο νὰ παραγνωρίσῃ. Ἀλλ' οἱ Σπαρτιᾶται ἀπ' ἐναντίας εἶχον ἤδη διὰ τριῶν συνθηκῶν προδώσει τὰς πόλεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας· καίτοι δὲ μετὰ τὴν παρὰ τὸν Ἑλλήσποντον νίκην αὐτῶν ἀντετάσσοντο εἰς τὴν παράδοσιν πόλεών τινων

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἰδιάζουσαν ἐχουσῶν σπουδαιότητα, οἵα ἡ Ἄβυδος, ἔνθα εἶχον ἁρμοστάς, ἀλλ' οὐδὲ τότε ὅμως εἶχον τὸ θάρρος νὰντεπεξέλθωσι πρὸς τὰς ἀξιώσεις τοῦ ἰσχυροῦ αὐτῶν συμμάχου. Οἱ δὲ Πέρσαι σατράπαι ἐκυριάρχουν ἐπ' ὀνόματι τοῦ μεγάλου βασιλέως εἴπερ ποτὲ δεσποτικῶς καθ' ἁπάσας τὰς ἀκτὰς τοῦ Αἰγαίου καὶ τὰς διὰ τὴν ἐλευθερίαν τῶν Ἑλλήνων καὶ τὸ ἐμπόριον αὐτῶν σπουδαιοτάτας θαλασσίας ὁδοὺς, εἰ καὶ οἱ πρὸς προστασίαν τῶν ἑλληνικῶν θαλασσῶν εἰσαχθέντες φόροι εἰσεπράττοντο ὡς καὶ πρότερον [1]. Εἰς ταῦτα δὲ πάντα προσετίθετο ἡ σκαιότης τῶν ἀνδρῶν τῶν ὑπὸ τῆς Σπάρτης εἰς τὰς ἑλληνίδας πόλεις ἀποστελλομένων, ἐπειδὴ ἕνεκεν αὐτοῦ τοῦ μεγάλου ἀριθμοῦ τῶν ἁρμοστῶν ὧν ὑπῆρχεν ἀνάγκη δὲν ἠδύναντο πλέον νὰ μεριμνῶσι περὶ τῆς ἐξευρέσεως εἰδικῶς δεδοκιμασμένων ἀνδρῶν πρὸς κατάληψιν τῶν τοιούτων ἀξιωμάτων. Ἀπ' ἐναντίας δὲ ἦσαν οὗτοι ὡς τὸ πλεῖστον ἄνθρωποι κατωτέρας τάξεως ἐν οἷς καὶ εἵλωτες [2], ἄνθρωποι δουλικῶς μὲν φερόμενοι πρὸς τὸν Λύσανδρον καὶ τοὺς φίλους αὐτοῦ, ὠμῶς δὲ πρὸς τοὺς ἀπροστατεύτους πολίτας. Οὕτω δὴ αὐτὸ τὸ ἄριστον τῶν αἰσθημάτων τὸ ὑπολειπόμενον παρὰ τοῖς Ἕλλησιν, ἡ πρὸς τὴν ἰδίαν πόλιν ἀγάπη, ἐπλήσσετο ἀπανταχοῦ καιριώτατα, τοὺς δὲ συνετωτέρους δὲν διελάνθανεν, ὅτι τρανοτάτη δικαιολογία τῆς πολλαχῶς ψεχθείσης κατὰ θάλασσαν ἀρχῆς τῶν Ἀθηναίων ἦτο τὸ σύστημα τῶν ὑπὸ τῆς Σπάρτης καθιδρυομένων δεκαρχιῶν καὶ τῶν εἰς τὰς ὑπηκόους πόλεις ἀποστελλομένων ἁρμοστῶν.

Ἐν δὲ τῇ μεταβολῇ τῆς κοινῆς γνώμης καὶ τῇ αὐξούσῃ ἐναντίον τῆς Σπάρτης ἀγανακτήσει ἐνέκειτο, ὡς εἰκὸς, ἐξ ἀρχῆς καὶ ἡ ἀδυναμία τῆς κυριαρχίας τῶν Σπαρτιατῶν. Προσεπῆλθε δὲ καὶ ἡ διχόνοια ἡ διασπάσασα, ὡς εἰκὸς, τὰ τέλη τῶν Σπαρτιατῶν. Ἡ ζηλοτυπία δὲν ἠδύνατο νὰ λείψῃ, ἐπειδὴ αἱ δεκαρχίαι τοῦ Λυσάνδρου ἦσαν τὰ στηρίγματα τοῦ ἀξιώματος καὶ τῆς δυνάμεως

[1] Οἱ εἰσπραττόμενοι φόροι ἀνῆλθον μέχρι χιλίων ταλάντων. ***Διοδώρου Σικελιώτου*** XIV, 10. ***Πλούταρχος*** ἐν Βίῳ Λυσάνδρου 17.

[2] ***Ξενοφῶντος*** Ἑλλην. III, 5, 12.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

αὐτοῦ ἐκείνου. Κατὰ ταῦτα δὲ παρέστη ἀνάγκη νὰ διαγνώσωσιν ὁπόσον ἐπικίνδυνος εἰς τὴν πολιτείαν ἦτο ἡ δύναμις ἐκείνη καὶ ὁπόσον ἀντέκειτο εἰς τὸ συμφέρον τῆς Σπάρτης ἡ χάριν ἐπιρρώσεως τοῦ Λυσάνδρου ἐπὶ τὴν Σπάρτην ἐπισώρευσις τοῦ μίσους ἁπάσης τῆς Ἑλλάδος. Ἀλλὰ δὲν εἶχον ἄλλο πρόγραμμα, εἰς οὗ τὴν ἐκτέλεσιν νὰ προβῶσι μετὰ θάρρους, οὕτω δὲ διὰ τῆς διχονοίας τοῦ Λυσάνδρου πρὸς τοὺς βασιλεῖς καὶ ἐφόρους παρελύθη ἡ δύναμις αὐτοῦ, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ ἡ τῆς Σπάρτης· ἕνεκα δὲ τούτου τοῦ λόγου αἱ ἡττηθεῖσαι πόλεις κατώρθωσαν νἀπαλλαγῶσι τοῦ ζυγοῦ καὶ τῆς πιέσεως τῆς πανισχύρου πόλεως.

Τέλος δὲ ὑπῆρχε καὶ τρίτος τις λόγος, ὅστις ἔσχεν ἐπίδρασιν ἐπὶ τὴν περαιτέρω ἐξέλιξιν τῶν ἑλληνικῶν πραγμάτων, λέγω τὰς σχέσεις τῆς Σπάρτης πρὸς τὰς δευτερευούσας πόλεις. Καὶ δὴ πάνθ' ὅσα αὗται εἶχον πράξει κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου, ἐπιδείξασαι τὸν μέγιστον ζῆλον ἐν τῇ συμμαχίᾳ ἐναντίον τῶν Ἀθηνῶν, οὐδαμῶς ἐλαμβάνοντο ὑπ' ὄψιν· ἔβλεπον δὲ ψευδομένας ἁπάσας αὐτῶν τὰς προσδοκίας καὶ σκαιῶς ἀποκρουομένας τὰς δικαιοτάτας τῶν ἀξιώσεων αὐτῶν περὶ συμμετοχῆς εἰς τὰ λάφυρα τοῦ πολέμου καὶ συμπράξεως πρὸς ἀποκατάστασιν νέας τάξεως πραγμάτων ἐν Ἑλλάδι. Τοῦτο δὲ προεκάλεσε νέαν ἀντίθεσιν βιαίαν, ἐξεγερθέντος τοῦ αἰσθήματος τῆς ἀνεξαρτησίας τῶν δευτερευουσῶν πόλεων μετὰ νέας δραστηριότητος καὶ προκληθεισῶν ἐπαλλήλων ἀποπειρῶν πρὸς ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τῆς μισητῆς ἡγεμονίας. Οὕτω δὲ παρουσιάζονται πρὸς τῇ Σπάρτῃ νέα κέντρα ἀνεξαρτήτου πολιτικοῦ βίου καὶ σὺν αὐτοῖς τὰ σπέρματα νέων ἀγώνων περὶ τῆς ἐν Ἑλλάδι ἡγεμονίας.

Οἱ τρεῖς δὲ οὗτοι λόγοι καθορίζουσι τὰ συμβάντα τῶν προσεχῶν δεκαετηρίδων· ἐξ αὐτῶν δ' ἐξηγεῖται ὁ λόγος δι' ὃν ἡ ἑλληνικὴ ἱστορία μετὰ τὴν ἐν Αἰγὸς ποταμοῖς νίκην δὲν ἀπέβη ἱστορία τῆς Σπάρτης καὶ τῆς σπαρτιατικῆς ἐν Ἑλλάδι κυριαρχίας, καθ' ἃ προετίθετο ὁ Λύσανδρος, ἀλλ' ἐπανερχόμεθα εἰς τὴν ἀρ-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

χαίαν ποικιλίαν μεμονωμένης ἱστορικῆς ἐξελίξεως πόλεων ἀνεξαρτήτων ἀπ' ἀλλήλων.

Τῶν μεταβολῶν τῶν ἐπελθουσῶν μετὰ τὴν νίκην τῆς Σπάρτης ἐν ταῖς ἑλληνίσι πόλεσι συμμετεῖχον ἁπανταχοῦ αἱ ἐγχώριοι φατρίαι· ἀλλ' ἡ συμμετοχὴ αὕτη ὑπῆρξε δραστηριωτάτη μάλιστα ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ, ἐν ᾗ ἅπασαι αἱ πολιτικαὶ τάσεις ἀνεπτύχθησαν ἐν τῷ πολιτικῷ βίῳ μετὰ τῆς μεγίστης ὁρμῆς καὶ κατὰ τρόπον ἰδιορρυθμότατον. Ἡ δὲ πόλις αὕτη ἦσαν αἱ Ἀθῆναι.

Ἐν Ἀθήναις οἱ φίλοι τοῦ καθεστῶτος πολιτεύματος εἶχον ἀποσπασθῆ εἴπερ που ἀλλαχοῦ διακριδὸν ἀπὸ τῶν ἀντιπάλων τῆς δημοκρατίας. Καὶ ἐκεῖνοι μὲν ἐθεώρουν πάντα τἀγαθὰ συνδεόμενα πρὸς αὐτήν, οἱ δὲ ἀντίθετοι ὑπελάμβανον αὐτὴν ὡς τὴν πηγὴν παντὸς κακοῦ, ὡς πολίτευμα ἀντικείμενον εἰς πάντα λόγον. Τὸ δὲ μέσον κατεῖχεν ἡ φατρία τῶν σωφρόνων, οἵτινες δὲν ἠδύναντο μὲν νὰ ἔχωσι πρόγραμμα τελείως ὡρισμένον, καθ' ἃ οἱ ἀκάθεκτοι φίλοι καὶ ἐχθροὶ τοῦ καθεστῶτος πολιτεύματος, ἀλλὰ πρὸς μὲν τοὺς ἀντιπράττοντας εἰς αὐτὸ συνεφώνουν περὶ τὴν συνομολόγησιν τῶν καταχρήσεων τῆς δημοκρατίας καὶ περὶ τὴν σοβαρὰν ἐπιθυμίαν ἐνίων περιορισμῶν τῆς θελήσεων τῶν πολλῶν, πρὸς δὲ τοὺς δημοκρατικοὺς περὶ τὴν εἰς τὸ καθεστὼς πολίτευμα πίστιν, τὸ μῖσος πρὸς πᾶσαν ἀπόπειραν καταλύσεως αὐτοῦ ὡς πρὸς ἐσχάτην προδοσίαν, ἐπ' ἴσης δὲ καὶ περὶ τὴν ἀπέχθειαν πρὸς πᾶσαν χάριν φατριαστικῶν σκοπῶν προκαλουμένην ἀνάμιξιν ξένης πολιτείας. Ἐμφορούμενοι δὲ τῶν αἰσθημάτων τούτων τῆς φιλοπατρίας, ἐτάσσοντο μετὰ τῶν καθ' αὐτὸ δημοκρατικῶν ἀντιμέτωποι τῶν ὀλιγαρχικῶν, οἵτινες, ἀπ' ἔχοντες ὀλίγους μόνον ὀπαδοὺς μεταξὺ τῶν συμπολιτῶν, ἠναγκάζοντο ἀνέκαθεν νὰ ἐλπίζωσι τὰ πάντα ἐκ βοηθείας ἔξωθεν καὶ ἐπειρῶντο νὰ δικαιολογῶσιν ἐν ἀλλήλοις καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους τὴν μετὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς πόλεως συνεννόησιν διὰ παντοίων σοφιστικῶν ἐπιχειρημάτων.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Τὴν φατρίαν ταύτην γινώσκομεν, μετὰ πολυπραγμοσύνης πάντοτε διατρίβουσαν περὶ τὴν διακλόνησιν τῆς πρὸς τοὺς νόμους αὐτῆς εὐλαβείας καὶ τὴν χάριν τῶν ἰδίων σκοπῶν μετὰ χαιρεκακίας κάρπωσιν πάσης συγχύσεως ὡς καὶ πάσης δημοσίας συμφορᾶς. Ἦτο ἡ φατρία τῶν περιφρονούντων τοὺς ἄνδρας τοῦ δήμου, τῶν θεωρούντων τὴν πρὸς πολιτικὴν δρᾶσιν ἀναγκαίαν ἱκανότητα καὶ ἀρετὴν προνόμιον ἀναπαλλοτρίωτον τῶν ὀλίγων καὶ ὑπολαμβανόντων τὴν ἀπὸ τῆς θαλασσοκρατίας παραίτησιν ὡς τὸ πρῶτον διάβημα τὸ ἀναγκαῖον πρὸς ἐπάνοδον εἰς ὁδὸν εὐθεῖαν. Ἦτο τέλος ἡ αὐτὴ ἐκείνη φατρία, ἧς ἡ πολιτικὴ ὁμολογία πρόκειται ἡμῖν ἐν τῇ ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Ξενοφῶντος σωζομένῃ συγγραφῇ Ἀθηναίων πολιτεία.

Πᾶν ὅ τι ἡ φατρία αὕτη εἶχε κατὰ τὸν τελευταῖον αἰῶνα ἐπιδιώξει δι' ἐπανειλημμένων ἀποπειρῶν καὶ εἶχεν ἤδη ἐν μέρει πραγματώσει ἐν ταῖς ἡμέραις τῶν τετρακοσίων εἶχεν ἤδη ἐπιτευχθῆ τελείως· πράγματι μετὰ τὴν κατάστασιν τῶν τριάκοντα οἱ πόθοι τῆς φατρίας ἐκείνης εἶχον συντελεσθῆ. Διὰ τῆς ἐξολοθρεύσεως τοῦ στόλου καὶ τῆς καθαιρέσεως τῶν τειχῶν ἡ πόλις εἶχεν ἀφοπλισθῆ καὶ ἀποχωρισθῆ ἀπὸ τῆς θαλάσσης· αἱ Ἀθῆναι δὲν ἦσαν πλέον δημοκρατία, οὐδὲ πόλις κεκτημένη τὸ ἐξῆς ἀρχήν, ἀλλὰ μία τῶν πολλῶν πόλεων τῆς Ἑλλάδος, ἥτις, μὴ ἔχουσα σκοποὺς ἰδίους, εἵπετο εἰς ξένην ἡγεμονίαν καὶ ἔτασσε τοὺς ἄνδρας αὐτῆς ὑπὸ ἀρχηγοὺς Σπαρτιάτας. Ἡ Σπάρτη ἦτο καὶ πάλιν ἡ μόνη ἡγεμονεύουσα πόλις· μία δὲ καὶ μόνη θέλησις ἐδέσποζεν ἐν Ἑλλάδι. Προέβαλλον δὲ οἱ Σπαρτιᾶται εἰς τοὺς Ἕλληνας πρόγραμμα λαμπρὸν ὡς πρόσχημα τῆς νέας τάξεως τῶν πραγμάτων, ὑμνούμενον ὑπὸ τῶν θιασωτῶν τῆς Σπάρτης ὡς τὸ μόνον σωτήριον καὶ τὸ μόνον νόμιμον. Περιελάμβανε δὲ τὸ πρόγραμμα τοῦτο τὴν ἀπελευθέρωσιν ἀπὸ πολεμικῶν δεινῶν διαρκεσάντων ἐπὶ εἴκοσι καὶ ἑπτὰ ἔτη, τὴν συνδιαλλαγὴν τῶν ὁμαίμων φυλῶν, τὴν εἰρήνην καὶ τὴν ὁμόνοιαν μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων, ἧς τὴν διάρκειαν ἠγγυᾶτο ἡ ἐν Ἑλλάδι κατάστασις ὁμοίων πο-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

λιτευμάτων, καὶ τὴν ἐπάνοδον εἰς τοὺς ὡραίους ἀρχαίους χρόνους καὶ τοὺς σοφοὺς αὐτῶν θεσμοὺς, οἵτινες εἶχον ἀνατραπῆ τῆς ὑπὸ δημοκρατικῆς ἀκολασίας.

Ἀλλ' ὅμως οὐδεὶς τῶν ὀπαδῶν τῆς Σπάρτης ἠδύνατο νὰ μυωπάζῃ ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε νὰ θεωρῇ ὡς πάραυτα ἐπιτυχὸν τὸ ἔργον ἀντιδράσεως, ἥτις ἠκύρου πάσας τὰς ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν Ἀθηνῶν ἀπὸ τῶν ἡμερῶν τοῦ Θεμιστοκλέους, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ αὐτῶν τῶν τοῦ Κλεισθένους καὶ Σόλωνος ἐπιτελεσθείσας προόδους. Ἠδύνατό τις νὰ προΐδῃ, ὅτι ὁ ὑπὸ τοῦ πολέμου καὶ τοῦ λιμοῦ καταβεβλημένος, ὑπὸ ἐπαλλήλων δὲ ἀπροσδοκήτων συμφορῶν κεκλονημένος δῆμος ἔμελλε νὰνδρωθῇ καὶ πάλιν. Διὸ ἡ συντήρησις τοῦ νέου καθεστῶτος ἐξηρτᾶτο πάντως ἐκ τῶν διατάξεων δι' ὧν οἱ τριάκοντα ἔμελλον νὰ ἐξασφαλίσωσι τὴν ἀρχὴν καὶ ἐκτελέσωσι τὰς προαιρέσεις αὐτῶν. Οὕτως ἡ φατρία αὐτῶν δὲν εἶχε περατώσει τὴν ἰδίαν ἐντολὴν, ἀλλ' ἀπ' ἐναντίας ἤρχετο τῆς ἐκτελέσεως αὐτῆς.

Ἐν μέσῳ φανερᾶς ἀντιπολιτεύσεως, ἣν μόνον ἡ δύναμις καὶ ἐπιβολὴ τοῦ Λυσάνδρου ἠδυνήθησαν νὰ κατασιγάσωσιν, εἶχον κατασταθῇ οἱ τριάκοντα κατὰ τὴν πρότασιν τοῦ Δρακοντίδου [1]· ἦσαν δὲ ἅπαντες ἄνδρες ἔχοντες μὲν φίλους μεταξὺ τῶν ἐν τῇ πόλει εὐγενῶν, ἀλλὰ καθ' ὅλου μισητοὶ εἰς τὸν δῆμον ἢ μεγάλως ὕποπτοι. Τινὲς αὐτῶν ἦσαν αὐτοὶ ἐκεῖνοι οἱ διὰ προδοσίας προκαλέσαντες τὴν παρὰ τοὺς Αἰγὸς ποταμοὺς ἧτταν· οὐδὲ εἶχον περιορισθῇ, καθ' ἃ πάντες ἐγίνωσκον, εἰς τὴν ἀνοχὴν τῶν ὑπ' αὐτῶν τῶν πραγμάτων κατ' ἀνάγκην ἐπιβαλλομένων ἀναποφεύκτων δεινῶν, οὐδὲ εἶχον τοὐλάχιστον ἐπωφεληθῇ τὴν οἰκειότητα αὐτῶν πρὸς τὴν Σπάρτην, ὅπως διαπραχθῇ ἡ παρὰ πάντων ποθουμένη εἰρήνη ὑπὸ ὅρους ἐκ τῶν ἐνόντων ἀρίστους. Ἀλλ' ἀπ' ἐναντίας εἶχον ὑποδουλώσει τὴν Σπάρτην εἰς τοὺς ἰδίους ἑαυτῶν φατριαστικοὺς σκοποὺς, ὡς πρόσχημα πρὸς ἐπιδίωξιν τοῦ ἰδίου συμφέρον-

[1] [Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Γ' σ. 668].

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τος εἶχον προβάλει τὸν Λύσανδρον, καὶ ἐκ συμπαιγνίας μετ' αὐτοῦ εἶχον ἀξιώσει παρ' αὐτοῦ τοιαῦτα οἷα μάλιστ' ἀνταπεκρίνοντο πρὸς τὸν ἐγωισμὸν αὐτῶν καὶ τὸ συμφέρον. Ἀλλ' οὐχ ἧττον δὲν εἶχον κατασταθῇ αὐτόχρημα ὡς ἀρχὴ καὶ κυβέρνησις, ἀλλὰ μόνον ὡς ἐπιτροπεία ἔχουσα τὴν ἐντολὴν νὰ ἐπιθεωρήσῃ ἐκ νέου τοὺς θεμελιώδεις νόμους τῆς πολιτείας, οἵτινες εἶχον κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ὑποστῇ μεγάλας διαταράξεις καὶ ἀποκαταστήσῃ τὴν ἁρμονίαν αὐτῶν πρὸς τὴν μεταβληθεῖσαν κατάστασιν τῶν πραγμάτων [1]. Μόνον δὲ πρὸς τοῦτον τὸν σκοπὸν ἐπετράπησαν εἰς αὐτούς, εἰσηγουμένης τῆς Σπάρτης, αἱ ἔκτακτοι ἐξουσίαι, αἵτινες ἔμελλον καὶ πάλιν νὰ παύσωσι μετὰ τὸ πέρας τῆς νομοθετικῆς αὐτῶν λειτουργίας [2].

Ἀλλ' ὅμως οἱ τριάκοντα ἥκιστα πάντων ἐμερίμνων περὶ νομοθεσίας, ἀπεσκόπουν δὲ εἰς ἓν καὶ μόνον, εἰς τὴν τελείαν εἰς ἑαυτοὺς ὑποδούλωσιν ἁπάντων τῶν ἔτι ὑφισταμένων ὀργάνων τῆς πολιτείας καὶ εἰς τὴν ἐξασθένησιν πάσης ἀντιπολιτεύσεως. Ὁ δῆμος ἐξηκολούθει μένων διαλελυμένος, αἱ δὲ δημοκρατικαὶ ἀρχαὶ ἐξηκολούθησαν ὑφιστάμεναι κατὰ τὰ φαινόμενα, καίπερ δὲ οὐδεμίαν ἔχουσαι σημασίαν, παρεδόθησαν εἰς ἄνδρας τῆς κρατούσης φατρίας. Οὕτω πρῶτος ἄρχων ἔγεινεν ὁ Πυθόδωρος ὁ καὶ

[1] Ἴδε περὶ τῶν τριάκοντα ὡς ξυγγραφέων Schöll De magistratibus extraordinariis]. Foucart ἐν τῷ Bulletin de correspondance Hellénique Τόμ. IV σ. 253.

[2] Περὶ τῆς ἀρχῆς τῶν τριάκοντα ἴδε ***Ξενοφῶντος*** Ἑλλην. II, 3 κ. ἑ. καὶ τοὺς λόγους τοῦ ***Λυσίου*** Κατὰ Ἐρατοσθένους, Κατὰ Ἀγοράτου, Κατὰ Νικομάχου καὶ ἄλλους, σπουδαίαν δὲ τὸν ***Ἰσοκράτην*** καὶ ἄλλους ῥήτορας. Τῶν δὲ νεωτέρων πραγματεύθησαν τὰ κατ' αὐτοὺς ὁ Lachmann (Geschichte Griechenlands vom Ende des peloponnesischen Kriegs bis Alexander. 1839), ὁ Sievers (Geschichte Griechenlands vom Ende des peloponnesischen Kriegs bis zur Schlacht bei Mantineia 1840), ὁ Scheibe (Oligarchische Umwälzung zu Athen am Ende des peloponnesischen Kriegs und das Archntat des Eukleides. 1843), ὁ Weissenborn (Hellen. 1844 σ. 197 κ. ἑ.), ὁ Faltin ἐν Προγράμματι τοῦ Γυμνασίου τοῦ Barmen τῷ 1882 καὶ ἄλλοι. Ὁ δὲ ***Ξενοφῶν*** ἀκολουθεῖ ἐν τοῖς δυσὶ πρώτοις βιβλίοις τὴν χρονολογικὴν διαίρεσιν τοῦ Θουκυδίδου. Ἀλλ' ἕνεκα τῆς περὶ τὴν διήγησιν ἀμελείας αὐτοῦ καὶ τῆς μεγάλης φθορᾶς τοῦ κειμένου μόνον διὰ διαφόρων εἰκαστικῶν συνδυασμῶν δύναται νἀποκατασταθῇ ἡ χρονολογία.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἐπώνυμος τοῦ ἔτους καθ' ὃ κατεστάθησαν οἱ τριάκοντα [1]. Καὶ ἡ βουλὴ δ' ἔμεινεν, εἰ καὶ ἴσως ὄχι ἐν πλήρει ἀριθμῷ, ἀλλ' αἱ θέσεις τῶν βουλευτῶν κατελήφθησαν ἅπασαι ὑπ' ἀνδρῶν ἤδη ἐν ταῖς ἡμέραις τῶν τετρακοσίων διατρανωσάντων ὀλιγαρχικὰ φρονήματα. Εἰς τὴν βουλὴν δὲ ταύτην ἐπετράπη σὺν τῇ διαλύσει τῆς ἡλιαίας καὶ τῇ καταργήσει τοῦ Ἀρείου πάγου ἡ ποινικὴ δικαιοσύνη. Καὶ οὐδεὶς μὲν φόβος ὑπῆρχεν ἀπὸ τοιούτου ἐκ τῆς θελήσεως τῶν τριάκοντα ἐξαρτωμένου συνεδρίου, ἀλλ' οὐχ ἧττον, ὅπως ἀποβῇ καὶ ἐν αὐτῷ παντελῶς ἀδύνατος ἡ λῆψις ἀποφάσεων ἐλευθέρων καὶ ἀμεροληπτων, ὡρίσθη, ἵνα οἱ βουλευταὶ ψηφίζωσι φανερῶς παρόντων τῶν τριάκοντα [2]. Ὁ δὲ Πειραιεύς, ἡ ἀρχαία ἑστία δημοκρατικῶν νεωτερισμῶν, ἐτέθη ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν ἰδίας ἀρχῆς δέκα ἀνδρῶν, οἵτινες ἦσαν ὑπεύθυνοι ἐπὶ τῇ ἐν αὐτῷ ἡσυχίᾳ. Καὶ οὗτοι δὲ ἀναμφιβόλως διωρίσθησαν ὑπὸ τοῦ Λυσάνδρου καὶ ἐτάχθησαν ὑπὸ τοὺς τριάκοντα. Τέλος δ' ἔν τε τῷ ἄστει καὶ ἐν τῷ ἐπινείῳ δὲν ἦσαν ἀνεκτοὶ ἄρχοντες ἄλλοι πλὴν τῶν ἀποδεχομένων νὰ γείνωσι πρόθυμοι ὑπηρέται τῆς νέας κυβερνήσεως.

Μετὰ δὲ τὴν τοιαύτην προσωρινὴν διαρρύθμισιν τῶν τῆς πολιτείας ἤρξαντο οἱ τύραννοι προπαρασκευάζοντες διά τινων μετὰ δεξιότητος ὑπολελογισμένων διατάξεων τὴν νέαν κατάστασιν τῶν πραγμάτων ἣν ἤθελον νὰ εἰσαγάγωσιν εἰς τὰς Ἀθήνας. Δὲν ἦτο δὲ ἄλλως τότε δύσκολον νὰ ἐπιρριφθῇ πᾶσα εὐθύνη ἐπὶ ταῖς συμφοραῖς, ὧν ἐθρηνοῦντο τὰ ἐπακόλουθα, εἰς τὰς καταχρήσεις τῆς δημοκρατίας. Διὸ, ὅτε οἱ τριάκοντα ἐπωφελήθησαν τὴν δύναμιν

[1] Ὁ Πυθόδωρος εἶχεν ὑπάρξει τῶν τετρακοσίων, ἐξ ὧν εἶχον στρατολογηθῇ οἱ τριάκοντα. Ἴδε ***Πλάτωνος*** Ἀλκιβ. Α' σ. 119. Εἶχε δὲ φιλοσοφικὴν παίδευσιν, καθ' ἃ καὶ ὁ συνάρχων αὐτοῦ Ἀριστοτέλης. ***Διογένους Λαερτίου*** IX, 54. Πρβλ. Bergk [Commentationes de] rel[iquiis] com[oediae] Att[icae] σ. 100.

[2] Περὶ τῶν διατάξεων τῶν τριάκοντα ἴδε Scheibe [Die oligarchische Umwälzung zu Athen] σ. 66. Καὶ ἡ μὲν κατάργησις τῆς ἡλιαίας ἐννοεῖται οἴκοθεν, ἡ δὲ κατάλυσις τοῦ Ἀρείου Πάγου εξάγεται κατὰ τὸν Rauchenstein (Philologus Τόμ. X, σ. 605) ἐκ τοῦ ***Λυσίου*** [Ὑπὲρ τοῦ Ἐρατοσθένους φόνου] 30. Ἀλλὰ πρὸς τὴν γνώμην

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἑαυτῶν χάριν καταπαύσεως τοιούτων κακῶν λυμαινομένων τὴν ἀθηναϊκὴν κοινωνίαν καὶ ἀποδοκιμαζομένων ὑφ' ἁπάντων τῶν συνετῶν πολιτῶν, ὅτε μετὰ σύντομον διαδικασίαν ἐξώρισαν ἐκ τῆς πόλεως φαύλους τινάς, οἵτινες εἶχον μετέλθει τὸ ἔργον τοῦ συκοφάντου μετὰ θράσους καὶ ἀναιδείας τοιαύτης, ὥστε οὐδεὶς ἔντιμος πολίτης ἦτο ἀσφαλὴς ἀπὸ τῶν μηνύσεων αὐτῶν, ἡ ἐνέργεια τῶν τριάκοντα αὕτη ἐπεδοκιμάσθη ὑπὸ μεγάλου μέρους τῶν πολιτῶν. Μετὰ μακρὰν περίοδον τελείας συγχύσεως καὶ ἀταξίας ἦτο ἀρεστὴ διοίκησις σθεναρά· ὠφέλει δὲ τοὺς νέους ἄρχοντας ἡ δυςπιστία πρὸς τὴν δημοκρατίαν, ἥτις εἶχε διαδοθῇ ὀσημέραι μᾶλλον ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς ἐν Σικελίᾳ συμφορᾶς καὶ ὁ πόθος τῆς ἡσυχίας, ὃν ἐφαντάζοντο μὴ δυνάμενον νὰ ἐκπληρωθῇ ἄνευ περιορισμοῦ τῶν ἐλευθεριῶν τοῦ δήμου καὶ συμπλησιάσεως πρὸς τὴν Σπάρτην. Διὰ ταῦτα οἱ τριάκοντα ἠδύναντο συνετῶς καὶ δεξιῶς φερόμενοι νὰ κατορθώσωσι τὴν κατὰ μικρὸν πρὸς ἑαυτοὺς μετάστασιν πολλῶν ἀνδρῶν ἐκ τῶν ἀνηκόντων εἰς τὴν διάμεσον φατρίαν.

Ἀλλ' ἡ σώφρων ἐκείνη μετριοπάθεια δὲν διήρκεσε μακρόν. Οἱ ἀποτελοῦντες τὴν κυβέρνησιν ἦσαν ὑπὲρ πᾶν ἄλλο φατριασταί, καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἠδύναντο νάρκεσθῶσιν ἐπὶ μακρὸν εἰς εὐλαβῆ μετὰ προφυλάξεως προχώρησιν πρὸς ἔμφρονα διάταξιν τῶν τῆς πολιτείας. Κατὰ τὸν μακρὸν χρόνον, καθ' ὃν οἱ ὀλίγοι οἱ ἀποτελοῦντες τὴν τάξιν τῶν πλουσίων ὑπήγοντο ὑπὸ τὴν δεσποτείαν μισητοῦ πλήθους, εἶχε συσσωρευθῇ ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῶν ἄμετρος μνησικακία, ἡ δ' ἐπὶ μακρὸν συγκρατηθεῖσα ἀγανάκτησις ἤθελε νὰ εὕρῃ ἐλευθέραν διέξοδον, καὶ ἐπεθύμουν νὰ τύχωσιν

ταύτην ἀντιστρατεύεται ὁ Schömann (Griechische Alterthümer Τόμ. Α' ἐκδ. γ' σ. [526]). [Πρβλ Schömann-Lipsius Griechische Alterthümer σ. 541]. Καὶ δικαίως μὲν ἰσχυρίζεται, ὅτι δὲν ἔχομεν ἀποδείξεις περὶ τῆς καταλύσεως τοῦ Ἀρείου Πάγου, ἀλλ' ἡ ἀπαράθικτος ἐξακολούθησις ἀνωτάτου φονικοῦ δικαστηρίου ἐν τοῖς χρόνοις τῆς τυραννίδος εἶνε ὅλως ἀπίθανος. Ἄλλως δ' εὑρίσκομεν τὸν Ἄρειον Πάγον ἤδη καὶ πρὸ τῆς τυραννίδος τεταγμένον μετὰ τῶν δημοκρατικῶν ἐναντίον τοῦ Θηραμένους (*Δυσίου* [Κατὰ Ἐρατοσθένους] 69. Πρβλ. Scheibe [Die oligarchische Umwälzung zu Athen] σ. 41. Ὁμοίως δὲ καὶ μετὰ τὴν τυραννίδα παρουσιάζεται ἔχων φρονήματα δημοκρατικά. Πρβλ. Meier-Schömann Attischer Process ἐκδ. β' σ. 174.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἐκδικησεως ἐπὶ ταῖς πιέσεσιν ἃς εἶχον ὑποστῆ. 'Αλλὰ, τοιούτους ἐπιδιώκοντες σκοπούς, δὲν ἠδύναντο βεβαίως νὰ συναινέσωσιν εἰς ἐνέργειαν πρὸς βαθμιαίαν κατὰ μικρὸν μεταβολὴν τῆς γνώμης τῶν πολλῶν καὶ προσεταιρισμὸν τῆς φατρίας τῶν σωφρόνων. Δὲν ἤρκει δὲ πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν σκοπῶν αὐτῶν εἰς αὐτοὺς ἡ προσχώρησις τῶν ἱππέων, τῆς μόνης ἐν 'Αθήναις συμπαγοῦς τάξεως τῆς κατ' ἀρχὴν φρονούσης τὰ τῶν ὀλιγαρχικῶν· καὶ ἡ Σπάρτη δὲ δὲν παρεῖχεν εἰς αὐτοὺς τὴν ποθητὴν ἀσφάλειαν, ἐφ' ὅσον ὑπεβοήθει αὐτοὺς ἄποθεν μόνον ὡς δύναμις προστάτις. Διὸ ἀπέστειλαν δύο ἐμπίστους ἄνδρας, τὸν Αἰσχίνην καὶ τὸν 'Αριστοτέλην, δόντες εἰς αὐτοὺς τὴν ἐντολὴν νὰ πείσωσι τὰ τέλη τῆς Σπάρτης, ὅτι χάριν διατάξεως τῶν τῆς πολιτείας μονίμου καὶ κατὰ τρόπον ἀρεστὸν εἰς τὴν Σπάρτην ὑπῆρχεν ἀνάγκη ἐνόπλου βοηθείας. 'Επειδὴ δὲ ἀνέλαβον τὴν δι' ἰδίας δαπάνης συντήρησιν τῶν ἀνδρῶν, ὁ δὲ Λύσανδρος ὑπεστήριξε μετὰ ζήλου τὸ αἴτημ' αὐτῶν, οἱ Λακεδαιμόνιοι ἀπέστειλαν εἰς τὴν 'Αττικὴν φρουρὰν ἑπτακοσίων ἀνδρῶν ὑπὸ τὸν Καλλίβιον, ἥτις καὶ κατέλαβε τὴν 'Ακρόπολιν [1].

Τὸ συμβὰν δὲ τοῦτο ἔσχε μέγιστα ἐπακόλουθα. Πράγματι μετ' αὐτὸ ἔμελλον νὰνοιχθῶσιν ἀναγκαίως καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ πάντων ἐκείνων ὅσοι εἶχον ἱκανὴν εὐπιστίαν νὰ πιστεύωσιν εἰς τὴν ἐγκρατῆ πολιτείαν τῶν τριάκοντα· πᾶς δὲ φιλόπατρις ἔμελλεν, ὡς εἰκὸς, νὰ καταληφθῇ ὑπ' ἀγανακτήσεως ἀκούων ἑαυτὸν προσφωνούμενον ἀποτόμως ὑπὸ Σπαρτιατῶν φρουρῶν κατὰ τὴν ἄνοδον πρὸς τὸν ναὸν τῆς Πολιούχου, τῆς αὐτῆς ἐκείνης θεᾶς τῆς ἀποκρουσάσης ποτὲ καὶ αὐτὰς τὰς ἐνδείξεις τιμῆς Λακεδαιμονίων βασιλέων [2]. Μετὰ τὰ τελευταῖα συμβάντα ἐγίνωσκον πλέον, ὅτι οἱ τριάκοντα δὲν εἶχον κατὰ νοῦν νὰ ἐπισύρωσι τὴν τιμὴν τῶν

[1] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. II, 11. *Διοδώρου Σικελιώτου* XIV, 4. Ἴσως αὐτὸς ὁ Λύσανδρος ὑπῆρξεν ὁ ἀγαγὼν εἰς τὴν πόλιν τὴν φρουρὰν καὶ ἐγκαταστήσας τὸν ἁρμοστὴν μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Σάμου καὶ τὴν ἐν τοῖς ἐπὶ Θράκης ἐκτέλεσιν τῶν βιαίων αὐτοῦ διατάξεων.

[2] Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Α' σ. 594.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

συμπολιτῶν καὶ τὴν ἐπιδοκιμασίαν, ἀλλ' ἤθελον νὰ τραπῶσιν ὀδοὺς, ἐν αἷς ἠσθάνοντο τὴν ἀνάγκην τῆς ὑποστηρίξεως ὑπὸ ξένων ὅπλων, καὶ κατενοήθη, ὅτι εἴπερ τινὸς καὶ ἄλλου ἐκήδοντο τῆς ἐκπληρώσεως τῶν ἐκδικητικῶν αὐτῶν πόθων, μεριμνῶντες περὶ αὐτῆς μᾶλλον ἢ περὶ τῆς ἰδίας τιμῆς καὶ ἀνεξαρτησίας. Πράγματι νῦν ὁ Καλλίβιος, Σπαρτιάτης τραχὺς καὶ ὑπερφίαλος, ἦτο ὁ πρῶτος ἀνὴρ ἐν Ἀθήναις, καὶ οἱ προεξέχοντες τῶν τριάκοντα δὲν ἐθεώρουν ἀντικείμενον εἰς τὴν ἰδίαν ἑαυτῶν ἀξιοπρέπειαν τὸ περισαίνειν αὐτὸν καὶ διὰ παντὸς τρόπου ἐξασφαλίζειν τὴν εὔνοιαν αὐτοῦ, οὐδὲ ἠσχύνοντο νὰ ἐκθέσωσιν ὡς θῦμα τῆς ἐκδικήσεως αὐτοῦ τὸν νεαρὸν καὶ ὡραῖον Αὐτόλυκον, περίδοξον νικητὴν ἐν πολλοῖς γυμνικοῖς ἀγῶσι. Τοῦτον ὁ [Σπαρτιάτης Ἐτεόνικος], ἀγανακτήσας ἐπὶ τῇ νίκῃ αὐτοῦ ἔν τινι δίκῃ εἶχε πλήξει δημοσίᾳ ἐν τῇ ὁδῷ, ἔπειτα δὲ ἀμυνάμενον ἤγαγεν ὡς ἔνοχον πρὸς τὸν Λύσανδρον, [διατρίβοντα ἐν Ἀθήναις]. Καὶ ἀπεδοκίμασε μὲν οὗτος τὴν διαγωγὴν τοῦ Λακεδαιμονίου, ἀλλὰ μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Λυσάνδρου ὁ Αὐτόλυκος ἐτιμωρήθη θανατωθείς [1].

Πρὸς ἀντισήκωσιν δὲ τῆς ταπεινωτικῆς αὐτῶν θέσεως ἤθελον, ὡς εἰκὸς, οἱ τριάκοντα νὰ καρπωθῶσιν ὅσον τὸ δυνατὸν πληρέστερον πρὸς τὸ ἴδιον συμφέρον τὴν εἰς αὐτοὺς διὰ τῆς σπαρτιατικῆς φρουρᾶς παρεχομένην δύναμιν. Διὸ ἡ σύμπασ' αὐτῶν ἐνέργεια

[1] ***Παυσανίου*** I, 18, 3. IX, 32, 8. ***Πλούταρχος*** ἐν Βίῳ Λυσάνδρου 15. Πρβλ. Cobet Prosop[ographia] Xenoph[ontea] σ. 54. [Ὁ ***Πλούταρχος*** τὸν Ἐτεόνικον καὶ ὄχι αὐτὸν τὸν Καλλίβιον λέγει ὑβρίσαντα τὸν Αὐτόλυκον, καθ' ἃ καὶ ὁ μεταφραστὴς ἐπηνώρθωσεν ἐνταῦθα τὸ κακῶς ἔχον κείμενον τοῦ Κουρτίου]. Ἡ ἐν τοῖς μεγάλοις Παναθηναίοις νίκη τοῦ παιδὸς Αὐτολύκου τῷ 422 π. Χ (Ὀλυμπ 89, 3) ὁμνεῖται ἐν τῷ Συμποσίῳ τοῦ Ξενοφῶντος παρὰ τῷ ***Ἀθηναίῳ*** (V], σ. 187 κ. ἑ.). Κατόπιν δὲ ὁ ἀνδριὰς αὐτοῦ ὡς μάρτυρος τῆς ἐλευθερίας ἐστήθη ἐν τῷ Πρυτανείῳ ***Παυσανίου*** I, 18, 3. IX. 32, 8 Ἦτο δὲ ὁ ἀνδριὰς ἔργον τοῦ Λεωχάρους, κατὰ δὲ τὸν Urlichs τοῦ Λυκίου τοῦ υἱοῦ τοῦ Μύρωνος Ἀλλὰ περὶ ἀνδριάντος τιμητικοῦ αὐτάχρημα δὲν εἶνε ἀσφαλὴς ὁ προσδιορισμὸς τοῦ χρόνου τῆς ἱδρύσεως. [Κατὰ τὸν Overbeck Geschichte der griechischen Plastik ἐκδ. δ' Τόμ. Α' σ. 491 ὁ ἀνδριὰς ἦτο ἔργον τοῦ Λυκίου, ποιηθὲν τῷ 421 π. Χ.] Περὶ δὲ τῶν περαιτέρω τυχῶν τοῦ Αὐτολύκου ἴδε Scheibe [Die] oligarchische Umwälzung [zu Athen] σ 100.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἀπέβη μᾶλλον ἀκατάσχετος καὶ βιαιοτέρα· ἕνεκα δὲ τοῦ μισθοῦ τῆς φρουρᾶς, οὗ τὴν πληρωμὴν εἶχον αὐτοὶ ἀναλάβει, ἠναγκάζοντο νὰ πορίζωνται χρήματα διὰ παντὸς τρόπου καὶ νὰ ἐπιβάλλωσι χεῖρας πρὸς τοῦτον τὸν σκοπὸν εἴς τε τὰς δημοσίας καὶ τὰς ἰδιωτικὰς κτήσεις. Διὰ βραχέων εἰπεῖν, ἡ ἀποδοχὴ τῶν ξένων στρατιωτῶν μετέβαλε τὴν φατριαστικὴν διοίκησιν τῶν ὀλιγαρχικῶν εἰς τυραννίδα παρὰ πολὺ χείρονα πάσης τυραννίδος τῶν ἀρχαιοτέρων χρόνων, καθ' ὅτι ἀπεσκόπουν εἰς τὴν τιμωρίαν τοῦ δήμου ὡς ἄλλου μισητοῦ ἐχθροῦ οὗ εἶχον τέλος δυναστεύσει. Ἐπειδὴ δὲ, καταλυθέντων τῶν σολωνείων νόμων, εἶχον συγκαταλυθῆ ἅπασαι αἱ ἐλευθερίαι τοῦ δήμου, οἱ τριάκοντα ἠδύναντο νὰ καταδιώκωσιν ἐλευθέρως ἅπαντας τοὺς λυπηρούς· λυπηροὶ δὲ ἦσαν ἅπαντες οἱ δυνάμενοι νὰ βλάψωσι. Τὸ ἐπιτήδευμα τῶν συκοφαντῶν, οὗ ἐκαραδοκεῖτο ἡ κατάλυσις, προσέλαβεν ἀνάπτυξιν ἄγνωστον τέως. Οἱ δὲ μετερχόμενοι αὐτὸ ἦσαν τοῦτο μὲν ἄνθρωποι ἤδη πρότερον ἀσκήσαντες τὸ ἔργον τοῦ συκοφάντου καὶ τώρα μόνον χροιὰν μεταβάλλοντες χάριν διατηρήσεως τοῦ ἐπικερδοῦς αὐτῶν σταδίου, τοῦτο δὲ ἄνθρωποι τὸ πρῶτον ἐπὶ τῶν τριάκοντα διδαχθέντες τὴν τοιαύτην ὑπηρεσίαν, ἥτις ἦτο πολὺ μᾶλλον προσοδοφόρος καθ' ὅσον νῦν ἠδύναντο νὰ προσδοκῶσιν ὡρισμένως ἐπιτυχῆ ἔκβασιν τῶν μηνύσεων. Οἱ δὲ γνωριμώτατοι τῶν ἰχνηλατικῶν τούτων κυνῶν καὶ μηνυτῶν ἦσαν ὁ ἐξ Ὠρεοῦ τῆς Εὐβοίας Βάτραχος[1] καὶ ὁ Αἰσχυλίδης.

Ἐν χρόνοις δὲ διοικήσεως τοιαύτης ἀνῆλθεν εἰς ἀκμὴν ἰδιάζουσαν καὶ ἡ ἀρχὴ ἐκείνη, ἧς κύριον ἔργον ἦτο μόνον ἡ ἐκτέλεσις τῶν ποινῶν, οἱ λεγόμενοι ἕνδεκα[2]. Οὗτοι πράγματι οὐ μόνον

[1] *Ἄρχιππος* παρ' *Ἀθηναίῳ* (VII), σ. 329 c. Βάτραχος ὁ πάρεδρος ὁ ἐξ Ὠρεοῦ

[2] Ο Κ. Fr. Hermann Staatsalterthümer § 139 συμφωνεῖ πρὸς τὸν Meier (De bonis damnatorum σ. 188), ἀποδεχόμενος, ὅτι οἱ ἕνδεκα ἐπὶ τῶν τριάκοντα ὅτε ἦσαν ἡ αὐτὴ ἀρχὴ καὶ ἐν τοῖς δημοκρατικοῖς χρόνοις. Ἀλλὰ δυσκόλως δυνάμεθα ὅμως νὰποδεχθῶμεν δύο διαφόρους ἀρχὰς ἐχούσας τὸ αὐτὸ ἔργον. Αὐτὴ δὲ ἡ ἀρχαία ἀρχὴ καθιδρύθη ἐκ νέου καὶ προσέλαβεν ὅλως διάφορον σημασίαν. Ἴδε Scheibe [Die oligarchische Umwälzung zu Athen] σ. 68

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἦσαν ἐν ἀπαύστῳ ἐνεργείᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐστρατολογοῦντο ἐκ τῶν ἐνθερμοτάτων ὁμοφρόνων τῶν τριάκοντα. Ἦσαν δὲ ἄνθρωποι αἰσθανόμενοι ἰδίαν εὐχαρίστησιν ἐπὶ τῇ προσκομιδῇ θυμάτων καὶ τῷ κορεσμῷ τῆς ἐκδικητικῆς μανίας τῶν τυράννων, καὶ ἦσαν αὐτοὶ ἐργάται τῆς φατρίας καὶ ἡ κυριωτάτη τῆς διοικήσεως μηχανή. Ὁ δὲ τολμηρότατος αὐτῶν καὶ δυνατώτατος ἦτο ὁ Σάτυρος.

Τῶν δὲ πρώτων βιαιοπραγιῶν, δι' ὧν διαγινώσκεται ὁ ἀληθὴς χαρακτὴρ τῆς διοικήσεως, ὑπῆρξεν ὁ φόνος τῶν ἀτυχῶν ἐκείνων οἵτινες, μηνυθέντες ὑπὸ τοῦ Ἀγοράτου[1] ὡς νεωτεροποιοί, ἐκρατοῦντο ἀκόμη δέσμιοι. Καὶ ἔμελλον μὲν οὗτοι κατὰ ψήφισμα τοῦ δήμου νὰ δικασθῶσιν ὑπὸ δικαστηρίου δισχιλίων ἀνδρῶν· ἀλλ' ἀντὶ νὰ ἐκτελεσθῇ ἡ ἀπόφασις ἐκείνη, κατεδικάσθησαν ὑπὸ τῆς βουλῆς καὶ ἐφονεύθησαν ἐν τῇ εἱρκτῇ· ἦσαν δὲ πλὴν ἄλλων ὁ Στρομβιχίδης, ὁ Καλλιάδης καὶ ὁ Διονυσόδωρος[2]. Ἀλλ' οἱ τριάκοντα δὲν περιωρίσθησαν εἰς μόνους τούτους τοὺς φόνους. Φαίνεται δὲ, ὅτι, συμπράττοντος τοῦ Λυσάνδρου, συνετάχθη κατάλογος ἐκείνων ὅσους οἱ τριάκοντα ἐσκόπουν νὰ ποιήσωσιν ἐκποδών, εἰς αὐτοὺς δ' ἐτάσσοντο πάντες ἐκεῖνοι οἵτινες ἤδη πρότερον εἶχον διατρανώσει τὴν εἰς τὴν διατήρησιν τῶν δικαιωμάτων τοῦ δήμου πίστιν αὐτῶν. Διεκρίνοντο δ' ἐν τούτοις Θρασύβουλος ὁ υἱὸς τοῦ Λύκου, ὁ ἀνὴρ ὁ πρὸς τῷ Ἀλκιβιάδῃ εἴπερ τις καὶ ἄλλος συντελέσας εἰς τὴν μετὰ τὴν κατάλυσιν τῶν τετρακοσίων νέαν δόξαν καὶ εὐημερίαν τῶν ἐλευθέρων Ἀθηνῶν, καὶ Ἄνυτος ὁ υἱὸς τοῦ Ἀνθεμίωνος, ἀνὴρ ἐξ ἀφανῶν μὲν καταγόμενος, ἀλλὰ κεκτημέ-

[1] Περὶ τοῦ Ἀγοράτου, ὅστις ἰσχυρίζετο, ὅτι συμμετέσχε τοῦ φόνου τοῦ Φρυνίχου καὶ τούτου ἕνεκα ἠξίου δικαιώματα Ἀθηναίου πολίτου ἴδε ***Δυσίου*** [Κατὰ Ἀγοράτου] 70 κ. ἑ. Ἔτυχε δὲ ἀδείας παρὰ τὸν βωμὸν τῆς Μουνιχίας Ἀρτέμιδος, καθ' ἃ ὁ Μένων κατὰ τὴν μήνυσιν τοῦ Φειδίου (Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Γ' σ. 57) καὶ ἠθωώθη ὡς εὐεργέτης. Ἴδε Schöll ἐν τοῖς Sitzungsberichte der philosophisch-philologischen Klasse der Baierischen Akademie κατὰ Ἰανουάριον 1888.

[2] Περὶ τοῦ καταλόγου (ὁ μετὰ Λυσάνδρου κτλ.) ἴδε Rauchenstein ἐν τῷ Philologus Τόμ. XV σ 338 καὶ ἐν τοῖς ὑπομνήμασιν εἰς τὸ χωρίον τοῦ ***Δυσίου*** [Δήμου καταλύσεως ἀπολογία] 16.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

νος ἀξίαν λόγου περιουσίαν, ὅστις εἶχε φήμην δημοκρατικοῦ παλαιοτρόπου. Ἀμφότεροι δὲ οὗτοι ἐξωρίσθησαν.

Ἀλλὰ καὶ οἱ ἐν τῇ ξένῃ εὑρισκόμενοι ἐνέπνεον φόβον, ἰδίως δὲ ὁ Ἀλκιβιάδης, ὃν οὔτε οἱ φίλοι οὔτε οἱ ἐχθροὶ εἶχον λησμονήσει, ἅτε γινώσκοντες, ὅτι ὁ Ἀλκιβιάδης ἐφ' ὅσον ἔζη ἐβυσσοδόμευε νέα σχέδια καὶ ἐπεδίωκε σκοποὺς μεγάλους. Εἶχε δὲ τότε ἡλικίαν μεταξὺ τεσσαράκοντα καὶ πεντήκοντα ἐτῶν, καὶ διετήρει παρὰ τὸ ἀκόλαστον τῆς διαίτης περίσσειαν δυνάμεως καὶ φιλοπραγμοσύνην. Ἕνεκα δὲ τῆς ἀπέλπιδος θέσεως τῶν κατὰ τὴν πατρίδα δὲν ἠδύνατο νὰ μείνῃ ἀμέτοχος τῆς σκέψεως, ὅπως εὐτυχήσῃ νὰ παραστῇ καὶ πάλιν σωτὴρ αὐτῆς. Καὶ νῦν δὲ ὡς καὶ πρότερον ἤλπιζε νὰ τύχῃ τοῦ σκοπουμένου διὰ τῆς βοηθείας τῆς Περσίας.

Ἦρχε δ' ἐν Σούσοις ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ ἔτους 405 π. Χ. (Ὀλυμπ. 93,4) Ἀρταξέρξης Β' ὁ Μνήμων. Ἐφαίνετο δὲ καταλληλοτάτη ἡ εὐκαιρία πρὸς συνεννόησιν μετ' αὐτοῦ. Καὶ δὴ ἕνεκα τῆς πρὸς τὴν Σπάρτην τελείας προσηλώσεως τοῦ Κύρου, οὗ ἐμφανέστερον ὁσημέραι ἀπεκαλύπτοντο τὰ περὶ καταλύσεως τοῦ θρόνου τοῦ Ἀρταξέρξου σχέδια, ὁ μέγας βασιλεὺς ἤγετο εἰς ἐπιζήτησιν τῆς συμμαχίας τῶν Ἀθηναίων. Τοῦτο δὲ διαγνοὺς ὁ Ἀλκιβιάδης[1], μετά τινα χρόνον ἡσύχου παρὰ τὸν Ἑλλήσποντον καραδοκίας ἤρξατο νέων διαπραγματεύσεων μετὰ τοῦ Φαρναβάζου, ὅστις μετὰ τὸν διορισμὸν τοῦ Κύρου ὡς καράνου ἐν ταῖς παραθαλασσίοις σατραπείαις εἶχεν ἀνακτήσει τὴν σατραπείαν αὐτοῦ κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν Τισσαφέρνην, ἀπολυθέντα τῆς ἀρχῆς. Ἕδρα δὲ τοῦ Φαρναβάζου ἦτο τὸ Δασκύλιον, κείμενον παρὰ τὰς ἀκτὰς τῆς Προποντίδος· ἐκεῖ δὲ ὑπεδέχθη συμφώνως πρὸς τὸ ἀρχαῖον πολιτικὸν πρόγραμμα τῶν Περσῶν τὸν πρότερον ἀντίπαλον μετὰ πάσης δυνατῆς φιλοξενίας καὶ παρέδωκεν εἰς αὐτὸν τὸ Γρύνειον, πόλιν τῆς Αἰολίδος, ἥτις παρεῖχεν εἰς τὸν Ἀλκιβιάδην πλούσιον ἐτήσιον ἔσοδον. Τότε δὲ ὠφέλησε τὸν Ἀλκιβιάδην ἡ προτέρα αὐ-

[1] *Ἔφορος* παρὰ *Διοδώρῳ τῷ Σικελιώτῃ* XIV, 11. *Κορνήλιος Νέπως* ἐν Βίῳ Ἀλκιβιάδου 10

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τοῦ διαμονὴ ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ Τισσαφέρνους· καὶ δὴ εὐκόλως εἰθίσθη εἰς τὴν περσικὴν δίαιταν καὶ τὰ καθ' ὅλου πράγματα τῶν Περσῶν, καὶ παρεσκευάζετο νὰ πορευθῇ αὐτὸς εἰς τὰ Σοῦσα, ὅπως τέλος δυνηθῇ νὰ κατορθώσῃ τὴν ἐπιτυχίαν τῶν ἀρχαίων αὐτοῦ σχεδίων. Ἐμελέτα δὲ συμφώνως πρὸς τὴν κλίσιν αὐτοῦ νὰναμ·χθῇ κρισίμως εἰς τὴν πορείαν τῶν γεγονότων διαπρεσβευόμενος καὶ στρατηγῶν.

Ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ ἐδίωκον αὐτὸν οἱ ὀφθαλμοὶ τῶν ἐχθρῶν, μὴ λησμονούντων, ὅτι ἡ κυριαρχία τῆς φατρίας αὐτῶν εἶχεν ἤδη ποτὲ καταλυθῇ δι' αὐτοῦ. Διὸ ἔπρεπε νὰ ληφθῇ ἔγκαιρος φροντὶς πρὸς πρόληψιν δευτέρας αὐτοῦ καθόδου. Ὁ δὲ Κριτίας ἐμίσει εἴπερ τινὰ καὶ ἄλλον τὸν Ἀλκιβιάδην, τὸν ἀρχαῖον φίλον, τοῦτο μὲν θεωρῶν αὐτὸν τὸ τρανότατον ὑπόδειγμα τῆς ἰδίας ἑαυτοῦ ἐπαμφοτεριζούσης πολιτείας, τοῦτο δὲ καὶ διότι ἐγίνωσκεν, ὅτι, ἂν ὁ δῆμος ἤθελεν ἐπιζητήσει τινὰ τὸν δυνάμενον νὰ σώσῃ, οὗτος οὐδεὶς ἄλλος θὰ ἦτο ἢ ὁ Ἀλκιβιάδης, πρὸς ὃν κατηυθύνοντο τὰ βλέμματα πάντων. Ἐφ' ὅσον λοιπὸν ἔζη ἀκόμη ἀνὴρ τοιοῦτος, οἱ τριάκοντα δὲν ἠδύναντο νὰ ἐλπίσωσιν, ὅτι ὁ δῆμος ἤθελεν ὑποταχθῇ ἡσύχως εἰς τὸν ζυγὸν τῆς κυριαρχίας αὐτῶν. Ταῦτα δὲ ἦσαν λόγοι ἱκανοὶ πρὸς δίωξιν τοῦ Ἀλκιβιάδου καὶ ἀπόντος. Τὰ κτήματ' αὐτοῦ ἐν Ἀττικῇ ἐδημεύθησαν [1], ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἐξωρίσθη, αὐτὸς δ' ἐκεῖνος ἐπεκηρύχθη, ὡς ποτε ὁ Θεμιστοκλῆς, ἄτιμος, καὶ ἐντεῦθεν ἀπηγορεύθη εἰς αὐτὸν ἡ διαμονὴ καθ' ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα. Ἀλλ' ἐπεδίωκον τὸν θάνατον αὐτοῦ, καὶ διὰ τοῦτο οἱ τριάκοντ' ἀπετάθησαν εἰς τὸν Λύσανδρον, ὅστις τότε διέτριβεν ἐν Ἀσίᾳ, ὅπως ἐπιτύχωσι τὴν σύμπραξιν αὐτοῦ. Ἐπειδὴ δὲ αὐτὸς ὁ Λύσανδρος, καθ' ἃ λέγεται, δὲν ἐφάνη πρόθυμος νὰ προσχωρήσῃ εἰς ταύτην τὴν ἀξίωσιν, ἐτέθησαν εἰς ἐνέργειαν οἱ ἐν Σπάρτῃ ἐχθροὶ τοῦ Ἀλκιβιάδου, ἰδίως ὁ Ἄγις καὶ οἱ περὶ αὐτόν· ὡς ἐκ τούτου δὲ ὁ Λύσανδρος ἔλαβεν ἐκ τῆς Σπάρτης τὴν ῥητὴν ἐντολὴν νὰ ποιήσῃ ἐκποδὼν τὸν Ἀλκιβιάδην. Πι-

[1] *Ἰσοκράτους* Περὶ τοῦ ζεύγους 40 καὶ 46.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

θανῶς δ' ἐπεκαλέσθη πρὸς τοῦτον τὸν σκοπὸν τὴν ἄδειαν τοῦ Κύρου, καὶ οὕτως ὁ Φαρνάβαζος ἐνόμισεν, ὅτι δὲν ἠδύνατο νἀπαλλαγῇ τῆς ἐπιβαλλομένης εἰς αὐτὸν ἀνάγκης· διὸ ἠναγκάσθη νὰ βοηθήσῃ καὶ αὐτὸς πρὸς ἐξολόθρευσιν τοῦ φίλου καὶ ξένου [1].

Ὁ 'Αλκιβιάδης εὑρίσκετο καθ' ὁδὸν πορευόμενος πρὸς τὸν μέγαν βασιλέα, παρ' ᾧ ἠδύνατο νὰ προσδοκᾷ δεξίωσιν εὐμενῆ· εἶχε δὲ πρὸ μικροῦ φθάσει εἰς τὸ χωρίον τῆς Φρυγίας Μέλισσαν, ἔνθα ἔμελλε νὰ διανυκτερεύσῃ, ὅτε κατέλαβον αὐτὸν οἱ ὑπὸ τοῦ σατράπου σταλέντες ἄνδρες. Τότε δὲ ὁ οἶκος αὐτοῦ περιστοιχίζεται νύκτωρ οἱονεί τις φωλεὸς ἀγρίου θηρὸς καὶ ἔπειτα περιβάλλεται πυκνῶς διὰ ξύλων καὶ φρυγάνων. Ἐξεγερθεὶς δ' ὁ 'Αλκιβιάδης ἐκ τοῦ ὕπνου ὑπὸ τῆς πέριξ ἀναλαμπούσης πυρκαϊᾶς, ἀναπηδᾷ καὶ ἐπιζητεῖ τὸ ξίφος, ὅπερ εἶχεν ἀφαιρεθῇ ἀπ' αὐτοῦ· ἄρα συνυπῆρξε πάντως καὶ προδοσία. Ταχὺς δὲ καὶ μετὰ μεγάλης ἑτοιμότητος ἐπιρρίπτει εἰς τὸ πῦρ τὰ ἱμάτια καὶ τὰ στρώματα, καὶ ἐξέρχεται οὕτω διὰ μέσου τῶν ἐχθρῶν, ἀκολουθούμενος ὑπὸ τῆς φίλης ἑταίρας Τιμάνδρας [2] καὶ πιστοῦ ἀνδρὸς ἐξ 'Αρκαδίας. Εἶχε δὲ ἤδη ὄπισθεν αὐτοῦ τὸ πέλαγος τῶν φλογῶν, δι' ὧν ἐσκοπεῖτο ἡ ἐξολόθρευσις αὐτοῦ. 'Αλλ' αἴφνης, ἐν ᾧ ἐφώτιζον αὐτὸν ἀκόμη αἱ φλόγες ἐξ ὧν εἶχε διασωθῇ, κατατοξεύεται μακρόθεν καὶ καταπίπτει χωρὶς μηδένα νὰ ἴδῃ ἐχθρόν. Τότε δὲ μόνον ἐξέρχονται οἱ βάρβαροι ἐκ τοῦ σκοτεινοῦ αὐτῶν κρησφυγέτου, καὶ ἀποτέμνουσι τὴν κεφαλὴν τοῦ ἥρωος, ἵνα κομίσωσιν εἰς τὸν σατράπην εἰς μαρ-

[1] Κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ *Ἐφόρου* |*Διοδώρου Σικελιώτου* XIV, 11. Müller Fragmenta Historicorum Graecorum Τόμ. Α' σ. 269. ἀπόσπ. 126] ὁ Φαρνάβαζος μόνον δι' ἑαυτοῦ, οὐχὶ δὲ διά τινος ἄλλου ἤθελε νὰ περιέλθωσιν εἰς τὴν αὐλὴν τὰ περὶ Κύρου ἀγγελματα 'Αλλὰ τοῦτο δὲν ἐπεξηγεῖ τὸ φόνιον ἔργον τοῦ Φαρναβάζου. Διὰ ταῦτα δὲ εἶνε πιθανὴ ἡ σύμπραξις τοῦ Κύρου, ὅστις εἴπερ τις καὶ ἄλλος ὤφειλε νὰ φοβῆται τὸν Αλκιβιάδην. Πρβλ. Grote [A history of Greece ἐκδ. 1869 Τόμ. Η' σ. 115]. Γερμ. μεταφρ. [ἐκδ. β'] Τόμ. Δ' σ. 55[2]. [Γαλλ. μεταφρ. ὑπὸ Sadous Τόμ. ΙΒ' σ. 124].

[2] [Κατὰ τὸν *'Αθήναιον* [XIII,] σ. 574 ἐκαλεῖτο Θεοδότη. Μνημονεύει δὲ ὁ αὐτὸς καὶ Δαμασάνδρας τῆς μητρὸς τῆς νεωτέρας Λαΐδος ὡς ἑταίρας τοῦ 'Αλκιβιάδου συνακολουθησάσης αὐτῷ εἰς 'Ασίαν].

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τυρίαν τῆς ἐκτελέσεως τῆς ἐντολῆς αὐτοῦ. Τὸν δὲ ἀκέφαλον κορμὸν ἔθαψεν ἡ πιστὴ Τιμάνδρα [1].

Τὸν θάνατον τοῦ Ἀλκιβιάδου ἐθεώρησαν, ὡς εἰκὸς, ὁπωσδήποτε οἱ τύραννοι τῶν Ἀθηνῶν ὡς μέγιστον κέρδος, ἀναλογιζόμενοι ὁποῖαι περιπλοκαὶ θὰ ἠδύναντο νὰ προέλθωσιν ἐκ τῶν διαπραγματεύσεων αὐτοῦ πρὸς τὸν μέγαν βασιλέα. Ἀλλ' ὅμως ἡ δυσχέρεια τῆς θέσεως αὐτῶν δὲν ἠδύνατο νὰ ἐκλίπῃ διὰ μεμονωμένων βιαιοπραγιῶν. Ἡ ἀδυναμία αὐτῶν ἐνέκειτο κυρίως εἰς τοῦτο, ὅτι τὴν διοίκησιν δὲν εἶχεν εἷς μόνος τύραννος, ἀλλὰ συνέδριον τριάκοντ' ἀνδρῶν. Ὁ ἀριθμὸς οὗτος εἶχεν ὁρισθῇ σκοπίμως ἐξ ἀρχῆς καὶ ἔμελλε νὰ συντελέσῃ ὅπως μειώσῃ τὴν δυσάρεστον ἐπίφασιν τυραννίδος. Οἱ τριάκοντα ἀπετέλουν οἱονεί τινα γερουσίαν προϊσταμένην τῆς πολιτείας· ὀὲν ἦτο δὲ βεβαίως τυχαία ἡ σύμπτωσις τοῦ ἀριθμοῦ τῶν τριάκοντα πρὸς τὸν τῶν γερόντων ἐν Σπάρτῃ, ἀφ' οὗ καὶ ἄλλως κατὰ τὴν προτέραν κατάστασιν τῶν ἐν Ἀθήναις ἐφόρων εἶνε ἀπαραγνώριστος ἡ ἀκριβὴς μίμησις τῶν σπαρτιατικῶν θεσμῶν. Ἀλλ' ἐν συναρχίᾳ οὕτω πολλῶν ἀνδρῶν ἐχόντων ἴσα δικαιώματα δὲν ἠδύνατο νὰ ὑπάρξῃ ἑνότης ἐπὶ χρόνον μακρὸν, μάλιστα δ' ἐν κυβερνήσει διοικούσῃ ἄνευ νόμων καὶ ἐνεργούσῃ αὐθαιρέτως ἐν ἀπουσίᾳ παντὸς σταθεροῦ μέτρου καὶ παντὸς ὁρίου. Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων, ἀναπόφευκτος ἔμελλε νὰ εἶνε σὺν τῷ χρόνῳ ἡ πρὸς ἀλλήλους διχόνοια τῶν συνάρχων περὶ τῶν ληπτέων μέτρων, καὶ ἔμελλον ἀναγκαίως νὰ προκληθῶσι φατριαστικαὶ ῥήξεις ἐν αὐτῇ τῇ κυβερνήσει.

Ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῷ τῷ δήμῳ, ἀνανήψαντι μετὰ τὴν παρέλευσιν τοῦ πρώτου τρόμου, παρετηρήθη κίνησις, ἧς ἡ σημασία δὲν ἠδύνατο νὰ ὑπολογισθῇ. Οἱ πολῖται ἤρξαντο βλέποντες σα-

[1] Fricke (Untersuchungen über die Quellen Plutarchs im Leben des Alkibiades σ. 110) προσγράφει εἰς τὸν ***Θεόπομπον*** τὰς διηγήσεις τοῦ ***Κορνηλίου Νέπωτος***, τοῦ ***Πλουτάρχου***, τοῦ ***Ἰουστίνου*** καὶ ***Διοδώρου τοῦ Σικελιώτου***, εἰς δὲ τὸν ***Ἔφορον*** τὴν διαφέρουσαν ἀπὸ τῶν μαρτυριῶν τούτων παράδοσιν παρὰ ***Διοδώρῳ τῷ Σικελιώτῃ***.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

φῶς τὰ κατὰ τὴν πολιτείαν, καὶ ἡ περὶ τοῦ ἀποβησομένου εἰς τέλος ἐρώτησις προέβαλλεν ὀσημέραι ἐναργεστέρα. Καὶ ἐφ' ὅσον μὲν ἐπλήσσοντο μόνον ἄνδρες προκαλέσαντες τὴν ὀργὴν τοῦ πλήθους, ἔμενον ἥσυχοι πάντες οἱ ἔχοντες τὴν συνείδησιν καθαράν. Ἀλλὰ τώρα τὰ πράγματα μετεβλήθησαν. Ὁ Βάτραχος καὶ ὁ Λισχυλίδης ἦσαν πάντοτε πρόθυμοι εἰς μηνύσεις συνωδὰ πρὸς τὴν ἐπιθυμίαν καὶ τὰ νεύματα ἑνὸς τῶν τριάκοντα, οἱ δὲ μηνυόμενοι εἶχον δικαστὰς τοὺς ἰδίους ἑαυτῶν ἐχθρούς. Τώρα πᾶσα ἀσφάλεια τῆς ζωῆς καὶ τῆς περιουσίας εἶχεν ἐκλίπει, καὶ πᾶς χρηστὸς πολίτης ἠδύνατο νὰ γείνῃ ἀπροσδοκήτως θῦμα δολερᾶς μηνύσεως. Οὐδ' ἐλαμβάνετο πλέον ὑπ' ὄψιν ἡ φατρία εἰς ἣν ἀνῆκον οἱ διωκόμενοι· μεταξὺ δὲ τῶν θυμάτων τῆς τυραννίδος ἔβλεπέ τις ἄνδρας ἀνήκοντας εἰς τοὺς εὐγενεστάτους οἴκους καὶ ὅλως ἀποστέργοντας τὰ κακὰ τῆς δημοκρατίας ἔκ τε τῶν παραδόσεων τοῦ οἴκου καὶ ἐκ πεποιθήσεως ἰδίας. Οὕτως ἔπεσεν ὁ ἐξαίρετος Νικήρατος ὁ υἱὸς τοῦ Νικίου μετὰ τὴν προηγηθεῖσαν ἤδη θανάτωσιν τοῦ ἀδελφοῦ Εὐκράτους, ὅστις εἶχεν ἀποστέρξει νὰ συμπεριληφθῇ εἰς τοὺς τριάκοντα[1]. Λέων ὁ Σαλαμίνιος[2] καὶ Λυκοῦργος ὁ πάππος τοῦ ῥήτορος Λυκούργου[3] ὑπέστησαν τὴν αὐτὴν τύχην, παραδοθέντες εἰς τοὺς ἕνδεκα μετὰ βραχεῖαν κατ' ἐπίφασιν δίκην. Καὶ οἱ μὲν πολῖται ἐξεσπῶντο ἀπὸ τῆς ἀγορᾶς καὶ τῶν ναῶν, οἱ δὲ συγγενεῖς παρεκωλύοντο νὰ θάψωσι τοὺς θανατωθέντας, πᾶν δὲ δεῖγμα συμπαθείας ἐθεωρεῖτο ἔγκλημα. Εἰς τοὺς πλείστους δὲ τῶν φόνων συνετέλουν πολλαὶ ὁμοῦ προθέσεις, ἐπειδὴ ἤθελον νὰ ποιήσωσι μὲν ἐκποδὼν ἄνδρας ἐπικινδύνους, νὰ κορέσωσι δὲ δίψαν προσωπικῆς ἐκδικήσεως, ἀλλ' ἅμα

[1] ***Λυσίου*** [Περὶ δημεύσεως τοῦ Νικίου ἀδελφοῦ] 4, 6.

[2] ***Ἀνδοκίδου*** Περὶ τῶν μυστηρίων 94. Scheibe [Die oligarchische Umwälzung zu Athen] σ. 83.

[3] ***Πλουτάρχου*** Βίοι τῶν δέκα ῥητόρων σ. 841. Πρβλ. Clinton Fasti Hellenici ἐν ἔτει 337 π. Χ. Κατὰ δὲ τὸν Scheibe [Die oligarchische Umwälzung zu Athen] σ. 101 ὁ Λυκοῦργος οὗτος δὲν εἶνε ὁ πατὴρ Λυκόφρονος [τοῦ πατρὸς τοῦ ῥήτορος Λυκούργου].

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

νὰ κερδήσωσι καὶ χρῆμα διὰ τῆς δημεύσεως τῶν κτημάτων τῶν θανατουμένων.

Ἡ δὲ πρόθεσις αὕτη τῆς δημεύσεως τῶν κτημάτων, ἥτις ὑπῆρξε τῶν κυριωτάτων κατὰ τὴν θανάτωσιν τῶν κληρονόμων τοῦ Νικίου, ἀπέβαινεν ὀσημέραι μᾶλλον ἐλκυστική· εἰς τὴν τοιαύτην δὲ χρηματολογίαν ἀποσκοποῦντες ἤρχισαν διώκοντες μετ' ἰδιαζούσης ἐπιμονῆς ἄνδρας ἐκ τῆς τάξεως τῶν μετοίκων τῶν ζώντων ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς πολιτείας. Ἡ εἰς αὐτὴν ἀποδοχὴ μεγάλου πλήθους τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων, ἥτις εἶχεν οὐσιωδῶς συντελέσει εἰς τὴν ἀνάδειξιν τῶν Ἀθηνῶν ὡς ἑστίας τῶν τεχνῶν καὶ τοῦ ἐμπορίου εἶχεν ὑπάρξει ἀνέκαθεν κάρφος ἐν τῷ ὀφθαλμῷ τῶν ὀλιγαρχικῶν. Ἀπετελεῖτο δὲ ἡ περιουσία τῶν μετοίκων ὡς τὸ πλεῖστον ἐκ χρημάτων καὶ κινητῶν κτήσεων· διὰ δὲ ταῦτα δὲν ἦτο δυσχερὴς ὁ ὑπολογισμὸς αὐτῆς καὶ πολλάκις ὑπερετιμᾶτο, ὡς ἐκ τούτου δὲ τοῦ λόγου ἐξηρέθιζεν ἔτι μᾶλλον τὴν πλεονεξίαν τῶν τυράννων. Προκειμένου δὲ περὶ μετοίκων, ἅτε ὄντων νεοπολιτῶν, ἐπίστευον, ὅτι ἡ αὐθαιρεσία ἦτο μᾶλλον ἐπιτεταμμένη, κατ' ἐπίφασιν δ' ἐδικαιολογεῖτό πως ἡ παράστασις τῆς τάξεως ταύτης ὡς νεωτεροποιοῦ καὶ ἐπισφαλοῦς [1]. Διὰ ταῦτα δύο τῶν τριάκοντα, ὁ Πείσων καὶ ὁ Θέογνις, εἰσήγαγον ἰδίαν πρότασιν περὶ τῶν μετοίκων, προκαλέσαντες τοὺς συνάρχοντας νὰ ὑποδείξωσί τινας τῶν μετοίκων τοὺς φαινομένους εἰς αὐτοὺς ὑπόπτους. Ὅπως δὲ ἀποκρυβῇ ἡ ἀληθὴς αἰτία τῆς διώξεως καὶ μὴ ἀποβῇ ὑπεράγαν αἰσθητή, συνανέγραψαν πανούργως ἐν τοῖς πρώτοις δέκα, οἵτινες ἐξελέχθησαν ὡς θύματα, καὶ δύο τῶν ἀπόρων [2].

Τοιαύτης δὲ οὔσης τῆς πορείας τῶν πραγμάτων, οὐδὲν ἄπορον, ὅτι καὶ αὐτῶν τῶν τριάκοντά τινες ἤρχισαν διστάζοντες, καὶ ἤρχισε κρατοῦσα ἡ γνώμη, ὅτι ἦτο ἀδύνατος ἡ περαιτέρω εἰκῇ

[1] Αἱ πιέσεις τῆς ἐμπορικῆς τάξεως ἀνταπεκρίνοντο πρὸς τὰς πολιτικὰς ἀρχὰς τῶν ὀλιγαρχικῶν, οἵτινες ἤθελον νὰποτρέψωσι τὴν πολιτείαν ἀπὸ τῆς ἐπὶ τὸ ἐμπόριον τροπῆς. Πρβλ τὴν ***ψευδοξενοφώντειον*** Ἀθηναίων πολιτείαν 2.

[2] ***Λυσίου*** [Κατὰ Ἐρατοσθένους] 6. ***Ξενοφῶντος*** Ἑλλην. II, 3, 2.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

καὶ ὡς ἔτυχεν ἐξακολούθησις τοιαύτης πολιτείας. Οἱ δὲ τοιαῦτα φρονοῦντες ἀνελογίζοντο, ὅτι χάριν αὐτῆς τῆς ἰδίας ἀσφαλείας ὤφειλον οἱ τριάκοντα νὰ μεριμνήσωσιν, ὅπως εὕρωσι στήριγμα ἐν τῷ δήμῳ καὶ δυνηθῶσι νὰ εἰσαγάγωσι κατάστασιν πραγμάτων φέρουσαν ἐν ἑαυτῇ τὰ ἐχέγγυα μακρᾶς διαρκείας. Οὕτω δ' ἐπῆλθε μεταξὺ τῶν τριάκοντα ῥῆξις καὶ ἐσχηματίσθη δεξιὰ καὶ ἀριστερά· ὁ δ' ἀρχηγὸς τῆς ἀντιπολιτεύσεως ὑπῆρξεν ὁ Θηραμένης. Ἀκουσίως δ' ἐπανῆλθεν οὗτος εἰς τὴν αὐτὴν τροχιὰν ἣν εἶχε τραπῇ ἐπὶ τῶν τετρακοσίων.

Κρίνοντες δ' ἐκ τῆς ὅλης διαγωγῆς τοῦ Θηραμένους ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς ἁλώσεως τῶν Ἀθηνῶν, δυσχερῶς δυνάμεθα νὰποδεχθῶμεν, ὅτι τὸ αἴτιον τὸ συγκρατῆσαν αὐτὸν ἀπὸ τῆς συμμετοχῆς εἰς τὴν ἐξακολούθησιν τῶν βιαιοπραγιῶν ὑπῆρξεν ἠθική τις πτόησις. Ἀπ' ἐναντίας δὲ ὑπῆρξε τὸ κατ' ἀρχὰς, καθ' ἃ βραδύτερον εἶπεν εἰς αὐτὸν κατὰ πρόσωπον ὁ Κριτίας, εἷς τῶν ἐνθερμοτάτων, καὶ εἶχε παρορμήσει τοὺς συνάρχους εἰς αἱματηρὰν καταδίωξιν τῆς ἀντιθέτου φατρίας. Ἀλλ' ὅτε εἶδεν ἑαυτὸν παρευδοκιμούμενον ἐν τῇ τοιαύτῃ πολιτείᾳ ὑπὸ ἄλλων καὶ ᾐσθάνθη τὴν ματαιοφροσύνην αὐτοῦ προσβαλλομένην ἕνεκα τῆς ἐπικρατούσης δυνάμεως τοῦ Κριτίου, ὅστις ἀπέβη πράγματι ὁ ἀρχηγὸς τῶν τριάκοντα, τότε ὁ Θηραμένης ἐπίστευσεν, ὅτι δι' ἐγκαίρου λοξοδρομίας πρὸς πολιτείαν ἐπιεικεστέραν θὰ ἠδύνατο νὰ μεριμνήσῃ ὡς ἄριστα περὶ ἑαυτοῦ. Πράγματι δὲ εἶχεν ἀρκετὴν σύνεσιν καὶ πανουργίαν, οὐδὲ διελάνθανον αὐτὸν οἱ κίνδυνοι οἱ δυνάμενοι νὰ προέλθωσιν ἐκ τῶν ἀναγκαίων ἐπακολούθων τρομοκρατίας ἀκαθέκτου. Ἤθελε λοιπὸν νὰ ἐγκαταλίπῃ ἐγκαίρως τὸ σκάφος, οὗ προέβλεπε τὸ ναυάγιον. Ταῦτα δὲ πράττων ἠδύνατο καὶ νὰ ἐλπίσῃ, ὅτι ἔμελλε νἀναδειχθῇ στασίαρχος ἰσότιμος τοῦ Κριτίου, καὶ καθ' ἣν ἡμέραν ἔμελλε νὰ ἐπέλθῃ ἡ πτῶσις αὐτοῦ ἕνεκα καταχρήσεως τῆς δυνάμεως, θὰ κατώρθονεν αὐτὸς νἀποκτήσῃ διὰ δεξιᾶς εὐαρμοστίας πρὸς τὰς περιστάσεις ἀξίωμ' ἀντιαποκρινόμενον πρὸς τὴν φιλοδοξίαν αὐτοῦ. Ἄλλως δὲ εἶχεν ἐγ-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

καταμείνει ἐν αὐτῷ ὥς τι κατάλοιπον τῶν εὐγενεστέρων ἐν αὐτῷ τάσεων ποιά τις ἀποστροφὴ ἐναντίον πάσης ἀμετρίας καὶ ἀγριότητος· ἡ ἀπέχθεια δ' ἐκείνη συνετέλεσε πιθανῶς τώρα καὶ αὐτὴ ὡς ἓν τῶν κινούντων αὐτὸν ἐλατηρίων. Ἐπειδὴ δὲ ἤδη καὶ πρότερον εἶχεν ἴδει ἐπιτυγχάνουσαν τὴν δεξιὰν αὐτοῦ μεταβολήν, προέβη τὸ ἑξῆς, καθ' ὃν χρόνον οἱ λοιποὶ εἵποντο ἄνευ θελήσεως εἰς τὸν Κριτίαν, ὁσημέραι τολμηρότερος, νουθετῶν καὶ μετὰ παρρησίας ἀντιπολιτευόμενος αὐτόν.

Καὶ τὸ μὲν πρῶτον εἶχεν ἀποδοκιμάσει τινὰ τῶν ληφθέντων μέτρων, ὡς ἐπὶ παραδείγματι τὴν διὰ Λακεδαιμονίων φρουρῶν κατάληψιν τῆς Ἀκροπόλεως καὶ τὸν φόνον πολιτῶν ἀμέμπτων, οἷοι ὁ Λέων καὶ ὁ Νικήρατος· ἔπειτα δὲ ἀντέστη ἐρρωμένως εἰς τὴν ὅλην πολιτείαν τῶν τριάκοντα, μὴ παραπλανώμενος ὑπὸ τῶν ἀπατηλῶν ἐπαγγελιῶν συμμετοχῆς εἰς μεγάλα κέρδη. Ἐκήρυξε δὲ ὡς μωρίαν τὴν ἀξίωσιν ἐξασκήσεως τυραννίδος καὶ ἅμα τὴν μετὰ τῶν ὀλίγων σύνταξιν, τὴν εἰς ἐξορίαν ἀποστολὴν γενναίων ἀνδρῶν, δι' ἧς ἀπετελεῖτο ἐκτὸς τῆς Ἀττικῆς δύναμις ἐχθρική, τὸ σύστημα τῆς ἀπαλλαγῆς ὀλίγων ἀνδρῶν καὶ τῆς συγχρόνου ἐχθροποιήσεως τάξεων ὅλων, ὧν ἡ δύναμις ηὐξάνετο καθ' ὃν χρόνον οἱ τριάκοντα ἐπειρῶντο νὰ ἐξασθενήσωσιν αὐτούς. Προσέθετε δὲ, ὅτι ὤφειλον νὰ λάβωσιν ὑπ' ὄψιν τὴν κοινὴν γνώμην καὶ ἀποκτήσωσι στήριγμα παρὰ τῷ δήμῳ. Διὰ ταῦτα δὲ ἠξίωσεν, ὅπως ἀποδώσωσιν εἰς τοὺς λογάδας τῶν πολιτῶν, ἤτοι εἰς ἐκείνους ὅσοι ἠδύναντο νὰ ὁπλίσωσιν ἑαυτούς, πλήρη τὰ πολιτικὰ δικαιώματα. Ὁ δὲ Κριτίας εἶχεν ἀπ' ἐναντίας τὴν γνώμην, ὅτι πᾶσα ὑποχώρησις ἦτο σημεῖον ἀδυναμίας καὶ ἦγεν εἰς κίνδυνον, ὅτι δὲν ἐπετρέπετο νὰ παραδίδωνται εἰς ἐπιεικεῖς πλάνας καὶ ὅτι ἡ πολιτεία ἔπρεπε τέλος νὰ καθαρθῇ ὁλοσχερῶς ἀπὸ πάντων τῶν διεφθαρμένων στοιχείων, πρὸς τοῦτο δὲ ἦτο τώρα ἡ κατάλληλος περίστασις, μὴ δυναμένη νὰ ἐπανέλθῃ καὶ πάλιν. Κατὰ ταῦτα δὲ οἱ τριάκοντα ὤφειλον νὰ συμπράττωσιν ἐν τελείᾳ ὁμονοίᾳ καὶ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἐνεργῶσιν ὡς εἷς καὶ μόνος ἀνὴρ περιστοιχιζόμενος ὑπὸ ἐχθρῶν ἐνεδρευόντων.

Ἐν τούτῳ δὲ τῷ μεταξὺ ἡ ῥῆξις προέβαινεν αὐξανομένη, καὶ ἐξώθουν ἀλλήλους ὁσημέραι μᾶλλον εἰς τἀντίθετα· τέλος δὲ ὁ Κριτίας διέγνω τὴν ἀνάγκην νὰ ὑποχωρήσῃ κατὰ τὸ φαινόμενον, ὅπως μὴ ὁ Θηραμένης ἀποβῇ ἀρχηγὸς ἀντιθέτου φατρίας.

Διὸ ἀπεφασίσθη νὰ συγκληθῇ συνέλευσις πολιτῶν, ὅπως συνωσθὰ πρὸς τὴν γνώμην τοῦ Θηραμένους οἱ τριάκοντα προσλάβωσι πλείονας κοινωνοὺς τῶν πραγμάτων. Κατεγράφη δὲ κατάλογος πολιτῶν ἀσφαλῶν· ἐκτὸς δὲ τῶν ἱππέων, οἵτινες ἐθεωροῦντο ὡς ἰδία τάξις, ὡρίσθη τακτὸς ἀριθμὸς τῶν μελλόντων κοινωνῶν τῆς πολιτείας εἰς τρισχιλίους· καὶ ὁ ἀριθμὸς δὲ οὗτος ἀνταπεκρίνετο πιθανῶς ἀπὸ σκοποῦ εἰς τὴν προσιδιάζουσαν εἰς τοὺς Δωριεῖς τριχῇ διαίρεσιν [1]. Ἀλλ' ὁ Θηραμένης ἀντέστη κατὰ τούτου τοῦ σχεδίου. Κατ' αὐτὸν ὁ ἀριθμὸς οὗτος ἦτο τοῦτο μὲν ὑπεράγαν μικρός, ἅτε ἀποκλειομένων πολλῶν, περὶ ὧν δὲν ἠδύναντο νἀρνηθῶσιν ὅτι ἦσαν πολῖται καλοὶ κἀγαθοί, τοῦτο δὲ παρὰ πολὺ μέγας, ἐπειδὴ οὐδεμία ὑπῆρχεν ἐγγύησις, ὅτι οἱ περιλαμβανόμενοι εἰς τοὺς τρισχιλίους ἦσαν πιστοὶ ὀπαδοὶ τῆς ὀλιγαρχίας. Ἐφρόνει δὲ, ὅτι τοιαῦτα μέτρα ἦτο ἀδύνατον νἀγάγωσιν εἰς ἀποκατάστασιν πολιτειακῆς τάξεως μονίμου.

Τότε δὲ ὁ Κριτίας καὶ οἱ περὶ αὐτὸν εὑρέθησαν ἠναγκασμένοι νὰ τραπῶσι μόνοι τὴν χαραχθεῖσαν ὁδὸν καὶ προβῶσι δραστηρίως εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν δεδογμένων. Ἡμέραν τινὰ ἐκάλεσαν σύμπαντας τοὺς πολίτας πρὸς ἐξέτασιν, τῶν μὲν τρισχιλίων συνελθόντων ἐν τῇ ἀγορᾷ, τῶν δ' ἐκτὸς τοῦ καταλόγου κατὰ μικρὰς ὁμάδας ἄλλων ἀλλαχοῦ. Οἱ δὲ τόποι οὗτοι τῆς συνελεύσεως περιεστοιχίσθησαν ὑπὸ φρουρῶν, καὶ οἱ ἐκπεπληγμένοι πολῖται ἠναγκάσθησαν νὰ παραδώσωσι τὰ ὅπλα εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους μισθοφόρους, οἵτινες ἀνεκόμισαν αὐτὰ εἰς τὴν Ἀκρόπολιν. Οὕτω δὲ κατὰ τὸ ὑπόδειγμα ἀρχαιοτέρων τυραννίδων ἀφωπλίσθη τὸ πλῆ-

[1] Οἱ τρισχίλιοι ἦσαν νέος τύπος ἀντιπροσωπευτικῆς ἐπιτροπείας τοῦ δήμου.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

θος τοῦ λαοῦ, οἱ δὲ τριάκοντα ἐπίστευον, ὅτι οἱ τρισχίλιοι, εἰς οὓς ἀφέθησαν τὰ ὅπλα, ἦσαν ἀσφαλεῖς καὶ ἀπετέλουν οἱονεί τινα ὅμιλον ὁμόφρονα καὶ πιστὸν εἰς τὴν φατρίαν. Εἰς αὐτοὺς δὲ παρεχωρήθησαν πολιτικά τινα δικαιώματα, καὶ ἐξησφαλίσθη εἰς αὐτοὺς ἰδίως τὸ προνόμιον, ὅπως οὐδενὸς αὐτῶν ἐπιτρέπηται ἡ τιμωρία ἀκρίτου. Ἀλλ' ἡ διάταξις αὕτη ἦτο μᾶλλον ὅπλον ἐναντίον τῶν ἐκτὸς τοῦ καταλόγου ἢ ἀσφάλεια διὰ τοὺς τρισχιλίους, ἐπειδὴ δι' αὐτῆς ἐκηρύχθη ἄνευ ἐλιγμῶν ἡ καθαίρεσις τῶν ἀναπαλλοτριώτων ἐλευθεριῶν τῶν Ἀθηναίων, ἐξαιρεθέντων μόνον τακτῶν πολιτῶν ἀπὸ τῆς στερήσεως τῶν δικαιωμάτων τῆς εἰς τοὺς λοιποὺς ἐπιβληθείσης.

Ἔκτοτε δὲ οἱ τριάκοντα προέβησαν περαιτέρω μετὰ μείζονος ὀσημέραι τόλμης καὶ ἀφοβίας. Προσωπικὴ ἔχθρα πρός τινα τῶν τυράννων, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ αὐτὸς μόνον ὁ πειρασμὸς τῆς κτήσεως ξένης περιουσίας ἦσαν ἀρκοῦσα ἀφορμὴ πρὸς ποινικὰς δίκας. Πᾶσα δ' ἐκπλήρωσις τῶν ἀνόμων τούτων πόθων ἐπηύξανε τὴν δίψαν τῆς ἐκδικήσεως. Οἶκοι καὶ ἐργαστήρια ἐξηρευνῶντο, χρηματοφυλάκια ἐρρήγνυντο, ἀναθήματα καὶ ἀποθέματα κατελαμβάνοντο. Τινὲς δὲ τῶν τριάκοντα συνέτασσον ἐκ κοινῆς πρὸς ἀλλήλους συνεννοήσεως τὸν κατάλογον τῶν θυμάτων αὐτῶν. Τοῦτο δὲ πράττοντες συνεδέοντο μὲν ὀσημέραι οἰκειότερον πρὸς ἀλλήλους, ἀλλὰ καὶ ἐχωρίζοντο συγχρόνως ἀπὸ τῶν ἐχόντων πραοτέραν τὴν γνώμην. Οὕτω δ' ἐπῆλθε ῥῆξις μεταξὺ τῶν ἀκατασχέτων καὶ τῶν σωφρόνων, γινομένη ἐναργεστέρα ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν. Ὁ δὲ Θηραμένης ὁ ἀντεπεξερχόμενος ἀκράτητος ἐναντίον τῆς αἱματηρᾶς διοικήσεως τῶν αὐτοκαλουμένων καλῶν κἀγαθῶν ἀπέβη ἀφόρητος, καὶ ἡ κατάλυσις αὐτοῦ ἐθεωρεῖτο ἀνάγκη.

Ἐπὶ τούτοις ὁ Κριτίας, ὁπλίσας κρύφα στῖφος πιστοτάτων εἰς αὐτὸν νεανίσκων, συνεκάλεσε τὴν βουλὴν καὶ κατήγγειλεν εἰς αὐτὴν τὸν Θηραμένην, προτείνας τὴν θανάτωσιν αὐτοῦ· ὁ δ' ἐπὶ τούτῳ ἐκφωνηθεὶς ὑπ' αὐτοῦ ἐν τῇ βουλῇ λόγος ἦτο συγχρόνως καὶ δικαιολογία τῆς ἰδίας ἑαυτοῦ πολιτείας.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

«Πᾶσαι αἱ μεταβολαὶ πολιτειῶν, εἶπεν, εἶνε θανατηφόροι· τοῦτο ὀφείλει νὰ ὁμολογήσῃ πᾶς ὁ αἰσθανόμενος ἑαυτὸν προοριζόμενον πρὸς τοιαῦτα ἔργα καὶ ἔχοντα ἱκανὴν ἀνδρικὴν θέλησιν, ὅπως κυριαρχῇ τῶν αἰσθημάτων ἑαυτοῦ. Αἱ Ἀθῆναι εἶνε ἡ ἑστία τῆς δημοκρατίας, ἣν ἡμεῖς πολεμοῦμεν ὡς τὸ κυριώτατον τῶν κοινωνικῶν κακῶν. Αἱ Ἀθῆναι ἀπέβησαν πρὸς ἀτυχίαν αὐτῶν πόλις πολυανθρωποτάτη καὶ παρεδόθησαν εἰς τὴν ἀκόλαστον ἐλευθερίαν τοῦ ὄχλου. Μετὰ πολλοὺς δὲ ἀγῶνας κατελύσαμεν τέλος ἡμεῖς τὴν δημοκρατίαν καὶ ἱδρύσαμεν ὀλιγαρχίαν, τὴν μόνην δυναμένην νὰ ἐπιφέρῃ διαρκῆ εἰρήνην τῶν Ἀθηνῶν μετὰ τῆς Σπάρτης. Ὀφείλομεν κατὰ πρῶτον νὰ εἴμεθα εὐσταθεῖς, καὶ δὲν ἐπιτρέπεται εἰς ἡμᾶς νὰνεχώμεθα ἀντίστασιν ἐν τῇ πολιτείᾳ, ἥκιστα δ' ἐν ἡμῖν αὐτοῖς. Ἀλλ' ὁ Θηραμένης οὗτος δὲν παύεται μεμφόμενος καὶ ἐμβάλλων ἡμᾶς εἰς δυσχερείας, ἐναντιοῦται δὲ εἰς ἡμᾶς. Ἐπειδὴ δὲ τὸ μὲν κατ' ἀρχὰς συνέπραξε μεθ' ἡμῶν, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ὑπῆρξεν ὁ πρὸ πάντων τῶν ἄλλων προκαλέσας τὴν παροῦσαν κατάστασιν τῶν πραγμάτων, ἀλλὰ τώρα ἐγκαταλείπει ἡμᾶς ἵνα ἕνεκα τῶν ἀπαραγνωρίστων κινδύνων ἡμῶν παρασκευάσῃ ἀσφάλειαν εἰς ἑαυτόν, διὰ ταῦτα δὲν ἐναντιοῦται μόνον ἡμῖν, ἀλλ' εἶνε καὶ προδότης, καὶ δὴ ὁ κινδυνωδέστατος ἁπάντων οὓς δυνάμεθα νὰ φαντασθῶμεν. Δὲν ἀποροῦμεν δ' ἐπὶ τῇ διαγωγῇ αὐτοῦ, καθ' ὅτι εἶνε ἐκ φύσεως ἀχαρακτήριστος καιροσκόπος, καθ' ἃ ἀποδεικνύει τὸ σκωπτικὸν ἐπώνυμον Κόθορνος, δι' οὗ ἐπικαλεῖται [1]. Ὡς συνέταιρος τῶν τετρακοσίων, ὡς κατήγορος τῶν ἐν Ἀργινούσαις στρατηγησάντων ἐξηλέγχθη προδότης ἐκείνων μεθ' ὧν ἐτάσσετο καὶ ἤγαγεν αὐτοὺς εἰς ὄλεθρον. Θέλομεν λοιπὸν νὰναμείνωμεν μέχρις ἐπιτύχῃ καὶ ἡ καθ' ἡμῶν ἐπιβουλὴ αὐτοῦ; Μὴ δὲν τιμῶμεν ἅπαντες τὴν Σπάρτην ὡς τὴν καλλίστην τῶν πολιτειῶν; Νομί-

[1] Κόθορνος ἐκαλεῖτο κατὰ τὸν **Ξενοφῶντα** ἐν Ἑλληνικοῖς II, 3, 31. Ἴδε καὶ **Σχόλια** εἰς **Ἀριστοφάνους** Βατράχους στ. 47. Τὸ δὲ εἰς ἀμφοτέρους τοὺς πόδας ἁρμόζον ὑπόδημα χαρακτηρίζει τὸν περὶ τὴν πολιτείαν ἀμφοτερισμὸν κατὰ τὸν **Πολυδεύκην** (VII, 90 - 91). Πρβλ. (Rheinisches Museum Τόμ. XX, σ. 390.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ζετε λοιπόν, ὅτι παρὰ τοῖς Λακεδαιμονίοις θὰ ἦτο ἀνεκτόν, ἂν τις τῶν ἑτέρων ἤθελεν ἐπιχειρήσει νὰ ψέγῃ τὴν ἀρχὴν καὶ νὰ παρίσταται ἐναντιούμενος εἰς τὰ πραττόμενα ὑπὸ τῶν συνεφορευόντων; Ἀναλογίσθητε λοιπόν, ἂν θέλητε νὰ φεισθῆτε τοῦ αὐτογνώμονος προδότου καὶ ἂν ἐπιτρέπητε εἰς αὐτὸν νὰ ἐπικρατήσῃ ὑμῶν, ἢ ἂν δὲν εἶνε ἄξιος θανάτου, ὅπως ἀποκοπῇ συγχρόνως ἅπαξ διὰ παντὸς καὶ εἰς τοὺς ἄλλους τοὺς ἐμφορουμένους ὁμοίων ἐπιθυμιῶν τὸ νὰ τρέφωσιν ἐλπίδας ἐπιτυχίας».

Ὁ δὲ Θηραμένης ἀπελογήθη μετὰ θάρρους καὶ εὐσταθείας. Καὶ τὴν μὲν κατηγορίαν κατὰ τῶν ἐν Ἀργινούσαις στρατηγῶν παρέστησεν ὡς ἀναγκαῖον μέτρον ἀμύνης· ὅπως δὲ ἀποκρούσῃ τὰς προσωπικὰς ἐπιθέσεις τοῦ ἀντιπάλου, ἀνέδραμεν εἰς τὸν πρότερον βίον τοῦ Κριτίου, ὅστις ἐπ' ἴσης παρεῖχε πολλὰ τὰ παράνομα, μνησθεὶς ἰδίως τῶν ὑπ' αὐτοῦ κατασκευασθεισῶν ἀποστασιῶν τῶν πενεστῶν ἐν Θεσσαλίᾳ [1]. Βεβαίως ὁ ὑπονομεύων τὴν παροῦσαν κατάστασιν τῶν πραγμάτων εἶνε ἔνοχος θανάτου, ἀλλ' ἐρωτᾷ πάντα ἀμερόληπτον τίς εἶνε ὁ ταῦτα πράττων; Δὲν εἶνε πάντως ὁ ἐμμείνας πιστὸς εἰς τοὺς συνάρχοντας καὶ μόνον κατὰ τῶν ὑπερβασιῶν αὐτῶν ὑψώσας τὴν φωνὴν καὶ νουθετήσας καὶ ἐπιμείνας εἰς τὴν γνώμην περὶ ἀσφαλοῦς θεμελιώσεως τῆς ἀρχῆς, ἀλλ' ἐκεῖνος ὅστις ἔργον εἶχε τὸ νὰ παρορμᾷ τοὺς ἄλλους εἰς βιαιοπραγίας ὀσημέραι μᾶλλον ἀμέτρους, νὰ καθιστάνῃ τοὺς διοικοῦντας τὰ κοινὰ ὀσημέραι μισητοτέρους καὶ αὐξάνῃ ὀσημέραι μᾶλλον τὸ πλῆθος τῶν ἐχθρῶν. Οὕτως ἐπειράθη ὁ Θηραμένης νὰ στρέψῃ τὰς ἐναντίον ἑαυτοῦ γενομένας μομφὰς ἐναντίον ἐκείνου, παρ' οὗ εἶχον ἐκτοξευθῆ.

«Ἤδη, ἐξηκολούθησεν, ἐγκατέστη ἐν Φυλῇ στῖφος πολιτῶν φυγάδων, ὅπως προσελκύσῃ πρὸς ἑαυτὸ ὅσον τὸ δυνατὸν πλείστους τῶν δυσμενῶν. Οὗτοι δ' ἐν τῷ συμφέροντι αὐτῶν διακαέστατα ἐπιθυμοῦσιν εἴπερ τι καὶ ἄλλο τὸ νὰποβῇ ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν

[1] Ἴδε περὶ τοῦ προτέρου βίου τοῦ Κριτίου (*Ξενοφῶντος* Ἑλλην. II, 3, 36. Ἀπομνημονεύματα I, 2, 24. [Πρβλ. καὶ ἀνωτέρω Τόμ. Γ' σ. 634 κ. ἑ.].

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

μᾶλλον ἀφόρητος ἡ κατάστασις ἐν Ἀθήναις· ὁ δὲ τὰ μάλιστα εἰς τοῦτο συμβαλλόμενος εἶνε ὁ ἄριστος αὐτῶν σύμμαχος· ὡς δ' ἠναντιώθην εἰς τοὺς τετρακοσίους, ὅτ' ἐτείχιζον ἔρυμα ἐν Πειραιεῖ ὅπως παραδώσωσιν αὐτὸ εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους, οὕτως ὀρείλω καὶ τώρα νὰ ἐναντιωθῶ πρὸς πάντας ἐκείνους ὅσοι θέλουσι νὰ ἐξολοθρεύσωσι τὴν ἀθηναϊκὴν πολιτείαν. Τοῦτο οὐδ' αὐτοὶ οἱ Σπαρτιᾶται ἠθέλησαν, καίπερ ἄλλως δεσπόζοντες τῆς τύχης τῆς πόλεως. Μὲ ἀποκαλεῖ δὲ κόθορνον ὡς ἀμφοτερίζοντα· ἀλλὰ τί πρέπει νὰ εἴπωμεν περὶ ἐκείνου ὅστις ἀντιδρᾷ εἰς ἀμφοτέρας τὰς φατρίας, μετὰ δὲ τὴν κατάλυσιν τοῦ δήμου ἀγωνίζεται πάσῃ δυνάμει νὰ καταλύσῃ καὶ τὴν ἀρχὴν τῶν θεωρούντων ἑαυτοὺς τοὺς ἀρίστους τῶν πολιτῶν; Ἡ δ' ἐμὴ γνώμη περὶ τῆς πολιτείας εἶνε πάντοτε ἡ αὐτή. Εἶμαι κεκηρυγμένος ἐχθρὸς δημοκρατίας παρεχούσης τὴν πᾶσαν δύναμιν εἰς τοὺς πολλοὺς ἐκείνους τοὺς ἀντὶ δραχμῆς ἐπιδιώκοντας δημοσίαν λειτουργίαν καὶ ἥτις δὲν θὰ ἡσυχάσῃ πρὶν δώσῃ καὶ εἰς τοὺς δούλους ἴσα πρὸς τοὺς πολίτας δικαιώματα. Ἀλλ' οὐχ ἧττον εἶμαι διαρρήδην ἐναντίος καὶ ἐκείνων οἵτινες ἐμφορούμενοι φατριαστικῆς μανίας δὲν θἀναπαυθῶσι πρὶν ἢ ὑποτάξωσι τὴν ἀτιμασθεῖσαν πόλιν εἰς τὴν ἀρχὴν ὀλίγων τυράννων[1] ».

Ἡ αἴσθησις ἡ ὑπὸ τούτου τοῦ λόγου ἐμποιηθεῖσα ὑπῆρξεν οὕτως ἰσχυρά, ὥστε παρὰ τὸ αὐστηρὸν βλέμμα τοῦ Κριτίου ἀκουσίως ἐπηκολούθησαν ἀπὸ τῶν ἑδωλίων τῶν βουλευτῶν θορυβώδεις ἐκδηλώσεις εὐμενείας πρὸς τὸν Θηραμένην. Πολλοὶ αὐτῶν ἦσαν ἤδη ἀφ' ἱκανοῦ χρόνου σύμφωνοι πρὸς τὴν γνώμην τοῦ Θηραμένους, οἷοι μάλιστα ὁ Ἐρατοσθένης καὶ ὁ Φείδων. Εἶνε δὲ ἄλλως τοῦτο εὔλογον, ὅταν ἀναλογισθῶμεν, ὅτι τὸ ἓν τρίτον τῶν βουλευτῶν εἶχεν ἐκλεχθῇ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Θηραμένους. Ὑπῆρχον δὲ καὶ οἱ ὀσημέραι σαφέστερον κατανοοῦντες, ὅτι χάριν τοῦ ἰδίου αὐτῶν

[1] ***Ξενοφῶντος*** Ἑλλην. II, 3, 26. Ὁ Ξενοφῶν ἐπιδεικνύει εὔνοιαν πρὸς τὸν Θηραμένην. Ἡ δὲ διήγησις αὐτοῦ συμπληροῦται ὑπὸ τοῦ ***Λυσίου*** [Κατὰ Ἐρατοσθένους] 77. Πρόλ. Scheibe [Die oligarchische Umwälzung zu Athen] σ. 93.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

συμφέροντος εὐκταιότατον θὰ ἦτο τὸ νὰ τραπῶσιν ἐγκαίρως ὁδὸν διοικήσεως πραείας καὶ συνετῆς.

Ὁ Κριτίας συνεῖδεν, ὅτι διὰ μακροτέρων λόγων οὐδὲν ἤθελε κατορθώσει· τακτικὴ ψηφοφορία θὰ εἶχεν ὡς ἐπακόλουθον τὴν ἀθώωσιν τοῦ Θηραμένους καὶ τὴν νίκην τῶν σωφρόνων. Προέβη λοιπὸν κατὰ τὴν ἤδη ἀπὸ μακροῦ ληφθεῖσαν ἀπόφασιν εἰς βίαια μέτρα καὶ κατ' αὐτῶν τῶν συναρχόντων. Ἀνταλλάξας δὲ κρύφα βραχεῖς τινας λόγους πρὸς τοὺς φίλους, ἐκέλευσε τοὺς τὰ ἐγχειρίδια ἔχοντας νὰ προχωρήσωσιν εἰς τὰ δρύφακτα τοῦ βουλευτηρίου, ἐκήρυξεν ἔργον εὐσυνειδήτου κυβερνήτου νὰ μὴ ἐπιτρέπῃ τὴν διὰ λόγων ὑπούλων ἐξαπάτησιν τῶν φίλων, καὶ προσέθηκεν, ὅτι αὐτὸς καὶ οἱ ὁμόφρονες δὲν θὰ ὑποχωρήσωσιν ἀνάνδρως. Καὶ ὥριζον μὲν οἱ νέοι νόμοι, ὅπως μηδεὶς τῶν τρισχιλίων ἀποθνήσκῃ ἄνευ τῆς ψήφου τῶν τριάκοντα, ἀλλ' ὁ Θηραμένης ἅτε ὢν προδότης καὶ ἐχθρὸς τοῦ καθεστῶτος πολιτεύματος εἶχεν ἀποβάλει τὸ δικαίωμα τῆς εἰς τοὺς τρισχιλίους συμμετοχῆς. Διὸ ἐδήλωσεν ὁ Κριτίας, ὅτι ἐξαλείφει τὸ ὄνομα τοῦ Θηραμένους ἀπὸ τοῦ καταλόγου τῶν τρισχιλίων καὶ κηρύσσει αὐτὸν ἔνοχον θανάτου.

Ὁ δὲ Θηραμένης ἀνεπήδησεν ἐπὶ τὸν βωμὸν, πρὶν ἢ οἱ προβαίνοντες ὑπηρέται τῶν ἕνδεκα συλλάβωσιν αὐτόν. Ἱκέτευσε δὲ τὴν βουλὴν νὰ μὴ ἀνεχθῇ τὴν τοιαύτην αὐθαιρεσίαν. Ὁ Κριτίας θὰ ἠδύνατο νὰ ἐξαλείψῃ ἐκ τοῦ καταλόγου, καθ' ἃ αὐτὸν, οὕτω καὶ πάντα πολίτην κατὰ βούλησιν· οὐδενὸς δὲ τῶν βουλευτῶν, οὐδενὸς αὐτῶν τῶν τριάκοντα θὰ ἦτο τὸ ἑξῆς ἀσφαλὴς ἡ ζωή. Καὶ εἶπε μὲν, ὅτι καὶ ὁ βωμὸς δὲν θὰ προστατεύσῃ αὐτὸν, ἀλλ' ἠθέλησε τοὐλάχιστον καὶ τοῦτο νὰ ἐπιδείξῃ εἰς πάντας σαφῶς, ὅτι ἄνθρωποι οἷος ὁ Κριτίας εἶνε οὐ μόνον περὶ τοὺς ἀνθρώπους ἀδικώτατοι, ἀλλὰ καὶ περὶ τοὺς θεοὺς ἀσεβέστατοι. Ταῦτα δ' εἰπὼν, ἀπῆχθη ὑπὸ τῶν ἕνδεκα ἀπὸ τῆς βουλῆς διὰ μέσης τῆς ἀγορᾶς, ἐν ᾗ τινες τῶν φίλων ἠθέλησαν ἀκόμη νὰ ὑπεραμυνθῶσιν αὐτοῦ. Ἀλλ' αὐτὸς ἐκεῖνος παρεκώλυσεν αὐτοὺς, καὶ ἔπιε τὸ κώνειον μετὰ ψυχικῆς εἰρήνης τοιαύτης, ὥστ' ἔνεκεν αὐτῆς ὁ ἄλλως πά-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

σης εὐσταθείας ἐστερημένος ἐκεῖνος ἀνὴρ ἀπέκτησε κατ' αὐτὰς τὰς τελευταίας τοῦ βίου ὥρας τὴν δόξαν ἥρωος[1]. Ἔχυσε δὲ τὸ ὑπόλοιπον τοῦ κωνείου προπίνων Κριτίᾳ τῷ καλῷ, καὶ διὰ τοῦ εἰρωνικοῦ ἐκείνου ἀποκοτταβισμοῦ εὐχόμενος προφητικῶς ὅμοιον τέλος εἰς αὐτόν.

Ὁ δὲ θάνατος τοῦ Θηραμένους ἔσχε μεγίστην ἐπίδρασιν ἐπὶ τὴν περαιτέρω στάσιν τῶν τριάκοντα. Αὐτοῦ θανατωθέντος ἐξέλιπε δύσκολος καὶ τὴν ἀρχὴν αὐτῶν παρακωλύουσα ἀντιπολίτευσις καὶ ἐματαιώθη ἡ συγκρότησις φατρίας σώφρονος ἐν αὐτοῖς τοῖς τριάκοντα καὶ ἐν τῇ βουλῇ. Ἡ δὲ νικήσασα φατρία χάριν ἀπαλλαγῆς ἀπὸ τοῦ Θηραμένους εἶχεν ἀναγκασθῇ νὰ παραβῇ τοὺς ἰδίους ἑαυτῆς νόμους καὶ στερήσῃ ἓν' αὐτῶν τῶν τριάκοντα τῆς ἀνεπαρκοῦς ἀσφαλείας ἣν οἱ νόμοι ἐκεῖνοι παρεῖχον. Χάριν δὲ αὐτῆς τῆς ἰδίας συντηρήσεως παρίστατο νῦν ἀνάγκη νὰ γείνῃ χρῆσις πάντων τῶν μέτρων τρομοκρατίας ἀκαθέκτου. Ἡ δὲ γενομένη βιαιοπραγία, ἣν οὐδεμία σοφιστεία ἠδύνατο νὰ δικαιολογήσῃ, κατέστησε τὰς συνειδήσεις τῶν τριάκοντα ὀσημέραι ἀμβλυτέρας καὶ ἐξώθησεν αὐτοὺς μετὰ δυνάμεως δαιμονίας ὀσημέραι μᾶλλον εἰς τὴν σκολιὰν αὐτῶν ὁδόν.

Διὸ προέβησαν εἰς μέτρα εὐρύτερα ἐκείνων εἶχε ὧν γείνει χρῆσις μέχρις ἐκείνου τοῦ χρόνου, ἰδίως ἀποσκοποῦντες εἰς τὴν ἐλλάττωσιν τοῦ ἀστικοῦ πλήθους, ὅπερ ἀνέκαθεν οἱ φίλοι τῶν ἀριστοκρατικῶν θεσμῶν ἐθεώρουν ὡς ῥίζαν παντὸς κακοῦ. Ὅπως δ' ἐπιχειρήσωσι θεραπείαν τελείαν, ἔγεινε χρῆσις τοῦ νέου καταλόγου τῶν πολιτῶν, ἵνα ἐκεῖνοι ὧν τὰ ὀνόματα ἔλειπον ἐξ αὐτοῦ οὐ μόνον στερηθῶσι τῆς πλήρους συμμετοχῆς εἰς τὰ πολιτικὰ δικαιώματα, ἀλλὰ καὶ αὐτῆς τῆς ἀδείας νὰ μένωσιν ἐν Ἀθήναις. Οὕτω δὲ κατὰ τρόπον πολὺ τραχύτερον τοῦ ἐπὶ παραδείγματι

[1] Οἱ ἐλευθεριάζοντες κατ' οὐδένα λόγον ἤθελον ναναγνωρίσωσιν αὐτὸν ὡς μάρτυρα τοῦ ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνος. Ἀλλ' ἔτυχεν ὅμως εὐνοϊκῶν κρίσεων παρὰ τοῖς Ἰσοκρατικοῖς. Πρβλ. Volquardsen Untersuchungen über die Quellen des Diodoros B. XI-XVI. 1868 σ. 63.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἐφαρμοσθέντος ὑπὸ τοῦ Περιάνδρου, ὅστις ἠθέλησε νἀναγκάσῃ τοὺς ἐκ τῶν ὑπηκόων αὐτοῦ ἀστοὺς νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὸν ἀγροτικὸν βίον [1], οἱ πλεῖστοι τῶν Ἀθηναίων ἐξώσθησαν ἐκ τῶν πατρικῶν οἴκων, καὶ μέχρι νεωτέρας διατάξεως ἀπηγορεύθη εἰς αὐτοὺς ἡ εἴσοδος εἰς τὴν πόλιν καὶ ἡ ἐπίσκεψις τῆς ἀγορᾶς καὶ τῶν ναῶν. Ἐρημία καὶ γαλήνη ἔμελλε νὰ ἐπικρατῇ ἐν Ἀθήναις κατὰ τὰ τεκταινόμενα ὑπὸ τῶν τριάκοντα· πᾶσα δὲ συνωμοσία, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ πᾶσα κοινὴ σύσκεψις περὶ τῆς θέσεως τῶν πραγμάτων ἐσκοπεῖτο νὰ καταστῇ ἀδύνατος. Καὶ ἐν αὐτοῖς δὲ τοῖς ἀγροῖς δὲν ἔμενον ἥσυχοι οἱ φυγάδες. Πολλὰ τῶν κτημάτων ἐδημεύθησαν καὶ παρεδόθησαν εἰς ἄνδρας ἐκ τῶν τριάκοντα, ἐξ ὧν ἤθελον νἀποτελέσωσι νέαν τάξιν μεγάλων γαιοκτημόνων, ἐπειδὴ οἱ τριάκοντα ἐδικαιολόγουν τὸ παράνομον σύστημα τῆς ἁρπαγῆς, παριστάνοντες τὴν ὑπεράγαν μεγάλην διάσπασιν τῆς γῆς εἰς μικρὰ κτήματα ὡς τὴν μεγίστην συμφορὰν τῶν Ἀθηνῶν. Ὅσων περισσοτέρων χρημάτων καὶ κτημάτων ἐγίνοντο κύριοι οἱ τύραννοι, τόσῳ διαρκέστερον ἐφαίνετο ἐδραιουμένη ἡ ἀρχὴ αὐτῶν. Πᾶν δ' ὅτι συνεδέετο πρὸς τὴν αἴγλην τῶν χρόνων τῆς δημοκρατίας κατεστρέφετο συστηματικῶς. Τὰ μεγαλοπρεπῆ κτίρια τῆς θαλασσοκρατούσης πόλεως, ἰδίως δὲ τὰ νεώρια, καθηρέθησαν, καὶ τὰ ὑλικὰ ἐξεποιήθησαν χάριν τοῦ ταμείου τῆς ἀρχῆς τῶν τριάκοντα [2]. Καὶ ὁ χῶρος δ' ἐν ᾧ συνήρχετο ἡ ἐκκλησία μετερρυθμίσθη. Καὶ δὴ δὲν ἐπετράπη πλέον εἰς τὸν δῆμον νὰ κάθηται, ὡς πρότερον, ἄνω, ἐπὶ τῶν θεατροειδῶς ὑπερκειμένων ἀλλήλων ἐδωλίων τῆς Πνυκός· δὲν ἦτο ἀρεστὴ ἐκκλησία συνερχομένη ἐπὶ τὸ αὐτὸ πρὸς μακρὰς συζητήσεις. Διὸ ἀπέστρεψαν τὸ ἐν τῇ Πνυκὶ βῆμα οὕτως, ὥστε ὁ ῥήτωρ νὰ μὴ ἀποβλέπῃ πλέον πρὸς τὴν Ἀκρόπολιν, ὡς ἐν τοῖς προτέροις χρόνοις, καθ' οὓς ἡ Πνὺξ εἶχε διαρρυθμισθῇ διὰ τὰς συνόδους τῆς ἐκκλησίας [3]. Ἔκτοτε λοιπὸν οἱ πολῖται ἠκροῶντο μό-

[1] *Διογένους Λαερτίου* I, 7.

[2] *Λυσίου* [Κατὰ Ἀγοράτου] 46. *Ἰσοκράτους* Ἀρεοπαγιτικὸς 66.

[3] Περὶ τῶν ἐν τῇ Πνυκὶ μεταβολῶν ἴδε Curtius Attische Studien Τεῦχ. Α' σ.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

νον ὄρθιοι τῶν ἀπὸ τοῦ βήματος ἀνακοινουμένων εἰς αὐτοὺς κελευσμάτων τῶν τριάκοντα, καὶ ταῦτα ὅπως μετὰ βραχεῖαν ἐν τῷ χώρῳ ἐκείνῳ διαμονὴν ἐπιστρέψωσιν εἰς τὰ ἴδια ἕκαστος ἔργα. Κατὰ ταῦτα ἡ μεταστροφὴ αὕτη τοῦ βήματος ἦτο μέτρον αὐτόχρημα ἀντιδράσεως πρὸς τὸν δῆμον, ἀποσκοποῦν εἰς τὴν διὰ μιᾶς ἀπόπαυσιν τῶν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ἀταξιῶν· μόνον δὲ σκωπτικὴ ἐπικάλυψις τῆς διατάξεως ταύτης εἶνε ἡ ὑποβολιμαία πρόθεσις, καθ' ἣν δι' αὐτῆς ἐσκοπεῖτο τὸ νὰ μὴ δύνανται νὰ δεικνύωσι τὸ ἐξῆς οἱ ῥήτορες τὴν θάλασσαν, ἀναφερόμενοι εἰς τὴν προτέραν δύναμιν τῶν Ἀθηνῶν.

Πρὸς δὲ τούτοις χάριν καταλύσεως τελείας συμπάσης τῆς μοχθηρίας τοῦ δήμου καὶ τῆς ψευδοῦς ἐκείνης παιδεύσεως, ἧς ἕνεκεν ὁ πρῶτος τυχὼν ἠσθάνετο ἑαυτὸν κεκλημένον νὰ συμμετέχῃ τοῦ περὶ τῶν κοινῶν πραγμάτων λόγου, ἐπεβλήθη αὐστηρὰ ἐπίβλεψις τῆς ῥητορικῆς διδασκαλίας. Ἐπετράπη δὲ νὰ διδάσκωνται μόνον ὅσα ἐφαίνοντο συμβιβαζόμενα πρὸς τὰς ἀρχὰς τῶν τυράννων, πρὸ πάντων δ' ἐπεδιώχθη ἡ ἀποχὴ τῶν κατωτέρων τάξεων τοῦ πλήθους ἀπὸ πάσης ἀνωτέρας παιδεύσεως, ἡ δ' ἐξ αὐτῆς ἀπορρέουσα δύναμις ἐπεφυλάχθη ὡς προνόμιον τῶν εὐγενῶν [1].

Οὕτως οἱ πρωτεύοντες τῶν τριάκοντα ἤθελον νὰ μεταπλάσωσιν ὅλας τὰς Ἀθήνας, καὶ ἐπίστευον μετὰ τυφλῆς ἐμπαθείας, ὅτι ἐγίνοντο εἰσηγηταὶ νέας ἱστορικῆς περιόδου τῆς πόλεως, καθ' ὃν χρόνον τὸ ἔδαφος, ἐφ' οὗ ἔκτιζον τὸ ἐπίτεχνον ἐκεῖνο οἰκοδόμημα, ἐκλονεῖτο ἤδη ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτῶν. Καὶ δὴ πρῶτον ἐν αὐτοῖς τοῖς τριάκοντα δὲν εἶχον ἐκλίπει τὰ σπέρματα τῆς ἀντιπολιτεύσεως, ἅτιν' ἀνεβλάστησαν καὶ πάλιν, ὅτε ὁ Κριτίας καὶ ὁ Χαρικλῆς [2] ἐπεδείκνυον ὀσημέραι μᾶλλον διαγωγὴν αὐτόχρημα

56 [Die Stadtgeschichte von Athen. Ἐν Βερολίνῳ 1891 σ. 199. Curt Wachsmuth Die Stadt Athen im Alterthum. Ἐν Λειψίᾳ. 1874. Τόμ. Α' σ. 575].

[1] ***Ξενοφῶντος*** Ἀπομνημονεύματα I 2, 31.

[2] ***Ἀριστοτέλους*** Πολιτ. σ. 205, 2 [ἐκδ. Bekker]. Σημαίνει δὲ ἡ ἔκφρασις αὕτη τοὺς ἀκαθέκτους καὶ ἡγέτας τῶν τριάκοντα, οἵους εἶχον ὑπάρξει ἐν τοῖς τετρακοσίοις οἱ περὶ τὸν Φρύνιχον

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

κυρίων τῆς πολιτείας, οὐδεὶς δ' ἠδύνατο νὰ παραγνωρίσῃ, ὅτι ὁ Κριτίας ἕνεκα τῆς ἀμέτρου αὐτοῦ φιλοδοξίας ἐπεδίωκε καὶ ὅλως ἰδίους σκοπούς. Ἔπειτα δὲ οἱ τριάκοντα ἐθεώρουν κατὰ τὸ φαινόμενον ἑαυτοὺς ἀσφαλεῖς ἕνεκα τῆς πεπλανημένης δόξης, ὅτι μόνον ἐν τῇ ἀγορᾷ τῶν Ἀθηνῶν ἦτο δυνατὸν νὰ προκληθῶσι κινδυνώδεις στάσεις. Ὡς πρὸς δὲ τοὺς ἐκτὸς τοῦ ἄστεως διατρίβοντας ἀστοὺς ἐθάρρουν εἰς τὸ ἀδιαμφισβήτητον ἀξίωμα τῆς Σπάρτης, ἐν δὲ τῇ ἐσχάτῃ ἀνάγκῃ εἰς τὴν ἐπὶ μισθῷ ὑπηρετοῦσαν αὐτοὺς ξένην στρατιὰν μετὰ πεποιθήσεως τοιαύτης, ὥστ' ἐν ἀμεριμνησίᾳ παντελεῖ ἠσχολοῦντο περὶ τὰ ἐσωτερικὰ μόνον πράγματα, οὐδὲ κἂν ἐσκέπτοντο νὰ ἐπιτηρῶσι τὰ διαβήματα τῶν φυγάδων ἢ νὰ κατέχωσι τὰ παραμεθόρια φρούρια τὰ δυνάμενα νὰ χρησιμεύσωσιν εἰς αὐτοὺς ὡς ὁρμητήρια.

Ἕνεκα δὲ τούτων τῶν λόγων παρεσκευάσθη ἀνατροπὴ τοῦ καθεστῶτος ὄχι ἐν τῇ ἐξηρημωμένῃ πόλει, ἥτις ὑπέκειτο εἰς τὴν πίεσιν τῆς τυραννίδος, ἀλλ' ἐκτὸς τῶν Ἀθηνῶν. Καὶ δὴ τἀγγέλματα περὶ τῆς κακοδιοικησίας τῶν τριάκοντα προεκάλεσαν τὴν μεγίστην ἀγανάκτησιν ἀνὰ σύμπασαν τὴν Ἑλλάδα· ὡς ἐκ τούτου δὲ αἱ Ἀθῆναι αἱ ἔτι πρὸ μικροῦ παρὰ πάντων μισούμεναι ἐπέσυραν ἐφ' ἑαυτὰς τὴν γενικὴν συμπάθειαν.

Καὶ εἶχε μὲν ἀπαγορεύσει ἡ Σπάρτη διὰ διαταγῶν αὐστηροτάτων τὴν παρ' οἱουδήποτε ἀποδοχὴν τῶν ἐξορισθέντων ἐξ Ἀθηνῶν, οἱ δὲ κήρυκες τῶν Λακεδαιμονίων ἐπέβαλον εἰς ἁπάσας τὰς ἑλληνίδας πόλεις ὡς καθῆκον τὴν τήρησιν τοῦ κελεύσματος τούτου καὶ τὴν ἔκδοσιν τῶν φυγάδων, τῶν παραβατῶν τιμωρουμένων διὰ χρηματικῆς ζημίας πέντε ταλάντων [1].

Ἀλλ' ἡ διαταγὴ ἐκείνη ἀντέκειτο εἰς τὰ εὐγενῆ αἰσθήματα καὶ ἔθιμα τῶν ἑλληνίδων πόλεων, αἵτινες ἥκιστ' ἀπεδέχοντο περιορισμὸν τῆς περὶ τὸ ξενίζειν ἰδίας ἀνεξαρτησίας. Ἄλλως δ' ἐγίνωσκον οἱ Ἕλληνες, ὅτι αἱ ἀπαγορεύσεις καὶ ἀπειλαὶ τῶν Σπαρτιατῶν ἐκεῖναι οὐδεμίαν εἶχον σοβαρότητα. Διὸ πολλαὶ μὲν τῶν

[1] *Διοδώρου Σικελιώτου* XIV, 6.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

μικροτέρων πόλεων ὑπεχώρησαν εἰς τὴν ἀπεχθῆ ἀξίωσιν τῆς Σπάρτης, ἀλλ' ἐν ἄλλαις πόλεσι τὰ στίφη τῶν φυγάδων οὐ μόνον ἔτυχον φιλοξένου δεξιώσεως ἐν τοῖς οἴκοις ἰδιωτῶν, ὡς ἐπὶ παραδείγματι ἐν Χαλκίδι, Μεγάροις καὶ Ἤλιδι, ἀλλὰ καὶ ἠξιώθησαν αὐτόχρημα δημοσίας προστασίας, καθ' ἃ συνέβη κυρίως ἐν Ἄργει καὶ ἐν Θήβαις.

Καὶ οἱ μὲν Ἀργεῖοι εἶχον τὴν εὐγένειαν καὶ τὸ θάρρος νὰ δηλώσωσιν εἰς τοὺς κήρυκας τῆς Σπάρτης, ὅτι ὤφειλον πρὸ τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου νὰ πέλθωσιν ἐκ τῆς πόλεως, ἂν δὲν ἤθελον νὰ θεωρηθῶσιν ἐχθροί, οἱ δὲ Θηβαῖοι ἐπεκήρυξαν ποινὰς κατ' ἐκείνων τῶν συμπολιτῶν ὅσοι ἤθελον ἐπιτρέψει τὴν ἀπαγωγὴν φυγάδων χωρὶς νὰ παράσχωσι βοήθειαν εἰς αὐτούς [1].

Αἱ δὲ Θῆβαι ἀπέβησαν τὸ κυριώτατον ἐντευκτήριον τῶν φυγάδων, ἐπειδὴ ἐν αὐταῖς συνηθροίσθησαν ἐκεῖνοι οἱ Ἀθηναῖοι ὅσοι ἀνέκαθεν ἐμελέτων νὰ κατέλθωσιν ἔνοπλοι εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ εὕρισκον ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ δεδοκιμασμένους στρατηγοὺς καὶ προμάχους τῶν δικαίων τοῦ δήμου, οἷοι μάλιστα ὁ Θρασύβουλος, ὁ Ἄνυτος καὶ ὁ Ἀρχῖνος. Ἄνυτος ὁ υἱὸς τοῦ Ἀνθεμίωνος ἦτο κύριος βυρσοδεψείου, καθ' ἃ ὁ Κλέων, καὶ ὡς ἐκεῖνος ταχὺς ἀνὴρ τοῦ δήμου, σκαιὸς τοὺς τρόπους, ὅστις ἐγαυρία ἐπὶ τῇ στερήσει πάσης νεωτέρας παιδεύσεως καὶ ἀριστοκρατικῆς μορφώσεως. Εἶχε δὲ ἤδη περιβληθῆ ἱκανὰς ἀξίας λόγου ἀρχὰς καὶ εἶχεν ἐπ' ἐσχάτων περιπλακῆ εἰς δίκην ἕνεκα τῆς ἐξ ἀμελείας δῆθεν αὐτοῦ ἀνακτήσεως τῆς Πύλου ὑπὸ τῶν Σπαρτιατῶν τῷ 409 π. Χ. (Ὀλυμπ. 92, 4). Ἀλλ' εἶχεν ὅμως ἀθωωθῆ, καὶ δὴ, καθ' ἃ ἔλεγον οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ, διὰ δεκασμοῦ, ἅτε ὢν πλούσιος ἀνήρ [2]. Ὁ Ἄνυ-

[1] ***Πλούταρχος*** ἐν Βίῳ Λυσάνδρου 27. ***Δημοσθένους*** [Ὑπὲρ τῆς Ῥοδίων ἐλευθερίας] 22.

[2] Ἐν τοῖς ***Σχολίοις*** εἰς ***Πλάτωνος*** Ἀπολογίαν 18 λέγεται ὁ Ἄνυτος πλούσιος ἐκ βυρσοδεψικῆς. Οὗτος, παρεμποδισθεὶς ὑπὸ τρικυμίας παρὰ τὴν Μαλέαν καὶ μετὰ τὴν ἀπώλειαν τῆς Πύλου (***Διοδώρου Σικελιώτου*** XIII, 64) κατηγορηθεὶς, παρέσχε τὸ πρῶτον παράδειγμα δεκασμοῦ τοῦ δικαστηρίου [κατέδειξε τὸ δεκάζειν κατὰ τὸν ***Ἀριστοτέλην*** παρ' ***Ἁρποκρατίωνι*** ἐν λ. Δεκάζων]. [Πρβλ. νῦν ***Ἀριστοτέλους*** Ἀθη-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τος λοιπὸν ἐκεῖνος καὶ ὁ Θρασύβουλος ἀνεδείχθησαν δι' ὁμοφώνου ἀποφάσεως ἁπάντων τῶν φυγάδων ἀρχηγοί. Ὁ δὲ Θρασύβουλος εὑρέθη τὸ δεύτερον ἤδη ἡγούμενος ἀνδρῶν οἵτινες μακρὰν τῶν Ἀθηνῶν ἐθεώρουν ἑαυτοὺς ὡς ἀποτελοῦντας τὰς ἀληθεῖς Ἀθήνας, ὡς τοὺς λογάδας τοῦ ἐλευθέρου δήμου. Καὶ τότε μὲν εὑρίσκετο ἐν τῷ μέσῳ τοῦ στόλου, τώρα δὲ εἶχε περὶ ἑαυτὸν μόνον μικρὰν δρᾶκα πολιτῶν φυγάδων ἐν χώρᾳ ξένῃ. Ὁ δὲ Ἀρχῖνος, ὅστις ὁμοίως εἶχε προϋπηρετήσει ὡς στρατηγὸς, ἦτο τεταγμένος παρ' αὐτὸν ὡς ἑταῖρος, πρόθυμος νὰ συσχεδιάσῃ μετ' αὐτοῦ καὶ συνεκτελέσῃ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς πατρίδος [1].

Οἱ τριάκοντα εἶχον χάριν τοῦ συμφέροντος τῆς Σπάρτης καὶ τῆς ἰδίας ἑαυτῶν ἀσφαλείας οὐ μόνον αὐτὰς τὰς Ἀθήνας στερήσει τοῦ περιβόλου τῶν τειχῶν, ἀλλὰ καὶ τὰ παραμεθόρια φρούρια καθαιρέσει ἢ ἀφοπλίσει [2]. Συμφώνως δὲ πρὸς τὴν ἀπαίτησιν τῶν Σπαρτιατῶν μετὰ τοὺς περσικοὺς πολέμους ἡ σύμπασα χώρα ἔμελλε νὰ μείνῃ ἀνώχυρος. Ἀλλ' οἱ τριάκοντα ἐκτελοῦντες ταύτας τὰς προτάσεις δὲν ἐπελήφθησαν τοῦ ἔργου κατὰ πάντα συστηματικῶς· οὕτω δ' οἱ φυγάδες κατώρθωσαν νὰ ἐξεύρωσιν ἐπὶ τῆς Πάρνηθος, τοῦ ὄρους τούτου τοῦ κειμένου κατὰ τὰ σύνορα τῆς Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας, χωρίον, ἐξ οὗ ἠδυνήθησαν νὰρχίσωσι τὰς ἐπιχειρήσεις αὐτῶν ὑπὸ ἰδιαζόντως εὐνοϊκοὺς ὅρους. Ἔκειτο δῆλα δὴ τὸ χωρίον τοῦτο ἐπὶ τῆς κατ' εὐθεῖαν μεταξὺ Ἀθηνῶν καὶ Θηβῶν ὁδοῦ κάτωθεν ὀρθίων βράχων ὁρατῶν ἐξ Ἀθηνῶν.

ναίων πολιτείαν ἐκδ. Blass 1892 σ 39,4· ἤρξατο δὲ μετὰ ταῦτα καὶ τὸ δεκάζειν, πρώτου καταδείξαντος Ἀνύτου μετὰ τὴν ἐν Πύλῳ στρατηγίαν]. Ἔκτοτε δὲ ἵσταντο οἱ τὴν ψῆφον αὐτῶν ἀπεμπολοῦντες ἡλιασταί, οἱ ὠροδοκοῦντες, παρὰ τὸ ἄγαλμα τοῦ Λύκου, ἡ δὲ συντροφία αὐτῶν ἦτο κατὰ τὴν ἔκφρασιν τῆς κωμῳδίας ἡ Λύκου δεκάς Ἴδε Meier-Schömann Attischer Prozess ἐκδ. δ' σ. 184.

[1] Ὁ Ἀρχῖνος, ὢν ἴσως υἱὸς τοῦ Μυρωνίδου, ὑπῆρξε μετά γε τοὺς θεοὺς αἰτιώτατος τῆς καθόδου τῷ δήμῳ. ***Δημοσθένους*** [Κατὰ Τιμοκράτους] 135. Πρβλ. Sievers [Geschichte Griechenlands vom Ende des peloponnesischen Krieges bis zur Schlacht bei Mantineia] σ. 107.

[2] ***Λυσίου*** [Κατὰ Ἐρατοσθένους] 40. Ἀλλ' ἡ Φυλὴ εἶχε μείνει χωρίον ὀχυρόν. ***Ξενοφῶντος*** Ἑλλην. II, 4, 2, καθ' ἃ καὶ ἡ Ἐλευσίς.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Ἦτο δὲ ἡ Φυλὴ, μικρὸν φρούριον ἔχον περίβολον περίπου ἐννεακοσίων ποδῶν, τελείως ἀποκλεῖον τὴν στενοπορίαν τοῦ ὄρους καὶ παρέχον ἀπὸ τοῦ ὕψους αὐτοῦ διςχίλια μέτρα ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης, ἐλευθέραν ἄποψιν ἐπὶ τῆς πεδιάδος τῶν Ἀθηνῶν καὶ τοῦ σαρωνικοῦ κόλπου μέχρι τῶν ἀκτῶν τῆς Πελοποννήσου. Τὸ δὲ ὄρος ἐφ' οὗ κεῖται τὸ φρούριον καταφέρεται ἀπόκρημνον καὶ εἶνε βατὸν μόνον πρὸς ἀνατολὰς διὰ στενῆς ἀτραποῦ. Κατωτέρω δ' αὐτοῦ ἐπεκτείνονται ἐπὶ τοῦ πρανοῦς φάραγγες δασώδεις, διαρρεόμεναι ὑπὸ ῥυακίων, καθιστανόντων ἐν χειμῶνι ἔτι ἀβατοτέραν τὴν ὁδόν. Κατὰ δὲ τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους ἁπλοῦται ὁ μέγας δῆμος τῶν Ἀχαρνῶν, οὗ οἱ ἀγρόται ἦσαν οἱ ῥωμαλεώτατοι καὶ φιλελευθερώτατοι τῶν κατοίκων τῆς Ἀττικῆς. Ἐπικαιροτάτη ἦτο κατὰ ταῦτα ἡ θέσις τοῦ φρουρίου πρὸς συγκέντρωσιν ἐπιτηδείων ἐκ Βοιωτίας καὶ ἐπικουριῶν ἐκ τῶν προκειμένων χωρῶν.

Τὸν δὲ χειμῶνα διέβησαν οἱ φυγάδες, ἀνερχόμενοι εἰς ἑβδομήκοντα, τὰ σύνορα ἀθορύβως, καὶ κατέλαβον τὸ κενὸν φρούριον, οὗ τὰ τείχη ἢ ἦσαν ὅλως ἄθικτα ἢ ἠδύναντο εὐκόλως νὰ ἐπισκευασθῶσιν. Ὅτε δὲ τὸ ἄγγελμα περὶ τῶν γενομένων ἦλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας, οἱ τριάκοντα οὐδεμιᾶς ἠξίωσαν τὸ κατ' ἀρχὰς προσοχῆς τὴν παρακεκινδυνευμένην ἐκείνην στρατείαν· ἀλλ' ὅτε ἠγγέλθη ἡ ἐπαύξησις τοῦ στίφους ἐκείνου, ἀπεφασίσθη δραστηρία ἀντενέργεια χάριν ταχυτάτης ἀποπαύσεως τοῦ κακοῦ. Οἱ τριάκοντα μετὰ καὶ τῶν ἱππέων ἐξώρμησαν ἐναντίον τοῦ φρουρίου, ἀπέχοντος τῶν Ἀθηνῶν [περὶ τὰ δεκαοκτὼ χιλιόμετρα]. Καί τινες μὲν τῶν τολμηροτέρων νεαρῶν ἱππέων ἐπειράθησαν νὰ καταλάβωσι τὰ τείχη ἐξ ἐφόδου· ἀλλ' ἡ ἀπόπειρα αὕτη ἀπέτυχεν οἰκτρῶς, καὶ ἠναγκάσθησαν νὰποφασίσωσιν, ὅπως ἐπιχειρήσωσι τακτικὴν πολιορκίαν. Ἀλλ' αἴφνης τὴν ἐπομένην νύκτα ἔπεσε πυκνὴ χιών, ἥτις ἐν ταῖς φάραγξιν ἐκείναις ταχέως ἐπικάθηται κατὰ σωρούς. Διὸ ἐζήτησαν προστασίαν καὶ στέγην, ὁ δὲ χειμὼν ἤγαγεν αὐτοὺς

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

εἰς τοιαύτην σύγχυσιν, ὥστε τέλος ἐπῆλθεν ὑποχώρησις ὁμοία πρὸς φυγήν, τελεσθεῖσαν μετὰ μεγάλων ἀπωλειῶν.

Ἔκτοτε δὲν ἦτο πλέον δυνατὴ ἡ παραγνώρισις τοῦ κινδύνου. Οἱ τριάκοντα εὑρέθησαν ἀπροσδοκήτως περιπεπλεγμένοι εἰς πόλεμον σοβαρόν· ἐπειδὴ δὲ δὲν προσεδόκων τὴν κατάληψιν τῆς Φυλῆς, ἀπεφάσισαν νὰ πήξωσι στρατόπεδον μεταξὺ Φυλῆς καὶ Ἀχαρνῶν χάριν ἐπιτηρήσεως τῶν ἐχθρῶν, παρακωλύσεως τῆς προσκομιδῆς ἐπιτηδείων καὶ ἀντιπράξεως πρὸς πᾶσαν ἐπέκτασιν τῆς ἀποστασίας. Ἀλλὰ καὶ αὕτη αὐτῶν ἡ ἀπόπειρα ἀπέτυχε τελείως, τοῦ Θρασυβούλου, οὗ ἡ στρατιὰ ηὐξήθη εἰς ἑπτακοσίους, ἐξορμήσαντος νύκτωρ, ἐπιπεσόντος περὶ τὸ λυκαυγὲς ἐναντίον τοῦ στρατοπέδου, ἐν ᾧ ὕπνωττον οἱ φρουροὶ καὶ οἱ ἱπποκόμοι ἠσχολοῦντο ψήχοντες τοὺς ἵππους. Καὶ ἐφονεύθησαν μὲν [πλέον ἢ] ἑκατὸν καὶ εἴκοσιν ὁπλῖται, οἱ δὲ λοιποὶ ἐτράπησαν εἰς ἄτακτον φυγὴν πρὸς τὴν πόλιν.

Ἡ δὲ ἧττα αὕτη τῶν ἱππέων καὶ τῆς στρατιᾶς τῶν πολιορκητῶν ἐνεποίησε τοιαύτην αἴσθησιν, ὥστε οἱ τριάκοντα, οἵτινες πρὸ ὀλίγων ἀκόμη ἡμερῶν οὐδεμιᾶς προσοχῆς εἶχον ἀξιώσει τὸ ὅλον τόλμημα, τώρα ἐμερίμνων περὶ σωτηρίας, ἀποβαλόντες τελείως πᾶσαν πεποίθησιν περὶ τῆς ἀσφαλείας αὐτῶν. Διὸ συγκατέβησαν εἰς τὸ νὰ ἔλθωσιν εἰς λόγους πρὸς τὸν Θρασύβουλον, προτείναντες εἰς αὐτὸν συμμετοχὴν εἰς τὴν ἀρχὴν καὶ ὑποσχεθέντες τὴν κάθοδον ἐνίων τῶν φυγάδων. Ἀλλὰ τοιαύτας προτάσεις δὲν ἠδύνατο νὰ ἀποδεχθῇ ὁ Θρασύβουλος, ὅστις εἶχεν ἐπιστρέψει εἰς τὴν Φυλὴν κομίζων πλουσίαν λείαν· ἠξίωσε δὲ τὴν τελείαν ἀποκατάστασιν τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος καὶ τὴν ἀπόδοσιν τῶν ἁρπαγμένων κτημάτων. Οὕτως οἱ τύραννοι εὑρέθησαν ἠναγκασμένοι νὰ καταφύγωσιν εἰς τὸ τελευταῖον μέσον σωτηρίας, ἐγκαθιδρυόμενοι ἐν χωρίῳ κατὰ τὸ δυνατὸν ἀσφαλεῖ πρὸς ἀπόκρουσιν πάσης προσβολῆς. Τοιαύτην δὲ ἀσφάλειαν δὲν παρεῖχον αἱ Ἀθῆναι, ἐπειδὴ ἔν τε τῷ ἄστει καὶ πολὺ μᾶλλον ἐν Πειραιεῖ ἡ πρὸς αὐτοὺς πίστις τοῦ πλήθους ἦτο πάντοτε ἐπισφαλής· διὸ ἐπεζήη-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τησαν ὀχυρὸν χωρίον παρ' αὐτὴν τὴν θάλασσαν, εἴπερ τις δὲ καὶ ἄλλη ἐπικαιροτάτη ἐφάνη εἰς αὐτοὺς ἡ Ἐλευσίς. Ἐν Ἐλευσῖνι διατρίβοντες θὰ ἠδύναντο μὲν νὰ λάβωσιν εὐκολώτερον ἐπικουρίαν κατὰ γῆν καὶ θάλασσαν παρὰ τῶν Λακεδαιμονίων, εἶχον δὲ πρόχειρον τὴν εἰς τὴν γείτονα Σαλαμῖνα ὡς εἰς τελευταῖον ἄσυλον καταφυγήν. Ἀλλὰ πρὸ τῆς εἰς τὴν Ἐλευσῖνα ἐγκαταστάσεως τοῦ στρατηγίου αὐτῶν ἐφρόντισαν περὶ τῆς ἐκκαθάρσεως τοῦ ἐδάφους καὶ τῆς χάριν ἀσφαλείας ἐπιλογῆς τῶν πολιτῶν. Προέβησαν δ' εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῆς προθέσεως ταύτης μετὰ βιαιότητος μεγίστης, ἀποδεικνυούσης, ὅτι ὁ Κριτίας ἐπέμενε μετ' ἰσχυρογνωμοσύνης καὶ ἐμπαθείας εἰς τὴν αἱματηρὰν ὁδὸν ἣν εἶχεν ἤδη τραπῆ.

Οἱ τύραννοι συνεκάλεσαν τοὺς δυναμένους νὰ φέρωσιν ὅπλα πρὸς ἐξέτασιν ἐν Ἐλευσῖνι, θέλοντες, καθ' ἃ προεφασίζοντο, νὰ λάβωσιν ἀκριβῆ γνῶσιν τῶν δυνάμεων τῆς πόλεως καὶ τῆς πρὸ αὐτῆς κειμένης νήσου· κατὰ δὲ τὴν ὁρισθεῖσαν ἡμέραν διέβησαν εἰς τὴν Ἐλευσῖνα ἐξ Ἀθηνῶν μετὰ τῶν ἱππέων [1]. Οἱ δὲ στρατεύσιμοι διετάχθησαν νὰ παραστῶσιν ἐν Ἐλευσῖνι ἐν τῷ ταχθέντι χώρῳ ὁ εἷς μετὰ τὸν ἄλλον· μετὰ δὲ τὴν ἐμφάνισιν ταύτην οἱ ὑπὸ τῶν περὶ τοὺς τριάκοντα δηλωθέντες ὡς ἀμφίβολοι, ὄντες τριακόσιοι [2], ἐκελεύσθησαν νὰ ἐξέλθωσι διὰ τῆς ἐπὶ τὴν θάλασσαν ἀγούσης πύλης τῆς πόλεως· ἀλλ' ἐξερχομένους ἐξ αὐτῆς συνελάμβανον οἱ ἐκεῖ τεταγμένοι ἱππεῖς· δεσμευόμενοι δὲ ἤγοντο εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ παρεδίδοντο εἰς τοὺς ἕνδεκα. Τὴν δ' ὑστεραίαν κατε-

[1] Ὁ μὲν *Ξενοφῶν* ἐν Ἑλληνικοῖς II, 4, 8 ποιεῖται λόγον μόνον περὶ ἐκκαθάρσεως ἐν Ἐλευσῖνι, ὁ δὲ *Λυσίας* [Κατὰ Ἐρατοσθένους] 52. [Κατὰ Ἀγοράτου] 44 καὶ *Διόδωρος ὁ Σικελιώτης* (XIV, 32) καὶ περὶ Σαλαμῖνος.

[2] Τριακόσιοι ἄνδρες δὲν ἀποτελοῦσι βεβαίως τὸ σύνολον τῶν δυναμένων φέρειν ὅπλα πολιτῶν. Ἡ ἐπῆλθεν ἐν τῇ ἀγορᾷ χωρισμὸς τῶν ὑπόπτων ἀπὸ τῶν μὴ ὑπόπτων, ἢ οἱ τελευταῖοι εἶχον ἤδη ἀποχωρήσει πρότερον. Τὴν πρώτην δὲ τῶν γνωμῶν τούτων ἀποδέχεται καὶ ὁ Schoibe, ἀλλ' οὗτος ποιεῖται λόγον [Die oligarchische Umwälzung zu Athen] σ. 111 περὶ ἐξετάσεως τῶν ἱππέων. Κατὰ δὲ τὸν Grote [A history of Greece ἐκδ. 1869 Τόμ. Η' σ. 56]. Γερμ. μεταφρ. ἐκδ. 6' Τόμ. Δ' σ. 515. [Γαλλ. μεταφρ. ὑπὸ Sadous Τόμ. 12' σ. 70] ἀπήχθησαν ἅπαντες οἱ πολῖται.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

στάθη ἐν τῷ Ὠδείῳ παρὰ τὸν Ἰλισσὸν δικαστήριον, εἰς ὃ ἐκλήθησαν οἱ ἐν τῷ καταλόγῳ τρισχίλιοι, οὓς ὁ Κριτίας ἤθελε νὰ συνδέσῃ οἰκειότερον πρὸς ἑαυτὸν καθιστάνων συμμετόχους τῶν ἰδίων ἀνοσιουργημάτων. Ἀπήτησε δὲ παρ' αὐτῶν ῥητῶς νὰ συμμετάσχωσιν οὐ μόνον τῶν ὠφελημάτων, ἀλλὰ καὶ τῶν κινδύνων τῆς ὀλιγαρχίας, ἥτις εἶχεν ἱδρυθῇ πρὸς ὄφελος οὐ μόνον τῶν τριάκοντα, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν. Παρόντων δὲ τῶν Λακεδαιμονίων φρουρῶν, οἱ τρισχίλιοι ἠναγκάσθησαν νὰ ψηφίσωσι φανερῶς· οὕτω δὲ οἱ εἰς Ἀθήνας ἀχθέντες Ἐλευσίνιοι καὶ Σαλαμίνιοι ἐπὶ τῇ ἁπλῇ ἀπαιτήσει τοῦ Κριτίου κατεδικάσθησαν ἄκριτοι ἅπαντες εἰς θάνατον καὶ ἐθανατώθησαν.

Καθ' ὃν δὲ χρόνον οἱ τύραννοι ἐποιοῦντο χρῆσιν τοιούτων μέσων πρὸς στήριξιν τῆς κινδυνευούσης ἀρχῆς, οἱ ἀντίπαλοι αὐτῶν, ἐνθαρρυνθέντες ὑπὸ πολυπληθῶν ἐπικούρων, ἤρχισαν τολμηρῶς ἐξερχόμενοι ἐκ τοῦ ὀρεινοῦ αὐτῶν κρησφυγέτου καὶ προβαίνοντες εἰς θαρραλεωτέρας ἐνεργείας, οἷον ἐπὶ παραδείγματι εἰς προσβολὰς ἐναντίον τῶν ἐπικαιροτέρων χωρίων τῆς χώρας. Ὁ δὲ Θρασύβουλος ἔστρεψε τὴν κυριωτάτην προσοχὴν εἰς τὴν κατάληψιν τοῦ Πειραιῶς.

Ὁ Πειραιεὺς δὲν εἶχεν ἐξερημωθῇ ὡς τὸ ἄστυ· ἀπ' ἐναντίας δὲ εἰς τοὺς προτέρους αὐτοῦ οἰκήτορας εἶχον προστεθῇ καὶ ὑπερπεντακισχίλιοι φυγόντες ἐξ Ἀθηνῶν εἰς τὸν Πειραιᾶ. Ἐν δὲ Πειραιεῖ ἕνεκα τῆς ἀπὸ συστήματος ὑπὸ τῶν τριάκοντα καταστροφῆς τῆς θαλασσίας ἐπικοινωνίας ἡ δυσαρέσκεια εἶχε φθάσει εἰς τὸ κατακόρυφον, καὶ οἱ δημοκρατικοὶ ἠδύναντο νὰ προσδοκήσωσι τὴν εὕρεσιν ὡς πλείστων ὀπαδῶν. Οἱ δὲ τριάκοντα εἶχον λίαν κακῶς μεριμνήσει ἐν Πειραιεῖ περὶ τῶν συμφερόντων αὐτῶν, καθαιρέσαντες μετὰ τυφλοῦ ζήλου μέρος τοῦ περιβόλου τῶν τειχῶν καὶ πιστεύσαντες, ὅτι οὕτως ἐμηδένιζον τὸ ἀξίωμα τοῦ ἐπινείου· ἀλλ' ὅμως δι' αὐτῆς ταύτης τῆς καθαιρέσεως ἀνέῳξαν τὴν πρὸς τὸν Πειραιᾶ ὁδὸν εἰς τὴν στρατιὰν τῶν ἐλευθερωτῶν καὶ κατέστησαν εἰς αὐτὴν δυνατὴν τὴν ἄνευ ἀγῶνος ἐγκαθίδρυσιν ἐν τῷ ἐπινείῳ.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Τοῦτο δὲ διέγνω ὁ Θρασύβουλος, καὶ ἤγαγε πέντε ἡμέρας μετὰ τὴν παρὰ τὰς Ἀχαρνὰς νίκην τοὺς ἤδη εἰς χιλίους αὐξηθέντας περὶ ἑαυτὸν ἄνδρας διὰ τῆς κοιλάδος τοῦ Κηφισοῦ, διαβάντας πρὸ τῶν Ἀθηνῶν, εἰς τὸν Πειραιᾶ ὃν καὶ κατέλαβεν. Ἀλλ' οἱ περὶ τὸν Θρασύβουλον ἄνδρες δὲν ἐπήρκουν, ὅπως συγκρατήσωσι τὸν ἐξώτερον περίβολον· διὸ τὴν πρωίαν τῆς ὑστεραίας, ὅτ' ἐξώρμησεν ἡ σύμπασα τῶν τριάκοντα στρατιά, ὁ Θρασύβουλος, συμπαραλαβὼν τοὺς περὶ αὐτὸν, ἀπεχώρησεν εἰς τὴν ἀκρόπολιν τῆς λοφώδους Μουνιχίας, ἔνθα ἠδύνατο νὰ καταλάβῃ θέσιν ἐπικαιροτάτην. Πράγματι τῶν κατ' αὐτοῦ ἐξορμησάντων πολεμίων τὴν ἐν τελείᾳ εὐρύτητι ἀνάπτυξιν παρεκώλυον οἱ στοῖχοι τῶν οἰκιῶν τῆς ἀπὸ τῆς ἱπποδαμείου ἀγορᾶς ἀνηφορικῆς ὁδοῦ. Ἦσαν δὲ ἠναγκασμένοι νὰ μάχωνται ὡς ἔν τινι στενοπορίᾳ, τὸ δὲ μέγα βάθος τῆς φάλαγγος αὐτῶν παρεῖχεν εἰς τὸν Θρασύβουλον τὸ πλεονέκτημα, ὅτι οἱ ὄπισθεν τῶν ὁπλιτῶν αὐτοῦ τεταγμένοι ψιλοὶ ἠδύναντο ἀπὸ τῆς ὑψηλοτέρας αὐτῶν τάξεως νὰ τοξεύωσιν ἐναντίον τοῦ πεπυκνωμένου πλήθους τῶν ἐχθρῶν ἀκόντια καὶ λίθους μετὰ πολὺ μείζονος ἐπιτυχίας, καθ' ὃν χρόνον αἱ ὄπισθεν τάξεις τῶν προσβαλλόντων στρατιωτῶν τῶν τριάκοντα ἠδυνάτουν νὰ ποιήσωσιν οἱανδήποτε χρῆσιν τῶν τοξευμάτων αὐτῶν.

Οὕτως, ἔχων τεταγμένους τοὺς περὶ αὐτὸν εἰς βάθος δέκα ὁπλιτῶν, ἀνέμενε θαρραλέος τοὺς τὴν Μουνιχίαν προσαναβαίνοντας πολεμίους, καὶ ἐνεθάρρυνε τοὺς περὶ αὐτὸν πρὸς τὸν κρίσιμον ἀγῶνα, ἀναφερόμενος εἰς τὸ ἐπίκαιρον τοῦ χωρίου, τὸ δίκαιον τοῦ ἀγῶνος καὶ τὴν βοήθειαν τῶν θεῶν, οἵτινες ἐν τῇ βραχείᾳ στρατείᾳ εἶχον ἤδη ἐπιδειχθῆ φανερῶς ἐπίκουροι καὶ σύμμαχοι αὐτῶν. Μετὰ δὲ τὰ λεχθέντα παρ' αὐτοῦ ἐπῆλθε σιγὴ πανηγυρική· ὁ δὲ μάντις ὁ παρακολουθῶν τὸ στῖφος τῶν μαχητῶν παρήγγειλε νὰ μὴ ἐπιτεθῇ τις πρότερον πρὶν ἢ πέσῃ ἢ τρωθῇ τις τῶν συμμαχομένων, ὅπως μηδεμίαν ὑπέχωσιν εὐθύνην ἐπὶ τῷ ἐπικειμένῳ ἐμφυλίῳ πολέμῳ. Αὐτὸς δ' ἐδήλωσεν, ὅτι, καθ' ἃ πιστεύει, ἦτο προωρισμένος παρὰ τῶν θεῶν ὡς τὸ πρῶτον θῦμα, καὶ, οἱονεὶ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἀγόμενος ὑπὸ τῆς πεπρωμένης αὐτῷ μοίρας, ἐνεπήδησε πρῶτος εἰς τὰς τάξεις τῶν πολεμίων, καὶ ἔπεσε. Τότε δὲ ἤρχισε περὶ τὸν νεκρὸν τοῦ μάντεως μάχη κρατερά. Ἀμφοτέρωθεν δ' ἠγωνίζοντο μετὰ γενναιότητος καὶ τόλμης, ἑκατέρας τῶν φατριῶν ἀναλογιζομένης, ὅτι περὶ τῶν ὅλων ὁ ἀγών. Τέλος δ' ἡ στρατιὰ τῶν τυράννων ὑπεχώρησε παρὰ πάσας τὰς προσπαθείας τοῦ Κριτίου καὶ ἀποκρουσθεῖσα ἐτράπη ἐπὶ τὸ πρανὲς τοῦ λόφου. Διαλυθεισῶν δὲ τῶν τάξεων αὐτῆς, ἐδιώχθη μέχρι τῆς πεδιάδος Καὶ αὐτὸς μὲν ὁ Κριτίας ἔπεσε κατὰ τὴν συμπλοκήν, συναπέθανον δ' ἑβδομήκοντα πολῖται ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης. Τούτων ἀφῃρέθησαν μὲν τὰ ὅπλα, ἀλλὰ δὲν ἐσκυλεύθησαν ὅμως οἱ χιτῶνες ὑπὸ τῶν νικητῶν, ἐπειδὴ ὁ Θρασύβουλος εἶχεν ἐπιβάλει εἰς αὐτοὺς ὡς ἱερώτατον καθῆκον τὴν μεγίστην εὐλάβειαν πρὸς τοὺς πολεμίους καὶ τὴν ἀποφυγὴν πάσης περιττῆς χύσεως αἵματος. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἐπηκολούθησε κατὰ τὴν ἀναίρεσιν τῶν νεκρῶν φιλικὴ προσπέλασις τῶν δύο ἀντιπάλων φατριῶν. Τὰς δὲ φιλίας ταύτας διαθέσεις ἐπωφεληθεὶς ὁ Κλεόκριτος, ἀνὴρ περιβαλλόμενος ἐν τοῖς μυστηρίοις τὸ ἀξίωμα κήρυκος [1] καὶ ἀνήκων εἰς τὴν φατρίαν τῶν φιλοπατρίδων, ἠγόρευσε, προσπαθήσας διὰ τῆς εὐφώνου λαλιᾶς νὰ παρορμήσῃ τοὺς ἐν ἀμφοτέροις τοῖς στρατοπέδοις πολίτας εἰς ὁμόνοιαν. Εἶπε δὲ, ὅτι ἅπαντες οἱ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἀντιπαραταχθέντες ἐναντίον ἀλλήλων ὡς πολέμιοι ἦσαν οὐχ ἧττον συνηνωμένοι πρὸς ἀλλήλους διὰ τῶν ἱερωτάτων δεσμῶν. Μόνοι δὲ ὑπαίτιοι τῆς ὅλης συμφορᾶς ἦσαν οἱ ἀνοσιώτατοι τριάκοντα οἱ κατὰ τῆς πατρίδος ἀντεπεξελθόντες δι' ἁρπαγῶν καὶ φόνων, οἱ ἐντὸς ὀκτὼ μηνῶν θανατώσαντες πλείονας τῶν Ἀθηναίων ἢ οἱ Πελοποννήσιοι κατὰ τὰ δέκα ἐπώδυνα ἔτη τοῦ δεκελειικοῦ πολέμου. Διὸ ὀφείλουσι πάντες νὰποσπασθῶσιν ἀπ' αὐτῶν ὅσον ἔνεστι τάχιστα [2].

Ἐπέκειτο δὲ μετὰ τοῦτον τὸν λόγον μικροῦ δεῖν ἡ ἄμεσος

[1] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. II, 4, 20 κ. ἑ. Κλεόκριτος ὁ μυστῶν κῆρυξ.
[2] Ὁ *Ἰουστῖνος* (V, 10) παριστάνει ὁμοίως δημηγοροῦντα τὸν Θρασύβουλον.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

προσχώρησις καὶ συνδιαλλαγὴ τοῦ ἀστικοῦ πλήθους, ἀλλ' οἱ τριάκοντα κατώρθωσαν ὅμως νὰ ἐπαναφέρωσι τὴν στρατιὰν αὐτῶν ἐγκαίρως εἰς τὸ ἄστυ, ἐν ᾧ ἐπειράθησαν καὶ πάλιν νὰ ἐγκαταστῶσι κατὰ τὸ ἐνόν [1]. Καὶ προσεπάθησαν μὲν νὰποκαταστήσωσι τὴν προτέραν ἀρχήν, ἀλλὰ ματαίως. Ἡ δύναμις αὐτῶν δὲν ἦτο πλέον ἔμπεδος ἐν Ἀθήναις, καὶ αἱ ὑπὲρ τῆς ἀποκαταστάσεως τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος διαθέσεις προέβαινον αὐξάνουσαι, οἱ δὲ μέχρι τῶν ἐσχάτων ἀντιπράττοντες ὀλιγαρχικοὶ ἐστεροῦντο τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτῶν καὶ οἱ ὑπολειπόμενοι τῶν τριάκοντα ἐδιχονόουν πρὸς ἀλλήλους. Τοῦτ' αὐτὸ δὲ συνέβαινε καὶ εἰς τοὺς τρισχιλίους, ἐπειδὴ καὶ μεταξὺ αὐτῶν εὑρίσκοντο οὐκ ὀλίγοι οἱ οὐδὲν θέλοντες νὰκούσωσι περὶ ὑποχωρήσεως· ἦσαν δὲ οὗτοι αὐτοὶ ἐκεῖνοι οἱ τὰ μάλιστα συμμετασχόντες τῶν τελεσθεισῶν ἀνοσιουργιῶν καὶ ἕνεκα τῶν τύψεων τοῦ συνειδότος εἴπερ τινὲς καὶ ἄλλοι φοβούμενοι τελείαν ἀνατροπὴν τοῦ καθεστῶτος. Τέλος δ' ἐπῆλθε διαλλαγὴ τῶν ἄκρων. Καὶ ὑπερίσχυε μὲν ὁ ἀριθμὸς τῶν θελόντων τὴν ἐπάνοδον τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος, ἀλλ' ὁ φόβος τῆς Σπάρτης ἦτο ἀκόμη οὕτω μέγας, ὥστε δὲν ἤθελον νὰ καταλύσωσι διὰ μιᾶς τοὺς ὑπὸ τοῦ Λυσάνδρου κατασταθέντας θεσμούς· ἐκτὸς δὲ τούτου οἱ τότε οἰκοῦντες τὰς Ἀθήνας ἀπετελοῦντο ὡς τὸ πλεῖστον ἐξ ἀντιπάλων τῆς δημοκρατίας. Διὸ ἐφάνη μὲν ἐπιβαλλομένη ὑπὸ τῶν πραγμάτων ἡ ἀποχώρησις τῶν τριάκοντα, κατεστάθη δὲ νέα ἀρχὴ δέκα ἀνδρῶν κληθέντων δεκαδούχων [2], οἵτινες ἔμελλον νὰ διοικῶσι τὰ κοινὰ κοινῇ μετὰ τῶν πολιτῶν. Ἀλλὰ κατ' οὐδένα λόγον ἤθελον νὰ προκαλέσωσιν αἰφνιδίαν ἀνατροπὴν τοῦ καθεστῶτος, καὶ διὰ ταῦτα οἱ δεκαδοῦχοι ἐλήφθησαν ἐκ τῶν τριάκοντα, ὧν οἱ σωφρονέστεροι, οἷοι ὁ Φείδων καὶ ὁ Ἐρατοσθένης, εἶχον ἐγκαταμείνει ἐν Ἀθήναις, ἐκ τῆς ὀλιγαρχικῆς βουλῆς

[1] Περὶ τῶν ἐν Μουνιχίᾳ συμβάντων ἴδε **Ξενοφῶντος** Ἑλλην. II, 4, 10 κ. ἑ.

[2] **Διοδώρου Σικελιώτου** XIV, 33· δέκα ἄνδρες αὐτοκράτορες. **Ἁρποκρατίων** καὶ **Σουίδας** ἐν λ. δέκα· δεκαδοῦχοι. Ἴδε καὶ **Λυσίου** [Κατὰ Ἐρατοσθένους] 55.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

καὶ ἐκ τῶν ὁμοφρόνων ὀλιγαρχικῶν. Ἐκ δὲ τῶν ἐν τοῖς τριάκοντα σωφρόνων ἐλήφθη ὁ Φείδων, περὶ οὗ ἐγίνωσκον, ὅτι ὑπῆρξεν ὁ μετὰ τοῦ Θηραμένους ὑπὲρ πάντα ἄλλον σθεναρῶς ἀντιταχθεὶς ἐναντίον τοῦ Κριτίου καὶ τοῦ Χαρικλέους. Ὁμόφρονες δὲ ἦσαν ὁ Ἱπποκλῆς καὶ ὁ Ἐπιχάρης καὶ ὁ Ῥίνων, ταχθέντες εἰς τοὺς σωφρονεστάτους τῶν ὀλιγαρχικῶν τοὺς διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Θηραμένους παραγκωνισθέντας, εἰς οὓς ἠθέλησαν τώρα νἀναθέσωσι τὴν ἀρχήν.

Ἀλλὰ διὰ ταύτης τῆς μεταβολῆς τὰ τῆς ἀθηναϊκῆς πολιτείας συνεχύθησαν ἔτι μᾶλλον. Πράγματι ἔκτοτε ἡ χώρα διεσπάσθη εἰς τρεῖς φατρίας. Καὶ ἐκεῖνοι μὲν τῶν τριάκοντα ὅσοι εἶχον μείνει πιστοὶ εἰς τὸ πρόγραμμα τοῦ Κριτίου ἐγκατεστάθησαν ἐν Ἐλευσῖνι, οἱ δὲ ὀπαδοὶ αὐτῶν ὅσοι διὰ μυστικῆς ἐγγράφου ἐπαγγελίας εἶχον ἀναλάβει τὴν ὑποχρέωσιν νἀκολουθήσωσιν αὐτοὺς ἀπετέλεσαν περὶ αὐτοὺς ἴδιόν τινα δῆμον [1]. Οἱ δὲ δέκα περιεστοιχίζοντο ὑπ' ἐκείνων οἵτινες, ἐγκαταμείναντες ἐν τῇ πόλει, εἶχον ἀποσπασθῆ ἀπὸ τῶν τυράννων· ἐφρούρουν δὲ οὗτοι τὴν πόλιν στρατοπεδευόμενοι ἐν τῷ Ὠδείῳ. Τέλος δὲ οἱ δημοκρατικοὶ ἐξηκολούθουν ἔχοντες τὸ στρατήγιον ἐν τῇ Μουνιχίᾳ. Περὶ διαλλαγῆς δὲ οὐδεμία ὑπῆρχε προσδοκία. Καὶ πράγματι κατεφάνη μετ' οὐ πολύ, ὅτι οἱ δεκαδοῦχοι οὐδαμῶς διενοοῦντο νὰ ἔλθωσιν εἰς λόγους πρὸς τὸν Θρασύβουλον, καθ' ἃ πιθανῶς ἤθελε πράξει ὁ Θηραμένης καὶ συμφώνως πρὸς τὴν ἐπιθυμίαν τῶν πλείστων πολιτῶν. Ἀπ' ἐναντίας δὲ οἱ δέκα ἐπέδειξαν φανερῶς τὴν θέλησιν τῆς συντηρήσεως τοῦ ὀλιγαρχικοῦ πολιτεύματος· ἤθελον δὲ νὰ διατηρήσωσι δι' ἑαυτοὺς ὡς πλεῖστον τῆς δυνάμεως ἣν εἶχον οἱ τριάκοντα, ὁ δὲ φόβος ὁ κρατῶν ἐν Ἀθήναις περὶ τελείας ἀπο-

[1] Καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κριτίου, τοῦ Ἱππομάχου, τοῦ Θηραμένους καὶ μετὰ τὸν ἀποσχισμὸν τοῦ Ἐρατοσθένους καὶ τοῦ Φείδωνος διετήρησαν οἱ ὑπόλοιποι τῶν τυράννων ἐν Ἐλευσῖνι τὸ ὄνομα τῶν τριάκοντα. Οἱ δὲ ὀπαδοὶ αὐτῶν ἐκαλοῦντο οἱ Ἐλευσίνα δε ἀπογραψάμενοι. *Ανσίου* [Δήμου καταλύσεως ἀπολογία] 9. Πρβλ. Grosser [Ende der Dreisig] ἐν τοῖς τοῦ Fleckeisen Jahrbücher [für Philologie] 1869, σ. 204.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

καταστάσεως τῆς δημοκρατίας, περὶ νέας ῥήξεως πρὸς τὴν Σπάρτην καὶ τῶν δεινῶν νέου πολέμου παρεῖχεν εἰς αὐτοὺς ὑποστήριξιν καὶ ὀπαδοὺς μεταξὺ τῶν πολιτῶν.

Ἐν τούτῳ δὲ τῷ μεταξὺ ἡ δύναμις τῶν φίλων τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος προέβαινεν αὐξάνουσα. Εἰς τὸν πρῶτον αὐτῶν πυρῆνα προσετέθησαν ἄνθρωποι ὀλιγώτερον χρηστοῦ χαρακτῆρος, τυχοδιῶκται θέλοντες ἐγκαίρως νὰ ἐπωφεληθῶσι τὴν ἐπικειμένην ἀνατροπήν, ὅπως τύχωσιν ἀξιώματος ἐν τῷ δήμῳ καὶ ἐπαγάγωσι λησμοσύνην τοῦ παρελθόντος αὐτῶν. Οἱ δὲ ἡγέται τῆς φατρίας δὲν ἐθάρρουν ἀκόμη νὰντιτάσσωσι δυσκολίας εἰς τὴν ἀποδοχὴν τῶν ἑταίρων, ἀπεδέχοντο δὲ εἰς τὸ στρατόπεδον αὐτῶν καὶ ἄνδρας μὴ ἐγγεγραμμένους εἰς τοὺς πολίτας, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἐξέδωκαν προκήρυξιν, δι' ἧς ἐπηγγέλλοντο εἰς ἅπαντας τοὺς ξένους τοὺς συμμετέχοντας τοῦ ἀγῶνος ἰσοτέλειαν, ἤτοι τὰ δικαιώματα τῶν προνομιούχων μετοίκων, οἵτινες ὡς τοιοῦτοι εἶχον τὸ δικαίωμα τοῦ ἄνευ προστάτου χρηματίζειν μετὰ τοῦ δήμου καὶ μὴ ἀποτίνειν τέλη ἀνώτερα τῶν τελουμένων ὑπ' αὐτῶν τῶν πολιτῶν [1]. Ἀλλ' αἱ τάξεις τῶν ἐλευθερωτῶν ηὐξήθησαν μεγάλως καὶ διὰ προσελεύσεως πλείστων ὅσων ἐκ τῶν ἀρίστων ἀγροτῶν, ἰδίως δ' ἐξ Ἀχαρνῶν [2], ἐπῆλθε δ' ὑποστήριξις καὶ παρὰ φίλων τῆς δημοκρατίας ἐκ τῶν μὴ δυναμένων αὐτῶν νὰ συμμετάσχωσι τοῦ ἀγῶνος. Οὕτω δ' ἔστειλεν ὁ φιλόπατρις Λυσίας, ὁ υἱὸς τοῦ Κεφάλου, τρισχιλίας δραχμὰς καὶ διακοσίας ἀσπίδας ἐκ Μεγάρων, ἐμίσθωσεν ἰδίᾳ δαπάνῃ στῖφος τριακοσίων ἀνδρῶν καὶ ἐπέκεινα καὶ διηυκόλυνε δάνειον δύο ταλάντων ἐξ Ἤλιδος [3]. Καὶ ξένοι δ' ἐδείχθησαν πρόθυμοι πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ ἀγῶνος τῶν δημοκρατικῶν, ὡς ἐπὶ παραδείγματι ὁ πλούσιος Θηβαῖος Ἰσμηνίας [4]. Οὕτω δὲ κατώρθωσεν ὁ Θρασύβουλος νὰ βελτιώσῃ τὸν

[1] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. II, 4, 25.
[2] *Λυσίου* [Κατὰ Φίλωνος] 16.
[3] *[Πλουτάρχου]* Βίοι τῶν δέκα ῥητόρων σ. 835.
[4] *Ἰουστίνου* V, 9.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ὁπλισμὸν τῶν περὶ αὐτὸν στρατευομένων καὶ καταστήσῃ αὐτοὺς ὁσημέραι ἐπικινδυνοτέρους εἰς τοὺς ἐχθρούς. Ἡ στρατιὰ αὐτοῦ ἐξετέλει ἐπιδρομὰς περὶ τὸ ἄστυ, ἐν ᾧ ἐξέπιπτεν ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν ἡ πεποίθησις καὶ ἤρχιζε γινομένη αἰσθητὴ ἡ σιτοδεία [1]. Καὶ αἱ μὲν οἰκίαι ἦσαν ὑπὲρ τὸ δέον πεπληρωμέναι, οἱ δὲ ἱππεῖς ἔπασχον ὑπὸ τῆς κοπιώδους ὑπηρεσίας περὶ τὸ φρουρεῖν. Ἤδη δ' ἔφοδος παρασκευασθεῖσα ἀπὸ τοῦ βορειοανατολικοῦ μέρους τῆς πόλεως ἐνέπνευσε τὸν τρόμον, καὶ μόνον ἡ διὰ λίθων σύγκλεισις τοῦ ἐκ τοῦ Λυκείου ἄγοντος δρόμου παρεκώλυσε πρὸς ὥραν τὴν ἀπειλητικὴν ταύτην προξβολήν.

Ἀλλὰ καὶ οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων οἱ δεκαδοῦχοι οὐδὲν ἤθελον νἀκούσωσι περὶ συνδιαλλαγῆς, οὐδ' ἐπροθυμοῦντο νὰ συναινέσωσιν εἰς τὴν κατὰ τὴν θέλησιν καὶ τὴν ἐντολὴν τοῦ δήμου ἔναρξιν λόγων πρὸς τὸν Θρασύβουλον, ἀπ' ἐναντίας δ' ἐστράφησαν πρὸς τὴν Σπάρτην, ἀγγέλλοντες εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους τὴν ἀποστασίαν τῆς πόλεως καὶ ζητοῦντες ἐπικουρίαν. Αὐτὸς δὲ ὁ Φείδων μετέβη εἰς τὴν Σπάρτην καὶ μετεχειρίσθη ὅλην αὐτοῦ τὴν εὐγλωττίαν, ὅπως πείσῃ τὰ τέλη νἀναλάβωσι στρατείαν ἐναντίον τῶν δημοκρατικῶν. Ἰδίως δὲ ὑπέδειξε τοὺς κινδύνους τοὺς ἀπὸ τῆς ἐπικοινωνίας τοῦ Θρασυβούλου μετὰ τῆς Βοιωτίας καὶ παρέστησεν ὡς δυνατὴν τὴν κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον ἀνάδειξιν τῶν Θηβαίων ὡς κυρίων τῆς Ἀττικῆς καὶ τὴν παρ' αὐτῶν συγκρότησιν δυνάμεως ἀπειλητικῆς διὰ τὴν Σπάρτην [2]. Κατὰ ταῦτα οἱ ἐν Ἀθήναις δέκα μετήρχοντο πολιτείαν ὁμοίαν κατὰ πάντα πρὸς τὴν τῶν τριάκοντα ἐν Ἐλευσῖνι, οἵτινες ἐπ' ἴσης ἠξίουν βοήθειαν παρὰ τῶν Λακεδαιμονίων.

Πρὸς ὑποστήριξιν δὲ τῶν περὶ ἐπικουρίας αἰτημάτων τούτων κατέβαλεν ὁ Λύσανδρος πᾶσαν αὐτοῦ τὴν δύναμιν. Ἡ κατάλυσις τῶν τριάκοντα εἶχε ταράξει αὐτὸν τὰ μέγιστα, βλέποντα τὴν

[1] *Ξενοφῶντος* Ἀπομνημονεύματα II, 7, 2.

[2] *Λυσίου* [Κατὰ Ἐρατοσθένους] 58. *Ξενοφῶντος* Ἑλληνικὰ II, 4, 28. *Πλούταρχος* ἐν Βίῳ Λυσάνδρου 21.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἀνατροπὴν τοῦ κυριωτάτου τῶν ἰδίων ἔργων, τὴν προσβολὴν τῆς τιμῆς καὶ τὴν ἀπειλουμένην ματαίωσιν ἁπάντων αὐτοῦ τῶν σχεδίων. Διὸ ἔσπευσεν αὐτὸς εἰς τὴν Σπάρτην πρὸς διάσωσιν τοῦ πολιτικοῦ αὐτοῦ προγράμματος, καὶ κατώρθωσε τοὐλάχιστον τοῦτο, τὸ νὰ ἐπιτύχῃ ὁ Φείδων τὴν ἐν Σπάρτῃ συνομολόγησιν δανείου ἑκατὸν ταλάντων χάριν τῆς στρατολογίας μισθοφόρων ἐναντίον τοῦ Θρασυβούλου καὶ τὴν συνῳδὰ πρὸς τὴν πρότασιν τοῦ Φείδωνος ἀποστολὴν ἑαυτοῦ ὡς ἀρχηγοῦ τῆς στρατιᾶς εἰς Ἀθήνας, ὅπως ἀποκαταστήσῃ πάλιν τὴν τάξιν ἐν τῇ πόλει ὡς ἁρμοστής. Συγχρόνως δὲ κατώρθωσεν, ὅπως ὁ ἀδελφὸς Λίβυς ὑποστηρίξῃ τὴν στρατείαν αὐτοῦ ὡς ναύαρχος μετὰ τεσσαράκοντα τριήρων. Ἐπεδίωξε δὲ τὴν ὅλην ἐπιχείρησιν μετὰ ζήλου μεγίστου, καὶ ἐν χρόνῳ βραχεῖ ὁ μὲν Θρασύβουλος ἐπολιορκεῖτο ἀπὸ θαλάσσης, ὁ δὲ Λύσανδρος ἐστρατοπέδευεν ἐν Ἐλευσῖνι μετὰ χιλίων ἀνδρῶν. Οὕτω δὲ ὁ ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἀγὼν ἐφαίνετο καὶ πάλιν ναυαγήσας, οὐδαμόθεν δὲ προσεδοκᾶτο σωτηρία.

Ἀλλ' αἰρνης ἡ σωτηρία ἐπεφάνη ὑπόθεν ἥκιστα ἠδύνατο νὰ προσδοκηθῇ, ἤτοι παρ' αὐτῆς τῆς Σπάρτης.

Ὁ Λύσανδρος ἦτο μισητὸς εἰς τοὺς βασιλεῖς, γινώσκοντας, ὅτι εἰργάζετο πρὸς ἀνατροπὴν τῆς τάξεως καὶ ἰδίως πρὸς μεταβολὴν τῶν κατὰ τὴν διαδοχὴν τοῦ θρόνου. Ἐμισεῖτο δὲ ὁ Λύσανδρος πρὸς τούτοις καὶ παρὰ τῶν ὀρθοφρονεστέρων πολιτῶν, συμμεριζομένων τὴν δυσαρέσκειαν ἐπὶ τῇ ἀτιμώσει τοῦ σπαρτιατικοῦ ὀνόματος τῇ προκληθείσῃ ὑπὸ τῶν ἀνοσίων ὠμοτήτων τοῦ Λυσάνδρου καὶ τῶν περὶ αὐτὸν, τὴν ζηλοτυπίαν ἐπὶ τῷ διατηρουμένῳ ἀκόμη μεγίστῳ αὐτοῦ ἀξιώματι ἐν τῇ πολιτείᾳ καὶ τὴν ἀγανάκτησιν ἐπὶ τῇ αὐθαιρεσίᾳ αὐτοῦ. Αὐτὴ ἡ διάταξις τῶν ἐν Ἀθήναις πραγμάτων ἡ γενομένη ὑπὸ τοῦ Λυσάνδρου εἶχε τελεσθῇ ἄνευ ἐπισήμου ἐκ Σπάρτης διαταγῆς, καὶ ἡ ὅλη δὲ μεταβολὴ τοῦ ἀθηναϊκοῦ πολιτεύματος, ἧς τὰ ἐπακόλουθα εἶχον ἐξεγείρει τὴν ἀγανάκτησιν ἁπάντων τῶν Ἑλλήνων, ἐστηρίζετο εἰς συνεννόησιν μόνον αὐτοῦ τοῦ Λυσάνδρου πρὸς τοὺς ἡγέτας τῆς ἐν

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Ἀθήναις ὀλιγαρχικῆς φατρίας. Θὰ ἦτο λοιπὸν ἀφόρητος ἐπαύξησις τῆς δυνάμεως αὐτοῦ τὸ νὰ κατορθώσῃ, ἡγούμενος στρατιᾶς μισθοφόρων, τὸ δεύτερον ἤδη τὴν ἀπόδοσιν τῆς ἀρχῆς εἰς τὴν φατρίαν αὐτοῦ ἐν Ἀθήναις καὶ τὴν αὐτόβουλον διάταξιν τῶν κατὰ τὰς Ἀθήνας. Ἐπειδὴ δὲ εἶχε συμπράττοντα καὶ τὸν ἴδιον ἀδελφὸν, ὅστις περιεβάλλετο ὡς ναύαρχος τὴν ἀρχὴν ἐκείνην, ἥτις ἐθεωρεῖτο καὶ καθ' ἑαυτὴν ὡς δύναμις ἐχθρικὴ πρὸς τὴν βασιλείαν, ἦτο πράγματι προφανὴς ὁ κίνδυνος, ὅτι ὁ Λύσανδρος προετίθετο τὴν διὰ βοηθείας τῆς ἰδίας φατρίας ἐγκατάστασιν ἐν Ἀθήναις καὶ τὴν ἐν αὐταῖς ἵδρυσιν δυνάμεως ἀνεξαρτήτου ἀπὸ τῆς Σπάρτης.

Τὴν δὲ τοιαύτην κρίσιν περὶ τῶν πολιτικῶν πραγμάτων ἀπεδέχοντο ἐκ συμφώνου ἀμφότεροι οἱ βασιλεῖς, ἐπειδὴ ἔβλεπον ἀπειλούμενα τὰ κοινὰ ἑαυτῶν συμφέροντα. Εἶχον ἐπωφεληθῆ τὴν μακρὰν ἀπουσίαν τοῦ Λυσάνδρου, ὅπως συνεννοηθῶσι πρὸς ἀλλήλους καὶ πρὸς ἄλλους ὁμόφρονας· τὸ δὲ φθινόπωρον τοῦ 404 π. Χ. εἶχον ἀναρρηθῆ καὶ ἔφοροι ὁμοφρονοῦντες πρὸς αὐτούς, μόλις δὲ ὁ Λύσανδρος εἶχε κατορθώσει, καταβάλλων ὅλην αὐτοῦ τὴν δύναμιν, τὴν ἐν τοῖς κυρίοις καὶ πάλιν ἐπιτυχίαν τῶν σχεδίων αὐτοῦ καὶ εὑρίσκετο ἐκ νέου καθ' ὁδὸν μετὰ στρατιᾶς ἐπερχόμενος ἐναντίον τῶν Ἀθηνῶν, καὶ οἱ βασιλεῖς ἐμηχανήθησαν τὰ πάντα πρὸς ματαίωσιν τῶν προθέσεων αὐτοῦ.

Ὁ δὲ κυρίως δραστηριώτερον ἐργαζόμενος τῶν βασιλέων ἦτο ὁ Παυσανίας, ὁ υἱὸς τοῦ Πλειστοάνακτος ἐκ τοῦ γένους τῶν Ἀγιαδῶν.

Εἶνε φανερὸν, ὅτι ἐν τούτῳ δὴ τῷ οἴκῳ παρουσιάζονται διαθέσεις ἐκ συστήματος ἀντίθετοι πρὸς τὸ πνεῦμα τοῦ Λυσάνδρου, διαθέσεις πραότητος καὶ ἀγάπης πρὸς τὴν εἰρήνην, ἀπεχθείας δὲ πρὸς πᾶσαν ἀπότομον βιαιοπραγίαν ἐναντίον Ἑλλήνων καὶ πρὸς ἐπιβολὴν τῆς ἀρχῆς τῆς Σπάρτης διὰ τῆς στρατοκρατίας. Ἐπειδὴ δὲ ὀλίγοι μόνον ἐκ τῶν Σπαρτιατῶν ἀπεδέχοντο ταύτας τὰς ἀρχὰς, οἱ φιλειρηνικοὶ Ἀγιάδαι ὑπέστησαν πολλὰς ἐπιθέσεις

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

καὶ κατεπολεμήθησαν πολλαχῶς, σπανίως δὲ μόνον κατώρθωσαν νὰ ἐπιδράσωσιν αἰσθητῶς ἐπὶ τὰ τῆς ἐξωτερικῆς πολιτείας τῆς Σπάρτης [1].

Ἀλλ' ἐν τῇ προκειμένῃ περιστάσει κατώρθωσαν τὸ τοιοῦτον, καὶ δὴ ἐν ὥρᾳ κρισίμῳ διὰ τὰς καθ' ὅλου τύχας τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους. Ὁ Παυσανίας ἠδυνήθη νὰ πείσῃ τρεῖς τῶν ἐφόρων περὶ τῆς γνώμης αὐτοῦ, καθ' ἣν δὲν ἔπρεπε νὰ ἐπιτραπῇ ἡ κατάστασις τῶν ἀθηναϊκῶν πραγμάτων εἰς τὸν Λύσανδρον, ἅτ' ἐπιδιώκοντα μόνον ἰδίους φιλοδόξους σκοπούς, ἀλλ' ὤφειλε νὰ σταλῇ κατόπιν αὐτοῦ καὶ αὐτὸς, ὅπως διαρρυθμίσῃ τὰ τῶν Ἀθηνῶν κατὰ τὸ συμφέρον τῆς σπαρτιατικῆς πολιτείας [2]. Οὕτως εἰσώρμησε μετὰ πελοποννησιακῆς στρατιᾶς εἰς τὴν Ἀττικὴν, ὁ δὲ Λύσανδρος, πρὶν ἢ δυνηθῇ νὰ διαπράξῃ τι, ἠναγκάσθη νὰ ὑποταχθῇ εἰς αὐτὸν τὸν βασιλέα καὶ ἐστερήθη πάσης γοητείας καθ' ἣν ὥραν ἤθελε νὰ ἐπιδείξῃ εἴς τε φίλους καὶ ἐχθροὺς τὴν ὅλην αὐτοῦ δύναμιν.

Ὁ Παυσανίας ἦτο ἡ μόνη ἀρχή· παρ' αὐτοῦ καὶ μόνον ὤφειλον νὰναμένωσι τὴν λύσιν τῶν ταραχῶν, καὶ ἡ σκηνὴ αὐτοῦ κατέστη κατὰ ταῦτα τὸ ἐντευκτήριον πάντων τῶν πιστευόντων, ὅτι ἠδύναντο νὰ ἐξασκήσωσιν ἐπίδρασίν τινα πρὸς ἀποκατάστασιν τῶν πραγμάτων. Οὕτως ἐπωφελήθη Διόγνητος ὁ ἀδελφὸς τοῦ Νικίου τὰς ἀρχαίας πρὸς τὴν Σπάρτην φιλίας σχέσεις τοῦ οἴκου αὐτοῦ, ὅπως ὑποβάλῃ παραστάσεις εἰς τὸν βασιλέα καὶ φωτίσῃ αὐτὸν περὶ τῆς διαγωγῆς τῶν τυράννων καὶ τῶν διαθέσεων τῶν πολιτῶν [3]. Ὁ δὲ Παυσανίας ἐξ ἀρχῆς οὐδὲν ἄλλο προετίθετο

[1] Εἰς τοὺς Ἀγιάδας ἀνήκει ὁ Λεωνίδας ὁ ἐπιδείξας γνησιώτατον ἑλληνικὸν φρόνημα. Τοῦ αὐτοῦ δὲ οἴκου εἶνε καὶ ὁ Πλειστοάναξ ὁ ἀποφυγὼν τὸν πρὸς τὰς Ἀθήνας πόλεμον (*Θουκυδίδου* I. 114)· ταὐτὸ δ' ἔπραξε καὶ ὁ Παυσανίας. Ὁ δὲ διάδοχος αὐτοῦ Ἀγησίπολις εἶνε εἴπερ τις καὶ ἄλλος κεκηρυγμένος πολέμιος βιαίου καὶ μονομεροῦς πολιτικοῦ προγράμματος τῆς Σπάρτης, ὁμοίως δὲ καὶ ὁ Κλεόμβροτος. Διὰ ταῦτα δὲ ὡς τὸ πλεῖστον Προκλείδας εὑρίσκομεν τοὺς στρατηγοῦντας ἐν τῇ Ἀττικῇ. Ἴδε Sievers [Geschichte Griechenlands vom Ende des peloponnesischen Kriegs] σ 382.

[2] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. [II. 4] 29· [Παυσανίας ὁ βασιλεὺς] φθονήσας Λυσάνδρῳ . . . , πείσας τῶν ἐφόρων τρεῖς ἐξάγει φρουράν.

[3] *Λυσίου* [Περὶ δημεύσεως τοῦ Νικίου ἀδελφοῦ] 10

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἢ νὰ καταπαύσῃ τὰς διαφορὰς εἰρηνικῶς. Διὸ παρέταξε τὴν στρατιὰν κατενώπιον τῆς πόλεως, ὅπως χωρίσῃ ἀπ' ἀλλήλων τὰς ἀντιπολεμουμένας φατρίας, ἡγούμενος αὐτὸς τοῦ δεξιοῦ κέρατος παρὰ τὸν λιμένα· μετὰ δὲ τὴν τὸ πρῶτον ἐπιτευχθεῖσαν παῦσιν τῶν ἐχθροπραξιῶν κατέστη φανερόν, ὅτι οὐδαμῶς ἐσκόπει νὰ ἐνεργήσῃ πρὸς τὸ συμφέρον τῶν τριάκοντα καὶ ἐπιφέρῃ αἱματηρὰν ἀντίδρασιν χάριν αὐτῶν. Διὰ τοῦτον δὲ τὸν λόγον ἀπέκρουσε καὶ τὰ προσενεχθέντα εἰς αὐτὸν ἐξ Ἐλευσῖνος ξένια.

Ἀλλ' ἔπειτα ἐστράφη κατὰ τῶν ἐν Πειραιεῖ Ἀθηναίων, οὓς ἀπὸ σπαρτιατικῆς ἀπόψεως ἦτο ἠναγκασμένος νὰ θεωρῇ οὐχ ἧττον ὡς στασιαστάς· ἠξίωσε δὲ τὴν διάλυσιν αὐτῶν καὶ τὴν εἰς αὐτὸν ἀνάθεσιν τῶν κατὰ τὰς τύχας τῆς πόλεως. Ἐπειδὴ δὲ ἡ πρόκλησις αὕτη δὲν ἠξιώθη ἀκροάσεως, παρεσκευάσθη ὅπως περικλείσῃ ὁλόκληρον τὴν χερσόνησον. Πρὸς τὸν σκοπὸν δὲ τοῦτον ἐξήτασε τὰ χωρία [1], τοῦτο δὲ πράττων περιεπλάκη ἀκουσίως εἰς σύγκρουσιν, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἠναγκάσθη νὰ καταδιώξῃ τοὺς προσβαλόντας αὐτὸν ἀντιπάλους μέχρι τοῦ ὕψους τῆς Μουνιχίας. Ἐκεῖ συνεκροτήθη σοβαρωτέρα μάχη, καθ' ἣν ἐφονεύθησαν ἱκανοὶ τῶν περὶ αὐτόν. Οἱ δὲ Πελοποννήσιοι ἀπεκρούσθησαν, ἕως ἀνασυνετάχθησαν καὶ πάλιν ἐπί τινος γείτονος λόφου, ὁπόθεν, ἐνισχυθέντες μεγάλως, ἐπεχείρησαν νέαν προσβολὴν ἐπιτυχοῦσαν τελείως καὶ ἀποκαταστήσασαν τὴν τιμὴν τῶν σπαρτιατικῶν ὅπλων. Ἔπεσον δὲ τῶν περὶ τὸν Θρασύβουλον ἑκατὸν καὶ πεντήκοντα ἄνδρες.

[1] Ὁ Παυσανίας ἐστειλε κατασκοπείαν ἐπὶ τὸν κωφὸν λιμένα (*Ξενοφῶντος* Ἑλλην. [Ii, 4], 31). Εἶνε δὲ Κωφὸς λιμὴν πιθανῶς τὸ μυχιαίτατον μέρος τοῦ Πειραιῶς τὸ διὰ τοῦ περιβόλου τῶν τειχῶν χωριζόμενον ἀπὸ τοῦ Ἐμπορίου, αὐτὸ ἐκεῖνο τὸ ἐκλαμβανόμενον ὑπὸ τοῦ Ulrichs ὡς αἱ Ἀλαὶ, κατὰ τὴν παρ' ἐμοῦ ἐκφρασθεῖσαν εἰκασίαν (Curtius De portubus Athenarum σ. 34). Πράγματι δὲ ἀπὸ τούτου τοῦ μέρους ἔπρεπε νὰχθῇ πρὸς τὸ Φάληρον τεῖχος προωρισμένον νὰπομονώσῃ τὴν χερσόνησον τοῦ Πειραιῶς. Ὁ δὲ Milchhöfer (Karten von Attika. Erläuternder Text. [Heft I σ. 36 κ. ἑ.].) ἀποδέχεται ὡς Κωφὸν λιμένα τὸν ἐκ δυσμῶν πλησιέστατον ὅρμον, ὅστις σήμερον καλεῖται Κρομμυδαροῦ, καλεῖ δ' ἐν τῷ οἰκείῳ χάρτῃ τοῦ Πειραιῶς ὅρος τοῦ Παυσανίου τὸν πρὸς βορρᾶν λόφον, ἀποδεχόμενος στρατοπέδευσιν τοῦ Παυσανίου ἐν αὐτῷ.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Ἀλλ' οὐχ ἧττον διὰ τὸν ἀγῶνα τῶν ἐλευθερωτῶν ὑπῆρξεν εὐτυχία ἡ τοιαύτη ἔκβασις τοῦ ἀγῶνος καὶ τὸ ὅτι ὁ Παυσανίας δὲν ἠναγκάσθη νἀναπτύξῃ ἁπάσας αὐτοῦ τὰς δυνάμεις. Ὁ βασιλεὺς τῆς Σπάρτης ἐπείσθη, ὅτι ἔπραξεν ἱκανά, ὅπως ἐπιδείξῃ εἰς τοὺς δημοκρατικοὺς τὴν σοβαρότητα μεθ' ἧς ἀντελαμβάνετο τοῦ ἔργου αὐτοῦ καὶ ἠδύνατο πλέον νἀναλάβῃ τὸ ἔργον διαλλακτοῦ. Διὸ ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐδήλωσεν εἰς ἀμφοτέρας τὰς φατρίας ὁποίας ἀνέμενε παρ' αὐτῶν προτάσεις περὶ ἀποκαταστάσεως τῆς εἰρήνης ἐν τῇ χώρᾳ· τοῦτο δὲ πράττων ἐφάνη ἀναγνωρίζων καὶ τοὺς περὶ τὸν Θρασύβουλον ὡς ἀποτελοῦντας ἰσότιμον μέρος τοῦ δήμου. Ἑκάτεροι δὲ οἱ ἀντιμαχόμενοι εἶχον βαρυνθῇ τὸν ἐμφύλιον πόλεμον, ἐν δὲ τῷ ἄστει εἶχεν ἐπέλθει ἤδη τοιαύτη χαλάρωσις τῆς ἐμπαθείας, ὥστε οἱ πολῖται ἐξεδήλωσαν αὐτοβούλως τὴν ἐπιθυμίαν αὐτῶν πρὸς διαλλαγὴν μετὰ τῶν δημοκρατικῶν καὶ τὴν ἐλπίδα, ὅπως καὶ μετ' αὐτὴν δυνηθῶσι νὰ διατηρήσωσι τὴν πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους εἰρήνην. Ἐν τούτοις δὲ οἱ ἄρχοντες τῆς πόλεως δέκα ἐπέμενον φρονοῦντες, ὅτι ἐκεῖνοι ἦσαν οἱ ἀληθεῖς φίλοι τῆς Σπάρτης καὶ ὅτι πρὸς ἔμπρακτον ἀπόδειξιν τοῦ ἰσχυρισμοῦ αὐτῶν τούτου δὲν θὰ ὤκνουν νὰ παραδώσωσι πάραυτα τὴν πόλιν εἰς τοὺς Σπαρτιάτας, τοῦθ' ὅπερ δυσκόλως ἤθελον συναινέσει νὰ πράξωσιν οἱ δημοκρατικοὶ περὶ τοῦ Πειραιῶς. Οὕτω λοιπόν, ἐξαιρουμένων τῶν ἐν Ἐλευσῖνι, ὑπῆρχον ἐν τῇ Ἀττικῇ τρεῖς φατρίαι· κατὰ παραγγελίαν δὲ τοῦ βασιλέως μετέβησαν εἰς τὴν Σπάρτην τρεῖς πρεσβεῖαι, μία μὲν παρὰ τῶν ἐν Πειραιεῖ, μία δὲ παρὰ τοῦ δήμου ἐν τῷ ἄστει καὶ ἡ τρίτη παρὰ τῶν δέκα. Παρώτρυνε δὲ ὁ Παυσανίας νὰ στείλωσι πρεσβείας, διότι δὲν ἐλάνθανεν αὐτὸν ἡ μεγάλη εὐθύνη τοῦ ἀξιώματος αὐτοῦ καὶ αἱ πολλαὶ παρανοήσεις, εἰς ἃς ἠδύνατο νἀγάγῃ πᾶν αὐτοῦ διάβημα· διὰ ταῦτ' ἀνέθηκε μὲν τὰ πάντα εἰς τὰ τέλη τῆς Σπάρτης, ἀλλ' ἐν τοῖς κυρίοις κατώρθωσε τελείως τὸ ποθούμενον. Καὶ πράγματι οἱ ἐν Σπάρτῃ, ἅτε μὴ δυνάμενοι νὰ ἐπισκοπήσωσι τὰ παράδοξα ἐν

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Ἀθήναις πράγματα, ἀπέστειλαν εἰς τὴν πόλιν δεκαπέντε ἄνδρας, ὅπως διατάξωσι τὰ ἐν Ἀθήναις κοινῇ μετὰ τοῦ Παυσανίου.

Αἱ δὲ διαπραγματεύσεις παρετάθησαν ἐπὶ μῆνας ὅλους, καὶ ἡ ἀναβολὴ αὕτη εἶχε τοὐλάχιστον τοῦτο τὸ καλὸν, ὅτι διαρκούσης αὐτῆς καθίστατο ὁσημέραι μᾶλλον ἀδύνατος ἡ ἐπανάληψις τῶν ἐχθροπραξιῶν ὡς καὶ πᾶσα βιαία κατάστασις τῶν ἐν Ἀθήναις πραγμάτων κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰς διαθέσεις τοῦ πλήθους, αἵτινες σὺν τῷ χρόνῳ καθίσταντο ὁσημέραι σαφέστεραι καὶ ἐμμονώτεραι. Ἐπειδὴ δὲ αὐτὸς ὁ Παυσανίας ἦτο ἀμέτοχος τῶν φατριῶν καὶ ὡς μόνον σκοπὸν ἐπεδίωκε τὴν συνομολόγησιν τῆς εἰρήνης καὶ τὴν κατὰ τὸ δυνατὸν ἐπανόρθωσιν τῶν ἀδικιῶν ὅσαι εἶχον διαπραχθῆ ἐπ' ὀνόματι τῆς ἰδίας αὐτοῦ πατρίδος, κατωρθώθη τέλος διὰ τῆς ἐπιδράσεως αὐτοῦ καὶ τῶν συμβουλῶν τοῦ Θρασυβούλου συνθήκη μεταξὺ τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν ἐν Πειραιεῖ, ἀντιπροσωπευομένων ἀμφοτέρων διὰ πρεσβειῶν. Κατὰ δὲ τὴν συνθήκην ταύτην, ἣν ἀπεδέχθησαν εὐχαρίστως ἀμφότεραι αἱ φατρίαι, ὡμολογήθη ὅπως κατέλθωσι μὲν εἰς τὴν πόλιν ἀβλαβεῖς οἱ φυγάδες καὶ ἀνακτήσωσι τὰ ἑαυτῶν ἕκαστοι, εἰς μηδεμίαν δ' ἐκδίκησιν ἐκτεθῶσιν οἱ ἐγκαταμείναντες ἐν τῇ πόλει, συγχωρηθῇ δὲ καὶ ἀμνηστευθῇ τὸ παρελθόν· μόνοι δ' ἔμελλον νὰ ἐξαιρεθῶσιν ἐκεῖνοι ὅσοι εἶχον ἀναλάβει ἀρχὴν ἐν τῇ πόλει κατὰ τὰ κελεύσματα τοῦ Λυσάνδρου, ἤτοι οἱ τριάκοντα αὐτοὶ καὶ οἱ ἐνθερμότατοι αὐτῶν ὑπηρέται, οἱ ἕνδεκα, πρὸς δὲ τούτοις οἱ δέκα οἱ ἄρξαντες ἐν Πειραιεῖ [1]. Κατὰ ταῦτα ἡ ὅλη ὀλιγαρχία ἡ στηριχθεῖσα εἰς τὴν Σπάρτην ὡμολογήθη παρ' αὐτῆς τῆς Σπάρτης ὡς παράνομος διακοπὴ τῆς νομίμου ἐν Ἀθήναις πολιτείας. Ποιάν τινα δ' ἐπιείκειαν ἐνεῖχεν ἡ προστεθεῖσα εἰς τὴν συνθήκην διάταξις ἐκείνη, καθ' ἣν καὶ οἱ μὴ συμπεριληφθέντες εἰς τὴν ἀμνηστείαν ἔμελλον νὰ ἔχωσι τὸ δι-

[1] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. II, 4, 38· ἐφ' ᾧτε εἰρήνην μὲν ἔχειν πρὸς ἀλλήλους, ἀπιέναι δὲ ἐπὶ τὰ ἑαυτῶν ἑκάστους πλὴν τῶν τριάκοντα καὶ τῶν ἕνδεκα καὶ τῶν ἐν τῷ Πειραιεῖ ἀρξάντων δέκα. Πρβλ. Grosser Amnestie des Jahres 403 Minden. 1868. σ. 32, 1

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

καίωμα νὰ μείνωσιν ἐν τῇ πόλει, ἂν ἦσαν πρόθυμοι νὰ δώσωσιν εἰς τὸν δῆμον εὐθύνας περὶ τῶν πεπραγμένων [1]. Μετὰ δὲ τὴν συνθήκην ταύτην τῆς διαλλαγῆς συνωμολογήθη πιθανώτατα συμφωνία καὶ μετὰ τῶν Λακεδαιμονίων διαρρυθμίζουσα τὰς σχέσεις τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Σπάρτης κατὰ τρόπον δι' οὗ ἐτηροῦντο ἐν τοῖς κυρίοις αἱ διατάξεις τῆς ὑπὸ τοῦ Λυσάνδρου διαπραχθείσης εἰρήνης [2]. Ἔπειτα δὲ ἀπελύθησαν οἱ μισθοφόροι, καὶ ὁ Παυσανίας ἐπέστρεψε μετὰ τῆς στρατιᾶς καὶ τῆς σπαρτιατικῆς φρουρᾶς εἰς τὴν Λακεδαίμονα διὰ τοῦ ἰσθμοῦ.

Καὶ εἶχε μὲν ὁ Παυσανίας κατορθώσει τελείως τὰ κυριώτατα τῶν ποθουμένων, ματαιωθέντος τοῦ δευτέρου θριάμβου ὃν ἤθελε νὰ πανηγυρίσῃ ὁ Λύσανδρος ἐν Ἀθήναις καὶ ὃν ἐνόμιζεν ἤδη ὅτι εἶχε βέβαιον καὶ ναυαγησάντων ἁπάντων τῶν πρὸς τὸν θρίαμβον ἐκεῖνον συνδεομένων σχεδίων αὐτοῦ. Ἀλλὰ τὰ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ βασιλέως τελεσθέντα καὶ διαταχθέντα ἦσάν τι ὅλως ἀτελὲς καὶ ἀνεπαρκές. Πράγματι ὁ βασιλεὺς τῆς Σπάρτης δὲν εἶχεν ἀποτολμήσει αὐτὴν τὴν καθαίρεσιν τῶν τυράννων καὶ τὴν διὰ τῶν ὅπλων ἔξωσιν αὐτῶν. Τοῦτο πράττων θὰ παρεῖχε παράδειγμα ὑπὲρ τὸ δέον κινδυνώδες διὰ τὰς ἄλλας πόλεις τὰς ὑφ' ὁμοίων ἀρχόντων δεσποζομένας. Εἶχε δὲ μόνον ἐμποδίσει τὴν διὰ τῆς βίας κάθοδον αὐτῶν καὶ συνδιαλλάξει τοὺς ἐν Ἀθήναις καὶ τοὺς ἐν Πειραιεῖ. Τοὺς δὲ τριάκοντα εἶχεν ἀφήσει ἡσύχους ἐν Ἐλευσῖνι, ἥτις εἶχεν ἀποβῆ δεύτερον κέντρον τῆς ἀττικῆς χώρας, ἀπ' ἐπιτραπείσης τῆς

[1] Γίνεται διάκρισις τῆς συνδιαλλαγῆς καὶ τῆς ἀμνηστείας, εἰσηγησαμένου πρώτου τοῦ Hinrichs De Theramenis Critiae et Thrasybuli rebus et ingenio. Ἐν Ἀμβούργῳ. 1830. Ὁ δὲ Grosser [Amnestie des Jahres 403] διαστέλλει τρία στάδια τῶν διαλλαγῶν· εἶνε δὲ ταῦτα πρῶτον μὲν αἱ συνθῆκαι, ἤτοι ἡ περὶ διαλλαγῆς ὁμολογία μεταξὺ τῶν ἐξ ἄστεως καὶ τῶν ἐκ Πειραιῶς· δεύτερον δὲ οἱ ὅρκοι, ἤτοι ἡ ἔνορκος τῆς ὁμολογίας ταύτης ἐπικύρωσις· τρίτον δὲ οἱ ὅρκοι καὶ αἱ συνθῆκαι αὗσαι τοῖς Ἐλευσινόθεν (*Λυσίου* [Κατ' Ἀνδοκίδου] 45), εἰς ἃς περιλαμβάνεται ἡ εὐρυτάτη καὶ πληρεστάτη ἀμνηστεία. Πρβλ. Sauppe ἐν ταῖς Göttinger Nachrichten. 1882 σ. 307.

[2] *Λυσίου* [Κατ' Ἀνδοκίδου] 38. *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. II, 4, 36. *Ἰσοκράτους* [Πρὸς Καλλίμαχον] 29.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

εἰς Ἐλευσῖνα ἐλευθέρας μεταβάσεως τῶν πολιτῶν ἐκείνων ὅσοι ἕνεκα τῆς προτέρας διαγωγῆς δὲν ἐθεώρουν ἑαυτοὺς ἀσφαλεῖς ἐν Ἀθήναις ἦ ἦσαν δυσηρεστημένοι ἐπὶ τῇ γενομένῃ συνθήκῃ [1]. Κατὰ ταῦτα οὐδὲ αὐτὴ ἡ ἐξωτερικὴ εἰρήνη εἶχεν ἀποκατασταθῇ ἐν τῇ χώρᾳ, ἀλλ' ἡ φροντὶς περὶ τῆς ἐσωτερικῆς διατάξεως τῶν πραγμάτων ἔμενεν ἀνατεθειμένη εἰς αὐτοὺς τοὺς Ἀθηναίους.

Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι ἀφῆκαν ἐπὶ τοῦ παρόντος ἥσυχον τὴν ἀκρόπολιν τῶν τυράννων καὶ ἔσπευσαν συμφώνως πρὸς τὴν συνθήκην νὰ συντελέσωσι τὴν συνδιαλλαγὴν τῶν δύο τμημάτων τοῦ δήμου. Τὴν δὲ δωδεκάτην Βοηδρομιῶνος (21 Σεπτεμβρίου) ἑώρτασαν οἱ ἑταῖροι τοῦ Θρασυβούλου τὴν ἡμέραν τῆς εἰς τὰς Ἀθήνας καθόδου [2], πανυγηρίζοντες ἐπαξίως τὴν ἔντιμον ἡμέραν καθ' ἣν ἐκαρποῦντο τὴν ἀμοιβὴν τῆς γενναιότητος καὶ φιλοπατρίας. Πρὸ τῆς πύλης ἔστη ἡ στρατιά, ἡ δὲ στρατιωτικὴ αὐτῆς πορεία μετεβλήθη εἰς πομπὴν ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ Αἰσίμου [3], ἥτις προορισμὸν εἶχε τὴν εἰς τὴν πολιοῦχον θεὰν ἐπὶ τῇ ἡμέρᾳ ταύτῃ προσφορὰν τῆς εὐχαριστηρίου θυσίας. Διὰ ταῦτα διετάχθη κατ' αὐτήν, ὡς ἐν ταῖς χάριν λατρείας συνελεύσεσιν, ἐξέτασις τῆς στρατιᾶς, ὅπως μὴ μολυνθῇ διὰ τῆς παρουσίας ἀναξίου τινὸς ἡ ἱεροπραξία. Ὁ δὲ Αἴσι-

[1] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. [II, 4,] 38· εἰ δέ τινες φοβοῖντο [τῶν ἐξ ἄστεως, ἔδοξεν αὐτοῖς Ἐλευσῖνα κατοικεῖν]. Ταῦτα κατὰ τὸν Grosser Amnestie des Jahres 403] σ. 10 δὲν εἶνε ὅρος ἐπιβληθεὶς διὰ τῆς συνθήκης, ἀλλὰ γεγονὸς προστιθέμενον ὑπὸ τοῦ ἱστορικοῦ ἐκ τῶν ὑστέρων. Τὴν αὐτὴν δὲ σημασίαν ἔχει καὶ τὸ παρὰ *Διοδώρῳ τῷ Σικελιώτῃ* (XIV, 33) συνεχώρησαν. Καὶ παρὰ τῷ *Ἀνδοκίδῃ* δὲ [Περὶ τῶν μυστηρίων] 90 δὲν περιλαμβάνεται τοιοῦτό τι εἰς τοὺς ὅρους τῶν συνθηκῶν

[2] Κατὰ τὸν *Πλούταρχον* (Πότερον Ἀθηναῖοι κατὰ πόλεμον ἢ κατὰ σοφίαν ἐνδοξότεροι 7) οἱ ἐκ Πειραιῶς κατῆλθον εἰς Ἀθήνας τὴν δωδεκάτην Βοηδρομιῶνος, ἀντιστοιχοῦσαιν συνῳδὰ πρὸς τοὺς ὑπολογισμοὺς τοῦ Böckh πρὸς τὴν 21 Σεπτεμβρίου· αὕτη δὲ ὑπῆρξεν ἡ ἡμέρα καθ' ἣν ἐτελοῦντο τὰ χαριστήρια τῆς ἐλευθερίας. Πρβλ Aug. Mommsen [Feste der Stadt Athen Ἐν Λειψίᾳ. 1898 σ. 178].

[3] Ὁ Αἴσιμος, ὅστις εἶνε ἄγνωστον, ἂν εἶνε ὁ αὐτὸς καὶ ἐν τοῖς *Σχολίοις* εἰς *Ἀριστοφάνους* Ἐκκλησιαζούσας στ. 208, ἡγεῖτο τῶν πολιτῶν κατὰ τὴν πομπὴν διὰ τὸ εὐοιώνιστον τοῦ ὀνόματος [οὗ ἕνεκα ἦτο ἡ λέξις αἶσα, σημαίνουσα τὴν ἐκ θεῶν τύχην]· *Ἀνσίου* [Κατὰ Ἀγοράτου] 80 Πρβλ Monatsberichte der Preussischen Akademie. 1870 σ. 169.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

μος ἐπωφελήθη ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ, ὅπως ἀπομακρύνῃ ἀνθρώπους δυσφήμους παρεισδύσαντας εἰς τὴν στρατιὰν ὡς δῆθεν φιλοπάτριδας. Οὕτω δὴ ἀπεμακρύνθη ὁ Ἀγόρατος, ὅστις εἶχε συμπράξει εἰς τοὺς μάλιστα ἐπαισχύντους δόλους τῶν ὀλιγαρχικῶν [1]. Ἔπειτα δὲ ἡ πομπὴ διῆλθε διὰ τῶν πυλῶν τοῦ Διπύλου, καὶ, διαβᾶσα τὴν ἀγορὰν τοῦ Κεραμεικοῦ, ἀνῆλθεν ἐπὶ τὴν Ἀκρόπολιν, ἐφ' ἧς τὸ πρῶτον τότε καὶ πάλιν Ἀθηναῖοι ἐλεύθεροι ἔθυον εἰς τὴν θεόν. Ἐν δὲ τῇ Πνυκὶ ἀνεμένοντο οἱ κατελθόντες ὑπὸ τοῦ ἐν Ἀθήναις ἐγκαταμείναντος δήμου. Ὁ Θρασύβουλος προσεφώνησεν αὐτοὺς ἐξ ὀνόματος τῶν ἑταίρων, καὶ παρέστησεν εἰς αὐτοὺς φανερῶς καὶ σαφῶς τὴν θέσιν τῶν πραγμάτων. Ἡ κυριαρχία τῶν αὐτοκαλουμένων καλῶν κἀγαθῶν, εἶπεν, ἐξηλέγχθη ἀπατηλὴ καὶ ψευδής, ἐπειδὴ οἱ υἱοὶ τῶν ἐπιφανῶν οἴκων, οἵτινες ἐκαυχῶντο πάντοτε ὡς ἀφ' ἑαυτῶν κατέχοντες ἐκεῖνα ὅσα οἱ ἄλλοι ἦσαν ἠναγκασμένοι νὰποκτήσωσιν αὐτοὶ μετὰ πολλοῦ κόπου, εἶχον κατὰ τὴν περίστασιν ἐκείνην ἐξελεγχθῆ ἄνδρες ὑποκείμενοι πλέον πάντων τῶν ἄλλων θνητῶν εἰς ἁπάσας τὰς ἠθικὰς ἀδυναμίας καὶ κακίας, ἰδίως δὲ εἰς τὴν πλεονεξίαν καὶ τὸν βδελυρότατον ἐγωισμόν. Καὶ ἐπὶ τοὺς Λακεδαιμονίους δὲν ἠδύναντο πλέον νὰ ἐλπίζωσιν, ἐπειδὴ οὗτοι εἶχον ἐγκαταλείψει αὐτοὺς καὶ δεσμεύσει τοὺς τυράννους διὰ κλοιοῦ δίκην δακνόντων κυνῶν, ὅπως παραδώσωσιν αὐτοὺς εἰς τὸν δῆμον τὸν ἕνεκεν αὐτῶν ὑποστάντα τοσαῦτα δεινά. Ἠδύναντο λοιπὸν τώρα νὰ εἶνε ἀτάραχοι, καὶ ὤφειλον, διδασκόμενοι ὑπὸ τῶν τελευταίων παθημάτων, νὰ προβῶσιν ὁμοφώνως εἰς τὴν κατάστασιν νέου πολιτεύματος.

Καὶ ὡς πρὸς μὲν τὰ καίρια ἦσαν ἅπαντες σύμφωνοι, ἀποκρούοντες πᾶσαν ῥῆξιν, καὶ ἐπεκύρωσαν τὴν ἀποδεδειγμένην προσωρινὴν ἀμνηστείαν ὁμοθυμαδὸν διὰ ψηφίσματος τοῦ δήμου. Δυσχερέστερον δὲ ἦτο τὸ ζήτημα περὶ τοῦ πολιτεύματος. Περὶ τούτου διεσχίζοντο αἱ γνῶμαι πλειότερον ἢ ὅσον ἠδύνατό τις νὰ φαν-

[1] [Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Γ' σ. 681].

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τασθῇ μετὰ τὰ διδάγματα τοῦ παρελθόντος. Ἐπίστευον, ὅτι καὶ κατὰ τὴν νέαν διάταξιν τῶν πραγμάτων ὤφειλον νὰ λάβωσι καὶ πάλιν ὑπ' ὄψιν τοὺς Λακεδαιμονίους, πρὸς οὓς ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ ἤθελον νὰ ἔλθωσι καὶ πάλιν εἰς ῥῆξιν. Ἴσως δὲ εἶχον ἤδη ἀναλάβει ὡς πρὸς τοῦτο καὶ τακτάς τινας ὑποχρεώσεις. Ἀλλὰ πρὸ πάντων ἐξηκολούθει ἀκόμη νὰ εἶνε μεγάλως διαδεδομένη μεταξὺ αὐτῶν τῶν πολιτῶν ἡ ἀρχαία δυσπιστία πρὸς τὴν ἀπεριόριστον δημοκρατίαν, ἕνεκα δὲ τούτου τοῦ λόγου καὶ ἡ γνώμη, ὅτι ἔμελλον νὰ πράξωσι καλῶς περιορίζοντες τὰ πολιτικὰ δικαιώματα χάριν τοῦ ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας, ἧς ἡ πλειονότης ἔμελλε νὰ ἔχῃ τὴν κρίσιμον ψῆφον περὶ τῆς εὐημερίας τῆς πόλεως, ἀποκλεισμοῦ τοῦ πλήθους τῶν τεχνιτῶν, ἐμπόρων καὶ ναυτίλων, οἵτινες δὲν ἠδύναντο νὰ θεωρηθῶσιν αὐτόχρημα ἐνδημοῦντες ἐν τῇ Ἀττικῇ. Διὰ τούτου τοῦ τρόπου ἤλπιζον, ὅτι ἔμελλεν ἡ ἐκκλησία τοῦ δήμου νὰ ἔχῃ χαρακτῆρα ἠρεμώτερον, ὅτι θὰ ἐφεύγετο ἡ ἀποδοχὴ ἀσυνέτων ψηφισμάτων καὶ θὰ ἐπετυγχάνοντο μεγαλείτεραι ἐγγυήσεις πρὸς νόμιμον κατάστασιν τῶν πραγμάτων [1].

Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι οἱ ταῦτα φρονοῦντες ἀνεβίβασαν ἐπὶ τὸ βῆμα ὡς συνήγορον τῆς γνώμης αὐτῶν ἄνδρα ὃν οὐδεὶς ἤθελεν ἐκλάβει ὡς ὀπαδὸν τῆς ἀντιδράσεως, ἐπειδὴ ἦτο τῶν προγραφέντων ὑπὸ τῶν ὀλιγαρχικῶν καὶ εἶχεν ἀγωνισθῇ ὑπὸ τὸν Θρασύβουλον ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας· ἦτο δὲ ἀνὴρ ἀξιούμενος μεγάλης τιμῆς παρὰ τοῖς συμπολίταις καὶ καλούμενος Φορμίσιος [2]. Καὶ δὲν ἤθελε μὲν νὰ εἰσαγάγῃ τίμημα, οὐδὲ νὰ θεωρήσῃ ἀναγκαῖον τακτὸν μέτρον κτήσεως ὡς ὅρον τῶν τελείων δικαιωμάτων τοῦ πολίτου, ἀλλ' ἐπέμενεν ὅμως εἰς τὴν γνώμην, ὅτι οὐδεὶς μὴ κεκτημένος γῆν ἐν τῇ Ἀττικῇ ἔπρεπε νὰ μετέχῃ τῶν τελείων πολιτικῶν δικαιωμάτων.

[1] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. [II, 4,] 10.

[2] Ὁ Φορμίσιος (*Διονυσίου Ἁλικαρνασέως* Περὶ Λυσίου 34) δὲν ἦτο ὀλιγαρχικός, καθ' ἃ φρονεῖ ὁ Grote [A history of Greece ἐκδ. 1869 Τόμ. Η' σ. 96. Γερμ. μεταφρ. ἐκδ. β' Τόμ. Δ' σ. 537. Γαλλ. μεταφρ. ὑπὸ Sadous Τόμ. ΙΒ' σ. 102]. Ἴδε Schömann Verfassungsgeschichte Athens σ. 93. Κατὰ δὲ τὸν Blass (Geschichte der griechischen Beredsamkeit bis auf Lysias Τόμ. Α' ἐκδ. β' σ. 449) εἶνε ὁ δημαγωγὸς ὁ χλευαζόμενος παρὰ τοῦ *Ἀριστοφάνους* (Βατρ. στ. 965. Ἐκκλησιαζ. στ. 97).

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Κατὰ ταῦτα ἡ πρότασις αὐτοῦ ἐνεῖχε τὴν ἐπάνοδον εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ Σόλωνος, ἠξίου δὲ τὴν μὴ συμμετοχὴν τῶν τεχνιτῶν καὶ ἐμπόρων τῶν ἐχόντων μόνον κινητὴν οὐσίαν ἐν τῇ χώρᾳ. Ἂν δὲ ἡ πρότασις αὐτοῦ ἐγίνετο δεκτή, ἔμελλον νὰ μὴ συμμετάσχωσι τῆς πολιτείας πεντακισχίλιοι περίπου.

Ἀλλ' ἡ πρότασις αὕτη προεκάλεσε σφοδροτάτας ἀντιρρήσεις. Οἱ πολῖται, ἔλεγον οἱ ἀντίπαλοι, δὲν πρέπει νὰ ἐξαπατηθῶσι καὶ πάλιν ὑπὸ τῶν ἀρχαίων φενακισμῶν. Μὴ, διδαχθέντες ἱκανῶς ὑπὸ τῶν πραγμάτων, δὲν εἶχον σαφῆ ἔννοιαν ὁπόσον ἐπισφαλεῖς ἦσαν ὡς πρὸς τὴν εἰς τὸ καθεστὼς πίστιν αἱ ἐγγυήσεις αἱ παρεχόμεναι ὑπὸ τῆς ἐγγείου κτήσεως; Δὲν ἦτο κατάλληλος ὁ καιρὸς τώρα πρὸς ἐξασθένησιν τῶν Ἀθηνῶν, στερουμένων τῶν ἀνδρῶν αὐτῶν. Διὰ ταῦτα λοιπὸν εἶχον κατέλθει εἰς τὰς ἑστίας αὐτῶν νικηταὶ, βοηθούμενοι ὑπὸ τῆς φανερᾶς προστασίας τῶν θεῶν, ὅπως αὐθορμήτως ἀποξενωθῶσι πάλιν τῆς διὰ μεγάλων θυσιῶν κτηθείσης ἐλευθερίας; Ἀλλὰ δὲν πρέπει νὰ ἐκφοβίζωνται αἰωνίως ἕνεκεν ἐπιφυλάξεων πρὸς τὴν Σπάρτην. Ἂν δὲ σκοπῆται ἡ ἀνεπιφύλακτος εἰς αὐτὴν καθυπόταξις τῶν Ἀθηναίων, ἦτο προτιμότερον νὰ ὑποκύψωσιν ἐν ἐντίμῳ πρὸς αὐτὴν ἀγῶνι ἢ νὰ ἐμμένωσι καρτεροῦντες ἐν ἐπονειδίστῳ ἀπ' αὐτῆς ἐξαρτήσει. Ἀλλ' οἱ Σπαρτιᾶται δὲν διενοοῦντο βεβαίως νὰ περιπλακῶσι χάριν τοῦ πολιτεύματος τῶν Ἀθηνῶν εἰς νέους ἐπικινδύνους ἀγῶνας. Μὴ δὲν ὑπῆρχον ἔτι μικρότεραι καὶ πλησιέστεραι πρὸς τὴν Σπάρτην πόλεις, ὡς τὸ Ἄργος καὶ ἡ Μαντίνεια, αἵτινες ὅμως εἶχον θέσιν ὅλως ἀνεξάρτητον καὶ πολίτευμα ἐλεύθερον; Δὲν ἔπρεπε λοιπὸν κατὰ ταῦτα οἱ Ἀθηναῖοι νὰ ταπεινώσωσι καὶ προδώσωσιν ἑαυτοὺς ἐκ μικροψυχίας καὶ τυφλοῦ φόβου.

Ἐν τοιούτῳ πνεύματι ἔγραψεν ὁ Λυσίας λόγον κατὰ τῆς ὑπὸ Φορμισίου προταθείσης μεταβολῆς τοῦ ἀθηναϊκοῦ πολιτεύματος[1].

[1] Περὶ τοῦ λόγου τούτου τοῦ ***Λυσίου*** ἴδε Bergk [Commentationes de rel[iquiis] com[oediae] Att[icae] σ. 389 καὶ Usener ἐν τοῖς Jahrbücher für Philologie. 1873 σ. 145 κ. ἑ.. Κατὰ τὸν Usener (σ. 167) ὁ λόγος ἐξεφωνήθη πρὸ συνελεύσεως συγ-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Ἡ πρότασις τοῦ Φορμισίου ἀπερρίφθη, ἀνενεώθη δὲ ὁ ἀρχαῖος ὅρκος μετὰ τῶν ἀρχόντων αὐτοῦ. Πρῶτος δὲ ἄρχων ἐξελέχθη, πιθανῶς τὸν αὐτὸν ἐκεῖνον μῆνα, ὁ Εὐκλείδης· ἐπειδὴ δὲ ὁ προκάτοχος αὐτοῦ Πυθόδωρος[1] δὲν ἀνεγνωρίσθη ὡς νόμιμος ἄρχων, τὸ ὄνομ' αὐτοῦ διεγράφη ἐκ τοῦ καταλόγου τῶν ἀρχόντων, ὁ δ' ἐνιαυτὸς καθ' ὃν ἦρξε (Ὀλυμπ. 94, 1), ἅτε διαρρεύσας ὑπὸ κυβέρνησιν παράνομον, ὠνομάσθη ἐνιαυτὸς τῆς ἀναρχίας. Ἄλλως δὲ ὁ ἄναρχος χρόνος διήρκεσε καὶ πλέον τοῦ ἐνιαυτοῦ, ἐπειδὴ οἱ τριάκοντα ἦρξαν περίπου ἀπὸ τοῦ Ἰουνίου τοῦ 404 π. Χ. μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ ἑπομένου ἔτους. Καὶ διέρρεε μὲν ὁ ὄγδοος αὐτῶν μήν, ὅτε συνέβη ἡ ἐν Μουνιχίᾳ μάχη, παρῆλθον δὲ περὶ τοὺς ὀκτὼ πάλιν μῆνας, καθ' οὓς ἐμέσασαν ἡ ἀρχὴ τῶν δεκαδούχων, ἡ στρατεία τοῦ Λυσάνδρου, ἡ ἐπιστράτευσις τοῦ Παυσανίου καὶ αἱ πρὸς αὐτὸν γενόμεναι διαπραγματεύσεις, ἀπὸ τοῦ Φεβρουαρίου μέχρι τοῦ Σεπτεμβρίου 403 π. Χ, ὅτ' ἐπῆλθεν ἡ κάθοδος τῶν ἐλευθερωτῶν. Ἀλλὰ τῶν ὀκτὼ μηνῶν τῆς τυραννίδος οἱ τρεῖς συνήθως ἐχαρακτηρίζοντο ὡς ἰδιαζόντως κακοί, ἦσαν δὲ πιθανῶς οἱ ἐπακολουθήσαντες εἰς τὴν ἄφιξιν τῆς σπαρτιατικῆς φρουρᾶς, ἥτις δύναται κατὰ ταῦτα νὰ ὁρισθῇ συμπίπτουσα πρὸς τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 404 π. Χ.

Καὶ εἶχον μὲν συνδιαλλαγῇ αἱ ἐν τῷ ἄστει καὶ ἐν Πειραιεῖ φατρίαι, ἀλλ' ἡ χώρα δὲν εἶχεν ἀκόμη ἑνωθῇ. Ἡ Ἐλευσὶς ἦτο τὸ ἐντευκτήριον πάντων τῶν ἐχθρῶν τῆς δημοκρατίας, ἡ ἀκρόπολις τῶν ἀκαταπαλαίστων ἀκόμη τυράννων. Οὗτοι κατεῖχον ἀκόμη ὑπόλοιπον τῶν διὰ τῶν πιέσεων αὐτῶν εἰσπραχθέντων χρημάτων, δι' αὐτῶν δ' ἐστρατολόγησαν ἄνδρας καὶ ἐπεχείρουν δηώσεις καὶ ἐπιδρομὰς ἀνὰ τὴν χώραν. Ἐφαντάζοντο δὲ, ὅτι ἦτο

κροτουμένης μόνον ἐξ ὀπαδῶν τῆς ἀστικῆς φατρίας, ὄχι δὲ πρὸ τοῦ δήμου· ἄρα παρίσταντο μόνον γαιοκτήμονες ἐκ τῶν τοῦ ἀνωτέρου τιμήματος. Οὗτοι δὲ ἀπετέλουν, καθ' ἃ ἐκθέτει ὁ Usener περαιτέρω (σ. 169), τὴν ἀπὸ τῶν πολιτικῶν μεταβολῶν τῶν εἰσαχθεισῶν ὑπὸ τοῦ Δρακοντίδου νομίμως ὑφισταμένην ἐκκλησίαν καὶ ἦσαν οἱ μετέχοντες τῆς πολιτείας. *Ἰσοκράτους* [Πρὸς Εὐθύνουν] 2.

[1] Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Δ' σ. 19.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἀκόμη δυνατὸν νὰ συγκρατηθῶσιν, ἤλπιζον ἐπὶ τοὺς ἐν Σπάρτῃ φίλους καὶ ἐκαραδόκουν μεταβολὴν τῶν κατὰ τοὺς ἐφόρους. Ἡ δ' ἰσχυρογνώμων αὐτῶν ἔχθρα ἐξήγειρεν, ὡς εἰκὸς, παρὰ τοῖς Ἀθηναίοις τὴν μεγίστην ἀγανάκτησιν· ἐπειδὴ δὲ δὲν ἠδύναντο νὰνεχθῶσι τὴν κατάστασιν ταύτην, μετά τινα χρόνον οἱ πολῖται στρατευσάμενοι ἀπὸ τοῦ ἄστεως πανδημεὶ ὥρμησαν ἐναντίον τῆς Ἐλευσῖνος, θέλοντες νὰ καταστρέψωσι τὴν ἕδραν τῆς πολεμίας πρὸς τὴν πατρίδα ἐκείνης ἀντιδράσεως.

Τὰ δὲ κατόπιν ἐπελθόντα γεγονότα εἶνε μόνον ἀτελῶς γνωστὰ, καὶ ἦσαν ἀναμφιβόλως τοιαῦτα, ὥστε οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον εὐλόγους αἰτίας νὰ μὴ λαλῶσι πολὺ περὶ αὐτῶν. Οἱ πολιορκηταὶ ἦλθον εἰς διαπραγματεύσεις, εἰς ἃς ἐπηκολούθησεν ἡ μετάβασις τῶν τυράννων, ἀπατηθέντων, καθ' ἃ λέγεται, ὑπὸ δολερῶν ἐπαγγελιῶν, εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν πολεμίων, ἐν ᾧ ἐφονεύθησαν [1]. Πιθανῶς δὲ οἱ ἡγέται τῶν πολιορκητῶν δὲν κατώρθωσαν νὰ δαμάσωσι τὴν μανίαν τοῦ δήμου, ἐξαπτομένην πολὺ μᾶλλον ἐπὶ τῇ ἀναμνήσει τῶν ἀνοσιουργημάτων τῶν παρὰ τὰς πύλας τῆς αὐτῆς ἐκείνης πόλεως οὐ πρὸ μακροῦ χρόνου διαπραχθέντων ὑπὸ τῶν τυράννων [2]. Μετὰ δὲ τὸν φόνον τῶν θυμάτων ἐκείνων ἐποιήθησαν ἐκποδὼν ἅπαντες οἱ ἐχθροὶ, καὶ ἀπέβη τελεία ἡ νίκη τῶν δημοκρατικῶν. Ὅταν δὲ ἀναλογισθῶμεν τὸ ἐπάλληλον πλῆθος τῶν ἐξωτερικῶν καὶ ἐσωτερικῶν δεινῶν, ἅτινα ἡ πόλις εἶχεν ὑποστῆ ἀπὸ τῶν ἡμερῶν τῆς ἐν Σικελίᾳ συμφορᾶς, δυνάμεθα νὰ κατανοήσωμεν ὁποίαν ἀνακούφισιν ᾐσθάνθη τέλος ὁ δῆμος τῶν Ἀθηνῶν ἀναπνέων ἐλευθέρως μετὰ τὴν παῦσιν παντὸς ἀγῶνος καὶ

[1] ***Ξενοφῶντος*** Ἑλλην. II, 4, 43· τοὺς στρατηγοὺς αὐτῶν (τοὺς τριάκοντα) εἰς λόγους ἐλθόντας ἀπέκτειναν. ***Ἰσοκράτους*** [Ἀρεοπαγιτικὸς] 67· αὐτοὺς τοὺς αἰτιωτάτους τῶν κακῶν ἀνελόντες. Πρβλ. ***Ἰουστίνου*** V, 10, 8 ad colloquium veluti dominationem recepturi per insidias comprehensi trucidantur. Πρβλ. Grosser Ende der Dreissig ἐν τοῖς Jahrbücher für Philologie. 1869 σ 193 Sievers [Geschichte Griechenlands vom Ende des peloponnesischen Kriegs] σ. 86.

[2] Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Δ' σ. 48.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

πῶς ἅπαντες οἱ νουνεχεῖς ἐπόθουν διακαῶς τὴν εἰρήνην, ὅπως θεραπευθῶσι μὲν τὰ τραύματα, συνηθῶσι δὲ οἱ πολῖται νὰ ἐπανέλθωσι πάλιν εἰς εἰρηνικὴν πρὸς ἀλλήλους συμβίωσιν.

Ἀλλ' οὐχ ἧττον τὰ πράγματα ἦσαν ἀκόμη δυσχερῆ, καὶ ὑπῆρχεν ἀνάγκη μεγάλης δραστηριότητος παρὰ τῶν σωφρόνων, ὅπως προληφθῇ πᾶσα κατάχρησις τῆς νίκης. Ἔδει νἀποφευχθῶσι πάνθ' ὅσα ἠδύναντο νὰ προκαλέσωσι νέαν κατακραυγὴν κατὰ τῆς δημοκρατίας καὶ νὰ παράσχωσιν ὅπλα κατ' αὐτῆς ἔν τε τῇ Σπάρτῃ καὶ ἐκτὸς αὐτῆς. Τὸ ἀρχαῖον πολίτευμα τῆς πόλεως εἶχεν ἐξαρθῇ ἕνεκα τῆς ἀπεχθοῦς μορφῆς, ὑφ' ἣν εἶχεν ἐπιδειχθῇ τὸ ἀντίπαλον αὐτοῦ πολίτευμα, ἕνεκα δὲ τούτου οἱ δημοκρατικοὶ ἠδύναντο νῦν νὰ παραστῶσιν ὡς οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς τάξεως καὶ τοῦ νόμου. Ἔργον λοιπὸν αὐτῶν ἦτο νῦν νὰ ἐπιδειχθῶσιν ὡς ἀληθῶς ἄριστοι πολῖται, ὁ δὲ Θρασύβουλος καὶ οἱ περὶ αὐτὸν, εἰς τοῦτο ἀποσκοποῦντες, εἰργάζοντο ἀκαταπονήτως πρὸς ἀποφυγὴν πάσης αἱματηρᾶς ἀντιδράσεως, θεωρουμένου τοῦ ἔργου τῆς ἐκδικήσεως ὡς διὰ παντὸς συντελεσθέντος διὰ τοῦ θανάτου τῶν τριάκοντα. Διὸ συνεφώνησαν νὰ μείνωσι πιστοὶ εἰς τὰ μετὰ τοῦ βασιλέως Παυσανίου συντεθειμένα, νὰ ἐφαρμόσωσι καὶ εἰς τοὺς ἐν Ἐλευσῖνι τὴν μεταξὺ τῶν ἐν Ἀθήναις καὶ ἐν Πειραιεῖ φατριῶν συνομολογηθεῖσαν εἰρήνην καὶ κηρύξωσι τελείαν ἀμνηστίαν ἀνὰ πᾶσαν τὴν χώραν ἄνευ οὐδεμιᾶς ἐξαιρέσεως [1]. Καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς ὑπολειπομένους ἄρχοντας τῆς τυραννίδος, τὰ τέκνα τῶν τυράννων καὶ εἰς αὐτὸν τὸν Φείδωνα, καίπερ συνάρξαντα μετὰ τῶν τριάκοντα, καὶ εἰς αὐτὸν τὸν Ἐρατοσθένην, ὅστις δὲν εἶχε μεταβῇ μετ' αὐτῶν εἰς τὴν Ἐλευσῖνα [2], εἰς ἅπαντας ἐπετράπη νὰ μείνωσιν ἐν

[1] Περὶ τῆς συνθηκολογίας μετὰ τῶν ἐν Ἐλευσῖνι μετὰ τὸν φόνον τῶν τριάκοντα ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Δ' σ. 67.

[2] Ὁ Κατὰ Ἐρατοσθένους λόγος τοῦ Λυσίου ἐξεφωνήθη καθ' ὃν χρόνον οἱ τριάκοντα εὑρίσκοντο ἀκόμη ἐν Ἐλευσῖνι, μελετῶντες ἐκδίκησιν. Ἴδε [*Λυσίου* Κατὰ Ἐρατοσθένους] 80· μηδ' ἀπούσαι μὲν τοῖς τριάκοντα ἐπιβουλεύετε, παρόντας δ' ἀφῆτε. 94 καὶ τοῖς πολεμίοις μάχεσθε. Ἀλλ' εἰκάζεται, ὅτι ὁ λόγος οὗτος δὲν ἔσχεν ἀποτέλεσμα. Ἴδε Frohberger Εἰσαγωγὴν (Einleitung) εἰς τὴν ἔκδοσιν τοῦ *Λυσίου* σ. 20.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Ἀθήναις· ἐψηφίσθη δὲ ὅπως παρὰ μηδενὸς αὐτῶν ἀπαιτηθῶσιν εὐθῦναι καὶ ὅπως ἅπαντα τὰ γενόμενα συγχωρηθῶσι καὶ ἀμνηστευθῶσιν[1]. Λύτη δὲ ὑπῆρξεν ἡ τρίτη πρᾶξις καὶ ἡ κατακλεὶς τοῦ μεγάλου ἔργου τῆς συνδιαλλαγῆς τῶν πολιτῶν.

Ἀλλὰ τοιαύτη εὐρυτάτη ἀμνηστία περιελάμβανεν οὐκ ὀλίγα τἀντιστρατευόμενα εἰς τὰ δίκαια αἰσθήματα τῆς ἰσότητος. Πράγματι δὲ οἱ ἄνδρες οἱ διὰ τῆς ἀνδρείας αὐτῶν καὶ ἐθελοθυσίας ἐναγωνίως κατορθώσαντες τὴν ἀποκατάστασιν τῆς δημοκρατίας οὐδεμίαν κατὰ τὰ συντεθειμένα εἶχον προτίμησιν καὶ διάκρισιν ἀπὸ τῶν λοιπῶν τῶν ἡσύχως ἐν τῇ πόλει ἐγκαταμεινάντων. Αἱ ζημίαι τῶν εἰς τὴν πόλιν κατελθόντων φυγάδων ἦσαν δυσυπολόγιστοι. Καὶ μέγα μὲν μέρος τῶν κτημάτων αὐτῶν ἠδύναντο νἀποκαταστήσωσι καὶ πάλιν διὰ τῆς ἀνακτήσεως τῶν ὑπὸ τῶν τυράννων ἁρπαγμένων, ἀλλὰ πολλὰ τῶν περιελθόντων εἰς ἄλλους κτήτορας δὲν ἠδύναντο νἀποδοθῶσι καὶ πάλιν εἰς τοὺς νομίμους αὐτῶν κυρίους. Πρὸς δὲ τούτοις τινὲς μὲν τῶν δυσφημηθέντων προετίμησαν, ὀλιγωροῦντες τῆς ψηφισθείσης ἀμνηστίας, νὰ ἐξακολουθήσωσι ζῶντες μακρὰν τῶν Ἀθηνῶν, οἷος ἐπὶ παραδείγματι ὁ Βάτραχος[2]. Ἄλλ' ἄλλοι, ὁμοίως ὡς ἐκεῖνοι ὑπάρξαντες συν-

[1] ***Ξενοφῶντος*** Ἑλλην. Β, 4, 43· τοῖς δὲ ἄλλοις [εἰσπέμψαντες τοὺς φίλους καὶ ἀναγκαίους] ἔπεισαν συναλλαγῆναι καὶ ὀμόσαντες ὅρκους ἢ μὴν μὴ μνησικακήσειν, ἔτι καὶ νῦν ὁμοῦ γε πολιτεύονται καὶ τοῖς ὅρκοις ἐμμένει ὁ δῆμος. ***Ἰουστίνου*** V, 10 populus quem emigrare jusserant, in urbem revocatur. Atque ita per multa membra civitas dissipata in unum tandem corpus redigitur, et ne qua dissensio ex ante actis nasceretur, omnes jurejurando obstringuntur, discordiarum oblivionem fore. Πρβλ. ***Δημοσθένους*** [Πρὸς Λεπτίνην 11. ***Ἰσοκράτους*** [Ἀρεοπαγιτικὸς] 67. Παρὰ δὲ τῷ ***Πλάτωνι*** ἐν Μενεξένῳ 15 καλεῖται παντελὴς εἰρήνη Ἐκλήθη δὲ εἰρήνη ὁ χρόνος μετὰ τὴν κάθοδον τοῦ Θρασυβούλου. Τῆς δ' ἐκφράσεως ἀμνηστία ὡς τεχνικοῦ ὅρου γίνεται χρῆσις ἐν τοῖς ἀλεξανδρινοῖς χρόνοις τὸ πρῶτον· πρότερον δ' ἐλέγετο τὸ μὴ μνησικακεῖν Ἴδε ***Ξενοφῶντος*** Ἑλλην. Β, 4, 43. Τῶν δὲ ἀποτελεσμάτων τῆς συνδιαλλαγῆς μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς δημοκρατίας ὑπῆρξε καὶ ἡ ἀνάκλησις τοῦ ἐξωρίστου Θουκυδίδου κατὰ πρότασιν τοῦ Οἰνοβίου ***Παυσανίου*** Ι, 23. Πρβλ. Schöll ἐν τῷ Hermes Τόμ. XIII, σ. 411 Ὁ δ' ἐν τῷ Corpus Inscriptionum Atticarum Τόμ. [Δ'] σ. 16 στρατηγὸς Οἰνόβιος ὁ Δεκελεεὺς εἶνε πιθανῶς ὁ αὐτός. Ἴδε Dittenberger Sylloge [Inscriptionum Graecarum] ἀρ. 42. [στ. 38].

[2] Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Δ' σ. 24.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

εργάται καὶ ὑπηρέται τῶν τυράννων, δὲν ἐπτοήθησαν νὰ μείνωσιν ἐν Ἀθήναις, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ εἷς αὐτῶν τῶν τριάκοντα, ὁ Φείδων, ἠδυνήθη νὰνακτήσῃ οὐ μικρὸν ἀξίωμα ἐν Ἀθήναις. Ταῦτα δὲ πάντα ἠναγκάζοντο νὰ βλέπωσι καὶ ἀνέχωνται οἱ πολῖται ἐκεῖνοι οἱ παρ' αὐτοῦ καὶ τῶν ὁμοίων ὑποστάντες τὰς δεινοτάτας τῶν ἀδικιῶν. Ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ἱππέων, οἵτινες εἶχον ὑπάρξει οἱονεὶ ἡ σωματοφυλακία τῶν τυράννων, κατ' οὐδὲν ἐπὶ τοῦ παρόντος εἶχον μειωθῆ τὰ πολιτικὰ δικαιώματα καὶ ἡ ἐν τῇ πόλει τιμή. Ἐπειδὴ δὲ τέλος ἀνεγνωρίσθη ὡς νόμιμος ἡ ἀρχὴ τῶν δεκαδούχων τῶν διαδεχθέντων τοὺς τριάκοντα, ἠναγκάσθησαν κατ' ἀκολουθίαν νἀναλάβωσιν ὡς δημόσιον χρέος καὶ τὸ ὑπ' αὐτῶν συνομολογηθὲν δάνειον, εἰ καὶ σκοπὸς αὐτοῦ ὑπῆρξεν ἡ καταπίεσις τῶν δημοκρατικῶν, καὶ διατάξωσι φορολογίαν τῶν πολιτῶν πρὸς ἀπότισιν τοῦ ἐξ ἐχθρικοῦ πνεύματος πρὸς τὸ πολίτευμα συνομολογηθέντος ἐκείνου δανείου [1].

Ἀλλ' οὐχ ἧττον αἱ ἀποφάσεις αὗται ἐπεβάλλοντο ὑπ' αὐτῶν τῶν πραγμάτων. Οἱ ἐλευθεραὶ ἠναγκάζοντο νὰ μὴ ἀφροντιστήσωσι περὶ τῆς Σπάρτης, ἧς ὁ βασιλεὺς εἶχε σώσει τὰς Ἀθήνας, ὅπως μὴ παράσχωσι καὶ πάλιν ἐπικράτησιν εἰς τὴν φατρίαν τοῦ Λυσάνδρου καὶ μὴ ἐπιτρέψωσι τὴν ἀναβίωσιν τοῦ ἀρχαίου ἀντιδημοκρατικοῦ προγράμματος τῆς Σπάρτης. Ἕνεκα δὲ τούτων τῶν λόγων κατέστη ἀναγκαία ἡ πρὸς ἀλλήλας συγχώνευσις ἐκ τῶν τριῶν ἐν Ἀθήναις φατριῶν τῶν δύο ἐκείνων αἵτινες ἠδύναντο νὰ συμπράξωσιν, ἤτοι τῆς τῶν δημοκρατικῶν καὶ τῆς τῶν σωφρόνων. Ἄλλως δὲ ἡ πόλις ἔμελλε νὰ περιστῇ εἰς μεγίστους κινδύνους, ἂν ἤθελον ἐν αὐτῇ νὰ ἐξετάσωσι τὸ παρελθὸν ἑνὸς ἀνδρὸς ἑκάστου καὶ χωρίσωσι τοὺς μᾶλλον ἢ ἧττον ἐνόχους, ἔπειτα δὲ νὰ παράσχωσιν ἀμοιβὰς καὶ ἐπιβάλωσι ποινὰς εἰς ἕκαστον κατ' ἀξίαν. Μόνον δι' ἐπιεικείας ἠδύναντο νὰ προσελκύσωσι πρὸς ἑαυτοὺς τοὺς τριςχιλίους τοὺς ἐπὶ τῶν τριάκοντα συγκροτήσαντας τὸν δῆμον,

[1] ***Δημοσθένους*** [Πρὸς Λεπτίνην] 11 κ. ἑ. Ὁ Thirlwall ἀναφέρει εἰς τὸ γεγονὸς τοῦτο τὸ χωρίον τῶν ***Ἀριστοτέλους*** Πολιτικῶν III, 1 σ. 59 [ἐκδ. Bekker].

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

καὶ ἡ ὅλη δὲ πολιτεία ἠδύνατο νὰ σωθῇ μόνον ὑπὸ τὸν ὅρον, ὅτι οἱ κατελθόντες εἰς τὴν πόλιν φυγάδες εἶχον ἱκανὴν μετριοπάθειαν, ὅπως χάριν τοῦ ὅλου ἀποστῶσιν ἀπὸ ἀξιώσεων ἄλλως δικαίων. Τῆς δὲ δόξης ταύτης μετριοπαθείας ὑψηλόφρονος καὶ συνετῆς καὶ μεγάλης αὐταπαρνήσεως εἶνε ἄξιοι ἐν βαθμῷ ὑψίστῳ οἱ ἐλευθερωταὶ τῶν Ἀθηνῶν.

Μεταξὺ δὲ τούτων διεκρίνετο πρὸς τῷ Θρασυβούλῳ ὁ Ἀρχῖνος, ὁ ὑπὸ τὴν ἔποψιν πνεύματος καὶ φρονήματος ἐπισημότατος τῶν ἀνδρῶν τῆς παλινορθώσεως, ἀνὴρ μετὰ ζήλου μεγίστου ἐργασθεὶς πρὸς ἐμπέδωσιν τῆς ὁμονοίας καὶ πρόληψιν πάσης μεταξὺ τῶν πολιτῶν διαμάχης. Οὗτος τὸ ἐπόμενον ἔτος μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς δημοκρατίας προεκάλεσε νόμον, δι' οὗ ἐν πάσαις ταῖς ἐναντίον τῆς ἀμνηστίας ἐπιχειρουμέναις δίκαις ἐξησφαλίζετο εἰς τὸν κατηγορούμενον τὸ προνόμιον τῆς διὰ τῆς παραγραφῆς ἀντιτάξεως. Ἐλάμβανε δ' ὁ κατηγορούμενος πρῶτος τὸν λόγον οὕτως, ὥστ' ἐν ᾗ περιπτώσει ἠδύνατο ἐν τῷ δικαίῳ αὐτοῦ νὰναφερθῇ εἰς τὴν ἀμνηστίαν ἡ δίκη οὐδὲ συνεζητεῖτο κἂν, ἐπιβαλλομένης εἰς τὸν μηνυτὴν ζημίας χρηματικῆς [1].

Καὶ ἡ διάταξις δὲ τῶν κατὰ τὴν κτηματικὴν οὐσίαν ἀπήτησεν ἔκτακτα μέτρα. Ἐπῆλθον συγκρούσεις μεταξὺ τῶν πολιτῶν, θελόντων τὴν ἐπανόρθωσιν τῶν ζημιῶν αὐτῶν, καὶ τῶν ἀρχόντων, πειρωμένων νὰ κρατήσωσιν ἐκ τῶν δημευθέντων κτημάτων τῶν ὀλιγαρχικῶν ὡς τὸ δυνατὸν πλεῖστα χάριν τῆς πολιτείας. Διὸ κατεστάθησαν δύο συναρχίαι, ἡ τῶν συλλογέων, ὧν ἔργον ἦτο ἡ καταγραφὴ τῶν δημευτέων κτημάτων, καὶ ἡ τῶν συνδί-

[1] *Ἰσοκράτους* [Πρὸς Καλλίμαχον] 2· [ἡγούμενοι τῇ πόλει συμφέρειν, εἰπόντος Ἀρχίνου νόμον ἔθεσθε, ἄν τις δικάζηται παρὰ τοὺς ὅρκους, ἐξεῖναι τῷ φεύγοντι παραγράψασθαι, τοὺς δὲ ἄρχοντας περὶ τούτου πρῶτον ἐπάγειν, λέγειν δὲ πρότερον τὸν παραγραψάμενον, ὁπότερος δ' ἂν ἥττηθῇ, τὴν ἐπωβελίαν ὀφείλειν, ἵν' οἱ τολμῶντες μνησικακεῖν μὴ μόνον ἐπιορκοῦντες ἐξελέγχοιντο μηδὲ τὴν παρὰ τῶν θεῶν τιμωρίαν ὑπομένοιεν, ἀλλὰ καὶ παραχρῆμα ζημιοῦντο]. Πρβλ Rauchenstein ἐν τῇ Εἰσαγωγῇ εἰς Λυσίαν σ XXV.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

κων, οἵτινες εἶχον τὴν ἐντολὴν ὡς ταμειακοὶ ἄρχοντες τῆς πολιτείας ναντιπροσωπεύωσι τὰ συμφέροντα τοῦ δημοσίου ταμείου [1].

Τοιαῦται ἦσαν αἱ μεταβατικαὶ διατάξεις. Ἀλλ' ἔπρεπε πλέον νὰ ληφθῇ φροντὶς καὶ περὶ διατάξεως τῶν τῆς πολιτείας κατὰ τρόπον μόνιμον καὶ περὶ τῆς μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ἀρχαίας ἐκκλησίας, τῆς ἡλιαίας, τῆς βουλῆς καὶ τῶν δημοκρατικῶν ἀρχῶν ἀναγνωρίσεως, ἐμπεδώσεως καὶ κατὰ τὰς συγχρόνους ἀνάγκας ἀνανεώσεως αὐτῶν τῶν βάσεων τοῦ δημοσίου δικαίου. Ἀλλ' ἡ τε γραφὴ καὶ ἡ γλῶσσα αὐτῶν εἶχον σὺν τῷ χρόνῳ ἀποβῇ ἀκατανόητοι εἰς τὸν δῆμον, οἱ δὲ ῥήτορες, μνημονεύοντες τῶν σολωνείων ἢ καὶ τῶν δρακοντείων νόμων κατὰ γράμμα, εὕρισκον ἐν πάσῃ αὐτῶν περιόδῳ ἐκφράσεις ἃς ἠναγκάζοντο νὰ ἑρμηνεύωσιν, ἀπ' ἐκλιπούσας ἐκ τῆς συνήθους γλώσσης. Καὶ κατ' οὐσίαν δὲ ὑπῆρχον πολλὰ τὰ παραγεγραμμένα καὶ ὑπὸ τῆς συνηθείας μεταβεβλημένα, οἱ δὲ ἀρχαῖοι νόμοι ἦσαν οἱονεὶ τεθαμμένοι ὑπὸ τὸν κυκεῶνα μεταγενεστέρων διατάξεων πολλαχῶς ἀντικειμένων πρὸς τὰς ἀρχαίας ἐκείνας, ἦτο δὲ δυσχερεστάτη ἡ διάκρισις τῶν γνησίως σολωνείων ἀπὸ μεταγενεστέρων προσθηκῶν.

Τὰ καλὰ ταῦτα εἶχον γείνει αἰσθητὰ ἤδη ἀπὸ μακροῦ. Εἶχε δ' ἐπιζητηθῇ ἐπανόρθωσις αὐτῶν, καὶ ὁ Νικόμαχος [2] εἶχεν ἐξακολουθήσει τὰς κακομηχάνους αὐτοῦ ἐργασίας μέχρι τῆς ἀρχῆς τῶν τριάκοντα. Τώρα δ' ἐπανελήφθη καὶ πάλιν μετὰ μεγάλου ζήλου τὸ ἀρχαῖον σχέδιον ὁλοσχεροῦς ἀναθεωρήσεως τῶν νόμων.

Τὴν δὲ περὶ τούτου πρότασιν εἰσήγαγεν εἰς τὸν δῆμον Τισάμενός τις, ὁ υἱὸς τοῦ Μηχανίωνος [3]. Κατὰ τὴν πρότασιν αὐτοῦ ἔπρεπε νὰ ἐπανέλθῃ ἡ πλήρης ἰσχὺς τῶν ἀρχαίων νόμων τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἰσχύσωσι καὶ πάλιν οἱ νόμοι τοῦ Σόλωνος καὶ τὰ

[1] *Λυσίου* [Ὑπὲρ Μαντιθέου] 7. *Ἁρποκρατίων* ἐν λ. Σύνδικος. Πρβλ. R. Schöll Qu[aestiones] fiscales juris Attici. Ἐν Βερολίνῳ. 1873. Περὶ ἱερῶν σκευῶν ἐκ τῆς δημευθείσης οὐσίας τῶν τριάκοντα ἴδε Michaelis Parthenon σ. 291, 301.

[2] [Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Γ' σ. 660].

[3] *Λυσίου* [Κατὰ Νικομάχου] 28. *Ἀνδοκίδου* Περὶ τῶν μυστηρίων 82. Πρβλ. Schömann Verfassungsgeschichte σ. 90.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἐπ' αὐτοῦ εἰσαχθέντα μέτρα καὶ σταθμὰ ὡς καὶ ἐκεῖνοι τῶν θεσμῶν τοῦ Δράκοντος οἷς οἱ Ἀθηναῖοι ἐχρῶντο ἐν τοῖς προτέροις χρόνοις. Οἱ νόμοι δ' ἐκεῖνοι ὤφειλον νὰ καταγραφῶσιν ἐκ νέου καὶ συμπληρωθῶσι διὰ νόμων ἀνταποκρινομένων πρὸς τὰς νέας ἀνάγκας. Χάριν τούτου δὲ τοῦ ἔργου διωρίσθησαν πεντακόσιοι νομοθέται, προσηκόντως ὁρκισθέντες· ἐξ αὐτῶν δ' ἔμελλε πάλιν ἡ βουλὴ νὰ καταστήσῃ τακτοὺς ἄνδρας, εἰς οὓς ἔμελλε νὰνατεθῇ ἡ ἐπεξεργασία τῶν συμπληρωτικῶν νόμων. Οἱ δὲ νόμοι ἔμελλον φροντίδι τῶν εἰδικωτέρων τούτων νομοθετῶν, εἰς οὓς ἐπεβάλλετο ἡ κυρία ἐργασία τῆς συντάξεως τῶν νόμων, νὰναγραφῶσιν ἐν σανίσι καὶ δοκιμασθῶσι πρότερον ὑπὸ τῆς βουλῆς καὶ τοῦ συνόλου τῶν πεντακοσίων νομοθετῶν, ἔπειτα δὲ νὰ γνωσθῶσι δημοσίᾳ, ἐπιτρεπομένης καὶ εἰς τοὺς θέλοντας τῶν ἰδιωτῶν τῆς ἐνώπιον τῆς βουλῆς ὑποβολῆς συμβουλῶν, ἀντιρρήσεων καὶ παρατηρήσεων περὶ τῶν νόμων. Τέλος δὲ οἱ δοκιμασθέντες καὶ κυρωθέντες νόμοι ἔμελλον νὰ χαραχθῶσιν ἐπὶ λίθου καὶ παραδοθῶσιν εἰς τὸν Ἄρειον Πάγον, ὅπως ἐπιμελῆται αὐτῶν [1]. Ἀλλὰ, ἕως τεθῶσιν οἱ νέοι νόμοι ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἐπεξεργασίας καὶ συμπληρώσεως τῶν ἀρχαίων πηγῶν τοῦ δικαίου, ἔμελλε νὰ καταστα θῇ ἀρχὴ εἴκοσιν ἀνδρῶν ἐχόντων ἔκτακτον ἐξουσίαν, ὅπως ἐφ' ὅσον διήρκει ἡ περὶ τὸ δημόσιον δίκαιον ἀνωμαλία ἐπιμελῶνται τῶν κατὰ τὴν δικαιοδοσίαν [2].

Ἐν δὲ τῇ ἐπιτροπείᾳ τῶν καθ' αὐτὸ νομοθετῶν τῶν ἐκλελεγμένων ἐκ τῶν πεντακοσίων, εἰς ἣν ὡρίσθησαν τακταὶ καὶ λίαν βραχεῖαι προθεσμίαι πρὸς ἀποπεράτωσιν τῶν εἰς αὐτὴν ἀνατεθέν-

[1] Carl Curtius [Das] Metroon in Athen] σ. 7, 17.

[2] Κατὰ τὸν Grosser (Amnestie [des Jahres 403] σ. 42 οἱ εἴκοσιν εἶχον ἀξίωμα ἀνάλογον πρὸς τὸ τοῦ Ἀρείου Πάγου πρὸ τοῦ Ἐφιάλτου Πρβλ. ***Πλούταρχον*** ἐν Βίῳ Σόλωνος 19. ***Ἀνδοκίδου*** [Περὶ τῶν μυστηρίων] 84 ἐν παραβολῇ πρὸς 81. [***Ἰουλίου***] ***Πολυδεύκους*** [Ὀνομαστικὸν] VIII, 112. Ἐφ' ὅσον ἡ διοίκησις τῶν πραγμάτων ἐναπέκειτο εἰς αὐτούς, δὲν δυνάμεθα νὰ φαντασθῶμεν λειτουργούσας τὰς ἀρχαίας ἀρχάς· ἡ δὲ ἀποκατάστασις τῆς βουλῆς ἧς προηγήθη παντὸς τῆς τῶν ἀρχῶν, εἰ καὶ ὁπωσδήποτε κατελήφθη πάραυτα ἡ θέσις τοῦ πρώτου ἄρχοντος. Ἴδε Frohberger ἐν ἐκδόσει ***Λυσίου*** Τόμ. Α' σ. 177.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

των ἔργων, εὑρίσκομεν πλὴν τοῦ προτείναντος τὸ ψήφισμα Τισαμενοῦ καὶ τὸν Νικόμαχον πάλιν. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐφρόνουν, ὅτι δὲν ἠδύναντο νὰποφύγωσιν αὐτὸν ἕνεκα τῆς ὑπηρεσιακῆς αὐτοῦ πείρας καὶ τῆς περὶ τοὺς νόμους εὐμαθείας, εἰ καὶ ἐγίνωσκον κατὰ ποῖον ἀδικαιολόγητον τρόπον εἶχεν ὑποταχθῆ πρῶτον εἰς τὰς γνώμας τῶν ἐχθρῶν τῆς δημοκρατίας. Ἀλλ' ὠφέλησεν αὐτὸν τὸ γεγονὸς, ὅτι κατόπιν ἐπέσυρε καὶ τῶν τριάκοντα τὴν δυσμένειαν, φυγὼν ἐκ τῆς πόλεως καὶ ἑνωθεὶς μετὰ τῶν φυγάδων, μεθ' ὧν καὶ κατῆλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας. Ταῦτα δὲ πάντα κατώρθωσε νὰ ἐπωφεληθῇ, ἕνεκα δὲ τῆς πανουργίας αὐτοῦ καὶ τῆς ἀξίας λόγου εὐγλωττίας εἶχε πάλιν τύχει μεγάλου ἀξιώματος ἐν Ἀθήναις. Εἰς αὐτὸν λοιπὸν ἰδίᾳ ἀνετέθη ἡ ἐπιθεώρησις τῶν εἰς τὴν λατρείαν ἀναφερομένων νόμων τῶν ἐγγεγραμμένων ἐπὶ τῶν τριγώνων ξυλίνων ἀξόνων. Εἶχον δὲ οἱ νόμοι οὗτοι ὑποστῇ τὰς ἐλαχίστας τῶν μεταβολῶν, καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Σόλων εἶχε τηρήσει ὡς πρὸς αὐτοὺς τὸ ἀρχαῖον καθεστὼς πλειότερον ἢ ἐν τῇ λοιπῇ αὐτοῦ νομοθεσίᾳ [1].

Ἀλλ' ἕνεκα τῆς ἐλλείψεως ἀσφαλῶν καὶ χρηστῶν ἀνδρῶν, δυναμένων νἀναλάβωσι τελεσφόρως τοιαῦτα ἔργα, ἡ νομοθετικὴ ἐργασία παρετάθη καὶ τότε εἰς μῆκος. Οὐχ ἧττον μέρος αὐτῆς ἐπεράνθη πιθανῶς διαρκοῦντος τοῦ αὐτοῦ ἐκείνου ἔτους, ὡς δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν ἐκ τοῦ προταθέντος ὑπὸ τοῦ Διοκλέους νόμου, καθ' ὃν ὡρίζετο ἡ ἄμεσος ἐνέργεια τῶν ἐπὶ ἄρχοντος Εὐκλείδου καταγραφέντων νόμων [2].

Τὴν δὲ σοβαρότητα, μεθ' ἧς οἱ Ἀθηναῖοι ἐπελήφθησαν τῆς καθ' ὅλου ἀνορθώσεως τῶν τῆς πολιτείας, μαρτυροῦσι καὶ ἄλλαι σπουδαῖαι διατάξεις τοῦ αὐτοῦ ἐκείνου ἔτους. Τοιοῦτος ὑπῆρξεν ὁ νόμος τοῦ ἐκ τοῦ δήμου Ἀζηνιᾶς Ἀριστοφῶντος ὁ ἀποσκοπῶν εἰς

[1] [Ὁ Νικόμαχος δὲν ἦτο κἂν γνήσιος Ἀθηναῖος, ἀλλὰ ξένος. Ἴδε ***Λυσίου*** κατὰ Νικομάχου 2. ***Ἀριστοφάνους*** Βατρ. στ. 418. Πρόλ.] Philippi Beiträge zur Geschichte des attischen Bürgerrechts. [Ἐν Βερολίνῳ. 1870] σ. 123.

[2] ***Δημοσθένους*** [Κατὰ Τιμοκράτους] 42. Πρόλ Meier De bonis damnatorum σ. 71.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἐκκάθαρσιν τῶν πολιτῶν διὰ τῆς εἰς τοὺς πολίτας ἐγγραφῆς μόνων τῶν ἐξ Ἀθηναίου καὶ ἀστῆς γεγονότων[1]. Προεκλήθη δὲ ὁ νόμος οὗτος ἀναμφιβόλως ἕνεκα τῆς μετὰ ξένων γυναικῶν συζεύξεως πολλῶν τῶν Ἀθηναίων τῶν ἐπὶ μακρὸν διαβιωσάντων ἐν τῇ ξένῃ καὶ ἔπειτα κατελθόντων μετὰ τὰ διαταχθέντα ὑπὸ τοῦ Λυσάνδρου. Ἕνεκα τούτου τοῦ λόγου ἡ πόλις εἶχε πληρωθῇ ἀνθρώπων μὴ Ἀθηναίων, ἐσκοπεῖτο δὲ ἡ ἀπὸ τῶν ξένων τούτων στοιχείων κάθαρσις τοῦ δήμου χάριν τῆς ἐπὶ ἐθνικῶν βάσεων ἐνισχύσεως καὶ ἐξάρσεως τῆς πολιτείας. Ἐπειδὴ δὲ ὁ νόμος οὗτος ἥπτετο ἀμέσως ἁπασῶν τῶν οἰκογενειακῶν σχέσεων καὶ προεκάλεσε μεγάλην ταραχήν, ἐπηκολούθησε μετ' οὐ πολὺ μετρίασις τῆς αὐστηρότητος αὐτοῦ, καταργηθείσης τῆς ἀναδρομικῆς αὐτοῦ δυνάμεως καὶ περιορισθέντος τοῦ ἀπὸ τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων ἀποκλεισμοῦ εἰς μόνους τοὺς μετὰ τὸν ἐνιαυτὸν τοῦ Εὐκλείδου γεννηθέντας ἐν Ἀθήναις ἐκ γυναικῶν ξένων[2]. Τὸ ὅλον δὲ ψήφισμα τοῦ Ἀριστοφῶντος οὐδὲν ἄλλο ἦτο ἢ ἀνανέωσις τοῦ ἐπὶ Περικλέους ψηφισθέντος νόμου[3].

Ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς πρὸ τοῦ Περικλέους χρόνους ἀνέδραμον πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς ἐν τῇ πολιτείᾳ τάξεως. Ἐξάγεται δὲ τοῦτο ἐκ τοῦ ἀξιώματος τοῦ δοθέντος καὶ πάλιν εἰς τὸν Ἄρειον Πάγον, τὴν σεμνὴν ἐκείνην ἀρχὴν τῶν ἀρχαίων Ἀθηνῶν, πρὸς ἣν ἐπέστρεφον πάντοτ' ἐκ νέου ὁσάκις ἐν χρόνοις δυσκόλοις ἐπεζήτουν ἐγγυήσεις περὶ τῆς κοινῆς εὐημερίας.

Ὁ Ἄρειος πάγος εἶχεν ἐπιδείξει κατὰ τὰς ἡμέρας τῆς παραδόσεως τῆς πόλεως ἔντιμον διαγωγήν. Καὶ δὲν εἶχε μὲν συγκαταβῇ

[1] Ἴδε [*Ἀντίγονον*] *Καρύστιον* παρ' *Ἀθηναίῳ* [XIII,] σ. 577 b. Πρβλ. Schäfer Demosthenes und seine Zeit Τόμ. Β' (ἐκδ. γ' σ. 147].

[2] Ἡ μήνυσις ἐπὶ ξενίᾳ εἰσήγετο α') κατ' ἐκείνων ὧν οἱ γονεῖς ἀμφότεροι ἦσαν μὴ Ἀθηναῖοι· β) κατ' ἐκείνων οἵτινες δὲν ἦσαν γνήσιοι πολῖται μητρόθεν, ἀλλ' ἐν τῇ τελευταίᾳ περιπτώσει μόνον ἂν εἶχον γεννηθῇ μετ' Εὐκλείδην ἄρχοντα. Ἴδε Philippi Beiträge zur Geschichte des attischen Bürgerrechts σ. 54. Duncker ἐν τοῖς Sitzungsberichte der Preussischen Akademie [der Wissenschaften] 1883 σ. 940.

[3] [Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Γ'. σ. 695].

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

εἰς συνεννοήσεις πρὸς τοὺς ὀλιγαρχικούς, οὐδὲ συναινέσει εἰς τὰς σκευωρίας αὐτῶν, ἅμα δὲ τῇ ὑπὸ τῶν ὀλιγαρχικῶν ἀναλήψει τῆς ἀρχῆς οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον ἀπεκδύσει τοὺς Ἀρεοπαγίτας τοῦ μόνου προνομίου, ὅπερ οὐδ' αὐτὴ ἡ ἄκρατος δημοκρατία εἶχε τολμήσει ἀφαιρέσῃ ἀπ' αὐτῶν, τῆς ποινικῆς δικαιοσύνης. Ἀλλ' ἡ ὑπὸ τῶν τυράννων κατανόησις τοῦ ἀσυμβιβάστου τῆς λειτουργίας τοῦ Ἀρείου Πάγου πρὸς τὴν αὐθαίρετον αὐτῶν δικαιοδοσίαν εἶχε συντελέσει τὰ μάλιστα εἰς τὸ νὰ καταστήσῃ αὐτὸν δημοφιλῆ. Οὕτω δὲ ὁ Ἄρειος Πάγος μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν πραγμάτων ἀνῆλθεν εἰς νέαν δύναμιν ἐν τῇ πολιτείᾳ, καὶ, πρωτεύων ἐν αὐτῇ, ἠξιώθη ὅπως ἀνατεθῇ εἰς αὐτὸν ἡ ἐπίβλεψις τῆς ἀκριβοῦς ἐμμονῆς εἰς τοὺς νέους νόμους καὶ τῆς ἀκεραίας τηρήσεως αὐτῶν. Ἡ δὲ καὶ ἐν τούτῳ ἀποκατάστασις τῶν σολωνείων νόμων ἤγαγε πιθανῶς εἰς τὴν καθαίρεσιν τῶν ἀρχῶν ἐκείνων εἰς ἃς εἶχον ἀνατεθῇ τὰ ἀπὸ τοῦ Ἀρείου Πάγου ἀφαιρεθέντα δικαιώματα.

Καὶ ὡς πρὸς τὰς ταμειακὰς δὲ ἀρχὰς ἐπῆλθον μεταβολαὶ ἀντιαποκρινόμεναι εἰς τὰς παρούσας ἀνάγκας. Ἡ ἀρχὴ τῶν Ἑλληνοταμιῶν [1] οὐδένα εἶχε πλέον λόγον ὑποστάσεως μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς κατὰ θάλασσαν ἀρχῆς τῶν Ἀθηναίων. Ἀντὶ δ' αὐτῆς εἰσήγαγον δύο νέας ἐνιαυσίας ταμειακὰς ἀρχάς, μίαν μὲν διὰ τὸ στρατιωτικὸν ταμεῖον, μίαν δὲ διὰ τὸ θεωρικόν, ἤτοι τὸ ταμεῖον ἐξ οὗ κατεβάλλοντο αἱ δαπάναι τῶν δημοσίων ἑορτῶν [2]. Ἀμφότερα δὲ τὰ ταμεῖα ταῦτα ἔμελλον νὰ πλουτίζωνται ἐκ τῶν περισσευμάτων τῶν ἐτησίων προσόδων καὶ νὰ διοικῶνται ὑπὸ ἐγκρίτων καὶ διὰ τοῦτο αἱρετῶν ἀνδρῶν ἐπ' ἀγαθῷ τῆς πολιτείας χάριν διατηρήσεως τῆς προσηκούσης ἰσορροπίας μεταξὺ τῶν

[1] [Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Β' σ. 679]. Μετὰ τὸν ἐνιαυτὸν τῆς ἀρχῆς τοῦ Εὐκλείδου δὲν εὑρίσκομεν πλέον Ἑλληνοταμίας, πρὸ αὐτοῦ δὲ δὲν εὑρίσκονται ταμίαι τῶν στρατιωτικῶν καὶ ἄρχων ἐπὶ τῷ θεωρικῷ κατὰ τὸν Böckh (Staatshaushaltung Τόμ. Α' ἐκδ. γ' σ. 221). Ἡ δὲ πρώτη μετευκλείδειος ἐπιγραφή, ἐν ᾗ γίνεται μνεία τῶν Ἑλληνοταμιῶν, εὕρηται ἐν τοῖς Sitzungsberichte der Preussischen Akademie der Wissenschaften] 1888 σ. 254.

[2] [Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Β' σ. 616].

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἀναγκῶν τῆς ἀμύνης τῆς πόλεως καὶ τοῦ ἐν εἰρήνῃ βίου τῶν πολιτῶν. Συνετὴ δὲ φειδὼ καθιερώθη καὶ πάλιν ὡς εἷς τῶν κυριωτάτων σκοπῶν τῆς οἰκονομικῆς διαχειρίσεως, καὶ διὰ ταῦτα οὐδεμία ὑπάρχει ἀμφιβολία, ὅτι δὲν εἰσήχθησαν καὶ πάλιν ὁ δικαστικὸς, ὁ βουλευτικὸς καὶ ὁ ἐκκλησιαστικὸς μισθός [1].

Ἕνεκα τούτων ἡ ἐκκλησία τοῦ δήμου τῶν Ἀθηναίων προσέλαβεν ἄλλην ὄψιν. Τὸ πλῆθος τῶν ἀπόρων ἀποχειροβιώτων ἀφίστατο αὐτῆς καὶ ἐτράπη ἐπὶ τὰ ἔργα αὐτοῦ. Καὶ ἡ πολυμήχανος δὲ ῥᾶσις πονηρῶν δημαγωγῶν παρεκωλύθη, ἅτε τῶν νόμων ἀποβάντων σαφεστέρων καὶ συνοπτοτέρων. Αἱ ἀρχαὶ ἐφρόντιζον μετὰ μεγίστης αὐστηρότητος, ὅπως, ἀναγινωσκομένων τῶν νόμων, μηδὲ συλλαβὴ μεταβάλληται, μηδ' ἐπιτρέπηται ἡ παραμικρὰ αὐθαιρεσία. Τῶν δὲ σπουδαιοτάτων διατάξεων τῶν νῦν εἰσαχθεισῶν ἦτο καὶ ἡ καθορίζουσα, ὅτι τὸ ἑξῆς ἅπαντες οἱ ἄγραφοι νόμοι οὐδεμίαν εἶχον ἰσχὺν, ὅτι ψηφίσματα τῆς βουλῆς ἢ τοῦ δήμου οὐδέποτε ἠδύναντο νὰ ἔχωσι κῦρος ἀνώτερον τῶν νόμων καὶ ὅτι τέλος οἱ νέοι νόμοι ὤφειλον ἄνευ ἐξαιρέσεως νὰ ἔχωσιν ἰσχὺν διὰ πάντας τοὺς Ἀθηναίους καὶ νὰ γίνωνται δεκτοὶ ὑπὸ τοὐλάχιστον ἑξακισχιλίων ἐχόντων δικαίωμα ψήφου πολιτῶν [2]. Συγχρόνως δὲ καθωρίσθη νέος τύπος τῶν δημοσίων ψηφισμάτων. Καὶ δὴ πρότερον μὲν μέχρις ἐκείνου τοῦ χρόνου προετάσσετο κατ' ἔθος ἐν τῇ ἀρχῇ παντὸς ψηφίσματος μόνον τὸ ὄνομα μιᾶς τῶν δέκα φυλῶν, τῆς πρυτανευούσης ἐν τῷ χρόνῳ τῆς ψηφίσεως, ἔπειτα δὲ τὸ τοῦ κατὰ τὴν πρυτανείαν ταύτην λειτουργοῦντος γραμματέως, κατόπιν δὲ τὸ τοῦ προεδρεύοντος τὴν ἡμέραν ἐκείνην καὶ τέλος τὸ τοῦ εἰ-

[1] Περὶ συγχωνεύσεως τῶν ταμιῶν τῆς Ἀθηνᾶς καὶ τῶν ταμιῶν τῶν ἄλλων θεῶν ἴδε Köhler ἐν Corpus Inscriptionum Atticarum Τόμ. Β', 64?. *Τσούνταν* ἐν Ἀρχαιολογικῇ Ἐφημερίδι 1885, σ. 10.

[2] *Ἀνδοκίδου* Περὶ τῶν μυστηρίων 87· [Ἀγράφῳ δὲ νόμῳ τὰς ἀρχὰς μὴ χρῆσθαι μηδὲ περὶ ἑνός· ψήφισμα δὲ μηδὲν μήτε βουλῆς μήτε δήμου νόμου κυριώτερον εἶναι. Μηδὲ ἐπ' ἀνδρὶ νόμον ἐξεῖναι θεῖναι, ἐὰν μὴ τὸν αὐτὸν ἐπὶ πᾶσι Ἀθηναίοις, ἐὰν μὴ ἑξακισχιλίοις δόξῃ κρύβδην ψηφιζομένοις] Πρβλ καὶ 86.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

πόντος, ἤτοι τοῦ προτείναντος τὸ ψήφισμα. Ἀλλὰ τώρα χάριν διευκολύνσεως τῆς ταξινομήσεως πρῶτος ὠνομάζετο ὁ ἄρχων, οὗ τὸ ὄνομα ἐδήλου ἔκτοτε πάντα τὰ ψηφίσματα τὰ κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ψηφισθέντα [1]. Τοιαῦται ὑπῆρξαν αἱ ἀρχαὶ τοῦ νέου ἐν Ἀθήναις τύπου τῶν ψηφισμάτων, οὗ ποικίλαι βραδύτερον ἐπῆλθον μεταβολαί. Ἰδίως δὲ μετ' ἰδιαζούσης ἀρεσκείας ἐπεμελήθησαν τῆς ὁσημέραι ἀκριβεστέρας καὶ λεπτομερεστέρας ἀναγραφῆς τῶν ἐν τῇ ἀρχῇ τῶν ψηφισμάτων τύπων, εἰς οὓς προσετέθησαν ὅ τε ἀριθμὸς τῆς πρυτανείας καὶ ὁ μὴν καὶ ἡ ἡμέρα τοῦ μηνὸς ὡς καὶ ἡ ἡμέρα τῆς πρυτανείας [2].

Ἔτι δὲ ῥιζικωτέρα ὑπῆρξεν ἡ μεταρρύθμισις τῆς γραφῆς. Ὑπῆρχον δῆλα δὴ τότε δύο ἀλφάβητοι ἐν χρήσει, εἷς μὲν ἀρχαιότερος, συνιστάμενος ἐκ δεκαοκτὼ γραμμάτων, εἷς δὲ νεώτερος, ὅστις εἶχεν ἀπομακρυνθῇ πολὺ περισσότερον τοῦ ἀρχαίου φοινικικοῦ προτύπου, συμπληρωθέντος καὶ μεταβληθέντος ὑπὸ τοῦ εὑρετικοῦ πνεύματος τῶν Ἑλλήνων. Καὶ δὴ εἶχον εἰσαχθῆ ἴδια γράμματα διὰ τὰ μακρὰ φωνήεντα, ὁμοίως δὲ διὰ τὰ διπλᾶ σύμφωνα, ἅτινα μέχρις ἐκείνου τοῦ χρόνου ἐξεφράζοντο διὰ δύο χωριστῶν γραμμάτων [3]. Τὰς μεταβολὰς δὲ ταύτας εἶχον εἰσαγάγει οἱ Ἕλληνες τῆς Ἰωνίας· ἡ δὲ πόλις ἐν ᾗ εἶχον τελειωθῆ τοιαῦ-

[1] Προκειμένου περὶ συνθηκῶν παρουσιάζεται τὸ ὄνομα τοῦ ἄρχοντος ἤδη ἐν ἀρχαιοτέραις στήλαις, ὡς ἐν τῷ Corpus Inscriptionum Graecarum ἀρ. 74. Corpus Inscriptionum Atticarum ἀρ. 33.

[2] Περὶ τοῦ ἀρχαιοτέρου καὶ τοῦ νέου τύπου τῶν ἀθηναϊκῶν ψηφισμάτων ἴδε Schömann Griechische Alterthümer Τόμ. Α' ἐκδ. γ' σ. 410. [Schömann-Lipsius Griechische Alterthümer Τόμ. Α' σ. 412]. Böckh Staatshaushaltung Τόμ. Β' σ 50 [καὶ Wilhelm Hartel Studien über attisches Staasrecht und Urkundenwesen ἐν τοῖς Sitzungsberichte der Wiener Akademie Τόμ. XC-XCII καὶ ἐν ἰδίῳ τομιδίῳ. Ἐν Βιέννῃ. 1878. Salomon Reinach Traité d'epigraphie Grecque Paris. 1885 σ. 339 κ. ἑ.].

[3] Περὶ τῶν δύο εἰδῶν γραφῆς, τῆς ἀρχαίας (ἡ παλαιὰ, τὰ ἀττικὰ γράμματα καὶ τῆς νεωτέρας (ἡ μετ' Εὐκλείδην γραμματικὴ) ἴδε Franz Elem[enta] Epigr[aphices Gr[aecae] σ. 24. 148. [Πρβλ. Schütz Historia alphabeti Attici. Ἐν Βερολίνῳ. 1875]. Reinach Traité d'epigraphie Grecque σ. 193 κ. ἑ. Robert An introduction of Greek epigraphy. Cambridge. 1887 σ. 74 κ. ἑ.].

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ται γραμματικαὶ ἐπινοήσεις ἦτο κυρίως ἡ Σάμος [1], ἄνδρες δέ τινες ἐπιφανεῖς, οἷοι ὁ Ἐπίχαρμος καὶ ὁ Σιμωνίδης, εἶχον συντελέσει εἰς τὴν καθολικὴν ἀποδοχὴν τῶν καινοτομιῶν τούτων. Οὕτως ἐν αὐταῖς ταῖς Ἀθήναις ἦτο ἤδη ἐν χρήσει ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Περικλέους ὁ πληρέστερος ἐξ εἴκοσι καὶ τεσσάρων γραμμάτων ἀλφάβητος [2], εἶχον δὲ ἤδη ἀπὸ τοῦ ἔτους 436 π. Χ. (Ὀλυμπ. 86) ἀντικαταστήσει τὸ ἀρχαῖον σχῆμα τοῦ σίγμα (Ϟ) διὰ τοῦ νεωτέρου (Σ) [3]. Ἀλλ' ὅμως εἶχον διατηρήσει ἐν ταῖς δημοσίαις στήλαις μετὰ παραδόξου ἐπιμονῆς τὴν χρῆσιν τοῦ ἀρχαίου ἀττικοῦ ἀλφαβήτου. Ἀλλὰ τώρα, ἐπειδὴ διέτριβον περὶ τὴν εἰς πάντα τὰ τοῦ δημοσίου βίου εἰσαγωγὴν μεταβολῶν συμφώνων πρὸς τὰς ἀνάγκας τῶν περιστάσεων καὶ τὴν κατάλυσιν πάντων τῶν ἀσκόπων, προέτεινεν ὁ Ἀρχῖνος τὴν καὶ παρὰ τῆς πόλεως ἀποδοχὴν καὶ εἰσαγωγὴν τῆς νέας ἢ ἰωνικῆς γραφῆς. Οἱ δὲ ἀρχαῖοι νόμοι μετεγράφησαν εἰς τὴν νέαν ταύτην γραφήν. Καὶ οἱ μὲν ἐγκολάπτοντες ἐπὶ τοῦ λίθου τὰ δημόσια γράμματα δὲν συνείθισαν διὰ μιᾶς εἰς τὸν εἰσαχθέντα νεωτερισμόν, ἀλλ' οὐχ' ἧττον ἐν ἁπάσαις ταῖς δημοσίαις στήλαις τῶν Ἀθηνῶν διακρίνονται αἱ δύο κύριαι ὁμάδες τῆς προευκλειδείου καὶ τῆς μετ' Εὐκλείδην γραφῆς [4].

[1] Ἴδε ***Ἔφορον*** ἐν τοῖς Βενετικοῖς σχολίοις εἰς ***Ὁμήρου*** Ἰλιάδα Θ. 158. ***Σουίδαν*** ἐν λ. Σαμίων ὁ δῆμος.

[2] Ὁ ἰωνικὸς ἀλφάβητος ἦτο διαδεδομένος ἐν Ἀθήναις ἤδη πρὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου. Kirchhoff Studien zur Geschichte des griechischen Alphabets σ. 93.

[3] Τὸ Σ παρουσιάζεται ἀντὶ τοῦ Ϟ ἀπὸ τῆς Ὀλυμπ. 84, 1 ἐν ταῖς ἀναγραφαῖς τῶν φόρων. Ἐν δὲ τῇ μετ' Εὐκλείδην γραμματικῇ εἰσάγεται τὸ Γ ἀντὶ τοῦ προτέρου Λ, τὸ δὲ Λ ἀντὶ τοῦ προτέρου Ⅼ, νέα δὲ γράμματα εἰσάγονται τὸ Η καὶ τὸ Ω ὧν τὸ πρῶτον εἶχε χρησιμεύσει ὡς δηλωτικὸν τῆς δασείας, τὸ Ξ ἀντὶ τοῦ προτέρου ΧϞ καὶ τὸ Ψ ἀντὶ τοῦ προτέρου ΦϞ. Ἴδε Kirchhoff Studien zur Geschichte des griechischen Alphabets ἐκδ. 1887 σ. 92 κ. ἑ. Ἡρδλ. καὶ François Lenormant ἐν ἄρθρῳ Alphabetum ἐν τῷ τοῦ Daremberg-Saglio Dictionnaire des Antiquités Grecques et Romaines Τόμ. Α' σ. 202 κ. ἑ. καὶ τὰς ἀνωτέρω μνημονευθείσας συγγραφὰς τοῦ Reinach καὶ Roberts.

[4] Τὸ ἔτος τῆς ἀρχῆς τοῦ Εὐκλείδου ἀπέβη καὶ ἄλλως ἡ ἀφετηρία νέων χρόνων ἐντεῦθεν ἡ παροιμιακὴ ἔκφρασις Τὰ πρὸ Εὐκλείδου ἐξετάζειν (***Λουκιανοῦ*** Κατάπλους 5).

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Οἱ δὲ γραφέντες νέοι νόμοι ἐστήθησαν ἐν τῇ ἀγορᾷ, ἔνθα εὑρίσκοντο ἀπὸ τῶν ἡμερῶν τοῦ Ἐφιάλτου[1], καὶ δὴ ἐν τῇ βασιλείῳ στοᾷ[2]. Ἦτο δὲ ἡ αὐτὴ ἐκείνη στοά, ἐν ᾗ συνήθως συνήρχετο ὁ Ἄρειος Πάγος· διὸ οὗτος εἴπερ ποτὲ προωρίζετο πρὸς φύλαξιν τοῦ ἀρχείου τῶν νόμων. Τινὲς δὲ τῶν νόμων ἕνεκα τῆς ἰδιαζούσης σημασίας αὐτῶν ἐξετέθησαν ἐν ἰδίᾳ χώρᾳ. Τοιοῦτος ἦτο ὁ νόμος περὶ καταλύσεως τῆς δημοκρατίας, οὗ τὴν τήρησιν πανηγυρικῶς ὤμοσαν οἱ πολῖται ἅμα τῇ ἀποκαταστάσει αὐτῆς χάριν δραστηριωτάτης ἀποφυγῆς πάσης νέας ἀποπείρας ἀνατροπῆς τοῦ καθεστῶτος. Παρεῖχε δὲ ὁ νόμος οὗτος ἀτιμωρησίαν εἰς πάντα Ἀθηναῖον ἐπιδιώκοντα τυραννίδα ἢ προδίδοντα τὴν πόλιν ἢ μελετῶντα κατάλυσιν τῆς δημοκρατίας. Ἡ δὲ στήλη, ἐφ' ἧς ἦτο ἀναγεγραμμένος ὁ νόμος οὗτος, ἐστήθη ἔμπροσθεν τοῦ βουλευτηρίου, ὅπως βλέπῃ αὐτὴν ἐμφανῶς ἕκαστος εἰσερχόμενος εἰς αὐτό[3]. Κατὰ τοιοῦτον τρόπον ἀνεγράφησαν ἐκ νέου, ἐταξινομήθησαν καὶ ἐξετετέθησαν εἰς θέαν τοῦ κοινοῦ οἱ νόμοι, οἱ δὲ ἀρχαῖοι τρίγωνοι καὶ τετράγωνοι ἄξονες τοῦ Σόλωνος ἐφυλάσσοντο τὸ ἑξῆς ὡς ἱερὸν μόνον λείψανον τοῦ παρελθόντος.

Ὑπάρχουσι δὲ καὶ ἱκανοὶ ἄλλοι θεσμοί, περὶ ὧν δὲν μαρτυρεῖται μέν, ὅτι ἀνέρχονται εἰς αὐτὸ τὸ ἔτος τῆς ἀρχῆς τοῦ Εὐκλείδου, ἀλλ' οἵτινες ἀπαντῶνται ἐν τοῖς δημοσίοις γράμμασιν ἀπὸ τούτου τοῦ χρόνου[4]. Οὕτω τὰ μετ' Εὐκλείδην ψηφίσματα

[1] [Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Β' σ. 530].

[2] Στοὰ βασίλειος. Ἴδε [Köhler] ἐν τῷ Hermes Τόμ. Β' [1867] σ. 30 [Corpus Inscriptionum Atticarum Τόμ. Α', 61, στ. 7 κ. ἑ· [κ]α[τ]α[θέν]τ[ων πρόσθεν τ]ῆ[ς] στοᾶς τῆς βασιλείας. Πρβλ. ***Ἀνδοκίδου*** Περὶ τῶν μυστηρίων 82, 85. ***Αἰλιανοῦ*** Ποικίλη ἱστορία VI, 1. ***Ἁρποκρατίωνα*** καὶ ***Σουίδαν*** ἐν λ. Κύρβεις. Ἴδε τὰ περὶ τῆς βασιλείου στοᾶς ἀρχαῖα χωρία παρὰ Milchhöfer ἐν τῇ τοῦ Curtius Stadtgeschichte von Athen σ. XC, στ. 67 κ. ἑ.]

[3] ***Ἀνδοκίδου*** Περὶ τῶν μυστηρίων 95· ἔμπροσθεν τοῦ βουλευτηρίου ***Λυκούργου*** κατὰ Λεωκράτους 126. Πρβλ. Bergk ἐν τῇ τοῦ Schiller ἐκδόσει τοῦ ***Ἀνδοκίδου*** 129. Curtius Attische Studien Τεῦχ. Β' σ. 66.

[4] Ὁ περὶ διαιτητῶν νόμος ἀνέρχεται κατὰ τὸν Meier εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Εὐκλείδου· ἀλλ' ἀντίθετος εἶνε ἡ γνώμη τοῦ Schömann Verfassungsgeschichte [Athens] σ. 44 κ. ἑ. [***Τοῦ αὐτοῦ*** Griechische Alterthümer ἐκδ. γ' Τόμ. Α' σ. 499. Schö-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τοῦ δήμου διαγινώσκονται ἐκ τούτου, ὅτι ἐν αὐτοῖς δὲν ἀντικαθιστῶνται οἱ γραμματεῖς πλέον μετὰ τῶν πρυτανειῶν τῆς βουλῆς. Κατὰ ταῦτα διωρίζοντο δι' ὅλον τὸ ἔτος [1], ἡ δὲ καινοτομία αὕτη ἀπεσκόπει πιθανῶς εἰς τὴν ἀσφαλεστέραν ἐξέλεγξιν τῶν ψηφισμάτων τοῦ δήμου. Εἰς δὲ τὰς καινοτομίας τῶν χρόνων τούτων ἀνήκει μεταξὺ ἄλλων καὶ ἡ εἰσαγωγὴ τοῦ ὀνόματος τῆς θεᾶς Ἀθηνᾶς ἀντὶ τοῦ ἀρχαϊκωτέρου τύπου τῆς Ἀθηναίας [2].

Ἐφρόντισαν δὲ συμφώνως πρὸς τὰς γνησίας παραδόσεις τῶν Ἀθηνῶν καὶ περὶ διαφυλάξεως τῆς δόξης τῆς πόλεως ὡς τροφοῦ τῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν καὶ περὶ ἀνυψώσεως τῆς παιδεύσεως τοῦ λαοῦ κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰς ἐπὶ τῶν τυράννων πιεστικὰς διατάξεις [3]. Ἐπ' αὐτοῦ δὲ ἤδη τοῦ Εὐκλείδου ἐλήφθη φροντὶς περὶ συναγωγῆς συγγραφῶν [4], ἐπειδὴ ἴσως αἱ πρότερον ἤδη προυπάρ-

mann-Lipsius Griechische Alterthümer. Τόμ. Α' σ. 51]. Ἡ δὲ εἰς τοὺς προέδρους μεταβίβασις τῆς ἐπιψηφίσεως εἶνε μεταγενεστέρα τοῦ 378 π. Χ. (Ὀλυμπ. 100, 3) κατὰ τὸν Böckh (Mondcyclen [der Hellenen] σ. 46).

[1] Böckh Epigraphisch-chronologische Studien σ. 40 Sauppe ἐν τῷ Philologus Τόμ. XIX, σ. 249. [C. Schäfer De scribis Atheniensium. 1878].

[2] Böckh Staatshaushaltung der Athener Τόμ. Β' ἐκδ. γ' σ. 43. [Reinach Traité d'épigraphie Grecque σ. 260]. Ἀλλ' ὁ τύπος Ἀθηναία παρουσιάζεται καὶ ἀργότερον. Ἴδε [Köhler] ἐν τῷ Hermes Τόμ. VII [1872] σ. 162. Ὁμοίως τὸ ἀρχαιότερον ἐμ πόλει ἀντικαθίσταται ὑπὸ τοῦ ἐν ἀκροπόλει. C(arl) Curtius De act[orum publ[icorum] cura σ. 20. Ἐν δὲ τοῖς ψηφίσμασι τῶν μετευκλειδείων χρόνων ἀναγράφονται τακτὰ ποσὰ πρὸς χάραξιν καὶ στῆσιν τῶν περιλαμβανουσῶν αὐτὰ στηλῶν. Schöne Griechische Reliefs σ. 18. Reinach ἐνθ' ἀν σ. 308 κ.ἑ.].

[3] Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Δ' σ. 41.

[4] Μεταξὺ τῶν ἐπὶ συναγωγῇ τεθαυμασμένων (***Ἀθηναίου*** I, σ. 3) ἀναγράφεται καί τις Εὐκλείδης. Διακρίνει δ' ἐν τῇ ἀναγραφῇ ταύτῃ ὁ ***Ἀθήναιος*** δύο τάξεις, τοὺς συναγαγόντας βιβλία διὰ χρημάτων δημοσίων καὶ ἰδιώτας οὓς διαστέλλει διὰ τῆς προσθήκης τοῦ ἔργου ἑκάστου. Τούτων ἡ πρώτη ὁμὰς ἀπετελεῖτο βεβαίως ἐξ ἀνδρῶν γνωστῶν ἐν τῇ ἱστορίᾳ. Διὰ ταῦτα ὁ πρὸς τῷ Πολυκράτει καὶ τῷ Πεισιστράτῳ καὶ τοῖς βασιλεῦσι τοῦ Περγάμου συναναγραφόμενος Νικόκρατος εἶνε κατ' ἐμὴν γνώμην (Archäologische Zeitung 1844 σ. 347), Νικοκλῆς ὁ Κύπριος, οὕτω δὲ πρέπει νὰ διορθωθῇ τὸ ὄνομα· ὁ δὲ μετὰ τῆς τάξεως ταύτης συναναφερόμενος Εὐκλείδης οὐδεὶς ἄλλος δύναται νὰ εἶνε πλὴν τοῦ περιωνύμου ἄρχοντος. Ἴσως δὲ ἀντὶ τῶν λέξεων Εὐκλείδην τὸν καὶ αὐτὸν Ἀθηναῖον δέον νὰ γράψωμεν τὸν ἄρχοντα ἢ ἄρξαντα Ἀθηναίων. Ταῦτα παρὰ τὰς ἀντιρρήσεις τοῦ M. H. E. Meier (Opuscula Τόμ. Α' σ. 85). Ἀλλὰ καὶ ὁ Becker (Charicles Τόμ. Β' σ. 119) ἀποδέχεται ὡς ἰδιώτου τινὸς βιβλιοθήκην τὴν τοῦ παρὰ τῷ ***Ἀθηναίῳ*** Εὐκλείδου.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

χουσαι εἶχον καταστραφῇ ἐκ πταίσματος τῶν τυράννων. Καὶ τὴν ἄμιλλαν δὲ τῶν πολιτῶν περὶ τῶν ἑορτῶν τῆς πόλεως ἐζήτησαν νὰ θερμάνωσι, ψηφισθείσης ὑπὸ τῶν φυλῶν ἑκάστων ἀπὸ τοῦ ἔτους τῆς ἀρχῆς τοῦ Εὐκλείδου ἱδρύσεως τιμητικῶν στηλῶν εἰς τοὺς διὰ χρηματικῶν θυσιῶν καὶ ἰδίων ὑπηρεσιῶν συνεργήσαντας εἰς τὴν λαμπροτέραν τέλεσιν τῶν ἑορτῶν τῶν θεῶν τῆς πόλεως [1].

Τέλος δὲ δὲν ἐλησμόνησαν καὶ τὸ καθῆκον τῆς εὐγνωμοσύνης πρὸς τοὺς θεοὺς καὶ τοὺς ἐν τῇ ξένῃ φίλους τῶν Ἀθηναίων. Ἐκ Θηβῶν εἶχον ἐξορμήσει οἱ ἐλευθερωταί· διὸ ὁ Θρασύβουλος, ὅστις εἶχε τὴν γνώμην, ὅτι αἱ δύο γείτονες πόλεις ὤφειλον ἐν τῷ μέλλοντι νὰ διατηρήσωσι φιλίας σχέσεις, ἀνέθηκε μετὰ τῶν ἑταίρων ἐν τῷ Ἡρακλείῳ τῶν Θηβῶν πρὸς ἔνδειξιν τῆς εὐγνωμοσύνης καὶ ὡς σύμβολον τῆς φιλίας τῶν δύο πόλεων ἀνάθημα παριστάνον τὴν Ἀθηνᾶν καὶ τὸν Ἡρακλέα· ἦσαν δὲ κολοσσιαῖα λίθινα ἔργα ἐκ τοῦ ἐργαστηρίου τοῦ Ἀλκαμένους [2]. Ἐν συνόλῳ δ' ἐψηφίσθησαν κατὰ πρότασιν τοῦ Ἀρχίνου χίλιαι δραχμαὶ πρὸς διανομὴν μεταξὺ τῶν ἐλευθερωτῶν τῆς πόλεως, ἵνα δυνηθῶσι νὰ προσφέρωσι δι' αὐτῶν θυσίας καὶ ἀναθήματα. Ἀλλὰ τὸ χρῆμα τοῦτο διενεμήθη μόνον εἰς τοὺς ἑκατὸν ἐκείνους τοὺς ἐν Φυλῇ πολιορκηθέντας ὑπὸ τῶν τριάκοντα. Οὗτοι δὲ διὰ τῆς δωρεᾶς ταύτης καὶ τοῦ ψηφισθέντος ὑπὲρ αὐτῶν ἐξ ἐλαίας στεφάνου [3] ἀνωμολογήθησαν ὡς οἱ καταγαγόντες τὸν δῆμον καὶ σώσαντες τὴν πόλιν.

---

[1] Οὕτως ἡ Πανδιονὶς φυλὴ εἰπόντος τοῦ Καλλικράτους προβαίνει εἰς ἴδιον ψήφισμα, τὸ ἐν τῷ Corpus Inscriptionum Graecarum Τόμ. Α' ὑπ' ἀρ. 213.

[2] ***Παυσανίου*** IX, 11, 6. Τὸ κείμενον τοῦ ***Παυσανίου*** περὶ τοῦ ἐν τῷ Ἡρακλείῳ τῶν Θηβῶν ἀναθήματος εἶν' ἐφθαρμένον. Πιστεύω δὲ, ὅτι ἡ ἀνάθεσις ἔγεινεν ἀμέσως μετὰ τὴν εἰς Ἀθήνας κάθοδον, καὶ διὰ τοῦτο ἐλήφθησαν ἕτοιμα ἀγάλματα ἐκ τοῦ ἐργαστηρίου τοῦ Ἀλκαμένους. Ἂν δὲ οὕτως ἔχῃ τὸ πρᾶγμα, δὲν παρίσταται ἀνάγκη, ὅπως, στηριζόμενοι εἰς τοῦτο τὸ χωρίον, ἀποδεχθῶμεν μετὰ τοῦ Löschke (Πρόγραμμα τοῦ ἐν Δορπάτῃ γυμνασίου τοῦ 1887) δύο γλύπτας φέροντας τὸ αὐτὸ ὄνομα Ἀλκαμένης καὶ νὰ διαστείλωμεν τὸν μαθητὴν τοῦ Φειδίου καὶ τὸν καλλιτεχνήσαντα τὸ δυτικὸν ἀέτωμα τοῦ ἐν Ὀλυμπίᾳ ναοῦ τοῦ Διός.

[3] Ἡ πρότασις αὕτη τοῦ Ἀρχίνου περὶ τοιαύτης τιμῆς πρὸς τοὺς καταγαγόντας τὸν δῆμον μνημονεύεται ὑπὸ τοῦ ***Αἰσχίνου*** (Κατὰ Κτησιφῶντος 187).

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Β'.

ΑΙ ΑΘΗΝΑΙ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΠΑΛΙΝΟΡΘΩΣΙΝ.

Οὕτως οἱ Ἀθηναῖοι ἐπεζήτησαν τὴν παλινόρθωσιν τῆς ἀθηναϊκῆς πολιτείας μετὰ τὴν ἀνατροπὴν τῆς δημοκρατίας ὑπὸ ἀρχόντων διατρεξάντων ἐντὸς ὀλίγων μηνῶν πάντα τὰ στάδια ἀκαθέκτου τρομοκρατίας καὶ οἵτινες διὰ τοῦτο ἤδη ἐν ἀρχαίοις χρόνοις ἀπεκλήθησαν οἱ τριάκοντα τύραννοι[1]. Ἡ δὲ διαλλαγὴ καὶ ἡ καθησύχασις τῶν πνευμάτων κατέστη εὐχερεστέρα ὑπὸ τῆς τελείας ἐξολοθρεύσεως τῆς μιᾶς τῶν τριῶν φατριῶν κατ' αὐτὸν τὸν χρόνον τῆς νίκης αὐτῆς. Ἡ φατρία αὕτη εἶχε καταδικάσει ἑαυτήν, ἅτε ὑπὸ μὲν τὸ πρόσχημα ἀφηρημένων περὶ πολιτείας θεωριῶν ἐπιφανείσης τῆς κοινοτάτης πλεονεξίας ἐν ὅλῃ αὐτῇ τῇ γυμνότητι, τῆς δὲ ἠθικῆς κακίας τῶν ἡγετῶν τῆς φατρίας ὑπ' οὐδεμιᾶς ἀντιρρόπου ἀρετῆς μετριαζομένης ἢ ἀνορθουμένης. Πράγματι, ὡς εἰ μὴ ἤρκει ἡ ἐν αὐτῇ τῇ πόλει ἐναγεστάτη αὐθαιρεσία τῶν τυράννων, εἶχον οὗτοι καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς ἐξωτερικαῖς σχέσεσι μόνον καταισχύνην παρασκευάσει εἰς τὴν πολιτείαν, πρὸς δὲ τούτοις ἐν ταῖς κρισιμωτάταις ὥραις εἶχον ἐξελεγχθῇ ἀσθενεῖς,

[1] Τριάκοντα τύραννοι καλοῦνται ἤδη παρὰ τοῦ *Ἀριστοτέλους* (Ῥητορ. II, 24, σ. 105, 24). Ὁμοίως δὲ καὶ παρὰ *Διοδώρῳ τῷ Σικελιώτῃ* (XIV, 2). Πρβλ. *Κορνήλιον Νέπωτα* ἐν Βίῳ Θρασυβούλου 3 καὶ *Ἰουστῖνον* (V, 10).

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἀσύνετοι καὶ ἀμβλεῖς τὴν ὄψιν. Διὰ δὲ τῆς ἕνεκα τοῦ κοινοῦ πρὸς τοὺς ὀλιγαρχικοὺς μίσους συνενώσεως τῶν λοιπῶν φατριῶν ἐπετεύχθησαν αἰσίως οἱ χρηστοὶ θεσμοὶ τοῦ ἔτους τῆς ἐλευθερίας, καὶ ὁ ἐνιαυτὸς τῆς ἀρχῆς τοῦ Εὐκλείδου ἀπέβη ἡ ἀπαρχὴ νέας ἀφετηρίας διὰ τὰς τύχας τῶν Ἀθηνῶν. Ὀφείλομεν δὲ νὰνομολογήσωμεν καὶ θαυμάσωμεν τὴν δεξιότητα τῶν ἡγετῶν, τὸ ἐπικρατῆσαν πνεῦμα σωφροσύνης καὶ συνέσεως ὡς καὶ τὸν σοβαρὸν ὑπὲρ παντὸς ἀγαθοῦ ζῆλον τὸν καταλαβόντα τὸν δῆμον. Ἀληθῶς δὲ ἡ εὐγενὴς τῶν Ἀθηναίων φύσις δὲν κατεφάνη μόνον ἐν τῇ ὑπερνικήσει ἐχθρῶν δολερῶν, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ ἐν τῇ καταδειχθείσῃ προθέσει περὶ βελτιώσεως καὶ χαλιναγωγήσεως ἑαυτῶν, ἐν τῇ μετὰ συνέσεως καὶ εὐβουλίας ἀπὸ τῶν παθημάτων διδασκαλίᾳ καὶ ἐν τῇ καταργήσει θεσμῶν ἀπηρχαιωμένων ἢ τοὐναντίον τῇ ἐπανόδῳ εἰς ἀρχαιοτέρας πολιτικὰς διατάξεις. Τὴν ὑψηλοφροσύνην δὲ αὐτῶν ἐμφανέστατα δεικνύει ἡ τώρα μετὰ τὴν μόλις ἐπελθοῦσαν σωτηρίαν ἐπιδειχθεῖσα φροντὶς αὐτῶν οὐ μόνον περὶ ἀποκαταστάσεως τῆς εἰρήνης καὶ τῆς εὐημερίας, ἀλλὰ καὶ περὶ ἐπιστημονικῶν καθιδρυμάτων καὶ περὶ προστασίας τῆς τέχνης.

Ἀλλ' ἡ ποθουμένη ἀνανέωσις τῆς πολιτείας δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπιβληθῇ διὰ θεσμῶν ἔξωθεν ἐπιβαλλομένων· ἡ δὲ κατόρθωσις αὐτῆς ἔπρεπε νὰ προέλθῃ ἀναποσπάστως ἀπ' αὐτῆς τῆς καθ' ἑαυτὴν συστάσεως τῆς πολιτικῆς κοινωνίας, ἥτις δὲν ἠδύνατο νὰ μεταβληθῇ διὰ μεμονωμένων νόμων καὶ πολιτικῶν διατάξεων.

Ἡ ἠθικὴ ὑγιεία τῶν ἑλληνίδων πόλεων ἠρείδετο πρὸ πάντων εἰς τὴν πιστὴν ἐμμονὴν τῶν ζώντων εἰς τὰς παραδόσεις τοῦ παρελθόντος, εἰς τὴν πίστιν πρὸς τοὺς πατρίους θεούς, εἰς τὴν ἀφοσίωσιν πρὸς τὴν πολιτείαν καὶ εἰς τὴν ἱερὰν τήρησιν πάντων ἐκείνων ὅσα ἦσαν καθιερωμένα ὑπὸ τῶν ἠθῶν καὶ τῆς νομοθεσίας ὡς κανὼν τοῦ κοινωνικοῦ βίου. Ἀλλὰ τὰ θεμέλια ταῦτα τῆς κοινῆς εὐημερίας εἶχον ἤδη κλονηθῇ ἀπὸ μακροῦ, ἰδίως δὲ μέγιστος ὑπῆρξεν ὁ ὑπὸ τῶν συμβάντων τῶν τελευταίων ἐτῶν προκληθεὶς

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

κλονισμός. Ἐντὸς χρόνου βραχέος εἶχον ἐπέλθει ἐν Ἀθήναις τέσσαρες ἐν ὅλῳ μεταβολαὶ πολιτεύματος, μετὰ δὲ τὰς βιαίας διακοπὰς τοῦ νομίμου καθεστῶτος δὲν ἐπήρχετο κἂν, οἵαν ἐκ τῶν περιστάσεων ἀνέμενέ τις, εὐσταθὴς ἐπιστροφὴ πρὸς τὴν ἀρχαίαν τάξιν τῶν πραγμάτων, ἀλλὰ διετηρήθη δισταγμός τις καὶ ἀστάθειά τις, καθ' ἃ ἀποδεικνύει ἡ πρότασις τοῦ Φορμισίου [1].

Πρὸς τούτοις δὲ ἡ κρατοῦσα μόρφωσις τῶν χρόνων ἐκείνων εἶχε πάντοτε ἀπεργασθῇ τὴν ἐξασθένησιν τῆς δυνάμεως τῆς παραδόσεως, τὴν χαλάρωσιν τῶν συνεχόντων τὸν δῆμον δεσμῶν καὶ τὴν εἰς τοὺς πολίτας ἑκάστους ἐν πᾶσι τοῖς κρισίμοις ζητήμασιν ὑπόδειξιν τῆς ἰδίας ἑαυτῶν κρίσεως ὡς τοῦ ἀρίστου γνώμονος. Καὶ τἆλλα δὲ θεμέλια τῆς εὐημερίας τοῦ βίου εἶχον κλονηθῇ· Οἱ ἀγρόται καὶ τὸ πλῆθος ἔπασχον ἐκ τῶν δεινῶν ἐπακολούθων τοῦ μακροῦ πολέμου, ὅστις εἶχεν ἐξολοθρεύσει τὴν δημοσίαν εὐημερίαν καὶ εἶχε καταστρέψει τὴν πεποίθησιν, ἧς ἡ ἀναβίωσις ἦτο δυσχερεστέρα τῆς ἀνορθώσεως οἱασδήποτε ὑλικῆς ζημίας. Τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ ἐπικοινωνία εὑρίσκοντο ἐν μαρασμῷ. Οἱ ἀγροὶ ἔμενον παρημελημένοι, καὶ ἡ ἀξία αὐτῶν εἶχεν ἐκπέσει· μόνον δὲ διὰ μεγάλων θυσιῶν καὶ ἀγώνων ἠδύνατο νὰ ὑψωθῇ πάλιν ἡ γεωργία. Τὸ ἔργον δὲ τοῦτο ἦτο τὸ μάλιστα πάντων ἐπεῖγον, ἀλλ' ἔλειπε τὸ χρῆμα, ἐπειδὴ ἕνεκα τῆς μεγάλης ἐλλείψεως ἀσφαλείας πολλοὶ τῶν πλουσίων πολιτῶν εἶχον τοποθετήσει τὸ χρῆμα αὐτῶν ἐν τῇ ξένῃ [2], τῶν δὲ μετοίκων, οἵτινες ἦσαν οἱ κυρίως χρηματιζόμενοι, μέγας μὲν ἀριθμὸς εἶχε μεταναστεύσει, ἄλλοι δ' εἶχον καταστραφῇ ἢ φονευθῇ. Ἀλλὰ πρὸ πάντων ἔλειπεν ἡ ἀγάπη πρὸς τὴν γεωργίαν, ἥτις καὶ μόνη θὰ ἠδύνατο νὰ ὑπερνικήσῃ τὰς παντοίας δυσχερείας· ἡ ἄφθονος ἀπὸ θαλάσσης προσκομιδὴ εὐώνων ἐπιτηδείων εἶχεν ἐθίσει εἰς τὴν ἀργίαν, καὶ οἱ πολῖται προετίμων τὴν ἐν τῇ ἀγορᾷ ἐξώνησιν τῶν καθημερινῶν

[1] Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Δ' σ. 65.

[2] *Ἀθηναίου* [XII.] σ. 532. Περὶ τῆς σπάνιος ἀργυρίου ἴδε *Λυσίαν* [Ὑπὲρ τῶν Ἀριστοφάνους χρημάτων] 11.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τροφίμων τῆς ἐν τῷ ἰδίῳ ἀγρῷ καλλιεργείας αὐτῶν. Ὑπὸ δὲ τοῦ πολέμου καὶ τῆς στάσεως εἶχον διαταραχθῆ αἱ περὶ τὴν δίαιταν συνήθειαι τῶν μικρῶν γαιοκτημόνων, ἀπομαθόντων τὰ ἔργα αὐτῶν, ἐθισθέντων εἰς τὸ πλανᾶσθαι καὶ βαρυνθέντων τὴν συνεχῆ ἐργασίαν.

Ταῦτα δὲ πάντα κατέστησαν ἀδύνατον τὴν ἐκ βάθρων βελτίωσιν τῶν οἰκονομικῶν ὅρων· διὰ τοῦτο δ' ἔλειπεν ἡ εὐεργετικὴ ἐκείνη γαλήνη, ἥτις θὰ ἠδύνατο νὰ ἐπιτευχθῇ δι' ἐπανόδου εἰς τὰ γεωργικὰ ἔργα καὶ εἰς τὰς στερεὰς βάσεις τῆς προτέρας εὐημερίας, καὶ ταῦτα ἐν ᾧ εἴπερ ποτὲ εἶχεν ὁ δῆμος ἀνάγκην τοιαύτης γαλήνης· ἀληθῶς δὲ πλεῖστα ὅσα αἴτια εἶχον συντελέσει εἰς τὸ νὰ κλονήσωσιν ἐκ βάθρων τὴν εὐστάθειαν καὶ ἠρεμίαν τῶν πολιτῶν. Ἦσαν δὲ ταῦτα ἡ μέχρις ἐπ' ἐσχάτων ὀσημέραι ἐπιτεινομένη ῥῆξις τῶν φατριῶν, καθ' ἣν ἵσταντο ἀντιμέτωποι ἀλλήλων οὐ μόνον αἱ διάφοροι τάξεις, ἀλλὰ καὶ τὰ μέλη ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ οἴκου, πρὸς δ' ἐπὶ τούτοις ἡ ταχεῖα ἐναλλαγὴ νίκης καὶ ἥττης, ὑπερφροσύνης καὶ ἀπελπισμοῦ, ὁ θάνατος πλείστων ὅσων πολιτῶν κατὰ τὸν αἱματηρὸν πόλεμον, ἡ ἔκλειψις τῶν ἀρχαίων οἴκων, ἡ συρροὴ νέων ἀνθρώπων, οἵτινες οὔτε Ἀθηναῖοι ἦσαν ἐκ γενετῆς οὔτε τὴν παίδευσιν τοῦ Ἀθηναίου εἶχον, τέλος δ' αἱ ἐπάλληλοι ἐκεῖναι ἔκτακτοι περιπέτειαι αἱ ἐπακολουθήσασαι σωρηδὸν κατὰ τὸ πέρας τοῦ πολέμου. Ὁ βίος εἶχεν ἀποβῆ ὀσημέραι μᾶλλον ἀνήσυχος καὶ μεστὸς ἀδημονίας· ἡ ἔμφυτος δραστηριότης τοῦ ἀττικοῦ λαοῦ εἶχεν ἐκφυλισθῆ, μετατραπεῖσα εἰς ἄστατον σπουδὴν καὶ σφοδρὰν ὁρμήν, μόνον ἕνεκεν ἐξαντλήσεως παροδικῶς πραϋνομένην. Τὴν πόλιν διακατεῖχον αἰφνίδιοι ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν μεταβολαὶ διαθέσεων, καὶ ὁ ἀποδημήσας ἐπὶ τρεῖς μόνον μῆνας δὲν ἀνεγνώριζεν αὐτὴν καὶ πάλιν κατὰ τὰ λεχθέντα ὑπὸ τοῦ κωμικοῦ Πλάτωνος [1].

Τοιαύτης δὲ κρατούσης ἀνησυχίας, πῶς ἦτο δυνατὸν νὰ εὑρε-

[1] Meineke Fragmenta Comicorum Graecorum Τόμ. Β' σ. 692· καὶ γὰρ τρεῖς ἐάν τις ἐκδημήσῃ μῆνας, οὐκέτι ἐπιγινώσκειν τὴν πόλιν.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

θῶσι στερεὰ θεμέλια, ἐφ' ὧν νὰ βασίσῃ ὁ δῆμος ὁμοφώνως τὸ νέον οἰκοδόμημα τῆς πολιτείας; Ὁ ἰσχυρότατος τῶν δεσμῶν ἁπάντων, ἡ θρησκεία, εἶχεν ἀποβάλει πᾶσαν ἐπίδρασιν, ἅτ' ἐρειδομένη ἐπὶ τὴν πιστὴν καὶ πρόθυμον ἀφοσίωσιν εἰς τὴν παράδοσιν τῶν πατέρων. Ἀπ' ἐναντίας δὲ τὸ σύγχρονον πνεῦμα, οὗ ἐκδήλωσις εἶνε ἡ σοφιστική, χαρακτηρίζει ἡ ἀντίρρησις πρὸς τὸ παραδεδομένον, ἡ θρασεῖα ἐπίκρισις τῆς ἀφελείας τῶν προγόνων, ὁ δισταγμὸς καὶ ὁ χλευασμός. Ἄλλως δὲ κατὰ τὰ ἔτη τοῦ πολέμου τὰ πνεύματα εἶχον ἐξαγριωθῆ καὶ οἱ πάτριοι θεσμοὶ εἶχον ἀποβάλει πᾶσαν δύναμιν. Ἥτο δέ τι σπάνιον ὁ πρὸς ἄσυλόν τι σεβασμὸς καὶ ἡ εὐλάβεια πρὸς ἐχθρὸν φυγόντα εἰς ναόν [1].

Καὶ αἱ συμφοραὶ δὲ τῆς πολιτείας συνετέλεσαν εἰς κλονισμὸν τῆς θρησκευτικῆς συνειδήσεως, καὶ ταῦτα διότι ἡ ἑλληνικὴ θρησκεία δὲν εἶχέ τι τὸ ἰδεῶδες καὶ ὑπερέκεινα τῶν αἰσθήσεων, τὸ ξένον πρὸς τὸν χῶρον καὶ τὸν χρόνον, ἀλλὰ συνεδέετο στενότατα πρὸς τὰς δεδομένας περιστάσεις. Οἱ θεοὶ ἦσαν οὕτω συμφυεῖς πρὸς τὰς πόλεις ἐν αἷς ἐλατρεύοντο δημοσίᾳ, ὥστε οἱ πολῖται ἐθεώρουν αὐτοὺς ὑπευθύνους ἐπὶ τοῖς δημοσίοις πράγμασι, καὶ διὰ ταῦτα ἀπέβαλλον τὴν πρὸς αὐτοὺς ἐμπιστοσύνην ὁσάκις ἔβλεπον ἀτυχοῦσαν τὴν εἰς τὴν προστασίαν αὐτῶν ἀνατεθειμένην πολιτείαν. Οὕτω μετὰ τὴν σικελικὴν ἐκστρατείαν ἐπῆλθε περιφρόνησις τῆς μαντείας, ἐπειδὴ ἐθεώρησαν ἑαυτοὺς ἀπατηθέντας ὑπὸ τῶν φωνῶν καὶ τῶν σημείων τῶν θεῶν, ἡ δὲ πρὸς τοὺς θεοὺς αὐστηρὰ πίστις καὶ εὐλάβεια τοῦ Νικίου ὑπελήφθη ὄχι ἀδίκως μία τῶν αἰτιῶν τῆς πανωλεθρίας τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου [2].

[1] Οὕτως ἐπαινεῖται ὁ Ἀγησίλαος ὡς ἐξαίρετόν τι πράξας ὅτ' ἐφείσθη τῶν φυγόντων εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἰτωνίας Ἀθηνᾶς. *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. IV, 3, 20.

[2] *Εὐριπίδου* Ἰφιγένεια ἐν Ταύροις στ. 560, 570 κ. ἑ.·

[Ἀλλ' οὐ τὰ πρὸς θεῶν εὐτυχεῖ δίκαιος ὤν.
. . . . . .
οὐδ' οἱ σοφοί γε δαίμονες κεκλημένοι
πιηνῶν ὀνείρων εἰσὶν ἀμεμπτότεροι.
Πολὺς ταραγμὸς ἔν τε τοῖς θείοις ἔνι
κἀν τοῖς βροτείοις . . .

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Εἰς ταῦτα δὲ πάντα προσετέθη καὶ ἡ καθ' ὅλου διάθεσις τοῦ δημοκρατικοῦ πλήθους προθυμουμένου νὰπαλλαγῇ πάσης ἀρχῆς· διὸ ἐπανέστησαν καὶ κατὰ τῶν θεῶν καὶ ἀπεσχίσθησαν ἀπ' αὐτῶν ἐπιτρεψάντων τὴν πτῶσιν τῆς πολιτείας. Ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ ἄνθρωποι δὲν ἠδύναντο νὰ μείνωσιν ἄνευ θρησκείας, σὺν τῇ ἀποστασίᾳ ἀπὸ τῆς πατρίου πίστεως ἐπῆλθε κλίσις πρὸς ξένας λατρείας καὶ πρὸς τῇ ἀπιστίᾳ ἐξεβλάστησεν ἀγρία σπορὰ προλήψεων καὶ δεισιδαιμονιῶν. Ἀφορμὴν δὲ πρὸς ταῦτα ἔδωκαν ἡ κατὰ θάλασσαν ἐπικοινωνία τᾶς πόλεως καὶ τὸ πλῆθος ξένων ἐποίκων. Ὡς δὲ εἰς τὴν δημώδη γλῶσσαν τῶν Ἀθηναίων ἤδη περὶ τὰ τέλη τοῦ πολέμου εἶχον ἐγκαταμιχθῆ παντοῖαι λέξεις μὴ ἑλληνικαὶ [1], οὕτως εἰσήχθη ὁσημέραι μᾶλλον καὶ ἡ λατρεία ξένων θεῶν, τοῦ φρυγικοῦ Σαβαζίου, τῆς θρᾳκικῆς Κοτυττοῦς, τοῦ συρίου Ἀδώνιδος [2]. Ἀντὶ δὲ ὑγιοῦς πρὸς τοὺς θεοὺς εὐλαβείας, διατρανουμένης διὰ τῆς πιστῆς καὶ προθύμου συμμετοχῆς εἰς τὰς λατρείας τῶν θεῶν τῆς πόλεως, κατέλαβε τὰ πνεύματα νοσηρὸς φόβος πρὸς τοὺς ἀοράτους δαίμονας, ἡ δεισιδαιμονία ἐκείνη, ἧς ἡ ἀνάπαυσις ἐπεζητεῖτο ἐν παντοίοις μυστικοῖς ὀργιασμοῖς [3]. Ὡς ἐκ τούτου δὲ ἀπέβη ὁσημέραι μείζων ἡ ταραχὴ τῶν πνευμάτων καὶ ἡ παρὰ τῶν πολιτῶν ἀποτίναξις πάσης τάξεως καὶ πειθαρχίας. Ἀκάθαρτοι ἀγύρται, ἤτοι ἐπαιτοῦντες ἱερεῖς, περιεφέροντο ἀπὸ οἴκου εἰς οἶκον συλλέγοντες ἀργύριον χάριν τῆς μεγάλης μητρὸς τῶν θεῶν καὶ ἐπαγγελλόμενοι ὡς ἀντάλλαγμα

[1] *Ψευδοξενοφῶντος* Ἀθηναίων πολιτεία 1, 8· κεκραμένη ἐξ ἁπάντων τῶν Ἑλλήνων καὶ βαρβάρων.

[2] Περὶ τῆς εἰσορμήσεως τῶν ξένων λατρειῶν ἴδε Bergk [Commentationes de] rel[iquiis] com[oediae Att[icae] σ. 75. Foucart ἐν τῷ Bulletin de correspondance Hellénique Τόμ. VII [1883 σ. 511]. Ἡ δὲ λατρεία τῆς Ἴσιδος εἰσήχθη διὰ τοῦ Αἰγυπτίου Λυκούργου, τοῦ πάππου τοῦ ῥήτορος. Ἴδε Köhler ἐν τῷ Hermes Τόμ. V [1870 σ. 351.

[3] Περὶ δὲ τῆς διαλύσεως τῆς θετικῆς θρησκείας διὰ τῆς ἐκβλαστήσεως ἀλληγοριῶν, φαντασικῶν δαιμόνων ἀποτελούντων τὴν ἀκολουθίαν τῶν θεῶν καὶ ἐκπηγασάντων ἐκ τῆς ποιήσεως ἴδε Welcker Griechische Götterlehre Τόμ. Γ' σ. 227. Ἡ παιγνιώδης ποιητικὴ φαντασία, ἣν ἀντιπροσωπεύει ὁ Ὅμηρος, καὶ ἡ ἠθικὴ καὶ διδακτική, ἧς ἀντιπρόσωπος εἶνε ὁ Ἡσίοδος, τυγχάνουσι νῦν σοφιστικῆς διατυπώσεως.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τὸν ἐξιλασμὸν ἀπὸ πάσης ἁμαρτίας καὶ ἀπὸ παντὸς ἄγους. Πλῆθος δὲ γνωμῶν καὶ συγγραφῶν προσγραφομένων εἰς τὸν Ὀρφέα περιήγετο ὑπὸ τυχοδιωκτῶν, τῶν λεγομένων Ὀρφεοτελεστῶν[1], καὶ ἱδρύοντο συμφώνως πρὸς τὰς ἐν ταῖς τοιαύταις συγγραφαῖς περιλαμβανομένας ἀρχὰς μυστικοὶ θίασοι, ὧν σκοπὸς ἦτο ἡ ἀποκάθαρσις τῆς τεταραγμένης ἀνθρωπίνης ψυχῆς δι' ἀντικαταστάσεως τῶν ὑπὸ τῆς πολιτείας ἀνεγνωρισμένων μυστηρίων[2]. Ἐγγαστρίμυθοι συνήθροιζον περὶ ἑαυτοὺς τὰ χαίνοντα πλήθη, προσποιούμενοι, ὅτι ᾤκει ἐν ἑαυτοῖς δαίμων προφητεύων διὰ τοῦ στόματος αὐτῶν. Τοιοῦτος δέ τις, καλούμενος Εὐρυκλῆς, ἦτο ἤδη κατὰ τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου ἀνὴρ διάσημος ἐν Ἀθήναις, ἡ δὲ ἀπειρόκαλος αὐτοῦ τερατεία εἶχε τύχει τοσούτων ἐν τῇ πόλει θαυμαστῶν, ὥστε σχολὴ ὅλη ἐγγαστριμύθων μάντεων ἀπεκαλεῖτο ἐκ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ[3].

Βλέπομεν ἐντεῦθεν τὴν ἠθικὴν ἀνισορροπίαν καὶ ἀκολασίαν, αἵτινες ὑπῆρξαν τὰ ἐπακόλουθα τῆς αὐξανούσης ἀπιστίας· πρὸς δὲ τὰς ὀλιβερὰς ταύτας παραπλανήσεις τῆς θρησκευτικῆς συνειδήσεως συνεδέετο ἀμέσως καὶ ἡ ἀπάμβλυνσις τῆς ἠθικῆς κρίσεως. Αἱ ἀρεταὶ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ πολίτου, ἃς ἠξίουν οἱ ἑλληνικοὶ θεοί, συμπεριεφρονήθησαν. Ἐπιζητοῦντες δὲ τὴν δι' ἐξωτερικῶν καθαρμῶν καὶ παντοίων μαγγανευμάτων καθησύχασιν τῆς συνει-

[1] Τὸ ἔργον τῶν Ὀρφεοτελεστῶν συνεδέετο πρὸς τὸ ὄνομ.' αὐτοῦ ἐκείνου τοῦ Ὀρφέως, ἀφ' οὗ ἐκαλοῦντο οἱ ποιηταί, ὧν τὰ λείψανα συνῳδὰ πρὸς τὰ πορίσματα τῆς νεωτέρας ἐρεύνης (O. Kern De Orphei Epimenidis Pherecydis theogoniis quaestiones criticae. Ἐν Βερολίνῳ 1888) ἀνέρχονται εἰς τὸν ἕκτον αἰῶνα καὶ εἰς ἔτι προγενεστέρους χρόνους. Ἀλλὰ μεταξὺ τοῦ Ὀρφέως τούτου καὶ τοῦ τῶν μυστηρίων (Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Β' σ. 581) τοῦ κατερχομένου εἰς τὸν ἀδιέξοδον Ἅδην οὐδεμία μέχρι τοῦδε ἀνεκαλύφθη σχέσις

[2] Περὶ τῶν μυστικῶν ἑταιριῶν (θιάσων, ἐράνων) καὶ τῶν ὀργεώνων ἴδε Foucart Des associations religieuses chez les Grecs. Ἐν Παρισίοις. 1873. Περὶ δὲ τῶν ὀργιασμῶν τῶν ξένων λατρειῶν καὶ τῶν κατ' αὐτὰς ὀρχήσεων ἴδε τὸ διονυσιακὸν ἀγγεῖον τῆς συλλογῆς Σαβούρωφ παρὰ Furtwängler ἐν πίν. LXI.

[3] Περὶ τοῦ ἐγγαστριμύθου Εὐρυκλέους καὶ τῶν ἐγγαστριτῶν τῶν ἀπ' αὐτοῦ καλουμένων Εὐρυκλειδῶν ἴδε *Ἀριστοφάνους* Σφῆκ. στ. 1019. Schömann Griechische Alterthümer Τόμ. Β' ἐκδ. δ' σ. 294.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

δήσεως, οὐδεμιᾶς ἠξίουν προσοχῆς τὴν ἐσωτερικὴν κάθαρσιν, ἀπτόητοι εἵποντο εἰς τὰ κελεύσματα τοῦ ἐγωισμοῦ, καὶ ἀπέβαλον κατὰ μικρὸν καὶ αὐτὴν τὴν συναίσθησιν, ὅτι ἡ πολιτεία μόνον διὰ τῆς δικαιοσύνης τῶν πολιτῶν αὐτῆς δύναται νὰ συντηρηθῇ. Καὶ ὑπῆρχον μὲν ἐν τῇ ἡσυχίᾳ τοῦ οἴκου πολλοὶ ἀκόμη πολῖται ἐμμένοντες εἰς τὴν ἀρχαίαν πίστιν, ἀλλ' αὐτοὶ οἱ ἐξ αὐτῶν δυνάμενοι νὰ ἐπιδράσωσι μάλιστα ἐπὶ τὴν κοινωνίαν εἶχον μετὰ τῆς παιδεύσεως τῶν χρόνων ἐν οἷς ἔζων συναπορροφήσει καὶ τὸ δηλητήριον αὐτῆς.

Αὕτη δὲ ἡ θρησκεία ἦτο ἀνίσχυρος ναντιπαλαίσῃ πρὸς τὸ ἐχθρικὸν πνεῦμα τῆς ἐποχῆς καὶ ἠδυνάτει νὰντεπεξέλθῃ διὰ τῶν ἰδίων αὐτῆς ὅπλων πρὸς τὸν τὰ πάντα ἀρνούμενον ὀρθολογισμόν. Πρὸς τοῦτο ἐστερεῖτο τῆς ἀναγκαίας ἐκείνης ὑποστάσεως ἐσωτερικῆς ἀληθείας ἥτις ἠδύνατο νὰ δεσμεύσῃ τοὺς ἀνθρώπους, ἐπιβάλλουσα εἰς αὐτοὺς σεβασμὸν καὶ ἐξεγείρουσα τὴν πεποίθησιν. Μὴ ἐν αὐτοῖς ἤδη τοῖς ὁμηρικοῖς ἔπεσιν, ἅτινα ἐθεωροῦντο ὡς ἡ πηγὴ καὶ τὸ ἐπίσημον κείμενον τῆς πίστεως τοῦ λαοῦ, δὲν ἦτο ἀπαραγνώριστος παιγνιώδης τις μεταχείρισις τῆς θρησκευτικῆς πίστεως μετὰ ποιητικῆς ἐλευθερίας; Ἀφ' οὗ δὲ χρόνου ὁ ἐρευνῶν νοῦς εἶχεν εὕρει τὴν ἰδίαν ἑαυτοῦ ἔκφρασιν ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ, ἅπασαι αὐτῆς αἱ σχολαί, ὅσον ἄλλως καὶ ἂν ἀπεμακρύνοντο ἀλλήλων, συνεφώνουν ὅμως περὶ ἕν τι, περὶ τὸν χλευασμὸν καὶ τὴν καταπολέμησιν τῶν περὶ τῆς οὐσίας τῶν θεῶν δημωδῶν γνωμῶν. Μόνον δὲ ὁ τρόπος τῆς τοιαύτης καταπολεμήσεως ἦτο λίαν διάφορος; Καί τινες μὲν ἐζήτουν, καθ' ἃ ὁ Ἀναξαγόρας, νὰ ὑψωθῶσι δι ἀληθῶς φιλοσοφικοῦ πνεύματος ἀπὸ τῆς δημώδους θρησκείας εἰς ἀνωτέραν τινὰ καὶ καθαρωτέραν ἔννοιαν τοῦ θείου. Ἄλλοι δὲ οὐδεμίαν καθ' ὅλου ἐξάρτησιν τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ θείων δυνάμεων ἤθελον νὰποδεχθῶσι. Παραλλήλως δὲ ἀνεφύοντο καὶ νέαι φιλοσοφικαὶ σχολαὶ καὶ μετ' αὐτῶν νέαι ἀντιθέσεις ἐναντίον τῆς θρησκείας. Οὕτως ἀνεπτύχθη, ἐκ τῆς φυσικῆς φιλοσοφίας ἀπορρεύσασα, ἡ διδασκαλία τοῦ Δημοκρίτου, ὅστις ἦτο κατὰ μίαν γενεὰν

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

νεώτερος τοῦ Ἀναξαγόρου καὶ ἔτυχε μεγάλου ἀξιώματος κατὰ τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου [1]. Οὗτος ἐξήγαγεν ἐκ τῶν προγενεστέρων ἐρευνῶν τὸ πόρισμα, ὅτι μόνον ὂν εἶνε τὸ ἐν σώματι ὑπάρχον καὶ μόνη κινητικὴ δύναμις εἶνε ἡ βαρύτης τῶν σωμάτων. Ἐν τῷ μηχανικῷ αὐτοῦ κόσμῳ δὲν ὑπῆρχε θέσις διὰ τὸν θεὸν τοῦ Ἀναξαγόρου, διὰ Νοῦν σκοπίμως ἐνεργοῦντα· παρεῖχε δὲ μόνον εἰς τοὺς θεοὺς τοῦ δήμου ὡς εἰς δαίμονας ἥκιστα τιμητικὴν ὕπαρξιν [2], καὶ ἡρμήνευε τὰς παραδεδομένας θρησκευτικὰς ἰδέας ὡς προελθούσας ἐκ τῶν ἐντυπώσεων φυσικῶν φαινομένων ἐμποιούντων φόβον.

Καὶ ἡ διδασκαλία δὲ αὕτη εὗρεν ὀπαδοὺς ἐν Ἀθήναις καὶ διεκλόνησε μετὰ τῆς σοφιστικῆς τὰ πνεύματα πολλῶν πιστευόντων ἀκόμη. Τὸ γνωστότατον δὲ τῶν τοιούτων παράδειγμα εἶνε τὸ τοῦ Διαγόρου τοῦ Μηλίου, λυρικοῦ ποιητοῦ καὶ ἐμβριθοῦς ἀνδρὸς, οἰκείου τοῦ νομοθέτου Νικοδώρου τοῦ Μαντινέως κατὰ τὸν χρόνον ἐκεῖνον καθ' ὃν ἡ ἀρκαδικὴ αὕτη πόλις ἀπηλλάγη τῆς ἀπὸ τῆς Σπάρτης ἐξαρτήσεως καὶ καθιδρύθη εἰς αὐτόνομον πολιτείαν. Ἔπειτα δὲ ὁ Διαγόρας ἦλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας, καίτοι δὲ ἦτο πρότερον εὐσεβὴς ὑμνῳδὸς, κατέλαβεν αὐτὸν τώρα τὸ κράτος τῆς ἀμφιβολίας, ἡ δ' ἐπ' αὐτὸν ἐπίδρασις αὐτοῦ τοῦ Δημοκρίτου μετέβαλλεν αὐτὸν εἰς τολμηρὸν ἄθεον, χλευάζοντα τοὺς θεοὺς, οὓς πρότερον εἶχεν ὑμνήσει, καὶ ῥίπτοντα εἰς τὸ πῦρ τὸ ξόανον τοῦ Ἡρακλέους, ὅπως ὁ ἥρως τελέσῃ τὸν δέκατον τρίτον ἆθλον [3]. Ἀλλὰ μάλιστα προσέκρουσεν ὁ Διαγόρας εἰς τὸ θρησκευτικὸν αἴσθημα τῶν Ἀθηναίων διὰ τῆς περιφρονήσεως τῶν μυστηρίων, ὧν τὰς διδασκαλίας ἐκοινοποίει καὶ ἐξηυτέλιζεν.

[1] Κατὰ τὸν *Διογένην Λαέρτιον* (XIX, 41) ὁ Δημόκριτος ἦτο τεσσαράκοντα ἔτη νεώτερος τοῦ Ἀναξαγόρου· κατὰ ταῦτα δ' ἐγεννήθη [περὶ τὸ 460 π. Χ.] (Ὀλυμπ. 80).

[2] Τἀνθρωπόμορφα αὐτοῦ εἴδωλα τὰ μὲν ἀγαθοποιά, τὰ δὲ κακοποιὰ (*Σέξτου Ἐμπειρικοῦ* IX, 19 ἀντιστοιχοῦσί πως πρὸς τοὺς δαίμονας τῆς δημώδους πίστεως (Zeller Geschichte der griechischen Philosophie Τόμ. Α' ἐκδ. δ' σ. 836).

[3] *Ἀθηναγόρου* Πρεσβεία περὶ Χριστοῦ 5· ἵνα τὰς γογγύλας ἔψοι κατακόπτων τὸ τοῦ Ἡρακλέους ξόανον. Πρβλ. Arnold Hug Miscellanea philologica Πρόγραμμα Ζυρίχης. 1879.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Οὕτως ηὔξανον καὶ ἐπολλαπλασιάζοντο αἱ προςβολαὶ κατὰ τῆς θρησκείας, τὸ δὲ μέγα πλῆθος ἠδυνάτει νὰ διαγνώσῃ τὴν διάκρισιν μεταξὺ φιλοσοφίας καὶ σοφιστικῆς. Διὰ τοὺς πολλοὺς τελικὸν ἀποτέλεσμα τῆς πνευματικῆς ἐκείνης κινήσεως ἦτο ἡ τελεία ἀβεβαιότης· ἐξαιρουμένων δ' ἐκείνων ὅσοι, ἀγόμενοι ὑπὸ τῆς παρορμήσεως ἐνδομύχου τινὸς εὐσεβείας, ἐνέμενον εἰς τὸ ἀρχαῖον καὶ κατώρθονον νὰ ἐξάγωσιν ἐκ τῶν παραδόσεων τῶν πατέρων τὴν ἐν αὐταῖς ὑπολανθάνουσαν εὐγενῆ θρησκευτικὴν καὶ ἠθικὴν ἀλήθειαν, οἱ πλεῖστοι ἀπέρριπτον τὰ πάντα καὶ ἐκυμαίνοντο ἐν τῷ ῥεύματι τῆς συγχρόνου ἀπιστίας χωρὶς νὰ εὑρίσκωσιν ἀντιστάθμησιν δι' ἐκεῖνα ὅσα εἶχον ἀποβάλει.

Οἱ δὲ ἱερεῖς κατ' οὐδὲν συνετέλουν εἰς προστασίαν τῆς θρησκείας. Καὶ ἐπεδείκνυον μὲν ἐνίοτε στάσιν ἀρρενωπὴν, καταλαμβανόμενοι ὑπὸ ζήλου καὶ ὀργῆς ὑπὲρ τῶν θεῶν αὐτῶν, δὲν ἤθελον δὲ νὰ συναινέσωσιν εἰς τὴν ἀντικατάστασιν τῆς ζώσης ἐπιδράσεως θεῶν προςωπικῶν διὰ τῆς ἐνεργείας τυφλῶν φυσικῶν νόμων. Ὁ δὲ Διοπείθης, συνετῶς ἐπωφελούμενος τοὺς ἐν τοῖς τότε χρόνοις στασιαστικοὺς ἀγῶνας, εἶχεν ἀναδείξει πάλιν τὴν ἱερατείαν ἀληθῆ δύναμιν ἐν τῇ πολιτείᾳ. Θῦμα δὲ αὐτῆς ὑπῆρξεν ὁ Ἀναξαγόρας, πᾶς δὲ ὁ ἐλθὼν ὁπωσδήποτε εἰς ἐπικοινωνίαν πρὸς αὐτὸν, οἷον ὁ ἱστορικὸς Θουκυδίδης, κατέστη ὕποπτος ἐπὶ ἀθεΐᾳ [1]. Καὶ ὁ Διαγόρας δὲ προεγράφη καὶ ἐπεκηρύχθη, ἔγεινε δὲ μάλιστα καὶ ἀπόπειρα ὅπως ὁ διωγμὸς αὐτοῦ θεωρηθῇ ζήτημα ἐνδιαφέρον κοινῶς ἅπαντας τοὺς Ἕλληνας [2]. Καὶ ὁ Πρωταγόρας δὲ καὶ ἄλ-

[1] Ὁ ***Μαρκελλῖνος*** [ἐν Βίῳ Θουκυδίδου 22] κατηγορεῖ τὸν Θουκυδίδην ἐπὶ ἀθεία, ἑπόμενος τῷ Ἀντύλλῳ, ἕνεκα τῶν σχέσεων αὐτοῦ πρὸς τὸν Ἀναξαγόραν (Krüger Kri[tische] Anal[ekten] Τόμ. Α' σ. 36.

[2] Διαγόρας ὁ ἄθεος, ὁ Μήλιος ἀπεκηρύχθη ἐξ Ἀθηνῶν ὡς ἐξευτελίζων τὰ μυστήρια, ἐδιώχθη δὲ καὶ ἐν τῇ Πελοποννήσῳ. Σχόλια εἰς ***Ἀριστοφάνους*** Ὄρνιθας στ. 1072. Βατράχους στ. 320. ***Κλήμεντος Ἀλεξανδρέως*** Προτρεπτ. σ. 7 ἐκδ. Sylburg, ὅπερ χωρίον διωρθώθη παρὰ τοῦ Cobet Novae lectiones ἐν Praef. σ. 14 εἰς Διαγόρα τοὔψον παρασκευάσαι. Περὶ τῆς ἀποκηρύξεως καὶ ἐξώσεως τοῦ Διαγόρου ἴδε ***Διοδώρου Σικελιώτου*** XIII, σ. 6. Ἡ μαρτυρία αὕτη εἶνε ἀμφίβολος· πάντως δὲ προϋποθετέα

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

λοι κατεδιώχθησαν ὡς ἄθεοι. Ἀλλὰ τί ὠφέλει τοιαύτη θρησκευτικὴ ἐμπάθεια ἐκρηγνυμένη αἴφνης που καί που καὶ ἄγουσα εἰς τὴν καταδίκην ἐνίων αἱρετικῶν; Δὲν ὑφίστατο ἱερατικὴ τάξις, δυναμένη νὰ ὁδηγῇ τὴν ἠθικὴν συνείδησιν, νὰ ὑπερμαχῇ τῆς πίστεως τοῦ λαοῦ καὶ ἐπιμελῆται τοῦ ἐν αὐτῷ περιεχομένου θησαυροῦ τῆς περὶ τοῦ θείου γνώσεως. Οἱ Δελφοὶ ἦσαν ἀνίσχυροι καὶ ἡ σοφία αὐτῶν εἶχε παρακμάσει. Οὐδεμία ὑπῆρχεν ἀρχὴ ἔχουσα κῦρος ἐν τοῖς θρησκευτικοῖς πράγμασιν· οὐδεὶς ὑπῆρχε κανὼν καὶ νόμος, οὐδὲν στερεὸν θεμέλιον τῆς πίστεως τοῦ ἔθνους. Διὰ ταῦτα δὲν ἦτο δυνατὴ καὶ διδασκαλία ἐγχαράττουσα εἰς τὴν ψυχὴν τῶν νέων τὰς βάσεις τῆς πίστεως· ἡ δὲ ἀρχαϊκὴ σοφία, ἣν οἱ νέοι ἐδιδάσκοντο ἐκ τῶν γνωμῶν τοῦ Ἡσιόδου, δὲν ἠδύνατο νὰνθέξῃ εἰς τὰς προσβολὰς τοῦ ἐνεστῶτος, καὶ σὺν τῇ ἐκπτώσει τῆς θρησκείας καὶ τῶν ἠθῶν ἠπειλεῖτο καὶ ἡ πολιτεία, καὶ μετὰ τὴν νεωτάτην αὐτῆς παλινόρθωσιν, ὑπὸ παρακμῆς ἀναποφεύκτου.

Πᾶσα δὲ δυνατὴ σωτηρία ἠδύνατο νὰ ἐπέλθῃ ἄλλοθεν, παρὰ τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς τέχνης. Καὶ ἡ μὲν φιλοσοφία ὤφειλε νὰ ἐπανορθώσῃ τὰς ζημίας τὰς προξενηθείσας ὑπὸ τῆς σοφιστικῆς· ὤφειλε διὰ βαθυτέρων θεωριῶν νἀναστήσῃ καὶ πάλιν τὸ ἀξίωμα τῶν περιφρονηθέντων ἠθικῶν νόμων καὶ ἐπιρρώσῃ τὰς τὴν πολιτείαν συντηρούσας δυνάμεις τῆς κοινωνίας. Ἡ δὲ τέχνη, καὶ ἰδίως ἡ ποίησις, ὤφειλε τὰ παραστῇ διδάσκαλος καὶ ὁδηγὸς τοῦ δήμου· ὤφειλεν ἐν μέσῳ τῆς ἐγωιστικῆς κινήσεως τοῦ καθημερινοῦ βίου νἀντιπροσωπεύῃ τὰς ἰδεώδεις τάσεις, νὰ συντηρῇ τὰς ἐθνικὰς παραδόσεις καὶ ἀντιτάσσῃ σωτηρίαν ἀντίδρασιν εἰς τὴν διαλυτικὴν ἐπενέργειαν τοῦ πνεύματος τοῦ αἰῶνος. Ἄλλως δὲ ἡ τέχνη τῶν ἀρχαίων δὲν ἦτο ἐξωτερικός τις κόσμος τοῦ βίου, ὃν ἠδύναντο νὰ περιβληθῶσιν ἢ ἀποβάλωσι κατὰ τὰς περιστάσεις, οὐδὲ ἦτο πολυτέλειά τις παρέχουσα μὲν ἀπόλαυσιν ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς εὐτυχίας, ἀποπίπτουσα δὲ ἀφ' ἑαυτῆς ἐν χρόνοις συμφορᾶς. Ἀπ'

κατὰ τὸ χωρίον τοῦ *Ἀριστοφάνους* (Ὄρνιθ. στ. 1072) ὅπερ καὶ προγραφή. Ἴδε Kock εἰς τὸ εἰρημένον χωρίον τοῦ *Ἀριστοφάνους*.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἐναντίας δὲ ἡ τέχνη ἦτο φάσις τοῦ δημοσίου βίου τῶν οὐκ ἄνευ, ἰδίως ἐν Ἀθήναις· ἦτο δύναμις ἐν τῇ πολιτείᾳ, ἀναπληροῦσα τὰ ὑπὸ τῆς θρησκείας ἐγκαταλειπόμενα κενὰ καὶ ἀποτελοῦσα τὴν ἔκφρασιν τῶν αἰσθημάτων τοῦ δήμου. Ἐπειδὴ δὲ οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἠδύναντο νὰ στερηθῶσι τῆς δημοσίας τῶν δραμάτων διδασκαλίας, ἦτο ζήτημα μεγίστης σπουδαιότητος τὸ τοῦ χαρακτῆρος τῶν ποιητῶν τῶν ποιούντων τὰ διδασκόμενα δράματα. Ἡ ὕπαρξις ἀγαθῶν ποιητῶν ἦτο τῶν κυριωτάτων ἀναγκῶν τῆς πολιτείας, καὶ διὰ ταῦτα ἡ κωμῳδία, ἐφ' ὅσον μετεῖχε χαρακτῆρος σοβαροῦ καὶ φιλοπατρίας, ἐπελήφθη ἐν τοῖς χρόνοις ἐκείνοις κατ' ἐπανάληψιν τῆς ἀνάγκης ταύτης, καὶ ἐξέφρασεν ὡς λίαν δεδικαιολογημένην ἐπιθυμίαν τοῦ δήμου τὴν παρ' αὐτῷ ὕπαρξιν τραγικῶν ἐχόντων εὐγενῆ τὴν τέχνην καὶ ἀφοσίωσιν πρὸς τὴν πολιτείαν.

Πράγματι ὑπὲρ πάντα τὰ ἄλλα εἴδη τῆς τέχνης τὸ σοβαρὸν δρᾶμα εἶχε προορισμὸν νὰ ἐξασκήσῃ ἐπίδρασιν μεγίστην. Ἦτο τὸ εἶδος ἐκεῖνο τῆς τέχνης τὸ ἔχον τὴν μεγίστην ἀφθονίαν τῶν μέσων, τὸ πάντων δημοσιώτατον, τὸ μάλιστ' ἀπευθυνόμενον εἰς τὸν ὅλον δῆμον· ἦτο δὲ ἄλλως καὶ τὸ εἴπερ τι καὶ ἄλλο γνησίως ἀττικὸν, τὸ συντελοῦν ἰδιαζόντως εἰς τὴν ἐπίδειξιν τῶν Ἀθηνῶν ὡς τῆς πνευματικῆς πρωτευούσης τῆς Ἑλλάδος. Τὸ ἀττικὸν θέατρον ἦτο συγχρόνως καὶ τὸ θέατρον τῆς Ἑλλάδος, ὁ δὲ ὁπωσδήποτε ποθῶν νὰ λάβῃ γνῶσιν τῶν δραματικῶν ἐκείνων ἀριστοτεχνημάτων, ὧν οὐδεμία περιγραφὴ ἠδύνατο νὰ δώσῃ ἔννοιαν, ἢ ὁ πεποιθὼς, ὅτι εἶχε δραματικὰς ἀρετὰς, ἃς ἠδύνατο νὰναπτύξῃ ἢ ἐπιδείξῃ, μετενάστευεν εἰς Ἀθήνας, ἔνθα οὐδὲν ἐμπόδιον παρενέβάλλετο εἰς τὸν ἐλεύθερον διαγωνισμόν.

Οὕτω γινώσκομεν ἤδη Ἴωνα ἐκεῖνον τὸν Χῖον, ὅστις, ἔχων τὴν πολυπραγμοσύνην Ἴωνος γνησίου, διέλαμψε παρὰ τοῖς Ἀθηναίοις ὡς ποιητὴς ἅμα καὶ πεζογράφος, ἐλεγειακὸς ἅμα καὶ δραματικὸς ποιητής. Ἐξ Ἐρετρίας δὲ ὡρμᾶτο ὁ Ἀχαιὸς, ὁ νεώτερος ἐν τοῖς συγχρόνοις τοῦ Σοφοκλέους, ὅστις ἠξιώθη δραματικῆς νί-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

κης ἐν Ἀθήναις καὶ ἰδίως κατώρθωσε νὰ παράσχῃ νέαν γοητείαν εἰς τὸ σατυρικὸν δρᾶμα διὰ τῶν εὐφυῶν αὐτοῦ ἐπινοήσεων καὶ τῆς δυνάμεως τοῦ πνεύματος. Τὴν δὲ ἀρκαδικὴν Τεγέαν εἶχε πατρίδα ὁ Ἀρίσταρχος, ὅστις εἰθίσθη ἐπὶ τοσοῦτον εἰς τὰ τοῦ ἀθηναϊκοῦ βίου, ὥστε λέγεται τὰ μέγιστα ἐπιδράσας ἐπὶ τὸν καθορισμὸν τῶν ἐθῶν τῆς ἀθηναϊκῆς σκηνῆς ἐν τῷ ζητήματι τῆς ἐκτάσεως ἑκάστου τῶν δραμάτων. Τέλος δὲ Σικυώνιος ἦτο ὁ Νεόφρων, δραματικὸς ποιητὴς ἐξαιρέτως γόνιμος, ὅστις μετὰ πολλῆς ἐπιτυχίας προσέθηκε νέας ὑποθέσεις εἰς τὸν κύκλον τῆς δραματικῆς ποιήσεως, ὡς ἐπὶ παραδείγματι τὸν μῦθον τῆς Μηδείας. Ἀλλ' ἡ ζωηρὰ αὕτη πνευματικὴ ἐπικοινωνία μετὰ τῶν ἄλλων ἑλληνίδων πόλεων ἐδυσχεράνθη, ὡς εἰκός, καὶ παρεκωλύθη ἕνεκα τοῦ πολέμου· ἰδίως δὲ περὶ τὸ τέλος αὐτοῦ αἱ Ἀθῆναι δὲν ἠδύναντο πλέον νὰ εἶνε, ὡς ἄλλοτε, τὸ ἐντευκτήριον τῶν πρὸς ἀλλήλους ἀνθαμιλλωμένων ἐξόχων τῆς Ἑλλάδος ἀνδρῶν, ἡ δὲ συμφορὰ ἡ μετὰ τὸ πέρας τοῦ πολέμου καταστρέψασα τὴν πολιτικὴν δύναμιν τῶν Ἀθηνῶν συμπίπτει καὶ πρὸς μοιραῖον διὰ τὸ θέατρον τῆς πόλεως γεγονὸς, καθ' ὅτι ἓν ἔτος πρὸ τῆς πολιορκίας καὶ παραδόσεως τῶν Ἀθηνῶν ἀπέθανεν ὁ Σοφοκλῆς τῷ 405 π. Χ. (Ὀλύμπ. 93, 3). Δικαίως δὲ ὕμνησεν αὐτὸν ὁ Φρύνιχος ἐν ταῖς Μούσαις, διδαχθείσαις συγχρόνως πρὸς τοὺς Βατράχους τοῦ Ἀριστοφάνους, ὡς μακάριον, ἅτε μετὰ βίον μακρὸν καὶ εὐτυχῆ πνευματικὴν ὁρᾶσιν τελευτήσαντα χωρὶς μηδὲν νὰ ὑπομείνῃ κακόν[1]. Ὡς δὲ ἡ ποίησις αὐτοῦ εἶνε τὸ κάτοπτρον, ἐν ᾧ τελειότατα ἀντανακλᾶται ἡ αἴγλη τῶν Ἀθηνῶν, οὕτω καὶ ὁ βίος αὐτοῦ εἶνε τὸ ἐμφανέστατον μέτρον τῆς βραχείας αὐτῆς διαρκείας.

[1] Ἴδε τὸ ἀπόσπασμα τοῦ *Φρυνίχου* παρὰ τῷ Meineke Fragmenta Comicorum Graecorum Τόμ. Β' σ. 592·

> [*Μάκαρ Σοφοκλέης, ὃς πολὺν χρόνον βιοὺς*
> *ἀπέθανεν, εὐδαίμων ἀνὴρ καὶ δεξιός,*
> *πολλὰς ποιήσας καὶ καλὰς τραγῳδίας·*
> *καλῶς δ' ἐτελεύτησ', οὐδὲν ὑπομείνας κακόν*].

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Καὶ δὴ ἔψαλε τὸν παιᾶνα τῆς νίκης, ὅτε ἀνέτελλεν ὁ ἥλιος τῆς εὐδαιμονίας, καὶ ἀπέθανε πρὶν ἢ ὁ ἥλιος ἐκεῖνος δύσῃ παντελῶς. Καὶ αὐτῶν δὲ τῶν ἐπιταφίων αὐτοῦ τιμῶν οὐδὲν ἀφῃρέθη ἕνεκα τοῦ πολέμου· ἀδιατάρακτος δὲ ὑπὸ τῶν πολεμίων τῶν ἐπιτρεχόντων τὴν Ἀττικὴν ἐτελέσθη ἡ νεκρικὴ πομπὴ ἡ ἀγαγοῦσα τὸν νεκρὸν εἰς τὸν Κολωνόν, καὶ χαρίεις μῦθος διηγεῖτο, ὅτι αὐτὸς ὁ Διόνυσος, ὁ θεὸς τῆς ἀττικῆς σκηνῆς, ἐμερίμνησε περὶ τοῦ ἀγαπωμένου, δοὺς ἐν ὀνείροις παραγγελίαν εἰς τὸν ἡγούμενον τῶν Σπαρτιατῶν νὰ τιμήσῃ τὸν μέγαν ποιητήν [1].

Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σοφοκλέους ἐξηκολούθησε ζῶσα ἡ ποίησις αὐτοῦ. Καὶ δὴ τὸ τελευταῖον αὐτοῦ ἔργον, ὁ Οἰδίπους ἐπὶ Κολωνῷ, ὅστις παριστάνει τὸν θάνατον τοῦ βασιλέως ἐν ἐξόχως ὑψηλῷ δράματι ὡς τὸ συνδιαλλακτικὸν πέρας ἀνθρωπίνου βίου βεβαρημένου ὑπὸ δεινῶν καὶ ἄγους, ἐδιδάχθη

[1] Ὁ θάνατος τοῦ Σοφοκλέους συνέβη κατὰ τὸν *Ἀπολλόδωρον* (παρὰ τῷ *Διοδώρῳ* XIII, 103. Ἴδε καὶ Πάριον μάρμαρον [παρὰ Müller Fragmenta Historicorum Graecorum Τόμ. Α' σ. 552 στ. 79]) τὸ αὐτὸ ἔτος καὶ ὁ τοῦ Εὐριπίδου [τὸ 406 π. Χ.] (Ὀλυμπ. 93. 3) ἢ κατ' ἄλλους [τὸ 405 π. Χ.] (Ὀλυμπ. 93, 2). Κατὰ τὸν *Βιογράφον* τοῦ *Σοφοκλέους* τὸ ὄνειρον εἶδεν ὁ Λύσανδρος. Ἀλλ' ὁ *Παυσανίας* (I, 21) δὲν ποιεῖται μνείαν στρατηγοῦ, [λέγει δὲ ἁπλῶς· καὶ σφῶν (Λακεδαιμονίων) τὸν ἡγούμενον ἰδεῖν ἐπιστάντα οἱ Διόνυσον]. Πράγματι δὲ τὸ φθινόπωρον τοῦ 406 π. Χ. τῶν πολεμίων στρατηγὸς ἠδύνατο νὰ εἶνε μόνον ἀρχηγός τις τῆς ἐν Δεκελείᾳ φρουρᾶς, οὐχὶ δὲ ὁ Λύσανδρος, καθ' ἃ λέγουσιν ὁ *Βιογράφος* καὶ ὁ *Πλίνιος* [Nat. hist.] VII, 109. Εἶνε δὲ πιθανόν, ὅτι οἱ Λακεδαιμόνιοι μετὰ τὴν παρὰ τὰς Ἀργινούσας ναυμαχίαν ἐστενοχώρησαν τὴν πόλιν ἐπιμονώτερον, ὅπως ἐκδικήσωσι κατὰ γῆν τὴν ἀπώλειαν τοῦ στόλου καὶ ἀναγκάσωσι τοὺς Ἀθηναίους νὰ ποθήσωσι τὴν εἰρήνην. Ἠδύνατο δέ τις νὰ ὑποθέσῃ καὶ ὅτι ἡ διήγησις περὶ τῆς ἀπαρακωλύτου παρὰ τῶν Λακεδαιμονίων τελέσεως τῆς πομπῆς ἀναφέρεται εἰς ἀμφιετηρικὴν ἐπὶ τῷ θανάτῳ πομπὴν καὶ τὴν ἵδρυσιν τοῦ μνημείου ταῦ ποιητοῦ, ἥτις ἠδύνατο νὰ συμπέσῃ πρὸς τὸν χρόνον τῆς πολιορκίας τῆς πόλεως. Ἴδε Bergk Griech ische Lit eraturgeschichte] Τόμ. Γ' σ. 368. Ὁ δὲ τάφος τοῦ ποιητοῦ ἔκειτο κατὰ τὴν εἰς Δεκέλειαν ἄγουσαν ὁδὸν, βεβαίως ἐν τῷ δήμῳ Κολωνῷ. Πρβλ. von Leutsch ἐν τῷ Philologus Τόμ. I σ. 129. [Κακῶς ὁ *Δ. Πανταζῆς* ἔγραψε, κακίζων τὸν Telfy, ὅτι ὁ Σοφοκλῆς ἐτάφη ἐν Δεκελείᾳ, παρανοήσας τὰς λέξεις ἐπὶ Δεκέλειαν τοῦ *Βιογράφου τοῦ Σοφοκλέους*. Ἴδε Καθηγητοῦ Τέλφυ καὶ Δ. Πανταζῆ συζητήσεις ἐν Παρνασσῷ 1880, σ. 552 κ. ἑ. Τοὺς ὀ' ὀρθοὺς ἰσχυρισμοὺς τοῦ Telfy ἐπανέλαβε καὶ ὁ κ. *Α. Οἰκονόμος* ἐν τῇ Ἑστίᾳ τοῦ 1888, σ. 447 κ. ἑ. ἐπ' εὐκαιρίᾳ ἀνασκαφῶν τινων ἐν Δεκελείᾳ κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο, καθ' ἃς ἐζητήθη ἐκεῖ ὁ τάφος τοῦ Σοφοκλέους. Ἴδε καὶ Ἀνώνυμον (*Ν. Γ. Πολίτην*) ἐν Δελτίῳ Ἑστίας τῆς 31 Ἰουλίου 1888 σ. 2].

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ὑπὸ τοῦ νεωτέρου Σοφοκλέους, τοῦ ἐγγόνου αὐτοῦ, τὸν Μάρτιον τοῦ 401 π. Χ. (Ὀλυμπ. 94, 3). Καὶ ὁ Αἰσχύλος δ' αὐτὸς ἐξηκολούθησε ζῶν δίκην ἥρωος ἐν τῇ μνήμῃ τῶν Ἀθηναίων, καὶ ἡ τέχνη δ' αὐτοῦ ἐκληρονομήθη μέχρι τετάρτης γενεᾶς. Ὁ υἱὸς αὐτοῦ Εὐφορίων, ὁ ἀνεψιὸς Φιλοκλῆς καὶ ὁ τούτου υἱὸς Μόρσιμος, ὡς καὶ ὁ ἔγγονος τοῦ Αἰσχύλου Ἀστυδάμας[1] ἦσαν δραματικοὶ ποιηταί· εἶνε δὲ ἀληθῶς ἄξιον λόγου τεκμήριον τῆς εὐσταθοῦς καὶ ἀδιαπτώτου οἰκογενειακῆς παραδόσεως, ἥτις ἐξηκολούθει ἀκόμη ἐν τοῖς οἴκοις τῶν Ἀθηνῶν παρὰ τὸ καινόσπουδον καὶ ἀνήσυχον πνεῦμα τῶν χρόνων ἐκείνων, ἡ ἐξακολούθησις τῆς μεταξὺ τῶν δύο ἀριστοτεχνῶν ἀμίλλης ἐπὶ γενεὰς ὅλας τῶν ἀπογόνων αὐτῶν[2]. Καὶ ὁ μὲν Φιλοκλῆς διηγωνίσθη πρὸς αὐτὸν ἀκόμη τὸν Σοφοκλέα καὶ κατώρθωσε νὰ νικήσῃ τὸν Οἰδίποδα τύραννον, ὁ δὲ Ἀστυδάμας καὶ ὁ νεώτερος Σοφοκλῆς ἵσταντο ἐν τοῖς μετὰ τὸν πόλεμον χρόνοις ἀντιμέτωποι ἀλλήλων ὡς οἱ γονιμώτατοι δραματικοὶ ποιηταὶ τῶν Ἀθηνῶν. Οἱ οἶκοι τῶν τεχνιτῶν ἀπέβησαν καλλιτεχνικαὶ σχολαί, ἐν αἷς εὐλαβῶς διετηρεῖτο καὶ ἐθεραπεύετο ἡ τεχνοτροπία τῶν ἀριστοτεχνῶν. Καὶ τἀρχαῖα δὲ δράματα ἐδιδάσκοντο καὶ πάλιν. Περὶ δὲ τοῦ Αἰσχύλου ὡρίσθη δι' ἰδίου ψηφίσματος τοῦ δήμου, ὅτι ὁ ἄρχων δὲν ἐδικαιοῦτο νὰ ρνηθῇ χορὸν εἰς ποιητὴν οἱονδήποτε θέλοντα νὰ διδάξῃ τι τῶν δραμάτων τοῦ μεγάλου ποιητοῦ[3]· θὰ ἦτο δὲ ἀναντιρρήτως κέρδος τῶν Ἀθηναίων, ἂν ἐπανήρχοντο συχνότερον εἰς τὰ ἔκκριτα ἔργα, διδασκόμενοι καὶ φρονηματιζόμενοι ὑπ' αὐτῶν. Ἀλλ' ὁ δῆμος ἤθελεν ἀλλαγήν, διὰ δὲ τὰς μεγάλας ἐτησίας ἑορτὰς τοῦ Διονύσου

[1] Εἶνε οὗτος Ἀστυδάμας ὁ πρεσβύτερος, οὗ καὶ ὁμώνυμον υἱὸν Ἀστυδάμαντα ἀναφέρει ὁ ***Σουίδας*** ἐν λ. Πρόλ. Welcker Griechische Tragödie Τόμ. Γ' σ. 1060. [Köhler] ἐν Mittheilungen des Deutschen archäologischen Instituts Τόμ. III [1887] σ. 112.

[2] Περὶ τῶν ἀπογόνων τοῦ Σοφοκλέους ἴδε Sauppe Sophokleische Inschriften ἐν ταῖς Göttinger Nachrichten. 1865 σ 244.

[3] ***Σχόλια*** εἰς ***Ἀριστοφάνους*** Βατρ. στ 892. Schneidewin Ἔκδ. ***Αἰσχύλου*** Ἀγαμέμνονος σ. VI.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἀπητοῦντο νέα δράματα. Ἕνεκα τούτων τῶν λόγων χάρις εἰς τὴν αὐξοῦσαν περὶ τὴν χρῆσιν τῆς γλώσσης καὶ τῶν στίχων δεξιότητα ἔσπευδον νὰ γράφωσι δράματα ὁσημέραι πλείονες ἄνθρωποι ἐκ πασῶν τῶν τάξεων, καὶ ἀπέβη ὁσημέραι μείζων ὁ ἀριθμὸς ἐκείνων οἵτινες, καίπερ μὴ ἔχοντες ποιητικὴν φύσιν, ἀπεπειρῶντο τῆς δραματουργίας καὶ ἐμιμοῦντο τοὺς μεγάλους ἀριστοτέχνας μετὰ μείζονος ἢ ἐλάσσονος ἐπιτυχίας.

Οὕτω συνηθροίσθησαν ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἐν Ἀθήναις πλεῖστοι ὅσοι ποιηταὶ δευτερεύοντες καὶ κατώρθωσαν νὰ τύχωσι ποιοῦ τινος ἀξιώματος, καίπερ μόνον δι' ἐξωτερικῶν τεχνικῶν μέσων καί τινος βαθμοῦ καθολικῆς παιδεύσεως ἀναπληροῦντες τὴν ἔλλειψιν πνεύματος δαιμονίου. Τὰ δὲ ἁμαρτήματ' αὐτῶν δὲν ἀπεσιώπησεν ἡ κωμῳδία, παρακολουθοῦσα δι' ὀφθαλμοῦ ἀγρύπνου τὰ κατὰ τὴν τραγικὴν τέχνην· οὐκ ὀλίγοι δὲ τῶν ἐπιγόνων ἐκείνων ἐρασιτεχνῶν τῆς τραγῳδίας ἐκακίσθησαν ὑπ' αὐτῆς διὰ πικροῦ χλευασμοῦ. Οὕτως ὁ Θέογνις, ὅστις ἔπειτα μετέλαβε τῆς ἀρχῆς τῶν τριάκοντα, ἀπεκλήθη σκωπτικῶς ὑπὸ τῆς ἀθηναϊκῆς κωμῳδίας Χιὼν διὰ τὸ ἐπίπλαστον καὶ ὑπόψυχρον τῆς ποιήσεως αὐτοῦ. « Ἡ Θρᾴκη ὅλη, ἀγγέλλει θεωρός τις ἐν τοῖς Ἀχαρνεῦσι τοῦ Ἀριστοφάνους, ἐκαλύφθη ὑπὸ χιόνος καὶ οἱ ποταμοὶ ἐπάγησαν περὶ τὸν χρόνον καθ' ὃν ἐν Ἀθήναις ἠγωνίζετο ὁ Θέογνις ἐν τῷ θεάτρῳ », ὡς εἰ συνεδέετο ἡ ποιότης τῶν δραμάτων αὐτοῦ πρὸς τὸ ἔκτακτον ψῦχος τοῦ ἔτους ἐκείνου [1]. Οὕτως ὑμνεῖ ὁ Ἀριστοφάνης τὰ θέλγητρα τοῦ ἔαρος ὑπὸ τὸν ὅρον, ὅτι ὁ Μόρσιμος, ὁ υἱὸς τοῦ Φιλοκλέους, δὲν θὰ διδάξῃ κατὰ τὴν διάρκειαν αὐτοῦ νέον δρᾶμα [2]. Καὶ ὁ μὲν Σθένελος ἐψέγετο ὡς κοσμούμενος διὰ ξένων πτερῶν, ὁ Καρκίνος δὲ καταγελᾶται μετὰ πάντων τῶν περὶ αὐτὸν ποιητῶν ἐπὶ τοῖς ῥυθμοῖς αὐτοῦ, ὧν ἡ ἐξεζητημένη κομψότης προεκάλει τὰ

[1] *Ἀριστοφάνους* Ἀχαρν. στ. 140. Πρβλ. Θεσμοφορ. στ. 170· Θέογνις ψυχρὸς ὢν ψυχρῶς ποιεῖ.

[2] *Ἀριστοφάνους* Εἰρήν. στ. 801. Περὶ Μορσίμου, Σθενέλου καὶ Μελανθίου ἴδε Cobet Platonis comici reliquiae σ. 184.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

σκώμματα, ταὐτὰ δ' ἔπασχε καὶ ὁ Μέλητος, ἀνὴρ περὶ οὗ πολὺς ἐγίνετο λόγος ἐν Ἀθήναις ἀπὸ τοῦ 425 π. Χ. (Ὀλυμπ. 88, 4). Καὶ ἦτο μὲν ἄνθρωπος πολυπράγμων, ζωηροῦ πνεύματος καὶ εὐφυέστατος, ἀλλ' ἄνευ χαρακτῆρος καὶ ἄσεμνος τὸν βίον· ὡς ποιητὴς δ' ἐπεζήτησε νὰ γείνῃ γνωστὸς τὸ μὲν πρῶτον διὰ λυρικῶν δοκιμίων, ἔπειτα δὲ διὰ δραμάτων, μιμούμενος τὸν Αἰσχύλον καὶ τολμήσας νὰ γράψῃ Οἰδιπόδειαν. Ἀλλὰ καὶ τούτου τὰ ἔργα ἐστεροῦντο τῆς ἐσωτερικῆς ἐκείνης θερμότητος ἣν μόνον δαιμόνιον πνεῦμα δύναται νὰ παράσχῃ, καὶ διὰ τοῦτο παριστάνει αὐτὸν ὁ Ἀριστοφάνης ἐν τῷ Γηρυτάδῃ, κωμῳδίᾳ διδαχθείσῃ ὄχι μετὰ τὴν 96 Ὀλυμπιάδα, καταβαίνοντα εἰς τὸν Ἅδην, ἵνα ἕνεκα τῆς ἰδίας πτωχείας ζητήσῃ βοήθειαν παρὰ τῶν νεκρῶν ἀριστοτεχνῶν [1]. Κατὰ ταῦτα ἡ ἀληθὴς ποίησις παριστάνετο ἐκλιποῦσα μετὰ τοῦ Αἰσχύλου καὶ τοῦ Σοφοκλέους, οἱ δ' ἐπιζῶντες ποιηταὶ ἀπέζων μόλις ἐκ τῶν ψιχίων τῶν παρ' αὐτῶν συλλεγομένων ἀπὸ τῆς πλουσίας τραπέζης τῶν ἀρχαίων μεγάλων ποιητῶν. Ὁμοίως δὲ παρίστανεν ὁ Ἀριστοφάνης τινὰ τῶν νεωτέρων ποιητῶν περιλείχοντα τὸ στόμα τοῦ Σοφοκλέους ὥςπερ καδίσκον κεχρισμένον μέλιτι [2].

Ποιητὴς δὲ ἀσυγκρίτως πρωτοτυπότερος καὶ πολὺ μᾶλλον ἄξιος λόγου ἦτο Ἀγάθων ὁ υἱὸς τοῦ Τισαμενοῦ, τὸ πρότυπον εὐφυοῦς καὶ χαρίεντος Ἀθηναίου. Ὢν ὡραῖος [3], πλούσιος, ἐλευθέριος, ἐράσμιος, συνεγκέντρονε περὶ ἑαυτὸν τὴν ἀνωτέραν κοινωνίαν, συναθροιζομένην περὶ τὴν φιλόξενον αὐτοῦ τράπεζαν καὶ συμμετέχουσαν τῶν θριάμβων αὐτοῦ μετὰ συμπαθείας ὄχι ὅλως ἀφιλοκερδοῦς. Ὁ Ἀγάθων εἶχεν ἀξιωθῆ τῶν πρώτων αὐτοῦ δρα-

[1] Meineke Fragmenta Comicorum Graecorum Τόμ. Β' σ. 1005.

[2] Meineke Fragmenta Comicorum Graecorum Τόμ. Β' σ. 1176· ὁ δ' αὖ Σοφοκλέους τοῦ μέλιτι κεχρισμένου ὥςπερ καδίσκον περιέλειχε τὸ στόμα.

[3] Ὁ Ἀγάθων ἐπωνομάζετο ἕνεκα τοῦ κάλλους ὁ καλός. Ritschl Opuscula Τόμ. Α' σ. 411.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ματικῶν νικῶν ἤδη πρὸ τῆς σικελικῆς ἐκστρατείας [1]. Καθ' ὅσον δὲ παρεῖχον δικαιώματα πρὸς τοιαύτας ἐπιτυχίας παίδευσις ἐξαίρετος, πνεῦμα ζωηρὸν καὶ τελεία γνῶσις ἁπάντων τῶν τρόπων τῆς τέχνης, ὁ Ἀγάθων ἠδύνατο νὰ ἔχῃ δικαίας πρὸς ἀνάδειξιν ἀξιώσεις. Μετὰ μεγάλης δὲ τέχνης κατώρθωσε νὰ προσαρμόσῃ εἰς τὴν σκηνὴν τὰ διδάγματα τῆς σοφιστικῆς παιδεύσεως καὶ συνδυάσῃ κατὰ τρόπον ἀνταποκρινόμενον πρὸς τὰς συγχρόνους διαθέσεις τὴν ποίησιν πρὸς τὴν ῥητορικὴν τέχνην, ἣν εἶχε διδαχθῇ παρὰ τοῦ Γοργίου. Κατὰ ταῦτα παρὰ τῷ Ἀγάθωνι εὑρίσκομεν ἀπόπειραν πρὸς περαιτέραν ἀνάπτυξιν τοῦ δράματος. Δὲν ἤθελε νὰ εἶνε μόνον μιμητής, ἀλλ' ἠσθάνετο, ὅτι ἡ δραματικὴ ποίησις δὲν ἐπετρέπετο νὰ ἐμμένῃ κατὰ παράδοσιν εἰς τύπους ἀμετακινήτους, ἂν ἐσκόπει νὰξιωθῇ τελεσφόρου ἐπενεργείας ἐπὶ τοὺς συγχρόνους. Τὴν δὲ ἰδιορρυθμίαν αὐτοῦ ἐν τῇ ἐκλογῇ τῶν δραματικῶν ὑποθέσεων μαρτυροῦσιν αὐτὰ τὰ ὀνόματα τῶν δραμάτων αὐτοῦ. Καὶ δή, ἐν ᾧ ἐκ τῶν συνήθων ἐπιγραφῶν τῶν δραμάτων μαντεύεται καθ' ὅλου ἡ ὑπόθεσις αὐτῶν, τὸ ὄνομα Ἄνθος, ὡς ἐπεγράφετο ἓν τῶν δραμάτων τοῦ Ἀγάθωνος [2], εἶνε ὅλως αἰνιγματικὸν καὶ μαρτυρεῖ ὁποία ἡ ἀπόστασις αὐτοῦ ἀπὸ τῶν παραδόσεων τῆς ἀττικῆς σκηνῆς. Καὶ ἦτο μὲν δεξιὸς περὶ τὴν πλοκὴν τῶν δραμάτων, αἱ δὲ ἰδέαι αὐτοῦ μετεῖχον πρωτοτυπίας· ἀλλὰ τὰ δράματ' αὐτοῦ εἶχον λαμπρότητα μᾶλλον ἢ θερμότητα, εὐφυεῖς ἐπινοίας μᾶλλον ἢ βαθύνοιαν καὶ πλησμονὴν αἰσθήματος, καὶ ἦτο ἐμφανές, ὅτι ἡ ῥητορικὴ παρεῖχεν ἀναγκαίαν ἐπικουρίαν ἔνθα καθίστατο αἰσθητὴ ἡ ἔλλειψις δυνάμεως δημιουργικῆς. Ὁ Ἀγάθων δὲν εἶχε χαρακτῆρα ἀρρενωπὸν, ἀλλ' ἦτο τρυφηλὸς, μαλθακὸς, κενόφρων· δὲν εὑρίσκετο ὡς οἱ ἀληθεῖς ποιηταὶ ὑπὸ τὸ κράτος δυνάμεων ἀνωτέρων, ἐπιβαλλουσῶν εἰς αὐτὸν τὸ νὰ λησμονῇ ἑαυτὸν ἐν τοῖς ἔργοις αὐτοῦ, ἀλλ' ἀντικατωπτρίζετο αὐ-

[1] Τῷ 405 π. Χ. εἶχεν ἤδη ἀπέλθει εἰς τὴν Πέλλαν, εἰς μακάρων εὐωχίαν Ἴδε *Ἀριστοφάνους* Βατρ. στ. 85.

[2] [*Ἀριστοτέλους*] Ποιητικῆς 9.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τὸς ἐν αὐτοῖς, τὸ δὲ αὐτάρεσκον τοῦτο διεφαίνετο ἀπανταχοῦ. Ὁ Ἀριστοφάνης παριστάνει θεράποντ' αὐτοῦ προσφέροντα θυσίαν μυρρίνης καὶ θυμιῶντα τὸν οἶκον ὁσάκις ὁ κύριος αὐτοῦ παρασκευάζεται νὰ ποιήσῃ [1]. Δι' εἰσαγωγῶν πομπωδῶν ἐπικαλεῖται τὸν χορὸν ἁπασῶν τῶν Μουσῶν, πρὸς δὲ τὸν τοιοῦτον ὄγκον εἶνε μεγάλη ἔπειτα ἡ ἀντίθεσις τῆς κενότητος καὶ πλαδαρότητος τοῦ ἔργου. Πράγματι ἡ δύναμις τοῦ Ἀγάθωνος ἐνέκειτο εἰς δεξιὰν χρῆσιν ἐξωτερικῶν τεχνικῶν μέσων μὴ δυναμένην νὰ θερμάνῃ τὸ πνεῦμα. Ἡ ἐπιδίωξις ἐπιτυχῶν μικρολογιῶν, κατορθουμένων ἰδίως δι' ἀπροόπτων ῥητορικῶν σχημάτων καὶ λογοπαιγνίων, ἐπέφερε κόπωσιν· ἔλειπε δὲ ἡ καθολικὴ ἐκείνη αἴσθησις ἡ προκαλουμένη ὑπὸ τῆς ἐσωτερικῆς ἀλληλουχίας καὶ ἑνότητος δράματος ἐσκεμμένου καὶ ἔχοντος βαθεῖαν τὴν ἐπίνοιαν, ὁ δὲ ποιητὴς διεγίνωσκεν αὐτὸς τὴν δραματικὴν αὐτοῦ ἀδυναμίαν, καθ' ἃ ἐκφαίνεται ἐκ τῆς ἀποπείρας πρὸς καλλωπισμὸν τῶν δραμάτων διὰ τῶν λεγομένων ἐμβολίμων ᾀσμάτων [2], ἅτινα οὐδαμῶς συνείχοντο πρὸς τὴν ἐν τοῖς δράμασι δρᾶσιν.

Οὕτως εἶχον τὰ κατὰ τὴν δραματικὴν τέχνην ἐν Ἀθήναις. Ἡ ἐπεκράτει τελεία ἐξάρτησις ἀπὸ τῶν ἐκκρίτων προτύπων, οἷα διετηρήθη μάλιστα ἐν τοῖς οἴκοις τῶν δύο μεγάλων τραγικῶν, ἢ ἔγεινεν ἀπόπειρα καινοτομιῶν κατὰ παραχώρησιν πρὸς τὴν μεταβληθεῖσαν φιλοκαλίαν τῶν συγχρόνων. Τὰ δ' ἐπιτευχθέντα παρὰ τῶν ἀντιπροσώπων τῶν δύο τούτων σχολῶν δὲν δυνάμεθα νὰ ἐπικρίνωμεν καθ' ἕκαστον, ἐπειδὴ τὰ ἐξ αὐτῶν προελθόντα ἔργα ἀπωλέσθησαν, καὶ ἡ μνήμη αὐτῶν ἐξέλιπε σχεδὸν χωρὶς νὰ καταλίπῃ ἴχνος. Ἐπῆλθε δὲ τοῦτο, ἐπειδὴ ἐν τοῖς χρόνοις, καθ' οὓς ἐμορφώθη κριτικὴ γνώμη περὶ τῆς δραματικῆς ποιήσεως τῶν Ἀθηναίων, αἱ καινοτομίαι ἐκεῖναι ἐθεωρήθησαν αὐτόχρημα παρακμὴ τῆς γνησίας τέχνης· διὰ τοῦτο δὲ καὶ τοῦ Ἀγάθωνος

[1] [*Ἀριστοφάνης* ἐν Θεσμοφοριαζούσαις στ. 29 κ. ἑ.].
[2] [*Ἀριστοτέλους*] Ποιητικῆς 18.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τὰ ἔργα παρεδόθησαν εἰς λήθην ὡς τὰ τῶν ἁπλῶς μιμουμένων τὸν Αἰσχύλον καὶ τὸν Σοφοκλέα.

Μόνον δὲ εἷς ποιητὴς ἐτράπη ἰδίαν ὁδὸν, ἐξαρθεὶς διὰ τῆς δυνάμεως καὶ τῆς γονιμότητος τοῦ πνεύματος ὑπεράνω τοῦ πλήθους τῶν μετρίων ὁμοτέχνων, ἀξιωθεὶς δὲ δόξης μεγάλης, ἥτις δὲν ἐπεσκιάσθη ὑπὸ τῶν μεγάλων αὐτοῦ προδρόμων, καὶ διὰ ταῦτα ταχθεὶς ὡς τρίτος παρ' αὐτούς. Καὶ ἀντιπροσωπεύει μὲν ἕκαστος τῶν τριῶν τούτων ἰδίους χρόνους ἐν τῇ ἀθηναϊκῇ ἱστορίᾳ· ἀλλ' ὁ Αἰσχύλος, ὁ Μαραθωνομάχος, καὶ ὁ Σοφοκλῆς, ὁ μάρτυς τῶν ἡμερῶν τοῦ Περικλέους, ἵσταντο ἐπὶ ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ἐδάφους· καὶ ἀντιπροσωπεύονται μὲν ἐν αὐτοῖς χρόνοι ἀρχαιότεροι καὶ νεώτεροι καὶ διαγινώσκομεν κραταιὰν πρόοδον ἀπὸ ἐκείνων εἰς τούτους, ἀλλὰ δὲν ὑπάρχει μεταξὺ αὐτῶν ῥῆξις. Καθ' ὃν δὲ τρόπον ὁ Κίμων καὶ ὁ Περικλῆς ἠδύναντο νὰ συνεννοηθῶσι πρὸς ἀλλήλους, οὕτω καὶ οἱ ποιητικοὶ ἀντιπρόσωποι τῶν χρόνων αὐτῶν ἠδύναντο νὰ αἰσθανθῶσι πνευματικὴν πρὸς ἀλλήλους ἐπικοινωνίαν. Καὶ ὁ μὲν Σοφοκλῆς παρέστη κατὰ τὸν βίον εἰς ὅλην τὴν ἀναστάτωσιν τὴν προξενηθεῖσαν ὑπὸ τοῦ πολέμου, ἔζησε δ' ἐν τῇ αὐτῇ ἀτμοσφαίρᾳ καὶ ὁ Ἀγάθων καὶ ὁ Εὐριπίδης, τὰς αὐτὰς ὑποστὰς ἐπιδράσεις, ἀλλ' ἕνεκα τοῦ ποιητικοῦ αὐτοῦ μεγαλείου ὑπερεξεῖχε τῶν χθαμαλωτέρων πνιγηρῶν στρωμάτων τῆς ἀτμοσφαίρας ἐκείνης, ἡ δὲ ἁρμονία τοῦ πνεύματος αὐτοῦ δὲν διεταράσσετο ὑπὸ τῆς συγχύσεως καὶ ἀστασίας τοῦ περὶ ἑαυτὸν ἀποσυντιθεμένου κόσμου. Ἀλλ' ὁ Εὐριπίδης εὑρίσκετο ἐν μέσῳ αὐτῆς τῆς ἀνησύχου κινήσεως τοῦ ἐνεστῶτος, εἶχε συμμετάσχει αὐτῆς τελείως, ἡ δὲ ἀξία αὐτοῦ ἔγκειται ἐν τούτῳ, ὅτι ἔσχεν ἱκανὴν δύναμιν καὶ ἐπαρκὲς σθένος, ὅπως διαμορφώσῃ περαιτέρω τὴν δραματικὴν τέχνην ἐν τούτοις τοῖς χρόνοις καὶ χάριν αὐτῶν. Ἀλλὰ τὴν ὑπερμεγέθη μεταβολὴν ἣν ὑπέστησαν αἱ Ἀθῆναι κατὰ τὰ ἔτη τοῦ πολέμου τρανότατα καταδεικνύει ἡ σύγκρισις τῶν δύο ποιητῶν. Ἠδύνατό τις νὰ πιστεύσῃ, ὅτι μεταξὺ αὐτῶν μεσάζει μία ὅλη ἀνθρωπίνη γενεά, καὶ ὅμως ὁ Εὐριπίδης εἶνε κατὰ δε-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

καὶ ξ μόνον ἔτη νεώτερος τοῦ Σοφοκλέους, ἀπέθανε δὲ ἤδη πρὸ αὐτοῦ.

Εὐριπίδης ὁ υἱὸς τοῦ Μνησάρχου κατήγετο ἐξ οἴκου εὐγενοῦς[1]. Ηὐξήθη δ' ἐν εὐπορίᾳ καὶ ἔσχεν ἀρθόνως τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἐπωφεληθῇ πάντα τὰ μέσα τῆς παιδεύσεως τὰ παρεχόμενα ὑπὸ τῆς πατρίου πόλεως εἰς τοὺς νέους. Ὑπῆρξε δ' ἔνζηλος μαθητὴς τοῦ Ἀναξαγόρου, τοῦ δαιμονίου ἐκείνου φιλοσόφου τοῦ κραταιῶς ἐπιδράσαντος ἐπὶ τὰ διαφορώτατα τῶν πνευμάτων· ἡ δὲ λαμπρὰ παρὰ τοῦ ποιητοῦ ἐξεικόνισις τοῦ ἀληθοῦς σοφοῦ[2], ἐν ᾗ οἱ σύγχρονοι διεγίνωσκον τὴν ἀναπαράστασιν τοῦ Ἀναξαγόρου, μαρτυρεῖ τὴν σοβαρότητα μεθ' ἧς ἀντελαμβάνετο τοῦ ἔργου τῆς φιλοσοφίας[3]. Καὶ ὑπῆρξε μὲν οἰκεῖος τοῦ Σωκράτους[4], συμμετέσχε δὲ ζωηρῶς τῆς ποικίλης πολυπραγμοσύνης τῶν σοφιστῶν, ἐν δὲ τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ ἀνέγνω ὁ Πρωταγόρας τὰς συγγραφὰς αὐτοῦ ἐκείνας ὧν ἕνεκα κατεδιώχθη ὡς ἄθεος[5]. Πρὸς δὲ τούτοις συνήγαγεν ὁ Εὐριπίδης τὰς συγγραφὰς τῶν ἀρχαίων φιλοσόφων[6], ὧν ἰδίως ὁ Ἡράκλειτος ἐνεποίησεν εἰς αὐτὸν τὴν μεγίστην αἴσθησιν. Αἱ δὲ τοιαῦται μελέται ἀπετέλουν τὴν κυριωτάτην αὐτοῦ

[1] Περὶ τοῦ Εὐριπίδου ἴδε ***Σουίδαν*** ἐν λ. καὶ τοὺς Βιογράφους τοῦ ποιητοῦ, ὧν πηγὴ εἶνε ὁ ***Φιλόχορος*** Ἴδε [***Ἄὔλου***] ***Γελλίου*** XV, 26. Ἐγεννήθη ἐν Σαλαμῖνι, πιθανῶς ἐν ᾧ χρόνῳ ἡ Σαλαμὶς ἦτο τὸ ἄσυλον τῶν Ἀθηναίων [πρὸ τῆς ναυμαχίας]· καὶ ἔπειτα δὲ ἡ Σαλαμὶς ἦτο ὁ εἰς τὸν ποιητὴν ἀρεστὸς τόπος διαμονῆς. Welcker Alte Denkmäler Τόμ. Α' σ. 489.

[2] ***Κλήμεντος Ἀλεξανδρέως*** Στρωματ. IV, 25 § 157 [ἐκδ. Dindorf σ. 536 d]· ***Εὐριπίδου*** Ἀποσπ. 101 (παρὰ Nauck 902). [Πρβλ. τὸ παρὰ Nauck ἀπόσπ. 894· Σοφὸν γὰρ ἄνδρα, κἂν ἐκὰς ναίῃ χθονὸς, κἂν μήποτ' ὄσσοις εἰσίδ'ῳ, κρίνω φίλον].

[3] Περὶ τῶν σχέσεων τοῦ Εὐριπίδου πρὸς τὸν Ἀναξαγόραν ἴδε Bernhardy Gr[undriss der griechischen Litteratur] Τόμ. Β' σ. 365

[4] Ἐν τῇ πρὸς τὸν Σωκράτην ἀναστροφῇ ἐγνωρίσθη ὁ Εὐριπίδης μετὰ τοῦ Κριτίου καὶ τοῦ Ἀλκιβιάδου, ὅστις καὶ ἐπ' αὐτὸν ἔσχεν ἀπροσμάχητον ἐπίδρασιν. Ὕμνησε δὲ τὰς νίκας τοῦ Ἀλκιβιάδου καὶ ὑπερημύνθη τοῦ ἐν σχέσει πρὸς τὴν Πελοπόννησον πολιτικοῦ αὐτοῦ προγράμματος ἐν τῇ Ἀνδρομάχῃ. Ἴδε Bergk Gr[iechische] Litt[eraturgeschichte] Τόμ. Γ' σ. 545.

[5] ***Διογένους Λαερτίου*** IX, 8, 54.

[6] Ὁ Εὐριπίδης ὑπῆρξεν ὁ ὀνομαστότατος συλλέκτης βιβλίων πρὸ τοῦ Ἀριστοτέλους. [Ἴδε ἀνωτέρω σ. 82, σημ. 4].

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἐνασχόλησιν, ὁσάκις δὲ δὲν συμπαρίστατο εἰς τὴν ἀκρόασιν τῶν διαμφισβητήσεων τῶν σοφιστῶν, ἀρεστότατον ἀσχόλημα εἶχε τὴν περὶ τὰ βιβλία αὐτοῦ διατριβήν, παρακολουθῶν διὰ τῆς ἐρεύνης καὶ τῆς σκέψεως τὰς ὁδοὺς, δι' ὧν ὁ νοῦς τῶν Ἑλλήνων εἶχε πειραθῇ νὰ φωτισθῇ περὶ τῶν θείων καὶ τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων. Ἀλλ' ὅμως ἡ ἀσχολία αὕτη δὲν ἀπέβη τὸ κύριον ἔργον τοῦ βίου αὐτοῦ, ἡ δὲ μελέτη καὶ ἡ ἔρευνα δὲν ἀνέπαυον αὐτόν. Τὸ μὲν πνεῦμα αὐτοῦ ἦτο ὑπεράγαν ἀνήσυχον, ἡ δὲ φαντασία ἐξαιρέτως ζωηρά· ἐκέκτητο δὲ τὸ λαμπρὸν δῶρον ὑπερόχου ἐπινοίας καὶ παραστάσεως, τὸ δὲ προςὸν τοῦτο ἤγαγεν αὐτὸν εἰς τὴν δραματικὴν ποίησιν.

Ἀλλὰ καὶ ἐν τούτῳ εἶχε νὰ παλαίσῃ πρὸς μεγάλας δυςχερείας. Ἡ μεγάλη τέχνη τῆς σοφοκλείου ποιήσεως δὲν ἦτο ἐπιδεκτικὴ περαιτέρας τελειώσεως. Ἂν λοιπὸν ὁ Εὐριπίδης ἤθελε νὰ ἐξέλθῃ ἐκ τῆς πεπατημένης τρίβου τῶν ἁπλῶν μιμητῶν, ὤφειλε νὰναβιβάσῃ ἐπὶ τὴν σκηνὴν τὴν νέαν πνευματικὴν κίνησιν καὶ ἐπωφεληθῇ χάριν τοῦ δράματος τὴν σύγχρονον φιλοσοφίαν. Εἰς δὲ τὸ ἔργον τοῦτο ἀφωσιώθη πράγματι μετὰ καρτερίας καὶ πίστεως διατρανούσης τὴν δραστηριότητα τοῦ χαρακτῆρος αὐτοῦ καὶ λαμπρυνούσης αὐτὸν πολὺ μᾶλλον, ὅταν ἀναλογισθῶμεν τὸ καθ' ὅλου ἀντίξοον τῶν χρόνων ἐκείνων πρὸς τὴν ποίησιν καὶ τὰς ἀλγεινὰς ἐπιθέσεις, προςβολὰς καὶ πικρίας ἃς ὑπέστη.

Ὑπῆρξε δὲ δι' αὐτὸν ἀτυχία, ὅτι ἀπέθανε πρὸ τοῦ μεγάλου προδρόμου, ἐπειδὴ, μόνον ἂν ἤθελεν ἐπιζήσει, ἤθελεν ἀξιωθῆ τῆς πλήρους ἀπολαύσεως τῆς προςηκούσης εἰς αὐτὸν δόξης. Πράγματι οἱ Ἀθηναῖοι, καίπερ ὄντες λίαν ἄστατοι ἐν πολλοῖς, πολλαχῶς δὲ μεταβληθέντες κατὰ τὰ ἔτη τοῦ πολέμου, εἶχοντο ἐκ συνηθείας καὶ ἐξ ὀρθοῦ καλλιτεχνικοῦ αἰσθήματος τῆς ἀρχαίας δραματικῆς τεχνοτροπίας· καίτοι δὲ ὁ Εὐριπίδης προεκάλει ζωηρὸν ἐνδιαφέρον, ἀλλ' ὅμως ὁ συνδυασμὸς τέχνης καὶ σοφιστικῆς, φιλοσοφικῆς σκέψεως καὶ ποιήσεως ἐφαίνετό πως πρωτοφανής. Διὸ ἐξηκολούθησεν ὁ Σοφοκλῆς θεωρούμενος ὁ δόκιμος τραγι-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

κός· εἰς αὐτὸν δὲ ἀπενέμοντο ἀπὸ ἔτους εἰς ἔτος τὰ πρωτεῖα, ἐν ᾧ τοῦ Εὐριπίδου πέντε μόνον περίπου τῶν δραμάτων, ἀνερχομένων εἰς ἐνενήκοντα καὶ ὑπερέκεινα, ἔτυχον τοῦ στεφάνου[1]. Πάντες οἱ φίλοι τῶν πατροπαραδότων ἦσαν κατ' ἀρχὴν κεκηρυγμένοι κατ' αὐτοῦ, εἴπερ τις δὲ καὶ ἄλλος ὁ Ἀριστοφάνης. Ἀλλὰ, καίτοι οὗτός τε καὶ οἱ ὁμοφρονοῦντες μετ' αὐτοῦ διεγίνωσκον τὰ τρωτὰ τοῦ νέου τραγικοῦ εἴδους, ἠδυνάτουν ὅμως νὰ ὑποδείξωσιν ἄλλας ὁδοὺς πρὸς περαιτέραν ἀνάπτυξιν τοῦ δράματος καὶ ἔτι ὀλιγώτερον νὰ ὁδηλώσωσιν ἄλλους ποιητὰς ἀκολουθοῦντας ὁδὸν ὀρθοτέραν. Ἀλλ' ὅμως ὁ Εὐριπίδης δὲν εἰργάζετο ματαίως. Ὅσῳ δὲ μᾶλλον ἠλαττοῦτο ὁ ἀριθμὸς τῶν γονίμων ποιητῶν, τόσῳ μᾶλλον ηὔξανεν ἡ εὐδοκίμησις αὐτοῦ καὶ τὸ ἀξίωμα· τελευτῶντος δὲ τοῦ πολέμου, ἐκεῖνος ἀπέβη ὁ κατ' ἐξοχὴν δραματουργὸς τοῦ δήμου καὶ ὁ ἀρεστὸς εἰς τὸ πολὺ πλῆθος ποιητής. Τὰ πλήθη ἠρέσκοντο εἰς τὴν τόλμην καὶ ἰδιορρυθμίαν μεθ' ἧς ἐπραγματεύετο τοὺς ἀρχαίους ἐθνικοὺς μύθους καὶ κατώρθονε νὰ παριστάνῃ αὐτοὺς μετὰ ζωηρότητος τοιαύτης, ὥστ' ἐπίστευον, ὅτι οἱ μυθικοὶ ἐκεῖνοι λόγοι παρίσταντο πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν δίκην συμβάντων συγχρόνων. Οἱ κοινοὶ ἄνθρωποι εἶχον καταληφθῆ ὑπὸ κόρου τοῦ σκοτεινοῦ πάθους τῆς ἀρχαίας τραγῳδίας καὶ παρεδόθησαν μετ' εὐαρεστήσεως εἰς τὸν ποιητὴν τὸν καθιστάνοντα εἰς αὐτοὺς τὰ πάντα σαφῆ καὶ οἰκεῖα, τὸν λαλοῦντα τὴν ἰδίαν αὐτῶν γλῶσσαν καὶ ἐπιδεικνύοντα εἰς αὐτοὺς ἥρωας τοιούτους, ὥστε νὰ δύνανται νὰ θεωρῶσιν αὐτοὺς ὁμοίους ἑαυτῶν. Οἱ στίχοι αὐτοῦ ἐνετυποῦντο εὐκόλως εἰς τὴν μνήμην τοῦ πλήθους· αἱ γνῶμαι αὐτοῦ μετεβιβάζοντο οἱονεὶ νόμισμα κυκλοφοροῦν ἀπὸ χειρὸς εἰς χεῖρα· τὰ δράματ' αὐτοῦ ἠκούοντο μετ' ἐνθουσιασμοῦ. Καὶ ἀνεγινώσκοντο δὲ πολὺ, ἐπειδὴ συνέπιπτον οἱ χρόνοι καθ' οὓς ἡ διὰ

[1] [*Αὔλου Γελλίου* XVII, 4, 3· Euripidem M. Varro ait cum quinque et septuaginta tragoedias scripserit, in quinque solis vicisse. Οἱ δὲ Ἀλεξανδρινοὶ ἐγίνωσκον ἐνενήκοντα καὶ δύο τῶν διδασκαλιῶν ἐν αἷς ἀνεγράφοντο μόνον τὰ δράματα τὰ ἀξιωθέντα ἑνὸς τῶν τριῶν ἄθλων Nauck ἐν ἐκδ. Εὐριπίδου σ. XXIII.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τῆς γραφῆς διάδοσις συγγραφῶν ἀπετέλει ἀκμαίαν ἐν Ἀθήναις βιομηχανίαν. Ἀντὶ δραχμῆς ἠδύνατο ὁ Ἀθηναῖος νἀγοράσῃ ἐν τῇ ἀγορᾷ τὰ ἔργα τοῦ Ἀναξαγόρου [1], ἡ δὲ ἄγνοια αὐτῶν ἐθεωρεῖτο ἔλλειψις παιδεύσεως τοιαύτη, ὥστε ὑπελαμβάνετο σκαιὸν τὸ προϋποθέτειν αὐτὴν παρὰ τοῖς ἡλιασταῖς ἐν Ἀθήναις. Ὅτε δ' ἐδικάσθη ὁ Πρωταγόρας, ἡ καταδίωξις ἐπεξετάθη καὶ εἰς τὰς συγγραφὰς αὐτοῦ, ἐπεβλήθη δὲ ἡ συναγωγὴ ἁπάντων τῶν πωληθέντων ἀντιγράφων καὶ ἡ εἰς τὰς ἀρχὰς παράδοσις αὐτῶν [2].

Αὐτόχρημα μανία τοῦ ἀναγινώσκειν κατέλαβε τοὺς Ἀθηναίους, καὶ αὐταὶ δὲ αἱ τροφοὶ ἐν ταῖς τραγῳδίαις ἀνεφέροντο εἰς τὰ διδάγματα περὶ τῶν μύθων ἅτινα εἶχον ἀποκομίσει ἐκ τῆς ἀναγνώσεως παλαιῶν γραφῶν [3]. Ἐν δὲ τῇ ἀναγνώσει τῶν δραμάτων ὁ Ἀθηναῖος ἦτο μᾶλλον ἀπηλλαγμένος τῶν παραδόσεων τῆς σκηνῆς καὶ παρεδίδετο μετὰ ἥττονος δεσμεύσεως εἰς τὴν εὐχαρίστησιν ἣν παρεῖχεν ὁ ποιητὴς, ἐν ᾧ ἐπανεύρισκεν ἑαυτὸν καὶ τοὺς χρόνους ἐν οἷς ἔζη. Διὰ τοῦτο δὲ τὰ δράματ' αὐτοῦ συμπαρελάμβανε κατὰ γῆν τε καὶ θάλασσαν, καὶ ταῦτα παρεμύθουν αὐτὸν ἐν τῇ ξένῃ καὶ ἐν τῇ συμφορᾷ [4].

[1] ***Πλάτωνος*** Ἀπολογ. 26. Περὶ τῶν βιβλιοπωλῶν ἴδε Böckh Staatsh[aushaltung der Athener] Τόμ. Α' ἐκδ. γ' σ. 137. Ὑπῆρχε δὲ ἰδία ἀγορὰ, οὗ τὰ βιβλία ὤνια (Ἴδε ***Εὔπολιν*** παρὰ [***Ἰουλίῳ***] ***Πολυδεύκει*** IX, 47. Πρβλ. Meineke Fragmenta Comicorum Graecorum Τομ. Β' σ. 550) ἐν τῇ ἀρχήστρᾳ τοῦ Κεραμεικοῦ. Ἴδε Schöne ἐν τοῖς Neue Jahrbücher für Philologie. 1870 σ. 802. [Πρβλ Schmitz Schriftsteller und Buchhändler in Athen. Heidelberg. 1876. Birt Das antike Buchwesen. Ἐν Βερολίνῳ. 1882 σ. 357 κ. ἑ. 433 κ. ἑ.].

[2] ***Διογένους Λαερτίου*** IX, 8, 52.

[3] ***Εὐριπίδου*** Ἱππολ. στ. 415 [κ. ἑ·

Ὅσοι μὲν οὖν γραφάς τε τῶν παλαιτέρων
ἔχουσιν αὐτοί τ' εἰσὶν ἐν μούσαις ἀεὶ,
ἴσασι μὲν Ζεὺς ὡς ποτ' ἠράσθη γάμων
Σεμέλης . . .]

[4] [Ὁ Διόνυσος ἐν τοῖς τοῦ] ***Ἀριστοφάνους*** Βατράχοις στ. 52 [λέγει, ὅτι ἀνεγίνωσκε τὴν Ἀνδρομέδαν τοῦ Εὐριπίδου ἐπὶ τῆς νεώς]. Περὶ δὲ τῆς [διὰ τῆς ἀπομνημονεύσεως τῶν στίχων τοῦ Εὐριπίδου] παραμυθίας τῶν Ἀθηναίων αἰχμαλώτων ἐν Συρακούσαις, οἵτινες

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Ἀλλὰ παρὰ πάντα ταῦτα ὁ Εὐριπίδης δὲν ἔμεινεν ἐν τῷ μέσῳ τῶν συμπολιτῶν. Γηραιὸς δὲ ἤδη ὢν ἀπεδέχθη τῷ 408 π. Χ. (Ὀλυμπ. 93, 1) τὴν πρόσκλησιν Ἀρχελάου τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας, πρὸς ὃν εἵλκυσεν αὐτὸν ὁ νέος ἑλληνικὸς πολιτισμὸς ὁ ἐν τῇ χώρᾳ ἐκείνῃ ἀναπτυσσόμενος. Ὑπῆρξε δὲ τῶν πρώτων μεταγαγόντων τὴν δραματικὴν μοῦσαν τῶν Ἀθηνῶν ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος, ἔχων τὴν προαίσθησιν, ὅτι ἡ ἄνθησις τῆς ἑλληνικῆς τέχνης ἠτο προωρισμένη νὰ ποθῇ κοινὸν κτῆμα ἁπάντων τῶν λαῶν τῶν ἀγωνιζομένων νὰ ὑψωθῶσιν εἰς μόρφωσιν ἀνωτέραν. Ὡς δὲ ὁ Αἰσχύλος εἶχεν ὑμνήσει τὰ κτίσματα τοῦ Ἱέρωνος, οὕτως ὁ Εὐριπίδης ἔψαλε τὰ τοῦ Ἀρχελάου. Βλέποντες δὲ αὐτὸν ὑμνοῦντα τὸν βασιλέα, ὅστις ὅμοιος πρὸς τοὺς ἀρχαίους ἥρωας ἐστήριξεν ἐν τῷ βορρᾷ τὸν πολιτισμὸν διὰ χαράξεως καὶ ἐξασφαλίσεως τῶν ὁδῶν [1] καὶ μακαρίζοντα τὰς ἀρχαίας ἕδρας τῶν Μουσῶν ἐν ταῖς ἀκταῖς τῆς Πιερίας, ἐν αἷς ἀνέθαλλον νῦν καὶ πάλιν ἑλληνικαὶ ἑορταί, διαγινώσκομεν τὴν γόνιμον ἔμπνευσιν ἧς μετέλαβεν ὁ ποιητὴς διὰ τῆς μεταναστεύσεως εἰς τὴν Μακεδονίαν. Ἀλλ' εὗρε καὶ ἐκεῖ ἐχθρούς, βλέποντας μετὰ φθόνου τὴν εὔνοιαν ἧς ἀπήλαυε παρὰ τῷ βασιλεῖ, μετὰ δὲ διετῆ διαμονὴν ἐν Πέλλῃ ὁ ἑβδομήκοντα ἤδη καὶ τεσσάρων ἐτῶν ἡλικίαν ἔχων πρεσβύτης ἔπεσε, καθ' ἃ φαίνεται, θῦμα τῆς κακοβουλίας αὐτῶν [2].

Καὶ δυνάμεθα μὲν νὰ καλέσωμεν τὸν Εὐριπίδην πλειότερον ἢ τὸν Σοφοκλέα γόνον τοῦ αἰῶνος ἐν ᾧ ἔζη, ἀλλὰ τοῦτο δὲν σημαίνει, ὅτι αἱ τάσεις ἐκεῖναι αἱ συνδεόμεναι πρὸς τὴν ἠθικὴν παρακμὴν τῶν Ἀθηνῶν κατέλαβον αὐτὸν καθ' ὁλοκληρίαν καὶ ἀπεξέ-

καὶ ἠξιώθησαν χάριν αὐτῶν τῆς εἰς τὴν πατρίδα καθόδου, ἴδε ***Πλούταρχον*** ἐν Βίῳ Νικίου στ. 29. [Ἴδε καὶ ἀνωτέρω Τόμ. Γ' σ. 494].

[1] ***Εὐριπίδης*** ἐν Ἀρχελάῳ [ἀπόσπ. 262 παρὰ Nauck]· ἔπαυσ' ὁδοὺς λυμεῶνας.

[2] ***Αἰλιανοῦ*** Ποικίλη ἱστορία XIII, 4 Παρὰ δὲ τῷ ***Ἀριστοτέλει*** (Πολιτ. [ἐκδ. Bekker] σ. 220, 7) γίνεται λόγος περὶ ἐπιθέσεων κατὰ τοῦ Εὐριπίδου ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ Ἀρχελάου, ἃς ἐκδικήσας ὁ βασιλεὺς ἐπέσυρεν ἔχθραν καθ' ἑαυτοῦ.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

νωσαν ἀπὸ τῶν ὑψηλοτέρων ἰδεωδῶν τῶν προδρόμων αὐτοῦ. Οὐ μόνον ὁ βίος αὐτοῦ καὶ ἡ διαγωγὴ ὑπῆρξαν ἀγνότερα καὶ πολλῷ ἀπεῖχε τῆς μετὰ κουφονοίας περιφρονήσεως τῶν πατρίων ἠθῶν, ἀλλὰ καὶ μετεῖχεν ἰδεώδους τάσεως ἰσχυροτάτης καὶ βαθυτάτης. Εἶχε ζωηρὰν τὴν συναίσθησιν τῆς ἀνάγκης θρησκευτικῶν πεποιθήσεων, θερμὸν ἔρωτα πρὸς τὴν ἥσυχον θεωρίαν τῶν ἀνθρωπίνων καὶ τῶν θείων, ἀκατανίκητον πόθον νὰ κατανοήσῃ τὰ προβλήματα τῆς διοικήσεως τῶν κατὰ τὸν κόσμον· ὁ δὲ πόθος οὗτος ἦτο τοσούτῳ μᾶλλον ἰσχυρὸς ἐν αὐτῷ καθ' ὅσον ἠσθάνετο ζωηρότατα τὰ δεινὰ τῶν ἀνθρώπων καὶ κατείχετο ὑπὸ κραταιοτάτου αἰσθήματος δικαιοσύνης, οὗ ἐζήτει τὸν κορεσμόν. Ἀλλ' αἱ ἔρευναι αὐτοῦ δὲν ἔτυχον τοῦ σκοπουμένου, οὐδ' ἠξιώθη τῆς ποθουμένης λύσεως εἴτε διὰ τῆς πίστεως εἴτε διὰ τοῦ δισταγμοῦ. Καὶ ἡ μὲν περισσόθρησκος αὐτοῦ γνώμη δὲν ἐπέτρεπεν εἰς αὐτὸν νὰ ἡσυχάσῃ ἀρκούμενος εἰς τὴν ἀπάρνησιν τοῦ θείου, ἡ δὲ ἀνωτέρα παίδευσις καθίστανεν εἰς αὐτὸν ἀδύνατον νὰ ἐμμείνῃ εἰς τὴν ἀποδοχὴν τῆς παραδόσεως. Καὶ ἐν μὲν τῇ ἀταράχῳ ψυχῇ τοῦ Σοφοκλέους ἐνεκατοπτρίζοντο αἱ μεγάλαι μορφαὶ τῶν ἀρχαίων χρόνων εἰς ἃς καὶ ἀφωσιοῦτο, ἀσυνειδήτως εὐρύνων, βαθυτέρας καθιστάνων καὶ φέρων εἰς ἁρμονίαν πρὸς τὰς συγχρόνους ἰδέας τὰς παραδεδομένας περὶ θεῶν καὶ ἡρώων παραστάσεις, τοῦθ' ὅπερ ἔπραττε καὶ ὁ Φειδίας ἐν τῷ κύκλῳ τῆς ἐνεργείας αὐτοῦ. Ἀλλ' ὁ Εὐριπίδης οὐδέποτε ἠδύνατο νὰ λησμονήσῃ ἑαυτὸν καὶ τοὺς δισταγμοὺς αὐτοῦ, ἡ δὲ ἄβυσσος τῆς συγχύσεως, ἧς ἐν μέσῳ ἔζη, μετεδόθη καὶ εἰς ἅπαντα αὐτοῦ τὰ ἔργα. Διὰ τοῦτο δὲν ἠδυνήθησαν ταῦτα νὰ συνεργήσωσι πρὸς καθησύχασιν τῶν ψυχῶν, καθότι ἔλειπεν ἀπ' αὐτῶν ἡ σφραγὶς ἐκείνη τῆς εὐτυχοῦς ἁρμονίας ἡ ἐπιτεθειμένη ἐπὶ τῶν ἀρχαιοτέρων ἔργων. Ἐν μέσῳ δὲ τῆς ἀλύτου διαπάλης μεταξὺ φιλοσοφικῆς θεωρίας καὶ τέχνης διήγαγε τὸν ὅλον βίον ὁ Εὐριπίδης πάσχων ὡς ἄνθρωπος καὶ ποιητής, τοσούτῳ μᾶλλον καθ' ὅσον δὲν εὗρεν ἀντισήκωμα κατὰ τῆς ἐνδομύχου ἀθυμίας οὔτ' ἐν τοῖς δημοσίοις πράγμασι καὶ τῇ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

συμμετοχῇ εἰς τὰ τοῦ δήμου οὔτ' ἐν τῷ κοινωνικῷ βίῳ. Διὰ ταῦτα δ' ἐν πλήρει ἀντιθέσει πρὸς τὸν φαιδρὸν καὶ ἐράσμιον Σοφοκλέα ὑπῆρξε δύσκολος καὶ δύσθυμος, πικρὸς ἐν ταῖς κρίσεσι καὶ φιλόψογος· ἀπανταχοῦ ἔβλεπε μόνον τὰ σκιερὰ μέρη, ἤκουε τὰς παραφωνίας, καὶ ἡ δυσθυμία ἡ πληροῦσα τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἐξεχύνετο κατὰ τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν θεῶν, ἐπειδὴ καὶ τούτους θεωρεῖ ὑπευθύνους ἐπὶ τοῖς πραττομένοις παρ' αὐτῶν ἢ ἐπ' ἐκείνοις ὅσα ἐπιτρέπουσι νὰ γίνωνται.

Καὶ ὑπῆρξαν μὲν δυσμενέσταται αὗται αἱ συνθῆκαι πρὸς εὐδοκίμησιν δραματικῶν ἔργων, ἀλλὰ διὰ τοῦτο μάλιστα εἶνε πολλῷ μᾶλλον ἄξιον θαυμασμοῦ τὸ θάρρος, μεθ' οὗ ὁ Εὐριπίδης ἀνέλαβε νὰ ἀγάγῃ εἰς νέαν ἀνάπτυξιν τὸ ἀττικὸν δρᾶμα, καὶ ἡ ἐπιτυχία μεθ' ἧς κατώρθωσε τὸν ἐπιδιωχθέντα σκοπόν. Ἀναμφισβήτητον δὲ εἶνε καὶ τὸ ὅτι λίαν ἐπίκαιροι ὑπῆρξαν αἱ καινοτομίαι αὐτοῦ.

Οἱ θεοὶ καὶ οἱ ἥρωες τῆς ἀρχαίας τραγῳδίας ἦσαν μορφαὶ ἀκριβῶς ὑπὸ τῆς παραδόσεως ὡρισμέναι καὶ διαγεγραμμέναι· οἱ μὲν χαρακτῆρες ἦσαν δεδομένοι ὑπὸ τῶν λόγων, ἡ δὲ φαντασία τῶν ποιητῶν εἶχε διαμορφώσει αὐτοὺς ὡρισμένως, καὶ δὴ μετὰ τῆς ἀκριβείας ἐκείνης καὶ σαφηνείας τῶν τύπων, ἐν ᾗ διαγινώσκομεν τὸ αὐτὸ πλαστικὸν πνεῦμα τῶν Ἑλλήνων τὸ δημιουργῆσαν ἐν λίθῳ καὶ χαλκῷ τἀγάλματα τῶν ἐθνικῶν θεῶν. Τὸ δὲ προσωπεῖον, ὁ κόθορνος καὶ ἡ ἐνδυμασία συνετέλουν εἰς τὸν κατὰ τὰ παραδεδομένα χαρακτηρισμὸν τῶν διαφόρων προσώπων· ἕνεκα δὲ τῆς εὐσεβείας καὶ τῆς πτοήσεως, ἣν αὐτοὶ οἱ ποιηταὶ ᾐσθάνοντο πρὸς τὰ πρόσωπα τῆς τραγῳδίας, οὐδ' αὐτοὶ ἐτόλμων νὰ καταστήσωσιν αὐτὰ ὅλως ὅμοια πρὸς τοὺς ἀνθρώπους. Παρίστατο αἰσθητὴ ἀνάγκη νὰ μετρῶνται δι' ἄλλου μέτρου, ἔβαινον ἐπὶ τῆς σκηνῆς μεγαλειότεροι καὶ μείζονες τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἦσαν οἷοι τἀγάλματα τοῦ Φειδίου ἐν τῷ ἀετώματι τοῦ Παρθενῶνος, ἄτινα, καθ' ἃ ἕκαστος ἠδύνατο νὰ ἴδῃ, ἐφαίνοντο ἀνήκοντα εἰς τάξιν κόσμου ἀνωτέρου. Καὶ κατώρθωσε μὲν ὁ Σοφοκλῆς νὰ καταβιβάσῃ πως τὰς μορφὰς ἐκείνας τοῦ μύθου, καταστήσας αὐτὰς προσιτωτέρας

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

εἰς τὴν συνείδησιν τῶν πολλῶν καὶ παραστήσας ἐν αὐτοῖς τὸν ἐνδόμυχον βίον τῆς ψυχῆς· αἱ δὲ σχέσεις μεταξὺ γονέων καὶ τέκνων, μεταξὺ συζύγων καὶ ἀδελφῶν ἐπιδεικνύονται θερμότεραι, ἀληθέστεραι καὶ ἀνθρωπινώτεραι. Ἀλλ' οὐχ ἧττον παρ' αὐτῷ δὲν παρίστανται ἐνώπιον ἡμῶν διακεκριμένα καθ' ἑαυτὰ πρόσωπα, ἀλλ' οἱονεί τινα συμβολικὰ πρότυπα συμπεριλαμβάνοντα εἴδη ὅλα καὶ τάξεις ἀνθρωπίνων προσώπων· παρὰ τὰς ἀνθρωπίνας αὐτῶν ἀδυναμίας ἐξακολουθοῦσι νὰ εἶνε χαρακτῆρες ἰδεώδεις, τὸ δὲ περιβάλλον αὐτὰ ὕψος καὶ μεγαλεῖον ἔγκειται εἰς τοῦτο, ὅτι τῶν προσώπων διαγράφονται μόνον τὰ θεμελιώδη καὶ ἀμετάβλητα γνωρίσματα.

Ἀλλ' ἡ ἄνευ μεταβολῆς ἐμμονὴ εἰς τὸν τρόπον ἐκεῖνον τῆς παραστάσεως ἔμελλε νὰγάγῃ σὺν τῷ χρόνῳ εἰς τὸν κίνδυνον ποιᾶς τινος μονοτονίας. Διὸ παρίστατο ἀνάγκη νὰ τολμηθῇ ἡ ἀπόπειρα τῆς ἐπὶ τὴν σκηνὴν ἀναβιβάσεως πραγματικῶν ἀνθρώπων, καὶ δὴ οὐ μόνον ὡς προσώπων ὑποδεεστέρων, οἷα οἱ ἄγγελοι, οἱ φύλακες, αἱ τροφοί, ὧν ἡ παράστασις εἶχεν ἀγάγει καὶ τοὺς ἀρχαίους τραγικοὺς εἰς τὴν ἐπίδειξιν ἐξαιρέτων χαρακτήρων τοῦ καθημερινοῦ βίου, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν τῶν πρωταγωνιστῶν. Τοῦτο δὲ τολμήσας ὁ Εὐριπίδης ἔτεμε νέαν ὁδὸν, ἐν ᾗ ἐπωφελήθη ἅπαντα τὰ ἔμφυτα ἐν ἑαυτῷ δῶρα καὶ τὰ ἐκ τῆς πείρας καὶ τῆς παιδεύσεως διδάγματα, τὴν ζωηρὰν εὐαισθησίαν, τὴν ἔξοχον δεξιότητα περὶ τὴν εὕρεσιν τῆς προσηκούσης εἰς πᾶν αἴσθημα λέξεως, τὴν ἀκριβῆ γνῶσιν ἁπάντων τῶν συγκινούντων τοὺς συγχρόνους, τὴν σοφιστικὴν παίδευσιν, ἧς ἕνεκεν εἶχε τὴν ἱκανότητα νὰ διαφωτίζῃ καὶ καθορίζῃ εὐπεριγράφως πάσας τὰς πρὸς ἀλλήλας ἀντιδιαμαχομένας ἀνθρωπίνας γνώμας. Οὕτω δ' ἀπεσπάσθη τολμηρῶς ἀπὸ τῶν παραδόσεων τῆς τραγικῆς σκηνῆς, ἐξέβαλε τὰς τραγικὰς μορφὰς ἀπὸ τῆς ὁμίχλης τῶν μυθικῶν χρόνων καὶ ἤγαγεν αὐτὰς εἰς τὸ ἄπλετον φῶς τοῦ ἐνεστῶτος, ἐπανήγαγε τὴν γλῶσσαν τοῦ τραγικοῦ πάθους εἰς τὸ μέτρον τῆς συνήθους τῶν Ἀθηναίων ὁμιλίας, καὶ, μὴ περιοριζόμενος εἰς τὴν διὰ μεγάλων γραμμῶν παράστασιν τῶν

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἡρώων, ἐξεικόνισε τὰ πάθη αὐτῶν καὶ τὰς ἡδονὰς ἐπὶ τὸ ἀκριβέστατον διὰ πάντων τῶν σταδίων καὶ τῶν περιπετειῶν τῶν ζωηροτάτων συναισθήσεων.

Ἀλλ' ἐν τῇ ὁδῷ ταύτῃ προσέκρουσεν εἰς δυσχερείας καιριωτάτας· καὶ ταῦτα διότι ἐπηκολούθησε πραγματευόμενος τὰς αὐτὰς ὑποθέσεις αἵτινες ἦσαν ἀντικείμενον τοῦ ἔπους, οὕτω δὲ περιέστη εἰς ἀντίθεσιν ἐμποιοῦσαν αἴσθησιν δυσάρεστον. Καὶ ἐκαλοῦντο μὲν οἱ ἥρωες αὐτοῦ Ἡρακλῆς καὶ Ἀγαμέμνων, ἐξήρχοντο δ' ἐκ βασιλείων θυρῶν φέροντες ἀμφίασιν πολυτελῆ καὶ βαίνοντες ἐπὶ ὑψηλοῦ κοθόρνου, καὶ περιεστοιχίζοντο ὑπὸ τῶν δουλικῶς αὐτοὺς προσκυνούντων θεραπόντων· ἀλλ' αὐτὰ τὰ πρόσωπα εἶχον περισταλῆ εἰς κοινοὺς θνητούς, μὴ ἀνταποκρινομένους πρὸς τοὺς ἥρωας οὓς ὑπεδύοντο. Ἦσαν ἄνθρωποι ἔχοντες πολλὴν τὴν ἀνθρωπίνην ἀδυναμίαν καὶ τοιοῦτοι, ὥστε ἦτο ἀνάρμοστος ἡ παράστασις αὐτῶν ὡς ἀγωνιζομένων γενναίως ἐναντίον τῶν μεγάλων ὑπερανθρώπων δυνάμεων, ἄνθρωποι βασανιζόμενοι ὑπὸ τῶν δεινῶν τοῦ ἔρωτος καὶ διχονοίας ἐν τῷ συζυγικῷ βίῳ, ὑπὸ πτωχείας καὶ ἁπασῶν τῶν ἀμηχανιῶν τοῦ ἐπὶ γῆς βίου. Ἐκ τῶν ὑπερανθρώπων προσωπείων τῶν ἐπινοηθέντων διὰ τὰς μορφὰς ἃς δίκην χαρακτήρων εἶχε δημιουργήσει ὁ Αἰσχύλος ἠκούετο ἀπηχοῦσα νῦν ἡ λεπτὴ φωνὴ ἀνθρώπων ἀγοραίων, ἀξιούντων νὰ προκαλέσωσι συγκίνησιν καὶ ἔλεον, οἷος ὁ παρ' ἡμῶν ἐπιδεικνυόμενος πρὸς τὰς ἀτυχίας τινὸς τῶν πλησίον ὁμοίου ἡμῖν ἀνθρώπου. Ἀλλὰ τοῦτο ἀντεμάχετο, ὡς εἰκός, πρὸς τὸ ὑγιὲς καλλιτεχνικὸν αἴσθημα, καὶ ἦτο ταπείνωσις τῶν θεῶν καὶ ἡρώων τῶν δημιουργηθέντων ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἐφαίνετο οἱονεί τις βεβήλωσις τοῦ σεβασμίου θησαυροῦ τῶν ἐθνικῶν παραδόσεων.

Αὐτὸς δὲ ὁ Εὐριπίδης δὲν ἦτο ἀδιάφορος πρὸς τὰς παραδόσεις τοῦ λαοῦ, ὧν ἄλλως ἦτο ἄριστος γνώστης. Κατώρθωσε δὲ νὰ πλουτίσῃ τὰς ἀρχαιοτέρας δραματικὰς ὑποθέσεις δι' ἱκανῶν στοιχείων παροραθέντων ὑπὸ τῶν ἄλλων ποιητῶν, καὶ προσέθηκε μετὰ μεγάλης δεξιότητος νέας ὑποθέσεις γαργαλιζούσας τὴν φι-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

λοπατρίαν τοῦ πλήθους τῶν Ἀθηναίων ἢ ἐξαιρέτως ἰδιαζούσας πρὸς παράστασιν ἄγουσαν εἰς συγκινήσεις.

Καὶ τῶν μὲν δραμάτων τῶν ἐχόντων ἐπιχώριον ἀττικὸν χαρακτῆρα διακρίνεται ὁ Ἴων, οὗ ἡ ὑπόθεσις ὑπόκειται ἐν Δελφοῖς, ἔνθα ὁ υἱὸς τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τῆς Κρεούσης τῆς θυγατρὸς τοῦ βασιλέως τῶν Ἀθηνῶν [Ἐρεχθέως] ὑπηρετεῖ ὡς νεωκόρος, ἕως ἀπὸ τῆς ἐν τῷ ἱερῷ ἐκείνῳ ἀποχωρήσεως αὐτοῦ κατάγεται εἰς τὴν πατρίδα, ὅπως ὡς ἰθαγενὴς βασιλεὺς τῆς χώρας μένῃ ἐν αὐτῇ εἰσηγητὴς νέων χρόνων μεγαλείου καὶ δόξης. Ὁμοίως δὲ μαρτυροῦσι τἀποσπάσματα τοῦ Ἐρεχθέως περὶ βαθείας καὶ θερμῆς ἀντιλήψεως τῶν κατὰ τοὺς πατρίους μύθους τοῦ ἀττικοῦ λαοῦ. Ἐννέα τῶν τραγῳδιῶν τοῦ Εὐριπίδου ἔχουσιν ἀττικὰς ὑποθέσεις [1]· ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς δράμασιν ἐπωφελεῖται πᾶσαν παρεχομένην εὐκαιρίαν πρὸς ἐξύμνησιν τῆς γενετείρας. Ὑμνῶν δὲ μετ' ἐνθουσιασμοῦ τὴν εὐλογίαν τῶν θεῶν τὴν κατασκεδαννυμένην ἐπὶ τῆς Ἀττικῆς, τὰ πνευματικὰ δῶρα τῶν Ἀθηνῶν, τοὺς νόμους αὐτῆς καὶ τὴν δικαιοσύνην καὶ τοὺς μεγάλους τῆς πόλεως ἄνδρας, ἔμελλεν, ὡς εἰκός, νὰ συγκινήσῃ ζωηρῶς τὰς ψυχάς, νὰ ἐξάψῃ τὴν φιλοπατρίαν καὶ παρορμήσῃ τοὺς συμπολίτας εἰς μίμησιν τῶν εὐγενῶν ἐκείνων προτύπων.

Τῶν δὲ νέας ὑποθέσεις ἐχόντων δραμάτων ἄξιαι σημειώσεως εἶνε ἰδίως ἐκεῖνα ἐν οἷς πρωταγωνιστοῦσι γυναῖκες. Τοιαύτη δὲ εἶνε ἡ Φαίδρα ἐν τῷ Ἱππολύτῳ, ἧς παριστάνεται μετὰ θαυμασίας τέχνης τὸ ἀξιόποινον αἴσθημα, ὁ πρὸς τὸν πρόγονον ἔρως, ἐν τῇ κατὰ μικρὸν ἀναπτύξει αὐτοῦ ἀπὸ τῆς ματαίας πρὸς καταπάλαισιν αὐτοῦ ἀποπείρας μέχρι τῆς ἐξομολογήσεως καὶ ἔπειτα ἀπὸ τῆς ἐκρήξεως τῆς λύσσης ἐπὶ τῇ ἀποκρούσει τῆς δυςέρωτος μέχρι τῆς καθάρσεως τοῦ ἄγους διὰ τῆς αὐτοκτονίας. Ὁμοίως δὲ

[1] Τὰ ἀττικὰς ὑποθέσεις ἔχοντα δράματα τοῦ Εὐριπίδου εἶνε ὁ Αἰγεύς, ἡ Ἀλόπη, ὁ Ἐρεχθεύς, αἱ Ἡρακλεῖδαι, αἱ Ἱκέτιδες, ὁ Ἱππόλυτος, ὁ Ἴων, ὁ Θησεὺς καὶ ὁ Σκίρων. Πρβλ. Schenkl Politische Anschauungen des Euripides. Ἐν Βιέννῃ. 1862 σ. 23.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

φυσικὸν ἦτο νὰ ἐπιτύχῃ ὁ Εὐριπίδης ἐξαιρέτως ἐν τῇ παραστάσει τῆς ἐνδομύχου διαπάλης τῆς κλονούσης ψυχὴν οἵα ἡ τῆς Μηδείας, ἐπειδὴ ἐν τῷ δράματι ἐκείνῳ ἠδύναντο νὰ ἐπιδειχθῶσιν ἄριστα αἱ ἰδιόρρυθμοι ποιητικαὶ ἀρεταὶ τοῦ ποιητοῦ ἄνευ παραβλάψεως τῆς ἀξιοπρεπείας τῆς ὑποθέσεως ἢ παραμορφώσεως τῆς παραδόσεως. Διὸ τοιούτων ὑποθέσεων ἐπελαμβάνετο μετὰ στοργῆς ἰδιαζούσης.

Ἀλλ' ἐν τῷ καθ' ὅλου εἶχον ἄλλως τὰ κατ' αὐτόν. Ὁ Εὐριπίδης δὲν ἔζη ἐν μέσῳ αὐτοῦ τοῦ κόσμου τῶν ἡρώων, καθ' ἃ ὁ Αἰσχύλος καὶ ὁ Σοφοκλῆς. Πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ ἀντιπαρήρχετο τὸ παρελθὸν ἄνευ αἴγλης ὡς καὶ τὸ ἐνεστὼς, τὰ δὲ πρόσωπα καὶ αἱ ὑποθέσεις εἵλκυον αὐτὸν μόνον καθ' ὅσον ἤλπιζεν, ὅτι θὰ ἠδύνατο δι' εὐφυεστέρας διατάξεως τῆς πράξεως καὶ ζωηροτέρας παραστάσεως τῶν χαρακτήρων νὰ ἐπιδείξῃ τὴν ἰδίαν ποιητικὴν ἀξίαν καὶ τὴν ἐξ ἀνωτέρας παιδεύσεως ἀνάπτυξιν. Ἀντὶ δὲ νὰ ποδέχηται τὴν παράδοσιν μετὰ εἰλικρινοῦς πίστεως καὶ σεβασμοῦ, ἀντετάσσετο εἰς αὐτὴν μετὰ κριτικῆς δριμείας, ἀπέρριπτε τοὺς μύθους τοῦ Ὁμήρου, ἐν οἷς εὗρισκε πλάσματ' ἀνάρμοστα εἰς τοὺς θεοὺς, καὶ δὲν ὤκνει νὰφίνῃ διέξοδον εἰς τὴν ὀξεῖαν κραυγὴν τοῦ τοῦ δισταγμοῦ καὶ τῆς ἀρνήσεως καὶ ἐν μέσῳ αὐτῶν τῶν δραμάτων οὕτως, ὥστε ἀφῃρεῖτο πᾶν ἐνδιαφέρον ὑπὲρ αὐτῶν τῶν παριστανομένων πραγμάτων. Ἐκφραζομένων δὲ ἀμφιβολιῶν περὶ ὅλου τοῦ Ὀλύμπου καὶ καταγελωμένης εἰρωνικῶς τῆς ὅλης πίστεως τοῦ λαοῦ, ἦτο φυσικὸν, ὅτι οἱ θεοὶ αὐτοῦ καὶ οἱ ἥρωες ἔμελλον νὰ ὑποβιβασθῶσιν εἰς κενὰ θεατρικὰ θεάματα καὶ ὅτι ἐπὶ τῆς σκηνῆς, ἀφ' ἧς εἶχον φυγαδευθῇ οἱ θεοὶ, ἔμελλε νὰ πνεύσῃ πνοὴ ψύχους παγετώδους.

Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ Εὐριπίδης αὐτὸς οὐδαμῶς ἐπέχαιρεν ἐπὶ ταῖς ὑποθέσεσιν ἐκείναις, καὶ δὲν ἠδύνατο νὰ διαλάθῃ αὐτὸν ὁ διὰ τῆς ὑπ' αὐτοῦ ἐπεξεργασίας ὑποβιβασμὸς τῆς ἀξίας αὐτῶν, ἀνεζήτει νὰ καλλωπίσῃ αὐτὰς δι' ἄλλων μέσων· πρὸς τοῦτο δὲ μετεχειρίσθη τὴν ἐπίτεχνον περιπλοκὴν τῆς δράσεως, ἐπιδιώξας τὴν διὰ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

δεξιῶς ἐπινενοημένων περιπετειῶν ἔντασιν τῆς περιεργείας τῶν ἀκροατῶν, τοῦθ' ὅπερ οὐδέποτ' εἶχεν ἀπασχολήσει τοὺς ἀρχαιοτέρους ποιητάς. Πρὸς τούτοις δ' ἐπεζήτησε τοιαύτην ἐκλογὴν καὶ διάθεσιν τῶν ὑποθέσεων, ὥστε δι' ἀναφορᾶς πρὸς τὰ σύγχρονα πράγματα νὰ προσλάβωσι τὰ θέλγητρα τοῦ ἐπικαίρου καὶ νέου.

Οὕτως ἐποίησε περὶ τὴν 90 Ὀλυμπιάδα (420 π. Χ.) τὰς Ἱκέτιδας πρὸς δόξαν τῶν Ἀθηνῶν, αἵτινες διὰ τῆς βίας κατώρθωσαν τὴν ταφὴν τῶν πεσόντων πρὸ τῶν Θηβῶν. Ἡ δὲ εἰς τὸ Ἄργος παρασχεθεῖσα αὕτη ὑπηρεσία ἐξαίρεται χάριν τῆς προκλήσεως ἰσχυρᾶς συμμαχίας τῆς πόλεως ταύτης μετὰ τῶν Ἀθηναίων, τοῦθ' ὅπερ καὶ ῥητῶς ἐκφράζει ὁ ποιητὴς ἐν τέλει τοῦ δράματος. Ἄλλως δ' οἱ ἀρχαῖοι πρὸς τὰς Θήβας ἀγῶνες ἐκίνουν τὸ ἄμεσον διάφορον τῶν Ἀθηναίων μετὰ τὴν παρὰ τὸ Δήλιον μάχην, μεθ' ἣν οἱ Θηβαῖοι ὡς καὶ ἐν τοῖς μυθικοῖς χρόνοις εἶχον πάλιν ἀρνηθῇ τὴν ταφὴν τῶν πεσόντων πολεμίων. Τῶν αὐτῶν δὲ χρόνων καὶ τῶν αὐτῶν σκέψεων γέννημα εἶνε καὶ οἱ Ἡρακλεῖδαι, ἐν οἷς ἐξυμνεῖται ἡ μεγαλοφροσύνη τῶν Ἀθηναίων πρὸς τοὺς τότ' ἐχθροὺς τῆς πόλεως ἕνεκεν ἐπιδείξεως τῆς ἀγνωμοσύνης τῆς Σπάρτης καὶ ἐνισχύσεως τῶν ἐν τῇ Πελοποννήσῳ ἀττικιζόντων συμφώνως πρὸς τὸ πολιτικὸν πρόγραμμα τοῦ Ἀλκιβιάδου, εἰς ὃ προφανῶς προσεχώρησεν ὁ ποιητής[1]. Πρὸς τούτοις δ' εὑρίσκονται ἐν ποικίλοις δράμασι τοῦ Εὐριπίδου σποράδην ὑπαινιγμοὶ βεβαίως ἐμποιήσαντες μεγάλην αἴσθησιν εἰς τὸ συνηθροισμένον πλῆθος. Τοιοῦτοι δὲ ἦσαν ἐπὶ παραδείγματι οἱ τελευταῖοι στίχοι τοῦ Ἱππολύτου, ἀναμνήσαντες ἀναγκαίως εἰς πάντας τὸν πρὸ μικροῦ θανόντα Περικλέα[2], ἡ ἔκρηξις τῆς ὀργῆς ἐπὶ τῇ ἀπιστίᾳ τῆς

[1] Περὶ τῶν καθ' ὅλου ἀντιπελοποννησιακῶν διαθέσεων τοῦ Εὐριπίδου ἴδε Dilthey ἐν τῇ Archäologische Zeitung Τόμ. XXXI, σ. 78.

[2] *Εὐριπίδου* Ἱππολ. στ 1459·

ὦ κλεινὸν Ἀθηνῶν Παλλάδος θ' ὁρίσματα
οἷον στερήσεσθ' ἀνδρός.

Πρβλ. Böckh [Graecae] trag[oediae] [rinc]ipum κτλ. Heidelberg. 1808] σ. 181. H. Hirzel De Eurip,idis in comp[onendis] div[erbiis] arte. [Ἐν Λειψίᾳ, 1862] σ. 64.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Σπάρτης ἐν τῇ Ἀνδρομάχῃ, ἥτις ἦτο φυσικὸν νὰ τύχῃ ζωηροτάτης ἐπιδοκιμασίας ἐν ἔτει 425 π. Χ. (Ὀλυμπ. 89, 2), καὶ ἄλλα τοιαῦτα. Ἀλλὰ καθ' ὅλου τοιαῦτα σκόπιμα χωρία καὶ δράματα δὲν χαρακτηρίζουσι βεβαίως πρόοδον ἐν τῇ τραγικῇ τέχνῃ, ἐπειδὴ μόνον βλάβην ἠδύνατο νὰ προξενήσῃ εἰς τὰ δραματικὰ ἔργα ὁ ὑποβιβασμὸς τοῦ μύθου εἰς ἀλληγορίαν τῶν συγχρόνων πραγμάτων καὶ ἡ μετάθεσις τοῦ κυρίου ἐνδιαφέροντος ἐκτὸς τῆς δράσεως. Διὰ τοιούτου τινὸς τρόπου κατενέμετο μὲν ἡ προσοχή, διεσπᾶτο δὲ ἡ ἁρμονία.

Τὸ ἄριστον πάντων θὰ ἦτο, ἂν ὁ Εὐριπίδης ἐγκατέλειπεν ὅλως τοὺς ἀρχαίους μύθους, πρὸς οὓς προφανῶς οὐδεμίαν ᾐσθάνετο συμπάθειαν. Ἄλλως δὲ καθίστατο ὁσημέραι δυσχερεστέρα ἡ ἐν τοῖς ἀρχαίοις ἐκείνοις καινολογία. Ἅπασαι αἱ ὑποθέσεις εἶχον τύχει ἐπεξεργασίας κατ' ἐπανάληψιν, πάντα τὰ πράγματα ἦσαν ὡρισμένα, πάντα τὰ πρόσωπα γνωστά. « Ἀρκεῖ τις, λέγει ὁ ποιητὴς Ἀντιφάνης, νὰ μνημονεύσῃ μόνον τοῦ ὀνόματος τοῦ Οἰδίποδος, καὶ οἱ ἀκροαταὶ γινώσκουσι πάντα τὰ λοιπά, τὴν Ἰοκάστην, τὸν Λάϊον μετὰ τῶν τέκνων, τοῦ ἄγους καὶ τῶν δεινῶν αὐτοῦ· μόλις δὲ γείνῃ μνεία τοῦ Ἀλκμαίωνος, καὶ πᾶν παιδίον δύναται νὰ κράξῃ Αὐτὸς εἶνε ὁ φονεύσας τὴν μητέρα[1] ». Ἡ ἀνασκοπὴ τῶν πρότερον πραγματευθέντων τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν ἐστέρει τὸν ποιητὴν τῆς ἀνεξαρτησίας, κινδυνωδέστατος δὲ μάλιστα ἦτο ὁ παρὰ τῷ Εὐριπίδῃ οὐ σπανίως ἀπαντώμενος πειρασμὸς τῆς εἰς τὰ ποιητικὰ ἔργα παρεισδύσεως πλαγίων ἐπικρίσεων τῶν προδρόμων, ἐπιτιμήσεως ἀπιθανοτήτων εὑρισκομένων παρ' αὐτοῖς καὶ ἄλλων τοιούτων ἀσχέτων πρὸς τὴν ποίησιν στοιχείων[2].

Κατὰ ταῦτα εἴπερ τις καὶ ἄλλη φυσικωτάτη ἦτο ἡ ὑπὸ εὐφυῶν ποιητῶν ἐπιδίωξις ὑποθέσεων ἃς ἠδύναντο νὰ πραγματευ-

[1] Meineke Fragmenta Comicorum Graecorum Τόμ. Γ' σ. 106.

[2] Λανθάνουσα ἐπίκρισις προτέρων ποιητῶν εὑρηται ἐν ταῖς Φοινίσσαις (στ 752), τῷ Φιλοκτήτῃ, τῇ Ἠλέκτρᾳ καὶ ἄλλοις δράμασι τοῦ Εὐριπίδου. Ἴδε Schneidewin Εἰσαγωγὴν εἰς τὴν ἔκδοσιν τοῦ Φιλοκτήτου.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

θῶσιν ἐλευθέρως, καθ' ἃ εἶχε πράξει οὐκ ἀνεπιτυχῶς ὁ Ἀγάθων. Ἡ δ' ἐθνικὴ ἱστορία παρεῖχεν εὐρὺ στάδιον, μεγαλοπρεπῆ δὲ πρότυπα τοιούτων ὑποθέσεων ἦσαν αἱ Φοίνισσαι καὶ ἡ Μιλήτου ἅλωσις [τοῦ Φρυνίχου] καὶ οἱ Πέρσαι [τοῦ Αἰσχύλου]. Ὁ δ' Εὐριπίδης προσεπέλασεν εἰς ταύτην τὴν ὁδὸν μάλιστα διὰ τοῦ Ἀρχελάου. Ἀλλ' ὅμως δὲν εἶχε τὴν δαιμονίαν ἐκείνην δύναμιν, ἧς ἦτο ἀνάγκη πρὸς δημιουργίαν νέου καὶ αὐτοτελοῦς δραματικοῦ εἴδους· πρὸς τοῦτο ἐστερεῖτο, ἅτε πάντοτ' ἐπιδιώκων ἀληθείας καθολικάς, τῆς αἰσθήσεως τοῦ πραγματικοῦ, τῆς αἰσθήσεως τοῦ ὑπὸ τῆς ἱστορίας ἐπιβεβλημένου. Παρὰ πάσας τὰς ὑφισταμένας δυσχερείας αἱ μυθικαὶ ὑποθέσεις ἐφαίνοντο αἱ ὑπὲρ πάσας τὰς ἄλλας προσήκουσαι εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ Εὐριπίδου ἕνεκα τῆς ἐν αὐτῷ ἐπικρατούσης τάσεως πρὸς φιλοσοφικὴν θεωρίαν, ἥτις ἀπετέλει ὁπωσδήποτε τὸ κύριον γνώρισμα τοῦ χαρακτῆρος αὐτοῦ. Πράγματι δ' εἰς τὰς μυθικὰς ὑποθέσεις ἠδύνατο μάλιστα νὰ παρεισαγάγῃ ἰδίας σκέψεις καὶ εὕρῃ ἐν χωρίοις μᾶλλον ἢ ἧττον καταλλήλοις εὐκαιρίαν νὰναπτύξῃ τὰς γνώμας αὐτοῦ περὶ τοῦ θείου καὶ τοῦ κόσμου, περὶ τῶν κατὰ τὸν οἶκον καὶ τὴν ἀξίαν τῶν διαφόρων πολιτευμάτων.

Ἄλλως δ' ὁ μέγιστος πνευματικὸς πλοῦτος ὁ κατεχόμενος ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ ἦτο μάλιστα ἡ σοφιστικὴ παίδευσις. Εἴπερ τις δὲ καὶ ἄλλος κατώρθωσε μετὰ δεξιότητος νὰποτυπώσῃ τὰ διδάγματ' αὐτῆς διὰ λέξεων συντόνων καὶ εὐμνημονεύτων· διὰ ταῦτα δ' ἐθεωρήθη εἷς τῶν τὴν μεγίστην σχόντων ἐπίδρασιν ἀντιπροσώπων αὐτῆς, ὡς τοιοῦτος δὲ ὑπό τινων μὲν ἐνεκωμιάσθη μετὰ θαυμασμοῦ παταγώδους, ὑπὸ ἄλλων δ' ἐκακίσθη ἐν ὀργῇ καὶ ἀγανακτήσει [1].

Οἱ θιασῶται τῶν ἀρχαίων ἰδεῶν δὲν ἠδύναντο νὰ συγχωρήσωσι τὴν παρ' αὐτοῦ κατὰ προτίμησιν παράστασιν τοῦ ἀνταγωνισμοῦ μεταξὺ παθῶν καὶ συναισθημάτων καταλαμβανόντων τὸν ἄνθρωπον καὶ τῆς ἠθικῆς ἐν τῷ βίῳ τάξεως, ἰδίως δὲ τὸν ἐξερεθισμὸν τῆς

[1] Παρὰ τῷ *Ἀριστοφάνει* (Βατρ. στ. 1491) ὁ Εὐριπίδης παρακάθηται τῷ Σωκράτει.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

φαντασίας τῶν θεατῶν διὰ τῆς παραστάσεως ἡρωίδων παραγομένων ὑπὸ τοῦ ἔρωτος εἰς πράξεις ἐναγεῖς [1]. Ἐθεώρουν αὐτὸν διαφθείροντα τὸν δῆμον, ὅτ' ἐξέφραζε περὶ τοῦ γάμου καὶ τῆς ἐν τῷ οἴκῳ πειθαρχίας γνώμας ἐν αἷς ἠδύνατο νὰ εὑρεθῇ συγγνώμη τῆς κακοηθείας καὶ δικαιολογία ἐπιθυμιῶν ἀκαθάρτων, ὅτ' ἐκαλλώπιζε διὰ στωμυλίας ὑποκριτικῆς τὴν ἀπάτην καὶ τὸν δόλον, ὅτε συνῳδὰ πρὸς τὰ διδάγματα τοῦ Πρωταγόρου προέβαλλε τὴν ἐρώτησιν «τί εἶνε λοιπὸν ἡ ἀδικία, ἂν ὁ δράστης φρονῇ ἄλλως;» ἢ ὅτ' ἐνέβαλλεν εἰς τὸ στόμα τοῦ ἐπιόρκου τὴν δικαιολογίαν

Ἡ γλῶσσ' ὀμώμοχ', ἡ δὲ φρὴν ἀνώμοτος [2].

Τὰ τοιαῦτα ἦσαν γνωμικὰ σοφιστικῆς λεπτολογίας, ἅτινα, ἐκφερόμενα ὑπὸ ἡρώων, ἐφαίνοντο βλασφημίαι· ἦσαν ἐκφράσεις αἰσθημάτων ἀξίων καταφρονήσεως, αἵτινες οὐδαμῶς ὤφειλον νὰ κούωνται ἀπὸ τῆς ἑλληνικῆς σκηνῆς καὶ ἐν περιπτώσει ἀκόμη καθ' ἣν ἐδικαιολογοῦντο ἐκ τῆς συνοχῆς αὐτῶν πρὸς τὸ δρᾶμα καὶ δὲν ἐξεφέροντο οὐδ' ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ποιητοῦ ἐκ κακῆς προθέσεως.

Ὑπῆρχον ἀληθῶς οἱ φρονοῦντες, καθ' ἃ καὶ ὁ Ἀριστοφάνης ἐπὶ παραδείγματι, ὅτι ὁ ποιητὴς ὀφείλει νὰποσιωπᾷ τὸ κακὸν, ἐπειδὴ ὁ θεατὴς φοιτᾷ εἰς τὸ θέατρον κατὰ τὰ Διονύσια, ὅπως λησμονήσῃ τὰ δεινὰ καὶ τὰ χαμαίζηλα τοῦ βίου καὶ ὑψωθῇ εἰς κόσμον εἰς ὃν δὲν διεισδύει τὸ κοινὸν καὶ φαῦλον [3]. Καὶ αὐτοὶ οἱ ἔνοχοι καὶ ἐναγεῖς ὤφειλον νὰ περιβάλλωνται ἐπὶ τῆς σκηνῆς ὑπεράνθρωπόν τι μεγαλεῖον. Καὶ ἦτο μὲν ἡ ἀντίληψις αὕτη πάντως στενή τις καὶ μονομερὴς, ἀλλ' εἰς αὐτὴν ἐχρεώστει ἡ ἀρχαία κωμῳδία τὴν ἰδιάζουσαν αὐτῆς τελείωσιν, τὸ ἰδεῶδες ἀξίωμα καὶ τὴν

[1] Περὶ τῶν τοιούτων ἡρωίδων ἴδε Jahn (Archäologische Beiträge) σ. 245. Dilthey ἐν τῷ Rheinisches Museum 1871 σ. 286).

[2] *Εὐριπίδου* Ἱππόλ. στ. 607. Πρβλ. Nägelsbach Nachhomer[ische] Theologie σ. 439.

[3] Οὐδέποτε σύγχρονος παρέστησε τὴν νεωτέραν τέχνην ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ἀρχαίαν εὐφυέστερον καὶ ἐπιτυχέστερον τοῦ *Ἀριστοφάνους* [ἐν τοῖς Βατράχοις], παριστάνοντος τὴν ἀντίθεσιν τῆς τέχνης τοῦ Εὐριπίδου πρὸς τὴν τοῦ Αἰσχύλου.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἠθικὴν σημασίαν· ὁ δ' Εὐριπίδης δὲν εἶχε τὴν δύναμιν νὰ-πληρώσῃ ἄλλως ἢ ἐπανορθώσῃ ἃς εἰς τὸν ποιητικὸν ἐκεῖνον κόσμον ἐπήγετο καταστροφάς. Ἡ σοφιστικὴ παίδευσις, εἰς ἣν στηριζόμενος μετέθηκεν εἰς τὸν κόσμον τῶν ἡρώων τὰς σκέψεις τῶν νέων Ἀθηνῶν, ἦτο καὶ ἔμεινε διὰ τὴν ποίησιν ἔδαφος ἄκαρπον, ἐξ οὗ δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐκπηγάσωσι νάματα ζῶντα· διὰ ταῦτα δὲ ὁ Εὐριπίδης καὶ ὡς ποιητὴς καὶ ὡς ἄνθρωπος ὑπῆρξε μάρτυς τῆς σοφιστικῆς. Καὶ ἐδέσποσε μὲν αὕτη τοῦ πνεύματος αὐτοῦ, ἀλλὰ χωρὶς νὰ εὑρίσκῃ ἀνάπαυσιν ἐν αὐτῇ, ἠθέλησε δὲ νὰ κάμῃ χρῆσιν αὐτῆς, ὅπως παράσχῃ εἰς τὴν τέχνην νέαν γοητείαν, καὶ παρέστη ἀντιπρόσωπος τοῦ δικαιώματος ὅπερ εἶχε πᾶς πολίτης νὰ ἐξετάζῃ καὶ δοκιμάζῃ πάντα, τά τε θεῖα καὶ τἀνθρώπινα, ἀλλὰ δὲν παρεγνώρισε καὶ τοὺς κινδύνους τῆς τοιαύτης τάσεως. Ἀπ' ἐναντίας δ' ἐδήλωσε τοὺς κινδύνους τούτους παρρησίᾳ καὶ ἐνουθέτησε πρὸς ἀποφυγὴν αὐτῶν, κατεμέμφθη δὲ αὐτῶν, τέλος δὲ καὶ ἐποίησε τραγῳδίαν ὅλην, τὰς Βάκχας, ὧν ὑπόθεσις ἦτο αὐτόχρημα ἡ παράστασις τοῦ θλιβεροῦ θανάτου ἀνδρὸς ἀντιτάσσοντος πρὸς τὸν κόσμον τῶν θεῶν τὸν ἴδιον ἑαυτοῦ λόγον καὶ μὴ θέλοντος νὰ ποδεχθῇ ὡς θεοὺς ἐκείνους, οἵτινες κατὰ τὴν ἰδίαν περὶ τοῦ θείου κρίσιν δὲν ἠδύναντο νὰ ἔχωσι τὸ κῦρος θεῶν. Ὁ βασιλεὺς Πενθεὺς γίνεται θῦμα τῆς ἀνθρωπίνης ἐπάρσεως τῆς μὴ θελούσης νὰ ὑποταχθῇ μηδ' εἰς αὐτὰς τὰς ἀναμφιλέκτους ἐμφανείας τῆς θείας δυνάμεως, οἷα ἐκδηλοῦται ἐν τῷ Διονύσῳ· ἡ δὲ ὅλη τραγῳδία αἱ Βάκχαι, ἓν τῶν νεωτάτων καὶ συγχρόνως μεγαλοπρεπεστάτων δραμάτων τοῦ ποιητοῦ, εἶνε πλήρης κραταιοτάτων ἐπιθέσεων ἐναντίον τῆς ὑπερβασίας τοῦ ἀνθρωπίνου λόγου ἐν τῇ ἐπικρίσει τῶν θείων πραγμάτων καὶ περιέχει πλησμονὴν ἐγκωμίων τῶν μετὰ πίστεως καὶ ἀγάπης προσκειμένων εἰς τὰ διδασκόμενα ὑπὸ τῆς παραδόσεως καὶ πιστευόμενα ὑπὸ τοῦ λαοῦ.

Ἕνεκα δὲ ταύτης τῆς ταλαντεύσεως μεταξὺ γνωμῶν ἀσυνδιαλλάκτων πρὸς ἀλλήλας, ἕνεκα ταύτης τῆς ἐλλείψεως ἰδίας πεποιθήσεως ὁ Εὐριπίδης, καίπερ ἔχων αὐτὸς μεγίστην παίδευσιν

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

καὶ ἐμφορούμενος τοῦ πόθου νὰ διδάξῃ τοὺς ἄλλους, δὲν ἠδυνήθη οὔχ ἧττον νὰ ποθῇ αὐτόχρημα διδάσκαλος τοῦ δήμου οὐδὲ καθ' ἃ αὐτὸς ἐμελέτα. Τὸ μόνον ὅπερ ἐπὶ τέλους ὑπελείπετο εἰς αὐτὸν ἦτο τὸ νὰ συστήσῃ μέσην τινὰ ὁδόν· ἀλλὰ τοιαύτη τις πρακτικὴ σοφία, τὸ πενιχρὸν πόρισμα μελετῶν πολυχρονίων, δὲν ἠδύνατο, ὡς εἰκὸς, νὰ θερμάνῃ τὰς καρδίας. Ἔλειπεν ἀπ' αὐτοῦ ἡ ἐσωτερικὴ ἐκείνη λαμπηδὼν τοῦ πνεύματος ἡ χαρακτηρίζουσα τὸν ἐκ γενετῆς ποιητὴν, καὶ διὰ τοῦτο ἐξηλέγχθη περὶ αὐτοῦ ἀληθὴς ἡ γνώμη τοῦ Πινδάρου ἐκείνη, καθ' ἣν ἀριστοτέχνης εἶνε ὁ ἐκ φύσεως σοφὸς, ἡ δὲ συγγενὴς εὐδοξία ἐπιφέρει λαμπρὰν δύναμιν ἐνεργείας· ὁ δ' ἐμμένων εἰς τὰ δεδιδαγμένα περιπλανᾶται διὰ βήματος ἀσταθοῦς ἐπὶ ὁδοῦ σκοτεινῆς καὶ διὰ μυρίων δεξιοτήτων καταπονεῖται ματαίως [1].

Τοῦ δὲ ποιητοῦ στερουμένου τῶν γνησίων πηγῶν τῆς ἐμπνεύσεως, ἡ ἔκπτωσις τῆς τέχνης μαρτυρεῖται παρ' αὐτῷ καὶ δι' ἐξωτερικῶν συμπτωμάτων. Διὸ τὰ δράματ' αὐτοῦ παρὰ τὴν καταβληθεῖσαν δύναμιν ἐπινοίας στεροῦνται σαφοῦς καὶ ἀκολούθου ἀναπτύξεως. Καὶ ἡ μὲν σημασία τοῦ ὅλου ὑστερεῖ, παρευδοκιμουμένη ὑπὸ τῆς περὶ τὰ καθ' ἕκαστα προσοχῆς, κύρια δὲ εἶνε ὡς τὸ πλεῖστον ἡ δεξιὰ λύσις εἰδικῶν τινων προβλημάτων, ψυχολογικαί τινες ἀναλύσεις καὶ παροξυσμοὶ τοῦ πάθους. Οὕτω δὲ συνάπτονται πρὸς ἀλλήλας ἐπάλληλοι σκηναὶ, μὴ συνδεόμεναι, ὡς παρὰ τῷ Σοφοκλεῖ, δι' ἐσωτερικῆς ἀνάγκης.

Ἄλλως δ' ὁ Εὐριπίδης οὐδ' ἐξωνύχισε πάντα τὰ δράματ' αὐτοῦ μετὰ ἰδιαζούσης ἐπιμελείας [2]. Ἕνεκα τῆς μεγάλης αὐτοῦ δε-

[1] *Πινδάρου* Νεμ. III, 40 κ. ἑ.·

Συγγενεῖ δέ τις εὐδοξίᾳ μέγα βρίθει·
ὃς δὲ διδάκτ' ἔχει, ψεφηνὸς ἀνὴρ ἄλλοτ' ἄλλα πνέων οὔποτ' ἀτρεκέϊ
κατέβα ποδί, μυριᾶν δ' ἀρετᾶν ἀτελεῖ νόῳ γεύεται.

[2] Ὅτι ὁ Εὐριπίδης δὲν ἐχειρίζετο τὸν κάλαμον πάντοτε μετ' εὐχερείας, μαρτυρεῖ ἡ διήγησις παρὰ τῷ *Βαλερίῳ Μαξίμῳ* (III, 7, 1 ext.) [ἔνθα ὁ ποιητὴς ἐκφράζει εἰς συνάδελφον τὸ παράπονον quod eo triduo non ultra tres versus maximo impenso labore deducere potuisset].

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ξιότητος ἐποίει ταχέως, καὶ πολλάκις κατήρχετο μέχρις αὐτῶν τῶν ὁρίων ἔνθα ἡ ποίησις ὑποβιβάζεται εἰς ἐπάγγελμα μᾶλλον ἢ εἰς τέχνην. Ἂν ὑπόθεσίς τις δὲν ἦτο ἐπαρκὴς, συνήνονε πρὸς ἀλλήλας πολλὰς πράξεις, ὧν ἡ ἑνότης δυσχερῶς διαγινώσκεται, ὡς τοῦτο συμβαίνει ἐπὶ παραδείγματι ἐν τῇ Ἑκάβῃ. Περιφρονῶν δὲ τὴν ἁπλῆν πορείαν τῆς παραδόσεως, περιπίπτει εἰς τὴν δυσχέρειαν νὰ μὴ γινώσκῃ μηδ' αὐτὸς πῶς νὰ διαπεράνῃ κατὰ τρόπον φυσικὸν τὴν ὑπ' αὐτοῦ ἐπινοηθεῖσαν πλοκήν. Τότε δὲ παρίστατο ἀνάγκη ἐξωτερικοῦ τινος μέσου χάριν τῆς λύσεως· πρὸς τὸν σκοπὸν δὲ τοῦτον ὁ Εὐριπίδης, προϊὼν ἐν τῇ δραματουργίᾳ, κατέφευγεν ὁσημέραι μᾶλλον εἰς τὴν περὶ τὰ τέλη τοῦ δράματος ἐν τῷ ἀέρι ἐμφάνισιν θεοῦ ἀγγέλλοντος εἰς τοὺς ἐν ἀμηχανίᾳ εὑρισκομένους ἥρωας τὴν θέλησιν τῆς εἱμαρμένης καὶ ἐπάγοντος παραμυθητικὸν πέρας τῆς δράσεως δι' ἀνωτέρας τινὸς δυνάμεως. Τοιοῦτος δὲ εἶνε ὁ Θεὸς ἐκ μηχανῆς, ὡς ἐκαλεῖτο ἀπὸ τοῦ μηχανήματος τοῦ ἀναβιβάζοντος αὐτὸν εἰς τοὺς ἀέρας, ὅστις ἦτο πράγματι μέσον ὅλως ἐξωτερικὸν οὗ ἐποιεῖτο χρῆσιν ἡ τέχνη πρὸς ἀποπεράτωσιν τῆς ἐκκρεμοῦς δράσεως [1].

Ὁμοίως δ' εἰςήγαγεν ὁ Εὐριπίδης ἐν τῇ ἀρχῇ τῶν δραμάτων αὐτοῦ ἐπινόησιν, δι' ἧς ταῦτα διαστέλλονται ἐκ πρώτης ὄψεως ἀπὸ τῶν ἔργων τῶν ἀρχαιοτέρων δραματικῶν ποιητῶν. Καὶ δὴ ἐκεῖνοι εἰςῆγον τοὺς θεατὰς εἰς αὐτὰ ἀμέσως τὰ πράγματα, ὧν τὴν ἀλληλουχίαν ἠδύναντο νὰ προϋποθέσωσιν ὡς γνωστὴν εἰς πάντας. Ἀλλ' ὁ Εὐριπίδης, θέλων νὰ προχωρήσῃ ταχέως εἰς τὰς σκηνὰς ἐκείνας ἐν αἷς ἠδύνατο νὰναπτύξῃ τὴν περὶ τὸ παριστάνειν δεινότητ' αὐτοῦ, ἀνεβίβαζεν εἰς τὴν σκηνὴν ἓν μόνον πρόσωπον ἀφηγούμενον εὐσυνόπτως τὰ κατὰ τὴν ὅλην ὑπό-

[1] Τοῦ ἐκ μηχανῆς θεοῦ ποιεῖται χρῆσιν καὶ ὁ Σοφοκλῆς, ἀλλ' ἡ τοιαύτη λύσις ἐπέρχεται ἔνθα nodus deo vindice dignus. Πρβλ. H. Abeken Tragische Lösung im Philoktet des Sophokles. Ἐν Βερολίνῳ 1860. Ὁ δ' Εὐριπίδης ὑπῆρξεν ἐν τούτῳ μιμητὴς τοῦ Σοφοκλέους. Ἴδε Bergk ἐν Προλεγομένοις Σοφοκλέους σ. XXXVIII. Köchly ἐν ἐκδ. Ἰφιγενείας ἐν Ταύροις σ. XL. Schrader Zur Würdigung des Deus ex machina ἐν τῷ Rheinisches Museum. Neue Folge Τόμ. XXII, σ. 544.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

θεσιν μέχρι τῆς ἐνάρξεως τῆς δράσεως. Τὸ δὲ τοιοῦτον ἦτο φυσικωτάτη ἐπινόησις διὰ ποιητὴν ἀξιοῦντα κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς ἀρχαιοτέρους ἀριστοτέχνας τὸ πλεονέκτημα σαφηνείας καὶ εὐκρινείας. Ἦτο δὲ συγχρόνως εὔθετος τρόπος πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ δυσχερεστέρου ἔργου τῆς συνθέσεως δράματος σαφοῦς καθ' ἑαυτὸ καὶ πρὸς τὴν ἐκ τῶν προτέρων μετὰ τῶν θεατῶν συνεννόησιν περὶ τῆς διατυπώσεως τοῦ μύθου, ὃν ὁ Εὐριπίδης μετέβαλλε πολλάκις λίαν αὐθαιρέτως. Ἀλλὰ διὰ τὴν ποίησιν ἡ καινοτομία αὕτη δὲν ἦτο βεβαίως ἐπωφελής. Πράγματι οὕτως ὁ θεατὴς δὲν μετεφέρετο πλέον εἰς τὴν ἐξέλιξιν τῆς δραματικῆς πράξεως διὰ τρόπου ζωηροῦ καὶ δραστηρίου. Ἀπ' ἐναντίας δ' ὁ πρόλογος ἦτο προσθήκη ξενότροπος καὶ ξηρά, μὴ συνδεομένη ὀργανικῶς μετὰ τῆς τραγῳδίας καὶ ταράττουσα τὴν ἑνότητ' αὐτῆς. Ἐκτὸς δὲ τούτου οἱ πρόλογοι ἐκεῖνοι, ἅτε παρατάσσοντες παρ' ἄλληλα ἐπιπολαίως γεγονότα γνωστά, εὐκόλως μετέπιπτον εἰς τὸν μονότονον καὶ παρέλκοντα τρόπον πεπατημένου διηγηματικοῦ λόγου καὶ συνετέλουν οὕτω μεγάλως εἰς ὑποβιβασμὸν τοῦ μεγαλείου καὶ τοῦ ἀξιώματος τῆς τραγῳδίας [1].

Ἡ δὲ διάσπασις τοῦ δραματικοῦ ὀργανισμοῦ τῆς τραγῳδίας ἐξήσκησεν, ὡς εἰκός, ἐπίδρασιν καὶ ἐπὶ τὴν διάθεσιν τῶν κατὰ τὸν χορόν. Οὗτος ἀπετέλει μέχρις ἐκείνου τοῦ χρόνου τὴν ἀναγκαίαν συναγίαν τῶν δρώντων προσώπων· ἦτο ἡ ἀπαραίτητος συνοδία τῶν ἡρώων, οὓς δὲν ἠδύναντο νὰ φαντασθῶσιν ἄλλως ἢ περιστοιχιζομένους ὑπὸ προσώπων ἀνηκόντων εἰς τὸν αὐτὸν κύκλον. Ἀλλὰ διὰ τοὺς ἥρωας τοῦ Εὐριπίδου τοιοῦτοι συνοδοὶ ἦσαν περιττοὶ καὶ ἀνάρμοστοι. Δι' αὐτὸν ὁ χορὸς ἦτο τῷ ὄντι πάρεργόν τι καὶ ἀνιαρόν· ἐποιεῖτο δὲ χρῆσιν αὐτοῦ, ὅπως ἐν τοῖς διαλείμμασι τῆς δράσεως εὐφράνῃ τὸ πλῆθος διὰ λυρικῶν ᾀσμάτων, ἃ ἐποίει μετ' εὐχερείας καὶ δεξιότητος. Ἀλλὰ τἄσματα ταῦτα ἀπελύθησαν ὀσημέραι μᾶλλον ἐκ τῆς μετὰ τοῦ ὅλου ἔργου ἀλληλουχίας·

[1] Ἴδε τὴν παρὰ τῷ *Ἀριστοφάνει* ἐν Βατράχοις στ. 1200 ἐπίκρισιν τῶν προλόγων τοῦ Εὐριπίδου.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

πραγματεύονται δὲ συνήθως ὑποθέσεις καθολικοῦ ἐνδιαφέροντος, πολλάκις δὲ εἶνε αὐτόχρημα ᾠδαὶ ἐξ ἐκείνων ἃς ποιητής τις ἠδύνατο νὰ ποιήσῃ κατὰ βούλησιν ἐκ τῶν προτέρων καὶ νὰ ἔχῃ αὐτὰς ἑτοίμους, ὅπως εὐκαιρίας παρεχομένης παραθέσῃ αὐτὰς εἰς ἓν ἢ ἄλλο δρᾶμα.

Ἀλλὰ καθ' ὃν χρόνον ἡ λυρικὴ ποίησις ἀπέβαλλε τὴν προσήκουσαν σημασίαν ἐκεῖ ἔνθα ἦτο ἀρχῆθεν τεταγμένη, ἐνεφανίσθη ἀλλαχοῦ μετὰ πολλῷ μεγαλειοτέρου ἀξιώματος, καὶ δὴ ὄχι ἐπὶ τῆς ὀρχήστρας, ἀλλ' ἐπ' αὐτῆς τῆς σκηνῆς. Πράγματι ὅσῳ μᾶλλον ὁ ποιητὴς συμφώνως πρὸς τὸν χαρακτῆρα τῶν συγχρόνων καὶ τὰς ἰδίας ἑαυτοῦ διαθέσεις ἐπεβάλλετο νὰ παραστήσῃ καὶ ἐπιδείξῃ ἐμφανῶς τὸν ψυχικὸν βίον ἑκάστου τῶν προσώπων τῶν δραμάτων, τόσῳ μᾶλλον ἠσθάνετο τὴν ἀνάγκην νὰ ἐκφράσῃ τὰ αἰσθήματα καὶ πάθη τῶν σκηνικῶν αὐτοῦ ἡρώων καὶ διὰ λυρικῆς ἀπαγγελίας. Τοῦτο δὲ καὶ ἔπραξεν ἐν μέτρῳ εὐρυτάτῳ, διακόπτων τὸν ἰαμβικὸν λόγον ἐν τοῖς χωρίοις ἐκείνοις, ἐν οἷς τὸ πάθος καὶ ἡ συγκίνησις κορυφοῦται εἰς ὕψιστον βαθμόν, καὶ εἰσάγων μακρότερα ᾄσματα ἢ μᾶλλον μέλη, ἐν οἷς οἱ πρωταγωνιστοῦντες ἐν τοῖς δράμασιν ἐκφράζουσι τὰ συναισθήματα αὐτῶν μετὰ μανικοῦ πάθους. Οἱ δὲ ὑποκριταὶ τοῦ Εὐριπίδου ἦσαν ἠσκημένοι περὶ τὸ ᾄδειν μετὰ ἐξαιρέτου τέχνης τὰ τοιαῦτα μέλη, ἅτινα συνωδεύοντο ὑπὸ μιμικῶν ὀρχήσεων καὶ ἕνεκα τῆς καινοτομίας καθ' ἑαυτὴν ἐνεποίουν μεγάλην αἴσθησιν εἰς τοὺς Ἀθηναίους. Διὰ ταῦτα δὲ οὐ μικρὸν ὠφελήθη ὁ Εὐριπίδης ἐκ τούτων τῶν μονῳδιῶν, καὶ ὁ Ἀριστοφάνης παριστάνει τὸν ποιητὴν λέγοντα, ὅτι δι' αὐτῶν ἀνέθρεψε τὴν ἰσχνοτέραν ἀποβᾶσαν τραγῳδίαν, ἤτοι ἀνεπλήρωσε διὰ τῶν μελῶν τούτων τὴν ἄλλως δι' αὐτοῦ ἐπελθοῦσαν μείωσιν τῆς ἀξίας αὐτῆς καὶ μεγαλοπρεπείας [1]. Ἀλλὰ καὶ αὕτη ἡ καινοτομία δὲν ἦτο πρόοδος, ἅτε στηριζομένη εἰς ἀνατροπὴν τῆς ἀρχαίας τάξεως καὶ ἀνάμιξιν τῶν διαφόρων ἀπ' ἀλλήλων αὐστη-

[1] *Ἀριστοφάνης* ἐν Βατράχοις στ. 944· ἀνέτρεφον μονῳδίαις. Παρῳδία τῶν μονῳδιῶν τούτων αὐτόθι στ. 1330.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ρῶς διακρινομένων εἰδῶν τοῦ ποιητικοῦ λόγου. Οἱ ὑποκριταὶ μετεβλήθησαν εἰς ἐπιδεικτιῶντας ἀοιδούς, ἡ δὲ ἀπαγγελία ἐξηλλοιώθη εἰς διθυραμβικὴν ἔκστασιν· ἐπειδὴ δ' ἐν τοῖς διθυράμβοις ἐκείνοις ἀχαλίνωτον ἐκλυδωνίζετο τὸ πάθος, διὰ τοῦτο καὶ ἡ κοσμιότης τῆς ἀρχαίας τέχνης ὑπέστη ἐν τοῖς μέλεσιν ἐκείνοις τὴν μεγίστην παράλυσιν· οἱ ῥυθμοὶ ἐκυμαίνοντο ἀκανόνιστοι καὶ ἀναμίξ, καὶ ἐν τοιαύτῃ συγχύσει δὲν ἦτο δυνατὴ καὶ ἡ σαφὴς ἔκφρασις τῶν ἰδεῶν.

Πράγματι διὰ τῆς ἐξετάσεως τῆς χρήσεως τῶν ῥυθμῶν δυνάμεθ' ἀκριβέστερον ἢ διὰ παντὸς ἄλλου τρόπου νὰ κρίνωμεν τὴν διαφορὰν τῶν ἀρχαίων καὶ τῶν νέων χρόνων. Ἐν τοῖς ἀρχαίοις χρόνοις ἀπῃτεῖτο ἡ καθυπόταξις τῆς κεκινημένης ὑποθέσεως εἰς αὐστηρῶς μεμετρημένους τύπους, ὁ δὲ θρίαμβος τῆς ἀρχαιοτέρας τέχνης ἐνέκειτο εἰς τὴν παρὰ τὴν ἐπιβεβλημένην ἐκείνην αὐστηρότητα ἐν ἀδιάστῳ ἐλευθερίᾳ ἀνάπτυξιν τῶν μεστῶν ζωῆς ἰδεῶν. Ἐπὶ τῆς πειθαρχίας δ' ἐκείνης τοῦ πνεύματος ἠρείδετο ἡ ἠθικὴ δύναμις τῆς ποιήσεως καὶ ἡ ἀξία αὐτῆς διὰ τὴν πολιτείαν καὶ τὸ ἔθνος, οἷα διετρανώθη μάλιστα ἐν τῷ χορικῷ ᾄσματι. Οἱ χρόνοι καθ' οὓς τὸ χορικὸν ᾆσμα ἀνῆλθεν εἰς τὴν πλήρη αὐτοῦ κατὰ τὰ κεκανονισμένα τελείωσιν ἦσαν συγχρόνως οἱ χρόνοι τῆς ἀκμῆς τοῦ πολιτικοῦ ἐν Ἑλλάδι βίου, οἱ αὐτοὶ ἐκεῖνοι χρόνοι εἰς οὓς ἀνῆκον οἱ Μαραθωνομάχοι, καὶ ἡ χορῳδία ἦτο διὰ τοὺς νέους σχολεῖον οὐ μόνον καλλιτεχνικῆς μορφώσεως, ἀλλὰ καὶ τῆς ἐν τῇ πολιτείᾳ τάξεως, τῶν καλῶν ἠθῶν καὶ τῆς φιλοπατρίας. Ὁ χορὸς ἦτο αὐτὸ τοῦτο ἰδεῶδες πρότυπον τοῦ δήμου, ἐν ᾧ ἕκαστος οὐδὲν ἄλλο θέλει νὰ εἶνε ἢ μέλος τοῦ ὅλου καὶ ἀνώτατον ἔχει προορισμὸν τὴν προσήκουσαν πλήρωσιν τῆς τεταγμένης αὐτῷ θέσεως. Ἀλλ' οἱ νέοι χρόνοι ἀπέκρουον τὴν τοιαύτην πειθαρχίαν, καὶ δὲν ἀπεδέχοντο αὐτὴν οὔτ' ἐν τῇ πολιτείᾳ, ἐν ᾗ παρωθεῖτο ἡ κυριαρχία τῶν νόμων, ὅπως ὁ δῆμος κατορθόνῃ νὰ κυριαρχῇ ἀπεριόριστος συνῳδὰ πρὸς τὰς μεταβαλλομένας ἑκάστης ἡμέρας διαθέσεις, οὔτ' ἐν τῇ δημοσίᾳ ἀγωγῇ, ἧς τἀρχαῖα θέσμια παρημελοῦντο ὁσημέραι

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

μᾶλλον, ἀλλ' οὔτε καὶ ἐν τῇ τέχνῃ. Ἐπειδὴ δ' ἐν ταῖς εἰκαστικαῖς τέχναις κρατοῦσι παγιώτεροι κανόνες, διὰ τοῦτο ἐν τῇ μουσικῇ ἰδίως ἐπεδείχθη ἡ διαφορὰ αὕτη τῶν νέων χρόνων.

Ἐν δὲ τῇ μουσικῇ αἱ μέγισται μεταβολαὶ ἐπῆλθον ἐν τῷ διθυράμβῳ. Καὶ δὴ ἤδη ὁ Πίνδαρος εἶχε δείξει πῶς ἡ τελεία μεγαλοπρέπεια τοῦ διθυραμβικοῦ μέλους ἠδύνατο νὰ συμβιβασθῇ πρὸς τὴν αὐστηρὰν τήρησιν τῶν ῥυθμικῶν νόμων. Μετ' αὐτὸν δὲ οἱ νεώτεροι ποιηταὶ ἀπέστησαν αὐτῆς, θέλοντες νἀπαλλάξωσιν ἐπαχθῶν δεσμῶν τὴν ὑψηλοτέραν πτῆσιν τῶν ἰδεῶν. Ἡ κατ' ἐναλλαγὴν ἐπάνοδος τῶν στροφῶν, ἀντικειμένη εἰς τὴν ἀκανόνιστον ἔκχυσιν τῶν ψυχικῶν αἰσθημάτων, ἐγκατελείφθη, καὶ ἐπεδόθησαν εἰς ἄτακτον ἀκολουθίαν μέτρων ποικιλωτάτων, πιστεύοντες, ὅτι κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον προωδοποίησαν νικηφόρως τὴν ἐλευθερίαν τοῦ πνεύματος. Ἀλλ' ἡ πεῖρα ἐδίδαξεν, ὅτι διὰ τοῦ ἀσχηματίστου τῶν ῥυθμῶν δὲν ἐπετυγχάνετο ὑπόστασις ὑψηλοτέρων ἐννοιῶν. Ἀπ' ἐναντίας δ' οἱ νέοι ποιηταὶ μετέπεσον ὁσημέραι μᾶλλον εἰς τὸ ὕφος τοῦ πεζοῦ λόγου, καὶ διεκρίνοντο ἀπὸ τῶν πεζογράφων μόνον δι' ἀλλοιώσεων ἥκιστα φυσικῶν καὶ διὰ σχημάτων λόγου κατασεσοφισμένων.

Εἰς τὸν ἐξεζητημένον δὲ τοῦτον τρόπον ἐξέπεσον οἱ κύκλιοι χοροί, ὡς ἐκαλοῦντο οἱ διθύραμβοι πρὸς διάκρισιν ἀπὸ τῶν κατὰ τετράγωνον τεταγμένων χορῶν τῶν τραγῳδιῶν, ἤδη κατὰ τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ πολέμου, ὅτε ὁ Μήλιος Μελανιππίδης ἦτο ὁ ὀνομαστότατος ποιητὴς τοῦ εἴδους τούτου [1]. Τὸ αὐτὸ δὲ σύστημα ἐξηκολούθησεν ὁ Κινησίας, ὃν χλευάζει ὁ Ἀριστοφάνης ἐπὶ τῷ κενῷ πάθει, ὅστις καὶ ἕνεκα τῆς μορφῆς αὐτοῦ, ὢν ὑψηλὸς, ἰσχνὸς καὶ ἀδύνατος [2], ἦτο τὸ ἄκρον ἀντίθετον τῶν ἀρχαίων τεχνιτῶν, ἔπειτα δὲ μετ' ἐξαιρέτου ἐπιτυχίας ὁ Κυθήριος Φιλόξενος,

[1] Παρὰ τῷ *Ἀριστοτέλει* (Ῥητορ. III, 9, 6 σ. 125,3) ὁ Μελανιππίδης λέγεται χρώμενος ἀναβολαῖς ἀντὶ τῶν ἀντιστρόφων Πρβλ. Σουίδαν ἐν λ. Μελανιππίδης.

[2] Meineke Fragmenta Comicorum Graecorum Τόμ. Α' σ. 228.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ὅστις ἐκ τῆς τάξεως τῶν δούλων ἠδυνήθη νὰ ὑψωθῇ καὶ ἀξιωθῇ τῶν μεγίστων τιμῶν διθυραμβικοῦ ποιητοῦ ἐνδοξοτάτου [1].

Ἕνεκα δὲ τῆς αὐξούσης ἀναπτύξεως τῆς ἐξεζητημένης φιλοτεχνίας διελύθη ὁσημέραι μᾶλλον ἡ εὐπαγὴς καὶ ὀργανικὴ διάταξις τῆς ἀρχαιοτέρας τέχνης, ἐξέλιπε δὲ ἡ συνείδησις τῆς ἐσωτερικῆς ἁρμοιβαίας ἀλληλουχίας καὶ μετ' αὐτῆς ἡ πρὸς ἀλλήλας σύμπραξις τῶν διαφόρων τεχνῶν. Ὁ μὲν αὐλητὴς δὲν ἤθελε πλέον νὰ εἶνε ἁπλοῦς βοηθὸς, ἀλλ' ἐφιλοδόξει νὰ πρωταγωνιστήσῃ καθ' ἑαυτόν. Αἱ δὲ μονῳδίαι, γενόμεναι μακρότεραι καὶ ἐπιδεικτικώτεραι, ἀπεσπάσθησαν ἀπὸ τοῦ χορικοῦ ᾄσματος, καὶ ἡ ἀξιοπρέπεια τῆς τέχνης ἐλησμονήθη ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστ' ἐν τοῖς διθυράμβοις ἐπειρῶντο νὰ μιμηθῶσι τὴν βροντὴν καὶ τὸν ῥόθον τῶν κυμάτων καὶ τὰς φωνὰς τῶν ζῴων.

Ἡ δὲ ὑπὸ τοῦ διθυράμβου δοθεῖσα ὤθησις ἐπενήργησε καὶ εἰς τὰ λοιπὰ εἴδη, ἐπειδὴ ἐν πᾶσιν ὑφίσταντο ὅμοιαι διαθέσεις πρὸς ἀποτίναξιν τῶν παραδεδομένων κανόνων. Εἰς δὲ τὸ δρᾶμα εἰσήγαγεν ὁ Ἀγάθων ποικίλα τεχνιτεύματα. Ἕνεκα τοῦ τρυφηλοῦ αὐτοῦ χαρακτῆρος εἶχεν ἰδιάζουσαν ἀγάπην πρὸς τὸν λυρισμὸν, καὶ ἠδύνατο νὰ προσιδιωθῇ τὰ νεώτερα μέλη μετὰ μεγίστης εὐκολίας, ἅτε ποιούμενος χρῆσιν τῶν χορικῶν ᾀσμάτων μόνον ὡς ἐπιτερπῶν μελῳδιῶν. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἀπέστη ἔν τε τῇ στιχουργίᾳ καὶ τῇ μουσικῇ ἀπὸ τῆς σοβαρότητος τῆς ἀρχαίας σχολῆς· καὶ εἰσήγαγε μὲν ἀνακρούσεις καὶ μουσικὰς ἐπιτηδεύσεις, μετεχειρίσθη δ' ἐξεζητημένους χρωματισμοὺς τῆς φωνῆς καὶ τὰ τοιαῦτα χάριν τέρψεως τῶν ὤτων πλήθους ἐπιζητοῦντος καινοτομίας. Πρὸς τούτοις δ' εἰσήχθησαν ἐλαφροὶ καὶ ἀνειμένοι ὀρχηστικοὶ ῥυθμοὶ οἷοι οἱ ἐπινοηθέντες ὑπὸ τοῦ Καρκίνου· ἦτο δὲ οἱονεί τις ᾀσματικὴ ὄρχησις (Ballet), τεχνιτευομένη μάλιστα διὰ περιστροβήσεων, ἀστάτου ταχυβασίας καὶ κυκλοσοβήσεως τῶν σκελῶν. Μετὰ μεγίστης δὲ ἀγανακτήσεως ἀναπαρέστησεν ἡ κωμῳδία τὴν νέαν ταύ-

[1] Ὁ Φιλόξενος εἶχεν αἰχμαλωτισθῇ παρὰ τῶν Ἀθηναίων κατὰ τὴν ἐν ἔτει 424 π. Χ. ἅλωσιν τῶν Κυθήρων, Ἴδε ***Ἀθηναίου*** [XIV σ.] 643 d. ***Ἡσύχιον*** ἐν λ. Δούλων.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τὴν ὀρχηστικὴν τῶν Καρκινιστῶν [1], θέλουσα νὰ καταστήσῃ ἐμφανῆ εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν θεατῶν τὴν ἔκπτωσιν τῆς εὐγενοῦς τέχνης. Ἀλλὰ φανερώτατα κατεδείχθη ἡ ἐπελθοῦσα μεταβολὴ τοῦ καλλιτεχνικοῦ αἰσθήματος τῶν Ἑλλήνων μάλιστα ἐν τῇ μουσικῇ.

Ἡ μουσικὴ εἶνε ὡς ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως τὸ λεπτότατον καὶ εὐαισθητότατον ἁπάντων τῶν εἰδῶν τῆς τέχνης. Εἶνε ἡ ὑπὲρ πάσας τὰς ἄλλας τέχνας αἰσθανομένη τὴν ἐπίδρασιν τῆς μεταβολῆς τῆς ἐπερχομένης ἐν τῷ πνεύματι τῶν συγχρόνων, ἐπειδὴ εἶνε ἡ ἥκιστα δυναμένη νὰντεπιδράσῃ εἰς αὐτὴν δι' ἰδίας δυνάμεως. Ἦτο δὲ ὑπὲρ πάσας τὰς ἄλλας τέχνας μέσον παιδευτικὸν τῶν νέων καὶ ἀσφαλὲς κριτήριον τῆς ἠθικῆς τῶν πολιτῶν, καὶ ἐτύγχανεν ἐπιμελεστάτης θεραπείας καὶ ἐποπτείας παρὰ τῆς πολιτείας, ἧς κυριώτατον μέλημα ἦτο ἡ συντήρησις τῆς ἁρμονίας μεταξὺ τῆς μουσικῆς καὶ τοῦ καθεστῶτος πολιτεύματος. Ἡ δὲ σωτηρία δύναμις μουσικῆς εὐκόσμου καὶ οἱ κίνδυνοι μουσικῆς ἐκτρόπου καὶ παραγνωριζούσης τὴν ἰδίαν ἐντολὴν οὐδαμοῦ ἀλλαχοῦ ἐξετιμήθησαν μᾶλλον ἢ ἐν Ἑλλάδι [2].

Κύριος δὲ τῆς μουσικῆς νόμος ἦτο ἡ ἐν αὐτῇ ἐπικράτησις τοῦ λόγου. Ἡ μουσικὴ εἶνε τὸ ὄργανον δι' οὗ ἐκφέρονται αἱ λέξεις τοῦ ποιητοῦ, ἃς ἐπιβάλλεται νὰ ζωογονήσῃ διὰ τῆς μελῳδίας καὶ τῆς ἁρμονίας, παρασκευάζουσα τὴν ἐπίδρασιν αὐτῶν, κρατύνουσα τὴν ἐξ αὐτῶν αἴσθησιν καὶ ἐντυποῦσα εἰς τὴν ψυχὴν τὰ ἐν αὐταῖς διανοήματα. Διὰ ταῦτα δὲ τὸ κυριώτατον αὐτῆς μέρος εἶνε τὸ ᾄσμα, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ ᾄσματι τὸ κύριον εἶνε ἡ μονοφωνία τοῦ χοροῦ, ὅπως αἱ λέξεις ἐκδηλῶνται ὅσον τὸ δυνατὸν σαφέστατα καὶ ἡ ἐμπεριεχομένη ἐν αὐταῖς ἔννοια μὴ παρουσιάζηται ὡς αἴσθημα ἑνὸς καὶ μόνου, ἀλλ' ὡς πεποίθησις τοῦ ὅλου. Εἴδομεν

[1] *Ἀριστοφάνης* ἐν Σφηξὶ στ. 1501. Meineke Fragmenta Comicorum Graecorum Τόμ. Α' σ. 513.

[2] Ἡ μουσικὴ εἶνε κατὰ τὸν *Ἀριστοτέλην* (Πολιτ. [ἐκδ. Bekker] σ. 138) ἡ μάλιστα πασῶν τῶν τεχνῶν ἐπιδρῶσα τὰ μέγιστα ἐπὶ τὸ ἠθικὸν τοῦ ἀνθρώπου.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

δὲ τὴν ὡς πρὸς τοῦτο ἐπελθοῦσαν μεταβολὴν χάριν τῆς μείζονος ἐπιδείξεως τῆς περὶ τὴν τέχνην δεξιότητος τῶν ἀοιδῶν ἑκάστων διὰ τῆς εἰς τὸ θέατρον εἰσαγωγῆς τῆς μονῳδίας. Εἶνε δὲ λίαν εὐνόητος ἡ ἰδίως ἐν τῇ μουσικῇ μάλιστα γενομένη αἰσθητὴ ἀνάγκη τῆς ἐλευθερωτέρας κινήσεως, ἐπειδὴ οὐδεμία τῶν τεχνῶν εἶνε ὡς ἐκ τῆς φύσεως αὐτῆς ἐπιτηδειοτέρα πρὸς τελείαν καὶ ἄμεσον ἔκφρασιν τῶν ἀνθρωπίνων αἰσθημάτων. Ἀλλ' ἐν τούτοις οὐδαμοῦ ὑπῆρχε περισσοτέρα δέσμευσις καὶ ἐξάρτησις ἢ ἐν τῇ μουσικῇ, καθ' ὅτι οὐ μόνον ἡ ὅλη τέχνη ἐπεῖχε θέσιν θεραπαινίδος, οὖσα βοηθητικὴ τῆς ποιήσεως, ἀλλὰ καὶ ἐντὸς τοῦ ἰδίου αὐτῆς κύκλου ἡ ὀργανικὴ μουσικὴ ἐτάσσετο ἐν μοίρᾳ ὅλως ὑποδεεστέρᾳ. Καὶ εἶχε μὲν καὶ ἐντὸς τῶν στενῶν τούτων ὁρίων ἡ τέχνη ἀνέλθει εἰς ἐξαιρέτως πλουσίαν ἀνάπτυξιν, λαμπρότατα δὲ βεβαίως διετρανώθη ἐν τῇ μουσικῇ ἰδίως ἡ λεπτὴ φιλοκαλία τῶν Ἑλλήνων, ἥτις κατώρθωσεν ἐν ἁπάσαις ταῖς τέχναις νὰ ἐπιτύχῃ διὰ μέσων μικρῶν καὶ ἐξωτερικῶν μεγάλα καὶ σπουδαῖα, γενομένης δυνατῆς τῆς διὰ τῆς ἑπταχόρδου κιθάρας παραστάσεως θαυμασίας ποικιλίας μουσικῶν φθόγγων καὶ φθογγικῶν κλιμάκων καὶ τῆς δι' αὐτῶν μεγίστης ἐπιδράσεως ἐπὶ τὴν ψυχήν. Ἀλλὰ παρὰ πάντα ταῦτα αἰσθητοτάτη ἦτο ἡ ἐν τῇ τέχνῃ ταύτῃ ἀνεπάρκεια τῶν τρόπων καὶ ἡ ἀπὸ τῶν παραδεδομένων θεσμῶν δυσχέρεια, καὶ διὰ ταῦτα τὸ κατὰ πάντων τῶν περιοριστικῶν θεσμῶν ἐπανιστάμενον πνεῦμα τῶν χρόνων ἐκείνων ἐν τῇ μουσικῇ μάλιστ' ἀπεδείχθη ἐνεργοῦν μετὰ τῆς μεγίστης δραστηριότητος καὶ λυσιτελείας.

Αἱ δὲ μελῳδικαὶ καινοτομίαι τοῦ Ἀγάθωνος ἀνεφέροντο κυρίως εἰς τὴν αὐλητικήν. Αὕτη ἦτο μᾶλλον ἀνεξάρτητος τῆς κιθαριστικῆς καὶ ἠδύνατο νὰντικαταστήσῃ τὴν ἀνθρωπίνην φωνήν, εἰς ἣν δὲν προσηρμόζετο καθ' ἁρμονικὸν τρόπον, διὸ καὶ ἐν Δελφοῖς ἐγκατελείφθη ἡ γενομένη ἀπόπειρα τῆς καθυποτάξεως ἢ συμπράξεως τοῦ αὐλοῦ εἰς αὐτήν. Ἐν τῇ αὐλητικῇ λοιπὸν ὑπῆρχε δεδομένη μείζων ἐλευθερία· ἄλλως δὲ ὁ αὐλὸς ἠδύνατο νὰ συγκινήσῃ μετὰ κέντρου μάλιστα ἐξαιρέτου τὴν ψυχὴν καὶ ἐκ-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

φράσῃ τὸ πάθος. Ἦτο δὲ τὸ ὄργανον τῆς διονυσιακῆς λατρείας καὶ τὸ κατάλληλον μέσον πρὸς ἐκδήλωσιν τοῦ αἰσθήματος τῆς ἐκστάσεως, διὰ ταῦτα δὲ καὶ ἐξαιρέτως χρησιμώτατον πρὸς ἐφαρμογὴν τῶν ἐπιδιωκομένων ἐν τῇ μουσικῇ καινοτομιῶν [1].

Ἀλλὰ καὶ ἡ κιθαριστική, ἡ σεμνὴ τέχνη τῆς λατρείας τοῦ Ἀπόλλωνος, ἥτις ἐπέτρεπε τὴν ἐπικράτησιν τοῦ ἄσματος καὶ δὲν ἐπεβάλλετο τὴν ἔκφρασιν αἰσθημάτων μὴ δυναμένων νὰ ἐκδηλωθῶσι διὰ σαφῶν λέξεων, δὲν ἠδυνήθη νὰ μείνῃ ἀμέτοχος τῆς συγχρόνου νεωτεριστικῆς κινήσεως· καὶ αὐτὴ δὲ κατελήφθη ὑπὸ τῆς κατεχούσης τὰ πνεύματα ταραχῆς, καὶ ὑπέστη μεταβολὴν οὐσιώδη. Προῆλθε δὲ αὕτη ἐκ τῆς αὐτῆς ἐκείνης χώρας ἐξ ἧς ἡ μουσικὴ εἶχεν ἀποδεχθῇ τοὺς κρατοῦντας νόμους αὐτῆς, ἐκ τῆς Λέσβου. Ἐν τῇ νήσῳ ταύτῃ ἔζων ἀκόμη οἱ ἀπόγονοι τοῦ Τερπάνδρου [2], ἀποτελοῦντες ᾠδικὴν σχολὴν διαδίδουσαν ἀκόμη μετὰ ζήλου τὸ ἆσμα καὶ τὴν κιθαρῳδίαν συμφώνως πρὸς τοὺς νόμους τοῦ Τερπάνδρου. Διάσημος δὲ τεχνίτης τῆς οἰκογενειακῆς ταύτης σχολῆς ὑπῆρξεν ὁ Ἀριστοκλείδης [3], ὅστις ἦλθε καὶ εἰς τὰς Ἀθήνας, ἔνθα εἵλκυσε περὶ ἑαυτὸν ἀξίους λόγου ἄνδρας· ὑπῆρξε δὲ ἀπαρχὴ νέων ἡμερῶν ἐν τῇ προτέρᾳ ἀναπτύξει τῆς μουσικῆς ἡ ἡμέρα καθ' ἣν προσέλαβεν ὡς μαθητὴν τὸν νεαρὸν Λέσβιον Φρῦνιν, ὃν καὶ ἐπαίδευσεν ἀναδείξας δοκιμώτατον κιθαρῳδόν.

Ἡ ἐπίδειξις τῆς τέχνης ἰδίων μουσικῶν τεχνιτῶν ἐπεσκιάζετο ἐν τοῖς ἀρχαιοτέροις χρόνοις ὑπὸ τῆς χορῳδίας. Ἀλλ' ἤδη ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ Περικλέους ἦρχισεν αὕτη κρατοῦσα, καθ' ἃ ἀποδεικνύει ἡ οἰκοδομὴ τοῦ ἐν Ἀθήναις Ὠδείου, ὅπερ εἶχε τὸν προορισμὸν τῆς ἐν αὐτῷ ἐνώπιον μικροῦ ἀριθμοῦ ἀκροατῶν ἐπιδείξεως τῆς ἐν τῇ μουσικῇ εὐδοκιμήσεως καλλιτεχνῶν μονῳδούντων. Αὐ-

[1] Ἡ ὑποδεεστέρα θέσις τῆς αὐλητικῆς ἐκφαίνεται καὶ ἐκ τούτου, ὅτι οἱ ποιηταὶ ἐξεμίσθουν τοὺς αὐλητάς. Ἴδε *Πλούταρχον* Περὶ μουσικῆς σ. [114 d]· πρωταγωνι[στ]ούσης [ἠ λ ο ν ό τ ι] τῆς ποιήσεως, τῶν δ' αὐλητῶν ὑ π η ρ ε τ ο ύ ν τ ω ν τοῖς δ ι δ α σ κ ά λ ο ι ς.

[2] Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Α' σ. 304.

[3] *Σχολιαστὴς Ἀριστοφάνους* ἐν Νεφέλαις στ. 967.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τὸς δὲ ὁ Φρῦνις λέγεται ἀξιωθεὶς πρῶτος τῆς νίκης ἐν μουσικῷ ἀγῶνι κατὰ τὰ Παναθήναια [1]. Ἔκτοτε δ' ἐχαλαρώθησαν οἱ δεσμοὶ οἱ συνδέοντες τὰς μουσικὰς τέχνας, ὁ δὲ Φρῦνις ὑπῆρξεν ὁ εἴπερ τις καὶ ἄλλος ἀποσπασθεὶς ἀπὸ τῆς σχολῆς τοῦ Τερπάνδρου, ἐγκαταλιπὼν τοὺς αὐστηροὺς νόμους τῆς ἀρχαίας μουσικῆς διασκευῆς, προσδοὺς εἰς τὴν κιθαρῳδίαν ἐκ παραλλήλου πρὸς τὴν ποίησιν μείζονα ἐλευθερίαν καὶ ἀξιώσας πλείονος σημασίας τὴν περὶ τὴν εὐκινησίαν τῶν δακτύλων καὶ τὸ εὐλύγιστον τῆς φωνῆς δεξιότητα. Ὑπερηυδοκίμησε δὲ τὴν ἀρχαιοτέραν σχολὴν τῶν ἀοιδῶν, διακριθεὶς ὡς κιθαρῳδὸς, ἔτυχε δ' ἐν ταύτῃ τῇ νέᾳ τέχνῃ, ἥτις ἔγεινεν ἀποδεκτὴ μετὰ μεγάλης ἀρεσκείας, πλείστων ὅσων ὀπαδῶν.

Ὡς εἰκὸς δὲ, ἐπεζητήθη τότε καὶ ἡ ἐπαύξησις τῶν ἁπλῶν τρόπων τῆς τέχνης, ὅπως ἐξασφαλισθῶσιν αἱ ἀξιώσεις αὐτῆς περὶ αὐτοτελοῦς καὶ αὐτάρκους εὐδοκιμήσεως, ἐπενοήθησαν δὲ πρὸς τοῦτο καὶ ἐτέθησαν εἰς χρῆσιν πάντα ἐκεῖνα τὰ μέσα, δι' ὧν ἡ κιθαρῳδία δύναται νὰ συγκινήσῃ τὴν ψυχὴν, νὰ σαγηνεύσῃ τὰ ὦτα, τὰ προκαλέσῃ τὰς ἐπευφημίας καὶ νὰ ἐξεγείρῃ τὴν ἔκπληξιν. Ἐπὶ δὲ τὰ ἴχνη τοῦ Φρύνιδος ἔβη περαιτέρω Τιμόθεος ὁ υἱὸς τοῦ Θερσάνδρου, ἀνὴρ ὑπερόχου εὐφυίας, ὅστις, διαπεραιωθεὶς ἐκ τῆς Μιλήτου εἰς τὴν ἐντεῦθεν Ἑλλάδα, εἰσήγαγεν εἰς αὐτὴν ἀντὶ

[1] Περὶ τοῦ Φρύνιδος, ὅστις παρὰ τοῖς Λεσβίοις ἐγράφετο Φρῦννις, ἴδε Meineke Fragmenta Comicorum Graecorum ἐκδ. μικρ. Τόμ. Α' σ. 117. [Ὁ *Σχολιαστὴς* τοῦ *Ἀριστοφάνους* (ἐν Νεφέλαις στ. 967) λέγει· ἐπὶ Καλλίου ἄρχοντος (456 π. Χ. Ὀλυμπ 81, 1). Ἀλλὰ πρέπει νὰ γραφῇ πιθανῶς Καλλιμάχου (446 π. Χ. Ὀλυμπ. 83, 3). Ἴδε Meier Panath. σ. 285. K]. O. Müller Gr.iechische] Litt[eraturgeschichte] Τόμ. Β' σ. 286 [Ἑλλ. μεταφρ. *Κυπριανοῦ* Τόμ. Β'. σ. 306 σημ. 4. ἐκδ Müller ὑπὸ Ed. Müller-Heitz τόμ. Β', 1 σ. 87 σημ. 3.] Volkmann εἰς *Πλουτάρχου* Περὶ μουσικῆς σ. 77. [Τὸ χωρίον τῶν *Σχολίων* τοῦ *Ἀριστοφάνους* (Νεφ. στ. 967) λέγει· οὗτος δὲ δοκεῖ πρῶτος κιθαρίσαι παρ' Ἀθηναίοις καὶ νικῆσαι Παναθηναίοις ἐπὶ Καλλίου ἄρχοντος. Εἰς τοῦτο στηριζόμενος ὁ Curtius ἐν τῷ κειμένῳ λέγει πρῶτον νικήσαντα τὸν Φρῦνιν. Ἀλλ' ὑπάρχουσιν οἱ ἑρμηνεύοντες τὴν λέξιν πρῶτος ὡς σημαίνουσαν ὄχι τὴν πρώτην καθ' ὅλου ἐν τοῖς Παναθηναίοις μουσικὴν νίκην, ἀλλὰ τὴν πρώτην νίκην αὐτοῦ τοῦ Φρύνιδος." Ἴδε Bergk Griechische Litteraturgeschichte Τόμ. Β' σ. 537 σημ. 44].

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τῆς ἀπηρχαιωμένης ᾠδικῆς τὴν νέαν μουσικὴν τέχνην καὶ τὰ νέα αὐτῆς ὄργανα καὶ τὰς νέας μελῳδίας [1]. Συνέθεσε δὲ μέλη, ἐν οἷς, καθ' ἃ ὑποδεικνύουσιν αἱ ἐπιγραφαὶ αὐτῶν Νιόβη, Πέρσαι, Ναύπλιος καὶ ἄλλαι τοιαῦται, παριστάνετο μῦθος καὶ ἱστορία, καὶ δὴ διὰ τῆς φύρδην ἐναλλαγῆς ποικίλων καλλιτεχνικῶν εἰδῶν καὶ τῆς εἰς ἓν λαμπρὸν σύνολον συνενώσεως ἐπικῆς ἀφηγήσεως, μονῳδιῶν καὶ χορικῶν ἀσμάτων ποιήσεως, μιμικῆς, ὀρχήσεως καὶ μουσικῆς.

Ἀλλ' ὁ Τιμόθεος εὗρε κατὰ τὴν εἰσαγωγὴν τῶν καινοτομιῶν αὐτοῦ ἐν Ἑλλάδι ἀντίστασιν πολὺ ἐπιμονωτέραν τῆς προσδοκωμένης. Ἡ ἀπολλώνιος μουσικὴ, οἵα εἶχε διαταχθῆ ἀπὸ τῶν Δελφῶν, συνεδέετο ἰδίως ἐν Σπάρτῃ ἀναποσπάστως πρὸς τοὺς νόμους τῆς πολιτείας καὶ τὴν θρησκευτικὴν ὀρθοδοξίαν· κατὰ ταῦτα δὲ ὁ ἐπιφέρων αὐθαιρέτως εἰς αὐτὴν μεταβολὰς ὑπελαμβάνετο ψευδοδιδάσκαλος κινδυνωδέστατος. Περὶ τὴν τήρησιν τῶν εἰς τὴν μουσικὴν ἀναφερομένων νομίμων οἱ Σπαρτιᾶται ἦσαν αὐστηρότεροι καὶ εὐαισθητότεροι ἢ περὶ τὴν ἐμμονὴν εἰς τοὺς κυριωτάτους τῶν θεμελιωδῶν νόμων τῆς πολιτείας. Καὶ δὴ ἐθεωρεῖτο γνώρισμα εὐπαιδεύτου Σπαρτιάτου τὸ διαστέλλειν ἀγαθὴν καὶ κακὴν μουσικήν [2]. Κακὴ δὲ μουσικὴ ἐκαλεῖτο πᾶσα ταράσσουσα τὰς αἰσθήσεις καὶ μαλακύνουσα τὴν ψυχήν, τὴν δὲ τοιαύτην ἐθεώρουν καθῆκον αὐτῶν νἀπομακρύνωσιν ἀπὸ τῆς πόλεως δίκην μολύσματος δηλητηριώδους. Οὐ μόνον δὲ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἑπτὰ τῆς κιθάρας χορδῶν, ἀλλὰ καὶ ἡ ὅλη διάταξις τῶν κατὰ τὰ μουσικὰ ὄργανα ἦσαν ἐν Σπάρτῃ πράγματα καθιερωμένα ὑπὸ τῶν ἐθῶν καὶ τῶν νόμων. Ἀλλὰ καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἦσαν περὶ ταῦτα αὐστηροὶ καὶ ἐνέμενον εἰς τὰ πάτρια· καὶ αὐτοὶ εἶχον ἀρχαίους νόμους καθορίζοντας τὰ διάφορα εἴδη τῆς μουσικῆς καὶ τιμωροῦντας τὴν ἀνάμιξιν αὐτῶν [3].

[1] *Πλουτάρχου* [Περὶ μουσικῆς] 6· ἡ κατὰ Τέρπανδρον κιθαρῳδία μέχρι τῆς Φρυνίδος ἡλικίας παντελῶς ἁπλῆ τις οὖσα διετέλει. Πρβλ. Westphal Harmonik σ. 97.

[2] [K. O. Müller Die Dorier Τόμ. Β σ. 322.

[3] *Πλάτωνος* Νόμ. σ. 666.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

'Εντεῦθεν δ' ἐπῆλθε κραταιὸς ἀγὼν μεταξὺ τῆς ἀρχαίας καὶ τῆς νέας μουσικῆς. Διὰ ταῦτα δὲ οὐ μόνον ἐν Σπάρτῃ ἡ πολιτεία διέταξε τὴν ἐκτομὴν τῶν [ὑπὲρ τὰς ἑπτὰ] περιττῶν χορδῶν τῆς [ἑνδεκαχόρδου ἢ δωδεκαχόρδου] κιθάρας τοῦ Φρύνιδος καὶ τοῦ Τιμοθέου[1], ἀλλὰ καὶ ἐν 'Αθήναις ὑπέστησαν οἱ νεωτερισταὶ βιαίας ἐπιθέσεις. 'Εν ᾧ δ' ἐκεῖνοι ἐνόμιζον, ὅτι ἀπήλλασσον τὴν μουσικὴν ἀρχαιοπαραδότου ζυγοῦ καὶ ἦγον αὐτὴν πρὸς νέαν τελείωσιν, ἐθεωρήθησαν ἀπ' ἐναντίας ὑπεύθυνοι ἐπὶ βεβηλώσει τῆς εὐγενοῦς τέχνης, καὶ αἱ ἀπόπειραι αὐτῶν ὑπελήφθησαν ἀνευλάβεια πρὸς τὸν ἑλληνικὸν λαὸν καὶ ἀξιόποινος ἀπόστασις ἀπὸ τῶν πατρίων ἠθῶν. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ λέγει ὁ 'Αριστοφάνης, ὅτι, ἂν ἐν προτέροις χρόνοις οἱ παῖδες τῶν 'Αθηναίων ἤθελον ἀποτολμήσει νὰ παραμορφώσωσι τὴν ἀγνότητα τοῦ ἄσματος δι' ἐπιτέχνων καμπῶν καὶ ἐντάσεων τῆς ἁρμονίας καὶ ποικιλμάτων, οἷαι αἱ εἰσαχθεῖσαι ὑπὸ τῶν περὶ τὸν Φρῦνιν μεταβολαί, ἤθελον τιμωρηθῆ τυπτόμενοι ὡς ἀφανίζοντες τὰς Μούσας[2]. 'Εν δὲ τῷ Χείρωνι, ὅστις θεωρεῖται ἔργον τοῦ Φερεκράτους ἢ ἴσως ὀρθότερον τοῦ Νικομάχου, ἡ Μουσικὴ αὐτὴ, εἰσαγομένη εἰς τὴν σκηνὴν ἐν γυναικείῳ σχήματι, κατηκισμένη τὸ σῶμα, διηγεῖται πρὸς τὴν συμπαρισταμένην Δικαιοσύνην τὰ συγκινητικὰ αὐτῆς δεινὰ διὰ τῶν ἑξῆς στίχων·

ΜΟΥΣ. *Λέξω μὲν οὐκ ἄκουσα· σοί τε γὰρ κλύειν*
ἐμοί τε λέξαι θυμὸς ἡδονὴν ἔχει
'Εμοὶ γὰρ ἦρξε τῶν κακῶν Μελανιππίδης,
ἐν τοῖσι πρῶτος ὡς λαβὼν ἀνῆκέ με,
χαλαρωτέραν τ' ἐποίησε χορδαῖς δώδεκα.

[1] "Ιδε τὸ ψήφισμα τῶν Σπαρτιατῶν περὶ τοῦ Τιμοθέου παρὰ τῷ ***Βοηθίῳ*** De [instit.] musicae I, 1. Πρβλ. [W. Fröhner ἐν τῷ Philologus Τόμ. XIX σ. 308. [Köhler] ἐν ταῖς Mittheilungen des Deutschen archäologischen Instituts [τόμ. X] 1885 σ. 232 κ. ἑ. [Κατὰ τὴν καθολικὴν ὁμολογίαν τῶν νεωτέρων τὸ ψήφισμα τοῦτο εἶνε κατασκεύασμα μεταγενέστερον. "Ιδε Bergk Griechische Litteraturgeschichte Τόμ. Β' σ. 540, σημ. 56 καὶ 58]. Περὶ τῶν εἰς τὴν ἀρχαίαν ἑπτάχορδον λύραν γενομένων προσθηκῶν ἴδε West phal [Harmonik] σ. 95.

[2] [***Αριστοφάνης*** ἐν Νεφέλαις στ. 971].

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Ἀλλ' οὖν ὅμως οὗτος μὲν ἦν [νὴ τὸν Δία]
ἀποχρῶν ἀνὴρ ἔμοιγε πρὸς τὰ νῦν κακά.
Κινησίας δέ μ' ὁ κατάρατος Ἀττικὸς,
ἐξαρμονίους καμπὰς ποιῶν ἐν ταῖς στροφαῖς
ἀπολώλεχ' οὕτως, ὥστε τῆς ποιήσεως
τῶν διθυράμβων, καθάπερ ἐν ταῖς ἀσπίσιν,
ἀριστέρ' αὐτοῦ φαίνεται τὰ δεξιά.
Ἀλλ' οὖν ἀνεκτὸς οὗτος ἦν ὅμως ἐμοί.
Φρῦνις δ' ἴδιον στρόβιλον ἔμβαλών τινα,
κάμπτων με καὶ στρέφων ὅλην διέφθορεν,
ἐν πέντε χορδαῖς δώδεχ' ἁρμονίας ἔχων.
Ἀλλ' οὖν ἔμοιγε χοὗτος ἦν ἀποχρῶν ἀνήρ·
εἰ γάρ τι κἀξήμαρτεν, αὖθις ἀνέλαβεν.
Ὁ δὲ Τιμόθεός μ', ὦ φιλτάτη, κατορώρυχε
καὶ διακέκναικ' αἴσχιστα.

ΔΙΚ. Ποῖος οὗτοσὶ
ὁ Τιμόθεος;

ΜΟΥΣ. Μιλήσιός τις Πυρρίας·
κακά μοι παρέσχεν οὗτος, ἅπαντας οὓς λέγω
παρελήλυθ' ᾄδων εὐτραπέλους μυρμηκιάς
Κἂν ἐντύχῃ που μοι βαδιζούσῃ μόνῃ,
ἀπέδυσε, κἀνέλυσε χορδαῖς δώδεκα [1].

Ἐν τοῖς στίχοις τούτοις παρουσιάζεται ἐμφανέστατα ἡ κρίσιμος τροπὴ ἡ ἐπελθοῦσα εἰς τὰ αἰσθήματα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἡ μεταβολὴ τῆς καλλαισθησίας καὶ τοῦ ἤθους, ἡ ὅλη ἀντίθεσις τοῦ ἀρχαίου καὶ τοῦ νέου ἐν τῇ μουσικῇ· ἐν αὐτῇ ἐπέρχεται τελεία πρὸς τὴν παράδοσιν ῥῆξις, καὶ παρίστανται ἀντιμέτωποι ἀλλήλων δύο καλλιτεχνικαὶ σχολαὶ ἔχουσαι ὅλως ἀντίθετον ροπὴν καὶ ἀδιάλλακτοι πρὸς ἀλλήλας. Ἐν τοῖς ἀρχαίοις χρόνοις ἐδέ-

[1] [Παρὰ *Πλουτάρχῳ* Περὶ μουσικῆς 30. Meineke Fragmenta Comicorum Graecorum Τόμ. Β' σ. 326].

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

σποζε τῶν μουσικῶν τεχνῶν ὁ ῥυθμὸς, ἐκεῖνος δὲ ἦτο ὁ νόμος ὁ διέπων τὰς λέξεις τῆς ποιήσεως, τοὺς φθόγγους τῆς μουσικῆς, τὰς κινήσεις τῆς ὀρχηστικῆς· εἰς αὐτὸν ἐχρεώστει ἡ τέχνη τῶν ἐκκρίτων χρόνων τὴν σαφήνειαν, τὴν ἐπιτερπῆ τάξιν καὶ τὸν σοβαρὸν τρόπον καὶ ἐκεῖνος ὑπῆρχεν ὁ ἐξασφαλίζων μὲν τὴν ἠρεμίαν τῶν κινήσεων, παρέχων δὲ εἰς τὴν σκέψιν κυριαρχίαν ἐπὶ τοῦ αἰσθήματος. Ὁ ῥυθμὸς οὗτος ἦτο ἡ ἔκφρασις ψυχικῆς καταστάσεως ὑγιοῦς καὶ εὐκόσμου καὶ τὸ γνώρισμα ἐσωτερικῆς ἠρεμίας καὶ ἀταραξίας. Δὲν ἠδύνατο λοιπὸν νὰ διατηρηθῇ ἐν τῇ τέχνῃ μετὰ τὴν ἐπελθοῦσαν ἐν αὐτῷ τῷ βίῳ τῶν ἀνθρώπων μεταβολὴν, καὶ διὰ τοῦτο εἰς τὴν παρακμὴν τοῦ κοινωνικοῦ βίου ἐπηκολούθησεν ἀμέσως ἡ παρακμὴ τῆς ἀρχαίας μουσικῆς.

Ὁ δ' Εὐριπίδης ὑφίστατο καὶ αὐτὸς τὴν ἐπίδρασιν τῶν καινοτομιῶν τῶν ἐπελθουσῶν ἐν τῇ ῥυθμικῇ καὶ τῇ μουσικῇ, τασσόμενος εἰς τοὺς πολλοὺς ἐκείνους τοὺς θαυμάζοντας τὴν τέχνην τοῦ Τιμοθέου, οὗ ἦτο ἴδιος φίλος. Διὸ ἐπειράθη νὰ παραμυθήσῃ τὸν ἐπὶ τῇ κρατερᾷ ἐπιθέσει προσβεβλημένον φίλον παρέχων εἰς αὐτὸν τὴν προσδοκίαν, ὅτι δὲν ἦτο πλέον μακρὰν ὁ χρόνος καθ' ὃν ἔμελλε νὰ κυριαρχήσῃ ἐν τῷ θεάτρῳ. Καὶ πράγματι ηὐτύχησεν ὁ Τιμόθεος νὰπολαύσῃ δόξης τελειοτέρας καὶ μακροτέρας τῆς τοῦ Εὐριπίδου, καὶ ταῦτα ἐπειδὴ ἡ μουσικὴ, ἅτε διαθέτουσα πλείονα μέσα, ἠδυνήθη νὰναπληρώσῃ τὴν ἐκλιποῦσαν ἀξιοπρέπειαν τῆς ἀρχαίας τέχνης διὰ νέων θελγήτρων, ἐν ᾧ ἐπὶ τῆς σκηνῆς καθίσταντο αἰσθηταὶ καὶ ἀπαραγνώριστοι αἱ μεγάλαι ἀπώλειαι αἱ ἐπελθοῦσαι ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν δραματουργίαν τῶν ἀρχαιοτέρων ποιητῶν, καὶ δὴ χωρὶς νὰ ἐπιτευχθῇ τι νέον δυνάμενον νὰ παράσχῃ ἀντίρροπον εὐχαρίστησιν.

Πράγματι δ' ἐν αὐταῖς ταῖς τραγῳδίαις τοῦ Εὐριπίδου αἰσθανόμεθα αὐτὸν ὀσημέραι μᾶλλον δεσποζόμενον καὶ συμπαρασυρόμενον ὑπὸ τοῦ πνεύματος τῶν συγχρόνων. Καὶ δὴ ἐν μὲν τοῖς ἀρχαιοτέροις αὐτοῦ δράμασι, τῇ Μηδείᾳ, τῇ Ἑκάβῃ, τῷ Ἱππολύτῳ, τῇ Ἀνδρομάχῃ, τῇ Ἀλκήστιδι, τηροῦνται αὐστηρότεροι νό-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

μοι, ἀλλ' ἐν τοῖς νεωτέροις διαγινώσκεται ὀσημέρα αὔξουσα ἀτημέλεια. Ἐν μὲν τοῖς στίχοις παρατηρεῖται μείζων ἀφροντισία καὶ ἀνεπιστασία, αἱ δὲ ἀναλύσεις τῶν μακρῶν συλλαβῶν γίνονται συχνότεραι ἐν τῷ ἰάμβῳ. Καὶ ἐν τῇ διασκευῇ δὲ τοῦ διαλόγου καὶ τῶν πρὸς ἀλλήλους ἀνταποκρινομένων μακροτέρων λόγων αἱ ἀρχαιότεραι τραγῳδίαι παρουσιάζουσι ποιάν τινα τέχνην συμμετρίας, ἥτις ἐκλείπει ἐν τοῖς νεωτέροις ἔργοις. Δυνάμεθα δὲ πιθανῶς νὰ εἰκάσωμεν, ὅτι ὁ χρόνος, καθ' ὃν ὁ ποιητὴς ἀπέστη τοῦ αὐστηροτέρου τρόπου τῆς συνθέσεως καὶ τῆς στιχουργίας, συμπίπτει περίπου πρὸς τὴν 89 Ὀλυμπιάδα. Ἦτο λοιπὸν ὁ αὐτὸς ἐκεῖνος χρόνος καθ' ὃν μετὰ τὴν Νικίειον εἰρήνην ἤρχισε προϊστάμενος τῶν κοινῶν ὁ Ἀλκιβιάδης, ὅστις τολμηρῶς πολιτευόμενος συμπαρέσυρε τὴν πολιτείαν εἰς ὁδοὺς σφαλερὰς [1].

Ὁ Ἀλκιβιάδης ἐφαίνετο κεκτημένος πληθώραν δυνάμεως καθιστῶσαν εἰς αὐτὸν ἀφορήτους τοὺς φραγμοὺς τῶν ἐθῶν, ὁμοίως δὲ τοιαύτην δύναμιν ἐφαίνοντο ἔχοντες οἱ δημόσιοι καλλιτέχναι οἱ θέλοντες νὰ διανοίξωσιν ὁδὸν ἐλευθερωτέρας κινήσεως ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτῶν τέχνῃ. Ἀλλὰ κατ' ἀλήθειαν ἡ φαινομένη ἐκείνη περίσσεια δυνάμεως ἦτο ἁπλῶς ἀδυναμία, καθ' ὅτι ἔλειπεν ἡ ὑψίστη δύναμις, ἡ τῆς ἐγκρατείας. Διὰ τοῦτο δὲ κατέστη μὲν δυνατὴ ἡ κατάλυσις τῶν ἀρχαίων τύπων, ἀλλὰ δὲν ἀνεπτύχθησαν νέα καλλιτεχνικὰ εἴδη, ἡ δὲ τέχνη ἐμετεωρίζετο ἄστατος μεταξὺ ἀμορφίας προερχομένης ἐκ δαιμονίων καινοτομιῶν καὶ φιλοτεχνήσεως μετριωτάτης, αἱ δὲ ἀρχαῖαι διατάξεις αἱ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων μετ' ἐξαιρέτου ῥώμης κατασταθεῖσαι ἔν τε τῷ πολεμικῷ βίῳ καὶ ἐν τῇ τέχνῃ κατέρρευσαν ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ, καὶ ἐν ταύτῃ τῇ διαλύσει τὰ δημιουργήματα τῶν Ἑλλήνων ἀπέβαλον τὸν προσδιάζοντα εἰς αὐτὰ ἐθνικὸν χαρακτῆρα.

Ἀλλ' οὐχ ἧττον μετὰ τοῦ ἀποσχισμοῦ τούτου τῆς τέχνης

[1] Hermann Elemente der Metrik σ. 123. H. Hirzel De Eur[ipidis] in comp[onendis] div[erbiis] arte [Ἐν Λειψίᾳ. 1862] σ. 92. Μετὰ τὴν 91 Ὀλυμπιάδα [416 π. Χ.] παρουσιάζεται συχνοτέρα ἡ χρῆσις τοῦ τροχαϊκοῦ τετραμέτρου.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἀπὸ τοῦ ἐθνικοῦ ἐδάφους, ὅστις ἀπὸ ἑλληνικῆς ἀπόψεως μόνον παρακμὴ ἠδύνατο νὰ θεωρηθῇ, συνεδέετο ἡ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ πολιτισμοῦ ἰδιάζουσα θέσις τοῦ Εὐριπίδου. Ἀληθῶς, κατορθώσας ἐν χρόνοις τὰ μάλιστ' ἀκαταλλήλοις πρὸς ποιητικὴν δημιουργίαν νὰ συντηρήσῃ τὴν δραματικὴν τέχνην ἐν Ἀθήναις, ἑπόμενος εἰς τὸ πνεῦμα τῶν συγχρόνων καὶ ἐργαζόμενος διὰ τῶν ὑπὸ τῶν χρόνων ἐν οἷς ἔζη παρεχομένων μέσων, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ νὰ καλλιεργήσῃ τὸ δρᾶμα μετὰ τοιαύτης ἐπιτυχίας, ὥστε νὰ ταχθῇ ἐναμιλλος παρὰ τὸν Σοφοκλέα καὶ ὁμολογηθῇ παρ' αὐτοῦ ἀριστοτέχνης, ἀπετέλεσε τὴν μετάβασιν ἀπὸ τῶν δοκίμων χρόνων εἰς τοὺς μεταγενεστέρους καὶ κατέλαβε θέσιν ἐπιφανῆ, ἧς ἡ σημασία ἐξικνεῖται καὶ πέραν τῶν χρόνων ἐν οἷς ἔζη.

Οἱ καθ' αὑτὸ δόκιμοι συγγραφεῖς, οἷοι ὁ Πίνδαρος, ὁ Αἰσχύλος καὶ ὁ Σοφοκλῆς, εἶνε τοιοῦτοι, ὥστε τελείως δύνανται νὰ κατανοήσωσιν αὐτοὺς καὶ ἐκτιμήσωσι μόνον σύγχρονοι ἢ οἱ ἐπιδιδόμενοι εἰς βαθεῖαν αὐτῶν μελέτην, ἕνεκα τοῦ ἀναποσπάστου συνδέσμου τῆς τέχνης αὐτῶν πρὸς τὸν δημόσιον βίον καὶ τὰς ἠθικὰς ἀντιλήψεις τῶν συγχρόνων. Ἀλλ' ὁ Εὐριπίδης διὰ τῆς ἐγκαταλείψεως τοῦ αὐστηροῦ τρόπου τῆς ἀρχαιοτέρας τέχνης ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ στενοῦ κύκλου τῶν πατρίων παραδόσεων καὶ μύθων, καὶ ἠσπάσθη τὸ καθαρῶς ἀνθρώπινον τὸ τυγχάνον ἐπιδοκιμασίας παρὰ πᾶσιν ἀνεξαιρέτως. Διὰ ταῦτα δὲ εἶνε σαφὴς καὶ εὐνόητος· διὰ ταῦτα παρέχει ἐκεῖνα ὅσ' ἀπαιτοῦσιν ἀπὸ τοῦ δράματος οἱ ἄνθρωποι πάσης χώρας καὶ παντὸς χρόνου χωρὶς νὰ προϋποτίθηται ἰδιάζον ἐνδιαφέρον ὑπὲρ τῆς ὑποθέσεως τοῦ μύθου ἢ νἀπαιτῆται ἀνωτέρα τις ἔντασις τῶν πνευματικῶν δυνάμεων. Ὁ Εὐριπίδης ἐξεγείρει τὴν προσοχὴν καὶ τέρπει, ἐμπνέει φόβον καὶ συγκινεῖ· παρέχει πληθώραν σκέψεων καὶ παρατηρήσεων προσιτῶν εἰς πάντα καὶ σπουδαίων διὰ πάντα· εἶνε ποιητὴς δι' ἅπαντας τοὺς εὐπαιδεύτους τοὺς ἐννοοῦντας τὴν γλῶσαν αὐτοῦ. Διὰ ταῦτα δὲ ἴσχυσε νὰ συναρπάσῃ καὶ τοὺς ἐπισημοτάτους τῶν συγχρόνων, οἷον τὸν

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Σωκράτην [1]· διὰ ταῦτα ἡ ἀττικὴ γλῶσσα τῆς σκηνῆς, οἵαν διεμόρφωσεν ἐκεῖνος, ἀπέβη ἡ ἐθὰς γλῶσσα τοῦ δράματος οὕτως, ὥστε καὶ αὐτὸς ὁ Ἀριστοφάνης ἠναγκάσθη νὰ ὁμολογήσῃ, ὅτι ὑπὸ ταύτην τὴν ἔποψιν εὐριπιδίζει [2]. Διὰ ταῦτα ἔδειξε καὶ εἰς τὰς εἰκαστικὰς τέχνας τὴν ὁδὸν, ἣν τρεπόμεναι ἠδύναντο νὰ παραγάγωσί τι νέον καὶ ἄξιον λόγου μετὰ τοὺς χρόνους τοῦ Φειδίου· διὰ ταῦτα, καίπερ μὴ δυνηθεὶς ἐφ' ὅρου ζωῆς νὰ ὑπερνικήσῃ τὴν ἐπικρατοῦσαν παράδοσιν τῆς ἀρχαιοτέρας τέχνης, ἐπλήρωσε μετὰ θάνατον τὸν κόσμον διὰ τῆς δόξης αὐτοῦ καὶ εὗρε μέγα πλῆθος ὀπαδῶν παρὰ τοῖς ποιηταῖς ἐκείνοις ὅσοι ἐπραγματεύθησαν ἑλληνικοὺς μύθους, θέλοντες διὰ τῶν δραμάτων αὐτῶν νὰ τύχωσιν ἀξιώματος παγκοσμίου ἐξικνουμένου εἰς ἅπαντας τοὺς ἀνθρώπους. Τὸ δὲ καθολικὸν τοῦτο ἐν τῷ κόσμῳ ἀξίωμα τοῦ Εὐριπίδου παρέχει παραμυθίαν τινὰ εἰς τοὺς ἀναθεωροῦντας οὐκ ἄνευ ἀλγεινῆς συμπαθείας τὸν μακρὸν καὶ φιλόπονον, ἀλλὰ πολυτάραχον καὶ μεστὸν θλίψεων βίον τοῦ ποιητοῦ, ὅστις καὶ αὐτὸς οὐδέποτε ἠσθάνθη τὴν προσήκουσαν ἀπόλαυσιν ἐκ τοῦ ποιητικοῦ αὐτοῦ σταδίου.

Ἐξωτερικῶς δὲ ἡ διάταξις τῆς ἀρχαίας τραγῳδίας ἔμεινεν ἀμετάβλητος· ἐδιδάσκοντο δὲ καὶ ἐν τῷ κατόπιν χρόνῳ ὡς καὶ πρότερον τετραλογίαι, ἐπειδὴ οὗτος ἦτο ὁ ὑπὸ τῆς συνηθείας ἀνέκαθεν καθιερωθεὶς τύπος τοῦ ποιητικοῦ ἀγῶνος ἐν τοῖς μεγάλοις Διονυσίοις τῶν Ἀθηνῶν. Ἀλλ' ἀφ' οὗ χρόνου εἶχεν ἀρχίσει ὁ Σοφοκλῆς νὰ διαλύῃ τὴν ἀλληλουχίαν τῶν συνδιδασκομένων δραμάτων, παρέχων αὐτοτέλειαν εἰς ἓν ἕκαστον αὐτῶν, ὁ τρόπος οὗτος ἐπεκράτησε, καθ' ὅσον διαγινώσκομεν, παρά τε τοῖς συγχρόνοις καὶ τοῖς μεταγενεστέροις. Ὅσῳ δὲ μᾶλλον ἀπημβλύνετο τὸ ὑπὲρ τῶν μυθικῶν ὑποθέσεων ἐνδιαφέρον, τόσῳ τελεσφορωτέρα ἀπέβαινεν ἡ περὶ τὰ καθ' ἕκαστον δράματα ἔντασις τῆς ὅλης

[1] Περὶ τῶν σχέσεων τοῦ Σωκράτους καὶ τοῦ Εὐριπίδου ἴδε Bernhardy Griechische Litteraturgeschichte Τόμ. Β' ἐκδ. δ' σ. 404.

[2] [Ἴδε Ἀριστοφάνους ἀπόσπ. 397. Παρὰ τῷ *Κρατίνῳ* ἐκαλεῖτο ὁ Ἀριστοφάνης γνωμοδιώκτης εὐριπιδαριστοφανίζων].

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

προσοχῆς τῶν δραματουργῶν. Διὰ τοῦτο δὲ τὸ δρᾶμ' ἀπέβη δημοτικώτερον, παρεχομένης μὲν εἰς τὸ φιλοθέαμον πλῆθος μεγαλειτέρας ποικιλίας ἀπολαύσεως, συγχρόνως δὲ καθισταμένης εὐχερεστέρας τῆς καὶ πάλιν διδασκαλίας τῶν τραγῳδιῶν ἐν μικροτέροις θεάτροις καὶ κατὰ μικροτέρας ἑορτάς. Καὶ ἐν τούτῳ δὲ φαίνεται καινοτομήσας ὁ Εὐριπίδης, ὅτ' ἐδίδαξε τῷ 438 π. Χ. (Ὀλυμπ. 85, 2) τὴν Ἄλκηστιν ὡς τέταρτον δρᾶμα τῆς τετραλογίας πρὸς ἀντικατάστασιν τοῦ τέως τὴν θέσιν ταύτην κατέχοντος σατυρικοῦ δράματος, ὅπερ κατὰ τὸν παραδεδομένον τρόπον ἐπέβαλλε στενοχωρίαν καὶ περιορισμοὺς εἰς τὸν ποιητὴν καὶ ἀπήτει ζωηρὰν καὶ αὐτόματον εὐθυμίαν, οἵας ἐστερεῖτο ὁ Εὐριπίδης. Δὲν εἶνε δὲ ἡ Ἄλκηστις οὔτε τραγῳδία οὔτε σατυρικὸν δρᾶμα, ἀλλὰ σύνθεσις νέου εἴδους, ἐν ᾗ ὑπόθεσις τραγικὴ μετέχει τροπῆς φαιδροτέρας, πληρουμένης οὕτω τῆς ἀνάγκης τῶν Ἀθηναίων θεατῶν, οἵτινες ἤθελον μετὰ τὴν ἐκ τῶν τραγῳδιῶν ἐμποιουμένην συγκινητικὴν αἴσθησιν νὰναπαυθῶσι παριστάμενοι εἰς φαιδρὸν πέρας τῆς τετραλογίας. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἀπόπειρα αὕτη τῆς δημιουργίας νέου δραματικοῦ εἴδους ἐντὸς αὐτῆς τῆς τραγικῆς τετραλογίας ἐπεχειρήθη ἄνευ ἐπαρκοῦς σοβαρότητος καὶ οὐδεμίαν ἤσκησε μόνιμον ἐπίδρασιν [1].

Ὑπὸ πολλῷ δὲ βελτίονας ὅρους διετηρήθη ἡ κωμῳδία, ἥτις δι' ὅλων τῶν χρόνων τῆς εὐτυχίας καὶ τῆς συμφορᾶς παρηκολούθησεν ὀξυδερκῶς τὸν δημόσιον βίον τῶν Ἀθηνῶν· εἶνε δὲ λίαν χαρακτηριστικὸν, ὅτι εἰς αὐτὴν δὴ τὴν κωμῳδίαν ἐπεφυλάσσετο ἡ ἐντολὴ νὰντεπεξέλθῃ μετὰ μεγίστης δραστηριότητος εἰς τὴν κρατοῦσαν τάσιν τῆς καινοτομίας καὶ ὑπερμαχήσῃ ἐπὶ τῆς ἀθηναϊκῆς σκηνῆς παντὸς ὅ τι εἶχεν ἀγαθὸν τὸ παρελθόν. Καὶ ἀμέσως μὲν πρὸ τῆς ἁλώσεως τῶν Ἀθηνῶν βλέπομεν τοὺς κωμικοὺς ποιητὰς ἐξακολουθοῦντας βίαιον ἀγῶνα ἐναντίον τῶν καταχρήσεων τοῦ πολιτικοῦ βίου καὶ τῶν ὑπερβασιῶν τῆς δημαγωγίας.

[1] Περὶ τοῦ χωρισμοῦ τοῦ σατυρικοῦ δράματος ἀπὸ τῆς τραγῳδίας ἴδε Dittenberger Sylloge Inscriptionum Graecarum Τόμ. Β' σ. 600.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Ὁ Κλεοφῶν προσβάλλεται ἀμειλίκτως τὸ αὐτὸ ἐκεῖνο ἔτος (405 π. Χ. Ὀλυμπ. 93,4) ὑπό τε τοῦ Πλάτωνος καὶ ὑπὸ τοῦ Ἀριστοφάνους. Μετὰ δὲ τὴν ἅλωσιν τῆς πόλεως κατέπαυσεν ἡ πρὸς τοὺς πράττοντας τὰ δημόσια ἀντιπολίτευσις, καὶ οἱ ποιηταὶ περιωρίσθησαν εἰς πεδίον, ἐν ᾧ ὁ ἀγὼν ἦτο ὀλιγώτερον πικρὸς καὶ ὀξύς, πλήσσοντες ἀντὶ τοῦ δήμου καὶ τῶν δημαγωγῶν τοὺς θεατὰς καὶ τοὺς ποιητὰς τοὺς ὑπ' αὐτῶν εὐνοουμένους [1]. Μετ' ἐξαιρέτου δὲ δριμύτητος ἀντεπεξῆλθον πρὸς τοὺς διθυραμβικοὺς ποιητάς, οἵτινες ἐκαυχῶντο ἀφορήτως ἐπὶ ταῖς ἀμόρφοις αὐτῶν περισσοτεχνίαις, οὗτοι δὲ πάλιν ἐξεδικήθησαν πειραθέντες νὰ στερήσωσι τὴν κωμῳδίαν τῆς ὑποστηρίξεως τῆς παρεχομένης εἰς αὐτὴν ὑπὸ τῆς πολιτείας. Τοῦτο δὲ κατώρθωσαν μετὰ πολλῆς εὐκολίας, ἐπειδὴ οἱ χρόνοι ἐκεῖνοι ἦσαν ἥκιστα εὐμενεῖς πρὸς εὐόδωσιν χαρμοσύνων ἑορτῶν καὶ θεαμάτων, οἱ δὲ χοροὶ ἕνεκα τῆς καθολικῆς πτωχείας ἤρχισαν ἀποβαίνοντες ὀσημέραι πενιχρότεροι [2].

Τὸ ἑπόμενον ἔτος μετὰ τὴν ἐν Ἀργινούσαις ναυμαχίαν ἡ πόλις ἠναγκάσθη νὰ ἐπιτρέψῃ τὴν ὑπὸ δύο ὁμοῦ χορηγῶν παρασκευὴν χοροῦ. Οὕτω δ' ἐξῳκονομήθησαν τὰ πράγματα καὶ μετὰ τὸ ἔτος τῆς ἀρχῆς τοῦ Εὐκλείδου, ἕως ὁ διθυραμβοποιὸς Κινησίας, ὅστις εἴπερ τις καὶ ἄλλος εἶχεν ὑποστῇ τὰς ὕβρεις τῆς κωμῳδίας, εἰσήγαγε νόμον, καθ' ὃν ἡ δημοσία χάριν τῆς κωμῳδίας δαπάνη περιωρίσθη ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε οἱ κωμικοὶ ποιηταὶ ἠναγκάσθησαν νὰ ἐγκαταλίπωσι τὸν χορὸν καθ' ὁλοκληρίαν. Τότε δὲ ἡ κωμῳδία ἐξετόξευσε τοὺς κεραυνοὺς τῆς ὀργῆς αὐτῆς ἐναντίον τοῦ δράστου· ὁ Στράττις ἐποίησεν εἰδικὴν κωμῳδίαν κατὰ τοῦ Κινησίου, τοῦ χοροκτόνου, ἀλλὰ ματαίως ἐπάλαιε κατὰ τῶν συγχρόνων δυσχερῶν περιστάσεων [3]. Τὰ ἐν συναφείᾳ πρὸς τὴν κω-

[1] Περὶ τοῦ τέλους τῆς ἀρχαίας κωμῳδίας ἴδε Cobet Platonis comici reliquiae σ. 48, 146 Böckh Staatshaushaltung Τόμ. Α' ἐκδ. γ' σ. 546. K. F. Hermann Ges ammelte Abhandlungen σ. 41, 61.

[2] Ἔλειπον μέσα καὶ ὑπομονὴ πρὸς ἐκγύμνασιν τῶν χορῶν, οἵ' ἦν ἀπητοῦντο μῆνες πολλοί.

[3] [Περὶ τῶν κατὰ τοῦ Κινησίου ἐπιθέσεων ἴδε *Ἀθηναίου* Δειπνοσοφιστῶν XII σ. 551. *Ἀρποκρατίωνα* ἐν λ. Κινησίας].

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

μῳδίαν ποιούμενα καὶ χάριν αὐτῆς παρασκευαζόμενα χορικὰ ἄσματα, ἰδίως δ' αἱ φοβεραὶ παραβάσεις, ἐξέπεσον, ἀντ' αὐτῶν δὲ εἰσήχθησαν ὀρχήσεις καὶ ἐλαφρὰ μέλη. Τὸ ὅλον δ' ἐκεῖνο ποιητικὸν εἶδος, ὁ ἰδιορρυθμότατος τῶν καρπῶν τοῦ δημοσίου βίου τῶν Ἀθηναίων, ἀπέβαλε τὴν προτέραν σημασίαν· οὕτω δὲ περὶ τὸ 390 π. Χ. (Ὀλυμπ. 97) ἡ ἀρχαία κωμῳδία μετέπεσεν εἰς τὴν νέαν. Ἀλλ' ἐφ' ὅσον ἀκόμη ὑφίστατο ἡ ἀρχαία κωμῳδία, ἔμεινε πιστὴ εἰς τὴν ἰδίαν ἐντολήν, καταπολεμοῦσα πᾶσαν διάστροφον ροπὴν τῶν συγχρόνων. Μετὰ δὲ τὸν Κρατῖνον, ὅστις εἶχε μαστίξει ἐν τοῖς Πανόπταις τοὺς σοφιστὰς σύμπαντας ὡς τοὺς δῆθεν πανδαήμονας, παντεπόπτας καὶ πανσόφους[1], ἐπηκολούθησαν πολλαὶ κωμῳδίαι ἔχουσαι ὑπόθεσιν τὰ φιλολογικὰ πράγματα καὶ τὴν προϊοῦσαν ἀφιλοκαλίαν. Τούτων δὲ εἶνε αἱ Μοῦσαι καὶ οἱ Τραγῳδοὶ τοῦ Φρυνίχου, οἱ Βάτραχοι καὶ ὁ Ἀμφιάραος τοῦ Ἀριστοφάνους καὶ τέλος ὁ Γηρυτάδης τοῦ αὐτοῦ ποιητοῦ, ἐν αἷς κωμῳδίαις παρίστανε τὴν ὑπ' αὐτῶν τῶν ποιητῶν ὁμολογουμένην ἔκπτωσιν τῆς δραματικῆς ποιήσεως ἐν Ἀθήναις. Καὶ βεβαίως μὲν ὁ ἀγὼν οὗτος δὲν ὑπῆρξεν ἀτελέσφορος καὶ συνετέλεσεν εἰς ἀναζωογόνησιν τοῦ αἰσθήματος ὑπὲρ τῆς γνησίας τέχνης καὶ εἰς συντήρησιν τῆς τιμῆς τῶν ἀρχαίων ἀριστοτεχνῶν. Ἀλλ' ἡ κωμῳδία οὐδὲν ἄλλο ἠδύνατο νὰ πράξῃ ἢ νὰ ἐπιδεικνύῃ ὡς ἐν κατόπτρῳ τὰς κακίας τῶν συγχρόνων καὶ νὰ ἐξαίρῃ τὴν ἀπὸ τοῦ παρελθόντος ἀπόστασιν, τὸ πολὺ δὲ ἠδύνατο νὰ ἐξεγείρῃ παρὰ τοῖς ἀκροαταῖς τὴν κατέχουσαν τοὺς κωμικοὺς ποιητὰς ἀντιπάθειαν κατὰ τῶν νέων τάσεων τῶν συγχρόνων· ἀλλὰ καὶ αὐτὴ δὲν κατώρθωσε νὰ ὑποδείξῃ εἰς τὴν ἀττικὴν τέχνην ἄλλην ὁδόν, καὶ δὲν ἠδυνήθη νὰ πληρώσῃ τὸ χάσμα τοῦ ἐνεστῶτος.

---

[1] [Πανόπται ἐκαλεῖτο ἡ κωμῳδία ἀπὸ τοῦ χοροῦ, ὅστις ἔφερε προσωπεῖον χαρακτηριζόμενον ὑπὸ τοῦ στίχου Κράνια δισσὰ φορεῖν, ὀφθαλμοὶ δ' οὐκ ἀριθματοί (Meineke Fragmenta Comicorum Graecorum Τόμ. Β' α' σ. 102), ἐνδεικνύοντος τὴν καύχησιν τῶν σοφιστῶν ὡς πολυομμάτων, τὰ πάντα μελετώντων καὶ γινωσκόντων].

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Οὕτως εἶχον τὰ κατὰ τὴν ποίησιν ἐν Ἀθήναις. Ἠδυνήθη αὕτη καὶ μετὰ τὴν διάλυσιν τῆς ἰσορροπίας ἐν τῷ δημοσίῳ βίῳ νὰ διατηρήσῃ ἀκόμη ἐπί τινα χρόνον πλῆρες τὸ μεγαλεῖον αὐτῆς, ἀλλὰ μόνον ἐν τοῖς ἔργοις τοῦ Σοφοκλέους, ὅστις ἐξηκολούθει μετέχων τοῦ πνεύματος τῶν χρόνων τοῦ Περικλέους. Ἀλλ' ἔπειτα συμπαρεσύρθη καὶ ἐκείνη, ὡς καὶ ἡ μουσικὴ, ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ἐκείνου ὁρμητικοῦ ῥεύματος τοῦ καταλύσαντος τὰ θεμέλια τοῦ βίου τοῦ ἔθνους καὶ ἀποκυλινδήσαντος τὸ ἔδαφος, ἐφ' οὗ ἦσαν ἐρριζωμένα τὰ δημιουργήματα τῶν δοκίμων χρόνων. Διὸ ἐν τοῖς χρόνοις τῆς καθολικῆς διαταράξεως δὲν εἶχε τὰς ἀναγκαίας δυνάμεις, ἵνα συγκρατήσῃ τὰ ἤθη. Καὶ κατεστρέφετο μὲν τὸ παρελθὸν, ἀλλ' οἱ νέοι χρόνοι παρ' ὅλην τὴν ἀναπτυχθεῖσαν φιλοσοφικὴν καὶ ῥητορικὴν δεινότητα δὲν ἴσχυον νὰ δημιουργήσωσι νέαν τέχνην δυναμένην νὰνορθώσῃ τοὺς ἀνθρώπους. Ὁμοίως δὲ καὶ ἡ πίστις τῶν πατέρων εἶχεν ἀπορριφθῇ καὶ παραγκωνισθῇ δίκην ἀπηρχαιωμένου οἰκιακοῦ σκεύους χωρὶς νὰναπληρωθῇ ὑπὸ ἄλλης πεποιθήσεως ἰθυνούσης τὴν ἠθικὴν τοῦ βίου, ὑπὸ ἄλλης ὁρμῆς προαγούσης τὰς εἰς τὸν δημόσιον βίον ἀπαραιτήτους ἀρετάς. Καὶ διεγίνωσκον μὲν τὴν ἀνάγκην ἀναγεννήσεως τῆς πολιτείας, ἐπελήφθησαν δὲ σοβαρῶς τῆς βελτιώσεως καὶ τῆς ἀναπλάσεως αὐτῆς· ἀλλὰ διὰ πολιτικῶν μεταρρυθμίσεων δὲν ἠδύναντο νὰ θεραπευθῶσι τὰ τραύματα καὶ δημιουργηθῶσι νέα θεμέλια τῆς εὐημερίας τοῦ δήμου. Ὑπελείπετο δὲ μόνον νὰ ἐπιχειρηθῇ ἠθικὴ παλιγγενεσία, προερχομένη ἐκ σοβαρᾶς αὐτογνωσίας, θαρραλέα μεταστροφὴ ἀπὸ τῶν ψευδοδιδασκαλιῶν τῆς νεωτέρας παιδεύσεως καὶ πάντων τῶν φενακισμῶν αὐτῆς καὶ ἡ ἀνάστασις νέας γενεᾶς, ἐν ᾗ νὰναβλαστήσωσι καὶ πάλιν αἱ ἀρεταὶ τῆς πίστεως, τῆς θεοσεβείας καὶ τῆς ἀληθείας. Ἡ ἀνάκτισις Ἀθηνῶν εὐτυχεστέρων ἔπρεπε νὰρχίσῃ ἐκ θεμελίων. Τὸ δὲ τοιοῦτον ἦτο ἐγχείρημα μέγα καὶ δυσχερὲς, ἐγχείρημα ἥκιστα μὲν εὐάρεστον εἰς τοὺς Ἀθηναίους, οἵτινες ἐν τῷ ἐγωισμῷ αὐτῶν ἐφαντάζοντο, ὅτι εἶχον ἀνέλθει εἰς τὸ κορύφωμα

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τῆς ἀνθρωπίνης παιδεύσεως, ἀλλ' ὅμως τὸ μόνον δυνάμενον νἀγάγῃ εἰς τὴν ἀνόρθωσιν τῶν κακῶς ἐχόντων.

Ἡγεμὼν δὲ τῆς τοιαύτης ὁδοῦ, ἐπιβαλλόμενος νὰ καταστήσῃ φανερὰν εἰς τοὺς συμπολίτας τὴν ἀνάγκην ἠθικῆς ἀναπλάσεως, ἥτις ὤφειλε νὰ τελεσθῇ ἐν τῇ ψυχῇ ἑκάστου, ἔπρεπε νἀναδειχθῇ ἀνὴρ πνεύματος προφητικοῦ, διαγινώσκων σαφῶς τὰς παραπλανήσεις τῶν συγχρόνων, ἀλλ' αὐτὸς ἱστάμενος ἄνωθεν αὐτῶν, κατέχων τὴν πνευματικὴν ἐκείνην εὐφυίαν τὴν ἀναγκαίαν πρὸς τὴν καταπολέμησιν πάσης πλάνης καὶ ἔχων τοιαύτην πεποίθησιν, ὅτι εἶχε τὸν προορισμὸν καὶ τὴν ἐντολὴν σωτῆρος καὶ βοηθοῦ, ὥστε νὰ ἔχῃ τὴν προθυμίαν ἄνευ φιλαυτίας οὐδεμιᾶς νὰ ζήσῃ καὶ ἀποθάνῃ μόνον χάριν ἐκείνου τοῦ σκοποῦ. Τοιοῦτον δὲ ἄνδρα εἶχον οἱ Ἀθηναῖοι ἐν αὐτῇ τῇ πόλει· ἦτο δὲ αὐτὸς ἐκεῖνος ὁ Σωκράτης, οὗ ἡ ἐν τῇ πολιτείᾳ καὶ τῇ κοινωνίᾳ ὁρᾶσις ὑπῆρξεν ἤδη πολλάκις θέμα τοῦ ἡμετέρου λόγου [1].

Ἂν θεωρήσωμεν αὐτὸν ἐν τῇ ὅλῃ αὐτοῦ ὑποστάσει, ἀφ' οὗ ἄλλως οὐδεὶς τῶν ἀνδρῶν τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος παρίσταται πρὸ ἡμῶν μετὰ χαρακτήρων οὕτω σαφῶς διαγεγραμμένων, φαίνεται τὸ πρῶτον ὡς ἀνὴρ οὐδαμῶς ἀνήκων εἰς τὰς Ἀθήνας διὰ τὸ ἐξαιρέτως ξενότροπον τῆς ὅλης αὐτοῦ φύσεως καὶ τὸ ἀπρόοπτον τῆς ὅλης αὐτοῦ ἐμφανίσεως. Εἰς οὐδεμίαν τῶν ὑφισταμένων τάξεων τῶν πολιτῶν φαίνεται συνανήκων, οὐδὲ δύναται νὰ μετρηθῇ δι' οὐδενὸς τῶν μέτρων ἐκείνων ἅτινα δυνάμεθα νὰ ἐφαρμόσωμεν εἰς τοὺς συμπολίτας αὐτοῦ. Εἶνε εἷς τῶν ἀπορωτάτων ἁπάντων τῶν Ἀθηναίων, ἀλλὰ βαίνει διὰ τῶν ὁδῶν τῆς πόλεως μετὰ φρονήματος ἀγερώχου καὶ ἀντιμετωπίζει τοὺς πλουσιωτάτους καὶ ἐπιφανεστάτους ὡς ἴσους πρὸς ἑαυτόν. Ἡ ἄσχημος αὐτοῦ καὶ ἠμελημένη ὄψις καθιστάνει αὐτὸν ἀντικείμενον τοῦ κοινοῦ χλευασμοῦ, καὶ ὅμως ἐξασκεῖ πρωτοφανῆ ἐπίδρασιν ἐπὶ μικρούς τε καὶ μεγάλους, σοφούς τε καὶ ἀμαθεῖς. Εἶνε ἀριστοτέχνης ἐν τῷ διαλέγεσθαι καὶ διανοεῖσθαι καὶ ὅμως κεκηρυγμένος ἐχθρὸς τῶν διδα-

[1] [Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Β' σ. 640. Γ' σ. 361 κ. ἑ. 645].

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

σκόντων τοὺς 'Αθηναίους τὴν διαλεκτικὴν καὶ τὴν φιλοσοφίαν. Εἶνε ἄνθρωπος τῆς προόδου, οὐδὲν ἀφίνων ἀνεξέταστον, καὶ ὅμως τελεῖ μετὰ τῆς μεγίστης ἐπιμελείας τὰς νενομισμένας θυσίας, τιμᾷ τὰ μαντεῖα, καὶ ἐμμένει μετὰ πίστεως καὶ εἰλικρινείας εἰς πολλὰ τῶν πραγμάτων ἐκείνων ἅτινα κατεγελῶντο ὡς μυθεύματα γηραιῶν τροφῶν. Εἶνε ἀκάθεκτος ἐπιτιμητὴς τῆς δημοκρατίας καὶ ὅμως ἀντίπαλος τῶν ὀλιγαρχικῶν. 'Ανήκων ὅλως εἰς ἑαυτὸν καὶ μόνον, σκέπτεται διαφόρως ἢ οἱ λοιποὶ 'Αθηναῖοι, καὶ πορεύεται ἰδίας τρίβους, ἀφροντιστεῖ περὶ τῆς κοινῆς γνώμης· ἀρκεῖ δὲ νὰ εἶνε σύμφωνος πρὸς ἑαυτὸν, καὶ τότε οὐδεμία ἀντίρρησις, οὐδεμία ἐπίθεσις, οὐδεμία χλεύη παράγει αὐτὸν ἀπὸ τῆς ὁδοῦ αὐτοῦ. 'Ανὴρ τοιοῦτος ἐφαίνετο πράγματι οἱονεὶ ἐξ ἄλλου κόσμου μετατεθεὶς εἰς τὴν ἀγορὰν τῶν 'Αθηνῶν.

Καὶ ὅμως, ὅσον πρωτοφανὴς καὶ ἂν ἦτο ὁ τρόπος τοῦ Σωκράτους τούτου, ἀκριβέστερον ἐξετάζοντες δυνάμεθα νὰ διαγνώσωμεν ἐν αὐτῷ τὸν γνήσιον 'Αθηναῖον. 'Αληθῶς 'Αθηναῖος ἦτο κατὰ τὴν ὅλην ῥοπὴν τοῦ πνεύματος, κατὰ τὴν στωμυλίαν καὶ τὴν ῥητορικὴν δεινότητα, οἷα μόνον ὑπὸ τὸν ἀέρα τῶν 'Αθηνῶν ἠδύνατο νὰναπτυχθῇ, κατὰ τὴν λεπτὴν εἰρωνείαν, μεθ' ἧς κατώρθονε νὰ συμβιβάζῃ τὸ σοβαρὸν καὶ τὸ γελοῖον, κατὰ τὴν ἀκατάπονητον ζήτησιν βαθείας τινὸς ἀλληλουχίας μεταξὺ τοῦ δρᾶν καὶ τοῦ ἐπίστασθαι. Ἦτο 'Αθηναῖος τοῦ παλαιοῦ κόμματος, ὅτε ὑπερημύνετο τῶν νόμων τῆς πολιτείας θαρραλέος καὶ εὐσταθὴς ἐναντίον πάσης αὐθαιρεσίας καὶ ὅτ' ἐν τῷ πεδίῳ τῶν μαχῶν ἐπεδείκνυε τὴν μεγίστην ἀμεριμνησίαν περὶ παντὸς κινδύνου καὶ παντὸς καμάτου. Ἐγίνωσκε καὶ ἠγάπα τοὺς ἐθνικοὺς ποιητὰς, καὶ ὁ ἀκάματος αὐτοῦ ὑπὲρ τῆς παιδεύσεως ζῆλος ἦτο τὸ ἐν αὐτῷ εὐγενέστατον γνώρισμα τοῦ γνησίου 'Αθηναίου. Ὡς δὲ ὁ Σόλων, ἐφρόνει καὶ ὁ Σωκράτης, ὅτι ἔχει τις πάντοτε, καὶ γηραιὸς ὤν, τὴν ἡλικίαν τοῦ μανθάνειν, καὶ ὅτι τὸ μανθάνειν καὶ γινώσκειν δὲν εἶνε παίδευσις προπαρασκευαστικὴ διὰ τὸν βίον, ἀλλ' ἀποτελεῖ αὐτὸν τὸν βίον καὶ εἶνε τὸ μόνον παρέχον εἰς αὐτὸν ἀξίαν. 'Αμφό-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τεροι ἐφρόνουν, ὅτι ἡ διὰ τῆς γνώσεως βελτίωσις ἑαυτῶν καὶ ἡ δι' αὐτῆς βελτίωσις τῶν ἄλλων εἶνε τὸ κύριον ἔργον τοῦ ἀνθρώπου. Ἀμφότεροι ἐθεώρουν μόνην ἀληθῆ εὐτυχίαν τὴν ὑγίειαν τῆς ψυχῆς καὶ ὑπελάμβανον τὴν ἀδικίαν καὶ τὴν ἀμάθειαν ὡς τὰ μέγιστα τῶν κακῶν.

Κατὰ ταῦτα ὁ Σωκράτης παρ' ὅλην αὐτοῦ τὴν πρωτοτυπίαν οὐδαμῶς ἀπεσχοινίζετο τῆς ἀττικῆς παιδεύσεως. Ὅταν δὲ ἀναλογισθῶμεν, ὅτι οἱ ὀνομαστότατοι τῶν πρωταγωνιστούντων ἐν τῇ σοφιστικῇ καὶ ταῖς μετ' αὐτῆς συνδεομέναις μαθήσεσιν εἶχον ἔλθει ἅπαντες ἐκ τῆς ξένης, οἷον ὁ μὲν Πρωταγόρας ἐκ τῶν Ἀβδήρων, ὁ δὲ Γοργίας ἐκ τῆς Σικελίας, ὁ δὲ Πρόδικος ἐκ τῆς Κέω, ὁ δὲ Διαγόρας ἐκ τῆς Μήλου, τότε ὀρθῶς καὶ δικαίως δυνάμεθα νὰ ἰσχυρισθῶμεν, ὅτι κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς διδασκάλους τούτους ὁ Σωκράτης ἀντιπροσωπεύει τὰς ἀρίστας ἀρχὰς τῆς ἀθηναικῆς σοφίας.

Ἀλλ' ἐν τούτοις δὲν περιωρίζετο μόνον εἰς τὴν ἐπάνοδον πρὸς τὰς ἀρχαίας καὶ ἐπὶ ζημίᾳ τῆς πολιτείας λησμονηθείσας ἀρχάς, αἵτινες ἦσαν τὸ θεμέλιον τῆς φιλοπατρίας, οὐδ' ἀντετάσσετο μετὰ περιφρονήσεως καὶ ἀκαμψίας πρὸς τὴν σύγχρονον κίνησιν, ἀλλ' ἀπ' ἐναντίας ἵστατο ἐν τῷ μέσῳ αὐτῆς καὶ μόνον ἐζήτει νὰ ὁδηγήσῃ αὐτὴν πρὸς ἄλλους ὑψηλοτέρους σκοπούς. Δὲν ἤθελε μεταστροφήν, ἀλλὰ πρόοδον τῆς γνώσεως πέραν καὶ αὐτῶν τῶν διδασκομένων παρὰ τῶν δεξιωτάτων σοφιστῶν. Διὰ ταῦτα δὲ ἠδυνήθη νὰ συνενώσῃ ἐν ἑαυτῷ ἐκεῖνα ὅσα παρ' ἄλλοις ἐφαίνοντο ἀσυμβίβαστα καὶ ἀντιφατικά· ἐν τούτῳ δ' ἐνέκειτο τὸ μάλιστα διαστέλλον αὐτὸν ἀπὸ πάντων τῶν συμπολιτῶν, ἡ μεγάλη ἀνεξαρτησία καὶ ἐλευθερία τοῦ πνεύματος αὐτοῦ. Ἕνεκα δὲ ταύτης κατώρθωσε, χωρὶς νὰ φανῇ ἄπιστος πρὸς τὴν ἰδίαν πατρίδα, νὰ ὑψωθῇ ἄνω τοῦ στενοῦ κύκλου τῶν παραδεδομένων ἀντιλήψεων. Τοῦτο δ' ἔπραξε κυρίως μετὰ θάρρους ἡρωικοῦ ἐν μέσῳ λαοῦ λατρεύοντος τὴν καλλονὴν τῆς μορφῆς ἀποτινάξας τελείως πᾶσαν ἐξωτερικὴν ἐπίδειξιν καὶ ἐχόμενος μόνον τῶν ἐσωτερικῶν

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἀγαθῶν καὶ τοῦ ἠθικοῦ βίου. Διὰ ταῦτα δὲ καὶ ἡ ἰδία αὐτοῦ ἀσχημία, τὸ εὐρὺ πρόσωπον μετὰ τῆς ἀνασίμου ῥινὸς, τῶν παχέων χειλέων καὶ τῶν ἐξοφθάλμων ὀμμάτων ἦτο χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τοῦ ἀνδρὸς, ἅτε μαρτυροῦσα τὸ ἀνακριβὲς τῆς συνήθους γνώμης, καθ' ἣν οἵα ἡ μορφὴ τοιάδε καὶ ἡ ψυχὴ, ἀποδεικνύουσα, ὅτι καὶ ἐν σαρκίῳ σειληνομόρφῳ δύναται νὰ ἐγκατοικῇ πνεῦμα ἀπολλώνιον καὶ ἄγουσα εἰς ὑψηλοτέραν ἀντίληψιν περὶ τοῦ ἀνθρωπισμοῦ. Κατὰ ταῦτα ἔζη ἐν μέσῳ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ καὶ τῶν συγχρόνων, ἀλλ' ἦτο ἀνώτερος ἀμφοτέρων. Τοιούτου δὲ ἀνδρὸς εἶχον ἀνάγκην οἱ Ἀθηναῖοι, ὅπως εὕρωσι τὴν ὁδὸν, ἣν πορευόμενοι θὰ ἠδύναντο νὰ ἐξέλθωσιν ἐκ τῆς ἀντιθέσεως τῶν γνωμῶν καὶ ὑψωθῶσιν εἰς ἠθικὴν πεποίθησιν, ἀξιούμενοι εὐδαιμονίας ἀσφαλοῦς καθ' ἑαυτήν.

Ὁ Σωκράτης παρουσιάζεται εἰς ἡμᾶς ὡς ἀνὴρ τετελεσμένος καὶ φέρων τελείως διαμεμορφωμένον χαρακτῆρα. Καὶ μένει μὲν πάντοτε μυστηριώδης πως ἡ κατὰ μικρὸν ἀνάπτυξις αὐτοῦ, ἀλλ' ἀναμφιβόλως ἡ κυρία αὐτῆς ἀρχὴ ἔγκειται ἐν τῇ φιλομαθείᾳ, ἣν εἶχεν ἔμφυτον ἐν μεγίστῳ βαθμῷ. Ἕνεκα δὲ ταύτης τῆς φιλομαθείας δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐξακολουθήσῃ μαθητεύων παρὰ τῷ πατρὶ, καὶ, ἐξελθὼν ἐκ τοῦ στενοῦ αὐτοῦ ἐργαστηρίου, ἐξώρμησεν εἰς τὰς ῥύμας καὶ τὴν ἀγορὰν τῆς πόλεως, ἐν ᾗ κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον παρείχετο ἀφθόνως καὶ πλουσίως πᾶσα παίδευσις, τέχνη καὶ ἐπιστήμη. Ἄλλως δὲ, ὅτε εἶχεν ἡλικίαν μεταξὺ εἴκοσι καὶ τριάκοντα ἐτῶν, διῴκει τὰ τῆς πόλεως ὁ Περικλῆς, εὑρισκόμενος εἰς τὸ κορύφωμα τῆς αἴγλης καὶ τῆς δυνάμεως· ἀνέμενε δὲ πᾶς τις, ὅτι ὁ υἱὸς γλύπτου εἶχεν εὐκαιρίαν νὰ ἐκτιμήσῃ τελειότατα τὴν δρᾶσιν τοῦ μεγάλου ἐκείνου ἀνδρός. Ἀλλ' ὅμως ὁ νεαρὸς Σωκράτης εἶχεν ἀποκομίσει ἐκ τοῦ πατρικοῦ οἴκου μονομερῆ τινα καὶ οἱονεὶ ἐργαστηριακὴν πνευματικὴν διάθεσιν, ἤτοι νηφαλίαν καὶ χαμαίζηλον αἴσθησιν τοῦ πρακτικῶς ὠφελίμου, μὴ δυναμένην νὰ σαγηνευθῇ ὑπὸ τῆς αἴγλης καὶ τοῦ μεγαλείου. Διὰ ταῦτα δ' ἀντιπαρήρχετο μεθ' ἱκανῆς ἀδιαφορίας πρὸ τῶν ἐξεγει-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ρόντων τὸν γενικὸν θαυμασμὸν ἀριστοτεχνημάτων τῶν πληρούντων τότε τὴν πόλιν· ἐστερεῖτο δὲ ἀντιλήψεως διὰ τὰς ἰδεώδεις τάσεις τῶν χρόνων τοῦ Περικλέους, καὶ αὐταὶ δ' αἱ τραγῳδίαι τοῦ Σοφοκλέους φαίνονται μὴ ἐξασκήσασαι ἐπ' αὐτὸν ἰδιάζουσάν τινα ἐπίδρασιν. Καὶ εἶχε μὲν κατὰ ταῦτα ἡ παίδευσις αὐτοῦ ἀμιγές τι καὶ μονότροπον, ἀλλ' ὁ τοιοῦτος χαρακτὴρ συνετέλει ἐπ' ἀγαθῷ εἰς τὴν ἐμπέδωσιν τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς κρίσεως αὐτοῦ καὶ καθίστανεν εἰς αὐτὸν δυνατὴν τὴν διάγνωσιν καὶ τὴν καταπολέμησιν τῶν ἐλλείψεων καὶ τῶν παραπτωμάτων τῶν λυμαινομένων τὰς Ἀθήνας καὶ ἐν αὐτῇ αὐτῶν τῇ μεγάλῃ ἀκμῇ.

Καὶ προσεκόμισε μὲν ὁ υἱὸς τοῦ Σωφρονίσκου καὶ τὴν ἔννοιαν τοῦ πρακτικῶς ὠφελίμου εἰς τὴν ἐπιστήμην, ἀλλ' ἔδωκεν εἰς αὐτὴν σημασίαν οὕτω μεγάλην καὶ βαθεῖαν, ὥστε καὶ αὐτὴ μετεβλήθη ἐν ἑαυτῷ εἰς ὁρμὴν πρὸς ἐξερεύνησιν μετὰ ζήλου ἀκαταπονήτου πάντων τῶν παιδευτικῶν μέσων ἅτινα παρεῖχον αἱ Ἀθῆναι, ἐπειδὴ ᾐσθάνετο, ὅτι θὰ ἦτο ἀδύνατος ἡ ἐκπλήρωσις τῶν ἐπιβαλλομένων εἰς αὐτὸν κυριωτάτων ἔργων τῆς ἠθικῆς αὐτοῦ ἐντολῆς, ἂν δὲν κατεῖχε τέλειον καὶ ἐνιαῖον σύστημα γνώσεων. Διὸ περιεφέρετο ὡς ὑπὸ δίψης μαθήσεως κατεχόμενος μεταξὺ ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν θεωρουμένων ὡς ἐξαιρέτως πεπαιδευμένων, ἠκροᾶτο τῆς διδασκαλίας τῶν σοφιστῶν, ἐπρομηθεύθη τὰς συγγραφὰς τῶν ἀρχαιοτέρων φιλοσόφων, ὧν ἡ ἐπίδρασις ἦτο ἀκόμη αἰσθητὴ παρὰ τοῖς συγχρόνοις, καὶ ἐνεβάθυνε μετὰ φίλων φιλομαθῶν ὡς αὐτὸς εἰς τὴν μελέτην τῶν ἔργων τοῦ Ἡρακλείτου καὶ τοῦ Ἀναξαγόρου. Διὰ δὲ τῆς ἀμοιβαίας ταύτης πνευματικῆς ἐπικοινωνίας ἀπέβη κατὰ μικρὸν ἀλλοῖος, ἤτοι ἀπέκτησε τὴν συνείδησιν τῆς ἀνεπαρκείας τῆς συγχρόνου σοφιστείας καὶ τὴν συναίσθησιν τοῦ ἰδίου σκοποῦ καὶ προορισμοῦ. Πράγματι, ἐν μέσῳ ἐρωτῶν ἄλλα καὶ ζητῶν βαθύτερα τῶν παρεχομένων εἰς αὐτὸν, ἀπέβη ἄνευ προμελέτης ὁ ἀνὴρ ἐξ οὗ προήρχετο ἡ ὥθησις καὶ παρ' οὗ ἀνεμένετο τέλος ἡ ἀπάντησις εἰς τὰς ἀλύτους μεινάσας ἐρωτήσεις. Ὁ δὲ ζητῶν νὰ διδαχθῇ ἀπέβη τὸ κέντρον ὁμάδος νεανίσκων,

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

προσκολληθέντων εἰς αὐτὸν μετ' ἐνθουσιασμοῦ. Ὁπόσον δ' ἐκεῖνα ἄτινα ἐπεδίωκε νὰ παράσχῃ ἀνταπεκρίνοντο εἰς αἰσθητοτάτην ἀνάγκην τῶν συγχρόνων, ἀποδεικνύεται ἐκ τῆς ἀφοσιώσεως μεθ' ἧς παρεδόθησαν εἰς αὐτὸν ἄνθρωποι διαφορωτάτων χαρακτήρων καὶ κοινωνικῶν τάξεων, νεανίσκοι φρονηματίαι, φαιδρὸν διάγοντες βίον καὶ ὑπέρφρονες, ἐκ τῶν ἀνωτέρων τάξεων τῆς κοινωνίας, οἷος ὁ Ἀλκιβιάδης, καὶ ἄνθρωποι ἀπ' ἐναντίας μελαγχολικοὶ καὶ ἄθυμοι, οἷος ὁ παράδοξος ἐκεῖνος Ἀπολλόδωρος ὁ Φαληρεύς, ὅστις πάντοτε δυσηρεστημένος καθ' ἑαυτοῦ καὶ τῶν ἄλλων διῆγε βίον ἀτυχῆ, ἕως εὗρεν ἐν τῷ Σωκράτει τὸν μόνον εὐαρεστοῦντα εἰς αὐτὸν ἄνδρα καὶ ἐν τῇ μετ' αὐτοῦ ἀναστροφῇ τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν ἑαυτοῦ πόθων. Ὁ Σωκράτης ἔγεινε τὸ πᾶν δι' αὐτὸν, καὶ πᾶσαν ὥραν, καθ' ἣν εὑρίσκετο μακρὰν αὐτοῦ, ἐθρήνει ὡς ἀπολεσθεῖσαν [1]. Οὕτω κατώρθονεν ὁ Σωκράτης νὰ ἐξεγείρῃ πάλιν τὴν εὐεργετικὴν δύναμιν ἀγνῆς φιλίας καὶ ἀφιλοκερδοῦς ἀφοσιώσεως μεταξὺ τῶν Ἀθηναίων, παρ' οἷς ἡ οἰκειότης μεταξὺ ὁμηλίκων ὡς καὶ ἡ μεταξὺ ἀνδρῶν καὶ νεανιῶν ἐταράσσετο καὶ ἐμολύνετο ἢ διὰ φατριαστικῶν συμφερόντων ἢ δι' ἀκαθάρτου φιληδονίας. Ὁ νηφάλιος ἀνὴρ ἐξῆψε τὸν εὐγενέστατον ἐνθουσιασμὸν, καὶ ἐξήσκησε διὰ τῶν ἁπλουστάτων μέσων ἐπίδρασιν μεγίστην, οἵαν οὐδεὶς πρὸ αὐτοῦ ἐν Ἀθήναις. Ἤδη δὲ πρὸ τῆς Νικιείου εἰρήνης, ὅτε ὁ Ἀριστοφάνης ἀνεβίβασεν αὐτὸν εἰς τὴν σκηνὴν τῷ 423 π. Χ. (Ὀλυμπ. 89, 1) ὡς τὸ πρωτεῖον πρόσωπον τῶν Νεφελῶν, ἦτο τῶν γνωστοτάτων καὶ δυνατωτάτων ἐν Ἀθήναις ἀνδρῶν.

Ὡς δὲ ὁ Σωκράτης ἀπέβη κατὰ μικρὸν διδάσκαλος τοῦ λαοῦ, οὕτω καὶ ὁ βίος αὐτοῦ καὶ οἱ τρόποι διεμορφώθησαν ἐν ἀδιαλύτῳ σχέσει πρὸς τὴν φιλοσοφικὴν αὐτοῦ ἀνάπτυξιν. Πράγματι τοῦτο ἦτο ἡ χαρακτηριστικωτάτη τῶν ἰδιοτήτων αὐτοῦ, τὸ ὅτι ὅ τε βίος αὐτοῦ καὶ ἡ διδασκαλία ἦσαν πράγματ' ἀδιάσπαστα ἀπ' ἀλλήλ-

[1] Ὁ Ἀπολλόδωρος ἐπονομάζεται ὁ μανικὸς παρὰ τῷ *Πλάτωνι* ἐν Συμποσίῳ σ. 172 κ ἑ. [Πρβλ. *Πλούταρχον* ἐν Βίῳ Κάτωνος 46, 1]. Ἴδε καὶ Cobet Prosopographia Xenophontea σ. 63. M. Hertz ἐν Archäologische Zeitung. 1858 σ. 248*.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

λων, οὐδεὶς δὲ τῶν περὶ αὐτὸν νεανιῶν ἠδύνατο νὰ εἴπῃ τί εἶχεν ἐπιδράσει ἐπ' αὐτὸν πλέον, τὸ παράδειγμα τοῦ Σωκράτους ἢ οἱ λόγοι αὐτοῦ. Προήρχετο δὲ τοῦτο ἐκ τοῦ λόγου, ὅτι ἡ φιλοσοφία αὐτοῦ ἐξ ἀρχῆς σκοπὸν εἶχε τὴν βελτίωσιν τοῦ ἀνθρώπου, καθιστανομένου ἐλευθερωτέρου, εὐτυχεστέρου καὶ θεοφιλεστέρου. Ἀλλὰ τὸν σκοπὸν τοῦτον δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπιδιώξῃ, ἂν αὐτὴ αὐτοῦ ἡ συνείδησις δὲν ἀνυψοῦτο εἰς ὑσημέραι μείζονα σαφήνειαν καὶ ἀγνότητα καὶ ἂν πᾶσαι αἱ ἐν αὐτῷ σαρκικαὶ ὁρμαί, πᾶσα ἐν αὐτῷ ἔμφυτος ῥαθυμία καὶ ἐμπάθεια δὲν ὑπετάσσοντο εἰς τὸν λόγον. Οὕτω δὲ ἀπέβη ἀνὴρ ἐν ᾧ πολλὰ μὲν ἠδύναντο νὰ καταγελασθῶσι καὶ χλευασθῶσιν, ἀλλ' οὗ τὸ ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς ἠθικῆς ἄμεμπτον καὶ τὴν δικαιοσύνην ὡς πολίτου ὡμολόγουν ἀναγκαίως καὶ ἐκεῖνοι εἰς οὓς δὲν ἦτο εὐάρεστος ἡ σοφία αὐτοῦ. Ἦτο ἀφωσιωμένος μετὰ πίστεως τελείας εἰς τὴν ἰδίαν πατρίδα, χωρὶς νὰ φιλοδοξῇ εἰς τιμὰς καὶ ἀρχάς, καὶ εἰργάζετο ἀπαύστως καὶ αὐτοπροαιρέτως ὑπὲρ τῆς εὐημερίας αὐτῆς ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε δίκην ὑπαλλήλου τὰ μάλιστα πολυασχόλου οὐδεμίαν καθ' ὅλον τὸν μακρὸν βίον ἔσχεν ἡμέραν ἀργίας καὶ μόνον ἅπαξ κατέλιπε τὴν γενέτειραν πρὸς ἐπίσκεψιν τῶν Ἰσθμίων.

Ἀλλ' εἰ καὶ αἱ σκέψεις αὐτοῦ ἔβαινον καὶ πέραν τῶν εἰς τὸν πολίτην ὑπὸ τῆς πόλεως ἐπιβαλλομένων ὑποχρεώσεων, ἀλλ' οὐχ ἧττον οὐδαμῶς περιεφρόνει τὰ καθήκοντα τοῦ πολίτου. Ἀπ' ἐναντίας δὲ ἀπῄτει ἀπὸ τῶν μαθητῶν τὴν πιστοτάτην αὐτῶν ἐκπλήρωσιν, καὶ παρεῖχεν εἰς αὐτοὺς τὸ πρὸς τοῦτο παράδειγμα μετ' ἀφοσιώσεως δεικνυούσης σαφῶς, ὅτι ἡ ἐκπλήρωσις τῶν καθηκόντων ἐκείνων ἦτο δι' αὐτὸν ὑποχρέωσις ἐνδόμυχος τῆς συνειδήσεως καὶ ὄχι ἁπλῶς ἐπιπολαία ὑπηρεσία, ἧς ἐπεβάλλετο εἰς αὐτὸν ἡ ἐκτέλεσις. Διεκινδύνευσε τὴν ζωὴν πλέον ἢ ἅπαξ ἐν ταῖς μάχαις· ἐν μέσῳ δὲ τοῦ θορύβου τῆς μάχης καὶ κατ' αὐτὰς τὰς ἥττας, ὅτε πᾶς τις συνήθως μόνον περὶ τῆς ἰδίας σωτηρίας σκέπτεται, εἰργάζετο ὑπὲρ τῶν ἄλλων μετ' αὐταπαρνήσεως καὶ ἀγάπης. Οὕτως ἔσωσε παρὰ τὴν Ποτίδαιαν τὸν Ἀλκιβιάδην, κείμενον χαμαὶ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τραυματίαν, ἀπέκρουσε δ' ἔπειτα χάριν αὐτοῦ τὸ ἄθλον τῆς ἀνδρείας. Μετὰ δὲ τὴν παρὰ τὸ Δήλιον μάχην, καθ' ἣν πάντες ἐτράπησαν εἰς ἄτακτον φυγήν, ὑπεχώρησε πάνοπλος ἀγερώχως καὶ ἠρέμως, ὡς εἰ ἔβαινε διὰ τῶν ὁδῶν τῶν Ἀθηνῶν, καὶ ἔσωσεν ἑαυτὸν καὶ τὸν γενναῖον συμμαχητὴν Λάχητα, ὃν κατήσχυνε διὰ τῆς μεγαλοπρεποῦς αὐτοῦ γαλήνης [1]. Καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ ἀντίπαλοι αὐτοῦ ἠναγκάσθησαν νὰ ὁμολογήσωσιν, ὅτι αἱ στρατιαὶ τῶν Ἀθηναίων θὰ ἦσαν ἀκατανίκητοι, ἂν ἅπαντες οἱ ἀποτελοῦντες αὐτὰς μαχηταὶ εἶχον τὴν ψυχραιμίαν καὶ τὸ θάρρος τοῦ Σωκράτους.

Ἀλλ' ὅμως αὐτὸς ἐκεῖνος δὲν ἐθεώρει ἀξίαν μεγάλου λόγου τὴν τοιαύτην αὐτοῦ δρᾶσιν· ὑπελάμβανε δὲ μᾶλλον ὡς κυρίαν ἐντολὴν τὸ νὰ ἐπιδείξῃ εἰς τοὺς συμπολίτας ὡς σκοπὸν τοῦ ἠθικοῦ αὐτῶν βίου γαλήνην καὶ εὐχαρίστησιν ἀνεξάρτητον ἀπὸ πάσης μεταβολῆς τῆς τύχης. Ἀλλ' ὅπως δείξῃ τὴν μόνην πρὸς τοῦτο ἄγουσαν ὁδόν, προετίμησε πάσης ἐν τῷ βίῳ εὐτυχίας τὴν ἑκούσιον πτωχείαν, καὶ ἐν μέσῳ δήμου ἐπιδιώκοντος τὸ κέρδος καὶ τὴν ἀπόλαυσιν παρέστησεν ὡς ὑψίστην τελειότητα τὸ δεῖσθαι ὡς ἐλαχίστων, ἐπειδὴ οὕτως ὁ ἄνθρωπος πλησιάζει ὅσον τὸ δυνατὸν πλεῖστον πρὸς τὴν μακαριότητα τῶν θεῶν, συνισταμένην εἰς τὸ οὐδενὸς δεῖσθαι. Ἤθελε δὲ νὰ ἔχῃ τόσον μόνον ὅσον ἦτο ἐπαρκές, ὅπως ἡ ἐκπλήρωσις τῆς ἐντολῆς αὐτοῦ μὴ ταράσσηται ὑπὸ τῶν περὶ διατροφῆς φροντίδων· ὅπως δ' ἐπιτύχῃ τοῦτο δὲν ὤκνει νὰποδέχηται παρὰ τῶν φίλων ὅ τι ἀπέστελλον εἰς αὐτὸν οἶκαδε [2]. Τοιαῦτα δὲ φίλια δῶρα παρεῖχεν εἰς αὐτὸν μάλιστα

[1] Περὶ τῶν τριῶν μαχῶν, [εἰς ἃς παρέστη ὁ Σωκράτης], τῆς ἐν Ποτιδαίᾳ, τῆς παρὰ τὸ Δήλιον καὶ τῆς ἐν Ἀμφιπόλει, ἴδε ***Πλάτωνος*** Ἀπολογ. 28. Ὁ ***Ἀθήναιος*** [V, σ.] 216 συγχέει τὰ γεγονότα. Ἐσφαλμένη εἶνε ἡ διήγησις περὶ τῆς διασώσεως τοῦ Ξενοφῶντος παρὰ τὸ Δήλιον (***Στράβωνος*** [IX, σ.] 403 ***Διογένους Λαερτίου*** II, 22), καθ' ἃ ἀπέδειξεν ὁ Cobet ἐν Mnemosyne Τόμ. VII, σ. 50 (Novae lectiones σ. 538). Ἀκριβὴς δὲ καὶ ἀληθὴς διήγησις περὶ τῆς ἐν Δηλίῳ μάχης εὑρηται παρὰ τῷ ***Πλάτωνι*** (Συμποσ. σ. 221), ὅστις καὶ τὴν σωτηρίαν τοῦ Λάχητος ἀναφέρει εἰς τὸν Σωκράτην· διὸ καὶ ἀσφαλῶς ἀπῄει καὶ οὗτος καὶ ὁ ἕτερος.

[2] ***Ξενοφῶντος*** Ἀπομνημ. I, 6, 1 κ. ἑ.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ὁ εὐγενὴς Κρίτων. Ἦτο δὲ τὸ τοιοῦτον κοινοκτημοσύνη μεταξὺ φίλων, ἣν ἀνταπέδιδε τελειότατα τὸ καθ' ἑαυτὸν ἐκ τῶν ἐνόντων. Πράγματι παρεῖχεν ἑκουσίως τὸ ἄριστον παντὸς ὅ τι ἐκέκτητο εἰς πάντα ὃν ἠδύνατο νὰ ὠφελήσῃ δι' αὐτοῦ, καὶ κατεφρόνει κατ' ἀρχὴν πᾶσαν ἀμοιβήν, εἰ καὶ ἐν Ἀθήναις εἶχε γείνει κατὰ μικρὸν γενικὴ ἡ συνήθεια τῆς ἀπὸ τῶν εἰσοδημάτων τῆς ἐπιστήμης αὐτῶν διαβιώσεως τῶν διδασκόντων. Ἤδη ἀπὸ ἀρχαίων χρόνων ἀοιδοί, μάντεις καὶ ἰατροί, γλύπται καὶ ζωγράφοι ἠμείβοντο πλουσίως, οὐδ' ἠτιμάζετο διὰ ταύτης τῆς ἀμοιβῆς ἡ εὐγενὴς αὐτῶν τέχνη. Οὕτω καὶ τώρα, ὅτε νέα ἀνωτέρα παίδευσις ἐθεωρεῖτο ἀναγκαία διὰ τὴν αὐξανομένην νεότητα, ἠδύναντο οἱ διδάσκοντες ἀξιώσωσι χάριν μεταδόσεως τῆς παιδεύσεως ἐκείνης μισθὸν, καθ' ἃ ἔπραττον οἱ σοφισταί. Ἰδίως δὲ ὅταν, καθ' ἃ οἱ διδάσκαλοι τῆς ὁπλικῆς καὶ τῆς μουσικῆς, ἀλλὰ μόνον ἐν ἀνωτέρᾳ σφαίρᾳ, ἐδίδασκον ἐπιτυχῶς γνώσεις πρακτικὰς καὶ χρησίμους εἰς τὸν κοινωνικὸν βίον, αἱ γνώσεις αὗται ἠδύναντο, ὡς πᾶσα μετάδοσις πολυτίμων δωρεῶν, νὰ ἐκτιμηθῇ διὰ χρηματικῆς ἀξίας· ἠδύναντο δὲ νὰ ἰσχυρισθῶσιν, ὅτι ἀνάλογος ἀμοιβὴ παρὰ τῶν διδασκομένων ἔμελλε νὰ συντελέσῃ μόνον εἰς τὸν ἀπὸ τῶν πράγματι φιλομαθῶν χωρισμὸν τῶν ἁπλῶς περιέργων.

Ἀλλ' ὅμως ἡ ἀντίληψις αὕτη εὑρίσκετο ἐν πλήρει ἀντιθέσει πρὸς τὴν τοῦ Σωκράτους. Οὗτος δὲν ἤθελε νὰ μεταδώσῃ εἰς τοὺς συνόντας δεξιότητας εἰς τακτόν τι ἀναφερομένας, ὧν τὸ ὄφελος ἠδύνατο νὰ σταθμηθῇ καὶ περὶ ὧν καθ' ὡρισμένον τινὰ χρόνον ἠδύναντο νὰ εἴπωσιν, ὅτι τώρα ἐπετεύχθη ὁ συμπεφωνημένος σκοπός· ἀλλ' ἤθελε νὰ μεταβάλῃ αὐτοὺς καὶ ἀναδείξῃ βελτίονας ἀνθρώπους, ἐξεγείρων ἐν αὐτοῖς νέαν ζωήν. Πρὸς τοῦτο δὲ ἀπῃτεῖτο ἐλευθέρα εἰς αὐτὸν ἀφοσίωσις καὶ σχέσις ἀμοιβαίας ἀγάπης, ἣν ἤθελε μολύνει πᾶσα πρόσθετος σκέψις. Διὰ ταῦτα δ' οἱ σοφισταὶ ἐνεποίουν εἰς αὐτὸν τὴν αἴσθησιν ἑταιρῶν ἀπεμπολουσῶν τὸν ἔρωτα αὐτῶν. Προσετίθετο δὲ εἰς ταῦτα, ὅτι οἱ σοφισταὶ ἦσαν ξένοι, εἰσπράττοντες τὰς δαπάνας τῶν ἀποδημιῶν ἀπὸ τοῦ εἰσο-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

δήματος τοῦ ἐπαγγέλματος καὶ μὴ ἀγαπῶντες τοὺς Ἀθηναίους καθ' ἑαυτούς. Ἀλλὰ μεταξὺ συμπολιτῶν, καθ' ἃ ἐφρόνει ὁ Σωκράτης, δὲν ἔπρεπε νὰ γείνῃ ἀντικείμενον ἐμπορικῆς συναλλαγῆς τὸ εὐγενέστατον καὶ ἄριστον ὅπερ ἠδύναντο νὰ προσφέρωσιν εἰς ἀλλήλους. Ἐξ ἑνὸς μὲν μόνον ἐνδιαφέρον ἔπρεπε νὰ ὑπάρχῃ τὸ τῆς ἀγνῆς πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπης, ἐξ ἑτέρου δὲ μόνη ἀνταμοιβὴ ἡ μετ' εὐγνωμοσύνης ἀφοσίωσις καρδίας καταλαμβανομένης ὑπὸ τοῦ ἔρωτος τούτου [1].

Ἄλλως δὲ ὁ Σωκράτης, ἀποκρούων ὅλως πᾶν κέρδος καὶ πᾶσαν ἀπόλαυσιν, οὐδαμῶς ἦτο δύσκολος καὶ δύστροπος, καθ' ἃ ὁ Εὐριπίδης, καὶ ἡ φιλανθρωπία ἦτο ὑπερμέτρως ἰσχυρὰ ἐν αὐτῷ. Ἦτο φαιδρὸς ἐν μέσῳ τῶν φαιδρῶν, καὶ οὐδὲν συμπόσιον, εἰς ὃ ἐκαλεῖτο, ἐφθείρετο ἕνεκεν αὐτοῦ. Γενναίως πίνων συμπαρεκάθητο ἐν τῷ κύκλῳ τῶν φίλων, παρέχων εἰς αὐτοὺς καὶ ἐν τούτῳ τὸ παράδειγμα πῶς ὁ ἀληθῶς ἐλεύθερος ἠδύνατο νὰ στερῆται ἢ νὰπολαύῃ τῶν περισσῶν χωρὶς ποτε νὰ παύσῃ ὢν ἐγκρατής. Μετὰ δὲ παννυχίδα πότου καὶ εὐωχίας ἡ διάνοια αὐτοῦ ἦτο ὡς πάντοτε καθαρὰ καὶ διαυγής· εἶχε καταστήσει τὸ σῶμα μετὰ σπανίας δραστηριότητος ὄργανον τοῦ πνεύματος πάντοτε πρόθυμον πρὸς ὑπηρεσίαν αὐτοῦ, ἐν ᾧ συγχρόνως εἶχε καὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ ἀντοχὴν ἀδύνατον εἰς ἄλλους· οἱονεὶ δὲ ὑπὸ μαγγανείας τινὸς προφυλασσόμενος διῆλθεν ἀπρόσβλητος χωρὶς ποτε νὰ φοβηθῇ τὸν κίνδυνον ἢ νὰπομακρυνθῇ ἐξ αὐτοῦ. Ἕνεκα δὲ τῆς πρὸς τὴν ἐνδόμυχον ἐντολὴν τελείας πεποιθήσεως τῆς ἐμψυχούσης αὐτὸν οὐδὲν ἠδύνατο νὰποπλανήσῃ αὐτὸν ἀπὸ τῆς ὁδοῦ ἣν ἐπορεύετο ἢ νὰ συγχύσῃ αὐτόν. Οὔτε ἔχθρα οὔτε χλεύη ἥπτοντο αὐτοῦ, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ὑπῆρξεν ὁ γελάσας εἴπερ τις καὶ ἄλλος τῶν ἀκροατῶν, ὅτε ὁ ἄθεος Ἀριστοφάνης ἀπεκρέμασεν αὐτὸν ὡς ὀνειροπόλον ἀεροβατοῦντα ἀπὸ ταρροῦ (κρεμάθρας) μεταξὺ οὐρανοῦ καὶ γῆς καὶ ὅτε οἱ ἄλλοι κωμικοὶ διεσκέδαζον τὰ πλήθη διὰ τοῦ προσώπου αὐτοῦ. Διὰ ταῦτα δὲ τέλος καὶ ἀπέκρουσε πάσας τὰς

[1] [Ξενοφῶντος Ἀπομνημ. I, 6].

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

γενομένας εἰς αὐτὸν προσκλήσεις ὑπὸ ξένων ἡγεμόνων, οἵτινες ἀντὶ πολλοῦ ἐπεθύμουν νὰ ἔχωσιν ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐλῇ τὸν παραδοξότατον τῶν συγχρόνων ἀνδρῶν. Ἰδίως δὲ ἀνθημιλλήθησαν καλοῦντες αὐτὸν οἱ Θεσσαλοὶ ἡγεμόνες, ὁ Σκόπας ἐν Κραννῶνι καὶ ὁ Εὐρύλοχος ἐν Λαρίσῃ [1]. Ἀλλ' ὁ χρυσὸς αὐτῶν ἥκιστα εἵλκυσεν αὐτὸν, ὡς οὐδὲ ὁ τοῦ Ἀρχελάου [τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας], οὗ ἡ βασιλικὴ αἴγλη κερδηθεῖσα διὰ δόλου καὶ φόνων δὲν ἠδύνατο νὰ δελεάσῃ ἄνδρα οἷος ὁ Σωκράτης. Διὸ ἀπήντησεν εἰς αὐτὸν, ὅτι ἐθεώρει ὕβριν τὸ δέχεσθαι εὐεργεσίας ἃς δὲν ἠδύνατο νὰ ἀποδώσῃ [2] καὶ ὅτι οὐδενὸς ἐστερεῖτο, ἐπειδὴ ἠδύνατο νὰ γοράσῃ τέσσαρας χοίνικας σίτου ἀντὶ ὀβολοῦ, δωρεὰν δ' ἔτρεχε τὸ πηγαῖον ὕδωρ [3].

Πολὺ δὲ δυσχερέστερον τοῦ ἐξωτερικοῦ βίου τοῦ Σωκράτους διαγινώσκεται ἡ σχέσις αὐτοῦ πρὸς τὴν σύγχρονον πνευματικὴν κίνησιν· διὰ τοῦτο δὲ ὁ αὐτὸς ἐκεῖνος ἀνὴρ ὅστις ὑπῆρξεν ὁ κεκηρυγμένος ἐχθρὸς τῶν σοφιστῶν ἠδυνήθη νὰ θεωρηθῇ καὶ αὐτὸς αὐτόχρημα σοφιστής. Ἀλλὰ τοῦτο ἐξηγεῖται ἐκ τοῦ λόγου, ὅτι ἡ σοφιστικὴ ἦτο καθόλου ἡ ἔκφρασις τῆς τοὺς συγχρόνους κατεχούσης κινήσεως, ὁ δὲ Σωκράτης παρηκολούθησε τὴν κίνησιν ταύτην μετὰ τελείας πεποιθήσεως καθ' ὅσον ἦτο δεδικαιολογημένη καὶ ἀναγκαία. Ἡ ἀρχαία ἁπλότης τοῦ ἑλληνικοῦ βίου εἶχε καταστραφῇ, οὐδὲ ἠδύναντο νὰ ἐπιστρέψωσι πάλιν εἰς τὴν ἄκακον κατὰ τὰς καθεστώσας τοῦ λαοῦ παραδόσεις δίαιταν ἀφ' οὗ χρόνου εἶχεν ἐπικρατήσει φιλοσοφικὴ σκέψις. Τὰ πλήθη βλέποντα ὠχροὺς, ὑπὸ τῆς σκέψεως ἰσχνανθέντας Σωκρατικοὺς, οἷος

[1] Περὶ τῶν ἐξωθεν τῶν Ἀθηνῶν εἰς τὸν Σωκράτην στελλομένων προσκλήσεων ἴδε ***Διογένους Λαερτίου*** II, 5, 9.

[2] ***Ἀριστοτέλους*** Ῥητορ. II, 23 (σ. 98, 30)· ὕβριν τὸ μὴ δύνασθαι ἀμύνασθαι ὁμοίως εὖ παθόντα καὶ κακῶς.

[3] ***Πλουτάρχου*** Περὶ εὐθυμίας 10. Πρβλ. περὶ τῶν τιμῶν τῶν ὠνίων ἐν Ἀθήναις Böckh Staatshaushaltung [der Athener] Τόμ. Α' ἐκδ. γ' σ. 117. Χοῖνιξ ἦτο τὸ σύνηθες μέτρον τῶν ἡμερησίων ἀλφίτων δι' ἕνα ἄνθρωπον· τέσσαρες δὲ χοίνικες ἐτιμῶντο ἑνὸς ὀβολοῦ, ἀντιστοιχοῦντος πρὸς 12 1/2 λεπτὰ τοῦ φράγκου, [ὧν ὀκταπλασίαν πρέπει νὰ θεωρήσωμεν τὴν ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις ἀνάλογον ἀξίαν]. Αἱ δὲ τιμαὶ εἶχον ἤδη ἀπὸ τῶν ἡμερῶν τοῦ Σόλωνος διπλασιασθῇ.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ὁ Χαιρεφῶν, ἀπεκόμιζον τὴν αἴσθησιν, ὅτι καὶ οὗτοι καθ' ἃ οἱ σοφισταὶ εἶχον ἐγκαταλίπει τοὺς ἀρχαίους τρόπους τῆς ἀθηναϊκῆς νεότητος. Οἱ δὲ ἄνθρωποι ἐξήρτων ἀφ' ἑαυτῶν καὶ μόνων πᾶσαν ἐλπίδα. Πράγματι ἡ ἀρχαιοτέρα φιλοσοφία, ἡ τῶν φυσικῶν φιλοσόφων, εἶχε κλονήσει τὸ κράτος τῶν πατροπαραδότων ἀντιλήψεων χωρὶς νὰ ντικαταστήσῃ δι' ἄλλων ἀνταλλαγμάτων δυναμένων νὰ βοηθήσωσι τὸν ἄνθρωπον ἐν τῇ ἀμηχανίᾳ αὐτοῦ, ἡ δὲ παραδεδομένη θρησκεία δὲν ἦτο τοιαύτη, ὥστε νὰ δυνηθῇ νὰ νθέξῃ μεθ' ἱκανοῦ σθένους εἰς τὴν μεταβληθεῖσαν παίδευσιν τοῦ δήμου. Εἶχον λοιπὸν οἱ σύγχρονοι ἀνάγκην ἄλλης φιλοσοφίας, ἐπιστήμης χρησιμωτέρας εἰς τὸν βίον καὶ παρεχούσης εἰς ἕνα ἕκαστον τὴν δύναμιν, ὅπως ἀφ' οὗ χρόνου οὐδὲν πλέον ὑφίστατο καθολικὸν κῦρος αὐτοβοηθῆται ἐν ἅπασι τοῖς ἠθικοῖς προβλήμασι καὶ σχηματίζῃ ἰδίαν περὶ αὐτῶν κρίσιν.

Εἰς δὲ τὴν ἀνάγκην ταύτην, ἣν ᾐσθάνοντο ἅπαντες οἱ μᾶλλον ἐγρηγορότες τῶν ἀνθρώπων, εἶχον ἀνταποκριθῇ οἱ σοφισταί, καὶ ἐκ τῆς μεγάλης δεξιότητος μεθ' ἧς ἔπραξαν τοῦτο, ἐκ τῆς ὑπ' αὐτῶν κατανοήσεως τοῦ συγχρόνου πνεύματος καὶ τῆς ἀκαμάτου αὐτῶν δραστηριότητος ἐξηγεῖται ἡ ἔκτακτος αὐτῶν ἐπίδρασις ἐπὶ τοὺς συγχρόνους.

Ὁ δὲ Σωκράτης, εἰς τὴν αὐτὴν ἀναφερόμενος ἀνάγκην τῶν χρόνων ἐν οἷς ἔζη καὶ μετὰ τοῦ μεγίστου θάρρους ἀξιῶν παρ' ἑνὸς ἑκάστου, ὅπως ῥυθμίσῃ τὰ καθ' ἑαυτὸν μετὰ γνώσεως καὶ συνέσεως καὶ ἐνεργῇ κατὰ πᾶσαν στιγμὴν μετὰ σαφοῦς συνειδήσεως, ἀπηλλαγμένης πάσης ἔξωθεν ἐπιβαλλομένης γνώμης, ἔτασσεν ἑαυτὸν προφανῶς παράλληλον τῶν σοφιστῶν, οἵτινες διὰ τῆς ἀναπτύξεως τῆς τέχνης τοῦ σκέπτεσθαι καὶ λέγειν ἐπεζήτουν τὴν ἐξασφάλισιν τῆς αὐταρκείας καὶ ἀνεξαρτησίας ἑνὸς ἑκάστου ἀνθρώπου. Πόρισμα δὲ τῆς τοιαύτης ἐνεργείας ἦτο τὸ ὅτι ἕκαστος ἀπετέλει καθ' ἑαυτὸν τὸ ἔσχατον καὶ ἀνώτατον κῦρος ἐν πάσῃ ἀμφισβητουμένῃ περιστάσει, καὶ κατὰ ταῦτα ἀναπόφευκτον συμπέρασμα τῶν τοιούτων δοξασιῶν ἦτο ἡ ὑπὸ τοῦ Πρωταγόρου ἐκ-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

φρασθεῖσα γνώμη, ἣν δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν τὸ κεφάλαιον τῆς σοφιστικῆς, ἡ γνώμη δῆλα δὴ ἐκείνη, καθ' ἣν Πάντων μέτρον ἄνθρωπος [1]. Ἡ τολμηρὰ δὲ αὕτη ῥῆσις, δι' ἧς ἀποκλείεται πᾶσα ἀπὸ τῆς κρίσεως τοῦ ἀνθρώπου ἀνεξάρτητος, καθολικὴν ἔννοιαν ἔχουσα καὶ πάντας δεσμεύουσα ἀλήθεια, εὗρε παρὰ τοῖς συγχρόνοις μεγίστην ἠχώ. Καὶ ταῦτα διότι συνεβιβάζετο πρὸς τὴν τάσιν τῆς ἐλευθερίας τὴν ἀπεχθαινομένην πάντα θεσμὸν καὶ εὑηρέστει εἰς τὴν ἀλαζονείαν τοῦ Ἀθηναίου, διαγινώσκοντος ἐν τῇ ῥήσει ἐκείνῃ τὸν θριαμβον τῆς ἰδίας ἑαυτοῦ παιδεύσεως. Ὅθεν ἀπεξεδέχοντο τὴν ῥῆσιν τοῦ Πυθαγόρου οἱονεί τινα ἀπολύτρωσιν ἀπὸ μακρᾶς πιέσεως, οἱονεὶ ἀπόδοσιν ἀνθρωπίνου δικαίου οὗ ἦσαν ἐστερημένοι ἐπὶ χρόνον μακρόν.

Ἀλλ' ὅμως συνέβη εἰς τὴν ῥῆσιν ταύτην ὅ τι καὶ εἰς ἅπαντα τὰ ὅμοια ἀξιώματα, ἅτινα, ὄντα καθ' ἑαυτὰ κενὰ θετικῆς ἀξίας, ἐπιτρέπουσι χρῆσιν αὐτῶν ἀπεριορίστως εὐρεῖαν, καὶ ἐξήχθησαν ἐξ αὐτῆς συμπεράσματα οὐδαμῶς σκοπηθέντα ὑπὸ τοῦ εἰσηγητοῦ αὐτῆς. Οἱ νεώτεροι σοφισταὶ ἐφήρμοσαν τὸ μέτρον τῆς ἰδίας ἑαυτῶν κρίσεως εἰς ἅπαντα τὰ ἐν τῇ πολιτείᾳ καὶ τῇ κοινωνίᾳ καθεστῶτα· ἐπειδὴ δὲ τοῦτο μὲν δὲν ἤρεσκεν εἰς ἕνα, τοῦτο δὲ εἰς ἄλλον, ἐπῆλθεν ἐντεῦθεν σύγχυσις γνωμῶν, δυσαρέσκεια καὶ ἀντίρρησις ἐναντίον τῶν κειμένων διατάξεων, αἵτινες, καθ' ὅσον δὲν ἀνταπεκρίνοντο εἰς τὸ μέτρον δι' οὗ ἐμετροῦντο, ἐθεωροῦντο βιαίον τι καὶ κακόν. Ἐντεῦθεν δ' ἐπῆλθεν ἡ χάριν ἀποφυγῆς πάσης ἐν τῇ κοινωνίᾳ διαπάλης ἐν δυσθυμίᾳ ἀποχώρησίς τινων, οἵτινες ἐθεώρησαν ἄριστον τὸ νὰ ζῶσιν ἀπανταχοῦ ὡς ξένοι, οἷος Ἀρίστιππος ὁ Κυρηναῖος, ὅστις ἐπίσης ἀφωρμᾶτο ἐκ τῆς διδασκαλίας τοῦ Πρωταγόρου [2]. Ἄλλοι δὲ προετίμησαν μετὰ συνέσεως καὶ ὑγρότητος νὰ προσαρμοσθῶσιν εἰς τὴν ὑφισταμένην ἀνάγκην καὶ συμ-

[1] [*Διογένους Λαερτίου* IX. 51. *Πλάτωνος* Θεαίτ. σ. 152 a· Πάντων χρημάτων μέτρον ἄνθρωπος *Πλάτωνος* Κρατύλος σ. 386 c· Οἷα ἂν δοκῇ ἑκάστῳ τοιαῦτα καὶ εἶναι].

[2] *Ξενοφῶντος* Ἀπομνημ. II, 1, 8.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

βιβασθῶσι κατὰ δύναμιν πρὸς αὐτὰ τὰ πράγματα. Ἀλλ' οἱ ἐμπαθέστεροι κατεπολέμουν τὴν δημοσίαν τάξιν ὡς μὴ δικαιολογουμένην ἀφ' ἑαυτῆς, ἀλλ' οὖσαν μόνον ἐκδήλωσιν δυνάμεως ἀνωτέρας ἐπιβαλλομένης εἰς τὸν ἄνθρωπον. Ἐν ἄλλαις λέξεσι τὸ δίκαιον ἐν τῇ πολιτείᾳ οὐδὲν ἄλλο εἶνε πράγματι ἢ ἡ θέλησις τοῦ ἰσχυροτέρου, εἰς ἣν ὀφείλουσι νὰ ὑπείκωσιν οἱ ὀλιγώτεροι ἐφ' ὅσον δὲν εἶνε δυνατὴ ἀντίπραξις. Ἀλλ' ἡ μεθοδικὴ ἀνάπτυξις τῶν πνευματικῶν δυνάμεων σκοπεῖ νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸ δίκαιον τῶν ἔξωθεν ἐπιβαλλομένων θεσμῶν ἐπικράτησιν τοῦ ἐμφύτου καὶ συμφώνου πρὸς τὴν λογικὴν δικαίου· ἡ δὲ διαλεκτικὴ καὶ ἡ ῥητορικὴ δύνανται νὰ χρησιμεύσωσιν ὡς ὅπλα πρὸς τὴν κατὰ μικρὸν ἀπαλλαγὴν τῆς ἰδίας βουλήσεως ἀπὸ τοῦ δεσμεύοντος αὐτὴν περιορισμοῦ. Κατὰ ταῦτα αὐτὸ τὸ Ἐγὼ τοῦ ἀτόμου ὑποκαθίσταται ὡς κύριον ἐν τῷ κόσμῳ, ἀποβαίνει δὲ καὶ τὸ ἐλατήριον τῆς ἐπιστημονικῆς δράσεως. Ὅσῳ δὲ ταπεινότερον ὑποβιβάζεται ἡ σκέψις, ὅσῳ μᾶλλον ὁ ἄνθρωπος ἄγεται εἰς τὸ νὰ πιστεύῃ ὡς φυσικὸν δίκαιον πρὸ πάντων τὴν ἀκώλυτον ἐκπλήρωσιν τῆς φιληδονίας καὶ τῆς φιλοδοξίας, τόσῳ μᾶλλον ἡ ὅλη σοφία τῶν σοφιστῶν μεταβάλλεται εἰς θεράπαιναν τοῦ ἐγωισμοῦ ἀντιστρατευομένου μετ' ἀκαθέκτου ὑπερφροσύνης ἐναντίον πάντων τῶν θεσμῶν τῆς ἀνθρωπίνης τάξεως.

Καὶ εἶνε μὲν ἀληθὲς, ὅτι δὲν ἐσκέπτοντο τὰ τοιαῦτα πάντες οἱ σοφισταὶ, ὑφίστατο δὲ μεταξὺ αὐτῶν μεγάλη διαφορά. Ὁ μὲν Πρωταγόρας ἦτο ἐν τῷ συνόλῳ συντηρητικὸς τὴν φύσιν, οὐδ' ἐσκέπτετο νὰ συνηγορήσῃ ὑπὲρ τῆς ἀθεΐας, τῆς ἀνηθικότητος καὶ τῆς στάσεως· καὶ τὸν εὐγενῆ δὲ Πρόδικον δὲν δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν ἐστερημένον τοῦ πόθου πρὸς ἐμπέδωσιν ἠθικῶν ἀρχῶν. Ἀλλ' ἐν τῷ συνόλῳ ἡ σοφιστικὴ ἤγαγεν εἰς τοιαύτας ἀρχὰς, οἵαι αἱ ἐκφρασθεῖσαι ὑπὸ τοῦ Πώλου, τοῦ Καλλικλέους καὶ τοῦ Θρασυμάχου [1], εἰς τὴν ἀπαλλαγὴν τοῦ ἀτόμου ἀπὸ παντὸς περιορι-

[1] Θρασύμαχος [ὁ Χαλκηδόνιος] ἰσχυρίζετο, ὅτι τὸ δίκαιον στηρίζεται εἰς τὸ συμφέρον τοῦ ἰσχυροτέρου. Ἴδε *Πλάτωνος* Πολιτ. σ. 338. Πρβλ. K. F. Hermann Ges[etze]

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

σμοῦ, εἰς ἀγῶνα ἐναντίον τῶν γινομένων δεκτῶν παρὰ πάντων, εἰς ἀντίστασιν κατὰ πάντων τῶν καθεστώτων θεσμῶν.

Ἀλλ' ἕνεκα τῆς τοιαύτης ἐκρήξεως ἀχαλινώτου ἐγωισμοῦ οὐδεμία πολιτειακὴ τάξις, ἥκιστα δὲ πάντων ἡ ἐν τῇ δημοκρατίᾳ, ἠδύνατο νὰ διατηρηθῇ ἐπὶ μακρόν. Πράγματι, ἂν τὸ δίκαιον καὶ τὸ ἄδικον, τὸ τίμιον καὶ τὸ αἰσχρὸν, ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ κακία, πάντα ταῦτα θεωρηθῶσιν ὑφιστάμενα ὄχι καθ' ἑαυτὰ, ἀλλ' ἐν σχέσει πρὸς τὴν κρίσιν τοῦ ἀτόμου καὶ φαίνωνται μετ' ἴσου λόγου ἀλλοῖα εἰς ἕκαστον, τότε τοιαύτη ἀντίληψις ἄγει ἀναγκαίως εἰς τὴν διάλυσιν πάσης πολιτικῆς κοινωνίας. Κατὰ ταῦτα ἡ μεγίστη ὑπηρεσία, ἣν ἠδύνατο ἀξιεπαίνως νὰ παράσχῃ εἰς τὴν πατρίδα ἀνὴρ Ἕλλην, ἦτο τὸ νὰ καταπολεμήσῃ τὴν σοφιστικὴν σκέψιν, ἥτις ἦγεν εἰς κίνδυνον τἄριστα ἀγαθὰ τοῦ λαοῦ, διὰ σκέψεως βαθυτέρας καὶ σοβαρωτέρας καὶ ἀντικαταστήσῃ τὴν μονομερῆ παίδευσιν τῆς διανοίας, ἥτις ἠδυνάτει νἀγάγῃ εἰς ἀλήθειαν ὁριστικὴν, δι' ἐρεύνης ἀποκαλυπτούσης τὰ πρῶτα αἴτια τοῦ ἠθικοῦ βίου. Τοῦτο δ' ἔπραξεν ὁ Σωκράτης, καὶ διὰ ταῦτα ἡ συγγένεια ἣν δεικνύει τὸ σύστημ' αὐτοῦ πρὸς τὸ τῶν σοφιστῶν εἶνε πολὺ κατωτέρα τῆς μεγάλης ἀντιθέσεως μεταξὺ αὐτοῦ καὶ ἐκείνων.

Ὁ Σωκράτης δὲν παρεγνώριζε τὴν ἀλήθειαν τὴν ὑποκειμένην εἰς τὴν γνώμην τοῦ Πρωταγόρου, ἐπειδὴ ὁ ἄνθρωπος πράγματι μόνον κατὰ τὴν ἰδίαν κρίσιν δύναται νὰ ῥυθμίσῃ τὰ κατὰ τὴν σκέψιν αὐτοῦ καὶ τὴν δρᾶσιν, ὀφείλων νὰ ἔχῃ ἐν ἑαυτῷ τὸ μέτρον τοῦ δικαίου καὶ τῆς ἀληθείας. Ἀλλὰ τὸ μέτρον τοῦτο δὲν ἔχει ὁ πρῶτος τυχὼν, δὲν ἔχει ὁ ἄνθρωπος καθ' ἑαυτὸν, οἷος ἐπλάσθη ὑπὸ τῆς φύσεως, ἀλλ' ὁ ἠθικῶς πεπαιδευμένος, ὁ ἀγαθὸς ἄνθρωπος. Τὴν προϋπόθεσιν δὲ ταύτην καὶ πάντα τὰ μετ' αὐτῆς συνεχόμενα πορίσματα εἶχον ἀφήσει κατὰ μέρος, ἀποβλέποντες εἰς πρακτικὸν μόνον σκοπόν. Καὶ ἥπτοντο μὲν πολλαχῶς τῶν κατὰ

und Gesetzgebung im Alterthum] σ. 66. Strümpell Geschichte der praktischen Philosophie] d[er] Griechen] σ. 83. Schanz Beiträge zur vorsokratischen Philosophie. 1867 σ. 109 κ. ἑ.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τὸν ἠθικὸν κόσμον, ἀλλὰ μόνον ἐν τῇ ἐπὶ μέρους ἐφαρμογῇ αὐτοῦ καὶ τοῖς ἐξωτερικοῖς τύποις, ἐπιπόλαιοι δὲ ὅλως ἦσαν καὶ αὐταὶ αἱ ἠθικαὶ αὐτῶν παρατηρήσεις αἱ τυχοῦσαι τῆς μεγίστης ἐπιδοκιμασίας, οἷα ἐπὶ παραδείγματι ἡ ἀλληγορία τοῦ Προδίκου περὶ τοῦ Ἡρακλέους εὑρισκομένου ἐν τῷ μεταιχμίῳ τῶν ὁδῶν τῶν ἀγουσῶν εἰς τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν κακίαν. Ὁ δὲ Σωκράτης, διαγνοὺς τὴν τελείαν ἀπὸ τῆς σοφιστικῆς ἔλλειψιν πάσης ἠθικῆς ὑποστάσεως, τὰ δὲ προβλήματα ἐκεῖνα τὰ μὴ ἑλκύσαντα τὴν προσοχὴν τῶν φυσικῶν φιλοσόφων καὶ μετὰ πτοήσεως ἀποφευχθέντα ἢ παιγνιωδῶς θιχθέντα ὑπὸ τῶν σοφιστῶν καταστήσας τὰ κύρια προβλήματα, περὶ ἃ ἐστρέφετο ἡ σύμπασ' αὐτοῦ μελέτη, καὶ θεωρήσας τὴν λύσιν αὐτῶν κυριώτατον ἔργον τῆς φιλοσοφίας, παρέσχεν εἰς αὐτὴν ὅλως νέαν διεύθυνσιν. Κατεβίβασε δὲ αὐτήν, ὡς ἔλεγον οἱ ἀρχαῖοι, ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ εἰς τὴν γῆν [1], ἤτοι ἀντὶ τῶν ἐρευνῶν περὶ τῆς οἰκονομίας τοῦ σύμπαντος καὶ τῶν φυσικῶν δυνάμεων ἐξηρεύνησε τοὺς νόμους τοῦ ἠθικοῦ βίου, θέλων νὰ διαγνώσῃ τὸν ἀληθῆ τοῦ ἀνθρώπου προορισμὸν, τἀγαθὰ ἅτινα ὀφείλει νὰ ἐπιδιώξῃ καὶ τὰς κακίας ἃς ὀφείλει νὰ φύγῃ [2].

Καὶ ἦτο μὲν νέα ἡ τροπὴ αὕτη τῆς φιλοσοφικῆς θεωρίας, ἀλλ' οὐχ ἧττον συνήπτετο πρὸς τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν παράδοσιν καὶ ἦτο καὶ ὑπὸ ταύτην τὴν ἔποψιν πολὺ ἐθνικωτέρα τῆς σοφιστικῆς, ἥτις ἀφωρμᾶτο ἀπὸ αὐθαιρέτων ἀρχῶν ἰδίας ἐμπνεύσεως. Πράγματι τὸ πρόβλημα τίς εἶνε ὁ ἀγαθὸς ἄνθρωπος ὁ φέρων ἐν ἑαυτῷ τὸ μέτρον πρὸς κρίσιν τῶν πραγμάτων μόνον δι' εὐσυνειδήτου ἐξετάσεως ἑαυτοῦ παρὰ τοῦ ἐρευνῶντος ἠδύνατο νὰ λυθῇ. Ἡ αὐτογνωσία ἦτο κατὰ ταῦτα τὸ πρῶτον τῶν καθηκόντων, τὸ δὲ καθῆκον τοῦτο δὲν διετύπωσεν ὁ Σωκράτης ὥς τι νέον,

[1] [*Κικέρωνος* Acad. Poster. I, 4, 15].

[2] Περὶ τοῦ Σωκράτους ἐν σχέσει πρὸς τοὺς σοφιστὰς ἴδε Zeller Über den wissenschaftlichen Unterricht bei den Griechen (πρυτανικὸς λόγος τοῦ 1878 [ἐν Βερολίνῳ]). Περὶ δὲ τῆς ἀρχαιοτέρας καὶ νεωτέρας σοφιστικῆς ἀπὸ σωκρατικῆς ἀπόψεως ἴδε Köstlin (Geschichte der Ethik. 1887 σ. 217 κ. ἑ.), ὅστις ἀντιτάσσεται πρὸς τὸν Grote, ὅστις ὑπεραμύνεται καὶ τῶν νεωτέρων σοφιστῶν, οὓς κακίζει ὁ Πλάτων.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἀλλ' ἦτο πανάρχαιον ἀξίωμα τῆς ἑλληνικῆς θρησκείας. Χεῖρας ἁγνὰς καὶ καρδίαν ἁγνὴν ἠξίουν οἱ θεοὶ παρὰ τῶν πλησιαζόντων εἰς τὴν φλιὰν τοῦ ἱεροῦ αὐτῶν· διὰ ταῦτα δὲ πᾶς τις ὤφειλε νὰ ἐξετάσῃ ἑαυτὸν πρὶν ἢ προσφέρῃ ἀναθήματα καὶ ἐπικαλεσθῇ σωτηρίαν [1]. Τοῦτο ἦτο ἡ ὑπὸ τοῦ Ἀπόλλωνος ἐπιβαλλομένη ἀρχὴ πάσης θεαρέστου σοφίας, καὶ τὸ ἀξιούμενον ὑπὸ τοῦ Σωκράτους ἦτο ἤδη γεγραμμένον διὰ χρυσῶν γραμμάτων ἄνωθεν τῆς πύλης τοῦ ἐν Δελφοῖς ναοῦ ἐν ταῖς λέξεσι Γνῶθι σαυτόν [2].

Ἡ δὲ προσπέλασις αὕτη τοῦ Σωκράτους πρὸς τὰς ἀρχαίας θρησκευτικὰς ἀντιλήψεις δὲν ἦτο τυχὸν ἐξώτερός τις τύπος, δι' οὗ ἐπεζήτει νὰ συστηθῇ καὶ ὑπεισέλθῃ εἰς τὴν εὔνοιαν τοῦ πλήθους, ἀλλὰ προήρχετο ἐκ πεποιθήσεως ἐνδομύχου καὶ σοβαρᾶς. Καὶ δὴ ἀφ' οὗ χρόνου τὰς μὲν ποικίλας μορφὰς τοῦ ἑλληνικοῦ Ὀλύμπου εἶχεν ἐπισκιάσει ἡ ἰδέα Νοῦ ἰθύνοντος τὰ τοῦ κόσμου, εἰς δὲ τοὺς θεοὺς αὐτοὺς εἶχεν ὑποκατασταθῇ ὀσημέραι κραταιότερον ἡ ἰδέα τοῦ θείου ὁ Σωκράτης ἠκολούθησε καὶ ἐν τούτῳ τὰς δοξασίας τοῦ Ἡρακλείτου καὶ τοῦ Ἀναξαγόρου, ἀλλ' ἐνέμεινεν ὅμως πλειότερον εἰς τὴν δημώδη πίστιν, ἀντιλαμβανόμενος τοῦ θείου ὄχι ἐν τῇ σχέσει αὐτοῦ πρὸς τὰ τοῦ κόσμου, ἀλλὰ κυρίως ἐν τῇ ἐπὶ τὸν ἄνθρωπον ἐπιδράσει. Ἐξηκολούθει δὲ πιστεύων εἰς τὴν προσωπικὴν ὑπόστασιν τῶν θεῶν, καὶ μετὰ λεπτῆς εὐλαβείας, ἥτις μόνον εἰς βαθὺ θρησκευτικὸν αἴσθημα ἠδύνατο νὰ προσιδιάζῃ, κατώρθωσε νὰ μετάγῃ ἀπὸ τῶν θεῶν εἰς οὓς ἐπίστευεν ἡ πόλις πρὸς τὸ θεῖον τὸ ἀξιούμενον ὑπὸ τῆς λογικῆς. Τοιαύτην δὲ μετάβασιν καθίστανεν εἰς αὐτὸν εὐχερῆ πρὸ πάντων ἡ λατρεία τοῦ Ἀπόλλωνος, ἡ ἀνωτάτη ἐκείνη βαθμὶς εἰς ἣν εἶχεν ἀναβῇ ἡ θρησκευτικὴ συνείδησις τῶν Ἑλλήνων καὶ ἥτις ἐνεῖχεν ἀρχὰς ἠθικῆς διδασκαλίας ἐπιδεχομένης ἀνάπτυξιν περαιτέραν. Διὰ ταῦτα δ' ἐνέμενε καθ' ὅλου

[1] [Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Β' σ. 33].

[2] Περὶ τοῦ Γνῶθι σεαυτόν τοῦ ἐπιγεγραμμένου ἐν Δελφοῖς ὡς χαιρετισμοῦ πρὸς τοὺς εἰσερχομένους εἰς τὸ ἱερὸν ἴδε ***Πλούταρχον*** (Περὶ τοῦ ἐν Δελφοῖς Εἰ 17. Πρβλ. Ulrichs Reisen und Forschungen Τόμ. Α' σ. 75 καὶ ἀνωτέρω Τόμ. Β' σ. 32.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

μετὰ πίστεως ἀρχαϊκῆς εἰς τὴν πίστιν τῶν πατέρων, καὶ διεγίνωσκεν ἐν αὐτῇ σωτηρίαν παιδαγωγίαν διὰ τὸν ἄνθρωπον, ἀπαραίτητον φραγμὸν τοῦ ἐγωισμοῦ, ἱερὸν δεσμὸν συγκρατοῦντα τὴν ἑνότητα ἁπάντων τῶν ὁμοφύλων. Οἰκειόταται δὲ ἦσαν αἱ σχέσεις αὐτοῦ, ὡς καὶ αἱ τῶν ἀρχαίων σοφῶν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, πρὸς τὸν ἐν Δελφοῖς θεὸν καὶ τὸ μαντεῖον αὐτοῦ, τὸ ἀρχαιότατον κέντρον τῆς ἑλληνικῆς θρησκείας.

Ἤδη ὁ Ἡράκλειτος εἶχε συμπεριλάβει τὸ κεφάλαιον τῆς φιλοσοφικῆς αὐτοῦ θεωρίας εἰς τὴν ἔκφρασιν Ἐξηρεύνησα ἐμαυτόν[1]. Ἀλλ' ὁ Σωκράτης ὅμως ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος καταστήσας τὴν ἐξέτασιν ἑαυτοῦ ἀφετηρίαν τῆς ὅλης αὐτοῦ φιλοσοφίας. Καὶ δύναται μὲν νὰ φαίνηται ἄγονον τὸ ἀξίωμα τοῦ Ἀπόλλωνος ὡς θεμέλιον φιλοσοφικῆς διδασκαλίας, ἅτε μόνον ἀπαιτοῦν, οὐδὲν δὲ δίδον, ἀλλ' ὅμως διὰ τὴν ὅλην διδασκαλίαν τοῦ Σωκράτους ἦτο σπουδαιότατον, ὅτι ἤρχιζεν ἀπὸ ἠθικῆς ἀξιώσεως. Δι' αὐτῆς ἀπεκλείοντο πᾶσαι αἱ ἀλλοῖαι προϋποθέσεις, ἡ δὲ σκέψις ἀπὸ τοῦ ποικίλου πλήθους διαφόρων ἀντικειμένων, περὶ ἃ κατὰ προτίμησιν ἠσχολοῦντο οἱ φιλοσοφικῶς πεπαιδευμένοι, ἤγετο εἴς τι κύριον ἀμέσως ἁπτόμενον παντὸς ἀνθρώπου· ἐκ τοῦ συγκεχυμένου κυκεῶνος παντοίων προβλημάτων τὸ πνεῦμα ὑπανεχώρει ἀναγκαίως εἰς ἓν καὶ μόνον, ἀλλὰ καίριον, ἀναγκαζόμενον νὰ ἐγκαταλίπῃ μὲν τὰ πράγματα ἐκεῖνα, περὶ ὧν μόνον γνώμη εἶνε δυνατή, περιορισθῇ δ' εἰς ἐκεῖνο ὅπερ ἐπιδέχεται πραγματικὴν γνῶσιν. Διὰ ταῦτα δὲ ὁ Σωκράτης εἰς τὴν ματαιόφρονα πολυιδμοσύνην τῶν σοφιστῶν ἀντέτασσεν ἐπιδεικτικῶς τὸ Ἓν οἶδα ὅτι οὐδὲν οἶδα, ἅτε μὴ ἀποδεχόμενος γνώσεις ἐπαγομένας ἔξωθεν, ἀλλὰ καταβαίνων εἰς τὰ βάθη τῆς ἰδίας συνειδήσεως, ὅπως ἐν αὐτοῖς ζητήσῃ ἀληθείας ἀκλόνητον ἐχούσας τὸ κῦρος. Ἀρχόμενος δὲ ἀπὸ τῆς ἀγνωσίας, ἐπὶ τοσοῦτον εἶχετο αὐτῆς, ὥστε ἰσχυρίζετο, ὅτι διὰ τοῦτο ὁ δελφικὸς θεὸς ἐθεώρει αὐτὸν σοφώτερον ἄλλων ὡς μὴ φανταζόμενον ὅτι γινώσκει ὅ τι δὲν ἐγίνωσκεν.

[1] **Πλουτάρχου** Πρὸς Κολώτην 20· ἐδιζησάμην ἐμεωυτόν.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Ἡ δὲ σαφὴς αὕτη καὶ κεκηρυγμένη ἀπόκρουσις πάσης ψευδοῦς γνώσεως ὑπῆρξε τὸ πρῶτον ἔργον τῆς φιλοσοφίας αὐτοῦ· δι' αὐτῆς δ' ἐκάθηρε τὸ ἔδαφος καὶ ἀπεμάκρυνε τὰς παραπλανήσεις σοφίας χιμαιρικῆς αὐταρέσκως κινουμένης ἐν κύκλῳ ἀνισχύρων πιθανοτήτων. Ἀλλ' ὁ ἄνθρωπος δὲν πρέπει νὰ περιορισθῇ εἰς τὴν ἀγνωσίαν ταύτην. Ἡ φιλομάθεια εἶνε ἀξίωσις ἀναπότρεπτος, ἣν ὁ ἄνθρωπος δὲν δύναται νὰ διαφύγῃ χωρὶς νὰπαρνηθῇ ἑαυτόν· ἐκεῖνο δὲ ὅπερ ἡ ψυχὴ αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκην νὰ μάθῃ, καθ' ὅσον συνῳδὰ πρὸς τὴν φύσιν αὐτῆς ἐπιβάλλεται εἰς αὐτὴν νὰ ἐνεργῇ μετὰ συνειδήσεως, τοῦτο δύναται ἀναγκαίως νὰ εἶνε καὶ ἐπιστητόν. Κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον ὁ Σωκράτης ἐθεμελίωσε τὴν ἔννοιαν τοῦ ἀληθῶς ἐπίστασθαι. Ἂν δῆλα δὴ, ἐφρόνει, λέγοντες γνῶσιν ἐννοοῦμεν τελείαν κατάληψιν τοῦ γνωστέου καὶ συνοικείωσιν πρὸς αὐτὸ, τοῦτο δύναται νὰ κατορθωθῇ μόνον ὡς πρὸς ἐκεῖνα τὰ πράγματα ἅτινα ἔχουσι καθ' ἑαυτὰ συγγένειαν πρὸς ἡμᾶς αὐτοὺς, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ εἶνε ἡμέτερα ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε τὰ αἴτια αὐτῶν νὰ εὑρίσκωνται ἐν ἡμῖν καὶ νὰ δυνάμεθα νὰ ἐξαγάγωμεν αὐτὰ ἐξ ἡμῶν αὐτῶν· πάντα δὲ τὰ ἄλλα μένουσιν εἰς ἡμᾶς πάντοτε ξένα πως καὶ προβληματικά. Ἀλλ' ἐν τῇ ἰδίᾳ συνειδήσει ἀποκαλύπτονται εἰς τὸν ἄνθρωπον νόμοι τινὲς μὴ δυνάμενοι νὰ διαμφισβητηθῶσιν· ἐξ ἑαυτοῦ δὲ μανθάνει, καθ' ὅσον περισυλλέγει ἑαυτὸν σοβαρώτερον, τί εἶνε σύμφωνον πρὸς τὴν ἰδίαν ἑαυτοῦ φύσιν, ἐκ τοῦ ἰδίου ἑαυτοῦ βίου ἐξάγει τὸ ἠθικῶς ἀγαθὸν, ἐν ἑαυτῷ αἰσθάνεται τὴν οὐσίαν τῆς δικαιοσύνης, τῆς ἀνδρείας, τῆς φρονήσεως, τῆς εὐγνωμοσύνης, καὶ ἀνέρχεται προϊὼν εἰς ὁσημέραι διαυγεστέραν ἔννοιαν τῆς ἰδίας ἑαυτοῦ συνειδήσεως καὶ εἰς κρίσεις ἀσφαλεῖς. Πράγματι ὁ ἐν ἑαυτῷ ἐκπληρῶν τὸ ἠθικῶς ἀγαθὸν ἐπιδοκιμάζει αὐτὸ, ὡς εἰκὸς, ἀπανταχοῦ ἔνθα εὑρίσκει αὐτὸ, καὶ διαγινώσκει ὡς τὸ εἰς τὴν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου ἀνταποκρινόμενον, τὸ ἀληθὲς καὶ νόμιμον, καθ' ὃν τρόπον καὶ τὸ ἐναντίον ἀποδεικνύεται πράγματι ὡς παρὰ φύσιν, ψευδὲς, διάστροφον καὶ ὀλέθριον.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Εἶνε δὲ τὰ τοιαῦτα νόμοι ἀλανθάστου κύρους, καὶ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ὁ ἄνθρωπος, προϊούσης τῆς ἐνδομύχου πείρας, ἐξικνεῖται εἰς τὴν πίστιν περὶ τῶν θεῶν, ἐπειδὴ ἡ βεβαιότης περὶ τῆς ὑπάρξεως αὐτῶν, ἧς ὁ ἄνθρωπος δὲν δύναται νὰ παλλαγῇ ὡς οὐδὲ τῆς ἀποδοχῆς τῶν ἠθικῶν ἐκείνων νόμων, ἡ βεβαιότης ἐκείνη ἥτις παρουσιάζεται τόσῳ κραταιοτέρα ὅσῳ μᾶλλον ἀδιάφθορος καὶ λογικώτερος εἶνε λαός τις, θὰ ἦτό τι ὅλως ἀκατανόητον, ἂν μὴ ἦτο ἔμφυτον ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει δῶρον τῶν θεῶν, οἵτινες θέλουσι δι' αὐτοῦ νὰ μαρτυρήσωσι τὴν ὕπαρξιν αὐτῶν εἰς τὸ γένος τῶν θνητῶν. Οὕτω δὲ ὁ Σωκράτης ἀπὸ τῆς ἀγνωσίας αὐτοῦ ἔφθανεν εἰς τὸν καθορισμὸν τοῦ ἀληθῶς ἐπίστασθαι καὶ τῶν ἀποτελούντων αὐτὸ στοιχείων, ἀπεδείκνυε τὸ δυνατὸν κρίσεων ἐχουσῶν καθολικὸν κῦρος καὶ ἀπεκάλυπτεν ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ συνειδήσει τὴν βάσιν γνώσεων στερεῶν καὶ ἀπαρασαλεύτων.

Ἀλλὰ τοιαύτη γνῶσις δὲν δύναται νὰ εἶνε γνῶσις νεκρά, ἐπειδή, ἅτ' ἐρειδομένη ἐπὶ σκέψεως προϋποθετούσης ἐσωτερικὴν περισυλλογὴν τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἀπάρνησιν τοῦ ὑποπίπτοντος εἰς τὰς αἰσθήσεις ἐπιδρᾷ διὰ τῆς κτήσεως αὐτῆς ἀμέσως ἐπὶ τὸν ὅλον ἄνθρωπον. Εἶνε αὐτὸ τὸ φῶς τῆς ἀληθείας τὸ ἀνατέλλον ἐν τῇ ψυχῇ καὶ διαλύον πάσας τὰς πλάνας, ὧν ἐν μέσῳ ζῇ ὁ μὴ σκεπτόμενος ἄνθρωπος. Οὕτω δὲ ἡ γνῶσις ἀποβαίνει ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἐλατήριον κινήσεως οὐδεμίαν καταλεῖπον εἰς αὐτὸν ἀνάπαυσιν, ἕως δυνηθῇ νἀναπαραστήσῃ δι' αὐτενεργείας τὸ γνωσθέν. Κατὰ ταῦτα μετὰ τὴν ἀληθῆ διάγνωσιν αὐτῆς τῆς ἀληθείας, τῆς ἀνδρείας, τῆς ἐγκρατείας καὶ τῆς εὐσεβείας μέλλει, ὡς εἰκός, καὶ νὰ θελήσῃ νὰ εἶνε δίκαιος, ἀνδρεῖος, ἐγκρατὴς καὶ εὐσεβής. Ἡ δὲ γνῶσις δὲν εἶνε γνησία, ἐφ' ὅσον δὲν συνεπάγεται τὴν βούλησιν, καὶ ἡ ἀρετὴ ἡ συνισταμένη εἰς τὴν ἠθικὴν βούλησιν εἶνε κατὰ ταῦτα ὡς ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως αὐτῆς γνῶσις λογική.

Οὕτως ἐποικοδομεῖται ἀμέσως ἐπὶ τῶν εὑρεθεισῶν νέων βάσεων τῆς γνώσεως ἡ σωκρατικὴ περὶ ἀρετῆς διδασκαλία· ἐπειδὴ δὲ καὶ ἡ περὶ τοῦ θείου συνείδησις ὡς καὶ ἡ πίστις πρὸς τὴν ἀθανασίαν

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

καὶ τὸ ὑπεύθυνον τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς δύνανται νἀποδειχθῶσιν ὡς ἔργα τῆς ἀνθρωπίνης συνειδήσεως, διὰ ταῦτα αἱ βάσεις τῆς γνώσεως, τῆς βουλήσεως καὶ τῆς πίστεως συνέχονται πρὸς ἀλλήλας στενῶς καὶ κατὰ τρόπον παρ' οὐδενὸς ἄλλου φιλοσόφου πρότερον ἀποδειχθέντα. Τὸ παρακωλῦον τὴν σκέψιν εἶνε αὐτὸ ἐκεῖνο τὸ παραλύον τὴν βούλησιν, ἤτοι αἱ ταπεινότεραι ὁρμαὶ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως. Καθ' ὅσον δὲ αὗται ὑπερνικῶνται, τόσῳ μεγαλειτέρα ἀποβαίνει ἡ ἁρμονία τοῦ ψυχικοῦ βίου, τόσῳ γαληνιώτερος καὶ ἠρεμώτερος καθίσταται ὁ ἄνθρωπος· οὕτω δὲ κατορθόνει νἀκούῃ ἀμέσως τὴν φωνὴν τοῦ θείου τὴν ἀποκαλυπτομένην ἐν αὐτῷ τῷ ἀνθρώπῳ, ὅταν δὲν κατασιγάζῃ αὐτὴν ἡ ἀνησυχία τοῦ ἐξωτερικοῦ βίου. Ὁ δὲ Σωκράτης εἶχε τὴν συνείδησιν τοιαύτης θείας φωνῆς ὁδηγούσης αὐτὸν πάντοτε καὶ παρακωλυούσης αὐτὸν νὰ τραπῇ ὁδὸν πεπλανημένην· ἐκάλει δ' αὐτὴν τὸ ἑαυτοῦ δαιμόνιον. Ἀκροώμενος δ' αὐτῆς ᾐσθάνετο τὴν παρουσίαν τοῦ θείου, ἐπιβαλλομένου μετ' ἀνωτάτης δυνάμεως ἐν ἐκείναις ταῖς περιστάσεσι καθ' ἃς ἡ ἰδία αὐτοῦ σκέψις δὲν κατέληγεν εἰς κρισίμους ἀποφάσεις.

Καὶ ἥκιστα μὲν προετίθετο ὁ Σωκράτης νὰ οἰκοδομήσῃ σύστημα διδασκαλίας ἐνιαῖον, ἀλλ' οὐχ ἧττον καθώρισεν ἀσφαλῶς τὰ κατὰ τὸ ἐπιστητὸν καὶ τὸ ἀληθῶς ἄξιον γνώσεως. Διελεύκανε δὲ πάντα τὰ καίρια ἐν τῇ σφαίρᾳ τῇ περιλαμβανούσῃ ἅπαντα ὅσα ὀφείλει νὰ γινώσκῃ ὁ ἄνθρωπος πρὸς ἐκπλήρωσιν τοῦ προορισμοῦ αὐτοῦ, οὕτω δ' ἐθεμελίωσεν ἠθικὴν διδασκαλίαν, περὶ ἧς δὲν ἠδύνατο νὰ γείνῃ σκέψις πρὸ τῆς ἀποδείξεως τῆς ἐσωτερικῆς συναφείας μεταξὺ τῆς σκέψεως καὶ τῆς βουλήσεως, μεταξὺ τοῦ ἀληθοῦς καὶ τοῦ ἀγαθοῦ.

Καὶ ἡ μέθοδος δὲ τοῦ φιλοσοφεῖν προήχθη ὑπ' αὐτοῦ οὐσιωδῶς. Πράγματι ἕνεκα τῆς σκοπουμένης παρ' αὐτοῦ ὁδηγίας τῶν ψυχῶν ὤφειλε νὰ καταβάλῃ ἰδιάζουσαν προσοχὴν ὅπως ἀντὶ τῆς διαλεκτικῆς τῶν σοφιστῶν εἰσαγάγῃ αὐστηρὰν ἀλληλουχίαν τῶν ἰδεῶν, ἐπειδὴ μόνον διὰ τῆς ἐν ταῖς ἀναπτυσσομέναις παρ' αὐτοῦ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἰδέαις συναφείας, μὴ δυναμένης νὰ προσβληθῇ καὶ διαλυθῇ, ἦτο κατορθωτὴ ἡ ἀπαρακλόνητος ἐμπέδωσις τῶν ἠθικῶν ἀληθειῶν. Καὶ ἀφωρμᾶτο μὲν ἀπὸ τῶν ἁπλῶν πραγμάτων, ἐξῆγε δ' ἐκ τῶν προθύμως εἰς αὐτὸν ὁμολογουμένων δεύτερόν τι καὶ τρίτον, ἅτινα ἐπ' ἴσης οὐδεμιᾶς ἠδύναντο νὰ τύχωσιν ἀντιρρήσεως, οὕτω δ' ἐσχηματίζετο ἄλυσις προτάσεων, ὧν ἡ τελευταία, ὅσον καὶ ἂν κατέπλησσε τὸ πρῶτον, ἦτο ἤδη δεδομένη σὺν τῇ ἀποδοχῇ τῆς πρώτης. Τὴν δὲ μέθοδον ταύτην τοῦ σκέπτεσθαι, τὴν ἐπαγωγήν, ὁ Σωκράτης ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος διαμορφώσας ἐν συνειδήσει μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων καὶ μεταχειρισθεὶς αὐτὴν σθεναρῶς καὶ ἐπιτυχῶς τοῦτο μὲν ὅπως ἐπιδείξῃ καταφανῶς τὴν μεγάλην ἐν τῇ σφαίρᾳ τοῦ ἀληθοῦς ὑφισταμένην ἀλληλουχίαν, τοῦτο δὲ ὅπως ἐνισχύσῃ παρὰ τοῖς συνοῦσι τὴν πίστιν εἰς τὸ δυνατὸν ἠθικῆς βεβαιότητος. Διὰ τῆς μεθόδου δὲ ταύτης ἅπασαι αἱ ἔννοιαι αἱ λαμβανόμεναι ὑπ' ὄψιν κατὰ τὰς περὶ ἠθικῆς ἐρεύνας διετάχθησαν τὸ πρῶτον ἀκριβῶς καὶ σαφῶς, καὶ διεγράφησαν τὰ πρὸς ἀλλήλας ὅρια αὐτῶν, ὡρίσθησαν δὲ τὰ χαρακτηριστικὰ αὐτῶν γνωρίσματα. Οὕτω δὲ ὁ Σωκράτης ἀπέβη ὁ ἱδρυτὴς τοῦ ὁ ρ ι σ μ ο ῦ, ἤτοι τῆς ἐπιστημονικῆς διαγραφῆς τῶν ὁρίων τῶν ἐννοιῶν [1].

Ἡ δὲ τελείωσις τῶν διαλεκτικῶν καὶ λογικῶν τούτων μεθόδων χαρακτηρίζει σπουδαίαν πρόοδον ἐν τῇ πνευματικῇ ἀναπτύξει τοῦ ἔθνους. Ἀληθῶς δὲ ἡ αὐστηρὰ καὶ ἀκόλουθος σκέψις εἶχε καθυστερήσει παρὰ τοῖς Ἕλλησι παρὰ πᾶσαν αὐτῶν τὴν ἐν τῇ λοιπῇ προόδῳ ἀνάπτυξιν· οἱ δὲ σοφισταὶ κατὰ τὸ φαινόμενον μόνον εἶχον ἀναπληρώσει τὴν ἔλλειψιν ταύτην διὰ τῆς μεταδόσεως διδαγμάτων ἑτοίμων καὶ συντετελεσμένων, καθ' ἃ δὲν ἀπῃτεῖτο αὐτενέργεια καὶ κόπωσις τῶν ἀκροατῶν. Ἀλλ' ὁ Σωκράτης δὲν ἤθελεν ἀκροατὰς θαυμάζοντας, ἀλλὰ φίλους συνερευνῶντας. Διὰ τοῦτον δὲ τὸν λόγον ἡ διδασκαλία αὐτοῦ διετήρησέ τι τὸ ζωηρὸν

[1] [*Ἀριστοτέλους* Μεταφυσ. XIII, 4· Δύο γάρ ἐστιν ἅ τις ἂν ἀποδοίη Σωκράτει δικαίως, τούς τ' ἐπακτικοὺς λόγους καὶ τὸ ὁρίζεσθαι καθ' ὅλου].

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

καὶ δημῶδες καὶ ἐξήγειρε σύντονον ἐνδιαφέρον, τοῦθ' ὅπερ οὐδέποτε δύναται νὰ συμβῇ εἰς τὴν ἀπὸ τρίποδος διδασκαλίαν. Πᾶς σωκρατικὸς διάλογος ἦτο μικρὸν δρᾶμα. Καὶ τὸ μὲν κατ' ἀρχὰς ἦτο πολλάκις ταπεινὸς καὶ ἀγοραῖος· ἀλλ' ὁ σαγηνευόμενος παρ' αὐτοῦ ἠσθάνετο μετ' οὐ πολὺ ἑαυτὸν δεσμευόμενον ὑπὸ τῆς δυνάμεως πνεύματος ἰσχυροῦ καὶ ἰδιορρύθμου, ὅπερ ἐπελαμβάνετο αὐτοῦ καὶ ὡδήγει αὐτὸν μετὰ τοιαύτης ἀσφαλείας, ὥστε δὲν ἠδύνατο νἀπαλλαγῇ αὐτοῦ. Τὸ δὲ τελικὸν πόρισμα εὑρίσκετο ἀπὸ κοινοῦ· καὶ ταῦτα διότι ὁ Σωκράτης δὲν ἤθελε νὰ ἐπαγάγῃ τι ἔξωθεν εἰς τοὺς ἀνθρώπους, δὲν ἤθελε νὰ ἐπιβάλῃ εἰς αὐτοὺς θεωρητικὰ διδάγματα μετὰ σοφιστικῆς δεξιότητος, ἀλλ' ἠγωνίζετο νὰ ἐξεγείρῃ ἐν αὐτοῖς τὴν κεκοιμημένην ὁρμὴν πρὸς ἰδίαν σκέψιν καὶ μόνον νὰ βοηθήσῃ αὐτοὺς ὅπως γεννήσωσιν αὐτοὶ τὰς ἐν ἑαυτοῖς λανθανούσας ἰδέας καὶ προκαλέσῃ τὴν συνείδησιν τῶν ἀληθειῶν ἐκείνων ἃς ἔφερον ἤδη ἐν ἑαυτοῖς ἀσυνειδήτως. Διὰ ταῦτα δὲ τὴν ψυχαγωγικὴν αὐτοῦ τέχνην ὠνόμαζε μαιευτικήν[1].

Τοιοῦτος ἦτο ὁ Ἀθηναῖος ὁ ἀποκρούων τὸ ὄνομα τοῦ διδασκάλου, ἅτε θέλων νὰ παρέχῃ μόνον τὴν βοήθειαν αὐτοῦ καὶ τὰς ὑπηρεσίας εἰς τοὺς ἄλλους καὶ νὰ εἶνε ἁπλοῦς συνερευνητὴς μετὰ τῶν συνόντων, ἀλλ' ὅμως ὑπάρξας ἔκκριτος διδάσκαλος τῶν συγχρόνων καὶ ἁπάντων τῶν μεταγενεστέρων αἰώνων, σοφὸς παρέχων τὴν εἰκόνα ἀνδρὸς ἀληθῶς ἐλευθέρου καὶ εὐτυχοῦς ἐν τῇ ἀκαταπονήτῳ ἐρεύνῃ καὶ τῇ μετ' ὀλιγωρίας ἑαυτοῦ ἀγάπῃ τοῦ πλησίον. Ὑπῆρξε φιλόσοφος διαλύσας ψευδοδιδασκαλίας κομπορρημονούσης δοκησισοφίας, ἐν χρόνοις δὲ καθ' οὓς ἅπαντες ἠρνοῦντο τὸ δυνατὸν οἱασδήποτε συνεννοήσεως ἱδρύσας τὸ κράτος ἀναμφισβητήτου ἀληθείας καὶ καθιερώσας σταθερὰς διὰ πάντας τοὺς χρόνους ἰσχυούσας μεθόδους τοῦ σκέπτεσθαι. Ὑπῆρξε πολίτης φιλόπατρις ἐργασθεὶς ἀκαταπονήτως, ὅπως παρορμήσῃ τοὺς συμ-

[1] [*Πλάτωνος* Θεαίτητος σ. 150 c· μαιεύεσθαί με ὁ θεὸς ἀναγκάζει, γεννᾶν δ' ἀπεκώλυσεν]. Περὶ δὲ τῆς ψυχαγωγίας καὶ τῆς ἀληθοῦς αὐτῆς ἐννοίας ἴδε Rheinisches Museum Τόμ. XVIII, σ. 473].

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

πολίτας πρὸς ἠθικὴν ἀνάπλασιν καὶ θεραπεύσῃ κατὰ μικρὸν δι' αὐτῆς τὰ τρωτὰ τῆς κοινωνίας καὶ τῆς πολιτείας. Ἂν δὲ ἡ ἐπιστήμη ἐπεβάλλετο νὰ παράσχῃ ὅ τι δὲν κατώρθονεν ἡ τέχνη, ἂν ἡ φιλοσοφία ἐπεβάλλετο νὰ ἐπανορθώσῃ τὰς ὑπὸ τῆς σοφιστικῆς προξενηθείσας ζημίας, τοῦτο ἠδύνατο νὰ γείνῃ μόνον καθ' ὃν τρόπον ἤθελεν ὁ Σωκράτης. Διὸ ἔτεινεν εἰς τοὺς συμπολίτας τὴν σώτειραν χεῖρα. Πῶς δ' ἐδεξιώθησαν αὐτὴν ἐκεῖνοι;

Οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἠγάπων τοὺς ἄνδρας ἐκείνους τοὺς θέλοντας νὰ διαφέρωσι τῶν ἄλλων, ἰδίως δὲ τοὺς ἰδιοτρόπους ἐκείνους τοὺς μὴ πορευομένους ἡσύχως ἰδίαν ὁδὸν καὶ μὴ ἀποσυρομένους ἀπὸ τοῦ κόσμου, καθ' ἃ ὁ Τίμων, ἀλλὰ συνωστιζουμένους ἐν μέσῳ τῶν ἀνθρώπων καὶ θέλοντας νὰ νουθετῶσι καὶ παιδαγωγῶσιν αὐτούς, καθ' ἃ ἔπραττεν ὁ Σωκράτης. Καὶ δὴ ἦτο πράγματι δυσαρεστότατον εἰς Ἀθηναῖον περίβλεπτον τὸ νὰ περιπλακῇ καθ' ἣν ὥραν ἐπορεύετο εἰς τὴν βουλὴν ἢ τὴν ἡλιαίαν ἀπροόπτως εἰς διάλογον ἀποσκοποῦντα εἰς τὴν σύγχυσιν αὐτοῦ, τὴν διακλόνησιν τῆς ἀδιαταράκτου ἐφ' ἑαυτὸν πεποιθήσεως καὶ τέλος τὴν γελοιοποίησιν αὐτοῦ. Καὶ ἐν μὲν ἄλλαις πόλεσι τοιοῦτοι διάλογοι σπανίως ἦσαν καθ' ὅλου δυνατοί. Ἀλλ' ἐν Ἀθήναις ἡ στωμυλία ἦτο οὕτω μεγάλη, ὥστε πολλοὶ ἐσαγηνεύοντο ὑπ' αὐτῆς, καὶ κατὰ μικρὸν ἀπέβη μέγιστος ὁ ἀριθμὸς ἐκείνων οἵτινες εἶχον ἀναγκασθῇ νὰ ὑποχωρήσωσιν εἰς τὸν δυσάρεστον ἐκεῖνον ἐρωτητικὸν καὶ ἀνεμιμνήσκοντο καθ' ὅλον τὸν βίον ἐπωδύνως ταπεινώσεώς τινος ἣν εἶχον ὑποστῇ παρ' αὐτοῦ. Ἀλλὰ πλεῖστον ὅσον ἐμίσουν αὐτὸν ἐκεῖνοι, οἵτινες εἶχον μὲν συναρπασθῇ ὑπὸ τῶν λόγων αὐτοῦ καὶ συγκινηθῇ μέχρι δακρύων κατὰ τὴν προκληθεῖσαν ὀδυνηρὰν ἐξέτασιν ἑαυτῶν, ἔπειτα δὲ περιέπεσον καὶ πάλιν εἰς τὸν πρότερον βίον καὶ τώρα ἠρυθρίων ἐπὶ τῇ παροδικῇ αὐτῶν ἐκείνῃ ἀδυναμίᾳ. Οὕτω δὲ καθημερινὴ πεῖρα ἐδίδασκε τὸν Σωκράτην, ὅτι ἡ ἐξέτασις τῶν ἀνθρώπων ἦτο τὸ μάλιστα ἄχαρι τῶν ἔργων, ὅπερ ἠδύνατό τις νὰ μετέρχηται ἐν Ἀθήναις, καὶ παρίστατο ἀνάγκη τῆς ἱερᾶς καὶ σοβαρᾶς μετ' αὐτοθυσίας πίστεως εἰς τὴν ἰδίαν κλῆσιν,

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ὅπως πείθηται ἀπαύστως εἰς τὸ δαιμόνιον τὸ ἄγον αὐτὸν καθ' ἑκάστην πρωίαν καὶ πάλιν ἐν μέσῳ τῶν ἀνθρώπων.

Ἀλλ' ἡ δυσμένεια τῶν Ἀθηναίων εἶχε καὶ λόγους καθολικωτέρους καὶ βαθυτέρους. Ἀποδεικνύεται δὲ τοῦτο σαφέστατα ἐκ τῶν ἐπιθέσεων τῆς κωμῳδίας. Μισῶ τὸν Σωκράτην, ἔλεγεν ὁ Εὔπολις ἔν τινι κωμῳδίᾳ,

> *Μισῶ δ' ἐγὼ καὶ Σωκράτην, τὸν πτωχὸν ἀδολέσχην,*
> *ὃς τἄλλα μὲν πεφρόντικεν,*
> *ὁπόθεν δὲ καταφαγεῖν ἔχειν τούτου κατημέληκεν* [1].

Πολὺ δὲ δριμύτεραι ἦσαν αἱ ἐπιθέσεις τοῦ Ἀριστοφάνους. Μετεῖχε καὶ οὗτος μετὰ τοῦ Εὐπόλιδος καὶ τοῦ Κρατίνου τῶν αὐτῶν ἀρχαιοτρόπων περὶ τῶν κατὰ τὸν βίον ἀντιλήψεων τῶν Ἀθηναίων, καὶ ἐθεώρει τοὺς ἀπόλιδας σοφιστὰς τοὺς περὶ αὐτοὺς ἀθροίζοντας τὰ τέκνα τῶν πολιτῶν διαφθορεῖς τῆς πολιτείας. Καίτοι δὲ ἦτο ἀδύνατον νὰ διαλανθάνῃ αὐτὸν ἡ διαφορὰ μεταξὺ τοῦ Σωκράτους καὶ τῶν σοφιστῶν, καίτοι οὐδαμῶς ἐτάσσετο εἰς τοὺς ἰδίᾳ ἐχθαίροντας αὐτὸν τὸν Σωκράτην, πρὸς ὃν ἀπ' ἐναντίας φαίνεται ἐλθὼν εἰς ποιάν τινα φιλικὴν ἐπικοινωνίαν, ἀλλ' ὅμως ὑπελάμβανεν ὡς ποιητὴς καὶ φιλόπατρις πολίτης δικαίωμα αὐτοῦ καὶ καθῆκον νὰ πολεμήσῃ τὸν Σωκράτην ὡς σοφιστήν, καὶ δὴ ὡς τὸν κινδυνωδέστατον ἁπάντων. Ὁ ἀρχαιότροπος Ἀθηναῖος ἐχαλέπαινεν ἐπὶ τοῖς πολυώροις ἐκείνοις ἐν πλήρει ἡμέρᾳ διαλόγοις, δι' ὧν οἱ νέοι ἀπεσπῶντο ἀπὸ τῶν παλαιστρῶν, ἐπὶ ταῖς λεπτολόγοις ἐκείναις συζητήσεσι περὶ ἠθικῶν καὶ πολιτικῶν πραγμάτων, περὶ ὧν ὑπετίθετο, ὅτι πᾶς τέλειος πολίτης εἶχεν οἰκοθεν ἰδίαν κρίσιν. Ἂν ἐξετάζωνται τὰ πάντα, δύνανται καὶ ναπορριφθῶσι τὰ πάντα· τί δὲ θἀπογείνῃ ἡ πολιτεία, ἂν θεωρηθῶσιν ἔχοντα κῦρος ἐκεῖνα μόνον ὅσα ἐγκριθῶσιν ὑπὸ τῆς κριτικῆς ἐξετάσεως τοῦ πρώτου τυχόντος σοφιστοῦ; Ἂν εἶνε δυνατὸν νὰ εἶνε τὰ πάντα διδακτὰ καὶ νὰ δύνανται τὰ πάντα νὰ κτηθῶσι διὰ τῆς σκέψεως, τότε κατα-

[1] Meineke Fragmenta Comicorum Graecorum Τόμ. Β' σ. 553.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

λύεται κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Ἀριστοφάνους ἡ γνησία ἀρετὴ τῶν πολιτῶν, ἥτις ὀφείλει νὰ εἶνέ τι σύμφυτον καὶ συγγενές. Πᾶσα δρᾶσις καὶ δεξιότης περιορίζεται νῦν εἰς ἀργὴν γνῶσιν· μονομερὴς δὲ παίδευσις τῆς διανοίας ἐκνευρίζει τοὺς ἀνθρώπους καὶ καθιστάνει αὐτοὺς ἀδιαφόρους πρὸς τὴν πατρίδα καὶ τὴν θρησκείαν. Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως δὲ ταύτης ἀπορρίπτει ὁ ποιητὴς πᾶσαν παίδευσιν τῶν νέων ἐπιτελουμένην δι' ἐξετάσεως καὶ γνώσεως καὶ ἐπαινεῖ τοὺς νεαροὺς Ἀθηναίους τοὺς μὴ ἔχοντας διάθεσιν νὰ διέρχωνται τὸν χρόνον ἀργοὶ καὶ λάλοι παρακαθήμενοι παρὰ τῷ Σωκράτει [1].

Καὶ ἡ ἱερατικὴ δὲ φατρία κατεπολέμει τὸν Σωκράτην, εἰ καὶ ἡ ἀνωτάτη ἐν τοῖς θρησκευτικοῖς πράγμασιν ἀρχὴ ἡ ἀπὸ ἀρχαίων χρόνων ὑφισταμένη ἐν Ἑλλάδι καὶ τοὐλάχιστον μὴ ἀναπληρωθεῖσα ὑπὸ ἄλλης τινὸς εἶχε κηρυχθῇ ὑπὲρ αὐτοῦ, καὶ δὴ κατ' εἰςήγησιν τοῦ Χαιρεφῶντος, ὅστις ἀπὸ νεότητος εἶχε προσκολληθῇ εἰς τὸν Σωκράτην μετ' ἀγάπης μανικῆς. Ἦτο δὲ ὁ Χαιρήμων ἐνθουσιώδης τὴν φύσιν, εἴπερ τι δὲ καὶ ἄλλο ἐπεθύμει, ὅπως ἡ εὐεργετικὴ ἐπίδρασις, ἧς πεῖραν εἶχε λάβει ἐν τῇ ἰδίᾳ ψυχῇ, δυνηθῇ νὰ μεταδοθῇ εὐρύτατα καὶ εἰς τοὺς συμπολίτας. Διὰ ταῦτα δὲ εἰργάσθη ὅπως ἐπιτύχῃ καὶ ἔξωθεν ἐπίδειξιν τιμῆς πρὸς τὸν

[1] ***Ἀριστοφάνης*** ἐν Βατράχοις στ. 1491 κ. ἑ. Ὁ Σωκράτης ὑπεραμύνεται ἑαυτοῦ ἐναντίων τῶν ἐν ταῖς Νεφέλαις ἐπιθέσεων τοῦ Ἀριστοφάνους, ἀλλ' οὔτε παρ' αὐτῷ, οὔτε παρὰ τοῖς μαθηταῖς εὑρίσκεται ἴχνος μνησικακίας ἐναντίον τοῦ Ἀριστοφάνους.

Ζωηρὰν δὲ εἰκόνα τῶν κατὰ τὰς Ἀθήνας ἐν ἐκείνοις τοῖς χρόνοις παρέχει ἡ παράστασις τῶν Κολάκων ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Καλλίου παρὰ τῷ ***Εὐπόλιδι*** καὶ ἡ τοῦ ***Ξενοφῶντος***, ὅστις ἐν τῷ Συμποσίῳ παριστάνει τὴν ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Καλλίου, συμπαρισταμένων τοῦ Σωκράτους, τοῦ Ἀντισθένους καὶ ἄλλων, τελεσθεῖσαν χάριν τοῦ κεχαρισμένου τῷ Καλλίᾳ νικητοῦ ἐν τοῖς Παναθηναίοις Αὐτολύκου (420 π. Χ. Ὀλυμπ. 89, 4) ἑορτὴν ἐν συγκρίσει πρὸς τὸν ***Πλάτωνα***, ὅστις ἐν τῷ Πρωταγόρᾳ παριστάνει τὸν θεῖον ὡς ἤδη εἰς πτωχείαν περιπεσόντα σπάταλον. Πρβλ. [τὸ ἀπόσπασμα τοῦ ***Εὐπόλιδος*** παρὰ] Meineke Fragmenta Comicorum Graecorum Τόμ. Β' σ. [488· Παρὰ τῷδε Καλλίᾳ πολλὴ θυμηδία, —ἵνα πάραμὲν κάραβοι καὶ βατίδες καὶ λαγῷ, καὶ γυναῖκες εἰλίποδες]. Ὡς ἔπαθλον δὲ τῆς κολακείας προέβαλεν ὁ Καλλίας εἰς τοὺς ἐντίμους ξένους χρυσοῦν κύπελλον, ἀλλ' οὗτοι συναπήγαγον ἀργυρώματα καὶ πολύτιμα οἰκιακὰ σκεύη. Ἤρχισε δὲ ὁ Καλλίας ἐκπίπτων ἤδη ἀπὸ τοῦ 414 π. Χ. Πρβλ. τὸ τοῦ ***Ἀριστοφάνους*** (Ὄρνιθ. στ. 234) πτερορρυεῖ.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

πολλαχῶς παραγνωρισθέντα φίλον, καὶ ἤνεγκε, καθ' ἃ λέγεται, ἐκ Δελφῶν τὸν χρησμὸν ἐκεῖνον δι' οὗ ὁ Σωκράτης ἐκηρύσσετο σοφώτατος πάντων τῶν Ἑλλήνων [1]. Καὶ δὲν ἴσχυε μὲν τὸ ἀπόφθεγμα τοῦτο νὰ παράσχῃ εἰς αὐτὸν τὸν φιλόσοφον ἔτι ἀνωτέραν πεποίθησιν περὶ τῆς ἐντολῆς αὐτοῦ, οὐδὲ ἠδύνατο νὰ διαλύσῃ τὴν πρὸς αὐτὸν ἀντιπάθειαν τοῦ πλήθους· ἀλλ' ὅμως ἠδύνατό τις νὰναμένῃ, ὅτι δι' αὐτοῦ ἔμελλε νὰ ἐξασθενηθῇ ἡ περὶ αὐτοῦ ὑπόνοια ὡς κινδυνώδους ψευδοδιδασκάλου· ὑπὸ ταύτην δὲ τὴν ἔποψιν εὐχαρίστως ἀπεδέχθη, ὡς εἰκὸς, αὐτὸς ἐκεῖνος τὴν γνώμην τοῦ ἐν Δελφοῖς θεοῦ. Ἄλλως δὲ ὁ Σωκράτης ἐθεώρει ἀκόμη τὸ μαντεῖον τιμιώτατον κέντρον τοῦ ἔθνους καὶ σύμβολον θρησκευτικῆς ἐπικοινωνίας τῶν Ἑλλήνων· ἀποκρούων δὲ πᾶσαν ἄκαιρον πολυπραγμοσύνην περὶ τοῦ ὀρθοῦ τρόπου τῆς λατρείας τοῦ θείου, ἠκολούθει τοῦτο πράττων ὅλως τὸ παράδειγμα τοῦ δελφικοῦ μαντείου, ὅπερ εἰς πάσας τὰς τοιαύτας ἐρωτήσεις συνείθιζε νὰ δίδῃ τὴν πρόχειρον ἀπάντησιν, ὅτι οἱ θεοὶ πρέπει νὰ λατρεύωνται κατὰ τὰ πάτρια. Ἀλλὰ καὶ τοὺς Δελφοὺς ἀφ' ἑτέρου δὲν ἠδύνατο νὰ λανθάνῃ τὸ ἀξίωμα ἀνδρὸς ὅστις ἐπανέφερε ταπιστοῦντα πλήθη εἰς τὴν πρὸς τὰ ἱερὰ πράγματα εὐλάβειαν· εἰς δὲ τοὺς συγχρόνους τοὺς μετὰ περιφρονήσεως χλευάζοντας πᾶν ὅ τι ἀρχαϊκὸν καὶ ἐπιδιώκοντας μετὰ σπουδῆς τὰς ἀπατηλὰς λάμψεις τῆς συγχρόνου σοφιστείας προέβαλλε τοὺς παναρχαίους χρησμοὺς τῶν ἱερῶν, οἵτινες ἐδέοντό ποτε σοβαρᾶς μελέτης, ὅπως διαγνωσθῇ ὁ ἐν αὐτοῖς ἐναποκεκρυμμένος πλοῦτος ἀφθάρτου ἀληθείας. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ὁρμὴ πρὸς ἐλευθέραν ἔρευναν δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ συγκρατηθῇ, ὤφειλον καὶ οἱ ἱερεῖς νὰ διαγνώσωσιν, ὅτι αὕτη ἦτο ἡ μόνη ὁδὸς πρὸς διάσωσιν τῆς πατρίου θρησκείας.

Ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ ἔνδειξις τῆς τιμῆς τῆς παρὰ τῶν Δελφῶν ἀπονεμηθείσης εἰς τὸν Σωκράτην δὲν ἤρκεσε νὰ προστατεύσῃ αὐτὸν ἀπὸ τῆς ὑπονοίας τῆς ἀθείας. Ἡ μὲν ἱερατικὴ ἐν Ἀθήναις φατρία κατελήφθη ὑπὸ πάθους μεγίστου καὶ δυσαναλόγου πρὸς

[1] *Πλάτωνος* Ἀπολογ. 20.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τὰς ὑπαρχούσας ὀλίγας περὶ πραγματικῆς ἐπιτυχίας ἐλπίδας· ἐθεώρει δὲ πᾶσαν φιλοσοφικὴν συζήτησιν περὶ θρησκευτικῶν ἀληθειῶν ὡς βεβήλωσιν, ὁ δὲ Σωκράτης ἐθεωρήθη ἐφάμιλλος τοῦ Διαγόρου. Τέλος δὲ οἱ δημοκρατικοί, οἵτινες μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς δημοκρατίας ἀπετέλουν τὴν κρατοῦσαν φατρίαν, ἐμίσουν τὴν φιλοσοφίαν, ἐπειδὴ ἐκ τῆς σχολῆς αὐτῆς εἶχον ἐξέλθει πολλοὶ τῶν ὀλιγαρχικῶν. Οὐ μόνον ὁ Κριτίας καὶ ὁ Θηραμένης, ἀλλὰ καὶ ὁ Πυθόδωρος, ὁ ἄρχων τοῦ ἔτους τῆς ἀναρχίας [1], ὁ Ἀριστοτέλης, εἷς τῶν τετρακοσίων καὶ τῶν τριάκοντα [2], ὁ Χαρμίδης [3] καὶ ἄλλοι ἦσαν ἄνδρες γνωστοὶ ἐπὶ τῇ φιλοσοφικῇ αὐτῶν παιδεύσει. Κατὰ ταῦτα φιλοσοφία καὶ ἀντίδρασις πρὸς τὸ καθεστὼς πολίτευμα ἐφαίνοντο πράγματα ἀναγκαίως συνδεδεμένα πρὸς ἄλληλα. Διὰ βραχέων δ' εἰπεῖν ὁ Σωκράτης εὗρισκεν ἀπανταχοῦ ἀντιρρήσεις· καί τινες μὲν ἐθεώρουν αὐτὸν ὑπὲρ μέτρον ἐμμένοντα εἰς τὸ καθεστὼς, ἄλλοι δὲ ὑπεράγαν ἐλευθερόφρονα, καὶ εἶχεν ἐναντίους αὐτοῦ τούς τε σοφιστὰς καὶ τοὺς ἐχθροὺς τῆς σοφιστικῆς, τούς τε αὐστηρῶς ὀρθοδοξοῦντας καὶ τοὺς ἀπίστους, τούς τε ἀρχαιοτρόπους φιλοπάτριδας καὶ τοὺς ὑπεραμυνομένους τῆς ἀνανεωθείσης δημοκρατίας.

Ἀλλὰ παρὰ πάσας ταύτας τὰς ἔχθρας δὲν ἠπειλεῖτο αὐτὴ ἡ ἀσφάλεια τοῦ Σωκράτους, ἐπειδὴ ὁ βίος αὐτοῦ ἦτο ἄμεμπτος καὶ εὐσυνειδήτως ἀπέφευγε πᾶσαν παρανομίαν. Ἀλλὰ μετὰ τὴν παλινόρθωσιν τῆς δημοκρατίας πολλαὶ περιστάσεις συνεπελθοῦσαι ἐκλόνησαν τὸ ἀξίωμ' αὐτοῦ ἐν Ἀθήναις καὶ ἤγαγον αὐτὸν εἰς κίνδυνον.

Εἶχον δῆλα δὴ ἀρχίσει ἤδη πρὸ τῆς τελείας ἐκνικήσεως τῶν τριάκοντα κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον καθ' ὃν καὶ μετὰ τὴν κατάλυσιν τῶν τετρακοσίων παντοῖαι δίκαι ἐναντίον τῶν συμμετόχων καὶ

[1] Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Δ' σ. 61 καὶ 67].
[2] [Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Δ' σ. 687].
[3] Χαρμίδης ὁ Γλαύκωνος ἦτο τῶν δίκα ἐν Πειραιεῖ. Ἴδε *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. 11, 4, 19.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ὀπαδῶν τῆς ὀλιγαρχίας. Γνωστοτάτη δὲ τούτων τῶν δικῶν εἶνε ἡ τοῦ Λυσίου κατὰ τοῦ Ἐρατοσθένους, τοῦ ὑπάρξαντος τῶν τριάκοντα, τοῦ μόνου πλὴν τοῦ Φείδωνος ποιησαμένου χρῆσιν τῆς μετ' ἐπιεικείας χορηγηθείσης συμμετοχῆς εἰς τὴν ἀμνηστίαν μετὰ ὑποβολὴν εὐθυνῶν. Ὁ Ἐρατοσθένης ἐπειράθη νὰ σωθῇ ἰδίως διὰ τῆς ἐξάρσεως τῆς ἀντιθέσεως μεταξὺ τῶν περὶ τὸν Κριτίαν καὶ τῶν περὶ τὸν Θηραμένην, ὠφέλει δὲ αὐτὸν τὸ γεγονὸς, ὅτι ὁ Θηραμένης ἐθεωρεῖτο τότε μάρτυς τοῦ ὑπὲρ τῶν ἐλευθεριῶν τοῦ δήμου ἀγῶνος. Ἀλλὰ κατὰ τοῦ Ἐρατοσθένους ἀντεπεξῆλθεν ὡς κατήγορος ὁ Λυσίας, καὶ ταῦτα πιθανῶς κατὰ τὴν περὶ τῶν εὐθυνῶν γενομένην δίκην [1]. Εἶχε δὲ ὁ Λυσίας πάθει ἐπὶ τῶν τριάκοντα εἴπερ τις καὶ ἄλλος. Καὶ εἶχε μὲν στερηθῇ ἄνευ οὐδενὸς λόγου τῆς πατρικῆς κληρονομίας, εἶχε δὲ ἀποβάλει τὸν ἀδελφὸν Πολέμαρχον παρανόμως θανατωθέντα, καὶ αὐτὸς δ' ἐκεῖνος μόλις εἶχε διαφύγει τὸν θάνατον. Αὐτὸ λοιπὸν τὸ καθῆκον τῆς ἐκδικήσεως τοῦ συγγενικοῦ αἵματος ἦτο τὸ παρορμῶν τὸν Λυσίαν ἐμφανιζόμενον αὐτὸν πρὸ τοῦ δικαστηρίου καὶ ζητοῦντα εὐθύνας παρὰ τοῦ αἰτίου τοῦ φόνου. Ἀλλ' ἀντεπεξερχόμενος ὁ Λυσίας ἐναντίον τοῦ φονέως τοῦ ἀδελφοῦ ἀναγκαίως συνεπιλαμβάνεται καὶ τῆς ἐξετάσεως τῶν κατὰ τὸν δημόσιον βίον, καὶ ὁ λόγος αὐτοῦ ἀποβαίνει λόγος πολιτικὸς, ἐν ᾧ ζωγραφεῖ τὴν εἰκόνα τῆς τυραννίδος διὰ τῶν σκοτεινοτάτων χρωμάτων, ἰδίως δὲ καὶ ἀπογυμνόνει τοῦ περιβάλλοντος αὐτὴν ψευδοῦς μεγαλείου τὴν εἰκόνα τοῦ Θηραμένους, οὗ ἡ φιλία ἐπεδεικνύετο νῦν ὡς πρόσχημα σωτηρίας, παριστάνων, ὅτι ὁ μηχανορράφος ἐκεῖνος δὲν ἀπέθανε χάριν τοῦ δήμου, ἀλλ' ἕνεκα τῆς ἰδίας αὐτοῦ κακίας, δι' ἣν ἐκρίθη ἄξιος θανάτου παρά τε τῶν ὀλιγαρχικῶν καὶ τῶν δημοκρατικῶν.

Ὁ λόγος οὗτος ὑπῆρξε κατηγορία συμπάντων τῶν ὀλιγαρχι-

[1] Ὁ Κατὰ Ἐρατοσθένους λόγος τοῦ Λυσίου ἐξεφωνήθη τὸν ἐνιαυτὸν τῆς ἀρχῆς τοῦ Εὐκλείδου Ἴδε Rauchenstein [ἐκδ. ***Λυσίου***] σ. 12. Frohberger [ἐκδ. ***Λυσίου***] σ. 12. Frohberger [ἐκδ. Λυσίου] σ. 16 κ. ἑ. Blass Attische Beredsamkeit [bis auf Lysias] Τόμ. Α' ἐκδ. 6' σ. 240.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

κῶν, ἐμπνεομένη ὑπὸ βαθείας συναισθήσεως τοῦ δικαίου, καὶ ἔκκλησις πρὸς ἐκδίκησιν ἐξ ὀνόματος τῶν παθόντων μετοίκων τῶν Ἀθηνῶν καὶ πάντων τῶν ἄλλως πολλῶν ἐκείνων πολιτῶν οἵτινες εἶχον ὑποστῆ βαρύτατα δεινά. Ἂν δὲ ἡ ἔκκλησις αὕτη ἐτύγχανεν ἀκροάσεως καὶ μιμήσεως, ἡ ὅλη πόλις ἔμελλεν, ὡς εἰκός, νὰ περιπλακῇ ἐκ νέου εἰς ἀγῶνας φοβερούς.

Διὰ ταῦτα δὲ μετὰ τὴν δίκην ταύτην ἀνενεώθη ἡ συνδιαλλαγὴ τῶν φατριῶν, ἥτις μέχρις ἐκείνης τῆς ὥρας μόνον κατὰ τὸ φαινόμενον εἶχεν ἐπιτελεσθῆ, καὶ ἐπεκυρώθη ἐπισήμως δι' ὅρκων, ψηφισθείσης τῆς διὰ τῆς ἀμνηστίας ἐν τῷ μέλλοντι ἀποφυγῆς πασῶν τῶν ὁμοίων δικῶν. Ὁ περὶ ἀμνηστίας νόμος [1] ἀπέβη ἡ βάσις τῆς νέας πολιτικῆς τάξεως, βουλευταὶ δὲ καὶ ἡλιασταὶ ὤμνυον καθ' ἕκαστον ἔτος τὴν τήρησιν αὐτοῦ, καὶ ὑπὸ τὴν εὐεργετικὴν ἐπίδρασιν τοῦ Θρασυβούλου καὶ τοῦ Ἀρχίνου, τοῦ μετὰ τοὺς θεοὺς αἰτιωτάτου τῆς καθόδου τοῦ δήμου κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ Δημοσθένους [2], ἐπετεύχθη ἡ ἀποκατάστασις τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ὁμονοίας. Ἡ δὲ καθολικὴ ἀτονία τῶν πνευμάτων, ὁ ἀπὸ τῆς Σπάρτης φόβος καὶ ἡ ὀρθὴ σκέψις, ὅτι ἡ πόλις εἶχε πρὸ παντὸς ἀνάγκην ἡσυχίας, ταῦτα πάντα ἦσαν στηρίγματα τῆς σωτηρίας πολιτείας τῶν φιλοπατρίδων ἐκείνων ἀνδρῶν.

Ἀλλ' ὅμως ἡ κατάστασις ἐκείνη τῶν πραγμάτων δὲν διήρκεσεν ἐπὶ μακρόν. Αἱ ἐμπαθεῖς ἀντιθέσεις ἐξηγέρθησαν καὶ πάλιν, ἐν τοῖς ἠρημωμένοις οἴκοις ἤμασσον καὶ πάλιν αἱ ἀρχαῖαι πληγαί, καὶ ἡ συντεχνία τῶν συκοφαντῶν παρουσιάσθη καὶ πάλιν, ἐπωφελουμένη τὰς πρὸς τὸ ἔργον αὐτῆς εἴπερ ποτὲ ἐπικαιροτάτας περιστάσεις. Ἡ δὲ καταλληλοτάτη εὐκαιρία εὑρίσκετο κατὰ τὴν δημοσίαν συνῳδὰ τῷ καθεστῶτι δοκιμασίαν ἁπάντων τῶν κληρουμένων ἢ ἐκλεγομένων ὡς ἀρχόντων. Κατ' αὐτὴν ἠδύναντο, χωρὶς νὰ καταφύγωσιν αὐτόχρημα εἰς παράβασιν τοῦ περὶ ἀμνηστίας νόμου, νὰναπτύξωσι πάλιν τὸν κατάλογον τῶν

[1] Ἴδ. ἀνωτέρω Τόμ. Δ' σ. 69.
[2] *Δημοσθένους* Κατὰ Τιμοκράτους 135.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἀρχαίων ἁμαρτημάτων· ὁ δὲ κατὰ τὴν περίστασιν ἐκείνην μετὰ ζωηρὰν παράστασιν τῶν ὀλιγαρχικῶν σκευωριῶν προτιθεὶς τὴν ἐρώτησιν, ἂν ἄνδρες συμμετασχόντες αὐτῶν ἦσαν ἄξιοι νὰ περιβληθῶσιν ἀρχὰς τυγχανούσας τῆς ἐμπιστοσύνης τοῦ δήμου, ἠδύνατο νὰ εἶνε βέβαιος, ὅτι ἔμελλε νὰ τύχῃ ἐπιδοκιμασίας καὶ ἀξιωθῇ εὐκόλως τῆς δόξης ἀνδρὸς δημοφιλοῦς. Ἀλλὰ δὲν περιωρίσθησαν εἰς τοὺς πράγματι συμμετασχόντας τῶν ἔργων τῶν τυράννων, καθιδρύθη δὲ καὶ δευτέρα τις τάξις πολιτῶν ὑπόπτων ἐπὶ τοῖς φρονήμασιν αὐτῶν, εἰς οὓς συμπεριελήφθησαν πάντες ἐκεῖνοι ὅσοι ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς τρομοκρατίας εἶχον ἐγκαταμείνει ἥσυχοι καὶ ἀκαταδίωκτοι ἐν Ἀθήναις.

Ἐπ' εὐκαιρίᾳ δὲ δοκιμασίας, καθ' ἣν ὑπεβλήθησαν ἐνστάσεις ἐναντίον τοῦ ἐκλεχθέντος ἕνεκα τοιούτων λόγων, ἀνέλαβεν ὁ Λυσίας τὴν ὑπεράσπισιν, ἐπιχειρήσας νὰ ἐκθέσῃ κατ' αὐτὴν μετὰ σωφροσύνης καὶ τελείας ἠρεμίας τὸ συμφέρον εἰς τὴν πόλιν κατ' ἀφαίρεσιν παντὸς προσωπικοῦ λόγου. Ὁ δὲ λόγος αὐτοῦ περιεῖχε τὴν γνώμην τῶν σωφρόνων, οἵτινες εἴπερ τι καὶ ἄλλο ἐφοβοῦντο τὴν αὔξησιν τῆς στάσεως καὶ τὴν ἐκ νέου διὰ μνησικάκων ὑπονοιῶν εἰς φατρίας διάσπασιν τοῦ μόλις ὁμονοήσαντος δήμου.

« Οὐδεὶς ἀνθρώπων, εἶπεν, εἶνε φύσει οὔτε ὀλιγαρχικὸς οὔτε δημοτικός, ἀλλ' ἕκαστος προθυμεῖται νὰ καταστήσῃ τὴν συμφέρουσαν αὐτῷ πολιτείαν· ὥστ' ἐξαρτᾶται ἀπὸ τῆς διαγωγῆς τοῦ δήμου τὸ νὰ ἐπιθυμῶσιν οἱ πλεῖστοι τὴν καθεστῶσαν πολιτικὴν τάξιν. Ἐπὶ δὲ τῆς προτέρας δημοκρατίας ἦσαν πολλοὶ οἱ κλέπτοντες τὰ δημόσια, οἱ δωροδοκοῦντες καὶ οἱ [διὰ συκοφαντιῶν] ἄγοντες τοὺς συμμάχους εἰς ἀποστασίας. Ἂν δὲ οἱ τριάκοντα ἤθελον τιμωρήσει τούτους μόνους, ἤθελον ἀξιωθῆ ἐπαίνων καὶ παρ' ὑμῶν ὡς ἄνδρες ἀγαθοί· ἀλλ' ὑμεῖς ἠγανακτεῖτε κατ' αὐτῶν δικαίως, ἐπειδὴ ἕνεκα τῶν παρ' ἐκείνων ἡμαρτημένων ἠξίουν νὰ πάσχῃ κακῶς ἅπαν τὸ πλῆθος. Μὴ προβῆτε λοιπὸν εἰς τὸ αὐτὸ σφάλμα· ἀλλ' ἀναλογίσθητε καὶ τὰ ἁμαρτήματα ἅτινα ἤγαγον εἰς τὴν κατάλυσιν τῶν ὑμετέρων ἐχθρῶν. Πράγματι ἐφ' ὅσον ἠκούετε, ὅτι

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἅπαντες οἱ ἐν τῷ ἄστει εἶχον τὴν αὐτὴν γνώμην, μικρὰς ἐλπίδας εἴχετε τῆς καθόδου· ἀλλ' ὅτ' ἐμάθετε, ὅτι οἱ πλεῖστοι τῶν πολιτῶν εἶχον ἐκκηρυχθῆ ἐκ τοῦ ἄστεως, οἱ δὲ τρισχίλιοι ἐστασίαζον καὶ οἱ τριάκοντα δὲν εἶχον τὴν αὐτὴν γνώμην, τότ' ἐπῆλθεν ἐκεῖνο ὅπερ εἴχετε εὐχηθῆ εἰς τοὺς θεούς, ἐπειδὴ ἐγινώσκετε, ὅτι διὰ τὴν τῶν τριάκοντα πονηρίαν πολὺ μᾶλλον ἢ διὰ τὴν τῶν φευγόντων δύναμιν ἐμέλλετε νὰ τύχητε τοῦ σκοπουμένου. Διὰ ταῦτα πρέπει, χρώμενοι τοῖς πρότερον γεγενημένοις ὡς παραδείγμασιν, ἐκείνους νὰ θεωρῆτε δημοτικωτάτους, οἵτινες ἐμμένουσιν εἰς τοὺς ὅρκους [καὶ τὰς συνθήκας], νομίζοντες, ὅτι τῶν ἐχθρῶν τῆς πόλεως μεγίστη τιμωρία ἔσται ἡ θέα τῆς ὑμετέρας ὁμονοίας. Πρέπει δὲ νὰ μάθητε, ὅτι οἱ ἐν ἐξορίᾳ εὑρισκόμενοι τῶν ἐπιζώντων ὀλιγαρχικῶν ὑπὲρ πᾶν ἄλλο ἐπιθυμοῦσι τὸ νὰ διαβάλλωνται καὶ ἀτιμάζωνται ὡς πλεῖστοι τῶν πολιτῶν, ἐλπίζοντες, ὅτι οἱ ὑφ' ὑμῶν ἀδικούμενοι ἔσονται σύμμαχοι αὐτῶν, μάλιστα δ' ἐπιθυμοῦσι τὴν παρ' ὑμῖν εὐδοκίμησιν τῶν συκοφαντῶν, ἅτε τὴν τούτων πονηρίαν ἡγούμενοι σωτηρίαν ἑαυτῶν. Σκέφθητε λοιπόν, ἂν οἱ ἄνδρες οἱ μετὰ μεγίστου κινδύνου τῆς ἰδίας ζωῆς καὶ πάλιν ἀποκαταστήσαντες τὴν ὑμετέραν ἐλευθερίαν καὶ νῦν συνιστῶντες εἰς ὑμᾶς τὴν ἐν τῇ πόλει εἰρήνην ὡς στήριγμα τῆς δημοκρατίας δὲν εἶνε ἄξιοι τῆς ὑμετέρας πίστεως πλειότερον ἐκείνων οἵτινες, ἀνακληθέντες ἐκ τῆς ἐξορίας ὑπὸ ἄλλων, παρίστανται τώρα συκοφάνται καὶ κατήγοροι καὶ ἄρχονται πάλιν τοῦ αὐτοῦ ἐκείνου ἔργου, δι' οὗ κατέστη εἰς ἣν ἡ ὀλιγαρχία [1] ».

[1] ***Λυσίου*** Δήμου καταλύσεως ἀπολογία. Εἶνε δὲ ὁ λόγος οὗτος ἡ ἀπόκρουσις κατηγορίας, ἐν ᾗ ἡ κατάλυσις τοῦ δήμου ἦτο τὸ σύνθημα τῶν δημαγωγῶν. Ἐντεῦθεν δὲ καὶ ἡ ἐπιγραφὴ τοῦ λόγου, ἐκφωνηθέντος βραχὺν χρόνον μετὰ τὴν κατάλυσιν τῶν ἐν Ἐλευσῖνι πρὸ τῆς ψηφίσεως τῆς ὑπὸ τοῦ Ἀρχίνου προταθείσης παραγραφῆς, περὶ ἧς ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Δ' σ. 72. Ἴδε Frohberger [ἐκδ. ***Λυσίου*** Τόμ. Α' σ. 177, 183). Καὶ ἀναφέρονται μὲν ἐν τῷ λόγῳ μόνον δύο φατρίαι, οἱ ἐκ Πειραιῶς καὶ οἱ ἐξ ἄστεως, ἀλλ' εἰς τοὺς ἐξ ἄστεως συμπεριλαμβάνονται αἱ δύο φατρίαι τῶν ὀλιγαρχικῶν, οἵ τε μετριοπαθέστεροι καὶ οἱ ἀκάθεκτοι οἱ καὶ μεταβάντες εἰς τὴν Ἐλευσῖνα. Καὶ παρὰ τὴν ὁμολογηθεῖσαν δ' ἐν Ἐλευσῖνι συνθήκην περὶ ἀμνηστίας πολλοὶ τῶν ὀπαδῶν

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Καὶ ἦτο μὲν ἐναργὴς καὶ πειστικὸς ὁ τρόπος καθ' ὃν οἱ δοκιμώτατοι τῶν ἀνδρῶν ὑπερεμύνοντο τοῦ μόνου δυναμένου νὰ σώσῃ τὴν πολιτείαν πολιτικοῦ προγράμματος τοῦ Ἀρχίνου καὶ τῶν ὁμοφρόνων αὐτοῦ· ἀλλ' οὐχ ἧττον ἐπηκολούθησαν χρόνοι τεταραγμένοι ὑπονοιῶν καὶ ἀμοιβαίων ἀντεγκλήσεων, καθ' οὓς ἐξέσπασαν τὰ πάθη, ἅτινα δὲν εἶχον δυνηθῇ νὰ κορεσθῶσιν ἀμέσως μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς δημοκρατίας. Ἄνθρωποι χείριστοι, οἵτινες μόνον ἕνεκα τοῦ ψηφίσματος τοῦ Πατροκλείδου [1] εἶχον τὸ δικαίωμα νὰ εἶνε ἀνεκτοὶ ἐν Ἀθήναις, μετήρχοντο, προστατευόμενοι ὑπὸ τῆς ἀμνηστίας, ἔργον ἀναιδεστάτων μηνυτῶν, καὶ ἐδεκάζοντο ὑπὸ χρημάτων, ὅπως στερήσωσιν ἄλλους πολίτας τοῦ δικαιώματος τῆς ἀμνηστίας. Τοιοῦτος δὲ μάλιστα ἦτο ὁ Κηφίσιος, ἀνὴρ ὅστις εἶχεν ἤδη ποτὲ καταδικασθῇ εἰς ἀτιμίαν ἐπὶ καταχρήσει δημοσίων χρημάτων [2].

Ἐστρέφοντο δ' αἱ ἐπιθέσεις κυρίως ἐναντίον τῶν ἀνηκόντων εἰς ἀρχαίους οἴκους· διὸ κατηγγέλθη πλὴν ἄλλων καὶ πάλιν ὁ Ἀνδοκίδης [3], οὗ ὁ βίος κατοπτρίζει μᾶλλον παντὸς ἄλλου τὴν ἀνησυχίαν τῶν χρόνων ἐκείνων καὶ τὴν ἀγρίαν ἐν Ἀθήναις διάσπασιν τῶν φατριῶν. Ἐπὶ ταῖς λαμπροτάταις προσδοκίαις εἶχε γείνει ποτὲ ἡ ἔναρξις τοῦ δημοσίου βίου τοῦ Ἀνδοκίδου, διακρινο-

τῆς φατρίας τῶν ἀκαθέκτων ὀλιγαρχικῶν, οἷος ὁ Βάτραχος (***Λυσίου*** [Κατ' Ἀνδοκίδου] 45), ἠδύναντο νὰ ἔχωσι δυσπίστως πρὸς τοὺς δημοκρατικούς, ἂν ὄχι δι' ἄλλον λόγον, ἀλλὰ τοὐλάχιστον ἀνασκοποῦντες αὐτὴν τὴν τύχην τῶν τριάκοντα, καὶ διὰ ταῦτα διατρίβοντες ἐκτὸς τῶν Ἀθηνῶν ἐκαραδόκουν εὐκαιρίαν πρὸς παλινόρθωσιν τῆς ὀλιγαρχίας. Ἦσαν δὲ κατὰ ταῦτα ἐχθροὶ τῇ πόλει, ὡς καλοῦνται [παρὰ τῷ ***Λυσίᾳ***, ἐν Δήμου καταλύσεως ἀπολογίᾳ] 6 καὶ φεύγοντες (αὐτόθι 24). Πρὸς τὸ συμφέρον δὲ τοῦ ὑπὲρ οὗ ἐγράφη ὁ λόγος ἔπρεπε νὰ παρασταθῇ ὁ ἀριθμὸς τῶν τοιούτων ἐχθρῶν τῆς πόλεως πολὺ μέγας. Ἡ δὲ γνώμη τοῦ Grosser (ἐν τοῖς τοῦ Fleckeisen Jahrbücher [für Philologie], 1869 σ. 199 κ. ἑ.], καθ' ἣν ὁ λόγος ἐξεφωνήθη πρὸ τῆς πτώσεως τῆς Ἐλευσῖνος, δὲν φαίνεται στηριζομένη ἐπὶ ἐπιχειρημάτων ἐπαρκῶν. [Ἀπέκρουσε δὲ ταύτην ὁ E. Stutzer Zur Abfassungszeit der Lysianischen Reden ἐν τῷ Hermes Τόμ. XV (1880) σ. 35 κ. ἑ.].

[1] Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Γ' σ. 671.

[2] ***Ἀνδοκίδου*** [Περὶ τῶν μυστηρίων] 92.

[3] [Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Γ' σ. 417. 444].

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

μένου μεταξὺ τῶν νεαρῶν εὐπατριδῶν διὰ τὸ γένος, τὸν πλοῦτον καὶ τὴν εὐφυίαν. Περιπλακεὶς δ' εἰς τὴν δίκην τῶν Ἑρμοκοπιδῶν, προέδωκε τοὺς ἑταίρους, καὶ, ἀποκρουσθεὶς παρ' ἀμφοτέρων τῶν φατριῶν, ἐξωρίσθη, ἀπέβαλε τὸν πατρικὸν οἶκον, ὃν ἠναγκάσθη νὰ ἰδῇ καταλαμβανόμενον ὑπὸ τοῦ δημαγωγοῦ Κλεοφῶντος, περιεπλανήθη ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἐν τῇ ξένῃ ὡς ἔμπορος, καὶ ἐπέστρεψε τέλος εἰς τὴν πατρίδα ἐπὶ ἄρχοντος Εὐκλείδου. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν κάθοδον δὲν ἐπεφυλάσσετο εἰς αὐτὸν ἡσυχία. Τὸ φθινόπωρον τοῦ 399 π. Χ. (Ὀλυμπ. 95, 1) εἰσήγαγεν αὐτὸν εἰς δίκην ὁ Κηφίσιος δι' ἐνεργείας τοῦ Καλλίου [1], κατηγορήσας, ὅτι, καίπερ ἐπιβεβλημένης ἔτι εἰς αὐτὸν τῆς ἀρᾶς τῶν ἱερέων, μετέσχεν ἀνοσίως τῶν Ἐλευσινίων μυστηρίων. Αἱ ἀρχαῖαι καταγγελίαι αἱ πρὸ δεκαὲξ ἐτῶν ἐμβαλοῦσαι εἰς ταραχὴν τὰς Ἀθήνας ἐτέθησαν πάλιν εἰς ἐνέργει..ν, νόμοι καταλελυμένοι ἐξήχθησαν καὶ πάλιν ἐκ τῶν ἀρχείων, νόμοι καὶ ψηφίσματα ἀνεμιγνύοντο φύρδην μίγδην, ἐγίνετο ἔκκλησις εἰς τὸ ἄγραφον δίκαιον κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰ γραπτὰ θέσμια, καὶ τέλος ἀνεφάνησαν καὶ πάλιν πᾶσαι ἐκεῖναι αἱ καταχρήσεις αἵτινες ἐπιστεύοντο καταπαυθεῖσαι.

Τῶν δ' ἐν τῇ πόλει ὀλιγαρχικῶν ἰδίως ἐπεδιώκετο ὁ ἀπὸ τῆς ἀμνηστίας ἀποκλεισμὸς τῶν ἱππέων. Καὶ κατεδιώκετο μὲν οὕτω πάλιν τάξις ὅλη πολιτῶν, ἀλλ' ἐδικαιολογεῖτό πως τοῦτο ἐκ τοῦ λόγου, ὅτι οἱ ἱππεῖς πράγματι εἶχον ὑπηρετήσει τὰ συμφέροντα τῶν τυράννων ὡς σῶμα συμπαγὲς καὶ εἶχον καταχρασθῆ πρὸς βλάβην τοῦ δήμου τὸ ὑπ' αὐτοῦ εἰς αὐτοὺς ἀπονεμηθὲν ἐξαίρετον ἀξίωμα. Διὸ οὐ μόνον οἱ εἰς τὴν τάξιν ταύτην ἀνήκοντες νεανίαι ἐθεωροῦντο ὑπὸ πάντων μετὰ δυσπιστίας καὶ ἀπεκλείοντο τῶν

[1] Ὁ Κηφίσιος εἶχεν ἐξαγορασθῆ παρὰ τοῦ Καλλίου, δωροδοκηθεὶς διὰ χιλίων δραχμῶν. Ἴδε *Ἀνδοκίδου* [Περὶ τῶν μυστηρίων] 121. Ὁ δὲ Ἀνδοκίδης, γεννηθεὶς περὶ τὸ 442 π. Χ. (Ὀλυμπ. 84, 3), εἶχεν ἡλικίαν τεσσαράκοντα περίπου ἐτῶν, ὅτ' ἐξεφώνησε τὸν λόγον Περὶ τῶν μυστηρίων. Πεπλανημένον δὲ εἶνε ὡς ἔτος τῆς γεννήσεως αὐτοῦ τὸ 468 π. Χ. (Ὀλυμπ. 78, 1), [ὅπερ μαρτυρεῖται ὑπὸ τοῦ *Πλουτάρχου* ἐν Βίῳ δέκα ῥητόρων 12]. Ἴδε Kirchhoff ἐν τῷ Hermes Τόμ. Α' σ. 7, 14. Blass Attische Beredsamkeit [bis auf Lysias] Τόμ. Α' ἐκδ. 6' σ. 291.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἀρχῶν, ἀλλὰ καὶ μικρὸν μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς δημοκρατίας διετάχθη, ὅπως πάντες ὅσοι ἀναμφισβητήτως εἶχον ὑπηρετήσει ὑπὸ τοὺς τριάκοντα ἀποδώσωσιν εἰς τὴν πολιτείαν τὴν κατάστασιν, ἤτοι τὸ εἰς αὐτοὺς πρὸς ὁπλισμὸν κατὰ τὴν ὑπ' αὐτῶν ἀνάληψιν τῆς ἱππικῆς ὑπηρεσίας χορηγηθὲν δημόσιον χρῆμα [1]. Κατὰ ταῦτα ἐτάχθησαν εἰς τὴν τάξιν ἐκείνων ὅσοι κατεκράτουν παρανόμως δημοσίαν κτῆσιν, ἧς ἡ ἀπόδοσις ἀπητήθη διὰ τῆς ἀρχῆς τῶν συνδίκων [2]. Ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι προέβησαν καὶ ἔτι περαιτέρω. Ὅτε δῆλα δὴ οἱ Λακεδαιμόνιοι κατήρξαντο τῷ 399 π. Χ. (Ὀλυμπ. 95, 1) τοῦ περσικοῦ πολέμου καὶ ἐζήτησαν χάριν αὐτοῦ τριακοσίους ἱππεῖς παρὰ τῶν Ἀθηναίων, οὗτοι ἐλήφθησαν ἐκ τῶν ὑπηρετησάντων ἐπὶ τῶν τυράννων. Τὸ δὲ βίαιον τοῦτο μέτρον, ὅπερ ἦτο ὅλως ἀντίθετον πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς ἀμνηστίας, ἐθεωρεῖτο ὠφέλιμον διὰ τὸν δῆμον, ἀπαλλασσόμενον τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων καὶ εὐχόμενον κρύφα ὅπως μὴ ἐπιστρέψωσί ποτε εἰς τὴν πατρίδα, εἰς ἧς τὴν συμφορὰν εἶχον συντελέσει ἐκ προθέσεως ἀναντιρρήτως [3].

Αἱ ἔχθραι δὲ αὗται εἶνε φανερὸν δεῖγμα τῆς μεγάλης ἐκείνης διασπάσεως καὶ τοῦ παροξυσμοῦ τοῦ καταλαβόντος τοὺς Ἀθηναίους μικρὸν μετὰ τὴν ἀμνηστίαν. Αἱ δὲ διαθέσεις ἐκεῖναι τῶν πνευμάτων ἐπενήργησαν τέλος καὶ ἐπὶ τὴν τύχην τοῦ ἀνδρὸς ἐκείνου, ὅστις ἦτο ἥκιστα πάντων αἴτιος τῆς συμφορᾶς τῆς πολιτείας. Καὶ δὴ ὁ Σωκράτης δὲν κατηγορήθη ἐπὶ ἑνὶ καὶ μόνῳ πταίσματι ὄφθεν γενομένῳ ἐπ' ἐσχάτων, ἀλλ' ἡ κατ' αὐτοῦ ἀπὸ δεκαετηρίδων ἤδη συνεσωρευμένη δυσαρέσκεια ἐξερράγη νῦν, ὅτε τὸ μηνύειν ἦτο ἐγγεγραμμένον εἰς τὸ πρόγραμμα τῆς ἡμέρας καὶ ἐξιχνεύοντο πάντες ἐκεῖνοι ὅσοι εἶχον ἔλθει εἰς ἐπικοινωνίαν σχέσεων ἢ ὁμοφροσύνης πρὸς τοὺς ὀλιγαρχικούς.

[1] Περὶ τῆς ἀποδόσεως τῆς καταστάσεως ἴδε **Λυσίου** [Ὑπὲρ Μαντιθέου] 6. Πρβλ. Sauppe ἐν τῷ Philologus Τόμ. XV, σ. 69.

[2] Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Δ' σ. 72.

[3] **Ξενοφῶντος** Ἑλλην. III, 1, 4· νομίζοντες κέρδος τῷ δήμῳ εἰ ἀποδημοῖεν καὶ ἐναπόλοιντο.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Κύριος δὲ κατήγορος ὑπῆρξεν ὁ Μέλητος, πιθανῶς αὐτὸς ἐκεῖνος ὁ πρό τινων μηνῶν ὑποστηρίξας τὴν κατὰ τοῦ Ἀνδοκίδου κατηγορίαν τοῦ Κηφισίου [1], ἀνὴρ νεαρὸς καὶ ἔτι ἄγνωστος, ποιητὴς ἐξ ἐπαγγέλματος καὶ ὡς τοιοῦτος ὄχι εὐτυχέστερος τοῦ πατρὸς Μελήτου, ὅστις εἶνε πιθανῶς αὐτὸς ἐκεῖνος ὁ ὑπὸ τοῦ Ἀριστοφάνους καταγελασθεὶς τραγικὸς ποιητής [2]. Συνέπραξαν δὲ μετὰ τοῦ Μελήτου ὁ Λύκων καὶ ὁ Ἄνυτος [3], ἐκεῖνος μὲν ῥήτωρ, οὗτος δὲ ὁ γνωστὸς πολιτευτὴς καὶ συνελευθερωτὴς τῶν Ἀθηνῶν [4], ὅστις καὶ ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ ἦτο ἀναμφιβόλως ὁ πρωταγωνιστῶν, εἰ καὶ εἶχε λόγους νὰ παραστήσῃ πρωταγωνιστοῦντα τὸν Μέλητον [5]. Ὁ Ἄνυτος εἶχεν ἔλθει πολλάκις εἰς ἐπικοινωνίαν πρὸς αὐτὸν τὸν Σωκράτην· μάλιστα δὲ ὁ Σωκράτης εἶχε ψέξει αὐτὸν ἐπὶ τῇ ἀνατροφῇ τοῦ υἱοῦ. Καὶ δὴ προωρίσθη μὲν ὁ υἱὸς οὗτος τοῦ Ἀνύτου εἰς ἐξακολούθησιν τοῦ βυρσοδεψικοῦ ἔργου τοῦ πατρὸς χάριν ἐπανορθώσεως τῶν ὑπὸ τῆς ἐξορίας διατεταραγμένων οἰκονομικῶν τοῦ οἴκου· ἀλλ' ἀμεληθείσης πάσης αὐτοῦ ἀνωτέρας παιδεύσεως, ἡ τελεία διαφθορὰ αὐτοῦ ἐπεκύρωσε τὰς νουθεσίας τοῦ Σωκράτους πρὸς μεγάλην ἀγανάκτησιν τοῦ Ἀνύτου. Καὶ ἄλλως δὲ ὁ Ἄνυτος ὡς ζηλωτὴς τῆς δημοκρατίας ἐνόμιζεν ἑαυτὸν ἔχοντα τὸ καθῆκον νὰ ὑπεραμυνθῇ τῶν συμφερόντων τῆς πολιτείας ἐναντίον τοῦ Σωκράτους. Ἀλλ' ὤφειλον χάριν ἐπιτυχίας νὰ μεταθέσωσι τὴν ὅλην δίκην ἀπὸ τοῦ πεδίου τῶν ἰδιωτικῶν δικῶν, αἵτινες ἐξεδικάζοντο μᾶλλον κατὰ τὸ αὐστηρὸν γράμμα τοῦ νόμου, εἰς πεδίον ἐν ᾧ ἠδύναντο νὰ κινηθῶσιν ἐλευθερώτερον, τοῦτο δὲ ἦτο τὸ πεδίον τῶν θρησκευτικῶν πεποιθήσεων καὶ τῆς ἠθικῆς δια-

[1] [*Ἀνδοκίδου* Περὶ τῶν μυστηρίων 94]. Ἴδε περὶ Μελήτου *Ἀριστοφάνην* ἐν Βατράχοις, στ. 1303.

[2] Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Δ' σ. 100.

[3] Περὶ μὲν Λύκωνος ἴδε *Πλάτωνος* Ἀπολογ. 28 Ε, περὶ δὲ Ἀνύτου *Ξενοφῶντος* Ἀπολ. 29. *Πλάτωνος* Μένωνα 90 Α κ. ἑ.

[4] Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Δ' σ. 44.

[5] Περὶ τῶν κατηγόρων τοῦ Σωκράτους ἴδε Zeller [Philosophie der Griechen] Τόμ. Β', 1 ἐκδ. 6' σ. 131.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

γωγῆς. Διὰ ταῦτα ἡ κατηγορία ἀνεφέρετο εἰς ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς πατρίου θρησκείας, εἰσαγωγὴν νέων θεῶν καὶ διαφθορὰν τῶν νέων. Ἐξαρθέντος δὲ τοῦ πρώτου ἄρθρου τῆς κατηγορίας, ἡ δίκη περιῆλθεν εἰς τὸν ἄρχοντα βασιλέα, οὗ ἔργον ἦτο ἡ ἀποδοχὴ πασῶν τῶν εἰς τὸ θρησκευτικὸν δίκαιον ἀναφερομένων δικῶν καὶ ἡ εἰσαγωγὴ αὐτῶν εἰς τὴν ἡλιαίαν.

Καὶ διὰ τὰ τρία δὲ ἄρθρα δὲν ἦτο δυσχερὴς ἡ εὕρεσις ἐπιχειρημάτων ἐχόντων τὴν ἐπίφασιν ἀληθείας. Καὶ δὴ ὡς πρὸς μὲν τὸ πρῶτον καὶ δεύτερον, ἅτινα ἦσαν ἀμέσως συναφῆ, ἐστηρίχθησαν εἰς τὸ δαιμόνιον, ὅπερ εἶχε σοφισθῇ ὁ Σωκράτης ὡς νέον θεὸν, ὡς πρὸς δὲ τὸ τρίτον αὐταὶ αἱ σύγχρονοι περιστάσεις παρεῖχον καταλληλοτάτην εὐκαιρίαν νὰ προσβληθῇ ὁ Σωκράτης ὡς διδάσκαλος τοῦ Κριτίου, δῆθεν παρ' αὐτοῦ διδαχθέντος τὴν ἐπάρατον αὐτοῦ πολιτείαν [1]. Ἄλλως δ' ἦσαν γνωσταὶ αἱ σκωπτικαὶ αὐτοῦ παρατηρήσεις περὶ τῶν εὐφυῶν Ἀθηναίων, ὧν ἕκαστος ἐνόμιζεν, ὅτι ἠδύνατο νὰ διοικῇ τὴν πολιτείαν, καὶ περὶ τῶν διὰ τοῦ κυάμου καλουμένων ἐπὶ τὴν ἡγεσίαν τῆς πολιτείας· οἱ δὲ κατήγοροι ἠδύναντο νὰ ἐπωφεληθῶσι τὰς τοιαύτας τοῦ Σωκράτους ἐπικρίσεις, ὅπως παραστήσωσιν ὕποπτα τὰ δημοκρατικὰ αὐτοῦ φρονήματα.

Ὁ Μέλητος εἰσήγαγε τὸν Σωκράτην εἰς δίκην ἐπὶ θανάτῳ, ἀλλ' εἶνε βέβαιον, ὅτι ἡ πραγματικὴ ἔκβασις τῆς δίκης προῆλθεν ἐκ μόνης τῆς διαγωγῆς τοῦ κατηγορουμένου. Πράγματι ὅλη ἡ παράδοξος ἰδιορρυθμία τοῦ ἀνδρὸς, ἥτις εἶχεν ἀνέκαθεν παροξύνει τὰ πλήθη, παρουσιάσθη κατὰ τὴν δίκην ταύτην ἐν ὑψίστῳ βαθμῷ, τοιαῦται δὲ διαθέσεις ἐπήνεγκον τὴν κρίσιν τοῦ ἀγῶνος ἕνεκα τῆς συστάσεως τῆς ἐν Ἀθήναις ἡλιαίας.

[1] Κατὰ τὸν R. Hirzel ἐν τῷ Rheinisches Museum Τόμ. XLII σ. 239 κ. ἑ. ὁ Σωκράτης κατηγορήθη ὡς διδάσκαλος τοῦ Κριτίου κατὰ τὴν γνώμην τοῦ σοφιστοῦ Πολυκράτους. Κατὰ δὲ τὸν Cobet (Mnemosyne Τόμ. VII, σ 259) ἡ κατηγορία τοῦ Σωκράτους ὡς διδασκάλου τοῦ Κριτίου καὶ Ἀλκιβιάδου ἐξηνέχθη τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ σοφιστοῦ ἐκείνου.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Ὁ Σωκράτης ἐθεώρησε τὸν ὅλον ἀγῶνα μετὰ τελειοτάτης γαλήνης, ὡς εἰ μὴ προέκειτο περὶ τῆς ἰδίας ἑαυτοῦ τύχης· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ, ἂν προέκειτο περὶ ἄλλου, ἤθελεν ἀναντιρρήτως ἐπιδείξει ὅλως διάφορος διαγωγὴν, ὅπως τὸ καθ' ἑαυτὸν προλάβῃ ἄδικον ἀπόφασιν τοῦ δικαστηρίου. Ἡ δὲ ὑπερήφανος γαλήνη τοῦ κατηγορουμένου καὶ τὸ θάρρος μεθ' οὗ ἀπέκρουσε τὸ νὰ ἐπικαλεσθῇ κατὰ τὸ ἔθος τῶν ἀθηναϊκῶν δικαστηρίων τὸν οἶκτον τῶν δικαστῶν ἢ νὰ ὑποσχεθῇ μεταβολὴν τοῦ βίου αὐτοῦ καθ' ὅσον οὗτος ἐθεωρεῖτο σκανδαλώδης, ταῦτα πάντα ἐφάνησαν ὡς ἐπικύρωσις τοῦ ἰσχυρισμοῦ τῶν κατηγόρων, καθ' ὃν ὁ Σωκράτης πράγματι περιεφρόνει τοὺς θεσμοὺς τῆς πόλεως καὶ ἦτο κατὰ ταῦτα κακὸς πολίτης. Ἀνέλαβε δὲ καθ' ὅλου νὰπολογηθῇ μόνον ὅπως ἐμμείνῃ εἰς τὰ νενομισμένα, καὶ ἀπέκρουσε πᾶσαν βοήθειαν παρ' ἄλλου τινός. Οὕτω δὲ οἱ φίλοι αὐτοῦ δὲν ἠδυνήθησαν νὰ πράξωσί τι τελεσφόρον ὑπὲρ αὐτοῦ. Διὰ λόγων δὲν ἠδύνατο νὰ κατευνασθῇ ἡ ἀγανάκτησις τοῦ πλήθους, οἱ δὲ πολῖται ἦσαν διατεθειμένοι κατὰ τοῦ Σωκράτους· εἶνε δὲ ἀληθῶς ἄπορον πῶς ἐκ τῶν ἡλιαστῶν, καίπερ ὑπερβαινόντων τοὺς πεντακοσίους καὶ πεντήκοντα, σχεδὸν οἱ ἡμίσεις οὔτε ὑπὸ τῆς κρατούσης γνώμης οὔτε ὑπὸ τοῦ ἰσχυροῦ Ἀνύτου ἐπείσθησαν νὰποστῶσι τῆς πεποιθήσεως αὐτῶν, μόνον δὲ δι' ὑπερβάσεως πέντε ἢ ἓξ ψήφων ὁ κατηγορούμενος κατεδικάσθη.

Ἀλλὰ καὶ τώρα ὁ Σωκράτης ἦτο αὐτὸς κύριος τῆς ἰδίας ἑαυτοῦ τύχης. Πράγματι καὶ μετὰ τὴν καταδίκην εἶχε τὸ δικαίωμα νὰντιπροτείνῃ εἰς τὴν παρὰ τῶν κατηγόρων προταθεῖσαν ποινὴν ἄλλην μετριωτέραν κατὰ τὴν ἰδίαν ἑαυτοῦ κρίσιν, καὶ οἱ δικασταὶ ἠδύναντο νὰ ἐκλέξωσι μεταξὺ τῶν δύο προτάσεων, οὐδεμία δὲ ὑπῆρχεν ἀμφιβολία, ὅτι ἤθελε γείνει ἀποδεκτὸς πᾶς δυνατὸς τρόπος πραοτέρας τιμωρίας. Ἀλλ' ὁ Σωκράτης δὲν ἤθελεν, οὐδ' ἐπετρέπετο εἰς αὐτὸν, νὰ δικαιώσῃ τοὺς κατηγόρους, διότι τοῦτο πράττων ἤθελεν ἐξελεγχθῇ ἔνοχος δειλοῦ ψεύδους καὶ ἤθελε καταστρέψει τὸ ἔργον τοῦ ὅλου βίου. Θέλων λοιπὸν νὰ μαρτυ-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ρήσῃ παρρησίᾳ τὴν συνείδησιν τῆς ἀθωότητος αὐτοῦ, ἀντιπροέτεινεν ὄχι τιμωρίαν, ἀλλ' ἀμοιβήν, καὶ δὴ ἐζήτησεν ὅπως ἀναγνωρισθῇ ἄξιος τῆς μεγίστης τῶν τιμῶν, ἣν οἱ Ἀθηναῖοι ἠδύναντο νὰ παράσχωσιν εἰς εὐεργέτην τῆς πόλεως, ἤτοι τῆς σιτίσεως ἐν τῷ πρυτανείῳ. Τοιαύτη πρότασις παρ' οἱουδήποτε μὲν ἄλλου ἐκφερομένη θὰ ἤθελεν ἐκληφθῇ τεκμήριον παραφροσύνης, ἀλλὰ γενομένη ὑπὸ τοῦ Σωκράτους ἠδύνατο νὰ θεωρηθῇ μόνον περιφρόνησις τῶν δικαστῶν καὶ τῆς διαδικασίας. Ἀποτέλεσμα δὲ αὐτῆς ὑπῆρξεν, ὅτι ἐκ τῶν κηρυξάντων αὐτὸν ἀθῷον κατὰ τὴν πρώτην διαψήφισιν ὀγδοήκοντα μετέστησαν κατὰ τὴν δευτέραν [τὴν περὶ τῆς ἐπιβλητέας ποινῆς] καὶ κατεδίκασαν αὐτὸν εἰς θάνατον [1].

Ἀλλ' ἡ θανάτωσις δὲν ἠδύνατο νὰ ἐκτελεσθῇ πάραυτα, ἐπειδὴ ἡ ἀττικὴ θεωρὶς εἶχε πλεύσει εἰς Δῆλον, μέχρι δὲ τῆς ἐπιστροφῆς αὐτῆς ἡ πόλις ὤφειλε κατὰ τὴν καθεστῶσαν ἀρχαίαν παράδοσιν νὰ μείνῃ ἁγνὴ καὶ ἀμόλυντος [2]. Τὸ ἔθος δὲ τοῦτο ὑπῆρξεν ἡ ἀφορμή, ἧς ἕνεκεν ὁ Σωκράτης ἠδυνήθη νἀναστραφῇ ἀκόμη ἐπὶ τριάκοντα ἡμέρας ἐν τῇ εἱρκτῇ μετὰ τῶν φίλων καὶ μετὰ τὴν ἀπόκρουσιν πάσης ἀποπείρας φυγῆς νἀποδείξῃ διὰ τῆς φαιδρότητος καὶ γαλήνης τῆς ψυχῆς, ὅτι ἡ ὅλη αὐτοῦ διαγωγὴ εἶχε προσηκόντως σταθμηθῇ καὶ ὅτι οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν μετεμέλετο ἐπὶ τοῖς γενομένοις. Μέχρι τῆς τελευταίας πνοῆς ἔμεινε πιστὸς εἰς τοὺς

[1] ***Πλάτωνος*** Ἀπολογ. 36 Α. Ὁ Πλάτων λέγει, ὅτι ὁ Σωκράτης ἤθελεν ἀθωωθῆ, ἂν διάφορος ἦτο ἡ ψῆφος τριῶν ἡλιαστῶν. Ἡ δὲ παρ' αὐτῷ γραφὴ τριάκοντα ἀντὶ τοῦ τρεῖς ἔχει κακῶς. Πρβλ. Lehrs ἐν ταῖς Neue Jahrbücher für Philologie. 1859 σ. 561. Ἀσαφῆ δὲ εἶνε τὰ παρὰ τῷ ***Διογένει Λαερτίῳ*** II, 41· κατεδικάσθη διακοσίαις ὀγδοήκοντα μιᾷ ψήφοις τῶν ἀπολυουσῶν. Πρβλ. Zeller [Philosophie der Griechen] Τόμ. Β', 1 ἐκδ. δ' σ. 135.

[2] ***Ξενοφῶντος*** Ἑλλην. IV, 4, 2· μὴ ἀποκτιννύειν ἐν ἑορτῇ. Περὶ τῆς εἰς Δῆλον παρὰ τῶν Ἀθηναίων στελλομένης θεωρίας ἴδε [Aug.] Mommsen [Feste der Stadt Athen im Altertum Ἐν Λειψίᾳ. 1898 σ. 451]. Περὶ δὲ τοῦ χρόνου αὐτῆς ἴδε καὶ Robert ἐν τῷ Hermes Τόμ. XXII [1887] σ. 161 κ. ἑ. Κατὰ τὴν γνώμην αὐτοῦ ὁ θάνατος τοῦ Σωκράτους δὲν συμπίπτει πρὸς τὸν Θαργηλιῶνα ἢ Σκιροφοριῶνα, ἀλλὰ περὶ τὸ θέρος τοῦ Ἀνθεστηριῶνος ἢ τὰς ἀρχὰς τοῦ Ἐλαφηβολιῶνος.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

νόμους τῆς πατρίδος καὶ ἐξηκολούθησεν ἀκαταπονήτως συνδιαλεγόμενος καὶ ἀναστρεφόμενος μετὰ τῶν συνόντων. Αὐτὸς ὁ κατάδικος ἦτο ὁ παραμυθῶν τοὺς περὶ αὐτὸν, ὁ θωπεύων τὰς παρειὰς τοῦ ἐπὶ τῇ ἀδίκῳ αὐτοῦ τύχῃ θρηνοῦντος Ἀπολλοδώρου καὶ ἐρωτῶν αὐτὸν μὴ τυχὸν προετίμα νὰ ἔβλεπεν αὐτὸν θνήσκοντα ἔνοχον, ὁ δοὺς τέλος εἰς τοὺς φίλους τὴν τελευταίαν ἐντολὴν, νὰ θύσωσιν ἀλεκτρυόνα εἰς τὸν Ἀσκληπιὸν, ἤτοι νὰ προσφέρωσι τὴν θυσίαν τῆς εὐγνωμοσύνης ἐπὶ τῇ ὑγιείᾳ ἣν διέβλεπεν ἐν τῷ θανάτῳ. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἐκεῖνος ἐν τῇ πίστει τῶν φίλων εἶχε τὴν διαβεβαίωσιν, ὅτι δὲν εἶχε ζήσει μάτην· καὶ τοὺς λοιποὺς δὲ αὐτοῦ συμπολίτας δὲν διέλαθε μακρὸν, ὅτι ὁ Σωκράτης ἀπέθανεν ἀθῶος. Οὐδεμία δ' ἐπιτρέπεται ἀμφιβολία, ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι μικρὸν μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἠσθάνθησαν μετάμελον καὶ ὀδύνην. Καὶ δὴ λέγεται, ὅτι ἐν τῷ θεάτρῳ ἔχυσαν οἱ Ἀθηναῖοι δάκρυα πικρὰ, ὅτε, διδασκομένου τοῦ Παλαμήδους τοῦ Εὐριπίδου, ἤκουσαν τοὺς ἑξῆς στίχους, οἵτινες ἥπτοντο τῆς συνειδήσεως αὐτῶν· « Ἐφονεύσατε ὦ Δαναοὶ, τὴν πάνσοφον καὶ οὐδένα βλάψασαν ἀηδόνα τῶν Μουσῶν » [1].

Οὕτως ἀπέθανεν ἑβδομηκοντούτης ὁ Σωκράτης τὸν Θαργηλιῶνα (Μάϊον) τοῦ 399 π. Χ. (Ὀλυμπ. 92, 1), πεσὼν θῦμα τῆς ὁρμῆς ἐκείνης, ἥτις, περιστελλομένη ἐκάστοτε πρὸς ὥραν, ἀνεφαίνετο καὶ πάλιν ἐν Ἀθήναις, ἐπιδιώκουσα ἐκδίκησιν κατὰ τῶν ὀλιγαρχικῶν καὶ ἀντιδημοκρατικῶν τάξεων. Οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον ἴδει, ὅτι ἐξ αὐτῶν δὴ τῶν ἀνωτέρων τάξεων τῆς κοινωνίας πολλοὶ εἶχον μαθητεύσει παρὰ τῷ Σωκράτει, καὶ ἐγίνωσκον, ὅτι ὁ Κριτίας, ὁ Ἀλκιβιάδης, ὁ Θηραμένης, ὁ Χαρμίδης, ὁ Χαρικλῆς,

[1] ***Εὐριπίδου*** ἀπόσπ. 591 παρὰ Nauck·

ἐκάνετ' ἐκάνετε τὰν
πάνσοφον, ὦ Δαναοί,
τὰν οὐδέν' ἀλγύνουσαν ἀηδόνα Μουσᾶν.

Περὶ δὲ τῆς μετανοίας τῶν Ἀθηναίων ἴδε ***Πλουτάρχου*** Περὶ φθόνου καὶ μίσους 6. ***Διογένους Λαερτίου*** II, 43. VI, 9 κ. ἑ.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ὁ Ξενοφῶν, εἶχον ἔλθει εἰς ἐπικοινωνίαν πρὸς αὐτόν. Οὐδὲν λοιπὸν ἄπορον, πῶς πολλοὶ ἐπίστευσαν, ὅτι ἡ μετ' αὐτοῦ ἀναστροφὴ προῆγε τὴν ἀνάπτυξιν φρονημάτων ἀντιδημοκρατικῶν. Ἄλλως δὲ ὁ Κριτίας ἰσχυρίζετο, καθ' ἃ καὶ ὁ Σωκράτης, ὅτι τὸ διοικεῖν τὴν πολιτείαν δὲν εἶνε ἔργον τοῦ τυχόντος, ἀλλὰ τέχνη ἥτις ὀφείλει νὰ διδαχθῇ· ἀλλὰ τοῦτ' αὐτὸ ἐφρόνει καὶ ὁ Περικλῆς. Ἀλλ' ἦτο βεβαίως μεγάλη ἀδικία νὰ ἐπιρρίπτηται ἐπὶ τὸν Σωκράτην ἡ εὐθύνη ἐπὶ ταῖς ἀνομίαις ἐκείνων ὅσοι εἶχον ἐπὶ βραχὺν χρόνον ἀναστραφῇ μετ' αὐτοῦ, ἐπειδὴ αὐτὸς ἐκεῖνος μεθ' ἱκανῆς εὐθαρσίας ἀπεκήρυξε τοὺς ἐκφύλους αὐτοῦ μαθητάς, πλέον ἢ ἅπαξ διεκινδύνευσε τὴν ζωήν, ἀνταγωνιζόμενος πρὸς τοὺς ὀλιγαρχικούς, ἔψεξε τὴν πολιτείαν αὐτῶν φανερῶς καὶ ἠρνήθη πᾶσαν συμμετοχὴν εἰς πράξεις παρανόμους[1]. Διὰ ταῦτα δ' ἐμίσουν αὐτὸν καὶ οἱ ὀλιγαρχικοὶ καὶ ἐπεζήτουν νὰ κλείσωσιν αὐτοῦ τὸ στόμα διὰ τῆς ἀπαγορεύσεως τῆς ἐλευθέρας διδασκαλίας. Ἄλλως δὲ τὸ δίδαγμ' αὐτοῦ ἐκεῖνο, καθ' ὃ πᾶσα ἀρχὴ καὶ πρὸ πάντων ἡ διοίκησις τῶν κοινῶν ὤφειλε νὰ στηρίζηται εἰς τὴν κατανόησιν τῶν πραγμάτων, ἠδύνατο καλῶς ἐννοούμενον νὰ συντελέσῃ μόνον εἰς νέαν ἀνύψωσιν καὶ ἐνίσχυσιν τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος. Τρανοτάτη δὲ ἀπόδειξις τῆς ἀληθείας, ὅτι ἡ ἐν μεγίστῃ οἰκειότητι ἀναστροφὴ μετὰ τοῦ Σωκράτους δὲν συνεπήγετο ἀναγκαίως τὴν ἀνάπτυξιν ἀντιδημοκρατικῶν φρονημάτων, εἶνε τὸ παράδειγμα τοῦ Χαιρεφῶντος, ὅστις ὑπῆρξεν ὁ μετὰ τῆς μεγίστης ἀφοσιώσεως ὑπὲρ πάντα ἄλλον μαθητὴν προσηλωθεὶς εἰς τὸν Σωκράτην, ἀλλ' ὅμως ἦτο ἅμα τῶν ἐνθερμοτάτων θιασωτῶν τῆς δημοκρατίας.

Ἐπ' ἴσης δ' ἀδικαιολόγητος ἦτο ἡ κατ' αὐτοῦ ἔχθρα τῆς ἱερατικῆς φατρίας, ἥτις ἔρπουσα ἐν κρυπτῷ μόνον κατ' ἐνίας περιστάσεις ἐξεφαίνετο ὡς δύναμις ἐν Ἀθήναις, φατρίας ἥτις ἀπανταχοῦ ἔνθα ὑπῆρχε κίνησις ὠσφραίνετο αἵρεσιν καὶ ἀθεΐαν. Ἡ φατρία ἐκείνη οὔτε ἤθελεν, οὔτε ἠδύνατο συμφώνως πρὸς τὰς ἀρ-

[1] Ὁ Σωκράτης ὑπερμαχεῖ τῆς ἀθηναϊκῆς ἰσηγορίας ἀντιστρατευόμενος πρὸς τοὺς ὀλιγαρχικοὺς κατὰ τὴν κάθειρξιν Λέοντος τοῦ Σαλαμινίου. Ἴδε **Πλάτωνος** Ἀπολογ. 32.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

χὰς αὐτῆς νὰ ὁμολογήσῃ τὴν εὐσέβειαν τοῦ Σωκράτους, καθ' ὃν τρόπον καὶ οἱ πολιτευταὶ δὲν ἤθελον οὐδὲ ἠδύναντο νὰποδεχθῶσι τὴν ἀρετὴν αὐτοῦ ὡς πολίτου. Καὶ ὅμως οὐδεὶς ἠδύνατο νὰποδείξῃ, ὅτι παρέβη ποτὲ τοὺς νόμους τῆς πολιτείας, εἰς οὓς ὑπήκουσεν εὐλαβῶς λόγῳ τε καὶ ἔργῳ μέχρι τοῦ θανάτου, τηρήσας εἰλικρινέστερον ἁπάντων τῶν ἐχθρῶν τὸν ὅρκον ὃν ὤμνυον οἱ Ἀθηναῖοι ἔφηβοι ἐγγραφόμενοι εἰς τοὺς πολίτας. Ἔλεγεν ὁ ὅρκος ἐκεῖνος· Οὐ καταισχυνῶ τὰ ὅπλα, οὐδ' ἐγκαταλείψω τὸν παραστάτην, ᾧ ἂν στοιχῶ, ἀμυνῶ δὲ καὶ ὑπὲρ ἱερῶν καὶ ὁσίων καὶ μόνος καὶ μετὰ πολλῶν, καὶ τὴν πατρίδα οὐκ ἐλάττω παραδώσω, πλεύσω δὲ καὶ καταρόσω ὁπόσην ἂν παραδέξωμαι. Καὶ συνήσω τῶν ἀεὶ κρινόντων, καὶ τοῖς θεσμοῖς τοῖς ἱδρυμένοις πείσομαι, καὶ οὓς τινας ἄλλους ἱδρύσεται τὸ πλῆθος ἐμφρόνως· καὶ ἄν τις ἀναιρῇ τοὺς θεσμοὺς ἢ μὴ πείθηται, οὐκ ἐπιτρέψω, ἀμυνῶ δὲ καὶ μόνος καὶ μετὰ πάντων [1]. Ἀλλὰ μὴ ὁ Σωκράτης δὲν ἐτήρησεν ἱερῶς τὸν τίμιον τοῦτον ὅρκον καθ' ὅλα αὐτοῦ τὰ ἄρθρα μετὰ πίστεως ὅλως ἀσυνήθους, καὶ δὲν διετράνωσε τὴν εὐορκίαν αὐτοῦ διὰ τῆς θυσίας αὐτῆς τῆς ἰδίας ζωῆς;

Κατὰ ταῦτα οἱ κατήγοροι καὶ οἱ δικασταὶ τοῦ Σωκράτους δὲν εὑρίσκοντο ἐν τῷ δικαίῳ ἀντεπεξερχόμενοι κατ' αὐτοῦ. Κατεδικάζετο δι' ἐγκλήματα ὧν ἦτο ἀθῶος παρά τινων μὲν ἐκ κακίας, παρ' ἄλλων δ' ἐκ τυφλώσεως ἢ μωρίας. Ἀπέβη τὸ θῦμα πολιτικῆς ἐνεργείας ἀποσκοπούσης μὲν εἰς τὴν ἀνάστασιν τῶν ἀρχαίων Ἀθηνῶν, ἀλλὰ μὴ ἐχούσης σαφῆ ἔννοιαν οὔτε τῶν μέσων οὔτε τοῦ σκοποῦ. Καὶ εἰς μὲν τὴν πολιτείαν ἡ καταδίκη αὐτοῦ οὐδεμίαν ἠδυνήθη νὰ προξενήσῃ ὠφέλειαν, ἀληθῆ δὲ ὑπηρεσίαν παρέσχον οἱ Ἀθηναῖοι μόνον εἰς τὸν καταδικασθέντα. Πράγματι ἔδωκαν εἰς αὐτὸν εὐκαιρίαν νὰ ἐπισφραγίσῃ τὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ δι' ἐλευθέρας ὑπακοῆς εἰς τοὺς νόμους καὶ διὰ θανάτου ἡρωικοῦ. Εἶχε περατώσει τὸ ἔργον αὐτοῦ, πρὸς δὲ τὴν περαιτέραν προα-

[1] ***Πολυδεύκους*** Ὀνομαστικὸν VIII, 105.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

γωγὴν καὶ εὐδοκίμησιν τῶν παρ' αὐτοῦ ἐπιχειρηθέντων ὁ μαρτυρικὸς αὐτοῦ θάνατος ἦτο τὸ δραστηριώτατον τῶν μέσων.

Καὶ ἐν μὲν τῇ τέχνῃ οὐδὲν ἠδύνατο νὰ ἐπινοηθῇ νέον ἰσχύον νὰ παράσχῃ εἰς τὸν δῆμον τῶν Ἀθηνῶν τὸ ἠθικὸν ἐκεῖνο σθένος οὗ εἶχεν ἀνάγκην. Ἀλλ' ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ τὰ πράγματα εἶχον ἄλλως. Ἡ φιλοσοφικὴ ἔρευνα δὲν εἶχε συντελεσθῇ, τὰ κυριώτατα δὲ τῶν προβλημάτων οὐδὲ εἶχον κἂν θιχθῇ, διὰ δὲ τοῦ Σωκράτους εἶχε γείνει ἡ ἀρχὴ τῆς ἀκριβοῦς καὶ σαφοῦς ἐξετάσεως τῶν εἰς ἕκαστον σπουδαιοτάτων ἔργων τῆς σκέψεως. Ἡ κατὰ παράδοσιν ἀρετὴ ἡ ἐνοῦσα ἄλλοτέ ποτε τοὺς πολίτας καὶ συντηροῦσα τὴν πόλιν δὲν ὑφίστατο πλέον, ἀλλ' ἔπρεπεν ὅμως πρὸς ἀποτροπὴν καταστροφῆς τῆς πολιτείας νὰνακτηθῇ καὶ πάλιν· τοῦτο δὲ ἠδύνατο νὰ γείνῃ μόνον διὰ τῆς ὑπὸ ἐλευθέρας πεποιθήσεως ἀντικαταστάσεως τῆς ἔξωθεν ἐπιβαλλομένης παραδόσεως καὶ διὰ μεταβολῆς τῆς ἀσυνειδήτου ἠθικῆς εἰς ἠθικὴν ἔχουσαν συνείδησιν τῶν θεμελίων ἐφ' ὧν ἔπρεπε νὰ βασισθῇ. Ὅπως δὲ καταπολεμηθῇ ἡ ψευδὴς δόξα τῶν σοφιστῶν περὶ τοῦ ἀνθρώπου ὡς μέτρου πάντων τῶν πραγμάτων, οὐδὲν ἄλλο ὑπῆρχε μέσον πλὴν τοῦ ὑπὸ τοῦ Σωκράτους ὑποστηριχθέντος Γνῶθι σαυτὸν, ὅπερ ἐστηρίζετο εἰς σοβαρὰν αὐτογνωσίαν, δι' ἧς καὶ μόνης ἠδύνατο νὰ εὑρεθῇ ἔγκυρον μέτρον τῶν πνευματικῶν δυνάμεων. Ἡ αὐτογνωσία δ' ἐκείνη ἐδείκνυε τὴν ὁδὸν τῆς ἄνευ ῥήξεως πρὸς τὸ παρελθὸν διασώσεως τῆς πολιτείας, τῆς θεμελιώσεως ἀνωτέρας ἠθικῆς, ἧς ἄνευ οὔτε ἡ πολιτεία, οὔτε ὁ πολίτης δύνανται νὰ τύχωσιν εἰρήνης καὶ ἡσυχίας, καὶ τῆς ἀνατροφῆς γενεᾶς εὐτυχεστέρας. Ἀλλ' ἡ πολιτικὴ κοινωνία οὐδὲν ἤθελε νἀκούσῃ περὶ τοιαύτης ἀναγεννήσεως, καὶ ἀντὶ πάσης ἀμοιβῆς ἐπὶ τῇ προσφερομένῃ σωτηρίᾳ ἐπότισε τὸν Σωκράτην τὸ κώνειον.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Γ'.

ΣΠΑΡΤΗ ΚΑΙ ΠΕΡΣΙΑ.

Καθ' ὃν χρόνον οἱ Ἀθηναῖοι ἠσχολοῦντο ὅλως περὶ τὰ κατὰ τὴν πόλιν, ἡ Σπάρτη προΐστατο τοῦ Ἑλληνικοῦ. Ἦτο ἡ μόνη ἔχουσα τὴν θέλησιν καὶ τὴν δύναμιν νὰ διατάξῃ τὰ κατὰ τὰς ἄλλας πόλεις, ἡ μόνη ἀντιπροσωπεύουσα τὴν Ἑλλάδα ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς βαρβάρους. Κατὰ ταῦτα ἀπὸ τῆς πολιτικῆς ἐνεργείας τῆς Σπάρτης ἔμελλεν, ὡς εἰκὸς, νὰ ἐξαρτηθῇ καὶ ἡ περαιτέρα πορεία τῶν ἑλληνικῶν πραγμάτων. Τοῦτο δὲ μαρτυρεῖ εὐθὺς ἀμέσως ἡ διαγωγὴ ἡ ἐπιδειχθεῖσα πρὸς τὸν ἄνδρα εἰς ὃν ἡ Σπάρτη ὤφειλε τὴν ἐν Ἑλλάδι ἡγεμονίαν.

Πράγματι μετ' οὐ πολὺ παρετηρήθη, ὅτι ἡ ἡγεμονία αὕτη μόνον κατὰ τὸ φαινόμενον ὑφίστατο, ἐπειδὴ οἱ ὀλιγαρχικοὶ τῶν διαφόρων πόλεων ὀλίγον ἐφρόντιζον περὶ τῶν τελῶν τῆς Σπάρτης καὶ μόνον εἰς τὸν Λύσανδρον ἀπέβλεπον. Καὶ ἅπαντες μὲν ὅσοι διέκειντο ἐχθρικῶς πρὸς αὐτὸν ἐξωρίσθησαν ἐκ τῶν πόλεων, ἅπαντες δ' οἱ περιβληθέντες ἀρχὰς ἦσαν δημιουργήματ' αὐτοῦ, καὶ αἱ πόλεις ἐν αἷς ἦρχον ἐξηρτῶντο ἀπὸ τῆς θελήσεως τοῦ Λυσάνδρου.

Μετὰ τὸν μακρὸν χρόνον καθ' ὃν ἡ Ἑλλὰς εἶχεν ὑπάρξει τὸ θέατρον καθολικῆς συγχύσεως, ἡ κονίστρα ἐν ᾗ ἀντεπολεμοῦντο ἐν μυρίαις περιπετείαις στοιχεῖα ἀντίπαλα, δαιμονία ὑπῆρξεν

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἀληθῶς ἡ αἴσθησις ἣν ἐνεποίησεν ἡ ἐμφάνισις ἀνδρὸς ἐπιβαλόντος διὰ μιᾶς μίαν καὶ μόνην ἀπόλυτον θέλησιν καθ' ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα. Ἡ ἐμφάνισις δ' ἐκείνη ἐτύφλωσε τοὺς ἀνθρώπους, οὕτω δὲ καὶ ἄνδρες μὴ ἐξαρτώμενοι ἀμέσως ἀπ' αὐτοῦ ἐθεράπευον τὸν δαιμόνιον ἄνδρα, καὶ δὴ οὐ μόνον διὰ τῶν συνήθων ἐπιδείξεων τιμῆς, τῆς ἀποστολῆς στεφάνων καὶ ἄλλων ὁμοίων δώρων, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς τὸ πρῶτον νῦν παρουσιαζομένης εἰς θνητὸν ἀναθέσεως τιμῶν θεοῦ. Ἐν Σάμῳ, καίπερ ἀντιταξάσῃ εἰς τὸν Λύσανδρον ἀντίστασιν πολὺ μακροτέραν τῆς τῶν Ἀθηνῶν, οἱ τῆς πόλεως ἄρχοντες ὀλιγαρχικοὶ δὲν ᾐδέσθησαν νὰ μεταβάλωσι τὰρχαῖα Ἡραῖα εἰς Λυσάνδρεια. Ἱδρύθησαν δὲ εἰς αὐτὸν βωμοί, ἐτελοῦντο θυσίαι πρὸς τιμὴν αὐτοῦ, ᾄδοντο παιᾶνες τοῦ νέου ἥρωος [1].

Αὐτὸς δ' ἐκεῖνος οὐδὲν εἶδος κολακείας ἀπέκρουε καὶ μεγάλως ὑπελάμβανεν ἑαυτὸν τιμώμενον θεωρούμενος ὢν τάξεως ὑπερτέρας. Ὡς δέ ποτε ὁ Παυσανίας, ἐνεκαλλωπίζετο ὁ ἔκφυλος Σπαρτιάτης ἀναπτύσσων δίαιταν σατραπικήν. Περιεστοιχίσθη δὲ ὑπὸ αὐλικῶν καὶ ἐκάλεσε παρ' ἑαυτῷ ἅπαντας τοὺς διαπρεπεῖς ἐκείνους, παρ' ὧν προσεδόκα ἐπαύξησιν τῆς ἰδίας αἴγλης. Ἐν δὲ τῇ ἀπ' αὐτοῦ φερωνυμουμένῃ ἑορτῇ παρέστη αὐτὸς ὡς ἀγωνοδίκης· ποιηταὶ δὲ οἷος ὁ Ἀντίλοχος ἀπεκόμισαν ἀντὶ ὀλίγων μετρίων στίχων πλῆθος ἀργυρίου. Ἀλλὰ καὶ διακεκριμένους ἄνδρας κατώρθωσε νὰ προσελκύσῃ, οἷοι ὁ ἐπικὸς ποιητὴς Ἀντίμαχος ὁ Κολοφώνιος ὁ μαθητὴς τοῦ Πανυάσιδος, καὶ ὁ Χοιρίλος, ὅστις, γεννηθεὶς δοῦλος ἐν Σάμῳ, εἶχε προαχθῇ καὶ ἀνυψωθῇ ἕνεκα τῆς καλλονῆς καὶ τῆς ποιητικῆς εὐφυίας. Εἶχε δὲ γνωρίσει ὁ Χοιρίλος τὸν Ἡρόδοτον, καὶ ἡ μετ' αὐτοῦ ἀναστροφὴ εἶχεν ἀγάγει αὐτὸν εἰς τὴν σκέψιν νὰ ἐπιληφθῇ μεγάλων ἐθνικῶν θεμάτων. Αἱ διηγήσεις τοῦ Ἡροδότου ἀπέβησαν ἡ ὑπόθεσις ἔπους τοῦ Χοιρίλου, ὅστις ἐστερεῖτο μὲν ἁπλότητος καὶ φυσικῆς θερμότητος, ἀλλὰ κατώρθωσεν ὅμως ὥστε ἡ Περσηὶς αὐτοῦ νὰ ταχθῇ παρὰ τῶν Ἀθηναίων παράλληλος τῶν ὁμηρικῶν ποιημάτων καὶ ἀναγινώσκηται ἐν τοῖς σχολείοις. Ἀλλ'

[1] ***Πλούταρχος*** ἐν Βίῳ Λυσάνδρου 18.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ὁ Χοιρίλος εἶχεν εὐφυίαν μᾶλλον ἢ χαρακτῆρα· διὸ, καίπερ ἀξιωθεὶς εὐγενοῦς δόξης ὡς φιλόπατρις ποιητὴς, κατεδέχθη νὰ θεραπεύσῃ τὸν ὑποδουλώσαντα τοὺς Ἕλληνας καὶ ἀπέβη ὁ ἀχώριστος σύντροφος τοῦ Λυσάνδρου [1].

Ἀλλ' ἡ ἄμετρος ὑπερφροσύνη τοῦ Λυσάνδρου, ὃν οἱ περὶ αὐτὸν ποιηταὶ ἐξύμνουν ἀναισχύντως ὡς τὸν Στρατηγὸν τῆς Ἑλλάδος, ἔμελλεν, ὡς εἰκὸς, νὰ προκαλέσῃ ἀντίδρασιν [2]. Ὁ Λύσανδρος, στηριζόμενος εἰς τὴν ναυαρχίαν, ἥτις καθ' ἑαυτὴν ἦτο ἀρχὴ μὴ ἀπορρέουσα ἐξ αὐτῶν τῶν διατάξεων τοῦ σπαρτιατικοῦ πολιτεύματος, καὶ εἰς τὰς ἰδιαζούσας ἐξουσίας τὰς ἀνατεθείσας εἰς αὐτὸν πρὸς διαρρύθμισιν τῶν κατὰ τὴν Ἑλλάδα, εἶχε σφετερισθῆ δύναμιν ὑπερβαίνουσαν πᾶν ὅριον. Ἐζήτει δὲ νὰ προσελκύσῃ πρὸς ἑαυτὸν ὁσημέραι οἰκειότερον τὰ πληρώματα τοῦ στόλου, ἅτινα ὡς τὸ πλεῖστον συνεκροτοῦντο ἐκ τῶν κατωτέρων τάξεων τῶν οἰκητόρων τῆς Λακεδαίμονος, καὶ ἐπεδίωκε τοῦτο πλουτίζων κατὰ πάντα τρόπον τοὺς περὶ αὐτόν. Πάντες δ' ἐγίνωσκον, ὅτι ἡ ὑποταγὴ αὐτοῦ πρὸς τὸ πάτριον πολίτευμα ἦτο ἐπίπλαστος καὶ ὅτι ἡ φιλοδοξία αὐτοῦ δὲν ἠνείχετο τὴν καὶ πάλιν πρόθυμον καθυπόταξιν εἰς τοὺς θεσμοὺς τῆς λυκουργείου πολιτείας. Διὰ τοῦτο δὲ οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ εἰργάζοντο ἀπανταχοῦ συντόνως, ὅπως προκαλέσωσι δραστηρίαν ἀντενέργειαν τῶν ἀρχῶν. Ἀλλὰ τελεσφορώτερα ἁπάντων τῶν παραπόνων Ἑλλήνων ἀδικηθέντων παρὰ τοῦ Λυσάνδρου ὑπῆρξαν τὰ τοῦ Φαρναβάζου, ὅστις τὰ τελευταῖα ἔτη εἶχε διατηρήσει ἄπαυστον εὔνοιαν πρὸς τοὺς Σπαρτιάτας καὶ εἶχε παράσχει εἰς αὐτοὺς ὑποστήριξιν σπουδαιοτάτην.

Τὸ πρῶτον δ' ἔτυχεν ἀντιστάσεως ὁ Λύσανδρος διατάσσων τὰ κατὰ τὴν Σηστὸν, ἧς εἶχεν ἐξώσει ἅπαντας τοὺς κατοίκους, ὅπως διανείμῃ τοὺς ἀδεσπότους οἴκους καὶ ἀγροὺς εἰς ἀνθρώπους ὑπηρετήσαντας ἐπὶ τοῦ στόλου. Κατὰ ταῦτα ἡ Σηστὸς μετεβάλλετο

[1] Περὶ τῶν περιστοιχιζόντων τὸν Λύσανδρον ποιητῶν, Χοιρίλου, Ἀντιλόχου, Ἀντιμάχου, Νικηράτου τοῦ Ἡρακλεώτου καὶ τοῦ κιθαρῳδοῦ Ἀριστόνου ἴδε ***Πλούταρχον*** ἐν Βίῳ Λυσάνδρου 18. ***Ἀθηναίου*** XV σ. 696. Naeke Choerili Samii quae supersunt σ. 48.

[2] [***Πλούταρχος*** ἐν Βίῳ Λυσάνδρου 18].

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

εἰς ἀποικίαν παλαιμάχων, κειμένην ἐν μιᾷ τῶν ἐπικαιροτάτων πρὸς θαλασσοκρατίαν θέσεων. Τοσοῦτον δὲ κτίσμα ἐκτὸς τῆς ἐπιδειχθείσης πρὸς τοὺς προτέρους οἰκήτορας ἀδικίας δὲν ἠδύνατο νὰ γείνῃ ἀνεκτὸν καὶ διὰ μόνον τὸν λόγον, ὅτι προφανῶς οὐδένα εἶχεν ἄλλον σκοπὸν πλὴν τῆς ἐκπληρώσεως τῆς θελήσεως τοῦ Λυσάνδρου, διανοουμένου νὰ δημιουργήσῃ ὀχυρὰ ὁρμητήρια τῆς ἰδίας ἑαυτοῦ ἀρχῆς. Διὸ εἰσηγουμένου τοῦ Παυσανίου οἱ ἔφοροι ἀντέταξαν ἀντίστασιν ἀρρενωπὴν καὶ ἐκέλευσαν τὴν κατάργησιν τῶν διαταχθέντων παρὰ τοῦ Λυσάνδρου καὶ τὴν εἰς τὴν πατρίδα κάθοδον τῶν προτέρων κατοίκων [1]. Αὕτη δὲ ὑπῆρξεν ἡ πρώτη ταπείνωσις τοῦ Λυσάνδρου. Δευτέρα δ' ἐπίθεσις ἐναντίον τοῦ ἀξιώματος αὐτοῦ ὑπῆρξεν ἡ ἀπαίτησις εὐθυνῶν παρά τινος τῶν πιστοτάτων αὐτοῦ ὀπαδῶν, τοῦ Λακεδαιμονίου Θώρακος, ὃν εἶχεν ἐγκαταστήσει ἁρμοστὴν ἐν Σάμῳ. Εἶχε δὲ οὗτος πράξει αὐτὰ ἐκεῖνα, ἅπερ καὶ οἱ λοιποὶ ἑταῖροι τοῦ Λυσάνδρου· ἐπωφελήθη δῆλα δὴ τὴν εὐκαιρίαν νὰποκτήσῃ χρήματα καὶ κτήσεις, καθ' ὅτι ὑπ' αὐτοῦ καὶ τῶν ὁμοίων οἱ θεσμοὶ τῆς Σπάρτης ἐθεωροῦντο καταλελυμένοι, καὶ ἐπίστευον, ὅτι εἶνε τελείως ἀσφαλεῖς ὑπὸ τὴν σημαίαν τοῦ στρατηγοῦ, ὅστις τὰ πάντα μετήρχετο χάριν ὑπεκκαύσεως καὶ κορεσμοῦ τῆς πλεονεξίας αὐτῶν. Διὰ ταῦτα τραχύτατα ἐπλήγη ὁ Λύσανδρος, ὅτε ὁ Θώραξ, μετακληθεὶς εἰς τὴν Σπάρτην, ἐκρίθη αὐστηρότατα κατὰ τοὺς κειμένους νόμους καὶ ἐθανατώθη ὡς θησαυρίσας ἀργύριον ἰδίᾳ κεκτημένον [2].

Μετὰ δὲ τὴν ἐπιτυχίαν τῶν διαβημάτων τούτων ὑπελείπετο πλέον μόνον ἡ τελευταία ἐνέργεια. Ἀφορμὴν δὲ πρὸς ταύτην ἔδωκαν τὰ ἐπανειλημμένα ἀγγέλματα τοῦ Φαρναβάζου περὶ τῆς ἀκαθέκτου διαγωγῆς τοῦ Λυσάνδρου ἐπιτρέχοντος καὶ λαφυραγωγοῦντος τὴν ἰδίαν τοῦ σατράπου χώραν. Τότε λοιπὸν οἱ ἔφοροι ἀπέστειλαν ἀμελλητὶ εἰς τὸν στόλον σκυτάλην κελεύουσαν τὸν

[1] ***Πλούταρχος*** ἐν Βίῳ Λυσάνδρου 14. Ἡ Σηστὸς εἶχε καταληφθῆ ὑπὸ τοῦ Ξανθίππου [τῷ 479 π. Χ.]. Ἴδε ***Ἡροδότου*** IX, 118.

[2] [***Πλούταρχος*** ἐν Βίῳ Λυσάνδρου 19· ἀργύριον ἰδίᾳ κεκτημένον].

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Λύσανδρον νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Σπάρτην καὶ δώσῃ εὐθύνας τῶν πεπραγμένων [1]. Ὑπὸ πολλὰς ἐπόψεις τὰ κατ' αὐτὸν ὑπῆρξαν ὅμοια πρὸς τὰς ἀρχαίας τύχας τοῦ Παυσανίου. Καὶ δὴ, καταληφθεὶς ὑπὸ ἰλίγγου ὑπερφροσύνης, εἶχε νομίσει ἑαυτὸν ἀναπόφευκτον καὶ ἀπρόσμαχον, χωρὶς νὰ ἐξετάσῃ τὰς βάσεις ἐφ' ὧν ἠρείδετο τὸ μέγα ἑαυτοῦ ἀξίωμα. Διὰ ταῦτα δὲ παρὰ τὴν πανουργίαν αὐτοῦ ἐν τῇ κρισίμῳ ὥρᾳ ἐξηλέγχθη μὴ ἔχων τὰς ἀναγκαίας δυνάμεις ὅπως ἀντεπεξέλθῃ εἰς τὰς ἐναντίον αὐτοῦ προσβολὰς καὶ προσέφυγεν εἰς τὰς ἐξευτελεστικωτάτας ταπεινώσεις πρὸς συντήρησιν ἑαυτοῦ. Ἐγίνωσκεν, ὅτι ἀπασῶν τῶν κατηγοριῶν αἱ τοῦ Φαρναβάζου ἦσαν αἱ τελεσφορώταται. Διὸ ἐστράφη πρὸς αὐτὸν, καὶ παρεκάλεσε νὰ παράσχῃ αὐτῷ ἐπιστολὰς ἀπαλλασσούσας αὐτὸν, ὅπως κριθῇ ἐν Σπάρτῃ ἐπιεικέστερον. Ὁ δὲ σατράπης προσεποιήθη, ὅτι ἀπεδέχθη τὴν παράκλησιν ταύτην, καὶ ἀνέγνω μάλιστα εἰς αὐτὸν ἐπιστολὴν τελείως εὐχαριστοῦσαν τὸν Λύσανδρον, ἀλλ' ἀντικατέστησεν αὐτὴν κρύφα δι' ἄλλης αὐστηροτέρας ἁπάντων τῶν προτέρων γραμμάτων, καὶ ἐπήγαγεν οὕτω τὴν μεγίστην καταισχύνην εἰς τὸν στρατηγὸν, παραδώσαντα εἰς τοὺς ἐφόρους τὴν ὑποτιθεμένην ἀπαλλακτικὴν ἐπιστολὴν καὶ ἀναγκασθέντα νὰκούσῃ ἀναγινωσκόμενα τὰ ἐναντία [2].

Δὲν ἐτόλμησε δὲ οὔτε νὰ ὑπερασπισθῇ ἑαυτὸν οὔτε νὰναμείνῃ τὴν ἀπόφασιν. Ὑποκριθεὶς δὲ, ὅτι ὤφειλε νὰ ἐκπληρώσῃ εὐχὴν γενομένην εἰς τὸν Δία Ἄμμωνα [3], ἔτυχεν ἄνευ δυσχερείας παρὰ τῶν ἐφόρων τῆς ἀδείας πρὸς ἀναχώρησιν [4]. Συνεδέοντο δὲ πιθανῶς

[1] ***Πλούταρχος*** ἐν Βίῳ Λυσάνδρου 19.

[2] ***Πλούταρχος*** ἐν Βίῳ Λυσάνδρου 20.

[3] Ὁ Ζεὺς Ἄμμων ἐλέγετο παρορμήσας τὸν Λύσανδρον νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν τῆς Ἀφύτιος. ***Πλούταρχος*** ἐν Βίῳ Λυσάνδρου 20. Πρβλ Lenke Numismata Hellenica. Europa 15.

[4] Κατὰ τὸν ***Πλούταρχον*** ἐν Βίῳ Λυσάνδρου 21 ἡ εἰς Λιβύην ἀποδημία ἔγεινε πρὸ τῆς ἐν Ἀθήναις καταλύσεως τῶν τριάκοντα· ἀλλὰ πράγματι ἔγεινεν ἀργότερον κατὰ τὸν Thirlwall [History of Greece] Τόμ. Δ'. Appendix 8 σ 562. Ἴδε καὶ Grote [A history of Greece ἐκδ. 1869 Τόμ. Θ'. σ. 61. Γερμ. μεταφρ. ἐκδ. β' Τόμ. Ε'. σ. 174. Γαλλ. μεταφρ. ὑπὸ Sadous Τόμ. Π' σ. 289].

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

πρὸς ταύτην τὴν ἀποδημίαν πολιτικοὶ σκοποὶ συμφώνως πρὸς τὸν χαρακτῆρα τοῦ Λυσάνδρου, ὅστις δὲν ἠδύνατο νὰ ἐγκαταλίπῃ διὰ μιᾶς τὰ σχεδιαζόμενα παρ' αὐτοῦ· ἄλλως δὲ εἶχεν ὁ οἶκος αὐτοῦ ἤδη ἀρχαίας σχέσεις πρὸς τὴν Λιβύην, καθ' ἃ δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Λίβυος [1]. Τὸ δὲ Ἀμμώνιον ἠδύνατο ἕνεκα τοῦ ἀξιώματος αὐτοῦ καὶ παρὰ τοῖς Ἕλλησι νὰ παράσχῃ τελεσφόρον βοήθειαν εἰς τὸν φιλόδοξον στρατηγόν, εὑρίσκομεν δὲ τὸν Λύσανδρον ἐν ποικίλῃ ἐπικοινωνίᾳ πρὸς μαντεῖα χάριν προσελκύσεως τῶν ἱερέων ὡς συνηγόρων τῶν καινοτομιῶν αὐτοῦ [2]. Μετὰ δὲ τὴν ταπείνωσιν τοῦ Λυσάνδρου πάντες ἀνέμενον νὰ ἴδωσιν, ἂν ἡ Σπάρτη ἤθελε δυνηθῇ νὰ διοικήσῃ τὰ κατὰ τὴν Ἑλλάδα κατὰ τρόπον διάφορον τῆς βιαιότητος τοῦ Λυσάνδρου καὶ κατὰ πόσον ἴσχυε καθ' ὅλου νὰ ἐκτελέσῃ τὴν ἐντολὴν τὴν περιελθοῦσαν εἰς αὐτὴν μετὰ τὸ πέρας τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου.

Ἡ Σπάρτη εἶχεν ἀναντιρρήτως λάβει ἐπίδοσιν λαμπράν. Καὶ εἶχε μὲν ἀπαλλαγῆ τῶν δεσμῶν τῆς παραλυούσης αὐτὴν νωθείας, εἶχε δ' ἐπὶ τοσοῦτον ἐξέλθει τοῦ στενοῦ αὐτῆς ὁρίζοντος, ὥστε εἶχε καταβάλει τὸν ἀντίπαλον διὰ νικῶν κατὰ θάλασσαν ἐν πελάγεσιν ἀπωτάτοις. Ἦτο δὲ κυρία καὶ τῆς ἀπὸ τοῦ χρήματος δυνάμεως, πλεῖστα δὲ ὅσα καλλιτεχνήματα ὑπὸ τῆς πόλεως ἱδρυθέντα ἤγγελλον εἰς τοὺς Ἕλληνας τοὺς ἐνδόξους χρόνους τοὺς ἀνατείλαντας διὰ τὴν Σπάρτην. Καὶ ἐπὶ μὲν τῆς ἀκροπόλεως αὐτῆς ἐστήθησαν δύο Νῖκαι, ἀνατεθεῖσαι ὑπὸ τοῦ Λυσάνδρου πρὸς ἀνάμνησιν τῶν δύο παρὰ τὴν Ἔφεσον καὶ παρὰ τοὺς Αἰγὸς ποταμοὺς νικηφόρων ναυμαχιῶν [3], ἐν δὲ τῷ Ἀμυκλαίῳ ἀνετέθησαν δύο τρίποδες ὑψηλότε-

[1] Ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἀμμωνίου ἦτο ξένος αὐτῷ πατρικός *Διοδώρου Σικελιώτου* XIV, 13.

[2] Ὁ Λύσανδρος ἐπειράθη νὰ διαφθείρῃ τὰ μαντεῖα τῶν Δελφῶν καὶ τῆς Δωδώνης. *Διοδώρου Σικελιώτου* XIV, 13

[3] *Παυσανίου* III, 17, 4.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ροι τῶν ἐν τῷ ἱερῷ ἐκείνῳ ἀρχαιοτέρων τριπόδων, τῶν μνημείων τῶν μεσσηνιακῶν πολέμων. Ἀλλὰ λαμπρότερον ἢ ἀλλαχοῦ εἶχε δοξασθῇ ἡ νίκη ἐν Δελφοῖς διὰ μεγαλοπρεποῦς συμπλέγματος ἀγαλμάτων, ὧν ἡ μὲν ἐμπροσθία σειρὰ παρίστανε τοὺς Διοσκούρους, τὸν Δία, τὸν Ἀπόλλωνα, τὴν Ἄρτεμιν καὶ τὸν Ποσειδῶνα, τοῦτον στεφανοῦντα τὸν Λύσανδρον, πρὸς δὲ τούτοις τὸν μάντιν τοῦ Λακεδαιμονίου ναυάρχου Ἄβαντα καὶ τὸν κυβερνήτην τῆς στρατηγίδος αὐτοῦ νηὸς Ἕρμωνα. Ὄπισθεν δὲ τῶν κατειλεγμένων ἀνέκειντο οἱ ἀνδριάντες τῶν συγκατεργασαμένων μετὰ τοῦ Λυσάνδρου τὴν [ἐν Αἰγὸς ποταμοῖς] νίκην Σπαρτιατῶν καὶ συμμάχων, τῶν ἡγετῶν τῆς πελοποννησιακῆς φατρίας [1], οἷον Κλεομήδους τοῦ Σαμίου [2], οἵτινες ἦσαν συγχρόνως ἀντιπρόσωποι τῶν ἰδίων ἑαυτῶν πόλεων. Τὸ μέγα τοῦτο ἀνάθημα ἦτο ἡ ἐν ἀγάλματι παράστασις τῆς νέας συμμαχίας τῶν ἐναντίον τῶν Ἀθηναίων συμμαχησάντων, οἵτινες ἐσκοπεῖτο νὰ παρασταθῶσιν ὡς οἱ λογάδες τοῦ ἔθνους, ὥς ποτε οἱ συμμαχήσαντες ἐπὶ τοὺς Πέρσας. Τὸ δὲ καλλιτέχνημα τοῦτο καὶ ἄλλα ὅμοια προσείλκυσαν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς Σπάρτης πλῆθος τεχνιτῶν. Βεβαίως δὲ προετίθετο ὁ Λύσανδρος, ὅπως καὶ ὑπὸ ταύτην τὴν ἔποψιν ἐπισκιάσῃ τὰς Ἀθήνας καὶ ἀναδείξῃ τὴν πάτριον πόλιν ἐκ νέου κέντρον τοῦ ἐν Ἑλλάδι καλλιτεχνικοῦ βίου. Καὶ δὲν ἠδύναντο μὲν ἀποκρούσωσι κατ' ἀρχὴν τοὺς μαθητὰς τοῦ Φειδίου, ἀλλ' οὐχ ἧττον οὐδὲν' ἀπεδέχθησαν Ἀθηναῖον, καὶ παρέλαβον μόνον γλύπτας ἐκ τῆς Πελοποννήσου καὶ τῶν νήσων.

Ἀλλ' ἡ λαμπρὰ αὕτη ἐπίδοσις ἀκριβέστερον ἐξεταζομένη ἦτο ἐπίπλαστος. Ἡ νίκη ἡ ὑπὸ τῶν σπαρτιατικῶν ὅπλων ἐπιτευχθεῖσα ἦτο καθ' ἑαυτὴν τοιαύτη, ὥστε δὲν ἠδύνατο νὰ προκαλέσῃ ἐνθου-

[1] ***Παυσανίου*** X, 9, 7. Πρβλ. Ulrichs Skopas σ. 4 Ὁ δὲ ***Πλούταρχος*** ἐν Βίῳ Λυσάνδρου 18 ἀναγράφει καὶ ἄλλα τοῦ Λυσάνδρου ἀναθήματα ἐν Δελφοῖς.

[2] Μεταξὺ ἐκείνων ὅσοι συνειργάσαντο τῷ Λυσάνδρῳ τὰ ἐν Αἰγὸς ποταμοῖς ἦτο καὶ Κλεομήδης ὁ Σάμιος, ὅστις ἀναφέρεται ἐν τῇ ἐπιγραφῇ παρὰ τῷ Schöne Griechische Reliefs σ. 26.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

σιασμὸν ἀληθῆ, ἅτε κατορθωθεῖσα διὰ τοῦ χρήματος τῶν βαρβάρων, διὰ προδοσίας καὶ δόλου· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦ ὅλου ἐκείνου μεγαλείου, οὗ ἡ ἐπίδειξις ἐμελετᾶτο διὰ τῶν μεγαλοπρεπῶν ἐκείνων ἔργων, ἡ Σπάρτη κατ' ἀλήθειαν εἶχεν ἀποβάλει μᾶλλον ἢ προσαποκτήσει γοητείαν.

Πράγματι ἡ ἀρχαία Σπάρτη εἶχε μὲν ὑπάρξει ἀδεξία περὶ τὴν ἐκτέλεσιν πολιτικοῦ προγράμματος πανελληνίου, ἀλλ' ἦτο καθ' ἑαυτὴν σθεναρὰ καὶ ἀσφαλὴς ἐν ταῖς ἐνεργείαις αὐτῆς. Ἐν τῷ περιορισμῷ δ' ἐκείνῳ ἐνυπῆρχεν ἡ δύναμις αὐτῆς, καὶ σύμπαντες οἱ ἐν Ἑλλάδι συντηρητικοὶ ἐθαύμαζον τὴν πολιτείαν τοῦ Λυκούργου, ἥτις παρὰ πάσας τὰς μεταβολὰς τῶν πραγμάτων εἶχε μείνει ἐν τοῖς χρόνοις τῆς αὐξούσης ἀσταθείας καὶ συγχύσεως πάντοτε ὁμοία πρὸς ἑαυτὴν καὶ πιστὴ εἰς τὰ πάτρια.

Ἀλλ' ἡ ἀρχαία ἐκείνη πολιτεία δὲν ὑφίστατο πράγματι πλέον, ἐπειδὴ τὸ λυκούργειον πολίτευμα ἦτο τοιοῦτον, ὥστ' ἔπρεπεν ἢ νὰ καταστραφῇ ἢ νὰ διατηρηθῇ ἀμετάβλητον. Ἀλλ' ἡ διατήρησις αὐτοῦ ἦτο ἀδύνατος, καθ' ὅτι οἱ Σπαρτιᾶται μόνον διὰ τελείας ἀπαρνήσεως τῶν πατροπαραδότων θεσμῶν εἶχον κατορθώσει νὰ διεξαγάγωσι τελεσφόρως τὸν κατὰ τῶν Ἀθηνῶν ἀγῶνα. Κατὰ τὰ θέσμια τῆς λυκουργείου πολιτείας τὸ πᾶν ἐνέκειτο εἰς τὴν ῥώμην τῶν ἀνδρῶν, καὶ μόνον πρὸς ἰδίας τινὰς περιστάσεις ἠδύναντο νὰ διαθέτωσιν οἱ Σπαρτιᾶται χρῆμα ἀποτελούμενον ἐκ τῶν φόρων τῶν ὑπηκόων καὶ κατατιθέμενον, χάριν τῆς ἐκ τῶν ἐνόντων ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἀπομακρύνσεως τῆς αἴγλης τοῦ χρυσοῦ, ἐκτὸς τῆς χώρας, ἐν Ἀρκαδίᾳ, Δελφοῖς καὶ ἀλλαχοῦ [1]. Ἀλλὰ καὶ τὸ χρῆμα τοῦτο ἦτο ὅλως ἀνάξιον λόγου καὶ δὲν ἠδύνατο νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ἔρεισμα πολιτικῆς δυνάμεως. Ἀλλ' ἐν τῷ πρὸς τοὺς Ἀθηναίους πολέμῳ οἱ Σπαρτιᾶται ἐδιδάχθησαν ὑπὸ τῆς πείρας, ὅτι δὲν ἐπήρκει ἡ ἀρχαία σπαρτιατικὴ ἀνδρεία καὶ ὅτι ἡ ὁριστικὴ ἐπιτυχία ἐξηρτᾶτο οὐχ ἧττον ἀπὸ χρηματικῶν πόρων. Διὰ ταῦτα παρέ-

[1] *Ἀθηναίου* [VI,] σ. 233. Corpus Inscriptionum Graecarum Τόμ. Α' ἀρ. 697. Kirchhoff Monatsbericht der [Berliner] Akademie. 1870 σ. 58.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

στησαν πρὸ τῶν θυρῶν τοῦ μεγάλου βασιλέως, καὶ ἐφάνησαν πρόθυμοι νὰ ὁμολογήσωσιν ἐπονειδίστους συνθήκας πρὸς τοὺς βαρβάρους, μετὰ δὲ τῆς τιμῆς τῆς πολιτείας συναπεβλήθη καὶ ἡ φιλοτιμία. Τὰ δὲ τελευταῖα ἔτη τοῦ πολέμου ἤγαγον εἰς τὴν Σπάρτην πλήθη ἀργυρίου· ὅσῳ δὲ μᾶλλον ἐζητημένη ὑπῆρξε πρότερον ἡ καταπίεσις τῆς ἀνθρωπίνης φιλοκερδείας, τόσῳ μᾶλλον ἀκράτητος ἐξεφάνη νῦν ἡ φιλοχρηματία. Καὶ ὑπῆρξαν μέν τινες περιστάσεις, καθ' ἃς ἀπέβη δυνατὴ ἡ ἐν τελείᾳ αὐστηρότητι ἀνανέωσις τῆς ἀρχαίας ἀπαγορεύσεως τῆς ὑπὸ ἰδιωτῶν κτήσεως πολυτίμων μετάλλων, καθ' ἃ εἴδομεν τοῦτο συμβὰν εἰς τὸν Θώρακα, ἀλλ' ἦτο ὅμως ἀδύνατος ἡ ἐξάσκησις καθολικοῦ ἐλέγχου, εἰς δὲ τὸν καταλαβόντα αἴφνης πάντας πειρασμὸν ὑπέκυψαν καὶ ἄνδρες οἷοι ὁ Γύλιππος [1], μὴ ὀκνήσαντες καὶ αὐτὰ τὰ δημόσια χρήματα νὰ καταχρασθῶσι. Καθ' ὃν δὲ χρόνον εὑρισκόν τινες τὰ μέσα καὶ τὸν τρόπον νὰ πλουτίζωνται κρύφα, οἱ λοιποὶ περιέστησαν εἰς ἀπορίαν ὡς ἐκ τῆς ἐπερχομένης ἕνεκα τῆς διαδόσεως τοῦ χρήματος αὐξήσεως τῆς τιμῆς τῶν ὠνίων. Ἡ δὲ πτωχεία αὐτῶν ἀπέβη οὕτω μεγάλη, ὥστε ἠδυνάτουν νὰ παρέχωσι τὰς νενομισμένας εἰσφοράς, διὰ ταῦτα δὲ καὶ ἀπέβαλον τὸ δικαίωμα τελείου πολίτου, ἀπαγορευθείσης εἰς αὐτοὺς τῆς εἰς τὰ κοινὰ συσσίτια συμμετοχῆς, ὧν οἱ πλούσιοι συμμετεῖχον ἀπ' ἐναντίας μόνον κατὰ τύπους, τρυφῶντες ἔπειτα παρὰ τὴν ἰδίαν τράπεζαν [2].

Τοιαύτη δὲ ὑπόκρισις ἐπεξετάθη εἰς τὸν ὅλον βίον τῶν Σπαρτιατῶν, καὶ ἦτο τὸ ἀναπόφευκτον ἐπακόλουθον τῆς ὑπὸ τοῦ πολιτεύματος ἀπαγορεύσεως πάσης σκέψεως περὶ παιδεύσεως συμφώνου πρὸς τὰς συγχρόνους ἀπαιτήσεις. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Λύσανδρος ἦτο πρότυπον τῆς τοιαύτης εἰς μόνην τὴν ἐπίφασιν περιοριζομένης νομιμότητος, περὶ μὲν τὴν ἐνδυμασίαν καὶ τὴν κόμμωσιν ἐμμένων εἰς τὰ πάτρια μετ' αὐστηρᾶς μικρολογίας, παραβαί-

[1] *Πλούταρχος* ἐν Βίῳ Λυσάνδρου 16. Νικίου 28. *Διοδώρου Σικελιώτου* XIII, 106.
[2] *Ἀριστοτέλους* Πολιτ. II, 9 σ. 50 [ἐκδ. Bekker].

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

νων δὲ ἅμα τὰς ἠθικὰς ἀρχὰς τῆς πολιτείας ἀνεπιφυλάκτως καὶ μελετῶν τὴν ἀνατροπὴν αὐτοῦ τοῦ καθεστῶτος πολιτεύματος.

Ὁ ἀριθμὸς τῶν τελείων πολιτῶν εἶχεν ὀσημέραι μεγάλως ἐλαττωθῇ ἕνεκα τῆς ἐξαλείψεως πολλῶν γενῶν καὶ τῆς ἐπελθούσης πτωχεύσεως. Ἡ δὲ παρεγγραφὴ ξένων ἐξηκολούθει ἀποκρουομένη· μία δὲ καὶ μόνη εἶχε περὶ τοῦτο συγχωρηθῇ ἐξαίρεσις διὰ τῆς εἰς τοὺς πολίτας ἐγγραφῆς τοῦ μάντεως Τισαμενοῦ τοῦ Ἠλείου, ὃν μόνον διὰ τῆς παροχῆς τοῦ δικαιώματος ἐκείνου ἠδυνήθησαν νὰ προσελκύσωσι κατὰ τὴν μάχην τῶν Πλαταιῶν. Ἀλλὰ καὶ τὴν ἐκ τῶν κατωτέρων τάξεων τῶν οἰκητόρων συμπλήρωσιν τῶν πολιτῶν εἶχον παραμελήσει, εἰ καὶ αὕτη ἐπετρέπετο ὑπὸ τοῦ πολιτεύματος καὶ ἐσκοπεῖτο παρὰ τοῦ νομοθέτου. Καὶ εἶχον μὲν κατὰ χρόνους χαλεποὺς ἀναγκασθῇ νὰ ἐπιζητήσωσι τὰς πρὸς διάσωσιν τῆς πολιτείας ἀναγκαίας δυνάμεις ὅπου καὶ ἂν εὑρίσκοντο. Καὶ ὁ μὲν Βρασίδας εἶχε δείξει ὁποία χρῆσις τῶν ἐν τῇ Λακεδαίμονι ἀγροτῶν καὶ εἱλώτων ἠδύνατο νὰ γείνῃ παρὰ τῆς πολιτείας. Ἔτι δὲ περαιτέρω προέβη ὁ Λύσανδρος, ἀναθεὶς εἰς Λακεδαιμονίους τῶν κατωτέρων τάξεων σπουδαίας ἀρχὰς καὶ προσβαλὼν ἑνίας τῶν ἑλληνίδων πόλεων διὰ τῆς ἀναθέσεως τῆς διοικήσεως αὐτῶν εἰς ἀνθρώπους εἵλωτας τὸ γένος [1]. Ἀλλ' ἐν Σπάρτῃ αἱ παρ' αὐτῶν παρασχεθεῖσαι ὑπηρεσίαι ἐτύγχανον ὑβριστικῆς ἀγνωμοσύνης, καὶ μετὰ φατριασμοῦ ἀνελευθέρου ἀντετάσσοντο εἰς τὴν εἰς τοὺς μὴ Δωριεῖς οἰκήτορας τῆς χώρας παραχώρησιν μειζόνων δικαιωμάτων καὶ εἰς τὴν εἰς αὐτοὺς καὶ μετὰ τὴν χηρείαν πλείστων ὅσων κλήρων γῆς παραχώρησιν ὁμοίων δικαιωμάτων συμμετοχῆς εἰς τὴν ἔγγειον κτῆσιν. Καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ Δωριεῖς καθ' ἑαυτοὺς διεσπῶντο ὑπὸ τῆς διαιρέσεως τῶν πλουσίων καὶ τῶν ἀπόρων, καὶ κατὰ μικρὸν ἐσχηματίσθη ὅμιλος οἴκων, ἀποβαίνων ὀσημέραι συμπαγέστερος, τάξις προνομιοῦχος διοικοῦσα

[1] *Ἡροδότου* IX, 33.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τὴν πολιτείαν κατὰ τὰ ἴδια συμφέροντα [1]. Τὴν δὲ πολυθρύλητον ἰσότητα εἶχεν ἀντικαταστήσει δεσποτικὴ ὀλιγαρχία, καὶ εἶχεν ὑπεισέλθει ἡ κυριαρχία τῶν εὐπατριδῶν, ἐρειδομένων εἰς τὸν πλοῦτον καὶ τὸ γένος καὶ ἐχομένων ἀγρύπνως καὶ μετὰ ζήλου τῶν ἰδίων προνομίων, καίπερ στερουμένων πάσης νομίμου ὑποστάσεως. Ἕνεκα δὲ τῆς παρὰ τὴν τοιαύτην διαφορὰν ἐπιμελοῦς τηρήσεως τῶν τύπων τοῦ ἀρχαίου καθεστῶτος καὶ τῆς ἀναλλοιώτου ἐν πάσῃ ἀκριβείᾳ ἐμμονῆς εἰς τὸ γράμμα τῶν θεμελιωδῶν νόμων τῆς πολιτείας ἐκράτει, ὡς εἰκὸς, ἐν Σπάρτῃ πνοὴ ψεύδους, ἀναγκαίως ἐξασκοῦντος ἐπίδρασιν φθοροποιὸν ἐπὶ σύμπαντας τοὺς οἰκήτορας.

Πρὸς τὰ κοινωνικὰ δὲ ταῦτα κακὰ συνείχοντο ἀμέσως τὰ τρωτὰ τοῦ πολιτεύματος. Ἡ βασιλεία, ἥτις εἶχε προορισμὸν τὴν ἐπαγρύπνησιν ἐπὶ τῆς ἰσότητος τῶν κτήσεων καὶ τῶν δικαιωμάτων, εἶχεν ἀποβῆ ἀνίσχυρος, ἐν μέρει οὐκ ἄνευ ἰδίου πταίσματος· ἤδη δὲ διὰ τῆς ἀπὸ τοῦ ἔτους 418 π. Χ. εἰς αὐτὴν συμπαραζεύξεως τοῦ πολεμικοῦ συμβουλίου [2] εἶχεν ἀποβάλει τὴν πλήρη χρῆσιν

[1] Τοὺς ἀρχαίους Σπαρτιάτας ἀντικατέστησαν οἱ καλούμενοι ὅμοιοι, οἵτινες εἶνε ἴσως καὶ οἱ συγκροτοῦντες τὴν μικρὰν ἐκκλησίαν, ἀνομάζονται δὲ καὶ ἔκκλητοι. ***Ξενοφῶντος*** Ἑλλην. V, 2, 33. Ἀλλὰ τὰ ὀνόματα ταῦτα καὶ τὰ τῆς πολιτείας ἐν ἐκείνῳ τῷ χρόνῳ εἶνε ἥκιστα σαφῆ. [Ἴδε περὶ ὁμοίων καὶ ὑπομειόνων Gilbert Handbuch der griechischen Staatsalterthümer Τόμ. Α' ἐκδ. β' σ. 42 κ.ἑ. Ἑλλ. μεταφρ. ***Ν. Γ. Πολίτου*** Τόμ. Α' σ. 46 κ. ἑ.]

[2] [Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Γ' σ. 376]. Ἡ κατάστασις τῶν δέκα συμβούλων ἦτο ἄλλως τὸ πρῶτον διάταξις προσωρινὴ εἰς μόνα τὰ τοῦ Ἄγιδος ἀναφερομένη· ἀλλ' ἀπέβη ὅμως προηγούμενον διὰ τοὺς κατόπιν χρόνους, διὰ τοῦτο δὲ ὁ ***Θουκυδίδης*** (V, 63) μεταχειρίζεται τὴν ἔκφρασιν νόμον ἔθεντο, ὡς οὔπω πρότερον ἐγένετο αὐτοῖς· ἡ δ' ἔκφρασις αὕτη χαρακτηρίζει μεταβολὴν ἐπιγενομένην ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας. Καὶ ἐπειράθη μὲν αὐτὸς ὁ Ἄγις ἐν Δεκελείᾳ ναπαλλαγῇ, πάλιν τούτου τοῦ περιορισμοῦ (***Θουκυδίδου*** VIII. 5), ἀλλὰ τοῦτο οὐδὲν ἀποδεικνύει. Οἱ αὐτοὶ δ' ἐπίτροποι οἱ ὑπέχοντες θέσιν πολεμικῶν συμβούλων παρουσιάζονται καὶ ἐν τῷ κατόπιν χρόνῳ ὑπὸ διαφόρους τύπους καὶ ὀνόματα, ὡς ἔφοροι παρὰ τῷ Παυσανίᾳ (***Ξενοφῶντος*** Ἑλλ. II, 4, 36), ὡς συνέδριον (***Διοδώρου Σικελιώτου*** XIV, 79), ὡς ἡγεμόνες καὶ σύμβουλοι (***Πλούταρχος*** ἐν Βίῳ Λυσάνδρου 23), παρὰ τῷ Ἀγησιλάῳ, Ἀγησιπόλιδι καὶ ἄλλοις. Πρβλ. Sievers Geschichte [Griechenlands vom Ende des peloponnesischen Kriegs bis zur Schlacht bei Mantineia 1840] σ. 35. Herbst ἐν τοῖς Neue Jahrbücher für Philologie. Τόμ. LXXVII σ. 681 κ. ἑ.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τοῦ σπουδαιοτάτου τῶν τιμητικῶν δικαιωμάτων, τῆς ἀρχιστρατηγίας, ἔτι δὲ κινδυνωδεστέρα μείωσις τῆς ἀρχῆς αὐτῆς ὑπῆρξεν ἡ κατάστασις τῆς ναυαρχίας, ἡ κυριωτάτη αὕτη τῶν καινοτομιῶν ἐν τῇ διατάξει τῶν κατὰ τὴν πολιτείαν[1]. Ἕνεκα δὲ τῆς ὁσημέραι κατὰ θάλασσαν συχνοτέρας κρίσεως τῶν κυριωτέρων ἀγώνων πολὺ μείζων ἀπέβη ἡ κατὰ τῆς νέας ταύτης ἀρχῆς ἀντιζηλία τῶν βασιλέων· ὅτε δὲ ὁ Λύσανδρος ἠξιώθη συμπάσης τῆς ἐκ τοῦ πολέμου δόξης, ἀπέβη τέλος ἡ σύγκρουσις οὕτω μεγάλη, ὥστε οἱ βασιλεῖς συνέλεξαν στρατιάν, ὅπως ματαιώσωσι τὰς ἐπιτυχίας τοῦ ἀντιπάλου. Αἱ δὲ ἀνώταται ἀρχαὶ τῆς σπαρτιατικῆς πολιτείας ἵσταντο ἀντιμέτωποι ἀλλήλων ἐν τῇ Ἀττικῇ, καὶ παρέστη ἀνάγκη νὰ καταβληθῇ ὅλη ἡ περὶ τὸ ὑποκρίνεσθαι τέχνη τῶν Σπαρτιατῶν, ὅπως ἐπικαλυφθῇ ἡ ῥῆξις ἡ διασπῶσα τὴν πολιτείαν καὶ διατηρηθῇ ἀκόμη ἡ ἐπίφασις ὁμονοίας.

Ἄλλοι δ' ἐχθροὶ τῆς βασιλείας ἦσαν οἱ ἔφοροι, ὧν ἡ δύναμις συνηύξανε μετὰ τῆς ἐκπτώσεως τῶν βασιλέων. Ἀποφάσεις δὲ ἀπορρέουσαι ἀπὸ τοῦ ὅλου δήμου δὲν παρουσιάζονται πλέον ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ πολέμου· καὶ αὐτὴ δὲ ἡ γερουσία δὲν ἔχει σημασίαν ἐν τῇ πολιτείᾳ. Τὴν σύμπασαν δύναμιν κατέχουσιν οἱ ἔφοροι· τούτων δὲ ἡ ἐκλογὴ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τῶν πλουσίων, καὶ διοικοῦσι τὰ τῆς πολιτείας πρὸς τὸ συμφέρον τῆς κρατούσης φατρίας. Ἐν δὲ τῇ διχονοίᾳ μεταξὺ βασιλέων καὶ ναυάρχων οἱ ἔφοροι κατέχουσι τὸ μέσον, παρουσιάζονται δὲ περιστάσεις καθ' ἃς αἱ σπουδαιόταται τῶν ἀποφάσεων ἐπάγονται διὰ τῆς ψήφου ἑνὸς καὶ μόνου τῶν ἐφόρων[2]. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἐτησία αὕτη ἀρχὴ πολλάκις περιήρχετο εἰς ἀνθρώπους δεκαζομένους, δὲν ἦτο δυσχερὲς εἰς τὰς διαφόρους φατρίας νὰ γίνωνται κύριαι τῆς ἀπαιτουμένης πρὸς διοίκησιν τῶν τῆς πολιτείας πλειονοψηφίας[3]. Ἐκ τοιούτων δ' ἐπι-

[1] ***Ἀριστοτέλους*** Πολιτ. II, 9 σ. 49· ἡ ναυαρχία σχεδὸν ἑτέρα βασιλεία. [Ἴδε καὶ ἀνωτέρω Τόμ. Γ' σ. 651 σημ. 1].

[2] Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Δ' σ. 58.

[3] ***Ἀριστοτέλους*** Πολιτ. II, 9 [ἐκδ. Bekker σ, 47, 22]· ἡ [γὰρ] ἀρχὴ [ἡ τῶν

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

δράσεων ἐξηρτᾶτο ἡ στάσις τῆς Σπάρτης. Ἂν δὲ δύναται νὰ γείνῃ καθ' ὅλου λόγος περὶ πολιτικοῦ προγράμματος ἀκολούθου, ἡ πολιτικὴ αὕτη ἀκολουθία συνίστατο εἰς τὴν παρὰ τῶν ἐφόρων καθυπηρέτησιν τῆς ὀλιγαρχίας τῶν πλουσίων, ἥτις εἶχεν ἀντικαταστήσει πράγματι τὰς καθεστηκυίας ἀρχὰς τῆς πολιτείας. Ὅταν δὲ προσθέσωμεν εἰς πάντα ταῦτα τὴν ἐξακολούθησιν τῆς καὶ πρότερον ὑφισταμένης μεταξὺ τῶν δύο βασιλικῶν γενῶν ἀντιπολιτεύσεως, ἅτινα μόνον ἐν σπανιωτάταις περιστάσεσιν ἤγοντο ὑπὸ κοινῶν συμφερόντων εἰς δρᾶσιν ὁμόφρονα, τότε δυνάμεθα νὰ συνίδωμεν τὴν κατὰ κράτος παράλυσιν τῆς σπαρτιατικῆς πολιτείας, καὶ μόλις που δυνάμεθα νὰ κατανοήσωμεν πῶς αὕτη ἀντεῖχε νάντεπεξέρχηται εἰς τοὺς παντοίους κινδύνους τοὺς ἀπειλοῦντας αὐτὴν ἐν τῇ ἰδίᾳ χώρᾳ, νὰ διατηρῇ δὲ καὶ ἐκτὸς τῆς Σπάρτης ἀξίωμα ἐπιβάλλον τὸν σεβασμόν.

Τὸ δὲ συγκρατοῦν τὴν πολιτείαν ἦτο ἡ ἀργὴ δύναμις τῆς συνηθείας, ἡ συνήθεια τοῦ κελεύειν καὶ ὑπακούειν ἡ ἐπιχωριάζουσα ἀπὸ αἰώνων πολλῶν ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Εὐρώτα. Οἱ ὑποτεταγμένοι οὐδὲν εἶχον κέντρον, οὐδεμίαν ἑνότητα, οὐδένα ἐργάτην, εἴ τι δὲ ὑπῆρχε παρὰ τοῖς Σπαρτιάταις τὸ καλῶς ἔχον, ἦτο ἡ ἀστυνομικὴ ἐπιτήρησις ἡ παρὰ τῶν ἐφόρων ἐξασκουμένη παρὰ τοῖς περιοίκοις, ἥτις καὶ συνεῖχεν ἐν φόβῳ καὶ τρόμῳ τοὺς ἀνησύχους ἀγρότας [1]. Ἄλλως δὲ καὶ παρὰ τὴν παράλυσιν τῶν δημοσίων πραγμάτων διετηροῦντο ἐν τῷ κοινωνικῷ βίῳ πολλὰ τῶν ἀγαθῶν τῶν ἀρχαίων χρόνων. Τινὲς τῶν θεμελιωδῶν χαρακτήρων τῆς ἠθικῆς εἶχον ἀποβῆ συμφυεῖς εἰς τοὺς Σπαρτιάτας, οἷον φρόνημα εὐγενές, ἀνδρεία καὶ περιφρόνησις τοῦ θανάτου, πειθαρχία καὶ ὑπακοή, πιστὴ λατρεία τῶν θεῶν καὶ τέλεσις τῶν νενομισμένων εἰς τοὺς νεκρούς. Τὰ δὲ γνωρίσματα ταῦτα τοῦ σπαρτιατικοῦ χαρακτῆρος ἀνεφαί-

ἐφόρων] κυρία [μὲν αὐτὴ] τῶν μεγίστων αὐτοῖς ἐστὶν, γίνονται δ' ἐκ τοῦ δήμου πάντες, ὥστε πολλάκις ἐμπίπτουσιν ἄνδρες σφόδρα πένητες εἰς τὸ ἀρχεῖον, οἳ διὰ τὴν ἀπορίαν ὦνιοι ἦσαν.

[1] [Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Α' σ. 288].

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

νοντο καὶ πάλιν ἐν χρόνοις κρισίμοις· ἐντεῦθεν δ' ἐξηγεῖται πῶς καὶ μετὰ τὸν ἐκφυλισμὸν αὐτῆς ἡ Σπάρτη ἐξηκολούθει ἔχουσα θιασώτας ἐνθουσιώδεις καὶ πῶς οἱ πολῖται αὐτῆς καὶ καθ' ἑαυτοὺς παρουσιαζόμενοι ἐν ξέναις πόλεσιν ἠδύναντο νὰ ἐξασκῶσιν ἀφ' ἑαυτῶν τὴν μεγίστην ἐπίδρασιν, τοῦθ' ὅπερ θὰ ἦτο ἀδύνατον παρὰ τοῖς πολίταις ἄλλης πόλεως.

Πρὸς δὲ τοῖς ἔτι ἐκ τῶν ἀρχαίων χρόνων διατηρηθεῖσιν ἀγαθοῖς εἶχον προσαποκτηθῆ καὶ πολλὰ ἄλλα ἄγνωστα ἐν τοῖς ἀρχαίοις χρόνοις. Δὲν ὑφίστατο πλέον ἡ ἀρχαία ἀπραγμοσύνη, ὁ λακωνισμὸς καὶ ἡ μονομέρεια, ἀλλ' ἡ σύγχρονος παίδευσις· εἶχεν εἰσελάσει καὶ εἰς τὴν Σπάρτην, καὶ ἄνδρες οἷοι ὁ Βρασίδας, ὁ Γύλιππος καὶ ὁ Λύσανδρος ἐγίνωσκον οὐ μόνον νὰ πράττωσιν, ἀλλὰ καὶ νὰ λαλῶσι δεξιώτατα. Εἶχε κατὰ μικρὸν μορφωθῆ ποικιλία διαφόρων χαρακτήρων· ὑπῆρχον δὲ τραχεῖς ἐργάται πολέμου, οἷος ὁ Κλέαρχος, καὶ ἄνδρες δίκην ἄλλου Σισύφου πονηροὶ τὴν φύσιν, οἷοι ὁ Δερκυλλίδας καὶ ὁ Ἀνταλκίδας. Καὶ ἐν τοῖς βασιλικοῖς δὲ οἴκοις ἀνεφαίνετο ἐνίοτε ὑψηλοφροσύνη τις, ἐλευθεριωτέρα τις ἀντίληψις τῶν περιστάσεων ἐξερχομένη ἐκ τοῦ στενοῦ ὁρίζοντος τοῦ δωρισμοῦ καὶ τῆς διασπάσεως τῶν πολιτικῶν φατριῶν. Ὁ Παυσανίας εἶχε συναίσθησιν τοῦ ἀξιώματος τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῶν ὑπηρεσιῶν αὐτῶν πρὸς τὴν κοινὴν πατρίδα καὶ διετήρει σχέσεις φιλίας πρὸς τοὺς ἡγουμένους τῶν δημοκρατικῶν φατριῶν ἐν ἄλλαις πόλεσι. Καὶ σπανιώτατοι μὲν ἦσαν ἀναντιρρήτως οἱ ἄνδρες οἱ κατορθόνοντες νὰ συνδυάσωσι τὰγαθὰ τῶν ἀρχαίων χρόνων καὶ τὸ ἀρχαῖον σπαρτιατικὸν φρόνημα πρὸς τὴν προϊοῦσαν παίδευσιν, τὴν εὐφυΐαν καὶ τὴν δραστηριότητα, ἄνδρες οἷοι ὁ Λίχας [1] καὶ ὁ Καλλικρατίδας [2]. Συνήθως δ' εὑρίσκομεν νωθρὰν μετὰ νωχελείας διαβίωσιν κατὰ τοὺς παραδεδομένους τύπους ἢ ἀντίστασιν κατὰ τῆς παραδόσεως καὶ φανερὰν ἀποστασίαν.

Τὰ δ' ἐσωτερικὰ πράγματα τῆς Σπάρτης καθώρισαν καὶ τὴν

[1] [Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Γ' σ. 547. καὶ Δ' σ. 13].
[2] [Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Γ' σ. 632].

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

πολιτείαν αὐτῆς πρὸς τὰς ἄλλας πόλεις, πρός τε τὰς ἐν Πελοποννήσῳ καὶ ἀλλαχοῦ. Πράγματι δὲ πόλις, ἧς ἡ ἰδία σύνταξις ἦτο οὕτω διατεταραγμένη, δὲν ἠδύνατο νὰ διατάξῃ καὶ τὰ ἐκτὸς αὐτῆς καὶ δεσπόσῃ τῆς συγχρόνου πολιτικῆς καταστάσεως ἀπὸ ἀρχῶν σταθερῶν. Ἔλειπεν ἀπ' αὐτῆς ἡ σοβαρὰ θέλησις νἀνταποκριθῇ πρὸς τὴν ἐθνικὴν ἐντολὴν τὴν περιελθοῦσαν εἰς τοὺς Σπαρτιάτας μετὰ τὴν πτῶσιν τῶν Ἀθηνῶν καὶ νὰ ἐκπληρώσῃ τέλος τὸν μακρόθυμον πόθον τοσούτων Ἑλλήνων μετ' ἐμπιστοσύνης ἀποβλεπόντων εἰς αὐτήν. Τώρα δὲ κατεδείχθη ἀπ' ἐναντίας, ὅτι ἡ σωφροσύνη καὶ ἡ σύνεσις ἡ διατρανωθεῖσα παρὰ τῆς Σπάρτης ἦτο μόνον ἀποτέλεσμα τοῦ φόβου. Πράγματι δὲ, τούτου ἐκλιπόντος, ἡ ἀρχαία ἀτολμία καὶ ὁ πρότερος ὄκνος μετέπεσον εἰς ἰσχυρογνώμονα ἀλαζονείαν. Ἂν δέ ποτε ἡ ἀποτυχία τῶν ἀρκαδικῶν πολέμων [1] εἶχεν ἀποστήσει τοὺς Σπαρτιάτας ἀπὸ τοῦ κατακτητικοῦ προγράμματος καὶ πείσει αὐτοὺς νὰ περιορισθῶσιν εἰς τὸ πραότερον σύστημα τῆς ἐν Πελοποννήσῳ ἡγεμονίας, τώρ' ἀπτόητοι ἐτράπησαν καὶ πάλιν ἐπὶ τὸ ἀρχαῖον ἐκεῖνο βίαιον πρόγραμμα. Δὲν διενοοῦντο πλέον νὰ ἐπιδεικνύωσιν εὐγνωμοσύνην πρὸς τὴν ἀγαθὴν θέλησιν τῶν πιστῶν συμμάχων, ἀλλ' ἔστελλον ἁρμοστὰς καὶ εἰς πόλεις συμμαχίδας, καὶ εἵποντο μόνον εἰς τὰ κελεύσματα ἀκαθέκτου ὁρμῆς κυριαρχίας εἰς οὐδὲν ἄλλο ἀποσκοποῦσης ἢ εἰς τὸ νὰ καρπωθῶσι πάσῃ δυνάμει τὴν ἐνεστῶσαν ὑπερίσχυσιν.

Ἀλλ' ἐν τούτοις ἡ Σπάρτη ὑπερετίμα τὰς δυνάμεις αὐτῆς. Καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Πελοποννήσῳ εἶχον ἐπέλθει πολλαὶ μεταβολαί. Ἐπεκράτει δὲ μεγάλως διαδεδομένη δυσαρέσκεια ἐπὶ τῷ τρόπῳ καθ' ὃν εἶχον διευθυνθῇ τὰ κατὰ τὸν πόλεμον. Καὶ ἤδη μὲν ἡ Νικίειος εἰρήνη εἶχε κλονήσει σφόδρα τὸ ἀξίωμα τῆς ἡγεμονευούσης πόλεως, ἀλλ' ἡ δυσμένεια εἶχε πολὺ μᾶλλον αὐξήσει μετὰ τὴν ἅλωσιν τῶν Ἀθηνῶν. Καὶ ταῦτα διότι ἡ Σπάρτη ἐνήργει ὡς εἰ μὴ ὑπῆρχον σύμμαχοι, ὧν τὰ συμφέροντα ἔπρεπε νὰ ληφθῶσιν ὑπ' ὄψιν. Οἱ Ἀρκάδες, οἱ Ἀχαιοί, οἱ Κορίνθιοι παρεπονοῦντο, ὅτι αἱ

[1] [Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Α' σ. 321 καὶ Β' σ. 538].

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

πολυετεῖς αὐτῶν χάριν τοῦ πολέμου θυσίαι κατ' οὐδὲν εἶχον ὠφελήσει αὐτούς, ἡ δὲ Ἦλις διέκειτο ἤδη ἀπὸ μακροῦ χρόνου ἐχθρικῶς πρὸς τὴν Σπάρτην. Τὴν δὲ τολμηροτάτην πολιτείαν μετήρχετο καὶ τώρα ἡ Κόρινθος, ἥτις μετὰ τὴν ἀπόκρουσιν τῆς προτάσεως περὶ ἐξολοθρεύσεως τῶν Ἀθηνῶν [1] ἠξίου τώρα τοὐλάχιστον συμμετοχὴν εἰς τὰ λάφυρα τὰ συρρέοντα παμπληθῆ εἰς τὴν Σπάρτην. Ἀλλὰ καὶ μόνον ἡ ἔκφρασις τοιούτων ἀξιώσεων ἐθεωρεῖτο θρασύτης, καὶ οἱ Σπαρτιᾶται ἠρνοῦντο πᾶσαν προσήκουσαν προσοχὴν εἰς τοιαύτας ἀξιώσεις. Οὕτω δὲ τὸ πνεῦμα τῆς ἀδικίας καὶ τῆς πιέσεως τὸ κυριαρχοῦν ἐν τοῖς ἐσωτερικοῖς πράγμασι τῆς Σπάρτης ἐφηρμόζετο καὶ εἰς τὰς πρὸς τὰς ἄλλας πόλεις σχέσεις τῶν Σπαρτιατῶν.

Αἱ δὲ προσβληθεῖσαι πόλεις προσεπέλασαν πρὸς ἀλλήλας καὶ ἐζήτησαν ὑποστήριξιν πέραν τοῦ ἰσθμοῦ· ἰδίως δὲ ἡ Κόρινθος ἐπεδίωξε τὴν συμμαχίαν τῶν Θηβῶν.

Αἱ Θῆβαι ἦσαν ἡ πόλις ἡ μετὰ τῆς Κορίνθου εἴπερ τις καὶ ἄλλη συντελέσασα εἰς παρόρμησιν πρὸς τὸν πόλεμον ἐκεῖνον δι' οὗ εἶχεν ἀποδοθῆ εἰς τὴν Σπάρτην ἡ ἀπεριόριστος αὐτῆς ἡγεμονία. Οἱ Θηβαῖοι εἶχον ἀντιπράξει μετὰ καρτερίας καὶ ἐπιμονῆς ἐναντίον τῶν Ἀθηναίων, ἀλλὰ τοῦτο πράττοντες δὲν ἐπεσκόπουν εἰς τὸ νὰναδείξωσι μεγάλην τὴν Σπάρτην, ἀλλ' εἰς τὸ νὰποκτήσωσιν αἱ Θῆβαι ἐλευθερίαν ἐνεργείας πρὸς βορρᾶν τοῦ ἰσθμοῦ. Διὰ ταῦτα οἵ τε Θηβαῖοι καὶ οἱ Κορίνθιοι, ἐκεῖνοι μὲν χάριν τοῦ ἀξιώματος αὐτῶν κατὰ γῆν, οὗτοι δὲ χάριν τῆς θαλασσοκρατίας, εἶχον ἐπιθυμήσει τὴν ἐξολόθρευσιν τῶν Ἀθηνῶν. Ἀλλ' ὅτε οἱ Σπαρτιᾶται ἐγκαθίδρυσαν φρουρὰν ἐν Ἀθήναις καὶ ἐπέδειξαν τὴν πρόθεσιν νὰ μεταβάλωσι τὴν συνεχῆ Ἑλλάδα καὶ τὰς νήσους εἰς χώραν ὑπήκοον τῆς Σπάρτης, τότε οἱ Θηβαῖοι μετέβαλον πολιτικὸν πρόγραμμα, ἐπειδή, ὡς εἰκός, ἡ ἀπόδοσις τῆς ἐλευθερίας εἰς τὰς Ἀθήνας μετὰ δυνάμεως περιωρισμένης ἦτο εἰς αὐτοὺς ἀρεστοτέρα τῆς μεταβολῆς τῆς πόλεως ἐκείνης εἰς ὁρμητήριον τῶν

[1] *Ἰουστίνου*, V, 10.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Σπαρτιατῶν. Οὕτω δὲ οἱ Θηβαῖοι παρέστησαν τὸ πρῶτον φανερῶς ἀντιδρῶντες πρὸς τὴν Σπάρτην, ὅτ' ἐφάνησαν εὐμενεῖς εἰς τὴν παλινόρθωσιν τῆς δημοκρατίας ἐν Ἀθήναις καὶ ἠρνήθησαν μετὰ τῆς Κορίνθου νὰ στείλωσι στρατιὰν εἰς τὴν Σπάρτην καθ' ὃν χρόνον ὁ Παυσανίας ἀπήτησε τοῦτο παρὰ τῶν συμμάχων.

Ἀλλὰ τοὺς Κορινθίους παρώξυνε πολὺ μᾶλλον ἡ ἐν Συρακούσαις διαγωγὴ τῶν Σπαρτιατῶν. Κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ὑπῆρχεν ἀνταγωνισμὸς τῆς τυραννίδος καὶ τοῦ δήμου. Ἡγέτης δὲ τοῦ δήμου ἦτο ὁ Νικοτέλης, ὅστις εἶχεν ἔλθει ἐκ Κορίνθου, ὅπως σώσῃ τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα τῆς ἀποικίδος, καὶ ἦτο ὁ ἀσπονδότατος ἀντίπαλος τοῦ Διονυσίου. Ἀμέσως δὲ μετὰ τὴν ἐν Αἰγὸς ποταμοῖς μάχην περιεπλέχθη καὶ ἡ Σπάρτη εἰς τὸν ἀνταγωνισμὸν ἐκεῖνον τῶν ἐν Συρακούσαις φατριῶν. Πιθανῶς δ' ἐζήτησαν οἱ δημοκρατικοὶ τῶν Συρακουσῶν βοήθειαν παρὰ τῶν Σπαρτιατῶν τῶν ἀνέκαθεν ἀντιστρατευομένων πρὸς τὰς τυραννίδας· οὗτοι δ' ἔστειλαν πάραυτα τὸν Ἄριστον δῆθεν μετὰ τῆς ἐντολῆς νὰ καταλύσῃ τὴν ἀρχὴν τοῦ Διονυσίου. Ἀλλὰ πράγματι ὅμως εἶχον σκοποὺς ὅλως διαφόρους· καὶ δή, ἅτε μόνον ὑποδουλώσιν προτιθέμενοι, ὑπελάμβανον τὸν στρατιωτικῶς ἰσχυρὸν τύραννον ἀρεστότατον αὐτῶν σύμμαχον. Διὰ ταῦτα δὲ δὲν ὤκνησαν νὰτιμάσωσι τὸ ὄνομα τῆς Σπάρτης διὰ τῆς μεγίστης ἀδικίας. Ὁ Ἄριστος ἐξηπάτησε τελείως τοὺς πεποιθότας ἐπ' αὐτὸν πολίτας, ἐποίησεν ἐκποδὼν τὸν εὐγενῆ Νικοτέλην καὶ ἐβοήθησε τὸν Διονύσιον ὅπως ἀνακτήσῃ πλήρη τὴν τυραννίδα [1].

Ἀλλὰ σπουδαιόταται καὶ τελεσφορώταται ὑπὲρ πάσας τὰς ἄλλας ὑπῆρξαν αἱ σχέσεις τῆς Σπάρτης πρὸς τὴν Περσίαν.

Οἱ Πέρσαι εἶχον παράσχει τοὺς πρὸς ἀποπεράτωσιν τοῦ πολέμου ἀναγκαίους πόρους, ὑπῆρξαν δὲ καὶ οἱ μόνοι ἀνταμειφθέντες πάντων τῶν συμμάχων τῆς Σπάρτης. Ὁ Φαρνάβαζος συνήνωσε καὶ πάλιν τὸ πρῶτον ὅλην τὴν Μυσίαν καὶ τὴν Τρωάδα ὑπὸ περ-

[1] *Διοδώρου Σικελιώτου* XIV, 10. Πρβλ. Todt Dionysios Μέρ. I (1860) σ. 12

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

σικὴν κυριαρχίαν. Καὶ ἐτόλμησε μὲν ὁ Λύσανδρος νὰντιταχθῇ παρὰ τὸν Ἑλλήσποντον εἰς τὰς ἀξιώσεις τῆς Περσίας, ἀλλ' ἡ κατάλυσις τοῦ στρατηγοῦ δεικνύει καταφανῶς τὴν ἐν Σπάρτῃ μεγίστην δύναμιν τοῦ σατράπου. Ἄλλην δὲ τροπὴν ἔλαβον τὰ πράγματα ἐν Ἰωνίᾳ, ἔνθα οἱ Σπαρτιᾶται, καίπερ παραιτήσαντες πᾶσαν ἀξίωσιν περὶ πάσης ἀσιατικῆς χώρας, ἔτυχον εὐνοϊκῆς εὐκαιρίας νὰ ἐπιδράσωσιν ἐπιτυχῶς καὶ ἐπιδιώξωσιν ἰδίαν πολιτικὴν ἐνέργειαν. Τὰ πάντα δ' ἐξηρτῶντο ἐκ τοῦ τρόπου καθ' ὃν οἱ Σπαρτιᾶται ἔμελλον νὰ ἐπωφεληθῶσι ταύτην τὴν εὐκαιρίαν.

Ὁ βασιλεὺς Δαρεῖος εἶχεν ἀποθάνει τὸ ἔτος τῆς ἐν Αἰγὸς ποταμοῖς μάχης, χωρὶς ἡ Παρύσατις νὰ κατορθώσῃ νὰ ἐξαναγκάσῃ αὐτὸν ὅπως δηλώσῃ τὴν εὔνοιαν αὐτοῦ πρὸς τὸν Κῦρον, εἰς ὃν ἡ μήτηρ ἤλπιζεν, ὅτι θὰ ἠδύνατο νὰ παράσχῃ τὸν θρόνον διὰ τὸν αὐτὸν λόγον δι' ὃν ποτε ἡ Ἄτοσσα εἶχεν ἀναδείξει διάδοχον τὸν Ξέρξην [1]. Ὅτε ὁ Κῦρος ἔσπευσεν εἰς τὴν κλίνην τοῦ ἐτοιμοθανάτου πατρὸς, εἶδε διαψευσθείσας τελείως τὰς προσδοκίας αὐτοῦ, καὶ ἠναγκάσθη νὰ παρασταθῇ ἐν Πασαργάδαις θεατὴς τῆς πανηγυρικῆς στέψεως τοῦ ἀδελφοῦ Ἀρταξέρξου [2]. Μάλιστα δὲ, ἀντὶ νὰ γείνῃ βασιλεὺς, ἐκινδύνευσε νὰ θανατωθῇ ὡς προδότης τοῦ βασιλέως, ἐπειδὴ ὁ Τισσαφέρνης, ὃν εἶχε συμπαραλάβει εἰς τὰ Σοῦσα [3], κατηγόρησεν αὐτὸν, ὅτι ἐβυσσοδόμευε τὸν κατὰ τὴν στέψιν φόνον

[1] Ὅτι ἐν Σούσοις δὲν ὑπῆρχε κεκανονισμένη τάξις διαδοχῆς τοῦ θρόνου ἀποκλείουσα εἰδικὴν διάθεσιν αὐτοῦ παρὰ τοῦ βασιλεύοντος μαρτυρεῖ καὶ ὁ ***Ἡρόδοτος*** (VII, 2). Πρβλ. Thirwall [History of Greece] Τόμ. Β' σ. 246.

[2] Ἐπὶ τοῦ θρόνου ἀνέβη ὁ πρεσβύτατος τῶν υἱῶν τοῦ Δαρείου, ὅστις καλεῖται παρὰ μὲν τοῦ ***Κτησίου*** [παρὰ ***Πλουτάρχῳ*** ἐν Βίῳ Ἀρτοξέρξου 1] Ἀρσίκας, παρὰ δὲ τῷ ***Φωτίῳ*** Ἀρσάκης, παρὰ δὲ τοῦ ***Δείνωνος*** (παρὰ ***Πλουτάρχῳ*** ἔνθ' ἀν.) Ὀάρσης, ἀναβὰς δὲ τὸν θρόνον ἔλαβε τὸ ὄνομα Ἀρταξέρξης. Ἀρταξέρξης δὲ εἶνε ὁ τύπος τοῦ ὀνόματος παρ' ***Ἡροδότῳ*** καὶ ***Πλουτάρχῳ*** Παρὰ δὲ τοῖς Πέρσαις Arta-Khsatra σημαίνει τὸν ἔχοντα μεγάλην ἀρχὴν (magnum imperium habens) Ἴδε P. Krumbholz Quaestiunculae Ctesianae ἐν τῇ Festschrift für Otto Ribbeck. 1888 σ. 197 κ. ἑ. Καὶ τοῦ μὲν ἐπωνύμου Μνήμων πρῶτος ποιησάμενος μνείαν φαίνεται ὁ ***Δείνων***, ἡ δὲ σύζυγος αὐτοῦ Στάτειρα διέκειτο ἐχθρικώτατα πρὸς τὴν Παρύσατιν. Ἴδε Nöldeke Aufsätze zur persischen Geschichte. 1887 σ. 61.

[3] Ὁ Κῦρος συμπαρέλαβε μεθ' ἑαυτοῦ τὸν Τισσαφέρνην ὡς φίλον (***Ξενοφῶντος***

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τοῦ ἀδελφοῦ [1]. Κατώρθωσε δὲ ὁ Τισσαφέρνης νὰ ἐνισχύσῃ τὴν κατηγορίαν ταύτην δι' ἱερέως τινὸς, τοῦ περὶ τὰ θρησκευτικὰ διδασκάλου τοῦ Κύρου, καὶ ὁ Κῦρος ἤθελε θανατωθῇ πάραυτα, ἂν ἡ Παρύσατις δὲν ἤθελεν ὑπεραμυνθῇ αὐτοῦ ἐναντίον τῶν σωματοφυλάκων διὰ τοῦ ἰδίου ἑαυτῆς σώματος. Ἀλλὰ κατώρθωσεν ἡ Παρύσατις καί τι πλέον. Καὶ δὴ ἕνεκα τοῦ ἡμέρου χαρακτῆρος τοῦ Ἀρταξέρξου καὶ τῆς πρὸς τὴν μητέρα εὐπειθείας ἐπείσθη νὰ ἐπιτρέψῃ τὴν εἰς τὴν ἰδίαν σατραπείαν μετ' ἀμειώτου ἐξουσίας ἐπάνοδον τοῦ ἀδελφοῦ, ἐλπίζων, ὅτι ἔμελλε νὰ σαγηνεύσῃ αὐτὸν διὰ τῆς ἐπιδεικνυομένης μεγαλοφροσύνης.

Ἀλλ' ὁ Κῦρος μετὰ τὴν εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν ἐπιστροφὴν ἐπελήφθη πολὺ ἐπιμονώτερον ἢ πρότερον τῆς ἐκτελέσεως τῶν σκοπουμένων, καὶ κατώρθωσε νὰ ἐπωφεληθῇ χάριν τῶν ἰδίων σκοπῶν τὰς δυσχερείας ἃς εὑρέθη ἀντιμέτωπος ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ. Καὶ δὴ ὁ Τισσαφέρνης, ὅστις εἶχεν ἤδη προσβληθῇ κατὰ τὸν πρῶτον διορισμὸν τοῦ Κύρου ὡς ἀρχιστρατήγου ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ καὶ ὅστις ἀπεδοκίμαζε τὴν ὅλην αὐτοῦ πολιτικὴν ἐνέργειαν, ἤτοι τὴν ἀπόλυτον τοῦ Κύρου σύμπραξιν μετὰ τῶν Σπαρτιατῶν, τώρα δὲ μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς ἀποπείρας πρὸς θανάτωσιν τοῦ Κύρου δὲν ᾐσθάνετο ἑαυτὸν ἀσφαλῆ ἐφ' ὅσον ἴσχυεν ὁ Κῦρος καὶ ἡ φατρία αὐτοῦ, ἐνήδρευεν αὐτὸν ἀπαύστως καὶ ἐπεζήτει νέας εὐκαιρίας πρὸς ἐξολόθρευσιν τοῦ ἀντιπάλου. Ἀλλὰ καὶ εἰς φανερὰν ῥῆξιν ἦλθον οἱ δύο ἀντίπαλοι.

Ὁ Τισσαφέρνης πλὴν τῆς σατραπείας τῆς Καρίας ἐδέσποζε καὶ διαφόρων πόλεων κατὰ τὰ παράλια τῆς Ἰωνίας, ἐν αἷς ἐξήσκει δικαιώματα κυριαρχικά [2]. Ἀλλ' ὁ Κῦρος ἠξίου νὰ δεσπόσῃ

Κύρου Ἀνάβ. I, 1, 2), ἤτοι ὡς εἰ μὴ ἐθεώρει αὐτὸν πράγματι φίλον, ἐπειδὴ πράγματι ἀπὸ μακροῦ ἤδη χρόνου ἐγίνωσκεν ὁ Κῦρος τὴν ἔχθραν τοῦ Τισσαφέρνους. Ἴδε Nicolai Politik des Tissaphernes 1869 σ. 44.

[1] Ἡ περὶ ἀποπείρας φόνου μαρτυρία τοῦ ***Κτησίου*** (ἀπόσπ. 57) ἀντίκειται πρὸς τὴν τοῦ ***Ἰουστίνου*** (V, 11).

[2] Τὰς πόλεις τῆς Ἰωνίας ἃς ἐκέκτητο ὁ Τισσαφέρνης εἶχε λάβει δῶρον παρὰ τοῦ μεγάλου βασιλέως. Ἴδε ***Ξενοφῶντος*** Κύρου Ἀνάβ. I, 1, 6.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τῆς Ἰωνίας διὰ πάσης θυσίας. Κατώρθωσε δὲ νὰ προσελκύσῃ τὴν εὔνοιαν τῶν ἐν Ἀσίᾳ Ἑλλήνων καὶ ἐφάνη εὐμενὴς πρὸς τὴν δημοτικὴν αὐτονομίαν τῶν ἑλληνίδων πόλεων, κατὰ τοῦτον δὲ τὸν τρόπον εἶχεν ἀποσπάσει αὐτὰς ἀπὸ τοῦ ἀντιπάλου. Ὅτε δὲ ἀπέστη καὶ ἡ Μίλητος, τότε ὁ Τισσαφέρνης ἀντεπεξῆλθε μετὰ μεγίστης αὐστηρότητος, διέταξε τὴν θανάτωσιν τῶν ἡγετῶν τῆς ἀποστασίας ὡς προδοτῶν καὶ ἐξέβαλεν ἐκ τῆς πόλεως τοὺς λοιποὺς στασιαστάς. Οἱ δ' ἐξωσθέντες ἔτυχον παρὰ τῷ Κύρῳ φανερᾶς δεξιώσεως καὶ παρέσχον εἰς αὐτοὺς τὴν ἐπιζητουμένην πρόφασιν πρὸς ἄθροισιν στρατιᾶς, ἥτις μόνον προφανῆ σκοπὸν εἶχε τὴν ἐκπολιόρκησιν τῆς Μιλήτου καὶ τὴν ἀπόκρουσιν τῶν θρασειῶν ἀξιώσεων τοῦ Τισσαφέρνους. Πράγματι δὲ κατώρθωσε μετὰ δεξιότητος νὰ γείνωσιν ἀποδεκταὶ ἐν Σούσοις αἱ ἴδιαι αὐτοῦ ἀξιώσεις, καὶ ὁ Ἀρταξέρξης, ἀπατηθεὶς ἐκ τῆς ἐν ἅπασι τοῖς γράμμασι τοῦ Κύρου ἐπιδεικνυομένης πρὸς τὸν ἀδελφὸν μεγίστης εὐλαβείας καὶ τιμῆς καὶ τῆς μετὰ μεγάλης τάξεως ἀποστολῆς ἁπάντων τῶν φόρων, ἀφῆκαν εἰς αὐτὸν ἐλευθερίαν ἐνεργείας χωρὶς νὰ ναμιχθῇ εἰς τὴν διάλυσιν τῆς πρὸς τὸν Τισσαφέρνην διχονοίας αὐτοῦ. Ἕνεκα δὲ τοῦ ἐκτάκτου ἀξιώματος τοῦ Κύρου, περιβαλλομένου τριπλῆν ἀρχήν, ὡς σατράπου τῆς Λυδίας, Μεγάλης Φρυγίας καὶ Καππαδοκίας, ὡς ἀρχιστρατήγου τῶν βασιλικῶν στρατιῶν καὶ ὡς καράνου, ἀναγκαίως ἡ ἐνέργεια τῶν δύο ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ ἀνωτάτων ἀντιπροσώπων τῆς περσικῆς ἀρχῆς συνεκρούετο πολλαχῶς, καὶ δὲν ἦτο δυνατὴ πάντοτε ἡ ἀκριβὴς διάκρισις τῶν δικαιωμάτων αὐτῶν. Ἄλλως δὲ πρὸς τούτοις δὲν ἦτο δύσκολον νὰ διαβληθῇ ὁ Τισσαφέρνης ὡς δυσμενὴς ἀντίζηλος καὶ νὰ παρασταθῇ ἡ πολιτικὴ αὐτοῦ ἐνέργεια ὡς ἀναξία τῆς περσικῆς βασιλείας καὶ ἐπιβλαβής. Ἀπ' ἐναντίας δὲ ἠδύνατο ἡ διὰ τοῦ Κύρου ἐπιτευχθεῖσα ἥττα τῶν Ἀθηνῶν νὰ παρασταθῇ ὡς θρίαμβος τῶν Περσῶν ἐναντίον τῶν ἀσπονδοτάτων αὐτῶν πολεμίων, ὁμοίως δὲ ἡ νῦν ἐπιδεικνυομένη ἐξάρτησις τῆς Σπάρτης καὶ ἡ ἀσφαλὴς κτῆσις τῶν παραλίων χωρῶν ὡς ἐπακολούθημα τοῦ ἐπιδιωκομένου νέου πολιτικοῦ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

προγράμματος. Καὶ ἡ μὲν συνάθροισις καὶ ἐξάσκησις ἀσιατικῶν στρατιῶν δὲν ἠδύνατο νὰ ἐξεγείρῃ ὑπόνοιάν τινα, ἅτε συνανήκουσα εἰς τὰς ἐξουσίας τοῦ καράνου· ἄλλως δὲ εἶχε τὸ πρᾶγμα ὡς πρὸς τὴν στρατολογίαν Ἑλλήνων μισθοφόρων, ὧν ἡ ἐντὸς τοῦ κράτους συσσώρευσις ἔμελλεν, ὡς εἰκός, νὰ θεωρηθῇ πάντοτε κινδυνώδης. Διὰ ταῦτα ὁ Κῦρος προέβαινε μετ' ἐπιφυλάξεως καὶ ἀπέφευγε τὴν ἐν τοῖς αὐτοῖς χωρίοις συνένωσιν μεγάλου πλήθους. Οὕτω δὲ ἠπατήθη ὁ μέγας βασιλεύς, ὅστις κυρίως εἰπεῖν ηὐχαριστεῖτο βλέπων τὸν ἀνήσυχον βασιλόπαιδα ἐπαναπαύοντα διὰ τῶν ἀγώνων ἐκείνων τὴν φιλοδοξίαν αὐτοῦ, καταναλίσκοντα τοὺς ἰδίους πόρους καὶ ἐπασχολούμενον ἐν χώραις μακρὰν κειμέναις. Συνετέλει δὲ τὸ καθ' ἑαυτὴν καὶ ἡ Παρύσατις ὑποστηρίζουσα ταύτην τὴν πλάνην καὶ παρέχουσα οὕτως εἰς τὸν Κῦρον ἐλευθερίαν ἐνεργείας.

Ἐβοήθησαν δὲ τὸν Κῦρον ἐν τῇ περαιτέρᾳ ἐπιδιώξει τῶν σκοπῶν αὐτοῦ τὰ μέγιστα αἱ σύγχρονοι περιστάσεις. Πράγματι ἕνεκα τῶν ἐν ταῖς ἑλληνίσι πόλεσι βιαίων μεταβολῶν μέγα πλῆθος πολιτῶν εἶχε μείνει ἄπατρι· ἡ δὲ καθολικὴ στενοχωρία ἡ ἐξακολουθοῦσα καὶ μετὰ τὸν πόλεμον, ἡ παρ' αὐτοῦ προκληθεῖσα ἀγριότης τῶν ἠθῶν, ἡ διάλυσις τῶν δεσμῶν τῆς πατρίδος καὶ τοῦ οἴκου, ταῦτα πάντα συνετέλουν εἰς προαγωγὴν τῶν σχεδίων τοῦ Κύρου, ὅστις ἔστελλε τοὺς ἀνθρώπους αὐτοῦ ἀπανταχοῦ, ὅπως στρατολογήσωσιν ὑπὸ τοὺς ἐπικερδεστάτους τῶν ὅρων ἐντεῦθέν τε κἀκεῖθεν τοῦ Αἰγαίου πάντας τοὺς νεαροὺς Ἕλληνας τοὺς ἔχοντας κλίσιν πρὸς ριψοκίνδυνον στρατιωτικὸν βίον. Ἡ δ' ἐν Σάρδεσιν αὐλὴ αὐτοῦ ἦτο ἄσυλον διὰ πάντας τοὺς φυγάδας οἱασδήποτε φατρίας· κατώρθωσε δὲ νὰ προσελκύσῃ ἅπαντας τοὺς μάλιστα δυναμένους νὰ χρησιμεύσωσιν εἰς αὐτὸν, ἀφροντιστῶν περὶ τῆς κοινωνικῆς αὐτῶν τάξεως, τοῦ γένους καὶ τῆς πολιτικῆς ἀποχρώσεως, καὶ νὰ φέρηται μὲν πρὸς ἕκαστον κατὰ τὸν ἴδιον αὐτοῦ τρόπον, παρέχῃ δ' εἰς ἕκαστον τὴν προσήκουσαν θέσιν, ἅτε οἱονεὶ ὑπὸ τῆς φύσεως πεπλασμένος ὡς διοργανωτὴς ἀτάκτων σωμάτων. Ἀνὴρ νεαρὸς καὶ ἔχων τι τὸ ἡρωικὸν, ὁρμῶν πρὸς τὰ μεγάλα,

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἐλευθέριος καὶ προσηνής, βασιλόπαις Πέρσης ἑλληνικὴν ἔχων τὴν παίδευσιν, ἦτο φυσικὸν, ὅτι ἔμελλε νὰ ἑλκύσῃ ἐφ' ἑαυτὸν τοὺς ὀφθαλμοὺς πάντων καὶ γοητεύσῃ τοὺς πλησιάζοντας αὐτόν. Ἅπαντες εὑρισκόμενοι πλησίον αὐτοῦ ἐλησμόνουν φίλους καὶ πατρίδα, καὶ εἵλκυον διὰ τῶν ἐνθουσιωδῶν αὐτῶν περιγραφῶν καὶ ἄλλους ἐκ τῆς πατρίδος· ὄχι δὲ μόνον ἄωροι νεανίαι προσέτρεχον πρὸς αὐτὸν, ἀλλὰ καὶ ἄνδρες ἐθυσίαζον μέρος τῆς ἰδίας οὐσίας ὁπλίζοντες ἑαυτοὺς καὶ ἄλλους. Καθ' ὃν δὲ χρόνον αἱ πάτριαι πόλεις περιωρίζοντο εἰς τὴν διαμικρολογίαν τοπικῶν συμφερόντων, παρ' αὐτῷ προηγσθάνοντο τὴν ἔναρξιν ἐξελίξεως νέων γεγονότων. Ἔβλεπον ἄνδρα μέλλοντος μεγάλου, καὶ προεμάντευον ὁποία ἔμελλε νὰ εἶνε ἡ δύναμις ἐκείνου ὅστις θὰ ἠδύνατο νὰ διαθέσῃ τὸ χρῆμα τῆς Ἀσίας καὶ τὰς ἀρρενωπὰς δυνάμεις τῆς Ἑλλάδος. Βλέποντες δὲ οἱ Ἕλληνες τὸν Κῦρον φερόμενον πρὸς αὐτοὺς ὡς πρός γένος τι ἔκκριτον, ἠσθάνοντο λαμπρῶς κορεννυμένην οὐ μόνον τὴν φιλοδοξίαν αὐτῶν καὶ τὴν φιλοκέρδειαν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐθνικὴν αὐτῶν ὑπερηφάνειαν, καὶ, ἀποδεχόμενοι ὑπηρεσίαν παρὰ τῷ βαρβάρῳ ἐκείνῳ ἡγεμόνι, ἐφαντάζοντο ἑαυτοὺς κυρίους τοῦ κόσμου.

Τῶν δὲ ἀνδρῶν τῶν ἀξιωθέντων παρ' αὐτοῦ ἰδιαζούσης ἐμπιστοσύνης ἦτο καὶ ὁ Κλέαρχος [1]. Οὗτος μετὰ μὲν τὴν ἅλωσιν τοῦ Βυζαντίου εἶχε κληθῆ νὰ δώσῃ εὐθύνας καὶ εἶχε τιμωρηθῆ, ἀλλ' ἔπειτα βραχὺν χρόνον πρὸ τῆς ἀποπερατώσεως τοῦ πολέμου εἶχεν ἀποσταλῆ εἰς τὰς θαλάσσας ἐκείνας καὶ πάλιν, ὅπως ὑπεραμυνθῇ τῶν παρὰ τὸν Βόσπορον πόλεων, αἵτινες ἐζήτησαν βοήθειαν ἐναντίον τῶν θρᾳκικῶν φύλων. Πλέων δὲ πρὸς τὸν Βόσπορον, ἀνεκλήθη ὑπὸ τῶν ἐφόρων, ἀλλὰ δὲν ὑπήκουσεν εἰς τὸ κέλευσμ' αὐτῶν, διέμεινε δ' ἐν Βυζαντίῳ, ἄρχων ἐν αὐτῷ δεσποτικῶς καὶ ὡμῶς, ἕως ἠναγκάσθη ὑπὸ σπαρτιατικοῦ στόλου νὰ ἐξέλθῃ διὰ τῆς βίας καὶ ἐσώθη εἰς τὰς Σάρδεις. Ἦτο δὲ ὁ Κλέαρχος ἀνὴρ οἷων ἐδεῖτο ὁ Κῦρος, ὅστις καὶ μετεχειρίσθη αὐτὸν πάραυτα, ὅπως στρατολογήσῃ ἄνδρας παρὰ τὸν Ἑλλήσποντον. Κατώρθωσε δὲ ὁ Κλέαρχος

[1] Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Δ' σ. 10.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

νάγάγῃ πρὸς τὸν Κῦρον ἐντὸς ἔτους μέγαν ἀριθμὸν στρατιωτῶν, καὶ ἐνέπνευσεν εἰς αὐτὸν τοσαύτην πεποίθησιν ἐφ' ἑαυτόν, ὥστε ὁ Κῦρος ἐπίστευσεν, ὅτι ἠδύνατο νὰ ἐπιληφθῇ μετὰ θάρρους τοῦ ἀληθοῦς αὐτοῦ σκοποῦ.

Πρὸς τὸν σκοπὸν δὲ τοῦτον ἤρξατο διαπραγματεύσεων μετὰ ξένων πόλεων, ἐπειδὴ δὲν ἤθελε νὰ ἔχῃ συμμετόχους τοῦ ἀγῶνος μόνον Ἕλληνας καθ' ἑαυτούς, ἀλλὰ καὶ τὴν Ἑλλάδα αὐτὴν, ἤτοι τὴν μεγάλην ἐκείνην πόλιν τὴν ἐν αὐτῇ ἀδιαμφισβητήτως κυριαρχοῦσαν καὶ νὰ συγκομίσῃ νῦν τὸν καρπὸν τῆς φιλελληνικῆς αὐτοῦ πολιτείας. Διὰ ταῦτα δ' ἀπέστειλε πρέσβεις εἰς τὴν Σπάρτην, καὶ παρέστησεν εἰς τὰ τέλη αὐτῆς τὰς εἰς τὴν σπαρτιατικὴν πολιτείαν παρασχεθείσας ὑπηρεσίας καὶ ὅτι εἰς αὐτὸν καὶ μόνον ἐχρεώστουν οἱ Σπαρτιᾶται τὸ σημερινὸν ἀξίωμα τῆς πόλεως. Προσέθηκαν δὲ οἱ πρέσβεις, ὅτι τώρα ὁ Κῦρος ἠξίου τὴν ἐπίδειξιν τῆς εὐγνωμοσύνης αὐτῶν καὶ προσεδόκα, ὅτι ἤθελον γείνει καὶ σύμμαχοι αὐτοῦ. Δὲν ἀπῄτει δὲ θυσίας ἄνευ πλουσίας ἀμοιβῆς. Εἰς μὲν τοὺς μέλλοντας νὰ προσέλθωσι πεζοὶ, ἔγραφε πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους μετ' ἀνατολικῆς μεγαληγορίας, ἔμελλε νὰ δώσῃ ἵππον, εἰς δὲ τοὺς ἱππεῖς ἔμελλε νὰ δώσῃ συνωρίδας· καὶ οἱ μὲν ἔχοντες ἀγροὺς ἔμελλον νὰ λάβωσι κώμας, οἱ δ' ἔχοντες κώμας θὰ λάβωσι πόλεις. Ὁ δὲ μισθὸς δὲν ἔμελλε νὰ δοθῇ εἰς τοὺς στρατευομένους κατ' ἀριθμὸν, ἀλλὰ κατὰ μέτρον [1].

Οὕτως ἡ Σπάρτη τὸ πρῶτον νῦν μετὰ τὴν ἔναρξιν τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου εὑρίσκετο καὶ πάλιν μετέωρος κατενώπιον μεγάλης ἀποφάσεως, καὶ ἐπεβάλλετο εἰς αὐτὴν νὰ προφέρῃ ἓν Ναὶ ἢ ἓν Ὄχι μέλλον νὰ εἶνε κρίσιμον διὰ τὸ μέλλον αὐτῆς. Καὶ βεβαίως μὲν ἦτο δελεαστικὴ ἡ προσδοκία τῆς διὰ τῆς βοηθείας τῶν Σπαρτιατῶν ἐπὶ τὸν θρόνον τῶν Ἀχαιμενιδῶν ἀναρρήσεως φίλου δεδοκιμασμένου. Συμμαχία δὲ μετὰ τῆς Περσίας δυναμένη νὰ ἐπιτευχθῇ κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον ἐφαίνετο, ὡς εἰκὸς, εἰς τοὺς Σπαρτιάτας τὸ κορύφωμα τῆς εὐδαιμονίας αὐτῶν, ἡ ἀσφαλεστάτη

[1] **Πλούταρχος** ἐν Βίῳ Ἀρτοξέρξου 6.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἐγγύησις τῆς ἐν Ἑλλάδι κυριαρχίας. Διὰ ταῦτα δὲ οἱ μὲν περὶ τὸν Λύσανδρον ἐνήργουν πάσῃ δυνάμει πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ αἰτήματος τοῦ Κύρου, καὶ οἱ ἔφοροι δὲ δὲν ἀπέκρουον αὐτό. Ἀλλ' οὐχ ἧττον δὲν ἀπετόλμησαν οἱ Σπαρτιᾶται νὰ προβῶσιν εἰς ἀπόφασιν τολμηράν. Μετὰ πονηρᾶς δ' ἐπιφυλάξεως προσεπάθουν μὲν νὰποφύγωσι τὴν συμμετοχὴν εἰς φανερὰς ἐναντίον τοῦ μεγάλου βασιλέως ἐχθροπραξίας, ἀλλὰ καὶ ἐπεζήτουν νὰ μὴ διακινδυνεύσωσι δι' ἀποκρουστικῆς ἀπαντήσεως τὴν εὔνοιαν τοῦ ἰσχυροῦ βασιλόπαιδος τοῦ ἀξιοῦντος τὴν συμμαχίαν αὐτῶν. Ὑπεκρίνοντο, ὅτι οὐδὲν ἐγίνωσκον περὶ τῶν ἀληθῶν αὐτοῦ προθέσεων, ἔδωκαν εἰς τὸν ναύαρχον τὴν ἐντολὴν νὰ ὑποστηρίξῃ συμφώνως πρὸς τὰς ὁδηγίας τοῦ Κύρου τὰς στρατείας αὐτοῦ τὰς δῆθεν ἐναντίον ληστρικῶν φύλων τῶν νοτίων παραλίων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἐπιχειρουμένας, καὶ ἀπέστειλαν ἑπτακοσίους ὁπλίτας ὑπὸ τὸν Χειρίσοφον ὡς πλήρωμα τοῦ στόλου [1]. Τὰ πάντα δὲ ἦσαν λελογισμένα οὕτως, ὥστ' ἐν μὲν περιπτώσει εὐτυχοῦς ἐκβάσεως τοῦ ἀγῶνος τοῦ Κύρου νὰ ἔχωσιν ἀξιώσεις παρὰ τῆς εὐγνωμοσύνης αὐτοῦ, ἐν δ' ἐναντίᾳ περιπτώσει οὐδεμίαν νὰ ὑπέχωσιν εὐθύνην πρὸς τὸν μέγαν βασιλέα.

Ἐν τούτῳ δὲ τῷ μεταξὺ ἐπερατώθησαν αἱ παρασκευαὶ τοῦ Κύρου. Τὸ δ' ἔαρ τοῦ 401 π. Χ. (Ὀλυμ. 94, 3) ἤρξατο τῆς ἐκστρατείας, ἐξακολουθῶν νὰποκρύπτῃ τοὺς ἀληθεῖς σκοποὺς καὶ ἀπατῶν τὰ πλήθη διὰ τῆς προφάσεως, ὅτι μόνος σκοπὸς τῆς ἐκστρατείας ἦτο ἡ ἐξασφάλισις τῆς σατραπείας αὐτοῦ ἐναντίον ληστρικῶν ἐπιθέσεων καὶ ἡ τιμωρία τοῦ Τισσαφέρνους. Ἀλλὰ τὸ ψεῦδος τοῦτο προεκάλεσεν, ὡς εἰκός, τὴν δυσπιστίαν τῆς στρατιᾶς. Μετ' οὐ πολὺ παρετήρησαν, ὅτι ἡ στρατεία δὲν διηυθύνετο πρὸς τὴν Πισιδίαν, καὶ κατεφάνη ἐπίφοβος ἀντίστασις. Οἱ Ἕλληνες στρατιῶται δὲν ἤθελον νὰ γείνωσι τυφλοὶ ἐργάται ριψοκινδύνου φιλοδοξίας. Μόνον δὲ δι' αὐξήσεως τοῦ μισθοῦ ἐπείσθησαν νὰ προβῶσι περαιτέρω καὶ ἔπειτα πάλιν περαιτέρω πρὸς τὴν Ἀνατο-

[1] *Ξενοφῶντος* Κύρου Ἀνάβ. I, 4, 3.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

λὴν, καὶ μόνον παρὰ τὸν Εὐφράτην ἐδόθησαν εἰς αὐτοὺς πλήρεις ἐξηγήσεις, αἵτινες ἄλλως οὐδένα πλέον ἐξέπληξαν.

Ἀλλ' αἱ κυριώταται αἰτίαι αἱ ἐπαγαγοῦσαι τὴν ἀποτυχίαν τῆς ἄλλως εὐοιωνίστου στρατείας ἐνέκειντο εἰς τὴν ὑπέρμετρον ἐφ' ἑαυτὸν πεποίθησιν ἣν ὁ στρατηλάτης ἔχων αὐτὸς μετέδωκε καὶ εἰς τοὺς ἀκολουθοῦντας.

Οἱ στρατευόμενοι εἶχον κατὰ μικρὸν ἐμφορηθῆ τῆς πεποιθήσεως, ὅτι τὸ ἔπαθλον τῆς νίκης ἔμελλε νὰ περιπέσῃ εἰς αὐτοὺς ἄνευ ἀγῶνος. Καὶ ἀληθῶς ἀπανταχόθεν ἔνθα εὐλόγως ὤφειλον νὰ φοβῶνται, ὅτι οἱ ἐχθροὶ ὤφειλον νὰ ἐπωφεληθῶσιν ἐπικαίρους τόπους, ὅπως ἀποφράξωσι τὴν εἰς τὰ ἐσώτερα τῆς χώρας προχώρησιν αὐτῶν, εἶχον διέλθει ἄνευ ἀντιστάσεως. Τοῦτο συνέβη ἐν ταῖς στενοποριαις τοῦ Ταύρου, ἔνθα ὁ Συέννεσις εἶχε καταλίπει ἑκουσίως τὰ δεσπόζοντα αὐτῶν ὑψώματα· τοῦτο δὲ καὶ κατὰ τὴν διάβασιν ἐκ τῆς Κιλικίας εἰς τὴν Συρίαν, ὅπου ὁ Κῦρος εἶχε διατάξει τὸν στόλον νὰ πλεύσῃ, θέλων νὰ ἐκβιάσῃ τὴν διὰ τῶν Κιλικίων πυλῶν διάβασιν διὰ τῆς βοηθείας τοῦ στόλου. Ἀλλ' ὁ Ἀβροκόμας ἀφῆκεν ἔκθετον σύμπασαν τὴν Συρίαν καὶ ἀπεχώρησε πρὸς τὸν μέγαν βασιλέα. Ἔπειτα δὲ ἄλλη γραμμὴ ὑπερασπίσεως ἦτο ὁ Εὐφράτης, ὅστις ὤφειλε νὰ χρησιμεύσῃ ὅπως ἀντιταχθῶσιν εἰς τὴν στρατιὰν δυσχέρειαι δυσυπέρβατοι. Ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ οὐδὲν συνέβη πλὴν τῆς παρὰ τοῦ Ἀβροκόμου κατὰ τὴν ὑποχώρησιν αὐτοῦ πυρπόλησιν ἁπάντων τῶν πλοίων παρὰ τὴν Θάψακον. Ἀλλὰ καὶ τὸ μέτρον τοῦτο ὑπῆρξεν ὅλως ἀτελέσφορον, ἐπειδὴ ὁ Εὐφράτης ἦτο κατ' ἐξαίρεσιν οὕτως ἀβαθὴς, ὥστε καὶ οἱ πεζοὶ ἠδυνήθησαν νὰ διαπεραιωθῶσι διὰ τοῦ ποταμοῦ χωρὶς νὰ βραχῶσιν ἀνωτέρω τῶν μαστῶν. Τέλος δὲ κατὰ τὴν εἰς τὴν Βαβυλωνίαν εἰσέλασιν ἡ στρατιὰ ἠπειλήθη ὑπὸ τοῦ κινδυνωδεστάτου ἁπάντων τῶν κωλυμάτων. Καὶ δὴ ἐν αὐτῇ ὁ μέγας βασιλεὺς εἶχε διατάξει τὴν ἐπισκευὴν καὶ περιτάφρευσιν τοῦ καλουμένου Μηδίας τείχους, κτισθέντος ἐν ἀρχαίοις χρόνοις, πιθανῶς παρὰ τοῦ Ναβουχοδονόσορος, καὶ ἐξικνουμένου μέχρις ἀποστάσεως εἴκοσι

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

μόνον ποδῶν ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ. Εἶχον δὲ τελεσθῆ ταῦτα ῥητῶς πρὸς ἀπόκρουσιν τοῦ Κύρου. Κατὰ ταῦτα δ' ἐνταῦθα ὤφειλε νὰναμένῃ τὴν ἐχθρικὴν στρατιάν, καὶ παρεσκευάσθη πρὸς κρίσιμον ἀγῶνα. Ἀλλ' ὅτε καὶ αὕτη ἡ τεχνητὴ πάροδος ἔμεινεν ἀνυπεράσπιστος, τότε οἱ Κύρειοι εὐλόγως ἐπίστευσαν τὴν μόνην δυνατὴν γνώμην, ὅτι ὁ Ἀρταξέρξης δὲν εἶχε τὸ θάρρος νὰγωνισθῆ ὑπὲρ συντηρήσεως τῆς βασιλείας. Ἕνεκα δὲ τούτου τοῦ λόγου κατέλαβε πάντας τελεία ἀφροντισία, ἡ πειθαρχία ἐχαλαρώθη, καὶ οἱ στρατιῶται ἔβαινον νωχελῶς καὶ μετ' ἀμελείας παρὰ τὰ ἅρματα καὶ τὰ ὑποζύγια, ἐφ' ὧν εἶχον καταθέσει τὰ ὅπλα. Ἐπίστευσαν δὲ, ὅτι ἤρκει μόνον νὰ προχωρῶσιν, ὅπως παραλάβωσι τὰναμένοντ' αὐτοὺς ἔπαθλα τῆς νίκης.

Ἀλλ' αἴφνης μετεβλήθησαν τὰ πάντα. Καὶ δὴ δύο ἡμέρας μετὰ τὴν φαινομένην ἀποφυγὴν τῶν τελευταίων κινδύνων, ἐν ᾧ ἡ Βαβυλὼν κατὰ τὰς μαρτυρίας τῶν ἰθαγενῶν ἀπεῖχε μόνον περὶ τὰ ἐννέα χιλιόμετρα, ἀγγέλλεται παρὰ τὰ Κούναξα [1] ἡ πλησίασις τῆς στρατιᾶς τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν. Αὕτη δ' ἐξώρμησεν ἐν τῇ ἀναπεπταμένῃ πεδιάδι κατὰ τοῦ Κύρου, καὶ μάλιστα αἰφνιδίως, ὥστε μόλις ἔμενε χρόνος πρὸς συνάθροισιν καὶ σύνταξιν τῆς στρατιᾶς. Οὕτω δὲ πλὴν τῶν λοιπῶν ἄλλων πλεονεκτημάτων τοῦ βασιλέως, ἡγουμένου παμμεγίστης στρατιᾶς [2] καὶ δεσπόζοντος τελείως ἁπάντων τῶν πόρων τῆς χώρας, εἶχεν οὗτος καὶ τὸ πλεονέκτημα, ὅτι ἦτο ὁ προσβάλλων καὶ καταλαμβάνων ἐξ ἀπροσδοκήτου τὸν πολέμιον. Καὶ τὸ μὲν ἔδαφος ἦτο καταλλη-

[1] Τὰ Κούναξα ἀναφέρονται μόνον παρὰ τῷ ***Πλουτάρχῳ*** (ἐν Βίῳ Ἀρτοξέρξου 8), πιθανῶς παραλαβόντι τὸ ὄνομα ἐκ τοῦ ***Κτησίου***. Ἀπεῖχον δὲ ταῦτα ἀπὸ τῆς Βαβυλῶνος κατ' αὐτὸν μὲν πεντακόσια στάδια, κατὰ δὲ τὸν ***Ξενοφῶντα*** (Κύρου Ἀνάβ. II, 2, 6) τριακόσια στάδια.

[2] Κατὰ μὲν τὸν ***Ξενοφῶντα*** (Κύρου Ἀνάβ. I, 7, 12) καὶ τὸν ***Πλούταρχον*** (ἐν Βίῳ Ἀρτοξέρξου 7), οὗ πηγὴ εἶνε ὁ ***Δείνων***, ἡ στρατιὰ τοῦ Ἀρτοξέρξου συνεκροτεῖτο ὑπὸ ἐννεακοσίων χιλιάδων ἀνδρῶν, κατὰ δὲ τὸν Ἔφορον (πηγὴν ἔχοντα τὸν ***Κτησίαν***. Ἴδε ***Πλούταρχον*** ἐν Βίῳ Ἀρταξέρξου 13) παρὰ ***Διοδώρῳ τῷ Σικελιώτῃ*** (XIV 22) ὑπὸ τετρακοσίων χιλιάδων. Ἴδε Volquardsen Quellen des Diodor σ. 65 καὶ 131.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

λότατον πρὸς ἐλευθέραν κίνησιν τῶν ὑπερτέρων δυνάμεων τοῦ Ἀρταξέρξου, αἱ δὲ γραμμαὶ τῆς παρατάξεως τῶν δύο πολεμίων στρατειῶν ἦσαν οὕτω διάφοροι, ὥστε τὸ ἀριστερὸν κέρας τῶν Ἑλλήνων οὐδὲ μέχρι τοῦ μέσου τῶν ἐχθρῶν ἐξικνεῖτο.

Ἀλλ' ἐν τούτοις ἡ τύχη τῆς μάχης οὐδαμῶς εἶχε κριθῆ· ἠδύνατο δὲ ἀκόμη διὰ συνετῆς συμπράξεως τῶν ἑλληνικῶν στρατιῶν νὰ κερδηθῇ ἡ νίκη. Ἀλλ' ὁ Κλέαρχος πρῶτον μὲν ἠμέλησε τοῦ ἰδίου καθήκοντος, μὴ ἐκτελέσας τὰς καλῶς σταθμηθείσας διαταγὰς τοῦ στρατηγοῦ, ἔπειτα δὲ ἠφροντίστησε περὶ ἑαυτοῦ, διακινδυνεύσας μετὰ τόλμης ἀλογίστου.

Ὁ Κλέαρχος ἡγεῖτο τοῦ δεξιοῦ κέρατος τοῦ παρεκτεινομένου μέχρι τοῦ Εὐφράτου. Ἔλαβε δὲ διαταγὴν νὰ προχωρήσῃ κατὰ τοῦ μέσου τῆς παρατάξεως τῶν πολεμίων, ἐπειδὴ ἐκεῖ ἦτο τεταγμένος ὁ μέγας βασιλεύς, ὁ δὲ Κῦρος προέβλεπεν, ὅτι ἐκ τῆς διασπάσεως τοῦ κέντρου ἐκείνου ἔμελλε νὰ κριθῇ ἡ μάχη, ἐν ᾧ ἡ ἐκνίκησίς τινος τῶν κεράτων δὲν ἠδύνατο νὰγάγῃ εἰς κρίσιν τῆς ὅλης μάχης. Ἀλλὰ παρὰ τὴν διαταγὴν ταύτην ὁ Κλέαρχος προετίμησε νὰ ἐνεργήσῃ συμφώνως πρὸς τοὺς παραδεδεγμένους κανόνας τῆς ἑλληνικῆς στρατηγίας, φοβηθεὶς μὴ κυκλωθῇ ὑπὸ τῶν πολεμίων τὸ κέρας οὗ ἡγεῖτο [διὰ τῆς ἀποσπάσεως αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ]. Ἐξώρμησε λοιπὸν ἐναντίον τοῦ ἀντιπαρατεταγμένου κέρατος τῶν πολεμίων, ἐξώθησεν αὐτὸ ἀκόπως, τραπὲν εἰς φυγήν, καὶ κατεδίωξε μετὰ σπουδῆς ἀκρατήτου. Ἀλλ' ἡ νίκη αὕτη οὐδεμίαν ἔσχε σημασίαν, καθ' ἃ εἶχε προΐδει ὁ Κῦρος. Καὶ εἶχε μὲν καταστραφῇ τὸ εὐώνυμον κέρας τῶν Περσῶν, ἀλλὰ σὺν αὐτῷ εἶχεν ἀπομακρυνθῇ τοῦ πεδίου τῆς μάχης καὶ τὸ δεξιὸν κέρας τῆς ἰδίας στρατιᾶς καὶ δὲν ἠδύνατο νὰ συντελέσῃ εἰς κρίσιν τῆς μάχης, καθ' ὃν χρόνον ἡ μέση τάξις τῶν πολεμίων προεχώρει ἀκώλυτος καὶ ἤρχισε κυκλοῦσα μετὰ δυνάμεων κατὰ πολὺ ὑπερτέρων τὸ ἀριστερὸν κέρας τοῦ Κύρου. Τότε δὲ αὐτὸς ὁ Κῦρος, εἰ καὶ οἱ ἡγέται τῶν Ἑλλήνων ἐδεήθησαν αὐτοῦ θερμῶς νὰ φεισθῇ ἑαυτοῦ, τοῦθ' ὅπερ εἶχον πλη-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ρέστατα δικαίωμα νὰπαιτήσωσι καὶ χάριν τοῦ ἰδίου ἑαυτῶν συμφέροντος, ὥρμησε μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν ἱππέων εἰς τὸ μέσον τῶν πολεμίων. Ἡ δ' ἐπίθεσις αὐτοῦ ὑπῆρξεν ἀπρόσμαχος· οἱ μὲν περὶ τὸν βασιλέα διεσπάσθησαν, οἱ δὲ ἱππεῖς τοῦ Κύρου διεσπάρησαν διώκοντες αὐτούς, οὕτω δὲ τέλος ὁ Κῦρος μετὰ μικροῦ περὶ ἑαυτὸν στίφους εὑρέθη ἀντιμέτωπος τοῦ ἀδελφοῦ. Τότε δὲ ἀπέβαλε πάντα λογισμόν. Εἰς οὐδὲν ἄλλο ἀπεσκόπει ἢ εἰς τὸν διὰ τῆς ἰδίας χειρὸς φόνον τοῦ βασιλέως. Ἤδη δὲ τὸ ἀκόντιον αὐτοῦ ἥπτετο τοῦ Ἀρταξέρξου, ὅστις μόνον ἐλαφρῶς ἐτραυματίσθη, ὅτε αὐτὸς ὁ Κῦρος ἀπομονωθεὶς σχεδὸν ἐντελῶς καὶ περιστοιχιζόμενος ὑπὸ ἐχθρῶν, ἔπεσεν ἀπὸ τοῦ ἵππου βαρέως τετρωμένος καὶ ἔπειτα ἐφονεύθη [1]. Ἔπεσε δὲ θῦμα τῆς ῥιψοκινδύνου αὐτοῦ γενναιότητος· ἐκείνου δὲ θανόντος ἐναυάγησεν ἡ ὅλη ἐκείνη στρατεία, ἐξ ἧς προσεδοκᾶτο ἡ ἔναρξις νέου βίου διὰ τὴν Δύσιν καὶ τὴν Ἀνατολήν. Συνέβησαν δὲ ταῦτα ἀρχομένου τοῦ Σεπτεμβρίου τοῦ 401 π. Χ. (Ὀλυμπ. 94, 4).

Καὶ ἡ μὲν ἀσιατικὴ στρατιὰ τοῦ Κύρου, ἀνερχομένη εἰς ἑκατὸν χιλιάδας ἀνδρῶν, διεσπάρη μετὰ τὴν μάχην· ἀλλ' οἱ Ἕλληνες, ἀνερχόμενοι εἰς δέκα τρεῖς χιλιάδας, ἔμειναν νικηταὶ ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης, ἀπέκρουσαν ἀγερώχως πᾶσαν διαπραγμάτευσιν καὶ ἐθεώρησαν ἑαυτοὺς ἱκανῶς ἰσχυροὺς, ὅπως προτείνωσι τὸν θρόνον τῶν Ἀχαιμενιδῶν εἰς τὸν φίλον τοῦ Κύρου Ἀριαῖον τὸν ἡγέτην τῆς ἀσιατικῆς στρατιᾶς [2]. Ἀλλ' ὁ Ἀριαῖος προετίμησε νὰ ἐπικαλεσθῇ τὴν χάριν τοῦ μεγάλου βασιλέως καὶ προδώσῃ τοὺς συμμαχητὰς εἰς τὸν ἐχθρόν. Οὕτω δὲ οἱ Ἕλληνες εὑρίσκοντο ἐγκαταλελειμμένοι εἰς τὰς ἰδίας ἑαυτῶν δυνάμεις καὶ ἦσαν ἠναγκασμένοι νὰ φροντίσωσιν αὐτοὶ περὶ τῆς ἑαυτῶν σωτηρίας· εἰς δὲ τὸ ἀγέρωχον αἴσθημα τῆς νίκης ἐπηκολούθησεν ἡ διάγνωσις

[1] *Ξενοφῶντος* Κύρου Ἀνάβ. 1, 8, 24 κ ἑ. *Πλούταρχος* ἐν Βίῳ Ἀρτοξέρξου 10 κατὰ τὸν *Δείνωνα* καὶ 11 κατὰ τὸν *Κτησίαν*. *Διοδώρου Σικελιώτου* XIV, 23.

[2] *Ξενοφῶντος* Κύρου Ἀνάβ. II, 1, 4.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τῶν φοβερῶν δυσχερειῶν εἰς ἃς εἶχεν ἐμβάλει αὐτοὺς ὁ θάνατος τοῦ Κύρου.

Εὑρίσκοντο μακρὰν ἐν ἠπείρῳ ξένῃ, ἐν ταῖς εὐρείαις καὶ ἀπροφυλάκτοις πεδιάσι τῆς Βαβυλῶνος, ἄνευ σκοποῦ καὶ ὁδηγίας, ἐστερημένοι ἁπάντων τῶν πόρων, βασανιζόμενοι ὑπὸ στερήσεων, ἀγνοοῦντες τὰς ὁδούς, περιστοιχιζόμενοι πάντοθεν ὑπὸ στρατιῶν ὑπερτέρων, ἠπατημένοι ὑπὸ ψευδῶν ἐπαγγελιῶν καὶ ἐστερημένοι τῶν στρατηγῶν αὐτῶν ἕνεκα δόλου τοῦ Τισσαφέρνους, ὅστις ἐφόνευσεν αὐτοὺς ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ σκηνῇ, ὅτε ἠθέλησαν νὰ ἔλθωσιν εἰς λόγους πρὸς αὐτὸν περὶ τῆς ἐπανόδου [1]. Τοιαύτη ἦτο ἡ θέσις τῆς ἀτυχοῦς στρατιᾶς τῆς μετὰ προσδοκιῶν δαψιλεστάτων ἐξορμησάσης εἰς ξένην ἀπωτάτην γῆν. Ἀλλ' ἡ στενοχωρία καὶ ἡ ἀνάγκη ἐπέρρωσαν τοὺς Ἕλληνας ἄνδρας καὶ μετέβαλον τοὺς τυχοδιώκτας εἰς ἥρωας. Καὶ ἀνένηψαν μὲν ἐκ τῆς κατεχούσης αὐτοὺς πνιγηρᾶς ἀπελπισίας, συνῆλθον δὲ κατὰ τρόπον ἑλληνικώτατον εἰς συμβούλιον κοινὸν, ὅπως δι' ἐλευθέρας κοινῆς συμφωνίας διατάξωσι τὰ καθ' ἑαυτοὺς καὶ πράξωσι συμφώνως πρὸς τὰς περιστάσεις. Οἱ λοχαγοὶ προέτειναν νέους στρατηγοὺς, καὶ οἱ στρατιῶται ἀπεδέχθησαν αὐτοὺς, πᾶσα δὲ ἀπόπειρα κοινολογίας πρὸς τοὺς ἐχθροὺς ἀπηγορεύθη ἐπὶ ποινῇ. Ἀνακτήσαντες δὲ οὕτω τὸ φρόνημα, παρήτησαν πάντα τὰ περιττὰ σκεύη, καὶ ἤρχισαν ἐν τάξει μάχης ἀναβαίνοντες μετὰ θάρρους τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τοῦ Τίγριδος, θέλοντες νὰ φθάσωσι μετὰ τὴν διάβασιν ὀρεινῶν χωρῶν ἀβάτων καὶ ἀγνώστων εἰς τὰς πέραν ἀκτὰς τῆς θαλάσσης ἐκείνης, δι' ἧς ἔμελλον νὰ ἔλθωσι καὶ πάλιν εἰς ἐπικοινωνίαν πρὸς τὴν πατρίδα.

Ἡ δὲ ὀκτάμηνος αὕτη στρατιωτικὴ πορεία, καίπερ μὴ ἔχουσα ἄμεσον σημασίαν διὰ τὴν καθ' ὅλου ἱστορίαν, παρέχει οὐχ ἧττον ἐνδιαφέρον μέγιστον οὐ μόνον διὰ τὴν γνῶσιν τῆς Ἀνατολῆς, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν γνῶσιν τοῦ ἑλληνικοῦ χαρακτῆρος. Ἡ δὲ

[1] *Ξενοφῶντος* Κύρου Ἀνάβ. II, 5, 24 κ. ἑ. *Πλούταρχος* ἐν Βίῳ Ἀρτοξέρξου 18. *Διοδώρου Σικελιώτου* XIV, 26, 27.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἀκριβὴς αὐτῆς περιγραφή, ἣν χρεωστοῦμεν εἰς τὸν Ξενοφῶντα, εἶνε διὰ ταῦτα τῶν πολυτιμοτάτων μνημείων τῆς ἀρχαιότητος. Βλέπομεν στῖφος Ἑλλήνων ἐκ διαφόρων πατρίδων καὶ κοινωνικῶν τάξεων, ἀποσπασθὲν ἐκ πασῶν τῶν συνήθων ἀσχολιῶν τοῦ βίου, ἐν ἠπείρῳ ξένῃ, ἐν ἀλληλουχίᾳ μακρᾷ ἀσταθμήτων, ἑκάστοτε ἀλλοιουμένων καὶ κινδυνωδῶν περιπετειῶν, ἐν αἷς ἡ φύσις τοῦ ἀνθρώπου ἔμελλε νὰ ἐπιδειχθῇ ἐν τῇ γυμνῇ αὐτῆς ἀληθείᾳ. Ἔχομεν πρὸ ἡμῶν ποικίλην ἐκλογὴν προτύπων τῶν ἑλληνικῶν λαῶν, ἀπότυπον τοῦ ἔθνους ἐν μικρῷ ἔχον ὅλας αὐτοῦ τὰς ἀρετὰς καὶ τὰς κακίας, τὰς δεξιότητας αὐτοῦ καὶ τὰ τρωτά, δῆμον πλάνητα ἐκκλησιάζοντα καὶ ψηφίζοντα κατὰ τὸ πάτριον ἔθος, ἅμα δὲ ἄτακτον σῶμα ἀκάθεκτον καὶ ἀτίθασον. Καὶ εἶνε μὲν ἄνθρωποι, ὧν ἡ ψυχὴ εἶχεν ὅλως συγχυθῇ καὶ διαταραχθῇ ὑπὸ τῆς ἀνησυχίας τῶν ἐνεστώτων χρόνων καὶ ὧν εἶχε καταστραφῇ ἡ πρὸς τὴν πατρίδα ἀφοσίωσις, καὶ ὅμως σταθερώτατα ἐμμένουσιν εἰς τὰς ἀρχαιοτάτας τῶν πατρίων παραδόσεων. Ἐνύπνια καὶ διοσημίαι ἐπιδρῶσι κρισίμως, ὡς ἐν τῷ ὁμηρικῷ στρατοπέδῳ, εἰς τὰς σπουδαιοτάτας τῶν ἀποφάσεων· μετὰ τῆς μεγίστης ἐπιμελείας προσφέρονται αἱ θυσίαι καὶ ᾄδονται παιᾶνες· ἱδρύονται βωμοὶ εἰς τοὺς σωτῆρας θεοὺς καὶ τελοῦνται ἀθλητικοὶ ἀγῶνες, ὅτε τέλος ἡ θέα τῆς ποθουμένης θαλάσσης ἀνεζωγόνησε τὴν δύναμιν καὶ τὸ θάρρος. Φιλοκέρδεια καὶ ἐπιδίωξις ῥιψοκινδύνων ἄθλων συνήγαγεν ἐπὶ τὸ αὐτὸ τὰ πλήθη καὶ ὅμως ἐν τῇ κρισίμῳ ὥρᾳ παρουσιάζεται ἐμφανῶς αἴσθημα ζωηρὸν τιμῆς καὶ καθήκοντος, εὐγενὲς ἡρωικὸν φρόνημα καὶ ἀσφαλὴς καὶ εὔκοσμος ἀντίληψις τῶν ὀρθῶν συμβουλῶν περὶ τοῦ πρακτέου. Καὶ παρατηροῦμεν μὲν καὶ ἐνταῦθα τὴν ἀντιζηλίαν τῶν φύλων, ἀλλ' ἐπικρατεῖ ὅμως ἡ συναίσθησις τῆς κοινῆς καταγωγῆς, ἡ συνείδησις τῆς ἐθνικῆς ἑνότητος, ὁ δὲ ὄχλος ἔχει ἱκανὴν σύνεσιν καὶ αὐταπαρνησίαν, ὅπως ὑποτάσσηται εἰς ἐκείνους οἵτινες διὰ τῆς πείρας, τοῦ πνεύματος καὶ τοῦ ἠθικοῦ σθένους ἀνεδείχθησαν οἱ κατάλληλοι πρὸς στρατηγίαν. Ἄξιον δὲ ἄλλως ἰδίας προσοχῆς εἶνε καὶ τοῦτο,

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ὅτι καὶ ἐν τῷ πλήθει ἐκείνῳ ποικίλων Ἑλλήνων Ἀθηναῖος ἀνὴρ εἶνε ὁ διὰ τῶν προσόντων αὐτοῦ ὑπερευδοκιμῶν ἅπαντας τοὺς ἄλλους καὶ ἀναδειχθεὶς αὐτόχρημα σωτὴρ τῆς ὅλης στρατιᾶς.

Ὁ Ἀθηναῖος Ξενοφῶν εἶχε συστρατεύσει ὡς ἁπλοῦς ἐθελοντής, εἰσαχθεὶς εἰς τὸν Κῦρον παρὰ τοῦ Προξένου καὶ μείνας εἶτα ἕνεκα φιλοτιμίας παρ' αὐτῷ, οὗ ἐθαύμαζε τὰ μεγάλα φυσικὰ χαρίσματα. Δὲν εἶχε δὲ οὔτ' ἐπιθυμίαν οὔτε ἀρχήν τινα ἐπιβάλλουσαν εἰς αὐτὸν νὰ διακριθῇ ἐν τῷ στερουμένῳ ἡγετῶν ἐκείνῳ στίφει· ἡ μὲν πατρὶς αὐτοῦ ἦτο ἀκόμη μισητὴ παρὰ τοῖς Ἕλλησι, τὸ δὲ μέγιστον πλῆθος τῆς στρατιᾶς ἀπετελεῖτο ἐκ Πελοποννησίων, ὧν οἱ πλεῖστοι ἦσαν Ἀρκάδες καὶ Ἀχαιοί[1]. Καὶ ὅμως ἐκεῖνος ὑπῆρξεν ὁ ἀνὴρ ὅστις, ἀγόμενος ὑπὸ ἐνδομύχου φωνῆς, ἀνερρίπισε παρὰ τοῖς ἑταίροις τὴν ὑψηλοτέραν πανελλήνιον συνείδησιν, ἐνέπνευσε θάρρος, πεποίθησιν καὶ σώφρονα σύνεσιν καὶ κατώρθωσε τὴν ἀποδοχὴν τῶν πρώτων σωτηρίων ἀποφάσεων. Μόνος ὁ Ἀθηναῖος εἶχε τὴν ὑπερτέραν ἐκείνην παίδευσιν ἧς ἦτο ἀνάγκη, ὅπως ἐμποιηθῇ τάξις καὶ ἠθικὸν κράτος εἰς τὸ ἀτίθασον καὶ ὑπὸ φιλαυτίας κατεχόμενον στῖφος ἐκεῖνο τῶν μαχίμων καὶ ὅπως δυνηθῇ νὰ χρησιμεύσῃ εἰς αὐτὸ κατὰ τὰς διαφόρους περιστάσεις ὡς ῥήτωρ, ὡς στρατηγὸς καὶ ὡς διαλλακτής. Κυρίως δὲ εἰς αὐτὸν ὀφείλεται τὸ κατόρθωμα, ὅτι παρὰ τὰς ἀρρήτους ταλαιπωρίας μεταξὺ ἐχθρικῶν φύλων καὶ ἐρήμων χιονοσκεπῶν ὀρέων ἠδυνήθησαν οὐχ ἧττον ἔστω καὶ διὰ πολλῶν λοξοδρομιῶν νὰ φθάσωσι τέλος εἰς τὰ παράλια ὀκτακισχίλιοι Ἕλληνες[2].

Ἐπίστευσαν δὲ, ὅτι ἐσώθησαν, ὅτε, ἀρχομένου τοῦ Μαρτίου, ἔφθασαν παρὰ τὴν θάλασσαν πλησίον τῆς Τραπεζοῦντος. Ἀλλ' αἱ μέγισται τῶν δυσχερειῶν ἔμελλον νὰρχίσωσιν ἐκεῖ πρῶτον ἔνθα συνηντήθησαν μεθ' Ἑλλήνων, ἐπειδὴ κινδυνωδέστεραι πάσης προσβολῆς τῶν βαρβάρων ἦσαν αἱ πολύπλοκοι δολεραὶ σκευωρίαι αἱ παρασκευασθεῖσαι εἰς αὐτοὺς παρὰ τῶν σπαρτιατικῶν ἀρχῶν.

[1] Ξενοφῶντος Κύρου Ἀνάβ. VI, 2, 10 κ. ἑ.
[2] Ξενοφῶντος Κύρου Ἀνάβ. IV, 7, 20.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Καὶ δὴ ἅμα τῇ εἰς τὴν Σπάρτην ἀφίξει τοῦ ἀγγέλματος περὶ τῆς παρὰ τὰ Κούναξα μάχης μόνη σκέψις ἐπελθοῦσα εἰς τοὺς Σπαρτιάτας ὑπῆρξε τὸ νὰποφύγωσι τὰ κακὰ ἐπακόλουθ ἅτινα ἠδύνατο νὰ ἔχῃ νῦν δι' αὐτοὺς ἡ μετὰ τοῦ Κύρου σύμπραξις. Διὰ ταῦτα οὐ μόνον ἀπηρνήθησαν πᾶσαν εἰς τὸ ἐγχείρημα αὐτοῦ συμμετοχὴν τῆς σπαρτιατικῆς πολιτείας καὶ παντὶ τρόπῳ ἠγωνίσθησαν νὰ τύχωσι τῆς εὐνοίας τοῦ μεγάλου βασιλέως, ἀλλὰ καὶ δὲν ἠσχύνθησαν νὰποστερήσωσι πάσης προστασίας τοὺς Ἕλληνας ἐπικούρους, ὅτε, ἐξελθόντες ἀπὸ τῶν ἐνδοτέρων τῆς Ἀσίας, ἀνεφάνησαν καὶ πάλιν, καὶ τοῦτο ὅπως ἀποφύγωσι καὶ αὐτὴν τὴν ἐπίφασιν, ὅτι ὁπωσδήποτε συνέπραξαν εἰς τὴν ὅλην ἀποστασίαν.

Οἱ Κύρειοι, ὡς καλεῖ τοὺς περὶ τὸν Κῦρον ὁ Ξενοφῶν [1], ἔστειλαν ἐκ Τραπεζοῦντος εἰς τὸ Βυζάντιον τὸν Χειρίσοφον, ὅπως ἐξεύρῃ ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ὑποστήριξιν καὶ πόρους πρὸς ἐπιστροφὴν αὐτῶν εἰς τὰς πατρίδας. Ὁ δὲ Χειρίσοφος μετὰ μακρὰν ἀπουσίαν ἐπέστρεψε φέρων μόνον κενὰς ἐπαγγελίας, ὅτε ἡ στρατιὰ εὑρίσκετο ἐν τῇ Σινώπῃ [2]. Ἐξελέχθη δὲ ἀρχιστράτηγος μετὰ τὴν παρὰ τοῦ Ξενοφῶντος ἀπόκρουσιν τῆς ἀρχῆς ταύτης, ἅτε προβλέποντος, ὅτι ἡ ἐκλογὴ Ἀθηναίου ἔμελλε νῦν, ὅτ' ἐπλησίαζον εἰς τὴν περιοχὴν τῆς ἀρχῆς τῶν Σπαρτιατῶν, νὰ ἐμποιήσῃ, ὡς εἰκὸς, κακὴν αἴσθησιν καὶ ἀποβῇ ἐπιβλαβὴς εἰς τὴν στρατιάν. Ὅτε δὲ μετ' οὐ πολὺ ἀπέθανεν ὁ Χειρίσοφος, οὐδεὶς ὅλως ὑπῆρχεν ἔκκριτος ἀνὴρ κατάλληλος νὰ ὑπερμαχήσῃ τῶν συμφερόντων τῆς ἑλληνικῆς στρατιᾶς παρὰ τοῖς τέλεσι τῶν Σπαρτιατῶν. Ὁ δὲ Ξενοφῶν ἐπειράθη τότε καὶ πάλιν κατὰ τρόπον ἀφιλοκερδέστατον νὰ μεριμνήσῃ περὶ τοῦ συμφέροντος τῆς στρατιᾶς, προσπαθήσας νὰ πείσῃ τὸν ἁρμοστὴν τοῦ Βυζαντίου Κλέανδρον νὰναλάβῃ τὴν ἀρχιστρατηγίαν. Ἀλλ' ὅμως δὲν κατώρθωσε τοῦτο· ὅτε δὲ ἡ στρατιὰ ἔφθασε περὶ τὰ τέλη τοῦ θέρους εἰς τὴν Χρυσόπολιν παρὰ τὸν Βόσπορον,

[1] Οἱ Κύρειοι, τὸ Κύρου στράτευμα, οἱ μετὰ Κύρου ἀναβάντες, οἱ Κύρου στρατιῶται. Ἴδε ***Ξενοφῶντος*** Ἀνάβ. VII, 2, 6 Ἑλλην III, 1, 4.

[2] ***Ξενοφῶντος*** Κύρου Ἀνάβ. VI, 1, 16, VII, 1, 3.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἤρχισαν αἱ προδοσίαι τοῦ Ἀναξιβίου, ὅστις ἦρχεν ἐν ταῖς θαλάσσαις ἐκείναις ὡς ναύαρχος τῶν Λακεδαιμονίων [1].

Ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος ἦτο ἄξιος ἀντιπρόσωπος τῆς ἐκφυλισθείσης Σπάρτης. Οὐδὲν ἐπεδείκνυεν αἴσθημα ἑλληνικῆς φιλοπατρίας, οὐδὲν ἴχνος συμπαθείας ὑπὲρ τῶν συμπολιτῶν ἐκείνων οἵτινες εἶχον προσπελάσει ὡς ἐκ θαύματος εἰς τὴν φλιὰν τῆς γενετείρας καὶ ἐν τῇ ὀδυνηρᾷ αὐτῶν ἀμηχανίᾳ ἐστήριζον τὰς ἐλπίδας εἰς τὴν εὐμένειαν τῶν ὁμοφύλων. Κατεχόμενος δὲ ὑπὸ ἀσπλάγχνου ἐγωισμοῦ, μόνον περὶ τοῦ ἰδίου ἀξιώματος ἐμερίμνα καὶ μόνον πρὸς τὴν Περσίαν ἀπέβλεπε, θέλων νὰ ξιωθῇ τῆς εὐνοίας τῶν σατραπῶν. Καὶ δὴ ὁ Φαρνάβαζος εἶχε προβῆ εἰς λαμπρὰς πρὸς αὐτὸν ἐπαγγελίας, ἂν ἤθελε φροντίσει νὰ πομακρύνῃ ἀπὸ τῆς σατραπείας αὐτοῦ τὸ ἐπικίνδυνον στῖφος. Διὰ ταῦτα δὲ ὁ Ἀναξίβιος ἐμερίμνησεν, ὅπως διαπεραιωθῇ εἰς τὸ Βυζάντιον ἡ στρατιά, ἥτις ἄλλως ἐπίστευε πάντως, ὅτι ὁ ναύαρχος τῶν Σπαρτιατῶν ἔμελλε τέλος νὰ τηρήσῃ τὰς δοθείσας εἰς τὸν Χειρίσοφον ὑποσχέσεις καὶ παραλάβῃ αὐτὴν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν αὐτοῦ. Διὰ ταῦτα δὲ παρήτησαν τὰ πλεονεκτήματα ἅτινα εἶχον ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ, ἔνθα ἠδύναντο νὰ προμηθεύωνται ἀφθόνως τὰ πρὸς ζωάρκειαν διὰ τῆς λεηλασίας περσικῶν χωρίων. Ἀλλ' ἅπασαι αὐτῶν αἱ προσδοκίαι διεψεύσθησαν ὀδυνηρότατα. Πράγματι δέ, μόλις εἶχον ἀποβιβασθῇ εἰς τὸ εὐρωπαϊκὸν ἔδαφος καὶ εἶχον, καθ' ἃ ἤλπιζον, ἀπαλλαγῇ ἀπάντων τῶν δεινῶν, καὶ ἀπήχθησαν ὑπὸ τοῦ Ἀναξιβίου κατὰ γῆν ἐκτὸς τοῦ Βυζαντίου ἄνευ δώρων, ἄνευ μισθοῦ δίκην συρφετοῦ οὗ ἐπεβάλλετο ἡ ταχίστη ἀποπομπή [2].

Ὅτε δὲ ἡ στρατιὰ ἐξώσθη ἀπὸ τοῦ Βυζαντίου, ὁ Ἀναξίβιος διέταξε νὰ κλεισθῶσι πάλιν αἱ πύλαι τῆς πόλεως, καὶ παρήγγει-

[1] Ὁ Ἀναξίβιος καλεῖται παρὰ τῷ *Διοδώρῳ Σικελιώτῃ* (XIV, 30) Βυζαντίων ναύαρχος· ἀλλὰ τοῦτο εἶνε ἔκφρασις ἀνακριβὴς πρὸς δήλωσιν τοῦ ναυλοχίου τοῦ σπαρτιατικοῦ στόλου, οὗ ναύαρχος ἦτο ὁ Ἀναξίβιος μέχρι τοῦ 400 π. Χ., ὅτε διεδέχθη αὐτὸν ὁ Πῶλος (*Ξενοφῶντος* Κύρου Ἀνάβ. VII, 2, 5). Πβλ Weber De Gytheio σ. 88 κ. ἑ.

[2] *Ξενοφῶντος* Κύρου Ἀνάβ. VII, 1, 7 κ. ἑ.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

λεν εἰς αὐτὴν νὰ ἐξοικονομήσῃ τὰ ἐπιτήδεια ἐκ τῶν ἐνόντων ἐν τοῖς θρᾳκικοῖς χωρίοις τῆς περιχώρου καὶ ἔπειτα νὰ προχωρήσῃ περαιτέρω πρὸς τὴν Χερσόνησον, ὅπου ἔμελλε νὰ λάβῃ μισθόν. Οὕτω δὲ οἱ ἀτυχεῖς εἶδον ἑαυτοὺς καὶ πάλιν ἐκβληθέντας εἰς ξένην γῆν, καὶ ἠναγκάσθησαν, πλησιάζοντος τοῦ χειμῶνος, καθ' ὅτι ἦτο ἤδη Ὀκτώβριος, νἀναλάβωσι νέας πορείας καὶ νέους ἀγῶνας χάριν συντηρήσεως ἑαυτῶν. Ἀλλ' ἡ προδοσία αὕτη ὑπερέβαινε πᾶν μέτρον καὶ δὲν ἠδύνατο νὰ γείνῃ ἀνεκτὴ ἐν ἡσυχίᾳ. Διὸ ἡ στρατιὰ ἐτράπη εἰς ἀγρίαν στάσιν καὶ ἐστράφη ἐναντίον τῆς πόλεως· τινὲς δὲ τῶν ἀνηκόντων εἰς αὐτὴν, οἵτινες εἶχον κατὰ τύχην ἐγκαταμείνει ἐντὸς τῶν τειχῶν, ἐβοήθησαν αὐτὴν νἀνοίξῃ τὰς πύλας τοῦ Βυζαντίου. Ἡ στρατιὰ εἰώρμησεν εἰς τὴν πόλιν πένουσα ἐκδίκησιν, οἱ ἡγούμενοι τῆς σπαρτιατικῆς φρουρᾶς οὐδεμίαν ἐτόλμησαν νἀντιτάξωσιν ἀντίστασιν, καὶ ὁ Ἀναξίβιος ἤθελε πέσει θῦμα τῆς μανίας τῶν στρατιωτῶν, ἂν μὴ ἡ μεσιτεία τοῦ Ξενοφῶντος ἔσωζε τόν τε στρατηγὸν καὶ τοὺς πολίτας τοῦ Βυζαντίου. Διὰ τῶν πειστικῶν δ' αὐτοῦ λόγων κατώρθωσε νὰ ἐπαναγάγῃ τὴν πειθαρχίαν καὶ τὴν σύνεσιν τῶν στρατιωτῶν, παραστήσας εἰς αὐτοὺς, ὅτι διεκινδύνευον νὰ ἐφελκύσωσιν ἐφ' ἑαυτοὺς τὴν ἔχθραν ἁπάντων, τῶν τε Περσῶν καὶ τῶν Ἑλλήνων, καὶ ὅτι ἡ πρὸς στιγμὴν ἐπιτυχία, ἧς ἔμελλον ἐξ ἅπαντος νὰ τύχωσιν, ἔμελλε νὰ ὑπάρξῃ ἡ ἀρχὴ μεγίστης συμφορᾶς. Πεισθέντες δ' ἐκ τούτων τῶν παρορμήσεων, ἀπέδωκαν οἱ στρατιῶται ἐθελουσίως τὴν πλουσίαν λείαν ἣν ἤδη κατεῖχον, ἀπεδέχθησαν τὴν πρότασιν ἀνδρὸς Θηβαίου, καλουμένου Κοιρατάδου, ὅστις ὑπέσχετο εἰς αὐτοὺς πλουσιώτατα κέρδη ἐκ στρατείας εἰς τὴν Θρᾴκην, ἂν ἤθελον νὰ ἐπιτρέψωσιν ἑαυτοὺς εἰς τὴν ἡγεσίαν αὐτοῦ, καὶ ἐγκατέλιπον ἡσύχως τὴν πόλιν [1]. Ὁ δὲ Ἀναξίβιος ἔκλεισε τὸ δεύτερον τὰς πύλας τοῦ Βυζαντίου ὄπισθεν αὐτῶν, καὶ διέταξεν ἅμα τῇ ἐκ τοῦ φόβου ἀπαλλαγῇ αὐτοῦ, ὅπως ἐξανδραπο-

[1] *Ξενοφῶντος* Κύρου Ἀνάβ. [VII], 1, 33.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

δισθῶσιν οἱ τυχὸν ὑπολειφθέντες ἐν Βυζαντίῳ ἐκ τῶν στρατιωτῶν τοῦ Κύρου.

Ἀλλ' ἡ μετὰ τοῦ Κοιρατάδου συμφωνία διελύθη μετ' οὐ πολύ. Οἱ δὲ στρατιῶται ἕνεκεν ἀνεπαρκοῦς ἡγεσίας καὶ διαρκοῦς διχονοίας τῶν διαφόρων ἀρχηγῶν περιεπλανῶντο ἄνευ σκοποῦ καὶ σχεδίου ἐν τῇ θρᾳκικῇ χώρᾳ. Καὶ πολλοὶ μὲν ἀπέστησαν, ἐπέστρεψαν οἴκαδε κατὰ μόνας ἢ ἐγκατέστησαν ἐν περικειμένοις χωρίοις. Ἡ δὲ ὅλη στρατιὰ ἔδαινεν εἰς πλήρη διάλυσιν πρὸς μεγίστην εὐχαρίστησιν τοῦ Ἀναξιβίου, ὅστις ἤλπιζε πλέον, ὅτι ἔμελλε νἀποκομίσῃ παρὰ τοῦ Φαρναβάζου τελείαν τὴν ἀνταμοιβὴν τῆς διαγωγῆς αὐτοῦ. Ἀλλ' ὅτε ἦλθε πρὸς αὐτὸν, οὗτος ἐγίνωσκεν ἤδη, ὅτι ἡ ἐνιαυσία αὐτοῦ ἀρχὴ ἔληγεν ἤδη, ἐπιστάντος τοῦ φθινοπώρου τοῦ 400 π. Χ., καὶ ὅτι ὁ Ἀναξίβιος οὔτε νὰ ὠφελήσῃ ἠδύνατο πλέον αὐτὸν οὔτε νὰ βλάψῃ. Διὰ τοῦτο δὲ οὐδὲ διενοήθη κἂν νὰ τηρήσῃ τὴν δοθεῖσαν ὑπόσχεσιν, καὶ συνέδεσεν ἀντ' αὐτοῦ σχέσεις πρὸς τὸν Ἀρίσταρχον, ὅστις εἶχεν ἀφιχθῆ εἰς τὸ Βυζάντιον διορισθεὶς ἐπ' ἐσχάτων ἁρμοστής. Ὁ δὲ Ἀρίσταρχος ὑπεδύθη τότε τὸ ἔργον τοῦ Ἀναξιβίου, καὶ ἐνεκαίνισε τὴν ἀρχὴν διατάξας τὸν ἐν τῇ ἀγορᾷ τοῦ Βυζαντίου ἐξανδραποδισμὸν τῶν ἐν τῇ πόλει ἐγκαταμεινάντων ἀσθενῶν ἐκ τῶν Κυρείων, ὄντων τετρακοσίων, οἵτινες ἐθεραπεύοντο φροντίδι τοῦ προκατόχου ἁρμοστοῦ Κλεάνδρου [1].

Ἀλλ' ὁ Ἀναξίβιος ἔκτοτε μόνην σκέψιν εἶχε πῶς νὰ ἐκδικηθῇ τὸν παράσπονδον σατράπην, θέλων νὰ δείξῃ εἰς αὐτὸν, ὅτι καὶ μὴ περιβεβλημένος δημοσίαν ἀρχὴν εἶχεν ἀκόμη εὐκαιρίαν νὰ τιμωρῇ τοὺς ἐπιόρκους. Διὸ ἦλθεν εἰς ἐπικοινωνίαν πρὸς τὸν Ξενοφῶντα, ἔπεισε τοῦτον νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν στρατιὰν, ἣν εἶχε καταλίπει παρὰ τὸ Βυζάντιον, καὶ ἐπαναγάγῃ ταύτην ἀπὸ τῆς Περίνθου εἰς τὴν Ἀσίαν, ὅπως ἐν αὐτῇ ἀναλάβῃ φανερὸν πόλεμον ἐναντίον τοῦ σατράπου [2]. Ὁ δὲ Ξενοφῶν ἀπεδέχθη τὰς προτάσεις αὐτοῦ. Καὶ

[1] *Ξενοφῶντος* Κύρου Ἀνάβ. VII, 2, 5 κ. ἑ.
[2] *Ξενοφῶντος* Κύρου Ἀνάβ. VII, 2, 8 κ ἑ.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

πάλιν λοιπὸν ἠθροίσθησαν οἱ στρατιῶται περὶ τὸν ἀρχαῖον αὐτῶν στρατηγὸν, καὶ ἤλπισαν, ὅτι ὑπ' αὐτὸν ἔμελλον νὰ ἐπιχειρήσωσιν ἐπιτυχεῖς λαφυραγωγίας ἐν ταῖς πλουσίαις παρὰ τὴν Προποντίδα παραλίαις χώραις. Διευθύνεται δὲ ἡ παράτολμος στρατιὰ καὶ πάλιν ἀπὸ δυσμῶν πρὸς ἀνατολὰς, ἀλλ' ὁ Ἀρίσταρχος, ὁ νέος φίλος τοῦ σατράπου, καθιστάνει ἀδύνατον τὴν διὰ τοῦ Βοσπόρου διαπεραίωσιν, καὶ ὁ Ξενοφῶν εὑρίσκεται ἠναγκασμένος νὰ προσέλθῃ μετὰ τῶν στρατιωτῶν οὓς εἶχεν ἤδη ὁπωσδήποτε συναθροίσει καὶ πάλιν περὶ ἑαυτὸν, εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Θρᾳκὸς ἡγεμόνος Σεύθου, ὅπως βοηθήσῃ αὐτὸν πρὸς καθυπόταξιν φύλων τινῶν ἀποστάντων ἀπὸ τοῦ πατρῴου βασιλείου [1].

Οὕτως ἐναυάγησε τὸ σχέδιον τοῦ Ἀναξιβίου, διανοηθέντος τὴν χάριν ἰδιωτικῆς ἐκδικήσεως περιπλοκὴν τῆς Περσίας εἰς πόλεμον πρὸς τὴν Σπάρτην. Καὶ ὁ μὲν Φαρνάβαζος ἔβλεπεν ἑαυτὸν τελεσφορώτερον εἴπερ ποτὲ ὑποστηριζόμενον καὶ ἐξασφαλιζόμενον ὑπὸ Σπαρτιατῶν ἀρχόντων· ἡ δὲ ὅλη ἐκείνη περιπέτεια ἡ ἀπειλήσασα σοβαρώτατα τὴν διάσπασιν τῶν ἀγαθῶν μεταξὺ Σπάρτης καὶ Περσίας σχέσεων, ἡ ἀποστασία τοῦ Κύρου καὶ ἡ εἰς αὐτὴν συμμετοχὴ τῶν Ἑλλήνων, ἐφαίνετο συνῳδὰ πρὸς τὴν πονηρὰν πολιτείαν τῶν ἐφόρων παρελθοῦσα διὰ παντὸς καὶ μὴ συνεπαγομένη περαιτέρους κινδύνους, μηδ' ἐξασκοῦσα διαρκῆ ἐπίδρασιν ἐπὶ τὰ ἑλληνικὰ πράγματα.

Καὶ ὅμως οἱ Σπαρτιᾶται ἡπατῶντο, ἡ δὲ ἀπρεπὴς αὐτῶν καὶ δειλὴ φιλειρηνικὴ πολιτεία δὲν ὠφέλησεν αὐτοὺς εἰς τέλος. Καὶ δὴ μετὰ τὸν ὄλεθρον τοῦ Κύρου ἤρχισε καὶ πάλιν πρωταγωνιστῶν ὁ Τισσαφέρνης. Ἐκεῖνος εἶχεν ὑπάρξει ὁ διὰ τῶν νουθεσιῶν αὐτοῦ καταστήσας εἰς τὸν μέγαν βασιλέα δυνατὴν τὴν ἐπιχείρησιν ἐγκαίρων παρασκευῶν· ἐκεῖνος ὑπῆρξεν ὁ ἐν αὐτῇ τῇ ἐσχάτῃ ὥρᾳ τοῦ κινδύνου ἐνθαρρύνας τὸν ἄτολμον Ἀρταξέρξην πρὸς σθεναρὰν

[1] *Ξενοφῶντος* Κύρου Ἀνάβ. VII, 2, 10. 15 κ. ἑ. Περὶ τῶν ἀργυρῶν κατὰ τὸ ἀττικὸν κόμμα νομισμάτων τοῦ Σεύθου ἴδε Duc de Luynes Num[ismatique] des Satr[apes] σ. 45.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἀντίστασιν καὶ ὁ μόνος ἁπάντων τῶν στρατηγῶν κατὰ τὴν ἐφόρμησιν τῶν Ἑλλήνων ἀντισταθείς· καὶ μετὰ τὴν μάχην δὲ εἶχε μεριμνήσει δραστηριώτερον παντὸς ἄλλου ὑπὲρ τῶν συμφερόντων τοῦ μεγάλου βασιλέως. Ὤφειλε λοιπὸν ὁ βασιλεὺς νὰ ταμείψῃ τὸν πιστὸν θεράποντα τὸν ἐγκαταλειφθέντα κατὰ τὸν χρόνον τῆς πρὸς τὸν Κῦρον διχονοίας αὐτοῦ, καὶ ὤφειλε νὰ θεωρῇ αὐτὸν νῦν τὸν μόνον ἄνδρα τὸν κατάλληλον νὰ ἀποκαταστήσῃ καὶ πάλιν τὴν τάξιν ἐν ταῖς παραθαλασσίοις σατραπείαις. Ἔστειλε λοιπὸν αὐτὸν περιβεβλημένον ἔκτακτον ἐξουσίαν εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, καὶ ἀνέθηκεν εἰς αὐτὸν ἐκτὸς τῆς ἀρχαίας σατραπείας καὶ τὴν χώραν ἐν ᾗ εἶχε δεσπόσει ὁ Κῦρος [1].

Ἔκτοτε δ' ἐπῆλθεν ἀρχὴ νέας περιόδου ἐν τοῖς πράγμασι τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Οἱ Ἀσιᾶται Ἕλληνες, οὓς εἶχε θεραπεύσει ὁ Κῦρος, μειλιχίως πρὸς αὐτοὺς φερόμενος, περιέπεσον νῦν ὑπὸ τὴν μάστιγα ἀνδρὸς οὐ μόνον κατ' ἀρχὴν ἀποδοκιμάζοντος τὰς πρὸς τοὺς Ἕλληνας ὑποχωρήσεις καὶ τὴν ἀποδοχὴν τῶν δημοτικῶν αὐτῶν ἐλευθεριῶν, ἀλλὰ καὶ ἔχοντος ἰδίαν ἔχθραν πρὸς τὰς παραθαλασσίους πόλεις καὶ ἐπιδιώκοντος νὰ ἐκδικηθῇ αὐτάς, ἅτε κηρυχθείσας ὑπὲρ τοῦ Κύρου ἐκ συμπαθείας πρὸς αὐτόν. Κατὰ ταῦτα δὲ ἴδια τοῦ Τισσαφέρνους πάθη συνέπιπτον πρὸς τὴν δοθεῖσαν εἰς αὐτὸν ἐντολήν, καθ' ἣν ὤφειλε νὰ καταπαύσῃ τὴν ἐν ταῖς παραλίαις τῆς Ἰωνίας κρατοῦσαν ἀβεβαιότητα καὶ ἀποκαταστήσῃ πάλιν τὴν ἀπόλυτον κυριαρχίαν τοῦ μεγάλου βασιλέως.

Οὕτως ἀνενεώθησαν καὶ πάλιν κατὰ τρόπον παράδοξον αἱ ἀρχαῖαι περιστάσεις. Ὡς ἄλλοτέ ποτε εἶχον προχωρήσει οἱ βασιλεῖς τῆς Λυδίας πρὸς καθυπόταξιν τῶν παραλίων πόλεων, ἔπειτα δὲ ὁ Ἅρπαγος, ὁ στρατηγὸς Κύρου τοῦ μεγάλου, καὶ εἶτα τρίτον αἱ στρατιαὶ τοῦ Ἀρταφέρνους ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ βασιλέως Δαρείου, οὕτω προεχώρησε τώρα ὁ Τισσαφέρνης πρὸς τὴν παραλίαν, καὶ ἐπελήφθη τῆς πολιορκίας τῆς Κύμης, θέλων νὰ ὑποτάξῃ μίαν μετὰ τὴν ἄλλην τὰς ἑλληνίδας πόλεις καὶ μεταβάλλων αὐτὰς εἰς

[1] *Ξενοφῶντος* Κύρου Ἀνάβ. III, 1, 3. *Διοδώρου Σικελιώτου* XIV, 35.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ὑπηκόους τοῦ βασιλείου τῶν Περσῶν. Ὡς δὲ κατὰ τὰς ἀρχαιοτέρας ὁμοίας περιστάσεις, οὕτω καὶ τώρα ἡ τοιαύτη ἐνέργεια προεκάλεσε νέαν περιπλοκὴν πρὸς τὰς πόλεις τῆς Ἑλλάδος. Αἱ τρέμουσαι παράλιαι πόλεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἔστειλαν, ὡς ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Κύρου καὶ τοῦ Δαρείου, πρέσβεις εἰς τὴν Σπάρτην, ζητοῦσαι παρὰ τῆς πόλεως τῆς εἴπερ ποτὲ δεσποζούσης ἁπασῶν τῶν ἐν ταῖς μητροπόλεσι δυνάμεων προστασίαν ἐναντίον τῶν στρατιῶν τῶν βαρβάρων καὶ τῆς ἐκδικήσεως τοῦ Τισσαφέρνους.

Ἡ δ' αἴτησις βοηθείας αὕτη δὲν ἀπερρίφθη ἀσυζητητεί, ὡς τοῦτο εἶχε συμβῆ ἐν προτέραις περιστάσεσιν. Ὁ δὲ λόγος τῆς τοιαύτης τῶν Σπαρτιατῶν διαγωγῆς ἐνέκειτο εἰς τοῦτο, ὅτι ἠσθάνοντο φανερῶς, ὅτι αἱ φιλικαὶ πρὸς τὴν Σπάρτην σχέσεις δὲν ἠδύναντο ὁπωσδήπε νὰ διατηρηθῶσι, καὶ ἂν ἀκόμη ἤθελον προβῆ εἰς μείζονας τῶν ἤδη γενομένων ὑποχωρήσεις καὶ ταπεινώσεις. Ἡ παρασχεθεῖσα εἰς τὸν Κῦρον ὑποστήριξις δὲν ἠδύνατο νὰ διαψευσθῇ, ἡ δὲ αὐλὴ τῶν Σούσων ἐθεώρει τοὺς ἀρχαίους φίλους τοῦ διεκδικήσαντος τὸν περσικὸν θρόνον ἐχθροὺς τοῦ βασιλείου, καὶ ὁ Τισσαφέρνης, καθ' ὃν τρόπον εἶχεν ἀναλάβει τὴν ὁριστικὴν κατάλυσιν τῆς κατ' ἐπίφασιν ἐλευθερίας τῶν ἑλληνίδων πόλεων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, οὕτω δὲν ἀπέκρυπτε καὶ τὴν φανερὰν πρόθεσιν τῆς διαρρήξεως τῆς ὑπόπτου εἰρήνης τῆς ὑφισταμένης μεταξὺ Περσίας καὶ Σπάρτης.

Οὕτω δ' ἐχόντων τῶν πραγμάτων, δὲν ἦτο ἀνάγκη μεγάλης πολιτικῆς συνέσεως καὶ τόλμης πρὸς ἔναρξιν τοῦ πολέμου πρὶν ἢ αἱ ἑλληνίδεις πόλεις πέσωσι καὶ πάλιν ὑπὸ τὸν περσικὸν ζυγὸν καὶ οἱ Σπαρτιᾶται ἀποβάλωσι τοὺς ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ λιμένας. Ἐξώθει δὲ πρὸς τὸν πόλεμον καὶ σύμπασα ἐκείνη ἡ φατρία, εἰς ἣν αἱ τελευταῖαι ἀτιμωτικαὶ τῶν Σπαρτιατῶν πρὸς τὴν Περσίαν συνθῆκαι ἦσαν κάρφος ἐν τῷ ὀφθαλμῷ καὶ ἥτις ἔχαιρεν ἐπὶ τῇ παρερχομένῃ εὐκαιρίᾳ πρὸς ῥῆξιν τῶν συνθηκῶν τούτων καὶ ἐξαγνισμὸν ἀπὸ τῆς ἐξ αὐτῶν καταισχύνης. Ἀλλ' ἡ ὁριστικὴ ἀπόφασις πρὸς πόλεμον ἤθελεν ἀποβῆ καὶ τώρ' ἀκόμη λίαν δυσχερὴς

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

εἰς τοὺς Σπαρτιάτας, ἂν μὴ τὰ νεώτατα γεγονότα εἶχον διαφωτίσει αὐτοὺς περὶ τῶν κατὰ τὰ ἐσωτερικὰ πράγματα τοῦ περσικοῦ βασιλείου καὶ ἐλαττώσει οὕτω τὸν φόβον συγκρούσεως πρὸς τοὺς Πέρσας.

Μέχρις ἐκείνου τοῦ χρόνου οἱ Ἕλληνες εἶχον μὲν ἀποβάλει πάντα φόβον ἀπὸ τῆς Περσίας ὡς κράτους ἐπιτιθεμένου, ἀλλ' ἐθεώρουν ὅμως τὴν Περσίαν ἀπροσπέλαστον ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτῆς μεσογαίᾳ καὶ ἔχουσαν ἀνεξαντλήτους ἐσωτερικοὺς πόρους καὶ δυνάμεις. Ἀλλὰ πῶς ἠδύναντο πλέον νὰ τιμῶσι πολιτείαν μὴ κατορθώσασαν νὰ νικήσῃ στῖφος Ἑλλήνων στρατιωτῶν περικεκλεισμένων ἐν μέσῃ τῇ χώρᾳ αὐτῆς; Ἄλλως δὲ αὐτὸς ὁ Τισσαφέρνης διὰ τῆς δολοφονίας τῶν στρατηγῶν εἶχε μαρτυρήσει τρανότατα, ὅτι στρατιὰν ἑλληνικὴν καλῶς διοικουμένην ὑπελάμβανεν ἀκαταγώνιστον, καὶ αὐτὸ δὲ τὸ στερούμενον ἀρχηγῶν πλῆθος δὲν ἀπετόλμησε, καίπερ κεκτημένος στρατιὰν ἀπείρως πολυαριθμοτέραν, οὔτ' ἐν τῷ στρατοπέδῳ νὰ προσβάλῃ οὔτ' εἰς τὰ ὄρη νὰ διώξῃ. Καὶ αὐτὴ δὲ ἡ κατ' ἀριθμὸν ἐλαττωθεῖσα καὶ ἐν διαλελυμένῃ πειθαρχίᾳ ἐπιστρέφουσα εἰς τὴν πατρίδα στρατιὰ κατώρθωσεν οὐχ ἧττον νὰ ἐμπνεύσῃ τοιοῦτον φόβον εἰς τὸν ἰσχυρὸν Φαρνάβαζον, ὥστε οὗτος δὲν ἡσύχασε, πρὶν ἢ κατώρθωσεν αἰσίως τὴν πέραν τοῦ Βοσπόρου διαπεραίωσιν αὐτῆς. Εἶχε λοιπὸν ἀποβάλει διὰ μιᾶς ὁ κολοσσὸς τοῦ περσικοῦ βασιλείου τὴν περιβάλλουσαν αὐτὸν ὁπωσδήποτε μέχρις ἐκείνου τοῦ χρόνου αἴγλην μεγαλείου, καὶ διὰ ταῦτ' ἀπεφάσισαν τὴν φορὰν ταύτην νὰ μὴ ἀποκρούσωσι τὸ παρὰ τῶν ἀσιατικῶν πόλεων ὑποβληθὲν αἴτημα βοηθείας. Ἡ Σπάρτη ἐπίστευσεν, ὅτι δύναται νἀναλάβῃ καὶ πάλιν ἄνευ κινδύνου πρόγραμμα πανελλήνιον· δὲν ἠθέλησε δὲ καὶ χάριν αὐτοῦ τοῦ ἀξιώματος αὐτῆς παρὰ τοῖς Ἕλλησι νἀμελήσῃ τῆς παρουσιαζομένης ἐπιτηδείας εὐκαιρίας, ὅπως καλέσῃ τοὺς Ἕλληνας νἀκολουθήσωσιν αὐτὴν στρατευομένην. Συγχρόνως δὲ προσεδόκων, ὅτι θὰ δυνηθῶσι νὰ διεξαγάγωσι τὸν πόλεμον διὰ μικρῶν θυσιῶν, ἅτε διδαχθέντες, ὅτι ὁ πόλεμος τρέφει τὸν στρατιώτην. Ἠδύναντο δὲ νὰ ἐλπί-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

σωσι καὶ κέρδη τοῦ δημοσίου ταμείου, καὶ ἤθελον στρατευόμενοι αὐτοὶ νὰ κομίσωσιν εἰς τὴν πατρίδα ἐκ τῆς Ἀσίας τοὺς θησαυροὺς τοὺς ἄλλοτε διανεμομένους ὑπὸ τοῦ Κύρου.

Τὸ δὲ πρῶτον διάβημα, εἰς ὃ προέβησαν οἱ Σπαρτιᾶται, ὑπῆρξε τὸ νὰ παραγγείλωσιν εἰς τὸν Τισσαφέρνην, καθ' ἃ πρὸ ἑνὸς καὶ ἡμίσεος αἰῶνος εἰς τὸν βασιλέα Κῦρον, νὰποστῇ ἀπὸ τῆς πολιορκίας τῶν πόλεων. Ὅτε δὲ ἡ παραγγελία αὕτη ἔμεινεν ἀτελέσφορος, ἡ Σπάρτη ἀπέστειλεν εἰς τὴν Ἀσίαν ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ Θίβρωνος [1] στρατιὰν ἀποτελουμένην ἐκ χιλίων Λακεδαιμονίων νεοπολιτῶν, τρισχιλίων Πελοποννησίων καὶ τριακοσίων Ἀθηναίων ἱππέων [2]· ἦτο στρατιὰ πανελλήνιος, ὁ δὲ πόλεμος ἐθεωρήθη ἐθνικὸς, πρὸς ὃν ἡ Σπάρτη ἐκάλεσε τὰς πόλεις νὰποστείλωσι τὸ ἐπιβάλλον ἑκάστη μέρος χωρὶς νὰ προκαλέσῃ πρότερον ἀπόφασιν τῆς συμμαχίας συνῳδὰ πρὸς τὰ κεκανονισμένα.

Ὡς πρὸς δὲ τὰς ἐνισχύσεις, ἃς προσεδόκων νὰ λάβωσιν ἐν αὐτῇ τῇ Ἀσίᾳ, εὑρέθησαν ἠπατημένοι ἅμα τῇ εἰς τὴν Ἔφεσον ἀποβάσει. Αἱ ἑλληνίδες πόλεις ἐδείχθησαν οὕτω τρυφηλαὶ καὶ ἀπόλεμοι, ὥστε οὐδὲν ἠδύνατο νὰ ἐλπισθῇ παρ' αὐτῶν. Καὶ ὁ ἄτακτος δὲ τρόπος καθ' ὃν προσεφέροντο οἱ Λακεδαιμόνιοι, δὲν ἦτο κατάλληλος, ὅπως ἡ στρατιὰ τῶν ἐλευθερωτῶν τύχῃ συμπαθειῶν καὶ ὑποστηρίξεως. Ἠναγκάσθη λοιπὸν ὁ Θίβρων νὰ ἐπιζητήσῃ ἄλλην βοήθειαν· ἡ δὲ ἀρίστη τῶν παρουσιαζομένων εὐκαιριῶν πρὸς ἐπαύξησιν τῶν δυνάμεων αὐτοῦ ἦτο ἡ πρόσληψις τοῦ ὑπολοίπου τῶν μυρίων. Οἱ ἀνδρεῖοι ἐκεῖνοι στρατιῶται εἶχον ἀγωνισθῇ ἐπὶ δύο ὅλους χειμερινοὺς μῆνας ὑπηρετοῦντες τὸν Σεύθην, καὶ ἐκεῖ δὲ παρὰ τὰς ἐπιτυχίας αὐτῶν μόνον πικρὰν ἀδικίαν ὑπέστησαν ἀντὶ πάσης ἀμοιβῆς. Ὁ ταμίας τοῦ βασιλέως ἔδωκεν εἰς αὐτοὺς ἡλατ-

[1] Περὶ τοῦ Θίβρωνος ἢ Θίμβρωνος ἴδε *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. I, 4. Ἔγεινε δὲ ἡ στρατεία αὐτοῦ ἴσως τῷ 400 π. Χ. Ἴδε Krüger εἰς τὰ τοῦ [Clinton Fasti Hellenici] ἐν ἔτει 399 π. Χ.

[2] [Οἱ τριακόσιοι Ἀθηναῖοι ἱππεῖς εἶνε αὐτοὶ ἐκεῖνοι περὶ ὧν ἔγεινε λόγος ἀνωτέρω Τόμ. Δ' σ. 176].

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τωμένον τὸν ἐπηγγελμένον μισθὸν, καὶ οἱ στρατιῶται ἐγόγγυζον, ἡ δὲ θέσις τοῦ Ξενοφῶντος μεταξὺ τοῦ Σεύθου καὶ αὐτῶν ἦτο ὀδυνηρὰ καὶ λίαν ἐπικίνδυνος. Ἀλλὰ τότε ἦλθεν ἀπροσδοκήτως ἡ πρόσκλησις τοῦ Θίβρωνος, ἥτις καὶ ἔτυχε τῆς μάλιστα χαρμοσύνου ἀποδοχῆς. Ὁ δὲ Ξενοφῶν ἤγαγε πάλιν τοὺς στρατιώτας εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ παρέδωκεν αὐτοὺς παρὰ τὸ Πέργαμον εἰς τὸν στρατηγὸν τῆς Σπάρτης [1].

Δίκην νέφους ἐγκυμονοῦντος καταιγίδα τὸ ἄστατον ἐκεῖνο στῖφος εἶχε περιπλανηθῆ ἀνὰ τὰς ἀκτὰς τοῦ Ἑλλησπόντου καὶ τοῦ Βοσπόρου τῆδε κἀκεῖσε, ἐπιτηρούμενον διαρκῶς ὑπὸ τῶν Περσῶν δι' ὀφθαλμῶν ἀνησύχων· ἀλλὰ τέλος διεπεραιώθη εἰς τὴν χώραν αὐτῶν, καὶ ὁ Τισσαφέρνης εἶδε πάλιν πρὸ αὐτοῦ τοὺς μισητοὺς ἄνδρας, περὶ ὧν εἶχεν ἐλπίσει μετὰ τὴν παρὰ τὰ Κούναξα μάχην, ὅτι ἔμελλον νὰ καταστραφῶσιν ὑπὸ τὰ ξίφη τῶν Καρδούχων καὶ ἐπὶ τῶν χιονοβλήτων ὀροπεδίων τῆς Ἀρμενίας.

Μεστοὶ ἀγανακτήσεως ὥρμησαν εἰς τὸν ἀγῶνα πρὸς τὸν ἀρχαῖον ἐχθρὸν, καὶ ἀνύψωσαν ταχέως τὴν γοητείαν τῶν σπαρτιατικῶν ὅπλων. Ἱκαναὶ δὲ πόλεις προσῆλθον εἰς τὴν στρατιὰν τῶν ἐλευθερωτῶν, οἷον τὸ Πέργαμον καὶ αἱ περικείμεναι πόλεις, ἐν αἷς ἦρχον οἱ διάδοχοι τοῦ βασιλέως Δημαράτου [2], ὁμοίως δὲ καὶ αἱ αἰολικαὶ πόλεις Γάμβρειον, Μύρινα καὶ ἄλλαι, ἔνθα ἦρχον οἱ ἀπόγονοι τοῦ Γογγύλου, τοῦ Ἐρετριέως ἐκείνου τοῦ ἐν τῷ χρόνῳ τῆς μάχης τοῦ Μαραθῶνος προδώσαντος τὴν πάτριον πόλιν εἰς τοὺς Πέρσας [3].

Ἦσαν δ' αἱ πόλεις ἐκεῖναι ἀποικίαι μεταναστῶν, ἐγκαθιδρυ-

[1] *Ξενοφῶντος* Κύρου Ἀνάβ. VII, 6, 1, 8, 24.

[2] Οἱ βασιλεῖς τοῦ Περγάμου, τῆς Τευθρανίας καὶ τῆς Ἀλισάρνης Εὐρυσθένης καὶ Προκλῆς (*Ξενοφῶντος* Ἑλλην. III, 1, 6) ἦσαν ἀπόγονοι τοῦ Δημαράτου [τοῦ ἀκολουθήσαντος τὸν Ξέρξην] (*Ἡροδότου* VI, 70). Ἴδε καὶ ἀνωτέρω Τόμ. Β' σ. 280, 334, 364, 428.

[3] Ὁ Γοργίων καὶ ὁ Γόγγυλος ἦρχον ἐν Γαμβρείῳ, Παλαιγαμβρείῳ καὶ ἐν Μυρίνῃ καὶ Γρυνείῳ. Ἴδε *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. [III, 1], 6. Πρβλ. [Curtius] Beiträge zur Geschichte und Topographie Kleinasiens ἐν ταῖς Abhandlungen der Berliner Akademie. 1872 [καὶ ἐν ἰδίῳ τεύχει] σ. 47.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

θεῖσαι κατὰ τὰ παράλια πέρατα τοῦ περσικοῦ βασιλείου χάριν ἀμύνης αὐτοῦ, ἀλλ' αἵτινες τώρα συμπαρεσύροντο ὅλως ὑπὸ τῶν ἐθνικῶν αὐτῶν συμπαθειῶν καὶ ὑπεδέχθησαν τὸν Ξενοφῶντα μετὰ προθύμου φιλοξενίας. Ἀλλ' ἐν τῷ συνόλῳ αἱ ἐπιτυχίαι ὑπῆρξαν ἀνάξιαι λόγου, ἐπειδὴ ὁ Θίβρων δὲν ἦτο ἀντάξιος τῆς ἐντολῆς αὐτοῦ.

Διάδοχος δὲ τοῦ Θίβρωνος ὑπῆρξεν ὁ Δερκυλλίδας, ἀνὴρ ἐκ τῆς σχολῆς τοῦ Λυσάνδρου, ἕνεκα τῆς πανουργίας ἐπονομαζόμενος Σίσυφος [1]. Ἀνέλαβε δὲ οὗτος τοὺς τελευταίους μῆνας τοῦ θέρους τοῦ 399 π. Χ. δραστηριώτερον τὸν ἀγῶνα, ἐπωφεληθεὶς τὴν μεταξὺ τοῦ Φαρναβάζου καὶ τοῦ Τισσαφέρνους κρατοῦσαν διχόνοιαν καὶ τὴν καθ' ὅλου κατάστασιν τοῦ περσικοῦ βασιλείου. Εὑρίσκετο δὲ τοῦτο τότε ἐν τοιαύτῃ διαλύσει, ὥστε οἱ διάφοροι σατράπαι διεξῆγον πολέμους καὶ ὡμολόγουν συνθήκας, ἀφροντιστοῦντες περὶ τοῦ μεγάλου βασιλέως. Οὕτω δὴ κατώρθωσεν ὁ Δερκυλλίδας νὰ ὑποχρεώσῃ τὸν Τισσαφέρνην διὰ πονηρῶν διαπραγματεύσεων, ὅπως μείνῃ ἥσυχος καθ' ὃν χρόνον ἔμελλε νὰ προσβληθῇ ὁ σατράπης τῶν ἄνω σατραπειῶν [2]. Ἐξασφαλίσας δὲ οὕτω ὁ Δερκυλλίδας τὰ νῶτα, εἰσώρμησε μετὰ πασῶν αὐτοῦ τῶν δυνάμεων εἰς τὴν Αἰολίδα, ἀνήκουσαν εἰς τὴν σατραπείαν τοῦ Φαρναβάζου, ἐκυρίευσεν ἐν τῇ πυκνῶς οἰκουμένῃ χώρᾳ πολλὰς τῶν πόλεων, ἔγεινε κύριος τῶν ἐν αὐταῖς ἀποκειμένων θησαυρῶν, καὶ ὡμολόγησε τέλος μετὰ τοῦ εἰς ἐσχάτην στενοχωρίαν περιελθόντος σατράπου ἀνακωχὴν τῷ 399 π. Χ. (Ὀλυμπ. 95, 2) [3].

Καθ' ὃν δὲ χρόνον οἱ Λακεδαιμόνιοι οἱονεὶ ἀθελήτως περιεπλάκησαν εἰς πόλεμον πρὸς τοὺς Πέρσας, διεξῆγον συγχρόνως

[1] Περὶ Δερκυλλίδου (ὃν Δερκυλλίδαν γράφουσιν ὁ ***Πλούταρχος*** καὶ ὁ ***Διόδωρος***) καὶ τοῦ ἐπωνύμου αὐτοῦ Σισύφου ἴδε ***Ξενοφῶντος*** Ἑλλην. III, 1, 8.

[2] ***Ξενοφῶντος*** Ἑλλην. III, 1, 9· κοινολογησάμενος τῷ Τισσαφέρνει ἀπήγαγεν εἰς τὴν Φαρναβάζου χώραν τὸ στράτευμα.

[3] ***Ξενοφῶντος*** Ἑλλην. III, 2, 1, ***Διοδώρου Σικελιώτου*** XIV, 39.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἄλλον πόλεμον, οὗ κονίστρα ἦτο αὐτὴ ἡ Πελοπόννησος. Πράγματι δ' ἂν ἤθελον νὰ καταστήσωσι τὴν ἡγεμονίαν αὐτῶν ἀληθινὴν καὶ νὰ δράσωσιν ἀπέναντι τῶν ξένων ὡς μόνη ἐν Ἑλλάδι μεγάλη πόλις, ὤφειλον βεβαίως πρὸ παντὸς ἄλλου νὰ εἶνε κύριοι ἐν τῷ ἰδίῳ οἴκῳ καὶ μὴ ἀνέχωνται ἀντιδράσεις ἐν τῇ ἰδίᾳ ἑαυτῶν χερσονήσῳ.

Ἀλλ' ἡ ἀρχαία πελοποννησιακὴ συμμαχία εἶχεν ἤδη παραλυθῇ ἀπὸ τῶν ἡμερῶν τῆς Νικιείου εἰρήνης, καὶ ὄχι μόνον τὸ ἀδιάλλακτον Ἄργος καὶ ἡ ἀλαζὼν καὶ πάντοτε δυσηρεστημένη Κόρινθος εἶχον πειραθῇ νὰ στερήσωσι τὴν Σπάρτην τοῦ ἀξιώματος αὐτῆς, ἀλλὰ τῆς ἀντιπολιτεύσεως ταύτης εἶχε συμμετάσχει καὶ ἡ Ἦλις.

Αἱ σχέσεις τῆς Ἤλιδος πρὸς τὴν Σπάρτην ἦσαν ὅλως ἰδιάζουσαι. Ἡ φιλιωτάτη συνένωσις τῶν δύο τούτων πόλεων ἦτο τὸ θεμέλιον τῆς καθολικῆς τάξεως ἐν Πελοποννήσῳ [1]. Καὶ ἦτο μὲν ἀναξία λόγου ἡ πολιτικὴ δύναμις τῆς μικρᾶς ἐκείνης χώρας, ἀλλ' ἕνεκα τῆς Ὀλυμπίας εἶχε δυσαναλόγως μεγάλην σημασίαν, ἐν δὲ τοῖς πράγμασι τοῖς ἀναφερομένοις εἰς τὸ θρησκευτικὸν δίκαιον αἱ ἀρχαὶ τῆς Ἤλιδος εἶχον κῦρος ἀνεγνωρισμένον καθ' ἅπασαν τὴν Πελοπόννησον. Διὰ ταῦτα δὲ οἱ Σπαρτιᾶται εἶχον ἐπιδείξει πρὸς τὴν Ἦλιν πάντοτ' ἐξαίρετον εὔνοιαν καὶ λεπτότητα, εὑρύναντες μὲν μεγάλως τὴν χώραν τῶν Ἠλείων, προστατεύσαντες δὲ τὴν προαγωγὴν αὐτῆς καὶ τὴν εὐημερίαν. Ἡ Ἦλις ἦτο συμμαχικὴ χώρα καταθυμιωτάτη εἰς τοὺς Σπαρτιάτας, χώρα ἄνευ πόλεων, εἰρηνική, μὴ ἔχουσα πολιτικοὺς σκοπούς, οἰκουμένη ὑπὸ μεγάλων γαιοκτημόνων, ἱερέων, ἀγροτῶν καὶ ἁλιέων.

Ἀλλὰ τὰ πράγματα ταῦτα εἶχον μεταβληθῇ ἀφ' οὗ χρόνου παρὰ τὸν Πηνειὸν εἶχεν ἱδρυθῇ πόλις ἔχουσα ἐν τῇ ἠλειακῇ χώρᾳ ἡγεμονίαν. Ἔκτοτε ἀνεπτύχθη πολιτικὸς βίος καὶ πνεῦμα ἀνεξαρτησίας ἀντιστρατευόμενον ἐναντίον τῆς Σπάρτης. Δὲν εἶχον πλέον διάθεσιν νὰ εἶνε καθ' ἕκαστον ἔτος οἱ ὑπασπισταὶ τῆς Σπάρτης, καὶ

[1] Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Α' σ. 327. Πρβλ. Curtius Peloponnesos Τόμ. Β' σ. 15.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἰδίως ἤρχισαν μεγάλως ἀποστέργοντες τὰς εἰς τὴν ξένην στρατείας. Εἰς τὰς αἰτίας δὲ ταύτας διχονοίας τῶν Ἠλείων πρὸς τοὺς Σπαρτιάτας προσεπῆλθε καὶ ἡ ἔρις περὶ τοῦ Λεπρέου, εἰς ἣν ἡ Σπάρτη ἔδωκε τροπὴν τὰ μάλιστα προσβάλλουσαν τὴν φιλοτιμίαν τῶν Ἠλείων, οὐ μόνον ἐπικυρώσασα τὴν ἀπὸ πάσης ὑποτελείας ἀπαλλαγὴν τῶν Λεπρεατῶν, ἀλλὰ καὶ ἐγκαταστήσασα ἐν Λεπρέῳ λακωνικὴν φρουρὰν ἀπειλοῦσαν διαρκῶς τὰ σύνορα τῆς Ἤλιδος. Οὕτω δὲ ἡ ἔχθρα μετεβλήθη εἰς ῥῆξιν τελείαν· κρατησάσης δ' ἐν Ἤλιδι τῆς δημοκρατικῆς φατρίας, ἐπῆλθεν ἡ προσχώρησις τῶν Ἠλείων εἰς τὴν χωριστὴν συμμαχίαν τοῦ Ἄργους καὶ ἔπειτα ἡ συμμαχία μετὰ τῶν Ἀθηνῶν, τοῦ Ἄργους καὶ τῆς Μαντινείας [1].

Ἀλλ' οἱ Ἠλεῖοι ἐπωφελήθησαν καὶ τὰ ἰδιάζοντα μέσα ἄτινα διέθετον, ἵνα καταστήσωσιν αἰσθητὴν εἰς τοὺς Σπαρτιάτας τὴν ἀγανάκτησιν αὐτῶν. Οὐ μόνον ἔστησαν ἐν αὐτῇ τῇ Ὀλυμπίᾳ στήλην ἐν ᾗ ἀνεγράφετο ἡ ὑπ' αὐτῶν ἐναντίον τῆς Σπάρτης ὁμολογηθεῖσα συμμαχία, ἀλλὰ καί, ὅτε ἡ Σπάρτη διέταξε τὴν εἰς τὴν Λεπρεᾶτιν κατὰ τὸν χρόνον ὀλυμπιακῆς ἐκεχειρίας εἰσόρμησιν στρατιᾶς, ἐπέβαλον εἰς αὐτὴν μετ' ἀπαρακλήτου αὐστηρότητος ζημίαν δισχιλίων μνῶν [2], θέλοντες διὰ τοῦ καταναγκαστικοῦ τούτου μέτρου νὰ κατορθώσωσι τὴν παρὰ τῶν Σπαρτιατῶν ἀπόδοσιν τοῦ Λεπρέου. Ἀλλ' ὅτε οὔτε τὸ Λέπρεον ἀπεδόθη, οὔτε τὴν ζημίαν ἀπέτισαν οἱ Σπαρτιᾶται, οἱ Ἠλεῖοι ἀπηγόρευσαν τὸ δωδέκατον ἔτος τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου τὴν συμμετοχὴν τῶν Σπαρτιατῶν εἰς τοὺς πανελληνίους ἀγῶνας, ἐξηκολούθησαν καὶ μετὰ τὴν ἀπὸ τῆς χωριστῆς συμμαχίας ἀποχώρησιν διακείμενοι ἐχθρικῶς πρὸς τὴν Σπάρτην, διέταξαν τὴν μαστίγωσιν ἐπιφανοῦς Σπαρτιάτου συμμετασχόντος τῶν ἀγώνων παρὰ τὴν κηρυχθεῖσαν ἀπαγόρευσιν [3], ἀπέκρουσαν τὸν βασιλέα Ἄγιν θέλοντα νὰ θύσῃ ἐν

[1] Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Γ' σ. 349 κ. ἑ. Πρβλ. Curtius Peloponnesos Τόμ. Β' σ. 86.

[2] Αἱ δισχίλιαι μναῖ ἀντεστοίχουν ἀνὰ δύο εἰς ἕκαστον τῶν εἰσελασάντων ὁπλιτῶν ὥσπερ ὁ νόμος ἔχει. Ἴδε ***Θουκυδίδου*** [V, 49].

[3] Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Γ' σ. 547.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Ὀλυμπίᾳ νικητήρια ἐπὶ ταῖς ἀπὸ τῶν Ἀθηναίων νίκαις, εἰσήγαγον εἰς τὴν Ἦλιν πολίτευμα αὐτόχρημα δημοκρατικὸν, ἔπηξαν στόλον καὶ ὑπεστήριξαν καὶ μετὰ τὰς νίκας τοῦ Λυσάνδρου ἀδιστάκτως τοὺς Ἀθηναίους δημοκρατικούς. Ἡγέτης δὲ τῆς δημοκρατικῆς φατρίας καὶ σθεναρὸς ἰθύντωρ τῶν τῆς πολιτείας ἦτο ὁ Θρασυδαῖος [1].

Ἀλλὰ τοιαύτην ἀντίστασιν δὲν ἠδυνήθησαν οἱ Σπαρτιᾶται νὰνεχθῶσιν ἐπὶ μακρόν. Διὸ ἅμα τῇ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τῶν πρὸς τοὺς Ἀθηναίους ἀγώνων ἀπεφάσισαν νὰ διατάξωσι μετὰ πάσης τῆς ἀναγκαίας δραστηριότητος τὰ κατὰ τὴν Πελοπόννησον, νὰ θέσωσι πάλιν εἰς ἐνέργειαν τὸν θεμελιώδη νόμον τῆς πελοποννησιακῆς συμμαχίας, τὴν ὑποχρέωσιν τῆς ἐν πολέμῳ παρακολουθήσεως τῶν Σπαρτιατῶν καὶ τὴν τιμωρίαν τῶν ἀνυποτάκτων συμμάχων. Διενοήθησαν δὲ νὰ προβῶσιν εἰς παραδειγματικὴν τιμωρίαν τῶν Ἠλείων πρὸς ἐκφόβησιν τῶν λοιπῶν πόλεων καὶ ἀποτροπὴν αὐτῶν ἀπὸ πάσης ὁμοίας ἀποπείρας. Πρὸς τοῦτο δὲ ἀρίστη παρείχετο εὐκαιρία τότε, ἐπειδὴ ἕνεκα τῶν προηγηθέντων ἐτῶν τοῦ πολέμου πᾶσαι αἱ πόλεις ἦσαν ἐξηντλημέναι. Ἄλλως δὲ οἱ Ἠλεῖοι ἕνεκα τῆς ὑπεράγαν ἀποτόμου καὶ μονομεροῦς ἐπιδιώξεως τῶν ἰδίων ἑαυτῶν συμφερόντων καὶ μόνων δὲν ἠδύναντο νὰ προσδοκῶσι συμπάθειαν καὶ ὑποστήριξιν παρὰ τῶν λοιπῶν Πελοποννησίων. Τέλος δὲ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Ἤλιδι εἶχον οἱ Σπαρτιᾶται τοὺς λακωνίζοντας, οἵτινες εἶχον ἀποβάλει τὸ ἀξίωμα αὐτῶν κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἠλειακῆς δημοκρατίας καὶ διὰ τοῦτο ἐπεθύμουν τὴν εἰς τὰ πρότερον καθεστῶτα ἐπιστροφήν.

Ἐπελήφθη δὲ ἡ Σπάρτη τοῦ ἔργου ἀξιώσασα πρῶτον παρὰ τῶν Ἠλείων, ὅπως ἀποτίσωσιν ἐκ τῶν ὑστέρων τὸ ἐπιβάλλον μέρος τῶν πρὸς πόλεμον δαπανῶν διὰ τὰς στρατείας ἐκείνας, ἀφ' ὧν εἶχον ἀποστῇ παρὰ τοὺς κειμένους νόμους τῆς πελοποννησια-

[1] *Παυσανίου* III, 8, 4· προεστηκὼς τοῦ τῶν Ἠλείων δήμου. Πρβλ. *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. III, 2, 27. Ἦτο δὲ ὁ Θρασυδαῖος φίλος τοῦ Λυσίου [κατὰ *Πλούταρχον* | ἐν Βίῳ δέκα ῥητόρων σ. 835.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

κῆς συμμαχίας καὶ ἀπαλλάξωσιν ἀπὸ τῆς ὑποτελείας τὰς περιοικίδας ἃς εἶχον ὑποτάξει. Ἀλλ' ἀβεβαία εἶνε ἡ ἔκτασις τῶν ἀξιώσεων τούτων τῆς Σπάρτης· πιθανῶς δὲ ἀφῆκαν τὰς ἀπαιτήσεις αὐτῶν ἐξεπίτηδες ἀορίστους, ὅπως ἀποβῇ δυνατὴ ἡ κατὰ τὰς περιστάσεις ἐπαύξησις ἢ ἐλάττωσις αὐτῶν. Κυριωτάτη δὲ τῶν Σπαρτιατῶν μέριμνα ἦτο τὸ πρῶτον ἡ παρὰ τῶν Ἠλείων καθομολόγησις τοῦ δικαιώματος ὅπερ εἶχεν ἡ Σπάρτη νὰ ἐπεμβαίνῃ εἰς τὰ ἐσωτερικὰ πράγματα τῶν διαφόρων πόλεων. Ἀρίστη δὲ πρὸς τοῦτο πρόφασις ἦτο ἡ παρ' αὐτῶν ὑπεράσπισις τῆς ἐλευθερίας ἑλληνίδων πόλεων ἐναντίον καταπιέσεως ἀδίκου. Τοῦτο εἶχεν ὑπάρξει τὸ πρόγραμμα τῶν Λακεδαιμονίων κατὰ τὴν ἔναρξιν τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου· μετὰ δὲ τὴν κατάλυσιν τῆς ἡγεμονίας τῶν Ἀθηναίων ἐσκόπουν νῦν τὴν ὁμοίαν ἐξασθένησιν καὶ ταπείνωσιν καὶ τῶν δευτερευουσῶν ἐκείνων πόλεων ὅσαι εἶχον ἐνισχυθῇ διὰ τῆς προσαρτήσεως μικροτέρων περιοικίδων. Πρὸς δὲ τὴν Ἦλιν ἠδύναντο, καθ' ἃ ἐφρόνουν, νὰ εἶνε ἀπαιτητικώτεροι ἢ πρὸς πᾶσαν ἄλλην πόλιν, ἐπειδὴ οἱ Ἠλεῖοι μόνον διὰ τῆς εὐνοίας τῆς Σπάρτης εἶχον προσαυξήσει τὴν ἰδίαν ἑαυτῶν χώραν.

Ἀλλ' οἱ Ἠλεῖοι οὐδεμίαν διάθεσιν ὑποχωρήσεως εἶχον, ἀπ' ἐναντίας δ' ἀπεκρίθησαν μετὰ θάρρους καὶ ἰσχυρογνωμοσύνης, ὅτι οἱ Σπαρτιᾶται ἦσαν ἥκιστα ἁρμόδιοι ναξιώσωσι παρ' αὐτῶν τὴν ἐγκατάλειψιν πόλεων ἀνηκουσῶν εἰς τοὺς Ἠλείους ἕνεκα καθυποτάξεως καὶ μακροχρονίου κτήσεως, ἅτε αὐτοὶ ἐφαρμόζοντες ἀπανταχοῦ ἀκαθέκτως διὰ τῶν ὅπλων τὸ δίκαιον τοῦ ἰσχυροτέρου.

Ἀρξαμένου δὲ τοῦ πολέμου, τὰ πρῶτα συμβάντα συνετέλεσαν εἰκότως εἰς τὴν αὔξησιν τοῦ θάρρους τῶν Ἠλείων. Καὶ δή, ὅτε ὁ βασιλεὺς Ἄγις εἰσώρμησε τὸ ἔαρ τοῦ 401 π. Χ. ἀπὸ τῆς Ἀχαΐας, διαβὰς τὸν ποταμὸν Λάρισον, κατεφάνη, ὅτι αὐτοὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐπαχθῶς ἔφερον καθ' ὅλου τὴν στρατείαν ἐκείνην. Ἐμπεφορημένοι θρησκευτικῆς εὐλαβείας ἐπάτησαν τὸ ἱερὸν ἔδαφος τῆς Ἤλιδος· ὅτε δὲ συνέβη αἴφνης σεισμός, ἐπίστευσαν, ὅτι διαβλέπουσιν ἐν αὐτῷ διοσημίαν ἀποτρέπουσαν αὐτοὺς ἀπὸ τῆς ἐξα-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

κολουθήσεως τοῦ ἐναγοῦς πολέμου [1]. Ἡ στρατιὰ ἀνέζευξεν, οἱ δὲ Ἠλεῖοι ἀνέλαβον μετὰ πλειοτέρου ἢ πρότερον ζήλου νὰ συνενώσωσιν εἰς κοινὰς παρασκευὰς ἁπάσας τὰς πόλεις τὰς ἐχούσας δυσμενῶς πρὸς τοὺς Σπαρτιάτας. Ἀλλὰ συνεῖχεν ὅμως ἀκόμη τὰς πόλεις μέγας ἀπὸ τῆς Σπάρτης φόβος, ἀπεδέχθησαν δὲ τὴν περὶ βοηθείας αἴτησιν μόνοι οἱ Αἰτωλοί, οἱ ἀρχαῖοι ὁμόφυλοι τῶν Ἠλείων, ἐν ᾧ οἱ Θηβαῖοι καὶ οἱ Κορίνθιοι περιωρίσθησαν μόνον εἰς παθητικὴν ἀντίστασιν ἐναντίον τῆς Σπάρτης καὶ ἠρνήθησαν νὰ στείλωσιν ἐπικουρίαν, ὅτε τὸ θέρος τοῦ αὐτοῦ ἐκείνου ἔτους συνεκλήθησαν οἱ σύμμαχοι χάριν δευτέρας στρατείας [2].

Τότε δὲ ὁ Ἄγις προέβη θαρραλεώτερον. Ἀπὸ τῶν μεσσηνιακῶν συνόρων εἰσήλασε διὰ τῆς Τριφυλίας εἰς τὴν περὶ τὸν Ἀλφειὸν χώραν. Ἀπανταχοῦ δ' αἱ πόλεις προσεχώρησαν εἰς αὐτόν· οὕτω δὲ εἰκότως ἠδύνατο νὰ ὑποτεθῇ, ὅτι οἱ Ἠλεῖοι εἶχον ἐπιβάλει εἰς αὐτὰς ἐπαχθῆ ζυγόν. Καὶ εὑρέθη μὲν ἐν Ὀλυμπίᾳ ἀντιμέτωπος ἀντιστάσεως κρατερᾶς [3], ἀλλὰ κατώρθωσεν ὅμως νὰ τελέσῃ ἀπαρακωλύτως θυσίαν ἐπὶ τοῦ μεγάλου βωμοῦ τοῦ Διὸς καὶ ἀποκαταστήσῃ καὶ πάλιν τὸ ἀξίωμα τῆς Σπάρτης ἐν τῷ πανελληνίῳ ἱερῷ. Λάβροι δ' ἐπέπεσον ἔπειτα αἱ στρατιαὶ εἰς τὴν ὑπαιθρον χώραν, ἐπειδὴ οὐδαμοῦ τῆς Ἑλλάδος ὑπῆρχε χώρα ἐν ᾗ πρὸς τὴν φυσικὴν εὐφορίαν καὶ τὴν ἐπιμελεστάτην καλλιέργειαν εἶχον συνενωθῇ τἀγαθὰ εἰρήνης ἀδιακόπου. Τοῦτο δὲ εἶχε προκαλέσει ἀπὸ μακροῦ τὸν φθόνον τῶν γειτόνων, καὶ διὰ τοῦτο μάλιστα

[1] ***Ξενοφῶντος*** Ἑλλην. III, 2, 23.

[2] Ἴδε περὶ τῆς δευτέρας στρατείας τοῦ Ἄγιδος ***Ξενοφῶντος*** Ἑλλην. III, 2, 25 κ. ἑ.

[3] Παρὰ τὰ λεγόμενα ὑπὸ τοῦ ***Ξενοφῶντος*** ἐν Ἑλλην. III, 2, 26 ἐκ τῆς μαρτυρίας τοῦ ***Παυσανίου*** [III, 8, 5] καὶ ***Διοδώρου τοῦ Σικελιώτου*** [XIV, 17] καταφαίνεται, ὅτι ἐν Ὀλυμπίᾳ ἀντετάχθη ἀντίστασις εἰς τοὺς Σπαρτιάτας. Καὶ ἄλλως δὲ ἡ διήγησις τοῦ ***Ξενοφῶντος*** περὶ τοῦ πολέμου εἶνε λίαν ἀτελής, τοῦθ' ὅπερ ὀφείλω νὰ ἐξάρω, ἀντιτασσόμενος εἰς τὴν γνώμην τοῦ Robert ἐν τῷ Hermes Τόμ. XXII σ. 425. Πράγματι δὲ ὅσα διηγεῖται ***Διόδωρος ὁ Σικελιώτης*** (XIV, 17) περὶ στρατείας τοῦ βασιλέως Παυσανίου διὰ τῆς Ἀκρωρείας (Curtius Peloponnesos Τόμ. Β' σ. 106) ἀπορρέουσιν ἐκ καλῆς πηγῆς. Προσεβλήθησαν δ' οἱ Ἠλεῖοι ἀπὸ τριῶν μερῶν, καὶ τὸ ἐν Ὀλυμπίᾳ στηθὲν τρόπαιον (***Παυσανίου*** V, 14, 8) δὲν δύναται νὰναφέρηται εἰς μάχην γενομένην ἐν αὐτῇ τῇ Ὀλυμπίᾳ.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

οἱ Ἀρκάδες καὶ οἱ Ἀχαιοὶ ἐπωφελήθησαν τὴν εὐκαιρίαν νὰ παραλάβωσιν ἄφθονον καὶ παντοίαν λείαν ὡς ἔκ τινος ἀποθήκης πλουσίως πεπληρωμένης [1]. Καὶ αὐτὰ δὲ τὰ ὡραῖα προάστεια τῆς πόλεως Ἤλιδος παρὰ τὸν Πηνειὸν ἐλεηλατήθησαν, ἀλλ' αὐτὴ ἡ πόλις, καίπερ κακῶς ὠχυρωμένη, δὲν προσεβλήθη, πιθανῶς ἐπειδὴ ἐν αὐτῇ ἦσαν ἠθροισμέναι αἱ ἄρισται στρατιαὶ τῶν Ἠλείων, ἕτοιμοι νὰντιτάξωσι σθεναρὰν ἀντίστασιν, ὁ δὲ βασιλεὺς Ἄγις προσεδόκα νὰ τύχῃ τοῦ σκοπουμένου ἀσφαλέστερον ἄνευ αἱματηρῶν ἀγώνων. Πράγματι δὲ καθ' ὃν χρόνον ἐκεῖνος ἐδῄου τὴν περὶ τὸ ἐπίνειον τῆς Ἤλιδος, τὴν Κυλλήνην, χώραν, ἐστασίασεν ἐν αὐτῇ τῇ Ἤλιδι, κηρυχθεῖσα ὑπὲρ αὐτοῦ, ἡ φατρία τῶν πλουσίων γαιοκτημόνων, ἥτις εἶχε πάθει ὑπὲρ πάντα ἄλλον, ἡγουμένου τοῦ Ξενίου. Ἐσκόπουν δὲ οἱ στασιάσαντες νὰ ποιήσωσιν ἐκποδὼν τὸν δημαγωγὸν Θρασυδαῖον καὶ ἐξασθενήσωσιν οὕτω τὴν ἀντίπαλον δημοτικὴν φατρίαν. Ἀλλ' ἐν τῇ συγχύσει ἐφονεύθη ἀντ' αὐτοῦ ἄλλος, ὁ δὲ ὑπολαμβανόμενος νεκρὸς παρέστη πάλιν εἰς τὸ μέσον τοῦ δήμου, ὅστις ἠθροίσθη ὁμόθυμος περὶ αὐτὸν καὶ ἐξέβαλε τοὺς λακωνίζοντας. Οὕτω δὲ κατεπαλαίσθησαν οἱ ἐν τῇ πόλει ἐχθροί, ἐν ᾧ οἱ πολέμιοι τῆς χώρας εὑρίσκοντο πρὸ τῶν πυλῶν τῆς Ἤλιδος, καὶ ὁ Ἄγις ἠναγκάσθη τὸ δεύτερον ἤδη νὰ διαλύσῃ τὴν στρατιὰν χωρὶς νὰ ἔχῃ καταβάλει τὴν ἀντίστασιν τῶν Ἠλείων.

Ἀλλὰ τὴν φορὰν ταύτην ἀφῆκε φρουρὰν παρὰ τὸν Ἀλφειὸν, ὅπως ἐκ τοῦ χωρίου ἐκείνου καταπονηθῶσι κατὰ μικρὸν οἱ Ἠλεῖοι, ὡς εἶχον ἄλλοτε οἱ Σπαρτιᾶται πράξει τὸ αὐτὸ ἐν τῇ Ἀττικῇ ἐκ τῆς Δεκελείας. Οἱ δ' ἐν τῷ σπαρτιατικῷ στρατοπέδῳ φυγάδες ὀλιγαρχικοὶ συνετέλεσαν τὸ καθ' ἑαυτούς, ὅπως ἡ τοιαύτη διεξαγωγὴ τοῦ πολέμου ἀποβῇ κατὰ τὸ δυνατὸν ὀλεθρία εἰς τὴν Ἦλιν, καὶ τὸ ἐπόμενον θέρος ἡ δύναμις τῆς ἀντιστάσεως τῶν Ἠλείων εἶχεν ἐξαντληθῇ.

[1] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. III, 2, [26· καὶ ἐγένετο αὕτη ἡ στρατεία ὥσπερ] ἐπισιτισμὸς τῇ Πελοποννήσῳ. Πρβλ. Curtius Peloponnesos Τόμ. Β' σ. 26.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Τότε δὲ ὁ Θρασυδαῖος ἤρξατο διαπραγματεύσεων πρὸς τοὺς Σπαρτιάτας. Οἱ Ἠλεῖοι ἠναγκάσθησαν οὐ μόνον νὰ ποστῶσι πάσης ἀξιώσεως περὶ τοῦ Λεπρέου, ἀλλὰ νὰ ἐγκαταλίπωσι καὶ σύμπασαν τὴν Τριφυλίαν. Καὶ παρὰ τὰς βορείους δὲ ὄχθας τοῦ Ἀλφειοῦ ἠναγκάσθησαν νὰ ποδώσωσι τὴν αὐτονομίαν εἰς τοὺς Λετρίνους, τοὺς Μαργανεῖς καὶ τοὺς Ἀμφιδόλους, πολίσματ' ἀνήκοντα εἰς τὴν ἀρχαίαν Πισᾶτιν· τὸ δὲ τεῖχος τοῦ ἐπινείου Φέας ἢ Φειᾶς τὸ νεωστὶ κτισθὲν ἐπί τινος προεχούσης χερσονήσου, οὗ τὴν θέσιν ἐπέχει τὸ σημερινὸν Κατάκωλον, καθηρέθη, καὶ τὸ ἐπίνειον ἡ Κυλλήνη παρεδόθη. Τέλος δὲ ἠναγκάσθησαν οἱ Ἠλεῖοι νὰ ἐγκαταλίπωσι καὶ τὰς κτήσεις τὰς ἐν τῇ ὀρεινῇ χώρᾳ τῇ ὑψουμένῃ ὄπισθεν τῆς Ἤλιδος πρὸς τὴν Ἀρκαδίαν, ἤτοι τὴν Ἀκρώρειαν καὶ τὴν κυριωτάτην τῶν ἐν αὐτῇ πόλεων, τὸν Λασιῶνα, ὃν ἠξίουν οἱ Ἀρκάδες. Μακρόταται δὲ ὑπῆρξαν αἱ διαπραγματεύσεις περὶ τοῦ Ἠπίου, ὀρεινῆς πόλεως τῆς Τριφυλίας δεσποζούσης τῆς κοιλάδος τοῦ Ἀλφειοῦ, ἐφ' ἧς οἱ Ἠλεῖοι ἐνόμιζον, ὅτι εἶχον ἴδια δικαιώματα, ἐπειδὴ εἶχεν ἀπεμπολήσει εἰς αὐτοὺς τὴν ἀνεξαρτησίαν αὐτῆς. Ἀλλ' οἱ Σπαρτιᾶται ἀπέκρουσαν καὶ ταύτην τὴν ἀξίωσιν μετὰ περιφρονήσεως, ἀντιτάξαντες, ὅτι εἶνε ἀδιάφορον ἂν ἡ ἐλευθερία πόλεώς τινος ἀφηρέθη παρὰ τοῦ ἰσχυροτέρου διὰ τῆς βίας ἢ δι' ἐξαγοράσεως.

Οὕτως ἡ ἠλειακὴ πολιτεία εἶχε καταστραφῇ καὶ διαλυθῇ τελείως. Ἡ ἀρχομένη τῶν Ἠλείων ναυτικὴ δύναμις εἶχεν ἐξολοθρευθῇ, οἱ δὲ Ἠλεῖοι ἠναγκάσθησαν τὸ μὲν νεώριον καὶ τὰς τριήρεις νὰ παραδώσωσι, τὸ δὲ τεῖχος αὐτῆς τῆς Ἤλιδος νὰ καθαιρέσωσιν. Ἡ Ἦλις ἀπέβαλε μὲν τὴν παραλίαν, ἐστερήθη δὲ τῶν προασπιζόντων τὴν χώραν στενῶν, τῆς ἀκρωρείας καὶ πλέον ἢ τοῦ ἡμίσεος τῆς ὅλης χώρας. Πλείστας δὲ ὅσας περιοικίδας ἀνὰ τὴν ὕπαιθρον χώραν ἠναγκάσθησαν οἱ Ἠλεῖοι νὰναγνωρίσωσιν ὡς ἰσοτίμους ὁμόρους πολιτείας. Ἓν δὲ ὑπελείπετο καὶ μόνον, νὰ στερηθῶσιν οἱ Ἠλεῖοι καὶ αὐτῆς τῆς προστασίας τοῦ ἐν Ὀλυμπίᾳ ἱεροῦ· αἱ δὲ πόλεις τῆς Πισάτιδος, ἥτις ἐφαίνετο καὶ πά-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

λιν ἀναβιοῦσα, δὲν ἠμέλησαν νὰ ἐπωφεληθῶσι τὴν παρουσιαζομένην εὐκαιρίαν, ὅπως ἐπαναλάβωσι τοιαύτας ἀξιώσεις. Ἀλλὰ τότε κατεφάνη ὁπόσον συνετῶς εἶχον πράξει οἱ Ἠλεῖοι μὴ ἀνεχθέντες τὴν ἐν τῇ γειτονίᾳ τῆς Ὀλυμπίας συντήρησιν ἀξίας λόγου πόλεως. Εἰς ἀγροτικὸν δὲ πόλισμα δὲν ἠδύναντο οἱ Λακεδαιμόνιοι νἀναθέσωσι τὸ τιμητικὸν ἐκεῖνο δικαίωμα, ὅπως μὴ οἱ ἱεροὶ ἀγῶνες ἐκπέσωσιν ἐξ αἰτίας αὐτῶν Διὰ ταῦτα περιωρίσθησαν μὲν εἰς τὸ νὰ διανοίξωσι χάριν ἐνισχύσεως τῆς Σπάρτης ἁπάσας τὰς εἰς τὴν Ὀλυμπίαν ἀπό τε γῆς καὶ ἀπὸ θαλάσσης ἀγούσας ὁδούς, ἀλλ' ἀφῆκαν τὴν δισίκησιν τοῦ ἱεροῦ κατὰ τὰ πρότερον καθεστῶτα εἰς τοὺς Ἠλείους.

Τοιοῦτον ὑπῆρξε τὸ πέρας τῶν ἐπὶ τὴν Ἦλιν στρατειῶν τῶν Σπαρτιατῶν [1]. Ὅσον δὲ καὶ ἂν ἦτο περιωρισμένον τὸ ἔδαφος, ἐφ'

[1] Ἡ χρονολογία τοῦ ἠλειακοῦ πολέμου [δὲν εἶνε λίαν ἀσφαλής]. Ὁ ***Ξενοφῶν*** διηγεῖται τὰ κατ' αὐτὴν ἀμέσως μετὰ τὰς στρατείας τοῦ Δερκυλλίδου (Ἑλλην. III, 2, 21). Διὰ τοῦτο ὁ μὲν Manso ὥρισε τὸν πόλεμον ὡς γενόμενον τῷ 399-398 π. Χ., ὁ δὲ Krüger τῷ 398-397 π. Χ. Τὸν τελευταῖον δὲ τοῦτον ἀκολουθοῦσιν ὁ Sievers [Geschichte Griechenlands κτλ.] καὶ ὁ Hertzberg [Leben des Königs] Agesilaos σ. 242. Ἀλλ' εἰς ταῦτ' ἀντιτίθεται ***Διόδωρος ὁ Σικελιώτης,*** ὁρίζων τὴν ἀρχὴν τοῦ πολέμου τῷ 401 π. Χ. (Ὀλυμπ. 94,3). Περὶ δὲ τῆς καὶ ἐκ τοῦ Ξενοφῶντος μὴ ἀναγκαίως ἐξαγομένης συγχρόνου διεξαγωγῆς τῶν ἐν Ἀσίᾳ καὶ ἐν Ἤλιδι πολέμων συνηγορεῖ πρῶτον μὲν ἡ διήγησις περὶ τοῦ Ἠλείου Φαίδωνος, ὅστις πρὸ τοῦ θανάτου τοῦ Σωκράτους ἐξηνδραποδίσθη ἐν Ἀθήναις καὶ ἀναντιρρήτως εἶχεν αἰχμαλωτισθῆ ἐν τῷ πολέμῳ τῶν Σπαρτιατῶν πρὸς τὴν Ἦλιν, καθ' ἃ ἀπέδειξεν ὁ Puller (ἐν τῷ Rheinisches Museum. Neue Folge Τόμ. IV σ. 394. Ἴδε καὶ ***τοῦ αὐτοῦ*** Gesammelte Abhandlungen σ. 365), δεύτερον δὲ ἡ χρονολογία τῶν βασιλέων τῆς Σπάρτης. Τούτων ὁ Ἄγις ἐβασίλευσε κατὰ τὸν ***Διόδωρον Σικελιώτην*** (XII. 35) εἴκοσι καὶ ἑπτὰ ἔτη, ἀρχόμενα ἀπὸ τοῦ 426 π. Χ. κατὰ τὸν ***Θουκυδίδην*** (III. 89), τοῦ Ἀρχιδάμου ὄντος ἀσθενοῦς πιθανῶς ἤδη τῷ 427 π. Χ. (Ley Fata et conditio Aegidarum) σ. 38). Κατὰ ταῦτα ὁ Ἄγις ἀπέθανε πιθανῶς τῷ 400 ἢ 399 π. Χ. Ὁ δὲ Ἀγησίλαος ἀνερρήθη βασιλεὺς τῷ 399 π. Χ., ἂν τὸν θάνατον αὐτοῦ ὁρίσωμεν μετὰ τοῦ Böckh (Manetho σ. 369-71) τῷ 358 π. Χ. (Πρβλ. καὶ Schäfer Dem osthenes und seine Zeit ἐκδ. β' Τόμ. Α' σ 488) καὶ ἀποδεχθῶμεν αὐτὸν βασιλεύσαντα ἔτη τεσσαράκοντα καὶ ἓν συνῳδὰ τῷ ***Πλουτάρχῳ*** ἐν Βίῳ Ἀγησιλάου 40. Ἐπειδὴ δὲ τὸ θέρος τοῦ 400 π. Χ. ἐτελέσθη ἡ 95 Ὀλυμπιάς, καὶ δὴ, καθ' ἃ δικαιούμεθα νὰ εἰκάσωμεν, κατὰ τὰ εἰωθότα, ὁ ἠλειακὸς πόλεμος συνέβη ἀναγκαίως τῷ 401-400 π. Χ., ὁ δὲ Grote [A history of Greece ἐκδ. 1869 Τόμ. Θ' σ. 50. Γερμ. μετάφρ. ἐκδ. δ' Τόμ. Ε' σ. 166 Γαλλ. μετάφρ. ὑπὸ Sadous Τόμ. ΙΒ' σ. 274] ὀρθῶς

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

οὔ ἐπεξετάθησαν, καὶ ὅσον καὶ ἂν ἦσαν εὐτελῆ τὰ πολίσματα ὧν διεξεδικεῖτο ἡ αὐτονομία, ἀλλ' ὁ περὶ τούτων πάντων ἀγὼν δὲν εἶχε μικρὰν σημασίαν. Ἡ Σπάρτη κατώρθωσε διὰ τοῦ προσχήματος τοῦ ἐλευθερωτικοῦ αὐτῆς προγράμματος νὰ μεταβάλῃ πόλιν ἰσχυρὰν ἀπὸ ἐτῶν ἀνθισταμένην καὶ ἐχθρικῶς πρὸς τοὺς Σπαρτιάτας διακειμένην εἰς ἀκίνδυνον πόλισμα, ἡγεῖτο νῦν τῶν παρὰ τὸν Ἀλφειὸν ἀρχαίων πόλεων ὡς ἀπολύτως κυρίαρχος καθ' ὃν τρόπον καὶ τῶν κωμῶν τῆς νοτίου Ἀρκαδίας, καὶ ἐδέσποζε τῶν λιμένων τῆς νοτίου παραλίας τῆς Πελοποννήσου. Αἱ δὲ λοιπαὶ δυσμενῶς πρὸς τὴν Σπάρτην ἔχουσαι πόλεις ἐπτοήθησαν ὑπὸ τῆς φοβερᾶς τιμωρίας τῆς Ἤλιδος, καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον ἀναγκασθῇ νὰ συντελέσωσιν εἰς τὴν καταστροφὴν τῆς πολιτείας τῆς παρασχούσης εἰς αὐτοὺς ἐν ἡμέραις συμφορᾶς συμπάθειαν καὶ βοήθειαν. Τί ἠδύνατο λοιπὸν νὰ ἐμποδίσῃ πλέον τὴν Σπάρτην ὅπως ἐξακολουθήσῃ ἐφαρμόζουσα τὸ βίαιον αὐτῆς πρόγραμμα καὶ ὑποτάσσουσα τὰς ἑλληνίδας πόλεις;

Καὶ τὸ μὲν πρῶτον ἐπωφελήθη τὴν ἄρτι κτηθεῖσαν δύναμιν, ὅπως ἐνισχυθῇ ἐν τῷ Ἰονίῳ πελάγει καὶ ἐκβάλῃ ἔκ τε Κεφαλληνίας καὶ ἐκ Ναυπάκτου τοὺς ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ἐν αὐταῖς ἐγκατασταθέντας Μεσσηνίους [1]· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ κατεδίωξεν αὐτοὺς διὰ τοῦ μίσους αὐτῆς καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Σικελίᾳ, ἐν ᾗ ἔτυχον δεξιώσεως παρὰ τῷ Διονυσίῳ [2]. Ἔστρεψε δὲ τὴν προσοχὴν αὐτῆς καὶ ἀλλαχοῦ, διατάξασα ἐκ νέου τὸ ἐπὶ τῆς Οἴτης ὁρμητήριον, τὴν παρὰ τὴν Τραχῖνα Ἡράκλειαν [3]. Στάσεις δὲ γενόμεναι ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ἔδωκαν ἐπίκαιρον ἀφορμὴν εἰς τοὺς Σπαρ-

ὑποτοπάζει, ὅτι οἱ Ἠλεῖοι ἐπεδίωξαν τὴν πρὸ τῆς τελέσεως τῶν Ὀλυμπίων ἀποπεράτωσιν τοῦ πολέμου. Ἄλλως δὲ οὐκ ὀρθῶς ἀποδέχεται ὁ Grote τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου παρεκταθεῖσαν εἰς τρία ἔτη.

[1] [Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Β' σ. 553. Γ' σ. 7].

[2] ***Διοδώρου Σικελιώτου*** XIV, 34. ***Παυσανίου*** IV, 26. Ἐν ταῖς ἡμέραις τῶν τριάκοντα διῴκει τὴν Ναύπακτον ὁ Λύκιος, ὅστις παρὰ τοῦ ***Μεταγένους*** (παρὰ τῷ Meineke Fragmenta Comicorum Graecorum Τόμ. Β' σ. 755. Bergk [Commentationnes de] rel[iquiis] Com oediae Atticae libri II] σ. 422) λέγεται προδοὺς Ναύπακτον.

[3] [Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Γ' σ. 173].

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τιάτας νὰ στείλωσιν εἰς τὴν πόλιν ἁρμοστὴν καλούμενον Ἱππίδαν, ὅστις προσηνέχθη πρὸς τοὺς πολίτας μετ' αὐθαιρεσίας καὶ ὠμότητος, ἐξέβαλε μέρος τῶν Οἰταίων οἰκητόρων [1] καὶ διὰ τῶν αὐθαιρέτων τούτων μέτρων ἐνέβαλε τὸν τρόμον εἰς ἁπάσας τὰς πόλεις τῆς βορείου Ἑλλάδος, μάλιστα δὲ εἰς τὰς Θήβας.

Ὅτε δὲ ὁ Ἄγις ἐπέστρεφεν ἐκ τῆς εἰς τὴν Ἦλιν ἐκστρατείας, ἠσθένησε καθ' ὁδὸν ἐν Ἡραίᾳ καὶ ἀπέθανε μετ' οὐ πολὺ ἐν Σπάρτῃ. Ἑτοιμοθάνατος δὲ ὢν ἀνέθηκε τὴν διαδοχὴν τοῦ θρόνου ἐνώπιον πολλῶν μαρτύρων εἰς τὸν υἱὸν Λεωτυχίδην· ἀλλὰ μόλις ἔληξεν ἡ ἐπικήδειος πομπή, καὶ ἡ Σπάρτη ὅλη συνεταράχθη ὑπὸ τοῦ ζητήματος περὶ τῆς νομίμου διαδοχῆς τοῦ θρόνου εἰς βαθμὸν τοιοῦτον οἷος οὐδέποτε μέχρις ἐκείνου τοῦ χρόνου παρουσιάζεται ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν δύο βασιλικῶν οἴκων.

Βεβαίως ἡ ῥητὴ παρὰ τοῦ πατρὸς ἀναγνώρισις τοῦ Λεωτυχίδου ἔμελλε νὰ διαλύσῃ πᾶσαν ἀμφιβολίαν καὶ ἀγάγῃ εἰς τὴν κατὰ τὰ καθεστῶτα ἀκολουθίαν τῆς κεκανονισμένης σειρᾶς τῆς διαδοχῆς τοῦ θρόνου τῶν Προκλειδῶν, ἂν μὴ ὁ Λύσανδρος ἤθελεν ἐπωφεληθῇ τὴν ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ παρουσιαζομένην ἰδιάζουσαν εὐκαιρίαν ὅπως καρπωθῇ αὐτὴν χάριν τῶν ἰδίων πολιτικῶν σκοπῶν. Ἐν στυγνῇ μνησικακίᾳ εἶχεν ἀποσυρθῇ ἀπὸ τοῦ πολιτικοῦ βίου ἀφ' οὗ χρόνου ἡ δύναμις δι' ἧς συνεκράτει δεσμίαν ὅλην τὴν Ἑλλάδα εἶχεν ἐκφύγει τῶν χειρῶν αὐτοῦ καὶ διαλυθῇ. Καὶ ἔβλεπε μὲν ἑαυτὸν ἠμελημένον καὶ παρηγκωνισμένον, ὁ δὲ προστάτης, εἰς ὃν κατ' ἀλήθειαν ἐχρεώστει ἁπάσας τὰς ἐπιτυχίας, ὁ Κῦρος, εἶχε πέσει, καὶ ἡ φατρία αὐτοῦ εἶχε διασπασθῇ. Ἀλλ' οὐχ ἧττον ὁ Λύσανδρος δὲν εἶχεν ἀποστῇ τῶν φιλοδόξων αὐτοῦ σχεδίων, ἐστήριξε δὲ τὰς προσδοκίας κυρίως εἰς τὴν οἰκειότητα πρὸς τὸν Ἀγησίλαον, τὸν νεώτερον ἀδελφὸν τοῦ Ἄγιδος, καὶ διὰ ταῦτα ἐκαραδόκει ἀπὸ μακροῦ τὸν θάνατον τοῦ βασιλέως.

Ὁ Ἀγησίλαος εἶχε γεννηθῇ ἐκ τοῦ δευτέρου γάμου τοῦ βα-

[1] *Διοδώρου Σικελιώτου* XIV, 34. *Πολυαίνου* [Στρατηγήματα] II, 21, 1. Πρβλ. Weil ἐν τῷ Hermes Τόμ. VII [1873] σ. 382.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

σιλέως Ἀρχιδάμου, νυμφευθέντος γηραιοῦ τὴν Εὐπωλίαν, πλουσίαν ἐπίκληρον, ἥτις ὡς ἐκ τῆς σωματικῆς κατασκευῆς ἐφαίνετο ἥκιστα προοριζομένη εἰς βασίλισσαν· διὰ τοῦτο δὲ πάντες ἐπίστευον, ὅτι ὁ γάμος εἶχε τελεσθῇ μόνον ἕνεκα λόγων οἰκονομικῶν, καὶ οἱ ἔφοροι ἠναγκάσθησαν νὰ ἐπιτιμήσωσι τὴν ἐκλογὴν τοῦ βασιλέως, ἐπειδὴ γυνὴ τοιαύτη δὲν ἠδύνατο νὰ γεννήσῃ βασιλεῖς, [ἀλλὰ βασιλίδια]. Καὶ πράγματι ὁ ἐκ τούτου τοῦ γάμου γεννηθεὶς υἱὸς ἐφάνη ἐπικυρόνων τοὺς ἐκφρασθέντας φόβους, ἐπειδὴ ὁ Ἀγησίλαος ἦτο μικρὸς τὸ ἀνάστημα, ὡς καὶ ἡ μήτηρ, καὶ ἀφανὴς, ἦτο δὲ καὶ χωλὸς τὸν ἕτερον τῶν ποδῶν. Ἀλλ' ὅμως ἐν τῷ σωματίῳ ἐκείνῳ ἐγκατῴκει πνεῦμα ζωηρὸν καὶ ἐκτάκτως εὐφυὲς, δραστηριότης βουλήσεως ἀψηφούσης πάντα μόχθον ἀναγκαῖον πρὸς ἐπανόρθωσιν τῶν ἐκ γενετῆς ἐλλείψεων δι' ἀσκήσεων ἀκαταπονήτων, αἴσθημα ἐναργὲς καὶ ἄγρυπνον, ἀγχίνοια καὶ εὐθυμία, μεγάλη δεξιότης περὶ τὴν μετὰ τῶν ἀνθρώπων ἀναστροφήν. Καίτοι δ' ἐν τῷ ὅλῳ αὐτοῦ τρόπῳ ὁ Ἀγησίλαος εἶχε μεγάλην μετριοφροσύνην, ἐνυπῆρχον ὅμως ἐν αὐτῷ γνωρίσματα τῆς βασιλικῆς μεγαλοφροσύνης τοῦ πατρὸς, καὶ ἀπ' αὐτῆς τῆς νεότητος ἐνεφορεῖτο διαπύρου αἰσθήματος φιλοτιμίας.

Εἰς τοῦτον τὸν παῖδα εἶχε στρέψει τὴν προσοχὴν ὁ Λύσανδρος. Ἐπειδὴ δὲ ἦτο ἐπιγενὴς υἱὸς τοῦ Ἀρχιδάμου καὶ διὰ τοῦτο ἀνετρέφετο κατὰ τρόπον ὁμοιότατον πρὸς τοὺς λοιποὺς υἱοὺς τῶν πολιτῶν, ὁ Λύσανδρος ἠδυνήθη νὰ προσελκύσῃ αὐτὸν πρὸς ἑαυτὸν χωρὶς νὰ γεννηθῇ σκάνδαλον, τόσῳ μᾶλλον καθ' ὅσον αὐτὸς ὁ Λύσανδρος ἦτο συγγενὴς πρὸς τὸν οἶκον τῶν Ἡρακλειδῶν. Συνῆψε δὲ ὁ Λύσανδρος πρὸς τὸν Ἀγησίλαον τὴν οἰκειότητα ἐκείνην τὴν συνενοῦσαν ἐν Σπάρτῃ κατὰ ζεύγη ἄνδρας καὶ παῖδας, τοῦ ἀνδρὸς ἐκλέγοντος κατ' ἀρέσκειαν νεαρὸν Σπαρτιάτην, ὃν διὰ τῆς πρὸς ἑαυτὸν ἀναστροφῆς ἐξεπαίδευεν εἰς δόκιμον πολίτην, εἰςπνέων εἰς αὐτὸν τὸ ἀληθὲς πνεῦμα τοῦ δημοσίου βίου. Τοιοῦτος εἰςπνήλας [1], ἤτοι πατρικὸς φίλος, τοῦ αὐξάνοντος Ἀγησιλάου ὑπῆρξεν

[1] Schömann G[riechische] A[lterthümer] Τόμ. Α' ἐκδ. γ' σ. 276. [Πρβλ. Gil-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ὁ Λύσανδρος· ἐπεδίωξε δὲ νἀναρριπίσῃ ἐν αὐτῷ τὸν σπινθῆρα τῆς φιλοδοξίας καὶ μορφώσῃ ἐξ αὐτοῦ ἄνδρα δυνάμενον νὰ βοηθήσῃ αὐτὸν πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν ἰδίων σκοπῶν. Πράγματι παρὰ βασιλόπαιδος, ὅστις ἠσθάνετο ἑαυτὸν ὡς ἐκ γενετῆς προωρισμένον νἀναλάβῃ καθήκοντα βασιλικά, ἀλλ' ἕνεκα τῶν ὑφισταμένων περὶ διαδοχῆς νόμων ἔβλεπεν ἑαυτὸν ἀποστερούμενον τοῦ θρόνου, ἠδύνατο ὁ Λύσανδρος νὰ προσδοκᾷ πρόθυμον ὑπακοήν, ἂν ἤθελε νὰ ἐκτελέσῃ τὸ σχέδιον τῆς ἀνατροπῆς τῶν νόμων τῶν διεπόντων τὰ κατὰ τοὺς βασιλικοὺς οἴκους τῆς Σπάρτης.

Ἔτι δ' εὐμενέστερον εἶχον τὰ κατὰ τὴν πρόθεσιν τοῦ Λυσάνδρου, ἐπειδὴ τὰ ἐπὶ τῆς βασιλείας δικαιώματα τοῦ μόνου εἰς τὸν Ἀγησίλαον ἐπιπροσθοῦντος βασιλόπαιδος δὲν ἦσαν ἀναμφισβήτητα. Ἦτο δῆλα δὴ διαδεδομένον καθ' ἅπασαν τὴν Σπάρτην, ὅτι ἡ βασίλισσα Τιμαία εἶχε σαγηνευθῆ παρὰ τοῦ Ἀλκιβιάδου καὶ ὅτι ὁ Λεωτυχίδης δὲν ἦτο γνήσιος υἱὸς τοῦ βασιλέως Ἄγιδος[1]. Ἀνεπιφυλάκτως δὲ τὴν περίστασιν ταύτην ἐπωφελοῦντο οἱ περὶ τὸν Λύσανδρον ἀπτόητοι χάριν τῶν φιλοδόξων αὐτοῦ σκοπῶν. Καὶ ἰσχυρίζοντο μέν, ὅτι ἡ ἀναγνώρισις αὐτοῦ παρὰ τοῦ θνήσκοντος πατρὸς εἶχε προκληθῆ μόνον ὑπὸ τῶν δεήσεων καὶ τῶν δακρύων τοῦ Λεωτυχίδου, ὁ δὲ Λύσανδρος εἰργάζετο ἀκαταπονήτως, ὅπως ὁ Ἀγησίλαος ἐκνικήσῃ πάντα δισταγμὸν, προσβάλῃ τὴν ἀγαθὴν περὶ τῆς νύμφης φήμην καὶ στερήσῃ τὸν υἱὸν τοῦ ἀδελφοῦ πάσης τιμῆς καὶ πάντων τῶν ἀγαθῶν. Ὁ Λύσανδρος ἀπεξεδέχετο εὐχαρίστως πᾶν ὅ τι συνετέλει εἰς διάσπασιν τῶν ἀγαθῶν σχέσεων ἐν τοῖς βασιλικοῖς οἴκοις τῆς Σπάρτης, ἐπειδὴ πᾶσα ἐπιτυχῶς διεξαγομένη καινοτομία ἤνοιγε τὴν ὁδὸν πρὸς μεταγενεστέρας μεταρρυθμίσεις. Διὸ ὁ Ἀγησίλαος παρέστη ὡς ἀπαιτητὴς τοῦ θρόνου, καὶ τὸ πρῶτον τότε συνεζητήθη φανερῶς ἐν ἐκκλησίᾳ τοῦ δήμου τὸ ζήτημα τῆς διαδοχῆς τῶν βασιλέων ἐν Σπάρτῃ[2].

bert Handbuch der griechischen Staatsalterthümer ἐκδ. β' Τόμ. Α' σ. 72. Ἑλλ. μεταφρ. ***Ν. Γ. Πολίτου*** σ. 79].

[1] [Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Γ' σ. 535].

[2] Ἴδε τὰ κατὰ τὴν συζήτησιν ταύτην παρὰ ***Ξενοφῶντι*** (Ἑλλην. ΙΙΙ, 1 - 4), ***Πλου-***

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Αἱ φατρίαι ἀντεπάλαιον πρὸς ἀλλήλας ἐρρωμένως. Καὶ πάντες μὲν οἱ φοβούμενοι τὰς σκευωρίας τοῦ Λυσάνδρου ἦσαν ἐναντίοι τοῦ Ἀγησιλάου, ὃν ἐθεώρουν ὀπαδὸν ἐκείνου στερούμενον γνώμας ἰδίας, εἴπερ τις δὲ καὶ ἄλλος ὁ βασιλεὺς Παυσανίας, ὁ ἀρχαῖος ἐχθρὸς τοῦ Λυσάνδρου, ὅστις ἤθελε νἀποκρούσῃ τὸν ἐξευτελισμὸν τοῦ θρόνου καὶ τηρήσῃ μετὰ σεβασμοῦ τὴν τελευταίαν θέλησιν τοῦ συμβασιλέως. Καὶ ἡ ἱερατικὴ δὲ φατρία, ἧς ἡγεῖτο ὁ ἰσχυρὸς Διοπείθης [1], ὑπερεμάχει τοῦ Λεωτυχίδου, ὃν ἐθεώρει τὸν νόμιμον βασιλέα. Ἐπωφελουμένη δὲ τὸ φυσικὸν ἐλάττωμα τοῦ διεκδικοῦντος τὸν θρόνον, ἐξήγαγεν εἰς τὸ μέσον ἀρχαῖον χρησμὸν προλέγοντα μέγιστα κακὰ εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους, ἂν ποτε ἤθελεν ἄρξει αὐτῶν βασιλεὺς χωλός. Αἱ δὲ γνῶμαι τῶν Σπαρτιατῶν ἦσαν μετέωροι, καὶ ἤθελον τοὐλάχιστον νἀναμείνωσιν ἕως ἔλθῃ ἐκ Δελφῶν ἐξήγησις περὶ τῆς ἐννοίας τοῦ χρησμοῦ. Ἀλλ' ὁ Λυσανδρος ἐφοβεῖτο πᾶσαν ἀναβολήν, ἐπειδὴ τό γε νῦν ἔχον αἱ διαθέσεις ἦσαν εὐνοϊκαί. Μετ' ἐπικαίρου δ' ἀγχινοίας ἀπεδέχθη τὴν γνησιότητα καὶ τὸ κῦρος τοῦ χρησμοῦ τοῦ φοβίζοντος τοὺς περὶ αὐτὸν, ἀλλὰ προσέθηκεν, ὅτι πρέπει νὰ ἑρμηνευθῇ ὀρθῶς. Καὶ δὴ χωλὴ βασιλεία εἶνε ἡ τοῦ μὴ γνησίου βασιλέως, ἀπὸ τοιούτου δὲ κακοῦ ἀπέτρεπεν ὁ θεός. Ἡ δ' ἐπίνοια αὕτη λέγεται ἐπενεγκοῦσα τὴν λύσιν τοῦ ζητήματος. Οἱ νεανίαι ἦσαν ἅπαντες ὑπὲρ τοῦ Ἀγησιλάου, πολλοὶ δὲ ἤθελον νὰ ἔχωσι τέλος βασιλέα συζήσαντα μετ' αὐτῶν δίκην ἑταίρου· προσεδόκων δὲ παρ' αὐτοῦ καλλιτέρους χρόνους καὶ παῦσιν τῶν πολλῶν κακῶν τῶν λυμαινομένων τὴν χώραν. Τέλος δὲ ὁ Ἀγησίλαος ἀνηγορεύθη βασιλεὺς δι' ἐκλογῆς

τάρχῳ (ἐν Βίῳ Λυσάνδρου 22. Ἀγησιλάου 3) καὶ ***Παυσανίᾳ*** (III, 8, 7 κ. ἑ.) Ἀνάλογος δὲ ἦτο ἡ περὶ τοῦ θρόνου ἔρις μεταξὺ Λεωτυχίδου καὶ Δημαράτου. (Ἴδε ***Ἡροδότου*** VI, 61 - 70. [Πρβλ. ἀνωτέρω Τόμ. Β' σ. 281]), ἀλλ' ὄχι κατὰ τὴν ἀνάρρησιν τοῦ Λεωτυχίδου.

[1] Ὁ Διαπείθης λέγεται παρὰ τῷ ***Ξενοφῶντι*** (Ἑλλην. III, 3. 3 [μάλα χρησμολόγος ἀνήρ], παρὰ δὲ τῷ ***Πλουτάρχῳ*** (ἐν Βίῳ Ἀγησιλάου 3) ἀνὴρ εὐδόκιμος ἐπὶ χρησμολογίᾳ. Εἶνε δὲ ὁ αὐτὸς ἐκεῖνος ἀνὴρ ὁ παραστὰς ὡς κατήγορος τοῦ Ἀναξαγόρου. Ἴδε ***Ἀριστοφάνην*** ἐν Ὄρνισι στ. 988, Ἱππεῦσι, στ. 1085. [Πρβλ. ἀνωτέρω Τόμ. Γ' σ 61].

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τοῦ δήμου τὸ θέρος τοῦ 399 π. Χ. (Ὀλυμπ. 95, 2)[1], ὁ δὲ Λύσανδρος μετὰ μακρὰν περιφρόνησιν καὶ ἀδυναμίαν κατώρθωσε τέλος τὸ ποθούμενον. Ἡ δὲ ἀκλόνητος ἐμμονὴ εἰς τὸ ἀρχαῖον καθεστὼς, ἧς ὑπερημύνετο ἡ βασιλικὴ φατρία, διεσπάσθη, καὶ ὁ τρόφιμος τοῦ Λυσάνδρου ἐξελέχθη οὐ μόνον ὡς ἰσότιμος τοῦ ἀνταπαιτητοῦ τοῦ θρόνου, ἀλλὰ καὶ ὡς ἀξιώτερος αὐτοῦ.

Ὁ δὲ νέος βασιλεὺς ἦτο ἀντάξιος τοῦ διδασκάλου. Εἶχε διδαχθῆ παρ' αὐτοῦ τὴν γνῶσιν ἐκείνην τῶν κατὰ τὸν βίον τὴν παραβλέπουσαν μὲν τὰ μικρὰ, ἐπιδιώκουσαν δὲ τὴν ἐπιτέλεσιν τῶν μεγάλων. Ἡ βασιλεία ἦτο ἀρχὴ λαμπρὰ, ἀλλὰ μὴ ἔχουσα συμπαρομαρτοῦσαν δύναμιν ἀνάλογον. Διὸ ἠγωνίσθη ὁ Ἀγησίλαος ναὐξήσῃ τὸ δικαίωμα τῆς βασιλείας, ἀλλὰ κατέκρυπτε τὴν φιλοδοξίαν καὶ ἀπέφευγε πᾶσαν σύγκρουσιν, ἦτο δὲ ἀπάντων τῶν προκατόχων προσηνέστατος μὲν πρὸς τὸ πλῆθος, ὑποχωρητικώτερος δὲ πρὸς τοὺς ἐφόρους καὶ ἀδιαφορώτερος πρὸς πᾶσαν ἐξωτερικὴν ἔνδειξιν τιμῆς. Ἐπειδὴ δὲ δὲν εἶχεν αὐξηθῆ ἐν τῷ ἐξαιρέτῳ ἀξιώματι βασιλόπαιδος, ἐγίνωσκε τὸν τρόπον τῆς πρὸς τοὺς ἀνθρώπους ἀναστροφῆς, καὶ ἦτο εἷς τῶν ὀλίγων καθεσθέντων ἐπὶ τοῦ θρόνου τῶν Ἡρακλειδῶν τῶν πρὸ τῆς ἀναρρήσεως διδαχθέντων τὸ ὑπακούειν. Ἐκ πανουργίας δὲ ἦτο μετριόφρων καὶ ταπεινός· ὡς δὲ ὁ Λύσανδρος, ἀσπασίως μετήρχετο καὶ ἐκεῖνος πάντα πρὸς ἀπόκτησιν φίλων ἐν ἁπάσαις ταῖς τάξεσιν· ὡς δ' ἐκεῖνος, ἐπεζήτει καὶ αὐτὸς νὰ ἐπαυξήσῃ τὴν δύναμιν ἐσκεμμένως καὶ ἀθορύβως δι' ἰδίων ἑταίρων, ὅπως ἔπειτα μετὰ τῆς ἰδίας δυνάμεως συναυξήσῃ καὶ τὴν τῆς πολιτείας.

Καὶ ἐν μὲν ταῖς σχέσεσιν αὐτῆς πρὸς τὰς ξένας πόλεις θεωρουμένη ἡ Σπάρτη οὐδέποτε εἶχεν ὑπάρξει ἰσχυροτέρα ἢ κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἀναρρήσεως τοῦ Ἀγησιλάου. Ἦτο ἡ πρώτη κατὰ γῆν καὶ θάλασσαν πόλις τοῦ Ἑλληνικοῦ. Καὶ ἐν μὲν τῇ Πελο-

[1] Ἡ ἀνάρρησις τοῦ βασιλέως Ἀγησιλάου, γεννηθέντος τῷ 422 π. Χ., ἔγεινε τῷ 399 π. Χ. Ἴδε Pauly [—Wissowa Realencyclopädie ἐν ἄρθρῳ Agesilaos Τόμ. Α' σ. 796]. Hertzberg Leben des [Königs] Agesilaos. 1856 σ. 246.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

πονηήσῳ εἶχον καταπνίξει οἱ Σπαρτιᾶται πᾶσαν ἀντίστασιν, πέραν δὲ τοῦ ἰσθμοῦ εἶχον ἀναδείξει τὴν Ἡράκλειαν νέον ὁρμητήριον πρὸς ἐπικράτησιν ἐν τῇ συνεχεῖ Ἑλλάδι, ἐν δὲ τῇ Θεσσαλίᾳ εἶχον στηρίξει τὸν τύραννον τῶν Φερῶν Λυκόφρονα ἐναντίον τῶν ἐπιθέσεων τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ. Καὶ αἱ μὲν φρουραὶ τῆς Σπάρτης ἦσαν διανενεμημέναι ἐν Μεγάροις, Αἰγίνῃ, Τανάγρᾳ καὶ ἐν ταῖς νήσοις, πέραν δὲ τοῦ Αἰγαίου, ἐν Αἰολίδι καὶ Ἰωνίᾳ, ἀντεπάλαιον νικηφόροι σπαρτιατικαὶ στρατιαὶ ἐναντίον τῶν σατραπῶν τοῦ μεγάλου βασιλέως, ἐν δὲ τῇ Θράκῃ ἀπετείχισεν ὁ Δερκυλλίδας τὴν ἑλληνικὴν χερσόνησον, ὡς ποτε ὁ Μιλτιάδης καὶ ὁ Περικλῆς [1], ὅπως τάξῃ ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Σπάρτης τὰς ἐν αὐτῇ ἑλληνίδας πόλεις. Ὁ δὲ σπαρτιατικὸς στόλος ἐκυριάρχει καὶ ἐν τῷ δυτικῷ πελάγει, καὶ ὁ νέος τῶν Συρακουσῶν τύραννος, ὁ Διονύσιος, ἀντιπολεμούμενος ὑπὸ ἐσωτερικῶν καὶ ἐξωτερικῶν ἐχθρῶν, συνεκράτει τὴν ἀρχὴν διὰ μόνης τῆς Σπάρτης.

Ἀλλὰ πολὺ ἐπικίνδυνος ἦτο ἀπ' ἐναντίας ἡ ἐσωτερικὴ κατάστασις τῆς Σπάρτης.

Ὁ ἐναντίον ἀλλήλων παροξυσμὸς τῶν τάξεων εἶχεν αὐξήσει ἀπὸ ἔτους εἰς ἔτος, ἡ δὲ πόλις ὡμοίαζε πρὸς διπλοῦν στρατόπεδον ἐχθρικῶν στρατιῶν, ὧν ἡ ἑτέρα ἐκαραδόκει μόνον εὐκαιρίαν, ὅπως ἐξολοθρεύσῃ τὴν ἀντίπαλον. Ἡ δ' ἐκλογὴ τοῦ νέου βασιλέως εἶχεν ἐπαυξήσει τὴν ταραχήν, καθ' ὅτι αὕτη ἐθεωρεῖτο ἤδη ἀπόπειρα καταλύσεως τῆς καθεστώσης παραδόσεως. Συνετέλεσαν δὲ εἰς τὴν ἀνησυχίαν τῶν πνευμάτων καὶ αἱ ῥαδιουργίαι τοῦ Λυσάνδρου, ἐπειδὴ δὲν ἦτο πλέον ἀπόρρητον, ὅτι διενοεῖτο συντόνους καινοτομίας. Ἐν πᾶσιν ἐκλονοῦντο οἱ ἀρχαῖοι θεσμοί, καὶ νέαι ἰδέαι εἶχον εἰσελάσει εἰς τὰ πλήθη. Πῶς ἦτο κατὰ ταῦτα δυνατόν, τοιαύτης ὑφισταμένης καθολικῆς κινήσεως, νὰ μείνωσιν ἥσυχοι αἱ κατώτεραι τάξεις; Πῶς ἦτο δυνατὸν νὰ μὴ ἐπέλθῃ εἰς αὐτὰς ἡ σκέψις, ὅτι ἐπέστη καὶ δι' αὐτὰς ὁ χρόνος νὰπαλλαγῶσι τοῦ ἀφορήτου ζυγοῦ τοῦ ἐπιβαρύνοντος αὐτάς;

[1] [Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Β' σ. 229, 556].

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροια

Ἄλλως δὲ κατείχοντο ὑπὸ μίσους ὑποκωφου πᾶσαι αἱ τάξεις τῆς κοινωνίας αἱ ἀντιτασσόμεναι πρὸς τὸν στενὸν κύκλον τὸν περιστοιχίζοντα τοὺς βασιλικοὺς οἴκους. Τοῦ μίσους ἐκείνου ἐνεφοροῦντο οἱ Σπαρτιᾶται ὧν οἱ οἶκοι εἶχον ἀποβάλει ἕνεκα πτωχεύσεως τὰ τέλεια πολιτικὰ δικαιώματα[1], οἱ περίοικοι οἱ συγκροτοῦντες τὸ πλεῖστον μέρος τῆς στρατιᾶς καὶ οὐδεμίαν εὐγνωμοσύνην ἐπὶ τῇ ὑπηρεσίᾳ αὐτῶν ἀποκομίζοντες, οἱ ἀναγκασθέντες νὰ πελευθερώσωσι τὰς περιοικίδας τῶν Ἠλείων καὶ ὅμως αὐτοὶ τηρούμενοι ἐν θέσει ὑπηκόων. Τέλος δὲ τοῦ αὐτοῦ μίσους μεστοὶ ἦσαν οἱ εἵλωτες οἱ ἀπὸ αἰώνων βρύχοντες τοὺς ὀδόντας ἐπὶ τῷ ἐπιβεβλημένῳ εἰς αὐτοὺς βαρεῖ ζυγῷ, ἀλλὰ νῦν εἴπερ ποτὲ δύσθυμοι, ἅτε συμμετέχοντες μὲν τῶν εἰς τὴν ξένην ἐπιχειρουμένων στρατειῶν τῆς σπαρτιατικῆς πολιτείας πολὺ μᾶλλον ἢ ἄλλοτε, ἀλλ' ἔπειτα μετὰ τὴν ἐξυπηρέτησιν τῶν σκοπῶν αὐτῆς ἀναγκαζόμενοι νὰ ἐπανέρχωνται εἰς τὴν ἀρχαίαν δουλείαν.

Οὕτω τὸ μέγα πλῆθος τῶν τ' ἐλευθέρων καὶ τῶν δούλων οἰκητόρων τῆς Λακεδαίμονος ἠσθάνετο ἑαυτὸ ἐμψυχούμενον ὑπὸ ὁμοίας μανίας καὶ συναπετέλεσε πολυάνθρωπον φατρίαν ἔχουσαν ἀπόφασιν νὰ καταλύσῃ τὴν ὅλην ἀδικίας πεπληρωμένην πολιτείαν καὶ καθαιρέσῃ τὴν κυριαρχίαν τῶν προνομιούχων οἴκων.

Τὴν δὲ ἡγεσίαν τῆς φατρίας τῆς ἀνατροπῆς ἀνέλαβεν ὁ Κινάδων, νεαρὸς Σπαρτιάτης· ἀνήκων καὶ αὐτὸς εἰς τοὺς πτωχεύσαντας οἴκους, ἀνὴρ μεγάλων φυσικῶν χαρισμάτων καὶ διαπύρου φιλοτιμίας. Εἰς τοῦτον ἕνεκα τῆς ἱκανότητος αὐτοῦ εἶχον πολλάκις τὰ τέλη τῆς Σπάρτης ἀναθέσει διαφόρους ἀξίας λόγου δημοσίας ὑπηρεσίας, ἀλλ' εἶχε μείνει ἀμέτοχος πάσης τιμῆς καὶ παντὸς προνομίου. Οὗτος λοιπὸν ὑπῆρξεν ὁ παρασκευάσας τὰ πλήθη πρὸς ἐπίθεσιν καὶ ἐνδείξας τὰ μέσα πρὸς παρασκευὴν δυνάμεως ἀξιομάχου· πάντα δὲ τὰ σιδηρᾶ σκεύη τὰ εὑρισκόμενα ἐν χερσὶ

[1] Ἀριστοτέλους Πολιτ. 207, 27 [ἐκδ. Bekker] σ. 49, 26· ὅρος τῆς πολιτείας [αὐτός ἐστιν αὐτοῖς ὁ πάτριος,] τὸν μὴ δυνάμενον [τοῦτο] τὸ τέλος φέρειν μὴ μετέχειν [αὐτῆς].

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τῶν ἀγροτῶν ἔμελλον νὰ χρησιμεύσωσιν ὡς ὅπλα. Ὁ Κινάδων ἐστρατολόγησεν αὐτὸς πείσας τοὺς ἔτι ἀναποφασίστους νὰ συμμετάσχωσι τοῦ ἐγχειρήματος. Συμπαραλαμβάνων δὲ τοὺς ἄνδρας ἑκάστους ἐπὶ τὸ ἔσχατον τῆς ἀγορᾶς, ἠρώτα ζητῶν ἀριθμήσωσιν ὁπόσοι ἦσαν ἐν αὐτῇ Σπαρτιᾶται, ἤτοι πολῖται ἔχοντες πλήρη τὰ πολιτικὰ δικαιώματα, καὶ ὁπόσοι οἱ ὑπομείονες, οἱ περίοικοι καὶ οἱ εἵλωτες· καὶ ὅτ' ἐδίδετο εἰς αὐτὸν ἡ ἀπόκρισις, ὅτι πλὴν τῶν βασιλέων, γερόντων καὶ ἐφόρων ἦσαν μόνον περίπου τεσσαράκοντα Σπαρτιᾶται ἐν τῇ ἀγορᾷ, οἱ δὲ λοιποὶ ἀνήρχοντο εἰς πλείονας τῶν τετρακισχιλίων, ἔλεγε «Τούτους μὲν τοὺς τετρακισχιλίους νόμιζε συμμάχους, τοὺς δ' ὀλίγους ἐκείνους πολεμίους». Εἶνε λοιπὸν δίκαιον καὶ ἀνεκτόν, ἠρώτα, νὰ βλέπωμεν τοὺς ὀλίγους ἐκείνους κυριαρχοῦντας, καὶ εἶνε ἄπορον εἰς τίνα θὰ περιέλθῃ ἡ νίκη, ὅταν ἐπιστῇ ἡ κρίσιμος ἡμέρα;

Οὕτω παρεσκεύαζε τὰ κατὰ τὴν στάσιν ἐκείνην τὴν ἀποσκοποῦσαν εἰς τὴν κατάλυσιν τῶν ὁμοίων. Ἡ δὲ περὶ τῆς νίκης βεβαιότης κατέστησεν αὐτὸν ἀσύνετον, ἐν ᾧ ἀπ' ἐναντίας τὰ τέλη ἠγρύπνουν μετὰ προσοχῆς τόσῳ μείζονος ὅσῳ μικροτέρα ἦτο ἡ πραγματικὴ αὐτῶν δύναμις· καὶ τὴν φορὰν δὲ ταύτην οἱ κατάσκοποι αὐτῶν ἀνήγγειλαν εἰς αὐτοὺς ἐγκαίρως τὰ πάντα, ὅπως προλάβωσι τὴν στάσιν.

Καὶ ἐν αὐτῇ μὲν τῇ Σπάρτῃ νὰ συλλάβωσι τὸν Κινάδωνα δὲν ἀπετόλμησαν. Διὸ ἔδωκαν εἰς αὐτὸν ἐντολὴν κατὰ τὸ φαινόμενον λίαν σπουδαίαν νὰ μεταβῇ εἰς Αὐλῶνα κατὰ τὰ σύνορα τῆς Μεσσηνίας καὶ τῆς Ἠλείας, διέταξαν δὲ τὴν καθ' ὁδὸν σύλληψιν αὐτοῦ, καὶ διὰ βασάνων κατώρθωσαν νὰ μάθωσι τὰ ὀνόματα τῶν μετ' αὐτοῦ συνωμοσάντων. Συλλαβόντες δὲ αὐτοὺς καὶ παρακωλύσαντες τὴν ἔκρηξιν τῆς στάσεως, εἰσήγαγον εἰς τὴν Σπάρτην αἰχμάλωτον τὸν Κινάδωνα. Περιαχθεὶς δὲ διὰ τῶν ὁδῶν τῆς πόλεως δεδεμένος τάς τε χεῖρας καὶ τὸν τράχηλον ἐν σιδηρῷ κλοιῷ, μαστιγωθεὶς δὲ καὶ ἄλλας ὑποστὰς βασάνους, ἐφονεύθη μετὰ τῶν ἑταίρων. Μετὰ δὲ τὴν τοιαύτην τιμωρίαν ἐπανέπε-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

σον οἱ πολῖται καὶ πάλιν εἰς νωθρὰν ἀδιαφορίαν, καὶ ἡ ὀλιγαρχία ἐσώθη [1].

Ὑπῆρξε δ' εὐτυχία, ὅτι ἀμέσως μετὰ ταῦτα ἐπῆλθον γεγονότα ἀποσπάσαντα τὴν προσοχὴν ἀπὸ τῶν ἐσωτερικῶν ἐν Σπάρτῃ πραγμάτων. Καὶ δὴ ὁ ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ πόλεμος εἶχε μόνον διακοπῆ ἕνεκα τῶν ὁμολογηθεισῶν σπονδῶν [2]· τὴν δὲ διακοπὴν ταύτην εἶχεν ἐπωφεληθῆ λίαν τελεσφόρως ὁ Φαρνάβαζος, ὅπως κλονήσῃ τὸ ἀξίωμα τοῦ Τισσαφέρνους καὶ ἐπιφέρῃ νέαν τῶν πραγμάτων τροπήν. Εἶχεν ἀναβῆ εἰς τὰ Σοῦσα, ὅπως παραστήσῃ εἰς τὸν μέγαν βασιλέα τὴν αἰσχρὰν κατάστασιν ἐν ταῖς παραθαλασσίοις σατραπείαις καὶ τὴν ἀνάγκην διεξαγωγῆς τοῦ πολέμου κατ' ἄλλον τρόπον. Ὑπέδειξε δὲ, ὅτι τὸ πολιτικὸν σύστημα τοῦ Τισσαφέρνους τὸ στηριζόμενον εἰς μῖσος πρὸς τοὺς Ἕλληνας καὶ φόβον ἀπὸ τῶν Ἑλλήνων ὑπενόμευε τελείως τὴν περσικὴν κυριαρχίαν. Ἕνεκα δὲ τῶν νῦν ὁμολογουμένων ἐπονειδίστων συνθηκῶν κατήντησαν νὰ διατηρῶνται αἱ ἐχθρικαὶ στρατιαὶ διὰ βασιλικῶν χρημάτων ἐν αὐτῇ τῇ περσικῇ ἀρχῇ. Ἔπρεπε λοιπὸν νἀποδοθῇ καὶ πάλιν ἡ προσήκουσα γοητεία εἰς τὴν δύναμιν τοῦ μεγάλου βασιλέως· τοῦτο δὲ ἠδύνατο νὰ γείνῃ διὰ τῆς μισθώσεως Ἕλληνος στρατηγοῦ καὶ τῆς εἰς αὐτὸν παραδόσεως στόλου. Αὕτη δὲ ἦτο ἡ φρονιμωτάτη τῶν ἀποφάσεων εἰς ἃς ἠδύναντο νὰ προβῶσιν, ὁ δὲ Φαρνάβαζος εὑρίσκεται εἰς θέσιν νὰ δύναται καὶ νὰ ὀνομάσῃ τὸν ἄνδρα τὸν εἴπερ τινὰ ἁρμοδιώτατον πρὸς τοιοῦτον ἀξίωμα, ὅστις ἦτο ὁ Ἀθηναῖος Κόνων.

Κόνων ὁ υἱὸς τοῦ Τιμοθέου [3], ὁ μόνος ἀθῶος τῶν δέκα στρατηγῶν τῶν στρατηγησάντων τοῦ στόλου τῶν Ἀθηναίων παρὰ τοὺς

[1] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. III, 3, 4 - 11. *Πολυαίνου* [Στρατηγήματα] II, 14.

[2] Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Δ' σ. 226. Ὁ Φαρνάβαζος ὡμολόγησε σπονδὰς [τῷ 399 π. Χ.] Ὀλυμπ. [95,] 2, μετ' αὐτὰς δὲ μετέβη εἰς τὰ Σοῦσα (*Διοδώρου Σικελιώτου* XIV, 39. *Ἰουστίνου* VI, 1).

[3] Τοῦ Κόνωνος ὅ τε πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς ἔφερον τὸ ὄνομα Τιμόθεος, ὅπερ ἦτο οἰκογενειακὸν παρὰ τοῖς Εὐρυπίδαις (Rehdantz Vitae Iphicratis Chabriae Timothei σ. 46).

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Αἰγὸς ποταμοὺς [1], εἶχε διαφύγει τὴν ἥτταν μετὰ ὀκτὼ τριήρων καὶ εἶχε πλεύσει εἰς τὴν Κύπρον, ἔνθα ἔτυχε φιλοξένου δεξιώσεως παρὰ τῷ Εὐαγόρᾳ [2]. Ἀλλ' ὁ Κόνων δὲν ἦτο ἀνὴρ δυνάμενος νὰρκεσθῇ εἰς τὴν ἰδίαν ἑαυτοῦ σωτηρίαν, ἀλλ' εἶχε καρδίαν πιστῶς ἀφωσιωμένην εἰς τὴν πατρίδα καὶ σθένος εὔελπι. Εἴχετο δὲ ἀκαταπονήτως τῆς ἰδέας τῆς παλινορθώσεως τοῦ μεγαλείου τῶν Ἀθηνῶν, ὁ δὲ πόθος αὐτοῦ οὗτος ἔτυχε θερμῆς συμμετοχῆς παρὰ τῷ ξενίζοντι αὐτὸν εὐγενεῖ φίλῳ. Ὑπῆρξε δὲ παράδοξος καὶ μεγάλων γεγονότων ἐγκύμων ἡ συνθήκη ἐκείνη ἡ ὁμολογηθεῖσα ἐν τῇ ἄκρᾳ τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου ἐσχατιᾷ μεταξὺ τοῦ Ἀθηναίου φυγάδος καὶ τοῦ βασιλέως τῆς Σαλαμῖνος.

Ὁ Εὐαγόρας εἶνε ὁ ἀσπαστότατος τῶν ἀνδρῶν οὓς συναντῶμεν ἐν τοῖς χρόνοις ἐκείνοις τῆς λειψανδρίας καὶ μικροπραγίας. Καθ' ὃν δὲ χρόνον ἀλλαχοῦ παρά τε τοῖς Ἕλλησι καὶ τοῖς βαρβάροις εὑρίσκομεν μόνον ὀπισθοδρόμησιν καὶ παρακμὴν τοῦ δημοσίου βίου, ἡ Κύπρος εἶνε χώρα μεστὴ εὐοιωνίστου ἀναπτύξεως, ἥτις συνδέεται ὅλη πρὸς τὴν εὐγενῆ δρᾶσιν τοῦ ἑνὸς καὶ μόνου ἐκείνου ἀνδρός [3]. Μετὰ ῥώμης ἡρωικῆς εἶχεν οὐ μόνον ἀνακτήσει τὴν βασιλείαν τῆς Σαλαμῖνος, ἐξ ἧς εἶχεν ἀποβληθῇ ὁ οἶκος αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ ἤρχισε μεταβάλλων εἰς ἑλληνικὴν τὴν ὅλην νῆσον, ἥτις μετὰ τὰς ἡμέρας τοῦ Κίμωνος εἶχε μεστωθῇ Φοινίκων καὶ ἐκβαρβαρωθῇ τελείως. Οὕτω δ' οἱ Κύπριοι ἀπεσπάσθησαν ἀπὸ τῆς σημιτικῆς Ἀνατολῆς, ἤθελον νὰ ἔχωσι μόνον ἑλληνίδας γυναῖκας, καὶ ἀνθημιλλῶντο πρὸς ἀλλήλους ἐν τῷ ἔρωτι πρὸς τὰ ἑλληνικὰ ἔθιμα, τὴν ἑλληνικὴν παίδευσιν καὶ τὴν ἑλληνικὴν τέχνην. Ὁ δ' Εὐαγόρας ἐθεώρει ἑαυτὸν Ἀθηναῖον, ἅτε καταγόμενος ἀπὸ τῶν Τευκριδῶν, οἵτινες ἐπεχωρίαζον καὶ ἐν τῇ Σαλαμῖνι τῆς Ἀττικῆς.

[1] Πλὴν αὐτοῦ καὶ ὁ Φιλοκλῆς εἶχεν ἐπιδείξει διαγωγὴν ἔντιμον. [Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Γ' σ. 657 κ. ἑ.].

[2] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. Π, 1, 29. [Πρβλ. ἀνωτέρω Τόμ. Γ' σ. 657].

[3] Περὶ τοῦ Εὐαγόρου ἴδε τὸν ὁμώνυμον λόγον τοῦ *Ἰσοκράτους*, *Διοδώρου Σικελιώτου* XIV, 98 καὶ *Κτησίου* σ. 58, 77 ἐκδ. C. Müller.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Ἤδη δὲ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου εἶχεν ὑποστηρίξει τοὺς Ἀθηναίους δι' ἀποστολῆς σίτου [1], καὶ ἔχαιρεν ἐπὶ πάσῃ ἐπικοινωνίᾳ πρὸς τὰς Ἀθήνας, ὡς τὴν ἑστίαν τῆς παιδεύσεως, ἧς τὴν διάδοσιν ἐθεώρει καθῆκον ἑαυτοῦ. Οὕτω δ' οἱ Ἀθηναῖοι ἀπελάμβανον νῦν τὸν μισθὸν τῶν θυσιῶν αἵτινες εἶχον γείνει ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Περικλέους, ὅπως αἱ Ἀθῆναι καταστα-θῶσι κέντρον τῆς ἑλληνικῆς τέχνης καὶ ἐπιστήμης. Ὡς πολίτης δὲ τῶν Ἀθηνῶν ἐκείνων εὗρεν ὁ Κόνων παρὰ τῷ Εὐαγόρᾳ προθυμοτάτην ὑποστήριξιν τῶν πατριωτικῶν αὐτοῦ σκοπῶν.

Ἀλλ' ὁ Κόνων διεγίνωσκεν ἄριστα καὶ τοῦτο, ὅτι διὰ μόνων ἑλληνικῶν δυνάμεων οὐδὲν ἠδύνατο νὰ κατορθωθῇ καὶ ὅτι παρίστατο ἀνάγκη ἐπιστροφῆς εἰς τὸ πρόγραμμα τοῦ Ἀλκιβιάδου, καταβαλλομένων ἐνεργειῶν, ὅπως οἱ θησαυροὶ τῆς Περσίας, δι' ὧν ἡ Σπάρτη εἶχε τύχει τῶν νικῶν αὐτῆς, τεθῶσιν ἀφθόνως εἰς τὴν διάθεσιν τῶν Ἀθηναίων. Ἦτο λοιπὸν ἀνάγκη νἀποκτήσῃ ὁ Κόνων δύναμιν ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ μεγάλου βασιλέως, αἱ δὲ περι-στάσεις συνετέλεσαν εἰς ἐπιτυχίαν τοῦ σκοπουμένου. Καὶ δὴ ἡ ἀπο-στασία τοῦ Κύρου εἶχε μεταβάλει καιρίως τὰς ἐν τῇ περσικῇ αὐλῇ διαθέσεις· ἡ πλαστὴ φιλία τῆς Σπάρτης εἶχεν ἀποκαλυφθῇ, ἡ δὲ Περσία εἶχεν ἀνάγκην ἄλλων φίλων καὶ ἄλλου πολιτικοῦ προγράμματος. Διὰ ταῦτα οἱ ἐν Σούσοις ἦσαν εἴπερ ποτὲ νῦν προσιτοὶ εἰς τὴν ἀκρόασιν ἀγαθῶν συμβουλῶν· δὲν ἔλειπον δὲ καὶ Ἕλληνες μέγα δυνάμενοι ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ Ἀρταξέρξου, οἷοι μάλιστα ὁ βασιλικὸς ὀρχηστὴς Ζήνων καὶ οἱ ἰατροὶ τοῦ βασιλέως Πο-λύκριτος καὶ Κτησίας, καὶ πρόθυμοι νὰ μεσιτεύσωσι παρ' αὐτῷ.

Αἱ δὲ διαπραγματεύσεις ἤρχισαν μετὰ μεγάλης δεξιότητος. Καὶ πρῶτον μὲν ἔργον ὤφειλε νὰ εἶνε ἡ ἀποκατάστασις ἀγαθῶν σχέσεων μεταξὺ τοῦ βασιλέως καὶ τοῦ Εὐαγόρου, ἐπειδὴ ἄλλως πᾶν ὅ τι προήρχετο ἐκ Κύπρου ἔμελλε νὰ εἶνε δυσάρεστον. Διὸ κατηυνάσθησαν οἱ φόβοι, οὓς εἶχε προκαλέσει ἐν τῇ αὐλῇ ἡ τολ-μηρὰ ἐξέγερσις ἑλληνικοῦ βασιλικοῦ οἴκου ἐν τῇ νήσῳ, ἡ δ' ἐκ

[1] [Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Γ' σ. 630].

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Κύπρου ἀποστολὴ πλουσίων φόρων συνετέλεσεν εἰς τὸ νὰ μαρτυρήσῃ τὴν πίστιν καὶ τὴν ὑποτέλειαν τοῦ Εὐαγόρου· οὕτω δὲ ἡ μετὰ τοῦ Κόνωνος φιλία αὐτοῦ ἦτο σύστασις. Ἔπειτα δὲ ὑπέβαλεν ὁ Κόνων ἔκθεσιν περὶ τοῦ ὀρθοῦ τρόπου τῆς διεξαγωγῆς τοῦ πολέμου. Κατέδειξε δὲ, ὅτι ἦτο ὅλως ἀσύνετος ἡ ὑπὸ τῆς Περσίας ἀνωφελὴς ἐν πολέμῳ κατὰ γῆν κατανάλωσις τῶν δυνάμεων αὐτῆς, ἐπειδὴ προφανῶς ἔμελλε κατὰ θάλασσαν νὰ κριθῇ τίς ἔμελλε νὰ δεσπόσῃ τῶν παραλίων. Κατὰ θάλασσαν δὲ ἦτο ἡ Σπάρτη ἀδύνατος καὶ ἀδεξία, ἐν ᾧ ἀπ' ἐναντίας ὁ μέγας βασιλεὺς διέθετεν ἀνεξαντλήτους πόρους χρημάτων, τριήρων καὶ ναυτῶν. Μόνον δὲ ζήτημα ἦτο ἡ κατάλληλος αὐτῶν χρῆσις καὶ ἡ εὕρεσις δεδοκιμασμένου στρατηγοῦ ἐναντίον τῶν Σπαρτιατῶν, οἵτινες εὐκόλως ἠδύναντο νὰ περιστῶσιν εἰς τὴν ἐσχάτην στενοχωρίαν, ἅτε ὄντες μισητοὶ παρὰ τοῖς Ἕλλησιν οὐχ ἧττον ἢ παρὰ τοῖς Πέρσαις. Συγχρόνως δὲ προσήνεγκε τὰς ἰδίας ἑαυτοῦ ὑπηρεσίας. Τὴν ἐπιστολὴν δὲ ταύτην ἐνεχείρισεν εἰς τὸν βασιλέα ὁ Κτησίας, συστήσας τὰ περιεχόμενα ἐν αὐτῇ. Ὁ δ' Εὐαγόρας συνέστησεν ἐπιμόνως τὴν ἀποδοχὴν τῶν ὑπηρεσιῶν τοῦ Ἀθηναίου, προσεπῆλθε δὲ τέλος καὶ ὁ Φαρνάβαζος, πρὸς ὃν ὁ Κόνων εἶχεν ἔλθει ἤδη εἰς ἐπικοινωνίαν. Ὁ δὲ σατράπης, ὅστις εἶχεν ἤδη καὶ πρότερον μεταβῆ εἰς τὰ Σοῦσα, συνηγορῶν ὑπὲρ συμμαχίας μετὰ τῶν Ἀθηναίων, ἐπανέλαβε τώρα ὑπὸ ὅρους εὐνοϊκωτέρους τὰς αὐτὰς προτάσεις, αἵτινες συγχρόνως παρεῖχον εἰς αὐτὸν εὐκαιρίαν νὰ ταπεινώσῃ τὸν Τισσαφέρνην. Ἐκ τοῦ αὐτοῦ δὲ λόγου συνηγόρησε πιθανῶς ὑπὲρ τῶν προτάσεων τοῦ Κόνωνος καὶ ἡ Παρύσατις, ἥτις πάντοτ' ἐκανόνιζε τὸ πολιτικὸν αὐτῆς πρόγραμμα κατὰ τὰς ἰδίας συμπαθείας.

Ἀπεφασίσθη λοιπὸν ἡ παρασκευὴ στόλου, παρεχωρήθησαν δὲ πρὸς τοῦτον τὸν σκοπὸν εἰς τὸν Φαρνάβαζον πεντακόσια τάλαντα, ἀντιστοιχοῦντα πρὸς περίπου τρία ἑκατομμύρια καὶ ἑκατὸν ἑβδομήκοντα χιλιάδας φράγκων [ὧν ὀκταπλασίαν πρέπει νὰ ὑπολογίσωμεν τὴν ἀνάλογον σημερινὴν ἀξίαν] καὶ ὡρίσθη ἡ εἰς

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τὸν Κόνωνα ἀνάθεσις τῆς ναυαρχίας [1]. Ἀλλὰ καὶ αὕτη ἡ ἀπόφασις ἔγεινε μετὰ τοιαύτης μικροψυχίας, ὥστ' ἐφοβοῦντο τὴν αἴσθησιν ἣν αἱ παρασκευαὶ αὗται ἔμελλον νὰ ἐμποιήσωσιν εἰς τὴν Σπάρτην. Δὲν ἤθελον νὰ ἐρεθίσωσι τὴν Σπάρτην προώρως· διὰ τοῦτο δ' ἐκράτησαν ἐν Σούσοις τὸν κατὰ τύχην ἐν τῇ πόλει παριστάμενον τότε πρέσβυν τῆς Σπάρτης, καὶ ἔστειλαν εἰς τὰ τέλη τῶν Σπαρτιατῶν ἐπιστολὴν ἀποσκοποῦσαν εἰς τὴν τελείαν καθησύχασιν αὐτῶν.

Κατὰ ταῦτα ὁ μέγας βασιλεὺς ἔτρεμεν ἀναλογιζόμενος τὰ περὶ πολέμου σχέδια τῶν Σπαρτιατῶν, ἐν ᾧ ἀφ' ἑτέρου οὗτοι κατελήφθησαν ὑπὸ μεγίστης ἀνησυχίας, ὅτε ἀνὴρ Συρακούσιος καλούμενος Ἡρώδας, ὅστις εἶχεν ἐργασίας ἐν Φοινίκῃ, ἦλθεν εἰς τὴν Λακεδαίμονα καὶ κατὰ σύμπτωσιν ἦτο ὁ πρῶτος μεταδοὺς εἰς τὴν Σπάρτην τὸ ἄγγελμα περὶ τῶν ἐν τοῖς πολεμικοῖς λιμέσι τῆς Ἀσίας τελουμένων μεγάλων παρασκευῶν [2]. Τοιούτους κινδύνους δὲν εἶχον οὐδὲ ἄποθεν ἀναλογισθῇ. Ἐξαπίνης δ' ἔβλεπον παρασκευαζόμενον νέον περσικὸν πόλεμον. Αἰσθανόμενοι δ' ἑαυτοὺς ἀνικάνους νὰντεπεξέλθωσι μόνοι πρὸς τοιαῦτα γεγονότα, καίπερ συνήθως ἥκιστα ἐχόμενοι τῆς δημοσίας γνώμης, συνεκάλεσαν οὐχ ἧττον νῦν τοὺς ἀντιπροσώπους τῶν συμμάχων πόλεων, ὅπως ἐν συνεδρίῳ γείνῃ σκέψις περὶ τοῦ ἀπειλουμένου διεθνοῦς πολέμου ὡς περὶ ἀγῶνος ἐθνικοῦ καὶ ληφθῶσιν ἀποφάσεις κοιναί [3].

[1] Ὁ *Κτησίας* διηγεῖτο ἐν τέλει [τῶν Περσικῶν], ὅτι κατηγορήθη ὡς συμμετασχὼν τῆς ναυπηγήσεως τοῦ στόλου ἐν Ῥόδῳ· ἐπεράτωσε δὲ τὴν συγγραφὴν αὐτοῦ [τῷ 398 - 397 π. Χ.] Ὀλυμπ. [95,] 3 κατὰ *Διόδωρον τὸν Σικελιώτην* (XIV, 46). Ἡ δὲ ναυπήγησις τοῦ στόλου δυνατὸν νὰ ἤρχισε τῷ 398 π. Χ. καὶ ὁ Κτησίας νὰ κατηγορήθη τὸ αὐτὸ ἐκεῖνο ἔτος. Πρβλ. Volquardsen Quellen des Diodor σ. 121.

[2] *Ξενοφῶντος* III, 4, 1.

[3] *Ξενοφῶντος* III, 4, 2. *Πλούταρχος* ἐν Βίῳ Λυσάνδρου 23. Ἀγησιλάου 6. Τὴν ἀναβίωσιν ἐθνικῶν αἰσθημάτων δεικνύει ὁ νόμος τοῦ Μιλησίου κιθαρῳδοῦ] Τιμοθέου (Ἴδε ἀνωτέρω Τόμος Δ' σ. 131) ὁ ἐπιγραφόμενος Πέρσαι, μέλος ποιηθὲν ἐξεπίτηδες χάριν πατριωτικοῦ φρονηματισμοῦ. Ἴδε *Πλούταρχον* ἐν Βίῳ Ἀγησιλάου 14. Πρβλ. Bergk Gr[iechische Litteraturgeschichte] Τόμ. Β' σ. 542. Καὶ ἐσκοπεῖτο μὲν ὁ διὰ περσικοῦ χρήματος ἐξερεθισμὸς τῆς Ἑλλάδος ἐναντίον τῶν Σπαρτιατῶν, ἀλλ' ἐφέροντο ὅμως ἀνὰ τὰ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Τοιαῦται περιστάσεις ἐφαίνοντο ἐμπνέουσαι εἰς τὸν Λύσανδρον τὴν πεποίθησιν, ὅτι εἶχεν ἐπιστῇ ὁ χρόνος νὰ πρωταγωνιστήσῃ. Τώρα ἔπρεπεν εἰκότως νὰ διατρανωθῇ ἡ δραστηριότης αὐτοῦ, ἡ πεῖρα καὶ εὐτυχία ἐν τῷ κατὰ θάλασσαν πολέμῳ, ἡ δύναμις ἐν ταῖς ἀσιατικαῖς πόλεσιν, ἡ δεξιότης περὶ τὸ ὁμολογεῖν ἐπωφελεῖς συμμαχίας. Καὶ τὰ λοιπὰ δὲ αὐτοῦ σχέδια ἤλπιζεν ὅτι θὰ ἠδύνατο νὰ πραγματώσῃ νῦν, ἐπειδὴ πῶς ἦτο δυνατὸν νὰμφιβάλλῃ, ὅτι ὁ βασιλεὺς ὁ τὰ πάντα ὀφείλων εἰς αὐτὸν ἔμελλε νὰκολουθήσῃ τυφλῶς τὰς ὁδηγίας αὐτοῦ; Διὸ κατέβαλε πᾶσαν προσπάθειαν ὅπως πείσῃ τοὺς συμπολίτας νὰ ἐξακολουθήσωσι τὸν ἐν Ἀσίᾳ πόλεμον μετὰ νέας δραστηριότητος, πρὶν ἢ οἱ δυσκίνητοι Πέρσαι ἀναλάβωσι τὴν ἐπίθεσιν, καὶ ἀναθέσωσιν εἰς τὸν νεωστὶ ἐκλεχθέντα βασιλέα τὴν διεξαγωγὴν τοῦ πολέμου, ὅπως οὕτως ἐπιδείξωσιν εἴς τε τοὺς Ἕλληνας καὶ τοὺς βαρβάρους τὴν σοβαρότητα τῶν προθέσεων αὐτῶν. Ἐνεργήσαντος δὲ τοῦ Λυσάνδρου, ἦλθον πρέσβεις ἐκ τῶν μικρασιατικῶν πόλεων, δεομένων νὰ σταλῇ στρατηγὸς ὁ Ἀγησίλαος [1]. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ βασιλεὺς ἐπεδίωκε τὴν στρατηγίαν [2], καὶ ἐζήτησε μόνον τριάκοντα Σπαρτιάτας ὡς ἀκολουθίαν· μεγαλείτερον δὲ ἀριθμὸν δὲν ἠδύναντο νὰπομακρύνωσιν ἐκ τῆς Σπάρτης ἕνεκα τῆς δυσχερείας τῶν ἐν τῇ Σπάρτῃ πραγμάτων. Ἦσαν δὲ οὗτοι προωρισμένοι νὰποτελέσωσι τὸ κατ' ἐνιαυτὸν μεταβαλλόμενον πολεμικὸν συμβούλιον, καὶ ἔμελλον νὰ ἐξασκῶσιν ἐπ' ὀνόματι τῆς πολιτείας τὸν ἔλεγχον, ὡς ποτε οἱ δέκα [3], ἀλλὰ καὶ

στόματα τῶν Ἑλλήνων τὰ τοῦ Τιμοθέου Ἄρης τύραννος· χρυσὸν δὲ Ἑλλὰς οὐ δέδοικε. [*Πλούταρχος* ἐν Βίῳ Ἀγησιλάου 14].

1 Ὁ Herbst [ἐν τοῖς Neue Jahrbücher für Philologie Τόμ. [LXXVII] σ. 702 ἐκφράζει ἀμφιβολίας περὶ τῆς ἀποστολῆς πρέσβεων παρὰ τῶν ἐν Ἀσίᾳ πόλεων. Ἡ δὲ ἀποστολὴ τοῦ Ἀγησιλάου εἰς Ἀσίαν δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ, καθ' ἃ ἀποδείχεται ὁ Volquardsen [Quellen des Diodor] σ. 122 ἐπακολούθημα τῆς ἀπελευθερώσεως τοῦ ἐν [Καύνῳ πολιορκουμένου] Κόνωνος, περὶ ἧς ἴδε κατωτέρω σ. 287.

2 Ὁ Ἀγησίλαος εἶχε μὲν ὡς βασιλεὺς τὴν ἀρχιστρατηγίαν ἐκ δικαιώματος· ἀλλ' οὐχ ἧττον δύναται νὰ γείνῃ λόγος περὶ ἐπιδιώξεως αὐτῆς, ἐπειδὴ δὲν προέκειτο περὶ κανονικῆς στρατολογίας τῆς σπαρτιατικῆς στρατιᾶς ὑπὸ τὸν νόμιμον αὐτῆς ἀρχηγόν, ἀλλὰ περὶ ἐκστρατείας ὅλως ἐκτάκτου, ἧς ἡ ἀρχηγία ἐζητεῖτο νὰνατεθῇ εἰς τὸν βασιλέα.

3 Οἱ τριάκοντα ἦσαν ἀληθῶς εἰπεῖν οἱονεί τι ἐπιτελεῖον μᾶλλον ἢ ἀρχὴ ἐλεγκτι-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροια

νὰ διορίζωσιν ἄρχοντας τῶν διαφόρων μορῶν. Τῶν δὲ τριάκοντα προίστατο ὁ Λύσανδρος, ὅστις βεβαίως ἐνόμιζεν, ὅτι διὰ τοῦ θεσμοῦ τούτου ἐξυπηρετοῦντο ἄριστα οἱ σκοποὶ αὐτοῦ. Ἔπειτα δ' ἐστρατολογήθησαν ἐκ μὲν τῶν λοιπῶν τῆς Λακεδαίμονος οἰκητόρων δισχίλιοι, ἐκ δὲ τῶν συμμάχων ἑξακισχίλιοι. Ἀλλὰ τὰ μέγιστα ἠπατῶντο νομίζοντες, ὅτι πόλεμος ἐθνικὸς προκηρυσσόμενος ὑπὸ τῆς σημερινῆς Σπάρτης ἠδύνατο νὰ εὕρῃ ἠχὼ παρὰ τῷ ἔθνει. Τίς ἠδύνατο νὰ ἔχῃ ἐμπιστοσύνην εἰς ἐθνικὸν πρόγραμμα τῆς Σπάρτης; Ἀλλὰ καὶ τὴν προσήκουσαν ἰσχὺν δὲν εἶχεν, ὅπως διὰ τοῦ φόβου ἐκβιάσῃ τὰς λοιπὰς ἑλληνίδας πόλεις πρὸς συμμετοχὴν τοῦ πολέμου. Καὶ οἱ μὲν Ἀθηναῖοι ἐγίνωσκον ἤδη τὴν μεταβολὴν τῶν πραγμάτων τὴν παρασκευαζομένην διὰ τοῦ Κόνωνος, καὶ ὁ δῆμος ἀπέφυγε τὰς πρὸς τὴν Σπάρτην ὑποχρεώσεις ἐπὶ τῇ προφάσει, ὅτι ἦτο ἐξηντλημένος· οἱ δὲ Θηβαῖοι ἠρνήθησαν ῥητῶς νὰκολουθήσωσι τοὺς Σπαρτιάτας, εἰ καὶ οὗτοι ἔστειλαν εἰς αὐτοὺς τὸν Ἀριστομηνίδαν[1], συγγενῆ τοῦ βασιλέως, ἕνα ἐκείνων οἵτινές ποτε χάριν τῶν Θηβαίων εἶχον καταδικάσει εἰς θάνατον τοὺς Πλαταιεῖς. Καὶ οἱ Κορίνθιοι δὲ ἀπέσχον προβαλόντες ὡς κακὸν οἰωνὸν τὴν κατάκλυσιν τοῦ ἐν Κορίνθῳ ναοῦ τοῦ Διός[2].

κή· ἀλλ' ὅμως καλοῦνται σύμβουλοι καὶ συνέδριον· δὲν εἶνε δὲ ἀμφιβολία, ὅτι τὸ ἔργον αὐτῶν ἦτο ἀνάλογον πρὸς τὸ τῶν ἀκολουθούντων τὸν βασιλέα Ἄγιν (Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Δ' σ. 195) καὶ ἔμελλον νὰ λειτουργῶσι παρὰ τῷ βασιλεῖ, εἰ καὶ περιῆλθον πράγματι εἰς θέσιν ὑποδεεστέραν οὕτως, ὥστε καὶ ὁ διορισμὸς αὐτῶν ἀνετέθη εἰς τὸν Ἀγησίλαον. ***Διοδώρου Σικελιώτου*** XVI, 79. Ἐν γένει δ' ἐν τοῖς χρόνοις ἐκείνοις ἅπαντες οἱ πολιτικοὶ θεσμοὶ τῆς Σπάρτης εἶχόν τι τὸ ἀβέβαιον.

[1] Ὁ Ἀριστομηνίδας, ἢ ἴσως Ἀριστομηλίδας κατὰ τὸν Keil (Analecta epigraphica σ. 236) ἦτο πάππος τοῦ Ἀγησιλάου πρὸς μητρός. Ἴδε ***Παυσανίου*** III, 9, 3. Ἀλλὰ παρὰ τῷ ***Πλουτάρχῳ*** ἐν Βίῳ Ἀγησιλάου καλεῖται οὗτος Μελησιππίδας. Πρβλ. Hertzberg [Leben des Königs Agesilaos] σ. 235.

[2] ***Παυσανίου*** [III,] 9, 2· [Κορίνθιοι μὲν οὖν, καίπερ ἐς τὰ μάλιστα ἔχοντες προθύμως μετασχεῖν τοῦ ἐς τὴν Ἀσίαν στόλου, κατακλυσθέντος σφίσιν ἐξαίφνης ναοῦ Διὸς ἐπίκλησιν Ὀλυμπίου, ποιησάμενοι πονηρὸν οἰωνὸν καταμένουσιν ἄκοντες]. Τὰ λεγόμενα ἐνταῦθα παρὰ τοῦ Παυσανίου περὶ τῆς μεγάλης προθυμίας τῶν Κορινθίων εἶνε παράδοξα καὶ φαίνονται οἱονεὶ εἰρωνεία. Τὴν δὲ συνήθη γραφὴν κατακλυσθέντος διώρθωσεν οὐκ ὀρθῶς ὁ Camerarius εἰς κατακαυθέντος. Ἴδε [Curtius] Peloponne-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Ἡ ἔναρξις τοῦ πολέμου ἦτο κατὰ ταῦτα ἥκιστα ἐνθαρρυντική· ἐπειδὴ δὲ οἱ Σπαρτιᾶται ἠναγκάζοντο νὰ ποδέχωνται ἀταράχως πᾶσαν ἄρνησιν συμμετοχῆς, καὶ ἐπὶ τοῦ παρόντος οὐδεμία ἠδύνατο νὰ γείνῃ σκέψις περὶ μέτρων βιαίων ἢ τιμωρίας, εὐλόγως βεβαίως ἄνευ οὐδεμιᾶς ἐπιδείξεως ἔπρεπε νὰ γείνῃ ἡ ἐκκίνησις τῆς εἰς τὸν 'Αγησίλαον δοθείσης μικρᾶς στρατιᾶς. 'Αλλὰ συνέβη τὸ ἐναντίον. 'Ο 'Αγησίλαος εἰς ἓν καὶ μόνον ἀπέβλεπε, πῶς νὰ ἐπιχειρηθῇ ἡ στρατεία μετὰ τῆς μεγίστης θεατρικῆς λαμπρότητος· ἤθελε νὰνακαλέσῃ τὰς ἐνδοξοτάτας ἀναμνήσεις τοῦ παρελθόντος καὶ νὰ ἐπιδείξῃ ἑαυτὸν οἱονεὶ στρατηγὸν δευτέρου τινὸς τρωικοῦ πολέμου. Διὰ ταῦτα δὲ δὲν ἔπλευσε κατ' εὐθεῖαν εἰς τὴν 'Ασίαν, ἀλλὰ, παραπλεύσας τὰς ἀκτάς, κατηυθύνθη εἰς τὴν Εὔβοιαν [1]· ἐκεῖθεν δ' ἔπλευσεν εἰς τὴν Αὐλίδα, ὅπως ἐκεῖ ἔνθα ποτὲ ὁ ἀρχιστράτηγος τῶν 'Αχαιῶν εἶχε θύσει πρὸ τοῦ εἰς τὸ Ἴλιον ἔκπλου ἐνώπιον τοῦ ναοῦ τῆς 'Αρτέμιδος τελέσῃ καὶ αὐτὸς θυσίαν ὡς διάδοχος αὐτοῦ [2]. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Λύσανδρος ἐξηκολούθει ὢν ἀκόμη ὁ μάλιστα δυνάμενος ἐν τῇ στρατιᾷ ἀνὴρ, εὔλογον εἶνε νὰ εἰκάσωμεν, ὅτι ἐκεῖνος ὑπῆρξεν ὁ εἰσηγητὴς τῆς ψυχρᾶς ἐκείνης κωμῳδίας· ἂν δ' ἔχῃ οὕτω τὸ πρᾶγμα, τότε μόνον λόγον εἶχε πιθανῶς ὁ Λύσανδρος τὸ νὰ γελοιοποιήσῃ τὸν βασιλέα τῆς Σπάρτης καὶ σὺν αὐτῷ τὴν βασιλείαν. Τοὐλάχιστον δὲ οὐδὲν φαίνεται πράξας ὅπως ἀντιστῇ εἰς τὴν παιδικὴν ματαιοφροσύνην τοῦ 'Αγησιλάου, ἥτις καὶ ἐτιμωρήθη πικρότατ' ἀμελλητί. Καὶ δὴ καθ' ἣν ὥραν ἔκαιεν ὁ βωμὸς ἐν Αὐλίδι καὶ ὁ μάντις ἐκήρυσσεν ἐπισήμως τὴν εὐνοιαν τῶν θεῶν, ἐφώρμησεν αἰφνι-

808 Τόμ. Β' σ. 537. ['Αλλὰ τὴν διόρθωσιν τοῦ Camerarius ἀπεδείχθη ὁ Schubart ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Παυσανίου παρὰ τῷ Teubner].

[1] 'Η Γεραιστός, [τὸ νότιον ἀπέναντι τῆς "Ανδρου ἀκρωτήριον τῆς Εὐβοίας], ἔκειτο ἐπικαίρως διὰ τοὺς διαίροντας ἐκ τῆς 'Ασίας εἰς τὴν 'Αττικήν. ***Στράβωνος*** [X,] σ. 446.

[2] 'Ηδύνατο νὰ ὑποτεθῇ, ὅτι ὁ 'Αγησίλαος ἐλοξοδρόμησεν οὕτω, θέλων νὰ προσλάβῃ πλείονας ἐπικουρίας καὶ ἰδίως νὰ ἔλθῃ εἰς λόγους πρὸς τοὺς βοιωτάρχας. "Ιδε ***Πλούταρχον*** ἐν Βίῳ 'Αγησιλάου 6. 'Αλλὰ καὶ ὁ ***Ξενοφῶν*** ('Ελλην. III, 4, 3) λέγει ὡς κύριον αἴτιον τὴν ἐν Αὐλίδι θυσίαν· ὁμοίως δὲ καὶ ὁ ***Παυσανίας*** (III, 9, 3).

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

δίως ἴλη Θηβαίων ἱππέων καὶ διέκοψε τὴν ἑορτήν, ἅτε τοῦ Ἀγησιλάου ἀποκλείσαντος παρὰ τὰ ἔθιμα τῆς χώρας τὸν ἐπιχώριον ἱερέα τῆς Ἀρτέμιδος ἀπὸ τῆς θυσίας. Καὶ τὰ μὲν καπνίζοντα τεμάχια τῶν σφαγίων διεσκορπίσθησαν, ὁ δὲ νέος Ἀγαμέμνων ἠναγκάσθη νὰ ποχωρήσῃ σπεύδων εἰς τὴν τριήρη.

Διεπεραιώθη δὲ ὁ βασιλεὺς εἰς τὴν Ἔφεσον, καὶ ἤλπιζεν, ὅτι ἔμελλε μετ' οὐ πολὺ νὰ ἐξαλείψῃ τὴν αἴσθησιν τοῦ κακοῦ οἰωνοῦ διὰ λαμπρῶν πολεμικῶν κατορθωμάτων. Ἀλλὰ καὶ αὕτη ἡ προσδοκία διεψεύσθη. Πράγματι δὲ, καίτοι ὁ Τισσαφέρνης δὲν εἶχεν ἀκόμη συντελέσει τὰς παρασκευὰς, ἡ στρατιὰ τοῦ Ἀγησιλάου ἦτο ὑπεράγαν μικρὰ καὶ ὡς ἐκ τούτου ἠδυνάτεινὰ ἐπιχειρήσῃ διὰ μιᾶς τι τελεσφόρον· διὰ τοῦτο δὲ ὁ Ἀγησίλαος ἠναγκάσθη νὰ ὁμολογήσῃ τὰς προταθείσας σπονδάς [1]. Ὁ δὲ σατράπης ὑπεσχέθη νὰ ἐπωφεληθῇ τὸν χρόνον ἐκεῖνον τῆς ἀνακωχῆς, ὅπως πείσῃ τὸν μέγαν βασιλέα νὰφήσῃ ἐλευθέρας τὰς ἑλληνίδας πόλεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Καὶ ἥκιστα μὲν ἦτο βεβαίως πιστευτὴ ἡ εἰλικρίνεια τῆς τοιαύτης αὐτοῦ προτάσεως, ἀλλ' οὐχ ἧττον ὁ Ἀγησίλαος ἠρκέσθη εἰς τὴν πλαστὴν δόξαν, ὅτι καὶ μόνη ἡ ἐμφάνισις αὐτοῦ ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ παρήγαγε τοιαύτην αἴσθησιν· ἄλλως δὲ εἶχεν ἀνάγκην τοῦ χρόνου ἐκείνου τῆς ἀναπαύσεως, ὅπως ἀνέλθῃ ἐν τῇ ξένῃ χώρᾳ εἰς τὸ προσῆκον ἀξίωμα, καὶ δὴ πρὸ πάντων καθορίσῃ τὴν θέσιν αὐτοῦ ἀπέναντι τῶν περιστοιχιζόντων αὐτόν.

Ὁ Λύσανδρος εὑρίσκετο ἐν Ἰωνίᾳ ὡς ἐν ἰδίῳ ἑαυτοῦ οἴκῳ. Ἅπασαι αἱ ἀπὸ τῶν προτέρων χρόνων φιλίαι ἀνενεώθησαν, καὶ οἱ ἀρχαῖοι στασιῶται ἠθροίσθησαν περὶ τὸν περιβόητον στρατηγὸν, ἐν ᾧ συγχρόνως ὁ ἄγνωστος καὶ καθ' ἑαυτὸν ἀφανὴς Ἀγησίλαος ἐπεσκιάζετο καθ' ὁλοκληρίαν. Καὶ ἐπεδείκνυε δὲ μεθ' ἱκανῆς ἐμφανείας ὁ Λύσανδρος, ὅτι ἐκεῖνος ὤφειλε νὰ θεωρῆται πρωταγωνιστής. Μετὰ τελείας συναισθήσεως τῆς ἰδίας ἑαυτοῦ δυνάμεως παρῆλθε καὶ πάλιν εἰς τὸ μέσον, καὶ ἤθελε νὰ ἐπιδείξῃ εἰς τοὺς

[1] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. III, 4, 5.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

φίλους, ὅτι δὲν εἶχον ἐλπίσει ματαίως ἐπ' αὐτόν· ἐσκόπει δὲ νὰναλάβῃ καὶ πάλιν τὸ ἀρξάμενον ἔργον καὶ συντελέσῃ αὐτό[1]. Ἀλλ' ὡς ἄλλοτε εἶχεν ἀπατηθῆ μὴ συνυπολογίζων τὰ τέλη τῆς Σπάρτης, οὕτω τώρα διέψευσε τὰς προσδοκίας αὐτοῦ ὁ Ἀγησίλαος.

Ὁ Ἀγησίλαος οὐδαμῶς διενοεῖτο νὰ ὑπάρξῃ ἁπλοῦν παραχωρήγημα τοῦ Λυσάνδρου, καθ' ἃ ποτε ὁ Ἄρακος[2]. Αἱ τιμαὶ αἱ ἀπονεμόμεναι ἄνευ προμελέτης ἢ ἐκ παρασκευῆς εἰς τὸν συνοδὸν αὐτοῦ προξέβαλλον τὰ μέγιστα τὸν βασιλέα· ἔτι δὲ μᾶλλον ἠρέθιζον αὐτὸν ἄλλοι ἄνδρες τῶν περὶ αὐτὸν, ὁμοίως πικραινόμενοι ὑπὸ τῆς φιλαρχίας τοῦ Λυσάνδρου. Διὸ ἤρχισεν ὁ Ἀγησίλαος νἀπαλλάσσηται τῆς ὀχληρᾶς αὐτοῦ ἐπιδράσεως, ἔπειτα δὲ ἀπέκρουε τὰς προτάσεις καὶ συστάσεις τοῦ συμβούλου ὡς ἐξ αὐτοῦ προερχομένας, καὶ τέλος προέβη εἰς δημοσίαν αὐτοῦ ταπείνωσιν, ἀναθεὶς εἰς αὐτὸν ἓν τῶν αὐλικῶν ἀξιωμάτων τῶν διατηρουμένων ἔτι ἀπὸ τῆς ἀρχαίας τῶν Ἀχαιῶν βασιλείας καὶ ἀναδείξας κρεοδαίτην[3]. Τὸ δὲ ἀξίωμα ἐκεῖνο, ὅπερ θὰ ἦτο ὁπωσδήποτε τιμητικὸν δι' ἀνθρώπους ἀσήμους, παρεχόμενον εἰς τὸν Λύσανδρον ἐνεδείκνυε περιφρόνησιν, πλήσσουσαν βαρύτερον παντὸς ἄλλου τὸν Λύσανδρον, ὅστις εἶχε πάντοτε χλευάσει τὴν ἀπηρχαιωμένην ἐθιμοτυπίαν τῶν βασιλικῶν οἴκων. Οὕτω μετὰ τὴν πρώτην ἐκείνην ταπείνωσιν, ἣν εἶχέ ποτε ὑποστῆ παρὰ τοῦ βασιλέως Παυσανίου[4], ὑβρίζετο νῦν τὸ δεύτερον πολὺ προσβλητικώτερον ὑπὸ τοῦ ἰδίου ἑαυτοῦ τροφίμου. Κατὰ ταῦτα εἶχε περιστῆ εἰς θέσιν ἀφόρητον· διὸ ἐζήτησε τὴν ἐκπλήρωσιν ἄλλης ἐντολῆς ἀλλαχοῦ, ὁ δὲ Ἀγησίλαος ἔστειλεν αὐτὸν εἰς τὸν Ἑλλήσποντον. Ἀντικατέστησε δὲ αὐτὸν διὰ τοῦ Ξενοφῶντος, ἀνδρὸς, ὅστις ἠδύνατο μὲν νὰ παράσχῃ εἰς αὐτὸν τὰς μεγίστας τῶν ὑπηρεσιῶν, δὲν ἀπέβαινε δὲ ὀχληρὸς

[1] Περὶ τῆς διαγωγῆς τοῦ Λυσάνδρου ἐν Ἰωνίᾳ ἴδε *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. III, 4, 7 κ. ἑ. *Πλούταρχον* ἐν Βίῳ Ἀγησιλάου 7.

[2] Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Γ' σ. 651.

[3] *Πλούταρχος* ἐν Βίῳ Ἀγησιλάου 8· [ἀπέδειξε κρεοδαίτην].

[4] Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Δ' σ. 58.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

δι' ἀξιώσεων εὐγνωμοσύνης καὶ δὲν ἐπεπρόσθει εἰς τὸ βασιλικὸν αὐτοῦ ἀξίωμα [1].

Κατελύθη δὲ καὶ ταύτην τὴν φορὰν ἡ δύναμις τοῦ Λυσάνδρου χωρὶς ἡ πτῶσις αὐτοῦ νὰ προκαλέσῃ οἱανδήποτε στάσιν, ἅτε τῆς ἀποθεώσεως αὐτοῦ τῆς γενομένης ποτὲ ἐν ταῖς πόλεσι τῆς Ἰωνίας μεταπεσούσης ἀπὸ μακροῦ εἰς ἀδιαφορίαν. Ἀλλ' ὁ Ἀγησίλαος ἕνεκα τοῦ σθένους μεθ' οὗ ἀπηλλάγη τοῦ φιλαύτου κηδεμόνος ἀπέκτησεν ἀξίωμα ὅλως διάφορον καὶ ἐπερρώσθη μεγάλως. Τότε τὸ πρῶτον ἀνωμολογήθη ὑπὸ τῆς στρατιᾶς ὡς ὁ ἀληθὴς ἡγέτης αὐτῆς, καὶ οἱ ἄνδρες οἱ ἀποτελοῦντες τὸ συνέδριον ὑπετάχθησαν εἰς αὐτὸν, ἅτε ἀναδειχθέντα ἀντάξιον τῆς ἐντολῆς αὐτοῦ. Καὶ ἐφαίνετο μὲν ἀληθῶς τολμηρὰ ἡ καταπολέμησις τοῦ περσικοῦ βασιλείου διὰ στρατιᾶς οὕτω μικρᾶς, ἀλλ' οὐχ ἧττον τὸ ἐγχείρημα ἐκεῖνο ἠδύνατο νὰ ἐκτελεσθῇ ἐπιτυχῶς καὶ παρ' ἀνδρὸς μέτρια κεκτημένου στρατηγικὰ προσόντα. Ὁ στρατηγῶν ἠδύνατο μὲν νὰ τύχῃ ἐξαιρέτου ὑποστηρίξεως παρὰ τῶν πλουσίων παραθαλασσίων πόλεων, εἶχε δὲ πρὸ αὐτοῦ χώραν ἀφρούρητον, χώραν μεστὴν πόρων, οἰκουμένην παρὰ λαῶν ὁμοφύλων καὶ ἐχθρικῶς πρὸς τοὺς Πέρσας διακειμένων καὶ εὐκόλως δυναμένην νὰ συντηρήσῃ τὴν ὀλιγάριθμον ἐκείνην στρατιάν. Τὸ δὲ κλίμα ἦτο εὐνοϊκὸν πρὸς τὰς λαφυραγωγίας τὰς ὑπὸ ἀνέτων διαχειμάσεων διακοπτομένας, καὶ οἱ σατράπαι εἰς οὓς ἦτο ἐπιτετραμμένη ἡ φύλαξις τῶν παραθαλασσίων σατραπειῶν διέκειντο ἐχθρικώτερον πρὸς ἀλλήλους ἢ πρὸς τοὺς Ἕλληνας στρατηλάτας. Ὁ ἕτερος αὐτῶν ἐξηρέθιζεν αὐτὸν κατὰ τοῦ ἄλλου ἢ τοὐλάχιστον ἔμενε τελείως ἥσυχος, ὅτ' ἔβλεπεν ἀπειλούμενον τὸν ἄλλον σατράπην. Καὶ ὁ μὲν Τισσαφέρνης διέτριβε κατὰ προτίμησιν ἐν τοῖς ἐνδοτέροις τῆς Καρίας, ἔνθα ἔκειντο αἱ ἴδιαι ἑαυτοῦ κτήσεις, ὁ δὲ Φαρνάβαζος ἐν τῇ παρὰ τὸν Ἑλλήσποντον σατραπείᾳ αὐτοῦ. Ἑκάτερος δ' αὐτῶν ἐπεζήτει νὰ μάθῃ πρῶτον διὰ κατασκόπων τὰς κινήσεις τοῦ ἐχθροῦ καὶ ἔπειτα νὰντεπεξέλθῃ κατ' αὐτοῦ· οὐδεὶς δὲ γίνεται λόγος

[1] ***Πλούταρχος*** ἐν Βίῳ Ἀγησιλάου 9.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

περὶ σθεναρᾶς ἀποφάσεως, ὅπως ἐπιχειρηθῇ τολμηρὰ ἐφόρμησις πρὸς τὰς παραλίας καὶ καταπάλαισις τῶν ἐχθρικῶν δυνάμεων ἢ ἐξαναγκασμὸς αὐτῶν πρὸς ὑποχώρησιν. Τέλος δὲ καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς ἐγρηγόρου προσοχῆς καὶ τῆς δεξιότητος τῶν Περσῶν στρατηγῶν δὲν ὑπῆρχε φόβος, ἐπειδὴ οὕτω μικρὸς ἦτο παρ' αὐτοῖς ὁ βαθμὸς τῶν ἀρετῶν τούτων, ὥστ' ἐξηπατῶντο διὰ τῶν ἁπλουστάτων στρατηγημάτων. Καὶ ἐκ τοῦ φοινικικοῦ δὲ στόλου δὲν ὑπῆρχε φόβος ἐπὶ τοῦ παρόντος. Οὕτω δ' ἐχόντων τῶν πραγμάτων, ἡ διεξαγωγὴ τοῦ πολέμου δὲν παρεῖχε δυσχερείας, ἰδίως ἂν δὲν προέκειτο περὶ ἐπιτεύξεως τακτῶν καὶ μεγάλων σκοπῶν, ἀλλὰ μόνον περὶ ἐνίων ἐπωφελῶν ἐγχειρημάτων [1].

Μετὰ δὲ τὴν ὑπὸ τοῦ Τισσαφέρνους ῥῆξιν τῶν σπονδῶν ἐπεχείρησεν ὁ Ἀγησίλαος τὴν πρώτην στρατείαν τὸ θέρος τοῦ 396 π. Χ. Καὶ προανήγγειλε μὲν, ὅτι αἱ στρατιαὶ αὐτοῦ ἔμελλον νὰ διαβῶσι διὰ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγούσης εἰς τὴν Καρίαν, ὅπως συγκρατήσῃ τὸν ἀντίπαλον ἐν τῇ γραμμῇ τοῦ Μαιάνδρου, ἔπειτα δὲ ἐτράπη τὴν ἀντίθετον διεύθυνσιν πρὸς τὰς παρὰ τὸν Ἑλλήσποντον παραλίας χώρας, ἐκυρίευσε διαφόρους πόλεις καὶ ἐκτήσατο ἄπειρα λάφυρα· ἀλλ' ἠναγκάσθη ὅμως, φεύγων τὸ ἱππικὸν τῶν πολεμίων, νὰ ὑποχωρήσῃ πάλιν εἰς τὴν Ἔφεσον [2]. Τότε δὲ κατενοήθη ἡ ἔλλειψις ἵππων καὶ ψιλῶν.

Ὁ δὲ χειμὼν καταναλώθη πρὸς ἐπιχείρησιν καλλιτέρων παρασκευῶν. Ἡ Ἔφεσος ἀπέβη μέγα ἐργαστήριον πολέμου καὶ στρατόπεδον ἀσκήσεων, μετεβλήθη δὲ παντελῶς ἡ ὄψις τῆς ἐμπορικῆς πόλεως, τῶν μὲν ἀποθηκῶν πασῶν πληρωθεισῶν πολεμικῶν σκευῶν, τῆς δὲ ἀγορᾶς μεστωθείσης ὅπλων καὶ ἁπάντων τῶν χειροτεχνῶν ἐργαζομένων χάριν τοῦ πολέμου. Καὶ ἐστρατολογοῦντο μὲν ἄνδρες παμπληθεῖς, ἡ δὲ πλουσία λεία παρεῖχεν ὄρεξιν πρὸς τὸν στρατιωτικὸν βίον. Τὰ γυμνάσια καὶ αἱ παλαῖστραι ἦσαν πλήρεις. Ὁ δὲ Ἀγησίλαος ἐτέλει ἀγῶνας ἐκκαίοντας τὴν ἅμιλ-

[1] Ξενοφῶντός Ἑλλην. III, 4, 12-14.
[2] Ξενοφῶντος Ἑλλην. III, 4, 15.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

λαν, καὶ ἐκόμιζε μετὰ τῶν νεαρῶν ἑταίρων τοὺς στεφάνους ὧν ἠξιοῦντο εἰς τὸ Ἀρτεμίσιον. Ὁ παρὰ τὸν Εὐρώταν βίος καὶ ἡ ἐν τῇ Λακωνικῇ δίαιτα ἐφαίνοντο μεταχθέντα εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, καὶ οὐδὲν παρημελεῖτο πρὸς ἀναζωπύρησιν τοῦ φιλοπολέμου μένους ἐν ταῖς πόλεσιν. Ὁ Ἀγησίλαος ἐξέθετε γυμνοὺς τοὺς αἰχμαλώτους, ὅπως οἱ πολῖται θεωρῶσι τὰ ἁπαλὰ καὶ ἐσκιατραφημένα σώματα τῶν Ἀσιατῶν, οἵτινες σπανίως μόνον ἐκδυόμενοι καὶ εἰθισμένοι εἰς τὸ διάγειν τὸν βίον πάντοτ' ἐπὶ ὀχημάτων, ἦσαν ἄχρηστοι πρὸς πολεμικοὺς πόνους. Ἔλεγε δὲ, ὅτι τὸ μάχεσθαι πρὸς τοιούτους πολεμίους ἦτο ἀγὼν ἀνδρῶν πρὸς γυναῖκας [1]. Ἀλλ' ὅμως οἱ ἀστοὶ τῆς Ἰωνίας προετίμων ἀντὶ νὰ στρατεύωνται αὐτοὶ νὰ μισθόνωσιν ἀνθ' ἑαυτῶν τοὺς βουλομένους νὰ στρατεύωνται ἄνδρας καὶ ἐπρομήθευον ἵππους ἐκ τῶν ἀρίστων ἱπποτρόφων χωρῶν. Οὕτος δὲ ὁ τρόπος ἦτο ἀναμφιλέκτως ὁ ἄριστος εἴς τε αὐτοὺς ἐκείνους, δυναμένους νὰ ἐξακολουθήσωσιν ἀμερίμνως τὰ ἴδια ἔργα, καὶ εἰς τὰ συμφέροντα τοῦ Ἀγησιλάου [2].

Ἡ δὲ δευτέρα στρατεία ἤρχισε διὰ νέας ἐξαπατήσεως τοῦ Τισσαφέρνους. Καὶ δὴ ὁ Ἀγησίλαος ἐγνώρισε τὰς ἀληθεῖς αὐτοῦ προθέσεις, ἔπειτα δὲ, ὅτε ὁ σατράπης ἐφοβήθη καὶ πάλιν περὶ τῆς Καρίας καὶ ἀνέμενεν ἐκεῖ τὴν ἐπίθεσιν, εἰσήλασε μετὰ τῆς στρατιᾶς, ἥτις ἐν τῷ μεταξὺ εἶχεν αὐξηθῇ πιθανῶς εἰς δεκαοκτὼ μέχρις εἴκοσι χιλιάδων ἀνδρῶν, εἰς τὰ ἐνδότερα, ἀναβὰς διὰ τῆς κοιλάδος τοῦ Καΰστρου, ἐτράπη δὲ κατόπιν πρὸς τἀριστερὰ, καὶ, διαβὰς τὸ ὄρος Ὄλυμπον, εἰσώρμησεν εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Ἕρμου, εἰς οὗ τοὺς πλουσιωτάτους καὶ ἀβλαβεῖς ἀγροὺς ἐξεχύθη ἡ στρατιὰ, μηδεμιᾶς τυχὼν ἀντιστάσεως. Ἀλλὰ τότε συνεκέντρωσεν ὁ Τισσαφέρνης τὰς στρατιὰς, ὅπως σώσῃ τὸ κέντρον τῆς ὅλης ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ περσικῆς ἀρχῆς, τὴν ἀρχαίαν πρωτεύ-

[1] [*Ξενοφῶντος* Ἑλλην. III, 4, 15-19]. *Πλούταρχος* ἐν Βίῳ Ἀγησιλάου 9.

[2] Ὁ Ἀγησίλαος ἀπήλλαξε τῆς στρατείας τοὺς πλουσίους Ἴωνας τοὺς παρέχοντας ἕνα ἵππεα, οἱ δὲ λοιποὶ ἐστρατεύοντο αὐτοί. Οὗτοι δὲ ἦσαν οἱ στρατευόμενοι, περὶ ὧν γενήσεται λόγος κατωτέρω (σ. 278).

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ουσαν τῆς Λυδίας. Ὁ Ἀγησίλαος εἶδε τὸ ἱππικὸν τῶν Περσῶν καταβαῖνον εἰς τὴν πεδιάδα τοῦ Ἕρμου, ἐν ᾧ ἡ πεζικὴ στρατιὰ ἦτο ἀκόμη ὀπίσω. Διὸ ἐπέπεσε μετὰ γοργότητος ἐναντίον τῆς ἐμπροσθοφυλακίας τῆς στρατιᾶς, ἣν καὶ κατέφθασε κατὰ τὴν συμβολὴν τοῦ Πακτωλοῦ καὶ τοῦ Ἕρμου, καὶ κατώρθωσε διὰ δεξιᾶς χρήσεως τῶν διαφόρων ὅπλων, ἀκολουθῶν βεβαίως ἐν τούτῳ τὰ διδάγματα τοῦ Ξενοφῶντος, νὰ νικήσῃ τελείως τοὺς πολεμίους. Τὸ πλούσιον στρατόπεδον ἐλεηλατήθη, ἐν ᾧ κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ὁ Τισσαφέρνης διέτριβεν ἥσυχος ἐν ταῖς Σάρδεσι, καὶ δὲν ἔσχε τὸ θάρρος νὰ ἐκπλύνῃ διὰ τῶν ἔτι ἀμάχων δυνάμεων τὴν ἐπαίσχυντον ἧτταν ἣν εἶχεν ὑποστῆ παρ' αὐτὰ τὰ πρόθυρα τῆς πρωτευούσης [1].

Αὕτη ὑπῆρξεν ἡ πρώτη μεγάλη ἀνδραγαθία, γεγονὸς οὗ τὰ ἐπακόλουθα ἔγειναν ἄλλως αἰσθητὰ πολλαχῶς.

Καὶ δὴ ἄμεσον αὐτῆς ἐπακολούθημα ὑπῆρξεν ὁ ὄλεθρος τοῦ Τισσαφέρνους, οὗ τὸ ἀξίωμα ἐν τῇ αὐλῇ εἶχεν ὑπονομευθῆ ἀπὸ μακροῦ. Καὶ βαρέως μὲν ἔφερεν ὁ μέγας βασιλεὺς τὴν κατάλυσιν τοῦ θεράποντος ἐκείνου εἰς ὃν ἐχρεώστει τὸν θρόνον, ἀλλ' οἱ περὶ τὸν Φαρνάβαζον εἶχον ἐνισχυθῆ ὀσημέραι μᾶλλον, ἔπεισαν δὲ τὸν βασιλέα, ὅτι ὁ Τισσαφέρνης ἐδέκαζε τοὺς πολεμίους διὰ χρηματικῶν παροχῶν, ὅπως φείδωνται τῆς σατραπείας αὐτοῦ, ἡ δὲ παρὰ τὸν Πακτωλὸν ἧττα ἐπήνεγκε κατ' αὐτοῦ τὸ τελευταῖον τραῦμα, καὶ ἡ ἐκδίκησις τῆς διψώσης αἷμα Παρυσάτιδος, ἥτις κατώρθωσε κατὰ μικρὸν νὰ ποιήσῃ ἐκποδὼν ἅπαντας τοὺς ἐχθροὺς τοῦ Κύρου, ἐξεπληρώθη τέλος καὶ ὡς πρὸς τὸν Τισσαφέρνην. Καὶ δὴ, κληθεὶς οὗτος εἰς Κολοσσὰς χάριν συγκροτήσεως πολεμικοῦ συμβουλίου, συνελήφθη ἐν τῇ πόλει ταύτῃ δολίως, καίπερ φανταζόμενος ἑαυτὸν ἀριστοτέχνην ἐν τῷ δόλῳ· ἔπειτα δὲ παρεδόθη εἰς τὸν διάδοχον αὐτοῦ, οὗ πρώτη πρᾶξις τῆς ἀρχῆς ὑπῆρξεν ἡ εἰς τὰ Σοῦσα ἀποστολὴ τῆς κεφαλῆς τοῦ Τισσαφέρνους [2].

[1] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. III, 4, 20-24. [*Πλούταρχος* ἐν Βίῳ] Ἀγησιλάου 10.

[2] Περὶ τῆς καταλύσεως καὶ τοῦ θανάτου τοῦ Τισσαφέρνους ὑπῆρχον διάφοροι παραδό-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροια

Οἱ δ' Ἕλληνες κατελήφθησαν ὑπ' ἀγαλλιάσεως ἐπὶ τῷ ὀλέθρῳ τοῦ μισητοτάτου τῶν πολεμίων, καὶ τὸ ἀξίωμα τοῦ Ἀγησιλάου ηὐξήθη εἴπερ ποτέ. Καὶ ἐκ τῆς πατρίδος δὲ διεπέμφθησαν εἰς αὐτὸν δείγματα ἐξόχου τιμῆς. Ἦτο μετὰ τὸν Λεωτυχίδην [τὸν στρατηγήσαντα ἐν Μυκάλῃ] [1] ὁ πρῶτος βασιλεὺς τῆς Σπάρτης ὁ νικήσας τοὺς Πέρσας ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτῶν χώρᾳ, ὁ πρῶτος, ὅστις ἀπώτατα τῆς πατρίδος, καίπερ περιβαλλόμενος ὑπὸ συμπάσης τῆς αἴγλης τῆς Ἀνατολῆς καὶ κεκτημένος ὑπέροχον στρατηγικὸν μεγαλεῖον, εἶχεν ὅμως μείνει πιστότατος εἰς τὰ πάτρια καὶ νομιμώτατος. Ἐξήρτων δ' ἀπ' αὐτοῦ τὰς τολμηροτάτας τῶν προσδοκιῶν, καὶ διὰ τοῦτο ἀπεφάσισαν νὰ προσθέσωσιν εἰς αὐτὸν καὶ τὴν ναυαρχίαν, ἥτις μέχρις ἐκείνου τοῦ χρόνου εἶχε μείνει δι' αὐστηροῦ νόμου κεχωρισμένη ἀπὸ τῆς βασιλικῆς ἀρχῆς [2]. Ἔπειτα δὲ καὶ ὁ κατὰ γῆν πόλεμος εἰσῆλθεν εἰς νέον στάδιον. Καὶ τέως μὲν περιωρίζετο εἰς χωριστὰς χάριν λαφυραγωγίας στρατείας, οὗτος δὲ ἦτο ὁ ὑπὸ τῶν περιστάσεων ἐπιβαλλόμενος τρόπος πολέμου, ὅστις καὶ ἦτο καταλληλότατος εἴς τε τὸν βασιλέα καὶ τὴν περὶ αὐτὸν στρατιάν. Ἀλλὰ μετὰ τὴν τελευταίαν νίκην εἶχον αὐξηθῆ αἱ ἀξιώσεις, ἐπεβάλλοντο δὲ καθολικώτερα σχέδια πολέμου· τοῦτο δὲ ἦγε τοὺς νικητὰς εἰς ἀμηχανίαν, καὶ ταῦτα διότι πόλεμος αὐτόχρημα κατακτητικὸς καὶ καθυπόταξις τῆς μεσογαίας ἀντέκειτο πρὸς τὰ σχέδια τοῦ βασιλέως καὶ τὸ καλῶς ἐννοούμενον συμφέρον τῆς Σπάρτης.

Τὸ δὲ μόνον φαινόμενον δυνατὸν ἦτο ἡ ἐξολόθρευσις τῆς

σεις. Παρὰ μὲν τῷ ***Κορνηλίῳ Νέποτι*** (ἐν Βίῳ Κόνωνος 2, 3) γίνεται λόγος περὶ ἀποστασίας αὐτοῦ καὶ προδοσίας τοῦ μεγάλου βασιλέως. Ἀλλ' ἀντίθετοι μαρτυρίαι εὑρηνται παρὰ τῷ ***Ξενοφῶντι*** (Ἑλλην. III, 4, 25), ***Διοδώρῳ τῷ Σικελιώτῃ*** (XIV, 80) καὶ ***Πλουτάρχῳ*** (ἐν Βίῳ Ἀγησιλάου 10). Πρβλ. Nicolai Politik des Tissaphernes σ. 37.

[1] [Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Β' σ. 434].

[2] [Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Γ' σ. 651 καὶ Δ' σ. 196. Κατὰ τὸν ***Πλούταρχον*** ἐν Βίῳ Ἀγησιλάου 10 μόνος ὁ Ἀγησίλαος συνήνωσε τήν τε στρατηγίαν καὶ τὴν ναυαρχίαν· τοῦτο μόνῳ πάντων ὑπῆρξεν Ἀγησιλάῳ. Ταῦτα δὲ μαρτυρεῖ καὶ ὁ ***Παυσανίας*** (III, 9, 6). Ἐντεῦθεν ἀποδεικνύεται, ὅτι, πιθανῶς ἀπὸ τῆς προδοσίας τοῦ Παυσανίου, ὑπῆρξε πάντως νόμιμον ἔθος, καθ' ὃ ἀπηγορεύετο ἡ ἐν ἑνὶ καὶ τῷ αὐτῷ ἀνδρὶ συνένωσις τῶν δύο ἀξιωμάτων.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

περσικῆς ἀρχῆς ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ διὰ στασιασμοῦ τῶν σατραπῶν. Ἐπιτυχίαι δὲ τοιαῦται ἠδύναντο νὰ κατορθωθῶσιν ἀληθῶς, οὐδ' ἦτο ἄφρων ἡ προσδοκία τοιούτων εὐτυχημάτων. Οἱ σατράπαι δὲν εἶχον πράγματι τὴν ἰσχὺν νὰντιτάξωσιν εἰς τοὺς Ἕλληνας ἀντίστασιν ἐπιτυχῆ διὰ τῶν ἰδίων ἑαυτῶν δυνάμεων, καὶ αὐτὸς δὲ ὁ διάδοχος τοῦ Κύρου εἶχεν ἀναγκασθῇ νὰποδεχθῇ κατ' οὐσίαν τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν παραλίων χωρῶν. Αἱ δὲ αὐστηραὶ ἀξιώσεις τῆς αὐλῆς, ἥτις οὐδέποτε ἠθέλησε νὰποστῇ τῆς παρὰ τῶν πόλεων εἰσπράξεως τῶν φόρων, παρεσκεύαζον εἰς τοὺς σατράπας ἀνυπερβλήτους δυσχερείας. Ἐκτὸς δὲ τούτου οἱ σατράπαι ἕνεκα τῆς ἀπὸ τῶν Σούσων ἀπομακρύνσεως εἶχον ἐν τῇ ἐξασκήσει τῆς ἀρχῆς αὐτῶν τοιαύτην ἀνεξαρτησίαν, ὥστε ἄνδρα οἷον τὸν Τισσαφέρνην δὲν ἐτόλμησεν ἡ περσικὴ αὐλὴ νὰ καθαιρέσῃ ἢ καλέσῃ εἰς ἀπολογίαν, ἀλλὰ μόνον κατώρθωσε νὰ ποιήσῃ αὐτὸν ἐκποδὼν διὰ προδοσίας. Οὕτω δ' ἐχόντων τῶν πραγμάτων, ἔμελλεν εἰκότως νὰ ἐπέλθῃ εἰς τοὺς δυνάστας ἐκείνους ἡ σκέψις, ὅτι ἀρίστη εἰς αὐτοὺς πολιτεία ἦτο ἡ κατ' ἰδίαν συνεννόησις αὐτῶν μετὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ ἡ δι' ἑλληνικῆς βοηθείας ἀπαλλαγὴ αὐτῶν καὶ ἀνεξαρτησία ἀπὸ τῶν Σούσων. Μὴ αὐτὸς ὁ Τισσαφέρνης, ὁ ἀσπονδότατος τῶν Ἑλλήνων ἐχθρὸς, δὲν εἶχε περὶ ἑαυτὸν Ἕλληνας σωματοφύλακας, ὑφ' ὧν καὶ μόνων φρουρούμενος ἐθεώρει ἑαυτὸν ἀσφαλῆ; Μετὰ δὲ τὴν καταστροφὴν τοῦ Τισσαφέρνους, ὅστις ἐθεωρεῖτο ἀνὴρ αὐστηρῶς βασιλόφρων καὶ ἕνεκα τῶν μεγίστων αὐτοῦ ἐξουσιῶν ἐνέπνεε τὸν φόβον εἰς τοὺς μικροτέρους δυνάστας, ἐχαλαρώθησαν ἔτι μᾶλλον οἱ δεσμοὶ τῆς πειθαρχίας καὶ τῆς πρὸς τὸ βασίλειον συνοχῆς. Πολλοὶ δὲ ὑπῆρξαν οἱ προτείναντες συμμαχίαν εἰς τὸν Ἀγησίλαον [1]. Ἡ δὲ Μικρὰ Ἀσία ἐφαίνετο διαλυομένη εἰς πλῆθος πολιτειῶν καὶ φύλων, ὧν οἱ ἡγεμόνες ἐπεκαλοῦντο κατ' ἀνάγκην τὴν ὑποστήριξιν τῶν Ἑλλήνων καὶ ἦσαν διὰ τοῦτο πρόθυμοι νὰ προβῶσιν εἰς πᾶσαν ὑποχώρησιν.

Ἐν τούτῳ δὲ τῷ πνεύματι εἰργάζετο ὁ Ἀγησίλαος. Καὶ δὴ

[1] *Ξενοφῶντος* Ἀγησίλαος 1, 35.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροια

κατώρθωσε νὰ πείσῃ τὸν ἐπιχώριον βασιλέα τῆς Παφλαγονίας Ὅτυν νὰ κηρύξῃ ἀποστασίαν ἀπὸ τοῦ μεγάλου βασιλέως διὰ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Σπιθριδάτου, ὑποτελοῦς τοῦ Φαρναβάζου, ὃν ὁ Λύσανδρος εἶχε πείσει νὰ προσχωρήσῃ εἰς τοὺς Ἕλληνας [1]. Διέπραξε δὲ ὁ Ἀγησίλαος γάμον μεταξὺ τοῦ Ὅτυος καὶ τῆς θυγατρὸς τοῦ Σπιθριδάτου [2], θέλων νὰ συνδέσῃ ἔτι μᾶλλον τὸν βασιλέα ἐκεῖνον πρὸς ἑαυτὸν καὶ συγκροτήσῃ κατὰ τὸ δυνατὸν σύνδεσμον ἡγεμόνων συμπραττόντων χάριν τῶν ἑλληνικῶν συμφερόντων. Ἤλπιζον δὲ, ὅτι ἤθελον δυνηθῆ νὰ προσελκύσωσιν εἰς τοιοῦτον σύνδεσμον καὶ αὐτὸν τὸν Φαρνάβαζον, ἀλλὰ, πρὶν ἢ ὡριμάσωσι τὰ σχέδια ταῦτα, ἐπῆλθεν ἀδοκήτως, συντελεσάσης εἰς τοῦτο καὶ τῆς παρὰ τὸν Πακτωλὸν νίκης, τελεία μεταστροφὴ τῶν κατὰ τὸν πόλεμον.

Εἶχε δῆλα δὴ διαδεχθῆ τὸν Τισσαφέρνην ὁ Τιθραύστης, ἀνὴρ πολὺ δυσχερέστερον ὑποχωρῶν εἰς τοὺς θεραπεύοντας, ἅτ' ἐπιδιώκων ὑψηλοτέρους σκοπούς [3]. Μὴ παραγνωρίζων δὲ ὁ Τιθραύστης τὴν ἀληθῆ θέσιν τῶν πραγμάτων, διεγίνωσκεν, ὅτι ἦτο ἀδύνατον νὰ καταπαλαίσῃ διὰ τῶν ὅπλων τὰς ξένας στρατιὰς, καὶ διὰ τοῦτο ἤρξατο διαπραγματευόμενος ἐπὶ νέων βάσεων [4]. Καὶ δὴ ἐδήλωσεν, ὅτι ἦτο πρόθυμος νὰ ἀποδεχθῆ τὴν ἐλευθερίαν καὶ αὐτονομίαν τῶν παραθαλασσίων πόλεων, ἀλλ' ὑπὸ τὸν ὅρον, ὅπως αὗται ἀποφέρωσι δασμόν τινα εἰς τὸν μέγαν βασιλέα, ἅτε θεωροῦντα ἑαυτὸν κύριον τοῦ ἐδάφους, ἐφ' οὗ εἶχον κτισθῆ αἱ πόλεις [5]. Ἡ δὲ πρότασις αὕτη ἦτο ἀναντιρρήτως ἡ μόνη δυνατὴ βάσις τῆς συνεννοήσεως, ἥτις ἠδύνατο νὰ γείνῃ δεκτὴ ἑκατέρωθεν, ὁ μόνος

[1] [*Ξενοφῶντος* Ἑλλην. III, 4, 10].

[2] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. IV, 1, 3 καὶ ἀλλαχοῦ. Καλεῖται δὲ καὶ Κότυς. Ἴδε *Πλούταρχον* ἐν Βίῳ Ἀγησιλάου 11. *Ξενοφῶντος* Ἀγησίλ. 2, 26.

[3] Τιθραύστης ὁ διοικητὴς τῆς βασιλικῆς σωματοφυλακῆς ἐτάσσετο εἰς τὴν φατρίαν τοῦ Κτησίου. Ἴδε Nicolai Politik des Tissaphernes σ. 34.

[4] Αἱ πρὸς τὸν Ἀγησίλαον διαπραγματεύσεις (*Διοδώρου Σικελιώτου* XIV, 80) ἔγειναν διὰ Σπαρτιάτου καλουμένου Καλλίου. *Ξενοφῶντος* Ἀγησίλ. 8, 3. κ. ἑ.

[5] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. [III, 4,] 25· τὰς δ' ἐν τῇ Ἀσίᾳ πόλεις αὐτονόμους οὔσας τὸν ἀρχαῖον δασμὸν [αὐτῷ] ἀποφέρειν. Ὑπῆρχον δὲ καὶ ἀποικίαι ἀποφέρουσαι ἔγγειον φόρον, οἷα ἡ Ὀλβία.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τρόπος πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς αὐτονομίας τῶν παραθαλασσίων πόλεων ἄνευ τῆς ἀνάγκης στρατοπεδεύσεως ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ ξένης στρατιᾶς καὶ ἐξακολουθήσεως ἀδιακόπου πολέμου. Ὑπῆρχον δὲ ἄλλως πολλαὶ ἑλληνικαὶ ἀποικίαι ὑφιστάμεναι ὑπὸ ὅρους ὁμοίους χωρὶς νὰ διαμφισβητῆται εἰς αὐτὰς τὸ ὄνομα ἐλευθέρων ἑλληνίδων πόλεων.

Ἀλλ' ὁ Ἀγησίλαος δὲν ἠδύνατο μετὰ τὴν νίκην αὐτοῦ νὰ ἀποδεχθῇ τοιούτους ὅρους, καὶ ὁ Τιθραύστης τό γε νῦν ἔχον δὲν εἶχεν ἄλλον τρόπον, ὅπως ἀπαλλαγῇ τοῦ ἀντιπάλου πλὴν αὐτοῦ ἐκείνου ὃν εἶχε μεταχειρισθῇ ὁ Τισσαφέρνης· παρέσχε λοιπὸν εἰς τὸν βασιλέα τῶν Σπαρτιατῶν πλουσίους μισθοὺς, ἀνθ' ὧν ὑπεχρέωσεν αὐτὸν νὰ τραπῇ πάλιν ἐπὶ τὸν Ἑλλήσποντον[1]. Οὕτω λοιπὸν οὐδ' ὁ Φαρνάβαζος ὠφελήθη ἐκ τῆς πτώσεως τοῦ ἀντιπάλου Τισσαφέρνους, τὰ δὲ κατ' αὐτὸν εἶχον εἴπερ ποτὲ κακῶς. Πράγματι ἡ λαμπρὰ αὐτοῦ καθέδρα, τὸ παρὰ τὴν Προποντίδα Δασκύλειον, ἀπέβη τὸ χειμάδιον τοῦ Ἀγησιλάου, ὅστις ἐθήρευεν ἐν τοῖς παραδείσοις τοῦ σατράπου, καθ' ὃν χρόνον οὗτος μετὰ τῶν θησαυρῶν περιεπλανᾶτο τῆδε κἀκεῖσε διωκόμενος ὑπὸ τῶν προνομευόντων στρατιωτῶν τοῦ Ἀγησιλάου.

Ἐν τούτῳ δὲ τῷ μεταξὺ ὁ Τιθραύστης εἶχεν ἐπινοήσει ἄλλους τελεσφορωτέρους τρόπους πρὸς ἀποπεράτωσιν τῆς ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ κρατούσης συγχύσεως. Ἀφ' οὗ ὁπωσδήποτε παρίστατο ἀνάγκη τῆς διὰ χρυσοῦ μᾶλλον ἢ διὰ τῶν ὅπλων ἐξακολουθήσεως τοῦ πολέμου, ἦτο προτιμότερον νὰ δοθῇ τὸ χρῆμα ὄχι εἰς τὸν βασιλέα τῆς Σπάρτης, ὅστις δι' αὐτοῦ ἐδεσμεύετο ἔτι μᾶλλον ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἀλλ' εἰς τοὺς ἐν τῇ ἐντεῦθεν Ἑλλάδι ἐχθροὺς τῆς Σπάρτης. Ἐγίνωσκε δὲ ὁ Τιθραύστης τὰ ἐν τῇ Ἑλλάδι πράγματα, καὶ δὲν διελάνθανεν αὐτὸν, ὅτι ἐν αὐτῇ ὑπῆρχε συνεσωρευμένη πολλὴ εὔφλεκτος ὕλη καὶ ὅτι πόλεμος ὑποδαυλιζόμενος ἐν αὐτῇ ἔμελλε νὰ εἶνε τὸ ἀσφαλέστα-

[1] Ὁ Ἀγησίλαος ἀπεδέχθη ταῦτα, λαβὼν πεντήκοντα τάλαντα. *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. III, 4, 26.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τον τῶν μέσων, ὅπως αἱ παραθαλάσσιοι σατραπεῖαι τοῦ περσικοῦ βασιλείου τύχωσι πάλιν τῆς ἀπὸ μακροῦ χρόνου ποθουμένης εἰρήνης. Ἤδη ὁ Κόνων εἶχεν ἀναλάβει τὴν ἀρχηγίαν τοῦ πολέμου· τότε δὲ ὁ Τιθραύστης ἔστειλε τὸ θέρος τοῦ 395 π. Χ. τὸν Ῥόδιον Τιμοκράτην εἰς τὰς Ἀθήνας, τὰς Θήβας, τὸ Ἄργος καὶ τὴν Κόρινθον [1]. Ὁ δὲ περσικὸς ἐκεῖνος χρυσός, ὃν κατὰ τὸν πελοποννησιακὸν πόλεμον οἱ μὲν Ἀθηναῖοι εἶχον ποθήσει σφοδρῶς, οἱ δὲ Σπαρτιᾶται εἶχον ἐξαγοράσει διὰ παντοίων ταπεινώσεων, προσηνέχθη νῦν ἑκουσίως καὶ παρεδόθη εἰς τὰς πόλεις τὰς διακειμένας ἐχθρικῶς πρὸς τὴν Σπάρτην. Οἱ δὲ χρυσοῖ ἐκεῖνοι τοξόται [2], ὧν ἔγειναν ἡ κατάλληλος χρῆσις, ἐπήνεγκον τὸ ποθούμενον ἀποτέλεσμα. Καὶ δὴ οἱ ἡγέται τῆς δημοκρατικῆς φατρίας, ὧν τὰ συμφέροντα συνέπιπτον πρὸς τὰ τοῦ μεγάλου βασιλέως, ἀπήλλαξαν τὸ βασίλειον αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ ὀχληροῦ ἐχθροῦ, μεταβαλόντες μετὰ βραχεῖαν ἀνακωχὴν τὴν Ἑλλάδα εἰς κονίστραν νέου πολέμου, διεξαχθέντος ἐπὶ ἑπτὰ ἔτη κατὰ γῆν καὶ θάλασσαν καὶ μεταβαλόντος καιρίως τὴν πρὸς ἀλλήλας θέσιν τῶν ἑλληνίδων πόλεων.

[1] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. II, 6. Ἧτο τοῦτο ἀρχαῖον περσικὸν ἔθος. Ἴδε *Θουκυδίδου* I, 109.

[2] *Πλούταρχος* [ἐν Βίῳ Ἀγησιλάου], 15· [τοῦ δὲ περσικοῦ νομίσματος χάραγμα τοξότην ἔχοντος, ἀναζευγνύων ἔφη] μυρίοις τοξόταις [ἐξελαύνεσθαι] τῆς Ἀσίας. Πράγματι δ' ἐπὶ τῶν περσικῶν νομισμάτων παριστάνεται ὁ μέγας βασιλεὺς φέρων σκῆπτρον καὶ τόξον. Ἴδε Brandis Münzwesen in V[order]-Asien σ. 244, 360. Πρβλ. Curtius [Über die knieenden Figuren der altgriechischen Kunst. Winckelmannsprogramm. Ἐν Βερολίνῳ 1869 σ. 7.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Δ΄.

Ο ΚΟΡΙΝΘΙΑΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

Ὅτε ὁ Ἀγησίλαος διεπεραιοῦτο εἰς τὴν Ἀσίαν, ὅπως προσβάλῃ τὸν μέγαν βασιλέα ἐν τῷ ἰδίῳ αὐτοῦ βασιλείῳ, τὸ ἐγχείρημα τοῦτο ἐκ πρώτης ἀπόψεως ἠδύνατο νὰ θεωρηθῇ μεγαλοπρεπὴς ἐπίδοσις τῆς Σπάρτης· ἀλλὰ κατ' ἀλήθειαν διὰ τοῦ πολέμου ἐκείνου ἡ Σπάρτη ἀφίστατο τῆς πολὺ δυσχερεστέρας ἐντολῆς, ἧς ἡ λύσις ἐπεβάλλετο αὐτῇ ἐν τῇ ἑλληνικῇ πατρίδι, ἡ δὲ τελεία ἀνικανότης ἡ ἐπιδειχθεῖσα παρὰ τῶν Σπαρτιατῶν ἐν τῇ διεξαγωγῇ τῶν ἑλληνικῶν πραγμάτων ἐπήνεγκεν εἰς τὴν Σπάρτην ζημίαν πολὺ μεγαλειτέραν τῆς ὠφελείας τῆς κτηθείσης διὰ τῆς νέας ἀπὸ τῶν ὅπλων δόξης. Μετὰ τοὺς ἄθλους τῶν Κυρείων νῖκαι κατὰ σατραπῶν Περσῶν δὲν ἠδύναντο νὰ ἐμποιήσωσιν αἴσθησιν· ἡ δ' ἐπίτεχνος ἀναζωογόνησις τῶν πανελληνίων ἰδεῶν δὲν εὗρισκεν ἀπήχησιν, ἐπειδὴ τοῦτο μὲν αἱ ἰδέαι ἐκεῖναι δὲν ἀπέρρεον ἐξ αἰσθήματος ἀληθοῦς, τοῦτο δὲ ὁ αἰὼν ἐκεῖνος ἦτο ὑπεράγαν νηφάλιος καὶ δὲν ἠδύνατο νὰ τυφλώσῃ αὐτὸν ἡ θεατρικὴ ἔναρξις τῆς στρατείας τοῦ Ἀγησιλάου.

Διαρκοῦντος δὲ τοῦ πολέμου ἐκείνου, ἡ καθολικὴ δυσαρέσκεια εἶχεν αὐξήσει ἔτι μᾶλλον. Ἰδίως δὲ μεγίστην ἀγανάκτησιν εἶχε προκαλέσει ἡ σκληρὰ τιμωρία τῆς Ἤλιδος, καὶ πάντες συνεῖδον

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ὁποῖά τινα ἦσαν ἐκεῖνα εἰς ἃ ἀπεσκόπει ἡ Σπάρτη ὑπερισχύουσα. Ἀλλὰ συνεῖδον καὶ ὅτι, ἐν ᾧ αἱ μικραὶ καὶ ἀνυπεράσπιστοι γείτονες πόλεις ἔπιπτον θύματα τῆς ἐκδικήσεως τῶν Σπαρτιατῶν, αἱ μεγαλείτεραι καὶ ἀπώτερον κείμεναι πόλεις ἔμενον ἀτιμώρητοι, καίπερ φανερώτατα ἀντιτιθέμεναι καὶ ὑβριστικώτατα προσκρούουσαι εἰς τὴν Σπάρτην. Ταῦτα δὲ συνετέλεσαν εἰς τὴν κατὰ μικρὸν ἐξάλειψιν τοῦ ἀπὸ τῆς Σπάρτης φόβου, διεγνώσθη δὲ ἡ δυσαναλογία μεταξὺ τῶν περὶ ἡγεμονίας ἀξιώσεων καὶ τῆς πραγματικῆς αὐτῆς δυνάμεως. Εὔκολος λοιπὸν ὑπῆρξε κατὰ ταῦτα ἡ συνεννόησις ἐκείνων τῶν πόλεων ὅσαι νῦν καὶ πάλιν ἤθελον νἀπαλλαγῶσι τοῦ ζυγοῦ τῆς Σπάρτης, ἄλλαι μὲν ἅτε ἀνακτήσασαι δυνάμεις μετὰ τὴν ἥτταν αὐτῶν, ἄλλαι δὲ ἅτε τὸ πρῶτον νῦν μετὰ νεαρᾶς δυνάμεως παρερχόμεναι εἰς τὸ μέσον καὶ ἀξιοῦσαι νἀποκτήσωσιν ἴδιον ἀξίωμα [1].

Αἱ δὲ πόλεις ἐν αἷς ἐκράτει τὸ ἀνήσυχον ἐκεῖνο πνεῦμα τῆς ἀντιδράσεως ἦσαν αἱ Θῆβαι, τὸ Ἄργος, ἡ Κόρινθος καὶ αἱ Ἀθῆναι. Ἐν ἁπάσαις δὲ ταύταις ταῖς πόλεσιν ὑπῆρχον ἄνδρες ὀνομαστοὶ ἡγούμενοι τῆς ἀντιπολιτεύσεως, ἐν μὲν τῷ Ἄργει ὁ Κύλων καὶ Σωδάμας, ἐν δὲ τῇ Κορίνθῳ ὁ Τιμόλαος καὶ Πολυάνθης, ἐν

[1] Ὁ πόλεμος, περὶ οὗ ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ γενήσεται λόγος, καλεῖται κορινθιακὸς πόλεμος παρὰ τοῦ ***Ἰσοκράτους***, ***Ἰσαίου*** καὶ ***Διοδώρου τοῦ Σικελιώτου***, ὅστις διαστέλλει μὲν τὸν βοιωτικὸν πόλεμον, ἀλλὰ παρέχει εἰς τὸν ὅλον πόλεμον διάρκειαν ὀκτὼ ἐτῶν. Ὁ δὲ ***Παυσανίας*** (III, 9) [λέγει· καὶ ὁ κληθεὶς Κορινθιακὸς πόλεμος ἐς πλέον δὲ προῆλθεν ἀπὸ τῆς Λακεδαιμονίων ἀρξάμενος ἐς Βοιωτίαν ἐξόδου]. Πρβλ. περὶ τοῦ πολέμου τούτου Sievers Geschichte Griechenlands vom Ende des peloponnesischen Kriegs bis zur Schlacht von Mantineia] σ. 59 κ. ἑ. Hertzberg [Leben des Königs] Agesilaos σ. 80. Spiller Kritische Geschichte des Korinthischen Kriegs. 1852. Ἡ ὅλη ἱστορία τοῦ πολέμου ἐκτίθεται παρὰ τῷ ***Ξενοφῶντι*** ἐν τοῖς Ἑλληνικοῖς, καὶ ὅη μὲν ἡ μὲν τοῦ κατὰ Θάλασσαν πολέμου, III, 5, 3, [-IV, 7], ἡ δὲ τοῦ κατὰ γῆν πολέμου IV, 8—V 1, ἀλλ' ἄνευ χρονολογιῶν. Τὴν δὲ μόνην χρονολογικὴν ἀφετηρίαν παρέχει ἡ ἔκλειψις ἡλίου ἧς ποιεῖται μνείαν ὁ ***Ξενοφῶν*** (Ἑλλην. IV, 3, 10). Ἐκ δὲ τοῦ κορινθιακοῦ πολέμου ἐπιστρέφει τραυματίας ὁ Θεαίτητος κατὰ τὴν εἰς τὸν Θεαίτητον τοῦ ***Πλάτωνος*** εἰσαγωγήν. Ἴδε Zeller Zeitgeschichtliche Beziehungen des platonischen Theätät ἐν τοῖς Sitzungsberichte der Preussischen Akademie. 1886 σ. 631.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

δὲ Θήβαις ὁ Ἀνδροκλείδης, ὁ Ἀμφίθεος καὶ ὁ Γαλαξίδωρος [1]. Ἐν δὲ Ἀθήναις ἀπέβησαν δυνατοὶ οἱ δημαγωγοὶ Ἀγύρριος καὶ Ἐπικράτης, καὶ ἡ πολιτεία ἐπανήρχετο κατὰ μικρὸν μᾶλλον εἰς τὴν ὁδὸν τῆς ἀρχαίας δημοκρατίας. Ὁμοία δὲ δημοκρατικὴ τάσις ἀνεφάνη σὺν τῇ ἐξεγέρσει ἐναντίον τῆς Σπάρτης καὶ ἐν ταῖς λοιπαῖς πόλεσι, καὶ συνετέλεσεν εἰς τὸν πρὸς ἀλλήλας σύνδεσμον αὐτῶν.

Τὴν κατάστασιν δὲ ταύτην τῶν πραγμάτων ἐμάνθανον οἱ Πέρσαι διὰ τοῦ Κόνωνος, καὶ συνεπεῖς πρὸς τὰ ἐξ Ἑλλάδος ἀγγέλματα ὑπῆρξαν αἱ δοθεῖσαι εἰς τὸν Τιμοκράτην ὁδηγίαι. Αἱ δὲ περιστάσεις ἦσαν οὕτως εὐνοϊκαί, ὥστε δὲν ὑπῆρχεν ἀνάγκη δεκασμοῦ ὅπως προξελκυσθῶσι προδόται καὶ δοθῇ νέα τροπὴ εἰς τὴν πολιτικὴν ἐνέργειαν τῶν πόλεων. Ἠδύναντο νὰ κοινολογῶσιν ἐλευθέρως, καὶ διὰ ταῦτα ἦτο πολὺ βεβαιότερον, ὅτι τὰ χρήματα δὲν ἔμελλον νὰ διατεθῶσιν ἀσκόπως. Ἄλλως δὲ ἡ ἀποστασία εἶχεν ἤδη τελεσθῇ· ἥ τε Κόρινθος καὶ αἱ Ἀθῆναι εἶχον ἀρνηθῇ νὰ στείλωσιν εἰς τοὺς Σπαρτιάτας στρατιάν, οἱ δὲ Θηβαῖοι, ὧν τὴν θεραπείαν οἱ Σπαρτιᾶται εἶχον ἐπιδιώξει ἰδιαζόντως διὰ τῆς εἰς τὰς Θήβας ἀποστολῆς τοῦ Ἀριστομηνίδου [2], ἔπραξαν ταὐτὸ κατὰ τρόπον πολὺ ἀποτομώτερον, πρὸς τούτοις δὲ εἶχον προσβάλει δημοσίᾳ σκαιότατα τὸν βασιλέα Ἀγησίλαον [3]. Ἀλλὰ τοιαύτη κατάστασις πραγμάτων ἦτο ἀφόρητος, ὁ δὲ πόλεμος ἦτο ἀναπόφευκτος, δὲν ἦτο δὲ βεβαίως συμφέρον νὰναμείνωσιν, ἕως ἡ Σπάρτη, πλουτιζομένη ὑπὸ τῶν ἀσιατικῶν λαφύρων καὶ ἐνθαρρυνομένη ὑπὸ εὐτυχοῦς πρὸς τοὺς Πέρσας συνθήκης, ἤθελε τυχὸν αὐτὴ θεωρήσει κατάλληλον τὴν ὥραν νὰ τιμωρήσῃ τὰς ἀποστάτιδας πόλεις καὶ ἐπιβάλῃ εἰς αὐτὰς ἀλλεπαλλήλως τύχην ὁμοίαν πρὸς τὴν τῆς Ἤλιδος. Ἀλλ' ἔλειπον ὅμως οἱ πρὸς ἐπιχείρησιν τοῦ πολέμου ἀναγκαῖοι πόροι· ὅτε δὲ οὗτοι εὑρέθησαν ἀφθόνως, χωρὶς κἂν νὰ

[1] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. III, 5, 1. *Παυσανίου* III, 9.
[2] Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Δ' σ. 250.
[3] [Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Δ' σ. 251 - 252].

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ζητηθῶσιν, οὔτε ἠδύναντο οὔτ' ἐπετρέπετο νὰ βραδύνωσιν. Οὕτω δ' ἐξηγεῖται ἡ γοργὴ ἐπιτυχία ἡ ἐπακολουθήσασα εἰς τὴν ἀποστολὴν τοῦ Τιμοκράτους καὶ ἐπικυρώσασα λαμπρότατα τὰς ὑπὸ τοῦ Κόνωνος προβληθείσας προσδοκίας.

Οἱ δὲ μετὰ τοῦ μεγίστου ζήλου ἐπιδιώκοντες τὸν πόλεμον ἦσαν οἱ Θηβαῖοι, οἵτινες, ἔχοντες ἐν τῷ τότε χρόνῳ τὴν ἡγεμονίαν τῆς ὅλης Βοιωτίας, ἐνήργουν ὡς Βοιωτοί. Ἐκεῖνοι δὲ ὑπῆρξαν οἱ ἐπαγαγόντες τὴν ἔκρηξιν τοῦ πολέμου, καὶ δὴ πρὸς ἀποφυγὴν ἀμέσου ἐπιθέσεως ἐναντίον τῆς Σπάρτης διὰ τῆς προκλήσεως ἔριδος περὶ συνόρων πρὸς γείτονα λαόν.

Οἱ Ὀπούντιοι Λοκροί, οἵτινες ὑφίσταντο τὴν ἐπίδρασιν τῆς δυνάμεως τῶν Θηβῶν, ἀπεφάσισαν νὰξιώσωσιν ὑπὲρ ἑαυτῶν ἔδαφος διαμφισβητούμενον μεταξὺ ἑαυτῶν καὶ τῶν Φωκέων [1]. Οἱ δὲ Φωκεῖς ἐπεκαλέσθησαν, ὡς ἠδύνατο νὰ προϋποτεθῇ, τὴν βοήθειαν τῆς Σπάρτης [2], καὶ οἱ Θηβαῖοι ἔστειλαν πρέσβεις εἰς τὰς Ἀθήνας. Αἱ δὲ Ἀθῆναι ἦσαν πόλις μὴ δυναμένη νὰντιτάξῃ ἀντίστασιν καὶ ὡς ἐκ τούτου ἠναγκασμένη νὰ τηρῇ θέσιν ἐπιφυλακτικήν. Οἱ Ἀθηναῖοι, μὴ ἀποδεχθέντες χρήματα παρὰ τῶν Περσῶν χάριν τοῦ πολέμου [3], ὤκνουν νὰ τολμήσωσι φανερῶς ἐχθροπραξίας. Ἀλλ' ἀφ' ἑτέρου δὲν ἠδύναντο καὶ νὰνεχθῶσι τὴν ἐκ νέου εἰσέλασιν πελοποννησιακοῦ στρατοῦ εἰς τὴν συνεχῆ Ἑλλάδα καὶ τὴν ἐκ νέου ἀνάληψιν τοῦ προγράμματος τοῦ Λυσάνδρου, ἐπειδὴ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἤθελον ἐκτεθῇ εἰς ἄμεσον κίνδυνον καὶ αὐταὶ αἱ Ἀθῆναι. Διὰ τοῦτο δὲ οἱ πρέσβεις τῶν Θηβαίων εἶχον πληρέστατα δίκαιον περατοῦντες τὸν λόγον αὐτῶν διὰ τῆς δηλώσεως, ὅτι ἡ προτεινομένη συμμαχία ἦτο πολὺ ὠφελιμωτέρα εἰς τοὺς Ἀθηναίους ἢ εἰς τοὺς Θηβαίους.

[1] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. II, 5, 3· πείθουσι Λοκροὺς τοὺς Ὀπουντίους· Ὁ δὲ *Παυσανίας* (III, 9, 9) ἡπατᾶτο λέγων· οἱ ἐξ Ἀμφίσσης Λοκροί.

[2] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. III, 5, 4.

[3] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. III, 5, 2· Ἀθηναῖοι [δὲ καὶ] οὐ μεταλαβόντες [τοῦτο] τοῦ χρυσίου κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰ λεγόμενα παρὰ τῷ *Παυσανίᾳ* (III, 9, 8).

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Ἄλλως δὲ οἱ λακωνίζοντες οὐδ' ἐτόλμησαν νὰ ἐπιδείξωσι τὰς δυνάμεις αὐτῶν ἐν Ἀθήναις. Ἴσως δὲ μόνον ἀπεστάλη, καθ' ἃ λέγεται, εἰς τὴν Σπάρτην πρεσβεία, ἔχουσα ἐντολὴν νὰ συστήσῃ τὴν διὰ δίκης λύσιν τῆς περὶ τῶν φωκικῶν συνόρων διαφορᾶς[1]. Ἀλλ' ὅτε ἀντὶ πάσης ἀπαντήσεως οἱ Λακεδαιμόνιοι ἤρχισαν παρασκευαζόμενοι εἰς πόλεμον, ὁ δῆμος τῶν Ἀθηναίων προέβη εἰς ταχεῖαν ἀπόφασιν. Καὶ ἔβλεπον μὲν οἱ Ἀθηναῖοι περὶ τὴν Ἀττικὴν τὰς σπαρτιατικὰς φρουρὰς ἐν Εὐβοίᾳ, Τανάγρᾳ, Αἰγίνῃ καὶ Μεγάροις[2], ἐν ᾧ αἱ Ἀθῆναι αὐταὶ ἦσαν μὲν ἀτείχιστοι, ἐστεροῦντο δὲ στόλου, ἀλλὰ δὲν ἤθελον ὅμως νὰφήσωσιν ἐκτεθειμένους εἰς κίνδυνον τοὺς εὐεργέτας τῆς πόλεως. Πλὴν δὲ ἀνδρῶν περὶ ὧν διεδίδετο ὁπωσδήποτε, ὅτι εἶχον δεκασθῆ παρὰ τῶν Περσῶν, οἷος ὁ Ἐπικράτης[3], παρῆλθον πρὸ τοῦ δήμου Θρασύβουλος ὁ Κολλυτεὺς καὶ Θρασύβουλος ὁ Στειριεύς, ὁ ἐλευθερωτὴς τῶν Ἀθηνῶν, καὶ ἐξήγειραν τὸ ἀρχαῖον πολεμικὸν μένος. Ὁ δὲ Θρασύβουλος συνέταξε τὸ ψήφισμα ἐκεῖνο τοῦ δήμου, καθ' ὃ αἱ Ἀθῆναι ὡμολόγουν συμμαχίαν μετὰ τῶν Βοιωτῶν· τὸ δὲ ψήφισμα τοῦτο, οὗ ἀπόσπασμα σώζεται μέχρι καὶ τῆς σήμερον[4], ὑπῆρξεν ἡ πρώτη πρᾶξις, δι' ἧς αἱ Ἀθῆναι ἐξήρχοντο τῆς ἀφανείας ὀκτὼ ἔτη μετὰ

[1] ***Παυσανίου*** [III], 9, 11. Ὁ Grote [A history of Greece ἐκδ. 1869 Τόμ. Θ' σ. 117 σημ. 3. Γερμ. μεταφρ. ἐκδ. β' Τόμ. Ε' σ. 213 σημ. 22. Γαλλ. μεταφρ. ὑπὸ Sadous Τόμ. ΙΔ' σ. 14, σημ. 1] διαμφισβητεῖ τὰ τῆς πρεσβείας ταύτης. Καὶ εἶνε μὲν ἀληθὲς ὅτι ὁ Ξενοφῶν ἀποσιωπᾷ τὰ κατ' αὐτὴν, ἀλλ' ὁ λόγος τῆς ἀποσιωπήσεως εἶνε εὐνόητος· μόνον δὲ λόγον τοῦ κατὰ τῶν Θηβῶν πολέμου τῶν Σπαρτιατῶν ἀναφέρει (Ἑλλην. [III,] 5, 6) τὴν παρ' αὐτῶν ἄρνησιν συμμετοχῆς εἰς τὴν στρατείαν τὴν ἐναντίον τοῦ Πειραιῶς τῷ 403 π. Χ. ὄχι δὲ τὴν κατὰ τῆς Ἤλιδος (Ἑλλην. [III], 2, 25) ἢ τὴν κατὰ τῆς Περσίας (***Παυσανίου*** III, 9, 2). Πρβλ. ***Ξενοφῶντος*** Ἑλλην. [III] 4, 2· τὸ σύνταγμα τῶν συμμάχων.

[2] ***Δημοσθένους*** [Περὶ τοῦ στεφάνου] 96.

[3] ***Παυσανίου*** III, 9, 8· μετέσχε δὲ καὶ Ἀθηναῖος Κέφαλος καὶ Ἐπικράτης. Τούτων ὁ Ἐπικράτης ἐπωνομάζετο καὶ σακεσφόρος [διὰ τὸν φερόμενον παρὰ τῶν Περσῶν δεκασμόν. Ἴδε ***Σουίδαν*** ἐν λ. Ἐπικράτης].

[4] Ἴδε τὸ ἀπόσπασμα τοῦτο παρὰ τῷ Köhler ἐν τῷ Hermes Τόμ. V [1871] σ. 1. Ἐν αὐτῷ γίνεται λόγος περὶ συνθήκης Βοιωτῶν (ὄχι Θηβαίων) καὶ Ἀθηναίων.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τὴν παλινόρθωσιν τῆς ἀνεξαρτησίας, τὸ πρῶτον διάβημα ἰδίου πολιτικοῦ προγράμματος, ἡ πρώτη ἐπιτυχία τῶν βοιωτιζόντων, οἵτινες συνετάχθησαν τὸ πρῶτον σὺν τῇ ἀπελευθερώσει τῆς πόλεως [1]. Ἤδη δὲ τὸ φθινόπωρον τοῦ 395 π. Χ. (Ὀλυμπ. 96, 2) ὥρμησεν ὁ Θρασύβουλος μετὰ στίφους ἐπικουρικοῦ εἰς τὰς Θήβας, ἔμπλεως χαρᾶς, ὅτι ἠδύνατο νὰ ποδείξῃ εὐγνωμοσύνην πρὸς τοὺς φίλους καὶ ξένους καὶ γενόμενος δεκτὸς ὑπ' αὐτῶν μετὰ χαρμοσύνης [2]. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἤρξαντο οἱ Ἀθηναῖοι ἤδη τῷ 395 ἢ 394 π. Χ. τῆς ἐπισκευῆς τοῦ περιβόλου τῶν τειχῶν [3].

Καὶ ἐν ταῖς σχέσεσι δὲ τῶν Ἀθηνῶν πρὸς τὰς ξένας πόλεις ἐξεδηλοῦτο ἡ ἀναθάρρησις τῶν Ἀθηναίων καὶ ἡ νέα ἐφ' ἑαυτοὺς πεποίθησις. Μετὰ τὴν παράδοσιν τῆς Σάμου εἰς τὸν Λύσανδρον οἱ ἐν τῇ νήσῳ ἐκείνῃ φρονοῦντες τὰ τῶν Ἀθηναίων εἶχον ἀναγκασθῇ νὰ τραπῶσι φυγάδες εἰς τὴν ξένην καὶ εἶχον εὕρει ἄσυλον κατὰ τὴν ἀπέναντι τῆς νήσου ἀκτὴν ἐν Νοτίῳ καὶ Ἐφέσῳ [4]. Ἀλλ' ἅμα τῇ ἐν Ἀθήναις ἀποκαταστάσει τῆς δημοκρατίας ἔστειλαν οἱ φυγάδες πρέσβεις εἰς Ἀθήνας, παρακαλοῦντες, ὅπως οἱ Ἀθηναῖοι μεσιτεύσωσι παρὰ τοῖς Σπαρτιάταις χάριν καθόδου αὐτῶν [5]. Τὸν δὲ κατὰ τὰς διαπραγματεύσεις ταύτας δραστηρίως ἐργασθέντα Πόσην, ἀμειφθέντα παρὰ τῶν Ἀθηναίων διὰ στεφάνου ἀξίας χιλίων δραχμῶν, διαγινώσκομεν ὡς τὸν ἡγέτην τῶν Σαμίων δημοκρατικῶν. Ὀλίγον δὲ ἀργότερον ἐχορηγήθησαν εἰς

[1] Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Δ' σ. 83.

[2] ***Παυσανίου*** III, 5, 4, Πρβλ. Frohberger ἐν τῷ Philologus Τόμ. XVII σ. 438.

[3] Ἡ ἀνάκτισις τῶν τειχῶν ἤρχισεν ἤδη πρὸ τῆς παρὰ τὴν Κνίδον νίκης ἐπὶ Διοφάντου ἄρχοντος τῷ 395-394 π. Χ. καὶ ἐπὶ Εὐβουλίδου ἄρχοντος 394-393 π. Χ. Ἴδε Wachsmuth ἐν τοῖς Berichte der königlichen Sächsischen Gesellschaft der Wissenschaften 1887 σ. 372, κατὰ δὲ τὸν Wachsmuth τότε ἐδρύθη καὶ ὁ Ἑρμῆς ὁ πρὸς τῇ πυλίδι. [Πρβλ. ***Τοῦ αὐτοῦ*** Die Stadt Athen Τόμ. Β' σ. 1 κ. ἑ. καὶ Milchhöfer ἐν τῇ τοῦ Curtius Stadtgeschichte von Athen σ. CXIII, στ. 49-61].

[4] ***Ξενοφῶντος*** Ἑλλην. II, 3, 7.

[5] Corpus Inscriptionum Atticarum Τόμ. Β' 1 ἀρ. 1 b σ. 393.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

κατοίκους ἄλλης νήσου, καὶ δὴ πιθανῶς τῆς Θάσου, ὄντας ὁμοίως φυγάδας ἕνεκεν ἀττικισμοῦ, ἀρχαῖα προνόμια, δικαίωμα πολίτου ἢ ἰσοτέλεια [1]. Ψήφισμα δὲ τοῦ δήμου τοῦ ἔτους 399-398 π. Χ. (Ὀλυμ. 95,2) ἀναφέρεται εἰς ἀνανέωσιν τῆς ἀσυλίας εἰς Καρύστιον φεύγοντα ἕνεκα τῶν αὐτῶν λόγων [2].

Αἱ δ' ἐκ συμπτώσεως περισωθεῖσαι στῆλαι αὗται μαρτυροῦσι τὸν ζῆλον, μεθ' οὗ οἱ Ἀθηναῖοι μετὰ τὴν ἀνάκτησιν τῆς ἀνεξαρτησίας ἔσπευσαν νὰ ἐπιδείξωσι μετὰ τῆς δυνατῆς προθυμίας καὶ γοργότητος τὴν συμπάθειαν αὐτῶν πρὸς τοὺς ὑπερποντίους φίλους τοὺς ἕνεκεν αὐτῶν περιστάντας εἰς συμφοράς.

Ὁ δὲ πολεμικὸς ζῆλος τῆς Σπάρτης ἀνεφέρετο εἰς τὴν ἐκ νέου ἐνίσχυσιν τῆς ἀρχαίας δυνάμεως τοῦ Λυσάνδρου. Οὗτος, οὐδαμῶς ὑπὸ τῶν ἀντιξόων περιστάσεων καταβληθείς, εἶχεν ἐξακολουθήσει ἐπιδιώκων ἀκαταπονήτως τοὺς σκοποὺς αὐτοῦ καὶ εἶχεν ἀθροίσει καὶ πάλιν περὶ ἑαυτὸν φατρίαν πιστῶς ἀκολουθοῦσαν αὐτόν. Εἶχε δὲ πρὸ πάντων ἀνάγκην νέας εὐκαιρίας ὅπως ἐπιδειχθῇ ὁ ἀνὴρ ὁ μόνος δυνάμενος νὰ ὑποτάξῃ τοὺς Ἕλληνας. Ἡ δ' ἐν τῇ συνεχεῖ Ἑλλάδι ἀποστασία ἦτο ἤδη θρίαμβος δι' αὐτὸν, ἐπειδὴ δι' αὐτῆς ἐγίνετο φανερὸν ὁπόσον ἐσφαλμένη ἦτο ἡ κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸ πρόγραμμ' αὐτοῦ ἐπιδειχθεῖσα παρὰ τῶν Σπαρτιατῶν νωθρὰ καὶ ἐπιεικὴς πολιτεία. Ἤλπιζε δὲ τώρα, ὅτι ἦτο πάλιν ἀναγκαιότατος καὶ ὅτι θὰ ἠδύνατο, ἀπόντος τοῦ Ἀγησιλάου, νἀναλάβῃ μετὰ καλλιτέρας ἐπιτυχίας τὸ διακοπὲν αὐτοῦ ἔργον, καὶ προσεδόκα, ὅτι θὰ ἠδύνατο νὰ ἐκδικηθῇ ἀμφοτέρους τοὺς βασιλεῖς διὰ τὰς ταπεινώσεις ἃς εἶχεν ὑποστῆ παρ' αὐτῶν.

Κατώρθωσε λοιπὸν νὰ διορισθῇ ἀρχιστράτηγος, ἀνέλαβε δὲ νὰ συγκεντρώσῃ πρὸς βορρᾶν τῶν Θηβῶν συμμαχικὴν στρατιάν. Ὁ δὲ Παυσανίας ἔλαβε τὴν ἐντολὴν νὰ συναθροίσῃ τὰς πελοποννησιακὰς στρατιὰς καὶ προχωρήσῃ πέραν τοῦ ἰσθμοῦ. Ἀμφοτέρων δ' αἱ στρατιαὶ ἔμελλον ἔπειτα νὰ συνενωθῶσιν ἐν τοῖς νοτίοις

[1] [Corpus Inscriptionum Atticarum Τόμ. Β', 1 ἀρ. 4].
[2] Corpus Inscriptionum Atticarum Τόμ. Β', 1 ἀρ. 1 c.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τῆς Βοιωτίας καὶ καταπαλαίσωσι τοὺς πολεμίους, πρὶν ἢ ἐνισχυθῶσι δι' ἐπικουριῶν ἔξωθεν ἐρχομένων. Καὶ ὁ μὲν Λύσανδρος προτρέχει μετὰ σπουδῆς, στρατολογεῖ ἄνδρας ἐν Φωκίδι καὶ Θεσσαλίᾳ καὶ ἐξορμᾷ κατὰ τῆς Ἀλιάρτου, ἔνθα ἔμελλε κατὰ τὰ συντεθειμένα νὰ εὕρῃ τὸν βασιλέα. Ἀλλ' ὅμως δὲν εὑρίσκει αὐτὸν ἐκεῖ· ἀνυπομονῶν δὲ νὰ κατορθώσῃ τὸν πρῶτον πολεμικὸν ἆθλον, ἐπιπίπτει ἀφρόνως ἐναντίον τῆς καλῶς ὠχυρωμένης πόλεως. Ἀλλὰ προσβάλλεται τοῦτο μὲν παρὰ τῶν πολιορκουμένων, τοῦτο δὲ παρὰ τῶν εἰς λύσιν τῆς πολιορκίας σπευσάντων Θηβαίων, καὶ ἐν τούτῳ τῷ ἀνίσῳ ἀγῶνι φονεύεται μετὰ μέρους τῆς στρατιᾶς [1].

Οὕτως οἰκτρὸν ὑπῆρξε τὸ τέλος ἐκείνου, ὅστις ἐφ' ἱκανὸν χρόνον ὑπῆρξεν ἐν Ἑλλάδι ἰσχυρότερος παντὸς Ἕλληνος πρὸ αὐτοῦ, τοῦ ἀνδρὸς εἰς ὃν ἀπενεμήθησαν τιμαὶ θεοῦ καὶ ὅστις, προκαλέσας τὴν μεγίστην τῶν κρίσεων ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν ἑλληνίδων πόλεων, ἐνόμιζεν, ὅτι κατέχει καὶ τὴν δύναμιν νὰ διευθύνῃ τὰς περαιτέρας τύχας τῆς Ἑλλάδος. Ὁ Λύσανδρος εἶχε διαυγῆ συνείδησιν τῶν λόγων ἐκείνων, οὓς ἀρχομένου τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου εἶπον οἱ Κορίνθιοι πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους· «Εἰς μὲν πόλιν ἡσυχάζουσαν ἄριστα εἶνε τὰ ἀκίνητα νόμιμα, ἀλλ' εἰς τοὺς ἀναγκαζομένους νὰ ἐπιχειρῶσι πολλὰ χρειάζεται καὶ πολλὴ ἐπιτέχνησις», ἤτοι βελτίωσις τῶν καθεστώτων καὶ μεταβολὴ αὐτῶν σύμφωνος πρὸς τὰς ἑκάστοτε παρουσιαζομένας περιστάσεις [2]. Καθ' ὅμοιον δὲ τρόπον ἤθελε καὶ ὁ Λύσανδρος νὰ μεταβάλῃ τὴν ἀπηρχαιωμένην Σπάρτην, ὅπως αὕτη δυνηθῇ νὰ ταποκριθῇ εἰς τὴν νέαν αὐτῆς ἐντολήν. Ἀλλ' εἰς τὰς καινοτομίας αὐτοῦ ἐκείνας δὲν ἦγεν αὐτὸν φιλοπατρία, ἀλλ' ἡ ἐπιδίωξις ἰδίων σκοπῶν. Ἐν φιλαυτίᾳ ἀσυνειδήτῳ ἤθελε νὰ καταστρέψῃ πάντα τὰ ἐπιπροσθοῦντα εἰς τὴν φιλοδοξίαν αὐτοῦ· ἀπαύστως δὲ ἀπὸ τῆς νεότητος ὑπὲρ ἑνὸς καὶ μόνου ἐπάλαισε σκοποῦ [3], ἀλλὰ πάσας αὐτοῦ τὰς πράξεις ἐβάρυνεν

[1] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. III, 5, 18 κ. ἑ. *Διοδώρου Σικελιώτου* XIV, 81.

[2] [*Θουκυδίδου* I, 71, 3].

[3] Ὁ *Ἀθήναιος* [XII,] σ. 543 [λέγει Παυσανίαν δὲ καὶ Λύσανδρον

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

οἱονεὶ κατάρατις, αἱ δὲ νῖκαι αὐτοῦ οὔτε αὐτὸν ὠφέλησαν, οὔτε τὴν πατρίδα. Ἠναγκάσθη νὰ ἐπιζήσῃ, ὅπως ἴδῃ διαλυομένην αὐτοῦ τὴν δόξαν, ὑποστῇ τὰς πικροτάτας τῶν ὕβρεων καὶ τέλος πέσῃ προώρως καὶ ἀδόξως ἐν ἐκστρατείᾳ ἀτυχεῖ ἕνεκεν ἰδίου αὐτοῦ πταίσματος.

Μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ Λυσάνδρου εὑρέθη λόγος κατὰ παραγγελίαν τοῦ Λυσάνδρου γεγραμμένος ὑπὸ Κλέωνος τοῦ Ἁλικαρνασέως [1], ἐν ᾧ ἐξετίθεντο αἱ σκέψεις αἱ ἀγαγοῦσαι αὐτὸν εἰς τὴν μελετηθεῖσαν μεταβολὴν τοῦ πολιτεύματος. Καὶ ἔμειναν μὲν ἀπόκρυφα τὰ σχέδια αὐτοῦ, ἀλλὰ τοῦτο τοὐλάχιστον εἶνε φανερόν, ὅτι ἤθελε νὰ καταπαύσῃ τὴν ῥῆξιν τῶν ἐξουσιῶν ἐκείνην, ἥτις καθίστανεν ἀδύνατον εἰς τὴν Σπάρτην τὴν ἐπιδίωξιν πολιτικοῦ προγράμματος σθεναροῦ καὶ ἀκολούθου. Ἡ βασιλεία ἔμελλε κατὰ τὸ σχέδιον τοῦ Λυσάνδρου νὰ ἐξακολουθήσῃ ὑφισταμένη, οὖσα θεσμὸς καθιερωμένος ὑπὸ παναρχαίων χρησμῶν, ἀλλ' ὤφειλε νὰ μεταβληθῇ ὁλοσχερῶς διὰ τῆς εἰς τὴν βασιλείαν ἀναρρήσεως τοῦ καταλλήλου ἀνδρός, ἐκλεγομένου ἐξ ἁπάντων τῶν Ἡρακλειδῶν ἢ ἐξ ἁπάντων τῶν Σπαρτιατῶν [2]. Ἀλλὰ καὶ οἱ ἔφοροι ὤφειλον νὰ

ἐπὶ τρυφῇ διαβιῶντους γενέσθαι σχεδὸν πάντες ἱστοροῦσι. Διό περ καὶ Ἄγις ἐπὶ Λυσάνδρου ἔφη ὅτι δεύτερον τοῦτον ἡ Σπάρτη φέρει Παυσανίαν. Θεόπομπος δὲ ἐν τῇ δεκάτῃ τῶν Ἑλληνικῶν τἀναντία φησὶ περὶ τοῦ Λυσάνδρου, ὅτι φιλόπονος ἦν καὶ θεραπεύειν δυνάμενος καὶ ἰδιώτας καὶ βασιλεῖς, σώφρων ὢν καὶ τῶν ἡδονῶν ἁπασῶν κρείττων. Γενόμενος γοῦν τῆς Ἑλλάδος σχεδὸν ἁπάσης κύριος ἐν οὐδεμιᾷ φανήσεται τῶν πόλεων οὔτε πρὸς τὰς ἀφροδισίους ἡδονὰς ὁρμήσας οὔτε μέθαις καὶ πότοις ἀκαίροις χρησάμενος].

[1] ***Πλούταρχος*** ἐν Βίῳ Λυσάνδρου 25. [***Κορνήλιος Νέπως*** ἐν Βίῳ Λυσάνδρου 3, 5]. Κατὰ τὸν Grote [A history of Greece ἐκδ. 1869 Τόμ. Θ' σ. 124. Γερμ. μεταφρ. ἐκδ. β' Τόμ. Ε' σ. 218. Γαλλ. μεταφρ. ὑπὸ Sadous Τόμ. ΙΔ' σ. 22). Κλείων ὁ Ἁλικαρνασεὺς συνέταξε τὴν συγγραφὴν ἐξ ἰ ίας πρωτοβουλίας. Ἀλλ' ἀντίθετος εἶνε ἡ γνώμη τοῦ Lachmann [Geschichte Griechenlands] Τόμ. Β' σ. 394 καὶ Hertzberg [Das Leben des Königs Agesilaos] σ. 282.

[2] Καθ' ὅσον ὁ Λύσανδρος ἤθελε νὰ μεταβάλῃ ἐντελῶς τὰ τῆς βασιλείας, λέγει περὶ αὐτοῦ ὁ ***Ἀριστοτέλης*** [ἐκδ. Bekker σ. 194, 30] ἐπιχειρῆσαι καταλῦσαι τὴν βασιλείαν, ἀλλὰ δὲν ἀπεδέχετο τοῦτο ὡς ἀληθὲς γεγονὸς, καθ' ἃ ἀποδεικνύεται ἐκ τῶν προτασσομένων παρ' αὐτοῦ λέξεων ὥσπερ ἐν Λακεδαίμονί φασι Λύσανδρόν τινες.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἐκλείψωσι καὶ ὤφειλε νὰ ὑπάρξῃ νέος εὐρύτερος δῆμος πρὸς ἐκλογὴν τοῦ βασιλέως. Ἐμελετᾶτο κατὰ ταῦτα ἡ ἀνανέωσις τοῦ τε ἀρχηγοῦ καὶ τῶν μελῶν τῆς πολιτείας, καὶ ἐσκοπεῖτο ἡ ἀντικατάστασις τῆς ψευδοβασιλείας διὰ τῆς κυριαρχίας ἑνὸς ἀνδρὸς, διὰ τῆς ἐπικρατήσεως βουλήσεως σθεναρᾶς δυναμένης νὰ δεσπόζῃ τῆς Σπάρτης καὶ ἐξ αὐτῆς τοῦ σύμπαντος ἑλληνικοῦ κόσμου. Ὁ Λύσανδρος εἶχε προσαγάγει τὰς ἑλληνίδας πόλεις πρὸ τῶν ποδῶν τῆς Σπάρτης, ἀποβαλούσας πᾶσαν ἰδίαν θέλησιν. Ὑπελάμβανε λοιπὸν ἑαυτὸν τὸν ἄνδρα τὸν προωρισμένον νὰ στερεώσῃ ὡς πρῶτος αἱρετὸς βασιλεὺς τὴν ὑπ' αὐτοῦ κτηθεῖσαν κυριαρχίαν καὶ ἑνώσῃ τὴν Ἑλλάδα ὑπὸ ἕνα δεσπότην [1].

Ἀλλὰ πρὸς ἐκτέλεσιν πολιτικῆς ἀνατροπῆς οὕτω βιαίας ὁ Λύσανδρος δὲν εἶχεν οὔτε τἀναγκαῖα μέσα οὔτε τὸ ἀπαιτούμενον θάρρος. Δὲν ἦτο τῶν ἐκ φύσεως ἡρωικῶν ἐκείνων ἀνδρῶν τῶν ἀθροιζόντων περὶ ἑαυτοὺς λαὸν ὅλον καὶ χωρούντων ὁμόσε ἐπὶ τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ σκοπουμένου· οὐ μὴν ἀλλ' οὐδ' ἰσχυρὰν φατρίαν ἠδυνήθη νὰ συντάξῃ περὶ ἑαυτόν. Κύριος τοῦ βίου αὐτοῦ χαρακτὴρ ὑπῆρξεν ἡ ῥαδιουργία· ἐπιδιδόμενος δὲ ὅλως εἰς αὐτὴν, ἀπέβαλε κατὰ μικρὸν σὺν τῷ χρόνῳ μέγα μέρος τοῦ θάρρους καὶ τῆς δραστηριότητος. Ἐζήτησε νὰποκτήσῃ στασιώτας μεταξὺ τῶν ἱερέων, θέλων νὰ μεταβάλῃ κατὰ νόμιμον τρόπον τὴν πολιτείαν, ἥτις ἐξηκολούθει ἀκόμη διοικουμένη κατὰ διοσημίας· δίκην δὲ ἄλλου Λυκούργου ἠθέλησε νὰ λάβῃ ἐπικύρωσιν τῶν ἐξουσιῶν αὐτοῦ παρὰ τῶν Δελφῶν, παρ' οἷς εἶχε καταστῇ ἀγαπητὸς διὰ τῶν λαμπρῶν αὐτοῦ ἀναθημάτων. Διεδόθη δὲ λόγος, ὅτι ὑπῆρχον ἐν τῷ δελφικῷ ἀρχείῳ ἀπόρρητοι ἔτι χρησμοὶ, ὧν τὸ περιεχόμενον μόνον εἰς υἱὸν τοῦ Ἀπόλλωνος ἠδύνατο νὰποκαλυφθῇ· ἐστάλη μάλιστα εἰς Δελφοὺς καὶ νεανίας ἐκ τοῦ Πόντου, ὃν ἡ μήτηρ ἔλεγεν υἱὸν θεοῦ, ὅστις ἔμελλε νὰ τύχῃ ἀναγνωρίσεως ἐν

[1] Περὶ τῶν ἐπαναστατικῶν σχεδίων τοῦ Λυσάνδρου ἴδε ***Πλούταρχον*** ἐν Βίῳ Λυσάνδρου 24 κ. ἑ. ***Διοδώρου Σικελιώτου*** XIV, 13. ***Κορνήλιον Νέπωτα*** ἐν Βίῳ Λυσάνδρου 3 οὗ πηγὴ εἶνε ὁ ***Ἔφορος***).

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Δελφοῖς καὶ ἔπειτα νὰ κηρύξῃ τὰς νέας μαντείας [1]. Ὅταν δὲ ἀναλογισθῶμεν, ὅτι ὁ Λύσανδρος ἔθηκεν εἰς κίνησιν καὶ τὰ ἐν Δωδώνῃ καὶ Λιβύῃ μαντεῖα, τότε καταλαμβανόμεθα ὑπὸ καταπλήξεως ἐπὶ τῷ ἀδιεξόδῳ δικτύῳ τῶν σκευωριῶν τοῦ ἀνδρὸς ἐκείνου. Ἀλλὰ τὸ πλέγμα τῶν δολοπλοκιῶν αὐτοῦ ἦτο ὑπεράγαν λεπτὸν καὶ τὰ νήματ' αὐτοῦ διερράγησαν ἐν μέσῳ τῶν χειρῶν αὐτοῦ.

Βεβαίως ὁ Λύσανδρος ὑπῆρξεν ὁ εὐφυέστατος τῶν πολιτευτῶν οὓς ἀνέδειξεν ἡ νεωτέρα Σπάρτη. Οὐδεὶς ἐγίνωσκεν ὡς αὐτὸς τὰ πρόσωπα καὶ τὰ πράγματα. Ἐν δὲ τῇ πολιτικῇ αὐτοῦ συγγραφῇ ἐχαρακτηρίζοντο πιθανώτατα ἐξαιρέτως τὰ τρωτὰ τῆς σπαρτιατικῆς πολιτείας, ὡς δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν ἐκ τῶν δισταγμῶν οὓς ἀντέταξαν οἱ Σπαρτιᾶται εἰς τὴν δημοσίευσιν τῆς συγγραφῆς ἐκείνης, καίτοι ὁ Ἀγησίλαος ἐπεθύμει αὐτήν. Ἀλλ' ὁ Λύσανδρος ἐστερεῖτο τοῦ θάρρους τοῦ ἀγαθοῦ συνειδότος· διὰ τοῦτο δὲ παρὰ πᾶσαν αὐτοῦ τὴν εὐφυίαν οὐδὲν κατώρθωσε καὶ συνετέλεσε μόνον εἰς τὸ νὰ παραλύσῃ ἔτι μᾶλλον τὴν πατρίδα, νὰ καταστήσῃ τοὺς συμπολίτας φιλοχρημάτους καὶ μνησικάκους καὶ νὰ διαφθείρῃ καθ' ὁλοκληρίαν τὸ πνεῦμα τῆς Σπάρτης. Διὰ τὸν Λύσανδρον οὐδὲν τέχνασμα ἦτο κακὸν καὶ οὐδὲν μέσον ἀνήθικον, καὶ ὅμως κατεστράφη ἕνεκα τοῦ ἐπαμφοτερισμοῦ, οὗ ἕνεκεν ἤθελε νὰ συνενώσῃ ἐπὶ τὸ αὐτὸ τὴν ἐπανάστασιν καὶ τὴν νομιμότητα καὶ ἐφέρετο πάντοτε μετέωρος τῇδε κἀκεῖσε μεταξὺ περιδεοῦς μελλήσεως καὶ ἀκατασχέτου ὑπερφροσύνης. Ἴσως δὲ ἡ ἀντίθεσις αὕτη συνέχεται πρὸς ψυχικὴν νόσον καταλαβοῦσαν αὐτὸν, καθ' ἃ λέγεται. κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ βίου [2] καὶ ἐξηγουμένην πιθανῶς ἐκ τῶν πολλαπλῶν ἀπογοητεύσεων τῆς ἐμπαθοῦς αὐτοῦ φιλοδοξίας.

[1] Τὰ κατὰ τὸν Σιληνὸν τὸν ᾄδῃθεν υἱὸν τοῦτον τοῦ Ἀπόλλωνος διηγεῖται ὁ ***Πλούταρχος*** ἐν Βίῳ Λυσάνδρου 26. Κατακολουθεῖ δ' ἐν τούτοις [ἀνδρὸς ἱστορικοῦ καὶ φιλοσόφου λόγῳ αὐτόθι 25, 4], ὅστις εἶνε ἴσως ὁ ***Θεόφραστος***.

[2] Μελαγχολίαν ἐκάλει τὴν νόσον ταύτην τοῦ Λυσάνδρου ὁ Ἀριστοτέλης, ὅστις κατὰ ***Πλούταρχον*** ἐν Βίῳ Λυσάνδρου 2 [ἱστορεῖ καὶ Λύσανδρον οὐκ εὐθὺς, ἀλλὰ πρεσβύτερον ὄντα τῇ μελαγχολίᾳ περιπεσεῖν].

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Τὴν δὲ ὑστεραίαν τοῦ θανάτου τοῦ Λυσάνδρου ἀφίχθη ὁ Παυσανίας μετὰ τῶν Πελοποννησίων. Ὁ βασιλεὺς εἶδε τοὺς νεκροὺς τῶν πεσόντων κειμένους κάτωθεν τῶν τειχῶν τῆς Ἀλιάρτου καὶ ἐγκαταλελειμμένους ἀφυλάκτους εἰς τοὺς πολεμίους, ἐπειδὴ οἱ Φωκεῖς μετὰ τὴν ἀποτυχοῦσαν ἐπιδρομὴν εἶχον διασπαρῇ φυγόντες νύκτωρ εἰς τὴν πατρίδα. Τὸ ὅλον πολεμικὸν σχέδιον εἶχε ναυαγήσει, καὶ ἡ στρατιὰ τοῦ βασιλέως κατελήφθη ὑπὸ ἀπογνώσεως, βλέπουσα ἑαυτὴν μὲν ἀπειλουμένην ὑπὸ πολυαριθμοτέρου ἱππικοῦ καὶ τοὺς Ἀθηναίους δὲ ἀφικομένους ἤδη ἐν τῷ μεταξὺ εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης. Διὰ βραχέων εἰπεῖν τὰ κατὰ τὸν Παυσανίαν εἶχον ὀδυνηρότατα. Ὁ βασιλεὺς ἠδυνάτει νὰ κατορθώσῃ διὰ τῶν ὅπλων καὶ αὐτὴν τὴν ἀπὸ τῶν πολεμίων ἀπελευθέρωσιν τῶν νεκρῶν, τὸ πρῶτον τῶν ἐπιβαλλομένων εἰς αὐτὸν καθηκόντων. Ἠναγκάσθη λοιπὸν μετ' ἀκρόασιν τῆς γνώμης τοῦ πολεμικοῦ συμβουλίου νὰ ζητήσῃ παρὰ τῶν ἐχθρῶν ἀνακωχὴν καὶ εἰρηνικὴν ἀναίρεσιν νεκρῶν. Ἀλλὰ καὶ τούτων ἔτυχεν ὑπὸ τὸν ῥητὸν ὅρον τῆς ἀποχωρήσεως ἐκ τῆς Βοιωτίας. Ἀμελλητὶ δὲ ἠναγκάσθη νἀναζεύξῃ, διωκόμενος καὶ κατ' αὐτὴν τὴν ὑποχώρησιν ὑπὸ τῶν ὑπεροπτικῶν πολεμίων, οἵτινες δὲν ἐπέτρεπον εἰς τὴν ὑποχωροῦσαν στρατιὰν τὴν χάριν προμηθείας τροφῶν δεξιὰ ἢ ἀριστερὰ τῆς λεωφόρου λοξοδρομίαν [1]. Ἐπιστρέψας δὲ εἰς τὴν Σπάρτην, ἔγεινε δεκτὸς ὁ βασιλεὺς μετὰ δυσαρεσκείας φανερῶς ἐκδηλουμένης· ἔψεγον δὲ αὐτὸν οἱ Σπαρτιᾶται ἐπὶ μελλήσει καὶ δειλίᾳ, καὶ ἡ φατρία τοῦ Λυσάνδρου ἐπωφελήθη τὴν δυσμένειαν τοῦ πλήθους, ὅπως τιμωρηθῇ αὐτὸς ἐπὶ τῇ ἀπρονοησίᾳ τοῦ Λυσάνδρου καὶ θεωρηθῇ ὑπεύθυνος τοῦ θανάτου αὐτοῦ. Καὶ ἡ προτέρα δὲ διαγωγὴ τοῦ Παυσανίου ἐν Ἀττικῇ, ἡ ἀνίσχυρος αὐτοῦ ἐπιείκεια πρὸς τὴν δημοκρατίαν τῶν Ἀθηνῶν, ἔδωκεν ἀφορμὰς νέων κατ' αὐτοῦ καταγγελιῶν. Μὴ τολμήσας δὲ νὰ ἐμφανισθῇ πρὸ τοῦ δικαστηρίου, κατεδικάσθη εἰς θάνατον, καὶ ἔφυγεν εἰς τὴν Τεγέαν [2].

[1] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. III, 5, 22 κ. ἑ.

[2] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. [III, 5,] 25· κατὰ δὲ τὸν *Πλούταρχον* ἐν Βίῳ Λυσάν-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Ἐν δὲ τῷ στρατοπέδῳ τῶν πολεμίων ἡ ἀπροσδόκητος ἐπιτυχία εἶχε προκαλέσει ἔκτακτον μεταβολήν. Ὁ κινδυνωδέστατος τῶν ἐχθρῶν εἶχε ποιηθῇ ἐκποδὼν εἰς ἀεί, ἡ Σπάρτη εἶχε ταπεινωθῇ, αἱ Θῆβαι ἐνεφοροῦντο πεποιθήσεως περὶ τῆς νίκης. Δὲν ἦτο λοιπὸν πλέον δυσχερὴς ἡ συνομολόγησις φανερᾶς συμμαχίας ἐναντίον τῆς Σπάρτης. Οἱ Ἀργεῖοι καὶ οἱ Κορίνθιοι, οἵτινες ἤδη ἦσαν σύμφωνοι πρὸς ἀλλήλους, προσεχώρηταν εἰς τοὺς Θηβαίους καὶ τοὺς Ἀθηναίους, ἱδρύθη δὲ κοινὸν συμμαχικὸν ταμεῖον, καὶ συνεστήθη συμμαχικὸν συνέδριον μέλλον νὰ ἑδρεύῃ ἐν Κορίνθῳ καὶ διοικῇ ἐκ τῆς πόλεως ταύτης τὰ τῆς συμμαχίας [1].

Ἐκ δὲ τῆς Κορίνθου ἀνεχώρησαν τότε, ὡς ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Θεμιστοκλέους, οἱ πρέσβεις οἱ μέλλοντες νὰ καλέσωσι καὶ τὰς λοιπὰς πόλεις εἰς τὸν ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας αὐτῶν ἀγῶνα. Ἤδη δὲ εἶχον προσέλθει εἰς τὴν συμμαχίαν οἱ Λοκροί, οἵτινες καὶ μετὰ τῶν Ἀθηναίων εἶχον ὁμολογήσει χωριστὴν συνθήκην [2]· προσεχώρησαν δὲ καὶ οἱ Μαλιεῖς, οὓς εἶχεν ἐξερεθίσει ἡ κτίσις τῆς Ἡρακλείας [3], καὶ αἱ πόλεις τῆς Εὐβοίας, ἐκ δὲ τῶν οἰκούντων τὰ δυτικὰ τῆς Ἑλλάδος οἱ Ἀκαρνᾶνες, οἱ Λευκάδιοι καὶ οἱ Ἀμβρακιῶται, ἅπαντες ὑφιστάμενοι ἤδη ἢ φοβούμενοι ἐν τῷ μέλλοντι τὴν βίαν τῶν Λακεδαιμονίων. Εἰς δὲ τὴν πρὸς τοὺς Σπαρτιάτας πίστιν ἐνέμειναν αἱ ὅλως ἐστερημέναι τῆς ἀνεξαρτησίας πόλεις τῆς Πελοποννήσου καὶ αἱ πόλεις ἐκεῖναι, ἐν αἷς ἦρχον ὀλίγοι πολῖται ἢ τύραννοι, ὧν ἡ ἀρχὴ συνεκρατεῖτο διὰ τῶν σπαρτιατικῶν ὅπλων.

ὄρου 30 εἰς Τεγέαν ἔφυγε κἀκεῖ κατεβίωσεν ἱκέτης ἐν τῷ τεμένει τῆς (Ἀλέας) Ἀθηνᾶς.

[1] *Διοδώρου Σικελιώτου* XIV, 82· πρῶτον μὲν συνέδριον κοινὸν ἐν τῇ Κορίνθῳ συστησάμενοι τοὺς βουλευσομένους ἐπεμπον καὶ κοινῶς διῴκουν τὰ κατὰ τὸν πόλεμον.

[2] Ἴδε [Köhler] ἐν τῷ Hermes Τόμ. V [1871] σ. 2. Ὁ Köhler ἐν ταῖς Mittheilungen des Deutschen archaëologischen Instituts Τόμ. II [1877] σ. 212 ἀπέδειξεν ἐξ ἀπυσπάσματος ἐπιγραφῆς τὴν ὕπαρξιν τρίτης συνθήκης μεταξὺ Ἀθηνῶν καὶ Ἐρετρίας, προελθούσης καὶ ταύτης ἐκ τοῦ κορινθιακοῦ πολέμου.

[3] [Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Γ' σ. 173] καὶ Τόμ. Δ' σ. 235.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Ἡ κορινθιακὴ συμμαχία ἐκάλεσε τοὺς Ἕλληνας εἰς ἐλευθέρωσιν ἀπὸ πάσης πιέσεως. Καὶ εἶχε μὲν ἱδρυθῆ διὰ χρήματος περσικοῦ, ἀλλ' ὑπεστηρίζετο ὅμως ὑπὸ τῆς γνώμης τοῦ ἔθνους· κατὰ ταῦτα δὲ δὲν ἦτο συμμαχία χωριστή, οἵαν ὑπελάμβανεν αὐτὴν ἡ Σπάρτη, ἀλλὰ συμμαχία ἐθνική, καὶ διὰ τοῦτο ηὐξήθη ταχέως εἰς δύναμιν ἀνεγνωρισμένην, ἧς ἐπεκαλοῦντο τὴν βοήθειαν οἱ Ἕλληνες προκειμένης τῆς διὰ τῶν ὅπλων προστασίας τῆς πολιτικῆς αὐτῶν ἐλευθερίας. Ὡς ἀντίπαλος δὲ τῆς τυραννίδος ἀντικατέστησεν ἡ συμμαχία αὕτη τὴν ἀρχαίαν Σπάρτην.

Τοῦτο δὲ συνέβη ἐν Θεσσαλίᾳ, ἔνθα Μήδιος ὁ δυνάστης τῆς Λαρίσης εὑρίσκετο ἀπὸ ἐτῶν ἐν ἀνταγωνισμῷ πρὸς τὸν τύραννον τῶν Φερῶν Λυκόφρονα [1]. Ὁ δὲ Λυκόφρων, ὑποστηριζόμενος ὑπὸ τῆς Σπάρτης, ἐνίκησε. Διό, ὅτε οἱ Λαρισαῖοι ἤκουσαν τὰ περὶ τῆς ἀντισπαρτιατικῆς συμμαχίας, ἐζήτησαν τὴν βοήθειαν αὐτῆς, κατώρθωσαν δὲ λαβόντες παρ' αὐτῆς ἐπικουρίαν δισχιλίων ἀνδρῶν νὰ κυριεύσωσι τὴν Φάρσαλον, ἧς ἡ ὀχυρὰ ἀκρόπολις κατείχετο ὑπὸ Λακεδαιμονίων. Ἡ Ἡράκλεια, τὸ ὀχυρὸν τοῦτο παρὰ τὰς Θερμοπύλας ἔρυμα τῶν Σπαρτιατῶν, ἐκυριεύθη, καὶ ἡ χώρα αὐτῆς ἀπεδόθη εἰς τοὺς ἀρχαίους κατοίκους [2]. Αἱ δὲ πόλεις καὶ τὰ φῦλα τῆς Θεσσαλίας προσεχώρησαν εἰς τὴν συμμαχίαν, καὶ οἱ Φωκεῖς, στρατηγούμενοι ὑπὸ Σπαρτιατῶν, ὑπέστησαν δεινὴν ἧτταν παρὰ τὴν Νάρυκα. Ἐντὸς δὲ ὀλίγων μηνῶν ἡ δύναμις τῆς Σπάρτης ἐν τῇ μέσῃ καὶ τῇ βορείῳ Ἑλλάδι εἶχε σχεδὸν ἐντελῶς ἐκλίπει, καὶ ἡ νέα συμμαχία ἐθεωρεῖτο ὡς ἡ καθ' αὐτὸ ἑλληνικὴ ἀρχὴ ἀπὸ τῶν ὁρίων τῆς Λακωνικῆς μέχρις αὐτοῦ τοῦ Ὀλύμπου· διέθετε δὲ στρατιὰν ἑτοιμοπόλεμον δεκαπεντακισχιλίων ἀνδρῶν, καὶ κατεῖχε τὰς παρόδους τοῦ ἰσθμοῦ. Ἡ δὲ Σπάρτη ἦτο περικεκλει-

[1] *Διοδώρου Σικελιώτου* XIV, 82· Μηδίου τοῦ τῆς Λαρίσης δυναστεύοντος διαπολεμοῦντος πρὸς Λυκόφρονα τὸν Φερῶν τύραννον.

[2] Οἱ Λάκωνες τὸ γένος οἰκήτορες ἐφρονεύθησαν, οἱ δὲ λοιποὶ Πελοποννήσιοι ἁπλῶς ἐδιώχθησαν, οἱ δὲ ὑπὸ τοῦ Ἱππίδου ἐξωσθέντες Τραχίνιοι κατήχθησαν παρὰ τῶν Βοιωτῶν ἡγουμένου τοῦ Ἰσμηνίου. Ἴδε *Διοδώρου Σικελιώτου* XIV, 82 κ. ἑ. Πρβλ. Weil ἐν τῷ Hermes Τόμ. VII [1873], σ. 383.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

σμένη, πρὸς δὲ τούτοις καὶ αὐτοὶ αὐτῆς οἱ οἰκήτορες καὶ οἱ λοιποὶ σύμμαχοι ἦσαν ἐπισφαλεῖς. Οἱ Σπαρτιᾶται εἶχον περιπλακῆ εἰς πόλεμον ἐν τῇ ξένῃ, οὗ ἡ περαιτέρα ἐξέλιξις ἦτο ἀπρόβλεπτος. Καὶ δὴ τὰ λαμπρὰ πολεμικὰ κατορθώματα, ὧν ἦσαν πλήρεις αἱ ἐκθέσεις τοῦ Ἀγησιλάου, οὐδεμίαν ἐπήνεγκον διαρκῆ ἐπιτυχίαν, οὐδὲ κἂν ἀπήλλαξαν τὴν Σπάρτην τοῦ ἀπὸ τοῦ φοινικικοῦ στόλου φόβου. Ὁ δὲ φόβος οὗτος ηὐξάνετο, ὅτε ἀνελογίζοντο, ὅτι κατὰ τὸν χρόνον τοῦ πρὸς τὴν χωριστὴν συμμαχίαν πολέμου ἠδύνατο νὰ πλεύσῃ εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Ἑλλάδος καὶ νὰ συμπράξῃ μετὰ τῶν πολεμίων. Διὸ κατηρῶντο τὴν ὅλην ἐκείνην ὑπερπόντιον περιπλοκὴν εἰς ἣν εἶχον ἀναμιχθῆ, καὶ ἔσπευσαν ὅτι τάχιστα νὰ κελεύσωσι τὴν ἀσιατικὴν στρατιὰν νὰναζεύξῃ.

Τὸ δ' ἔαρ τοῦ 394 π. Χ. (Ὀλυμπ. 396, 2) κατέφθασεν ὁ ἄγγελος τῶν ἐφόρων τὸν βασιλέα, στρατοπεδεύοντα παρὰ τὰ Ἄστυρα τῆς Μυσίας καὶ παρασκευαζόμενον νὰ ἐπιχειρήσῃ τὰς στρατείας ἐκείνας, δι' ὧν ἔμελλε νὰ μετατεθῇ ὁ πόλεμος εἰς τὰ ἐνδότερα καὶ νὰ κλονηθῇ τὸ βασίλειον τοῦ μεγάλου βασιλέως ἐν αὐτῷ τῷ κέντρῳ. Ἐν μέσῳ δὲ τῆς νίκης εἶδεν ἑαυτὸν ὁ Ἀγησίλαος ἡττηθέντα ὑπὸ τῶν ἐκηβόλων ὅπλων τοῦ Τιθραύστου, καὶ ἠναγκάσθη μετὰ μεγίστης θλίψεως νὰ τραπῇ εἰς ὑποχώρησιν, ἥτις τοὺς μὲν πολεμίους ἀπήλλαξε διὰ μιᾶς παντὸς κινδύνου, ἐματαίωνε δὲ ἁπάσας τὰς ὑπὸ τοῦ βασιλέως συνδεθείσας συμμαχίας, αὐτὸν δὲ καὶ τὴν στρατιὰν ἦγεν εἰς πεδίον πολέμου, ἐν ᾧ οἱ μὲν ἀγῶνες ἔμελλον νὰ ὑπάρξωσι βαρεῖς, ἀλλ' ἄνευ δόξης, ἀνέμενον δὲ αὐτὸν μόχθοι μεγάλοι ἄνευ λαφύρων. Ἐπειράθη δὲ νὰ πραύνῃ τὴν ἀτυχίαν φανταζόμενος μὲν αὐτὸς, ἐπαγγελλόμενος δὲ καὶ εἰς τοὺς ἄλλους ταχεῖαν ἐπιστροφήν [1]. Ἔπραξε δὲ καὶ πᾶν τὸ δυνατὸν, ὅπως συγκρατήσῃ ὡς δυνατὸν πλείστας τῶν κτηθεισῶν ἤδη ὠφελειῶν. Πλὴν δὲ τοῦ στόλου ἔμελλε κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἀπουσίας αὐτοῦ νὰ ὑπερασπίζῃ τὰς παραλίας πόλεις στρατιὰ τετρακισχιλίων ἀνδρῶν ὑπὸ τὸν Εὔξενον, καὶ δὴ προώρι-

[1] Ξενοφῶντος Ἑλλην. IV, 2, 3.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροια

σε πρὸς τοῦτον τὸν σκοπὸν στρατιώτας ἀξιοπίστους ἐξ Εὐρώπης, συμπαραλαβὼν μεθ' ἑαυτοῦ τοὺς ἐκ τῶν ἀσιατικῶν πόλεων στρατευομένους. Ἔπραξε δὲ ταῦτα, τοῦτο μὲν θέλων διὰ τῆς μεθ' ἑαυτοῦ στρατεύσεως τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων νὰ ἔχῃ ἀσφαλεῖς καὶ τὰς πόλεις καὶ συντηρήσῃ μὲν τὴν νεωστὶ παγιωθεῖσαν περὶ τὰ πολεμικὰ ἄσκησιν τῶν ἐν Ἀσίᾳ Ἑλλήνων, ἐθίσῃ δ' αὐτοὺς εἰς τὴν μετὰ σπαρτιατικῶν δυνάμεων σύμπραξιν, τοῦτο δ' ἐπιθυμῶν πρὸ πάντων νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ἑκατέρωθεν τοῦ Αἰγαίου κυριαρχίαν τῆς Σπάρτης, ἧς ἡ ἀνίδρυσις ἦτο ἡ μεγίστη αὐτοῦ δόξα. Κατώρθωσε δὲ μετὰ μεγάλης δεξιότητος νὰ προκαλέσῃ ἅμιλλαν τῶν πόλεων περὶ τὴν παρασκευὴν τοῦ ἐπιβάλλοντος ἑκάστῃ μέρους στρατιωτῶν, καὶ ἠδυνήθη νὰ διαπεραιωθῇ κατὰ τὸν Ἰούλιον τὸν Ἑλλήσποντον μετὰ μεγάλης καὶ εὐπρεποῦς στρατιᾶς [1].

Ἐν τούτῳ δὲ τῷ μεταξὺ ὁ ἀγὼν ἐν τῇ ἐντεῦθεν Ἑλλάδι εἶχε προβῇ ἐγγύτερον πρὸς αὐτὴν τὴν ἕδραν τῆς σπαρτιατικῆς ἀρχῆς, καὶ ἀπὸ βοιωτικοῦ πολέμου εἶχε μεταβληθῇ εἰς πόλεμον κορινθιακόν. Καὶ δὴ αἱ βόρειοι τῆς συμμαχίας πόλεις μόνον σκοπὸν εἶχον τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν ἰδίων χωρῶν ἀπὸ τοῦ ζυγοῦ τῆς Σπάρτης καὶ τὸν εἰς τὴν Πελοπόννησον περιορισμὸν τῶν Λακεδαιμονίων, τῶν γεωγραφικῶν ὁρίων γινομένων πάλιν καὶ συνόρων πολιτικῶν τῆς σπαρτιατικῆς ἀρχῆς. Νέαν λοιπὸν ἀπέκτων κατὰ ταῦτα σημασίαν αἱ πάροδοι τοῦ ἰσθμοῦ, καὶ ἀπέβαινε σπουδαιοτάτη ἡ παρὰ τῶν Κορινθίων κατοχὴ τῶν τριῶν ἐκ τῆς Πελοποννήσου ἐξόδων, τῶν στενῶν τῶν Κεγχρεῶν, τῆς φάραγγος τοῦ Ἀκροκορίνθου καὶ ἰδίως τῆς εὐρείας θυρὶς μεταξὺ Κορίνθου καὶ Λεχαίου. Πράγματι δ' αἱ ἔξοδοι αὗται ἦσαν συγχρόνως αἱ πρόσοδοι πρὸς τὰς βορείους χώρας καὶ κοινὸν αὐτῶν ἀμυντήριον, ἐπειδὴ πέραν τοῦ ἰσθμοῦ ἦσαν ἐκτεθειμέναι εἰς τὰς στρατείας τῶν πολεμίων· κυρίως δ' αἱ Ἀθῆναι, ἐφ' ὅσον ἦσαν ἐστερημέναι τῶν ἰδίων τειχῶν, εἶχον μεγίστην ἀνάγκην τῆς ἀμύνης τῶν τειχῶν τοῦ ἰσθμοῦ. Οὕτω δὲ συνέπιπτον τὰ συμφέροντα τῶν Ἀθηναίων καὶ

[1] [*Ξενοφῶντος Ἑλλην.* IV, 2, 5-8].

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τῶν Θηβῶν, καὶ πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ πολεμικοῦ αὐτῶν προγράμματος ἐστήριζον πάσας τὰς ἐλπίδας εἰς τὴν ἀνέκαθεν ὑφισταμένην ἀντιπάθειαν τῶν Πελοποννησίων ἐναντίον στρατιῶν πέραν τοῦ ἰσθμοῦ καὶ εἰς τὴν περὶ τὸ πολιορκεῖν δεξιότητα τῶν Σπαρτιατῶν.

Ἀλλ' οἱ Πελοποννήσιοι δὲν ἠδύναντο νὰ εἶνε σύμφωνοι πρὸς τὰ συμφέροντα ταῦτα τῶν βορείων συμμάχων. Ἄλλως δὲ ἡ Κόρινθος ἔκειτο ἐκτὸς τῆς γραμμῆς τῆς ἀμύνης, ἔτι δὲ ὀλιγώτερον τῆς Κορίνθου ἦτο ἀσφαλὲς τὸ Ἄργος. Πόλεμος μακρὸς, μὴ παρέχων προσδοκίας κρίσεως τοῦ ἀγῶνος καὶ διεξαγόμενος ἐπὶ ἐδάφους κορινθιακοῦ, οὐδαμῶς ἠδύνατο νὰ εἶνε ἐπωφελὴς εἰς πόλιν ἐμπορικὴν οἵα ἡ Κόρινθος, ἧς κυριώτατον συμφέρον ἦτο ἐλευθέρα ἐπικοινωνία μετὰ τῆς μεσογαίας καὶ τῆς ξένης. Εἰκότως λοιπὸν οἱ Κορίνθιοι ἐπεθύμουν ταχεῖαν κρίσιν τοῦ πολέμου, ἤτοι ταπείνωσιν τῆς Σπάρτης, δυναμένην νὰ ἐπέλθῃ μόνον ἐν αὐτῇ τῇ Σπάρτῃ, καὶ διὰ ταῦτα ὁ Τιμόλαος προέτεινεν ἐν τῷ συνεδρίῳ ἄμεσον ἐπίθεσιν κατὰ τῶν πολεμίων. Οἱ Σπαρτιᾶται ἦσαν ἔτι ἀποτεθαρρυμένοι, ὁ δὲ Λύσανδρος εἶχεν ἀποθάνει, καὶ ὁ Ἀγησίλαος εὑρίσκετο μακράν. Κατὰ ταῦτα ἡ εὐκαιρία ἦτο καταλληλοτάτη τώρα πρὸς τοιαύτην ἐπίθεσιν. Οἱ θέλοντες, εἶπε, νὰ προφυλαχθῶσιν ἀπὸ ἐπιθέσεως σφηκῶν δὲν περιμένουσι βεβαίως νὰ θηράσωσιν αὐτοὺς ἐξορμῶντας ἐκ τῆς φωλεᾶς, ἀλλὰ προσφέρουσι πῦρ ἔτι ὄντων ἔνδον· καὶ οἱ θέλοντες δὲ νὰ διαβῶσι ποταμὸν πράττουσι τοῦτο ὅσον τὸ δυνατὸν πλησιέστερον τῶν πηγῶν αὐτοῦ. Οὕτω πρέπει νὰντεπεξέλθωσι καὶ κατὰ τῶν πολεμίων πρὶν ἢ οὗτοι ἐνισχυθῶσι δι' ἐπικουριῶν [1]. Ἀλλ' ὅμως ἡ φατρία τῶν τοιαῦτα φρονούντων δὲν ὑπερίσχυσεν· ἐξηκολούθησαν δὲ κρατοῦσαι ἐν τῇ συμμαχίᾳ, ἄνευ ἄλλης ὁλοσχεροῦς ἐκνικήσεως πάσης ἀντιστάσεως, αἱ Θῆβαι, αἵτινες ἦσαν ἡ ἰσχυροτάτη τῶν πόλεων τῆς συμμαχίας καὶ εἶχον κατορθώσει ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Ἰσμηνίαν, τὸν νικηφόρον ἐν Θεσσαλίᾳ βοιωτάρχην, ἁπάσας τὰς ἀξίας λόγου ἐπιτυχίας.

[1] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. IV, 2, 11.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροια

Καὶ μεταξὺ δὲ αὐτῶν τῶν Πελοποννησίων συμμάχων ὑπῆρχον ὀξεῖαι ἀντιθέσεις. Καὶ οἱ μὲν δημοκρατικοὶ οἱ ὑποδαυλίσαντες τὸν πόλεμον διεγίνωσκον τὴν μικρότητα τῶν πόλεων ὡς τὸ κύριον αἴτιον τῆς ἐπικρατήσεως τῶν Σπαρτιατῶν, καὶ διὰ ταῦτα ὑπερεμάχουν τῆς οἰκειότητος καὶ συμμαχίας πρὸς ἄλλας πόλεις καὶ ἀπῄτουν τὴν συγκρότησιν εὐρυτέρων συμμαχιῶν· ἡ δὲ ἀριστοκρατικὴ φατρία ἐνέμενε στερρῶς εἰς τὴν αὐτονομίαν τῶν πόλεων ἑκάστων. Τοῦτο δὲ συνέβαινε μάλιστα ἐν Κορίνθῳ, ἔνθα ἡ ῥῆξις τῶν φατριῶν ηὐξάνετο ἔτι μᾶλλον ἕνεκα τῶν μεγάλων ζημιῶν ἃς ὑφίσταντο οἱ πολῖται διὰ τοῦ πολέμου. Καὶ ἐν μὲν ταῖς ἄλλαις πόλεσι τῆς συμμαχίας ταῖς συμμετεχούσαις τοῦ πολέμου ἠδύναντο νὰ καλλιεργηθῶσιν ἡσύχως οἱ ἀγροί, μόνη δὲ ἡ Κόρινθος ὑφίστατο ἀντὶ πασῶν τῶν ἄλλων τὰ βάρη τοῦ πολέμου. Ἡ δ' ἐπὶ τούτῳ δυσαρέσκεια ὠφέλει τοὺς ἀριστοκρατικούς, οἵτινες ἤθελον εἰρήνην μετὰ τῆς Σπάρτης, καὶ καθίστανε δυσχερῆ τὴν ἐν τῷ πολεμικῷ συμβουλίῳ ὁμοφωνίαν. Τέλος ἡ συμμαχία εἶχε πάντα ἐκεῖνα τὰ τρωτὰ τὰ συνήθη εἰς συμμαχίας δευτερευουσῶν πόλεων μὴ ἠσκημένων περὶ τὸ ἐπιδιώκειν ἴδιον πολιτικὸν πρόγραμμα καὶ ἀναγκαζομένων ὑπὸ ἰδίων περιστάσεων νὰ συμπράττωσι μετ' ἄλλων πόλεων, μεθ' ὧν δὲν εἶνε εἰθισμέναι νὰ συνεργάζωνται καὶ μόνον ἰδιά τινα συμφέροντα ἔχουσι κοινά. Ἐν δὲ τῇ συμμαχίᾳ ἐκείνῃ ὑπῆρχον ἐπὶ πλέον καὶ πόλεις μέχρις ἐκείνου τοῦ χρόνου ἐχθρικῶς πρὸς ἀλλήλας διακείμεναι καὶ διὰ τοῦτο μετὰ μεγάλης δυσχερείας δυνάμεναι νὰ συνεννοηθῶσι περὶ κοινῆς συμπράξεως.

Οἱ δὲ Σπαρτιᾶται οὐδαμῶς ἦσαν διατεθειμένοι νὰ μείνωσιν ἀπαθεῖς θεαταὶ τοῦ ἐν τῇ Πελοποννήσῳ ἀποκλεισμοῦ αὐτῶν τόσῳ μᾶλλον, καθ' ὅσον ἐν περιπτώσει μακροτέρας ἀναβολῆς ἠδύναντο νὰποστῶσι καὶ ἄλλοι σύμμαχοι. Διὸ ἐστράτευσαν ὑπὸ τὸν Ἀριστόδημον εἰς τὴν Ἀρκαδίαν, ὅπως συμπαραλάβωσι τὸ ἐπιβάλλον μέρος στρατιωτῶν τῆς Μαντινείας καὶ τῆς Τεγέας. Ἴσως δὲ κατὰ ταύτην τὴν περίστασιν ἀπεπειράθησαν τῆς ἐναντίον τοῦ Ἄργους ἐπιδρομῆς ἐκείνης, ἥτις ἀπεκρούσθη παρὰ τὴν Οἰνόην διὰ τῆς βο-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ηθείας Ἀθηναίων ἐπικούρων [1]. Ἀπὸ δὲ τῆς Μαντινείας δὲν ἐπορεύθησαν εἰς τὸν ἰσθμὸν διὰ τῶν κατ' εὐθεῖαν ὁδῶν, ἅτε πιθανῶς φοβούμενοι ἐνέδραν ἐν ταῖς στενοπορίαις, ἀλλὰ προέβησαν διὰ μεγάλης λοξοδρομίας ἀνὰ τὰς ἀκτὰς τοῦ κορινθιακοῦ κόλπου [2] πρὸς τὴν χώραν ἥτις εἰκότως ἔμελλε νὰποβῇ ἡ κονίστρα τοῦ πολέμου, καὶ ἐξέλεξαν ὡς στρατήγιον τὴν Σικυῶνα. Δύο ἄξιαι λόγου στρατιαὶ ἵσταντο ἐκεῖ ἀντίπαλοι ἀλλήλων. Καὶ οἱ μὲν ὁπλῖται ἀνήρχοντο πιθανῶς ἑκατέρωθεν εἰς εἰκοσακισχιλίους, ὑπέρτερος δὲ ἦτο ὁ ἀριθμὸς τῶν ἱππέων καὶ ψιλῶν τῶν συμμάχων. Ἀλλὰ, καίπερ ἀνωτέρας ἔχοντες δυνάμεις, οἱ σύμμαχοι ἐστεροῦντο σθεναρᾶς ἡγεσίας, καὶ δὲν ἦσαν σύμφωνοι οὔτε περὶ τῆς παρατάξεως οὔτε περὶ τῆς στρατηγίας, καὶ ταῦτα πιθανῶς διότι δὲν ἤθελον νὰ παραχωρήσωσι τὴν ἡγεμονίαν εἰς τοὺς Κορινθίους, καίπερ μαχόμενοι ἐν τῇ χώρᾳ αὐτῶν Τῶν δὲ Σπαρτιατῶν ἡγεῖτο ὁ Ἀριστόδημος ὁ ἡγεμὼν τοῦ βασιλέως Ἀγησιπόλιδος, ὅστις εἶχε διαδεχθῇ τὸν καταλυθέντα Παυσανίαν.

Περὶ δὲ τὰ μέσα τοῦ θέρους τοῦ 394 π. Χ. συνηντήθησαν αἱ στρατιαὶ παρὰ τὴν Νεμέαν, χαράδραν, ἥτις μακρὰν τῶν πηγῶν ἀπετέλει οἱονεί τινα φυσικὴν τάφρον χωρίζουσαν τὴν Κορινθίαν καὶ τὴν Σικυωνίαν. Οἱ δὲ Θηβαῖοι ἐξώρμησαν ἐν σπουδῇ ἐναντίον τῶν ἀντιπαρατεταγμένων Ἀχαιῶν καὶ διέλυσαν οὕτω τὴν συνοχὴν τῆς παρατάξεως τῶν συμμάχων· οὕτω δὲ οἱ μὲν Ἀθηναῖοι, οἵτινες συνηγωνίζοντο ὑπὸ τὸν Θρασύβουλον, ἀνερχόμενοι εἰς ἑπτακισχιλίους, ἐκυκλώθησαν ὑπὸ τῶν Σπαρτιατῶν, αἱ δὲ λοιπαὶ στρατιαὶ ἀπεκρούσθησαν ἐν μεγάλῃ ταραχῇ. Ἡ δὲ ταλαιπω-

[1] *Παυσανίου* I, 15, 1. Εἰς τὸ αὐτὸ γεγονὸς ἀναφέρει ὁ Köhler δι' εὐφυοῦς συνδυασμοῦ ἐν τῷ Hermes Τόμ. V [1871] σ. 5 τὸ χωρίον τοῦ *Παυσανίου* (X, 10, 4) καθ' ὃ ἐν Οἰνόῃ τῇ Ἀργείᾳ [αὐτοί τε] (Ἀργεῖοι) καὶ Ἀθηναίων ἐπίκουροι Λακεδαιμονίους ἐνίκησαν.

[2] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. IV, 2, 13· ἐξῆσαν τὴν ἀμφίαλον. Ὁ δὲ Herbst ἐν τοῖς Neue Jahrbücher für Philologie Τόμ. LXXVII, σ. 690 προτείνει τὴν γραφὴν ἀμφὶ Ἀλέαν. Ἴσως δὲ γραπτέον ἀγχίαλον. Τῆς δ' ἐννοίας τοῦ χωρίου πιστεύω ὅτι ἀντελήφθην ὀρθῶς ἀνωτέρω.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ρία ηὐξήθη, ὅτε τὰ φεύγοντα στίφη ἔφθασαν εἰς τὰς πύλας τῆς Κορίνθου, καὶ εὗρον αὐτὰς κεκλεισμένας ὑπὸ τῶν λακωνιζόντων· μόνον δὲ μετά τινα χρόνον κατώρθωσαν νὰ ἐκβιάσωσι τὴν εἴσοδον καὶ εὕρωσιν ἄσυλον ἐντὸς τοῦ περιβόλου τῶν τειχῶν[1]. Καὶ εἶχον μὲν ὑποστῇ οἱ σύμμαχοι μεγάλας ἀπωλείας, ἀλλ' ἠδυνήθησαν ὅμως νὰ κρατήσωσι τὴν θέσιν αὐτῶν, κυριαρχοῦντες τῶν στενῶν ὡς καὶ πρότερον. Ὁ δὲ Ἀριστόδημος ἐθεώρησε συνετὸν μηδεμίαν τό γε νῦν ἔχον νὰ ἐπιχειρήσῃ ἐπίθεσιν, ἅτε προσδοκῶν μεταβολὴν τῶν πραγμάτων ἐπὶ τὸ βέλτιον ἕνεκα τῆς ἀναμενομένης εἰς τὸ πεδίον τοῦ πολέμου ἀφίξεως τοῦ ἤδη καταβαίνοντος Ἀγησιλάου.

Πράγματι οὐδ' ἐν τῇ βορείῳ Ἑλλάδι ἡ δύναμις καὶ ἡ ἐπίδρασις τῆς χωριστῆς συμμαχίας, καίπερ ταχέως αὐξηθείσης, ὑπῆρξε τοιαύτη, ὥστε νὰ δυνηθῇ νὰ παρακωλύσῃ τὴν πορείαν τοῦ βασιλέως, ὅστις προεχώρει ἀκατάσχετος[2]. Εὐκόλως ἠδύνατο νὰ διαγνωσθῇ ἡ πολεμικὴ πεῖρα ἣν αὐτός τε καὶ ἡ στρατιὰ αὐτοῦ εἶχον ἀποκτήσει ἀπὸ τῶν μακρῶν πέραν τοῦ Αἰγαίου ἀγώνων. Ἀληθῶς ἐδείκνυον δεξιότητα καὶ ἀντοχὴν περὶ τὰς πορείας πρωτοφανῆ μέχρις ἐκείνου τοῦ χρόνου. Ἕνεκα δὲ πολλῶν κοινῶν χειμερινῶν καὶ θερινῶν στρατιῶν εἶχον ἀποκτήσει συμπαγῆ συνάφειαν καὶ ἀδελφότητα συσκήνων καὶ ἀρίστην πειθαρχίαν ὑπὸ στρατηγοὺς δεδοκιμασμένους. Εἶχον ἐθισθῇ νὰ προμηθεύωνται ἀπανταχοῦ τὰ πρὸς ζωάρκειαν, νὰ ὑπερνικῶσι πᾶν πρόσκομμα, νὰ

[1] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. IV, 2, 8 κ. ἑ. *Διοδώρου Σικελιώτου* XIV, 83. *Δυσίου* [Ὑπὲρ Μαντιθέου] 15. *Δημοσθένους* [Πρὸς Λεπτίνην] 52, παρ' ᾧ καλεῖται ἡ μεγάλη μάχη πρὸς Λακεδαιμονίους ἡ ἐν Κορίνθῳ. *Ξενοφῶντος* Ἀγησίλ. 7, 5, ἔνθα ὀνομάζεται ἡ ἐν Κορίνθῳ μάχη. Ὁ δὲ χρόνος καθ' ὃν συνέβη ἡ μάχη καθορίζεται ἐκ τῶν λεγομένων παρὰ τοῦ *Ἀριστείδου* (Τόμ. Β' σ. 370 ἐκδ. Dindorf) τῆς ἐν Κορίνθῳ μάχης καὶ τῆς ἐν Λεχαίῳ μέσος ἄρχων Εὐβουλίδης. Κατὰ ταῦτα ἡ πρώτη μάχη συμπίπτει πρὸς τὸ ἔτος τῆς ἀρχῆς τοῦ Διοφάντου, ὅπερ τελευτᾷ τὴν 14 Ἰουλίου 394 π. Χ. Πρβλ. Kirchner De Andoc idis] quae fertur tert ia] orat [ione] σ. 19. Τὸ δὲ ἄγγελμα περὶ τῆς μάχης ταύτης περιῆλθεν εἰς τὸν Ἀγησίλαον ἐν Ἀμφιπόλει (*Ξενοφῶντος* Ἑλλην. IV, 3, 1). Κατὰ ταῦτα συνέβη ἡ μάχη μεσοῦντος τοῦ Ἰουλίου, σχεδὸν συγχρόνως πρὸς τὴν παρὰ τὴν Κνίδον, περὶ ἧς ἴδε κατωτέρω σ. 288.

[2] Ὁ Ἀγησίλαος ἐτράπη τὴν αὐτὴν ὁδὸν καὶ ὁ Ξέρξης. Ἴδε *Διοδώρου Σικελιώτου* XIV, 83.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ποιῶνται τὴν προσήκουσαν ἑκάστοτε χρῆσιν δόλου καὶ βίας. Οὕτως ὁ Ἀγησίλαος ἠδυνήθη νὰ διέλθῃ αἰσίως διὰ τῆς ἐχθρικῶς πρὸς τοὺς Σπαρτιάτας διακειμένης Θεσσαλίας, κατώρθωσεν ἄνευ δυσχερείας νὰ προσελκύσῃ τοὺς Φωκεῖς καὶ τοὺς Ὀρχομενίους, τοὺς γείτονας τούτους, ἀλλ' ἐχθροὺς τῶν Θηβῶν, καὶ εὑρέθη τριάκοντα ἡμέρας μετὰ τὴν διάβασιν τοῦ Ἑλλησπόντου, τὴν 14 Αὐγούστου, ἥτις ἡμέρα ὁρίζεται ἀσφαλῶς διά τινος ἐκλείψεως ἡλίου, ἑτοιμοπόλεμος ἐν Βοιωτίᾳ.

Τότε δὲ μόλις μέρος τῶν συμμάχων, διαβὰν τὸν Ἑλικῶνα, ἦλθεν εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Κορωνείας· ἐκεῖ δέ, ἐνισχυθέντες δι' ἐπικουριῶν ἐκ Βοιωτίας καὶ τῶν περικειμένων χωρῶν, ἐστρατοπέδευσαν παρὰ τὸν ναὸν τῆς Ἰτωνίας Ἀθηνᾶς, τὸ κοινὸν ἱερὸν τῆς χώρας, ἐν τῷ αὐτῷ ἐκείνῳ χωρίῳ ἔνθα οἱ Βοιωτοὶ πρὸ ἐτῶν πεντήκοντα καὶ τριῶν εἶχον ἤδη ποτὲ ἀγωνισθῇ ἐπιτυχῶς ὑπὲρ τῆς ἑαυτῶν αὐτονομίας [1]. Ὁ δὲ Ἀγησίλαος προεχώρησεν ἀπὸ τοῦ Κηφισοῦ, καὶ παρετάχθη πρὸς μάχην· καὶ τὸ μὲν δεξιὸν κέρας τῆς στρατιᾶς αὐτοῦ ἀπετέλουν οἱ Λακεδαιμόνιοι, τὸ δὲ μέσον οἱ ἐξ Ἀσίας στρατιῶται καὶ τὸ ἀριστερὸν κέρας οἱ Φωκεῖς καὶ οἱ Ὀρχομένιοι. Οὗτοι δὲ ἦσαν ἀντιμέτωποι τῶν Θηβαίων, καὶ παρ' αὐτοὺς ἵσταντο οἱ Ἀθηναῖοι, κατέχοντες τὸ κέντρον τῆς παρατάξεως μετὰ καὶ τῶν λοιπῶν συμμάχων, καὶ ἔπειτα εἵποντο οἱ Ἀργεῖοι κατὰ τὸ ἀριστερὸν κέρας. Ἦσαν δ' αἱ ἀντίμαχοι στρατιαὶ περίπου ἰσόπαλοι ἀλλήλων, μόνον δὲ ὁ Ἀγησίλαος εἶχε πλείονας ψιλούς. Ἀλλ' οἱ μὲν σύμμαχοι ἦρχοντο ἐξ ἥττης, ἐστεροῦντο δὲ καὶ ἐν Βοιωτίᾳ ἀσφαλοῦς ἡγεσίας, οἱ δὲ ἀντίπαλοι ἦσαν εἰθισμένοι μόνον εἰς τὸ νικᾶν, ἐστρατηγοῦντο ὑπὸ ἀνδρῶν δοκιμωτάτων περὶ τὴν πολεμικὴν τέχνην καὶ ἦσαν τὸ πλεῖστον παλαίμαχοι, οἷοι πρὸ πάντων οἱ Κύρειοι.

Καὶ ἐν τῇ μάχῃ δὲ ταύτῃ σπεύσαντες οἱ Θηβαῖοι ἐξώρμησαν

[1] Ἐν Θεσσαλίᾳ συνεκροτήθη μάχη μεταξὺ Πραντὸς καὶ Ναρθακίου. Ἴδε *Ξενοφῶντος Ἑλλην.* IV, 3, 3 κ. ἑ.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τῆς παρατάξεως καὶ ἀπέκρουσαν τὸ εὐώνυμον κέρας τῶν πολεμίων. Ὁ δὲ ἀγὼν διεσπάσθη εἰς τρεῖς μάχας· καὶ δὴ, καθ' ἣν ὥραν οἱ προελάσαντες Θηβαῖοι ἐπέπιπτον ἤδη κατὰ τῆς τάξεως τῶν Λακεδαιμονίων, εἶδον τὰς δύο ἄλλας μοίρας τῆς συμμαχικῆς στρατιᾶς ἡττηθείσας, ἀποκρουσθείσας ἐκ τοῦ πεδίου τῆς μάχης καὶ φευγούσας πρὸς τὰ ὑψώματα τοῦ Τιλφωσσίου ὄπισθεν τῆς Κορωνείας. Οἱ δὲ Θηβαῖοι, μὴ δυνάμενοι πλέον νὰ ἐξακολουθήσωσι μόνοι τὸν ἀγῶνα, ἠθέλησαν νὰ συνεννοηθῶσι μετὰ τῶν συμμαχητῶν, διασπῶντες τὰς τάξεις τῶν πολεμίων. Ἀλλὰ τότε ἀντεπεξῆλθε κατ' αὐτῶν ὁ Ἀγησίλαος μετὰ συμπάσης τῆς στρατιᾶς, χαίρων τὰ μέγιστα, ὅτι ἔβλεπεν ἐνώπιον ἑαυτοῦ μόνους τοὺς μισητοτάτους ἁπάντων τῶν Ἑλλήνων καὶ διακαιόμενος ὑπὸ τοῦ πόθου νὰ ἐκδικήσῃ δι' αἱματηρᾶς νίκης τὰς ὕβρεις ἃς εἶχεν ὑποστῆ παρ' αὐτῶν. Ἀντὶ δὲ νὰ κυκλώσῃ αὐτοὺς ἐκ πλαγίων, παρὰ τὴν γνώμην τοῦ Ξενοφῶντος διὰ προσβολῆς τῆς ὅλης στρατιᾶς κατὰ μέτωπον ἠνάγκασεν αὐτοὺς εἰς ἀπεγνωσμένον ἀγῶνα. Ἐπῆλθε δὲ τότε φοβερὰ συμπλοκή. Ὁ βασιλεὺς εὑρίσκεται ἐν τῷ μέσῳ πυκνοτάτου πλήθους, [ἐν ᾧ οἱ ἀγωνιζόμενοι κατὰ τὴν βραχυτάτην, ἀλλὰ γραφικωτάτην ἔκφρασιν τοῦ Ξενοφῶντος ἐωθοῦντο, ἐμάχοντο, ἀπέκτεινον, ἀπέθνησκον [1]], καὶ πληροῦται τραυμάτων· ἀλλὰ παρὰ πάσας αὐτοῦ τὰς προσπαθείας δὲν ἠδυνήθη νὰ παρακωλύσῃ τὴν διὰ τῶν ἰδίων ἑαυτοῦ τάξεων ἀποχώρησιν τῶν Θηβαίων καὶ συνένωσιν μετὰ τῶν συμμάχων. Οὕτω δὶς ἐνίκησαν οἱ Θηβαῖοι, ἀλλὰ τὸ πεδίον τῆς μάχης κατέχεται ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων· οὗτοι δὲ φέρουσι τοὺς νεκροὺς τῶν πολεμίων εἰς τὸ μέσον τοῦ στρατοπέδου, ὅπως ἀναγκάσωσι τοὺς συμμάχους νὰ ζητήσωσιν ὑποσπόνδους τοὺς νεκροὺς, ὁμολογοῦντες οὕτω τὴν ἑαυτῶν ἧττων [2]. Καὶ ἐσώθη μὲν ἡ τιμὴ τοῦ βασι-

[1] (*Ξενοφῶντος* IV, 3, 19).

[2] Περὶ τῆς μάχης τῆς Κορωνείας ἴδε *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. IV, 3, 10-21. *Πλούταρχον* ἐν Βίῳ Ἀγησιλάου 18. Τὰ δὲ περὶ τῶν νεκρῶν ἴδε παρὰ τῷ *Ξενοφῶντι* (Ἀγησίλ. 2, 15).

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

λέως, ἀλλ' ἡ ἐπιτυχία τῆς μάχης ὑπῆρξεν οὕτω μικρά, ὥστε οἱ Λακεδαιμόνιοι δὲν ἠδυνήθησαν νὰ συγκρατηθῶσιν ἐν Βοιωτίᾳ. Αὐτὸς δὲ ὁ Ἀγησίλαος μετέβη εἰς τοὺς Δελφοὺς χάριν θεραπείας τῶν τραυμάτων καὶ ὅπως ἀναθέσῃ εἰς τὸν θεὸν τὴν δεκάτην τῶν ἐξ Ἀσίας λαφύρων, ἀποτελουμένην ἐξ ὄχι ὀλιγωτέρων ἢ ἑκατὸν ταλάντων, ἀντιστοιχούντων πρὸς περίπου πεντακοσίας ἑξήκοντα καὶ δύο χιλιάδας φράγκων, [ὧν ὀκταπλασία περίπου ἡ ἀνάλογος σημερινὴ ἀξία][1]. Ἀλλ' ὅμως τάχιστα ὠχρίασεν ἡ αἴγλη τῶν νικῶν αὐτοῦ. Ἤδη δὲ πρὸ τῆς μάχης εἶχε περιέλθει εἰς αὐτὸν τὸ ἄγγελμα περὶ τῆς τελείας μεταβολῆς τῶν ἐν Ἰωνίᾳ πραγμάτων[2], δι' ἧς οἱ ἄθλοι αὐτοῦ ἐπεσκιάσθησαν ὅλως ὑπὸ τῶν στρατειῶν τοῦ Κόνωνος.

Ὁ Κόνων ἦτο ὁ πρῶτος ἀνὴρ δι' οὗ παρέχεται καὶ πάλιν εἰς τὰς ἀττικὰς ἰδέας καὶ εἰς τὸ ἀθηναϊκὸν πρόγραμμα ἐπίδρασίς τις ἐπὶ τὰ πράγματα τῶν περὶ τὸ Αἰγαῖον κειμένων πολιτειῶν. Μετὰ συνέσεως ἅμα καὶ δραστηριότητος εἶχεν ἐπωφεληθῇ τὴν κατάστασιν ἐν ᾗ εὑρίσκετο τὸ περσικὸν βασίλειον, ὅπως τύχῃ ἀξιώματος ἐν Σούσοις, παρασκευάσῃ τὴν κατάλυσιν τοῦ Τισσαφέρνους καὶ χαράξῃ ἐν συνεργίᾳ μετὰ τοῦ Φαρναβάζου νέον πρόγραμμα πολέμου, οὗ ἡ ἐκτέλεσις ἦτο ἀδύνατος ἄνευ αὐτοῦ. Εἰς δὲ τὸν ἄπατριν ἐκεῖνον τὸν ἱκέτην τοῦ βασιλέως τῆς Σαλαμῖνος ἀνεῴχθησαν οἱ θησαυροὶ τοῦ μεγάλου βασιλέως, ὅπως διαθέσῃ αὐτούς. Καὶ εἶχον μὲν ταῦτα συμβῇ ἤδη πρὸ τῆς εἰς Ἀσίαν μεταβάσεως τοῦ Ἀγησιλάου, ἀλλ' ἡ ἐξέλιξις τῶν γεγονότων ὑπῆρξε βραδεῖα.

Ἕνεκα τῆς οἰκτρᾶς τοῦ βασιλείου καταστάσεως πᾶσα κατὰ θάλασσαν παρασκευὴ ὤφειλεν εἰκότως νὰ ἐπιχειρηθῇ ἐξ ἀρχῆς. Διὸ καὶ μετὰ τὴν διὰ τῶν ἀποδημιῶν τοῦ Φαρναβάζου εἰς τὰ

[1] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. [IV, 3.] 21. *Διοδώρου Σικελιώτου* XIV, 84. *Πλούταρχος* ἐν Βίῳ Ἀγησιλάου 19. Πρβλ. Dubois ἐν Bulletin de Correspondance Hellénique [Τόμ. VI] 1882 σ. 259.

[2] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. IV, 3, 10. *Πλούταρχος* ἐν Βίῳ Ἀγησιλάου 17.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Σοῦσα ἐπιτευχθεῖσαν παρὰ τοῦ μεγάλου βασιλέως ἀποδοχὴν τῶν προταθέντων [1] μετὰ μόχθου πολλοῦ κατωρθώθη τὸ πρῶτον ἡ συγκρότησις τεσσαράκοντα μόνον τριήρων, ἃς ἐξήσκει ὁ Κόνων ἐν τῷ πελάγει τῆς Κιλικίας, ὅπως κτηθῇ στόλος ἐπίλεκτος. Ἀλλ' ὁ ἐπηγγελμένος μισθὸς καθυστερεῖτο, ἡ δὲ ἀντίπαλος φατρία ἐξηκολούθει οὖσα ἰσχυρά, καὶ τὰ νότια παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἀνῆκον εἰς τὴν σατραπείαν τοῦ Τισσαφέρνους, ὅστις κατώρθονε νὰ δυσχεραίνῃ πάσῃ μηχανῇ τὴν πρόοδον τῶν παρασκευῶν. Ὁ δὲ Κόνων ἠναγκάσθη, ὅπως σωθῇ ἀπὸ τοῦ στόλου τῶν Λακεδαιμονίων, νὰ ἐγκλεισθῇ ἐν τῷ πολεμικῷ λιμένι τῆς Καύνου, ἔνθα καὶ ἔμεινε πολιορκούμενος ἐπὶ τρία ὅλα ἔτη (397-395 π.Χ.) [2], ἀναμένων μεθ' ὑπομονῆς καὶ καραδοκῶν τὴν σωτηρίαν παρὰ τῶν φίλων. Διεγίνωσκε δὲ, ὅτι αἱ λαφυραγωγίαι τῶν Σπαρτιατῶν ἔμελλον πάντως νὰ συντελέσωσιν εἰς τὸ νὰ ἐκκαύσωσι τὸν ζῆλον τοῦ Φαρναβάζου πρὸς ὑποστήριξιν ἑαυτοῦ. Διαρκοῦντος δὲ τοῦ ἀποκλεισμοῦ τοῦ ἐν Καύνῳ στόλου, ἀνῆλθεν αὐτὸς πρὸς τὸν βασιλέα [3], καὶ κατώρθωσε τὴν ὁραστηριωτέραν ἀνάληψιν τῶν παρασκευῶν, αἵτινες ἐνέβαλον τρόμον εἰς τὴν Σπάρτην καὶ ἤγαγον εἰς τὸν ἀπόπλουν τοῦ Ἀγησιλάου. Ἀμέσως δὲ πρὸ τῆς παρὰ τὸν Πακτωλὸν μάχης [4] κατώρθωσεν ὁ Φαρνάβαζος νὰ λύσῃ τὸν ἀποκλεισμόν [5]· οὕτω δὲ ὁ Κόνων ἠδυνήθη τέλος νὰ προσλάβῃ τὰς

[1] Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Δ' σ. 247.

[2] *Ἰσοκράτους* Πανηγυρ. 142· τρία μὲν ἔτη περιεῖδε τὸ ναυτικὸν ... πολιορκούμενον, πεντεκαίδεκα δὲ μηνῶν τοὺς στρατιώτας τὸν μισθὸν ἀπεστέρησεν.

[3] *Παυσανίου* III, 9, 2· [πυνθανόμενοι δὲ δι' ἀγγέλων (Ἀθηναῖοι) ὡς Κόνων ὁ Τιμοθέου [παρὰ] βασιλέα ἀναβεβηκὼς εἴη, κατὰ [τοῦτο] ἡσύχαζον μάλιστα. Ἡ πρώτη ἀποδημία τοῦ Κόνωνος εἰς τὴν περσικὴν αὐλὴν ἔγεινε τὸ ἔαρ τοῦ 396 π. Χ. κατ' εἰσήγησιν τοῦ Φαρναβάζου. Εἰσαχθεὶς δὲ εἰς τὸν βασιλέα παρὰ τοῦ Τιθραύστου, παρεσκεύασε τὴν κατάλυσιν τοῦ Τισσαφέρνους. Ἴδε *Κορνήλιον Νέπωτα* ἐν Βίῳ Κόνωνος 3. Ἀνακριβῶς δὲ ὁ *Ἰουστῖνος* (VI, 2) συγχέει τὰ τῆς πρώτης καὶ τῆς δευτέρας ἀποδημίας.

[4] Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Δ' σ. 257.

[5] *Διοδώρου Σικελιώτου* IV, 79.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἀρτιπαγεῖς τριήρεις καὶ αὐξήσῃ τὸν στόλον εἰς ὀγδοήκοντα νῆας, ἔπειτα δὲ εἰς διπλασίας.

Τότε δὲ ἤρξατο ἀμελλητὶ στρατειῶν, συνῆψε συμμαχίαν μετὰ τῶν ἐν Ῥόδῳ δημοκρατικῶν, κατώρθωσε τὴν ἀπὸ τῆς Σπάρτης ἀποστασίαν τῆς ἀξίας λόγου ταύτης νήσου καὶ συνέλαβε τὰ σιταγωγὰ πλοῖα τὰ κομίζοντα σῖτον ἐξ Αἰγύπτου εἰς τὸν σπαρτιατικὸν στόλον. Τὰς δὲ πρώτας ταύτας ἐπιτυχίας ἐπωφελήθη, ὅπως ἕνεκεν αὐτῶν ἀξιώσῃ πλειοτέραν ἐμπιστοσύνην καὶ ἀσφαλέστερον ἀξίωμα. Πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ ἀναληφθέντος ἔργου δὲν ἔπρεπε νὰ ἐξαρτᾶται πλέον ἀπὸ αὐλικῶν φατριῶν καὶ σατραπικῶν ἰδιοτροπιῶν. Ἐν δὲ τῷ συμβουλίῳ τοῦ μεγάλου βασιλέως, οὗ συμμετέσχεν αὐτὸς ὁ Κόνων [1], ἀπεφασίσθη ἡ ἐπιχείρησις πολέμου ἐναντίον τῶν Σπαρτιατῶν κατὰ γῆν τε καὶ θάλασσαν συγχρόνως, οἱ δὲ πρὸς διεξαγωγὴν αὐτοῦ ἀναγκαῖοι πόροι ἔμελλον νὰ παραδοθῶσιν εἰς αὐτὸν τὸν Κόνωνα καὶ εἰς αὐτὸν νὰνατεθῇ ἡ ἀρχιστρατηγία [2]. Ὁ δὲ Κόνων ἐπέδειξεν ἱκανὴν σύνεσιν παρακαλέσας νὰ δοθῇ εἰς αὐτὸν συστράτηγος ὁ Φαρνάβαζος καὶ εἰς ἐκεῖνον νὰνατεθῇ ἡ ἀρχιστρατηγία. Ἀλλ' ὅμως ἦτο ὁ πρωτεργάτης τοῦ ὅλου ἐγχειρήματος, καὶ ἡ ἀρχαία ἀκαμψία τῶν Περσῶν εἶχε καταπέσει, ἐπειδὴ διεγίνωσκον, ὅτι αἱ πολεμικαὶ αὐτῶν δυνάμεις

[1] Κατὰ τὴν δευτέραν ταύτην ἀποδημίαν ὁ Κόνων μετέβη εἰς τὴν Βαβυλῶνα, τὴν χειμερινὴν πρωτεύουσαν τοῦ περσικοῦ βασιλείου, τὸν χειμῶνα τοῦ 395-394 π. Χ. Ἴδε ***Διοδώρου Σικελιώτου*** XIV, 81.

[2] ***Διοδώρου Σικελιώτου*** XIV 81· Κόνων Φαρνάβαζον ἑλόμενος. ***Κορνήλιος Νέπως*** ἐν Βίῳ Κόνωνος 4. Ὁ δὲ Φαρνάβαζος δὲν ἦτο μόνον ταμίας τοῦ Κόνωνος, ἀλλὰ καὶ κατ' ὄνομα ἀρχιστράτηγος. Ἴδε ***Ξενοφῶντος*** Ἑλλην. IV, 3, 11· Φαρνάβαζον δὲ ναύαρχον ὄντα σὺν ταῖς Φοινίσσαις [εἶναι], Κόνωνα δὲ τὸ Ἑλληνικὸν ἔχοντα [τεταχθαι ἐμπροσθεν αὐτοῦ]. Εἰς δὲ τὸν χρόνον τῶν ἐν Κιλικίᾳ παρασκευῶν καὶ τῆς ναυαρχίας ἀνέρχονται τὰ ἐν Ταρσῷ κοπέντα νομίσματα τοῦ Φαρναβάζου. [Duc de] Luynes Monnaies des satrapies σ. 7. Brandis [Münzwesen Vorderasiens] σ. 236. Ἄλλως δὲ τῶν ἑλληνικῶν τριήρων τοῦ Κόνωνος [Τὸ Ἑλληνικὸν ἔχοντα κατὰ ***Ξενοφῶντα*** ἔνθ' ἀν.] τὸ πλήρωμα ἀπετέλουν φυγάδες καὶ ἐθελονταὶ κατὰ ***Πλάτωνα*** ἐν Μενεξένῳ 245 Δ. Ὑπάρχους δὲ τοῦ στόλου κατέστησεν ὁ Κόνων τὸν Ἱερώνυμον καὶ Νικόδημον, ἀμφοτέρους ὄντας Ἀθηναίους. Ἴδε ***Διοδώρου Σικελιώτου*** XIV, 81.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

μόνον ὑπὸ Ἕλληνα στρατηγὸν θὰ ἠδύναντο νὰ κατορθώσωσί τι. Διὸ ἐνεπιστεύθησαν ἑαυτούς, τὴν δύναμιν ἑαυτῶν καὶ τοὺς θησαυροὺς εἰς τὸν Ἀθηναῖον ἄνδρα, καὶ ἀνέθηκαν εἰς αὐτὸν τὴν περὶ ἑαυτῶν φροντίδα· ἕνεκα δὲ τούτου τοῦ λόγου τότε, καθ' ἃ φαίνεται, ἐλέχθη τὸ πρῶτον ἡ παροιμία Πόλεμος δὲ Κόνωνι μελήσει [1].

Ἀλλὰ καὶ τῶν ἀντιπάλων αἱ δυνάμεις ἤρχισαν συγκεντρούμεναι ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ. Ὁ δὲ Ἀγησίλαος, ἀναδειχθεὶς στρατηγὸς κατὰ γῆν τε καὶ θάλασσαν [2], κατώρθωσε νὰ ἐκκαύσῃ τὸν ζῆλον τῶν παραθαλασσίων πόλεων. Καὶ συνηθροίσθησαν μὲν ἐξ αὐτῶν ἑκατὸν εἴκοσι τριήρεις, ἀλλὰ διὰ τῆς ὑπὸ τοῦ Ἀγησιλάου ἀναθέσεως τῆς ναυαρχίας εἰς τὸν ἀδελφὸν τῆς γυναικὸς, τὸν ἀπειροπόλεμον Πείσανδρον, παρεσχέθη εἰς τὸν Κόνωνα ἡ μεγίστη τῶν ὑπηρεσιῶν. Οὕτω δὲ ἠδυνήθη οὗτος ἤδη κατὰ τὸν Αὔγουστον [τοῦ 394 π. Χ.] νὰ δικαιολογήσῃ πληρέστατα τὴν ἐπιδειχθεῖσαν εἰς αὐτὸν ἐμπιστοσύνην. Καὶ δὴ συνήντησε τὸν στόλον παρὰ τὴν χερσόνησον τῆς Κνίδου. Ὁ δὲ Πείσανδρος δὲν ἠδυνήθη νὰποφύγῃ τὴν μάχην, εἰ καὶ οὐδαμῶς ἦτο ἰσόπαλος τῶν πολεμίων, ὑπέστη δὲ ἥτταν τελείαν. Αὐτὸς ὁ Πείσανδρος ἔπεσεν ἐν τῇ ναυμαχίᾳ, καὶ πεντήκοντα τριήρεις συνελήφθησαν [3].

[1] *Διογενιανοῦ* VII, 75 παρὰ Leutsch-Schneidewin ἐν τοῖς Paroemiographi Graeci Τόμ. Α' σ. 299]. Πρβλ. Rehdantz [Vitae Iphicratis Chabriae Timothei] σ. 2.

[2] Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Δ' σ. 257

[3] Κατὰ *Διόδωρον τὸν Σικελιώτην* (XIV, 83) ὁ μὲν Φαρνάβαζος καὶ ὁ Κόνων εἶχον ἐνενήκοντα τριήρεις, ὁ δὲ Πείσανδρος ὀγδοήκοντα καὶ πέντε. Ἀσαφὴς δὲ εἶνε ἡ μαρτυρία τοῦ *Ξενοφῶντος* (Ἑλλην. IV, 3, 12). Αἱ δὲ περὶ τῆς μάχης ἐκθέσεις εἶνε ἀνεπαρκεῖς. Κατὰ τὸν Newton Discoveries at Halicarnassus, Cnidos and Branchidae πίν. 61. — Essays on art and archaeology σ. 82 κ. ἑ.— Guide to the sculptures in the Elgin room in the department of Greek and Roman antiquities of the British Museum Μέρ. Β' σ. 57 κ. ἑ.] μνημείου εἰς τὴν μάχην ταύτην ἀναφερόμενον εἶνε ὁ παρ' αὐτοῦ ἀνακαλυφθεὶς [καὶ ἐν τῷ Βρεττανικῷ μουσείῳ νῦν ἀποκείμενος] λέων τῆς Κνίδου. Πρβλ. [Curtius] ἐν ταῖς Göttinger gelehrte Anzeigen 1864 σ. 363 [καὶ Overbeck Geschichte der griechischen Plastik ἐκδ. δ' Τόμ. Β' σ. 189]. Ὡς ἄλλο δὲ μνημεῖον τῆς νίκης τῆς Κνίδου διαγινώσκει ὁ Beulé (Drachme de Conon ἐν τῇ Revue numismatique 1858 σ. 357), τὴν ἀθηναϊκὴν

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Τὸ δὲ ἄγγελμα περὶ τῆς μάχης ταύτης διεβιβάσθη εἰς τὸν Ἀγησίλαον καθ' ὃν χρόνον εἰσώρμα εἰς τὴν Βοιωτίαν· ἀλλ' ἀπέκρυψεν αὐτὸ μέχρι τοῦ χρόνου μετὰ τὴν μάχην τῆς Κορωνείας, καθ' ἣν αὐτὸς ἐκεῖνος ἠγωνίσθη βλέπων ἤδη συντετριμμένας τὰς προσδοκίας. Πράγματι οὐ μόνον πᾶσαι αἱ ἐπιτυχίαι τῶν διετῶν αὐτοῦ στρατειῶν, ἀλλὰ καὶ αἱ προσδοκίαι περὶ μελλουσῶν νικῶν εἶχον ἐξολοθρευθῇ διὰ μιᾶς. Ὅλη ἡ Ἰωνία εἶχεν ἀπολεσθῇ, οἱ ἐξ Ἰωνίας στρατιῶται δὲν ἠδύναντο πλέον νὰ συγκρατηθῶσιν ἐν τῇ στρατιᾷ, περὶ δ' ἐπανόδου εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν οὐδεμία ἠδύνατο νὰ γείνῃ πλέον σκέψις. Οὕτως ἡ παρὰ τὴν Κνίδον μάχη ἐπέδρα ἀμέσως εἰς τὰ ἐν ἀμφοτέραις ταῖς ἠπείροις πράγματα, καὶ ὁ Ἀγησίλαος ἐπέστρεψε μετὰ τοῦ ὑπολοίπου τῆς στρατιᾶς οἱονεὶ ἠττημένος εἰς τὴν Σπάρτην τὸ φθινόπωρον τοῦ 394 π. Χ.

Ἐν τούτῳ δὲ τῷ μεταξὺ ὁ νικηφόρος στόλος ἀπῆλθεν ἀπὸ τῆς Καρίας παραπλέων τὰ βορειότερα παράλια. Κατὰ δὲ συμβουλὴν τοῦ Κόνωνος ἐδόθη εἰς ἁπάσας τὰς ἑλληνίδας πόλεις ἐπαγγελία ἐλευθερίας καὶ αὐτονομίας. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἐν αὐταῖς παρουσία τοῦ Ἀγησιλάου συνεπήγετο εἰς αὐτὰς ὁπωσδήποτε πάντοτε πολλὰς θυσίας καὶ δυσχερείας, αἱ πόλεις πολὺ εὐχαρίστως ἀπεδέχθησαν τὴν νέαν μεταβολὴν τῶν πραγμάτων. Ἐλευθέρα δ' ἐμπορικὴ ἐπικοινωνία πρὸς τὸ περσικὸν βασίλειον ἐξηκολούθει οὖσα τὸ κυριώτατον τῶν πόλεων συμφέρον· ἐπειδὴ δὲ τώρα ἐχορηγήθησαν εἰς αὐτὰς ἐλευθερίως πάνθ' ὅσα ἐπεθύμουν, ἀπέστησαν ἀπὸ τῆς

ὁραχμὴν τὴν φέρουσαν προτομὴν Ἀθηνᾶς Νίκης. Ἴδε ἀποτύπωμα τῆς ὁραχμῆς ταύτης παρὰ Müller-Wieseler Denkmäler der alten Kunst Μέρ. Β' σ. 220. Περὶ δὲ τῶν ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ καὶ ταῖς νήσοις κατορθωμάτων τοῦ Κόνωνος ἴδε *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. IV, 8, 1-3 καὶ *Διοδώρου Σικελιώτου* XIV, 84. Ἀμέσως δὲ μετὰ τὴν παρὰ τὴν Κνίδον μάχην συνεκροτήθησαν συμμαχίαι νησιωτικῶν πόλεων χάριν ἀποτινάξεως τοῦ σπαρτιατικοῦ ζυγοῦ. Μαρτύριον δὲ αὐτῶν εἶνε τὰ συμμαχικὰ νομίσματα τῆς Κνίδου, Ῥόδου, Σάμου, Ἐφέσου καὶ Ἰάσου τὰ φέροντα τὴν ἐπιγραφὴν ΣΥ [ἢ ΣΥΝ] (=Συμμαχικόν) καὶ τὸν κοινὸν τύπον τοῦ παιδὸς Ἡρακλέους, ἄγχοντος τοὺς δράκοντας. Διέγνω δὲ ταῦτα πρῶτος ὁ Waddington (ἐν τῇ Revue numismatique 1863 ἐν πίνακι X), ὅστις καὶ ἐνόμισεν, ὅτι τὸ χάραγμα ἐκεῖνο ὑπεδήλου τὰς ἀναβιούσας Θήβας. Πρβλ. Barclay Head Historia numorum σ. 495, 516, 524, 528, 540. [Ἑλλ. μεταφρ. *Σβορώνου* Τόμ. Β' σ. 106, 145, 158, 161, 181]. Πρβλ. Brandis Münzwesen Vorderasiens σ. 262, 325.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Σπάρτης ἅπασαι, οὐδ' αὐτῆς τῆς Ἐφέσου ἐξαιρουμένης, μέχρις αὐτῶν τῶν κειμένων παρὰ τὸν Ἑλλήσποντον, ἔνθα ὁ Δερκυλλίδας συνεκράτησε τὴν Ἄβυδον καὶ τὴν Σηστόν.

Τὸ δ' ἑπόμενον ἔαρ διεπεραιώθη ὁ στόλος εἰς τὴν Ἑλλάδα. Εἶχον δὲ παρέλθει ἀκριβῶς ἑκατὸν ἔτη ἀφ' οὗ χρόνου εἶχεν ἐξορμήσει ἀπὸ τῶν ἀκτῶν τῆς Ἀσίας ἐπὶ τὴν Ἀττικὴν ὁ πρῶτος τῶν Περσῶν στόλος. Ἀλλ' ὁ τώρα ἐκπλεύσας στόλος τῶν Περσῶν καὶ τῶν Φοινίκων ἔπλεε χάριν ἀπελευθερώσεως, μέγα δὲ μέρος τῆς ἐπ' αὐτοῦ στρατιᾶς συνίστατο ἐξ Ἑλλήνων, ὁ δὲ ναύαρχος ἦτο Ἀθηναῖος καὶ ἔργον αὐτοῦ ἦτο ἡ παλινόρθωσις τῆς πατρίδος. Ἅπασαι αἱ Κυκλάδες ἀπηλευθερώθησαν ἀπὸ τοῦ ζυγοῦ τῆς Σπάρτης, καὶ οἱ ἁρμοσταὶ ἐξεδιώχθησαν ἀπὸ τῶν πόλεων ἔνθα ἦρχον ἀκόμη. Μετὰ δὲ τὴν κατάληψιν τῶν Κυθήρων καὶ τὴν δῄωσιν τῶν ἀκτῶν τῆς Μεσσηνίας ὁ Κόνων ἤγαγε τὸν στόλον εἰς τὸν ἰσθμὸν χάριν συνεννοήσεως πρὸς τὸ συμβούλιον τῆς συμμαχίας καὶ σθεναρᾶς ἐπιδιώξεως τοῦ κατὰ γῆν πολέμου. Οὕτω δὲ προσήγγιζεν εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ κυρίου σκοποῦ, καὶ ταῦτα ἐπειδὴ δὲν ἀπέβη εἰς αὐτὸν δυσχερὲς τὸν κατέχοντ' αὐτὸν ὡς Ἀθηναῖον κυριώτατον πόθον νὰ παραστήσῃ εἴς τε τοὺς Πέρσας καὶ τοὺς Ἕλληνας συμμάχους ὡς μέλημα τῶν ἰδίων ἑαυτῶν συμφερόντων. Οἱ Σπαρτιᾶται, εἶπε, δὲν ἔμελλον νὰ ἐγκαταλίπωσι τὰς ἀξιώσεις περὶ κυριαρχίας ἐν Ἑλλάδι ἐφ' ὅσον τὰ τείχη τῶν Ἀθηνῶν ἦσαν καθῃρημένα. Μόνον διὰ τῆς ἀνακτίσεως αὐτῶν, ἧς εἶχε γείνει ἔναρξις παρὰ τῶν πολιτῶν [1], θὰ ἠδύνατο ἡ πόλις νὰ ἰσχύσῃ ὅπως ἀντεπεξέλθῃ κατὰ τῶν Σπαρτιατῶν, καθ' ἃ ἀπῄτει τὸ συμφέρον τοῦ μεγάλου βασιλέως καὶ τῶν συμμάχων. Ὁ δὲ Φαρνάβαζος ἀπεδέχθη πάντα ταῦτα, καὶ αὐτὸς μὲν ἐπέστρεψε μετὰ μέρους τοῦ στόλου εἰς τὴν Ἀσίαν, τὸν δὲ Κόνωνα ἀφῆκε νὰ πλεύσῃ εἰς τὸν Πειραιᾶ μετὰ ὀγδοήκοντα τριήρων. Τὰ πληρώματ' ἀπεβιβάσθησαν εἰς τὴν γῆν, ἐμισθώθησαν δὲ τέκτονες καὶ λιθουργοί, ἐκ δὲ Θηβῶν καὶ τῶν ὁμόρων πόλεων ἔσπευσαν ἑκατοντάδες ἐργατῶν,

[1] Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Δ' σ. 268.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

καὶ ἐκ τοῦ Ἄργους συμμετέσχον οἱ φίλοι τῶν Ἀθηναίων οἶκοι, οἷος ὁ τοῦ Ἀριστομάχου [1]. Ἡ δὲ τειχοδομία ἦτο ἔργον ἐθνικόν, ἐγχείρημα τῆς ὅλης συμμαχίας, οὕτω δὲ τὸ κατασκεύασμα τοῦ Θεμιστοκλέους, τοῦ Κίμωνος καὶ τοῦ Περικλέους, ὁ περίβολος τοῦ Πειραιῶς μετὰ τῶν μακρῶν τειχῶν, ἀνεκτίσθη καὶ πάλιν διὰ τῶν χρημάτων τοῦ μεγάλου βασιλέως κοινῇ, τοῦτο μὲν ὑπὸ Φοινίκων, Κιλίκων καὶ Κυπρίων, τοῦτο δὲ ὑπὸ Ἀθηναίων καὶ συμμάχων. Ἐπειδὴ δὲ τῶν τριῶν μακρῶν τειχῶν τὸ φαληρικὸν εἶχεν ἤδη ἀποβῆ περιττὸν ἕνεκα τῆς κτίσεως τοῦ μέσου τείχους, περιωρίσθησαν εἰκότως εἰς μόνην τὴν κτίσιν δύο παραλλήλων τειχῶν, ἅτινα συνέδεον ἐπαρκῶς τὸ ἄστυ καὶ τὸν Πειραιᾶ. Καὶ ἔμεινε μὲν ἡ τειχοδομία ἀσυντέλεστος ἐν πολλοῖς μέρεσιν [2], ἀλλ' οὐχ ἧττον ὁ κύριος σκοπὸς ἐπετεύχθη. Τὰ δὲ περὶ ἡγεμονίας σχέδια τῆς Σπάρτης ἐφαίνοντο τότε πρῶτον ματαιωθέντα ἀσφαλῶς, καὶ αἱ Ἀθῆναι ἐπανηγύρισαν τὴν ἀναγέννησιν αὐτῶν ἐν ἀμέτρῳ ἀγαλλιάσει. Τότε πρῶτον τὸ ἔργον τῆς ἀπελευθερώσεως εἶχε τελειωθῆ καὶ ἡ καταισχύνη ἣν εἶχεν ὑποστῆ ἡ πόλις τότε πρῶτον ἐξαγνισθῆ. Τὰ δὲ κατορθώματα τοῦ Θρασυβούλου καὶ τῶν ἑταίρων ἐπεσκιάσθησαν [3], καὶ ὁ Κόνων καὶ ὁ Εὐαγόρας ἦσαν οἱ ἥρωες τῆς ἡμέρας, οἱ νέοι κτίσται τῶν Ἀθηνῶν.

Πρὸς εὐτυχίαν δὲ τῶν Ἀθηνῶν οἱ Λακεδαιμόνιοι εὑρίσκοντο ἀκόμη ἀποκεκλεισμένοι ἐν Πελοποννήσῳ. Αἱ νῖκαι αὐτῶν πράγματι κατ' οὐδὲν εἶχον εἰς τέλος ὠφελήσει αὐτούς, ἦσαν δ' ἐν μεγίστῳ βαθμῷ ἀδέξιοι περὶ τὸν νέον τρόπον τοῦ πολέμου εἰς ὃν εἶχον περιπλακῆ. Ἀδρανῶς δ' ἐστρατοπέδευον ἐν Σικυῶνι, ἀδυνατοῦντες νὰ διασπάσωσι τὰς γραμμὰς τοῦ ἰσθμοῦ, ἤθελον δὲ

[1] Σώζεται ἀθηναϊκὸν ψήφισμα τιμητικὸν τοῦ οἴκου τοῦ Ἀριστομάχου. Ἴδε Köhler ἐν τῷ Hermes Τόμ. V [1871] σ. 5.

[2] Περὶ τῆς ἀνακτίσεως τῶν τειχῶν ὑπὸ τοῦ Κόνωνος ἴδε *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. [IV,] 8, 7-10. *Διοδώρου Σικελιώτου* XIV, 85. *Δημοσθένους* [Πρὸς Λεπτίνην] 68. Πρβλ. ἀνωτέρω σ. 268.

[3] Περὶ Θρασυβούλου καὶ Κόνωνος ἴδε Philologus Τόμ. XVII σ. 439.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

μετὰ δυσχερείας διαπράξει τι, ἂν μὴ συνετέλει εἰς προαγωγὴν τοῦ ἔργου αὐτῶν προδοσία ἐν τῷ ἐχθρικῷ στρατοπέδῳ.

Καὶ δὴ ἐν Κορίνθῳ ὁ κατ' ἀλλήλων ἐρεθισμὸς τῶν φατριῶν ἐκορυφοῦτο, γινόμενος ὀσημέραι ἐμπαθέστερος. Οἱ δημοκρατικοὶ εἶχον ἐνισχυθῆ ἕνεκα τῆς παρουσίας τοῦ περσικοῦ στόλου, διὰ περσικῶν δὲ χρημάτων εἶχον ναυπηγήσει καὶ πάλιν τριήρεις ἐν Λεχαίῳ· προετίθεντο δὲ νὰ κυριαρχήσωσι πάλιν ἐν τῷ κορινθιακῷ κόλπῳ. Οὗτος δὲ ἦτο καὶ ὁ εὐκολώτατος τρόπος καθ' ὃν ἠδύναντο νὰ ἐπιτεθῶσι μὲν κατὰ τοῦ ἐν Σικυῶνι ἐχθρικοῦ στρατοπέδου, νὰποκτήσωσι δὲ δύναμιν παρὰ ταῖς παραλίαις πόλεσι καὶ ἀναπληρώσωσι τὰ δεινὰ τὰ ἐκ τοῦ πολέμου ἐπελθόντα ἐν τῇ ἰδίᾳ χώρᾳ. Ὁ δὲ Ἀγαθῖνος ἐπελήφθη ἤδη τῷ 393 π. Χ. στρατειῶν διὰ κορινθιακῶν πλοίων [1].

Ἀλλ' ἐν τούτῳ τῷ μεταξὺ εἶχεν αὐξηθῆ ὀσημέραι μᾶλλον ἡ δυσαρέσκεια τῶν μεγάλων καὶ μικρῶν γαιοκτημόνων· ὁ κατὰ γῆν νωθρῶς διεξαγόμενος πόλεμος συνεπήγετο αἰσθητοτάτας ζημίας εἰς αὐτούς, ἀποβάλλοντας καρποὺς τῆς γῆς, ποίμνια καὶ δούλους, καὶ ἐνίσχυε τὴν φατρίαν τῶν ἐπιθυμούντων τὴν εἰρήνην. Οἱ δὲ σύμμαχοι δὲν ἠδύναντο νὰδιαφορῶσιν ἐπὶ τῇ καταστάσει ἐκείνῃ τῶν πραγμάτων, ἅτε γινώσκοντες ἤδη ἐκ πείρας, ὅτι οἱ λακωνίζοντες εἶχον ἤδη ἅπαξ κλείσει εἰς αὐτοὺς τὰς πύλας τῆς Κορίνθου, καὶ ἀπεφάσισαν νὰ ἐξασφαλίσωσι τὴν πίστιν τοῦ ἀξίου λόγου ἐκείνου ὁρμητηρίου. Συνεφώνησαν λοιπὸν μετὰ τῶν ἡγουμένων τῆς φιλειρηνικῆς φατρίας, ὅπως ποιηθῶσιν ἐκποδὼν οἱ ἐπωφελούμενοι τὴν δυσαρέσκειαν τοῦ δήμου χάριν παρακωλύσεως τῆς προόδου τοῦ πολέμου καὶ συμπράξεως μετὰ τῶν Λακεδαιμονίων. Ἐχρησίμευσε δ' εἰς ἐκτέλεσιν τῆς ἐπιθέσεως αὐτῶν ἡ ἑορτὴ τῆς Εὐκλείας Ἀρτέμιδος τὸ ἔαρ τοῦ 392 π. Χ. Καὶ δὴ ἑκατὸν μὲν πολῖται καὶ ὑπερέκειναι σφάζονται ἐν τῷ θεάτρῳ, ἐν τῇ ἀγορᾷ, παρ' αὐτοὺς τοὺς βωμούς· οἱ δὲ λοιποὶ ὀπαδοὶ τῆς Σπάρτης ἀποχωροῦσιν εἰς τὸν Ἀκροκόρινθον χάριν ἀμύνης. Ἀλλὰ, στερηθέν-

[1] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. VI, 8, 10.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τες πάσης βοηθείας καὶ καταληφθέντες ὑπὸ φόβου ἕνεκα κακῶν οἰωνῶν, ἐπείσθησαν νὰ συνδιαλλαγῶσι πρὸς τοὺς συμπολίτας καὶ ὑποκύψωσιν [1].

Ἔκτοτε δὲ ἡ δημοκρατικὴ φατρία εἶνε ἡ κρατοῦσα, ἀλλὰ τὰ κατὰ τὴν Κόρινθον δὲν παύουσιν ὄντα μετέωρα καὶ ἐπισφαλῆ. Καθ' ἑαυτὴν μὲν δὲν ἔχει ἱκανὴν ἐλευθερίαν ἐνεργείας, οἱ δὲ σύμμαχοι οἱ βοηθήσαντες εἰς τὴν νίκην τῆς δημοκρατίας ἐγείρουσιν ἕνεκα τῆς συμπράξεως αὐτῶν ταύτης μεγάλας ἀξιώσεις, ὧν ἕνεκα προκαλοῦνται νέαι στάσεις. Καὶ ἐπιθυμεῖ μὲν ἡ φιλοπόλεμος φατρία τὴν προσπέλασιν πρὸς ἰσχυράν τινα πόλιν, ἀλλὰ τὸ μέγα πλῆθος ἀποκρούει πᾶσαν μελετωμένην ὑποχώρησιν πρὸς τοὺς Ἀθηναίους ἢ τοὺς Θηβαίους. Ὁ ἐπαναλαμβανόμενος δ' ἐκεῖνος ἀρχαῖος ἀνταγωνισμὸς τῶν Πελοποννησίων πρὸς τὴν συνεχῆ Ἑλλάδα ἤγαγεν εἰς τὸ νὰ θεωρηθῇ ἡ μετὰ τῆς Ἀργολίδος συμμαχία, ἡ συγχώνευσις τῆς Κορίνθου καὶ τοῦ Ἄργους, τὸ μόνον μέσον πρὸς τελείαν βελτίωσιν τῶν κακῶς ἐχόντων. Οὕτω δ' ἀπετελέσθη ἐκ δημοκρατικῶν ἡ φατρία τῶν ἀργολιζόντων [2]. Οὗτοι δὲ καὶ ὑπερισχύουσι, καὶ ἄρχεται ἡ ἀνάσπασις τῶν ὅρων τῶν μεταξὺ τῶν δύο χωρῶν καὶ ἡ κατάστασις κοινῆς πολιτείας καὶ κοινῆς στρατιωτικῆς συντάξεως. Ἀργεῖοι στρατιῶται καταλαμβάνουσι τὸν Ἀκροκόρινθον, ἡ Κόρινθος ἀφανίζεται ἐκ τοῦ καταλόγου τῶν αὐτονόμων πόλεων, καὶ, ὡς ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Ἀγαμέμνονος, ἡ Ἀργολὶς ἐπεκτείνεται ἐνιαία ἀπὸ τῶν συνόρων τῆς Λακεδαίμονος μέχρι τοῦ ἰσθμοῦ [3].

[1] ***Ξενοφῶντος*** Ἑλλην IV. 4, 2-3. Κατὰ τὴν ἀναλογίαν τὴν παρεχομένην ὑπὸ τοῦ κερκυραϊκοῦ ἑορτολογίου τὰ Εὐκλεια ἑορτάζοντο τὸν Φεβρουάριον. Ἴδε Kirchner [De Andocidis quae fertur tertia oratione] σ. 10.

[2] ***Ἔφορος*** παρὰ ***Στεφάνῳ [τῷ Βυζαντίῳ]*** ἐν λ Ἄργος.

[3] ***Ξενοφῶντος*** Ἑλλην [IV,] 4, 6· αἰσθανόμενοι δὲ ἀφανιζομένην τὴν πόλιν διὰ τὸ καὶ ὅρους ἀνεσπάσθαι καὶ Ἄργος ἀντὶ Κορίνθου τὴν πατρίδα ὀνομάζεσθαι καὶ πολιτείας [μὲν ἀναγκαζόμενοι] τῆς ἐν Ἄργει μετέχειν, [ἧς οὐδὲν ἐδέοντο, ἐν δὲ τῇ πόλει μετοίκων ἔλαττον δυνάμενοι, ἐγένοντό τινες αὐτῶν οἳ ἐνόμισαν οὕτω

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Ἀλλ' ἡ ἀνατροπὴ αὕτη ἔμελλεν εἰκότως νὰ ἐξεγείρῃ νέαν ἀγανάκτησιν ἐν ταῖς τάξεσι τῶν ἀριστοκρατικῶν. Δι' αὐτοὺς ἡ εἰς τὴν Ἀργολίδα συγχώνευσις τῆς πατρίδος ἦτο πρᾶξις ἀνοσία, ἔγκλημ' ἀφόρητον. Τὰ ἀρχαῖα γένη τῆς Κορίνθου ἔβλεπον διὰ τῆς πράξεως ἐκείνης βλαπτομένην τὴν ἀξιοπρέπειαν αὐτῶν καὶ ἐξολοθρευόμενον εἰς ἀεὶ τὸ ἀξίωμα, τὴν δὲ ἵδρυσιν μεγάλης ἐν τῷ βορρᾷ τῆς Πελοποννήσου πολιτείας ἐθεώρουν ἀπειλητικὸν κίνδυνον διὰ τοὺς Σπαρτιάτας καὶ ἅπαντας τοὺς λακωνίζοντας. Παρίστατο λοιπὸν μεγίστη ἀνάγκη νὰ καταλυθῶσιν αἱ μισηταὶ καινοτομίαι πρὶν ἢ ῥιζωθῶσι, καὶ διὰ τοῦτο οἱ ἀριστοκρατικοὶ ἦλθον εἰς ἐπικοινωνίαν πρὸς τὴν Σπάρτην κατὰ τὸν αὐτὸν ἀκριβῶς τρόπον καθ' ὃν οἱ λακωνίζοντες ἐν Ἀττικῇ ἐνήργησαν, ὅτε ἠθέλησαν νὰ παρακωλύσωσι διὰ πάσης θυσίας τὴν συντέλεσιν τῆς τειχοδομίας ἐν Ἀθήναις.

Δύο στασίαρχοι, ὁ Ἀλκιμένης καὶ ὁ Πασίμηλος, ἀνέῳξαν κρύφα μίαν πύλην τῶν σκελῶν τῆς Κορίνθου τῶν παρεκτεινομένων πρὸς τὴν Σικυῶνα [1]. Οἱ δὲ Σπαρτιᾶται εἰσώρμησαν διὰ τῆς πύλης ἐκείνης, περιεσταύρωσαν καὶ περιετάφρευσαν τὰ μεταξὺ τῶν δύο τειχῶν τῶν ἑνούντων τὴν Κόρινθον καὶ τὸ Λέχαιον καὶ συνέταξαν περὶ ἑαυτοὺς τοὺς λακωνίζοντας. Τὴν δ' ὑστεραίαν ἐπηκολούθησεν αἱματηρὰ μάχη, ἅτε τῶν Ἀργείων, τῶν Κορινθίων καὶ τῶν Ἀθηναίων ἐξορμησάντων, ὅπως ἐκβάλωσι τοὺς πολεμίους ἐκ τοῦ σταυρώματος. Ἀλλ' οἱ Σπαρτιᾶται ἐνίκησαν καὶ συνεκράτησαν τὸ καταληφθὲν ἔδαφος [2]. Τότε δὲ ἡ Κόρινθος ἔμεινεν ἀποκεκομμένη ἀπὸ τῆς θαλάσσης καὶ τοῦ στόλου, μέρος τῶν τειχῶν τῶν πρὸς τὸ

μὲν ἀβίωτον εἶναι] κτλ. Πρβλ. Vischer [Über die Bildung] von Staaten und Bünden σ. 25 [Kleine Schriften Τόμ. Α' σ. 347].

[1] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. IV, 4, 7.

[2] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. IV, 4, 9-12. Κατὰ τὸν Grote [A history of Greece ἐκδ. 1869 Τόμ. Θ' σ. 160 σημ. 2. Γερμ. μεταφρ. ἐκδ. β' Τόμ. Ε' σ. 243 σημ. 16· Γαλλ. μεταφρ. ὑπὸ Sadous Τόμ. ΙΔ' σ. 66 σημ. 2] καὶ τὸν Herbst (ἐν τοῖς Neue Jahrbücher für Philologie Τόμ. LXXVII σ. 694) πρέπει νὰ διακριθῇ ἡ μάχη αὕτη παρὰ τὸ Λέχαιον ἀπὸ τῆς κατόπιν ἐπιθέσεως τοῦ Ἀγησιλάου δι' ἧς ἔγεινεν ἡ ἅλωσις (*Ξενοφῶντος* Ἑλλην. IV, 4, 19). [Ἴδε κατωτέρω σ. 296].

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Λέχαιον καθηρέθη, καὶ πέραν δὲ τοῦ ἰσθμοῦ κατελήφθησαν ὁ Κρομμυὼν καὶ ὁ Σιδοῦς, τὰ στενὰ ταῦτα τἄγοντα εἰς τὰ Μέγαρα [1].

Ἡ νίκη αὕτη ὑπῆρξε λαμπρὰ ἐπιτυχία τῶν σπαρτιατικῶν ὅπλων, δι' ἧς ἐφαίνετο ματαιούμενον τὸ ὅλον πολεμικὸν σχέδιον τῶν συμμάχων. Ἀλλ' ἡ Σπάρτη δὲν κατώρθωσε νὰ ἐπωφεληθῇ δεξιῶς τὴν νίκην, ἐν ᾧ οἱ Ἀθηναῖοι ἀπ' ἐναντίας ἐκινοῦντο μετὰ πολὺ μείζονος δραστηριότητος. Ἠναγκάζοντο νὰ μετέρχωνται τὰ πάντα, ὅπως συγκρατήσωσι τοὺς πολεμίους παρὰ τὸν ἰσθμὸν ἐφ' ὅσον δὲν ἦτο συντετελεσμένη ἡ κτίσις τῶν τειχῶν τῶν Ἀθηνῶν· εἶχον δὲ ἀποστείλει εἰς τὸ πεδίον τοῦ πολέμου τὸν Ἰφικράτην, ἄνδρα νεαρὸν ἀφανῆ τὸ γένος, ὅστις εἶχε διαπρέψει κατὰ τὰς τελευταίας ναυμαχίας, ἄρα ἀναμφιλέκτως ὑπὸ τὸν Κόνωνα. Δι' αὐτοῦ δὲ ἡ ἐκ Περσίας χρηματικὴ βοήθεια, ἣν εἶχε προμηθεύσει ὁ Κόνων, ἀπέβη τὸ πρῶτον αὐτόχρημ' ἀξία λόγου διὰ τὰς Ἀθήνας, ἐπειδὴ ὁ Ἰφικράτης κατώρθωσε νὰ διοργανώσῃ τοὺς διὰ τοῦ ξένου χρήματος στρατολογηθέντας μισθοφόρους οὕτως, ὥστε ἀποκατεστάθη δι' αὐτῶν καὶ πάλιν ἡ δόξα τῶν ἀθηναϊκῶν ὅπλων [2]. Καὶ ἐν μὲν τῇ μάχῃ μεταξὺ τῶν τειχῶν δὲν ηὐτύχησεν, ἐπειδὴ αὕτη δὲν ἐπολεμήθη ἐν πεδίῳ καταλλήλῳ διὰ τοὺς ψιλοὺς αὐτοῦ [3]. Ἀλλὰ μετά τινας μῆνας εἶχε κατορθώσει νὰ μένωσιν οἱ Λακεδαιμόνιοι οἱονεὶ ἐγκεκλεισμένοι ἐν τοῖς ὀχυρώμασιν αὐτῶν. Καὶ ἐδέσποζε μὲν τῆς ὅλης χώρας, ἐδῄου δὲ τὴν Σικυῶνα καὶ τὸν Φλιοῦντα, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ μέχρις αὐτῆς τῆς Ἀρκαδίας ἅπασα ἡ Πελοπόννησος ἔτρεμε πρὸ τῶν στιφῶν τοῦ Ἰφικράτους. Διὰ δὲ τῆς προστασίας τῶν ὅπλων αὐτοῦ ἀνεκτίσθησαν τὰ τείχη τοῦ ἰσθμοῦ, σπεύσαντος εἰς αὐτὸν σύμπαντος τοῦ δήμου τῶν Ἀθηναίων καὶ κτίσαντος ἐν ὀλίγαις ἡμέραις τὸ δυτικὸν τεῖχος, ἔπειτα δὲ μετὰ μείζονος σχολῆς καὶ τὸ ἀνατολικὸν τὸ ἔαρ τοῦ 391 π. Χ.

[1] Ἐκ δὲ τούτου στρατιαὶ μὲν μεγάλαι ἑκατέρων διεπέπαυντο κατὰ τὸν *Ξενοφῶντα* (Ἑλλην. [IV,] 4, 14).

[2] *Κορνήλιος Νέπως* ἐν Βίῳ Ἰφικράτους 1.

[3] Ἦτο δυσχωρία κατὰ τὸν *Πλάτωνα* ἐν Μενεξένῳ σ. 245 Ε.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Ἀλλ' ἡ μεταβολὴ αὕτη τῶν πραγμάτων παρὰ τὸν ἰσθμὸν δὲν συνεβιβάζετο πρὸς τὴν τιμὴν τῆς Σπάρτης, ἰδίως δ' ἐξηρέθιζε τοὺς Κορινθίους φυγάδας, ἐπειδὴ ἀπὸ τῆς ἡμέρας τῆς προδοσίας ἐκεῖνοι ἦσαν οἱ ἀδιακόπως ἐξωθοῦντες τὴν Σπάρτην καὶ καθορίζοντες τὰς ἀποφάσεις αὐτῆς. Οἱ φυγάδες λοιπὸν ὑπέδειξαν τὴν σημασίαν τῆς ἑαυτῶν πατρίδος, τῆς κατεχούσης τὰς κλεῖδας τῆς χερσονήσου, ἣν ὤφειλον νὰ ἐξασφαλίσωσιν ὑπὲρ ἑαυτῶν οἱ Σπαρτιᾶται, ἂν δὲν ἤθελον ναποβάλωσι τὴν ἡγεμονίαν. Διὰ ταῦτα ὤφειλον οἱ Σπαρτιᾶται νὰ ἐνεργήσωσι δραστηρίως, καὶ ὁ Ἀγησίλαος ἠναγκάσθη νἀναλάβῃ τὴν ἀρχιστρατηγίαν, εἰ καὶ ἥκιστα ἀνταπεκρίνετο εἰς τὰς διαθέσεις αὐτοῦ ἡ διὰ τῆς ὅλης χερσονήσου στρατεία χάριν καθαιρέσεως τείχους ὅπερ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἔμελλε καὶ πάλιν νἀνακτισθῇ μετὰ τὴν ἀποχώρησιν αὐτοῦ. Στρατεῖαι ἐπίμοχθοι ἄνευ προσδοκίας δόξης καὶ κέρδους ἦσάν τι ὅλως ἀντίθετον πρὸς τὰς ἀσιατικὰς ἐκστρατείας, εἰς ἃς εἶχεν ἐπὶ ζημίᾳ αὐτοῦ ἐθισθῇ ὁ βασιλεύς. Διὸ ἐξώρμησε τὸ ἔαρ τοῦ 391 π. Χ., ἀμέσως μετὰ τὴν δευτέραν τείχισιν τοῦ ἰσθμοῦ. Θέλων δὲ νὰ ἐπαυξήσῃ τὸ κῦρος καὶ τὴν ἀξιοπρέπειαν τῆς ἐκστρατείας κατώρθωσε νὰ ὑποστηριχθῇ ὑπὸ στολίσκου, ἐξαρτυθέντος διὰ τῶν ἀσιατικῶν λαφύρων, οὗ ἡγεῖτο ὁ ἀδελφὸς Τελευτίας[1]. Ἡ δὲ σύμπραξις ἀμφοτέρων ἔσχεν ἀγαθὰ ἐπακόλουθα. Τὰ τείχη κατεστράφησαν ταχέως, καὶ τὸ Λέχαιον μετὰ τῶν νεωρίων περιῆλθε τότε πρῶτον τελείως εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους. Τούτων δὲ πραχθέντων, ὁ βασιλεὺς ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Σπάρτην.

Οἱ δὲ Κορίνθιοι φυγάδες, ἥκιστα εὐχαριστηθέντες ἐκ τῆς ἐσπευσμένης ἀποχωρήσεως τοῦ βασιλέως, ἐπενόησαν νέον σχέδιον πολέμου εὐαρεστοῦν μᾶλλον εἰς τὸν βασιλέα καὶ μέλλον νὰ ἐξασκήσῃ μεγαλειτέραν ἐπίδρασιν ἐπὶ τὴν τύχην τῆς Κορίνθου. Καὶ δὴ, ἐπιδιώκοντες, καθ' ἃ καὶ πρότερον, τὸ νὰ καταστήσωσιν

[1] Ὁ ναύαρχος Τελευτίας ἦτο ὁμομήτριος ἀδελφὸς τοῦ Ἀγησιλάου. Ἴδε *Πλούταρχον* ἐν Βίῳ Ἀγησιλάου 21. Ἴσως δὲ ἦτο υἱὸς τῆς δυσμόρφου Εὐπωλίας ἐκ δευτέρου γάμου. Ἴδε Herbst [ἐν τοῖς Neue Jahrbücher für Philologie Τόμ. LXXV] σ. 703

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

εἰς τοὺς συμπολίτας ἐπαχθῆ τὸν πόλεμον καὶ ἐπαγάγωσιν οὕτω τὴν κατάλυσιν τῆς πολεμικῆς φατρίας, συνέστησαν πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον στρατείαν ἐναντίον τοῦ Πειραίου. Ἦτο δὲ τοῦτο τὸ μέρος τῆς κορινθιακῆς χώρας τὸ κείμενον πέραν τοῦ ἰσθμοῦ καὶ προεκτεινόμενον ἀπὸ τῶν μεγαρικῶν ὀρέων εἰς τὸν κορινθιακὸν κόλπον δίκην μεγάλης τετραγώνου χερσονήσου, [ἡ σημερινὴ Περαχώρα]. Καὶ πρὸς δυσμὰς μὲν ἀποτελεῖ προβλῆτα ραμφοειδῆ, ἥτις μετὰ τῆς ἀπέναντι κειμένης ἀκτῆς περικλείει τὸν ὅρμον τοῦ Λεχαίου, πρὸς δὲ τὰ βορειοανατολικὰ προεξέχει ἡ χερσόνησος πρὸς τὰς ἀκτὰς τῆς Βοιωτίας. Ἦτο κατὰ ταῦτα ἡ θέσις αὐτῆς λίαν ἐπίκαιρος, ἅτε ἀποτελούσης ὄπισθεν τῶν Μεγάρων ὁδὸν δι' ἧς ἡ Κορινθία ἐπεκοινώνει πρὸς τὴν Βοιωτίαν. Πρὸς τούτοις δ' ἐν τῇ ὀρεινῇ ἐκείνῃ χερσονήσῳ οἱ Κορίνθιοι εἶχον τὰ ποίμνια αὐτῶν, καὶ μάλιστα τώρα εἴπερ ποτὲ ἀφ' οὗ χρόνου τὰ περίχωρα τῆς πόλεως ἦσαν πεδίον τοῦ πολέμου. Κύριον δὲ χωρίον τῆς χερσονήσου ταύτης ἦτο τὸ Πείραιον, ὀχυρὸν φρούριον συνδεόμενον πρὸς ἄλλα ὀχυρὰ ἐρύματα. Εἶνε δὲ λίαν πιθανόν, ὅτι τὰ ὀχυρώματα ἐκεῖνα ᾠκοδομήθησαν ἢ τοὐλάχιστον ἀνεκτίσθησαν κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς ἐπικοινωνίας τῆς Κορίνθου πρὸς τοὺς νέους συμμάχους, ἐπειδὴ ἕνεκα τῆς ἔχθρας τῶν Μεγάρων ἠναγκάζοντο νὰ μεταχειρίζωνται ταύτας τὰς ὁδοὺς χάριν ἐπιμιξίας πρὸς τὰς Θήβας [1].

Ὑπὸ πᾶσαν λοιπὸν ἔποψιν ἡ ἀπόκεντρος αὕτη ὀρεινὴ χώρα, ἣν ἄνευ τῶν Κορινθίων φυγάδων δυσκόλως ἤθελέ τις συλλογισθῆ ἐν Σπάρτῃ, ἦτο χωρίον καταλληλότατον πρὸς αἰσθητὴν ἀντίδρασιν ἐναντίον τῶν πολεμίων· βεβαίως δὲ οἱ φυγάδες εἶχον σκοπίμως ἐκλέξει καὶ τὸν χρόνον τῆς ἐκστρατείας, ἐπειδὴ ἦσαν τὰ μέσα τοῦ θέρους (390 π. Χ.) καὶ ἐπέκειτο ἡ τέλεσις τῶν Ἰσθμίων [2], ἐθεώρουν δέ τι ἀνόσιον, ὅτι ἡ ἀρχαία ἐκείνη κορινθ-

[1] Περὶ Πειραίου ἴδε Curtius Peloponnesos Τόμ. Β' σ. 552.

[2] Τὰ Ἴσθμια ἦσαν ἀγῶνες τριετηρικοὶ [ἤτοι τελούμενοι μεθ' ἕκαστον συντετελεσμένων δεύτερον ἔτος], καὶ ἐτελοῦντο τὸ δεύτερον καὶ τέταρτον ἔτος ἑκάστης Ὀλυμπιάδος οὗ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροια

θιακὴ ἑορτὴ ἔμελλε τότε τὸ πρῶτον νὰ τελεσθῇ ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν Ἀργείων. Διὸ ἀφίκοντο εἰς τὸν ἰσθμὸν μετὰ τῆς σπαρτιατικῆς στρατιᾶς ἀκριβῶς καθ' ἣν ὥραν ἤρχιζεν ἡ μεγάλη θυσία τοῦ Ποσειδῶνος [1], διέλυσαν τοὺς ἑορταστὰς καὶ ἀνέλαβον αὐτοὶ ὡς γνήσιοι Κορίνθιοι τὴν διακοπεῖσαν θυσίαν [2]. Ἔπειτα δὲ ὁ Ἀγησίλαος προεχώρησεν εἰς τὴν ὅλην χώραν, καὶ εὗρεν ἐπικυρουμένας τὰς προσδοκίας, ὧν ἐπαγγελία εἶχε δοθῇ παρὰ τῶν ὁδηγῶν αὐτοῦ. Ἐν χώρῳ μικρῷ συνήθροισεν ἄπειρα λάφυρα καὶ ἐδῄωσε τὴν χώραν μετὰ μανίας ἀγρίας. Οἱ αἰχμάλωτοι ἐξηνδραποδίσθησαν ἢ παρεδόθησαν πρὸς θανάτωσιν εἰς τοὺς ἐχθροὺς αὐτῶν, τοὺς φυγάδας. Οἱ δὲ Θηβαῖοι, φοβηθέντες ἕνεκα τῆς παρὰ τὰ σύνορα τῆς ἰδίας χώρας ἐμφανίσεως τῆς στρατιᾶς τῶν πολεμίων, ἔστειλαν χάριν κοινολογίας περὶ εἰρήνης πρέσβεις εἰς τὸν Ἀγησίλαον [3], ὅστις ἐνεφορεῖτο μεγίστων ἐλπίδων περὶ αἰσίας ἀποπερατώσεως τοῦ πολέμου.

Ἀλλ' αἴφνης τὰ περὶ εὐτυχίας ὄνειρ' αὐτοῦ συνεταράχθησαν, ἐλθόντος τοῦ ἀγγέλματος, ὅτι τῆς ἐν Σικυῶνι στρατιᾶς μία ὅλη μόρα Σπαρτιατῶν, ἀποτελούμενη ἐξ ἑξακοσίων περίπου μαχίμων, εἶχε καταστραφῇ παρὰ τὴν Κόρινθον. Εἶχον οὗτοι συνοδεύσει τοὺς Ἀμυκλαίους, οἵτινες ἤθελον κατ' ἀρχαῖον ἔθος νὰ ἑορτάσωσιν ἐν τῇ πατρίδι τὰ Ὑακίνθια [4], ἔπειτα δ' ἐπιστρέφοντες εἰς τὸ στρατόπεδον εἶχον προσκληθῇ παρὰ τοῦ Ἰφικράτους [5]. Ἡ δ' ἐπελθοῦσα

μακρὸν χρόνον πρὸ τῶν Ὀλυμπίων. Ἐπειδὴ δὲ τὰ Ἴσθμια ἐτελέσθησαν τὸ ἔαρ τοῦ 412 π. Χ. (Poppo εἰς *Θουκυδίδου* VIII 9), συνέπιπτον ἄρα πάλιν τῷ 390 π. Χ. Ἴδε Kirchner [De Andocidis quae fertur tertia oratione] σ. 12.

[1] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. VI, 5, 1· [καὶ οἱ] Ἀργεῖοι [αὐτοῦ ἐτύγχανον] τότε ποιοῦντες τὴν θυσίαν [τῷ Ποσειδῶνι], ὡς Ἄργους τῆς Κορίνθου ὄντος.

[2] Οἱ φυγάδες τῶν Κορινθίων ἐτέλεσαν τότε τοὺς ἀγῶνας ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ Ἀγησιλάου καὶ πάλιν ὅ ἔπειτα μετὰ τὴν ἀποχώρησιν αὐτοῦ οἱ Ἀργεῖοι (*Ξενοφῶντος* Ἑλλην. [IV,] 5, 2.

[3] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. [IV,] 5, 6

[4] Τὰ Ὑακίνθια ἐτελοῦντο ἀρχομένου τοῦ ἔαρος

[5] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. [IV,] 5, 11-17. Ὁ *Αἰσχίνης* ([Κατὰ Κτησιφῶντος] 243

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἀπώλεια ἦτο δυσαναπλήρωτος εἰς τὴν λειψανδροῦσαν Σπάρτην καὶ συγχρόνως ταπεινωτικωτάτη, ἐπειδὴ νικηταὶ ἦσαν περιφρονούμενοι μισθοφόροι [1]. Μάτην δ' ἔσπευσεν ὁ Ἀγησίλαος εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης, ὅπως τοὐλάχιστον ἀναληφθῶσι δι' ἐντίμου μάχης οἱ νεκροί, ὧν ἤδη εἶχε γείνει ἀναίρεσις, γενομένης οὕτως ὁμολογίας τῆς ἥττης. Ὁ δὲ βασιλεύς, μὴ ἔχων ἄλλο τι νὰ πράξῃ, ἠναγκάσθη νὰποχωρήσῃ μετὰ φοβερὰν δῄωσιν τῆς ὑπαίθρου χώρας.

Κατὰ ταῦτα διὰ τῶν νικηφόρων στρατειῶν τῶν δύο ἐκείνων ἐτῶν [2] κυρίως οὐδὲν ἄξιον λόγου εἶχεν ἐπιτευχθῆ. Ὁ Ἰφικράτης ἐδέσποζε τῆς Κορινθίας δίκην κυρίου πολὺ μᾶλλον ἢ πρότερον, κατέλαβε δὲ καὶ πάλιν ἀμέσως μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τοῦ βασιλέως τὰ πέραν τοῦ ἰσθμοῦ χωρία, ὅπως ἀποκαταστήσῃ τὴν ἐλευθέραν ἐπικοινωνίαν διὰ τῆς εἰς τὰ βόρεια ἀγούσης ὁδοῦ. Ἐν δὲ τῷ Λεχαίῳ καὶ τῇ Σικυῶνι ἐξηκολούθουν, ὡς καὶ πρότερον, στρατοπεδεύοντες ἀδρανεῖς οἱ Λακεδαιμόνιοι, ὁ δὲ κατέχων αὐτοὺς φόβος ἦτο νῦν οὕτω μέγας, ὥστε οἱ Κορίνθιοι φυγάδες, οἵτινες δὲν ἔπαυον νὰ ἐπιχειρῶσι μικρὰς ἐπιθέσεις καὶ δῃώσεις,

[ἀπαριθμῶν τὰς ἐπὶ ἀνδραγαθίαις ἀπονεμηθείσας τιμὰς προσθέτει]· Ἰφικράτει δὲ ὅτι μόραν Λακεδαιμονίων ἀπέκτεινε.

1 Ὁ *Ἀρποκρατίων* ἐν λ. Ξενικὸν λέγει· Ξενικὸν ἐν Κορίνθῳ, ᾧ χρησάμενοι τὴν Λακεδαιμονίων μόραν κατέκοψαν στρατηγοῦντος αὐτοῖς Ἰφικράτους καὶ Καλλίου.

2 Ἡ πιθανὴ χρονολογικὴ ἀκολουθία τῶν γεγονότων εἶνε ἡ ἑξῆς. Ἡ μὲν ἀρχὴ τοῦ πολέμου ἔγεινε τὸ θέρος τοῦ 395 π. Χ. (Ὀλυμπ. 96, 1-2) Τὰ δὲ κατὰ τὴν Ἀλίαρτον συνέδησαν τῷ 394 π. Χ. (Ὀλυμπ. 96, 2), ἡ παρὰ τὴν Κνίδον ναυμαχία τὸν Αὔγουστον τοῦ 394 π. Χ., ἡ δὲ παρὰ τὴν Κορώνειαν μάχη περὶ τὰ μέσα Αὐγούστου τοῦ αὐτοῦ ἔτους. Τὸ δὲ φθινόπωρον τοῦ 394 π. Χ ἔγεινεν ἡ ὑπὸ τοῦ Ἀγησιλάου ἄφεσις τῆς στρατιᾶς καὶ ἡ ἐν Κορίνθῳ καὶ Σικυῶνι στρατοπεδεία τῷ 393 π. Χ. Ἡ δὲ εἰς τὸν ἰσθμὸν ἄφιξις τοῦ Κάνωνος, αἱ κατὰ θάλασσαν παρασκευαὶ τῶν Κορινθίων καὶ ἡ ἐν Κορίνθῳ στάσις συνέδησαν τῷ 392 π. Χ. Τὸν δὲ Φεβρουάριον ἐτελέσθησαν τὰ Εὔκλεια, μεθ' ἃ ἐπῆλθεν ἡ καθαίρεσις τῶν τειχῶν καὶ ἡ κατάληψις τοῦ Κρομμυῶνος καὶ τοῦ Σιδοῦντος. Αἱ δὲ στρατεῖαι τῶν μισθοφόρων [τοῦ Ἰφικράτους] ἔγειναν τῷ 391 π. Χ., τὸν χειμῶνα καὶ τὸ ἔαρ. Τὸ δὲ Λέχαιον ἐκυριεύθη τῷ 391-390 π. Χ (Ὀλυμπ. 97, 2), μεθ' ὃ ἀφέθη ἡ στρατιά. Τὰ δὲ Ἴσθμια ἐτελέσθησαν τῷ 390 π. Χ., καὶ κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἔγεινεν ἡ εἰς τὸ Πείραιον ἐπιδρομὴ τοῦ Ἀγησιλάου καὶ ἡ ἧττα τῆς μόρας τῶν Λακεδαιμονίων. Τὰ δὲ Ὑακίνθια ἐτελέσθησαν τὸν Μάϊον τοῦ αὐτοῦ ἔτους. Τέλος δὲ ἡ εἰς τὴν Ἀκαρνανίαν στρατεία τοῦ Ἀγησιλάου ἐπεχειρήθη τῷ 389 π. Χ. Ταῦτα κατὰ τὸν Grote καὶ Kirchner.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

μόνον διὰ θαλάσσης ἑτοίμων νὰ διαπεραιῶνται ἀπὸ τοῦ ἑνὸς τῶν στρατοπέδων εἰς τὸ ἄλλο. Πρὸς τούτοις δὲ καὶ τὰ τῆς Πελοποννήσου ἀπέβαινον ὁσημέραι μᾶλλον ἐπώδυνα καὶ δυςχερῆ. Καὶ τὸ μὲν ἄγγελμα τῆς συμφορᾶς τῶν Σπαρτιατῶν εἶχε γείνει δεκτὸν ἐν ταῖς πόλεσι τῆς Ἀρκαδίας μετὰ χαιρεκακίας ἀνυποστόλου· ὅτε δὲ ὁ βασιλεὺς συμπαρέλαβε τοὺς περισωθέντας τῆς ἡττηθείσης μόρας καὶ ἐπέστρεφεν εἰς τὴν Σπάρτην διὰ τῆς Μαντινείας καὶ τῆς Τεγέας, ἐθεώρησε πρέπον νὰ διατάξῃ τὰ κατὰ τὰς πορείας αὐτοῦ οὕτως, ὥστε μόνον μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου εἰςήρχετο εἰς τὰς πόλεις ἐν αἷς ἔμελλε νὰ διανυκτερεύσῃ. Ἡ τοιαύτη δ' αὐτοῦ ἐνέργεια εὑρίσκετο πάντως ἐν θλιβερᾷ ἀντιθέσει πρὸς τὰς ἐν Ἀσίᾳ στρατείας, καθ' ἃς ὁ Ἀγησίλαος ἐτρύφα ἐν εὐκόλως κτηθείσῃ δόξῃ καὶ ἐτιμᾶτο δίκην ἥρωος παρά τε φίλων καὶ ἐχθρῶν. Εὐνόητον λοιπὸν εἶνε, ὅτι οὐδεμίαν εἶχε διάθεσιν νὰναλάβῃ καὶ πάλιν τοὺς παρὰ τὸν ἰσθμὸν ἀγῶνας.

Ἀλλὰ καὶ ἐν Σπάρτῃ δὲν εὕρισκεν ἡσυχίαν ὡς ἐκ τῆς στενοχωρίας καὶ τῆς ἀνιαρᾶς θέσεως εἰς ἣν εἶχε περιέλθει. Διὸ ἐζήτει ἀνυπόμονος ἀφορμὴν νέων ἀγώνων, καὶ διὰ τοῦτο ἀσπάσιοι ὑπῆρξαν εἰς αὐτὸν οἱ πρέσβεις τῶν Ἀχαιῶν οἱ ἀφιχθέντες περὶ ἐκεῖνον τὸν χρόνον καὶ ζητήσαντες ἐπικουρίαν παρὰ τῆς Σπάρτης.

Οἱ οἰκήτορες τῆς Ἀχαΐας ἐνεφοροῦντο ἀκόμη φρονήματος καὶ φιλοδοξίας, ἐπειδὴ δὲ οὐδαμοῦ πρὸς τὴν μεσόγαιαν ἠδύναντο νὰ ἐπεκτείνωσι τὴν μικρὰν αὐτῶν χώραν, ἐπεδίωκον νέας κτήσεις ἀντιπέραν τοῦ κόλπου. Ἐν ταῖς χώραις ἐκείναις εἶχον νῦν ἐλευθερίαν ἐνεργείας, ἐπειδὴ ἡ μὲν ἀρχὴ τῶν Ἀθηναίων εἶχε καταλυθῇ, ἡ δὲ τῶν Κορινθίων δὲν εἶχεν ἀποκατασταθῇ καὶ πάλιν. Διὰ ταῦτα οἱ Ἀχαιοὶ μετὰ τῆς στρατιᾶς τῶν συμμάχων εἶχον διαπεραιωθῇ ἀπὸ τῶν Πατρῶν μετὰ τόλμης εἰς τὴν Αἰτωλίαν καὶ εἶχον προσλάβει εἰς τὴν συμμαχίαν αὐτῶν τὴν πόλιν Καλυδῶνα κατὰ πάντας τοὺς νομίμους τύπους. Ἀλλ' ἡ κτῆσις αὕτη ἤγαγεν αὐτοὺς εἰς ἔχθραν πρὸς τοὺς Ἀκαρνᾶνας, οἵτινες, ὄντες τότε λαὸς ἰσχυρὸς καὶ ἀκμάζων, οὐδεμίαν διάθεσιν εἶχον νὰ περιορισθῶσιν

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

εἰς τὰς δυτικὰς ὄχθας τοῦ Ἀχελῴου. Ἀλλὰ πρὸς τὴν ἐπέκτασιν αὐτῶν πρὸς ἀνατολὰς ἐπεπρόσθουν εἰς αὐτοὺς οἱ Ἀχαιοί. Εἶχον δὲ οἱ Ἀκαρνᾶνες ἤδη πρότερον προσχωρήσει εἰς τοὺς Ἀθηναίους, καὶ τώρα δὲ πάλιν εἶχον προσέλθει εἰς τοὺς συμμαχήσαντας ἐναντίον τῆς Σπάρτης καὶ ἤθελον διὰ τῆς βοηθείας αὐτῶν νἀποκρούσωσι τὰς εἰς τὴν Παραχελωῖτιν ἐπεμβάσεις τῶν Πελοποννησίων μετὰ τοῦ αὐτοῦ ἐκείνου σθένους μεθ' οὗ οἱ Θηβαῖοι καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἀπέκρουσαν πᾶσαν ἀνάμιξιν τῶν Σπαρτιατῶν εἰς τὰς ἰδίας χώρας. Διὸ ἠξίωσαν τὴν ἐκκένωσιν τῆς Καλυδῶνος, ἔχοντες πρὸς ὑποστήριξιν τῆς ἀξιώσεως αὐτῶν ἐν τῇ χώρᾳ στρατιὰν Ἀθηναίων καὶ Θηβαίων. Καὶ οἱ μὲν Ἀχαιοὶ εἶχον δικαίωμα νἀξιώσωσι βοήθειαν παρὰ τῶν Σπαρτιατῶν ἐξ εὐγνωμοσύνης πρὸς τὴν πιστὴν παρ' αὐτῶν ὑποστήριξιν τῆς Σπάρτης. Οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι εἶχον συμφέρον νὰ μὴ ἐπιτρέψωσι τὴν ἐν τῷ κορινθιακῷ κόλπῳ ἀνάδειξιν πολεμίας δυνάμεως. Διὸ ὁ Ἀγησίλαος ἀπεδέχθη προθύμως τὸ αἴτημα τῶν Ἀχαιῶν τόσῳ μᾶλλον καθ' ὅσον ἠνοίγετο εἰς αὐτὸν πεδίον πολέμου οἷον ἐπεθύμει, χωρῶν πλουσίων καὶ ἀνεπάφων, οἰκουμένων ὑπὸ φύλων ποιμενικῶν, ἅτινα ἤλπιζεν, ὅτι θὰ ἠδύνατο νὰ νικήσῃ τελείως διὰ τῆς πολεμικῆς αὐτοῦ τέχνης. Ἐπίμονος δ' ὑποστήριξις αὐτῶν παρὰ τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν Θηβαίων δὲν ἦτο φόβος νὰ ἐπέλθῃ, ἐπειδὴ ὁ πρὸς τὸν πόλεμον ζῆλος τῶν συμμάχων εἶχεν ἤδη ἀρχίσει ἐκπίπτων αἰσθητῶς. Διὸ ὑπεστήριξε τὴν ἀνάληψιν τοῦ πολέμου ὑπὲρ τῶν πιεζομένων Ἀχαιῶν, καὶ ἠγωνίσθη καταθυμίως, ὅτε τὸ ἔαρ τοῦ 389 π. Χ. διεπεραιώθη διὰ τοῦ κόλπου μετ' ἀξίας λόγου στρατιᾶς, ἀπηλευθέρωσε τὴν Καλυδῶνα καὶ προεχώρησε πρὸς τὸν Ἀχελῷον [1].

Μετὰ βραδύτητος δὲ καὶ ἐπιφυλάξεως ἔστη τὸ κατ' ἀρχὰς παρὰ τὰ σύνορα τῆς χώρας, ὡς εἰ μὴ εἶχεν οὔτε τὴν πρόθεσιν, οὔτε τὸ θάρρος νὰ εἰσελάσῃ βαθύτερον εἰς τὰ ἐνδότερα. Οὕτω δὲ οἱ Ἀκαρνᾶνες ἤρχισαν κατὰ μικρὸν θεωροῦντες ἑαυτοὺς ἀσφαλεῖς

[1] Περὶ τῆς χρονολογίας τῶν ἐν Ἀκαρνανίᾳ καὶ Αἰτωλίᾳ ἀγώνων ἔχομεν μόνον τὴν ἀκολουθίαν παρὰ τῷ *Ξενοφῶντι* (Ἑλλην. IV, 6 καὶ 7).

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροια

ἐν τοῖς βορειοτέροις τῆς χώρας καὶ ἔνεμον τὰ βοσκήματα ἐν τοῖς πεδίοις. Ἀλλ' ἔπειτα προεχώρησεν αἴφνης ὁ Ἀγησίλαος δι' ἐσπευσμένων πορειῶν, κατέλαβε τοὺς πολεμίους περὶ τὰς ὄχθας τῶν ὡραίων τῆς χώρας λιμνῶν καὶ ἀπήγαγεν ἄπειρα λάφυρα. Καὶ δὲν κατώρθωσε μὲν νὰ κυριεύσῃ τινὰ τῶν ὀχυρῶν πόλεων τῶν Ἀκαρνάνων, ἀλλ' ἐκλόνησεν ὅμως τὸ θάρρος αὐτῶν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ἀπεφάσισαν νὰ ἐγκαταλίπωσι τὴν χωριστὴν συμμαχίαν καὶ προσχωρήσωσιν εἰς τὴν σπαρτιατικήν, ὅπως μὴ κινδυνεύσωσιν ἀπὸ δευτέρας ὁμοίας στρατείας. Πράγματι δὲ ὁ Ἀγησίλαος προέβαινεν εἰς τὸ ἔργον τῆς καταστροφῆς οὕτως ἀκατασχέτως, ὥστε οὐ μόνον κατέστρεψε τὸν ἐτήσιον σπορητὸν, ἀλλὰ καὶ ἀπέσπασεν αὐτὰ τὰ ὀπωροφόρα δένδρα σύρριζα. Οὕτω δ' ἔτυχε τοῦ κυρίου σκοποῦ ταχέως, ἐν ᾧ οἱ Ἀχαιοὶ ἦσαν ἥκιστα ηὐχαριστημένοι ἐκ τοῦ τοιούτου τρόπου τῆς διεξαγωγῆς τοῦ πολέμου. Οὗτος ἦτο ἀγροικοτάτη λαφυραγωγία, καθ' ἣν οὐδεμία ἐγγύησις ὑπὲρ τοῦ μέλλοντος ἐξησφαλίζετο, περὶ δ' ἐμμονωτέρου συνδέσμου τῶν περὶ τὸν Ἀχελῷον χωρῶν πρὸς τὴν [μετὰ τῆς Σπάρτης] συμμαχίαν τῶν πελοποννησιακῶν πόλεων, ἥτις εἴπερ ποτὲ εἶχεν ἀνάγκην νέας ἐπιρρώσεως, οὐδὲ σκέψις ἔγεινεν.

Ἀλλὰ τὸ μάλιστα ἐκπλῆσσον εἶνε, ὅτι ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ πολέμου τούτου ἥκιστα παρουσιάζεται ἡ πόλις ἐκείνη, ἥτις ὁπωσδήποτε ἦτο εἴπερ τις καὶ ἄλλη τῶν πόλεων τῆς χωριστῆς συμμαχίας ἐκτεθειμένη εἰς τὴν ἐκδίκησιν τῆς Σπάρτης καὶ ἥτις ἐξ ἀρχῆς εἶχε συμμετάσχει τοῦ πολέμου μετὰ ζήλου ἰδιάζοντος καὶ προγράμματος εὐρυτάτου, ἤτοι τὸ Ἄργος.

Ἐν τῇ ἐνεργείᾳ τῆς πόλεως ταύτης παρουσιάζεται ἀντίθεσις παράδοξος. Μεθ' ὑπερφροσύνης παρατόλμου ἐπεκτείνει τὸ Ἄργος τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ μέχρι τοῦ ἰσθμοῦ καὶ ὑπερέκεινα καὶ ἐπιδεικνύεται ὡς νέα μεγάλη πόλις ἐν τῇ Πελοποννήσῳ, ἀλλ' ἔπειτα λείπει ἀπ' αὐτοῦ ἡ δραστηριότης ἐκείνη καὶ πεποίθησις ἐπὶ τὰς ἰδίας ἑαυτοῦ δυνάμεις, ἧς ἦτο ἀνάγκη πρὸς ἄμυναν τῆς ἰδίας χώρας ἐναντίον τῶν γειτόνων, πρὸς οὓς προσφέρεται μετὰ τρόπου

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

προκλητικωτάτου· καὶ δή, ὅτε οἱ Λακεδαιμόνιοι ἤθελον νὰ ὑπερβῶσι τὰ σύνορα, οἱ Ἀργεῖοι ἀντέταξαν θρησκευτικοὺς λόγους ὡς προσχήματα παρεμποδίσεως καὶ ἀρχαίας τῶν δύο πόλεων συνθήκας [1], καὶ ἐπροφασίσθησαν καὶ πάλιν τὸν ἱερὸν μῆνα Καρνεῖον καὶ ἄλλας ἱερομηνίας πρὸς ἄμυναν τῶν ἀπειλουμένων τῆς χώρας συνόρων. Οἱ δὲ Σπαρτιᾶται μετὰ πλείστης ὅσης ἀφελείας ηὐλαβήθησαν τὸν Καρνεῖον μῆνα, ὅστις συνῳδὰ τῇ ἐπιθυμίᾳ τῶν Ἀργείων παρεξετείνετο [2], καὶ ἡ στρατιὰ αὐτῶν ἀνεζεύγνυεν, ὅτε οἱ ἐστεμμένοι κήρυκες ἤρχοντο εἰς συνάντησιν αὐτῆς καὶ παρεκώλυον αὐτὴν ἀπὸ πάσης προχωρήσεως. Ἀλλὰ τέλος ἡ ὑπομονὴ αὐτῶν ἐξηντλήθη, μετὰ δὲ τὴν καθησύχασιν τῆς συνειδήσεως αὐτῶν διὰ τῆς ἐρωτήσεως τῶν μαντείων τῆς Ὀλυμπίας καὶ τῶν Δελφῶν καὶ μετὰ πρώτην τινὰ ἐπιδρομὴν τοῦ Ἀγησιλάου εἰς τὴν Ἀργείαν πρὸ τῆς ἁλώσεως τοῦ Λεχαίου εἰσῆλασεν ὁ βασιλεὺς Ἀγησίπολις ἀπὸ τῆς Νεμέας εἰς τὴν Ἀργολίδα, καὶ ἐδῄωσε τὴν χώραν. Ἀλλὰ καὶ κατ' ἐκείνην τὴν ἐπίθεσιν ἔλειπε τὸ προσῆκον θάρρος καὶ ἡ ἀπαιτουμένη δραστηριότης. Οἰωνοὶ κακοὶ προεκάλεσαν μετ' οὐ πολὺ ὑποχώρησιν τῆς στρατιᾶς [3], καὶ ἡ Σπάρτη ἐφάνη κατὰ τρόπον ἀκατανόητον δεσμευομένη κατὰ πάσας τὰς ἐναντίον τοῦ Ἄργους στρατείας αὐτῆς. Ἄλλως δὲ ἡ Ἀργολὶς πιθανώτατα ὑπῆρξε συχνότερον ἢ ὅ τι συνήθως πιστεύεται θέατρον τοῦ πολέμου, καὶ πρέπει νὰποδεχθῶμεν, ὅτι ἐν αὐτῇ ἐπολεμήθησαν διάφοροι μάχαι, περὶ ὧν στερούμεθα εἰδήσεων ἀκριβεστέρων. Τοιαύτη δὲ μάχη εἶνε ἐπὶ παραδείγματι ἡ πολεμηθεῖσα παρὰ τὸ χωρίον Οἰνόην ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Χαράδρου κατὰ τὴν ὁδὸν τὴν ἄγουσαν ἀπὸ τοῦ Ἄργους εἰς τὴν Μαντίνειαν. Πάντως δὲ δὲν ὑπῆρξεν ἀναξία λόγου ἡ μάχη αὕτη, καθ' ἣν οἱ Ἀργεῖοι,

[1] ***Ἀνδοκίδου*** [Περὶ τῆς πρὸς Λακεδαιμονίους εἰρήνης] 27· πατρίαν δὲ εἰρήνην ὀνομάζοντες (οἱ Ἀργεῖοι) ᾗ χρῶνται.

[2] ***Ξενοφῶντος*** Ἑλλην. IV, 7, 2· [ἀλλ' ὁπότε ἐμβάλλειν μέλλοιεν Λακεδαιμόνιοι, τότε ὑπέφερον τοὺς μῆνας].

[3] Εἰς τὸ γεγονὸς τοῦτο τελευτᾷ κατὰ τὸν ***Ξενοφῶντα*** [Ἑλλην. V, 8, 1] ὁ κατὰ γῆν πόλεμος.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

συμπολεμοῦντες μετ' Ἀθηναίων ἐπικούρων, ἐνίκησαν τοὺς Λακεδαιμονίους [1]. Ἄνευ δὲ διαφόρων τοιούτων ἐπιτυχιῶν δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ ἐννοηθῇ καὶ ἡ ἐκουσία εἰς αὐτοὺς καθυπόταξις πόλεως οἵα ἡ Κόρινθος.

Ἀλλὰ τῶν ἐν Ἀκαρνανίᾳ καὶ Ἀργολίδι στρατειῶν ἡ σημασία ἦτο δευτερεύουσα ὡς πρὸς τὸν ὅλον πόλεμον, ἐπειδὴ ἡ καθ' αὐτὸ κρίσις αὐτοῦ εἶχεν ἤδη πρὸ μακροῦ ἐξαρτηθῇ ἀλλαχόθεν. Ἡ δὲ ἀδράνεια τῶν Σπαρτιατῶν, οἵτινες ἐν τοῖς τελευταίοις ἔτεσιν οὐδὲν ἔπρασσον, ὅπως διὰ παρασκευῆς ἀξίας λόγου δώσωσιν εἰς τὸν πόλεμον νέαν τροπὴν συνδέεται ἀναμφιλέκτως πρὸς τὴν νέαν αὐτῶν ἐν τῷ μεταξὺ πολιτικὴν ἐνέργειαν, δι' ἧς ἤλπιζον, ὅτι ἠδύναντο νὰντεπεξέλθωσι πρὸς τοὺς πολεμίους διὰ τρόπου τελεσφορωτέρου καὶ ἀσφαλεστέρου ἢ διὰ τῶν ὅπλων. Καὶ δὴ τὸ κινδυνωδέστατον εἰς αὐτοὺς δὲν ἦτο ἡ χωριστὴ συμμαχία, ἐπειδὴ ἡ ἰσχὺς αὐτῆς εἶχε χαλαρωθῇ, ἀλλ' ὁ μέγιστος κίνδυνος, ὃν εἶχον συνεπαγάγει τὰ ἔτη τοῦ πολέμου, ἦτο πολὺ μᾶλλον ἡ τείχισις τῶν Ἀθηνῶν. Δι' αὐτῆς εἶχον μεταβληθῇ πάλιν καθ' ὁλοκληρίαν τὰ κατὰ τὴν Ἑλλάδα, καὶ οἱ Σπαρτιᾶται εἶχον ἀποβάλει καὶ πάλιν πάντα τὰ ὠφελήματα τὰ κτηθέντα διὰ τοῦ μεγάλου πολέμου. Ἡ ἀπὸ τῶν ἀρχαίων χρόνων πολεμία πόλις ἦτο πάλιν ἀνεξάρτητος· ἂν δὲ διετηρεῖτο ἡ μεταξὺ τοῦ Κόνωνος καὶ τοῦ Φαρναβάζου φιλία, ἡ κατὰ θάλασσαν ἀρχὴ τῶν Ἀθηναίων ἤθελεν ἀναγεννηθῇ καὶ πάλιν καὶ ἡ Σπάρτη ἤθελεν εὑρεθῇ εἴπερ ποτὲ ἀνίσχυρος νὰντεπεξέλθῃ πρὸς δύναμιν τοιαύτην. Τοιούτους δὲ κινδύνους οὐδαμῶς ἠδύνατο νὰντιμετωπίσῃ ἡ ἀκανόνιστος γενναιότης ἀνδρὸς οἷος ὁ Ἀγησίλαος. Πρὸς τοιοῦτον σκοπὸν ἀπητοῦντο ἄνδρες οἷοι οἱ ἐκ τῆς σχολῆς τοῦ Λυσάνδρου, ὅπως προκαλέσωσι μεταβολὴν ἐκεῖ ὁπόθεν εἶχε προέλθει ἡ ὅλη μετατροπὴ ἡ ἀγαγοῦσα εἰς βελτίωσιν τῶν κατὰ τὴν Σπάρτην.

[1] *Παυσανίου* I, 15, 1. X, 10, 4. *Πλουτάρχου* Ἀποφθέγματα λακωνικὰ διάφορα 7. Πρβλ. K i r c h h o f f Geschichte des griechischen Alphabets [ἐκδ. δ' 1887 σ. 101 καὶ 103. Ἴδε καὶ ἀνωτέρω Τόμ. Δ' σ. 280].

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Καὶ ὁ μὲν Ἀγησίλαος οὐδεμίαν εἶχε διάθεσιν νὰ μεταβάλῃ τρόπον ἐνεργείας, ἐπειδὴ πᾶσα πρὸς τοὺς Πέρσας διαπραγμάτευσις θὰ ἦτο δι' αὐτὸν ἀπάρνησις τῶν ἀνδραγαθιῶν αὐτοῦ καὶ ἐγκατάλειψις τῶν ἐπακολούθων αὐτῶν. Ἀλλ' ἀντιμέτωπος αὐτοῦ ἔστη ἄλλη φατρία, ἧς ἡγεῖτο Ἀνταλκίδας ὁ υἱὸς τοῦ Λέοντος [1]. Οὗτος ἐθεώρει μωρὸν τὸ νὰ κατατρίβῃ ἡ Σπάρτη τὰς δυνάμεις ἐν μικραῖς καὶ ἀσήμοις στρατείαις χωρὶς νὰ δύναται δι' αὐτῶν νὰ πλήξῃ κυρίως τοὺς πολεμίους· ἐφρόνει δέ, ὅτι ἔπρεπεν ἡ δύναμις τῶν πολεμίων νὰ ἐκσπασθῇ σύρριζος καὶ τὸ ἀξίωμα τῆς Σπάρτης νὰποκατασταθῇ κατὰ τὸν αὐτὸν ἐκεῖνον τρόπον δι' οὗ εἶχεν ἰδρύσει αὐτὸ ὁ Λύσανδρος. Ὁ δὲ Ἀνταλκίδας ἀπέβη ὁ νέος ἐκεῖνος Λύσανδρος. Ἐντὸς βραχέος δὲ χρόνου προσείλκυσεν εἰς ἑαυτὸν ἀξίαν λόγου φατρίαν, καὶ ἤδη πρὸ τῆς ἁλώσεως τοῦ Λεχαίου [2] ἐστάλη παρὰ τῶν ἐφόρων εἰς τὰς Σάρδεις, ὅπως διαπράξῃ διὰ πάσης θυσίας συνδιαλλαγὴν καὶ νέαν συμμαχίαν μεταξὺ Περσίας καὶ Σπάρτης [3]. Καθ' ἃ δὲ ὁ Λύσανδρος τὸν Κῦρον, οὕτως εὗρεν ὁ Ἀνταλκίδας τὸν Τιρίβαζον, τὸν πρώην σατράπην τῆς Ἀρμενίας, ὅστις τῷ 392 π. Χ. διεδέχθη τὸν Τιθραύστην ὡς ἀρχιστράτηγος τῶν βασιλικῶν στρατιῶν [4]. Ὡς δὲ καὶ ἄλλοτε πολλάκις συνέβη, οὕτω καὶ νῦν ὁ νέος σατράπης ἦκιστα ἦτο σύμφωνος πρὸς τὴν ἐνέργειαν τοῦ προκατόχου. Ἄλλως δὲ ἡ ἐν τοῖς κυριωτάτοις ζητήμασι στάσις τῶν σατραπῶν ἐξηρτᾶτο συνήθως

[1] ***Πλούταρχος*** ἐν Βίῳ Ἀγησιλάου 23· [ὁ γὰρ Ἀνταλκίδας] ἐχθρὸς ἦν αὐτῷ (Ἀγησιλάῳ) καὶ τὴν εἰρήνην ἐξ ἅπαντος ἔπραττεν, ὡς τοῦ πολέμου τὸν Ἀγησίλαον αὔξοντος καὶ ποιοῦντος ἐνδοξότατον καὶ μέγιστον. Πρβλ. ***Πλουτάρχου*** Ἀποφθέγματα λακωνικά. Ἀγησιλ. 60 Ὁ δὲ Herbst [ἐν ταῖς Neue Jahrbücher für Philologie] σ. 699 διαμφισβητεῖ τὸν μεταξὺ Ἀνταλκίδου καὶ Ἀγησιλάου ἀνταγωνισμόν.

[2] Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Δ' σ. 296.

[3] Ἡ πρώτη πρὸς τὸν Τιρίβαζον πρεσβεία τοῦ Ανταλκίδου ἔγεινε περὶ τὸ 392 π. Χ. Ἴδε ***Ξενοφῶντος*** Ἑλλην. IV, 8, 12. Πρβλ. Kirchner [De Andocidea quae fertur tertia oratione] σ. 35.

[4] Περὶ τῶν νομισμάτων τοῦ Τιριβάζου ἴδε Brandis [Münzwesen Vorderasiens] σ. 353 κ. ἑ. [Πρβλ. Head Historia numorum σ. 604, 613. Ἑλλ. μεταφρ. ***Σβορώνου*** Τόμ. Β' σ. 288, 306].

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἐκ τῆς παρ' αὐτῶν ἐκείνων ἐκτιμήσεως τῆς ὅλης τῶν πραγμάτων καταστάσεως. Τὸ δὲ πολιτικὸν πρόγραμμα τῶν Περσῶν καθωρίζετο ἐκ τῶν ἀμέσων δεινῶν ἄτινα ὑπέστη τις τῶν σατραπῶν ἕνεκα τῶν στρατειῶν τοῦ Ἀγησιλάου ἢ ἐκ τοῦ ἀρχαίου μίσους ἄλλου τινὸς ἐναντίον τῶν Ἀθηνῶν. Ὁ δὲ Τιρίβαζος διέκειτο μὲν αὐτὸς ἀνέκαθεν φιλικῶς πρὸς τοὺς Σπαρτιάτας, καὶ ὡς πιστὸς δὲ θεράπων τοῦ μεγάλου βασιλέως ὑπερεμάχει ἀπὸ χρηστῆς πεποιθήσεως ὑπὲρ συμμαχίας μετ' αὐτῶν. Ἀλλὰ μόλις εἶχεν ἀρχίσει διαπραγματευόμενος χάριν τούτου τοῦ σκοποῦ πρὸς τὸν Ἀνταλκίδαν, καὶ ἦλθε πρεσβεία καὶ παρὰ τῶν πολεμίων, ἧς ἡγεῖτο ὁ Κόνων, ὅπως ἀντιπράξῃ πρὸς τὸν Ἀνταλκίδαν. Ἀπετελεῖτο δὲ αὕτη ὑπὸ τεσσάρων Ἀθηναίων, κατὰ παρακίνησιν δὲ τῶν Ἀθηνῶν συμμετεῖχον αὐτῆς καὶ πρέσβεις τῶν Βοιωτῶν, Κορινθίων καὶ Ἀργείων. Οὕτω δὲ ἤδη τὸ ἔαρ τοῦ 392 π. Χ. ἡ αὐλὴ τοῦ σατράπου τῶν Σάρδεων ἀπέβη ἡ ἀληθὴς παλαίστρα τῶν ἀντιπολεμούντων.

Ἐκεῖ δὲ ὑπερίσχυε φανερῶς ἡ Σπάρτη, ὁ δ' Ἀνταλκίδας ἦτο ὁ κατάλληλος ἀνὴρ ὁ δυνάμενος νὰ καρπωθῇ τελειότατα τὰς παρουσιαζομένας εὐνοϊκὰς περιστάσεις. Αἱ ἐπιτυχίαι τῶν πολεμίων παρεῖχον εἰς αὐτὸν ἄριστον ἐπιχείρημα ὑπὲρ τῶν σκοπῶν αὐτοῦ, κυρίως δ' ἐπωφελήθη τὴν ἐπίδοσιν τῶν Ἀθηνῶν, ὅπως προσβάλῃ τελεσφόρως τὸν κινδυνωδέστατον τῶν ἐχθρῶν τῆς Σπάρτης. Ἐπέδειξε φανερῶς εἰς τὸν σατράπην, ὅτι ὁ Κόνων, καίπερ εὑρισκόμενος ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τοῦ μεγάλου βασιλέως, περὶ μόνου τοῦ συμφέροντος τῆς ἰδίας ἑαυτοῦ πατρίδος εἶχε μεριμνήσει καὶ εἶχε προβῇ εἰς ἀσύγγνωστον κατάχρησιν τῆς ἐπιδειχθείσης πρὸς αὐτὸν ἐμπιστοσύνης. Διότι βεβαίως δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ πιστευθῇ, ὅτι τὰ χρήματα τοῦ ταμείου τοῦ μεγάλου βασιλέως εἶχον παραδοθῇ εἰς αὐτὸν χάριν παλινορθώσεως τῆς ἡγεμονίας τῶν Ἀθηνῶν καὶ χάριν θεραπείας τῆς ἀλαζονείας τῶν συμπολιτῶν, ὧν ἡ πόλις εἶχε γείνει ἰσχυρὰ διὰ τῆς ἥττης τῶν Περσῶν καὶ ἦτο πλήρης ἐπινικίων ἀναθημάτων ἐκ περσικῶν λαφύρων.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Ἀλλ' ὁ Ἀνταλκίδας δὲν ἠγωνίσθη μόνον νὰ στερήσῃ τὸν Ἀθηναῖον στρατηγὸν τῆς ἐμπιστοσύνης τοῦ σατράπου, τοῦθ' ὅπερ δὲν ὑπῆρξε δυσχερὲς εἰς αὐτὸν, ἐπειδὴ συγχρόνως εἶχε μεταβληθῇ καὶ ἡ πρὸς τὴν περσικὴν αὐλὴν σχέσις τοῦ Εὐαγόρου, ἀποβᾶσα ἐχθρικὴ, ἀλλὰ καὶ κατώρθωσε νὰ παραστήσῃ εἰς τὸν Τιρίβαζον τὸ συμφέρον τῶν Περσῶν καὶ ὑπ' ὄψιν ὅλως νέαν. Ἦτο εὐχερὴς ἡ ἐπίδειξις τῶν σφαλμάτων τῆς μέχρι τοῦδ' ἐνεργείας αὐτῶν. Καὶ δὴ εἶχον μὲν ποιήσει ἐκποδὼν τὸν Τισσαφέρνην, ἀλλ' εἶχον ὅμως ἐπανέλθει καὶ πάλιν εἰς τὸ πρόγραμμ' αὐτοῦ, ἐπειδὴ τὰ ἐνεργηθέντα παρὰ τοῦ Φαρναβάζου καὶ τοῦ Τιθραύστου οὐδὲν ἦσαν πράγματι ἄλλο ἢ αὐτὰ τὰ κατ' εἰσήγησιν τοῦ Ἀλκιβιάδου πραχθέντα ποτὲ παρὰ τοῦ Τισσαφέρνους. Ὑπεστηρίζετο δῆλα δὴ μία ἑλληνικὴ πόλις ἐναντίον τῆς ἄλλης, ὅπως μηδετέρ' αὐτῶν ἀποβῇ ἰσχυρὰ καὶ δυνηθῇ νὰ βλάψῃ τοὺς Πέρσας. Ἀλλὰ πρὸς ἐκτέλεσιν τοιούτου προγράμματος ἡ Περσία ὀφείλει νὰ εἶνε πάντοτε παρεσκευασμένη καὶ ἢ νὰ διεξάγῃ πόλεμον αὐτὴ ἢ νὰ ἐνεργῇ ὅπως διεξάγηται πόλεμος διὰ περσικῶν χρημάτων, καὶ οὐδέποτε ἠδύνατο νὰ μείνῃ ἥσυχος. Ἀλλὰ πολὺ ὀρθότερον, εἶπεν ὁ Ἀνταλκίδας, εἶνε βεβαίως τὸ νὰ μεριμνήσωσιν οἱ Πέρσαι περὶ τούτου, πῶς νὰ μὴ ὑπάρξῃ μηδεμία ἰσχυρὰ ἑλληνικὴ πόλις ἄγουσα εἰς κίνδυνον τοὺς Πέρσας. Ὁ δὲ διὰ τὴν Περσίαν κίνδυνος προέρχεται ἐκ τούτου καὶ μόνον, ὅτι τινὲς τῶν ἑλληνίδων πόλεων δεσπόζουσι τῶν ἄλλων διὰ τῆς βίας, προέρχονται δ' ἐντεῦθεν μεγαλείτεραι ὁμάδες πόλεων, ὧν οἱ πόροι διατίθενται ὑπὸ τῶν ὑπερισχυόντων. Ἀλλὰ τοιαῦται πιέσεις ἀντίκεινται εἴς τε τὴν θέλησιν τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους καὶ εἰς τὸ συμφέρον τοῦ μεγάλου βασιλέως· εἶνε δὲ τὸ σπέρμα ἀτελευτήτων ἐρίδων, ἀδιακόπου συγχύσεως καὶ διαταράξεως τῆς ἐπικοινωνίας καθ' ὅλας τὰς παραλίας τοῦ Αἰγαίου. Χάριν καταπαύσεως λοιπὸν τούτου τοῦ κακοῦ παρίσταται ἀνάγκη πρὸς τὸ ἀληθὲς συμφέρον πασῶν τῶν παραλίων πόλεων νὰ ὁμολογηθῇ κατ' ἀρχὴν ὡς καθολικὸν ἀξίωμα ἡ αὐτονομία ἁπασῶν τῶν ἑλληνίδων πόλεων καὶ ἡ τήρησις τοῦ θεσμοῦ τούτου

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

νἀνατεθῇ εἰς τὴν ἰσχυροτάτην τῶν πόλεων. Οὕτω καὶ μόνον δύναται νὰ ἐπιτευχθῇ ἀληθὴς ἐγγύησις περὶ εἰρήνης διαρκοῦς, ἐκ δὲ τῆς ἄνευ ἐπιφυλάξεων ἀποδοχῆς τοῦ ἀξιώματος τούτου θὰ διαγνωσθῶσιν οἱ ἀληθεῖς φίλοι τοῦ βασιλέως καὶ τῆς εἰρήνης.

Εὔκολον εἶνε νὰ κατανοηθῇ, ὅτι ἡ τοιαύτη ἔκθεσις τῶν πραγμάτων ἀπεσκόπει εἰς προστασίαν τῶν συμφερόντων τῆς Σπάρτης. Καὶ τὸ μὲν ἀξίωμ' αὐτῆς ἐν Πελοποννήσῳ οὐδένα ὑφίστατο κίνδυνον ἐκ τῶν ἀρχῶν ὧν ὑπερημύνετο ὁ Ἀνταλκίδας, ἐπειδὴ οἱ σύμμαχοι τῶν Σπαρτιατῶν ἦσαν κατ' ὄνομα αὐτόνομοι· ἀλλὰ δι' αὐτοῦ πᾶσα εἰς τὸ συμφέρον τῶν Σπαρτιατῶν ἀντικειμένη αὔξησις ἀρχῆς τῶν ἐχθρῶν τῆς Σπάρτης ἐχαρακτηρίζετο ὡς παράνομος καὶ κατελύετο. Οὕτω μετὰ τὴν ἀποδοχὴν τοῦ ἀξιώματος ἐκείνου τὸ Ἄργος ἔπρεπε νὰ ἐγκαταλίπῃ τὴν Κόρινθον, εἰς τοῦθ' ὅπερ ἀπέβλεπον ἰδίως οἱ Κορίνθιοι φυγάδες, οἵτινες πιθανώτατα συμμετέσχον οὐσιωδῶς τῶν προτάσεων τοῦ Ἀνταλκίδου, αἱ Θῆβαι ὤφειλον νἀποστῶσι τῶν βοιωτικῶν πόλεων καὶ αἱ Ἀθῆναι τῶν νήσων ἃς ἀκόμη κατεῖχον, τῆς Λήμνου, Ἴμβρου καὶ Σκύρου, ἃς οἱ Ἀθηναῖοι τότε δὴ ἐθεώρουν πυρῆνα πρὸς ἵδρυσιν νέας ἡγεμονίας. Ἡ δὲ Σπάρτη δὲν ἦτο μόνον ἡ μόνη πόλις, ἧς ἡ προτεινομένη εἰρήνη οὐδαμῶς ἠδύνατο νὰ διακινδυνεύσῃ τὴν ἐνεστῶσαν ἀρχὴν, ἀλλ' ἠδύνατο καὶ νὰ ἐλπίζῃ κρύφα, ὅτι οἱ Σπαρτιᾶται ἔμελλον μετὰ τὸν μέγαν βασιλέα νὰ δευταραγωνιστήσωσιν, ἀναλαμβάνοντες τὴν ἐποπτείαν τῆς ἐκτελέσεως τῶν ὅρων τῆς εἰρήνης καὶ νὰ εὕρωσιν οὕτω τὴν εὐκαιρίαν, ὅπως φροντίσωσι περὶ τῆς ἰδίας ἑαυτῶν ἀρχῆς ἅμα τῇ προσδοκωμένῃ παρὰ τῶν Σπαρτιατῶν ταπεινώσει καὶ ἐξασθενήσει τῶν ἀντιπάλων πόλεων. Διὰ ταῦτα δὲ οἱ Σπαρτιᾶται ἄνευ δισταγμοῦ παρέστησαν ἐπιδεικνύοντες μέριμναν, καὶ οὐδὲ λόγος κἂν ἔγεινε περὶ τοῦ συμφέροντος τῶν Ἑλλήνων· διὰ ταῦτα δὲ καὶ οὐδεμία ὑπεβλήθη παρ' αὐτῶν εἰς τοὺς Πέρσας ἀξίωσις περὶ συμπεριλήψεως εἰς τὴν αὐτονομίαν τῶν ἐν Ἀσίᾳ ἑλληνίδων πόλεων ἐκείνων, ὑπὲρ ὧν οἱ Λακεδαιμονιοι εἶχον ἔναγχος ἀγωνισθῇ.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Ὁ ἄμεσος σκοπὸς ἐπετεύχθη τελείως. Οἱ Πέρσαι ἥκιστα διέγνωσαν καὶ τώρα τὰς ἀληθεῖς προθέσεις τῶν Λακεδαιμονίων, καθ' ἃ καὶ πρότερον δὲν εἶχον διαγνώσει τὰς προθέσεις τοῦ Κόνωνος. Ὁ Τιρίβαζος ἀπεδέχθη μετ' ἐνθουσιασμοῦ τὰς προτάσεις ἐκείνας, ὧν ἡ ἐκτέλεσις ἐφαίνετο τέλος καθιστῶσα δυνατὴν σταθερὰν καὶ ἐπωφελῆ πολιτικὴν ἐνέργειαν τῆς Περσίας ἐν τῷ Αἰγαίῳ· ἐπειδὴ δὲ οἱ πρέσβεις τῶν ἄλλων πόλεων διεμαρτύροντο, τὴν ἀντίστασιν αὐτῶν ὑπέλαβεν ὡς ἔκφρασιν ἐχθρικῶν διαθέσεων καὶ τελείαν ἐπικύρωσιν τῶν λεχθέντων εἰς αὐτὸν παρὰ τοῦ Ἀνταλκίδου. Πρὸς δὲ τὸν Κόνωνα προσηνέχθη ὄχι ὡς πρὸς πρέσβυν, ἀλλ' ὡς πρὸς θεράποντα τοῦ μεγάλου βασιλέως ὑπόλογον διὰ τὴν γενομένην κατάχρησιν τῆς βασιλικῆς ἐμπιστοσύνης, καὶ διέταξε τὴν σύλληψιν αὐτοῦ, εἰ καὶ οὗτος εἶχεν ἐπιδείξει ἱκανὴν σύνεσιν μὴ διαθέσας τὰ περσικὰ χρήματα ἐπὶ ἰδίᾳ ἑαυτοῦ εὐθύνῃ, ἀλλ' ἐν συμπράξει μετὰ τοῦ Φαρναβάζου [1]. Εἰς δὲ τὸν Ἀνταλκίδαν ἀπ' ἐναντίας ἐδόθησαν νῦν χρήματα, καὶ ὁ Τιρίβαζος ἀνῆλθεν εἰς τὰ Σοῦσα, ὅπως τύχῃ καταλλήλως παρὰ τοῦ βασιλέως τῆς ἀποδοχῆς τῶν προταθέντων παρὰ τοῦ Ἀνταλκίδου.

Ἀλλ' ἐν τούτοις αἱ διαπραγματεύσεις δὲν προέβησαν μετὰ τῆς αὐτῆς ἐπιτυχίας μεθ' ἧς εἶχον ἀρχίσει. Ἡ αἰφνιδία μεταβολὴ τῆς ἐνεργείας τῶν Περσῶν, ἣν προέτεινεν ὁ Τιρίβαζος, προσέκρουσεν εἰς σφοδρὰς ἀντιρρήσεις. Ἦτο ἀκόμη παρὰ πολὺ ζωηρὰ ἡ ἀνάμνησις τῶν καταστρεπτικῶν στρατειῶν τοῦ Ἀγησιλάου, καὶ ἰδίως ὁ μέγας βασιλεὺς αὐτὸς κατείχετο ἀκόμη ὑπὸ μεγίστης ἀγανακτήσεως ἐναντίον τῶν Λακεδαιμονίων, ἅτε φρονῶν, ὅτι οὗτοι τὰς ἐν Ἑλλάδι ἐπιτυχίας ἐχρεώστουν καθ' ὁλοκληρίαν εἰς τὴν παρὰ τῶν Περσῶν ὑποστήριξιν καὶ ὅμως ἔπειτα ἔστρεψαν τὰ ὅπλα κατὰ τῶν Περσῶν, θέλοντες νὰποσπάσωσι πά-

[1] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. IV, 8, 16· (Τιρίβαζος) τὸν Κόνωνα ὡς ἀδικοῦντά τε βασιλέα καὶ ἀληθῆ λεγόντων Λακεδαιμονίων εἶρξε. Κατὰ τὸν *Κορνήλιον Νέπωτα* ἐν Βίῳ Κόνωνος 5 ἡ κάθειρξις ἔγεινεν, ἐπειδὴ ὁ Κόνων ἤθελε πάλιν νὰ παραχωρήσῃ τὴν Ἰωνίαν καὶ τὴν Αἰολίδα εἰς τοὺς Ἀθηναίους.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

λιν ἀπὸ τοῦ περσικοῦ βασιλείου τὰς παραθαλασσίους ἐκείνας πόλεις, ὧν τὴν ἀσφαλῆ κτῆσιν εἶχον ἐπιβάλει αἱ πρὸς τοὺς Σπαρτιάτας συνθῆκαι. Τὰς διαθέσεις δὲ ταύτας τοῦ βασιλέως ἐπωφελήθησαν, καθ' ἃ φαίνεται, οἱ ἀντίπαλοι τοῦ νέου προγράμματος, καὶ κατώρθωσαν τὴν ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἀπὸ τῆς Ἀσίας ἀπομάκρυνσιν τοῦ Τιριβάζου. Διὰ δὲ τῶν ἐνεργειῶν αὐτῶν ἐστάλη εἰς τὰς Σάρδεις ὡς σατράπης εἰς τὰς παραθαλασσίους σατραπείας ἀντὶ τοῦ Τιριβάζου ὀπαδός τις τοῦ Φαρναβάζου καλούμενος Στρούθας [1]. Ἦτο δὲ οὗτος ἀνὴρ φιλοπόλεμος καὶ δραστήριος, μετὰ φιλοτιμίας ἐπιδιώκων νὰ ἐκδικηθῇ τοὺς Σπαρτιάτας ἐπὶ ταῖς συμφοραῖς ἃς εἶχον προξενήσει εἰς τὰς χώρας τοῦ βασιλέως. Ἐθεώρει δὲ τοὺς Ἀθηναίους ὡς καὶ πρότερον συμμάχους τοῦ βασιλέως, πιθανῶς δὲ αὐτὸς ὑπῆρξεν ὁ προκαλέσας τὴν εἰς τὸν Κόνωνα ἀπόδοσιν τῆς ἐλευθερίας [2].

Ἡ δὲ μεταβολὴ αὕτη ὑπῆρξεν ἥττα τοῦ Ἀνταλκίδου, ὅστις εἶχε πιστεύσει, ὅτι εἶχε προσεγγίσει ἡ ἐκτέλεσις τῶν σκοπῶν αὐτοῦ. Εἰκότως δ' ἐνισχύθη καὶ πάλιν ἐν Σπάρτῃ ἡ ἀντίπαλος φατρία, ἥτις καὶ ἠξίωσεν, ὅπως ἐπιδείξωσι καὶ οἱ Σπαρτιᾶται ἀμείλικτον ἔχθραν πρὸς τὸν ἐχθρικῶς διακείμενον σατράπην καὶ στείλωσι στρατιὰν εἰς τὴν Ἔφεσον. Ἐπειδὴ δὲ οἱ ὑπὸ τοῦ Ἀγησιλάου κομισθέντες θησαυροὶ εἶχον ἐξαντληθῇ, ἡ προσδοκία νέων κερδῶν ἦτο τὰ μάλιστα ἐπαγωγός. Ὁπωσδήποτε δὲν ἠδύναντο νὰ προκόψωσιν ἄνευ περσικῶν χρημάτων· ἀφ' οὗ λοιπὸν ταῦτα δὲν παρείχοντο ὡς χορηγία παρὰ τοῦ μεγάλου βασιλέως, ὤφειλον αὐτοὶ οἱ Σπαρτιᾶται νὰ συναποκομίσωσιν αὐτὰ ἐκ τῆς Ἀσίας ὡς λάφυρα. Διὸ ἀρχομένου τοῦ 391 π. Χ. ἐστάλη μετὰ στολίσκου

[1] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. IV, 8, 17· [καὶ βασιλεὺς μὲν, ὡς Τιρίβαζος ἄνω παρ' αὐτῷ ἦν,] Στρούθαν καταπέμπει ἐπιμελησόμενον τῶν κατὰ θάλασσαν.

[2] Κατά τινας συγγραφεῖς ὁ Κόνων ἐφονεύθη παρὰ τῷ βασιλεῖ, ἀλλὰ contra ea Dinon historicus . . . effugisse scripsit. Ἴδε *Κορνήλιον Νέπωτα* ἐν Βίῳ Κόνωνος 5 Ὁ δὲ *Ἰσοκράτης* ἐν Πανηγυρικῷ 154) λέγει, ὅτι ἐπὶ θανάτῳ συλλαβεῖν ἐτόλμησαν.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ὁ Θίβρων εἰς τὴν Ἔφεσον, ὅπως ἄρξηται νέων στρατειῶν, διεξάγων τὸν πόλεμον καθ' ὃν τρόπον καὶ ὁ Ἀγησίλαος. Ἀλλ' ἡ ἀντίστασις ἣς ἔτυχε παρὰ τοῦ Στρούθα ὑπερέβη τὰς προσδοκίας αὐτοῦ. Γενομένης δ' ἐπιθέσεως κατ' αὐτοῦ κατά τινα χάριν λαφυραγωγίας ἀπροφυλάκτως ἐπιχειρηθεῖσαν στρατείαν, ὁ Θίβρων ἐφονεύθη μετὰ παμπληθῶν περὶ αὐτὸν ἀνδρῶν [1].

Συγχρόνως δ' ἐξερράγη ὁ πόλεμος εἰς διάφορα μέρη. Καὶ οἱ μὲν Ἀθηναῖοι εἰργάζοντο δραστηρίως πρὸς ἵδρυσιν συμμαχίας, θέλοντες νἀποκομίσωσι τοὺς καρποὺς τῆς παρὰ τὴν Κνίδον νίκης· οἱ δὲ Σπαρτιᾶται ἠγωνίζοντο ἀπ' ἐναντίας νἀφαιρέσωσιν ἀπὸ τῶν Ἀθηναίων τὰς ὑπ' αὐτῶν κυριευθείσας πόλεις. Προΐσταντο δὲ τῶν πολεμικῶν δυνάμεων τῶν Σπαρτιατῶν οἱ δύο ἀδελφοί, οἱ ἡγέται τῆς φιλοπολέμου Σπάρτης, ὁ Ἀγησίλαος καὶ ὁ Τελευτίας. Καὶ δὴ ὁ Τελευτίας, ὁ ἐν τῇ ναυαρχίᾳ διάδοχος τοῦ ἀτυχοῦς Πεισάνδρου [2], εἶχεν ἀπὸ τοῦ 393 π. Χ. ὑπάρξει ἐπὶ πολλὰ ἐπάλληλα ἔτη ἢ ναύαρχος ἢ ἀρχηγὸς στολίσκων. Μετὰ μακρὰ δ' ἔτη λειψανδρίας εἶχεν ἀναφανῇ καὶ πάλιν ὁ πρῶτος δεξιὸς ἀνήρ, εἰς ὃν οἱ Σπαρτιᾶται ἠδυνήθησαν νὰ ἐμπιστευθῶσι πολεμικὰ πλοῖα, στρατηλάτης δημοφιλής, ἀγαπητὸς εἰς τὰ πληρώματα, ἀνὴρ κεκτημένος μὲν τὸ δῶρον ῥητορείας πειστικῆς, δραστήριος δ' ἐν τῷ ἐνεργεῖν. Ἐκεῖνος ὑπῆρξεν ὁ κατορθώσας τὴν ἅλωσιν τοῦ Λεχαίου καὶ ἀποκαταστήσας καὶ πάλιν τὴν ἐν τῷ κορινθιακῷ κόλπῳ ἀρχὴν τῶν Σπαρτιατῶν [3], καθ' ὃν χρόνον ἄλλη μοῖρα ὑπὸ τὸν Ἐκδικον, τὸν ναύαρχον τοῦ 391 π. Χ. (Ὀλυμπ. 97, 1—2), ἔπλευσεν εἰς τὴν Ῥόδον, ὅπως ἀνακτήσῃ τὴν νῆσον ταύτην, ἧς ἡ ἀποστασία εἶχεν ὑπάρξει ἡ ἀρχὴ τῶν κατὰ θάλασσαν συμφορῶν.

Οὕτως ὁ βοιωτικὸς καὶ κορινθιακὸς πόλεμος εἶχεν ἀποβῇ τὸ τέταρτον ἔτος πόλεμος κατὰ θάλασσαν, δι' οὗ τὸ παρὰ τὸν ἰσθμὸν

[1] [*Ξενοφῶντος* Ἑλλην. IV, 8, 19].
[2] [Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Δ' σ. 296.
[3] Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Δ' σ. 288.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

πεδίον τῶν ἀγώνων εἶχεν ἐπισκιασθῇ. Καὶ ἀμφοτέρωθεν μὲν οἱ πολέμιοι ἐκινοῦντο δραστηρίως καὶ ἐπεδίωκον μεγάλους σκοπούς, ἀλλ' οὐδέτερος τῶν ἀντιπολεμούντων εἶχεν αὐτόχρημα πεποίθησιν εἰς τὰς ἰδίας ἑαυτοῦ δυνάμεις. Δι' ἐπιδράσεων ἔξωθεν εἶχεν ὑποδαυλισθῇ ὁ πόλεμος, ξένοι δὲ πόροι εἶχον καταστήσει δυνατὴν τὴν παρασκευὴν τῶν συμμάχων. Ἀλλὰ τώρα ἐστείρευσαν αἱ πηγαὶ ἐκεῖναι, καὶ μόνον δι' ἰδίων θυσιῶν ἦτο δυνατὴ ἡ ἐξακολούθησις τοῦ πολέμου· ἀλλὰ πρὸς τοιαύτας θυσίας πολὺ μικρὰ ἐπεδεικνύετο προθυμία, καθ' ὅσον μικρὰ ἦτο καὶ ἡ περὶ ἀσφαλοῦς ἐπιτυχίας προσδοκία. Ἔλειπε δὲ καθ' ὅλου κοινὸς σκοπὸς τοῦ ἀγῶνος τῶν συμμάχων, ἐπειδή, ὅτ' ἐξερράγη ἡ καθολικὴ ἐναντίον τῆς Σπάρτης ἀγανάκτησις, ἅπαντες ἦσαν σύμφωνοι, ἕνα καὶ μόνον ἔχοντες κοινὸν πόθον, τὴν ταπείνωσιν τῶν Σπαρτιατῶν, ἀλλ' ἐν τοῖς καθ' ἕκαστον διάφοροι ἦσαν οἱ σκοποὶ ἑκάστου τῶν συμμάχων. Καὶ οἱ μὲν σώφρονες ἐν Ἀθήναις καὶ Θήβαις ἐπεζήτουν μόνον τὴν αὐτονομίαν τῶν ἰδίων πόλεων, ἀλλ' οἱ φιλοπόλεμοι τοῦ Ἄργους καὶ τῆς Κορίνθου ἀπεσκόπουν, ὡς εἰκὸς, εἰς ἐξολόθρευσιν αὐτῆς τῆς σπαρτιατικῆς δυνάμεως, ἐπειδή, ἐφ' ὅσον ὑφίστατο Σπάρτη ὁπωσδήποτε ἰσχυρά, ἦτο ἀδύνατον νὰ παραιτήσῃ τὰς ἀξιώσεις ἡγεμονίας ἐν Πελοποννήσῳ. Διὰ ταῦτα φιλοπολεμώτατοι πάντων ἦσαν οἱ Ἀργεῖοι, καὶ ἠξίουν νὰ μὴ καταθέσωσιν οἱ σύμμαχοι τὰ ὅπλα, ἕως ἂν ἡ Σπάρτη ἀναγκασθῇ νὰ παράσχῃ εἰς τὰς πόλεις τῆς χερσονήσου τελείαν ἐλευθερίαν ἐνεργείας. Ἐν δὲ Ἀθήναις ὑπῆρχε μὲν φατρία συμπράττουσα μετὰ τῶν Ἀργείων καὶ φρονοῦσα, ὅτι ἡ δύναμις τῆς Σπάρτης ἔπρεπε νὰ καταλυθῇ τελείως, ἂν οἱ Ἀθηναῖοι ἐσκόπουν νὰ ἔχωσιν ἄξιον λόγου μέλλον· ἀλλ' ὑπῆρχε καὶ πολὺ μεγάλη φιλειρηνικὴ φατρία, τῶν δ' εἰς αὐτὴν τασσομένων πολιτευτῶν ὁ δοκιμώτατος ἦτο ὁ Ἀνδοκίδης.

Ὁ Ἀνδοκίδης κατήγετο ἐξ οἴκου ἐν ᾧ ἡ πρὸς τὴν εἰρήνην ἀγάπη ἦτο οἱονεὶ οἰκογενειακὴ παράδοσις. Ὁ μὲν ὁμώνυμος αὐτοῦ πάππος Ἀνδοκίδης εἶχεν ὑπάρξει τῶν συνομολογησάντων τὰς

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τριακονταετεῖς σπονδὰς [1], ὁ δὲ θεῖος Ἐπίλυκος εἶχε συμμετάσχει πρεσβείας σταλείσης εἰς τὴν Περσίαν, πιθανῶς αὐτῆς ἐκείνης ἧς ἡγεῖτο ὁ Καλλίας [2]. Πρὸς τὸν αὐτὸν δὲ σκοπὸν εἰργάζετο ἀπὸ νεότητος καὶ ὁ νεώτερος Ἀνδοκίδης. Καὶ δὴ ἤδη ὑπερεικοσαέτης ὢν συνέπραττε μετὰ τῶν ἀριστοκρατικῶν τάξεων καὶ ὡς ῥήτωρ ἀντετάσσετο εἰς τοὺς δημαγωγοὺς τοὺς πειρωμένους νὰ κλονήσωσι καὶ πάλιν τὴν πρὸ μικροῦ ὁμολογηθεῖσαν Νικίειον εἰρήνην καὶ ἐρχομένους εἰς λόγους πρὸς τὰς ἐν Πελοποννήσῳ πόλεις [3]. Ἔμεινε δὲ πιστὸς εἰς τὸ πρόγραμμα ἐκεῖνο, εἰ καὶ εἶχεν ἄλλως ἥκιστα εὐσταθῆ χαρακτῆρα, καὶ ὑπερεμάχησε καὶ νῦν, καθ' ἃ καὶ πρὸ τριάκοντα ἐτῶν, τῶν συμφερόντων τῶν Ἀθηνῶν, ἅτιν' ἀπήτουν τὴν ἀπόσπασιν ἀπὸ τῆς χωριστῆς συμμαχίας καὶ τὴν πρὸς τὴν Σπάρτην συνδιαλλαγήν. Αἱ δὲ περιστάσεις συνετέλουν εἰς ἀποδοχὴν τῆς γνώμης αὐτοῦ. Ἐπὶ τέσσαρα ἔτη διήρκει ὁ πόλεμος, καὶ ὅμως οἱ σύμμαχοι ἐν οὐδεμιᾷ μάχῃ ἐπὶ ἀναπεπταμένου πεδίου εἶχον ἀκόμη ἀναδειχθῆ νικηταί. Ὁ δὲ Ἰφικράτης δὲν εἶχε τότε τύχει ἀκόμη τῆς εὐκαιρίας νὰ διαπράξῃ τι λαμπρόν. Ἡ δὲ κατάληψις τοῦ Λεχαίου παρεῖχεν ἀναπεπταμένα καὶ πάλιν τὰ στενὰ τῆς Κορίνθου, ἡ τείχισις τῶν Ἀθηνῶν δὲν εἶχεν ἀκόμη συντελεσθῆ καὶ ἡ ἔκβασις τοῦ παρὰ τὸν ἰσθμὸν πολέμου ἦτο εἴπερ ποτὲ ἀβεβαία, ἰδίως ἀφ' οὗ χρόνου ὁ Τελευτίας ἐδέσποζε τοῦ κορινθιακοῦ κόλπου. Ἀλλὰ καὶ τῶν Λακεδαιμονίων ἡ ὑπερίσχυσις οὐδαμῶς ἦτο τοιαύτη, ὥστε νὰ ἔχωσι λόγους νὰ προβάλλωσιν ἀξιώσεις ὑπερμέτρους. Αἱ μὲν προσδοκίαι αὐτῶν περὶ περσικῆς βοηθείας εἶχον ναυαγήσει, τὰ δὲ κατὰ τὴν Ῥόδον δὲν ἔβαινον κατ' εὐχήν. Ἠναγκάσθησαν λοιπὸν νὰ ἐγκαταλίπωσι πᾶσαν ἀξίωσιν περὶ εὐρυτέρας ἀρχῆς καὶ ἐπὶ τοῦ παρόντος νὰ

[1] [Ἀνδοκίδου Περὶ τῆς πρὸς Λακεδαιμονίους εἰρήνης 6. Πρβλ. ἀνωτέρω Τόμ. Β΄ σ. 565].

[2] Ἀνδοκίδου Περὶ τῆς πρὸς Λακεδαιμονίους εἰρήνης 29. Πρβλ. Hiecke De pace Cimonica σ. 9. Kirchner [De Andocidea quae fertur tertia oratione] σ. 69.

[3] Μεταξὺ τῶν ἐτῶν 420 καὶ 415 π. Χ. ἔγραψεν ὁ Ἀνδοκίδης φατριαστικὴν συγγραφήν. Ἴδε Kirchhoff ἐν τῷ Hermes Τόμ. Α΄ [1867], σ. 5.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἐντείνωσιν ἁπάσας αὐτῶν τὰς προσπαθείας πρὸς χωρισμὸν τῶν συμμάχων, ὅπως προλάβωσι τὰς ἀρξαμένας ἐν Πελοποννήσῳ ἀποστασίας, ταπεινώσωσι τὸ Ἄργος καὶ γείνωσι πάλιν κύριοι ἐν αὐτῇ τῇ Λακεδαίμονι.

Τὴν κατάστασιν δὲ ταύτην τῶν πραγμάτων ἐπωφελήθη ἡ ἐν Ἀθήναις φιλειρηνικὴ φατρία μετ' ἀρίστης ἐπιτυχίας. Καὶ δὴ ἐστάλη εἰς τὴν Σπάρτην πρεσβεία ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ Ἀνδοκίδου [1]. Οὗτος δὲ κατώρθωσεν, ὅπως οἱ Σπαρτιᾶται διαπραγματευθῶσι πρὸς τὰς Ἀθήνας ὡς πρὸς πόλιν ἰσότιμον· ἀμφότεραι δ' αἱ πόλεις ἔμελλον νὰ προηγηθῶσι τῶν ἄλλων, συνομολογοῦσαι εἰρήνην πρὸς ἀλλήλας, καὶ ἔπειτα προκαλέσωσι καὶ τὰς λοιπὰς πόλεις εἰς συμμετοχὴν αὐτῆς. Μεταξὺ δὲ τῶν ἄλλων ὡς κυριώτατον ἄρθρον τῆς συνθήκης προετάχθη ἡ αὐτονομία τῶν ἑλληνίδων πόλεων, ἥτις διάταξις ἀνεφέρετο εἰκότως εἰς τὴν Κόρινθον καὶ τὸν βοιωτικὸν Ὀρχομενόν· ὅπως δὲ ἀπαλλαγῶσιν οἱ Σπαρτιᾶται τῶν κινδύνων πάσης ἐπιβλαβοῦς εἰς αὐτοὺς παρερμηνείας τῆς διατάξεως ταύτης, ἀνεγνωρίσθη ῥητῶς ἡ τήρησις τοῦ καθεστῶτος ὡς πρὸς τὰς σπαρτιατικὰς κτήσεις, ὁμοίως δὲ ἀνεγνωρίσθησαν καὶ αἱ κτήσεις τῶν Ἀθηναίων, συμπεριλαμβανομένων τῶν νήσων Λήμνου, Ἴμβρου καὶ Σκύρου. Ἰδίᾳ δὲ ἀφέθησαν οἱ Ἀθηναῖοι ἐλεύθεροι νὰ συντελέσωσι τὴν ὀχύρωσιν τῆς πόλεως, ὁμοίως δὲ καὶ νὰ ναυπηγήσωσι τριήρεις, ὅσας καὶ ἂν ἤθελον.

Τὴν εἰρήνην ταύτην φέρων ἦλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας ὁ Ἀνδοκίδης, ὅπως συστήσῃ τὴν ἀποδοχὴν αὐτῆς εἰς τὸν δῆμον, ἐπειδὴ εἶχε συμφωνηθῇ ἡ ἐντὸς τεσσαράκοντα ἡμερῶν δι' ὅρκου ἐπικύρωσις αὐτῆς ἐν Ἀθήναις. Ἐπίστευε δὲ οὐκ ἄνευ λόγου, ὅτι εἶχε κατορθώσει τι μέγα, ἐπειδὴ ἡ μὲν Σπάρτη εἶχεν ἀποστῇ ἀπὸ τῶν ἀξιώσεων ἀπολύτου ἡγεμονίας, αἱ δὲ Ἀθῆναι ἀπέβαινον καὶ πά-

[1] Ἡ πρεσβεία αὕτη τοῦ Ἀνδοκίδου μαρτυρεῖται κατὰ τὸν *Φιλόχορον* ἐν τῇ Ὑποθέσει τῇ προτασσομένῃ τοῦ λόγου τοῦ *Ἀνδοκίδου* Περὶ τῆς πρὸς Λακεδαιμονίους εἰρήνης διὰ τῶν λέξεων· Ἀθηναῖοι πρέσβεις ἀπέστειλαν πρὸς Λακεδαιμονίους αὐτοκράτορας· ὧν ἐστι καὶ Ἀνδοκίδης.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

λιν πόλις κεκτημένη ἰδίαν ἀρχήν, εἶχε δ' ἐκπλυθῆ ἡ καταισχύνη τῆς τελευταίας εἰρήνης. Καὶ ὅμως ὁ Ἀνδοκίδης οὐδεμίαν φατρίαν εἶχεν εὐχαριστήσει. Οἱ μὲν ἐχαλέπαινον, ὅτι, χρώμενος τῇ δοθείσῃ εἰς αὐτὸν ἐξουσίᾳ, δὲν εἶχε πάραυτα ὁμολογήσει ὁριστικῶς τὴν εἰρήνην· οἱ δὲ ἄλλοι οὐδεμίαν καθ' ὅλου ἔστεργον εἰρήνην, δὲν ἤθελον νἀποκτήσωσι τείχη καὶ τριήρεις ἐξ ἐλέου τῆς Σπάρτης, δὲν ἤθελον νὰ περιορισθῶσιν εἰς τὰς τρεῖς νήσους καὶ ἐφοβοῦντο τέλος ἀπὸ πάσης συμπλησιάσεως πρὸς τὴν Σπάρτην κίνδυνον τῆς δημοκρατίας.

Ὁ δὲ Ἀνδοκίδης συνηγόρησεν ὑπὲρ τοῦ ἔργου καὶ τῆς γνώμης αὐτοῦ. Ἔδειξεν εἰς τὸν δῆμον, ὅτι οὐδεμιᾶς ἄλλης πόλεως ἡ ἱστορία ἐδίδασκεν οὕτως ἐπιφανῶς ὡς ἡ τῶν Ἀθηνῶν τὰ κακὰ τοῦ πολέμου καὶ τἀγαθὰ τῆς εἰρήνης. Πᾶσα ὁμολογηθεῖσα εἰρήνη, εἶπεν, ἐξαιρουμένης τῆς ἀτυχοῦς συνθηκολογίας μετὰ τὴν παρὰ τοὺς Αἰγὸς ποταμοὺς ἥτταν, ἥτις δὲν ἠδύνατο νὰ ὀνομασθῇ εἰρήνη, πᾶσα τοιαύτη εἰρήνη εἶχεν ὑπάρξει ἡ ἀρχὴ αἰσίας ἐπιδόσεως, γοργῆς αὐξήσεως τῆς εὐημερίας καὶ τῆς δυνάμεως. Συνετὴ πολιτεία ἐπιβάλλει τὴν πρὸς ἰσχυροὺς φιλίαν· ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι, ἀλόγως φερόμενοι, προετίμων τὴν πρὸς τοὺς μεγάλους ἔχθραν καὶ τὴν μετὰ τῶν μικρῶν συμμαχίαν. Οὕτως εἶχον προτιμήσει τοῦ μεγάλου βασιλέως τὸν Ἀμόργην, τῶν Συρακουσίων τοὺς Ἐγεσταίους, τῶν Σπαρτιατῶν τοὺς Ἀργείους ὡς συμμάχους. Ἀλλ' αἱ προθέσεις τῶν Ἀργείων, οἵτινες ἤθελον τὴν διὰ βοηθείας τῶν Ἀθηναίων δούλωσιν τῆς Κορίνθου καὶ τὸν πρὸς πόλεμον ἐξερεθισμὸν τῶν συμμάχων καθ' ὃν χρόνον αὐτοὶ προσεπάθουν κατὰ πάντα τρόπον νὰ σώζωσιν ἑαυτούς, μόνον διὰ τελείας ἐκνικήσεως τῆς Σπάρτης ἠδύναντο νὰ ἐκπληρωθῶσιν· ἀλλὰ πρὸς ἐπιτυχίαν τοιούτου σκοποῦ δὲν ἐπήρκουν τὰ ὑπάρχοντα μέσα τοῦ πολέμου, οὐδ' ἤθελεν ἡ Περσία ἀνεχθῇ τὸ τοιοῦτον. Οἱ ὅροι δ' ἐκεῖνοι, οὓς ἐπετρέπετο νὰ προσδοκῶσιν οἱ Ἀθηναῖοι μετὰ πόλεμον καθ' ὃν εἶχον ἀναδειχθῇ νικηταὶ οἱ πολέμιοι, παρέχονται εἰς αὐτοὺς ἄνευ οὐδενὸς περιορισμοῦ. Ὤφειλον δὲ νὰ προφυλάσσωνται ἀπὸ τῶν

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

νέων φίλων καὶ νὰ ἐνθυμῶνται τίς εἶχεν ὑπάρξει ἡ πόλις ἡ μετὰ τὴν συμφορὰν τῶν Ἀθηνῶν ὑποβαλοῦσα τὴν πρότασιν περὶ καταστροφῆς τῆς πόλεως καὶ τίνες ὑπῆρξαν οἱ τότε σώσαντες τὰς Ἀθήνας. Καὶ οἱ Θηβαῖοι δὲ, εἶπεν, εἶνε τώρα πρόθυμοι νὰ ὁμολογήσωσιν εἰρήνην. Ἂν δὲ οἱ Ἀθηναῖοι ἤθελον ἐξ ἅπαντος πόλεμον, ὤφειλον νὰ δοκιμάσωσιν ἑαυτοὺς, ἂν ἦσαν πρόθυμοι νὰ προβῶσιν ἄνευ ἰδίου κέρδους εἰς πάσας τὰς θυσίας, ὅπως βοηθήσωσι τοὺς Ἀργείους εἰς ἐκτέλεσιν τῶν ἐγωιστικῶν αὐτῶν σκοπῶν [1].

Κατὰ ταῦτα ὁ Ἀνδοκίδης ἐπανήρχετο εἰς τὸ πρόγραμμα τοῦ Κίμωνος, ἐπιθυμῶν τὴν δι' ἀμοιβαίας συνδιαλλαγῆς τῶν δύο μεγάλων πόλεων διάταξιν τῶν κατὰ τὴν Ἑλλάδα. Ἤθελε δὲ, καθ' ἃ ὁ Περικλῆς, καὶ κανονισμὸν τῶν πρὸς τοὺς βαρβάρους σχέσεων διὰ συνθήκης ἐπιτρεπούσης τὴν ἀδιατάρακτον ἐν τῷ Αἰγαίῳ ἀνάπτυξιν τοῦ ἐμπορίου. Τοιοῦτον δὲ φιλειρηνικὸν πρόγραμμα ἦτο βεβαίως εἴπερ ποτὲ δεδικαιολογημένον νῦν, ὅτε αἱ Ἀθῆναι εὑρίσκοντο ἐν παντελεῖ ἀδυναμίᾳ νὰ γαυριῶσιν ἐπιδεικνυόμεναι ὡς δύναμις πολεμικὴ, ἅτε στερούμεναι καὶ χρημάτων καὶ στόλου καὶ πολιτῶν προθύμων εἰς θυσίας, οὐδένα δ' ἔχουσαι σύμμαχον ἀξιόπιστον. Ἄλλως δὲ ἦσαν γνωστὰ τὰ κατὰ τὰς συνεννοήσεις τοῦ Ἀνταλκίδου καὶ τοῦ Τιριβάζου, καὶ βεβαίως ὁ Ἀνδοκίδης ἐνήργει

[1] Τὴν γνησιότητα τοῦ ἤδη ὑπὸ τοῦ ***Διονυσίου*** ἀμφισβητουμένου Περὶ τῆς πρὸς Λακεδαιμονίους εἰρήνης λόγου τοῦ Ἀνδοκίδου ὑποστηρίζει ὁ Böckh ἐν τῇ Staatshaushaltung [der Athener] ἐκδ. γ' Τόμ. Β' σ. 217 b καὶ ὁ Grote [A history of Greece ἐκδ. 1869 Τόμ. Θ' σ. 166 ἐν σημ. Γερμ. μεταφρ. ἐκδ. β' Τόμ. Ε' σ. 248 ἐν σημ. Γαλλ. μεταφρ. ὑπὸ Sadous Τόμ. ΙΔ' σ. 73 σημ. 1], ὁ Kirchner [De Andocidea quae fertur tertia oratione. Ἐν Βερολίνῳ 1861 καὶ ὁ Blass [Attische Beredtsamkei bis zu Lysias] Τόμ. Α' ἐκδ. β' σ. 326. [Πρβλ. Bergk Griechische Literaturgeschichte. Τόμ. Δ' σ. 348. Ἀντιστρατεύεται δὲ πρὸς τὴν γνησιότητα τοῦ λόγου ὁ Sittl Geschichte der griechischen Literatur Τόμ. Β' σ. 83]. Καὶ παρουσιάζονται μὲν λάθη ἀναφερόμενα εἰς τὴν ἀρχαιοτέραν ἱστορίαν οἷα οὐδὲ παρὰ τῷ Δημοσθένει λείπουσιν, ἀλλ' οὐδεμία ἀντίθεσις πρὸς τὴν ὅλην κατάστασιν τοῦ ἔτους 391 π. Χ., οὐδὲ περὶ τῶν τειχῶν ὄντος τοῦ λόγου ἐν παραγράφῳ 23 καὶ τῶν φιλειρηνικῶν διαθέσεων τῶν Θηβαίων ἐν παραγράφοις 18, 24 καὶ 28, πρὸς οὓς πρβλ. τὰ λεγόμενα παρὰ τοῦ ***Ξενοφῶντος*** ἐν Ἑλληνικοῖς IV, 5, 6 ὡς καὶ τῶν ἐπιθυμούντων ἐλεῖν τὴν Κόρινθον Ἀργείων (ἐν παραγράφῳ 27). Πρβλ. Hertzberg [Das Leben des Konigs] Agesilaos σ. 294. Busolt ἐν τῇ Historische Zeitschrift τοῦ von Sybel Τομ. XLVIII σ. 412.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ὑπὲρ τοῦ καλῶς ἐννοουμένου συμφέροντος τῶν Ἀθηνῶν, μετερχόμενος τὰ πάντα, ὅπως προλάβῃ χωριστὴν συνθηκολογίαν τῶν Σπαρτιατῶν καὶ τῶν Περσῶν. Δι' εὐτυχοῦς συγκυρίας αἱ Ἀθῆναι εἶχον ἀντὶ μικρῶν θυσιῶν ἐπιτύχει σχετικῶς μεγάλας ὠφελείας, οὐδὲ ὑπῆρχε τό γε νῦν ἔχον προσδοκία μειζόνων ἐπιτυχιῶν· διὰ ταῦτα δ' ἐπεβάλλετο ἡ ὅσον ἔνεστι ταχίστη ἐξασφάλισις τῶν ἐκ τοῦ Κόνωνος προελθόντων ὠφελημάτων.

Καὶ ταῦτα μὲν ἤθελεν ὁ Ἀνδοκίδης, ἀλλὰ δὲν κατώρθωσε νὰ γείνῃ ἀσπαστὴ ἡ γνώμη αὐτοῦ. Δὲν ἦτο ἀνὴρ δυνάμενος νὰ ἐμπνεύσῃ ἐμπιστοσύνην. Ἡ συμπάθεια αὐτοῦ πρὸς τὴν Σπάρτην καθίστανεν αὐτὸν δυσάρεστον εἰς τὸν δῆμον, εἶχε δ' ἐναντίους καὶ τοὺς βοιωτίζοντας καὶ τοὺς καθ' αὑτὸ δημοκρατικούς, οἵτινες τὴν πρὸς τὴν Σπάρτην ἔχθραν ἐθεώρουν ἐγγύησιν τῶν ἐλευθεριῶν τοῦ δήμου. Πολλοὶ δὲ ὑπῆρχον πιθανῶς ἀκόμη οἱ προσδοκῶντες χρηματικὴν χορηγίαν παρὰ τῶν Περσῶν, ἐπ' ἴσης δὲ δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν, ὅτι ἄνδρες φιλόδοξοι, οἷοι ὁ Θρασύβουλος καὶ ὁ Ἰφικράτης, δὲν ἤθελον νὰ στερηθῶσι τῆς εὐκαιρίας νὰ διακριθῶσι διὰ λαμπρῶν ἀνδραγαθιῶν. Ἀλλὰ κυριώτατος λόγος διαφωνίας ἦσαν τὰ κατὰ τὴν θρακικὴν Χερσόνησον. Οἱ μὲν Ἀθηναῖοι ἤθελον νἀναγνωρίσῃ ἡ Σπάρτη τὰς ἐν αὐτῇ κτήσεις τῶν Ἀθηνῶν· ἀλλ' ἡ Σπάρτη δὲν εἶχε διάθεσιν νὰ ἐγκαταλίπῃ τὸν Ἑλλήσποντον, οὗ τὸ ἐπίκαιρον πρὸς θαλασσοκρατίαν εἶχε κατανοήσει κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη. Τέλος ἡ ὑπὸ τοῦ Ἀνδοκίδου διαπραγματευθεῖσα εἰρήνη δὲν ἐπεκυρώθη, αὐτὸς δὲ ὁ Ἀνδοκίδης, κατηγορηθεὶς ἐπὶ καταχρήσει τῆς δοθείσης εἰς αὐτὸν ἐξουσίας, ἐξωρίσθη, καὶ ὁ πόλεμος ἐπανελήφθη μετὰ νέας ὁρμῆς. Τότε δ' ἐπῆλθεν ἡ δήωσις τοῦ κορινθιακοῦ Πειραίου [1], καὶ ὁ Ἰφικράτης διετράνωσε τὴν νέαν αὐτοῦ πολεμικὴν τέχνην διὰ τῆς ἐξολοθρεύσεως τῆς σπαρτιατικῆς μόρας, ἐπαγαγὼν νίκην πείσασαν καὶ τοὺς Θηβαίους νὰ διακόψωσι τὰς πρὸς τὸν Ἀγησίλαον διαπραγματεύσεις.

Ἀλλὰ τὰ κυριώτατα γεγονότα ἐπῆλθον κατὰ θάλασσαν.

[1] Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Δ' σ. 298.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Ὁ Τελευτίας ἔλαβεν ἐντολὴν νὰ προαγάγῃ τὴν κατὰ τῆς Ῥόδου στρατείαν. Μέγα δὲ χαίρων, ὅτι παρείχετο εἰς αὐτὸν ἡ εὐκαιρία νὰ δράσῃ ἐν εὐρυτέρῳ πεδίῳ πολέμου, ἀπέπλευσεν ἐκ τοῦ κορινθιακοῦ κόλπου, διεπεραιώθη διὰ τοῦ Αἰγαίου, κατώρθωσε τὴν εἰς τοὺς Σπαρτιάτας προσχώρησιν τῆς Σάμου, καὶ συνέλαβε δέκα τριήρεις ἀθηναϊκάς, αἵτινες εἶχον ἀποσταλῆ πρὸς βοήθειαν τοῦ Εὐαγόρου [1]. Αἱ δὲ Ἀθῆναι, αἵτινες κατ' ἀκολουθίαν τῆς παρὰ τὴν Κνίδον νίκης ἐθεώρουν ἀκόμη ἑαυτὰς κυρίας τῆς θαλάσσης, ἠσθάνθησαν αἴφνης μετὰ τρόμου ἀποβαλλομένην τὴν πεποίθησιν αὐτῶν περὶ ἀσφαλοῦς θαλασσοκρατίας. Διὸ κατέβαλον οἱ Ἀθηναῖοι τοὺς τελευταίους τῶν ὑπαρχόντων πόρων. Ὁ Θρασύβουλος, ὃν ἐπί τινα χρόνον εἶχεν ἐπισκιάσει ὁ Κόνων, ἦτο τώρα πάλιν ὁ δοκιμώτατος τῶν ἐν Ἀθήναις ἀνδρῶν, ὁ ἡγέτης τῆς πολεμικῆς φατρίας. Εἰς τοῦτον λοιπὸν ἐπέτρεψεν ἡ πόλις τὸν πρῶτον ἄξιον λόγου στόλον, ὃν ἠδυνήθησαν νὰ πήξωσιν αἱ πάλιν ὀρθωθεῖσαι Ἀθῆναι, στόλον τεσσαράκοντα τριήρων, καὶ ἀνέθηκαν εἰς αὐτὸν νὰντεπεξέλθῃ πρὸς τοὺς Σπαρτιάτας ἐν τῷ πελάγει τῆς Ῥόδου. Ἐξέπλευσε δ' ἐκ τοῦ Πειραιῶς τὸ ἔαρ τοῦ 390 π. Χ. (Ὀλυμπ. 97, 2). Ἀλλὰ δὲν ἔπλευσεν εἰς τὴν Ῥόδον, ἐτράπη δὲ πρὸς βορρᾶν, εἰς τὸ θρακικὸν πέλαγος, εἰς τὰς χώρας ἐκείνας, ὧν ἡ σημασία εἶχε γείνει ἀντικείμενον λόγου κατὰ τὰς τελευταίας περὶ εἰρήνης διαπραγματεύσεις καὶ εἶχε πιθανῶς ἐξαρθῆ ἰδίως παρ' αὐτοῦ τοῦ Θρασυβούλου ὡς κυριωτάτου ἀντιπάλου τοῦ Ἀνδοκίδου. Ἐκεῖ δ' ἀνέπτυξεν ὁ Θρασύβουλος δραστηριότητα μεγάλην καὶ τελεσφόρον. Καὶ συνωμολόγησε μὲν ἐπικερδεῖς συμμαχίας πρὸς τοὺς Θρᾷκας ἡγεμόνας ὡς καὶ πρὸς τὰς δημοκρατικὰς φατρίας ἐν ταῖς παραλίαις πόλεσι, προσείλκυσε δὲ καθ' ὅμοιον τρόπον τὸ Βυζάντιον καὶ τὴν Χαλκηδόνα, εἰσήγαγε καὶ πάλιν τὸ ἐν Χρυσοπόλει δεκατευτήριον [2], καὶ ἐμίσθωσεν αὐτό, ἔπειτα δ' ἐπέστρεψεν εἰς

[1] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. IV, 8, 23 κ. ἑ.

[2] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. IV, 8, 25 κ. ἑ. Ἐν § 27 πλεύσας εἰς Βυζάντιον ἀπέδοτο τὴν δεκάτην τῶν ἐκ τοῦ Πόντου πλεόντων. Ἴδε Frohberger ἐν τῷ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τὸ Λιγαῖον. Ἐπειδὴ δ' ἐν Λέσβῳ ἐκράτει ἀκόμη Σπαρτιάτης ἁρμοστής, ὁ Θρασύβουλος ἐνίκησεν αὐτὸν, καὶ προσείλκυσεν εἰς τοὺς Ἀθηναίους τὰς πόλεις τῆς νήσου πλὴν τῆς Μηθύμνης [1]. Τοιαῦται ὑπῆρξαν αἱ πρῶται ἀπόπειραι πρὸς ἀνασύστασιν τῆς κατὰ θάλασσαν ἀρχῆς τῶν Ἀθηναίων.

Τὸ δὲ προσεχὲς ἔαρ ἔπλευσε περαιτέρω πρὸς νότον, ἀλλὰ καὶ τότε ὄχι εἰς τὴν Ῥόδον, εἰ καὶ ἔλαβε παρὰ τῶν Ἀθηναίων λίαν ἐπείγουσαν παραγγελίαν νὰ σπεύσῃ εἰς βοήθειαν τῶν πιεζομένων Ῥοδίων. Ἀλλὰ προετίμησε νὰ δηώσῃ τὰς ἀκτὰς πῆς Καρίας, καὶ πιθανῶς κυριώτατα διὰ τὸν λόγον, ὅτι ἔδει νὰ μεριμνήσῃ πρὸς συντήρησιν τῆς στρατιᾶς αὐτοῦ καὶ δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπιχειρήσῃ σοβαρὸν πόλεμον, καθ' ὃν δὲν προσεδοκῶντο λάφυρα. Ἀλλ' ἐν τούτοις ἡ ἀθυμία ἐπὶ τῇ αὐθαιρέτῳ αὐτοῦ διαγωγῇ ηὔξανεν ἐν Ἀθήναις ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν· ἤρχοντο δὲ πικρὰ παράπονα συμμάχων, ξένων καὶ πολιτῶν τῶν Ἀθηνῶν παθόντων παρ' αὐτοῦ. Οἱ δὲ ἀντίθετοι ὑπεδαύλιζον τὴν δυσαρέσκειαν κατ' αὐτοῦ καὶ τοῦ συστρατήγου Ἐργοκλέους· κατηγορεῖτο δὲ, ὅτι, παραγόμενος ὑπὸ τοῦ Ἐργοκλέους, εἶχεν ἀποσκοπήσει εἰς τὴν μετὰ τῆς στρατιᾶς ἐγκατάστασιν ἐν Βυζαντίῳ, ὅπως ἐν τῇ πόλει ταύτῃ, συμπράττων μετὰ τῶν ἐν Θράκῃ φίλων αὐτοῦ, ἀντιστῇ εἰς τὰ κελεύσματα τοῦ δήμου καὶ ἱδρύσῃ ἰδίαν ἐν τῇ πόλει ἀρχήν. Πάντως δὲ ἡ κυρία ἐνοχὴ ἐβάρυνε τὸν Ἐργοκλέα, ὅστις καὶ ἀνεκλήθη εἰς τὴν πόλιν, ὅπως δώσῃ εὐθύνας [2]· ὁ δὲ Θρασύβουλος διετηρήθη ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐν τῇ στρατηγίᾳ, ὅπως ἐκτελέσῃ τὴν εἰς Ῥόδον ἀναφε-

Philologus Τόμ. XVII σ. 439. Πρβλ. Köhler ἐν ταῖς Mittheilungen des Deutschen archäologischen Instituts Τόμ. VII [1882] σ. 313. Corpus Inscriptionum Atticarum Τόμ. Β' ἀρ. 14. Ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ταύτῃ μνημονεύεται ἡ ἐπὶ Θρασυβούλου εἰκοστή.

[1] Ἴδε τοὺς λόγους τοῦ ***Λυσίου*** 28 [Κατὰ Ἐργοκλέους] καὶ 29 [Κατὰ Φιλοκράτους, ὅστις ἦτο ἀδελφὸς τοῦ Ἐργοκλέους]. Ἐν αὐτοῖς ὁ Ἐργοκλῆς παριστάνεται ὡς εἰσηγησάμενος σχέδια ὑποβληθέντα εἰς τὸν Θρασύβουλον (***Λυσίου*** Κατὰ Ἐργοκλέους 5. Πρβλ. ***Δημοσθένους*** Περὶ τῆς παραπρεσβείας 180. [Ὁ δὲ Θρασύβουλος εἶχεν ἤδη ἀποθάνει ἐν τῷ χρόνῳ τῆς δίκης (***Λυσίου*** ἔνθ. ἀν. 8), ἥτις ἀπέληξεν εἰς τὴν καταδίκην τοῦ Ἐργοκλέους καὶ τὴν δήμευσιν τῆς οὐσίας αὐτοῦ].

[2] ***Ξενοφῶντος*** Ἑλλην. IV, 8, 25 - 30.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ρομένην ἐντολὴν αὐτοῦ [1]. Ἀλλὰ πρὶν ἢ φθάσῃ εἰς τὴν νῆσον, ἔπεσε παρὰ τὸν Εὐρυμέδοντα, ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Ἀσπενδίων, φονευθεὶς ἐν τῇ ἰδίᾳ ἑαυτοῦ σκηνῇ παρὰ τῶν στρατιωτῶν τῆς πόλεως ἐκείνης, ἐπιπεσόντων κατ' αὐτοῦ νύκτωρ [2]. Ἤγαγε δὲ τὸν στόλον εἰς τὴν Ῥόδον ὁ Ἀγύρριος.

Ἐν τούτοις δ' αἱ κατὰ θάλασσαν παρασκευαὶ τῶν Ἀθηναίων καὶ αἱ ἀνδραγαθίαι τοῦ Θρασυβούλου ἤγαγον εἰς ἀντιπαρασκευὰς τῶν Λακεδαιμονίων, οἵτινες ἔστρεψαν τὴν προσοχὴν εἰς δύο χωρία, ἅτινα ἤθελον νὰ ἐπωφεληθῶσιν ὡς ὁρμητήρια ἐναντίον τῶν Ἀθηναίων, τὴν Ἄβυδον καὶ τὴν Αἴγιναν.

Τῆς δὲ Ἀβύδου ἐκράτει μετὰ μεγάλης δεξιότητος ὁ Δερκυλλίδας [3], ἀνὴρ ἀπὸ εἴκοσιν ἤδη ἐτῶν ἐνδημῶν ἐν ταῖς χώραις ἐκείναις καὶ δικαιολογήσας ἐξαιρέτως τὴν πρὸς αὐτὸν ἐμπιστοσύνην τῆς πατρίου πόλεως. Ἄνευ δὲ λόγου ἕνεκα μόνον ἰδιαζούσης εὐνοίας τῶν τὴν ἀρχὴν ἐχόντων ἐφόρων ἀντικατέστησεν αὐτὸν ὁ πρώην ναύαρχος Ἀναξίβιος [4], ὅπως κλονήσῃ τὴν ἐν τοῖς παραλίοις ἐκείνοις νεωστὶ κτηθεῖσαν παρὰ τῶν Ἀθηναίων δύναμιν καὶ βλάψῃ τὸ ἀθηναϊκὸν ἐμπόριον. Ὁ δὲ Ἰφικράτης ἀπεστάλη ἐναντίον αὐτοῦ μετὰ ὀκτὼ τριήρων καὶ χιλίων διακοσίων πελταστῶν, καὶ ἐφόνευσε τὸν Ἀναξίβιον μετὰ πολλῶν τῶν περὶ αὐτὸν δι' ἐνέδρας ἐπιτηδείως παρασκευασθείσης παρὰ τὴν Ἄβυδον [5].

Πολὺ δὲ ἀπειλητικώτεραι ὑπῆρξαν αἱ ἐξ Αἰγίνης ἐπιθέσεις. Πράγματι δι' αὐτῶν ἤρχισε καὶ πάλιν διὰ μιᾶς πρὸς μέγαν τρό-

[1] Γινώσκομεν, ὅτι τῆς ἐναντίον τῆς Ῥόδου ἐκστρατείας κατήρξαντο οἱ Σπαρτιᾶται τῷ 391 π. Χ., στείλαντες εἰς τὴν νῆσον τὸν Ἐκδικον ([*Ξενοφῶντος* Ἑλλην IV] 8, 20)· διεδέχθησαν δ' αὐτὸν ὁ Τελευτίας ([IV] 8, 21) καὶ ἔπειτα ὁ Ἱέραξ (V, I, 5). Τῆς δ' ἐκβάσεως τῆς ἐκστρατείας οὐδὲν μνημονεύει ὁ *Ξενοφῶν*. Πρβλ. A. Schäfer Demosthenes [und seine Zeit. ἐκδ. β' Τόμ. Α' σ. 26].

[2] [*Ξενοφῶντος* Ἑλλην IV, 8, 30]. Ὁ *Ξενοφῶν* [αὐτόθι 31] λέγει περὶ αὐτοῦ [καὶ Θρασύβουλος μὲν δὴ] μάλα δοκῶν ἀνὴρ ἀγαθὸς εἶναι.

[3] Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Δ' σ. 290.

[4] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. IV, 32. Εἶνε δὲ ὁ Ἀναξίβιος οὗτος ὁ ἤδη γνωστὸς ἡμῖν ἐχθρὸς τῶν Κυρείων, περὶ οὗ ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Δ' σ. 319.

[5] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. [IV, 8,] 33-39.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

μον τῶν Ἀθηναίων ἡ ἀρχαία ἔλλειψις ἀσφαλείας ἐν τῷ πελάγει, οἵα ἡ ὑπάρξασα ἐν τοῖς χρόνοις πρὸ τῶν περσικῶν πολέμων. Καὶ δὴ ἡ Σπάρτη ἔδωκεν εἰς τοὺς Αἰγινήτας, οὓς καὶ κατήγαγε πάλιν εἰς τὴν Αἴγιναν, τὴν ἐντολὴν νὰ ὁπλίσωσι λῃστρικὰ σκάφη, ὅπως δι' αὐτῶν ἐνοχλῶσι τὰς ἀντικειμένας παραλίας τῆς Ἀττικῆς. Στρατιὰ δὲ Ἀθηναίων σταλεῖσα πρὸς ἐκπολιόρκησιν τῆς Αἰγίνης ἐπολιορκήθη ἐν τῷ ἰδίῳ αὐτῆς ἐπιτειχίσματι ἐν αὐτῇ τῇ πόλει, καὶ μόλις μετὰ πολλὰς αἰσθητὰς ἀπωλείας κατώρθωσεν ὁ Χαβρίας πλέων εἰς τὴν Κύπρον νὰ ποδῇ ἀπαρατήρητος εἰς τὴν Αἴγιναν, νὰ φονεύσῃ τὸν ἁρμοστὴν Γοργώπαν καὶ ἀπαλλάξῃ τοὺς Ἀθηναίους τοῦ κατὰ θάλασσαν ἀποκλεισμοῦ [1]. Ἀλλὰ μόνιμος ἡσυχία δὲν ἐπετεύχθη· οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι ἔστειλαν τὸν Τελευτίαν, ὅστις ἐνέπνευσεν εἰς τὰ πληρώματα νέον θάρρος καὶ ἠδυνήθη νὰ τολμήσῃ αἰφνιδίαν ἐπίθεσιν κατ' αὐτοῦ τοῦ Πειραιῶς, ἐξορμήσας μετὰ τῆς περὶ αὐτὸν στρατιᾶς μέχρι τοῦ παρὰ τὸν λιμένα Δείγματος καὶ ἐπιστρέψας ἀβλαβὴς μετὰ πλήθους λαφύρων [2].

Οὕτως ὁ πόλεμος διεξήγετο μὲν εἰς διάφορα μέρη, ἀλλ' οὐδαμοῦ συνέβη κρίσιμός τις μάχη. Ἀπ' ἐναντίας δ' ἐπῆλθεν ἐν τῇ πρὸς ἀλλήλους θέσει τῶν πολεμίων μεταβολὴ καιριωτάτη. Καὶ οἱ μὲν Ἀθηναῖοι εἶχον ἐντελῶς χωρισθῇ ἀπὸ τῶν συμμάχων μεθ' ὧν εἶχον συνεπιχειρήσει τὸν βοιωτικὸν καὶ κορινθιακὸν πόλεμον, ὁ δὲ περὶ τὰ στενὰ τοῦ ἰσθμοῦ πόλεμος εἶχε μεταβληθῇ εἰς ἀγῶνα κατὰ θάλασσαν, καθ' ὃν αἱ διὰ τῶν περσικῶν χορηγιῶν ἀποκατασταθεῖσαι Ἀθῆναι ἤθελον νὰ προσιδιωθῶσι τὰ ὠφελήματα τὰ προσπορισθέντα εἰς αὐτὰς ἐκ τῆς περσικῆς κατὰ θάλασσαν νίκης. Ἀλλὰ τοῦτο πράττοντες περιεπλάκησαν ἀνεπαισθήτως εἰς πόλεμον ἐναντίον τῆς Περσίας, ἅτε θεωρήσαντες καθῆκον ἐπιβαλλόμενον εἰς αὐτοὺς ὑπὸ τῶν εὐεργεσιῶν τοῦ Εὐαγόρου νὰ ὑποστηρίξωσι τὴν ἀποστασίαν τοῦ βασιλέως τούτου καὶ σὺν αὐτῷ

[1] *Ξενοφῶντος* Ἑλλ V, 1, 1 - 10. Πρβλ Sievers [Geschichte Griechenlands bis zur Schlacht bei Mantineia] σ. 135.

[2] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. V, 1, 21 [- 24].

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τοὺς ἐπ' ἴσης ἀποστάντας Αἰγυπτίους. Οἱ δὲ Σπαρτιᾶται ἀπ' ἐναντίας, οἵτινες πρότερον ἦσαν σύμμαχοι τῶν Αἰγυπτίων ἐναντίον τοῦ Ἀρταξέρξου [1] καὶ ἐπ' ἐσχάτων δὲ ἀκόμη εἶχον ἀποστείλει τὸν Θίβρωνα καὶ τὸν Διφρίδαν [2] ὅπως πολεμήσωσι τοὺς Πέρσας, ἐτράπησαν ἐπὶ πολιτείαν ὅλως ἀντίθετον. Καὶ δὴ κατὰ τὸν αὐτὸν ἐκεῖνον χρόνον, καθ' ὃν ἡ κατὰ γῆν στρατιὰ τῶν Λακεδαιμονίων ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ ἐμάχετο ἀκόμη πρὸς τοὺς Πέρσας, οἱ ναύαρχοι τῆς Σπάρτης συνέλαβον τὰς ἀθηναϊκὰς τριήρεις τὰς μελλούσας νὰ ὑποστηρίξωσι τὴν ἐν Κύπρῳ ἀποστασίαν [3], ἔπειτα δὲ τῷ 388 π. Χ. (Ὀλυμπ. 97, 4) ἀνέδειξαν ναύαρχον τὸν Ἀνταλκίδαν, δείξαντες διὰ τῆς εἰς τὴν ναυαρχίαν ἀναρρήσεως τοῦ ἀνδρὸς ἐκείνου, ὅτι ἤθελον καὶ πάλιν νὰ ἐπαναλάβωσι τὰς πρὸς τὴν αὐλὴν τοῦ μεγάλου βασιλέως σχέσεις.

Ὁ δὲ Ἀνταλκίδας οὐδέποτε εἶχεν ἀποστῆ τῶν σχεδίων αὐτοῦ. Ἰδὼν δὲ, ὅτι ἡ ἀσύνετος διαγωγὴ τῶν Ἀθηναίων προῆγε τὰς ἰδίας προθέσεις, ἐπωφελήθη αὐτὴν χάριν τῶν ἰδίων σκοπῶν κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον καθ' ὃν ὁ Κόνων πρὸ ἓξ ἐτῶν εἶχε καρπωθῆ χάριν ἑαυτοῦ τὰς στρατείας τοῦ Ἀγησιλάου. Συγχρόνως δὲ καὶ ὁ προστάτης αὐτοῦ Τιρίβαζος εἶχε πάλιν ἀνακτήσει ἀξίωμα καὶ δύναμιν. Τοὺς ἐν Σούσοις δὲν διελάνθανε πλέον τὸ ὀρθὸν τῆς γνώμης, καθ' ἣν ἡ ὑπὸ τοῦ Ἀνταλκίδου προτεινομένη ἐνέργεια ἦτο ἡ ἐπωφελεστάτη διὰ τὴν Περσίαν. Τὴν δὲ κατὰ τῆς Σπάρτης ἀντιπάθειαν ἐμείωσεν ἡ ἐπιθυμία τῆς καθησυχάσεως τῶν ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ παραθαλασσίων χωρῶν. Εἶχον δὲ οἱ Πέρσαι ἀνάγκην νὰπαλλαγῶσι τῶν Ἑλλήνων, ὅπως τρέψωσιν ἁπάσας αὐτῶν τὰς δυνάμεις ἐναντίον τῆς Κύπρου καὶ τῆς Αἰγύπτου, ἐπειδὴ

[1] Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Δ' σ. 287.

[2] Ὁ Διφρίδας ὑπῆρξεν ὁ διαδεχθεὶς τὸν Θίβρωνα Ἴδε *Ξενοφῶντος* Ἑλλην IV, 8, 21 *Διοδώρου Σικελιώτου* XIV, 97.

[3] *Ξενοφῶντος Ἑλλην*. IV, 8, 24· [οἵτε γὰρ] Ἀθηναῖοι φίλῳ χρώμενοι βασιλεῖ συμμαχίαν ἔπεμπον Εὐαγόρᾳ τῷ πολεμοῦντι πρὸς βασιλέα, ὅτε Τελευτίας Λακεδαιμονίων πολεμούντων βασιλεῖ τοὺς πλέοντας ἐπὶ τῷ ἐκείνου πολέμῳ διέφθειρεν.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἡ συμμαχία τῶν δύο τούτων ἐπικινδύνων πολιτειῶν ἀναγκαίως εἶλκυε τὰ μέγιστα τὴν προσοχὴν τοῦ μεγάλου βασιλέως. Διὰ ταῦτα δ' ὁ ναύαρχος τῶν Σπαρτιατῶν ἔτυχεν ἐν τῇ αὐλῇ φιλιωτάτης δεξιώσεως, ἅπασαι αὐτοῦ αἱ προτάσεις ἔγειναν δεκταί, καὶ μόνον ἔργον ὅπερ ὤφειλε νὰ ἐπιδιώξῃ τὸ ἐξῆς ἦτο νὰναγκάσῃ γοργῶς καὶ ἄνευ νέων ἀγώνων καὶ τοὺς Ἀθηναίους νὰποδεχθῶσι τὴν εἰρήνην.

Κατώρθωσε δὲ τοῦτο μετὰ μεγίστης εὐκολίας, ἐπειδὴ οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον διασπαθήσει τοὺς μικροὺς αὐτῶν πολεμικοὺς πόρους [1] καὶ ἐξηκολούθουν τὸν πόλεμον ἄνευ δραστηριότητος. Διὸ ἔπλευσεν ὁ Ἀνταλκίδας τάχιστα εἰς τὸν Ἑλλήσποντον, ἔλυσε τὴν [ὑπὸ τοῦ Ἰφικράτους] πολιορκίαν τῆς Ἀβύδου [2], συνέλαβεν ὀκτὼ τριήρεις Θρασυβούλου τοῦ Κολλυτέως, ἔπειτα δὲ προσείλκυσεν ἔκ τε τῶν περσικῶν λιμένων καὶ ἐκ τῆς Σικελίας τοσαύτας ἐπικουρίας, ὥστ' ἐδέσποζε τῆς θαλάσσης μετὰ στόλου ὀγδοήκοντα τριήρων [3]. Ἐν δὲ τῇ Σικελίᾳ αἱ πρὸς τὰς ἑλληνίδας πόλεις σχέσεις τοῦ τυράννου Διονυσίου εἶχον ὑποστῆ αἰσθητὴν μεταβολήν. Καὶ δὴ μετὰ τὴν εἰς τὴν ἀκροτάτην δυτικὴν ἐσχατιὰν τῆς νήσου ἀπόκρουσιν τῶν Καρχηδονίων καὶ τὴν καθυπόταξιν τῶν πόλεων τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος δὲν εἶχε πλέον ἀνάγκην τῆς ὑποστηρίξεως

[1] Ἔχομεν ἐκ τῶν μετευκλειδείων χρόνων στήλην ἐν ᾗ ἀναγράφονται χρηματικαὶ εἰσφοραὶ καὶ γίνεται παραδόξως μνεία Ἑλληνοταμιῶν, ἀναφέρεται δὲ καὶ χρυσίον ἀττι(κόν). Ἴδε Sitzungsberichte der preussischen Akademie der Wissenschaften 1888 σ. 254.

[2] Εἰς τοὺς χρόνους τοὺς πρὸ τῆς ἀνταλκιδείου εἰρήνης ἀνέρχεται κατὰ τὸν Foucart (Revue archéologique Τόμ. XVIII σ. 399 τὸ τιμητικὸν ψήφισμα ὑπὲρ Φανοκρίτου τοῦ Παριανοῦ τὸ ἐκδεδομένον ἐν τῷ Corpus Inscriptionum Atticarum Τόμ. Β' ἀρ. 38. Ἴδε καὶ Dittenberger Sylloge [Inscriptionum Graecarum] ἀρ. 58. Ὁ δὲ Κέφαλος ὁ Κολλυτεύς, ὅστις εἶχε τότε μεγάλην δύναμιν, προέτεινε τὴν μεταβολὴν τοῦ προβουλεύματος [τὰ μὲν ἄλλα καθάπερ τῇ βουλεῖ, ἀναγράψαι δὲ] τὴν ἀναφερομένην εἰς τὴν ἀνάδειξιν τοῦ Φανοκρίτου προξένου καὶ εὐεργέτου ἐπεὶ παρήγγειλε τοῖς στρατηγοῖς περὶ τῶν νεῶν τὸ παράπλο κτλ. Εἶνε δὲ αὗται αἱ νῆες συνῳδὰ τῷ Foucart [ἔνθ' ἀν.] αἱ τοῦ Ἀνταλκίδου, αὐταὶ ἐκεῖναι μεθ' ὧν ἔπλευσεν εἰς τὴν Ἄβυδον. Ἴδε δὲ τὸν Κέφαλον ταῦτον καὶ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τοῦ Corpus Inscriptionum Atticarum Τόμ. Β' ἀρ. 18.

[3] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. V, 1, 25 κ. ἑ.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τῶν Σπαρτιατῶν [1], ἀλλ' εἶχεν αὐτὸς ἱκανὰς δυνάμεις, ὥστε νὰ ἔχῃ ἐπίδρασιν ἐπὶ τὰ ἑλληνικὰ πράγματα. Τοῦτο δὲ μαρτυρεῖ ἡ γενναία ἐνίσχυσις τῶν Σπαρτιατῶν δι' ἀποστολῆς εἴκοσι τριήρων ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἐξαδέλφου αὐτοῦ Πολυξένου [2], ἥτις ἐπικουρία ἀπετέλει τὸ τέταρτον μέρος τοῦ ὅλου στόλου τοῦ ὑπεραμυνομένου τοῦ ἐν Ἀσίᾳ πολιτικοῦ προγράμματος τῶν Σπαρτιατῶν [3]. Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι, ὧν αὐτὸ τὸ περὶ τὴν πόλιν πέλαγος δὲν ἦτο ἀσφαλὲς ἕνεκα τῶν ἀπὸ τῆς Αἰγίνης ληστρικῶν ἐπιθέσεων, στερηθέντες τώρα καὶ τῆς ἐκ τοῦ Πόντου προσκομιδῆς σίτου καὶ ἀδυνατοῦντες νὰ παρασκευάσωσι στόλον δυνάμενον νὰντεπεξέλθῃ πρὸς τοὺς πολεμίους, ἐφοβοῦντο εἰκότως, ὅτι ἔμελλον νὰ ὑποστῶσι νέαν πολιορκίαν καὶ νέον λιμόν. Ἅπαντα τὰ δεινὰ τοῦ ἔτους 405 π. Χ. ἀντιπαρέστησαν πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τῶν πολιτῶν, καθ' ὃν χρόνον αἱ πρὸς τὴν μετὰ τῆς Κύπρου καὶ τῆς Αἰγύπτου συμμαχίαν συνδεόμεναι προσδοκίαι ὠφελημάτων ἦσαν ἀπώταται καὶ ἡ μετὰ τοῦ Διονυσίου δὲ ἀρξαμένη φιλία εἶχε τραπῆ εἰς τὸ ἐναντίον. Διὰ ταῦτα οὐδεὶς ῥήτωρ ἐτόλμα νὰ συμβουλεύσῃ ἐξακολούθησιν τοῦ πολέμου. Καὶ τῶν μὲν Θηβῶν ἦσαν ἐξηντλημένοι οἵ τε δημόσιοι καὶ οἱ ἰδιωτικοὶ πόροι, καὶ ἡ πόλις δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ βαστάσῃ τὸν ἀδιάκοπον ἀγῶνα πρὸς τὸν Ὀρχομενόν. Οἱ δὲ Ἀργεῖοι καὶ οἱ Κορίνθιοι δὲν ἠδύναντο μόνοι νὰντιμετρηθῶσι πρὸς τοὺς Σπαρτιάτας. Λυτὴ δὲ ἡ Σπάρτη, ἥτις εἶχεν ἐξέλθει εὐτυχὴς καὶ νικήτρια ἐκ τῶν δεινῶν τοῦ πολέμου, δὲν ἠδύνατο νὰ σκεφθῇ περὶ ἀμέσου χρήσεως τῆς ἐνεστώσης αὐτῆς ὑπερισχύσεως χάριν καταθλίψεως τῶν λοιπῶν πόλεων. Πράγματι δὲ ἡ δύναμις τῶν Σπαρτιατῶν ἠρείδετο κυρίως ἐπὶ τῆς ὑποστηρίξεως τοῦ μεγάλου βασιλέως, ἀλλ' αὕτη εἶχε παρασχεθῇ εἰς αὐτοὺς πρὸς μόνον τὸν

[1] Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Δ' σ. 241.

[2] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. V, 18.

[3] Köhler ἐν ταῖς Mittheilungen des Deutschen archäologischen Instituts Τόμ. I [18] σ. 7 κ. ἑ.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

σκοπὸν τῆς ἀποπερατώσεως τοῦ πολέμου τοῦ παρακωλύοντος τὰς στρατείας τῶν Περσῶν καὶ παρέχοντος νέαν τροφὴν εἰς τὴν ἀποστασίαν τῆς Κύπρου. Διὰ ταῦτα καὶ αὐτὴ ἡ Σπάρτη οὐδὲν εἶχε τό γε νῦν ἔχον ἄλλο συμφέρον ἢ νὰ ἐπωφεληθῇ τὴν καθολικὴν ἐξάντλησιν τῶν ἀντιπολεμουσῶν πόλεων [1] πρὸς τὸν σκοπὸν ὅσον ἔνεστι ταχίστης συγκλήσεως συνεδρίου περὶ εἰρήνης καὶ γενικοῦ ἀφοπλισμοῦ τῆς Ἑλλάδος. Καὶ δὴ τὸ συνέδριον τοῦτο ἔμελλε νὰ συνέλθῃ ἐν Σάρδεσιν εἰς ἣν πόλιν ἐκάλεσεν ὁ Τιρίβαζος τοὺς πρέσβεις τῶν πόλεων [2].

Κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον ἡ Σπάρτη εἶχε διπλοῦν κέρδος ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ. Καὶ πρῶτον μὲν ἐδικαιοῦτο νὰ προϋποθέσῃ, ὅτι τὰ ἀξίωμα τοῦ μεγάλου βασιλέως ἔμελλε νὰ συντελέσῃ μεγάλως εἰς τὴν διευκόλυνσιν τῆς ἐπιτυχίας τοῦ ἔργου τῆς εἰρήνης, ἐπειδὴ πᾶσ' ἀντίρρησις ἔμελλεν, ὡς εἰκὸς, νὰ φανῇ ὡς ἔχθρα κατὰ τῆς δυνάμεως ἐκείνης, ἥτις ὡς ἐκ τοῦ στόλου αὐτῆς καὶ τοῦ πλούτου ἦτο ἡ ἁπασῶν κινδυνωδεστάτη καὶ ἦτο ἡ μόνη καθ' ὅλον τὸν πόλεμον ἐπιτυχοῦσα μόνον κέρδη καὶ νίκας. Δεύτερον δ' αἱ πολέμιαι πόλεις δὲν ἐθεωροῦντο ἐπὶ ἐδάφους περσικοῦ σύμμαχοι, εἰς οὓς μετὰ πόλεμον κοινὸν ἐπετρέπετο νὰ προτείνωσι κοινοὺς ὅρους, ἀλλὰ μόνον πόλεις χωρισταὶ, ἔχουσαι τὸ καθῆκον, καθ' ἃ καὶ ἡ Σπάρτη, νὰ ὑποταχθῶσιν εἰς καθολικὴν διάταξιν τῶν ἑλληνικῶν πραγμάτων. Οὗτοι δὲ οἱ λόγοι ἐβελτίονον μεγάλως τὴν θέσιν τῶν Σπαρτιατῶν. Ἡ δὲ παρὰ τῆς Περσίας διάταξις τῶν πραγμάτων ἐφαίνετό πως δικαιολογουμένη ἕνεκα τῆς διὰ περσικῶν χρημάτων ὑποκινήσεως τοῦ ὅλου κατὰ γῆν πολέμου καὶ διὰ τὸν λόγον, ὅτι

[1] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. V, 1, 29.

[2] Ὀρθῶς ὁ Grote [A history of Greece ἐκδ. 1869 Τόμ. Θ' σ. 212. Γερμ. μεταφρ. ἐκδ. β' Τόμ. Ε' σ. 278. Γαλλ. μεταφρ. ὑπὸ Sadous Τόμ. ΙΔ' σ. 124) διαστέλλει τὸ πρῶτον συνέδριον ἀπὸ τοῦ ἐν Σπάρτῃ, εἰ καὶ οὐδεὶς τῶν ἀρχαίων διακρίνει αὐτά. Ἀλλ' ὅμως ὁ *Ξενοφῶν* Ἑλλην. [V, 1,] 30 λέγει· ἐπεὶ παρήγγειλεν ὁ Τιρίβαζος παρεῖναι τοὺς βουλομένους ὑπακοῦσαι ἣν βασιλεὺς εἰρήνην κατα-πέμποι, ταχέως πάντες παρεγένοντο. Ἐπεὶ δὲ συνῆλθον, ἐπιδείξας ὁ Τιρίβαζος τὰ βασιλέως σημεῖα ἀνεγίνωσκε τὰ γεγραμμένα.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τοῦ κατὰ θάλασσαν ἀγῶνος ἡ κρισιμωτάτη μάχη, οὖσα ἄλλως ἡ μόνη καθ' ἅπαντα τὸν πόλεμον κρίσιμος, εἶχεν ὑπάρξει νίκη τοῦ περσικοῦ στόλου.

Οἱ δὲ ὅροι τῆς συνθήκης ἦσαν οἱ ὑπὸ τοῦ Ἀνταλκίδου σχεδιασθέντες, οἵτινες μόνον κατὰ τοῦτο διέφερον τῶν προγενεστέρων, ὅτι ἐβελτιοῦντο τὰ κατὰ τὰς Ἀθήνας. Πράγματι δ' αἱ Ἀθῆναι εἶχον ἀντιτάξει σθεναρωτάτας ἀντιρρήσεις ἐν τῷ πρώτῳ συνεδρίῳ τῷ συνελθόντι ἐν Σάρδεσιν [1]· ἦσαν δ' ἡ μόνη πόλις ἡ ἐμμένουσα ἀκόμη εἰς τὴν ἀρχήν, ὅτι ἦτο ἐπονείδιστος ἡ εἰς τοὺς βαρβάρους παράδοσις Ἑλλήνων· ἦσαν δὲ τέλος ἡ μόνη πόλις, ἧς αἱ στρατιαὶ ἠγωνίζοντο ἀκόμη. Καὶ δὴ ὁ Χαβρίας εἶχεν ἀγωνισθῆ ἐπιτυχῶς ἐν Κύπρῳ, ἡ δ' ἐν τῇ νήσῳ ἐκείνῃ ἀποστασία ἠδύνατο πιθανῶς νὰ παράσχῃ μεγάλας ὠφελείας εἰς τοὺς Ἀθηναίους. Διὰ ταῦτα ἔπρεπε πρὸ πάντων νὰ διαλυθῇ ἡ μετὰ τοῦ Εὐαγόρου συμμαχία αὐτῶν, καὶ τοῦτο ἦτο τὸ παρὰ τῶν Περσῶν κατὰ τὴν συνομολόγησιν τῆς εἰρήνης ἐπιδιωκόμενον κυριώτατον συμφέρον. Διὰ ταῦτα δὲ παρεχωρήθη εἰς τοὺς Ἀθηναίους, καθ' ἃ εἶχον ἰδίως ἐπιμείνει ἐν τῇ συνελεύσει τοῦ προτέρου συνεδρίου, ἡ κτῆσις τῆς Λήμνου, Ἴμβρου καὶ Σκύρου. Αἱ νῆσοι αὗται δὲν εἶχον ἀφαιρεθῆ ἀπὸ τῶν Περσῶν, καὶ ἠδύναντο διὰ ταῦτα νὰ θεωρηθῶσι νομίμως κεκτημένα, ὑπερπόντια τμήματα αὐτῆς τῆς Ἀττικῆς.

Κατ' ἀκολουθίαν δὲ τὸ κείμενον τῆς εἰρήνης διετυπώθη ὧδε· « Ἀρταξέρξης βασιλεὺς νομίζει δίκαιον τὰς μὲν ἐν τῇ Ἀσίᾳ πόλεις ἑαυτοῦ εἶναι καὶ τῶν νήσων Κλαζομενὰς καὶ Κύπρον, τὰς δὲ ἄλλας ἑλληνίδας πόλεις καὶ μικρὰς καὶ μεγάλας αὐτονόμους ἀφεῖναι πλὴν Λήμνου καὶ Ἴμβρου καὶ Σκύρου· ταύτας δὲ ὥσπερ τὸ ἀρχαῖον εἶναι Ἀθηναίων. Ὁπότεροι δὲ ταύτην τὴν εἰρήνην μὴ δέχονται, τούτοις ἐγὼ πολεμήσω μετὰ τῶν ταὐτὰ βουλομένων καὶ πεζῇ καὶ κατὰ θάλατταν καὶ ναυσὶ καὶ χρήμασιν [2] ».

---

[1] Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Δ' σ. 306.

[2] [*Ξενοφῶντος* Ἑλλην. V, 1, 31]. *Διοδώρου Σικελιώτου* XIV, 110. Ἡ εἰ-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Τὸ κείμενον τῆς συνθήκης ἦτο ἀριστοτέχνημα διπλωματικῆς περινοίας. Καὶ ἦτο μὲν κατὰ τὸ φαινόμενον σαφὲς καὶ ἁπλοῦν, ἀλλ' εἶχεν ὅμως ἔννοιαν ἥτις μόνον ὑπὸ τῶν ὀξυδερκεστέρων ἠδύνατο νὰ ἐκτιμηθῇ προσηκόντως. Καὶ πρῶτον μὲν ἦτο διατετυπωμένον οὕτως, ὥστ' εὐηρέστει τελείως τὸν μέγαν βασιλέα, εἰς ὃν ἀπενέμετο τὸ κυριώτατον κέρδος ὡς τὸν νικητὴν τῆς Κνίδου διὰ τῆς ἀναγνωρίσεως τῆς ἀπολύτου αὐτοῦ κυριαρχίας ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ καὶ Κύπρῳ. Ἔπειτα δὲ κατὰ τὸ γράμμα τῆς συνθήκης ἐλαμβάνετο ὑπ' ὄψιν καὶ τὸ συμφέρον τῶν ἐναντίον τῆς Σπάρτης συμμαχησάντων, καθ' ὅτι, τοῦ ἀγῶνος αὐτῶν κύριον σκοπὸν ἔχοντος τὴν κατάλυσιν τῆς ἐν Ἑλλάδι τυραννίδος τῆς Σπάρτης, αὕτη κατελύετο διὰ τῆς ἐξασφαλίσεως τῆς τελείας αὐτονομίας ἁπασῶν τῶν ἑλληνίδων πόλεων. Ἀλλ' ὁ τρόπος καθ' ὃν ἔμελλε νὰ ἐννοηθῇ ὁ ὅρος οὗτος δὲν ἔγεινεν ἐν Σάρδεσιν ἀντικείμενον συζητήσεως. Ὁ μὲν Τιρίβαζος ἠρκέσθη νὰ ἐπιδείξῃ εἰς τοὺς ἠθροισμένους πρέσβεις τὰ γράμματα τοῦ βασιλέως ὡς ἀμετάβλητον βάσιν τῆς εἰρήνης, ἡ δ' ἐκτέλεσις αὐτῆς ἀνετέθη εἰς τὰς ἑλληνίδας πόλεις, πρὸς τὸν σκοπὸν δὲ τοῦτον ὡρίσθη δεύτερον συνέδριον ἐν Σπάρτῃ, ὅπερ συνῆλθε πιθανῶς αὐτὸ τὸ θέρος τοῦ 387 π. Χ.

Ἐν τῷ συνεδρίῳ δ' ἐκείνῳ αἱ συζητήσεις ὑπῆρξαν ζωηρότεραι ἢ ἐν τῷ αὐλικῷ μεγάρῳ τοῦ σατράπου, ἐπειδὴ τότε πρῶτον συνεζητήθη ἡ ἀληθὴς σημασία τῆς δευτέρας παραγράφου τῆς συνθήκης [1].

Ἡ Σπάρτη παρέστη ὡς ἡ πόλις εἰς ἣν ἡ Περσία εἶχεν ἀναθέσει τὴν ἐκτέλεσιν τῆς συνθήκης [2]. Καὶ εἶχον μὲν ἀποφύγει δε-

ρήνη ὡμολογήθη δεκαεννέα ἔτη μετὰ τὴν ἐν Αἰγὸς ποταμοῖς μάχην. (Ἴδε ***Πολυβίου*** I, 6), τὸν πρῶτον μῆνα τοῦ ἐνιαυτοῦ τοῦ ἄρχοντος Θεοδότου, ἄρξαντος τῷ 387-386 π. Χ. (Ὀλυμπ. 98, 2), [ἤτοι μεταξὺ τῆς 29 Ἰουνίου καὶ 29 Ἰουλίου τοῦ 387 π. Χ.]

[1] [Περὶ τῶν συζητήσεων τοῦ ἐν Σπάρτῃ συνεδρίου ἴδε ***Ξενοφῶντος*** Ἑλλην. V, 1, 32-33].

[2] ***Ξενοφῶντος*** Ἑλλην. V, 1, 36· προστάται [γενόμενοι] τῆς ὑπὸ βασιλέως καταπεμφθείσης εἰρήνης. Προσθέτει δὲ ὁ ***Ξενοφῶν*** ἐν τῷ αὐτῷ χωρίῳ, ὅτι οἱ Λακεδαιμόνιοι πολὺ ἐπικυδέστεροι ἐγένοντο ἐκ τῆς ἐπ' Ἀνταλ-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ξιῶς καὶ μετὰ προφυλάξεως νἀπονείμωσιν εἰς τοὺς Σπαρτιάτας ῥητῶς τοιοῦτον ἀξίωμα, ἀλλὰ προϋπετίθετο ὅμως σιωπηρῶς, ὅτι ἡ πόλις ἡ κυρίως συμμετασχοῦσα τῆς διαπράξεως τῆς συνθήκης καὶ τυγχάνουσα τελείας ἐμπιστοσύνης παρὰ τῆς περσικῆς αὐλῆς ἔμελλε νὰ ἐπιτηρήσῃ τὴν ἐκτέλεσιν αὐτῆς· ἐν δὲ τῷ τελευταίῳ ἄρθρῳ τῆς συνθήκης ἐξεφράζετο μεθ' ἱκανῆς σαφηνείας ἡ ἀπειλή, ὅτι οἱ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς συνθήκης ἀναλαμβάνοντες καὶ ὁμόφρονες ὄντες μετὰ τοῦ βασιλέως ἠδύναντο κατὰ πᾶσαν ἀντίρρησιν νὰ προσδοκῶσι δραστηρίαν παρὰ τῶν Περσῶν βοήθειαν δι' ὅπλων καὶ χρημάτων. Μετεφράσθη λοιπὸν τότε τὸ περσικὸν ἄγγελμα εἰς τὴν λακωνικὴν, κατὰ δὲ τὴν μετάφρασιν ἅπασαι αἱ ἐπ' ἐσχάτων γενόμεναι καθυποδουλώσεις πόλεώς τινος ὑπὸ ἄλλων ἀντέκειντο εἰς τὴν ὑπὸ τῆς εἰρήνης ἐπηγγελμένην αὐτονομίαν τῶν ἑλληνίδων πόλεων καὶ ἦσαν ἄκυροι. Κατὰ ταῦτα δὲ τὸ Ἄργος ὤφειλε νἀφήσῃ αὐτόνομον τὴν Κόρινθον καὶ οἱ Θηβαῖοι ὤφειλον νὰ παραιτήσωσι τὴν ἡγεμονίαν τῶν πόλεων τῆς Βοιωτίας. Ἐντεῦθεν προῆλθον αἱ βιαιόταται τῶν ἀντεγκλήσεων. Οἱ Θηβαῖοι ἤθελον νὰ παραστῶσιν ὡς ἀντιπρόσωποι τῆς ὅλης Βοιωτίας, καθ' ἃ εἶχον πράξει ἐν ταῖς ἐπὶ τοῦ κορινθιακοῦ πολέμου ὁμολογηθείσαις συνθήκαις[1], καὶ οἱ πρέσβεις αὐτῶν εἶχον λάβει παραγγελίαν νὰ ὑπογράψωσι μόνον ὡς Βοιωτοί. Ἀλλ' ἄμεσος παρασκευὴ τῶν Σπαρτιατῶν πρὸς πόλεμον ἠνάγκασεν αὐτοὺς νὰ ὑποχωρήσωσιν[2]. Ὁ δὲ Ὀρχομενὸς ἀνεγνωρίσθη ὡς πόλις αὐτόνομος, καὶ ἐδόθη διαταγὴ νὰ τύχωσι καὶ πάλιν αὐτονομίας αἱ Πλαταιαί[3].

Ταὐτὰ δὲ συνέβησαν καὶ ὡς πρὸς τὸ Ἄργος. Καὶ ἠδύναντο

κίδου εἰρήνης καλουμένης. Ἀλλ' ὁ ***Πλούταρχος*** (ἐν Βίῳ Ἀρτοξέρξου 21) ἀντιπαρατηρεῖ ταῦτα· εἰ δεῖ τὴν Ἑλλάδος ὦδῖν καὶ προδοσίαν εἰρήνην καλεῖν. Καὶ κοινῇ μὲν ἐφέρετο περὶ τῆς εἰρήνης τὸ ὄνομα ἡ ἐπὶ Ἀνταλκίδου εἰρήνη καλουμένη, τὰ δ' ἐπίσημα ὀνόματα ἦσαν ἡ βασιλέως εἰρήνη, ἡ εἰρήνη ἣν βασιλεὺς κατέπεμψεν. Ἴδε Köhler ἐν ταῖς Mittheilungen des Deutschen archäologishen Instituts Τόμ. I [1876] σ. 13.

[1] Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Δ' σ. 307.

[2] ***Ξενοφῶντος*** Ἑλλην. V, 1, 32.

[3] ***Παυσανίου*** IX, 1, 4.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

μὲν οἱ Ἀργεῖοι νὰ ἐπικαλεσθῶσι τὴν ἐκουσίαν εἰς αὐτοὺς προσχώρησιν τῆς Κορίνθου, οὐδὲ ὑπῆρχε λόγος ἀποχρῶν, δι' ὃν πόλις τις αὐτόνομος οὖσα δὲν εἶχε καὶ τὸ δικαίωμα συνενώσεως μετ' ἄλλης γείτονος πόλεως. Ἀλλ' οἱ Σπαρτιᾶται τὴν μισητὴν ἐκείνην ἕνωσιν τῶν δύο πόλεων ἐπέμενον θεωροῦντες παράνομον καταπίεσιν, ἐπιτευχθεῖσαν μόνον διὰ τῶν ἐν Κορίνθῳ ἀργολιζόντων. Διὸ συνήθροισαν πάραυτα στρατιάν, ὅπως εἰσελάσωσιν εἰς τὸ Ἄργος· οἱ δὲ ἀβοήθητοι Ἀργεῖοι ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσωσι καὶ ἀποσύρωσι τὴν ἐν Κορίνθῳ φρουράν. Τότε δ' εἰσώρμησαν εἰς τὴν Κόρινθον οἱ φυγάδες, οἵτινες ἐπὶ ἓξ ὅλα ἔτη εἶχον ἐπιδιώξει τὰ σκοπούμενα μετὰ θαυμαστῆς δραστηριότητος, καὶ ἔβλεπον νῦν τοὺς δόλους αὐτῶν ἄγοντας τέλος εἰς τὸ ποθούμενον. Ἐγειναν δὲ δεκτοί, καθ' ἃ ἔλεγον οἱ Σπαρτιᾶται, ὑπὸ τῶν συμπολιτῶν ἐκόντων, ἤτοι οἱ Κορίνθιοι ἀντελήφθησαν τῆς καθόδου τῶν φυγάδων ὡς λήξεως τῆς τρομοκρατίας μικρᾶς φατρίας καὶ ἀποκαταστάσεως ἐν τέλει τῆς νομίμου τάξεως [1]. Οἱ δὲ ἀντίθετοι ἠναγκάσθησαν νἀπέλθωσιν, ἡ μικρὰ πολιτεία ἀποκατέστη καὶ πάλιν, ἀνακτήσασα τἀρχαῖα σύνορα, καὶ ἡ Κόρινθος, συνδεθεῖσα εἴπερ ποτὲ πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους, ἦτο καὶ πάλιν πρὸς τὸ ἴδιον ἑαυτῆς συμφέρον ἡ πυλωρὸς τῆς Πελοποννήσου.

Ἐντεῦθεν βλέπομεν ὁποῖαι παρασκευαὶ καὶ ὁποία ὁρμὴ πολέμου ὑπεκρύπτετο ὑπὸ τὰ κατὰ τὸ φαινόμενον ἤπια καὶ ἀβλαβῆ ἄρθρα τῆς συνθήκης. Εἴπερ τις δὲ καὶ ἄλλος εἰργάζετο δραστηρίως πρὸς διατράνωσιν τοῦ νέου ἐκείνου πολεμικοῦ ζήλου ὁ Ἀγησίλαος, ὅστις εἶχε συνδιαλλαγῆ μετὰ τῶν περὶ τὸν Ἀνταλκίδαν, ἐπειδὴ ἡ ὑπ' αὐτοῦ διαπραχθεῖσα εἰρήνη δὲν ἦτο ἀσπὶς, ὑφ' ἣν ἤθελον νὰ ὑποδυθῶσι πτήσσοντες, ἀλλὰ ξίφος ὀξὺ ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν τῆς Σπάρτης. Τούτων δὲ τοὺς θρασυτάτους εἶχον πλήξει πάραυτα δεινότατα· ἐνυπῆρχε δὲ πικρὰ ἀλήθεια ἐν ταῖς λέξεσιν ἐκείναις, δι' ὧν ὁ Ἀγησίλαος ἐδικαιολόγει τὴν σχέσιν τῶν Σπαρτιατῶν πρὸς τὸν μέγαν βασιλέα, λέγων, ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ λε-

[1] *Ξενοφῶντος* [V,] 1, 34.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

χθῇ, ὅτι οἱ Σπαρτιᾶται ἐμήδιζον, ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον, ὅτι οἱ Μῆδοι ἐλακώνιζον [1]. Ἐπὶ τοσοῦτον ὁ μέγας βασιλεὺς εἶχε μεριμνήσει ἀθελήτως περὶ τῶν σπαρτιατικῶν συμφερόντων καθ' ὃν τρόπον ἐν τῇ προτέρᾳ πρὸς τὸν Κόνωνα συνθήκῃ εἶχε φροντίσει περὶ τῶν Ἀθηνῶν, καίπερ ἐφιέμενος ὑπὲρ ἑαυτοῦ μόνον νὰ φροντίσῃ.

Ἀλλ' ὑπῆρχεν ὅμως μεγάλη διαφορὰ μεταξὺ τῶν δύο συνθηκῶν. Ὁ μὲν Κόνων εἶχεν ἀναλάβει περσικὴν ὑπηρεσίαν ὡς ἀνὴρ ἰδιώτης καὶ εἶχεν ἐπωφεληθῇ τὴν δύναμιν αὐτοῦ χάριν τῆς πατρίδος· ἀλλὰ τώρα, εἰσηγουμένης τῆς Σπάρτης, ἡ Περσία ἀνεγνωρίσθη καθ' ἅπαντας τοὺς τύπους ὡς δύναμις ἀφ' ἧς ἐξηρτᾶτο ἡ περὶ τῶν ἑλληνικῶν πραγμάτων κρίσις. Εἶχεν ἱδρυθῇ νέον δημόσιον δίκαιον, νέα σύστασις πολιτειῶν, ἐχουσῶν τὸ κέντρον τῆς βαρύτητος ἐν Σούσοις. Καὶ πρωτεύουσα μὲν μεγάλη δύναμις ἦτο πράγματι ἡ Περσία, αἱ δ' ἐν Ἑλλάδι ἡγεμονεύουσαι πόλεις ἦσαν πολιτεῖαι δευτερεύουσαι δουλεύουσαι εἰς τὴν Περσίαν, ἧς τὰς θελήσεις ὤφειλον νὰ τηρῶσιν ἐν τῇ διατάξει τῶν καθ' ἑαυτὰς, μὴ ἔχουσαι τὸ δικαίωμα νὰ μεταβάλωσι τὰς πρὸς ἀλλήλας σχέσεις ἄνευ τῆς θελήσεως αὐτῆς. Ὁ μέγας βασιλεὺς ἦτο ὁ ἀνώτατος κύριος τῆς Ἑλλάδος. Ἐκεῖνος ἦτο ὁ καλῶν συνέδρια τῶν ἑλληνίδων πόλεων, ὧν οἱ πρέσβεις ἀπεδέχοντο ταπεινῶς τὰ κελεύσματ' αὐτοῦ· ἐκεῖνος ἠδύνατο νὰ ἐπεμβαίνῃ εἰς ἁπάσας τὰς ἐμφυλίους τῶν Ἑλλήνων ἔριδας, ὅσαι ἐφαίνοντο εἰς αὐτὸν ἱκανῶς σοβαραὶ, διὰ δὲ λόγων καὶ δι' ἔργων νὰ λύῃ τὰς διαφορὰς ὡς ἀνώτατος κριτής. Πᾶσα δὲ παραβίασις τῆς εἰρήνης ἦτο ἀποστασία ἐναντίον τοῦ ἀνεγνωρισμένου δεσπότου.

Ἡ δὲ σχέσις αὕτη ὑπῆρξε τὸ ἀναγκαῖον ἐπακόλουθον τῆς πολιτείας τῶν Ἑλλήνων. Οἱ Σπαρτιᾶται εἶχον ἤδη ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου ἐπιζητήσει μετ' ἐρωτοτροπίας τὴν εὔνοιαν τῶν Περσῶν, τὸ δὲ παράδειγμ' αὐτῶν εἶχον ἀκολου-

[1] ***Πλούταρχος*** ἐν Βίῳ Ἀγησιλάου 23· πρὸς τὸν εἰπόντα τοὺς Λακεδαιμονίους μηδίζειν ὁ Ἀγησίλαος ἀπεκρίνατο [μᾶλλον] τοὺς Μήδους λακωνίζειν.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

θήσει οἱ Ἀθηναῖοι. Ἀμφότεραι δ' αἱ πόλεις εἶχον συνειθίσει ὀσημέραι μᾶλλον εἰς τὸ νὰ ἐξαρτῶσι τὰς ἰδίας ἑαυτῶν ἐπιτυχίας ἀπὸ τῆς πρὸς αὐτοὺς στάσεως τοῦ μεγάλου βασιλέως. Οὕτω δὲ ἡ καθ' ἑαυτὴν διαλελυμένη, ἐν πάσαις ταῖς μάχαις ἡττηθεῖσα καὶ ἐξ ἁπασῶν τῶν ἀκτῶν ἀποκρουσθεῖσα Περσία εἶχεν ἐξαρθῇ ὑπ' αὐτῶν αὐτῆς τῶν νικητῶν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ἀπέβη τέλος κυρία νὰ ποφασίζῃ περὶ τῆς κρίσεως τοῦ μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων ἐμφυλίου ἀγῶνος. Ἔργον τῆς Περσίας ὑπῆρξεν ἡ ἧττα τῶν Ἀθηνῶν, ὁμοίως δὲ καὶ ἡ ἀποκατάστασις τῆς αὐτονομίας τῶν Ἀθηναίων. Ἐν βασιλεῖ τὰ τῶν Ἑλλήνων, ἔλεγε παροιμία ἤδη τότε διαδεδομένη ἐν Ἑλλάδι [1]· ἡ δὲ δι' αὐτῆς ἐκφραζομένη κατάστασις πραγμάτων, ἥτις πράγματι ὑφίστατο ἀπὸ μακροῦ ἤδη, ἀνεγνωρίσθη τέλος καὶ κατὰ τύπους διὰ τῆς ἀνταλκιδείου εἰρήνης καὶ ὡμολογήθη διὰ γραμμάτων ἐπισήμων. Ἀλλ' οὕτως οἱ ἔνδοξοι χρόνοι τῶν ὑπὲρ ἐλευθερίας πολέμων εἶχον μονονοὺ διαγραφῇ, καὶ ἐπῆλθεν ὅλως τὸ ἐναντίον τῶν διὰ μεγάλων ἀγώνων ἐπιτευχθέντων ἐν Σαλαμῖνι, Πλαταιαῖς καὶ Μυκάλῃ· οἱ δὲ Πέρσαι εἶχον τέλος κατορθώσει τοὺς σκοποὺς ἐκείνους ὧν ἕνεκεν εἶχονστείλει ποτὲ τὰς στρατιὰς αὐτῶν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἐν ᾧ δὲ ὁ Μαρδόνιος εἶχε μόνον ἀπαιτήσει τὴν ἀναγνώρισιν περσικῆς προστασίας ἐν Ἑλλάδι, τώρα ἡ ἐντεῦθεν Ἑλλὰς εὑρίσκετο ἐν ἀνεγνωρισμένῃ ἐξαρτήσει ἀπὸ τῆς περσικῆς αὐλῆς. Ὡς πρὸς δὲ τοὺς ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ Ἕλληνας τὸ ἀξίωμα τῶν Περσῶν ἐκεῖνο, ἀφ' οὗ οὐδέποτε εἶχον ἀποστῇ, καθ' ὃ ἅπασαι αἱ μικρασιατικαὶ παραλίαι χῶραι ἀνῆκον εἰς τοὺς Πέρσας, εἶχεν ὁμολογηθῇ ἐπισήμως παρὰ τῶν Ἑλλήνων. Ἡ ἐντεῦθεν τοῦ Αἰγαίου καὶ ἀντιπέραν αὐτοῦ Ἑλλὰς εἶχε χωρισθῇ καὶ πάλιν, τὸ πρῶτον δὲ νῦν μετὰ τὴν παρὰ τὴν Μυκάλην μάχην ὁ μέγας βασιλεὺς ἦτο ἀπόλυτος κύριος τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, δεσπόζων ἁπάντων τῶν λιμένων καὶ δυνάμενος νὰ διαθέσῃ χάριν τῶν ἰδίων σκοπῶν τοὺς ἄνδρας, τὰς τριήρεις καὶ τὰ χρήματα τῶν πόλεων, ὧν εἶχε νῦν ἀνάγκην εἴπερ ποτέ, ὅπως

[1] Ἀριστοτέλους Φυσ. ἀκροάσεως IV, 3 σ. 310 b. Ἡ Περσία εἶνε τὸ κινητικόν.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροια

ἀποκαταστήσῃ τὴν δύναμιν αὐτοῦ ἐν Κύπρῳ καὶ Αἰγύπτῳ. Αἱ δὲ ἀτυχεῖς ἐκεῖναι πόλεις, αἵτινες ἀπηλευθερώθησαν τοσάκις, χωρὶς νὰ γείνωσί ποτε ἐλεύθεραι, ἐπειδὴ εἶχον ἀναγκασθῆ πάντοτε νὰ ὑπηρετῶσι τοὺς σκοποὺς τῶν ἑκάστοτε θαλασσοκρατούντων, ὑπήχθησαν νῦν εἰς δεσποτείαν, ἥτις ἦτο ὅλως ἀντίθετος τῆς πραείας ἀρχῆς καὶ τῆς θωπευτικῆς πολιτείας, ἧς εἶχον πειραθῆ πρότερον ἐπὶ τοῦ Μαρδονίου καὶ τοῦ Κύρου. Ἐπεβλήθη δ' εἰς αὐτὰς ζυγὸς τόσῳ βαρύτερος ὅσῳ μακροτέρα εἶχεν ὑπάρξει ἡ ἀπ' αὐτοῦ ἀπαλλαγὴ αὐτῶν. Καὶ ἐκτίσθησαν μὲν ἐν αὐταῖς φρούρια, εἰς ἃ εἰσήχθησαν φρουραὶ, κατεστράφησαν δ' αἱ πόλεις, ἐν αἷς ἔγεινεν ἀπόπειρα ἀποστασίας, εἰσεπράττοντο δὲ ὅσον τὸ δυνατὸν πλεῖστοι φόροι [1].

Ὁ περσικὸς στόλος ἐδέσποζε τοῦ πελάγους τῆς Ἰωνίας καὶ τοῦ καρικοῦ. Καὶ περιωρίσθησαν μὲν τό γε νῦν ἔχον αἱ κτήσεις τῶν Περσῶν ὡρισμένως εἰς τὴν ἀσιατικὴν ἤπειρον, δι' ὃν λόγον καὶ αὐτὴ ἡ πόλις τῶν Κλαζομενῶν, ἥτις ἐχωρίζετο ἀπὸ τῆς ἠπείρου μόνον διὰ στενοῦ πορθμοῦ, ἐμνημονεύθη ῥητῶς ἐν τῇ συνθήκῃ ὡς ἀνήκουσα εἰς τοὺς Πέρσας. Ἀλλ' ὅμως τοιοῦτος χωρισμὸς κτήσεων ἠπειρωτικῶν καὶ νησιωτικῶν εἶχεν ὑπάρξει καθ' ἅπαντας τοὺς χρόνους ἀτελέσφορος καὶ δυστήρητος, πᾶς τις δὲ ἠδύνατο εἰκότως νὰ εἴπῃ, ὅτι ἡ πολιτεία ἡ κατέχουσα ἅπαντας τοὺς λιμένας καὶ τὰ ἐπιθαλάσσια ὁρμητήρια ἔμελλεν ἐν πρώτῃ εὐκαιρίᾳ νὰ συμπεριλάβῃ εἰς τὴν ἀρχὴν αὐτῆς καὶ τὰς παρακειμένας νήσους, Σάμον, Χίον καὶ τὰς λοιπάς. Αἱ νῆσοι ἐκεῖναι ἦσαν καθ' ἑαυτὰς ἀνυπεράσπιστοι· διὸ ἡ εἰρήνη, ἅτε παρακωλύουσα τὴν ἀνάπτυξιν πάσης ἡγεμονίας δυναμένης νὰ συντελέσῃ εἰς ὑπεράσπισιν αὐτῶν, παρέδιδε τάς τε νήσους καὶ τὴν πλήρη νήσων θάλασσαν εἰς τοὺς Πέρσας. Ἀλλὰ τὸ χειριστον ἦτο, ὅτι ἅμα τῇ παρὰ τῶν Ἑλλήνων ἐγκαταλείψει τῶν πόρων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, οὗτοι ἔμελλον νὰ χρησιμεύσωσιν εἰς τὸν μέγαν βασιλέα, ὅπως διευκολύνωσι τὴν παρ' αὐτοῦ καθυπόταξιν ἄλλων Ἑλλή-

[1] *Ἰσοκράτους* Πανηγ. 117. Περὶ εἰρήνης 97.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

νων καὶ ἰδίως τὴν καταπίεσιν τῆς μάλιστα εὐέλπιδος ἁπασῶν τῶν ἀποστασιῶν ὅσαι ποτὲ εἶχον ἐπιχειρηθῆ ὑπὸ Ἑλλήνων ἐναντίον τῆς Περσίας, ἤτοι τὴν ἐκνίκησιν τοῦ Εὐαγόρου.

Ὁ Εὐαγόρας ὤφειλε νὰ κατανοήσῃ ἐξ ἀρχῆς, ὅτι ἡ μετὰ τοῦ Ἀρταξέρξου φιλία δὲν ἠδύνατο νὰ ἔχῃ διάρκειαν μακράν. Ἐπὶ βραχὺν μόνον χρόνον ὑπηρέτησεν ὁ εἷς τὰ συμφέροντα τοῦ ἄλλου. Ἄλλως δ' αἱ τριήρεις τοῦ Εὐαγόρου ἀπετέλουν τὸ μέγιστον μέρος τοῦ στόλου, ὅστις εἶχεν ἀποδώσει εἰς τοὺς Πέρσας τὴν κυριαρχίαν ἐπὶ τῶν ἀκτῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ τοῦ Αἰγαίου· ἡ δὲ ὑπερίσχυσις αὕτη εἶχε καὶ τὸ ἐπακόλουθον, ὅτι ἀνεκτίσθησαν πάλιν τὰ τείχη τῶν Ἀθηνῶν, αἵτινες οὕτως ἠδυνήθησαν νὰ γείνωσιν αὐτόνομος σύμμαχος τοῦ Εὐαγόρου. Ἐν τούτῳ δὲ τῷ μεταξὺ ἡ πρὸς τὸν Εὐαγόραν δυσπιστία τοῦ μεγάλου βασιλέως[1] οὐδέποτ' εἶχεν ἐκλίπει, ἀμέσως δὲ μετὰ τὴν παρὰ τὴν Κνίδον νίκην ἐπῆλθε μεταξὺ αὐτῶν ἔχθρα καὶ ῥῆξις.

Ὁ Εὐαγόρας καὶ μόνον χάριν τῆς ἰδίας ἑαυτοῦ ἀσφαλείας ἠναγκάσθη νὰ φροντίσῃ ὅπως ἀπὸ τῆς Σαλαμῖνος τῆς παρὰ τὰ νατολικὰ παράλια τῆς Κύπρου κειμένης ἐπεκτείνῃ τὴν ἰδίαν ἀρχὴν ἐπὶ τὰς λοιπὰς πόλεις τῆς νήσου. Ὑπῆρχον δ' ἐν Κύπρῳ ἐννέα ἢ δέκα μικρὰ βασίλεια, βασιλευόμενα ὑπὸ ἑλληνικῶν ἢ φοινικικῶν γενῶν ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τοῦ μεγάλου βασιλέως[2]. Οὗτος λοιπὸν δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπιτρέψῃ ἀταράχως τὴν αὔξησιν τοῦ Εὐαγόρου καὶ δὲν ἠδύνατο νὰ μὴ προσέλθῃ ἀρωγὸς εἰς τὰς περὶ βοηθείας αἰτήσεις τῶν πολεμουμένων ὑπηκόων ἐν Ἀμαθοῦντι, Κιτίῳ καὶ ἄλλαις πόλεσιν. Ἡ Κύπρος ἦτο νῆσος μεγίστη, ἔχουσα μῆκος οὐχὶ μικρότερον τῆς μεταξὺ τοῦ νοτιωτάτου καὶ τοῦ βορειοτάτου ἀκρωτηρίου τῆς Πελοποννήσου ἀποστάσεως, κεκτημένη μέγιστον

[1] Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Δ' σ. 245.

[2] Ἐκ τῶν σφηνοειδῶν ἐπιγραφῶν δυνάμεθα ναπεδείξωμεν τὴν ὕπαρξιν δέκα βασιλείων ἐν Κύπρῳ. Ἴδε Rawlinson Herodotos Τόμ. Α' σ. 483. Πρβλ. καὶ Brandis Assyria ἐν τῇ τοῦ Pauly Realencyclopädie Τόμ. Α' σ. 1884 [Bezold παρὰ Pauly - Wissowa Τόμ. Β', 2 σ. 1751 κ. ἑ Πρβλ. παρ' ἡμῖν ***Δ[άμστρου]*** ἄρθρον Βαβυλωνία ἐν Ἐγκυκλοπαιδικῷ λεξικῷ ***Μπάρτ*** καὶ ***Χίρστ*** Τόμ. Β' σ. 627].

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

πλοῦτον μετάλλων, ξυλείας, σιτηρῶν καὶ παντοίων προϊόντων καὶ ἔχουσα θέσιν ἐπικαιροτάτην, καθιστάνουσαν τὴν κτῆσιν αὐτῆς ἀναγκαιοτάτην εἰς πᾶσαν πολιτείαν θέλουσαν νὰ δεσπόσῃ τοῦ πελάγους μεταξὺ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, τῆς Φοινίκης καὶ τῆς Αἰγύπτου. Νῆσος δὲ τοιαύτη δὲν ἐπετρέπετο νὰ περιέλθῃ εἰς ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν, ἥκιστα δὲ εἰς ἄνδρα οὕτω τολμηρὸν, ὅστις ἔδωκε τὸ κράτος εἰς τὰς κινδυνωδεστάτας διὰ τοὺς Πέρσας τάξεις τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ δὲν περιωρίζετο εἰς μόνην τὴν Κύπρον, ἀλλὰ καὶ συνεμάχησε πρὸς τὰς Ἀθήνας, πρὸς τὰς Συρακούσας, πρὸς τὴν Αἴγυπτον, ἀναντιρρήτως δὲ καὶ πρὸς τὰς ἑλληνίδας πόλεις τῶν νοτίων παραλίων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἐκ τοιούτων λόγων ἐπῆλθεν ὁ κυπριακὸς πόλεμος, πόλεμος δεκαετὴς κατὰ γῆν τε καὶ θάλασσαν[1], ὅστις, πολεμηθεὶς πρῶτον μεταξὺ τῆς Σαλαμῖνος καὶ τῶν μικροτέρων πόλεων τῆς νήσου, ηὐξήθη ἔπειτα εἰς πόλεμον ἐπιθετικὸν ἐναντίον τῆς Περσίας καὶ ἀπέληξε τέλος εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Σαλαμῖνος.

Ἐπολεμήθη δὲ ὁ πόλεμος τὸ κατ' ἀρχὰς ἐν αὐτῇ τῇ νήσῳ, καὶ μετέσχον αὐτοῦ περσικαὶ στρατιαὶ, ὧν ἡγοῦντο ὁ δυνάστης τῆς Καρίας Ἑκάτομνος καὶ ὁ σατράπης τῆς Λυδίας Αὐτοφραδάτης. Ἀλλ' ἡ ἀνάμιξις αὕτη τῶν Περσῶν ἦτο χαλαρὰ καὶ δὲν ἐκώλυσε τὸν Εὐαγόραν ἀπὸ τῆς ἐνισχύσεως καὶ ἐπεκτάσεως τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ. Κατέστησε δὲ τὴν Σαλαμῖνα πρωτεύουσαν ἀνεξαρτήτου νησιωτικοῦ βασιλείου, καὶ διέταξε τὰ κατ' αὐτὸ καθ' ὑπόδειγμα ἑλληνικόν[2]. Εἰσήγαγε δὲ τὸ νομισματικὸν σύστημα τῶν

[1] ***Διοδώρου Σικελιώτου*** XV, 9. ***Ἰσοκράτους*** Εὐαγόρας 64. Κατὰ τὰ δέκα ταῦτα ἔτη τοῦ πολέμου τῷ μὲν 394-391 π. Χ. ἔγειτεν ἡ καθυπόταξις τῶν μικρῶν βασιλείων τῆς νήσου ὑπὸ τοῦ Εὐαγόρου (***Διοδώρου Σικελιώτου*** [XV,] 98), τῷ δὲ 391-387 π. Χ. ὁ πρὸς τοὺς Πέρσας πόλεμος ἄνευ ἀξίας λόγου ἐπιτυχίας, τῷ δὲ 386-385 π. Χ. ἐπῆλθεν ἡ μεγίστη αὔξησις τῆς δυνάμεως τοῦ Εὐαγόρου, ἡ ἀπώλεια τοῦ στόλου καὶ ἡ συνθηκολογία. Πρόλ. Engel De Euagora 1846. [***Τοῦ αὐτοῦ***] De quo divulgatus sit Isocratis Panegyricus. [Stargard]. 1861. Rauchenstein Isocrates V. 22.

[2] ***Ἰσοκράτους*** Εὐαγόρας 47· Παραλαβὼν γὰρ τὴν πόλιν ἐκβεβαρβαρωμένην καὶ διὰ τὴν τῶν Φοινίκων ἀρχὴν οὔτε τοὺς Ἕλληνας προσδεχομένην οὔτε τέχνας ἐπισταμένην οὔτ' ἐμπορίῳ χρωμένην οὔτε λιμένα

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Ῥοδίων, καὶ ἔκοψε νομίσματα χρυσᾶ, καθ' ἃ ὁ μέγας βασιλεύς [1]. Ὁ δὲ τῆς ἀπὸ τοῦ 411 π. Χ. (Ὀλυμ. 92, 2) ἀπὸ τῆς Περσίας ἀποστάσης Αἰγύπτου ἄρχων Ἄκορις [2] ὑπῆρξε δραστήριος σύμμαχος τοῦ Εὐαγόρου, ἐπειδὴ συμφέρον αὐτοῦ ἦτο νὰ μὴ παρίδῃ τὴν Κύπρον περιερχομένην πάλιν εἰς τοὺς Πέρσας καὶ ἀποβαίνουσαν περσικὸν ὁρμητήριον ἐναντίον τῆς Αἰγύπτου. Καὶ οἱ Ἀθηναῖοι δ' ἔμειναν πιστοὶ εἰς τὸν Εὐαγόραν καὶ παρέσχον εἰς αὐτὸν βοήθειαν λυσιτελεστάτην. Ἰδίως δὲ κατώρθωσεν ὁ Χαβρίας νὰ καταγάγῃ τῷ 388 π. Χ. (Ὀλυμπ. 98,1) λαμπρὰς νίκας ἐν Κύπρῳ [3]. Σχεδὸν δὲ ἡ ὅλη νῆσος καθυπετάχθη οὕτως, ὥστε ὁ Εὐαγόρας ἠδύνατο πλέον νὰναλάβῃ στρατείας ἐκτὸς τῆς νήσου. Καὶ δὴ ἐστράτευσεν ἐναντίον τῶν πόλεων τῆς Φοινίκης ἐκείνων, αἵτινες ἐπὶ μακρότατον χρόνον εἶχον δεσπόσει τῆς Κύπρου, πιέζουσαι τὰς πόλεις αὐτῆς· ἐξεπολιόρκησε δὲ τὴν Τύρον, καὶ ἀπέστησεν ἀπὸ τοῦ μεγάλου βασιλέως τὴν Κιλικίαν [4]. Ἠλπίζετο δὲ κατὰ ταῦτα, ὅτι ὁ στόλος, οὗ εἶχε ναυαρχήσει ὁ Κόνων, θὰ ἦτο ὁ ἔσχατος ὑπὲρ τοῦ μεγάλου βασιλέως ἀθροιζόμενος ἐν ταῖς παρὰ τὸν Ταῦρον καὶ τὸν Λίβανον παραλίαις χώραις. Ἅπαντες δὲ οἱ δυσηρεστημένοι ὑπήκοοι τῶν Περσῶν συνηνώθησαν εἰς μεγάλην συμμαχίαν, αἱ σπουδαιόταται τῶν εἰς τὸ περσικὸν βασίλειον ἀνηκου-

κεκτημένην, ταῦτά τε πάντα διώρθωσε, [καὶ πρὸς τούτοις καὶ χώραν πολλὴν προσεκτήσατο καὶ τείχη προσπεριεβάλετο καὶ τριήρεις ἐναυπηγήσατο, καὶ ταῖς ἄλλαις παρασκευαῖς] οὕτως ἠῦξησε τὴν πόλιν, ὥστε μηδεμιᾶς τῶν ἑλληνίδων ἀπολελεῖφθαι. 50· νῦν δὲ τοσοῦτον μεταπεπεπτώκασιν ὥσθ' ἁμιλλᾶσθαι [μὲν] οἵτινες αὐτῶν δόξουσι φιλέλληνες εἶναι μάλιστα. [παιδοποιεῖσθαι δὲ τοὺς πλείστους αὐτῶν γυναῖκας λαμβάνοντας παρ' ἡμῶν].

[1] Brandis Münzwesen Vorderasiens σ. 364 κ. ἑ.

[2] Ἡ ἀποστασία τῆς Αἰγύπτου εἶχεν ἀρχίσει ἀπὸ τοῦ 411 π. Χ. Καὶ πρῶτον μὲν ὑπεστήριζε τοὺς Σπαρτιάτας ὁ βασιλεὺς Νεφερεύς (*Διοδώρου Σικελιώτου* XIV, 35, 39), ἔπειτα δὲ ὁ Ἄκορις περὶ τὸ 392 π. Χ. *Διοδώρου Σικελιώτου* XIV, 98 XV, 2 κ. ἑ.

[3] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. V, 1, 10. *Κορνήλιος* Νέπως ἐν Βίῳ Χαβρίου 2.

[4] *Ἰσοκράτους* [Εὐαγόρας] 62. *Διοδώρου Σικελιώτου* XV, 2.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

σῶν χωρῶν διέκειντο ἐν ἀποστασίᾳ καὶ ἠπειλεῖτο ἡ κατάλυσις αὐτῆς τῆς κυριαρχίας τῶν Ἀχαιμενιδῶν.

Ἐκ τούτων πάντων ἐννοεῖται ἡ πρὸς τοὺς Ἕλληνας φιλειρηνικὴ πολιτεία τοῦ Ἀρταξέρξου. Εἶχεν ἀνάγκην νὰ μείνῃ ἐλεύθερος ὅπως ἐνεργήσῃ, εἶχεν ἀνάγκην ἐλευθέρας διαθέσεως τῆς στρατιᾶς καὶ τῶν θησαυρῶν αὐτοῦ· ἐπεθύμει δὲ τὴν καθυσύχασιν τῆς Ἑλλάδος εἰκότως καὶ ὅπως δυνηθῇ νὰ προσελκύσῃ μισθοφόρους ἐξ ἁπασῶν τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν. Διὰ ταῦτα ὁ Τιρίβαζος ἐπέσπευσε πάσῃ μηχανῇ τὴν λῆξιν τῶν πρὸς τὸν Ἀνταλκίδαν διαπραγματεύσεων, καὶ ἅμα τῇ ἀποπερατώσει αὐτῶν ἐνηργήθησαν ἀμελλητὶ κατὰ γῆν τε καὶ θάλασσαν παρασκευαὶ οἷαι δὲν εἶχον γείνει ἀπὸ τῶν ἡμερῶν τοῦ Ξέρξου. Στόλος τριακοσίων τριήρων συνηθροίσθη ἐκ τῶν πόλεων τῆς Ἰωνίας, καὶ ὁ Τιρίβαζος ἤγαγεν αὐτὸν εἰς τὴν Κύπρον καὶ ἤρξατο τῆς ἐπιθέσεως ἐκείνης δι' ἧς ἐπῆλθεν ἡ τελευταία φάσις τοῦ πολέμου [1].

Ἀλλ' ὁ Εὐαγόρας οὐδὲ τότε ἀπέβαλε τὸ θάρρος, κατώρθωσε δὲ νὰποκόψῃ διὰ τῶν ληστρικῶν αὐτοῦ νηῶν ἐν τῷ πορθμῷ τῆς Κιλικίας τὴν προσκομιδὴν ἐπιτηδείων εἰς τὴν ἀποβᾶσαν εἰς τὴν Κύπρον περσικὴν στρατιάν, συνεκρότησε μετὰ τῶν διακοσίων αὐτοῦ τριήρων μεγάλην ναυμαχίαν πρὸς τοὺς πολεμίους, καὶ ἠγωνίσθη τὸ κατ' ἀρχὰς ἐπιτυχῶς, ἀλλ' ἔπειτα ἡττήθη καὶ περιεκλείσθη εἰς τὴν Σαλαμῖνα [2]. Ἐγκαταλειφθεὶς δὲ ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων καὶ παρὰ τῶν Αἰγυπτίων δὲ ἀνεπαρκῶς ὑποστηριζόμενος, ἠναγκάσθη τέλος νὰ ἔλθῃ εἰς κοινολογίαν πρὸς τοὺς πολεμίους, καὶ μετὰ τὴν καθαίρεσιν τοῦ ἀσπονδοτάτου τῶν ἀντιπάλων, τοῦ Τιριβάζου [3], κατώρθωσε νὰ ἐπιτύχῃ τοὐλάχιστον τὴν ἐν Σαλαμῖνι διατήρησιν τῆς πατρίου βασιλείας ὡς ὑποτελὴς τοῦ μεγάλου βασιλέως (385 π. Χ. Ὀλυμπ. 98, 4) [4].

[1] Κατὰ τὸν ***Διόδωρον τὸν Σικελιώτην*** (XV, 2) [ἡ κατὰ γῆν στρατιά, ἧς ἡγεῖτο ὁ Ὀρόντης, ἀνήρχετο εἰς τριακοσίας χιλιάδας ἀνδρῶν].

[2] ***Διοδώρου Σικελιώτου*** XV, 3.

[3] Περὶ τῆς καθαιρέσεως τοῦ Τιριβάζου ἴδε ***Διοδώρου Σικελιώτου*** XV, 8.

[4] ***Διοδώρου*** XV, 9· ὥστε βασιλεύειν τῆς Σαλαμῖνος καὶ τὸν ὡρι-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Τοιοῦτον ὑπῆρξε τὸ τέλος τῆς ἑλληνικῆς ἐν Κύπρῳ ἐξεγέρσεως, τῆς καθ' ἥμισυν αἰῶνα καθυστερησάσης συνεχείας τῶν ἐν Ἰωνίᾳ καὶ Ἑλλάδι ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγώνων.

Οἱ Ἀθηναῖοι προέδωκαν τὸν Εὐαγόραν, καίτοι οὗτος εἶχεν ἀναλάβει τοῦ ἔργον τοῦ Κίμωνος καὶ ἐξεδίκησε τὸ αἷμα τῶν Ἀθηναίων μαχητῶν τὸ μάτην χυθὲν ἐν τῇ ἐνδόξῳ κατὰ γῆν τε καὶ θάλασσαν παρὰ τὴν Σαλαμῖνα τῆς Κύπρου μάχῃ [1]. Αἱ ἑλληνίδες πόλεις ἐνεφοροῦντο ἀμοιβαίας ἀντιζηλίας καὶ ἐμερίμνων ἐγωιστικῶς περὶ τῶν ἰδίων συμφερόντων ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε οὐδεμίαν ἐπέδειξαν συμπάθειαν ὑπὲρ τοῦ μόνου ἐθνικοῦ ἀγῶνος τοῦ ἐν τοῖς χρόνοις ἐκείνοις διεξαχθέντος καὶ ὑπὲρ τοῦ ἥρωος ἐκείνου τοῦ κατακτήσαντος ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος τὴν πλουσιωτάτην τῶν ἐν τῇ Μεσογείῳ νήσων. Ἀφῆκαν δὲ αὐτὴν νὰ περιπέσῃ καὶ πάλιν ὑπὸ τὸν ζυγὸν τοῦ βαρβάρου βασιλέως, καὶ οἱ ἀναγκασθέντες νὰ συμπράξωσι μετ' αὐτοῦ πρὸς ἐπιτυχίαν τῆς ὑποδουλώσεως ταύτης ὑπῆρξαν οἱ Ἕλληνες τῆς Ἰωνίας.

Τοιοῦτο λοιπὸν ὑπῆρξε τὸ κυριώτατον κέρδος τῶν Περσῶν ἀπὸ τῆς ἐπ' Ἀνταλκίδου εἰρήνης· διὰ τοῦτο δὲ ἡ εἰρήνη αὕτη ὑπῆρξεν ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν νίκη τῆς Περσίας καὶ ἥττα τῶν Ἑλλήνων, ἀπαρνηθέντων τοὺς ἀρίστους χρόνους τῆς ἐθνικῆς ἱστορίας καὶ ἀτιμασάντων τὴν μνήμην τῶν μεγίστων τοῦ ἔθνους ἡρώων. Ἡ δὲ ταπείνωσις αὕτη ὑπῆρξε διὰ τοὺς Ἕλληνας τόσῳ μᾶλλον ἐπονείδιστος καθ' ὅσον δὲν εἶχον ἡττηθῆ ἐν ἀγῶνι ὑπὸ δυνάμεων ὑπερτέρων, ἀλλ' ὑπέκυψαν ἀναξίως ἑαυτῶν εἰς πολέμιον, ὅστις εἶχε κατὰ γῆν τε καὶ θάλασσαν ἡττηθῆ ἀπανταχοῦ παρ' αὐτῶν καὶ οὗτινος ἡ καθ' ἑαυτὸν ἀδυναμία ἦτο εἴπερ ποτὲ μεγαλειτέρα καὶ τρανοτέρα. Ἐπιδιώκοντες τὴν ἀμοιβαίαν ἑαυτῶν καταστροφήν, εἶχον τὸ μὲν πρῶτον ἕκαστος χωριστά, ἔπειτα δὲ κοινῇ ἅπαντες ἐπιβάλει εἰς ἑαυτοὺς τὸν ἐπονείδιστον ζυγὸν τοῦ βαρβάρου.

αμένον διδόναι φόρον κατ' ἐνιαυτὸν καὶ ὑπακούειν ὡς βασιλεὺς βασιλεῖ προστάττοντι. Πρβλ. *Ἰσοκράτους* [Εὐαγόραν] 63 κ. ἑ.

[1] Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Β' σ. 558.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Καὶ εἶνε μὲν ἀληθὲς, ὅτι ἡ ταπεινὴ ἐπιδίωξις τῆς εὐνοίας τῆς περσικῆς αὐλῆς ἦτο ἤδη ἀρχαία ἁμαρτία, ἀλλ' ὅμως ἡ φανερὰ καὶ καθολικὴ ὁμολογία τοιαύτης ἐπαισχύντου ἐξαρτήσεως καὶ ἡ καθ' ὅλους τοὺς τύπους ἐγκατάλειψις τοῦ ἀξιώματος ὅπερ εἶχον οἱ Ἕλληνες ἐν τῷ Αἰγαίῳ ἀπὸ τῆς ἐν Μυκάλῃ νίκης ἦτο ἔργον ἀναγκαίως μέλλον νἀπαμβλύνῃ τελείως τὸ αἴσθημα τῆς τιμῆς ἐν ταῖς πόλεσι καὶ ὑπονομεύσῃ πᾶν περισωζόμενον λείψανον ἐθνικῆς ἀξιοπρεπείας.

Καὶ ἦτο μὲν βαρεῖα ἡ ἠθικὴ ἧττα τῶν Ἑλλήνων, ἀλλὰ τὰ ὑλικὰ αὐτῆς ἐπακόλουθα ἦσαν μικρότερα ἐκείνων ἅτινα ἠδύνατό τις νὰ προϋποθέσῃ, κρίνων ἐκ τῆς ἀλαζονικῆς γλώσσης τοῦ κειμένου τῆς συνθήκης. Ἄλλως δὲ ὁ νέος ἐπικυρίαρχος ἠδυνάτει νὰ ἐπιβάλῃ πραγματικὴν ἐπικυριαρχίαν· διὸ τὰ ἐσωτερικὰ πράγματα τῆς Ἑλλάδος ἀφέθησαν ὡς καὶ πρότερον εἰς τὰς ἑλληνίδας πόλεις, καὶ κυρίως εἰς τὰς δύο ἐκείνας πόλεις, αἵτινες καὶ ἐν τῇ τελευταίᾳ συνθήκῃ ὡμολογοῦντο ὡς αἱ δύο κρατοῦσαι ἐν Ἑλλάδι. Διὰ τοῦτο ἡ κατανόησις τῆς περαιτέρας ἐξελίξεως τῶν ἑλληνικῶν πραγμάτων προαπαιτεῖ ἀνασκόπησιν τῶν κατὰ τὰς Ἀθήνας καὶ τὴν Σπάρτην πρὸ τῆς ἀνταλκιδείου εἰρήνης καὶ ἀμέσως μετ' αὐτήν.

Αἱ Ἀθῆναι περὶ τοὺς χρόνους, καθ' οὓς ἡ Σπάρτη διεξῆγε τοὺς ἐν Ἤλιδι καὶ Μικρᾷ Ἀσίᾳ πολέμους, εἶχεν ἀπολαύσει ἡσυχίας ἐφ' ἱκανὰ ἔτη· φαίνεται δὲ, ὅτι τότε ἡ εὐημερία εἶχε πάλιν κατὰ μικρὸν αὐξήσει πως. Διαγινώσκομεν δὲ τὰ ἴχνη ποικίλων ἐν τοῖς οἰκονομικοῖς πράγμασι μεταβολῶν, μαρτυρουσῶν πνεῦμα ταμιευτικὸν καὶ αὐστηρότερον ἔλεγχον τῶν ὑπὸ τῆς πολιτείας παραγγελλομένων ἔργων. Οὕτως ἐπὶ παραδείγματι κατεβάλλετο τώρα ὡρισμένη δαπάνη χάριν τῆς ἐπὶ λίθου χαράξεως τῶν ψηφισμάτων τοῦ δήμου, ἐν ᾧ πρότερον κατωνομάζοντο μόνον οἱ ἄρ-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

χοντες οἱ μέλλοντες νἀποτίσωσι τὴν πρὸς τοιοῦτον σκοπὸν δαπάνην [1].

Ἄλλη δὲ καινοτομία ὑπῆρξεν ἡ συνένωσις τοῦ ταμείου τῆς Ἀθηνᾶς μετὰ τοῦ τῶν ἄλλων θεῶν ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως καὶ ἡ κατάστασις κοινῶν ταμιῶν [2].

Περὶ τούτων δὲ καὶ ἄλλων καινοτομιῶν δὲν δυνάμεθα νἀποδείξωμεν κατὰ πόσον συνδέονται πρὸς τὸν ἐνιαυτὸν τῆς ἀρχῆς τοῦ Εὐκλείδου [3]· ἀλλ' ἐν τῷ συνόλῳ ἀπαραγνώριστος εἶνε ἐν τοῖς τοιούτοις θεσμοῖς ἀξιέπαινός τις ἐπιδίωξις οἰκονομίας καὶ τάξεως ὡς καὶ ἁπλουστέρας διατάξεως τῶν οἰκονομικῶν τῆς πολιτείας.

Ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἐπέμειναν εἰς τὴν ὀρθὴν ταύτην ὁδὸν καὶ δὲν ἀφῆκαν τὴν πτωχεύσασαν πόλιν νὰ ἐνισχυθῇ καὶ πάλιν. Ἅμα τῇ διὰ συνετῆς φειδοῦς συναθροίσει νέων τινῶν δημοσίων πόρων ἤρχισε καὶ πάλιν ἡ ἀρχαία σπατάλη. Καὶ δὴ ἐπὶ ἄρχοντος Διοφάντου τῷ 395—394 π. Χ. (Ὀλυμπ. 96, 2) διενεμήθησαν εἰς τὰ πλήθη θεωρικὰ δραχμῆς δι' ἕκαστον ἄνδρα [4], περὶ τοὺς αὐτοὺς δὲ χρόνους εἰσήχθησαν καὶ πάλιν αἱ ἀρχαῖαι μισθοφοραί [5]. Ἔγειναν δὲ ταῦτα κυρίως κατ' εἰσήγησιν τοῦ δημαγωγοῦ Ἀγυρρίου, ὅστις ἐν τοῖς ἐσωτερικοῖς πράγμασιν εἶχε παραγκωνίσει τοὺς προτέρους ἡγέτας τοῦ δήμου, τὸν Θρασύβουλον καὶ Ἀρχῖνον καὶ μετ' αὐτῶν τὴν ὅλην φατρίαν τῶν σωφρόνων δημοκρατικῶν, ἐθεράπευεν ἀνυποστόλως τὸ φιλήδονον τῶν κατωτέρων τάξεων καὶ εἰσήγαγε καὶ πάλιν, χαριζόμενος εἰς αὐτάς, τὸν ἐκ-

[1] Schöne Griechische Reliefs σ. 17. [W Hartel Studien über attisches Staatsrecht und Staatsurkunden σ. 130 κ. ἑ. Πρβλ. ἀνωτέρω Τόμ. Δ' σ. 82].

[2] Kirchhoff Bemerkungen zu den Urkunden des Schatzes der anderen Götter σ. 54. Ὁ δὲ Schöne (ἐνθ' ἀν. σ. 29) διέγνω τὴν συνένωσιν τῶν δύο ταμείων ἐν τῇ ἐπὶ τῶν ἀναγλύφων παραστάσει τῆς Ἀθηνᾶς ὁμοῦ καὶ τῆς Δήμητρας.

[3] Λείπουσιν ἀναγραφαὶ ταμειακαὶ ἐκ τῶν ἐτῶν τῶν προηγηθέντων ἀμέσως τοῦ ἐνιαυτοῦ τῆς ἀρχῆς τοῦ Εὐκλείδου καὶ τῶν πρώτων μετ' αὐτὴν ἐτῶν.

[4] Böckh Staatshaushaltung [der Athener] ἐκδ. γ' Τόμ. Α' σ. 211 κ. ἑ.

[5] *Ἀριστοφάνης* ἐν Ἐκκλησιαζούσαις στ. 308· [νυνὶ δὲ] τριώβολον ζητοῦσι λαβεῖν ὅταν πράττωσί τι κακὸν [ὥσπερ πηλαφοροῦντες].

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

κλησιαστικὸν μισθὸν ἢ ηὔξησεν αὐτὸν [εἰς τριημιωβόλιον ἤτοι] εἰς ἡμίσειαν δραχμήν [1].

Διὰ τῶν διατάξεων τούτων τὰ οἰκονομικὰ τῆς πόλεως ἔπεσον καὶ πάλιν, ὡς εἰκὸς, εἰς τὴν μεγίστην σύγχυσιν, ἡ δὲ ἀπορία τοῦ δημοσίου ταμείου ἐπήνεγκεν ἐξ ἑτέρου τὸ ἀποτέλεσμα, ὅτι ἐπελήφθησαν πάντων τῶν δυνατῶν τρόπων, ὅπως ὁ δῆμος πορισθῇ χρήματα. Τὸ δὲ χείριστον ἁπάντων τῶν μέσων ὑπῆρξε τὸ συνηθέστατον, ἤτοι ἡ ἄνισος δικαιοδοσία. Οἰκτρότατον δὲ εἶνε ἀληθῶς τὸ ἠθικὸν συναίσθημα τὸ ἄγον τὸ μέγιστον μέρος τοῦ δήμου, θεωροῦντος φυσικὸν τὸ νὰποδέχηται ἡ βουλὴ, ὁσάκις δὲν ἠδύνατο νὰ καλύψῃ τὰς τρεχούσας δαπάνας, καταγγελίας περὶ προδοσίας, ὅπως πορίζηται χρήματα διὰ δημεύσεως τῆς οὐσίας τῶν καταγγελλομένων [2]. Καὶ μανθάνομεν μὲν περὶ τῶν καταγγελλόντων, ὅτι ἐθάρρουν νὰ λέγωσιν εἰς τοὺς ἡλιαστὰς, ὅτι θὰ λείψῃ ὁ δικαστικὸς μισθὸς, ἂν δὲν ἐξέφερον τὴν προτεινομένην καταδίκην· βλέπομεν δὲ τὸν Λυσίαν ὡς συνήγορον τῶν ἀτυχῶν τέκνων τοῦ Ἀριστοφάνους [3] κηρύσσοντα δημοσίᾳ, ὅτι τὸ ἔργον αὐτοῦ θὰ δυσχερανθῇ μεγάλως, τοῦτο μὲν ἐπειδὴ ἡ οὐσία περὶ ἧς προέκειτο ἐθεωρεῖτο παρὰ πολὺ μεγάλη, τοῦτο δ' ἐπειδὴ ὑπῆρχεν ἐν τῷ ταμείῳ τῆς πόλεως σπάνις ἀργυρίου [4]. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Λυσίας οὐδὲ τολμᾷ κἂν νὰ ἐξεγείρῃ παρὰ τοῖς πολίταις τὸ αἴσθημα τοῦ δικαίου ἐναντίον τοιαύτης ἀναισχυντίας, ἀλλ' ἀντιτάσσει μόνον ἄλλην πολιτικὴν θεωρίαν, πειρώμενος νὰ καταστήσῃ εἰς αὐτοὺς σαφὲς, ὅτι πολὺ ἀνωτέρα τοῦ ἀπὸ παρανόμων δημεύσεων προσωρινοῦ

[1] [Ἴδε περὶ τῶν μισθοφορῶν Τόμ. Β' σ. 627 κ. ἑ. ἐν σημ. καὶ τὸ ἐπίμετρον τοῦ μεταφραστοῦ].

[2] Ἴδε περὶ τῶν δημεύσεων Böckh Staatshaushaltung der Athener Τόμ. Α' ἐκδ. γ' σ. 466.

[3] Ἴδε κατωτέρω Τόμ. Δ' σ. 343 [καὶ 349].

[4] *Λυσίου* [Ὑπὲρ τῶν Ἀριστοφάνους χρημάτων] 19· Χαλεπὸν μὲν οὖν, [ὦ ἄνδρες δικασταὶ,] ἀπολογεῖσθαι πρὸς δόξαν ἣν ἔνιοι ἔχουσι περὶ τῆς Νικοφήμου οὐσίας, καὶ σπάνιν ἀργυρίου ἣ νῦν ἐστιν ἐν τῇ πόλει, καὶ τοῦ ἀγῶνος πρὸς τὸ δημόσιον ὄντος. Πρβλ. Blass Attische Beredsamkeit Τόμ. Α' ἐκδ. β' σ. 528.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

κέρδους ἦτο ἡ ζημία ἡ ἐπερχομένη ἀναγκαίως ἐκ τῆς δι' αὐτοῦ προκαλουμένης ἔχθρας μεταξὺ τῶν πολιτῶν [1]. Ἀλλὰ καὶ ἄλλων μέσων ἐπειρῶντο. Καὶ δὴ ὁ Εὐριπίδης, ἴσως ὁ νεώτερος τῶν ὁμωνύμων τραγικῶν, εἰσήγαγε νόμον, καθ' ὃν ἔδει νὰ εἰσπραχθῇ [τεσσαρακοστὴ, ἤτοι] φόρος 2 1/2 τοῖς ἑκατὸν ἐπὶ τῆς φόρου ὑποτελοῦς οὐσίας, ὅπως ἡ πόλις πορισθῇ πεντακόσια τάλαντα [2]· κατὰ ταῦτα δὲ πιθανῶς τὸ φορολογητέον κεφάλαιον ὑπελόγισεν ἀνερχόμενον εἰς τάλαντα εἰκοσακισχίλια, ἀντιστοιχοῦντα εἰς ἑκατὸν δεκαὲξ περίπου ἑκατομμύρια φράγκων, [ὧν ὀκταπλασίαν πρέπει νὰ ὑπολογίσωμεν τὴν ἀνάλογον σημερινὴν ἀξίαν] [3]. Καὶ ἔγεινε μὲν εἰκότως ὁ οἰκονομικὸς οὗτος νόμος ἀσπασιώτατα δεκτὸς παρὰ τοῦ ἀπόρου πλήθους, ἀλλ' ὁ ἐπιδιωκόμενος καὶ ἐπηγγελμένος σκοπὸς δὲν ἐπετεύχθη, καὶ ὁ μεγάλως ἐγκωμιασθεὶς ῥήτωρ περιέπεσε ταχύτατα εἰς μεγάλην δυσμένειαν παρὰ τῷ δήμῳ. Συνέβησαν δὲ ταῦτα ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ καθ' ὃν ὁ Ἀγύρριος εὑρίσκετο εἰς τὸ κατακόρυφον τῆς δυνάμεως καὶ ὁ ποιητὴς Ἀριστοφάνης ἐθρήνει ἐν ταῖς Ἐκκλησιαζούσαις [4], διδαχθείσαις τῷ 393 π. Χ. (Ὀλυμπ. 96, 4), τὴν οἰκτρὰν κατάστασιν τῆς πόλεως καὶ ἐκάκιζε τοὺς κακοὺς ἡγέτας τοῦ δήμου [5]. Οἱ ῥήτορες δὲν ὡμίλουν πλέον περὶ τῶν συμφερόντων εἰς τὸν δῆμον, ἀλλὰ περὶ τῶν πρὸς ὥραν ὠφελημάτων, ἅτινα ἠδύνατο νὰ κερδήσῃ τὸ πλῆθος. Τὸ δὲ ἀπὸ τῶν δημοσίων ἀρχῶν κερδαίνειν καὶ τὸ κτᾶσθαι οὐσίαν ἀπὸ περσικῶν δώρων ἐν πρεσβείαις δὲν ἐθεωρεῖτο πλέον ἄτιμόν τι· καὶ

[1] ***Λυσίου*** [Περὶ δημεύσεως τῶν τοῦ Νικίου ἀδελφοῦ] 17· νυνὶ [δὲ] πάντες [ἂν] ὁμολογήσαιτε ὁμόνοιαν μέγιστον ἀγαθὸν εἶναι πόλει, στάσιν δὲ πάντων κακῶν αἰτίαν, διαφέρεσθαι δὲ πρὸς ἀλλήλους ἐκ τῶν τοιούτων μάλιστα, ἂν οἱ μὲν τῶν ἀλλοτρίων ἐπιθυμῶσιν, οἱδ' ἐκ τῶν ὄντων ἐκπίπτωσι.

[2] ***Ἀριστοφάνης*** ἐν Ἐκκλησιαζούσαις στ. 824 κ. ἑ.

[3] Böckh Staatshaushaltung [der Athener] Τόμ. Α' ἐκδ. γ' σ. 577.

[4] Αἱ Ἀθῆναι ἦσαν ἡ πόλις τῶν πειραμάτων· διὰ τί λοιπὸν νὰ μὴ δοκιμασθῇ ποτε καὶ διοίκησις τῆς πόλεως παρὰ τῶν γυναικῶν; Πρβλ. ***Ἀριστοφάνην*** ἐν Ἐκκλησιαζούσαις στ. 456· ἐδόκει γάρ τοῦτο μόνον οὔπω γεγενῆσθαι.

[5] Πρβλ. Bergk Griechische Literaturgeschichte Τόμ. Δ' σ. 86.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

δόκιμοι δὲ πολῖται, ἄνδρες συμμετασχόντες τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς πόλεως καὶ ὑπάρξαντες ἀληθεῖς εὐεργέται τοῦ δήμου ὑπέκυψαν εἰς τοὺς πειρασμοὺς τῶν δυστυχῶν ἐκείνων καὶ τὰ ἤθη διαφθειρόντων χρόνων. Τοιοῦτος ὑπῆρξεν ὁ Ἐπικράτης, ὅστις, καίπερ μὴ ἀποδεχθεὶς πιθανῶς χρήματα παρὰ τοῦ Τιμοκράτους, κατεδικάσθη ἐπὶ δεκασμῷ [1].

Τοιαύτη ἦτο ἡ κατάστασις τῶν Ἀθηνῶν κατὰ τὴν ἔναρξιν τοῦ ἐναντίον τῆς Σπάρτης πολέμου. Βεβαίως δὲ ἡ πόλις ἦτο εἴπερ ποτὲ ἀνίκανος νὰ τελέσῃ τι ἔνδοξον διὰ τῶν ἰδίων ἑαυτῆς δυνάμεων. Ἀλλὰ τότ' ἐνεφανίσθη ὁ Κόνων, ἡ δὲ ἄφιξις αὐτοῦ ὑπῆρξεν ἡμέρα πανηγύρεως διὰ τὰς Ἀθήνας, οἵαν δὲν εἶχον ἴδει οἱ Ἀθηναῖοι ἀπὸ τῆς καθόδου τοῦ Ἀλκιβιάδου. Ἡ δὲ χαρὰ ὑπῆρξε τώρα πολὺ ἀγνοτέρα καὶ πληρεστέρα. Ἐπέστρεφεν εἰς τὴν πατρίδα ὁ πιστότατος τῶν πολιτῶν, καὶ ἤρχετο ἔχων μεστὰς τὰς χεῖρας καὶ φέρων ἀπροσδόκητον, ἄπλετον εὐτυχίαν. Νέος βίος ἤρχιζεν ἐν Ἀθήναις, καὶ τὸ χαρμόσυνον αἴσθημα τῆς εὐγνωμοσύνης ἐξύψωσε τοὺς πολίτας, κατεσίγασε πάντα ἐγωισμὸν καὶ ἐξήγειρε τὴν φιλοπατρίαν. Πλούσιαι ἑκατόμβαι προσηνέχθησαν εἰς τοὺς σωτῆρας θεούς, καὶ μεγαλοπρεπῆ ἀναθήματα τοῦ Κόνωνος ἀνετέθησαν ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως καὶ ἐν Δελφοῖς [2]. Ἐν δὲ τῷ καὶ πάλιν μετὰ τῶν Ἀθηνῶν συνδεθέντι Πειραιεῖ ἐκτίσθη ἱερὸν τῆς Ἀφροδίτης, οἷα ἐτιμᾶτο ἐν Κνίδῳ, πρὸς ἀνάμνησιν τῆς νικηφόρου παρὰ τὴν Κνίδον ναυμαχίας [3]· συγχρόνως δ' ἀνεκτίσθησαν ἀναντιρρήτως καὶ τὰ νεώρια τὰ καταστραφέντα ὑπὸ τῶν τριάκοντα [4]. Αἱ δὲ Ἀθῆ-

[1] ***Δημοσθένους*** [Περὶ τῆς παραπρεσβείας] 277. Ἴδε καὶ ἀνωτέρω σ. [262].

[2] ***Δυσίου*** [Περὶ τῶν Ἀριστοφάνους χρημάτων] 39· τῇ μὲν Ἀθηνᾷ καθιέρωσεν [ὁ Κόνων διὰ διαθήκης] εἰς ἀναθήματα καὶ τῷ Ἀπόλλωνι εἰς Δελφοὺς πεντακισχιλίους στατῆρας.

[3] Περὶ τοῦ ἐν Πειραιεῖ ἱεροῦ τῆς Ἀφροδίτης Εὐπλοίας ἴδε ***Παυσανίου*** I, 1, 3. Πρβλ. παρὰ τῷ ***Δημοσθένει*** [Κατὰ Ἀνδροτίωνος] 72 τὸ ἐπίγραμμα τοῦ παρὰ τοῦ Κόνωνος εἰς τὴν πόλιν ἀνατεθέντος στεφάνου· Κόνων ἀπὸ τῆς ναυμαχίας τῆς πρὸς Λακεδαιμονίους.

[4] [Εἰς τὴν γνώμην ταύτην δὲν ἐνέμεινεν ὁ συγγραφεὺς ἀργότερον. Ἴδε Curtius Stadtgeschichte von Athen σ. 200, ἔνθα οὐδεὶς περὶ τούτου γίνεται λόγος].

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ναι ἀντὶ πτωχῆς καὶ ἀδυνάτου πόλεως οὐδεμίαν ἐχούσης ἀρχὴν ἀπέβησαν ὡς διὰ μαγείας πλούσιαι καὶ ἰσχυραὶ, σύμμαχοι τοῦ τε μεγάλου βασιλέως καὶ τοῦ πλουσίου καὶ εὐτυχοῦς βασιλέως τῆς Κύπρου. Ὑπὸ τῆς εὐτυχίας δὲ ταύτης μεθυσθέντες οἱ Ἀθηναῖοι ἐσέμνυνον τὸν Κόνωνα ὡς ἥρωα, καὶ ἵδρυσαν χαλκοῦν αὐτοῦ ἀνδριάντα ἐν τῇ ἀγορᾷ, ἧς τιμῆς οὐδεὶς πολίτης εἶχε λάχει ἀκόμη μετὰ τὸν Ἁρμόδιον καὶ τὸν Ἀριστογείτονα [1].

Ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἐφάνη ὅτι ἀναγεννῶνται καὶ πάλιν αἱ ἀρχαῖαι Ἀθῆναι. Ἡ μὲν θάλασσα εἶχε καθαρθῇ ἀπὸ πάντων τῶν ἐχθρικῶν σκαφῶν, ἐν δὲ Κυθήροις κατεστάθη Ἀθηναῖος ἁρμοστὴς [2], καὶ ἅπασαι αἱ νῆσοι καὶ παραθαλάσσιοι πόλεις αἱ ἀποστᾶσαι κατ' ἀκολουθίαν τῆς νίκης τῶν Σπαρτιατῶν, ἡ Κῶς, ἡ Τέως, ἡ Ἔφεσος, ἡ Σάμος, ἡ Χίος καὶ αἱ Κυκλάδες, ἐφαίνοντο ἤδη γενόμεναι καὶ πάλιν κτήσεις ἀθηναϊκαί [3]. Πρὸς δὲ τούτοις εἶχον προσχωρήσει εἰς τὴν χωριστὴν συμμαχίαν, ἥτις καὶ αὐτὴ δὲν θὰ ἤθελε κατορθωθῇ ἄνευ τοῦ Κόνωνος, ἥ τε Εὔβοια καὶ οἱ ἐπὶ Θράκης Χαλκιδεῖς. Τὰ δὲ σχέδια τοῦ Κόνωνος ἦσαν ἔτι εὐρύτερα. Καὶ δὴ κατ' εἰσήγησιν αὐτοῦ ἐστάλησαν εἰς τὰς Συρακούσας ὁ Εὔνομος καὶ ὁ Ἀριστοφάνης, ὅστις μετὰ καὶ τοῦ πατρὸς Νικοφήμου ἐτάσσετο εἰς τοὺς πιστοτάτους τῶν στασιωτῶν τοῦ Κόνωνος, ὅπως πείσωσι τὸν Διονύσιον νὰ γείνῃ κηδεστὴς τοῦ Εὐαγόρου καὶ πολέμιος μὲν τῶν Λακεδαιμονίων, σύμμαχος δὲ τῶν Ἀθηναίων. Διὰ δὲ τῆς πρεσβείας ταύτης κατωρθώθη τοὐλάχιστον

[1] ***Δημοσθένους*** [Πρὸς Λεπτίνην] 70· χαλκῆν εἰκόνα ὥσπερ Ἁρμοδίου καὶ Ἀριστογείτονος ἔστησαν πρώτου. ***Παυσανίου*** I, 3, 2· πλησίον δὲ τῆς στοᾶς (τοῦ Ἐλευθερίου Διὸς) Κόνων ἔστηκε καὶ Τιμόθεος υἱὸς Κόνωνος καὶ βασιλεὺς Κυπρίων Εὐαγόρας. Πρβλ. [Curtius] Attische Studien τεῦχ. Β' σ. 20. Καὶ ἐν Σάμῳ δὲ καὶ Ἐφέσῳ ἦσαν ἱδρυμένοι ἀνδριάντες τοῦ Κόνωνος καὶ τοῦ Τιμοθέου. Ἴδε ***Παυσανίου*** VI, 3, 16.

[2] Ἐκαλεῖτο οὗτος Νικόφημος. Ἴδε ***Ξενοφῶντος*** Ἑλληνικὰ IV, 8, 8. Περὶ δὲ τῶν ἐπακολούθων τῆς παρὰ τὴν Κνίδον νίκης ἴδε Böckh [Staatshaushaltung der Athener Τόμ. Α' ἐκδ. γ'] σ. 491.

[3] ***Διοδώρου Σικελιώτου*** XIV, 84. Πρβλ. Schäfer Demosthenes [und seine Zeit] ἐκδ. β' Τόμ. Α' σ. 26.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τὸ νὰ μὴ πέμψῃ ὁ Διονύσιος εἰς τὴν Λακεδαίμονα τὰς ὑπὲρ τῶν Λακεδαιμονίων ἐν Συρακούσαις παρεσκευασμένας τριήρεις [1].

Συγχρόνως δὲ οἱ Ἀθηναῖοι διέγνωσαν τὸν Ἰφικράτην ὡς τὸν ἄνδρα τὸν εἴπερ τινὰ καὶ ἄλλον κατάλληλον ὅπως καὶ ἐν τῷ κατὰ γῆν πολέμῳ στερήσῃ τοὺς Σπαρτιάτας τῆς κεκτημένης δόξης. Οἱ Ἀθηναῖοι ἀνεδείχθησαν καὶ πάλιν ἀνδρεῖοι ἐν τῷ πεδίῳ τῶν μαχῶν. Ἐν τῷ Κεραμεικῷ ἰδρύθη τάφος πρὸς τιμὴν τῶν ἐν Κορίνθῳ πεσόντων, καὶ πρὸ αὐτοῦ τοῦ Διπύλου ἐτάφη ὁ Δεξίλεως ὁ ἐπὶ ἄρχοντος Εὐβουλίδου, ἄρξαντος τῷ 394—393 π. Χ. (Ὀλυμπ. 96, 3) ἐν ἡλικίᾳ ἐτῶν εἴκοσι πεσὼν ἐν Κορίνθῳ καὶ ὢν εἷς τῶν πέντε ἱππέων, οὗ ἡ ἐπὶ τοῦ λιθίνου μνημείου εἰκὼν ἀνεκαλύφθη καὶ πάλιν καλῶς σωζομένη [2]. Οἱ δὲ πέντε οὗτοι ἱππεῖς ἠνδραγάθησαν κατὰ ταῦτα πιθανώτατα ἤδη πρὸ τῆς παρὰ τὸ Λέχαιον μάχης ἐν ἰδίᾳ τινὶ συμπλοκῇ καὶ εἶνε πιθανὸν, ὅτι ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ οἱ τυγχάνοντες τῆς δυσμενείας τοῦ δήμου ἱππεῖς ἐπεζήτησαν εὐκαιρίαν ὅπως ἀποκαταστήσωσι καὶ πάλιν τὴν τιμὴν αὐτῶν.

Ὁ Μαντίθεος, ὅστις ἐπὶ τῶν τριάκοντα ἐτάσσετο εἰς τοὺς ἱππεῖς, διηγεῖται αὐτὸς ἐν τῷ χάριν αὐτοῦ γραφέντι παρὰ τοῦ Λυσίου λόγῳ, ὁποίαν διαγωγὴν εἶχεν ἐπιδείξει ἀρχομένου τοῦ πολέμου. «Καὶ πρῶτον μὲν, εἶπε πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, ὅτε τὴν συμμαχίαν ἐποιήσασθε πρὸς τοὺς Βοιωτοὺς καὶ ἔπρεπε νὰ σπεύσητε εἰς τὴν Ἁλίαρτον πρὸς βοήθειαν, ἐνεγράφην ὑπὸ τοῦ Ὀρθοβούλου εἰς τὸν κατάλογον τῶν ἱππέων. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἔβλεπον, ὅτι πάντες τοὺς μὲν ἱππεύοντας ἐνόμιζον ἀσφαλεῖς, κινδυνεύοντας δὲ μόνον τοὺς ὁπλίτας, ἑτέρων ἀναβάντων ἐπὶ τοὺς ἵππους ἀδοκιμά-

[1] *Λυσίου* [Ὑπὲρ τῶν Ἀριστοφάνους χρημάτων] 19 [-20] κατὰ τὴν διόρθωσιν τοῦ Sauppe.

[2] Ἴδε *Ραγκαβῆν* ἐν τῇ Εὐνομίᾳ τῆς 31 Μαΐου 1863. Curtius ἐν Göttinger Nachrichten. 1863 σ. 190. Salinas Monumenti sepolcrali scoperti in Atene. 1863. Τὸ δὲ παρὰ τὴν Ἁγίαν Τριάδα νεκροταφεῖον δὲν καθιδρύθη τότε τὸ πρῶτον κατὰ τὸν Köhler ἐν τῷ Hermes Τόμ. XXIII [1888] σ. 475.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

στων παρὰ τὸν νόμον, ἐγὼ προσῆλθον εἰς τὸν Ὀρθόβουλον, καὶ εἶπον εἰς αὐτὸν νά μ' ἐξαλείψῃ ἐκ τοῦ καταλόγου τῶν ἱππέων, ἡγούμενος, ὅτι εἶνε αἰσχρὸν νὰ στρατεύωμαι ἐγὼ ἐν ἀσφαλείᾳ καθ' ὃν χρόνον τὸ πλῆθος τῶν συμπολιτῶν ἔμελλε νὰ κινδυνεύῃ. Ὅτε δὲ οἱ ἐμοὶ συνδημόται συνελέγησαν πρὸ τῆς ἐξόδου, εἰδὼς, ὅτι ἔνιοι αὐτῶν ἦσαν μὲν πολῖται χρηστοὶ καὶ πρόθυμοι, ἀλλ' ἠπόρουν τῶν ἀναγκαίων ἐφοδίων, προέτεινα, ὅτι πρέπει οἱ ἔχοντες χρήματα νὰ παράσχωσι τὰ ἐπιτήδεια εἰς τοὺς ἀπόρως διακειμένους. [Καὶ οὐ μόνον τοῦτο συνεβούλευσα εἰς τοὺς ἄλλους], ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἔδωκα εἰς δύο ἄνδρας ἀνὰ τριάκοντα δραχμὰς, [ὄχι ὡς πολλὰ κεκτημένος, ἀλλ' ἵνα γείνῃ τοῦτο παράδειγμα εἰς τοὺς ἄλλους]. Μετὰ δὲ ταῦτα, γενομένης ἐξόδου εἰς Κόρινθον καὶ πάντων προειδότων, ὅτι θὰ παραστῇ ἀνάγκη νὰ κινδυνεύσωσιν, ἑτέρων ἀποφευγόντων τὸν κίνδυνον, ἐγὼ ἐνήργησα καὶ κατώρθωσα νὰ ταχθῶ εἰς τὴν πρώτην τάξιν καὶ ἀγωνισθῶ πρὸς τοὺς πολεμίους· καίτοι δὲ ἡ ἡμετέρα φυλὴ ἐδυστύχησεν ὑπὲρ πάσας τὰς ἄλλας καὶ πλεῖστοι ὑπῆρξαν οἱ ἀποθανόντες, ὑπεχώρησα ὕστερος τοῦ σεμνοῦ Θρασυβούλου τοῦ Στειριέως τοῦ ὀνειδίσαντος πάντας τοὺς ἀνθρώπους ἐπὶ δειλίᾳ [1]».

Ἡ ἔκθεσις αὕτη παρέχει ἡμῖν ἀκριβῆ παράστασιν τῶν τελουμένων ἐν ἀρχῇ τοῦ πολέμου ἐν Ἀθήναις, ὅτε διετάσσετο στρατολογία· διδασκόμεθα δ' ἐξ αὐτῆς, ὅτι ὁτὲ μὲν ἔλειπον χρήματα καὶ ἐφόδια, ὁτὲ δὲ θάρρος. Καὶ χρήματα μὲν ἔφερεν ὁ Κόνων, τὸ δὲ θάρρος, οὗ ἐστεροῦντο οἱ πολῖται, ἀνεπλήρωσαν οἱ μισθοφόροι· καὶ δεξιοὶ δὲ στρατηγοὶ δὲν ἔλειψαν. Ἀλλὰ τοῦθ' ὅπερ ἔλειψεν ἀπὸ τῶν Ἀθηναίων καθ' ὅλον τὸν πόλεμον ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους ὑπῆρξε σκοπὸς ὡρισμένος καὶ ὁ προσήκων ἔμπιστος ἀνὴρ ὁ δυνάμενος νὰναλάβῃ μετὰ δεξιότητος τὴν ἡγεσίαν τοῦ δήμου καὶ

[1] *Λυσίου* [Ὑπὲρ Μαντιθέου] 13-15. Περὶ δὲ τῆς δράσεως τοῦ σεμνοῦ Στειριῶς τοῦ πᾶσιν ἀνθρώποις δειλίαν ὠνειδηκότος ἴδε Philologus Τόμ. XVII σ. 445.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἐξυψώσῃ αὐτόν. Καὶ ἡ μὲν φιλειρηνικὴ φατρία, ἡ τοῦ Ἀνδοκίδου [1], ὑποστηριζομένη παρὰ τῶν ἐπιδιωκόντων τὴν ῥᾳστώνην πολιτῶν, παρέλυε πᾶσαν σοβαρὰν ἐνέργειαν. Ἀλλὰ καὶ οἱ φιλοπάτριδες καὶ φιλοπόλεμοι δὲν ὡμονόουν πρὸς ἀλλήλους. Ἀνεδείχθη μὲν ἡγέτης αὐτῶν Θρασύβουλος ὁ Στειριεύς, ἀλλ' οὗτος ἦτο ἥκιστα δημοφιλής, καθ' ἃ μαρτυρεῖ τὸ σκῶμμα τοῦ Μαντιθέου. Ὡς δέ ποτε ὁ Θεμιστοκλῆς, οὕτω καὶ αὐτὸς ἔπταισε καυχώμενος ὑπὲρ τὸ δέον καὶ παρὰ τὸ προσῆκον συνεχῶς ποιούμενος λόγον περὶ τῶν πρὸς τὴν πατρίδα ὑπηρεσιῶν αὐτοῦ. Ἐνόμιζε δὲ ὡς ἐλευθερωτὴς τῶν Ἀθηνῶν, ὅτι εἶχε δικαιώματα πλειότερα τῶν ἄλλων, διὰ τοῦτο δὲ ἦλθεν εἰς ῥῆξιν πρὸς αὐτὸν τὸν ἀρχαῖον ἑταῖρον Ἀρχῖνον, παρ' οὗ καὶ κατηγορηθεὶς κατεδικάσθη ποτὲ ἐπὶ προτάσει παρανόμῳ [2]. Οἱ δὲ ἀλαζονικοὶ αὐτοῦ τρόποι δυσηρέστουν τὰ πλήθη, ἅτινα εἶνε εὐνόητον, ὅτι ἠρέσκοντο πολὺ μᾶλλον εἰς τὴν ἡγεσίαν ἀνδρὸς οἷος ὁ Ἀγύρριος [3].

Ἀλλὰ διὰ τῆς ἀφίξεως τοῦ Κόνωνος ἐβελτιώθησαν διὰ μιᾶς τὰ πάντα. Ἡ πόλις ἐκέκτητο πάλιν πλουσίους πόρους καὶ ἐπεδίωκε σκοποὺς προδιαγεγραμμένους, πάντες δὲ συνετάχθησαν καὶ πάλιν περὶ ἕνα ἄνδρα. Ἀλλὰ καὶ τοῦ Κόνωνος ἡ δύναμις δὲν ὑπῆρξε διαρκής. Ἡ διπλῆ αὐτοῦ ἰδιότης ὡς ἐμπίστου τῶν Περσῶν καὶ Ἀθηναίου φιλοπάτριδος δὲν ἠδύνατο νὰ συντηρηθῇ. Ἔργον δ' αὐτοῦ ἠδύνατο νὰ εἶνε μόνον τὸ νὰπαλλάξῃ τὰς Ἀθήνας ἀπὸ τοῦ δεσμεύοντος αὐτὰς κλοιοῦ, νὰποδώσῃ εἰς τοὺς Ἀθηναίους τὴν ἐλευθερίαν τῆς ἐνεργείας, νὰ προμηθεύσῃ εἰς αὐτοὺς συμμάχους καὶ ἀνοίξῃ οὕτως εἰπεῖν τὴν ὁδὸν νέας ἱστορικῆς σταδιοδρομίας τῆς πόλεως. Τὰ δὲ λοιπὰ ἐξηρτῶντο ἀπὸ τῆς διαγωγῆς τῶν Ἀθηναίων, ἦτο δὲ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ ἡ μετ' ἐθελοθυσίας ἀνα-

[1] Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Δ' σ. 313.

[2] ***Αἰσχίνου*** [Κατὰ Κτησιφῶντος] 195· [Ἀρχῖνος ὁ ἐκ Κοίλης ἐγράψατο παρανόμων Θρασύβουλον τὸν Στειριᾶ γράψαντά τι παρὰ τοὺς νόμους].

[3] Εἰς τὸν Ἀγύρριον ἀνετέθη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Θρασυβούλου ἡ ἀρχηγία τοῦ στόλου. Ἴδε ***Ξενοφῶντος*** Ἑλλην. IV, 8, 31. [Πρβλ. ἀνωτέρω Τόμ. Δ' σ. 320].

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

θάρρησις αὐτῶν καὶ ἡ περαιτέρα ἐπὶ τῶν θεμελιωθεισῶν νέων βάσεων ἀφ' ἑαυτῶν οἰκοδόμησις. Ἀλλὰ τοιαύτη ἐπίδοσις δὲν ἐπῆλθεν, αἱ δὲ χρηματικαὶ παροχαὶ τοῦ Κόνωνος εἶχον διαφθείρει τοὺς Ἀθηναίους, οἵτινες ἀντὶ νὰ ἐπωφελῶνται μετ' εὐγνωμοσύνης τὰ παρεχόμενα, ἦσαν ἀκράτητοι εὐθὺς ὡς τὸ χρῆμα παρείχετο φειδωλότερον καὶ ὁ περσικὸς στόλος ἔπαυε καθαίρων τὴν θάλασσαν ἀπὸ ἐχθρικῶν πλοίων. Διὰ τοῦτο δὲ ἡ γοητεία τοῦ Κόνωνος κατέπεσεν ἅμα τῇ ἐνισχύσει τοῦ Ἀνταλκίδου, ἐπελθοῦσα δ' ἡ ἔκρηξις τοῦ κυπριακοῦ πολέμου ἠφάνισε τελείως τὸ ἀξίωμ' αὐτοῦ. Ὁ Εὐαγόρας ἤγαγε τοὺς Ἀθηναίους πρὸς τοὺς Πέρσας εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν, εἰς ἣν ὁ Κῦρος τοὺς Λακεδαιμονίους. Ἀμφότεροι οὗτοι οἱ ἄνδρες ὑπῆρξαν οἱ εἰσηγηταὶ τῆς πρὸς τὴν Περσίαν εἰρήνης καὶ ἔπειτα οἱ αἴτιοι τῆς πρὸς αὐτὴν ἔχθρας. Ὁ δὲ Κόνων ἠφανίσθη ἐκ τοῦ ἱστορικοῦ θεάτρου, καὶ ἀπέθανεν ἐν Κύπρῳ περὶ τὸ 389 π. Χ. [1]. Οἱ δὲ καρποὶ τῶν νικῶν αὐτοῦ ἀπωλέσθησαν πρὶν ἢ οἱ Ἀθηναῖοι δυνηθῶσι νὰ ἐπωφεληθῶσιν αὐτούς, ὑπελείφθη δ' ἐκ τῆς πολιτικῆς ἐνεργείας τοῦ Κόνωνος μόνον ἡ ἐν τοῖς νῦν χρόνοις λίαν ἐπικίνδυνος συμμαχία μετὰ τοῦ Εὐαγόρου, ἣν δὲν ἐπεθύμουν μὲν νὰ διαρρήξωσιν, ἀλλὰ καὶ δὲν ἐτόλμων νὰ προαγάγωσι δραστηρίως.

Μετὰ δὲ τὴν ἀπομάκρυνσιν τοῦ Κόνωνος ἤρχισε καὶ πάλιν πρωταγωνιστῶν ὁ Θρασύβουλος· ἀλλ' εἴδομεν ἤδη ὁπόσον δυσχερῶς εἶχον τὰ κατ' αὐτὸν καὶ ὁπόσον ἀνεπαρκῆ ἦσαν τὰ παρ' αὐτοῦ διατιθέμενα μέσα [2]. Πρὸς δὲ τούτοις οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον δυσπίστως πρὸς τοὺς ἐκτὸς τῶν Ἀθηνῶν ἐκπεμφθέντας στρατηγούς, παρ' ὧν προσεδόκων ἀκριβῆ ἐκτέλεσιν τῆς δοθείσης ἐντολῆς, ἐν ᾧ ἐκεῖνοι ἦσαν ἠναγκασμένοι νὰ μεριμνῶσι περὶ τῆς συντηρήσεως

[1] ***Λυσίου*** [Ὑπὲρ τῶν Ἀριστοφάνους χρημάτων] 39. Πρβλ. καὶ τὴν ἔκδοσιν τοῦ Rauchenstein. Μνημονεύεται δὲ ὁ Κόνων τὸ πρῶτον παρὰ τῷ ***Θουκυδίδῃ*** (VII, 31), καὶ παρὰ τῷ ***Ξενοφῶντι*** δὲ δὲν παρατίθεται τὸ ὄνομα τοῦ πατρός, ὡς οὐδὲ παρὰ τῷ ***Λυσίᾳ***, ***Πλουτάρχῳ*** καὶ ***Κορνηλίῳ Νέπωτι***. Εἶνε κατὰ ταῦτα αὐτὸς δημιουργὸς ἑαυτοῦ, homo novus. Ἴδε Welzel Kallias σ. VII.

[2] Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Δ' σ. 319.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροια

τῆς στρατιᾶς αὐτῶν δι' ἰδίων ἐπιχειρήσεων. Ἡ δὲ κατὰ τοῦ Θρασυβούλου δυσπιστία ηὔξησεν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστ' ἔτρεφον ὑπονοίας, ὅτι αὐτὸς, ὁ ἐλευθερωτὴς τῶν Ἀθηνῶν, παρεσκευάζετο νὰ ἐπιδιώξῃ τυραννίδα. Ἔτι δὲ χεῖρον' ἀπέβησαν τὰ πράγματα μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ, ὅτε ὁ Ἀγύρριος ἀνέλαβε τὸν στόλον χωρὶς νὰ δύναται νὰ κατορθώσῃ τι. Οἱ Ἀθηναῖοι ἠγωνίζοντο ἀσκόπως τῇδε κἀκεῖσε ἄνευ ἀκολουθίας καὶ ἄνευ προσδοκιῶν· οὐδαμῶς δὲ δυνάμενοι νὰ βλάψωσι τὴν Σπάρτην, εἰκότως ἐφοβοῦντο τὴν παρ' αὐτῆς μετὰ τῶν Περσῶν συνομολόγησιν ἰδίων συνθηκῶν. Ἅπαντες ἠσθάνοντο τὴν οἰκτρὰν κατάστασιν τῆς πατρίδος, καὶ ἐπεθύμουν μεταβολὴν αὐτῆς καὶ ἡσυχίαν. Ἀλλ' οὐδεὶς ἀντελήφθη τῶν ὅλων πραγμάτων εὐγενέστερον καὶ ἀξιοπρεπέστερον τοῦ Λυσίου, ὅστις ἐν τοῖς Ὀλυμπίοις τὸν Ἰούλιον τοῦ 388 π. Χ. ἐπειράθη νὰ ἐπωφεληθῇ τὰ αἰσθήματα τὰ ὑπὸ τῶν ἀγώνων ἐμπνεόμενα εἰς τοὺς παρισταμένους, ὅπως ἀνακαλέσῃ εἰς τὴν μνήμην αὐτῶν τὰ ἐθνικὰ καθήκοντα καὶ συντελέσῃ τὸ κατ' αὐτὸν εἰς τὴν ἀποπεράτωσιν τοῦ κακοδαίμονος πολέμου, ὅστις εἶχεν ἤδη διαρκέσει ἐπὶ ὀκτὼ σχεδὸν ἔτη. «Οἱ ἀγῶνες, εἶπεν, ἱδρύθησαν χάριν διατηρήσεως τῆς πρὸς ἀλλήλους φιλίας τῶν Ἑλλήνων. Ἕνεκα δὲ τῆς πρὸς ἀλλήλους ἔχθρας περιέστημεν εἰς τὴν ἐπονειδιστον θέσιν ἐν ᾗ τώρα εὑρισκόμεθα. Καὶ ἐξ ἑνὸς ἀπειλεῖ τὴν Ἑλλάδα ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν, ἐξ ἑτέρου δὲ ὁ τύραννος τῆς Σικελίας. Καθῆκον λοιπὸν εἶνε νὰ καταθέσωμεν τὸν πρὸς ἀλλήλους πόλεμον, καὶ χρώμενοι τῇ αὐτῇ γνώμῃ νὰ ἐπιληφθῶμεν τῆς σωτηρίας [1]». Ὑπομιμνήσκει δὲ τοὺς Λακεδαιμονίους τὸ καθῆκον αὐτῶν, ὅπως, ἅτε ὄντες ἡγε-

[1] *Λυσίου* Ὀλυμπιακὸς 4-5. Πρβλ. Schäfer ἐν τῷ Philologus Τόμ. XVIII σ. 188. Κατὰ τὸν Schäfer καὶ τὸν Frohberger τὸ ἔργον τοῦτο δὲν εἶνε γνήσιον τοῦ Λυσίου. Κατὰ δὲ τὸν Blass [Attische Beredsamkeit] Τόμ. Α' ἐκδ. β' σ. 431 ἐγράφη μίαν Ὀλυμπιάδα μετὰ τὸν Πανηγυρικὸν λόγον τοῦ Γοργίου, ὅτ' ἐπέδειξεν ἐν Ὀλυμπίᾳ Διονύσιος [ὁ τύραννος τῶν Συρακουσῶν] τὴν λαμπρότητα τῆς τυραννίδος αὐτοῦ. Κατὰ τῆς τοιαύτης δὲ δυνάμεως τοῦ Σικελιώτου τυράννου ἀντιδρᾷ ὁ Λυσίας, καθ' ἃ ποτε ὁ Θεμιστοκλῆς ἐναντίον τοῦ Ἱέρωνος. Ὁ λόγος εἶνε ἁπλοῦν σχεδίασμα, ἀλλ' ἅπτεται πάντων τῶν καιρίων, καὶ δὴ μετὰ πλείστης ὅσης ἐπιτυχίας. Blass ἔνθ. ἀν. σ. 435.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

μόνες τῶν Ἑλλήνων, μὴ ἐπιτρέψωσι τὴν καταστροφὴν τῆς Ἑλλάδος. Οἱ λόγοι οὗτοι ἀντεπροςώπευον πρόγραμμα ἑλληνικώτατον, ἀντάξιον τῶν ἀρίστων ἡμερῶν τῆς Ἑλλάδος. Τοιαῦτα δὲ φρονήματα ἦσαν ἀκόμη ζωηρὰ ἐν Ἀθήναις.

Ἐν Ἀθήναις λοιπὸν ἦτο φυσικὸν νἀντιταχθῇ καὶ ἡ μεγίστη ἀντίδρασις πρὸς τὰς ἐνεργείας τοῦ Ἀνταλκίδου. Ἄλλως δὲ οἱ Ἀθηναῖοι ἦσαν οἱ ἥκιστα πάντων δυνάμενοι νἀποδεχθῶσιν αὐτὴν ἄνευ ἐσχάτης ταπεινώσεως διὰ τῆς προδοσίας τῶν πόλεων ἐκείνων ὧν τὴν προστασίαν εἶχον ἀξιώσει ἕνεκα τῶν δικαιωμάτων μητροπόλεως, καὶ πλὴν αὐτῶν τοῦ μεγίστου τῶν εὐεργετῶν τῆς πόλεως, τοῦ εὐγενοῦς Εὐαγόρου, οὗ πρὸ μικροῦ ἀκόμη εἶχον ἱδρύσει τὸν ἀνδριάντα ἐν τῇ ἀγορᾷ. Εἰς δὲ τὴν ὑποστήριξιν αὐτοῦ ἀνεφέροντο αἱ τελευταῖαι προςπάθειαι τῶν περὶ τὸν Κόνωνα. Εἴπερ τις δὲ καὶ ἄλλος ὑπερεμάχει δραστηρίως τῆς ἀποδοχῆς τῶν περὶ βοηθείας αἰτήσεων τοῦ βασιλέως Ἀριστοφάνης ὁ υἱὸς τοῦ Νικοφήμου [1]. Αὐτός τε εἶχε χάριν τῆς ὑποστηρίξεως ταύτης δαπανήσει τὸ μέγιστον μέρος τῆς οὐσίας, καὶ τοὺς φίλους δὲ εἶχε παρακινήσει διὰ παρακλήσεων καὶ ἐγγυήσεων νὰ προκαταβάλωσι χρήματα εἰς τὸν δῆμον [2]. Πρὸς δὲ τὴν συμφορὰν τὴν καταλαβοῦσαν τὰς εἰς τὴν Κύπρον πλεούσας τριήρεις [3] συνδέεται πιθανῶς ὁ ὄλεθρος τοῦ Ἀριστοφάνους μετὰ καὶ τοῦ πατρός. Ἀμφότεροι κατηγορήθησαν ἐπὶ προδοσίᾳ καὶ κατεδικάσθησαν εἰς θάνατον ἄκριτοι κατὰ τοὺς ἐν πολέμῳ νόμους τῷ 389 π. Χ. [4]. Ἡ καταδίκη δὲ αὕτη ἦτο νίκη τῆς φιλειρηνικῆς φατρίας, ἥτις ἀπεδοκίμαζε πᾶσαν περιπλοκὴν τῶν ἐξωτερικῶν σχέσεων. Ἀλλ' ὅμως ἡ ὑποστήριξις τοῦ Εὐαγόρου δὲν ἐγκατελείφθη ἀκόμη· τὸ δ' ἑπόμενον ἔτος διεπεραιώθη εἰς τὴν Κύπρον ὁ Χαβρίας μετὰ δέκα τρι-

[1] Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Δ' σ. 343.

[2] *Λυσίου* [Ὑπὲρ τῶν Ἀριστοφάνους χρημάτων] 21 κ. ἑ.

[3] Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Δ' σ. 322.

[4] *Λυσίου* [Ὑπὲρ τῶν Ἀριστοφάνους χρημάτων] 7· Νικόφημος καὶ Ἀριστοφάνης ἄκριτοι ἀπέθανον, πρὶν παραγενέσθαι τινὰ αὐτοῖς ἐλεγχομένοις, ὡς ἠδίκουν.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ήρων καὶ ὀκτακοσίων μισθοφόρων, οὐ μικρὰ δὲ ὑπῆρξαν τὰ τότε ἐπιτευχθέντα [1]. Μεγάλα δὲ προεδοκῶντο ἐν περιπτώσει νέων νικῶν καὶ φιλιωτέρας, ἐπὶ κοινῶν συμφερόντων ἐρειδομένης, συμμαχίας μετὰ τῶν ἡγεμόνων τῶν δύο πλουσιωτάτων χωρῶν τοῦ ἀρχαίου κόσμου, ὧν οἱ πόροι ἐτίθεντο εἰς τὴν διάθεσιν τῶν Ἀθηναίων.

Κατ' ἐκεῖνον δ' ἀκριβῶς τὸν χρόνον ἦλθεν εἰς Ἀθήνας ἡ πρόσκλησις νὰ προσχωρήσωσιν εἰς εἰρήνην, ἧς ἡ ὁμολογία κύριον σκοπὸν εἶχε τὴν κατὰ τῶν βασιλέων τῆς Κύπρου καὶ τῆς Αἰγύπτου ἀντίπραξιν. Βεβαίως δὲ μέγα μέρος τῶν πολιτῶν ἀντετάχθη εἰς τὴν ἐκ Κύπρου ἀνάκλησιν τοῦ νικηφόρου στρατηγοῦ καὶ τὴν ἄτιμον διάρρηξιν συνθήκης, ἧς οἱ καρποὶ τότε πρῶτον ἤρχισαν νὰ ὡριμάζωσιν. Ἀλλ' οὐχ ἧττον ἐνίκησεν ἡ φιλειρηνικὴ φατρία. Οἱ δὲ Σπαρτιᾶται ἐπέδειξαν ἀρκετὴν σύνεσιν, περιορισθέντες ἐπὶ τοῦ παρόντος εἰς τὴν ταπείνωσιν τοῦ Ἄργους, τῆς Κορίνθου καὶ τῶν Θηβῶν. Εἰς δὲ τοὺς Ἀθηναίους ἔγειναν παραχωρήσεις, καὶ, ἐπειδὴ οὐδὲν ἴδιον καθωρίσθη περὶ τοῦ Αἰγαίου, ἠδύναντο νὰ διαβουκολῶνται πάντοτε ὑπὸ τῆς προσδοκίας, ὅτι ἔμελλον κατὰ μικρὸν νὰνακτήσωσι τὴν ἀρχὴν τῶν νήσων. Ἐπὶ δὲ τοῦ παρόντος κύριον αὐτῶν μέλημα ἔπρεπε νὰ εἶνε ἡ ἀπαλλαγὴ τῶν δεινῶν ἄτινα ὑφίσταντο ἕνεκα τῶν πειρατικῶν ἐπιδρομῶν τῶν Αἰγινητῶν καὶ τῆς παρεμποδίσεως τῆς ἐκ τοῦ Ἑλλησπόντου προσκομιδῆς σίτου. Ἡ δὲ εἰς τὴν εἰρήνην προσχώρησις αὐτῶν ὑπῆρξεν ὁριστικὴ καὶ ἐπήνεγκε τὸ τέλος τοῦ ὀκταετοῦς πολέμου τοῦ ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν βλάψαντος καιρίως τὴν Ἑλλάδα.

Ὑπῆρξε δὲ πόλεμος ἀρξάμενος ἕνεκα τῶν Περσῶν καὶ ἕνεκα τῶν Περσῶν περατωθείς, πόλεμος εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς καταπνίξας τὸ ἐθνικὸν φρόνημα καὶ ἐλάχιστα συντελέσας εἰς τὴν ἐξέγερσιν δραστηριότητος καὶ θάρρους. Τὸ μέγιστον κέρδος ὅπερ εἶχον ἀποκομίσει οἱ Ἀθηναῖοι εἶχε περιπέσει εἰς αὐτοὺς ἄνευ ἰδίας συμπράξεως, ἡ ἀξιολογωτάτη τῶν νικῶν εἶχεν ἐπιτευχθῆ ἄνευ αὐτῶν.

[1] Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Δ' σ. 335.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Ὁ δὲ μεταξὺ αὐτῶν τῶν Ἑλλήνων διεξαχθεὶς μικροπόλεμος ὑπῆρξε κυρίως ληστρικὸς ἀγὼν ἐξαγριώσας τὸ ἔθνος καὶ ἐπαγαγὼν ἀνήκεστον δῄωσιν τῶν χωρῶν. Ὁ Ἀγησίλαος μετήγαγε τὸν τρόπον τοῦ πρὸς τοὺς βαρβάρους πολέμου εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἔτεμε καὶ ἔκαυσεν, ἀπέσπασε τὰ ὀπωροφόρα δένδρα σύρριζα καὶ ἐξηνδραπόδισεν ἄνευ αἰδοῦς Ἕλληνας ὁμοφύλους. Πρὸς δὲ τούτοις οὐδέποτε μεταξὺ τῶν πολιτῶν μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς πόλεως διεξήχθη ἀγὼν οὕτω κρατερὸς καὶ ἐμπαθὴς οἷος ὁ ἐν Κορίνθῳ.

Ἀλλὰ τὸ κυριώτατον τῶν καθ' ὅλον τὸν πόλεμον συμβάντων ὑπῆρξεν ἡ μεταρρύθμισις τῶν κατὰ τὴν στρατιωτικὴν διάταξιν ἡ συνδεομένη πρὸς τὰς ἐν Ἀσίᾳ στρατείας. Καὶ δὴ καθ' ὃν χρόνον αἱ ἑλληνίδες πόλεις παρήκμαζον, ἡ δόξα τῆς περὶ τὸ πολεμεῖν ἱκανότητος τοῦ ἔθνους ηὔξησε κατ' ἀντίστροφον λόγον, καὶ ἡ ὑπεροχὴ τῶν Ἑλλήνων ἀνωμολογήθη ὑπὸ τῶν βαρβάρων κατὰ τοσοῦτον, ὥστε οὗτοι ἐνόμιζον, ὅτι δὲν ἠδύναντο νὰ ὑπερισχύσωσιν αὐτῶν ἢ νὰ νικήσωσιν ἄνευ αὐτῶν. Διὰ τοῦτο δὲ Ἕλληνες ἐπεζητοῦντο πανταχοῦ ἔνθα ὑπῆρχε πόλεμος.

Ἐν προτέροις χρόνοις πρὸς τοιαύτην ἐπὶ μισθῷ ὑπηρεσίαν προσεφέροντο μόνον ἄνθρωποι μὴ ἔχοντες αὐτόχρημα πατρίδα, ἤτοι μὴ ἀνήκοντες εἰς συντεταγμένην πολιτείαν ἀξιοῦσαν τὰς ὑπηρεσίας αὐτῶν, οἷοι οἱ Ἀρκάδες, οἱ Κρῆτες, οἱ Κᾶρες, οἱ Θεσσαλοὶ καὶ οἱ ἐκ τῶν ἰδίων πόλεων ἐξωσθέντες, ἄνθρωποι φυγάδες, ὧν ἦσαν κατεστραμμένα τὰ οἰκονομικά. Ἀλλ' ἐξ οὗ χρόνου τὸ ἐπὶ μισθῷ στρατεύεσθαι εἶχεν ἀνέλθει εἰς νέαν αἴγλην διὰ τοῦ Κύρου ἡ πρὸς τὸ ἔργον τοῦτο κλίσις εἶχεν ἀποβῆ ὁσημέραι καθολικωτέρα. Καὶ ἄλλοτε μὲν τὸ στερεῖσθαι τῆς πατρίδος ἦτο ἡ μεγίστη τῶν συμφορῶν ἡ δυναμένη νὰ πλήξῃ ἄνδρα Ἕλληνα, ἀλλὰ τώρα μετεβλήθησαν τὰ πράγματα. Στασιασμὸς καὶ ἐμφύλιος πόλεμος εἶχον καταστρέψει τὸ αἴσθημα τῆς ἐπιχωρίου φιλοπατρίας καὶ τὴν ἀφοσίωσιν πρὸς τὴν γενέτειραν πόλιν. Ἀντὶ δὲ τῆς στενῆς ἐκείνης φιλοπατρίας ἐκράτει πόθος τις πρὸς τὰ πώτερον κείμενα, κλίσις τις πρὸς παρατόλμους στρατείας. Διὰ ταῦτα δὲ καὶ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροια

ἄνδρες εὐγενεῖς τὴν φύσιν, οἷος ἐπὶ παραδείγματι ὁ Ξενοφῶν, δὲν ἐδίστασαν νὰ δεχθῶσιν ὑπηρεσίαν παρ' ἡγεμόνι Πέρσῃ, παρεχομένης εἰς αὐτοὺς εὐκαιρίας πρὸς ἀνδραγαθίας. Ἄλλως δὲ διὰ τοιούτων στρατειῶν ἐκορέννυτο καὶ ἡ ἐθνικὴ ὑπερηφάνεια, καὶ ὁσημέραι ζωηροτέρα καθίστατο ἡ αὐτάρεσκος συναίσθησις, ὅτι ἡ ἑλληνικὴ ἀνδρεία καὶ παίδευσις εἶχε τὸν προορισμὸν νὰ μεταπλάσῃ τὰς χώρας τῆς Ἀνατολῆς.

Τὸ δὲ σύστημα τῆς ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ ὑπηρεσίας τῶν μισθοφόρων ἀντεπέδρασε καὶ ἐπὶ τὰς μητροπόλεις. Ἐν τῇ ἐντεῦθεν Ἑλλάδι ἡ ἐπὶ μισθῷ ὑπηρεσία ὑφίστατο ἤδη ἀπὸ μακροῦ, πολλάκις δὲ στόλος τις εἶχε πειραθῇ νὰ ἐξασθενήσῃ ἀντίπαλον στόλον δι' αὐξήσεως τῆς μισθοφορᾶς τῶν ναυτῶν [1]. Ἀλλὰ κατὰ γῆν ὁ κορινθιακὸς πόλεμος εἶχεν ὑπάρξει ἡ ἀρχὴ καὶ ὁ ἰσθμὸς ἡ πατρὶς τῶν ξενικῶν στρατευμάτων. Πολύστρατός τις ἐστρατολόγησεν ἐν τῷ ἰσθμῷ ἄνδρας διὰ τῶν χρημάτων τοῦ Κόνωνος, ὁ δὲ Ἰφικράτης ἀνέλαβε τὴν στρατηγίαν αὐτῶν καὶ παρέσχεν εἰς τὰ ξενικὰ ἰδιάζουσαν σημασίαν ἐν τῇ ἑλληνικῇ ἱστορίᾳ, εἰσαγαγὼν ἐπικαιροτάτην μεταρρύθμισιν τῆς στρατιωτικῆς τῶν Ἀθηναίων διατάξεως [2]. Καὶ δὴ ἡ δι' ἰδίων χρημάτων παρασκευὴ πανοπλίας προϋπέθετεν εὐπορίαν· ἀλλ' ὁ ἀριθμὸς τῶν εὐπόρων πολιτῶν εἶχε μεγάλως ἐλαττωθῇ, οἱ δὲ δυνάμενοι εὐκόλως νὰ ὑποστῶσι τὰς δαπάνας ἦσαν συνήθως οἱ μάλιστα ἐπιζητοῦντες τὴν ῥαστώνην καὶ οἱ τρυφηλότατοι, οἱ βεβαίως πάντων ἀκαταλληλότατοι πρὸς πόλεμον. Ἐν τῷ συνόλῳ δὲ ἡ φυγοστρατεία τῶν πολιτῶν ηὔξανεν ὁσημέραι, καὶ τῶν στρατειῶν συμμετεῖχον πολὺ μᾶλλον ἢ πρότερον οἱ μέτοικοι [3].

[1] [Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Δ' σ. 533].

[2] *Δημοσθένους* Φιλιππ. Α' 23· πρότερόν ποτ' ἀκούω ξενικὸν τρέφειν ἐν Κορίνθῳ τὴν πόλιν, οὗ Πολύστρατος ἡγεῖτο καὶ Ἰφικράτης [καὶ Χαβρίας καὶ ἄλλοι τινές]. Πρβλ. *Ἀριστοφάνην* ἐν Πλούτῳ 173· τὸ δ' ἐν Κορίνθῳ ξενικόν. *Ἀρποκρατίωνα* ἐν λ. Ξενικόν· συνεστήσατο αὐτὸ πρῶτον Κόνων, παρέλαβε δ' αὐτὸ Ἰφικράτης ὕστερον καὶ Χαβρίας.

[3] Thumser Metöken σ. 63.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Τὰ δὲ βαρέα ὅπλα ἦσαν ἐπιτήδεια μόνον πρὸς τὸν ἀρχαῖον τρόπον τοῦ πολεμεῖν, πρὸς τακτικὰς ἐν παρατάξει μάχας, καθ' ἃς ἡ δεξιὰ ἐκλογὴ τοῦ ἐδάφους καὶ αἱ στρατηγικαὶ κινήσεις ἐτάσσοντο ἐν δευτέρᾳ μοίρᾳ. Σκοπὸς δὲ αὐτῶν ἦτο ἡ ὅσον ἔνεστι μεγίστη φειδὼ τοῦ αἵματος τῶν πολιτῶν. Πρὸς δὲ τούτοις ὁ πάνοπλος πολίτης εἶχε παρ' ἑαυτῷ καὶ ὑπασπιστὴν φέροντα τὴν ἀσπίδα καὶ μεριμνῶντα περὶ τῶν ὅπλων αὐτοῦ. Τοῦτο δ' ἐπηύξανεν ἐν οὐ δέοντι τὸν ἀριθμὸν τῆς στρατιᾶς καὶ ἐδυσχέραινε τὰς κινήσεις αὐτῆς.

Πρὸς δὲ τούτοις ὁ Ἰφικράτης διέγνω, ὅτι ἐν πολέμῳ πρὸς τὴν Σπάρτην, ἥτις ἐνέμενεν ἀπαρασαλεύτως εἰς τὸν πάτριον τρόπον τοῦ στρατεύεσθαι, τελεσφόρος καινοτομία θὰ ἦτο τὸ λυσιτελέστατον τῶν μέσων πρὸς ὑπερίσχυσιν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ. Ἤδη δὲ ὁ Δημοσθένης διὰ τῆς χρήσεως ψιλῶν στρατιωτῶν καὶ στρατηγικῶν καινοτομιῶν εἶχε κατορθώσει ἀξίας λόγου ἐπιτυχίας. Ὁ δὲ Ἰφικράτης εἰσήγαγε πολλὰς καιρίας μεταβολάς. Καὶ κατέστησε μὲν ἐλαφρότερα τὰμυντικὰ ὅπλα, εἰσαγαγὼν μικροτέραν στρογγύλην ἀσπίδα, τὴν πέλτην, καὶ ἀντικαταστήσας τὰς χαλκᾶς κνημῖδας διὰ τῶν λεγομένων ἰφικρατίδων, ὑποδέσεως εὐλύτου καὶ ἐλαφρᾶς, κατεσκεύασε δὲ κινδυνωδέστερα τὰ ἐπιθετικὰ ὅπλα διὰ τῆς εἰσαγωγῆς δόρατος μακροτέρου καὶ ἀντικαταστάσεως τοῦ ἐγχειριδίου διὰ τοῦ ξίφους [1]. Οὕτω δὲ οἱ στρατευόμενοι ἕνεκα τοῦ ἐλαφροτέρου ὁπλισμοῦ ἠδύναντο νὰ φέρωσι μεθ' ἑαυτῶν πλειότερα

[1] *Διοδώρου Σικελιώτου* XV, 44· συνεῖλε τὰς ἀσπίδας καὶ κατεσκεύασε πέλτας συμμέτρους, ἐξ ἀμφοτέρων εὖ στοχασάμενος, τοῦ τε σκέπειν ἱκανῶς τὰ σώματα καὶ τοῦ δύνασθαι τοὺς χρωμένους ταῖς πέλταις διὰ τὴν κουφότητα παντελῶς εὐκινήτους ὑπάρχειν.... Ηὔξησε [γὰρ] τὰ μὲν δόρατα ἡμιολίῳ μεγέθει, τὰ δὲ ξίφη σχεδὸν διπλάσια κατεσκεύασε.... τάς τε ὑποδέσεις τοῖς στρατιώταις εὐλύτους καὶ κούφας ἐποίησε [τὰς μέχρι τοῦ νῦν] Ἰφικρατίδας [ἀπ' ἐκείνου καλουμένας Πρβλ. *Ἰουλίου Πολυδεύκους* VII, 89· ἀπὸ δὲ τῶν χρησαμένων Ἰφικρατίδες. *Κορνήλιον Νέπωτα* ἐν Βίῳ Ἰφικράτους 1· peltam pro parma fecit . . . hastae modum duplicavit, gladios longiores fecit. Idem genus loricarum et pro sertis atque aeneis linteas dedit].

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἐπιτήδεια καὶ ἐπιχειρῶσι μακροτέρας πορείας. Τοιαύτη ὑπῆρξεν ἡ παρασκευὴ τῶν νέων πεζῶν, τῶν πελταστῶν, οἵτινες ἦσαν ἀμέτρως δεξιώτεροι πρὸς ταχεῖαν κίνησιν ἐν φάραγξι καὶ ὄρεσι τῶν πανόπλων καὶ δυσκινήτων ὁπλιτῶν.

Καὶ ἡ στρατηγία δὲ μισθοφόρων ἦτο πάνυ διάφορος τῆς ἀρχηγίας συμπολιτῶν. Ὁ στρατηγὸς ὁ ἡγούμενος μισθοφόρων ἠδύνατο καὶ ὤφειλε νὰ ἐπιβάλλῃ αὐστηροτάτην πειθαρχίαν καὶ δὲν εἶχε μεγάλην ἀνάγκην νὰ φείδηται αὐτῶν· τὰ δὲ ξενικὰ ἦσαν προσηλωμένα ἀμέσως εἰς αὐτὸν τὸν στρατηγὸν, ὅστις παρεῖχεν εἰς αὐτοὺς μισθὸν, τιμὴν καὶ λάφυρα. Διὸ βλέπομεν τοὺς μισθοφόρους τοῦ Ἰφικράτους ἀκολουθοῦντας αὐτὸν ἀπὸ τοῦ ἰσθμοῦ μέχρι τοῦ Ἑλλησπόντου. Ἦτο δὲ ὁ Ἰφικράτης, ὅστις ἦτο καὶ αὐτὸς ἀφανὴς τὸ γένος, ἀνὴρ ἐξαιρέτως ἐπιτήδειος πρὸς θεραπείαν τῶν περὶ αὐτὸν ἀνδρῶν. Ἦτο ἀπαρακλήτως αὐστηρὸς καὶ ὅμως ἀγαπητὸς, ἠδύνατο νὰ τολμήσῃ νὰ φονεύσῃ αὐθωρεὶ φρουρὸν ὃν εὕρισκε κοιμώμενον, κατώρθονε νὰ δαμάζῃ τοὺς μάλιστ' ἀτιθάσους καὶ ἐκμεταλλεύῃ τὰ πάθη αὐτῶν χάριν τῆς ὑπηρεσίας· ἐξεφράζετο δὲ ἀνυποστόλως, ὅτι οἱ ἔχοντες ἀπληστότατα περὶ τὸ χρῆμα καὶ τὰ λάφυρα ἦσαν οἱ προσφιλέστατοι εἰς αὐτόν. Τὰ πάντα ἐξηρτῶντο ἀπὸ τῆς διαθέσεως τῶν ἀνθρώπων, ὁ δὲ Ἰφικράτης εἶχε πλὴν μεγάλης δεξιότητος περὶ τὸ στρατηγεῖν καὶ τὸ διατάσσειν τὰ τῆς στρατιᾶς καὶ τὸ χάρισμα νὰ ἔχῃ πρόχειρον τὸν προσήκοντα εἰς ἑκάστην περίστασιν λόγον. Ἐν χρόνῳ δ' ἀπιστεύτως βραχεῖ ἡ παρασκευασθεῖσα νέα στρατιὰ ἦτο ἑτοιμοπόλεμος καὶ παρέσχεν εἰς τοὺς Ἀθηναίους πάραυτα κρίσιμον ὑπερίσχυσιν ἐν τῷ ἀγῶνι. Ἡ μόνη δὲ ἦττα, ἣν ὑπέστησαν οἱ Σπαρτιᾶται κατὰ τοῦτον τὸν πόλεμον, ἐπηνέχθη εἰς αὐτοὺς ὑπὸ τῶν πελταστῶν [1].

Ἀναντιρρήτως δὲ ὁ Ἰφικράτης ἐπεδίωξε καὶ ἄλλους σκοπούς, οὓς δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐκτελέσῃ. Καὶ δὴ τίς δύναται νὰ πιστεύσῃ, ὅτι εἶχε προβῆ εἰς τὰς στρατιωτικὰς ἐκείνας μεταρρυθμίσεις μόνον

[1] Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Δ' σ. 298.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ ἐπιχειρήσῃ ἐπιτυχεῖς ἐπιδρομὰς τῇδε κακεῖσε; Δὲν ἦτο δὲ μόνον τολμηρὸς στρατηλάτης, ἀλλὰ καὶ ἀνὴρ πολιτικὸς ἔχων ὀξὺ τὸ βλέμμα καὶ εὐρείας σκέψεις. Ὑπῆρξε δὲ ἀπάντων τῶν ἀνδρῶν τῶν ὑποστηριξάντων τὴν ἐνέργειαν τοῦ Κόνωνος καὶ ἐπιζητησάντων τὴν ὑπὲρ τῶν Ἀθηνῶν καρποφορίαν τῶν εὐεργεσιῶν αὐτοῦ ὁ τὰς μεγίστας ἁπάντων τῶν ἄλλων ὑπηρεσίας παρασχών. Καὶ ἔδειξε μὲν κατὰ τίνα τρόπον ἔπρεπε νὰ διαρρηχθῶσιν αἱ πύλαι τῆς Πελοποννήσου, ἥτις μέχρις ἐκείνου τοῦ χρόνου εἶχεν ὑπάρξει οἱονεί τις ἀπρόσιτος ἀκρόπολις τῆς σπαρτιατικῆς δυνάμεως· ἐδίδαξε δὲ πῶς οἱ Σπαρτιᾶται ἠδύναντο νὰ καταληφθῶσιν ὑπὸ τρόμου ἐν αὐτῷ αὐτῶν τῷ οἴκῳ· ὑπῆρξε δὲ ὁ καταλαβὼν πρῶτος δι' ἀθηναϊκῆς στρατιᾶς τὸν Ἀκροκόρινθον καὶ πρῶτος ἐννοήσας προσηκόντως τὴν σημασίαν τοῦ ἐρύματος τούτου διὰ τὰ καθ' ὅλου πράγματα τῆς Ἑλλάδος· εἶνε δὲ ὁ ἀνὴρ εἰς ὃν ἐπῆλθεν ἡ τολμηρὰ σκέψις νὰ καταλάβῃ τὴν Κόρινθον ὑπὲρ τῶν Ἀθηνῶν, ἐπειδὴ φρουρὰ ἐν αὐτῇ σταθμεύουσα ἠτὸ πράγματι τὸ ἀσφαλέστατον μέσον δι' οὗ ἠδύναντο νὰ κατασταλῶσιν αἱ περὶ ἐπεμβάσεως ἀξιώσεις τῆς Σπάρτης, μέσον καλλίτερον βεβαίως τῶν σκελῶν τοῦ Λεχαίου, ἅτινα ὤφειλον νὰ φρουρῶνται διηνεκῶς ἐν ἀπαύστῳ κινδύνῳ πολέμου καὶ ἀνεκτίζοντο ἢ καθηροῦντο ἑκάστοτε συνῳδὰ πρὸς τὴν ἔκβασιν τῆς τελευταίας στρατείας. Ἐπειδὴ δὲ αὐτοὶ οἱ Κορίνθιοι διεγίνωσκον, ὅτι ἡ Κόρινθος, ἅτε οὖσα πόλις μικρά, δὲν εἶχε τὴν δύναμιν νὰντιστῇ πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους, καὶ διὰ τοῦτο ἀπεφάσισαν νὰ ἐγκαταλίπωσι τὴν ἰδίαν ἑαυτῶν αὐτονομίαν [1], ἐφαίνετο ἐπιβαλλομένη εἰς τοὺς Ἀθηναίους ἡ διὰ τῆς στρατιᾶς αὐτῶν συγκράτησις τῆς Κορίνθου· εἶνε δὲ πιθανόν, ὅτι καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Κορίνθῳ ὑπῆρχε φατρία ἀντιτασσομένη εἰς τοὺς ἀργολίζοντας καὶ προτιμῶσα τὴν προσχώρησιν εἰς τοὺς Ἀθηναίους. Βέβαιον δὲ εἶνε, ὅτι ὁ Ἰφικράτης περιέστη ἐν Κορίνθῳ εἰς αἱματηρὰν ῥῆξιν πρὸς τοὺς ἀργολίζοντας, ὅτι ἐφόνευσέ τινας αὐτῶν καὶ ὅτι μετὰ τὴν ἐπιτυχίαν τῆς συνενώσεως τῆς Κορίνθου

[1] Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Δ' σ. 293.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

καὶ τοῦ Ἄργους ἀπητήθη ἡ ἀποχώρησις τῶν μισθοφόρων τῶν Ἀθηναίων καὶ οἱ Ἀργεῖοι ἐξώρμησαν πανδημεί, ἵνα καταλάβωσι τὴν Κόρινθον. Ἀλλ' ὁ Ἰφικράτης δὲν ἦτο ἀνὴρ δυνάμενος νὰ ἐγκαταλίπῃ ἐθελουσίως χωρίον οὕτως ἐπίκαιρον. Διὸ προέτεινε νὰ ἐγκαταμείνῃ ἐπὶ τοῦ Ἀκροκορίνθου· ἀλλ' ἐνέργεια οὕτω τολμηρὰ δὲν ἐνεκρίθη παρὰ τῶν Ἀθηναίων, καὶ ὁ Ἰφικράτης κατέθηκε τὴν στρατηγίαν, ἀγανακτῶν κατὰ τῆς δειλίας τῶν συμπολιτῶν, οἵτινες δὲν ἤθελον νὰ ποιήσωσι χρῆσιν τῶν ὅπλων τῶν χαλκευθέντων χάριν αὐτῶν [1]. Ἀλλ' ἐν τῷ ἔπειτα χρόνῳ ἐθεωρήθη τεκμήριον ἀξιεπαίνου μεγαλοψυχίας καὶ συνετῆς μετριότητος ἡ παρὰ τῶν Ἀθηναίων ἀπόκρουσις τῶν περὶ προσαρτήσεως τῆς Κορίνθου σχεδίων τοῦ στρατηγοῦ αὐτῶν [2].

Ὁπωσδήποτε δ' εἰς τὴν ἐπιτυχῆ ἐκείνην μεταρρύθμισιν τοῦ στρατιωτικοῦ ὀργανισμοῦ ἐχρεώστουν οἱ Ἀθηναῖοι τὴν μεγάλην ἐκείνην ἐπίδοσιν τῆς δυνάμεως αὐτῶν, δι' ἧς κατώρθωσαν νὰ ταπεινώσωσι τὴν Σπάρτην καὶ κατὰ γῆν, νὰ ἐμβάλωσι τρόμον εἰς τοὺς Ἀρκάδας καὶ σκεφθῶσι περὶ ἐγκαταστάσεως ἀττικοῦ ὁρμητηρίου ἐν αὐτῇ τῇ Πελοποννήσῳ.

Ἀλλ' ἀφ' ἑτέρου κατεφάνησαν μετ' οὐ πολὺ καὶ τὰ βλαβερὰ ἐπακόλουθα τῆς καινοτομίας. Ἡ ἀδιάσπαστος συνοχὴ μεταξὺ στρατιᾶς καὶ πόλεως, ἐφ' ἧς ἠρείδετο ἡ ἰσχὺς τῶν ἀρχαίων πολιτειῶν, διελύθη, ἡ δὲ στρατιὰ ἦτο ὅ τι ἦτο μόνον ἕνεκα τοῦ στρατηγοῦ. Ἐπειδὴ δὲ οἱ πολῖται, στερούμενοι φιλοτιμίας, κατώρθονον ὀσημέραι μᾶλλον νὰπαλλάσσωνται τῶν ἐν πολέμῳ καὶ εἰρήνῃ ὑποχρεώσεων πρὸς τὴν πολιτείαν, συνεκροτήθη τάξις στρατιωτῶν ἀσχέτων πρὸς τὰ συμφέροντα τῆς πόλεως, γένος ἀνθρώπων ἀνησύχων καὶ ἀπατρίδων, καραδοκούντων πάντοτε νὰ τύχωσιν εὐκαιρίας στρατεύσεως καὶ διὰ τοῦτο καθιστανόντων ἔτι κινδυνωδεστέραν πᾶσαν ταραχὴν ὁπουδήποτε παρουσιαζομένην. Ἔκτοτε τὸ

[1] *Διοδώρου Σικελιώτου* XIV, 92.

[2] *Ἀριστείδου* Παναθην. 167. Πρβλ. Rehdantz Vitae Iphicratis Chabriae Timothei σ. 16.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

χρῆμα ἔκρινε τὰ πάντα. Ἀντὶ χρήματος ἐνεγράφοντο οἱ ἄνδρες εἰς τοὺς στρατευομένους χωρὶς κἂν νὰ ἐρωτῶσι περὶ τοῦ προκειμένου ἀγῶνος. Τὰ χρήματα συνεκράτουν τὰς στρατιάς. «Τὰ σώματα τῶν Ἑλλήνων, λέγει ὁ Λυσίας, ἀνήκουσιν εἰς τοὺς δυναμένους νὰ δαπανῶσιν [1].» Οὕτω τὸ ἔθνος διεσπάσθη εἰς δύο τμήματα, ὧν τὸ ἕτερον, ἀσκούμενον διαρκῶς περὶ τὰ ὅπλα, ἀπεξενώθη ἀπὸ τῆς πατρίδος, τὸ δὲ ἄλλο, ἀποτελούμενον ἐκ τῶν καθ' αὐτὸ πολιτῶν, ἀπέμαθε τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν. Ἀντὶ δὲ τῆς γαληνίου ἀνδρείας τοῦ οἰκουροῦντος πολίτου τοῦ ἀγωνιζομένου ὑπὲρ τοῦ οἴκου καὶ τῆς ἑστίας ἡ εὐτυχία τῶν πόλεων ἐκρίνετο ὑπὸ τοῦ ἀγρίου θάρρους ἀπατρίδων τυχοδιωκτῶν, ἀνθρώπων ὧν ἡ διαγωγὴ ἐξηρτᾶτο ἐκ τοῦ χαρακτῆρος τοῦ στρατηγοῦντος αὐτῶν, μισθοφόρων ὧν ἡ πίστις διήρκει ἐφ' ὅσον εἶχε χρήματα τὸ ταμεῖον τοῦ πολέμου.

Ὑπῆρξε δὲ ἀτύχημα τῶν Ἀθηνῶν, ὅτι ἐπειράθησαν μᾶλλον τῶν κακῶν ἢ τῶν ἀγαθῶν ἐπακολούθων τοῦ συστήματος τῆς διὰ μισθοφόρων στρατείας. Αἱ Ἀθῆναι ἦσαν ἡ μόνη πόλις ἐν ᾗ τὰ κατὰ τὰς μισθοφορικὰς στρατιὰς διετάχθησαν ὑπὸ πνεύματος δημιουργικοῦ καὶ μετὰ φιλοπατρίας καὶ τὸ σύστημα τοῦτο ἐπήνεγκεν ἀμελλητὶ τὰς μεγίστας ἐπιτυχίας. Ἀλλὰ δὲν κατώρθωσαν νὰ συγκρατήσωσι τὴν ἐπιτυχίαν, δὲν ἔσχον τὸ θάρρος νὰφήσωσι πλήρη ἐλευθερίαν ἐνεργείας εἰς τὸν στρατηγὸν τῶν μισθοφόρων· ἕνεκα δὲ τούτου τοῦ λόγου οἱ μεγάλοι αὐτοῦ ἆθλοι οὐδεμίαν ὅλως ἔσχον ἐπίδρασιν ἐπὶ τὴν κρίσιν τοῦ πολέμου. Τοῦτο ὑπῆρξε καθ' ὅλου ἡ ἀτυχία τῶν Ἀθηνῶν, ὅτι καθ' ὅλον τὸν χρόνον τοῦ πολέμου ἐμετεωρίζοντο ἀσταθεῖς τῇδε κἀκεῖσε μεταξὺ τῶν ποικιλωτάτων πολιτικῶν γνωμῶν. Ἄνδρες οἷοι ὁ Θρασύβουλος καὶ ὁ Ἀρχῖνος, ὁ Ἀγύρριος, ὁ Κόνων, ὁ Ἀνδοκίδης καὶ ὁ Ἰφικράτης ὑπῆρξαν δυνατοὶ μετ' ἀλλήλους καὶ παρ' ἀλλήλους. Ἀλλ' οὐδεὶς

[1] ***Λυσίου*** [Ὀλυμπιακὸς] 5· τὰ [δὲ] τῶν Ἑλλήνων σώματα τῶν δαπανᾶσθαι δυναμένων. Οὐδὲ τὰς λειτουργίας δὲ ἤθελον πλέον νὰ παρέχωσιν. Ἴδε ***Ἀριστοφάνην*** ἐν Βατράχοις στ. 1065.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

αὐτῶν ὑπῆρξεν ἐπὶ μακρὸν ὁ ἔμπιστος τοῦ δήμου καὶ ὁ ἡγέτης τῆς πόλεως. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ περὶ σταθεροῦ πολιτικοῦ προγράμματος οὐδεὶς ἠδύνατο νὰ γείνῃ λόγος· συνείθισαν δὲ νὰναμένωσιν ἔξωθεν πᾶσαν ὥθησιν καὶ πᾶσαν ἀπόφασιν ἀντὶ νὰ ἐπιδιώκωσιν αὐτοὶ μετὰ σθένους καὶ ἐμμόνου θελήσεως σκοποὺς παρ' αὐτῶν ἐκλεγομένους. Ἀποτέλεσμα δὲ τῆς ἀστασίας καὶ ἐξαρτήσεως ταύτης ὑπῆρξεν, ὅτι αἱ Ἀθῆναι καὶ παρὰ τὰς διαφόρους ἐπὶ μέρους ἐπιτυχίας, ὧν ἠξιώθησαν ἐν τούτῳ τῷ πολέμῳ, ἐν τῷ συνόλῳ μᾶλλον ζημίαν ὑπέστησαν ἢ ὠφέλειαν. Τελευτῶντος δὲ τοῦ πολέμου ἡ παράλυσις τῶν Ἀθηνῶν ἦτο πολὺ μείζων ἢ πρότερον· καὶ εἶχον μὲν ἀποβάλει ἅπαντας τοὺς συμμετόχους, εἶχον δ' εὕρει ἀναξίους πίστεως τοὺς ἀρίστους τῶν ἐν τῇ πόλει ἀνδρῶν καὶ εἶχον κατανοήσει ἐκ νέου τὴν ἀνεπάρκειαν τῶν ἰδίων δυνάμεων. Οὕτω δ' ἠναγκάσθησαν ἐν τέλει, πιεζόμενοι ὑπὸ τῆς ἀνάγκης, νὰ ὁμολογήσωσιν εἰρήνην, ἥτις ἦτο βαρυτάτη ὕβρις εἰς τὴν τιμὴν τῆς πόλεως καὶ οὐδαμῶς ἀνταπεκρίνετο εἰς τὸν ἐξ ἀρχῆς σκοπὸν τοῦ πολέμου. Πράγματι οὗτος εἶχεν ὑπάρξει ἀντίστασις ἐναντίον τῆς Σπάρτης, ὅπως διαμφισβητηθῇ εἰς αὐτὴν τὸ δικαίωμα τοῦ ἐπεμβαίνειν εἰς τὰ πράγματα τῶν λοιπῶν πόλεων. Ἀλλὰ τελευτῶντος τοῦ πολέμου ἡ ὑπεροχὴ τῆς Σπάρτης ἐστηρίζετο ἐπὶ νέας βάσεως, ἣν οἱ Σπαρτιᾶται ἐπωφελήθησαν, ὅπως μετ' ἀσφαλείας πολὺ μεγαλειτέρας ἢ πρότερον ἀξιῶσι τὸ δικαίωμα τῆς ἀναμίξεως εἰς τὰ τῶν λοιπῶν πόλεων.

Εἶχε δῆλα δὴ ἡ Σπάρτη καὶ ὑπὸ τοὺς ποικιλωτάτους τῶν τύπων διατηρήσει ἀναλλοίωτον τὸ ἀρχαῖον πρόγραμμα. Ἀδιαφοροῦσα περὶ τῆς ἐθνικῆς τιμῆς, ἤθελε νὰ δεσπόζῃ ἐν Ἑλλάδι, πᾶσα δὲ ὑποστήριξις, ἣν ἠδύνατο νὰ εὕρῃ ὑπὲρ τῶν περὶ ἡγεμονίας ἀξιώσεων αὐτῆς, ἦτο ἀσπαστὴ εἰς αὐτήν. Τὰς ἀξιώσεις δ' ἐκείνας εἶχεν ἐπιβάλει τοῦτο μὲν διὰ τῶν ὅπλων, τοῦτο δὲ διὰ συνθηκῶν, τοῦτο δ' ἐπικαλουμένη τὸ ἀπὸ τοῦ θεοῦ κῦρος. Ἀλλ' οἱ τρόποι οὗτοι εἶχον ἀποβῆ ἀλυσιτελεῖς· μετὰ δὲ τὴν ἥδη πρότερον διὰ τοῦ μεγάλου βασιλέως ἐπελθοῦσαν πράγματι κρίσιν τοῦ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

πελοποννησιακοῦ πολέμου ὁ θεὸς καθιδρύθη τὸ ἐξῆς καθ' ἅπαντας τοὺς τύπους ὡς ἡ ἀνωτάτη ἐκείνη ἀρχὴ, ἥτις ἔμελλεν ἀναγκαίως ἀντὶ πάσης ἄλλης νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν πρὸς τὸ συμφέρον τῆς Σπάρτης διάταξιν τῶν ἑλληνικῶν πραγμάτων. Ἀντὶ δὲ τοῦ δελφικοῦ θεοῦ ἡ Σπάρτη ἐπεκαλέσθη τὸν βασιλέα τῶν βαρβάρων, ὅπως ἐπικυρώσῃ τὴν ἡγεμονίαν αὐτῆς ἐν Ἑλλάδι. Καὶ ἦσαν μὲν κατὰ τὸ κείμενον τῆς συνθήκης ἅπασαι αἱ πόλεις ἴσαι πρὸ τοῦ μεγάλου βασιλέως, ἐκεῖνος δὲ μόνον ἦτο ὁ πάντων ὑπερέχων καὶ ἡ Περσία ἦτο ἡ μόνη μεγάλη δύναμις, ἧς ὁ θρόνος κατέπεμπε τοὺς ὅρους τῆς εἰρήνης. Ἀλλὰ τὴν ἐκτέλεσιν αὐτῆς ἐπέτρεψαν οἱ Πέρσαι εἰς τοὺς Σπαρτιάτας· οἱ δὲ Σπαρτιᾶται εἶχον τὸ καθῆκον νὰ ἐφορεύωσι πρὸς τοῦτον τὸν σκοπὸν τῶν ἑλληνικῶν πραγμάτων, καὶ εἰς αὐτοὺς ἦτο ἀνατεθειμένη ἡ τιμωρία παντὸς πρὸς τὴν νέαν τάξιν τῶν πραγμάτων ἀνθισταμένου. Κατὰ ταῦτα δ' ἐν ἄλλαις λέξεσιν ἠξίουν τὴν ἡγεμονίαν ἐν Ἑλλάδι ὑπὸ τὴν ἰδιότητα τῆς δοθείσης εἰς αὐτοὺς παρὰ τοῦ βασιλέως πλήρους ἐξουσίας, ἡ δὲ τοιαύτη ἐντολὴ ἀνταπεκρίνετο τελείως πρὸς τὸ ἴδιον ἑαυτῶν πρόγραμμα. Ἄλλως δ' ἐκεῖνοι ἦσαν οἱ πρὸς τὸ ἴδιον ἑαυτῶν συμφέρον συντάξαντες τοὺς ὅρους τῆς δοθείσης εἰς αὐτοὺς πλήρους ἐξουσίας καὶ κατορθώσαντες μόνον νὰ ἐπιβληθῇ ἡ βασιλικὴ σφραγὶς εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς φιλοδεσποτείας αὐτῶν. Ἀνέλαβον δὲ ἀπέναντι τοῦ μεγάλου βασιλέως τὴν ὑποχρέωσιν νὰ ἐκτελέσωσιν ἐκεῖνα ἅτιν' ἀνέκαθεν εἶχον ἐπιδιώξει, τὴν παρακώλυσιν πάσης ἄλλης ἡγεμονίας ἐν Ἑλλάδι καὶ τὸν χωρισμὸν τῆς Ἑλλάδος εἰς πόλεις μικρὰς, ἀδυνάτους καὶ ἀνυπερασπίστους [1].

Τὰ κατὰ τὴν Σπάρτην εἶχον νῦν ὡς ἄριστα. Ὑπῆρχον ἀνέκαθεν οἱ λακωνίζοντες ἐν ἁπάσαις ταῖς πόλεσι, καὶ ἡ Σπάρτη ἐξηκολούθει ἀκόμη θεωρουμένη παρὰ τῶν πλείστων Ἑλλήνων ἡ πόλις ἡ κεκλημένη νὰ ἡγῆται τῶν ἐθνικῶν πραγμάτων. Αὐτὸς ὁ Λυσίας ἔλεγε τὸ ἔτος τὸ προηγηθὲν τῆς εἰρήνης, ὅτι οἱ Λακε-

[1] Περὶ τῆς ἀνταλκιδείου εἰρήνης ὡς ἐπακολουθήματος τῆς πολιτικῆς ἐνεργείας τῆς Σπάρτης ἴδε Herbst ἐν τοῖς Neue Jahrbücher für Philologie Τόμ. LXXVII σ. 704.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

δαιμόνιοι εἶνε ἡγεμόνες τῶν Ἑλλήνων οὐκ ἀδίκως διά τε τὴν ἔμφυτον ἀρετὴν καὶ τὴν πολεμικὴν αὐτῶν τέχνην καὶ ὅτι μόνοι οἰκοῦσιν ἐν χώρᾳ οὐδέποτε πορθηθείσῃ καὶ ἀτειχίστῳ καὶ στερούμενοι στάσεων, ἀνίκητοι καὶ ἔχοντες πάντοτε τὸ αὐτὸ πολίτευμα [1]. Ἡ Σπάρτη εἶχεν ἐξέλθει νικήτρια ἐξ ἁπάντων τῶν κινδύνων, ἅπασαι δ' αἱ κατὰ τῆς Σπάρτης συμμαχίαι οὐδὲν εἶχον κατορθώσει. Οὐδεὶς πολέμιος ἐστρατεύετο πλέον κατ' αὐτῆς, οὐδαμοῦ ὑπῆρχε δραστηρία πολιτεία, ὁ πόθος τῆς εἰρήνης ἦτο καθολικός. Καὶ ἀπήρεσκε μὲν εἰς πολλοὺς ὁ νέος τύπος τῆς ἡγεμονίας, ἀλλὰ τὸ αἴσθημα τῆς ἐθνικῆς φιλοτιμίας εἶχεν ἀπαμβλυνθῇ τὰ μέγιστα παρὰ τῷ μεγάλῳ πλήθει, ὡς ἐκ τούτου δὲ δὲν διεκινδυνεύετο τὸ ἡγεμονικὸν ἀξίωμα τῆς Σπάρτης. Καὶ αἱ ἄλλαι δὲ πόλεις εἶχον ταπεινωθῇ πρὸ τοῦ μεγάλου βασιλέως, ἡ δὲ Σπάρτη κυρίως εἰπεῖν οὐδὲν ἄλλο ἔπραξεν ἢ νὰ ἐπωφεληθῇ ἐπιτηδειότερον τῶν λοιπῶν Ἑλλήνων τὰς σχέσεις πρὸς τὸν μέγαν βασιλέα καὶ ἐξασφαλίσῃ τὴν ὑποστήριξιν αὐτοῦ.

Διὰ συνετῆς χρήσεως τῆς εἰρήνης ἡ Σπάρτη ἠδύνατο νὰ κατορθώσῃ τὰ πάντα καὶ ἐθίσῃ κατὰ μικρὸν τὰς πόλεις εἰς εἰρηνικὴν καθυπόταξιν. Ἀλλ' οἱ Σπαρτιᾶται δὲν ἀπέβλεπον εἰς τοῦτο. Ἡ φιλοδοξία αὐτῶν δὲν ἐκορέσθη, ἀλλ' ὑπεδαυλίσθη ἐκ νέου· δὲν εὑρίσκοντο ἐν τῷ πέρατι, ἀλλ' ἐν τῇ ἀρχῇ τῶν σχεδίων αὐτῶν. Δεκαεννέα ἔτη μετὰ τὴν παρὰ τοὺς Αἰγὸς ποταμοὺς μάχην εἶδον τὸ δεύτερον ἀφοπλισθέντας τοὺς πολεμίους τῆς Σπάρτης, καὶ οὐδὲν ἤθελον ἄλλο τώρα ἢ τὸ νὰ ἐκτελέσωσι τὸ τότε ἀρξάμενον ἔργον μετὰ μεγαλειτέρας συνέσεως καὶ καλλιτέρας ἐπιτυχίας. Τὴν μὲν Περσίαν ἤθελον νὰ ἔχωσιν ἁπλῶς ἐγγύησιν ὑπὲρ τῆς ἰδίας κυριαρχίας, ἡ δὲ εἰς τὰς πόλεις ἐπαγγελθεῖσα αὐτονομία ἔμελλε νὰ ὑπάρξῃ παγὶς πρὸς κατάλυσιν τῆς ἐλευθερίας

[1] ***Λυσίου*** [Ὀλυμπιακὸς] 7· ἡγεμόνες ὄντες τῶν Ἑλλήνων οὐκ ἀδίκως καὶ διὰ τὴν ἔμφυτον ἀρετὴν καὶ διὰ τὴν τῶν πρὸς τὸν πόλεμον ἐπιστήμην, μόνοι δὲ οἰκοῦντες ἀπόρθητοι καὶ ἀτείχιστοι καὶ ἀστασίαστοι καὶ ἀήττητοι καὶ τρόποις ἀεὶ τοῖς αὐτοῖς χρώμενοι].

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

αὐτῶν. Τέλος τὰ πάντα ἦσαν ψευδῆ ἐν ταύτῃ τῇ εἰρήνῃ. Καὶ κηρύσσεται μὲν ἡ ἀνεξαρτησία τῶν ἑλληνίδων πόλεων, ἀλλὰ σκοπεῖται ἡ ὑποδούλωσις αὐτῶν. Καὶ προέρχονται μὲν ἐκ τῆς Περσίας οἱ ὅροι οἱ ἐπινοηθέντες ὑπὸ τῶν Σπαρτιατῶν, ὑπαγορεύει δὲ τὴν εἰρήνην ὡς ἐπικυρίαρχος τῆς Ἑλλάδος ὁ μέγας βασιλεὺς, καὶ ὅμως οὗτος εἶνε εἴπερ ποτὲ ἀδύνατος καὶ ἀνίκανος νὰ προστατεύσῃ τὴν ἰδίαν ἑαυτοῦ χώραν ἀπὸ τῆς ἐπιδρομῆς ἑλληνικῶν στιφῶν.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Ε'.

ΤΑ ΕΠΑΚΟΛΟΥΘΑ ΤΗΣ ΑΝΤΑΛΚΙΔΕΙΟΥ ΕΙΡΗΝΗΣ.

Τὰ πρῶτα μετὰ τὴν ἀποδοχὴν τῆς ἐπ' Ἀνταλκίδου εἰρήνης ὀκτὼ ἔτη τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας εἶνε ἁπλῶς ἱστορία τῆς ἐνεργείας τῶν Λακεδαιμονίων. Ἅπασαι δ' αἱ ἄλλαι πόλεις ἔχουσι παραλυθῆ, καὶ μόνη δρᾷ ἡ Σπάρτη, ἐκτελοῦσα πρὸς τὸ συμφέρον ἑαυτῆς τὴν εἰρήνην, ἀνορθοῦσα καὶ πάλιν τὴν παντοδυναμίαν αὐτῆς καὶ ἐπιδιώκουσα τὴν ἀλλεπάλληλον ἐκνίκησιν τῶν πόλεων ἐκείνων ὅσαι διατηροῦσιν ἀκόμη ποιάν τινὰ δύναμιν ἀντιστάσεως.

Ἀλλ' εἶνε ἀληθὲς ὅτι ἐν αὐτῇ τῇ Σπάρτῃ δὲν ἦσαν πάντες σύμφωνοι. Εὑρίσκετο καὶ παρὰ τοῖς Σπαρτιάταις φατρία ἀνδρῶν σωφρόνων ἀντιστρατευομένων πρὸς τὴν κατάχρησιν τῆς εἰρήνης καὶ τὴν πρὸς ὥραν ὑπερίσχυσιν, οἵτινες διὰ λόγους ἠθικοὺς καὶ ἐκ πολιτικῆς συνέσεως ἀπῄτουν εὐλάβειαν πρὸς τὰ δικαιώματα τῶν ἑλληνίδων πόλεων καὶ προέβλεπον, ὅτι νέα βιαία ἐνέργεια ἔμελλε νὰ παρασκευάσῃ εἰς τὴν πόλιν νέους κινδύνους. Τῶν ἀρχῶν δὲ τούτων κύριος ὑπέρμαχος ἦτο ὁ Ἀγησίπολις, ὅστις ἠκολούθει τὸ περὶ τῆς πρὸς τοὺς Ἕλληνας πολιτείας πρόγραμμα τοῦ πατρὸς Παυσανίου [1]. Μετὰ μετριοφροσύνης καὶ μετὰ τῆς ὀφειλομένης τιμῆς προσηνέχθη ὁ νεαρὸς βασιλεὺς πρὸς τὸν συμβασιλέα, ὅστις

[1] Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Δ' σ. 58.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἐπεδίωξε νὰ προσελκύσῃ αὐτὸν δι' οἰκειότητος ἑταίρου. Ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ ὁ Ἀγησίλαος ἔλαβε στάσιν ὅλως διάφορον. Καὶ ἐνεφορεῖτο μὲν ἐθνικοῦ φρονήματος μεγαθύμου καὶ ζωηροῦ, ἐμπρέποντος εἰς ἀπόγονον τοῦ Λεωνίδου καὶ τῶν εὐγενεστάτων ἀνδρῶν τοῦ οἴκου τῶν Ἀγιαδῶν, εἶχε δὲ ὀρθὴν κρίσιν καὶ λεπτὴν αἴσθησιν περὶ τῆς ἀληθοῦς τιμῆς τῆς ἰδίας πατρίδος. Ἠδυνάτει νὰ αἰσθανθῇ ἑαυτὸν ἁπλῶς Σπαρτιάτην ἀντιμέτωπον τῶν λοιπῶν ἑλληνίδων πόλεων, καὶ ἐθεώρει σωτήριον μόνον πρόγραμμα πανελλήνιον, οἷον τὸ τοῦ Βρασίδου καὶ Καλλικρατίδου· ἡγεῖτο δὲ τῆς φατρίας τῆς ἐμμενούσης εἰς τοὺς δεσμοὺς καὶ τὰ καθήκοντα τὰ ἐπιβαλλόμενα ὑπὸ τῆς συμμαχίας[1], καὶ ἦτο κατὰ ταῦτα ἀντίπαλος τοῦ Ἀγησιλάου ὄχι ἐκ ζηλοτυπίας, ἐχούσης ἀφορμὴν τὸ γένος αὐτοῦ, οὐδ' ἐκ φιλαυτίας, ἀλλ' ἐξ εὐλόγου πεποιθήσεως. Καὶ ἀπεδοκίμαζε μὲν κατ' ἀρχὴν τὴν συνθήκην ἐκείνην, δι' ἧς οἱ Σπαρτιᾶται εἶχον ταχθῇ ὑπὸ τὸν ἐθνικὸν ἐχθρόν, ὅπως δεσπόσωσιν ὁμοφύλων· ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ συνθήκη αὕτη εἶχεν ἤδη ὁπωσδήποτε ὁμολογηθῇ, ἔπρεπε κατὰ τὴν γνώμην αὐτοῦ νὰ χρησιμεύσῃ τοὐλάχιστον πρὸς προστασίαν ἐναντίον πάσης ἐπικινδύνου ἀναπτύξεως τῆς δυνάμεως τῶν Ἀθηναίων ἢ τῶν Βοιωτῶν, ἀλλ' ὄχι καὶ ὡς πρόσχημα ἀδίκου φιλοδοξίας.

Ὁ δὲ Ἀγησίλαος ἀπ' ἐναντίας εἶχεν ἤδη ἀπὸ μακροῦ ἀποβάλει τὸ παρ' αὐτοῦ ἐπί τινα χρόνον περιβληθὲν προσωπεῖον Ἕλληνος στρατηλάτου καὶ βασιλέως, τὰ δὲ τελευταῖα ἔτη τοῦ πολέμου εἶχεν ἀποβῇ ὀπαδὸς τοῦ μικροθυμοτάτου λακωνισμοῦ, καὶ οὐδεμίαν ἄλλην εἶχε σκέψιν πλὴν τῆς ἐν τοιούτῳ πνεύματι καθομολογήσεως τῆς εἰρήνης. Διαρκῆ δὲ καθησύχασιν τῆς Ἑλλάδος ἐθεώρει δυνατὴν τότε μόνον, ὅταν πᾶσα ἐξέγερσις ἐναντίον τῆς Σπάρτης ἤθελεν ἀποπνιχθῇ ἐν σπέρματι. Καὶ οὗτος δὲ ὁ σκοπὸς δὲν ἐπεδιώχθη κἂν τιμίως καὶ φανερῶς μετ' αὐστηρότητος ἀφατριάστου, ὡς ἥρμοζεν εἰς πόλιν ἔχουσαν συνείδησιν τῆς πρὸς τὸ ἄρχειν ἐντολῆς αὐτῆς, ἀλλὰ κατὰ τρόπον μικροπρεπῆ ἐπεζήτουν

[1] *Πολυβίου* IX, 23· συμμαχικὴ αἵρεσις.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

νὰ ἐκδικηθῶσι δι' ὕβρεις ἃς εἶχον ὑποστῆ καὶ νὰ τιμωρῶσι πόλεις ἀόπλους διὰ τὴν προτέραν αὐτῶν διαγωγήν.

Τοιαύτη δ' ἀκριβῶς ἐνέργεια ἦτο ἡ προσιδιάζουσα εἰς τὸν Ἀγησίλαον. Δὲν εἶχετο ἐν τοῖς πρώτοις τῆς τιμῆς τῆς πατρίδος, οὐδὲ κἂν τῆς τῆς γενετείρας, ἀλλὰ τῆς ἰδίας ἑαυτοῦ. Ἐγωιστικὴ κενοφροσύνη, οἵα πολλάκις παρουσιάζεται ἐν μεγάλῳ βαθμῷ ὡς ἰδιάζων χαρακτὴρ τῶν ἀναπήρων τὸ σῶμα, ἦτο τὸ ἐλατήριον τοῦ προγράμματος αὐτοῦ· μετὰ δὲ τὸ ναυάγιον τῶν μεγάλων αὐτοῦ σχεδίων οὐδεμίαν εἶχεν ἄλλην φιλοδοξίαν πλὴν τοῦ νὰ καταστήσῃ τὴν δύναμιν αὐτοῦ αἰσθητὴν εἰς ἐκείνους οἵτινες εἶχον προσενεχθῆ πρὸς αὐτὸν μετὰ περιφρονήσεως. Ἀπὸ τῶν συμβάντων ἐν Αὐλίδι [1] μέχρι τῶν ἐν Ἀρκαδίᾳ, ἔνθα ἠναγκάσθη νὰ διαδράσῃ νύκτωρ, ὅπως ὑπεκφύγῃ τοὺς σαρκασμοὺς τῶν Μαντινέων [2], οὐδὲν εἶχε λησμονήσει σκῶμμα, οὐδεμίαν προσβολήν, καὶ μετ' ἐμπαθείας ἀγρίας ἐπεζήτει εὐκαιρίαν ἐκδικήσεως.

Κατὰ ταῦτα ὁ ἀρχαῖος ἀνταγωνισμὸς μεταξὺ τῶν δύο βασιλευόντων οἴκων παρουσιάζεται καὶ πάλιν ἐν ὅλῃ αὐτοῦ τῇ ἐντάσει [3], ἀλλ' ὁ Ἀγησίλαος ὑπῆρξεν ἀναντιρρήτως ὁ κρατῶν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς. Καὶ δὴ ὑπερεῖχε μὲν μεγάλως ὡς πρὸς τὴν πεῖραν καὶ τὴν ἀπὸ τῶν ὅπλων δόξαν, κατώρθονε δὲ δεξιῶς νὰ συντηρῇ τὴν εὔνοιαν τοῦ δήμου, ἐξηκολούθει πάντοτε μετὰ μεγάλης ἐπιτηδειότητος ὑποκρινόμενος τὸν ὑπέρμαχον τοῦ γνησίου σπαρτιατικοῦ χαρακτῆρος καὶ ἐπετήδευε τὸν μετὰ πανούργου συγκαταβάσεως προσεταιρισμὸν τῶν τελῶν. Ἐν ᾧ δὲ συνήθως οἱ βασιλεῖς ἀπέδιδον μεγίστην ἀξίαν εἰς τὴν τήρησιν τῶν τιμητικῶν αὐτῶν δικαιω-

[1] Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Δ' σ. 251.

[2] Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Δ' σ. 300.

[3] Ἴδε **Ξενοφῶντος** Ἑλλην. V, 3, 20. **Διοδώρου Σικελιώτου** XV, 19. **Πλούταρχον** ἐν Βίῳ Ἀγησιλάου 20. Ὁ Ἀγησίπολις ὁ ἐκ τοῦ οἴκου τῶν Εὐρυσθενιδῶν καταγόμενος καὶ ὑπερήφανος ἐπὶ τοῖς εἰκοσιπέντε ἀπὸ τοῦ Ἡρακλέους προγόνοις εἶνε ὁ ὑπονοούμενος παρὰ τοῦ **Πλάτωνος** ἐν τῷ Θεαιτήτῳ. Ἴδε Zeller ἐν τοῖς Sitzungsberichte der Preussischen Akademie 1886 σ. 646, ὅστις ἀποδέχεται, ὅτι ὁ διάλογος οὗτος ἐγράφη καὶ ἐξεδόθη ἀμέσως μετὰ τὴν εἰς τὴν Ἀργολίδα στρατείαν τοῦ Ἀγησιπόλιδος τῷ 391 π. Χ. (Ἴδε § 184).

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

μάτων καὶ τὴν κατ' οὐδὲν ἀπαλλοτρίωσιν τῆς κληρονομικῆς αὐτῶν ἀξιοπρεπείας, ὁ Ἀγησίλαος οὐδαμῶς ὤκνει νἀναγνωρίζῃ τοὺς ἐφόρους ὡς ἀνωτέραν ἀρχὴν, πρὸς ἣν ἐπεβάλλετο εἰς αὐτὸν τελεία ὑπακοή· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ κατὰ τύπους ἀπέβαλε τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς βασιλείας, ὑπεξανιστάμενος τοῦ βασιλικοῦ θώκου κατὰ τὴν διάβασιν τῶν ἐφόρων [1]. Ἐθεράπευε δ' αὐτοὺς κατὰ πάντα τρόπον, ὅπως δι' αὐτῶν διευθύνῃ τὰ κοινά. Συνετέλεσαν δὲ εἰκότως εἰς ἐπιδίωξιν τοῦ προγράμματος αὐτοῦ καὶ αἱ κλίσεις τῶν Λακεδαιμονίων, οἵτινες ἐπεζήτουν ἔριδας πρὸς τὰς μικρὰς πόλεις καὶ ἤθελον νὰ ἐπιδεικνύωνται ἐν τῇ ξένῃ ὡς κύριοι χάριν ἀποκτήσεως λαφύρων καὶ χρημάτων. Ἄλλως δὲ τὰ ἐχθρικὰ αἰσθήματα, ὧν ἐνεφορεῖτο ὁ Ἀγησίλαος, ἦσαν διαδεδομένα καὶ παρὰ πᾶσιν ἐκείνοις ὅσοι εἶχον συστρατεύσει μετ' αὐτοῦ. Ὑπεστήριξε δὲ αὐτὸν καὶ ἡ δύναμις τοῦ φιλοδόξου ἀδελφοῦ [2]· οὕτω δὲ δὲν εἶνε ἄπορον πῶς τὸ εἰρηνικὸν καὶ δίκαιον πρόγραμμα τοῦ Ἀγησιπόλιδος εὗρεν ὀλίγους ὀπαδοὺς καὶ πῶς ὁ ἀντίπαλος αὐτοῦ ὑπῆρξεν ὁ ἐν τοῖς κυρίοις καθορίζων τὴν διαγωγὴν τῆς Σπάρτης.

Ἄλλως δὲ ἡ Σπάρτη δὲν ἐπέδειξεν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τὰς προθέσεις αὐτῆς, ἀλλὰ τὸ πρῶτον ἠρκέσθη εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τῶν σκοπουμένων ἐναντίον τοῦ Ἄργους καὶ τῶν Θηβῶν, ἔπειτα δὲ ἀνέμεινε τὴν αἴσθησιν ἣν ἔμελλε νὰ ἐμποιήσῃ ἡ εἰρήνη εἰς τὰς περιοίκους χώρας.

Οἱ χρόνοι ἀπεριορίστου καθυποτάξεως εἰς τὰς θελήσεις τῆς Σπάρτης εἶχον παρέλθει καὶ ἐν Πελοποννήσῳ ἀπὸ μακροῦ. Οἱ σύμμαχοι ἐθεώρουν ὕβριν τὴν ἄνευ τῆς συμμετοχῆς αὐτῶν καθομολόγησιν εἰρήνης ἐχούσης καθολικὴν τὴν σημασίαν, οἱ δὲ τολμηρότεροι αὐτῶν δὲν εἶχον διάθεσιν νὰ ἐπιτρέψωσιν ἄνευ ἀντιστάσεως τὴν παρ' ἄλλων διάταξιν τῶν ἰδίων πραγμάτων. Ἄλλως δὲ αὐτὴ ἐκείνη ἡ αὐτονομία ἡ ἀποδοθεῖσα εἰς τοὺς Κορινθίους καὶ Ὀρχομενίους καὶ Πλαταιεῖς χάριν τοῦ συμφέροντος τῆς Σπάρ-

[1] *Πλούταρχος* ἐν Βίῳ Ἀγησιλάου 4. Πρβλ. Manso Sparta Τόμ. Γ', 1 σ. 215.
[2] Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Δ' σ. 296.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροια

της ἠδύνατο νἀπαιτηθῇ παρ' ἄλλων πόλεων ἐπὶ ζημίᾳ τῶν Σπαρτιατῶν. Οὐδεμία δὲ ὑπάρχει ἀμφιβολία, ὅτι καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Πελοποννήσῳ ἠκούσθησαν τοιαῦται ἀξιώσεις κατ' ἀναφορὰν πρὸς τὴν συνθήκην, καὶ ἀπητήθη παρὰ τῶν οὕτω διαμαρτυρομένων ἡ τελεία αὐτονομία τῶν ἰδίων πόλεων.

Καὶ ὁ μὲν Ξενοφῶν οὐδεμίαν ποιεῖται μνείαν τῆς ἐξεγέρσεως ταύτης τῶν ἐλευθεροφρόνων, ἐπειδὴ ὡς ἔνθερμος θιασώτης τοῦ Ἀγησιλάου ἔχει καθ' ὅλου τὴν συνήθειαν νἀποσιωπᾷ πᾶν τὸ εἰς αὐτὸν δυσάρεστον. Ἀλλ' ὑπὸ πηγῆς ἀξιοπίστου μαρτυρεῖται, ὅτι πράγματι διάφοροι πόλεις ἐπελήφθησαν σοβαρῶς τῆς ἀνακτήσεως τῆς ἰδίας αὐτονομίας καὶ ἐπωφελήθησαν τὸ ἐπηγγελμένον εἰς αὐτὰς δικαίωμα τοῦ κατὰ τοὺς ἰδίους νόμους διοικεῖν τὰ ἑαυτῶν πράγματα, ὅπως ἀπαιτήσωσιν εὐθύνας παρὰ τῶν μέχρις ἐκείνου τοῦ χρόνου διοικησάντων παρ' ἑαυτοῖς τὰ κοινὰ ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τῶν Λακεδαιμονίων[1]. Ἤρξαντο δὲ αὐστηραὶ ἀνακρίσεις, οἱ δὲ ἡγέται τῶν λακωνιζόντων ἀπηλλάγησαν διὰ τῆς φυγῆς τῆς παρὰ τοῦ δήμου καταδίκης καὶ ἐζήτησαν ἄσυλον ἐν Σπάρτῃ.

Ἀλλ' αἱ κατὰ μέρος ἐξεγέρσεις αὗται ἐνίων πόλεων δὲν ἠδύναντο νὰ ἔχωσι μόνιμον ἐπιτυχίαν· οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι κατώρθωσαν νὰ καταγάγωσιν ἄνευ μεγάλου κόπου εἰς τὰς πατρίδας τοὺς λακωνίζοντας καὶ πείσωσι διὰ τῆς βίας τῶν ὅπλων τὰς συμμαχίδας, ὅτι εἶχον παρανοήσει τὸν περὶ τῆς αὐτονομίας ὅρον τῆς συνθήκης. Ἀλλ' ἐπωφελήθησαν τὰς στάσεις ἐκείνας ὡς εὔκαιρον πρόσχημα πρὸς ἐπιτήρησιν τῶν κατὰ τὴν Πελοπόννησον ἐν τῷ μέλλοντι μετὰ μεγαλειτέρας αὐστηρότητος· ὡς δὲ ἄλλοτέ ποτε μετὰ τὴν ἐκνίκησιν τῶν Μεσσηνίων οἱ μετ' αὐτῶν τασσόμενοι κατεδιώχθησαν καθ' ἅπασαν τὴν Πελοπόννησον, οὕτω τώρα καὶ οἱ ἀργολίζοντες. Καὶ ταῦτα διότι ἐκ τοῦ Ἄργους εἶχε προέλ-

[1] ***Διοδώρου Σικελιώτου*** XV, 5· ἀπολαβοῦσαι τὰς αὐτονομίας λόγον ἀπῄτουν παρὰ τῶν ἐπιστατηκότων ἐπὶ τῆς Λακεδαιμονίων ἡγεμονίας. Λέγεται τοῦτο περὶ τῶν πελοποννησιακῶν πόλεων ὡς ἄμεσον ἐπακολούθημα τῆς συνθήκης περὶ τῆς εἰρήνης.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

θει ἡ τολμηροτάτη ἐπίθεσις ἐναντίον τῆς ἡγεμονίας τῶν Λακεδαιμονίων. Τὸ Ἄργος οὐ μόνον εἶχεν ὁμολογήσει καὶ πάλιν χωριστὴν συμμαχίαν, ἀλλὰ καὶ εἶχε προβῆ εἰς τὴν ἀπόπειραν τῆς ἐν τῷ βορρᾷ τῆς χερσονήσου συγκροτήσεως μεγαλειτέρας καὶ ἰσχυροτέρας πολιτείας διὰ τῆς ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνενώσεως τῶν ἀποστασῶν συμμαχίδων. Ἀλλ' ἡ ἐπιβουλὴ αὕτη εἶχεν ὑπάρξει ἡ κινδυνωδεστάτη τῶν ποτὲ γενομένων ἐναντίον τῆς Σπάρτης. Διὰ ταῦτα δὲ τὰ σπαρτιατικὰ ὅπλα ὤφειλον ἀναγκαίως νὰ στραφῶσι τὸ πρῶτον ἐναντίον τῶν πόλεων τῶν ἀμέσως ἢ ἐμμέσως συμμεθεξασῶν τῆς ἀποπείρας ἐκείνης καὶ συντηρουσῶν ἀκόμη ἀργολίζοντας ἐντὸς τῶν ἰδίων τειχῶν. Ὑπὸ τοιαύτην δ' ἔποψιν κινδυνωδεστάτη ἁπασῶν τῶν πόλεων ἦτο ἡ Μαντίνεια.

Ἡ Μαντίνεια ἦτο ἡ μόνη πόλις τῆς Ἀρκαδίας ἡ τολμήσασα νὰ ἐπιδιώξῃ ἴδιον πρόγραμμα. Τὸ πρῶτον μετὰ τοὺς περσικοὺς πολέμους εἶχε συνοικισθῆ ὁ δῆμος ἐκ πέντε κωμῶν εἰς πόλιν τετειχισμένην, καὶ δὴ κατὰ παρακίνησιν τῶν Ἀργείων, οἵτινες ἤδη ἀπὸ τῶν χρόνων ἐκείνων ἠγωνίζοντο πρὸς ἀποτέλεσιν συμμαχίας ἐν τῇ γειτονίᾳ τοῦ Ἄργους. Οἱ δὲ Μαντινεῖς ἐπεδίωξαν τὴν διὰ κατακτήσεων ἐπέκτασιν τῆς ἀρχῆς τῆς πόλεως, μετὰ δὲ τὴν Νικίειον εἰρήνην εἶχον ἀντεπεξέλθει φανερῶς ἐναντίον τῶν Σπαρτιατῶν [1]. Μετὰ δὲ τὴν ἀτυχῆ ἔκβασιν τοῦ πολέμου τοῦ ἐπιχειρηθέντος ὑπὸ τῆς πρώτης χωριστῆς συμμαχίας οἱ Μαντινεῖς ὑπετάχθησαν μὲν καὶ πάλιν εἰς τοὺς Σπαρτιάτας, ἀλλ' ἐξηκολούθησαν ἔχοντες δημοκρατικὸν πολίτευμα καὶ τρέφοντες τὴν ἀρχαίαν πρὸς τὴν Σπάρτην ἀντιπάθειαν, οὐδ' ἀπέκρυψαν τὴν χαρὰν αὐτῶν ἐπὶ τῇ νίκῃ τοῦ Ἰφικράτους. Ἂν δὲ ἡ πόλις δὲν ἐδεσμεύετο ὑπὸ τριακονταετῶν πρὸς τὴν Σπάρτην σπονδῶν, ὁμολογηθεισῶν μετὰ τὴν μάχην τοῦ 418 π. Χ. [2], οἱ Μαντινεῖς ἤθελον ἀναμφιλέκτως ἐπωφεληθῆ τὴν εὐκαιρίαν τοῦ τελευταίου πολέμου, ὅπως ἀναλάβωσι τὸ ἀρχαῖον αὐτῶν πρόγραμμα. Οὐδεμία δὲ ὑπάρχει

[1] [Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Γ' σ. 350].
[2] [Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Γ' σ. 380].

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἀμφιβολία, ὅτι οἱ Ἀργεῖοι προσεδόκων τὴν προσχώρησιν τῆς ἀνδρείας καὶ φιλοπολέμου Μαντινείας· ὁ δὲ κορινθιακὸς πόλεμος θὰ ἠδύνατο πάντως νὰ ποθῇ κινδυνωδέστατος εἰς τὴν Σπάρτην, ἂν αἱ τρεῖς συνεχόμεναι χῶραι τῶν Ἀργείων, Μαντινέων καὶ Κορινθίων ἤθελον συναποτελέσει μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἐχθρικὴν πρὸς τὴν Σπάρτην πολιτείαν. Ταῦτα δὲ πάντα ἦσαν λόγοι ἱκανοί, ὅπως οἱ Σπαρτιᾶται μισῶσι τὴν Μαντίνειαν εἴπερ τινὰ καὶ ἄλλην τῶν ἐν τῇ Πελοποννήσῳ πόλεων καὶ ἐπιδιώξωσι πρώτης αὐτῆς τὴν τιμωρίαν.

Κατήρξαντο δὲ τοῦ ἔργου τὸ δεύτερον ἔτος μετὰ τὴν εἰρήνην [1]. Αἱ τριακονταετεῖς σπονδαὶ εἶχον λήξει· τώρα δὲ δὲν ἤθελον νέας συνθήκας, ἀλλὰ τελείαν καθυπόταξιν τῆς πόλεως ἐκείνης ἥτις ὡς ἑστία τῆς δημοκρατίας ἐτάρασσε τὴν εὐτυχῆ εἰρήνην καὶ τὴν ποθητὴν ὑποτέλειαν τῶν ἀρκαδικῶν πόλεων Ἡ ἀνωμαλία ἐκείνη ὤφειλε νὰ ἐκλίπῃ, ὡς εἰκός. καὶ διὰ ταῦτα οἱ Λακεδαιμόνιοι οὐδένα ἐπέδειξαν δισταγμόν. Οἱ πρέσβεις τῆς Σπάρτης μετεβίβασαν πλείστας ὅσας κατηγορίας, ἰσχυριζόμενοι, ὅτι οἱ Μαντινεῖς εἶχον ἀρνηθῇ νὰ συστρατεύσωσι μετὰ τῶν Σπαρτιατῶν ἐπὶ προφάσεσιν ἀναξίαις λόγου, ὅτι εἶχον ἀποδειχθῇ φθονοῦντες μὲν αὐτοὺς εὐτυχοῦντας, χαιρεκακοῦντες δ' ἐπὶ πάσῃ αὐτῶν συμφορᾷ, τοῦθ' ὅπερ ἀνεφέρετο εἰς [τὰ κατὰ τὴν ἧτταν τῆς ἐν Λεχαίῳ μόρας καὶ] τὴν διὰ τῆς Ἀρκαδίας διάβασιν τοῦ Ἀγησιλάου, καὶ ὅτι εἶχον ὑποστηρίξει τοὺς Ἀργείους δι' ἀποστολῆς σίτου.

[1] Ὁ ***Διόδωρος Σικελιώτης*** ὁρίζει τὴν ἔναρξιν τοῦ πρὸς τὴν Μαντίνειαν πολέμου τῶν Λακεδαιμονίων τῷ 386-385 π. Χ. (Ὀλυμπ. 98, 3) καὶ τὴν συνέχειαν αὐτοῦ τῷ 385-384 π. Χ. (Ὀλυμπ. 98, 4). Πρβλ. καὶ XV, 5· Λακεδαιμόνιοι οὐδὲ δύο ἔτη φυλάξαντες τὰς κοινὰς σπονδάς. Ἀλλ' ὁ ***Ξενοφῶν*** (Ἑλλην. V, 2, 2) λέγει ἀπ' ἐναντίας· ἐλέγοντο δὲ καὶ αἱ σπονδαὶ ἐξεληλυθέναι τοῖς Μαντινεῦσι τούτῳ τῷ ἔτει αἱ μετὰ τὴν ἐν Μαντινείᾳ μάχην τριακονταετεῖς γενόμεναι. Κατὰ δὲ τὸν ***Θουκυδίδην*** (V, 81) αἱ σπονδαὶ αὗται ὡμολογήθησαν ἤδη τῷ 418 π. Χ. Κατὰ ταῦτα δὲ ἡ πρέπει παρὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ ***Ξενοφῶντος*** νὰ ποδεχθῶμεν διετὲς διάστημα χρόνου μεσάσαντος μεταξὺ τῆς λήξεως τῶν σπονδῶν καὶ τῆς ἐνάρξεως τοῦ πολέμου ἢ παρὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ ***Θουκυδίδου*** νὰ καταβιβάσωμεν τὸν χρόνον τῆς συνομολογήσεως τῶν σπονδῶν ἔτη τινὰ μετὰ τὴν μάχην τοῦ 418 π. Χ. Πρβλ. Hertzberg [Das Leben des Königs Agesilaos] σ. 313 κ. ἑ.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Εἰς δὲ τὰς κατηγορίας ταύτας ἐπηκολούθησεν ἡ ἀξίωσις τῆς καθαιρέσεως τῶν τειχῶν τῆς πόλεως· ἐπειδὴ δὲ οἱ Μαντινεῖς, ὧν ἡγοῦντο ἀκόμη οἱ ἀργολίζοντες, καίπερ παρ' οὐδενὸς προσδοκῶντες βοήθειαν, ἀπέκρουσαν τὸ αἴτημα τοῦτο μετὰ θάρρους, οἱ ἔφοροι ἐκήρυξαν ἀμελλητὶ τὸν πόλεμον.

Ὁ δὲ Ἀγησίλαος ἀπέφυγε νἀναλάβῃ τὴν στρατηγίαν ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ, προφασισθεὶς τὰς πρὸς τοὺς Μαντινεῖς φιλίας σχέσεις τοῦ πατρὸς Ἀρχιδάμου [1]. Κατ' ἀλήθειαν δὲ δὲν προσεδόκα βεβαίως ἀπὸ τῆς στρατείας ταύτης μεγάλην τιμήν· οἱ μὲν σύμμαχοι ἦσαν ἀπρόθυμοι, πρὸς δὲ ἀγῶνας ἀπαιτοῦντας μακρὰς πολιορκίας δὲν εἶχεν αὐτὸς διάθεσιν καὶ δεξιότητα. Ἀλλὰ πιθανῶς ὁ κύριος λόγος τῆς ἀρνήσεως αὐτοῦ ὑπῆρξεν, ὅτι ἤθελε νὰ ἐπωφεληθῇ τὴν εὐκαιρίαν, ὅπως προσβάλῃ καὶ βλάψῃ τὸν συμβασιλέα. Καὶ πράγματι εἶνε εὐνόητον, ὅτι ὁ Ἀγησίπολις μετὰ πολλῆς ἀπροθυμίας ἀνέλαβε τὴν δοθεῖσαν εἰς αὐτὸν ἐντολήν, καὶ δὴ οὐ μόνον ἅτε ἀντικειμένην εἰς τὰς ἰδίας αὐτοῦ πολιτικὰς ἀρχάς, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸν λόγον, ὅτι τινὲς τῶν τότε ἡγουμένων τῶν Μαντινέων ἦσαν πατρικοὶ αὐτοῦ φίλοι [2]. Ἀλλ' οὐχ ἧττον δὲν ἀντετάχθη ὁ Ἀγησίπολις, καὶ διεξήγαγε τὴν στρατείαν ταχύτερον καὶ ἐπιτυχέστερον ἢ ὅ τι ἀνέμενεν ὁ πρὸς αὐτὸν δυσμενὴς συμβασιλεύς. Καὶ δὴ ἐπολιόρκησε μὲν τοὺς πολεμίους ἐν τῇ Μαντινείᾳ, ἔπειτα δ' ἐπωφελήθη μετὰ μεγάλης δεξιότητος τὴν κατασκευὴν τοῦ ἐδάφους, ὅπως ἀναγκάσῃ εἰς παράδοσιν τοὺς πολιορκουμένους ἄνευ φόνων. Πρὸς τοῦτο διέταξε τὴν κάτω τῆς Μαντινείας διὰ χώματος ἀπόφραξιν τοῦ ποταμοῦ Ὄφεως, ὅστις ἔρρεε διὰ μέσης τῆς πόλεως, τότε δὲ, τελευτῶντος τοῦ φθινοπώρου, εἶχεν ἄφθονον τὸ ὕδωρ. Οὕτω δὲ, ἐμφραχθείσης τῆς ἀπορροίας τῶν ὑδάτων, ταῦτα ὑψωθέντα κατέκλυσαν τὰς ὁδοὺς τῆς πόλεως

[1] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. V, 2, 3.

[2] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. V, 2, 3· [καὶ μάλα Παυσανίου τοῦ πατρὸς αὐτοῦ φιλικῶς ἔχοντας] πρὸς τοὺς ἐν Μαντινείᾳ τοῦ δήμου προστάτας.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροια

καὶ ἀνῆλθον εἰς ὕψος παρὰ τὰ τείχη. Ἀλλὰ ταῦτα ἦσαν κατεσκευασμένα ἐκ πλίνθων ὠμῶν· βρεχομένων δὲ τῶν κάτω δόμων, ἐρρήγνυτο τὸ τεῖχος, οὐδὲ ὑπῆρξε δυνατὴ ἡ στήριξις αὐτοῦ διὰ δοκῶν καὶ σανίδων [1]. Οὕτω δὲ ἡ Μαντίνεια ἀφωπλίσθη ἄνευ ἀγῶνος· ἀκρόπολις δὲ, εἰς ἣν ἀποχωρήσωσιν οἱ Μαντινεῖς, δὲν ὑπῆρχε, καὶ πᾶσ' ἀντίστασις ἀπέβη ἀδύνατος. Ὅτε δὲ ἤρχισαν αἱ διαπραγματεύσεις, κατώρθωσεν ὁ πατὴρ τοῦ Ἀγησιπόλιδος, ὅστις ἔζη ἐξόριστος ἐν Τεγέᾳ, νὰ ἐπιδείξῃ τὴν δύναμιν αὐτοῦ. Ἴσως δ' ἐκεῖνος ὑπῆρξεν ὁ συμβουλεύσας τὴν ἔμφραξιν τοῦ ποταμοῦ, ἐπειδὴ ἕνεκα τῆς μακροχρονίου γνώσεως τῶν κατὰ τὴν χώραν δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ εἶνε ἄγνωστον εἰς αὐτὸν, ὅτι κατὰ τοὺς πρὸς ἀλλήλους ἀγῶνας τῶν γειτόνων Τεγεατῶν καὶ Μαντινέων εἶχε γείνει ἤδη πολλάκις χρῆσις τοῦ Ὄρεως πρὸς στρατηγικοὺς σκοπούς. Ἐνδιεφέρετο δὲ εἰκότως ὑπὲρ τῆς ταχυτάτης νίκης τοῦ υἱοῦ καὶ ὑπὲρ νίκης, ἥτις νὰποβῇ ὅσον τὸ δυνατὸν ἀναίμακτος δι' ἑκατέρους τοὺς ἀντιπολεμοῦντας. Διὸ μετὰ τὴν κατάπτωσιν τῶν τειχῶν ἐνήργησε προσηκόντως παρὰ τῷ υἱῷ, καὶ κατώρθωσεν, ὥστε ἑξήκοντα πολῖται, τασσόμενοι εἰς τοὺς ἀργολίζοντας καὶ ἤδη ὑπό τε τῶν ἐντὸς τῆς Μαντινείας καὶ ἐκτὸς αὐτῆς ἐχθρῶν προωρισμένοι ὡς σφάγια, νὰ λάβωσι παρὰ τοῦ Ἀγησιπόλιδος τὴν ἄδειαν ἀσφαλοῦς ἐξόδου [2]. Παρέχων δὲ παράδειγμα εὐγενοῦς μεγαλοψυχίας ἐν τελείᾳ ἀντιθέσει πρὸς τὸ σύστημα τοῦ συμβασιλέως, παρέταξεν ὁ Ἀγησίπολις τοὺς περὶ αὐτὸν ἄνδρας ἐνόπλους ἀπὸ τῶν πυλῶν τῆς πόλεως ἐφ' ἑκάτερα τῆς εἰς τὰ ἔξω τῆς Μαντινείας ἀγούσης ὁδοῦ, ὅπως προστατεύσῃ τοὺς ἐξιόντας ἀπὸ τῆς ἐκδικήσεως τῶν ἰδίων ἑαυτῶν συμπολιτῶν. Τότε δὲ κατὰ διαταγὴν τῶν ἐφόρων διῳκίσθη ἡ πόλις, οἱ δὲ πολῖται ἠναγκάσθησαν νὰ

[1] [*Ξενοφῶντος* Ἑλλην. V,] 2, 4-5. *Διοδώρου Σικελιώτου* XV, 12. Πρβλ. Curtius Peloponnesos Τόμ. Α' σ. 239.

[2] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. [V,] 2, 4· διεπράξατο [ὁ πατὴρ παρὰ τοῦ Ἀγησιπόλιδος] ἀσφάλειαν αὐτοῖς (τοῖς ἀργολίζουσι) γενέσθαι ἀπαλλαττομένοις ἐκ τῆς πόλεως, [ἑξήκοντα οὖσι].

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

καθαιρέσωσι τοὺς ἰδίους ἑαυτῶν οἴκους καὶ διασκεδασθῶσι καὶ πάλιν εἰς τὰς ἀρχαίας κώμας [1]. Ἑκάστη δὲ αὐτῶν ἀπετέλει ἔκτοτε ἰδίαν οἴκησιν, παρεῖχε τὸ ἐπιβάλλον μέρος ἰδίας στρατιᾶς καὶ ὑπεῖκε προθύμως εἰς πᾶσαν διαταγὴν τῆς Σπάρτης. Τοιαύτη ἦτο ἡ ἐπηγγελμένη αὐτονομία τῶν ἑλληνίδων πόλεων. Καὶ ὅμως τὴν βίαν ἐκείνην καὶ τὴν πίεσιν ἐτόλμων οὐχ ἧττον νὰ παριστάνωσιν ὡς εὐεργεσίαν, ὡς ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τῶν κακῶν τοῦ ἀστικοῦ βίου, ὡς ἐπάνοδον εἰς τὴν ἀφελῆ εὐδαιμονίαν τοῦ ἀγροτικοῦ βίου. Ὁ δὲ Ξενοφῶν μαρτυρεῖ πράγματι, ὅτι οἱ Μαντινεῖς ἦλθοντο μὲν τὸ πρῶτον ἕνεκα τῆς καθαιρέσεως τῶν ἰδίων αὐτῶν ἐν τῷ ἄστει οἴκων, ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ προὐργιαίτερον σκεπτόμενοι ἀπηύλαυον μετ' εὐγνωμοσύνης τῶν ἀγαθῶν καὶ τῶν εὐκολιῶν ἃς παρεῖχεν ἡ γειτονία τῶν κτημάτων αὐτῶν καὶ ἡ μὴ διακοπτομένη ὑπὸ δημαγωγῶν ἠρεμία τοῦ ἀγροτικοῦ βίου [2]. Βεβαίως δ' ἔχαιρον οἱ ἀριστοκρατικοί, γενόμενοι καὶ πάλιν κύριοι τῶν ἀρχῶν τῆς πολιτείας, καὶ δὲν ἠμέλησαν πάντως νὰ στείλωσιν εἰς τὴν Σπάρτην φιλοφρονεστάτας ἐκθέσεις περὶ τῆς ἐπιτυχίας τοῦ διοικισμοῦ τῆς Μαντινείας.

Ἡ δ' ἐναντίον τῆς Μαντινείας ἐκστρατεία ἦτο θρίαμβος τοῦ προγράμματος τοῦ Ἀγησιλάου, καὶ ἡ Σπάρτη ἐπανῆλθεν εἰς τὴν ἀρχαίαν ἐνέργειαν τοῦ Λυσάνδρου, ἀλλὰ μετήρχετο αὐτὴν μετὰ πολὺ μείζονος ὁρμῆς καὶ ἀναιδείας. Δὲν ἐθεώρουν πλέον ἀναγκαῖον νὰ ἐπιζητῶσιν ἐν τῇ συνθήκῃ τῆς εἰρήνης ἐπίφασιν δικαιολογίας, ἐξήσκουν δὲ ἀπτόητοι βίαν καὶ αὐθαιρεσίαν, ἕως τέλος ἐπιβληθῇ ἡ ἀπεριόριστος κυριαρχία τῆς Σπάρτης· πρὸς τοῦτο δὲ

[1] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. V, 2, 7· καθῃρέθη [μὲν] τὸ τεῖχος, ᾠκίσθη δ' ἡ Μαντίνεια τετραχῇ, καθάπερ τὸ ἀρχαῖον ᾤκουν. Κατὰ δὲ *Διόδωρον τὸν Σικελιώτην* (XV, 5) καὶ τὸν *Ἔφορον* παρὰ *Στράβωνι* VIII,] σ 337 ἀπετέλουν τὴν Μαντίνειαν πέντε κῶμαι, εἰς ἃς συμπεριλαμβάνονται ὡς κώμη καὶ τὰ λείψανα αὐτῆς τῆς ἀρχαίας πόλεως. Ἴδε Curtius Peloponnesos Τόμ. Α' σ. 268.

[2] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. [V,] 2, 7· ἐπεὶ δὲ οἱ ἔχοντες τὰς οὐσίας ἐγγύτερον μὲν ᾤκουν τῶν χωρίων, ὄντων αὐτοῖς περὶ τὰς κώμας, ἀριστοκρατίᾳ δ' ἐχρῶντο, ἀπηλλαγμένοι δ' ἦσαν τῶν βαρέων δημαγωγῶν, ἥδοντο τοῖς πεπραγμένοις.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροια

ἠξίουν τὴν σύμπραξιν τῶν στρατιῶν τῶν συμμάχων, ὡς εἰ προέκειτο περὶ ἀγῶνος ἐθνικοῦ. Ἡ δὲ τοιαύτη ἐνέργεια ἦτο ἡ εὔλογος ἀκολουθία τοῦ ἐναντίον τῆς Ἤλιδος πολέμου· σκοπὸς δὲ αὐτῆς ἦτο ἡ ἄνευ ὅρων ἀναγκαστικὴ συστράτευσις τῶν συμμάχων πρὸς οἱονδήποτε πόλεμον ἀρεστὸν εἰς τὴν Σπάρτην. Οἱ Σπαρτιᾶται ἐμελέτων νὰ μεταβάλωσι τὴν στρατιὰν τῶν Πελοποννησίων εἰς στρατιὰν λακωνικήν.

Ἡ δ' ἐπιτυχία ἧς ἠξιώθη ἡ λακωνικὴ φατρία ἐν Μαντινείᾳ ὑπῆρξεν ἡ ἀφορμή, ὅπως γείνωσιν ἀμελλητὶ ὑπὸ τῆς αὐτῆς φατρίας ἀπόπειραι ὑποστηρίξεως τῆς δυνάμεως αὐτῆς καθ' ὅμοιον τρόπον καὶ ἐν ἄλλαις πόλεσι, καὶ δὴ τὸ πρῶτον ἐν Φλιοῦντι.

Ὁ Φλιοῦς, πόλις κειμένη ἐν τοῖς ἄνω τῆς κοιλάδος τοῦ Ἀσωποῦ, εἶνε τῶν ἑλληνικῶν ἐκείνων πολιτειῶν, αἵτινες, καίπερ κατέχουσαι χώραν μικράν, περιστοιχιζομένην ὑπὸ γειτόνων πολὺ ἰσχυροτέρων, κατώρθωσαν νὰ διατηρήσωσιν ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων τὴν αὐτονομίαν αὐτῶν καὶ τὸν ἰδιόρρυθμον βίον μετὰ θαυμαστῆς ζωῆς καὶ δυνάμεως. Ἐν τῇ ὡραίᾳ αὐτῶν ὀρεινῇ κοιλάδι ἔζων οἱ Φλιάσιοι, ἀπομεμακρυσμένοι ἀπὸ τῶν μεγάλων ἀγώνων τῶν ταρασσόντων τὸν ἑλληνικὸν κόσμον, ἐν εὐπορίᾳ καὶ εὐημερίᾳ. Ἀλλὰ πρὸς τούτοις ἦσαν γενναῖοι καὶ μάχιμοι, εἶχον καλὸν ἱππικόν, ἐπέδειξαν ἐν τοῖς περσικοῖς πολέμοις τὴν ἑλληνικὴν αὐτῶν φιλοπατρίαν, ἔπειτα δ' ἔμειναν πιστοὶ εἰς τὴν συμμαχίαν τῆς Σπάρτης, ἀρχόμενοι ὑπὸ γενῶν ἀπαιτούντων τὴν πρὸς τοὺς Σπαρτιάτας φιλίαν. Ἐπειδὴ δὲ ἡ πόλις, ἀπέχουσα ἀπὸ τῆς θαλάσσης, ἔζη ἐκ τῆς γεωργίας, τῆς κτηνοτροφίας καὶ τῆς ἀμπελουργίας, ἡ τοιαύτη κατάστασις πραγμάτων ἔμεινεν ἀμετάβλητος ἐπὶ μακρόν. Ἀλλὰ τέλος ἐπῆλθον καὶ ἐν Φλιοῦντι στάσεις, ἀποτελεσθείσης δὲ δημοκρατικῆς φατρίας ἐξώσθησαν οἱ πρότερον διοικοῦντες τὰ κοινά. Συνέβησαν δὲ ταῦτα καθ' ὃν χρόνον ὁ κορινθιακὸς πόλεμος ἀνεσόβησε τὴν ἡσυχίαν ἐκ τῆς ἠρεμαίας κοιλάδος τοῦ Ἀσωποῦ καὶ τὰ στίφη τοῦ Ἰφικράτους ἐδῄουν ἀπὸ τοῦ ἰσθμοῦ τὰς περικειμένας χώρας. Καὶ ἦτο μὲν ὅλως μεμονωμένος

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ὁ Φλιοῦς, ἀλλ' οἱ Φλιάσιοι εἶχοντο ἀκόμη ὑπερβαλλόντως τῶν ἀρχαίων παραδόσεων καὶ δὲν ἤθελον νὰ προσχωρήσωσιν εἰς τὴν χωριστὴν συμμαχίαν, καίπερ ἀποστάντες ἀπὸ τῆς Σπάρτης. Ἤθελον δὲ νὰ ἐξοικονομήσωσι τὰς περιστάσεις διὰ τῶν ἰδίων αὐτῶν δυνάμεων, ἀλλ' ὁ Ἰφικράτης ἐπήγαγεν εἰς αὐτοὺς μεγάλας ζημίας, καὶ τότε εὑρέθησαν ὁπωσδήποτε ἠναγκασμένοι νὰ ἐπικαλεσθῶσι τὴν προστασίαν τῆς Σπάρτης καὶ ἀποδεχθῶσιν ἐν τῇ πόλει σπαρτιατικὴν φρουράν. Οἱ δὲ Σπαρτιᾶται ἐπέδειξαν σύνεσιν καὶ μετριοπάθειαν, οὐδ' ἀπήτησαν, καθ' ἃ ἐφοβοῦντο οἱ Φλιάσιοι, τὴν κάθοδον τῶν φυγάδων, οἵτινες, διαψευσθεισῶν τῶν ἐλπίδων αὐτῶν, ἠναγκάσθησαν νἀναμένωσιν ἄλλην εὐκαιρίαν [1].

Μετὰ δὲ τὴν ἅλωσιν τῆς Μαντινείας ἀνεθάρρησαν οἱ φυγάδες. Ἰδόντες δέ, ὅτι ἡ Σπάρτη ἐπεσκόπει νῦν μετὰ μεγάλης αὐστηρότητος τὴν παρ' ἑκάστων τῶν συμμάχων ἐπιδειχθεῖσαν εἰς τὴν συμμαχίαν πίστιν καὶ πρὸς αὐτὴν εὐλάβειαν, κατέδωκαν καὶ τὴν ἰδίαν ἑαυτῶν πατρίδα ὡς πόλιν ἀποστᾶσαν, τῷ 384 π. Χ. (Ὀλυμπ. 99, 1). Ἰσχυρίσθησαν δὲ, ὅτι ἐφ' ὅσον ἦρχον αὐτοὶ ἐν Φλιοῦντι, ἡ πόλις εἶχεν ὑπάρξει τῶν πιστοτάτων, ἀλλὰ, ἀφ' οὗ χρόνου εἶχον νικήσει οἱ δημαγωγοί, οἱ Φλιάσιοι ἀπέβησαν, ὡς καὶ οἱ Μαντινεῖς, ἀμελεῖς τοῦ περὶ τὸ συστρατεύεσθαι καθήκοντος, καὶ ἐπεδείκνυον ἀνυποταξίαν καὶ ἔχθραν πρὸς τὴν Σπάρτην. Τοὺς δὲ Σπαρτιάτας δὲν διελάνθανε τὸ ἐπίκαιρον τῆς θέσεως τοῦ Φλιοῦντος πρὸς ἐπικράτησιν ἐν ταῖς παρισθμίοις χώραις. Καὶ ἐφ' ὅσον μὲν εὑρίσκοντο ἐν πολέμῳ πρὸς τὴν χωριστὴν συμμαχίαν ἐθεώρησαν καθῆκον αὐτῶν νὰ προσενεχθῶσιν ἐπιεικῶς πρὸς τοὺς Φλιασίους, ὅπως μὴ ἐξωθήσωσιν αὐτοὺς εἰς τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον· ἀλλὰ τώρα ὑπελάμβανον, ὅτι οὐδεὶς ὑπῆρχε λόγος νἀποκρούσωσι τὴν παρουσιαζομένην εὐκαιρίαν πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς ἑαυτῶν ἡγεμονίας. Διὸ ἀπεδέχθησαν τὰ παράπονα τῶν Φλιασίων

[1] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. IV. 4, 15, ἔνθα ὁ Ξενοφῶν ἐξαίρει ὡς ἰδίαν μεγαλοψυχίαν τῶν Λακεδαιμονίων τὸ ὅτι δὲν κατηνάγκασαν τοὺς Φλιασίους νὰ καταγάγωσι τοὺς φυγάδας, [καίπερ εὐναϊκῶς πρὸς αὐτοὺς διακειμένους].

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροια

φυγάδων, ἐκήρυξαν ἀνεπαρκῆ τὰ αἴτια τῆς ἐξώσεως αὐτῶν ἐκ τῆς πόλεως, καὶ ἀπήτησαν τὴν κάθοδον αὐτῶν.

Ὅτε δὲ τὸ κέλευσμα τοῦτο ἠγγέλθη εἰς τὸν Φλιοῦντα, οἱ τότε ἄρχοντες τῆς πόλεως εἶδον, ὅτι δὲν εἶχον δυνάμεις νὰντιστῶσιν. Αἱ μὲν διαθέσεις τῶν πολιτῶν ἦσαν ἐπισφαλεῖς, οἱ δὲ φυγάδες ἀριστοκρατικοὶ εἶχον ἀκόμη πολλοὺς τοὺς εὐμενεῖς ἐν τῇ πόλει. Διὸ ἀπεφάσισαν τὴν ἀποδοχὴν αὐτῶν καὶ τὴν εἰς αὐτοὺς ἀπόδοσιν τῶν κτημάτων· καὶ οἱ μὲν ἐν τῷ μεταξὺ ἀγοράσαντες τὰ κτήματα ἔμελλον νὰπολάβωσι τὴν τιμὴν ἐκ τοῦ δημοσίου, ἂν δὲ ὑπῆρχέ τις τυχὸν ἀμφιλογία πρὸς ἀλλήλους, ἔμελλε νὰ κριθῇ διὰ δίκης [1]. Καὶ εἶνε εὔκολον νὰ κατανοηθῇ, ὅτι διὰ τῆς ἀποφάσεως ταύτης δὲν ἔλεγον τὰ πάντα. Ἀλλ' ἐν τούτοις ἡ Σπάρτη εἶχε τελείως κατορθώσει τὸν κύριον αὐτῆς σκοπὸν, καὶ ἤδη ἀπέβλεπεν εἰς ἄλλας ἀπωτέρας στρατείας, ὧν χάριν ἤθελε νὰξιώσῃ τὴν συμμετοχὴν τῶν ἐν Πελοποννήσῳ πόλεων, ὧν εἶχε διατάξει ἐκ νέου τὰ κατὰ τὴν συστράτευσιν.

Καὶ δὴ τὸ ἔαρ τοῦ 383 π. Χ. ἦλθεν εἰς τὴν Σπάρτην πρεσβεία, ἐφιστῶσα τὴν προσοχὴν τῶν ἐφόρων αἴφνης εἰς τὰς ἀπωτάτας ἐν τοῖς βορείοις τοῦ Αἰγαίου χώρας. Ἦσαν δὲ πρέσβεις τῶν ἐν τῇ Χαλκιδικῇ πόλεων Ἀπολλωνίας καὶ Ἀκάνθου, ὧν ἡγεῖτο ὁ Ἀκάνθιος Κλειγένης· ὑπεστηρίζοντο δὲ παρὰ τοῦ βασιλέως τῶν Μακεδόνων. Ἐζήτησαν δὲ βοήθειαν ἐναντίον τῆς Ὀλύνθου, ἥτις ἐπεξέτεινε κατὰ τὰ παρ' αὐτῶν λεγόμενα ἀνεπίσχετος τὰς χώρας αὐτῆς, ὑπέτασσε πολλὰς αὐτονόμους πόλεις καὶ ἵδρυε παρὰ τὸ θρακικὸν πέλαγος ἀρχὴν τελείως ἀντικειμένην πρὸς τὰ καθοριζόμενα ὑπὸ τῆς συνθήκης.

Καὶ περὶ ταύτης δὲ τῆς ἀπροσδοκήτου αἰτήσεως προκειμένου ἔστησαν ἀντιμέτωποι ἀλλήλων μετὰ ταχύτητος αἱ δύο ἀντίπαλοι ἐν Σπάρτῃ φατρίαι. Καὶ ὁ μὲν Ἀγησίπολις ἦτο ἀντίθετος πρὸς πάσας τὰς ἐναντίον ἑλληνίδων πόλεων στρατείας, καὶ προέβλεπεν, ὅτι ἔμελλον νὰγάγωσιν εἰς νέας ἀδικίας καὶ ἀποβῶσι τέλος εἰς

[1] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. V, 2, 8[-10]· [προσήγαγον αὐτούς].

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

βλάβην τῆς Σπάρτης. Ἀλλ' οἱ ἔφοροι μετὰ τοῦ Ἀγησιλάου καὶ τῶν περὶ αὐτὸν εἶχον ἀπόφασιν νὰ μὴ ἀποκρούσωσι τοὺς πρέσβεις. Καὶ ἐθεώρουν μὲν τὸ αἴτημ' αὐτῶν παρέχον ἀρεστὴν εὐκαιρίαν πρὸς ἀνόρθωσιν, ὑπὸ ὅρους εὐμενεστάτους, τῆς δυνάμεως τῆς πόλεως ἐν ταῖς χώραις ἐκείναις, αἵτινες ἦσαν ἀπαραμίλλως σπουδαῖαι πρὸς ἐπικράτησιν καθ' ἅπαν τὸ Αἰγαῖον· ἐπίστευον δὲ, ὅτι ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ θὰ ἠδύναντο νὰποκαταστήσωσι πάλιν τὴν σπαρτιατικὴν ἡγεμονίαν ἐν τῇ μέσῃ καὶ βορείῳ Ἑλλάδι, καὶ ὑπελάμβανον μέγαν πόλεμον ὡς τὸ ἄριστον τῶν μέσων, ὅπως ἐθίσωσι τὰς στρατιὰς τῶν διαφόρων πόλεων τῆς συμμαχίας εἰς τὴν ἡγεσίαν τῆς Σπάρτης. Διὸ ἤγαγον τοὺς πρέσβεις πρὸς τὴν ἐκκλησίαν τῶν Σπαρτιατῶν καὶ τοὺς πρέσβεις τῶν συμμάχων [1], οἵτινες πιθανώτατα τότε δὴ παρίσταντο ἐν Σπάρτῃ πρὸς σύσκεψιν καὶ διάταξιν τῶν κατὰ τὴν συμμαχίαν. Ἐν δὲ τῇ ἐκκλησίᾳ ἐξεφώνησεν ὁ Κλειγένης λόγον, δι' οὗ ἐξέθηκε πῶς εἶχον τὰ πράγματα.

« Νομίζομεν, εἶπεν, ὅτι λανθάνουσιν ὑμᾶς πράγματα μεγάλα » φυόμενα ἐν Ἑλλάδι. Περὶ τῆς Ὀλύνθου βεβαίως ἠκούσατε σχε- » δὸν πάντες, ὅτι εἶνε ἡ μεγίστη τῶν ἐπὶ Θράκης πόλις. Ἡ δὲ » Ὄλυνθος προσηγάγετο τὸ πρῶτόν τινας πόλεις, ὅπως συναπο- » τελέσῃ μετ' αὐτῶν μίαν κοινὴν πολιτείαν, χρωμένη τοῖς αὐ- » τοῖς νόμοις· ἔπειτα δὲ προσέλαβε καὶ τῶν μειζόνων τινάς. Ἐπὶ » δὲ τούτοις ἐπεχείρησαν καὶ τὰς τῆς Μακεδονίας πόλεις νάπε- » λευθερώσωσιν ἀπὸ Ἀμύντου τοῦ βασιλέως τῶν Μακεδόνων, καὶ » αὐτὴν δὲ τὴν Πέλλαν, τὴν μεγίστην τῶν ἐν Μακεδονίᾳ πόλεων, » καὶ ἐνομίσαμεν, ὅτι ὁ Ἀμύντας σχεδὸν θὰ ἠναγκάζετο νὰποχω- » ρήσῃ ἐκ τῶν πόλεων καὶ ἐγκαταλίπῃ εἰς τοὺς Ὀλυνθίους ὅλην τὴν » Μακεδονίαν. Πέμψαντες δὲ καὶ πρὸς ἡμᾶς καὶ πρὸς τοὺς Ἀπολ- » λωνιάτας πρέσβεις οἱ Ὀλύνθιοι προεῖπον ἡμῖν, ὅτι, ἂν δὲν ἠθέ- » λομεν στείλει τὰς δυνάμεις ἡμῶν καὶ συστρατεύσει μετ' αὐτῶν, » ἔμελλον ἐκεῖνοι νὰ ἐπέλθωσι καθ' ἡμῶν. Ἡμεῖς δὲ μόνην ἐπι-

[1] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. V, 2, 11· πρός [τε] τὴν ἐκκλησίαν καὶ τοὺς συμμάχους.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

» θυμίαν ἔχομεν νὰ χρώμεθα τοῖς πατρίοις νόμοις καὶ νὰ εἴμεθα
» αὐτοπολῖται· ἀλλ' ἂν δὲν βοηθήσῃ τις, ἀναγκαζόμεθα καὶ ἡμεῖς
» νὰ ταχθῶμεν μετ' αὐτῶν, διότι ἡ Ὄλυνθος ἔχει ἤδη ὁπλίτας
» μὲν ὄχι ὀλιγωτέρους ὀκτακισχιλίων [1], πελταστὰς δὲ πολὺ πλείο-
» νας ἢ τοσούτους, οἱ δὲ ἱππεῖς αὐτῶν, ἂν καὶ ἡμεῖς συμμαχήσω-
» μεν μετ' αὐτῶν, ἔσονται πλείονες τῶν χιλίων. Ἀλλὰ πρέπει
» νὰ γινώσκητε, ὅτι οἱ Ὀλύνθιοι ἐπιδιώκουσι πολὺ μεγαλειτέρους
» σκοπούς. Καὶ δὴ κατελίπομεν ἤδη αὐτόθι καὶ πρέσβεις
» τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν Θηβαίων. Ἠκούσαμεν δὲ, ὅτι καὶ αὐ-
» τοὶ οἱ Ὀλύνθιοι εἶχον ψηφίσει νὰ συμπέμψωσι πρέσβεις εἰς ταύ-
» τας τὰς πόλεις περὶ συμμαχίας. Ἀλλ' ὅμως, ἂν προστεθῇ τοι-
» αύτη δύναμις εἰς τὴν ἰσχὺν τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν Θηβαίων,
» ἔχετε κατὰ νοῦν, ὅτι δὲν θὰ ὑπάρξῃ εὔκολος εἰς ὑμᾶς ἡ ἀντί-
» στασις πρὸς τοιαύτας δυσχερείας. Σκέπτονται δὲ καὶ ἄλλαι
» πολλαὶ πόλεις καθ' ἃ ἡμεῖς καὶ μισοῦσιν ὁμοίως τοὺς ὑπέρφρο-
» νας Ὀλυνθίους, ἀλλὰ δὲν ἐτόλμησαν νὰ στείλωσι μεθ' ἡμῶν
» πρεσβείας. Ἂν λοιπὸν εἰκότως ὑμεῖς ἐπιμελεῖσθε ὅπως μὴ
» ἡ Βοιωτία ἑνωθῇ, ἀναλογίσθητε, ὅτι δὲν πρέπει νὰμελησητε ἐν-
» ταῦθα πολὺ μείζονος ἀθροιζομένης δυνάμεως, καὶ ταύτης οὐ
» κατὰ γῆν μόνον, ἀλλὰ καὶ κατὰ θάλασσαν ἰσχυρᾶς γινομένης.
» Πράγματι δὲ οὐδὲν ἐμποδίζει τὴν τοιαύτην αὔξησιν, διότι καὶ
» ξύλα ναυπηγήσιμα ὑπάρχουσιν ἐν αὐτῇ τῇ χώρᾳ καὶ χρημά-
» των πρόσοδοι ἐκ πολλῶν μὲν λιμένων, πολλῶν δ' ἐμπορίων καὶ
» πολυανθρωπία διὰ τὴν πολυσιτίαν. Ἀλλὰ πρὸς τούτοις ἔχουσι
» γείτονας καὶ τοὺς ἀβασιλεύτους Θρᾷκας, οἵτινες θεραπεύουσι
» καὶ νῦν ἤδη τοὺς Ὀλυνθίους, ἂν δὲ ὑποταχθῶσιν ὑπ' αὐτῶν, θὰ
» προσθέσωσιν εἰς αὐτοὺς καὶ ἄλλην πολλὴν δύναμιν, ἐπειδὴ διὰ
» τῆς προσαρτήσεως αὐτῶν θὰ γείνωσιν οἱ Ὀλύνθιοι κύριοι καὶ

[1] [Ὁ *Ξενοφῶν* ἐν τῷ προκειμένῳ χωρίῳ (Ἑλλην. V, 2, 14) λέγει ὁπλῖται μὲν οὐκ ἐλάττους ὀκτακοσίων. Ἀλλ' ὁ ἀριθμὸς οὗτος, ὅστις δύναται νὰ προέρχηται ἐξ ἐσφαλμένης γραφῆς τῶν ἀπογράφων, ἐθεωρήθη μικρὸς, καὶ πρῶτος ὁ Ἄγγλος ἱστορικὸς Mitford προέτεινε τὸν ἀριθμὸν ὀκτακισχιλίων, ὃν καὶ ὁ ***Κούρτιος*** ἀποδέχεται ἐνταῦθα].

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

» τῶν ἐν τῷ Παγγαίῳ χρυσωρυχείων. Τῶν δὲ λεγομένων παρ' » ἡμῶν οὐδὲν εἶνε κενὸν ἡμῶν ῥῆμα, ἀλλὰ πάντα εἶνε μυριόλε- » κτα καὶ ἐν αὐτῷ τῷ δήμῳ τῶν Ὀλυνθίων. Οὕτω λοιπὸν ἔχουσι » τὰ ἐκεῖ· ὑμεῖς δὲ βουλεύεσθε, ἂν ταῦτα εἶνε ἄξια νὰ ἐφελκύσωσι » τὴν ὑμετέραν προσοχήν. Καὶ μέχρι μὲν τοῦδε ἡ δύναμις ἣν » παρεστήσαμεν εἰς ὑμᾶς, καίπερ οὖσα μεγάλη, δὲν εἶνε ὅμως » δυσπάλαιστος, ἐπειδὴ αἱ πόλεις ὅσαι κοινωνοῦσιν ἄκουσαι τῆς » πολιτείας αὐτῶν ἀποστατήσωσι ταχέως, ἂν ἴδωσι δύναμιν » ἀντίπαλον. Ἀλλ' ἂν ὅμως συνδεθῶσι στενότερον διὰ τῶν ἤδη » ἐψηφισμένων ἐπιγαμιῶν καὶ ἐγκτήσεων καὶ κατανοήσωσιν ἐκ » τῆς ἀπὸ τῶν πραγμάτων πείρας, ὅτι τὸ ἕπεσθαι εἰς τοὺς κρα- » τοῦντας εἶνε κερδαλέον, ὡς συμβαίνει εἰς τοὺς Ἀρκάδας ἐν » σχέσει πρὸς ὑμᾶς, τότε δὲν θὰ εἶνε ὁμοίως εὔκολος ἡ διάλυσις » τῆς συμμαχίας τῆς Ὀλύνθου [1] ».

Ὁ λόγος οὗτος, ὅστις εἶχε δεξιώτατα σχεδιασθῆ ἐκ συνεννοήσεως πρὸς τοὺς ἐφόρους, σκοπὸν εἶχε νὰ ἐπιδείξῃ εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους τὴν εἰς τὰ ἐπὶ Θράκης στρατείαν ὡς πολιτικὴν ἀνάγκην. Ἡ δ' ἐπέμβασις παριστάνετο οὕτως εἰπεῖν ὡς μέτρον προληπτικὸν καὶ ὁ ἐπιθετικὸς πόλεμος ὡς πόλεμος ἀμύνης. Καὶ ὁ κίνδυνος δὲ ὃν παρεῖχεν ὁ λόγος τοῦ πρέσβεως ἐξεφεύχθη μετὰ δεξιότητος. Κινδυνῶδες δὲ ἦτο ἀληθῶς τὸ παριστάνειν ὡς ἀφόρητον ἐν τοῖς ἐπὶ Θράκης καθυπόταξιν εἰς τὴν ἡγεμονίαν μιᾶς πόλεως, ἐν ᾧ ἐν Πελοποννήσῳ τοιαύτη καθυπόταξις διηνεργεῖτο εἴπερ ποτὲ αὐστηρῶς, καὶ τὸ ἀξιοῦν παρὰ τῶν Πελοποννησίων νὰ ὑποστηρίξωσι τὴν Ἄκανθον καὶ τὴν Ἀπολλωνίαν καὶ προστατεύσωσιν αὐτὰς ἀπὸ τῆς φιλοδοξίας τῆς Ὀλύνθου καθ' ὃν χρόνον ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτῶν χερσονήσῳ πᾶσ' ἀπόπειρα ἀνεξαρτησίας ἐτιμωρεῖτο ὡς ἀνταρσία. Οἱ δὲ Σπαρτιᾶται μόνον τὸν διαρρεύσαντα μακρὸν χρόνον ἠδύναντο νὰ φέρωσιν ὡς δικαιολογίαν τῆς ἰδίας ἑαυτῶν ἀρχῆς κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸ ἀρτιπαγὲς τῆς ἡγεμονίας τῶν Ὀλυνθίων. Διὰ τὴν Σπάρτην ἡ ἵδρυσις νέας συμμαχίας, παρα-

[1] *Ξενοφῶντος Ἑλλην.* V, 2, 12-19.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

βλαπτούσης τὴν ἡγεμονίαν ἑλληνίδων πόλεων, ἦτο παρανομία καὶ ἐπανάστασις, ἀλλ' ὁμοίως καὶ ἡ ἀντίστασις ἐναντίον κυριαρχίας ἐπὶ ὁμόρων πόλεων καθιερωμένης ἐπὶ αἰῶνας. Τῆς διαφορᾶς δὲ ταύτης ὑπαινιγμὸς γίνεται καὶ ἐν τῷ λόγῳ, οἷον μεταδίδει αὐτὸν εἰς ἡμᾶς ὁ Ξενοφῶν. Ὁμολογεῖται δῆλα δή, ὅτι, ἂν οἱ Ὀλύνθιοι ἀφεθῶσιν ἀπαρακώλυτοι ἐν τῇ ἐπιδιώξει τῶν περὶ ἡγεμονίας ἀξιώσεων, ἠδύνατο ἐντεῦθεν νὰ προέλθῃ τὸ τετελεσμένον γεγονὸς δυνάμεως ἐνιαίας καὶ ἐχούσης ἱστορικὴν δικαιολογίαν καὶ ὅτι ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει καὶ οἱ Ἀκάνθιοι θὰ εἶχον δίκαιον συμμετέχοντες τοιαύτης συμμαχίας καθ' ὃν τρόπον ἐν περιστάσει ἀναλόγῳ καὶ αἱ ἀρκαδικαὶ πόλεις εἶχον ὡς ἄριστα διατηροῦσαι μὲν τὴν εὐμάρειαν τοῦ ἐπιχωρίου βίου, ἀλλὰ συγχρόνως συμμετέχουσαι τῶν κερδῶν ἅτινα μόνον πόλις ἔχουσα ἡγεμονίαν ἠδύνατο νὰ παράσχῃ εἰς τοὺς τασσομένους μετ' αὐτῆς.

Ἀλλὰ παρὰ πάντα ταῦτα μόνον ὁ ἀπὸ τῆς Σπάρτης φόβος καθίστανεν εὐπειθεῖς τοὺς συμμάχους· καὶ δὴ μετὰ τιμωρίαν οἵα ἡ ἐπιβληθεῖσα εἰς τοὺς Μαντινεῖς ἕνεκα τῆς παραμελήσεως τῶν καθηκόντων τῆς συστρατεύσεως ἦσαν πάντες ἐπτοημένοι καὶ πρόθυμοι νὰκολουθῶσι τοὺς Σπαρτιάτας ἐν πολέμῳ, τὴν δὲ τοιαύτην θέσιν τῶν πραγμάτων ἐπωφελήθησαν μετ' ἐπιμονῆς οἵ τε πρέσβεις καὶ τὰ τέλη τῆς Σπάρτης, οὐδὲ δυνάμεθα νάρνηθῶμεν εἰς τὴν κρατοῦσαν ἐν Λακεδαίμονι φατρίαν τῶν φιλοπολέμων τὸν προσήκοντα ἔπαινον ἐπὶ τῇ ἐπιδειχθείσῃ μεγάλῃ ὀραστηριότητι. Εἶχον ἀποτινάξει τὴν ἀρχαίαν δυσκινησίαν καὶ ἐκινήσει πάντα διαταγμόν. Καὶ περὶ μὲν μακρῶν ἀποστάσεων οὐδεὶς ἠδύνατο πλέον νὰ γείνῃ σπουδαῖος λόγος μετὰ στρατιωτικὰς πορείας οἷαι αἱ ἐκτελεσθεῖσαι ὑπὸ τοῦ Ἀγησιλάου· φόβον δὲ ἀντιστάσεως ἀξίας λόγου κατὰ τὴν ἀπὸ τοῦ ἰσθμοῦ μέχρι τῆς Θράκης ὁδὸν οὐδένα ἠδύναντο νὰ ἔχωσιν, εἰ καὶ ἥκιστα παρεγνώριζον τὴν ἐν Βοιωτίᾳ δυσμένειαν. Τέλος δὲ ὁ Ἀγησίλαος, ὅστις ἦτο ὁ πρωτεργάτης τῶν φιλοπολέμων, ἐθεώρει ζήτημα τιμῆς τὸ νὰ καταδειχθῶσιν αἱ πρόοδοι τῆς Σπάρτης ἀπὸ τῶν ἡμερῶν τοῦ Βρασίδου, ὅτε τὸ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

πρῶτον ἔλαβον οἱ Σπαρτιᾶται ἐκ τῆς Θράκης καὶ τῆς Μακεδονίας αἰτήματα βοηθείας. Ἐψηφίσθη λοιπὸν ἡ ἀποστολὴ στρατιᾶς δεκακισχιλίων ἀνδρῶν, καὶ ἡ παρασκευὴ ἐπεδιώχθη μετὰ μεγίστου ζήλου. Ἐν δὲ τῷ καθορισμῷ τοῦ ἐπιβάλλοντος εἰς ἕκαστον τῶν συμμάχων μέρους εἰσήχθη τότε τὸ πρῶτον, καθ' ὅσον γινώσκομεν, νέα τις ἀρχή. Καὶ δὴ ἀφέθησαν οἱ σύμμαχοι ἐλεύθεροι νὰ ὁρίσωσιν, ἂν ἤθελον νὰ παράσχωσιν ἀργύριον ἀντὶ ἀνδρῶν, καὶ ὡρίσθησαν πρὸς τοῦτον τὸν σκοπὸν τρεῖς μὲν αἰγινᾶται ὀβολοί, ἀντιστοιχοῦντες πρὸς τέσσαρας καὶ ἥμισυν ἀθηναϊκοὺς ὀβολούς, καθ' ἑκάστην κατ' ἄνδρα ὁπλίτην, δι' ἕκαστον δὲ ἱππέα τὸ τετραπλοῦν, ἤτοι εἷς στατὴρ, ἀντιστοιχῶν πρὸς περίπου δύο φράγκα καὶ ἑβδομήκοντα ἑκατοστά [1]. Οἱ δὲ πελτασταὶ ὑπελογίσθησαν ἀνὰ δύο πρὸς ἕκαστον ὁπλίτην [2]. Δυνάμεθα δὲ νὰ εἰκάσωμεν μετ' ἀσφαλείας, ὅτι ὁ Ἀγησίλαος δὲν ἠμέλησε νὰ καταστήσῃ τὴν Σπάρτην συμμέτοχον καὶ τῶν ὠφελειῶν τῶν προερχομένων ἀπὸ τῶν σπουδαίων καινοτομιῶν τῶν ἀναφερομένων εἰς τοὺς ψιλοὺς καὶ τῆς ἐν ταῖς μάχαις χρήσεως αὐτῶν. Τέλος δὲ ὡρίσθη, ὅτι, ἄν τις πόλις δὲν ἐξετέλει τὰς ἐπιβαλλομένας εἰς αὐτὴν ὑποχρεώσεις, ἡ Σπάρτη ἔμελλε νὰ ἔχῃ τὸ δικαίωμα νὰ εἰσπράττῃ ἀντὶ ζημίας ἕνα στατῆρα καθ' ἑκάστην δι' ἕκαστον ἄνδρα ὅστις ἤθελε λείψει.

Εἰς τὰς διατάξεις ταύτας, καθ' ἃς διερρυθμίσθη τὸ στρατιωτικὸν σύστημα τῆς συμμαχίας, ὑπέκειτο αὐστηρότης συνετῶς ἀνακεκραμένη μετ' ἐπιεικείας. Πράγματι, ἐν ᾧ ἀφ' ἑνὸς ἐμερίμνων, ὅπως μηδεὶς ἀνὴρ λείψῃ ἀπὸ τῆς στρατείας, διηυκόλυνον ἀφ' ἑτέρου τὰ τῆς στρατιωτικῆς ὑποχρεώσεως, ἐπιτρέποντες ἀντικατά-

[1] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. V, 2, 21]· ἀργύριόν τε ἀντ' ἀνδρῶν ἐξεῖναι διδόναι τῇ βουλομένῃ τῶν πόλεων, τριώβολον αἰγινᾶτον κατ' ἄνδρα, ἱππέας τε εἴ τις παρέχει, ἀντὶ τεττάρων ὁπλιτῶν τὸν μισθὸν τῷ ἱππεῖ δίδοσθαι.

[2] *Διοδώρου Σικελιώτου* XV, 31· ὁπλίτης πρὸς δύο ψιλοὺς τεταγμένος. Πρβλ. Grote [A history of Greece ἐκδ. 1869 Τόμ. Γ' σ. 268 Γερμ. μεταφρ. ἐκδ. β' Τόμ. Ε' σ. 321. Γαλλ. μεταφρ. ὑπὸ Sadous Τόμ. ΙΔ' σ. 195]. Böckh Staatshaushaltung der Athener Τόμ. Α' ἐκδ. γ' σ. 341.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

σιν δι' ἀργυρίου, ὅπερ ἐξεπίτηδες δὲν ὥρισαν ἀνώτερον τοῦ ποσοῦ εἰς ὃ ἀνήρχετο ὁ ἐν πολέμῳ μισθὸς μετὰ τῶν δαπανῶν τῆς διατροφῆς τοῦ στρατιώτου. Οὕτω δ' αἱ μὲν εὐπορώτεραι τῶν πόλεων ἠδύναντο νὰπαλλάσσωνται τῆς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας, ἡ δὲ Σπάρτη ἔτυχε τοῦ πλεονεκτήματος, ὅτι οἱ Πελοποννήσιοι, οἵτινες προετίμων τὴν πληρωμὴν ἀργυρίου, ἀπέμαθον τὸ στρατεύεσθαι καὶ ἀπέβησαν ἀπόλεμοι, ἐν ᾧ ἡ Σπάρτη ἀπ' ἐναντίας ἔγεινε κατὰ πολὺ πολεμικωτέρα. Κατὰ ταῦτα οἱ Σπαρτιᾶται ἀπεμιμοῦντο καθ' ὁλοκληρίαν τὸ παράδειγμα τῶν Ἀθηναίων, οἵτινες εἶχον κατορθώσει νὰ τύχωσιν ἀπεριορίστου κατὰ θάλασσαν ἡγεμονίας ἐπιτρέψαντες εἰς τὰς μικροτέρας τῶν νησιωτικῶν πόλεων τὴν διὰ χρήματος ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τῆς ὑποχρεώσεως τοῦ παρέχειν τριήρεις καὶ ἀφοπλίσασαι οὕτω κατὰ μικρὸν αὐτάς. Ἀλλ' ἡ Σπάρτη τοὺς ὑπ' αὐτῆς ἐκείνης στρατολογουμένους ἠδύνατο νὰσκήσῃ καὶ διαθέσῃ κατὰ τρόπον ὅλως διάφορον τῆς παρ' αὐτῆς γενομένης χρήσεως τῶν ὑπὸ τῶν συμμάχων παρεχομένων ἀνδρῶν· οὕτω δὲ ἡ ὅλη μεταρρύθμισις συνετέλεσεν εἰς μεγάλην αὔξησιν τῆς πολεμικῆς δυνάμεως τῆς Σπάρτης. Ἐπωφελήθησαν δὲ μετὰ πολλῆς δεξιότητος τὸν πρῶτον μέγαν πόλεμον τὸν κοινῇ ὁμολογηθέντα, ὅπως ἐφαρμοσθῶσι κατ' αὐτὸν τὸ πρῶτον αἱ ψηφισθεῖσαι διατάξεις· ἤρκει δὲ νὰ ἐκτελεσθῶσι τὸ πρῶτον ἐν Πελοποννήσῳ, καὶ κατόπιν ἠδύνατο τὸ αὐτὸ σύστημα νὰ ἐφαρμοσθῇ καὶ εἰς τὰς στρατιὰς τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος. Οὐδεμία δὲ ὑπάρχει ἀμφιβολία, ὅτι ἡ φατρία τοῦ Ἀγησιλάου εἰς τοῦτο ἀπεσκόπει.

Τὸ δ' ἔαρ τοῦ 383 π. Χ. ἡ ὅλη χερσόνησος κατελήφθη ὑπὸ πολεμικῆς συγκινήσεως, καὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι λοχαγοὶ διέτρεχον ἁπάσας τὰς χώρας ἀθροίζοντες ἄνδρας ἢ ἀργύριον. Ἀλλὰ δὲν ἀνέμειναν τὴν συντέλεσιν τῶν παρασκευῶν, ἐπειδὴ οἱ ἐκ τῆς Χαλκιδικῆς πρέσβεις ἐπέμενον δικαίως εἰς ταχεῖαν ἐπιστράτευσιν, παριστάνοντες, ὅτι τὰ πάντα ἐξηρτῶντο ἐκ τῆς ἐπὶ τόπου ἀφίξεως πελοποννησιακῆς στρατιᾶς, πρὶν ἢ αἱ ἔτι ἀναποφάσιστοι ἢ ἀνθιστάμεναι πόλεις καταναγκασθῶσιν ὑπὸ τῶν Ὀλυνθίων νὰ προσχωρή-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

σωσιν εἰς αὐτούς. Διὸ ἀπεφάσισαν νὰ στείλωσι τὸ πρῶτον σῶμα δισχιλίων ἀνδρῶν ὑπὸ τοὺς ἀδελφοὺς Εὐδαμίδαν καὶ Φοιβίδαν. Παραλαβὼν δὲ μέρος τοῦ σώματος τούτου ἐξεκίνησεν ὁ Εὐδαμίδας πάραυτα, καὶ διὰ ταχυτάτων πορειῶν ἀνέβη πρὸς τὴν Θράκην· ὁ δὲ Φοιβίδας ἐπηκολούθησε μεσοῦντος τοῦ θέρους [1].

Ὁ Φοιβίδας ἦτο θερμότατος θιασώτης τῆς φατρίας τῶν φιλοπολέμων. Κατείχετο δὲ ὅλος ὑπὸ τῆς πυρετώδους ταραχῆς ἥτις εἶχε καταλάβει μέρος τῶν πολιτῶν, φανταζόμενος, ὅτι οἱ Σπαρτιᾶται ἔμελλον μετ' οὐ πολὺ εὐκόλως νὰ τύχωσι τοῦ σκοποῦ τῆς φιλοδοξίας αὐτῶν. Διεκαίετο δὲ ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας νὰ συντελέσῃ καὶ αὐτὸς τὸ καθ' ἑαυτὸν δι' ἀξιολόγου τινὸς ἀνδραγαθίας εἰς τὴν ὅσον ἔνεστι ταχυτάτην ἐπέκτασιν τῆς ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος κυριαρχίας τῆς γενετείρας. Διὸ, ἀφιχθεὶς εἰς τὴν Βοιωτίαν, ἐστρατοπέδευσε πρὸ τῶν τειχῶν τῶν Θηβῶν, ἐν ᾗ πόλει ὀξύτατος ἦτο ὁ πρὸς ἀλλήλας ἀνταγωνισμὸς τῶν φατριῶν. Καὶ οἱ μὲν δημοκρατικοὶ εἶχον κατορθώσει τὴν ἐκλογὴν τοῦ ἡγέτου αὐτῶν Ἰσμηνίου ὡς πολεμάρχου, οἱ δὲ ὀλιγαρχικοὶ τὴν τοῦ Λεοντιάδου [2]. Καὶ ἦσαν μὲν ἀκόμη ἰσόρροποι αἱ δύο φατρίαι, ἀλλ' οἱ ὀλιγαρχικοὶ ᾐσθάνοντο, ὅτι κατέπιπτεν ἡ δύναμις αὐτῶν καὶ ὅτι εἶχον ἀνάγκην ξένου στηρίγματος, ὅπως συγκρατηθῶσιν. Ἡ δὲ νῦν παρουσιαζομένη εὐκαιρία ἦτο ἀρίστη πρὸς τοιοῦτον σκοπόν. Καθ' ὃν δὲ χρόνον ὁ Ἰσμηνίας ἐπεῖχεν ἀγερώχως καὶ οὐδαμῶς ἐνεφανίζετο ἐν τῷ στρατοπέδῳ, ὁ ἀντίπαλος αὐτοῦ ἦλθεν εἰς κρυφίαν κοινολογίαν πρὸς τὸν στρατηγὸν τῶν Σπαρτιατῶν, καὶ προέτεινεν εἰς αὐτὸν νὰ καταλάβῃ τὴν ἀκρόπολιν τῆς πόλεως, ἣν ὁ Λεοντιάδης ἔμελλε νὰ παραδώσῃ εἰς αὐτὸν ἄνευ ἀγῶνος καὶ κινδύνου.

[1] **Ξενοφῶντος** Ἑλλην. V, 2, 24· Εὐδαμίδας ἐξιὼν Φοιβίδαν τὸν ἀδελφὸν ἐδεήθη τῶν ἐφόρων τοὺς ὑπολειπομένους τῶν ἑαυτῷ προστεταγμένων ἀθροίσαντα μετιέναι. Ὁ δὲ **Διόδωρος Σικελιώτης** (XV, 20) ἀνακριβῶς παριστάνει ἐκστρατεύοντα πρῶτον τὸν Φοιβίδαν.

[2] **Ξενοφῶντος** Ἑλλην. [V,] 2, 25· στασιαζόντων τῶν Θηβαίων πολεμαρχοῦντες μὲν ἐτύγχανον Ἰσμηνίας τε καὶ Λεοντιάδης, διάφοροι δὲ ὄντες [ἀλλήλοις] καὶ ἀρχηγὸς ἑκάτερος τῶν ἑταιριῶν.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Ἀλλ' ἀνασκοπήσωμεν πῶς εἶχον τὰ πράγματα. Κατὰ μὲν τὸ φαινόμενον ὑπῆρχον μεταξὺ Σπάρτης καὶ Θηβῶν σχέσεις εἰρηνικαί· ἀλλ' οὐχ ἧττον οἱ Σπαρτιᾶται ἦσαν μεστοὶ ἀγανακτήσεως ἐναντίον τῶν Θηβῶν, τῆς κυρίας ἑστίας τοῦ τελευταίου πολέμου. Ἐγίνωσκον μεθ' ὁποίας δυσαρεσκείας εἶχον ὑποκύψει οἱ Θηβαῖοι εἰς τὴν ὑπὸ τῆς Σπάρτης διαταχθεῖσαν ἐκτέλεσιν τῆς συνθήκης· αἱ δ' ἐνεστῶσαι σχέσεις μεταξὺ τῶν δύο πόλεων ἦσαν λίαν μετέωροι, καὶ δὲν ἠδύναντο νὰ μείνωσι τοιαῦται ἐπὶ μακρόν. Καὶ κατὰ μὲν τὴν ἐναντίον τῆς Μαντινείας στρατείαν τῶν Σπαρτιατῶν εἶχον ἀκόμη συστρατεύσει οἱ Θηβαῖοι· ἀλλὰ τώρα, εἰσηγουμένου τοῦ Ἰσμηνίου, εἶχε δηλωθῇ δημοσίᾳ, ὅτι οὐδὲ εἷς Θηβαῖος ἔμελλε νὰ συμμετάσχῃ τῆς ἐπὶ τὴν Θρᾴκην στρατείας, καὶ ταῦτα διότι πᾶσα πέραν τοῦ ἰσθμοῦ στρατεία τῆς Σπάρτης δυσηρέστει τὰ μέγιστα τὰς πόλεις τῆς συνεχοῦς Ἑλλάδος, προβλεπούσας ὁποῖον ἔμελλε νὰ εἶνε τὸ ἐπακόλουθον τῶν τοιούτων στρατειῶν. Κατὰ δὲ τὰς ἐκθέσεις τῶν πρέσβεων οἱ Λακεδαιμόνιοι οὐδαμῶς ἠδύναντο ναμφιβάλλωσιν, ὅτι παρεσκευάζετο συμμαχία τῶν πόλεων τῆς μέσης Ἑλλάδος καὶ τῆς βορείου, τῶν μόνων αἵτινες εἶχον ἀκόμη δύναμιν ἀντιστάσεως καὶ αἵτινες συνενούμεναι ἠδύναντο ναποτελέσωσι δύναμιν ἐξαιρέτως κινδυνώδη. Στόλον δὲ δὲν εἶχεν ἡ Σπάρτη, καὶ διὰ τοῦτο ἡ ἐπιτυχία τῆς ἐπὶ τὴν Θρᾴκην στρατείας ἐξηρτᾶτο κυρίως ἐκ τῆς ἀσφαλείας τῆς μακρᾶς ὁδοῦ κατὰ γῆν. Ἀλλ' ὡς εἶχον νῦν τὰ πράγματα, ὤφειλον νὰ φοβῶνται, ὅτι κατὰ τὴν πρώτην ἀτυχίαν τῶν σπαρτιατικῶν ὅπλων οἱ Θηβαῖοι ἔμελλον νὰ ἐπιχειρήσωσι φανερὰν ἀντίστασιν ἐναντίον τῆς Σπάρτης καὶ παρεμβάλωσι μεγίστας δυσχερείας εἰς τὴν στρατιὰν αὐτῶν τὴν μέλλουσαν νὰ στρατεύσῃ κατόπιν. Ἡ δὲ Καδμεία ἦτο χωρίον ἐπικαιρότατον πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς στρατιωτικῆς ὁδοῦ.

Οὕτω δ' ἐχόντων τῶν πραγμάτων, στρατηγὸς φιλόδοξος οἷος ὁ Φοιβίδας δὲν ἠδύνατο νὰ διστάσῃ ἐπὶ μακρὸν, ὅτε προετάθη εἰς αὐτὸν ἡ κατάληψις τῆς Καδμείας. Διὰ τολμηρᾶς ἐφόδου ἠδύνατο

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

πράγματι νὰ ἐπιτευχθῇ ἄνευ χύσεως αἵματος τοῦθ' ὅπερ ὤφειλεν ὁπωσδήποτε νὰ ἐπιτευχθῇ ἐνωρὶς ἢ ἀργά, ἂν ἡ Σπάρτη ἤθελε νὰ κατορθώσῃ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ προγράμματος αὐτῆς καὶ δὴ τότε, ὡς ἠδύνατο νὰ εἰκασθῇ, διὰ πολέμου αἱματηροῦ καὶ κινδυνώδους.

Ὁ δὲ Λεοντιάδης εἶχεν ἐκλέξει τὴν ἡμέραν καὶ τὴν ὥραν μετὰ μεγίστης πανουργίας. Ὑπῆρχε δῆλα δὴ ἐν Θήβαις μεγάλη ἑορτή, ἧς κέντρον ἦτο ὁ ἐπὶ τῆς Καδμείας πανάρχαιος ναὸς τῆς Δήμητρος [1]. Ἦτο δ' ἑορτὴ ἑορταζομένη παρὰ μόνων τῶν γυναικῶν, αἵτινες παρίσταντο μόναι ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως κεκλεισμένων τῶν πυλῶν· τὰς δὲ κλεῖδας εἶχεν ἐκείνην τὴν ἡμέραν ὁ Λεοντιάδης. Ἡ δὲ βουλὴ συνεδρίαζεν ἔν τινι στοᾷ παρὰ τὴν ἀγοράν, καὶ ἡ ἀπὸ τῆς νοτίου πύλης τῆς πόλεως εἰς τὴν Καδμείαν ἄγουσα ἦτο λίαν βραχεῖα καὶ ἐξ οὐδεμιᾶς τῶν κεντρικῶν θέσεων τῶν Θηβῶν διήρχετο· πρὸς δὲ τούτοις οἱ πολῖται ἦσαν παραδεδομένοι ὅλως εἰς τὴν ἑορταστικὴν αὐτῶν διάθεσιν καὶ ὑπὸ οὐδεμιᾶς κατείχοντο ὑπονοίας. Οὐδεὶς ἀνελογίζετο τοὺς Σπαρτιάτας, περὶ ὧν ἐγίνωσκον, ὅτι περὶ τὴν μεσημβρίαν εἶχον λάβει διαταγὴν νὰ ἐκκινήσωσι πρὸς βορρᾶν. Ὅτε λοιπὸν ὁ Λεοντιάδης ἐπείσθη, ὅτι ἕνεκα τοῦ θάλπους τῆς μεσημβρίας ἅπαντες οἱ πολῖται εἶχον ἀποχωρήσει ἀπὸ τῆς ὁδοῦ, ἀνέβη ἐπὶ τὸν ἵππον, ὡς εἰ ἤθελε καὶ νὰ προπέμψῃ τὸν ἀποχωροῦντα στρατηγὸν, ἀλλ' ὅμως εἰσήγαγεν αὐτὸν κρύφα μετὰ τῆς στρατιᾶς εἰς τὴν πόλιν. Οὕτω δὲ ἡ Καδμεία μετὰ τῶν ἐπ' αὐτῆς γυναικῶν περιῆλθεν εἰς τοὺς Σπαρ-

[1] Κατὰ μόνον τὸν *Ἀριστείδην* (Τόμ. Α' σ. 419 ἐκδ. Dindorf) ἡ ἅλωσις τῆς Καδμείας συνέβη Πυθίων ὄντων, διὸ παρὰ τῷ Clinton [ἐν τοῖς Fasti Hellenici] ἀνεγράφη γενομένη [τῷ 382 π. Χ.] ('Ολυμπ. 99, 3). Ἀλλ' ἀκριβέστερον λέγει ὁ *Ξενοφῶν* (V, 2, 29)· διὰ τὸ τὰς γυναῖκας ἐν τῇ Καδμείᾳ θεσμοφοριάζειν, θέρους [δὲ] ὄντος. Ταῦτα δὲ μαρτυρεῖ καὶ ὁ *Πλούταρχος* ἐν Βίῳ Πελοπίδου 5. Κατὰ δὲ τὸν Böckh (Mondcyclen [der Hellenen] σ. 83) τὰ Θεσμοφόρια, τελούμενα κατὰ τὸν βοιωτικὸν μῆνα Δαμάτριον, συμπίπτουσι πιθανῶς πρὸς τὰ μέσα Σεπτεμβρίου. Ἄλλοι δὲ ὑποθέτουσιν ἄλλας ἑορτὰς τῆς Δήμητρος. Οὕτως ὁ Sievers ([Geschichte Griechenlands vom Ende des peloponnesischen Kriegs bis zur Schlacht bei Mantineia] σ. 159 κ. ἑ.) εἰκάζει τὰ Θαλύσια· ἐπειδὴ δὲ ὁ μὴν Θειλούθιος, ἤγουν Θαλύσιος, ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸν Θαργηλιῶνα, κατὰ τὴν εἰκασίαν αὐτοῦ ἡ κατάληψις τῆς Καδμείας συνέπεσε περὶ τὸν Μάϊον.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τιάτας, πρὶν ἢ ἡ βουλὴ καὶ ὁ δῆμος λάβωσιν ὑπόνοιαν τοῦ κινδύνου[1]. Αὐτὸς δὲ ὁ Λεοντιάδης ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος ἀνακοινώσας εἰς τὴν βουλὴν τὰ γενόμενα καὶ δηλώσας, ὅτι πᾶσ' ἀντίστασις ἦτο ἀδύνατος. Οἱ δὲ ὀπαδοὶ αὐτοῦ προσεχώρησαν ἀμέσως εἰς αὐτὸν, καὶ, ἐπειδὴ οἱ ἀντίπαλοι ἦσαν ὅλως ἐκπεπληγμένοι, οἱ ὀλιγαρχικοὶ κατώρθωσαν τὰ πάντα, ἰδίως δὲ τὴν σύλληψιν τοῦ Ἰσμηνίου[2] καὶ τὴν ἀντικατάστασιν αὐτοῦ διά τινος τῶν ὁμοφρόνων, οἱ δὲ ἡγέται τῶν δημοκρατικῶν ἔφυγον εἰς Ἀθήνας[3]. Ἡ προδοτικὴ ἐπιβουλὴ εἶχεν ἐπιτύχει τελείως ἐντὸς ὀλίγων ὡρῶν, καὶ ὁ Λεοντιάδης οὐδὲν εἶχεν ἄλλο νὰ πράξῃ ἢ νὰ σπεύσῃ εἰς τὴν Σπάρτην, ἔνθα ὁμοίως ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος ἀγγείλας τὸ μέγα γεγονός.

Ὅλως δὲ ἀπίθανον εἶνε, ὅτι γεγονὸς οὗ πάντα τὰ καθ' ἕκαστον συνάπτονται πρὸς ἄλληλα μετὰ μεγίστης ἀκριβείας κατωρθώθη ὅλως τυχαίως καὶ ἐπεισοδιακῶς διὰ συνεννοήσεως γενομένης ἐντὸς βραχείας προθεσμίας. Εἶνε δὲ καὶ ἀπίστευτον, ὅτι ὁ ἡγέτης τῶν ἐν Θήβαις λακωνιζόντων, ὅστις ἄλλως εἶχε βεβαίως προπαρασκευάσει ἀπὸ μακροῦ τὸ σχέδιον αὐτοῦ, δὲν ἐφρόντισεν ἐκ τῶν προτέρων νὰ μάθῃ ἂν καὶ κατὰ πόσον ἐδικαιοῦτο νὰναμένῃ πρόθυμον ἀποδοχὴν τοῦ τολμήματος παρὰ τῶν Σπαρτιατῶν. Διὰ ταῦτα δυνάμεθα νὰποδεχθῶμεν μετὰ μεγίστης πιθανότητος, ὅτι ὁ Φοιβίδας εἶχε λάβει ἐξ αὐτῆς τῆς Σπάρτης παραγγελίαν νὰ στρατοπεδεύσῃ πρὸ τῶν Θηβῶν τακτὴν ἡμέραν, νὰ ἔλθῃ ἐκεῖ εἰς κοινολογίαν πρὸς τὸν Λεοντιάδην καὶ ἴδῃ τί ἠδύνατο νὰ πραχθῇ. Ἀλλ' ἡ τοιαύτη ἐντολὴ δὲν ἠδύνατο νὰ εἶνε ἐπίσημος· οὕτω δὲ καὶ μόνον ἐξηγεῖται ἡ αἴσθησις ἣν ἐνεποίησεν ἐν Σπάρτῃ ἡ ἄφιξις τοῦ Λεοντιάδου καὶ τὸ ἄγγελμα περὶ τῆς ἁλώσεως τῆς Καδμείας[4].

[1] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. V, 2, 26-29.

[2] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. V, 2, 30.

[3] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. V, 2, 31· ἀπεχώρησαν εἰς τὰς Ἀθήνας οἱ ταὐτὰ γινώσκοντες Ἀνδροκλείδᾳ τε καὶ Ἰσμηνίᾳ μάλιστα τριακόσιοι. Πρβλ. *Πλούταρχον* ἐν Βίῳ Πελοπίδου 5.

[4] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. V, 2, 32· [ηὗρε δ' ἐκεῖ τοὺς μὲν ἐφόρους καὶ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Ἐν δὲ τῇ Σπάρτῃ ὁ Ἀγησίπολις μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν κατελήφθη, ὡς εἰκὸς, ὑπὸ εἰλικρινοῦς ὀργῆς ἐπὶ τῇ παραβάσει τῆς εἰρήνης καὶ ἀπήτησε τιμωρίαν τοῦ στρατηγοῦ καὶ ἀπόδοσιν τῆς Καδμείας. Ἀλλ' ἐν τούτοις ἡ συγκίνησις ἦτο μεγάλη καὶ τοιαύτη, ὥστε δὲν δυνάμεθα νὰ ἐξηγήσωμεν αὐτὴν ἐξ ἠθικῆς ἀγανακτήσεως ἐπὶ τῇ ἀτίμῳ καὶ παρασπόνδῳ πράξει. Πρέπει δὲ νὰ ὑπῆρξαν ἄλλοι λόγοι, δι' οὓς καὶ πολλοὶ τῶν Λακεδαιμονίων τῶν μὴ τασσομένων εἰς τοὺς περὶ τὸν Ἀγησίπολιν ἀπεδοκίμαζον τὰ γενόμενα. Βεβαίως δὲ εἷς τῶν κυρίων λόγων τῆς δυσαρεσκείας ἦτο τὸ ὅτι ὑπετόπαζον ἀναγκαίως κρυφίαν συνεννόησιν μεταξὺ τοῦ Ἀγησιλάου καὶ τοῦ Φοιβίδου, τοῦτο δ' ἐθεώρουν ἐπέμβασιν εἰς τὰ δικαιώματα τῶν ἐφόρων ἀντικειμένην εἰς τὸ καθεστώς. Ἄλλως δ' ἐγίνωσκον τὸ ἰδιωτικὸν μῖσος τοῦ βασιλέως ἐναντίον τῶν Θηβαίων, καὶ δὲν διελάνθανεν αὐτοὺς, ὅτι ὁ Ἀγησίλαος εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς εἶχε θεωρήσει τὴν εἰρήνην ὡς τινα μάστιγα, δι' ἧς ὤφειλον νὰ πληχθῶσιν αἱ Θῆβαι. Διὰ ταῦτα δὲ ὑπελάμβανον αὐτὸν ὡς τὸν κύριον αὐτουργὸν τῆς βιαιοπραγίας ἐκείνης, εἰς ἣν δὲν ἤθελε τολμήσει νὰ προβῇ ὁ Φοιβίδας, μὴ τυγχάνων τοιαύτης κρυφίας ὑποστηρίξεως. Οὕτω δὲ ἡ ἀγανάκτησις ἐστράφη κατὰ τοῦ Ἀγησιλάου, ὅστις εὑρίσκετο εἰς τὸ κατακόρυφον τῆς δυνάμεως, καὶ, ἀγόμενος ὑπὸ τῆς κατεχούσης αὐτὸν φιλοδοξίας, ἀπεσκόπει εἰς τὴν ἐν Σπάρτῃ ἐξάσκησιν μοναρχικῆς ἐξουσίας καὶ τὴν παρ' αὐτοῦ διεύθυνσιν τῆς πρὸς τὰ ἔξω πολιτείας τῆς Σπάρτης.

Κατὰ ταῦτα ἐπεβάλλετο εἰς τὸν Ἀγησίλαον νὰ μεταχειρισθῇ τὴν πᾶσαν αὐτοῦ δύναμιν, ὅπως προστατεύσῃ τὸν Φοιβίδαν· ὁ δὲ τρόπος καθ' ὃν κατώρθωσε τοῦτο παρέχει ἀσφαλὲς κριτήριον περὶ τῶν τότε κρατουσῶν ἐν Σπάρτῃ διαθέσεων. Καὶ τὰ μὲν γενόμενα ἦσαν καθ' ἑαυτὰ ἀρεστὰ εἰς τοὺς πλείστους τῶν πολιτῶν, δὲν ἐπετρέπετο δὲ μόνον ἡ ἐπιδοκιμασία τοῦ τρόπου καθ' ὃν ἐξετελέσθησαν, ἐπειδὴ τοιαύτη ὑπερβασία θὰ ἦτο ἐπικίνδυνον παράδειγμα ἐν

τῆς πόλεως τὸ πλῆθος χαλεπῶς ἔχοντας τῷ Φοιβίδᾳ, ὅτι] οὐ πραξαχθέντα ὑπὸ τῆς πόλεως ταῦτα ἐπεπράχει.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροια

τῷ μέλλοντι. Διὰ ταῦτα ἐζητήθησαν εὐθῦναι παρὰ τοῦ Φοιβίδου ἐπὶ τῇ αὐτοβούλῳ αὐτοῦ ἐνεργείᾳ· καθηρέθη δὲ ἀπὸ τῆς στρατηγίας [1], καὶ κατεδικάσθη εἰς χρηματικὴν ζημίαν. Ἡ δὲ καταδίκη αὕτη ἀποκαθίστανε μὲν τὸ προσβληθὲν ἀξίωμα τῶν ἐφόρων, συνεπέφερε δὲ καὶ ταπείνωσιν τοῦ Ἀγησιλάου. Ἀλλ' ὡς πρὸς τὴν οὐσίαν ὁ βασιλεὺς ἐπέτυχε τελείως τὸ σκοπούμενον, καὶ δὴ ἄνευ δυσχερείας. Πράγματι δὲ ἡ δήλωσις αὐτοῦ, κηρύξαντος ἀναφανδὸν, ὅτι ἐν πάσῃ πράξει Λακεδαιμονίου στρατηγοῦ πρέπει νὰ σκοπῆται, ἂν εἶνε χρήσιμος ἢ βλαβερὰ εἰς τὴν Λακεδαίμονα [2], οὐδὲν ἄλλο ἦτο ἢ ἐπανάληψις ἀρχαίου δόγματος τοῦ σπαρτιατικοῦ προγράμματος, καὶ κατὰ ταῦτα πολὺ ὀλίγοι ἦσαν οἱ δυνάμενοι νὰντιστῶσι σοβαρῶς εἰς αὐτόν. Ἐπειδὴ δὲ ἡ κατάληψις τῶν Θηβῶν ἐθεωρήθη τὸ μέγιστον κέρδος οὗ ἔτυχεν ἡ Σπάρτη ἀπὸ τῆς ἐν Αἰγὸς ποταμοῖς μάχης, ἡ δ' ἐκ τῆς Καδμείας ἀποχώρησις θὰ ἦτο, ὡς τότε εἶχον τὰ πράγματα, τὸ κινδυνωδέστατον τῶν διαβημάτων εἰς ὃ θὰ ἠδύνατο νὰ προβῇ ἡ Σπάρτη, δὲν ὑπῆρχεν ἀμφιβολία περὶ τῆς διαγωγῆς ἣν ὤφειλον νὰ τηρήσωσι τὰ τέλη. Διὸ ἡ στρατιὰ ἔλαβε διαταγὴν νὰ κρατήσῃ τὴν Καδμείαν, καὶ ἐστάλησαν τρεῖς ἁρμοσταὶ, ὅπως ἀναλάβωσι τὴν ἀρχιστρατηγίαν αὐτῆς [3].

Καὶ κατεκρίθη μὲν ἐξαιρέτως παρά τε τοῖς ἀρχαίοις καὶ τοῖς νεωτέροις ἡ προδοτικὴ ἔφοδος τοῦ Φοιβίδου· ἀλλ' ἡ αἴσθησις αὕτη δικαιολογεῖται μόνον ἐπὶ τοσοῦτον, καθ' ὅσον ἡ πρᾶξις αὐτοῦ ὑπῆρξεν ἐκπληκτικωτάτη καὶ τολμηροτάτη καὶ ἐπεχειρήθη κατὰ πόλεως τῶν ἐπιφανεστάτων ἐν Ἑλλάδι, κατὰ τἄλλα δὲ εἶνε οὕτω σύμφωνος πρὸς τὸν ὅλον χαρακτῆρα τῆς ἐνεργείας τῶν Λακεδαιμονίων, ὥστε οὐδὲν δυνάμεθα νὰ εὕρωμεν ἐν αὐτῇ τὸ ἔκτακτον.

Ἀρκεῖ δὲ νἀναλογισθῶμεν, ὅτι ἡ Σπάρτη κατ' ἀρχὴν οὐδέ-

[1] ***Πλουτάρχου*** Περὶ τοῦ Σωκράτους δαιμονίου 1· Φοιβίδαν τῆς εἰς Ὄλυνθον στρατηγίας ἀπέστησαν.

[2] ***Ξενοφῶντος*** Ἑλλην. V, 2, 32. ***Πλούταρχος*** ἐν Βίῳ Ἀγησιλάου 23.

[3] Οἱ τρεῖς οὗτοι στρατηγοὶ ἐκαλοῦντο Λυσανορίδας, Ἱππίδας καὶ Ἄρκισσος. Ἴδε ***Πλούταρχον*** Περὶ τοῦ Σωκράτους δαιμονίου 33 καὶ ἐν Βίῳ Πελοπίδου [1, 4].

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ποτε ἀπεδέχετο τὴν ἀναγνώρισιν τῶν λοιπῶν πόλεων ὡς ἰσοτίμων καὶ τὴν δέσμευσιν ἑαυτῆς ὑπὸ ὑποχρεώσεων καὶ θεσμῶν, οἷοι οἱ ὑφιστάμενοι μεταξὺ πόλεων ἐπεχουσῶν τὴν αὐτὴν τάξιν. Ἄλλως δὲ ὑπῆρχεν ἐν ἁπάσαις ταῖς πόλεσι φατρία ἀποδεχομένη τὰς ἀρχὰς τῆς Σπάρτης, τοὺς δὲ λακωνίζοντας δὲν ἐθεώρουν οἱ Σπαρτιᾶται φατρίαν οἵαι αἱ λοιπαί, ἀλλ' ὑπελάμβανον αὐτοὺς ὡς τοὺς μόνους νομίμους πολίτας, ὡς τοὺς ἐννόμους Ἕλληνας, τοὺς δὲ ἀντιπάλους αὐτῶν, τοὺς δημοκρατικούς, ὡς τὴν φατρίαν τῆς ἐπαναστάσεως τὴν κακουργοῦσαν οὐ μόνον πρὸς τὴν Σπάρτην, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν κοινὴν πατρίδα. Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως δὲ ταύτης ἠδύνατο ἡ Σπάρτη τὴν ὑπὲρ τῶν λακωνιζόντων ἐπέμβασιν νὰ θεωρῇ οἱονεὶ καθῆκον ἐπιβαλλόμενον εἰς αὐτὴν ἕνεκα τῆς ἡγεμονίας. Ὅπως δὲ παρέχηται εἰς τὴν βιαίαν ἀνάμιξιν εἰς τὰ πράγματα τῶν πόλεων ἐπίφασίς τις δικαιολογίας, συνείθιζον νὰντιλαμβάνωνται τὰ κατὰ τὰς δημοκρατουμένας πόλεις οὕτως, ὡς εἰ ἐκράτει ἐν αὐταῖς ἐπαναστατική τις τρομοκρατία, καταπίεσίς τις τῶν σωφρόνων πολιτῶν ὑπὸ στίφους νεωτεριστῶν, ἐπιβάλλουσα εἰς τὴν Σπάρτην τὴν ἐν ταῖς πόλεσιν ἐκείναις ἐξάσκησιν βίας χάριν ἐπιβολῆς σωτηρίας πειθαρχίας καὶ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς νομίμου τάξεως.

Προκειμένου δὲ περὶ τῶν Θηβῶν, ἡ διαγωγὴ τῆς Σπάρτης εἶχε κατὰ τὸ φαινόμενον πολὺ μεγαλειτέραν δικαιολογίαν ἢ ἐν ἄλλαις πόλεσιν, ἐπειδὴ παρὰ τοῖς Θηβαίοις ἡ δημοκρατία ἦτο νεωτερισμὸς εἰσαχθεὶς τὰ τελευταῖα ἔτη [1]. Ὁ ἕτερος δὲ τῶν δύο ἀνωτάτων ἀρχόντων τῆς πόλεως ὑπῆρξεν ἐν Θήβαις ὁ παραδοὺς ἑκουσίως εἰς τοὺς Σπαρτιάτας τὰς ὑπ' αὐτῆς εἰς αὐτὸν ἐπιτραπείσας κλεῖδας τῆς ἀκροπόλεως. Πρὸς δὲ τούτοις οἱ Θηβαῖοι εἶχον ἀρνηθῇ ἐπ' ἐσχάτων νὰ συστρατεύσωσι μετὰ τῶν Σπαρτιατῶν, καίπερ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἀναγνωρίσαντες τοῦτο ὡς καθῆκον [2]· ἡ δὲ ἄρνησις αὕτη δὲν ἠδύνατο νὰ ἐξηγηθῇ ἄλλως ἢ ἕνεκα συμμαχίας ἐναντίον τῆς Σπάρτης ὁμολογηθείσης ἤδη κρύφα μετὰ τῆς Ὀλύν-

[1] [Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Β' σ. 546. 561.].
[2] [Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Δ' σ. 250· 265].

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

θου. Κατὰ ταῦτα ἡ πόλις εὑρίσκετο ἤδη πράγματι ἐν ἐμπολέμῳ καταστάσει πρὸς τὴν Σπάρτην, εὐνόητος δὲ εἶνε ἡ σημασία ἣν εἶχεν ἡ Καδμεία προκειμένου πολέμου ἐναντίον τῆς Ὀλύνθου. Τέλος δὲ οἱ Σπαρτιᾶται ἠδύναντο νὰ ἐπικαλεσθῶσι καὶ τὸν πολὺ τραχύτερον τρόπον καθ' ὃν οἱ Θηβαῖοι εἶχον προσενεχθῆ πρὸς τοὺς Πλαταιεῖς, καὶ δὴ ἐπὶ μόνῳ τῷ προσχήματι, ὅτι ἡ ἐν Πλαταιαῖς δημοκρατία ἦτο δῆθεν παράβασις τῶν πατρίων καὶ ἀφόρητος στάσις [1].

Ὡς πρὸς δὲ τὸ μέγιστον αἰτίαμα, ἤτοι τὴν φανερὰν ῥῆξιν τῆς πρὸ μικροῦ παρ' αὐτῆς τῆς Σπάρτης προκηρυχθείσης συνθήκης, ἦτο δυνατὸν νὰ γείνῃ σαφῶς δῆλον, ὅτι ἡ Σπάρτη οὐδεμίαν ἠνείχετο αὐτονομίαν πλὴν τῆς συνισταμένης εἰς τὴν ἑκουσίαν καθυπόταξιν ἁπασῶν τῶν πόλεων ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν αὐτῆς.

Μεθ' ὁπόσου δ' ἐνδιαφέροντος ἐμερίμνων οἱ Σπαρτιᾶται, ὅπως τὴν κατάληψιν τῆς Καδμείας παραστήσωσι κατὰ τὸ φαινόμενον ὡς πρᾶξιν ἐπιχειρηθεῖσαν ἐπ' ὀνόματι τοῦ ὅλου ἔθνους καὶ πρὸς τὸ συμφέρον αὐτοῦ, ἔδειξαν καὶ ἐν τῇ δίκῃ τοῦ εἰς αὐτοὺς παραδοθέντος Ἰσμηνίου, καταστήσαντες οἱονεὶ ἀμφικτυονικὸν δικαστήριον, εἰς ὃ ἐκάλεσαν συνέδρους ἐξ ἁπασῶν τῶν συμμάχων πόλεων. Ὁ ὑπόδικος κατηγορήθη ὡς προκαλέσας τὸν κορινθιακὸν πόλεμον καὶ ἐλθὼν εἰς κρυφίαν συνεννόησιν πρὸς τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν [2]. Καὶ ἀπέκρουσε μὲν ἀμυνόμενος τἄρθρα ταῦτα τῆς κατηγορίας μετὰ πολλῆς δεξιότητος. Ἀλλὰ πῶς ἠδύνατο νἀρνηθῇ, ὅτι ἦτο ἀφωσιωμένος εἰς τὴν δημοκρατίαν καὶ ὅτι εἶχεν ἀντιστῇ εἰς τὰς ἀξιώσεις τῆς Σπάρτης; Τοῦτο δὲ ἤρκεσε πρὸς καταδίκην αὐτοῦ· διὰ δὲ τῆς θανατώσεως αὐτοῦ οἱ Σπαρτιᾶται κατώρθωσαν οὐ μόνον νὰ ἐκδικηθῶσι τὸν μισητὸν ἀντίπαλον καὶ ἐκφοβήσωσι τοὺς ὁμόφρονας αὐτοῦ, ἀλλὰ καί τι πλέον, τὸ νὰ κηρυχθῶσιν ὑπὸ δικαστηρίου πανελληνίου δημοκρατικὰ φρονήματα καὶ ἔχθρα ἐναν-

[1] [Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Γ' σ. 67. 162 κ. ἑ.]

[2] Περὶ τῆς παρὰ τοῦ Ἰσμηνίου ἀποδοχῆς περσικοῦ χρήματος ἴδε Bergk Griechische Literaturgeschichte Τόμ. Β' σ. 542.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τίον τῆς Σπάρτης ὡς ἐσχάτη προδοσία, οὕτω δὲ συγχρόνως καὶ ἡ ὅλη αὐτῶν διαγωγὴ πρὸς τὰς Θήβας ἀναγνωρισθῆ ὡς νόμιμος [1].

Τὰ δὲ συμβάντα ταῦτα διαφωτίζονται ἔτι μᾶλλον ὑπὸ τῶν ἀμέσως κατόπιν γενομένων ἐν Φλιοῦντι.

Ὁ Φλιοῦς μετὰ τὴν διὰ τῆς βίας ἐπιβληθεῖσαν εἰς αὐτὸν ἀποδοχὴν τῶν φυγάδων [2] εἶχεν ἐπιδείξει εἰλικρινεστάτην πίστιν πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους. Ὁ δὲ Ἀγησίπολις, ὅστις πάντοτ' ἐμερίμνα προφρόνως νὰ πομακρύνῃ πᾶσαν ἀφορμὴν πρὸς νέας βιαιοπραγίας, εἶχεν ἀναμφιλέκτως συντελέσει τὸ καθ' ἑαυτὸν εἰς τὸ νὰ προσελκύσῃ διὰ προσηνείας τοὺς Φλιασίους· ηὐχαρίστησε δὲ αὐτὸν ἰδιαζόντως τὸ γεγονός, ὅτι οἱ Φλιάσιοι παρὰ τὰς ἐν αὐτῇ τῇ πόλει δυσχερείας καὶ ἀνωμαλίας ἐξετέλουν προθύμως τὰς πρὸς τὴν συμμαχίαν ὑποχρεώσεις καὶ παρέσχον μάλιστα εἰς αὐτὸν εὐκαιρίαν νὰ ἐπαινέσῃ αὐτοὺς δημοσίᾳ ἐπὶ τῇ ταχείᾳ ἀποστολῇ τῶν ἀφθόνων αὐτῶν χρηματικῶν εἰσφορῶν, δι' ἧς διεκρίθησαν ὑπὲρ πάντας τοὺς συμμάχους. Συνέβησαν δὲ ταῦτα, ὅτε ὁ Ἀγησίπολις ἐξεκίνησε στρατεύων ἐπὶ τὴν Ὄλυνθον μετὰ τῆς μεγάλης στρατιᾶς [3]· κατὰ ταῦτα δὲ οἱ Φλιάσιοι ἐτάσσοντο πιθανῶς εἰς ἐκείνους τοὺς συμμάχους οἵτινες ἐπωφελήθησαν τὴν νέαν διάταξιν τῶν κατὰ τὰς στρατείας [4], ὅπως ἀπαλλαγῶσι καθ' ὅλου ἢ ἐπὶ μέρους τῆς ὑποχρεώσεως τοῦ στρατεύεσθαι διὰ παροχῆς ἀργυρίου, τοῦθ' ὅπερ ἐν στρατείᾳ ἐπιχειρουμένῃ εἰς χώραν μακρὰν ἀπέχουσαν ἔπραξαν βεβαίως πολλαὶ τῶν εὐπορωτέρων συμμαχίδων. Εἶνε δὲ λίαν πιθανὸν καὶ ὅτι ἕνεκα τοῦ ἐν αὐτῇ τῇ πόλει ἀνταγωνισμοῦ τῶν δύο φατριῶν οὐδετέρ' αὐτῶν ἐπεθύμει νὰ ἐξασθενήσῃ διὰ τῆς ἐξαποστολῆς στρατιωτῶν.

Ἀλλ' ὅτε ἤδη ὁ Ἀγησίπολις ἦτο καθ' ὁδὸν ἀπὸ τοῦ ἔαρος

[1] Ὁ Ἰσμηνίας ἐθανατώθη ὡς μεγαλοπράγμων καὶ κακοπράγμων κατὰ μὲν τὸν *Ξενοφῶντα* (Ἑλλην. [V,] 2, 35) ἐν Θήβαις, κατὰ δὲ τὸν *Πλούταρχον* (ἐν Βίῳ Πελοπίδου 5) ἐν Σπάρτῃ.

[2] Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Δ' σ. 373.

[3] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην V, 3, 10.

[4] Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Δ' σ. 379 κ. ἑ.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροια

τοῦ 381 π. Χ. καὶ ἡ συνδιαλλακτικὴ αὐτοῦ ἐπίδρασις δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ ἰσχύσῃ, ἐξερράγησαν ἐν Φλιοῦντι νέαι διχόνοιαι. Ἡ ἐκκάθαρσις τῶν εἰς τὴν κτῆσιν τῶν γαιῶν ἀναφερομένων ἀμφιλογιῶν δὲν ἠδύνατο νὰ προχωρήσῃ, καὶ κατέστη ἀδύνατος ἡ ἐν ὁμονοίᾳ ἀμφοτέρων τῶν φατριῶν δικαία λύσις τῶν ἀμφισβητουμένων περὶ ἰδιοκτησίας ζητημάτων. Καὶ οἱ μὲν δημοκρατικοὶ ὡς ἁρμόδια ἀπεδέχοντο μόνον τὰ ἐπιχώρια δικαστήρια· ἀλλὰ ταῦτα συνέκειντο ἐκ πολιτῶν τασσομένων, καθ' ἃ τὸ μέγα πλῆθος τῶν οἰκητόρων τοῦ ἄστεως, εἰς τὸν δῆμον. Οἱ δὲ πρότερον φυγάδες, οἵτινες δὲν εἶχον ἀκόμη κατορθώσει τὴν τελείαν ἀνάκτησιν τῶν κτημάτων αὐτῶν, ἰσχυρίσθησαν, ὅτι τὰ δικαστήρια ἐδίκαζον ἀδίκως, ἠρνήθησαν νὰ ἐμπιστευθῶσιν εἰς αὐτὰ τὴν λύσιν διαφορῶν ἐχουσῶν κυρίως πολιτικὸν χαρακτῆρα, καὶ ἀπῄτησαν νὰ διαδικασθῶσιν ἐνώπιον ἄλλων, ξένων δικαστῶν. Ἡ δὲ ἀξίωσις αὕτη συμπίπτει πρὸς τὰς προθέσεις τοῦ Ἀγησιλάου ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε δυνάμεθα εὐλόγως νὰ εἰκάσωμεν, ὅτι ὑπεκινήθη παρ' αὐτοῦ, ἅτ' ἐπιδιώκοντος τὴν ἐξέγερσιν τοῦ κακοποιοῦ πνεύματος τῆς διχονοίας μετὰ τοῦ αὐτοῦ ζήλου, μεθ' οὗ ὁ εὐγενὴς αὐτοῦ συμβασιλεὺς ἐπεζήτει ἀπανταχοῦ τὴν κατάπαυσιν αὐτῆς.

Ὅτε δὲ οἱ φυγάδες ἐτράπησαν εἰς τὴν Σπάρτην καὶ ὑπέβαλον τὰ παράπονα αὐτῶν κατὰ τῶν συμπολιτῶν ὡς ἀρνουμένων νὰ δικάσωσι τὰ κατ' αὐτοὺς δικαίως [1], ὁ δῆμος τῶν Φλιασίων ἐτιμώρησεν αὐτοὺς διὰ χρηματικῆς ζημίας, ἐπειδὴ εἰκότως οὐδεμία πόλις αὐτόνομος ἠδύνατο νὰνεχθῇ ὅπως ἔνιοι τῶν ἰδίων πολιτῶν ἀπευθύνωσι τὰ παράπονα αὐτῶν εἰς ξένας πόλεις. Ἀλλ' οἱ ἔφοροι ἦσαν ἥκιστα διατεθειμένοι νὰ ἐγκαταλίπωσι τὴν παρουσιαζομένην εἰς αὐτοὺς εὐκαιρίαν νέας ἐπεμβάσεως· διὸ ἐνήργησαν ὁμοιότατα πρὸς τὸν τρόπον τοῦ Ἀγησιλάου, ὅστις ἤθελε νὰ θεωρῆται ἡ δημοκρατία ὡς ἀποπλάνησις κινδυνώδης καὶ διὰ ταῦτα ἐφρόνει, ὅτι πάντα τὰ προκαλούμενα ζητήματα ὤφειλον νὰ ὑποβάλλωνται πρὸ συνεδρίου ἑλληνικοῦ, ἤτοι πρὸ τῆς ἀξιωματικῆς

[1] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. [V,] 3, 11 κ. ἑ.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

διαιτησίας τῆς πόλεως τῆς ἐχούσης τὴν ἡγεμονίαν. Καὶ κατὰ τὴν περίστασιν δ' ἐκείνην οἱ ὀλιγαρχικοί, οἵτινες παρὰ τῶν ἰδίων συμπολιτῶν ἐθεωροῦντο προδόται καὶ εἶχον καταδικασθῆ κατὰ τοὺς καθεστῶτας νόμους, ἐθεωρήθησαν οἱ ἀληθεῖς πατριῶται καὶ γνήσιοι πολῖται, οὓς ὤφειλον νὰ προστατεύσωσιν ἀπὸ τῆς ἀκολασίας μικρᾶς φατρίας, καίτοι ἡ πρὸς αὐτὰ τὰ πράγματ' ἀντίθεσις ἦτο τὴν φορὰν ταύτην πολὺ μεγαλειτέρα καὶ καταφανεστέρα ἢ ὅτε προέκειτο περὶ τῶν Θηβῶν. Ἀλλά, θέλοντες νὰ ἐπιβαρύνωσι τοὺς Φλιασίους καὶ δι' ἐπαχθοῦς διανοήματος, παρέστησαν τὰ πράγματα οὕτως, ὡς εἰ οὗτοι εἶχον ἀναμείνει μόνον τὴν ἀπομάκρυνσιν τοῦ Ἀγησιπόλιδος ὅπως ἐπιδείξωσιν ἰσχυρογνώμον' ἀντίστασιν ἐναντίον τῆς Σπάρτης, φρονοῦντες, ὅτι ὁ ἄλλος βασιλεὺς δυσκόλως ἤθελε καὶ αὐτὸς ἀπομακρυνθῆ ἐκ τῆς Σπάρτης καὶ ὅτι διὰ τοῦτο οὐδένα ὑφίσταντο κίνδυνον ἐνόπλου ἐπιθέσεως. Ἀλλὰ τοιαύτην ἀφελῆ ἐκτίμησιν τῶν περιστάσεων δυσκόλως ἐπιτρέπεται νὰ εἰκάσωμεν ὑπάρξασαν παρὰ τοῖς Φλιασίοις.

Ἡ δ' ἐξέλιξις τῶν περαιτέρων γεγονότων ὑπῆρξε κατὰ πάντ' ἀκόλουθος. Ὁ Ἀγησίλαος, ἔχων ἰδίας σχέσεις φιλίας καὶ ξενίας πρὸς τοὺς ἡγέτας τῶν φυγάδων, τὸν Ποδάνεμον καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν, ἐπεδίωξε τὴν ὑπεράσπισιν αὐτῶν μετὰ μεγάλης δραστηριότητος. Καὶ δὴ ἰσχυρίσθη, ὅτι αἱ ἀξιώσεις αὐτῶν ἦσαν τελείως δεδικαιολογημέναι, καὶ ὅτι ἡ καταδίκη αὐτῶν ἦτο ἄκυρος, καὶ ἐξώρμησε πάραυτα μετὰ στρατιᾶς. Οἱ δὲ Φλιάσιοι ἔστειλαν πρεσβείας εἰς ὑπάντησιν αὐτοῦ καὶ ὑπεσχέθησαν ὑπακοὴν εἰς τὰ κελευόμενα ὑπὸ τῆς Σπάρτης· ἀλλὰ τοιαῦται διαπρεσβεύσεις ἐπήρχοντο ἀργὰ πλέον. Ἡ δοθεῖσα εἰς αὐτοὺς ἀπάντησις ὑπῆρξεν, ὅτι ἡ πίστις τῆς πόλεως εἶχεν ἐξελεγχθῆ ἐπισφαλὴς καὶ ὅτι μόνον παραδίδοντες τὴν ἀκρόπολιν εἰς σπαρτιατικὴν φρουρὰν ἠδύναντο νὰ παράσχωσιν ἐπαρκῆ ἐγγύησιν περὶ τῆς πίστεως αὐτῶν. Λαβόντες δὲ ταύτην τὴν ἀπόκρισιν, ἀπεφάσισαν οἱ Φλιάσιοι νὰ ὑπερασπισθῶσιν ἀνδρικῶς τὴν ἰδίαν ἑαυτῶν ἐλευθερίαν, εἰ καὶ δὲν εἶχον λάβει καιρὸν νὰ παρασκευασθῶσι πρὸς πόλεμον καὶ οὐδε-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

μίαν εἶχον ἄλλην ἐλπίδα πλὴν τῆς τυχὸν παρεχομένης ὑπὸ τῆς πεποιθήσεως περὶ τοῦ δικαίου αὐτῶν, τῆς ὀχυρᾶς θέσεως τῆς πόλεως καὶ τῆς δυσαρεσκείας τῶν συμμάχων ἐναντίον τῆς ἀλαζονείας τῆς Σπάρτης.

Ἐπὶ τριῶν ἐπαλλήλων πεδίων ἐξετείνετο ὁ Φλιοῦς μεταξὺ τῶν ῥυάκων τῶν ἀποτελούντων τὰς πηγὰς τοῦ Ἀσωποῦ· καὶ ἐπὶ μὲν τοῦ κατωτάτου τῶν ἐπιπέδων ἔκειτο ἡ ἀγορὰ μετὰ τῶν περὶ αὐτὴν κτιρίων, ἐπὶ δὲ τοῦ μέσου ὁ ναὸς τοῦ Ἀσκληπιοῦ καὶ ἐπὶ τοῦ ἀνωτάτου ἡ ἀκρόπολις. Ὁ δὲ λόφος τῆς ἀκροπόλεως ἦτο λίαν ὀχυρὸς, καὶ εἶχε τοιαύτην ἔκτασιν, ὥστε εὑρίσκοντο ἐπ' αὐτοῦ ἄλση κυπαρίσσων καὶ ἀγροὶ σιτηρῶν [1], τοῦθ' ὅπερ συνετέλεσεν ἴσως εἰς τὸ νὰ καταστήσῃ δυνατὴν μακρὰν ἀντίστασιν [2]. Προΐστατο δὲ τῆς ἀντιστάσεως ὁ τοῦ δήμου ἡγέτης Δελφίων, καὶ δὴ μετὰ τοιαύτης ἀφοβίας καὶ καρτερίας, ὥστε προεκάλεσε τὸν θαυμασμὸν καὶ αὐτῶν τῶν πολεμίων [3]. Εἶχε δὲ περὶ αὐτὸν ἐπίλεκτον στρατιὰν τριακοσίων νεανιῶν, μεθ' ἧς ὑπερήσπιζε κατὰ τὴν προσήκουσαν ὥραν πᾶσαν κινδυνεύουσαν θέσιν, καὶ δι' ἐξόδων δὲ ἠνώχλει τοὺς πολιορκητάς. Ἐν δὲ τῷ στρατοπέδῳ τῶν πολιορκητῶν ἐκράτει πολλὴ ἀπροθυμία, καὶ οἱ Πελοποννήσιοι ἔδειξαν, ὅτι εἶχον ὀλίγην διάθεσιν νὰ χρησιμεύωσιν εἰς τοὺς Σπαρτιάτας ἀντὶ ὁπλιτῶν καὶ βοηθῶσιν αὐτοὺς ὅπως τιμωρῶσι καὶ καταδυναστεύωσι πᾶσαν εἰς αὐτοὺς δυσμενῆ πόλιν. Ἡ δὲ πολιορκία παρεξετείνετο ἐπὶ μακρὸν [4], καὶ ἡ ὑπηρεσία ἦτο κοπιωδεστάτη, ἡ δὲ ἀδικία τῆς ὅλης στρατείας καθίστατο καταφανὴς εἰς ἅπαντας τοὺς συμμάχους, ὅτ' ἐθεώρουν τὸ μικρὸν στῖφος τῶν φυγάδων, ὧν ἐσκοπεῖτο ἡ διὰ τῆς

[1] [Τὴν μὲν ὕπαρξιν ἄλσους κυπαρίσσων ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως τοῦ Φλιοῦντος μαρτυρεῖ ὁ ***Παυσανίας*** (II, 13, 3)· ἡ δὲ ὕπαρξις σιτοφόρων ἀγρῶν ἐξάγεται ἐκ τῶν τοῦ ***Ξενοφῶντος*** (Ἑλλην. VIII, 2, 8)· τῶν δραγμάτων ἃ ἔτυχεν ἐξ αὐτῆς τῆς ἀκροπόλεως τεθερισμένα].

[2] Περὶ τῆς διαμορφώσεως τοῦ ἐδάφους ἴδε Curtius Peloponnesos Τόμ. Β' σ. 471 κ. ἑ.

[3] ***Ξενοφῶντος*** Ἑλλην. [V,] 3, 22 κ. ἑ.· [Δελφίων τις], λαμπρὸς δοκῶν εἶναι, λαβὼν πρὸς αὐτὸν τριακοσίους ἄνδρας Φλιασίων, ἱκανὸς μὲν ἦν κωλύειν τοὺς βουλομένους εἰρήνην ποιεῖσθαι κτλ.

[4] [***Ξενοφῶντος*** Ἑλλην. V,] 3, 16 κ. ἑ.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

βίας κάθοδος. Καὶ ἐπειρᾶτο μὲν ὁ βασιλεὺς καὶ κατὰ ταύτην τὴν περίστασιν νὰ διαδώσῃ τὴν ἰδέαν, ὅτι οἱ δημοκρατικοὶ ἐξήσκουν τρομοκρατίαν ἐν τῇ πόλει καὶ ὅτι ὁ Δελφίων ἦτο τύραννος, ὅστις μετὰ τῆς φρουρᾶς αὐτοῦ κατέπνιγε τὸ ἀληθὲς φρόνημα τῶν πολιτῶν. Ἡ δὲ παρὰ τοῦ Δελφίωνος δοθεῖσα εἰς αὐτὸν ἀπάντησις ὑπῆρξεν ἡ ἐπὶ ἀναπεπταμένου καὶ κατόπτου λόφου σύγκλησις τῶν πολιτῶν, ὅπως οἱ πολιορκηταὶ πεισθῶσι διὰ τῶν ἰδίων ὀφθαλμῶν, ὅτι οὐδεμία ἐκράτει ἐν τῇ πόλει τυραννὶς καὶ ὅτι δῆμος πεντακισχιλίων ἀνδρῶν ἦτο συντεταγμένος ὁμόθυμος ὑπὸ τὰ ὅπλα, ὅπως ἀντιστῇ ἐναντίον τῶν ἐν τῷ στρατοπέδῳ τῶν Λακεδαιμονίων προδοτῶν.

Ἀλλ' ὁ Ἀγησίλαος δὲν ἐφοβήθη, οὐδ' ἔπαυσε μετερχόμενος τὴν αὐτὴν καὶ πρότερον ὕπουλον πολιτείαν. Ἡ σιτοδεία ἤρχισε τέλος γινομένη αἰσθητὴ κατ' ἀνάγκην ἐν Φλιοῦντι, ἀφ' οὗ πρότερον ἡ πόλις ἐκαρτέρησε χρόνον διπλάσιον τοῦ δηλωθέντος ὡς δυνατοῦ ὑπὸ τῶν φυγάδων. Καὶ οἱ μὲν ὕποπτοι τῶν πολιτῶν ἤρχισαν ἐκφεύγοντες ἐκτὸς τῶν τειχῶν, ὁ δὲ Ἀγησίλαος διέταξε τότε, ὅπως οἱ φυγάδες μεταχειρισθῶσιν ἀπάσας αὐτῶν τὰς σχέσεις χάριν προσελκύσεως τῶν συμπολιτῶν. Οἱ δὲ πολιορκηταὶ ὑπεδέχθησαν αὐτοὺς μετὰ μεγάλης φιλοφροσύνης, ἔθρεψαν καὶ ὥπλισαν· οὕτω δὲ διὰ παντοίων τεχνασμάτων ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐν τῷ στρατοπέδῳ εὑρισκομένων Φλιασίων ὑπερέβη τοὺς χιλίους, οὓς ἠδύνατο νὰ ἐπιδεικνύῃ ὁ Ἀγησίλαος ὡς τοὺς λογάδας τῶν πολιτῶν, εἰς οὓς ὤφειλον νὰποδοθῶσι τὰ ἐν τῇ πόλει δικαιώματα.

Τέλος δὲ ἡ δύναμις τῆς ἀντιστάσεως τῆς γενναίας πόλεως ἔκλινε πρὸς τὸ τέρμα. Ἐζήτησαν δὲ ἄδειαν ἐλευθέρας ἐξόδου χάριν πρεσβείας σταλησομένης εἰς τὰ τέλη τῆς Σπάρτης· ἀλλ' ὁ βασιλεύς, οὗ προσεβάλλετο τὰ μέγιστα τὸ ἀξίωμα διὰ τῆς ὑποτιμήσεως αὐτοῦ, ἀπῄτησε καὶ κατώρθωσε παρὰ τῶν ἐφόρων νὰναθέσωσι πᾶσαν ἀπόφασιν εἰς τὴν κρίσιν αὐτοῦ καὶ μόνου. Ταύτην δὲ τὴν ἀπόκρισιν φέροντες ἐπέστρεψαν οἱ πρέσβεις εἰς τὴν πόλιν, καὶ τότε οἱ ἀτυχεῖς Φλιάσιοι εὑρέθησαν ἠναγκασμένοι νὰ παρα-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

δοθῶσιν ἄνευ ὅρων εἰς τὸν ἀσπονδότατον τῶν ἐχθρῶν. Κατεχόμενος δὲ ὑπὸ βιαιοτάτης ὀργῆς διὰ τὴν μακρὰν πολιορκίαν, ἥτις εἶχε διαρκέσει δεκαοκτὼ μῆνας καὶ ὑπερέκεινα [1], τέλος δὲ καὶ διὰ τὴν διάδρασιν τοῦ Δελφίωνος, προσηνέχθη μετ' αὐστηρότητος μεγίστης. Κατέστησε δ' ἑκατὸν ἄνδρας, ὧν τὸ μὲν ἥμισυ συνίστατο ἐκ φυγάδων, τὸ δὲ ἄλλο ἥμισυ ἐκ πολιτῶν οἰκείων πρὸς αὐτούς. Οὗτοι δ' ἔμελλον ἀποφασίσωσι τίς τῶν ἐν τῇ πόλει ἦτο δίκαιον νὰ ζήσῃ καὶ τίς νὰ ἀποθάνῃ. Εἰς τοὺς αὐτοὺς δὲ ἄνδρας ἀνετέθη καὶ ἡ σύνταξις νέου πολιτεύματος ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν σπαρτιατικῶν ὅπλων [2].

Περὶ τὸν αὐτὸν δὲ χρόνον ἦλθε τὸ ἄγγελμα τῆς παραδόσεως τῆς Ὀλύνθου. Μετὰ πολλὰς περιπετείας τοῦ πολέμου, καθ' ὃν ἔπεσε μὲν πρὸ τῶν τειχῶν τῆς ἐχθρικῆς πόλεως ὁ γενναῖος Τελευτίας, ὁ μετὰ τὸν Εὐδαμίδαν πρὸς βοήθειαν αὐτοῦ ἀποσταλεὶς στρατηγὸς [3], ἔπειτα δὲ καὶ ὁ Ἀγησίπολις ἀπέθανεν ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς ἡλικίας, παθὼν ὑπὸ πυρετοῦ [4], κατώρθωσε τέλος ὁ Πολυβιά-

[1] Ἡ πολιορκία διήρκεσεν εἴκοσι μῆνας. Ἴδε *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. V, 3, 25. Ἡ δὲ παράδοσις τοῦ Φλιοῦντος ἔγεινε τελευτῶντος τοῦ θέρους τοῦ 379 π. Χ. Ἴδε Sievers [Geschichte Griechenlands vom Ende des peloponnesischen Kriegs] σ. 390.

[2] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. V, 3, 25· πρῶτον μὲν ἀνακρῖναι ὄντινά τε ζῆν ἐν τῇ πόλει καὶ ὄντινα ἀποθανεῖν δίκαιον εἴη· ἔπειτα δὲ νόμους θεῖναι, καθ' οὓς πολιτεύσοιντο. Κατὰ τὸν Sauppe (ἐν ταῖς Göttinger gelehrte Anzeigen. 1882 σ. 297 κ. ἑ.) ἡ διήγησις τοῦ *Ξενοφῶντος* περὶ τῆς μετὰ πίστεως καὶ γενναιότητος ἐγκαρτερήσεως τῶν Φλιασίων, ἥτις εἶνε γεγραμμένη μετὰ περισσῆς θερμότητος, ἀνεγράφη κρατούσης τῆς ζωηρᾶς αἰσθήσεως τῶν συμβάντων συνετέλεσε δ' εἰς τοῦτο ἡ γνωριμία τοῦ Ξενοφῶντος μετ' ἐπιφανῶν ἀνδρῶν, ἰδίως δὲ τοῦ Φλιασίου Προκλέους, τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἱπποκράτους, ὃν ἐγνώρισε πιθανῶς παρὰ τῷ Ἀγησιλάῳ. Ὅτε δὲ ὁ ἱστορικός, γηραιὸς ἤδη ὤν, ἠύρυνε τὰ ἐν ἀρχῇ ὡς συνέχειαν τοῦ Θουκυδίδου ἐπιχειρηθέντα Ἑλληνικὰ εἰς ἱστορίαν τῶν συγχρόνων γεγονότων, καὶ τοῦτο πράττων ἦλθεν εἰς τὸ ἔτος 379 π. Χ. καὶ ἐξῆς, ἀπεφάσισε, καθ' ἃ παριστάνει λίαν πιθανῶς ὁ Sauppe, νὰ συμπεριλάβῃ τὴν χωριστὴν ἐκείνην ἔκθεσιν εἰς τὸ ἱστορικὸν αὐτοῦ ἔργον.

[3] Ὁ Τελευτίας, σταλεὶς μετὰ τὸν Εὐδαμίδαν, ἔπεσε τὸ ἔαρ τοῦ 381 π. Χ. πρὸ τῆς Ὀλύνθου. Ἴδε *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. [V,] 3, 6. *Διοδώρου Σικελιώτου* XV, 21.

[4] Ὁ Ἀγησίπολις ἀπέθανε πρὸ τῆς Ὀλύνθου τῷ 380 π. Χ., κατὰ θέρους ἀκμή (*Ξενοφῶντος* Ἑλλην. [V,] 3, 19. Πρβλ. *Διοδώρου Σικελιώτου* [XV] 23]), μετὰ βασιλείαν δεκατεσσάρων ἐτῶν τὸ τέταρτον ἔτος τοῦ ὀλυνθιακοῦ πολέμου.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

δης, πολιορκήσας τὴν ἀγέρωχον πόλιν στενῶς, ναναγκάσῃ αὐτὴν εἰς παράδοσιν καὶ διαλύσῃ οὕτω τὴν ἐπίφοβον αὐτῆς συμμαχίαν [1].

Τοιοῦτον ὑπῆρξε τὸ κορύφωμα τῆς ἐπὶ τῆς ἀνταλκιδείου εἰρήνης ἐρειδομένης ἡγεμονίας τῆς Σπάρτης ἐν Ἑλλάδι [2]. Ἡ μὲν Βοιωτία ἦτο χώρα ὑποτελής, ἐν δὲ τῇ Πελοποννήσῳ τὰ πάντα εἶχον διαταχθῇ κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τῶν Σπαρτιατῶν. Αἱ μὲν στασιαστικαὶ ἀπόπειραι αἱ γενόμεναι ἐν τῇ χερσονήσῳ ἀπὸ τῆς Νικιείου εἰρήνης εἶχον καταπνιγῇ· τὸ δὲ βόρειον μέρος τῆς Πελοποννήσου, ὅπερ ἦτο τὸ κινδυνωδέστατον ἕνεκα τῆς μακρᾶς αὐτοῦ ἀποστάσεως ἀπὸ τῆς Σπάρτης καὶ ἕνεκα τῆς τάσεως αὐτοῦ πρὸς ἀπόσπασιν διὰ τῆς συγκροτήσεως χωριστῆς συμμαχίας, κατεῖχον ἤδη οἱ Λακεδαιμόνιοι ἀσφαλῶς· παρὰ δὲ τὰ σύνορα τοῦ Ἄργους ἡ Μαντίνεια, ὁ Φλιοῦς καὶ ἡ Κόρινθος ἀπετέλουν δίκτυον ἀσφαλῶν ὁρμητηρίων τῶν Σπαρτιατῶν, καὶ ἡ ὀλιγαρχικὴ Κόρινθος ἦτο ἠναγκασμένη χάριν αὐτῆς τῆς ἰδίας ἀσφαλείας νὰ φυλάσσῃ τὸν ἰσθμὸν πρὸς τὸ συμφέρον τῆς Σπάρτης. Καὶ οὕτω μὲν περιεστοιχίζετο τὸ Ἄργος ὑπὸ πολεμίων, ἡ δὲ μόνη πλὴν τοῦ Ἄργους πόλις ἡ ἔτι δημοκρατουμένη, ἡ τῶν Ἀθηναίων, ἦτο ἐξηντλημένη ὑπὸ τοῦ κορινθιακοῦ πολέμου, πρὸς δὲ τούτοις ἦτο ὅλως μεμονωμένη καὶ ἠπειλεῖτο ἐκ τῶν νώτων διὰ τῆς κατοχῆς τῆς Καδμείας. Ἡ δ' ἀπειλητικωτάτη ἁπασῶν τῶν συμμαχιῶν, ἡ μεταξὺ Θηβῶν, Ἀθηνῶν καὶ Ὀλύνθου, εἶχε διαλυθῇ ἤδη ἐν τῷ γίνεσθαι. Ἡ ἰσχυροτάτη τῶν ἐν τῷ βορρᾷ τοῦ Αἰγαίου πόλεων ἐτάσσετο εἰς τὴν ἡγεμονίαν τῆς Σπάρτης. Τὰ κατὰ τὴν συστράτευσιν τῶν συμμάχων εἶχον διαταχθῇ κατὰ νέον τρόπον καὶ τελεσφόρως. Ἡ δὲ Σπάρτη ἠδύνατο νὰ ἐλπίσῃ, ὅτι ἔμελλε νὰ καταστήσῃ τὴν στρατιὰν αὐτῆς σὺν τῷ χρόνῳ τὴν μόνην δεσπόζουσαν ἔνοπλον δύναμιν καὶ μεταβάλῃ κατὰ μικρὸν τὴν ἰδίαν ἡγεμονίαν εἰς ἀπεριόριστον κυριαρχίαν. Μετ' ἐπιτυχίας δ' εἶχον ἀνανεώσει καὶ πάλιν παντοίας ἀμφικτυονικὰς παραδόσεις, ὅπως δι' αὐτῶν παρά-

[1] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. [V,] 3, 26. *Διοδώρου Σικελιώτου* [XV], 23.
[2] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. V, 3, 27. *Διοδώρου Σικελιώτου* XV, 23.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροι

σχωσιν εἰς τὴν νέαν κυριαρχίαν τῶν Λακεδαιμονίων ὄψιν δικαίου. Ἡ ἀρχαία πάλη ἐναντίον τῶν τυράννων μεταμορφωθεῖσα ἐπικαίρως εἶχε μεταβληθῇ εἰς δίωξιν τῆς δημοκρατίας, καὶ ἡ αἰσία ἐπιτυχία μεθ' ἧς εἶχον ἐξολοθρεύσει δημοκρατικάς τινας ἑστίας, ἐφαίνετο δικαιολογοῦσα τὴν προσδοκίαν, ὅτι τὸ πολίτευμα τοῦτο θὰ ἠδύνατο νὰ καταπαλαισθῇ καὶ ὑπερνικηθῇ καθ' ὁλοκληρίαν ἐν τῷ ἑλληνικῷ ἔθνει.

Ἡ Σπάρτη ἦτο ἡ μόνη ἐν Ἑλλάδι πόλις ἡ ἐπιδιώκουσα πρόγραμμα σταθερόν· ἐκείνη μόνη εἶχε καθαρὰν συνείδησιν τοῦ σκοπουμένου καὶ ἦτο ταὐτοχρόνως ἀκάθεκτος ἐν τῇ ἐκλογῇ τῶν μέσων. Ἐντεῦθεν δὲ προήρχετο ἡ δραστηριότης ἐκείνη, ἧς ἀνάλογον οὐδέποτε πρότερον εἶχεν ἐπιδείξει ἡ Σπάρτη. Ἡ ἀρχαία ῥῆξις μεταξὺ τῆς βασιλείας καὶ τῶν ἐφόρων εἶχεν ἐκλίπει. Ὁ Ἀγησίλαος διὰ πανούργου ὑποχωρήσεως εἶχε προσελκύσει μὲν τὰ τέλη, εἶχε δὲ ἀπομακρύνει τὴν κωλύουσαν τὴν ἐνέργειαν αὐτοῦ δύναμιν τοῦ συμβασιλέως, καὶ ἦρχε νῦν ἐν τελείᾳ ἀνεξαρτησίᾳ, οἵας οὐδέποτε σχεδὸν πρὸ αὐτοῦ εἶχεν ἀξιωθῇ ἄλλος Ἡρακλείδης. Διὰ δὲ τῆς μονοκρατορίας ταύτης ἐπῆλθεν ἑνότης καὶ ἐνίσχυσις εἰς τὴν διοίκησιν τῶν δημοσίων πραγμάτων· φίλοι δὲ καὶ ἐχθροὶ ἐγίνωσκον τί ἠδύναντο νὰναμένωσιν ἐκ τῆς Σπάρτης. Ἐκράτει ἀρχὴ οἵα ἡ σχεδιασθεῖσα ὑπὸ τοῦ Λυσάνδρου. Ἐκείνου τὴν φατριαστικὴν πολιτείαν ἀνενέωσεν ὁ Ἀγησίλαος, ἐκείνου τοὺς θεσμοὺς ἐμιμεῖτο· ἀλλ' εἶχεν ὑπὲρ ἐκεῖνον τὸ πλεονέκτημα, ὅτι κατεῖχεν ἐν τῇ πολιτείᾳ ἀξίωμα ἑδραῖον, οὗ ἐστερεῖτο ὁ Λύσανδρος, ὅστις ἐπολέμει μὲν τὴν ἐπανάστασιν, ἀλλ' ἦτο καὶ αὐτὸς ἐπαναστάτης, ἐν ᾧ ἀπ' ἐναντίας ὁ Ἀγησίλαος κατώρθωσε νὰ περιβληθῇ ἀνεπιφθόνως ἐν τῇ πατρίδι ἀξίωμα μοναρχικόν, ἀναγνωριζόμενος παρὰ πάντων ὡς ὑπέρμαχος τῶν σπαρτιατικῶν ἰδεῶν. Καὶ κατὰ τοῦτο δὲ ὑπῆρξεν ὁ Ἀγησίλαος δεξιώτερος τοῦ περὶ τὰ πολιτικὰ διδασκάλου, ὅτι περιωρίσθη τὸ κατ' ἀρχὰς εἰς τὴν ἤπειρον, καὶ προώρισε τὰς ἰδιορρύθμους δυνάμεις, ἃς ἐκέκτητο ἀκόμη ἡ Σπάρτη, πρὸς ἐμπέδωσιν ἀσφαλοῦς ἠπειρωτικῆς

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

κυριαρχίας καὶ συντήρησιν αὐτῆς διὰ καλῶς διατεταγμένου δικτύου φρουρῶν.

Προσθέσωμεν δ' εἰς ταῦτα, ὅτι ἡ κυριαρχία τῆς Σπάρτης δὲν ἠρείδετο μόνον εἰς τὴν ἀπὸ τῶν ὅπλων βίαν, ἀλλὰ καὶ εἰς φατρίαν λακωνιζόντων διαδεδομένην ἀνὰ πάσας τὰς πόλεις, ὅτι καὶ ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος περιεῖπεν ἐν χώραις ἀπωτάταις συμμαχίας ἐπωφελεῖς καὶ ἀξίας λόγου, πρὸ πάντων μετὰ τοῦ μεγάλου βασιλέως, ὅστις, χαίρων ἐπὶ τῇ ἡσύχῳ κτήσει τῶν ἀσιατικῶν ἀκτῶν, ἦτο πάντοτε πρόθυμος εἰς ὑποστήριξιν χάριν τηρήσεως τῆς ἀνταλκιδείου εἰρήνης πρὸς τὸ συμφέρον τῆς Σπάρτης, πρὸς δὲ μετὰ τοῦ τυράννου τῶν Συρακουσῶν καὶ τῶν βασιλέων τῆς Μακεδονίας [1], τέλος δὲ ὅτι ἐνεφανίσθη νικηφόρος καὶ ἐν Ἠπείρῳ καὶ παρεκώλυσε τὴν προχώρησιν τῶν Ἰλλυριῶν, οἵτινες λέγονται ἐποφθαλμιάσαντες τοὺς θησαυροὺς τῶν Δελφῶν (384 π. Χ. Ὀλυμπ. 98, 4) [2]. Ταῦτα πάντα λαμβάνοντες ὑπ' ὄψιν, ἐννοοῦμεν μεθ' ὁποίας εὐχαριστήσεως ὁ Ἀγησίλαος καὶ οἱ περὶ αὐτὸν ἀπέβλεπον εἰς τὸ ἴδιον ἔργον καὶ ὁπόσον ἀσφαλεῖς ἐφαίνοντο εἰς αὐτοὺς αἱ βάσεις αὐτοῦ. Καὶ δὲν ἦτο μὲν ἀκόμη συντετελεσμένον, ἀλλὰ τί ἐκώλυεν, ὅπως ἐν καταλλήλῳ εὐκαιρίᾳ μετὰ τῆς αὐτῆς εὐκολίας, μεθ' ἧς καὶ ἡ κατάληψις τῆς Καδμείας, ἐπιτευχθῇ ἡ ἅλωσις τῶν ὑπολειπομένων ἐρυμάτων πόλεων ἀνεξαρτήτων καὶ ἄλλως ἰσχυρῶν, μάλιστα δὲ τῆς Ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν, ἣν εἶχον ἐγκαταλίπει ἐν ὥρᾳ ἀδυναμίας;

Ἀλλ' ἀκριβῶς τὸ τόλμημα ἐκεῖνο ὅπερ ἐθεωρεῖτο ὁ ἀκρογωνιαῖος λίθος, ἐφ' οὗ ἔμελλε νὰ ἱδρυθῇ ἐν τῷ μέλλοντι ἡ κυριαρχία, ὑπῆρξεν ἡ πέτρα τοῦ σκανδάλου καθ' ἧς ἔμελλεν ἡ κυριαρχία ἐκείνη νὰ καταθραυσθῇ.

[1] Περὶ τῆς συμμαχίας τῆς Μακεδονίας μετὰ τῆς Σπάρτης ἴδε ***Διοδώρου Σικελιώτου*** [XV,] 19. ***Αἰσχίνου*** Περὶ παραπρεσβείας 26.

[2] Διονυσίου τοῦ τυράννου τῶν Συρακουσῶν ὑποστηρίζοντος τοὺς Ἰλλυριούς, οἱ Σπαρτιᾶται συνεμάχησαν μετὰ τῶν Μολοσσῶν. Ἴδε ***Διοδώρου Σικελιώτου*** [XV,] 13. Πρβλ Sievers Geschichte Griechenlands [vom Ende des peloponnesischen Kriegs] σ. 164.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροια

Ἡ δύναμις τῆς Σπάρτης ἐφαίνετο μὲν λαμπρά, ἀλλ' αἱ βάσεις αὐτῆς ἦσαν ἐπισφαλεῖς, ἐπειδὴ παρεγνώριζε τὰς ἠθικὰς δυνάμεις καὶ τὸ φιλελεύθερον πνεῦμα τὸ ζῶν ἀκόμη ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς πόλεσιν. Οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐπίστευον, ὅτι εἶχον καταπνίξει τὴν ἀντίστασιν, ἥς ἡ δύναμις εἶχε μόνον πρὸς ὥραν καταπιεσθῇ, καὶ ἐνόμιζον ἐν ἀλαζονικῇ τυφλώσει, ὅτι εἶχον συντελέσει τὰ πάντα δι' ἑνὸς πραξικοπήματος. Ἄλλως δὲ ἡ Σπάρτη, στερουμένη αὐτὴ πνευματικοῦ βίου, οὐδ' αἴσθησιν εἶχε τῶν ἠθικῶν δυνάμεων, καὶ δὲν ἦτο ἱκανὴ νὰ ἑνώσῃ πράγματι ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν αὐτῆς τὴν Ἑλλάδα· ἠδύνατο μόνον νὰ λάβῃ καὶ οὐδὲν εἶχε νὰ δώσῃ· εἶχε δὲ μόνον τὴν τέχνην τοῦ πιέζειν διὰ σκαιᾶς βίας πόλεις ἐλευθέρας καὶ τοῦ ἐπιβάλλειν εἰς αὐτὰς ὀλιγαρχικὰς φατριαρχικὰς κυβερνήσεις. Ἀλλ' ἡ τοιαύτη ἐνέργεια ἐξήγειρε τὴν δύναμιν τῆς ἀντιστάσεως, καὶ ἡ πρᾶξις τοῦ Φοιβίδου ἀπεδείχθη καὶ ἀπ' αὐτῆς τῆς ἀπόψεως τοῦ εἰς τὸ χρήσιμον ἀποσκοποῦντος προγράμματος τοῦ Ἀγησιλάου ὅλως σφαλερά. Πράγματι δ' ἐξώθησεν εἰς ἀγῶνα φῦλον, οὗ αἱ δυνάμεις ἥκιστα εἶχον ἐξαντληθῆ μέχρις ἐκείνων τῶν χρόνων. Ἡ δὲ νέα ἐκείνη κατὰ τῆς ἀλαζονείας τῆς Σπάρτης ἐξέγερσις ὑπῆρξε πολὺ κινδυνωδεστέρα, ἐπειδὴ δὲν προῆλθεν ἀπὸ συμμαχίας, ἥς οἱ σύμμαχοι διεφώνουν πρὸς ἀλλήλους, ἀλλ' ἀπὸ μιᾶς καὶ μόνης πόλεως, ἥτις ἀνέλαβε τὸν ἐναντίον τῆς Σπάρτης ἀγῶνα πρῶτον μὲν χάριν τῆς ἰδίας ἐλευθερίας, ἔπειτα δὲ χάριν τῆς κυριαρχίας ἐν Ἑλλάδι.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ΒΙΒΛΙΟΝ ΕΚΤΟΝ

Η ΗΓΕΜΟΝΙΑ ΤΩΝ ΘΗΒΩΝ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

σπέρματ' ἀνωτέρου πολιτισμοῦ. Καὶ ἐπληροῦτο μὲν ὑπὸ τῶν λατρειῶν ὅσαι παρὰ τοῖς Ἕλλησιν εἶχον συντελέσει εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς παιδείας καὶ τοῦ καλλιτεχνικοῦ βίου, ἰδίως δὲ τῆς λατρείας τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τῆς τοῦ Διονύσου· εἶχε δὲ μαντεῖα πολυθρύλητα πλείονα πάσης ἄλλης οἱασδήποτε χώρας [1]. Αἱ δ' ἑπτάπυλοι Θῆβαι εἶνε ἀπασῶν τῶν πόλεων τῶν ἑλληνικῶν ἠπειρωτικῶν χωρῶν ἐκείνη, ἐν ᾗ τὸ πρῶτον συναντῶμεν ἀνώτερον πολιτισμόν [2]. Ἔτι δὲ καταφανέστερον μαρτυρεῖται εἰς ἡμᾶς ἡ αἴγλη καὶ ὁ πλοῦτος τοῦ Μινυείου Ὀρχομενοῦ [3], εἴπερ τι δὲ καὶ ἄλλο καταπλήσσει τὸν ὁδοιπόρον παρὰ τὴν ὄχθην τῆς σήμερον ἀξένου καὶ ἐρήμου τελματώδους λίμνης τῆς κατεχούσης ὅλον τὸ μέσον τῆς χώρας [4] ἡ θέα τῶν ἐρειπίων τῶν παναρχαίων πόλεων αἵτινες ἄλλοτέ ποτε περιέβαλον δίκην πυκνοῦ στεφάνου τὴν λεκάνην ταύτην.

Ἀλλ' εἶνε ἀληθές, ὅτι ἡ Βοιωτία δὲν ἀπέκτησε κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους τοιαύτην σημασίαν, οἵαν τις ἀνέμενεν εἰκότως κρίνων ἐκ τῆς εὐνοίας τῶν φυσικῶν συνθηκῶν καὶ τῆς ἀκμῆς τῆς χώρας ἐν τοῖς προϊστορικοῖς χρόνοις. Αἰτία δὲ τῆς ἐκπτώσεως ταύτης εἶνε ἡ ἕνεκα τῆς μεταναστεύσεως τῶν ἐκ Θεσσαλίας Βοιωτῶν [5], οἵτινες ἔδωκαν εἰς τὴν χώραν τὸ ὄνομα αὐτῶν καὶ ἀποτελοῦσι τὴν ἀρχὴν τῆς συνεχοῦς αὐτῆς ἱστορίας, ἐπελθοῦσα καταστροφὴ τοῦ ἀρχαιοτέρου πολιτισμοῦ τῆς χώρας, χωρὶς νὰ ἐπιτευχθῇ ἡ ἵδρυσις νέου πολιτισμοῦ ἄγοντος τὴν ὅλην χώραν εἰς ἀνάπτυξιν εὐδόκιμον καὶ ἁρμονικήν.

Δὲν δυνάμεθα δὲ νὰ εἴπωμεν, ὅτι τἀρχαῖα σπέρματα τῆς παιδεύσεως ἐξέλιπον καὶ ὅτι ἐξεβαρβαρώθη ἡ χώρα. Ἐξηκολούθησαν μὲν τιμώμεναι αἱ ἀρχαῖαι ἕδραι τῶν θεῶν καὶ τὰ μαντεῖα, δὲν ἔπαυσαν δὲ τελούμεναι αἱ ἀρχαῖαι ἑορταὶ τῶν Μουσῶν ἐπὶ τοῦ

[1] [***Πλουτάρχου*** Περὶ τῶν ἐκλελοιπότων χρηστηρίων 5· Βοιωτία πολύφωνος].

[2] [Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Α' σ. 123].

[3] [Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Α' σ. 120].

[4] [Ἐγράφησαν ταῦτα πρὸ τῆς ἀποξηράνσεως τῆς Κωπαΐδος, δι' ἧς ἡ ὄψις τῆς Βοιωτίας μετεβλήθη ἤδη πως].

[5] [Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Α' σ. 146].

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Ἑλικῶνος καὶ τῶν Χαρίτων ἐν τῷ Ὀρχομενῷ. Ἦτο δ' αἰσθητὴ καὶ ἐν Βοιωτίᾳ ἡ τελεσφόρος ἐπίδρασις τῶν Δελφῶν, καὶ ἐπὶ μακρὸν διετηρήθη ἐν τῇ χώρᾳ ἡ πρὸς τοὺς Δελφοὺς συνδεομένη ποιητικὴ σχολὴ τοῦ Ἡσιόδου [1]. Πολὺ δὲ ζωηροτέρα ἦτο παρὰ τοῖς μεταναστεύσασιν εἰς τὴν χώραν Αἰολεῦσιν ἡ ἀγάπη τῆς μουσικῆς καὶ τῆς λυρικῆς ποιήσεως. Τὴν δ' ἐπίδοσιν περὶ τὴν αὐλητικὴν προῆγεν ὁ ἐξαίρετος κάλαμος τῶν τελμάτων τῆς Κωπαΐδος. Ἦτο δὲ αὕτη τὸ μάλιστα ἐπιχωριάζον παρὰ τοῖς Βοιωτοῖς εἶδος μουσικῆς, καὶ ἠσκεῖτο πρὸς τῷ ἄσματι ἐν δημοσίοις ἀγῶσι. Καὶ προσεχώρησε μὲν ἡ ὑψηλὴ τέχνη τοῦ Πινδάρου εἰς ξένας σχολάς, ἀλλὰ τὰς ῥίζας αὐτῆς εἶχεν ἐπὶ τῆς πατρίου γῆς. Ἡ δὲ ὕπαρξις ποιητριῶν, οἷαι ἡ Μύρτις καὶ ἡ Κόριννα, αἵτινες ἀπετόλμησαν νὰ διαγωνισθῶσι πρὸς τὸν Πίνδαρον, μαρτυρεῖ ὁπόσον ἦτο διαδεδομένη παρὰ τῷ λαῷ ἐκείνῳ ἡ φιλοτεχνία καὶ ὅτι περὶ τοῦτο οἱ Αἰολεῖς τῆς Βοιωτίας ἀνεδείχθησαν ἰσότιμοι τῶν ἐν Λέσβῳ ὁμοφύλων [2].

Καὶ ὅμως οἱ Βοιωτοὶ δὲν ἔσχον τὴν ἱκανότητα νὰ προσιδιωθῶσι τὰ ἀρχαιότερα ἐπιχώρια στοιχεῖα ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε νὰ ἐπέλθῃ αἰσία ἀνάκρασις. Καὶ ἐν μὲν τοῖς νοτίοις τῆς χώρας διετηρήθησαν ἀρχαῖοι Ἴωνες οἰκήτορες· γινώσκομεν δὲ ὁπόσον τραχεῖα ὑπῆρξεν ἡ ἀντίθεσις αὐτῶν καὶ ἡ διαγωγὴ πρὸς τοὺς συνοίκους Αἰολεῖς καὶ ὁπόσον διάφοροι ὑπῆρξαν αἱ ὁδοὶ ἃς ἐτράπησαν αἱ Πλαταιαὶ καὶ αἱ Θῆβαι. Πρὸς δὲ δυσμὰς ἔκειτο ὁ Ὀρχομενὸς ἐκεῖνος, εἰς οὗ τὴν βραχώδη ἀκρόπολιν ἔμενον προσκεκολλημέναι αἱ ἀρχαῖαι παραδόσεις τῶν Μινυῶν καὶ ἐν ᾧ μετεδίδετο ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεὰν ἄσβεστος ἀντιπάθεια ἐναντίον τῶν νέων τῆς χώρας κυρίων. Οἱ δὲ πολιτικοὶ θεσμοὶ δὲν ἦσαν τοιοῦτοι, ὥστε νὰ προαγάγωσιν εἰρηνικὴν συνδιαλλαγήν, ἐπειδὴ τὰ κατακτήσαντα τὴν

[1] Εὑρίσκομεν ἐν Βοιωτίᾳ θίασον συνθυτάων τᾶν Μωσᾶν τῶν Εἰσιοδείων. Ἴδε Rhangabé Antiquités Helléniques Τόμ. Γ' σ. 892. [Keil Inscriptiones Boeoticae ἀρ. 23]. Πρβλ. Bergk Griechische Literaturgeschichte Τόμ. Α' σ. 923.

[2] Περὶ τῆς αἰολικῆς μουσικῆς ἐν Βοιωτίᾳ ἴδε K. O. Müller Orchomenos σ. 72, 382.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

χώραν ἱπποτικὰ γένη ἦσαν μὲν συμπαγῆ καθ' ἑαυτά, ἐφύλασσον δὲ ὑπὲρ ἑαυτῶν πάντα τἀνώτερα δικαιώματα. Καὶ ἔγειναν μὲν πολλάκις ἀπόπειραι πρὸς νομοθετικὸν διακανονισμὸν τῆς βιαίως καθιδρυθείσης τάξεως, καθ' ἃ ἀποδεικνύεται ἐκ τῶν ἐν Θήβαις νόμων τοῦ Βακχιάδου Φιλολάου [1], ἀλλ' αἱ τοιαῦται διατάξεις ὅμως οὐδένα εἶχον ἄλλον σκοπὸν πλὴν τῆς προστασίας τῆς διὰ τῆς βίας τῶν ὅπλων θεμελιωθείσης δυνάμεως τῶν γαιοκτημόνων εὐπατριδῶν. Τὸ κοινὸν συμφέρον τῶν κρατούντων οἴκων, οἵτινες εἶχον διανεμηθῆ εἰς τὰς πόλεις τῆς Βοιωτίας, ἦτο ὁ μόνος δεσμὸς ὁ συγκρατῶν τὰ διάφορα τμήματα τῆς χώρας, τὰ δὲ πλήθη αὐτὰ ἔμενον ἀμέτοχα τῆς πολιτείας καὶ ἐπιέζοντο [2]. Ἀλλὰ, τοῦθ' ὅπερ χείριστον, οἱ ἀριστοκρατικοὶ τῆς χώρας οὐδὲν ἔπραττον, ὅπως ἀναδειχθῶσιν ἄξιοι τοῦ ἀξιώματος αὐτῶν. Ἡ τάξις τῶν Βοιωτῶν ὀλιγαρχικῶν μόλις που ἦτο βελτίων τῆς τῶν Θεσσαλῶν, καὶ ἐν πάσῃ τῇ ὑπὸ ἑλληνικῶν φύλων οἰκουμένῃ γῇ δὲν ὑπῆρχεν ἀντίθεσις παιδεύσεως καὶ ἠθῶν ἀποτομωτέρα τῆς παρατηρουμένης μεταξὺ τῶν ἀττικῶν κλιτύων τῆς Πάρνηθος καὶ τῶν βοιωτικῶν. Ἀλλ' ἡ διαφορὰ αὕτη οὐδένα προεκάλει ζῆλον πρὸς μίμησιν· ἀπ' ἐναντίας δ' οἱ ἐν Βοιωτίᾳ Αἰολεῖς ἀντετάσσοντο μετά τινος ἰσχυρογνωμοσύνης πρὸς πᾶσαν πνευματικὴν κίνησιν ὅσῳ ζωηροτέρα ἦτο ἡ ἐντεῦθεν τῶν ὀρέων ἀνάπτυξις τῆς ἰωνικῆς φυλῆς. Καὶ δὴ ἀπέβησαν ὀσημέραι παχύτεροι καὶ νωθρότεροι καὶ οἱονεὶ ἐκαυχῶντο ἀντιτάσσοντες πρὸς τοὺς ἁβροὺς καὶ κομψοὺς Ἀθηναίους τὴν χωρικὴν αὐτῶν ἀγροικίαν καὶ σκαιότητα· τὴν δὲ στέρησιν τῶν ὑπερτέρων ἀπολαύσεων τοῦ βίου, ὧν ἦσαν ἐπιδεεῖς, ἐζήτουν νἀναπληρώσωσι διὰ τῆς φιληδονίας. Ἁβρὰ συμπόσια ἦσαν αἱ κυριώταται ἀσχολίαι τοῦ κοινωνικοῦ αὐτῶν βίου· τὸ δὲ δίκαιον καὶ τὸν νόμον οὔτ' ἐν ἑαυτοῖς ἐσέβοντο οὔτε ὡς πρὸς τοὺς

[1] *Ἀριστοτέλους* Πολιτ. [ἐκδ. Bekker] σ. 57, 25. [Πρβλ. καὶ ἀνωτέρω Τόμ. Α' σ. 402].

[2] Περὶ τῆς ἀριστοκρατίας τῶν Βοιωτῶν εὐπατριδῶν ἴδε K. O. Müller Orchomenos σ. 409. Πρβλ. Bergk Griechische Litteraturgeschichte Τόμ. Α' σ. 942.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἄλλους καὶ ἔλυον τὰς διαφορὰς αὐτῶν κατὰ προτίμησιν διὰ τῆς χειροδικίας.

Οὕτω δ' ἐχόντων τῶν πραγμάτων, δὲν ἠδύνατο νὰ γείνῃ λόγος περὶ ἐπιδόσεως καὶ προόδου. Οἱ μὲν φυσικοὶ πόροι τῆς χώρας ἐξεμεταλλεύοντο λίαν ἀνεπαρκῶς, τὸ δ' ἐμπόριον καὶ ἡ ναυτιλία ἠμελοῦντο, καὶ οἱ λιμένες ἔμενον ἄχρηστοι. Πᾶσα πνευματικὴ παίδευσις περιεφρονεῖτο, καὶ ἡ γυμναστικὴ ἐξέκλινεν εἰς τὴν ἀθλητικήν, ἐπειδὴ δὲν ἐπεδίωκον καθολικὴν ἀνάπτυξιν τῆς εὐεξίας τοῦ σώματος καὶ τῆς δεξιότητος, ἀλλ' ὡς τὸ δυνατὸν μέγιστον μέτρον εὐρωστίας τῶν μυώνων [1]. Καὶ ἡ διάλεκτος δὲ τῶν Βοιωτῶν κατέμεινεν ἐν σταδίῳ ἀναπτύξεως λίαν ἀρχαϊκῷ καὶ διεκρίνετο ἰδίως διὰ τῆς ἐν αὐτῇ προτιμήσεως κλειστῶν φωνηέντων ἀπὸ τῶν ἄλλων μᾶλλον ἀνεπτυγμένων ἰδιωμάτων τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης. Ὁ δὲ Πίνδαρος ἐποίησεν ἐν διαλέκτῳ ἥτις δὲν ἦτο ἡ ὑπὸ τοῦ λαοῦ ὁμιλουμένη. Μετεχειρίσθη δὲ τὴν τέχνην αὐτοῦ, ὅπως παρασκευάσῃ εἰς τοὺς συμπολίτας ἀγαθωτέραν φήμην παρὰ τοῖς Ἕλλησιν, ἀλλ' ἐνεποίησεν ἐν ἁπάσαις ταῖς ἄλλαις χώραις αἴσθησιν μεγαλειτέραν ἢ ἐν αὐτῇ τῇ Βοιωτίᾳ. Ἄλλως δὲ δὲν ἦτο ἐκ γενετῆς αὐτόχρημα Βοιωτὸς, εἶχε προσιδιωθῇ παίδευσιν ὑπερακοντίζουσαν κατὰ πολὺ τὴν ἐπιχωριάζουσαν ἐν τῇ πατρίδι καὶ ἐνεφορεῖτο ἐθνικῶν φρονημάτων εὑρισκομένων εἰς ἀντίφασιν πρὸς τὰ κρατοῦντα ἐν Βοιωτίᾳ. Καὶ δὴ οἱ ἄρχοντες οἶκοι εἶχον προσχωρήσει εἰς τὸν ἐχθρὸν, οἱ ὀλιγαρχικοὶ παρεκάθηντο εἰς κοινὰ συμπόσια μετὰ τῶν Περσῶν στρατηλατῶν [2], καὶ τὰ ἐστερημένα ἰδίας βουλήσεως πλήθη ἠναγκάζοντο νὰ χύνωσιν ἐν Πλαταιαῖς τὸ αἷμα αὐτῶν ὑπὲρ τοῦ βαρβάρου κατακτητοῦ. Οὕτω δ' οἱ ἐνδοξότατοι χρόνοι τῆς πατρίδος ἀπέβησαν εἰς τὴν Βοιωτίαν χρόνοι αἰσχίστου ὀνείδους, καὶ καθ' ὃν χρόνον οἱ ἄλλοι Ἕλληνες ἀπήλαυον τῶν ἀγαθῶν τῶν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας πολέμων αἱ Θῆβαι συμπαρεσύροντο εἰς ἐνέργειαν ὀσημέραι ἐπαισχυντοτέραν. Ἐμφο-

[1] *Ἀριστοτέλους* Πολιτ. [ἐκδ. Bekker] σ. 125, 29.
[2] [Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Β' σ. 410].

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ρούμενοι δὲ φαρμακερᾶς δυσμενείας ἐναντίον τῶν εἰς ἀκμὴν προαγομένων Ἀθηνῶν, ἀλλ' ὄντες ὑπεράγαν ἀνίσχυροι, ὅπως βλάψωσι διὰ τῶν ἰδίων δυνάμεων τοὺς μισουμένους γείτονας, συνεσπειρῶντο οἱ Θηβαῖοι ὄπισθεν τῶν Σπαρτιατῶν καὶ ἡσχολοῦντο ἀδιακόπως περὶ τὸν ἐξερεθισμὸν τῶν ἐχθρῶν τῶν Ἀθηνῶν. Ἡ δ' ἔκρηξις τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου καὶ αἱ βδελυραὶ σκηναὶ τῶν Πλαταιῶν ἦσαν ὁρίαμβος τῆς τοιαύτης πολιτικῆς ἐνεργείας τῶν Θηβαίων [1].

Ἀλλ' ἅμα τῇ ταπεινώσει τῶν Ἀθηνῶν ἀπεσχίσθησαν αἱ Θῆβαι καὶ ἡ Σπάρτη, καὶ ἡ ἐν Θήβαις δημοκρατικὴ φατρία, ἥτις ὑφίστατο ἤδη ἀπὸ μικροῦ, μάλιστα δὲ καὶ εἶχε καταλάβει ποτὲ τὴν ἀρχὴν προσκαίρως [2], ἀπέκτησε δύναμιν διαρκῆ. Τὸ δὲ πρῶτον δεῖγμα τῆς μεταβολῆς ταύτης ὑπῆρξεν ἡ ἀπόφασις τῶν Θηβαίων, καθ' ἣν πᾶσα οἰκία καὶ πᾶσα πόλις τῆς Βοιωτίας ἐπετρέπετο νὰ ὦσιν ἀνοικταὶ εἰς τοὺς δεομένους τῶν Ἀθηναίων φυγάδων [3]. Ἡ δὲ Σπάρτη συνετέλεσε τὸ καθ' ἑαυτὴν, ὅπως ἀποστήσῃ ἀφ' ἑαυτῆς πάντας τοὺς φίλους τοῦ δικαίου καὶ ἐξωθήσῃ εἰς τὴν φιλίαν τῶν Ἀθηνῶν. Τότε δὲ ἤρχισεν ἐκλείπουσα ἡ ἀρχαία τῶν δύο γειτόνων πόλεων ἔχθρα, καὶ συνέστη ἐν Βοιωτίᾳ ἀξία λόγου φατρία ἐξεγείρασα παρὰ τῷ λαῷ ὑψηλοτέραν πολιτικὴν συνείδησιν, ὑποθρέψασα τὸ πρὸς τὴν Σπάρτην μῖσος, διαδοῦσα ἔρωτα πρὸς τὴν ἐλευθερίαν καὶ ἐθνικὸν φρόνημα καὶ ἀντιλαμβανομένη μετ' ἐνθουσιασμοῦ τῆς ἰδέας, ὅτι εἶχε τέλος ἐπιστῇ ὁ χρόνος, ὅπως ἐκπλυθῇ τὸ ἀρχαῖον ὄνειδος καὶ ἀναλάβωσιν αἱ Θῆβαι ἔντιμον θέσιν μεταξὺ τῶν ἑλληνίδων πόλεων. Ἐσκοπεῖτο ἡ ἔναρξις νέου βίου καὶ ἡ ἐπανόρθωσις ἁπάντων ἐκείνων ὅσα εἶχον παραμεληθῇ ἕνεκα τῆς μακρᾶς κακοδιοικησίας φιλαύτων ὀλιγαρχικῶν. Οὐ μόνον

[1] Ἡ πρὸς τὰς Ἀθήνας πολιτεία τῶν Βοιωτῶν εἶχε γείνει καταφανὴς ὅτ' ἐπ' ἐσχάτων εἶχον πρωτείνει εἰς τοὺς συμμάχους τὴν καταστροφὴν τῆς πόλεως. Ἴδε ***Ξενοφῶντος*** Ἑλλην. II, 2, 18. ***Πλούταρχον*** ἐν Βίῳ Λυσάνδρου 15. Πρβλ. ἀνωτέρω Τόμ. Γ' σ. 678].

[2] [Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Β' σ. 546, 560].

[3] ***Πλούταρχος*** ἐν Βίῳ Λυσάνδρου 27. [Πρβλ. ἀνωτέρω Τόμ. Δ' σ. 44].

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ὤφειλε νἀναγεννηθῇ πνευματικῶς ὁ λαὸς αὐτῶν τῶν Θηβῶν, ἀλλ' ἦτο ἀνάγκη καὶ νὰ ἐγκλιματισθῶσιν αἱ νέαι ἰδέαι εἰς ὅλην τὴν χώραν, ἅπασαι δ' αὐτῆς αἱ πόλεις ὤφειλον ἐνούμεναι νὰ συναποτελεσωσιν ἐνιαίαν, ἐλευθέραν καὶ διὰ τῆς ἐλευθερίας τοῦ πολιτικοῦ βίου παλινορθουμένην καὶ ἐνισχυομένην Βοιωτίαν.

Τοιοῦτον ἦτο τὸ πρόγραμμα τῶν Θηβαίων φιλοπατρίδων, τῆς νεοβοιωτικῆς φατρίας, εἰς ἣν προσεχώρησαν οἱ εὐγενέστεροι τῶν νέων τῆς χώρας. Καὶ δὴ ἐν χώρᾳ, ἐν ᾗ ὁ λαὸς εἶχε πιεσθῇ ἐπὶ αἰῶνας, ἦτο λίαν φυσικόν, ὅτι ἡ μεταβολὴ αὕτη δὲν προῆλθεν ἀπὸ τοῦ λαοῦ, ἀλλ' ἀπὸ τῶν ἐκκρίτων τάξεων τῶν οἰκητόρων. Ἀπόγονοι οἴκων ἀρχαίων ἐπεδίωξαν μετὰ φιλοτιμίας νἀνοίξωσιν εἰς τὸν βοιωτικὸν λαὸν τὴν ὁδὸν νέας εὐπρεπεστέρας δράσεως. Καὶ οἱ οἶκοι δὲ, ἐξ ὧν κατήγοντο οἱ εἰσηγηταὶ τῶν τοιούτων ἰδεῶν, δὲν ἦσαν, καθ' ἃ καὶ ὁ τοῦ Πινδάρου, ἐκ τῶν ἀνηκόντων εἰς τοὺς ἀγροτικοὺς εὐπατρίδας τῆς Βοιωτίας, ἀλλ' εἰς τοὺς ἀρχαιοτέρους εὐπατρίδας τοὺς ἐγκαθιδρυμένους ἐν Βοιωτίᾳ ἤδη πρὸ τῆς μεταναστάσεως τῶν Βοιωτῶν, ὧν ἡ ῥίζα ἐξέφυεν ἀκόμη μετὰ χρόνους μακροὺς νεαροὺς κλῶνας.

Τῶν οἴκων δ' ἐκείνων, ἐν οἷς παρεσκευάσθη ἡ ἀναγέννησις τῶν Θηβῶν, ἦτο καὶ ὁ τοῦ Πολύμνιδος, ὅστις ἀνῆγε μὲν τὸ γένος μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Κάδμου, ἀλλ' εἶχεν ἀποβάλει ἀπὸ μακροῦ τὴν ἀρχαίαν αἴγλην. Διὸ ἡ οἰκογένεια ἐκείνη ἔζη ἐν ἀνεπιδείκτῳ ἀποχωρήσει, ἀμέτοχος τῆς ἀκολάστου διαίτης τῶν πλουσίων Βοιωτῶν, καὶ ἐθεράπευεν ἐν πάσῃ ἡσυχίᾳ τὰ σπέρματα ἐκεῖνα ἀνωτέρας παιδεύσεως, ἅτινα οὐδέποτ' εἶχον ἐκλίπει ἐντελῶς ἐν Θήβαις, ἐν δὲ τῷ τότε χρόνῳ δι' εὐεργετικῆς ἐκ τῶν ἔξω ἐπιδράσεως ἔλαβον νέαν ἐπίδοσιν.

Ἐν τῇ κάτω Ἰταλίᾳ ἡ σχολὴ τοῦ Πυθαγόρου εἶχεν ἀποβῆ δύναμις, ἥτις ἐν ταῖς ἑλληνίσι πόλεσιν, ἰδιως δ' ἐν Κρότωνι, ἐξήσκει μεγάλην ἐπίδρασιν εἰς τὰ τοῦ πολιτικοῦ βίου. Κατὰ δὲ τῆς ἐπιδράσεως ταύτης ἐπῆλθον τὸν πέμπτον π. Χ. αἰῶνα παντοῖαι ἐχθρικαὶ ἐξεγέρσεις τῆς δημοτικῆς φατρίας, ἀποσκοποῦσαι εἰς

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τὴν ἐξολόθρευσιν τῆς μισητῆς σχολῆς, ἀλλ' ὡς ἅπασαι αἱ καταδιώξεις αἱ ἐπιχειρηθεῖσαι ἐναντίον σχολῶν ἀληθῶς βιωσίμων συνετέλεσαν, ὡς εἰκὸς, μόνον εἰς διάδοσιν τῆς διδασκαλίας αὐτῶν [1]. Οὕτω δὲ τὰ ἐν ταῖς ἀπωτάταις ἀποικίαις τῆς Δύσεως ὡριμάσαντα δόγματα περιῆλθον εἰς τοὺς οἰκήτορας τῶν μητροπόλεων, καὶ δὴ πρῶτον εἰς τοὺς Θηβαίους [2].

Φιλόλαος ὁ πρῶτος ἀναγράψας τὰ δόγματα τῆς πυθαγορείου σοφίας μετενάστευσεν εἰς Θήβας καὶ εὗρεν ἐν ταύτῃ τῇ πόλει φιλομαθεῖς ἀκροατάς. Ἰδίως δὲ δύο ἄνδρες μαρτυροῦσι καταφανῶς τὸ ἐπιστημονικὸν πνεῦμα τὸ τότε ζωηρῶς κινούμενον ἐν Θήβαις, ὁ Σιμμίας καὶ ὁ Κέβης. Ἀμφότεροι δὲ οὗτοι, παρορμηθέντες παρὰ τοῦ Φιλολάου εἰς φιλοσοφικὰς μελέτας, μετέβησαν εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἐκεῖ δὲ ὁ Κέβης, ταχθεὶς εἰς τοὺς Σωκρατικοὺς, ὑπῆρξε τῶν μάλιστ' ἀκαμάτων ὁμιλητῶν τοῦ φιλοσόφου [3]· περὶ δὲ τοῦ Σιμμίου λέγει ἐγκωμιαστικῶς ὁ Πλάτων, ὅτι οὔτε ἑαυτὸν οὔτε τοὺς ἄλλους ἄφινεν ἡσύχους, ὑποκινῶν πάντοτε νέα προβλήματα καὶ παρακολουθῶν ἕκαστον αὐτῶν μέχρι τῶν τελευταίων συμπερασμάτων [4]. Κατὰ ταῦτα οἱ δύο ἐκεῖνοι ἄνδρες συνέδεσαν καὶ διὰ τῆς φιλοσοφίας τὰς Ἀθήνας καὶ τὰς Θήβας· ἐν δὲ τῇ δραστηριότητι αὐτῶν καὶ καρτερίᾳ κατεφάνησαν αἱ ἄρισται ἰδιότητες τοῦ αἰολικοῦ χαρακτῆρος. Ἀμφότεροι δ' ἀνήκουσιν εἰς τὰς ἀνωτέρας τῆς κοινωνίας τάξεις. Καὶ περὶ μὲν τοῦ Κέβητος ἐλέγετο, ὅτι εἶχεν ἐξαγοράσας ἀπελευθερώσει τὸν Ἠλεῖον Φαίδωνα, ὅπως παιδεύσῃ αὐτὸν φιλοσοφικῶς [5]· ὁ δὲ Σιμμίας μετὰ μακρὰς ἀποδημίας κατέστησε τὸν οἶκον αὐτοῦ ἐντευκτήριον φίλων διατριβόντων περὶ τὴν φιλοσοφίαν.

[1] [Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Β' σ. 136 Γ' σ. 321].

[2] Περὶ τῶν Θηβῶν ἐν σχέσει πρὸς τὴν Μεγάλην Ἑλλάδα ἴδε Böckh Philolaos σ. 10.

[3] ***Ξενοφῶντος*** Ἀπομνημ. I, 2, 48. III, 11, 17.

[4] ***Πλάτωνος*** Φαίδων σ. 85 c. Πρβλ. Zeller [Philosophie der Griechen] ἐκδ. γ' Τόμ. Β' 1 σ. 171.

[5] [***Αὔλου Γελλίου*** II, 18· (Phaedonem) Cebes Socraticus hortante Socrate emisse dicitur habuisseque in philosophiae disciplinis].

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Τὸν δὲ Φιλόλαον, ὅστις εἶχε καταστήσει πρῶτος τὰς Θήβας ἑστίαν τῆς πυθαγορείου σοφίας, διεδέχθη μετὰ μίαν περίπου γενεὰν ὁ Ταραντῖνος Λῦσις [1]. Καὶ οὗτος δὲ ἦλθεν εἰς τὰς Θήβας, φυγὰς ὢν καὶ διασωθεὶς ἐν νεαρᾷ ἡλικίᾳ, μετὰ τὴν ἐν Κρότωνι ἐπίτιν' ἀκόμη χρόνον διατήρησιν τῆς πυθαγορείου ἐπιδράσεως, κατὰ τὴν βιαιοτάτην ἁπασῶν τῶν ἐπιθέσεων ἐκ τοῦ πυρπολουμένου οἴκου, εἰς ὃν εἶχεν ἐμβληθῇ πῦρ παρὰ τοῦ δήμου χάριν ἐξολοθρεύσεως ἁπάντων ὁμοῦ τῶν περισωζομένων Πυθαγορείων [2]. Ἀκουθῶν δὲ τὰ ἴχνη τοῦ Φιλολάου, ἦλθεν εἰς τὰς Θήβας περὶ τοὺς χρόνους τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου καὶ ἔτυχε δεξιώσεως ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Πολύμνιδος, παρ' ᾧ ἀπέβη αὐτόχρημα οἰκεῖος. Ἡ δ' εὐγενὴς αὕτη φιλοξενία ἀπέφερε πλουσίους καρποὺς, καὶ δὴ οἱ πρῶτοι ἐξ αὐτῶν ὠφεληθέντες ὑπῆρξαν οἱ υἱοὶ τοῦ οἴκου, ὁ Ἐπαμεινώνδας [3] καὶ ὁ Καφισίας, ὧν ἐκεῖνος, ὁ καὶ πρεσβύτερος, ὅστις εἶχε γεννηθῇ περὶ τὸ 418 π. Χ., ἀνεδείχθη ἐξαιρέτως δεκτικὸς τῆς ἐπιδράσεως τοῦ φιλοσόφου καὶ, τιμήσας αὐτὸν εὐλαβῶς, συναπεκόμισεν ἐκ τῆς πρὸς αὐτὸν ἀναστροφῆς βαθύτατον ἔρωτα πρὸς τὴν ἐπιστήμην [4].

Ἀνατροφῆς οἵα ἡ δοθεῖσα εἰς τὸν νεαρὸν Ἐπαμεινώνδαν οὐδεὶς Θηβαῖος εἶχε τύχει μέχρις ἐκείνου τοῦ χρόνου. Τὸ φιλομαθὲς αὐ-

[1] Ὁ *Πλούταρχος* (Περὶ τοῦ Σωκράτους δαιμονίου 13) λέγει συγχρόνους τὸν Φιλόλαον καὶ τὸν Λῦσιν· ἀλλ' ἡ μαρτυρία αὕτη εἶνε ἐσφαλμένη.

[2] Κατὰ τὸν E. Rohde Die Quellen des Jamblichos. Aristoxenos' Bericht über den Brand des Hauses [des Milon] bei Jamblichos 241-251 ἐν τῷ Rheinisches Museum. 1871 σ. 566) τὸ ἔτος 400 π. Χ. εἶνε ἡ ἀρχαιοτάτη χρονολογία, εἰς ἣν δυνάμεθα νὰναγάγωμεν τὴν στάσιν τῶν περὶ τὸν [Κροτωνιάτην] Κύλωνα. [Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Β' σ. 136].

[3] Ἐπαμεινώνδας εἶνε τύπος βοιωτικοῦ ὀνόματος, οἷον τὸ Παγώνδας. Πρβλ. Georg Curtius Griechische Etymologie. 1879 σ. 646. Ἡ δὲ καταλῆξις εἶνε μεγεθυντική· Ἴδε τὰς διαφόρους γραφὰς τοῦ ὀνόματος ἐπὶ θηβαϊκῶν νομισμάτων παρὰ τῷ Head Historia numorum σ. 297 (Ἑλλ. μεταφρ. *Σβορώνου* Τόμ. Α' σ. 437.

[4] Ὁ Λῦσις ἔζησε πιθανώτατα μέχρι [τοῦ 408-405 π. Χ.] (Ὀλυμπ. 93), ἂν ὁ Ἐπαμεινώνδας ἐγεννήθη τῷ 419 π. Χ. (Ὀλυμπ. 90, 2). Ἴδε *Πλουτάρχου* Περὶ τοῦ Σωκράτους δαιμονίου 3. *Κορνήλιον Νέπωτα* [ἐν Βίῳ Ἐπαμεινώνδου] 2, 2. Ὁ Ἐπαμεινώνδας εἶχε κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν Θηβῶν ἡλικίαν τεσσαράκοντα ἐτῶν. Ἴδε *Πλούταρχον* Εἰ καλῶς εἴρηται τὸ Λάθε βιώσας 4.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τοῦ πνεῦμα εὗρεν ὁδηγὸν καὶ διδάσκαλον, ὅστις ἠδύνατο νὰ μεταδώσῃ εἰς αὐτὸν διδασκαλίαν δαψιλῆ καὶ ἀφωσιώθη εἰς αὐτὸν ὡς εἰς ἴδιον υἱὸν ἐν τῇ καθ' ἡμέραν ἀναστροφῇ. Ὡς ἐκ τῆς τοιαύτης δὲ διδασκαλίας ἀνεφύχθησαν πρὸ αὐτοῦ πνευματικαὶ ἀπόψεις ἐξικνούμεναι πολὺ πέραν τοῦ στενοῦ ὁρίζοντος ἀνδρὸς Βοιωτοῦ. Ὁ πλούσιος κόσμος τῶν ἀποικιῶν ἐν τῇ ἀπωτέρᾳ Δύσει, αἱ λαμπραὶ ἑλληνίδες πόλεις ἀνὰ τὰ παράλια τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Σικελίας ἀπέβησαν εἰς αὐτὸν πράγματα οἰκεῖα δίκην δευτέρας τινὸς πατρίδος. Καὶ ἡ σοφία δὲ τῆς Ἰωνίας καὶ τῶν Ἀθηνῶν εἶχεν ἤδη διαβιβασθῇ εἰς τὰς Θήβας. Ἡ δὲ περισκόπησις αὕτη τῶν κυριωτάτων κέντρων τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ ἔμελλεν, ὡς εἰκός, νὰ καταστήσῃ μὲν τὸν Ἐπαμεινώνδαν μέτοχον τῆς συνειδήσεως τοῦ ὑψηλοῦ προορισμοῦ τῶν Ἑλλήνων, νὰ γεννήσῃ δ' ἐν αὐτῷ αἴσθημα αἰσχύνης περὶ τῆς ἰδίας ἑαυτοῦ πατρίδος. Τὰ αἰσθήματα δὲ ταῦτα ἐπηύξανεν ἡ ἰδιάζουσα ἐπίδρασις τῆς πυθαγορείου διδασκαλίας, ἥτις ἦτο ἐξαιρέτως μεταρρυθμιστική, οὐδὲ διηυθύνετο εἰς μόνην τὴν διάνοιαν, ἀλλὰ κατελάμβανε τὸν ὅλον ἄνθρωπον. Ἀπετέλει ἰδεώδη τινὰ ἑλληνισμόν, οὗ ἐπεζήτει τὴν ἐν τῷ βίῳ πραγμάτωσιν, τὸν δὲ κατανοοῦντ' αὐτὴν κατὰ βάθος παρώρμα πρὸς διάδοσιν τῆς ἀρχῆς αὐτῆς. Οὕτω δὲ ὁ οἶκος τοῦ Πολύμνιδος ἀπέβη ἡ ἑστία ἀνωτέρου βίου, ἐξ οὗ ἠκτινοβολεῖτο φῶς καὶ θερμότης, καὶ ὁ Ἐπαμεινώνδας, παιδευθεὶς οἷος ἐπαιδεύθη, ἦτο ἡ ἀρίστη ἀπόδειξις τῆς ἐξευγενιζούσης δυνάμεως τῆς φιλοσοφίας.

Ὅ τι ἡ πυθαγόρειος φιλοσοφία ἀπήτει ἔγεινε διὰ τὸν Ἐπαμεινώνδαν δευτέρα φύσις. Περιφρόνησις τοῦ πλούτου καὶ τῆς φιληδονίας, αὐστηρὰ ἐγκράτεια καὶ αὐταπαρνησία, ταπεινοφροσύνη καὶ ἐχεμυθία, ἀγάπη καὶ ἀφοσίωσις πρὸς τὴν πατρίδα καὶ τοὺς φίλους, σωφρόνης σταθερὰ καὶ ὁμαλή, συγκρατοῦσα πᾶσαν ἐμπάθειαν καὶ ἐχομένη ἀπαύστως τῶν ὑψίστων σκοπῶν, ἅπασαι αὗται αἱ πυθαγόρειοι ἀρεταὶ ἦσαν χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τοῦ νεαροῦ Θηβαίου. Ἀλλ' ὅμως τοιοῦτον ἔχων χαρακτῆρα δὲν ἀπεμακρύνετο δίκην ἰδιοτρόπου φιλοσόφου ἀπὸ τῆς ἐν τῇ κοινωνίᾳ ἀνα-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

στροφῆς καὶ τοῦ ἐπιχωρίου καλλιτεχνικοῦ βίου. Καὶ ἔσχε μὲν διδασκάλους τοὺς ἀρίστους τῶν Θηβαίων αὐλητῶν, ἐπεδόθη δὲ καὶ εἰς τὴν κιθαριστικὴν καὶ τὴν ᾠδήν· ἐσύγναζε δὲ μετὰ ζήλου εἰς τὰς παλαίστρας, ἀλλὰ, καὶ ἐν αὐταῖς ἀσκούμενος, ἐπεδίωκεν ἄλλους σκοποὺς ἢ οἱ συμπολῖται, γυμνάζων τὸ σῶμα, ὅπως ἀποβῇ πρόθυμον καὶ δεξιὸν ὄργανον τοῦ πνεύματος καὶ ἱκανὸν νὰ ὑπηρετήσῃ τὴν πατρίδα. Καὶ τὴν ῥητορικὴν δ' ἐθεράπευσε μετὰ μεγάλου ζήλου, ἐπειδὴ ἥκιστα μὲν ἤθελε νὰ ἐπιδειχθῇ ὡς ῥήτωρ, ἀλλ' ἐθεώρει ὅμως ὡς κύριον ἔργον τῆς ἑλληνικῆς παιδεύσεως τὸ νὰ δύναταί τις ἐν πάσῃ δεδομένῃ ὥρᾳ νὰ παραστῇ πρὸ τοῦ πλήθους καὶ δυνηθῇ μὲν νὰ διδάξῃ καὶ κολάσῃ διὰ βραχέων λόγων, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐκθέσῃ τὴν πεποίθησιν αὐτοῦ διὰ μακροῦ λόγου. Οὕτω καὶ ἡ εὐγλωττία αὐτοῦ ἐξεπήγαζεν ἐκ τῆς αὐτῆς ἠθικῆς ἀρχῆς, ἧς ἐνεφορεῖτο καὶ ὁ ὅλος ἄνθρωπος· ἐθεώρει ἔργον φιλοπατρίας νἀναδείξῃ ἔντιμον τὸν λόγον ἐν τῇ Βοιωτίᾳ ἐκείνῃ τῇ νωθρᾷ περὶ τὸ σκέπτεσθαι καὶ περὶ τὸ λέγειν.

Ἦτο Θηβαῖος καὶ Ἕλλην, ἀμφότερα ὁλοψύχως, καὶ ἐπόθει νὰ ὑψώσῃ τὴν πάτριον πόλιν, ὅπως οὕτω συγχρόνως παράσχῃ ὑπηρεσίαν εἰς τὴν καθ' ὅλου πατρίδα. Πράγματι ἡ εὐημερία τῆς Ἑλλάδος ἐστηρίζετο εἰς τὴν παρὰ τῶν διαφόρων πόλεων ἐπιδίωξιν τῆς πραγματώσεως τοῦ ἀληθοῦς ἑλληνικοῦ ἰδεώδους, μόνον δὲ δικαίωμα ὑπερισχύσεως ἐφαίνετο εἰς αὐτὸν παρέχουσα ἡ ἑλληνικὴ ἀρετὴ καὶ παίδευσις. Καὶ αἱ μὲν Ἀθῆναι εἶχον μεγαλειότερον πάσης ἄλλης πόλεως ἀντιληφθῇ τὴν ἐντολὴν ταύτην, ἀλλ' ἀπέβαλον τὸ ἀξίωμ' αὐτῶν ἀποστᾶσαι ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ Περικλέους. Ἡ δὲ ἡγεμονία τῆς Σπάρτης ἦτο ἐπιβολὴ βίας ἀτιμάζουσα. Ἂν δὲ αὕτη ἐξηκολούθει τρεπομένη τὴν αὐτὴν ὁδὸν, ὑβρίζουσα τοὺς Ἕλληνας δι' ἀλαζονικῆς στρατοκρατίας, δουλοῦσα τὰς πόλεις ἢ διοικίζουσα εἰς κώμας, προστατεύουσα τὴν προδοσίαν καὶ τιμωροῦσα τὸ αἴσθημα τῆς φιλοπατρίας διὰ θανατώσεων, διεκινδυνεύοντο τάριστα ἀγαθὰ τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους. Ἐξέγερσις δὲ κατὰ τοιαύτης τυραννίδος ἦτο ἐθνικὸν καθῆκον· τοι-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

αὐτὴν δ' ἐξέγερσιν ἐπεβάλλετο κυρίως νὰναλάβῃ ἡ πασῶν βαρύτατα πληγεῖσα πόλις. Ἐν δικαίᾳ ἀντιστάσει κατὰ τῆς ἀδικίας καὶ τῆς ὑπερφροσύνης ὤφειλον νὰ κινηθῶσιν ἅπασαι αἱ εὐγενέστεραι δυνάμεις· οὕτω δὲ ἠδύναντο καὶ αἱ Θῆβαι διὰ τῆς ταχυτάτης ὁδοῦ νὰ κατορθώσωσιν ὅπως ταχθῶσιν εἰς τὰς πόλεις τὰς κεκλημένας νὰναλάβωσι τὴν ἡγεμονίαν τῶν ἐθνικῶν πραγμάτων. Παρίστατο λοιπὸν ἀνάγκη νὰ γείνῃ ἡ ἀπόπειρα, ὅπως ἡ ὑπάρχουσα ἐν Βοιωτίᾳ ἀργὴ δύναμις ἐξευγενισθῇ διὰ μεγάλης τινὸς ἐντολῆς καὶ ἐξεγερθῇ ὁ βοιωτικὸς λαὸς ἀπὸ τῆς κατεχούσης αὐτὸν νάρκης.

Ἀλλ' οἱ σκοποὶ οὗτοι, οἵτινες παρουσιάζονται κατὰ μικρὸν, δὲν συνελήφθησαν διὰ μιᾶς εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς. Τὸ πρῶτον δ' ἐπεζήτησεν ὁ Ἐπαμεινώνδας τὴν ἠθικὴν καὶ πολιτικὴν ἀνύψωσιν τῶν συμπολιτῶν, ὅπως γείνωσιν ἱκανοὶ νὰνακτήσωσι τὴν ἰδίαν ἐλευθερίαν καὶ συντηρήσωσιν αὐτὴν ἀξιοπρεπῶς. Ἀναντίρρητον δὲ εἶνε, ὅτι ὁ Ἐπαμεινώνδας ἐπὶ μακρὰ ἔτη εἰργάσθη ἐπιδιώκων τοῦτον τὸν σκοπὸν, διότι ἄλλως δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ παραστῇ ἔχων ἑτοίμους ἀποφάσεις καὶ ἄριστα παρεσκευασμένος, ὅτε ἦλθεν ἡ κρίσιμος ὥρα.

Ὁ Ἐπαμεινώνδας δὲν ἐφαντάσθη νὰ ἐπιδιώξῃ τοὺς μεταρρυθμιστικοὺς αὐτοῦ σκοποὺς διὰ τῆς ἱδρύσεως φιλοσοφικοῦ τάγματος, οἷα ἀπόπειρα εἶχε γείνει ἐν τῇ Μεγάλῃ Ἑλλάδι. Περιεφρόνει πᾶν ὅ τι ἐχώριζεν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ λαοῦ, ἀπ' ἐναντίας δ' ἐζήτει νὰ μεταχειρισθῇ πρὸς τὸ κοινὸν συμφέρον τὰς ἐν τῷ λαῷ ἐγκρυπτομένας ἀρίστας δυνάμεις, πρὸ πάντων δὲ τὴν δύναμιν τῆς φιλίας. Διὸ ἤθροισεν ἐπὶ τὸ αὐτὸ τοὺς ὁμόφρονας, καὶ ἐξήγειρεν ἅπαντας τοὺς δεκτικοὺς ἀνωτέρων ἰδεῶν. Ἦλθεν εἰς συνεννόησιν πρὸς τοὺς ἔχοντας δύναμιν ἄνδρας, οἷοι ὁ Παμμένης καὶ ὁ Γοργίδας, καὶ προσείλκυσε πρὸς ἑαυτὸν ὡς φίλους καὶ κοινωνοὺς τοῦ βίου νεανίας ἐμφορουμένους εὐγενῶν ἰδεῶν, οἷος ἰδίως ὁ Μίκυθος, ὁ Ἀσώπιχος καὶ ὁ Καφισόδωρος [1]. Τὰς δ' ἐνεργείας αὐτοῦ προή-

[1] Τοῦ μὲν Μικύθου γίνεται μνεία παρὰ τῷ ***Κορνηλίῳ Νέπωτι*** ἐν Βίῳ Ἐπαμεινώνδου 4, τοῦ δὲ Ἀσωπίχου παρὰ τῷ ***Ἀθηναίῳ*** XIII, σ. 605, τοῦ δὲ Καφισοδώρου παρὰ τῷ ***Πλουτάρχῳ*** Ἐρωτ. 17.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

γαγεν ἡ κατάστασις τῶν τότε πραγμάτων, ἐπειδὴ εἶχε καταλάβει προφανῶς τοὺς Βοιωτοὺς σωτηρία τις κίνησις, καὶ ὑπῆρχε νεότης, ἥτις ἐφαίνετο δεκτικὴ ἀνωτέρας παιδεύσεως καὶ ἠδύνατο νὰ προβῇ εἰς γενναίας ἀποφάσεις πρὸς ἀνύψωσιν τῆς πατρίδος. Ἦτο δὲ ἡ νεότης ἐκείνη [πρόθυμος νὰ προσχωρήσῃ εἰς τὸν Ἐπαμεινώνδαν καὶ ἐργασθῇ ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν αὐτοῦ ὑπὲρ ἀναγεννήσεως τῶν Θηβῶν. Τῶν δὲ δοκιμωτάτων μεταξὺ τῶν ταῦτα φρονούντων ἀνδρῶν ἦτο ὁ Πελοπίδας.

Πελοπίδας ὁ υἱὸς τοῦ Ἱπποκλέους κατήγετο, ὡς καὶ ὁ Ἐπαμεινώνδας, ἐξ ἀρχαίου γένους εὐπατριδῶν, ἀλλὰ συγχρόνως εἶχε μέγαν πλοῦτον, καὶ ὁ οἶκος αὐτοῦ ἦτο τῶν ἐπιφανεστάτων ἐν Θήβαις. Πρὸς δὲ τούτοις εἶχε διὰ πλουσίου γάμου μεγάλως αὐξήσει τὴν πατρικὴν κληρονομίαν. Διὰ ταῦτα δὲ μαρτυρεῖ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ φρονήματος αὐτοῦ ἡ ἔγκαιρος καὶ θαρραλέα ἀπόσπασις ἀπὸ φατρίας θεωρούσης αὐτὸν εἰκότως ἀνήκοντα εἰς αὐτὴν καὶ ἐξ ἧς ἠδύνατο νὰ προσδοκᾷ τελείαν συμμετοχὴν τῶν προνομίων αὐτῆς καὶ ὠφελημάτων. Ἦτο δὲ ὁ Πελοπίδας μεγάθυμος ἐκ φύσεως, γενναῖος μέχρι τόλμης ῥιψοκινδύνου καὶ πρόθυμος εἰς ἐθελοθυσίας. Καὶ οὐδεμίαν μὲν εἶχε κλίσιν πρὸς τὰς φιλοσοφικὰς μελέτας, ἠρέσκετο δὲ μάλιστα διατρίβων περὶ τὰ κυνηγέσια καὶ τὰς ἐνόπλους ἀσκήσεις [1], ἀλλ' εἶχεν ὅμως μεγάλα φυσικὰ χαρίσματα, πεῖραν τῶν τοῦ κόσμου, δεξιότητα, εὐκολίαν περὶ τὸ δέχεσθαι πᾶσαν πνευματικὴν ἐπίδρασιν καὶ τελείαν συναίσθησιν τοῦ ἠθικοῦ μεγαλείου, ἦτο δὲ ἀνώτερος φιλοχρηματίας καὶ φιληδονίας, ἐλευθέριος μὲν πρὸς τοὺς φίλους, ἐγκρατὴς δὲ καθ' ἑαυτὸν καὶ ἁπλοῦς, ἀκάθεκτος ἐχθρὸς τῆς ἀδικίας καὶ ἔνθους πρὸς πάντα τἀνώτερα ἀγαθὰ τοῦ βίου. Τοιαῦτα δ' ἔχων αἰσθήματα, εὗρισκεν, ὡς εἰκός, ἀφόρητον τὴν πολιτείαν τῶν Βοιωτῶν ἀριστοκρατικῶν καὶ τὴν ἔκπτωσιν τῆς πατρίου πόλεως. Διὰ τοῦτο δὲ προσεχώρησεν ὁλοψύχως εἰς τὴν νεοβοιωτικὴν φατρίαν, ἧς μετ' οὐ

[1] *Πλούταρχος* ἐν Βίῳ Πελοπίδου 4.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

πολὺ ἀπέβη ἓν τῶν κυρίων στηριγμάτων ἕνεκα τοῦ πλούτου καὶ τῆς εὐγενείας τοῦ χαρακτῆρος.

Μετὰ δὲ τὴν ἀνταλκίδειον εἰρήνην ἡ φατρία αὕτη ἀντὶ νὰ κλονηθῇ ἐμεγεθύνθη ἀπ' ἐναντίας, ἐπειδὴ ἡ δύναμις αὐτῆς ηὔξανε μετὰ πάσης νέας βιαιοπραγίας, ἧς καθίστατο ἔνοχος ἡ Σπάρτη. Τέλος δὲ οἱ ἐν Θήβαις λακωνίζοντες οὐδὲν εἶχον ὑπόλοιπον μέσον σωτηρίας πλὴν τοῦ νὰ ἐγκολπωθῶσιν ὅλως τὴν Σπάρτην, μετὰ δὲ τὴν τοιαύτην προσχώρησιν ἐθεώρουν ἀσφαλῆ τὴν ἑαυτῶν νίκην. Ἀλλ' ἡ πολιτεία αὐτῶν ἦτο οὐ μόνον προδοτικὴ, ἀλλὰ καὶ ἀσύνετος. Καὶ δὴ μετὰ τὴν προδοσίαν δὲν ἦτο πλέον λόγος περὶ ἐνίων φατριαστικῶν διαφορῶν, ἀλλὰ περὶ ἀντιθέσεων τοιούτων, περὶ ὧν ἅπαντες οἱ Ἕλληνες ἐντός τε τῶν Θηβῶν καὶ ἐκτὸς αὐτῶν εἶχον γνώμην σαφῆ καὶ ἀδέκαστον, ἐφ' ὅσον δὲν ἦσαν τυφλοὶ ὀπαδοὶ τῆς Σπάρτης· προέκειτο δῆλα δὴ περὶ αὐτῆς τῆς ἐλευθερίας ἢ τῆς δουλώσεως πόλεως ἑλληνίδος. Τὸ δ' ἐσώτερον τοῦτο ζήτημα προξέλαβε χαρακτῆρα ἐθνικόν.

Καὶ οἱ μὲν ὀλιγαρχικοὶ ἔπραττον ὅ τι καὶ οἱ σύγχρονοι Λακεδαιμόνιοι, οἵτινες μόνον εἰς τὴν αἰσθητὴν δύναμιν ἀπέβλεπον, ἠδιαφόρουν δὲ περὶ τῆς κοινῆς γνώμης. Οἱ ὀνομαστότατοι τῶν ὀλιγαρχικῶν, ὁ Λεοντιάδης, ὁ Ἀρχίας, ὁ Φίλιππος καὶ ἄλλοι περιεβάλλοντο ἐκ περιτροπῆς τὰς ἀρχὰς τῆς πολιτείας καὶ παρεῖχον ἅπαντα τἀξιώματα μέχρι καὶ αὐτοῦ τοῦ τοῦ δεσμοφύλακος εἰς ἀνθρώπους ἐξαρτωμένους ἀπ' αὐτῶν. Διώκουν δὲ τὴν πολιτείαν δίκην τυράννων, ὥς ποτε ὁ Κριτίας καὶ οἱ περὶ αὐτὸν ἐν Ἀθήναις [1]. Καὶ οἱ μὲν δυσμενεῖς ἐφυλακίζοντο, οὔτε δὲ ἡ περιουσία οὔτε ἡ τιμὴ τῶν πολιτῶν ἦσαν ἀσφαλεῖς ἀπ' αὐτῶν. Τὴν δὲ ἀνωτάτην ἐξουσίαν εἶχον οἱ ἁρμοσταὶ τῆς πελοποννησιακῆς φρουρᾶς,

[1] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. V, 4, 2· τὰ περὶ Ἀρχίαν τε τὸν πολεμαρχοῦντα καὶ ἡ περὶ Φίλιππον τυραννίς. *Πλούταρχος* ἐν Βίῳ Ἀγησιλάου 24· ἔργῳ μὲν τύραννοι, λόγῳ δὲ πολέμαρχοι. Πρβλ. *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. VII, 3, 7· οἱ περὶ Ἀρχίαν καὶ Ὑπάτην. Περὶ τοῦ χαρακτῆρος τῆς ἀρχῆς αὐτῶν ἴδε Du Mesnil ἐν τῇ τοῦ von Sybel [Historische] Zeitschrift Τόμ. IX, σ. 264.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

καὶ ἡ Σπάρτη ἦγε καὶ ἔφερε τὴν σύμπασαν Βοιωτίαν ὥς τινα χώραν ὑποτελῆ· δὲν ἦτο δὲ βεβαίως ἀμέτοχος πολιτικῆς ἐννοίας ἡ πρᾶξις τοῦ Ἀγησιλάου, διατάξαντος νἀνοιχθῇ ὁ παρὰ τὴν Ἁλίαρτον τάφος τῆς Ἀλημήνης, τῆς προμήτορος τῶν Ἡρακλειδῶν, καὶ ἀχθῶσι τὰ ἐν αὐτῷ εὑρεθέντα εἰς τὴν Σπάρτην [1]. Ἔπραξε δὲ τοῦτο ἐπειδὴ ἡ μετακόμισις τοιούτων ἱερῶν λειψάνων ἦτο κατὰ τὰ πιστευόμενα ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἐπικύρωσις τῆς ἐπικυριαρχίας.

Ἀλλ' ὅσον ἀσφαλεῖς καὶ ἂν ἠσθάνοντο ἑαυτοὺς οἱ Σπαρτιᾶται, ὑπὸ δὲ τὴν προστασίαν τῶν στρατιῶν αὐτῶν καὶ οἱ ὀλιγαρχικοί, δὲν εἶχεν ἐξολοθρευθῇ καὶ ἀφοπλισθῇ ἡ ἀντίπαλος φατρία, οἱ δὲ Θηβαῖοι φυγάδες ἀπέβησαν δύναμις διὰ τὸν λόγον, ὅτι ἅπαντες οἱ ἐν Ἑλλάδι εὖ φρονοῦντες ἐτάσσοντο ὁμοφώνως μετ' αὐτῶν καὶ ἐκαραδόκουν σὺν αὐτοῖς ἀνυπομόνως τὴν ὥραν τῆς ἐκδικήσεως.

Τριακόσιοι ἢ τετρακόσιοι ὑπῆρξαν οἱ ἐν Ἀθήναις εὑρόντες ἄσυλον Θηβαῖοι [2]. Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι ἀνεμιμνήσκοντο εὐγνωμόνως πάντων ἐκείνων ὅσα πρὸ εἴκοσιν ἐτῶν οἱ Θηβαῖοι εἶχιν πράξει ὑπὲρ τῶν Ἀθηναίων φιλοπατρίδων, καὶ ἡ ἐναντίον τῆς Σπάρτης ἀγανάκτησις ἦτο οὕτω καθολικὴ ἐν Ἀθήναις, ὥστε τοὺς φυγάδας ἐδεξιώθησαν εὐμενῶς καὶ ἄνδρες ἐκ τῶν ἀριστοκρατικῶν τάξεων, αἵτινες ἄλλως ἐλακώνιζον [3]. Πᾶσαι δ' αἱ ἀξιώσεις τῆς Σπάρτης ἀπεκρούσθησαν μετ' εὐγενοῦς θάρρους [4], καὶ εἰς τοὺς φυγάδας ἐχορηγήθη οὐ μόνον στέγη καὶ τροφή, ἀλλὰ καὶ παρὰ τῆς πολι-

[1] ***Πλουτάρχου*** Περὶ τοῦ Σωκράτους δαιμονίου 5 κ. ἑ. Πρβλ. Böckh Sonnenkreise σ. 145.

[2] Τριακοσίους μὲν λέγει αὐτοὺς ***Διόδωρος ὁ Σικελιώτης*** (XV, 20), τετρακοσίους δὲ ὁ ***Ἀνδροτίων*** ἐν ***Σχολίοις*** εἰς ***Ἀριστείδην*** Τόμ. Γ' σ. 278 ἐκδ. Dindorf. Ἀλλ' ὁ Müller (Fragmenta Historicorum Graecorum Τόμ. Δ' σ. 646) προετίμησε τὴν γραφὴν τριακόσιοι. Ἡ δὲ γραφὴ τοῦ ἀριθμοῦ παρὰ τῷ ***Ξενοφῶντι*** (Ἑλλην. V, 2, 31 εἶνε ἀβέβαια· [τριακόσιοι δὲ γράφονται ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Dindorf].

[3] ***Πλούταρχος*** ἐν Βίῳ Πελοπίδου 6· τοὺς φυγάδας Ἀθήνησι διατρίβειν τῷ τε πλήθει προσφιλεῖς ὄντας καὶ τιμὴν ἔχοντας ὑπὸ τῶν καλῶν καὶ ἀγαθῶν.

[4] [***Πλούταρχος*** ἐν Βίῳ] Πελοπίδου 6.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τείας προστασία καὶ ἔντιμον ἀξίωμα ἐν τῷ δήμῳ, ὁμοίως ὥς ποτε εἰς τοὺς ἀπάτριδας Πλαταιεῖς. Ἡ δὲ Σπάρτη οὐδὲ ὑπὸ τὸν Ἀγησίλαον εἶχεν ἱκανὴν δραστηριότητα, ὅπως ἐπιδιώξῃ τὴν διὰ τῆς βίας ἐκτέλεσιν τῶν ἀξιώσεων αὐτῆς, καὶ ἐπτοεῖτο νὰ ἐξωθήσῃ τοὺς Ἀθηναίους εἰς τὰ ἔσχατα.

Κατὰ ταῦτα ἄνευ τυπικῆς διαλύσεως τῆς εἰρήνης αἱ Ἀθῆναι καὶ αἱ Θῆβαι ἵσταντο ἀντιμέτωποι ἀλλήλων δίκην δύο ἐχθρικῶν στρατοπέδων ἐπιτηρούντων ἄλληλ' ἀδιακόπως. Ἡ ὀλιγαρχικὴ κυβέρνησις τῶν Θηβῶν εἶχεν ἐν Ἀθήναις κατασκόπους παρακολουθοῦντας ἀκριβῶς τὰ διαβήματα τῶν συνωμοτῶν· βοηθουμένη δὲ ὑπ' αὐτῶν, κατώρθωσε νὰ ποινηθῇ ἐκποδὼν δολοφονηθεὶς ὁ Ἀνδροκλείδας, ὅστις μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰσμηνίου ἦτο ἡγέτης τῆς φατρίας [1] καὶ νὰ ματαιωθῇ οὕτως ἡ ἄμεσος ἐκτέλεσις τῶν σκοπουμένων. Ἀλλὰ καὶ οἱ φυγάδες εἶχον ἐν Θήβαις ἱκανοὺς πιστοὺς φίλους, παρασκευάζοντας ἐν ὁμοφροσύνῃ πρὸς αὐτοὺς τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς πατρίου πόλεως. Τινὲς αὐτῶν προσεχώρησαν δῆθεν εἰς τοὺς τυράννους καὶ ἠξιώθησαν τῆς ἐμπιστοσύνης αὐτῶν· οὕτω δὲ ἀνῆλθον εἰς ἀξιώματα παρέχοντα δύναμιν, ἄτινα κατέχοντες ἠδύναντο τὰ μέγιστα νὰ ὠφελήσωσι τοὺς συστασιώτας. Τοιοῦτος δὲ ὑπῆρξεν ἰδίως ὁ Φυλλίδας, ὃν οἱ πολέμαρχοι Ἀρχίας καὶ Φίλιππος ἀνέδειξαν γραμματέα καὶ μετεχειρίζοντο πρὸς τὰς ἐμπιστευτικωτάτας τῶν ἐντολῶν [2].

Ἄλλοι δὲ εἰργάζοντο ἠρέμα προπαρασκευάζοντες τοὺς νεανίας τῶν Θηβῶν πνευματικῶς τε καὶ σωματικῶς πρὸς τὴν κρίσιμον ἡμέραν. Τοῦτο δ' ἔπραττε πρὸ πάντων ὁ Ἐπαμεινώνδας,

[1] ***Πλούταρχος*** ἐν Βίῳ Πελοπίδου 6· πέμψαντες ἀνθρώπους ἀγνῶτας Ἀνδροκλείδαν μὲν ἀποκτιννύουσι δόλῳ, τῶν δ' ἄλλων διαμαρτάνουσιν. Κατὰ δὲ τὴν περὶ τῆς οὐσίας τοῦ Ἀνδροκλείδου προκληθεῖσαν κληρονομικὴν δίκην ἐξεφωνήθη ὁ ὑπὲρ Φερενίκου λόγος τοῦ ***Λυσίου***, οὗ ἴδε τἀποσπάσματα 228, 229 παρὰ Müller [78 καὶ 79 ἐν τῇ ἐκδόσει Scheibe καὶ τῇ τοῦ Cobet]. Εἶνε δ' ὁ Φερένικος οὗτος ὁ αὐτὸς καὶ ὁ μνημονευόμενος παρὰ τοῦ ***Πλουτάρχου*** ἐν Βίῳ Πελοπίδου 5 καὶ 8. Πρβλ. Blass Attische Beredsamkeit Τόμ. Α' ἐκδ. β' σ. 625.

[2] ***Ξενοφῶντος*** Ἑλλην. V, 4, 2. ***Πλούταρχος*** ἐν Βίῳ Πελοπίδου 7. ***Πλουτάρχου*** Περὶ τοῦ Σωκράτους δαιμονίου 4 κ. ἑ.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ὅστις μέχρις ἐκείνου τοῦ χρόνου, καίπερ ἤδη ἀνδρωθείς, εἶχεν ἀπόσχει τοῦ δημοσίου βίου καὶ οὐδεμίαν εἶχεν ἐπιδείξει φιλοδοξίαν. Διὸ οἱ τύραννοι ἐθεώρουν τὸν ἀπράγμονα καὶ πένητα φιλόσοφον ὅλως ἀκίνδυνον [1], καὶ δὲν παρεκώλυον τὸ ἔργον αὐτοῦ, καίτοι ἐκεῖνος ἀκριβῶς ἦτο ὁ πρωτεργάτης τῶν ὑπὲρ ἀπελευθερώσεως ἐνεργειῶν. Συνεφώνει δὲ καθ' ἅπαντα τὰ καίρια πρὸς τοὺς εἰς Ἀθήνας φυγόντας. Μετὰ τοῦ δραστηριωτάτου αὐτῶν, τοῦ Πελοπίδου, ἦτο συνδεδεμένος διὰ φιλίας ἀδελφικῆς· εἶχε δὲ συνυπηρετήσει μετ' αὐτοῦ κατὰ τὴν εἰς τὴν Ἀρκαδίαν ἐκστρατείαν [2] καὶ τραυματισθέντα σώσει προκινδυνεύσας αὐτοῦ [3]. Μετ' ἀπαύστου δὲ δραστηριότητος ἐξῆπτε τὰ αἰσθήματα τῆς φιλοπατρίας, τὴν δραστηριότητα καὶ τὸ ἠθικὸν σθένος, μετεχειρίζετο τοὺς μεταξὺ τῶν Θηβαίων καὶ τῶν Σπαρτιατῶν γενομένους ἀγῶνας ὡς προάγωνα σοβαρωτέρας πάλης καὶ προσεπάθει νὰ διδάξῃ τοὺς συμπολίτας τὴν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τοῦ δουλικοῦ φόβου πρὸς τοὺς τυράννους αὐτῶν. Καὶ ὁ κατὰ σύμπτωσιν δὲ περὶ τὸν χρόνον τοῦτον ἐπελθὼν θάνατος τοῦ πατρικοῦ φίλου Λύσιδος [4] συνετέλεσεν εἰς τὸ νὰ φοσιωθῇ ἔτι μᾶλλον ὡρισμένως εἰς τοὺς συμπολίτας. Συνέπραττον δὲ μετ' αὐτοῦ ἐπιφανεῖς ἄνδρες, οἷος μάλιστα ὁ Γοργίδας, ὅστις ἤγγελλεν εἰς τοὺς φυγάδας πάντα τὰ συμβαίνοντα ἐν τῇ πόλει, καὶ ὁ Παμμένης, ἀνὴρ μεγάλην ἔχων δύναμιν, ὅστις δὲν συμμετεῖχε μὲν αὐτὸς ἐνεργῶς τοῦ ἔργου τῆς ἀπελευθερώσεως, ἀλλ' ὅμως ηὐ-

[1] ***Πλούταρχος*** ἐν Βίῳ Πελοπίδου 5 (πρβλ. καὶ 7)· διὰ φιλοσοφίαν ὡς ἀπράγμων, διὰ δὲ πενίαν ὡς ἀδύνατος.

[2] Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Δ' σ. 369.

[3] ***Πλούταρχος*** ἐν Βίῳ Πελοπίδου 4. ***Παυσανίου*** IX. 3, 1. Τὸ πρᾶγμα διαμφισβητεῖται ὑπὸ τοῦ Palmer καὶ Krüger παρὰ τῷ Clinton [Fasti Hellenici] ἐν ἔτει 385 π. Χ. καὶ ὑπὸ τοῦ Grote [A history of Greece ἐκδ. 1869 Τόμ. Θ' σ. 337. Γερμ. μεταφρ. Τόμ. Ε' σ. 366 σημ. 89. Γαλλ. μεταφρ. ὑπὸ Sadous Τόμ. ΙΔ' σ. 273, σημ. 3]. Ἀντεπεξέρχεται δὲ πρὸς αὐτοὺς ὁ Pomtow [Epameinondas] σ. 27. Κατὰ τὴν ἐκστρατείαν ταύτην οἱ Θηβαῖοι εἶχον συστρατεύσει κατηναγκασμένοι, ὡς καὶ κατὰ τῆς Ὀλύνθου. Ἴδε ***Ξενοφῶντος*** Ἑλλην. V, 2, 37.

[4] ***Ξενοφῶντος*** Ἑλλην. V, 4, 2. ***Πλουτάρχου*** Περὶ τοῦ Σωκράτους δαιμονίου 16 καὶ ἀλλαχοῦ πολλαχοῦ.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

νόει τὰς προσπαθείας τοῦ Ἐπαμεινώνδου καὶ ἀνύψωσε τὸ ἀξιώμ' αὐτοῦ [1].

Καίτοι δὲ παρὰ διαφόρων ἀνδρῶν ἐπεδιώκετο εἷς καὶ ὁ αὐτὸς σκοπὸς, ἀλλὰ παρῆλθον ὅμως ἐπάλληλα ἔτη πρὶν ἡ οὗτος ἐπιτευχθῇ. Ἡ δὲ ἀναβολὴ αὕτη ἦτο σκληρὰ δοκιμασία διὰ τὰς ἀνυπομόνους ψυχὰς τῶν ἡρώων τῆς ἐλευθερίας, ἀλλ' ἦτο ὅμως χρόνος γόνιμος μεγάλων γεγονότων. Πράγματι κατὰ τὸ διάστημα ἐκεῖνο τοῦ χρόνου ἐπερρώσθησαν ὑπὸ τὸν ζυγὸν οἱ Θηβαῖοι νεανίαι καὶ ὡρίμασαν πρὸς τὴν ἐλευθερίαν. Ἡ ἠθικὴ ἐνίσχυσις ἡ προελθοῦσα παρὰ τοῦ Ἐπαμεινώνδου διεδόθη καὶ διετρανώθη. Ὁμοίως δὲ καὶ ἡ μακρὰ ἐν Ἀθήναις διαμονὴ τῶν φυγάδων ὑπῆρξε χρόνος ἐξαγνισμοῦ καὶ ἐπιρρώσεως, ἐδείκνυον δὲ διὰ τῆς καρτερίας αὐτῶν, ὅτι δὲν ἤγοντο ὑπὸ τῆς ὁρμῆς παροδικοῦ ἐνθουσιασμοῦ, καὶ ἐδιδάσκοντο ἐν Ἀθήναις ὁποῖαι ὑποχρεώσεις ἐπεβάλλοντο εἰς πολιτείαν θέλουσαν νὰναλάβῃ τὴν ἡγεσίαν τῆς ἐθνικῆς κινήσεως. Τέλος δὲ καὶ ἡ περὶ τῆς ἰδίας ἀσφαλείας πεποίθησις τῶν τυράννων ἀπέβη μεγαλειτέρα ὁσημέραι· τὰ παρ' αὐτῶν χάριν προφυλάξεως διατασσόμενα ἀπέβησαν χαλαρώτερα, καὶ ἡπατῶντο ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε τὴν πρὸς τὴν φιλοσοφίαν κλίσιν τῶν Θηβαίων ἐθεώρουν ἀρεστὴν παραπλάνησιν ἀπὸ πάσης πολιτικῆς ἐνεργείας. Οὕτω δὲ αὐτὸς ὁ Ἀρχίας καὶ ὁ Λεοντιάδης συμμετεῖχον ἐνίοτε τῶν διαλέξεων τῶν τελουμένων ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ ἀποδημοτάτου Σιμμίου, καίτοι ὁ οἶκος ἐκεῖνος ἦτο τὸ ἐντευκτήριον τῶν κατὰ τῆς τυραννίδος συνωμοτῶν [2].

Τέσσαρα μακρὰ ἔτη ἐκαραδόκουν οἱ φυγάδες τὴν ἡμέραν τῆς ἐκδικήσεως. Καὶ ἐπί τινα μὲν χρόνον ἤλπισαν πιθανῶς, ὅτι αἱ Ἀθῆναι ἔμελλον νὰ δώσωσι τὸ σύνθημα τῆς ἐναντίον τῆς Σπάρτης ἐξεγέρσεως καὶ ἀνοίξωσιν εἰς αὐτοὺς τὴν ἄγουσαν εἰς τὴν πατρίδα· ἀλλ' ὁ δῆμος τῶν Ἀθηναίων ἦτο ὑπεράγαν καταβεβλημένος, καὶ οἱ βοιωτίζοντες δὲν ἠδυνήθησαν νὰ κατορθώ-

[1] Sievers [Geschichte Griechenlands κτλ.] σ. 197 κ. ἑ.

[2] ***Πλουτάρχου*** Περὶ τοῦ Σωκράτους δαιμονίου 2 κ. ἑ.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

σωσι τὸ ποθούμενον. Διὸ ἠναγκάσθησαν νὰ φροντίσωσιν αὐτοὶ περὶ ἑαυτῶν· ὤφειλον νὰ προηγηθῶσιν αὐτοί, ὅπως σύρωσι κατόπιν ἑαυτῶν τοὺς Ἀθηναίους, καὶ βεβαίως ἔλεγον εἰς αὐτοὺς οἱ πολιτικοὶ αὐτῶν φίλοι, ὁ Κέφαλος καὶ ἄλλοι ἐπιφανεῖς δημαγωγοί· Ἄρξασθε, καὶ οἱ Ἀθηναῖοι οὔτε δύνανται οὔτε θὰ θελήσωσι νὰφήσωσιν ὑμᾶς ἐκτεθειμένους. Τὴν δὲ ἀρχηγίαν τῶν φυγάδων ἀνέλαβεν ὁ Πελοπίδας, καίπερ ὢν τῶν νεωτέρων, μετὰ τὸν φόνον τοῦ Ἀνδροκλείδου, ὅστις εἶχε στερήσει αὐτοὺς ἀρχηγοῦ καὶ εἶχε καταπτοήσει ἐπί τινα χρόνον. Παρ' αὐτῷ δὲ δευτεραγωνιστὴς ἦτο ὁ Μέλων [1]. Δὲν ἐπετρέπετο δὲ μακροτέρα ἀναβολή. Εἶχεν ἤδη ἀρχίσει ὁ χειμὼν κατὰ τὸ πέμπτον ἔτος. Ἡ Ὄλυνθος καὶ ὁ Φλιοῦς εἶχον ἤδη πέσει, ἡ δὲ δύναμις τῶν Σπαρτιατῶν ηὔξανεν ἀπὸ ἑβδομάδος εἰς ἑβδομάδα. Περὶ φανερᾶς δ' ἐκστρατείας δὲν ἠδύνατο νὰ γείνῃ λόγος, καὶ ἔπρεπε νὰ ἐξευρεθῇ ἡ κατάλληλος εὐκαιρία πρὸς κρυφίαν κάθοδον. Ὁ δὲ χειμὼν, καθ' ὃν ἡ ἐπικοινωνία ἦτο μικρὰ, ἐφαίνετο ἐπίκαιρος πρὸς κατόρθωσιν τοῦ ἐγχειρήματος, ἐπειδὴ ἐν χειμῶνι ἥκιστα ἠδύνατο νὰ πιστευθῇ, ὅτι οἱ Σπαρτιᾶται θὰ ἠδύναντο νὰ σπεύσωσι πάραυτα. Ἄλλως δὲ συνέπιπτε πρὸς τὸν χρόνον τῆς βραχυτάτης ἐν τῷ ἔτει ἡμέρας ἡ ἔναρξις τοῦ νέου ἔτους τῶν Βοιωτῶν [2] καὶ ἡ ἑορτὴ τῶν Ἡρακλείων, καθ' ἣν ἤλπιζον νὰ εὕρωσι τὴν πόλιν ἐν τελείᾳ ἀφροντισίᾳ. Τέλος δὲ εἷς τῶν θερμοτάτων δημοκρατικῶν ὁ Ἀμφίθεος, εἶχε καθειρχθῇ πρὸ μικροῦ [3]· ἐνεργοῦντες δὲ γοργῶς ἤλπιζον, ὅτι θὰ ἠδύναντο νὰ σώσωσιν αὐτὸν ἀκόμη.

[1] Κατὰ τὸν ***Ξενοφῶντα*** ὁ Μέλων ἦτο ὁ πρωτεργάτης τῆς ἀπελευθερώσεως. Διὸ ἐν τοῖς Ἑλληνικοῖς V, 4, 19 ἀναγινώσκονται τάδε· ἡ τοῦ Μέλωνος ἐπὶ τοὺς περὶ Λεοντιάδην ἐπανάστασις. Ἀλλ' εἰσηγητὴς τοῦ ἔργου ὑπῆρξεν ὁ Πελοπίδας, οὗ τὴν συμμετοχὴν ἐκ προθέσεως ἀπεσιώπησεν ὁ Ξενοφῶν. Ἴδε ***Πλούταρχον*** ἐν Βίῳ Πελοπίδου 7.

[2] [Τὸ βοιωτικὸν ἔτος ἐτελεύτα περὶ τὰς ἡμέρας τῆς χειμερινῆς ἰσημερίας. Ἴδε ***Πλούταρχον*** ἐν Βίῳ Πελοπίδου 24].

[3] ***Πλουτάρχου*** Περὶ τοῦ Σωκράτους δαιμονίου 4, 32. Ὁ δὲ ***Ἀριστοτέλης*** ἐν Πολιτ. [ἐκδ. Bekker σ. 206, 22 κ. ἑ. μαρτυρεῖ κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰς λοιπὰς ἐκθέσεις ταῦτα· ἐκ δικαστηρίου κρίσεως ἡ ἐν Ἡρακλείᾳ στάσις ἐγένετο καὶ ἐν

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Οὕτω λοιπὸν ἐν συμφωνίᾳ πρὸς τοὺς ἐν Θήβαις φίλους καθωρίσθησαν ἡ ἡμέρα καὶ ἡ ὥρα. Πιθανῶς δὲ οὐδὲ κἂν ἅπαντες οἱ φυγάδες ἐγίνωσκον τὰ περὶ τούτου, οἱ δὲ πλεῖστοι αὐτῶν ἔμειναν ἥσυχοι ἐν Ἀθήναις, ἐπειδὴ ἡ ἐκδρομὴ πολλῶν ἀνδρῶν ἦτο φόβος μὴ προδώσῃ τὰ πάντα. Ἑκατὸν δὲ ἄνδρες ἐξῆλθον τοῦ ἄστεως, καὶ ἠθροίσθησαν ὑπὸ τὸν Φερένικον ἐν τῷ Θριασίῳ πεδίῳ, ὅπως ἀπὸ τῆς Ἐλευσῖνος προχωρήσωσι πρὸς τὰ σύνορα [1]. Κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ χρόνον δώδεκα οἱ ἑκουσίως ἀναλαβόντες τὸ πρῶτον καὶ κινδυνωδέστατον ἐγχείρημα, ἐν οἷς ὁ Πελοπίδας, ὁ Μέλων, ὁ Δαμοκλείδας καὶ ὁ Θεόπομπος, φέροντες σκύλακας καὶ τὰ πρὸς θήραν ἀναγκαῖα, ἀνέβησαν κατ' εὐθεῖαν ὁδὸν διὰ τῆς Πάρνηθος καὶ προεχώρησαν κατὰ χωριστὰς ὁμάδας κρύφα πρὸς τὰς Θήβας. Ἄνεμος δὲ καὶ χιὼν ἐπέτρεψαν εἰς αὐτοὺς νὰ καλύψωσι τὴν κεφαλὴν διὰ τῶν χλαμυδίων χωρὶς νὰ ἐγείρωσιν ὑποψίαν. Ἔρημοι δὲ ἀνθρώπων ἦσαν αἱ πύλαι καὶ αἱ ὁδοί. Οὕτως ἔφθασαν διὰ διαφόρων ὁδῶν αἰσίως εἰς τὸν οἶκον τοῦ Χάρωνος, ἔνθα συνῆλθον ἐπὶ τὸ αὐτὸ μετὰ τριάκοντα καὶ ἓξ συνωμοτῶν οἰκούντων ἐν Θήβαις [2]. Ἀλλ' ὁ τὴν ἀρίστην παρασχὼν εἰς αὐτοὺς ὑπηρεσίαν ὑπῆρξε Φυλλίδας ὁ γραμματεὺς τῶν πολεμάρχων. Οὗτος δῆλα δὴ εἶχε καλέσει τὴν αὐτὴν ἐκείνην ἑσπέραν τοὺς πολεμάρχους εἰς συμπόσιον. Τὸ τέλος τοῦ ἐνιαυτοῦ τῆς ἀρχῆς ἔμελλε νὰ ἑορτασθῇ λαμπρῶς, καὶ πρὸς ἐπαύξησιν τῆς μέθης τῶν αἰσθήσεων καὶ τῆς ἡδονῆς εἶχεν ὑποσχεθῇ ὁ ξενίζων τὴν μετὰ τὸ συμπόσιον εἰσαγωγὴν περικαλλῶν γυναίων [3]. Ἀλλὰ τοῦτο ὑπῆρξε καὶ ὁ λόγος, δι' ὃν ὁ Ἀρχίας, ὅστις μόνον εἰς τὴν μετὰ τῶν οἰκειοτάτων ἀναστροφὴν ἠρέσκετο, εἶχεν ἀπαγορεύσει τὴν πρόσκλησιν τοῦ Λεοντιάδου.

Θήβαις, ἐπ' αἰτίᾳ μοιχείας δικαίως μέν, στασιωτικῶς δέ, ποιησαμένων τὴν κόλασιν τῶν μὲν ἐν Ἡρακλείᾳ κατ' Εὐρυτίωνος, τῶν δ' ἐν Θήβαις κατ' Ἀρχίου· ἐφιλονείκησαν γὰρ αὐτοὺς οἱ ἐχθροὶ ὥστε σεθῆναι ἐν ἀγορᾷ ἐν τῷ κύφωνι.

[1] ***Πλούταρχος*** ἐν Βίῳ Πελοπίδου 8.

[2] ***Πλούταρχος*** ἐν Βίῳ Πελοπίδου 9. Περὶ τοῦ Σωκράτους δαιμονίου 25.

[3] ***Πλούταρχος*** ἐν Βίῳ Πελοπίδου 9. Περὶ τοῦ Σωκράτους δαιμονίου 4.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Οὕτω δὲ δὲν κατωρθώθη ἡ ἐν ἑνὶ καὶ τῷ αὐτῷ οἴκῳ συνένωσις ἁπάντων τῶν πολεμάρχων.

Ἐν σοβαρᾷ ἠρεμίᾳ παρεσκευάσθησαν οἱ συνωμόται πρὸς τὸ αἱματηρὸν ἔργον· ἔστησαν ἐστεφανωμένοι παρὰ τὴν ἑστίαν τοῦ οἴκου, καὶ ὁ μάντις ἐπεσκόπησε τὴν φλόγα, ὅτε αἴφνης ἐκρούσθη ἡ θύρα καὶ ἐπιτακτικῶς ἀπητήθη νἀνοιχθῇ. Ἦσαν δὲ ἄγγελοι τῶν πολεμάρχων, φέροντες εἰς τὸν Χάρωνα πρόσταγμα νὰ μεταβῇ πάραυτα εἰς τοῦ Ἀρχίου [1]. Ἀμέσως δ' ἐπῆλθεν, ὡς εἰκὸς, εἰς αὐτοὺς ἡ σκέψις, ὅτι τὰ πάντα εἶχον προδοθῇ. Καὶ πράγματι εἶχον φθάσει εἰς τὰ ὦτα τοῦ Ἀρχίου φῆμαι περὶ τῶν γενομένων, ἀλλ' ἡ ἠρεμία καὶ ἡ ἑτοιμότης τοῦ Χάρωνος, ὅστις παρέστη ἄνευ ἀργοπορίας, καὶ οἱ πειστικοὶ λόγοι τοῦ Φυλλίδου κατώρθωσαν νὰ διασκεδάσωσι πᾶσαν τὴν ὑπόνοιαν, ἥτις ἐτάρασσε δυσαρέστως τὴν εὐθυμίαν τοῦ πολεμάρχου. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τοιαύτην ἔδειξεν ἀπόφασιν μηδαμῶς νὰ ἐπιτρέψῃ τὴν διατάραξιν τῆς ἑορταστικῆς διαθέσεως τῆς ἡμέρας ἐκείνης, ὥστε καὶ ἐπιστολήν τινα, ἐξ Ἀθηνῶν ἀφικομένην ἀμέσως μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τοῦ Χάρωνος καὶ ἀποκαλύπτουσαν πάντα τὰ κατὰ τὴν συνωμοσίαν, ἔθηκεν ὑπὸ τὸ προσκεφάλαιον, χωρὶς κἂν νἀνοίξῃ αὐτήν [2]. «Εἰς αὔριον τὰ σπουδαῖα», ἐξεφώνησε μετὰ τοῦ θάρρους ὅπερ παρεῖχεν ἡ μέθη [3], διέταξε τὴν μετὰ νέας εὐθυμίας ἐξακολούθησιν τοῦ συμποσίου καὶ ἐζήτησε μετ' ἀσελγοῦς ἀνυπομονησίας τὴν προσέλευσιν τῶν ἐπηγγελμένων ἑταιρῶν.

Τέλος δὲ ἠγγέλθη, ὅτι αὗται ἦλθον. Ἀκούονται τὰ βήματα· ἀπομακρύνουσι τοὺς θεράποντας, ἀνοίγονται αἱ θύραι τοῦ συμποσίου, γίνονται ὁραταὶ αἱ ἐσθῆτες κεκαλυμμένων γυναικῶν, ἃς οἱ παριστάμενοι ὑποδέχονται κροτοῦντες τὰς χεῖρας· τὰ δὲ πρόσωπα

[1] ***Πλούταρχος*** ἐν Βίῳ Πελοπίδου 9, 10. Περὶ τοῦ Σωκράτους δαιμονίου 26, 27.

[2] Ἡ ἐπιστολὴ εἶχε σταλῆ παρὰ τοῦ Ἀθηναίου ἱεροφάντου Ἀρχίου, φίλου καὶ ξένου τοῦ ὁμωνύμου Θηβαίου πολεμάρχου. Ἴδε ***Πλούταρχον*** ἐν Βίῳ Πελοπίδου 10.

[3] ***Πλούταρχος*** ἐν Βίῳ Πελοπίδου 10· εἰς αὔριον τὰ σπουδαῖα. [Πρβλ. ***Κορνήλιον Νέπωτα*** ἐν Βίῳ Πελοπίδου 3, 2· in crastinum, inquit, differo res severas].

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

κατασκιάζονται ὑπὸ δασέων στεφάνων [ἐλάτης καὶ πεύκης]. Ἦσαν οἱ εἰς γυναῖκας μετημφιεσμένοι συνωμόται, ὁ Χάρων, ὁ Μέλων, ὁ Καφισίας [1] καὶ ἄλλοι. Ἐπὶ δὲ τῆς φλιᾶς ἵσταντο πρὸς στιγμὴν καὶ περιβλέπουσιν ἐν κύκλῳ τὸ συμπόσιον καὶ τὰ θύματα αὐτῶν. Ἔπειτα δὲ ἀπέβαλον τὰ καλύμματα καὶ ἐσπάσαντο τὰς μαχαίρας. Καὶ ὁ μὲν Μέλων ἐφόνευσε τὸν μεθύοντα Ἀρχίαν, ὁ δὲ Χάρων τὸν Φίλιππον· καὶ τοὺς πλείστους δὲ τῶν λοιπῶν συμποσιαστῶν ἠναγκάσθησαν νὰ φονεύσωσιν οἱ συνωμόται, ἐπειδή, κατεχόμενοι ὑπὸ τοῦ οἴνου, δὲν ἠδύναντο νὰ πεισθῶσι διὰ λόγων ἢ νὰ καθησυχασθῶσι [2].

Τὸ δὲ δυσχερέστατον διάβημα εἶχεν ἐπιχειρήσει ὁ Πελοπίδας μετὰ τοῦ Καφισοδώρου καὶ ἄλλων τινῶν, ἀναλαβὼν νὰ μεταβῇ εἰς τὸν οἶκον τοῦ Λεοντιάδου. Φθάσαντες δ' εἰς τὴν θύραν, ἐμήνυσαν διὰ τοῦ θεράποντος, ὅτι ἦσαν ἄγγελοι τοῦ Ἀθηναίου Καλλιστράτου. Ἐπιτραπείσης δ' εἰς αὐτοὺς τῆς εἰσόδου, παρετήρησεν ὁ Λεοντιάδης τὸν κίνδυνον, ὑπεδέχθη δὲ αὐτοὺς ἐν τῷ κοιτῶνι, ἔχων ἐσπασμένον τὸ ἐγχειρίδιον· καὶ κατέβαλε μὲν τὸν πρῶτον εἰσορμήσαντα Καφισόδωρον, μόλις δὲ μετ' ἐπίμονον μονομαχίαν ἠδυνήθη ὁ Πελοπίδας νὰ κρατήσῃ τοῦ Λεοντιάδου καὶ ἐκδικήσῃ τὸν φίλον, ὅστις θνήσκων ἔτεινεν εἰς αὐτὸν εὐγνωμόνως τὴν χεῖρα. Τελευταῖον δὲ θῦμα ὑπῆρξεν ὁ Ὑπάτης, ὅστις κατεφθάσθη φεύγων [3].

Οὕτως ἐν ὀλίγαις νυκτίαις ὥραις ἐτιμωρήθησαν φοβερῶς οἱ προδώσαντες τὴν ἰδίαν πατρίδα, ὑποβαλόντες εἰς ζυγὸν τοὺς ἰδίους συμπολίτας διὰ βοηθείας ξένων στρατιωτῶν καὶ διὰ ταῦτα κατὰ τὴν γνώμην τῶν Ἑλλήνων δικαιότατα θεωρηθέντες καὶ ὀνομασθέντες τύραννοι. Κατὰ τὴν αὐτὴν δ' ἐκείνην νύκτα ἀνε-

[1] Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Δ' σ. 409.

[2] ***Πλούταρχος*** ἐν Βίῳ Πελοπίδου 11. Περὶ τοῦ Σωκράτους δαιμονίου 30.

[3] ***Πλούταρχος*** ἐν Βίῳ Πελοπίδου 11. Περὶ τοῦ Σωκράτους δαιμονίου 31. Ὁ δὲ ***Ξενοφῶν*** (Ἑλλην. V, 4, 7) τὸν μὲν Ἀρχίαν λέγει φονευθέντα παρὰ τῶν ἀμφὶ Μέλωνα, τὸν δὲ Λεοντιάδην παρὰ τοῦ Φυλλίδου καὶ τριῶν ἄλλων.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ψχθη ἡ εἰρκτή· ὁ δὲ Ἀμφίθεος καὶ πολλοὶ ἄλλοι μάρτυρες τοῦ ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνος ἔτεινον εἰς τοὺς φίλους τὰς χεῖρας μετ' ἐκπλήξεως χαρμοσύνου [1]. Αἱ δὲ σάλπιγγες, αἵτινες ἦσαν ἕτοιμοι χάριν τῆς ἑορτῆς τῶν Ἡρακλείων, ἐσάλπισαν εἰς τοὺς πολίτας τὴν ἔναρξιν πολὺ λαμπροτέρας ἑορτῆς διὰ τὴν πόλιν [2]. Ἡ δὲ σπαρτιατικὴ φρουρά, συνισταμένη ἐκ χιλίων πεντακοσίων ἀνδρῶν, ἥτις, ἐπεμβαίνουσα ἐγκαίρως, θὰ ἠδύνατο νὰ παράσχῃ λίαν ἐπικίνδυνον τροπὴν εἰς τὸν ἀγῶνα, εἶχε καταπληχθῇ ὑπὸ τῆς ἐκρήξεως τῆς ἐπαναστάσεως οὕτω τελείως, ὥστ' ἔμεινε περίφοβος ἐντὸς τοῦ περιβόλου τῶν τειχῶν τῆς Καδμείας, εἰς ἣν ἔσπευσαν καὶ οἱ ὀλίγοι ὀπαδοὶ τῶν πολεμάρχων ζητοῦντες προστασίαν παρὰ τῇ φρουρᾷ τῶν Λακεδαιμονίων [3]. Τότε δὲ χαρμόσυνοι πυρσοὶ ἔλαμψαν ἀπαρακωλύτως παρὰ τὴν Καδμείαν, καὶ ἀνεμπόδιστοι ἠδυνήθησαν τὴν πρωΐαν τῆς ὑστεραίας νὰ ἐμφανισθῶσιν οἱ τυραννοκτόνοι ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ δήμου καὶ ἐκθέσωσιν εἰς τοὺς συναθροισθέντας πολίτας τὰ πραχθέντα κατὰ τὴν νύκτα.

Ἡ ἡμέρα ἐκείνη ὑπῆρξεν ἡμέρα ἀναγεννήσεως τῶν Θηβῶν, ἡμέρα τῆς ἀπὸ βαρέος ζυγοῦ ἐξεγέρσεως αὐτῶν. Τότε δ' ἐπέστρεψαν μὲν εἰς τὴν πόλιν καὶ οἱ φυγάδες ἅπαντες, παρέστησαν δὲ εἰς τὴν ἀγορὰν οἱ Θηβαῖοι μάχιμοι, οὓς εἶχον κρύφα ἀσκήσει ὁ Ἐπαμεινώνδας καὶ ὁ Γοργίδας, φέροντες τὴν πανοπλίαν αὐτῶν. Ἦτο οἱονεὶ νέος τις δῆμος ὁ κατὰ τὴν πρωΐαν ἐκείνην τῆς ἐλευθερίας ἀθροισθεὶς ἐν τῇ ἀγορᾷ, αἱ δὲ δύο φατρίαι αἱ ὑπὲρ ἀλλήλων ἐργασθεῖσαι ἔτειναν τότε πρὸς ἀλλήλας τὴν δεξιάν. Καὶ ὁ μὲν Ἐπαμεινώνδας δὲν εἶχε δυνηθῇ νὰποδεχθῇ συμφώνως πρὸς τὰς ἀρχὰς αὐτοῦ ἄμεσον συμμετοχὴν εἰς τὸν φόνον τῶν ὀλιγαρχικῶν, ἐπειδὴ ἡ θανάτωσις πολίτου ἀκρίτου ἠτό τι μὴ δυνάμενον

[1] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. [V,] 4, 8. Περὶ τοῦ Σωκράτους δαιμονίου 32.

[2] *Πλουτάρχου* Περὶ τοῦ Σωκράτους δαιμονίου 33· ἦκε δὲ καὶ Ἱπποσθενίδης μετὰ τῶν φίλων καὶ οἰκετῶν τοὺς ἐπιδεδημηκότας κατὰ τύχην πρὸς τὰ Ἡράκλεια σαλπιγκτὰς παραλαμβάνων.

[3] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. V, 4, 10. *Πλούταρχος* ἐν Βίῳ Πελοπίδου 12· οἱ τῶν Λακεδαιμονίων ἄρχοντες... φοβηθέντες ἡσύχαζον τὴν Καδμείαν κατέχοντες.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

νὰ δικαιολογηθῇ ἐν τῇ συνειδήσει αὐτοῦ. Ἀλλ' ὅμως δὲν ἤθελε νὰ καταστήσῃ τὸ ἴδιον αὐτοῦ αἴσθημα μέτρον τῆς κρίσεως τῶν ἄλλων, ἠναγκάσθη δὲ νὰποδεχθῇ τὴν πρᾶξιν τῶν συνωμοτῶν ὡς ἐπιβαλλομένην ὑπὸ τῶν πραγμάτων καὶ ἀνεξάρτητον ἀπὸ ἐγωιστικῶν λόγων. Διὰ τοῦτο δὲ εἰσήγαγεν αὐτὸς τοὺς τυραννοκτόνους εἰς τοὺς πολίτας, ὅτε παρέστησαν πρὸ τοῦ δήμου δίκην ἱκετῶν ἕνεκα τοῦ χυθέντος αἵματος συμπολιτῶν. Ὁ δὲ δῆμος ἐδεξιώθη μετὰ κρότου καὶ βοῆς ὡς σωτῆρας καὶ εὐεργέτας[1], οἱ ἱερεῖς ἐξήγνισαν αὐτούς, καὶ τρεῖς αὐτῶν οἱ μάλιστα πάντων διακριθέντες, ὁ Πελοπίδας, ὁ Μέλων καὶ ὁ Χάρων, ἐκλήθησαν πάραυτα ὡς βοιωτάρχαι εἰς τὴν διεύθυνσιν τῶν κοινῶν[2]. Ταῦτα δὲ πάντα συνέβησαν πρὸ αὐτῶν τῶν ὀφθαλμῶν τῆς φρουρᾶς τῶν Λακεδαιμονίων, ἧς οἱ ἀρχηγοὶ ἐπὶ τοῦ παρόντος οὐδὲν ἄλλο ἔπραξαν ἢ νὰ στείλωσιν ἀγγέλους εἰς τὴν Σπάρτην καὶ εἰς τὰς ἐν Πλαταιαῖς καὶ Θεσπιαῖς φρουρὰς, ζητοῦντες ταχυτάτην ἐπικουρίαν. Ἀλλ' οἱ Θηβαῖοι ἐστήριζον τὰς ἐλπίδας αὐτῶν εἰς τὰς Ἀθήνας, καὶ ἡ προσδοκία αὐτῶν δὲν διεψεύσθη.

Ἐν Ἀθήναις οἱ βοιωτιάζοντες εἶχον ἀναπτύξει ἔκτακτον δραστηριότητα[3]. Εἶχον μάθει ἐγκαίρως τὰ μέλλοντα νὰ συμβῶσιν ἐν Θήβαις, καὶ εἶχον στείλει στρατιὰν εἰς τὰ σύνορα. Ὁ δὲ Κέφαλος προέτεινεν, ὅπως αὐτὴ ἡ πόλις συμμετάσχῃ τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν γειτόνων Θηβῶν[4]. Καὶ δὲν ἐψηφίσθη μὲν ὑπὸ τοῦ δήμου ἡ πρότασις αὕτη ἐπισήμως, ἀλλ' οὐχ ἧττον οὐ μόνον ἔσπευ-

[1] ***Πλούταρχος*** ἐν Βίῳ Πελοπίδου 12· δεχομένων τοὺς ἄνδρας ὡς εὐεργέτας καὶ σωτῆρας.

[2] ***Πλούταρχος*** ἐν Βίῳ Πελοπίδου 13. Ἐξελέχθησαν δὲ μόνον διὰ τὰς ἡμέρας τὰς ὑπολειπομένας μέχρι λήξεως τοῦ ἔτους. Πρβλ. Sievers [Geschichte Griechenlands vom Ende des peloponnesischen Kriegs bis zur Schlacht bei Mantineia] σ. 186. Vater [Leben des Pelopidas] σ. 342.

[3] Οἱ βοιωτιάζοντες (Πρβλ. τὸ Φιλοθήβαιοι, ὡς ἐπεγράφετο κωμῳδία τις τοῦ ***Ἀντιφάνους***. [Ἴδε ***Ἀθηναίου*** IV, σ. 169]) ἦσαν ὁ Κόλλυτος, ὁ Λεωδάμας, ὁ Ἀριστοφῶν, ὁ Κέφαλος, ὁ πρόξενος τῶν Θηβαίων Θράσων, ὁ Ἀρχέδημος, ὁ Πύρρανδρος, ὁ Φορμίσιος, ὁ Ἠλεῖος. Ἴδε ***Δεινάρχου*** [Κατὰ Δημοσθένους] 38.

[4] [***Δεινάρχου*** Κατὰ Δημοσθένους 39].

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

σαν εἰς τὰς Θήβας διάφοροι ἰδιῶται ὡς ἐθελονταί, ἀλλὰ καὶ δύο Ἀθηναῖοι στρατηγοί, οἵτινες εἶχον ἀποσταλῆ εἰς τὰ σύνορα πρὸς ἐπιτήρησιν τῶν γινομένων, ἐπείσθησαν ὑπὸ τῆς πρὸς βοήθειαν ἐπικλήσεως τῶν Θηβαίων νὰ συμμετάσχωσι τοῦ ἀγῶνος αὐτῶν ἐπ' ἰδίᾳ εὐθύνῃ. Καὶ ὁ μὲν Χαβρίας κατέλαβε τὴν πάροδον τῶν Ἐλευθερῶν, ὅπως παρακωλύσῃ τὴν πρὸς τὰς Θήβας προχώρησιν τῶν Λακεδαιμονίων, ὁ δὲ Δημοφῶν εἰσώρμησεν εἰς τὴν Βοιωτίαν. Ὁ στρατηγὸς δὲ οὗτος εἶχε πεποίθησιν, ὅτι πάντως ἐνήργει πρὸς τὸ συμφέρον τῶν Ἀθηναίων, βοηθῶν τοὺς Θηβαίους εἰς ἀπελευθέρωσιν τῆς Καδμείας [1].

Εὗρε δὲ ὁ Δημοφῶν ἐν Θήβαις πάντας κατεχομένους ὑπὸ μεγίστης ὀραστηριότητος ἐν τῇ διεξαγωγῇ τοῦ πολέμου [2]. Καὶ εἶχον μὲν ἀποκρούσει τὴν ἐκ Πλαταιῶν ἐρχομένην εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους ἐπικουρίαν, ἡγουμένου δὲ τοῦ Πελοπίδου εἶχον περικλείσει τὴν Καδμείαν πανταχόθεν. Ἡ δὲ προσδοκία τῆς ἀφίξεως στρατιᾶς Λακεδαιμονίων ηὔξανεν ἀμφοτέρωθεν τὸν ζῆλον. Ἡμέρας τε καὶ νυκτὸς ἐγίνοντο ἔφοδοι κατὰ τῶν τειχῶν τῆς ἀκροπόλεως, ἡ δὲ φρουρὰ οὐδ' ἐπὶ μίαν ὥραν ἀφίνετο ἥσυχος, ἵνα καταπονηθῇ ὅσον τὸ δυνατὸν ταχύτερον, καὶ ὡρίσθησαν ἀμοιβαὶ πρὸς ἐξέγερσιν τῆς ἀμίλλης. Ὁ δὲ κίνδυνος ἐπιθέσεως παρὰ δευτέρας στρατιᾶς ἀπὸ τῶν νώτων ηὔξανε καθ' ἑκάστην ὥραν. Πάντως δὲ οἱ πολιορκούμενοι ἤθελον δυνηθῇ νὰ συγκρατήσωσι τὴν ὀχυρὰν ἀκρόπολιν, ἂν

[1] Περὶ τῆς συμμετοχῆς τῶν Ἀθηνῶν μαρτυρεῖ ὁ ***Ξενοφῶν*** (Ἑλλην. V, 4, 14) κατ' ἀντίθεσιν πρὸς ***Διόδωρον τὸν Σικελιώτην*** [XV, 26], παρ' ᾧ ἐπικρατεῖ σύγχυσις, ὅτι οὐδὲν ἔγεινεν ἐπισήμως παρὰ τῆς πολιτείας. Πρβλ. Grote [A history of Greece ἐκδ. 1869 Τόμ. Γ' σ. 306]. Γερμ. μεταφρ. ἐκδ. β' Τόμ. Ε' σ. 380. [Γαλλ μεταφρ. ὑπὸ Sadous Τόμ. ΙΔ' σ. 239, σημ. 4]. Schäfer Demosthenes und seine Zeit ἐκδ. δ' Τόμ. Α' σ. 16 Ἡ δὲ παρὰ τοῦ Χαβρίου κατάληψις τῶν στενῶν τοῦ Κιθαιρῶνος σκοπὸν εἶχε πιθανῶς μόνον τὴν ἐξασφάλισιν τῆς οὐδετερότητος. Ἀλλ' ἡ δίκη τῶν στρατηγῶν (***Ξενοφῶντος*** V, 4, 19) ἀποδεικνύει, ὅτι δὲν ὑπῆρξαν μόνον ἰδιῶται οἱ συμπράξαντες. Ἀδέβαιον δὲ εἶνε, ἂν καὶ ὁ Δημοφῶν ὑπῆρξε τῶν συγκαταδικασθέντων· ὁ δὲ Χαβρίας βεβαίως δὲν κατεδικάσθη. Ὁ δὲ ***Διόδωρος ὁ Σικελιώτης*** συγχέει πιθανῶς δύο ὅλως διάφορα συμβάντα, τὸν περὶ τῆς Καδμείας ἀγῶνα καὶ τὴν κατὰ τὸ θέρος στρατείαν. Πρβλ. Schäfer ἔνθ'ἀν. Τόμ. Α' ἐκδ. β' σ. 20.

[2] ***Ξενοφῶντος*** Ἑλλην. V, 4, 10.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

εἶχον ἱκανὸν χρόνον νὰ φροντίσωσι περὶ ἐπαρκῶν ἐπιτηδείων. Τώρα δ' ἀπ' ἐναντίας ἕνεκα τοῦ πλήθους τῶν ἀνδρῶν, ἐπαυξηθέντος ὑπὸ τῶν εἰς τὴν Καδμείαν φυγόντων Θηβαίων, τὰ πράγματα ἦσαν ἀκόμη δυσχερέστερα. Ἡ δὲ στρατιὰ συνέκειτο τὸ πλεῖστον ἐκ συμμάχων, οἵτινες οὐδεμίαν εἶχον διάθεσιν νὰ θυσιασθῶσιν, ὅπως συγκρατήσωσι τὴν Καδμείαν χάριν τῶν Σπαρτιατῶν· οὕτω δὲ οἱ ἁρμοσταὶ εὑρέθησαν ἠναγκασμένοι νὰ παραδώσωσι τὴν ἀκρόπολιν ὑπὸ τὸν ὅρον ἐλευθέρας ἐξόδου τῶν πολιορκουμένων [1]. Οἱ δ' ἐκ τῆς Καδμείας ἀποχωρήσαντες συνήντησαν ἤδη ἐν Μεγάροις σπαρτιατικὴν στρατιὰν [ὑπὸ τὸν Κλεόμβροτον], ἥτις μίαν ἢ δύο ἡμέρας μετὰ τὴν παράδοσιν ἔμελλε νὰ φθάσῃ εἰς Θήβας πρὸς λύσιν τῆς πολιορκίας [2]. Διὰ δὲ τοὺς Θηβαίους τὰ πράγματα εἶχον ἀποβῆ αἰσιώτατα ὑπὲρ πᾶσαν προσδοκίαν. Καὶ δὴ ἐντὸς ὀλίγων μόνον ἡμερῶν εἶχον μὲν φονευθῆ οἱ τύραννοι, εἶχον δ' ἐκνικηθῆ οἱ Λακεδαιμόνιοι, καὶ μετὰ ζήλου καὶ ὁμοφροσύνης κατεβλήθησαν τὰ θεμέλια νέου τῆς πόλεως βίου.

Ὀλίγαι κρίσιμοι μεταβολαὶ ἐπῆλθον ἐν τῇ ἑλληνικῇ ἱστορίᾳ οὕτως αἰφνιδίως ὡς ἡ ἀπελευθέρωσις τῶν Θηβῶν. Ἄλλως δὲ αὐτὴ ἡ πόλις κατελήφθη ὑπ' ἐκπλήξεως ἐπὶ τοῖς γενομένοις νύκτωρ, πολὺ δὲ μείζων ἦτο, ὡς εἰκὸς, ἡ κατάπληξις τῶν ἀπώτερον κειμένων πόλεων. Καὶ ἡ μὲν πρώτη αἴσθησις ὑπῆρξε σχεδὸν ἀπανταχοῦ ἡ αὐτή. Ὁ λαὸς σύμπας ἐπέδειξε χαρὰν καὶ συμπάθειαν ἐπὶ τῇ ταχείᾳ καὶ τολμηρᾷ πράξει, ἥτις ὑπῆρξε τοιαύτη, οἵαν ἀπὸ μακροῦ χρόνου δὲν εἶχον ἴδει οἱ Ἕλληνες, καὶ ὑπεμίμνησκε τοὺς ἄθλους τῶν προϊστορικῶν χρόνων, τοὺς μυθικοὺς ἐκείνους ἥρωας τοὺς εἰσορμῶντας εἰς τὸν πατρικὸν οἶκον, ὅπως ἀπελευθερώσωσιν αὐτόν. Καὶ ἐν αὐτῇ δὲ τῇ Σπάρτῃ δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἀποκρύψωσι ποιόν τινα θαυμασμὸν καί τινα συμπάθειαν, καίτοι κατὰ

[1] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. V, 4, 11.

[2] *Πλούταρχος* ἐν Βίῳ Πελοπίδου 13.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τὴν γνώμην τῆς ἀρχούσης φατρίας οἱ ἥρωες τῆς ἐλευθερίας ὑπελαμβάνοντο, ὡς εἰκὸς, ἀντάρται. Ἀλλ' ὁπωσδήποτε τὰ γενόμενα συνεπήγοντο ἀναγκαίως μεγάλα ἐπακόλουθα. Πράγματι πόλις ἰσχυρὰ, πιέζουσα ὅλην τὴν Ἑλλάδα διὰ βαρέος κλοιοῦ, ἀλλ' ἥτις συγχρόνως ἐφαίνετο εἴπερ ποτὲ ἀπρόσμαχος, εἶχε κλονηθῇ διὰ μιᾶς· εἶχε δὲ ταπεινωθῇ κατὰ τρόπον τοιοῦτον, ὥστε οὐδεὶς Ἕλλην ἠδύνατο νὰ παραγνωρίσῃ, ὅτι τὰ γενόμενα ἦσαν ἡ δικαία τιμωρία τῆς ὑπερφροσύνης καὶ τῆς ἀγερωχίας. Ἡ δὲ πόλις δι' ἧς εἶχεν ἐπέλθει ἡ τοιαύτη ταπείνωσις ἤδη διὰ ταύτης τῆς πράξεως εἶχεν ἐξέλθει ἐκ τῆς ὑποδεεστέρας αὐτῆς θέσεως· ἂν δὲ αὕτη κατώρθονε νὰ διατηρήσῃ τὸ νέον ἀξίωμα, ἐξ ἀνάγκης ἔμελλε νὰ ἐπέλθῃ μεταβολὴ τῆς συμπάσης ἐν Ἑλλάδι τάξεως τῶν πόλεων. Διὰ τοῦτο δὲ πάντες ἀνέμενον μετ' ἐξαιρέτου προσοχῆς τὴν ἐξέλιξιν τῶν πραγμάτων, ἥτις δὲν ἠδύνατο νὰ βραδύνῃ ἐπὶ μακρόν [1].

[1] Κυρία πηγὴ τῆς ἱστορίας τῶν χρόνων τῆς ἡγεμονίας τῶν Θηβῶν ἦτο ὁ ***Ἔφορος***, οὗ ὁ πατριωτισμὸς ὡς Αἰολέως, [ἅτε καταγομένου ἐκ Κύμης], ἐπεξετείνετο καὶ εἰς τὴν Βοιωτίαν. Ὁ δὲ ἀναγινώσκων τὰς συγγραφὰς αὐτοῦ κατελαμβάνετο ὑπὸ θαυμασμοῦ πρὸς τὸν Ἐπαμεινώνδαν (***Πλουτάρχου*** Περὶ ἀδολεσχίας 22). Ὁ δὲ ***Πολύβιος*** XII, 25, [9]) κατηγορεῖ αὐτὸν ἐπὶ ἀγνοίᾳ τῶν στρατιωτικῶν πραγμάτων. Ἐξ αὐτοῦ δὲ ἀντλεῖ ***Διόδωρος ὁ Σικελιώτης***, ὅστις διὰ τινα μὲν γεγονότα εἶνε ἡ μόνη πηγὴ, ἀλλὰ παρέχει καὶ ὅλως ψευ εἰς μαρτυρίας, οἷον ἐν βιβλίῳ XV, 82. Τοῦ δὲ ***Θεοπόμπου***, ὅστις ἐν τοῖς Φιλιππικοῖς εἶχε συμπεριλάβει πολλὰς παρεκβάσεις περὶ τῶν τῆς ἱστορίας τῶν κατὰ τὸν Φιλιππον ἀμέσως προηγηθέντων χρόνων, ὀλίγην ἐποιήσατο χρῆσιν ***Διόδωρος ὁ Σικελιώτης***. Ἴδε Volquardsen Untersuchungen über die Quellen des Diodor σ. 67 κ. ἑ. Πρὸς δ' ἐξέλεγξιν τοῦ ***Διοδώρου*** χρησιμεύει ὁ ***Ξενοφῶν***, ὃν οὐδαμῶς λαμβάνει ὑπ' ὄψιν ὁ ***Διόδωρος***, ὅστις ἄλλως εἶνε ὅλως ἀναξιόπιστος ἕνεκα τοῦ φατριασμοῦ αὐτοῦ. Ὁ ***Ξενοφῶν*** παραμορφόνει τὴν ἱστορίαν· καὶ πᾶσαν μὲν ἐπιτυχίαν τῶν Θηβῶν παριστάνει ὡς ἁπλῆν σύμπτωσιν, πᾶσαν δ' ἐπιτυχίαν τοῦ Ἀγησιλάου ὡς προερχομένην ἐκ τῆς ἱκανότητος αὐτοῦ· μόνον δὲ κατὰ τὴν τελευταίαν ἐκστρατείαν τοῦ Ἐπαμεινώνδου ἐπιδεικνύει δικαιοσύνην πρὸς αὐτόν. Τὰ δ' Ἑλληνικὰ αὐτοῦ, ἅτινα μικρὸν κατὰ μικρὸν περιορίζονται εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Πελοποννήσου, ἐπειράθησαν κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους νὰποδεχθῶσί τινες (ὁ Campe [ἐν τῇ Εἰσαγωγῇ τῆς μεταφράσεως τῶν Ἑλληνικῶν τοῦ Ξενοφῶντος. 1856 σ. 8], ὁ ***Κυπριανὸς*** [Περὶ τῶν Ἑλληνικῶν τοῦ Ξενοφῶντος. Ἐν Ἀθήναις 1869 καὶ ἐν τῷ Φιλίστορι Τόμ. Β' σ. 339 κ. ἑ., ὁ Dittrich-Fabricius ἐν τοῖς Jahrbücher für Philologie Τόμ. XCIII σ. 455 κ. ἑ. 721 κ. ἑ.] καὶ ἰδίως ὁ Grosser ἐν τοῖς Jahrbücher für Philologie 1866 σ. 721 κ. ἑ. 1877 σ. 723 κ. ἑ. [Πρβλ. καὶ Sittl Geschichte der grie-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Ἡ ἔναρξις τοῦ ἔργου τῶν Θηβαίων εἶχεν ἐπιτύχει λαμπρῶς, ἀλλὰ πολὺ μεγαλείτεραι ἦσαν αἱ δυσχέρειαι τοῦ τότε πρώτου

chischen Litteratur Τόμ. Β' σ. 443]), ἐρειδόμενοι εἰς τινα παρατήρησιν τοῦ Lobeck εἰς τὸν Αἴαντα τοῦ Σοφοκλέους ἐκδ. γ' σ. 366, ὡς ἁπλῆν ἐπιτομὴν τοῦ κατ' ἀρχὰς μακροτέρου ἔργου τοῦ Ξενοφῶντος, καὶ ἐπίστευσαν, ὅτι ἀνεῦρον λείψανα αὐτοῦ ἰδίως ἐν τοῖς Βίοις τοῦ Πλουτάρχου. Καὶ ἂν δ' ἀποδεχθῶμεν τὴν ὀρθότητα τῆς ἄλλως λίαν διαμφισβητηθείσης ὑποθέσεως ταύτης (ἴδε Büchsenschütz ἐν τοῖς Neue Jahrbücher 1871 σ. 218. Breitenbach ἐν τῷ Rheinishes Museum 1872 σ. 497 κ. ἑ. καὶ ἄλλους), ἀλλ' ἀναντίρρητον ὅμως εἶνε, ὅτι ὁ κύριος χαρακτὴρ τοῦ ἔργου καὶ ὁ φατριασμὸς τοῦ Ξενοφῶντος διεσώθησαν τελείως καὶ ἐν τῇ περιελθούσῃ εἰς ἡμᾶς μορφῇ τῆς συγγραφῆς. Ἡ δὲ γνησιότης τοῦ [εἰς τὸν Ξενοφῶντα προσγραφομένου] Ἀγησιλάου εἶνε τὰ μάλιστ' ἀμφίβολος· προσιδιάζει δὲ εἰς τὸν συγγραφέα αὐτοῦ τὸ κατὰ τῶν βαρβάρων μῖσος, ὅπερ ἀληθῶς εἰπεῖν ὁ Ἀγησίλαος ἐπέδειξε μόνον κατὰ τὴν ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ ἐκστρατείαν. Κατὰ δὲ τὸν Cauer (Quaestiones de fontibus ad Xenophontis Agesilaum pertinentibus. 1847 σ. 30) τὸ μῖσος τοῦτο εἶνε τὸ χαρακτηρίζον τὸν Ἀλέξανδρον, οἷον παρίστανεν ὁ ***Θεόπομπος***, καὶ τοῦτο μετήγαγεν ὁ συγγράψας τὸν Ἀγησίλαον εἰς τὸν ἥρωα αὐτοῦ. Ἄλλως δ' ἡ περὶ τοῦ Ἀγησιλάου κρίσις τοῦ ***Θεοπόμπου*** ἦτο ὁμοία πρὸς τὴν τοῦ συγγραφέως τοῦ ἐγκωμίου, διὸ ἐκλήθη παρ' αὐτοῦ μέγιστος ὁμολογουμένως καὶ τῶν τότε ζώντων ἐπιφανέστατος (***Πλούταρχος*** ἐν Βίῳ Ἀγησιλάου 10). Ὁ δὲ ***Πλούταρχος*** ἔχει ἐν τῷ Ἀγησιλάῳ καλὰς πηγάς, οἵαι αἱ παρ' αὐτοῦ (10) μνημονευόμεναι ἀναγραφαὶ λακωνικαί· ὁ αὐτὸς δ' ἐν τῷ Βίῳ τοῦ Πελοπίδου καὶ τῇ συγγραφῇ Περὶ τοῦ Σωκράτους δαιμονίου ἔχει ἐξαίρετον ὕλην ἐξ ἐπιχωρίου παραδόσεως. Τοῦ δὲ ὑπὸ τοῦ ***Πλουτάρχου*** γραφέντος Βίου τοῦ Ἐπαμεινώνδου ἐσώθησάν τινα πιθανῶς ἐν τοῖς Ἀποφθέγμασιν. Ὁ δὲ ***Παυσανίας*** ἐν τῷ IX Βιβλίῳ ἔχει πολὺ καλὰς εἰδήσεις, ἰδίως δ' ἐν κεφαλαίῳ 14· δεικνύει δ' ἐνδιαφέρον ὑπὲρ τοῦ Ἐπαμεινώνδου, καὶ διὰ τοῦτο κακίζει τοὺς Μαντινεῖς (VIII, 8, 6) ἕνεκα τῆς ἀγνωμοσύνης αὐτῶν, μάλιστα δ' ἀποδεικνύεται συμπαθῶν πρὸς τοὺς Μεσσηνίους. Ὁ δὲ ***Κορνήλιος Νέπως*** εἶνε διά τιν' ἀξιόπιστα γεγονότα ὁμόνος μάρτυς. Σποραδικὰς δέ τινας μαρτυρίας εὑρίσκομεν καὶ παρὰ τοῖς ῥήτορσιν ***Ἰσοκράτει***, ὅστις ἐν τῷ Πλαταϊκῷ 12 εἶνε ἄδικος πρὸς τὰς Θήβας, τῷ ***Δημοσθένει***, τῷ ***Αἰσχίνῃ***, τῷ ***Δεινάρχῳ***. Τὰ δ' ἔργα τῶν Βοιωτῶν ἱστορικῶν ***Ἀνάξιος*** καὶ ***Διονυσιοδώρου***, ἅτινα ἐξικνοῦντο μέχρι τῆς ἀναρρήσεως τοῦ Φιλίππου (***Διοδώρου Σικελιώτου*** XV, 95) ἐπωφελήθησαν ὁ ***Διόδωρος Σικελιώτης*** καὶ ὁ ***Πλούταρχος*** χωρὶς νὰ εἶνε δυνατὸν νὰποδειχθῇ τίνα εἶνε τὰ ἐξ αὐτῶν παραληφθέντα.

Ἡ δὲ χρονολογία εἶνε καὶ ἐν τῇ περιόδῳ ταύτῃ λίαν ἀβέβαια, ἰδίως δὲ μέχρι τῆς μάχης τῆς Μαντινείας. Ἀσφαλεῖς δὲ χρονολογικαὶ ἀφετηρίαι εἶνε τὰ Ὀλύμπια τοῦ 364 π. Χ. (Ὀλυμπ. 104, 1) καὶ ἡ ἡλίου ἔκλειψις ἡ προηγηθεῖσα τῆς τελευταίας στρατείας τοῦ Πελοπίδου.

Τὰ τῆς περιόδου ταύτης πραγματεύεται ἐν συνεχείᾳ τὸ ἐξαίρετον βιβλίον τοῦ Sievers Geschichte Griechenlands vom Ende des peloponnesischen Kriegs bis zur Schlacht bei Mantineia. 1840. Μονογραφίαι δὲ ὑπάρχουσιν αἱ ἑξῆς· [Mathes De Epaminonda. 1830 Klütz Epaminondas und Pelopidas 1834. Hertzberg [Das Leben des Königs] Agesilaos II. 1856] Vater Leben des Pelopidas ἐν τοῖς Jahrbücher für

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἀρξαμένου ἔργου. Πράγματι πλεῖστα ὅσα ἐπεπρόσθουν εἰς τὴν μόνιμον ἀνάπτυξιν τῆς δυνάμεως τῶν Θηβῶν. Αἱ Θῆβαι οὐδὲν ἄλλο

Philologie Suppl. VIII σ. 328 κ. ἑ. Du Mesnil [Über den Werth der] Politik des Epaminondas ἐν τῇ τοῦ von Sybel [Historische] Zeitschrift. 1863 σ. 292 κ. ἑ. [W. Vischer Epameinondas ἐν τῷ Neues Schweizerisches Museum. 1864 σ. 1 κ. ἑ. καὶ ἐν ταῖς Kleine Schriften Τόμ. Α' σ. 272 κ. ἑ.]. Pomtow [Über das Leben des] Epameinondas, [seinen Charakter und seine Politik]. Ἐν Βερολίνῳ. 1870. [Hüber Epaminondas. 1874-1875]. Ernst von Stern Geschichte der spartanischen und thebanischen Hegemonie vom Königsfrieden bis zur Schlacht bei Mantineia. Dorpat 1884. Ὁ Stern ἐν σ. 55 τῆς συγγραφῆς του ταύτης ὑποδεικνύει ἀπιθανότητάς τινας ἐν τῇ διηγήσει τοῦ *Πλουτάρχου*, ὅπως ἐξάρῃ τὸ ἀξιόπιστον τοῦ *Ξενοφῶντος* κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν *πλουτάρχειον* συγγραφὴν Περὶ τοῦ Σωκράτους δαιμονίου. [E. Fabricius Die Befreiung Thebens ἐν τῷ Rheinisches Museum. Neue Folge. Τόμ. XLVIII σ. 448 κ. ἑ. Funck De Thebanorum ab anno 378 ad annum 362 ante Christum actis. Ἐν Βερολίνῳ. 1890. Rohrmoser Zeugenverhör über die Befreiung Thebens 379 v. Chr. ἐν τῇ Zeitschrift für die österreichischen Gymnasien. 1890 σ. 581 κ. ἑ. Swoboda Der hellenische Bund des Jahres 371 ἐν τῷ Rheinisches Museum. Neue Folge Τόμ. XLIX σ. 321 κ. ἑ. A Bauer Der zweimalige Angriff des Epameinondas auf Sparta ἐν τῇ τοῦ von Sybel Historische Zeitschrift. Neue Folge. Τόμ. XXIX σ. 240 κ. ἑ. Unger Die Mantineiaschlacht 363 v. Chr. ἐν τῷ Philologus. Neue Folge Τόμ. III σ. 121 κ. ἑ. Ulrich Köhler Über böotische Inschriften aus der thebanischen Zeit ἐν τῷ Hermes Τόμ. XXIV (1888) σ. 638 κ. ἑ. Πρβλ. A Bauer Die Forschungen zur griechischen Geschichte 1888-1898 München. 1899 σ. 525 κ. ἑ.].

Διὰ δὲ νομισμάτων παρακολουθοῦμεν τὰ κατὰ τὴν Βοιωτίαν διὰ τῶν διαφόρων σταδίων τῆς ἱστορίας αὐτῆς. Πρβλ. Barclay Head [History of the coinage of Boiotia. Ἐν Λονδίνῳ. 1881. *[Τοῦ αὐτοῦ]* Catalogue of Greek coins Central Greece. [Ἐν Λονδίνῳ. 1884] σ. XXXVI. ["Ἰδε καὶ *τοῦ αὐτοῦ* Historia numorum σ. 291 κ. ἑ. Ἑλλ. μεταφρ. *Σβορώνου* Τόμ. Α' σ. 431 κ. ἑ.]. Ἡ σειρὰ τῶν νομισμάτων ἄρχεται ἀπὸ τοῦ 600 π. Χ. διὰ νομισμάτων τοῦ βοιωτικοῦ κοινοῦ κεκομμένων κατὰ τὸ αἰγιναῖον σύστημα καὶ φερόντων τὴν βοιωτικὴν ἀσπίδα, ἤτις εἶνε ἴσως τὸ ἐπίσημον τῆς πόλεως τῶν Θηβῶν, κατὰ δὲ τὸν Head Historia numorum σ. 291. Ἑλλ. μεταφρ. Τόμ. Α' σ. 432 ἡ τῆς Ἰωνίας Ἀθηνᾶς, εἰς ἧς τὸν παρὰ τὴν Κοριώνειαν ναὸν συνελέγοντο εἰς κοινὸν σύλλογον οἱ Βοιωτοί]. Ἔπειτα δὲ παρουσιάζονται ταρχικὰ γράμματα τῶν διαφόρων πόλεων, τοῦ Ἀκραιφίου, τῆς Ἁλιάρτου καὶ ἄλλων. Μετὰ δὲ τὴν ἐν Πλαταιαῖς μάχην ἐμφανίζονται τὰ νομίσματα τῆς Τανάγρας, ὧν τὸ χάραγμα ὑπομιμνήσκει τὴν Χαλκίδα. Μετὰ δὲ τὸ 426 π. Χ., τὸ ἔτος τῆς ἁλώσεως τῶν Πλαταιῶν, τὰ νομίσματα τῶν Θηβῶν εἶνε τὰ μόνα ἐν Βοιωτίᾳ, καὶ μετὰ τὸ 395 π. Χ. διαγινώσκομεν ἐκ τῶν ἐπὶ τῶν νομισμάτων χαραγμάτων τὴν ἔναρξιν εὐρυτέρων πολιτικῶν σχέσεων τῆς πόλεως. Σὺν δὲ τῇ ἐπ' Ἀνταλκίδου εἰρήνῃ ἄρχεται πάλιν ὁ ἀπασχισμὸς τῆς ἐν Βοιωτίᾳ νομισματοκοπίας, καὶ ἔχομεν χωριστὰ νομίσματα τῶν πόλεων ἑκάστων, τῆς Ἁλ άρτου, τῶν Θεσπιῶν, τῶν Θηβῶν, τῆς Κορωνείας, τῶν Κωπῶν, τῆς Λε-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἦσαν ἡ μία μόνον πόλις τῆς βοιωτικῆς χώρας, ἡ δὲ ἡγεμονία αὐτῶν ἐν Βοιωτίᾳ, ἣν οἱ Θηβαῖοι κατ' ἐπανάληψιν πολλάκις εἶχον ἐπιχειρήσει μετὰ καρτερίας καὶ ἰσχυρογνωμοσύνης, εἶχε τελείως διαλυθῇ διὰ τῆς ἀνταλκιδείου εἰρήνης. Καὶ εἶχον μὲν ἀνακτισθῇ αἱ Πλαταιαὶ, ἦτο δὲ αὐτόνομος ὁ Ὀρχομενὸς, πᾶσαι δ' αἱ γείτονες πόλεις μετὰ ζηλοτυπίας ἠγρύπνουν πρὸς διατήρησιν τῆς ἑαυτῶν ἀνεξαρτησίας. Οὕτω δὲ οἱ Θηβαῖοι ὤφειλον, ἀντιτασσόμενοι πρὸς τοὺς ἔξωθεν πολεμίους, νὰ ἐπιληφθῶσιν ἐξ ἀρχῆς τοῦ δυσχεροῦς ἔργου τῆς ἑνώσεως τῆς Βοιωτίας, καὶ ταῦτα ἐπειδὴ ὄχι αἱ Θῆβαι, ἀλλ' ἡ Βοιωτία θὰ ἠδύνατο νὰντιμετρηθῇ μετὰ προσδοκίας ἐπιτυχίας εἰς τοὺς πολὺ ἰσχυροτέρους ἀντιπάλους. Διὰ τοῦτο δὲ ἡ πόλις ἐκείνη ἡ μετὰ μεγίστης τόλμης ἀρξαμένη τοῦ ἀγῶνος ὤφειλε νὰ καταβάλῃ πρῶτον τὰ θεμέλια ἐπαρκοῦς δυνάμεως, καὶ δὴ κατ' οὐδένα λόγον ἠδύνατο νὰ περιορισθῇ εἴς τινα μόνον προνόμια ἡγεμονίας καὶ εἰς ἀξιώσεις περὶ συστρατεύσεως τῶν Βοιωτῶν, ἀλλ' ἡ Βοιωτία ἔπρεπε νὰ συνενωθῇ εἰς ἓν ὅλον, εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἀρχὴν, ἔχουσαν κυβέρνησιν ἐνιαίαν.

Ἀληθῶς δ' εἶχον γείνει προεργασίαι πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ τοιούτου σκοποῦ. Ἡ ἐν Θήβαις νεοβοιωτικὴ φατρία εἶχεν ὀπαδοὺς καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις πόλεσιν, ἐν αἷς δὲν ἔλειπεν ἀντίδρασις ἐναντίον τῶν ἀρχόντων οἴκων, οἵτινες ἦσαν συγχρόνως οἱ κύριοι ὑπέρμαχοι τῆς αὐτονομίας τῶν πόλεων. Εἶχον δὲ οἱ Θηβαῖοι πατριῶται ἤδη πρὸ τῆς ἀπελευθερώσεως καθορίσει σαφῶς καὶ ὡρισμένως τὸ πολιτικὸν αὐτῶν πρόγραμμα, καθ' ἃ γίνεται καταφανέστατα δῆλον ἐκ τῆς κατ' αὐτὴν τὴν πρώτην ἡμέραν ἐκλογῆς ὄχι πολεμάρχων, ἀλλὰ βοιωταρχῶν, ἤτοι ἀρχόντων τῆς ὅλης

βαδείας, τῆς Μυκαλησσοῦ, τοῦ Ὀρχομενοῦ, τῶν Πλαταιῶν, τῆς Τανάγρας, τῶν Φαρῶν, τῆς Χαιρωνείας. Τέλος δὲ τῷ 379 π. Χ. ἄρχεται τὸ νέον συμμαχικὸν νόμισμα ἄνευ ἰδίας μνείας τῶν πόλεων μετὰ τοῦ ὀνόματος ἑνὸς τῶν βοιωταρχῶν, ἐν οἷς οἱ ἐκ τῆς ἱστορίας γνωστοὶ Χάρων, Ἐπαμεινώνδας, Δαμοκλείδας, Θεόπομπος καὶ Ἰσμηνίας. Ὁ δὲ Ὀρχομενὸς εἶνε καὶ πάλιν ἡ μόνη πόλις ἥτις καὶ κατὰ ταύτην τὴν περίοδον ἐμφανίζεται ἔχουσα ἴδια νομίσματα.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Βοιωτίας, στρατηγῶν τῆς βοιωτικῆς συμμαχίας [1]. Κατὰ ταῦτα ἡ ἀρχαία συμμαχία τῶν βοιωτικῶν πόλεων ἀνενεώθη καὶ πάλιν πάραυτα, καὶ δὴ ἐπὶ βάσεων ὅλως διαφόρων ἢ ἄλλοτέ ποτε, ἐπειδὴ ἡ δημοκρατικὴ φατρία ᾐσθάνετο ζωηρῶς τὴν ἀνάγκην συμπαγοῦς ἑνώσεως. Διὰ τοῦτο οἱ τασσόμενοι εἰς ταύτην τὴν φατρίαν εἰργάζοντο δραστηρίως καθ' ἅπασαν τὴν Βοιωτίαν, ἵνα ὑπερνικήσωσι τὰς πατρίους ἀντιπαθείας τῶν διαφόρων πόλεων πρός τε ἀλλήλας καὶ πρὸς τὰς Θήβας· παρώρμων δ' ἐν ἁπάσαις ταῖς πόλεσι τοὺς συμπολίτας νἀφρονιστήσωσι τῶν ἰδίων συμφερόντων χάριν τοῦ κοινοῦ σκοποῦ, καὶ προέβαλλον εἰς ἅπαντας ταὐτὰ ἐκεῖνα ὀφέλη τὰ παρ' αὐτῶν κτηθέντα ἤδη ὑπὲρ τῶν Θηβῶν, ἀπελευθέρωσιν ἀπὸ τῆς Σπάρτης καὶ τοῦ ζυγοῦ ὀλιγαρχίας λακωνιζούσης, ἰσότητα πρὸ τοῦ νόμου καὶ ὅμοια δικαιώματα κατὰ τὰς ἀρχαιρεσίας καὶ τὰς διαψηφίσεις. Πόθος δ' ἐλευθερίας ὑφίστατο καὶ ἀλλαχοῦ ἐκτὸς τῶν Θηβῶν, καὶ ἡ ἀναθάρρησις τῶν δήμων καὶ ἡ θερμοτέρα αὐτῶν διάθεσις ὑπὲρ ἀπελευθερώσεως διηυκόλυνε τὴν συνένωσιν στοιχείων ἄλλως ἀκάμπτων. Αἱ δὲ Θῆβαι διὰ τοῦ ἐπιδειχθέντος ἡρωικοῦ θάρρους εἶχον ἀποκτήσει νέον ἀξίωμα ἐν τῇ χώρᾳ, καὶ οἱ πρῶτοι βοιωτάρχαι ἦσαν ἄνδρες, ὧν τὴν ἐκλογὴν ἐδεξιώθη ἡ καθ' ἅπασαν τὴν Βοιωτίαν ἄρχουσα φατρία μετὰ χαρᾶς καὶ ἐμπιστοσύνης. Οὕτω δὲ ἤδη κατὰ τοὺς πρώτους πολεμικοὺς κινδύνους ἔσπευσαν ἑκουσίως συμμαχηταὶ ἐκ τῶν διαφόρων πόλεων τῆς χώρας, καὶ ἠδυνήθησαν νὰ ἐλπίσωσιν, ὅτι ἡ ἀναγέννησις τῶν Θηβῶν ἔμελλε νὰ συνεπιφέρῃ καὶ τὴν τῆς ὅλης χώρας. Ἤθελον δὲ οὐ μόνον νὰ γείνωσιν αἱ Θῆβαι ἡ πρώτη καὶ τὴν ἡγεμονίαν ἔχουσα πόλις τῆς χώρας, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀντιπρόσωπος καὶ ὑπέρμαχος τῆς ὅλης Βοιωτίας συνηνωμένης εἰς ἓν ὅλον, ὁποῖαι ἦσαν αἱ Ἀθῆναι ἐν τῇ Ἀττικῇ, καὶ διὰ τοῦτο οἱ πολῖται

[1] Ὁ ἀριθμὸς τῶν βοιωταρχῶν δὲν ἦτο πάντοτε ὁ αὐτός. Ἴδε Schömann Griechische Alterthümer Τόμ. Β' ἐκδ. β' σ. 78 [καὶ ἀνωτέρω Τόμ. Γ' σ. 215 σημ. 1. Πρβλ. περὶ τῶν βοιωταρχῶν καὶ Gilbert Handbuch der griechischen Staatsalterthümer. Ἐν Λειψίᾳ. 1885. Τόμ. Β' σ. 54].

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τῶν Θηβῶν δὲν ὠνόμαζον πλέον ἑαυτοὺς ἐπισήμως Θηβαίους, ἀλλὰ Βοιωτοὺς ἐν Θήβαις [1].

Ἀλλὰ πρὸς ἐπίτευξιν τοιούτου σκοποῦ δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπαρκέσῃ εἰς τὸ διηνεκὲς αἰσία ὁρμὴ ἐνθουσιάζουσα τὰ πνεύματα, ἄγουσα εἰς τὴν ἐπικράτησιν τῶν εὐγενεστέρων πόθων καὶ διαλύουσα τὰς διχονοίας. Ἡ ἀρχαία σκαιότης ἐξερρήγνυτο καὶ πάλιν. Μὴ αὐτὴ ἤδη ἡ πρώτη νίκη δὲν ἐμολύνθη διὰ κακώσεων ζώντων τε καὶ νεκρῶν, ὅτε κατὰ τὴν ἔξοδον τῆς σπαρτιατικῆς φρουρᾶς ἐκ τῆς Καδμείας ὁ δῆμος ἐνήδρευσε τοὺς συμπολίτας ὅσοι εἶχον ἐπιζητήσει ἄσυλον παρ' αὐτῇ; Καί τινες μὲν αὐτῶν διεσώθησαν παρὰ τῶν Ἀθηναίων, ἄλλοι δ' ἔγειναν θύματα τῆς μανίας τοῦ δήμου, ὅστις οὐδ' αὐτῶν τῶν τέκνων τῶν ἀτυχῶν ἐκείνων ἐφείσθη [2]. Καὶ ἐν αὐτῇ δὲ τῇ φατρίᾳ τῶν πατριωτῶν δὲν ἔλειπον ἀντιθέσεις, ἐπειδὴ σὺν τῇ δημοκρατίᾳ παρουσιάσθησαν ἀμέσως καὶ τὰ κακὰ αὐτῆς. Ἄνδρες φιλόδοξοι συμμετασχόντες τοῦ ἔργου τῆς ἀπελευθερώσεως ἐθεώρησαν ἑαυτοὺς παραγκωνισθέντας, καὶ ἀπέβησαν διὰ τοῦτο ἄσπονδοι ἀντίπαλοι τοῦ Πελοπίδου καὶ τοῦ Ἐπαμεινώδου, οἷος ἰδίως ὁ Μενεκλείδας [3]. Ἄλλοι δὲ ἤθελον νὰ ἐπωφεληθῶσι τὴν μεταβολὴν, ὅπως ἐκδικηθῶσιν ἀπρεπῶς καὶ ὠμῶς τοὺς ἐπιφανεῖς οἴκους καὶ τελέσωσιν αἱματηρὰν ἐπανάστασιν, οἷοι ὁ Εὐμολπίδας καὶ ὁ Σαμίδας [4].

Οὕτω δ' ἐχόντων τῶν πραγμάτων, ἦσαν ἀπείρως μεγαλείτεραι αἱ ἐν αὐτῇ τῇ πόλει δυσχέρειαι, πρὸς ἃς εἶχον νὰντιπαλαίσωσιν οἱ νέοι ἡγέται τοῦ δήμου, οἵτινες διεγίνωσκον τὴν ἀνάγκην

[1] ***Αἰσχίνου*** [Κατὰ Κτησιφῶντος] 142. Τὴν αὐτὴν δὲ ἀξίωσιν τῶν Θηβαίων νὰντιπροσωπεύσωσιν ὅλην τὴν Βοιωτίαν βλέπομεν κατά τε τὴν καθομολόγησιν τῆς ἀνταλκιδείου εἰρήνης (Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Δ' σ. 328) καὶ ἐν ἔτει 372 π. Χ. κατὰ τὰς πρὸς τὴν Σπάρτην διαπραγματεύσεις. Ἴδε ***Ξενοφῶντος*** Ἑλλην. VI, 3, 19· ἀντὶ Θηβαίων Βοιωτοὺς ὁμωμοκότας. Ὁμοίως δ' ἐν τῇ συνθήκῃ [τοῦ ἔτους 395 π. Χ.] Ὀλυμπ. 95, 2. Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Δ' σ. 266.

[2] [***Ξενοφῶντος*** Ἑλλην. V, 4, 12].

[3] ***Πλούταρχος*** ἐν Βίῳ Πελοπίδου 25. ***Κορνήλιος Νέπως*** ἐν Βίῳ Ἐπαμεινώνδου 5.

[4] ***Πλουτάρχου*** Περὶ τοῦ Σωκράτους δαιμονίου 3.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἠθικῆς καὶ πνευματικῆς ἀνυψώσεως αὐτοῦ ὡς ὅρον ἀναγκαῖον, ὅπως ἡ Βοιωτία καταλάβῃ ἀντάξιον αὐτῆς ἀξίωμα μεταξὺ τῶν ἑλληνίδων πόλεων. Ἐπειδὴ δὲ ἦτο ἀδύνατον νὰ ἐμποιηθῇ διὰ μιᾶς τὸ προσῆκον φρόνημα εἰς τὰ πλήθη τὰ ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἠμελημένα καὶ ἐστερημένα πάσης συμμετοχῆς τῶν δημοσίων πραγμάτων ὑπὸ τὴν ἐγωιστικὴν διοίκησιν τῶν ὀλιγαρχικῶν, οἱ ἄνδρες οἱ θεμελιώσαντες τὸ ἔργον τῆς ἀναγεννήσεως τῆς ἰδίας χώρας ἐπεδίωξαν τὸ πρῶτον τὴν κατὰ μικροτέρας ὁμάδας διάδοσιν καὶ ἐμπέδωσιν τῶν ἀρετῶν τοῦ πολίτου, ὧν ἄνευ ἦτο ἀκατόρθωτος ἀνύψωσις μόνιμος. Διὸ συνεκρότησαν λόχον λογάδων, ὧν σκοπὸς ἦτο νὰ χρησιμεύωσιν ὡς πρότυπον τῶν λοιπῶν, ὡς οἱ γενάρχαι τῆς νέας Βοιωτίας.

Ὁ δὲ καθιδρυθεὶς θεσμὸς συνεδέετο πρὸς ἀρχαιότερα καθεστῶτα ἐν τῇ χώρᾳ. Καὶ δὴ μετὰ τὴν παρὰ τὸ Δήλιον μάχην [1] γίνεται μνεία τῶν τριακοσίων, οἵτινες ἠγωνίσθησαν δίκην ὁμηρικῶν ἡρώων ἐν τῇ πρώτῃ τάξει πρὸ τοῦ μεγάλου πλήθους τῶν μαχίμων συνηνωμένοι ἀνὰ δύο πρὸς ἀλλήλους καὶ φέροντες κατ' ἀναλογίαν τῶν ἐν τοῖς ἡρωικοῖς χρόνοις μαχομένων τὰ ὀνόματα ἡνιόχων καὶ παραβατῶν [2]. Ὁ ἀρχαῖος δὲ οὗτος θεσμὸς ἀνενεώθη ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ Ἐπαμεινώνδου καὶ τοῦ Γοργίδου. Οὗτοι εἶχον συναθροίσει περὶ αὐτοὺς κρύφα ὁμάδα νεανιῶν, καὶ συμπαρέστησαν μετ' αὐτῶν τὴν ἡμέραν τῆς ἀπελευθερώσεως πρὸ τοῦ δήμου, διὸ ἐθεωρήθησαν οἱ ἱδρυταὶ τοῦ ἱεροῦ λόχου τῶν Θηβῶν. Τότε δὲν ἦτο πλέον προνόμιον τῶν εὐπατριδῶν τὸ τάσσεσθαι εἰς τοὺς τριακοσίους, ἀλλ' οἱ εὐγενέστατοι τὸ φρόνημα καὶ μεγα-

[1] [Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Γ' σ. 215].

[2] **Διοδώρου Σικελιώτου** XII, 70· οἱ παρ' ἐκείνοις ἡνίοχοι καὶ παράβάται καλούμενοι κατ' ἀνάμνησιν τῶν ὁμηρικῶν χρόνων, καθ' οὓς οἱ ἐπὶ ἁρμάτων μαχόμενοι ἠγωνίζοντο· ἔμπροσθεν τῶν πεζῶν καὶ ἦσαν συνηνωμένοι ἀνὰ δύο. Ἡ δὲ χρῆσις τοῦ πολεμικοῦ ἅρματος εἶνε πιθανόν, ὅτι διετηρήθη ἐν Βοιωτίᾳ ἐπὶ μακρὸν, διὸ ἡ ὀνομασία ἡνιόχων καὶ παραβατῶν ἐξηκολούθησεν ὑφισταμένη καὶ ἀφ' οὗ ἔπεσεν εἰς ἀχρηστίαν ὁ ἀρχαῖος τρόπος τοῦ πολεμεῖν. Ὁ δὲ ἀριθμὸς τριακοσίων ἦτο κανονικὸς διὰ λογάδας λόχους, οἷον ἐν Κυρήνῃ καὶ Σπάρτῃ.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

θυμότατοι νεανίαι τῆς χώρας, οἵτινες ἤδη ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ ζυγοῦ τῆς τυραννίδος εἶχον προπαρασκευασθῇ πρὸς τὸν ἀγῶνα τῆς ἐλευθερίας, ἦσαν τὸ ἑξῆς οἱ λογάδες πρόμαχοι αὐτῆς, ἔχοντες προορισμὸν νὰ παρορμῶσι τοὺς ἄλλους πρὸς μίμησιν τῆς ἀνδρείας αὐτῶν καὶ πειθαρχίας· ἦσαν δὲ συνηνωμένοι πρὸς ἀλλήλους διὰ τῶν δεσμῶν τῆς φιλίας καὶ ὁμόφρονος ζήλου, ὅπως ἀγωνισθῶσιν ὑπὲρ τῶν ὑψηλῶν σκοπῶν τῆς πατρίδος. Ὁ ἱερὸς ἐκεῖνος λόχος ὑπῆρξε κατὰ ταῦτα πάροχος μεγάλων ἀγαθῶν, ἐν ᾧ ὁ στρατιωτικὸς σκοπὸς συνανεκράθη μετὰ σκοπῶν ἠθικῶν καὶ πολιτικῶν καὶ τἀρχαῖα ἐπιχώρια ἔθιμα μετὰ πυθαγορείων ἀρχῶν, καὶ ἀπέβη ἔνδοξον μνημεῖον τῆς σοφίας τοῦ Ἐπαμεινώνδου.

Ἀλλ' ὁ μικρὸς ἐκεῖνος λόχος μικρὰν μόνον ἠδύνατο νὰ ἐμπνεύσῃ πεποίθησιν ἐν τῷ ἀγῶνι ὃν ἔμελλον νἀναλάβωσι. Καὶ ὑπῆρχε μὲν ἐν αὐτῇ τῇ Σπάρτῃ φατρία ἥτις εἶχε σοβαρῶς ἀποδοκιμάσει τὸ πραξικόπημα τοῦ Φοιβίδου καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἔβλεπε δυσαρέστως τὰ κακὰ αὐτοῦ ἐπακόλουθα· ἀλλὰ δὲν ἠδύνατο ὅμως νὰ ὑποτεθῇ, ὅτι τὰ τέλη τῆς Σπάρτης ἔμελλον νὰ ὑποχωρήσωσιν. Ἀλλ' οἱ Θηβαῖοι ἦσαν ἥκιστα παρεσκευασμένοι πρὸς τὸν ἀγῶνα, τὰ δὲ κατ' αὐτοὺς διέκειντο πολὺ χεῖρον ἢ ὅτε κατήρξαντο τοῦ ἀγῶνος πρὸ δεκαεπτὰ ἐτῶν. Τότε μὲν εἶχον περσικὰς χορηγίας καὶ Ἕλληνας συμμάχους, αἱ δὲ δυνάμεις τῶν πολεμίων ἦσαν διῃρημέναι. Τώρα δὲ οἱ Θηβαῖοι ἦσαν μόνοι καθ' ἑαυτούς. Καὶ εἶχον μὲν ὑποστηρίξει αὐτοὺς οἱ Ἀθηναῖοι κατὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Καδμείας, ἀλλ' ἡ βοήθεια αὕτη δὲν εἶχεν ἐπέλθει παρ' αὐτῆς τῆς πόλεως [1]. Διὸ, ὅτε οἱ Σπαρτιᾶται ἀπῄτησαν εὐθύνας παρὰ τῶν Ἀθηναίων, ὁ δῆμος δὲν ἔσχε τὸ θάρρος νὰ ἐπιδοκιμάσῃ τὴν διαγωγὴν τῶν στρατηγῶν· ἡ δὲ ἀντιθηβαϊκὴ φατρία ἐπωφελήθη τὸν φόβον τῶν πολιτῶν, οἱ στρατηγοὶ ὑπεβλήθησαν εἰς δίκην καὶ ἀμφότεροι κατεδικάσθησαν εἰς θάνατον ἐπὶ ὑπερβάσει ἐξουσίας [2]. Οὕτω δὲ οἱ Λακεδαιμόνιοι, οὐδένα ἔχοντες φόβον ἀπὸ τῶν

[1] [Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Δ' σ. 425 σημ. 1].

[2] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. V, 4, 19.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Ἀθηναίων, ἠδύναντο νὰ διαθέσωσιν ἁπάσας αὐτῶν τὰς δυνάμεις ἐναντίον τῶν Θηβῶν, καὶ ἡ στρατιὰ αὐτῶν ἦτο εἴπερ ποτὲ καλῶς ἠσκημένη καὶ ἄριστα διωργανωμένη, ἐν ᾧ ἀπ' ἐναντίας οἱ Θηβαῖοι, μὴ εἰθισμένοι εἰς τὸ διεξάγειν πολέμους μόνοι, οὐδ' αὐτὴν τὴν Βοιωτίαν κατεῖχον ἀσφαλῶς, ἢ εὑρίσκοντο ἐν κεκηρυγμένῳ ἀγῶνι πρός τινας τῶν πόλεων αὐτῆς. Αἱ μὲν πρὸς τὰς Θήβας ἄγουσαι ὁδοὶ ἦσαν ἀνοικταὶ πανταχόθεν, αἱ δὲ παραλίαι ἀνυπεράσπιστοι, καὶ οἱ πολέμιοι εἶχον ἐν Πλαταιαῖς, Θεσπιαῖς καὶ Ὀρχομενῷ ὁρμητήρια ἐν αὐτῇ τῇ Βοιωτίᾳ. Κατὰ ταῦτα οὐδέποτε ἤρξατο ἀγῶνος πρὸς τὴν Σπάρτην πόλις χεῖρον διακειμένη. Αἱ Θῆβαι οὐδὲν ἄλλο εἶχον πλὴν τοῦ μεγάλου φρονήματος τῶν μεγάλων αὐτῶν ἡγετῶν, οἵτινες κατώρθωσαν νὰ ἐμπνεύσωσιν εἰς μέρος τῶν οἰκητόρων θάρρος καὶ ἔνθουν φιλοπατρίαν. Ἀλλ' αἱ προπαρασκευαὶ εἰς ἃς εἶχον προβῆ, ἵνα καταστήσωσι τὴν Βοιωτίαν ἱκανὴν τἀντιστῇ, οὐδαμῶς εἶχον συντελεσθῇ, ἥκιστα δὲ πάντων ἐσκέπτετο ὁ Ἐπαμεινώνδας νἀντιμετρηθῇ πρὸς τοὺς Σπαρτιάτας μετ' ἀγερωχίας καὶ πεποιθήσεως καὶ προκαλέσῃ αὐτοὺς εἰς τὸν κρίσιμον ἀγῶνα. Ὁ Ἐπαμεινώνδας ἐβδελύσσετο, ὡς εἰκός, πᾶσαν μεταξὺ Ἑλλήνων χύσιν αἵματος, αὕτη δ' ἐφαίνετο εἰς αὐτὸν δεδικαιολογημένη τότε μόνον, ὅτε προέκειτο ἀγὼν περὶ τῆς ἀμύνης τῶν ἱερωτάτων ἀγαθῶν ἐλευθέρας πολιτείας ἐναντίον ἀνωτέρας βίας. Εἶνε λοιπὸν πιστευτότατον, ὅτι, συμπράττοντος αὐτοῦ, ἐπειδὴ αἱ κύριαι ἰδέαι δι' ὧν διηυθύνετο ἡ ἐνέργεια τῶν Θηβαίων προήρχοντο ἀναντιρρήτως ἐξ αὐτοῦ, καίτοι δὲν ἐτάσσετο εἰς τοὺς βοιωτάρχας, ἐστάλη εἰς τὴν Σπάρτην πρεσβεία, φέρουσα προτάσεις περὶ εἰρήνης. Διὰ δὲ τῶν γινομένων προτάσεων παρεχωροῦντο μὲν εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους δικαιώματά τινα ἡγεμονίας, ἐπηγγέλλοντο δὲ οἱ Θηβαῖοι τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἀρχαιοτέρων συνθηκῶν [1].

Ἀλλ' ὅμως αἱ διαπραγματεύσεις αὗται ἀπέβησαν ἄκαρποι. Οἱ Λακεδαιμόνιοι κατεδίκασαν τοὺς ἁρμοστὰς οἵτινες εἶχον παρα-

[1] **Ἰσοκράτους** [Πλαταϊκὸς] 29· καὶ κατελθόντες εἰς τὴν αὐτῶν (Θη-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

δώσει τὴν Καδμείαν, χωρὶς νὰναμείνωσι τὴν λύσιν τῆς πολιορκίας, καὶ ἀπεφάσισαν νὰ τιμωρήσωσι πάραυτα τοὺς Θηβαίους ἐπὶ τοῖς γενομένοις. Ἡ ἡγεμονία τῆς Σπάρτης ἠρείδετο ἐπὶ τῆς βίας· ἔμελλε δὲ ἀναγκαίως νὰ καταλυθῇ, εὐθὺς ὡς ἔμενον ἀτιμώρητοι ἐξώσεις σπαρτιατικῶν φρουρῶν ἢ καὶ ἀνεγνωρίζοντο ὡς νόμιμοι ἐπαναστάσεις. Τὸ ἀξίωμα τῆς πόλεως διεκινδυνεύετο· δὲν ἐπετρέπετο δὲ νὰναμείνωσιν ἕως οὗ νέοι πολέμιοι, οἵτινες εἶχον ἀναφυῇ αἵρνης ἐκ τῆς γῆς δίκην ἄλλης σπορᾶς τοῦ Κάδμου, ἐνισχυθῶσι καὶ συνενώσωσι τὴν Βοιωτίαν.

Κατὰ ταῦτα ἐξηκολούθει κρατοῦν ἐν Σπάρτῃ ὡς καὶ πρότερον τὸ πρόγραμμα τοῦ Ἀγησιλάου, καὶ ἅπαντες ἔν τε τῇ πόλει καὶ ἐκτὸς αὐτῆς ἦσαν πεπεισμένοι, ὅτι οὗτος ἔμελλε νὰναλάβῃ τὴν στρατηγίαν ἐναντίον τῶν Θηβῶν. Ἀλλ' ὁ Ἀγησίλαος ἠρνήθη δικαιολογούμενος, ὅτι καὶ ὁ βασιλεὺς ὡς καὶ πᾶς ἄλλος πολίτης μετὰ τὴν ἐπὶ τεσσαράκοντα ἔτη καὶ ὑπερέκεινα στράτευσιν ἠδύνατο νὰπαλλαγῇ τῆς ἐκτὸς τῆς χώρας στρατείας. Ἀλλ' ὁ ἀληθὴς λόγος δὲν ἦτο οὗτος· κύριον δ' αἴτιον ἦτο, ὅτι ὁ Ἀγησίλαος ἕνεκα τῆς διαγωγῆς αὐτοῦ ἐν Φλιοῦντι, πρὸς δὲ καὶ ἕνεκα τῶν σχέσεων πρὸς τὸν Φοιβίδαν εἶχε καταστῇ λίαν μισητὸς παρὰ πλείστοις ὅσοις, ὥστ' ἐν ᾗ περιπτώσει ἤθελε συμμετάσχει στρατείας τινὸς αὐτὸς ἅπαντες ἐν Ἑλλάδι ἀπεξεδέχοντο χειρίστην τὴν ἔκβασιν. Ὑπῆρχον δ' ἐν Σπάρτῃ Θηβαῖοι φυγάδες συνδιασωθέντες μετὰ τῆς φρουρᾶς τῆς Καδμείας [1]· καθ' ἃ δὲ καὶ ἄλλοτε πολλάκις οἱ ἔφοροι εἶχον προβῆ εἰς ἀποφάσεις παρακινούμενοι ὑπὸ φυγάδων ἄλλων πόλεων, οὕτω καὶ τότε. Οἱ Θηβαῖοι κατέδειξαν εἰς αὐτούς, ὅτι ἡ ἐμφάνισις τοῦ Ἀγησιλάου ἐν Βοιωτίᾳ ἔμελλε πάντως νὰ προκαλέσῃ πολὺ βιαιοτέραν ἀντίστασιν, ἐπειδὴ παρ' αὐτοῦ ἀνέμενον κατὰ τὰ εἰωθότα τὸν φοβερώτατον τρόπον τῆς διεξαγωγῆς

βαῖοι) οὐδένα χρόνον ἐνέμειναν ἀλλ' εὐθὺς εἰς Λακεδαίμονα πρέσβεις ἀπέστελλον, ἕτοιμοι δουλεύειν ὄντες καὶ μηδὲν κινεῖν τῶν πρότερον πρὸς αὐτοὺς ὡμολογημένων.

[1] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. [V,] 4, 14.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τοῦ πολέμου, ἀνήκεστον δήωσιν τῶν ἀγρῶν, ἐξανδραποδισμούς, θανατώσεις καὶ ἐγκατάστασιν τυραννίδων. Οἱ δ' ἔφοροι ὑπεχώρησαν, καὶ ὁ Ἀγησίλαος ἀπεσύρθη δυσηρεστημένος καὶ οὐδὲν ἤθελε πλέον νἀκούσῃ καθ' ὅλου περὶ ταύτης τῆς στρατείας [1]. Ἀντ' αὐτοῦ δ' ἀνέλαβε τὴν στρατηγίαν ὁ νεαρὸς Κλεόμβροτος, ὁ ἀδελφὸς καὶ διάδοχος τοῦ εὐγενοῦς Ἀγησιπόλιδος καὶ ὡς ἐκεῖνος ἀνὴρ αἰσθημάτων ἑλληνικῶν καὶ συμπαθῶς ἔχων πρὸς τὸ πρόγραμμα τῆς συμμαχίας, ὅστις βεβαίως ἤθελε λίαν εὐχαρίστως ἀποδεχθῇ τὴν ὑπὸ τῶν Θηβαίων προταθεῖσαν εἰρήνην. Ὑπακούων δ' εἰς τοὺς ἐφόρους, ἐξεστράτευσεν ἤδη τὸν Ἰανουάριον τοῦ 378 π. Χ. εἰς τὴν Βοιωτίαν [2], προεχώρησε μετὰ τῆς στρατιᾶς μέχρι τῶν περιχώρων τῶν Θηβῶν, ἐστρατοπέδευσε παρὰ τοὺς λόφους τῶν Κυνὸς κεφαλῶν καὶ ἔμεινεν ἐκεῖ δεκαὲξ ἡμέρας. Ἔπειτα δ' ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Λακεδαίμονα, χωρὶς νὰ προξενήσῃ τινὰ ζημίαν [3]. Ἡ ὅλη ἐκστρατεία ἦτο ἁπλῆ στρατιωτικὴ ἐπίδειξις· διὸ αἱ πελοποννησιακαὶ στρατιαὶ δὲν ἐγίνωσκον κατὰ τὴν ἐπανάζευξιν διὰ τίνα λόγον εἶχον ἐκκινήσει. Ἡ σύμπασα δὲ φατρία τοῦ Ἀγησιλάου κατελήφθη, ὡς εἰκὸς, ὑπὸ μεγίστης ἀγανακτήσεως. Ὁ ἄριστος πρὸς ἐπίθεσιν χρόνος εἶχε παρέλθει ἐξ ἀμελείας. Ἡ δὲ ὅλη διαγωγὴ τοῦ Κλεομβρότου ὑπελαμβάνετο εὐλόγως ὡς λίαν ἐπικίνδυνος ἐνθάρρυνσις τῶν ἐπαναστατῶν. Ἀλλ' ἡ πολεμικὴ φατρία δὲν ἦτο ἱκανῶς ἰσχυρὰ ἵνα καταλύσῃ τὸν βασιλέα· καὶ ἡ εἰρηνικὴ δὲ φατρία δὲν ἠδύνατο νὰ ὑπερισχύσῃ, ἕνεκα δὲ τῆς τοιαύτης μετεώρου καταστάσεως τῶν πραγμάτων οὐδεὶς ἠδύνατο νὰ γείνῃ λόγος περὶ ἐνεργείας τελεσφόρου.

Ἀλλ' ἐν τούτοις ἡ βραχεῖα ἐκείνη χειμερινὴ ἐκστρατεία δὲν ἔμεινεν ἄνευ ἐπακολούθων. Πράγματι ὁ Κλεόμβροτος εἶχεν ἀφή-

[1] **Ξενοφῶντος** Ἑλλην. V, 4, 13· εἶα αὐτοὺς βουλεύεσθαι ὁποῖόν τι βούλοιντο περὶ τούτων. Πρβλ. **Πλούταρχον** ἐν Βίῳ Ἀγησιλάου 24.

[2] **Ξενοφῶντος** Ἑλλην. V, 4, 14-18· [Κλεόμβροτον ἐκπέμπουσι, πρῶτον τότε ἡγούμενον, μάλα χειμῶνος ὄντος].

[3] **Ξενοφῶντος** Ἑλλην. V, 4, 14-18.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

σει μέγα μέρος τῆς ὑπ' αὐτὸν στρατιᾶς ἐν Βοιωτίᾳ, καὶ δὴ ἐν Θεσπιαῖς, πόλει, ἥτις, κειμένη ἐν ἀποστάσει τριῶν ὡρῶν ἀπὸ τῶν Θηβῶν, εἶχε θέσιν ἐπικαιροτάτην ὡς ἀπειλητικὸν ὁρμητήριον. Τὴν δὲ ἀρχηγίαν τῆς στρατιᾶς ἀφῆκεν εἰς τὸν Σφοδρίαν, ὅστις συγχρόνως ἔλαβε χρήματα ὅπως στρατολογήσῃ καὶ ἄλλους ἄνδρας [1].

Οὕτως, εἰ καὶ ἡ ἐκστρατεία τοῦ Κλεομβρότου εἶχεν ὑπάρξει ἀβλαβής, τὰ κατὰ τοὺς Θηβαίους εἶχον κάκιστα. Εἶχον πρὸ τῶν πυλῶν τῆς ἰδίας ἑαυτῶν πόλεως πελοποννησιακὴν στρατιάν, ἥτις ἐλάμβανε κατενώπιον αὐτῶν ἐνισχύσεις ἐκ τῶν ἐχθρικῶν πρὸς αὐτοὺς πόλεων τῆς Βοιωτίας καὶ συγχρόνως συνετέλει εἰς ἐκφόβησιν τῶν Ἀθηναίων, οἵτινες τὸ καθ' ἑαυτοὺς ἔπραττον πᾶν τὸ δυνατόν, ὅπως εὐχαριστήσωσι τὴν Σπάρτην· διεγίνωσκον δὲ καὶ ὁπόσον εἶχον μεταβληθῇ τὰ κατ' αὐτοὺς ἐξ οὗ χρόνου τὰ στενὰ τοῦ ἰσθμοῦ κατείχοντο πάλιν ὑπὸ τῶν Σπαρτιατῶν, ἐπειδὴ πρὸς βορρᾶν τοῦ ἰσθμοῦ ὑπῆρχον ἐν τῇ συνεχεῖ Ἑλλάδι οὕτω πολλαὶ πρόσοδοι, ὥστε ὁ ἀποκλεισμός τινων παρόδων ἦτο ὅλως ἀνωφελής.

Οὕτω δ' ἐχόντων τῶν πραγμάτων, οὐδαμῶς εἶνε ἄπορον, ὅτι οἱ Θηβαῖοι ἐζήτουν νὰ ἐφεύρωσι δόλον, ὅπως κατορθώσωσι τὸ κυριώτατον ἐν τῷ τότε χρόνῳ δι' αὐτοὺς ἔργον, ἤτοι ῥῆξιν μεταξὺ Ἀθηνῶν καὶ Σπάρτης καὶ τὴν νίκην τῶν ἐν Ἀθήναις βοιωτιζόντων. Ἐγίνωσκον τὸν Σφοδρίαν, τὸν ἁρμοστὴν τῶν Θεσπιῶν, ὡς ἄνδρα ἐμπαθοῦς χαρακτῆρος, ἠδύναντο δὲ νὰ ἐλπίσωσιν, ὅτι δὲν θὰ ἀντετίθετο εἰς τὸ νὰ ἐπιχειρήσῃ βιαίαν ἔφοδον κατὰ τῶν Ἀθηνῶν ὁμοίαν πρὸς τὴν τοῦ Φοιβίδου, ἂν ἤθελε παρουσιασθῇ εἰς αὐτὸν κατάλληλος εὐκαιρία. Καθ' ἃ λοιπὸν διηγεῖται ὁ Ξενοφῶν [2], κατ' ἐπινόησιν τοῦ Πελοπίδου καὶ τοῦ Μέλωνος ὑπεβλήθη

[1] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. V, 4, 15.

[2] *Πλούταρχος* ἐν Βίῳ Ἀγησιλάου 24· [λέγουσι τοῦτο] μηχάνημα [γενέσθαι] τῶν περὶ Πελοπίδαν καὶ Μέλωνα βοιωταρχῶν. Πρβλ. *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. V, 4, 20· Θηβαῖοι...πείθουσι [τὸν ἐν ταῖς Θεσπιαῖς ἁρμοστὴν] Σφοδρίαν, χρήματα δόντες, ὡς ὑπωπτεύετο, [ἐμβαλεῖν εἰς τὴν Ἀττικήν].

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

εἰς τὸν Σφοδρίαν ὑπό τινος Βοιωτοῦ, παρεισδύσαντος πρὸς τὸν ἁρμοστὴν ὡς πιστοῦ δῆθεν φίλου τῶν Σπαρτιατῶν, ἡ ἀνακοίνωσις, ὅτι ὁ Πειραιεὺς δὲν εἶχεν ἀκόμη τειχισθῆ τελείως. Παρεστάθη δὲ εἰς αὐτὸν, ὅτι ἦτο εὔκολος ἡ ἐκ Θεσπιῶν διὰ τοῦ ἐλευσινίου πεδίου καὶ τῆς παραλίας τῆς Ἀττικῆς εἰσέλασις εἰς τὸν Πειραιᾶ πρὶν ἢ οἱ ἐν τῷ ἄστει ἐννοήσωσι τοῦτο. Ὁ δὲ Σφοδρίας ἐνέπεσεν εἰς τὴν παγίδα. Οἱ Λακεδαιμόνιοι, ἄποροι ὄντες ἰδίων τεχνασμάτων, ἦσαν εὐκόλως προσιτοὶ εἰς ξένας εἰσηγήσεις· δὲν εἶνε δὲ παράδοξον πῶς Σπαρτιάτης φιλόδοξος ἐπήρθη ὑπὸ τῆς ἰδέας, ὅτι θὰ ἠδύνατο νὰ κατορθώσῃ νὰ γείνῃ διὰ νυκτερινῆς πορείας κύριος τοῦ ὀχυροῦ λιμένος τῶν Ἀθηνῶν, τῶν νεωρίων καὶ τοῦ στόλου καὶ νὰ παράσχῃ εἰς τὴν πάτριον πόλιν ὑπηρεσίαν, ἥτις ἔμελλεν, ὡς εἰκὸς, οἱονεὶ νὰ ἐπιστέψῃ πάντα τὰ τοιαῦτα ἐγχειρήματα. Τὸ πρόγραμμα τοῦ ἀκαθέκτου πολιτικοῦ ἐγωισμοῦ εἶχεν εἰσελάσει εἰς τὸν δημόσιον βίον τῆς Σπάρτης ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ὁ Σφοδρίας δὲν ἠδύνατο νὰμφιβάλλῃ, ὅτι μετ' ἐπιτυχῆ ἐκτέλεσιν τῆς ἐφόδου τὸ τόλμημα αὐτοῦ ἔμελλε νὰ τύχῃ ἐπικυρώσεως παρὰ τῶν Λακεδαιμονίων. Ἄλλως δὲ ἦτο γνωστὸν τὸ φρόνημα τῶν Ἀθηνῶν, καὶ ἠδύναντο νὰ παραδεχθῶσιν, ὅτι ἐκαραδόκουν τὴν πρώτην ἀτυχίαν τῆς Σπάρτης, ὅπως ἐξεγερθῶσι καὶ πάλιν· διὰ τολμηροῦ δὲ πραξικοπήματος ἠδύναντο νὰ προληφθῶσι πλεῖστοι ὅσοι κινδυνώδεις ἀγῶνες, τοῦτο δὲ θὰ ἦτο δυνατὸν μόνον ἐπὶ ὀλίγας ἀκόμη ἡμέρας.

Διὸ ὁ Σφοδρίας προέβη ἀμελλητὶ εἰς τὸ ἔργον, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν αὐτοῦ ἀπεδείχθη διστακτικὸς καὶ ἀσύνετος. Αἱ δᾷδες αἱ ἀνημμέναι περὶ τὰ ἱερὰ τῆς Ἐλευσῖνος ἐφόβησαν αὐτὸν, νομίσαντα, ὅτι ἦσαν πυρσοὶ τῶν Ἀθηναίων. Ἔπειτα δὲ οὐδὲ κἂν εἶχεν ὑπολογίσει προσηκόντως τὸ μῆκος τῆς ὁδοῦ. Διὸ κατέλαβεν αὐτὸν ἡ ἡμέρα εὑρισκόμενον μόλις παρὰ τὰ σύνορα τοῦ Θριασίου πεδίου καὶ τῶν Ἀθηνῶν. Οὕτω τὸ σχέδιον αὐτοῦ περὶ νυκτίου ἐξ ἐφόδου καταλήψεως τοῦ Πειραιῶς ἐματαιώθη, καὶ ἠναγκάσθη νὰναζεύξῃ. Ἀλλὰ καὶ τότ' ἐνήργησε μετὰ παραδόξου ἀσυνεσίας.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Καὶ δὴ ἀντὶ νἀποχωρήση ἠρέμα ἐδήωσε διάφορα χωρία καὶ ἀπῆλθε διὰ τοῦ Κιθαιρῶνος καθ' ὃν χρόνον οἱ πολῖται τῶν Ἀθηνῶν ἐξώρμων, ὅπως ἐκδικήσωσι τὴν ἐπονείδιστον παρασπονδίαν.

Ἡ κακουργία δὲ αὕτη ἦτο ἔτι μεγαλειτέρα ἐπειδὴ κατὰ τὸν χρόνον ἐκεῖνον διέτριβον ἀκόμη ἐν Ἀθήναις οἱ πρέσβεις τῶν Σπαρτιατῶν οἱ ἀπαιτήσαντες καὶ λαβόντες εὐθύνας ἐπὶ τῇ παραβάσει τῆς οὐδετερότητος τῶν Ἀθηνῶν κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τῶν Θηβαίων [1]. Τὸ μόνον δυνάμενον νὰ καθησυχάσῃ τοὺς Ἀθηναίους ἦτο ἡ ἄμεσος τιμωρία τοῦ Σφοδρίου, ὃν καθήρεσαν οἱ ἔφοροι καὶ ἐκάλεσαν ὅπως δικασθῇ ἐνώπιον τῆς γερουσίας [2]. Οὐδεὶς δ' ἀμφέβαλλεν, ὅτι ἔμελλε νὰ καταδικασθῇ εἰς θάνατον, ἐπειδὴ οὐδεὶς ἠδύνατο νὰ προβληθῇ πρὸς δικαιολογίαν αὐτοῦ λόγος ἐξ ἐκείνων δι' οὓς εἶχε σωθῇ ὁ Φοιβίδας. Αὐτὸς δὲ δὲν ἐτόλμησε νὰ παρουσιασθῇ εἰς κρίσιν. Ἀλλ' οὐχ ἧττον ἠθωώθη· καὶ δὴ ἐλέγετο, ὅτι εἶχε συντελέσει εἰς τοῦτο ἰδιαιτέρα τρυφερὰ φιλία ὑφισταμένη μεταξὺ τοῦ Ἀγησιλάου καὶ τῶν υἱῶν τοῦ Σφοδρίου [3]. Αὐτὸς δὲ ὁ βασιλεὺς παρέστη παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν συνήγορος τοῦ κατηγορουμένου, στηριζόμενος εἰς τὸν λόγον, ὅτι ἡ Σπάρτη εἶχεν ἀνάγκην τοιούτων στρατιωτῶν [4].

Τὸ τόλμημα τοῦ Σφοδρίου ἐκρίθη διαφόρως ἐν ἀρχαίοις καὶ νέοις χρόνοις. Ἐγινώσκετο ὡς ὀπαδὸς τοῦ Κλεομβρότου, καὶ διὰ ταῦτα ἤθελον νὰ ἐπιρρίψωσιν ἐπ' αὐτὸν τὴν ἀληθῆ εὐθύνην τῆς πράξεως· ἀλλ' αὕτη ἀντίκειται ὅλως πρὸς τὴν ἐνέργειαν τοῦ νεαροῦ βασιλέως καὶ τοῦ οἴκου αὐτοῦ [5]. Καὶ ὅλη δὲ ἡ εἰς ἀξιοπίστους μαρτυρίας στηριζομένη διήγησις περὶ τοῦ δόλου τοῦ Θη-

[1] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. V, 4, 22· [τῶν δὲ Λακεδαιμονίων καὶ πρέσβεις] ἐτύγχανον Ἀθήνησιν ὄντες παρὰ Καλλίᾳ τῷ προξένῳ Ἐτυμοκλῆς τε καὶ Ἀριστόλοχος καὶ Ὤκυλλος.

[2] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. V, 4, 24.

[3] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. V, 4, 25-33.

[4] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. V, 4, 32· χαλεπὸν εἶναι τοιοῦτον ἄνδρα ἀποκτιννύναι· τὴν γὰρ Σπάρτην τοιούτων δεῖσθαι στρατιωτῶν.

[5] *Διοδώρου Σικελιώτου* XV, 29· ἄνευ τῆς γνώμης τῶν ἐφόρων.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

βαίου ἁρμοστοῦ ἀπερρίφθη ὡς ἀπίθανος, ἀλλ' ἄνευ ἀποχρώντων λόγων [1]. Οἱ Θηβαῖοι ἠδύναντο ἀληθῶς νὰ ἐπιχειρήσωσι τὸ πρᾶγμα μετὰ πιθανῶν προσδοκιῶν ἐπιτυχίας, ὅπως προκαλέσωσι ῥῆξιν τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Σπάρτης, ἐπειδὴ ἐν τῇ χειρίστῃ καὶ κατὰ τὴν γνώμην αὐτῶν λίαν ἀπιθάνῳ περιπτώσει, καθ' ἣν ἤθελεν ἐπιτύχει ἡ ἐξ ἐφόδου κατάληψις τῆς Μουνιχίας, οἱ Ἀθηναῖοι ἔμελλον πάραυτα ἐξ ἀνάγκης νὰ ὁμολογήσωσι συμμαχίαν πρὸς τοὺς Θηβαίους χάριν ἀνακτήσεως τοῦ ἐρύματος. Ἀλλὰ πάντως οἱ Θηβαῖοι δὲν ἠδύναντο νὰ ἐλπίζωσιν ἀσφαλῶς, ὅτι ἔμελλε νἀθωωθῇ ὁ Σφοδρίας· οὐχ ἧττον τὸ τόλμημ' αὐτοῦ ἔμελλεν ὁπωσδήποτε νὰ προαγάγῃ τὰ παρ' αὐτῶν σκοπούμενα καὶ αὐξήσῃ τὴν κατὰ τῆς Σπάρτης ἀγανάκτησιν τῶν Ἀθηναίων. Τὸ δὲ πάντων ἀβεβαιότατον εἶνε ἡ πρὸς τοὺς βασιλεῖς σχέσις τοῦ Σφοδρίου. Ἀμφότεροι λέγονται ταχθέντες ὑπὲρ αὐτοῦ ἐν ἀντιδράσει πρὸς τοὺς ἐφόρους [2]. Καὶ ὁ μὲν Κλεόμβροτος ἔπραξε τοῦτο, καθ' ἃ φαίνεται, ἕνεκεν ἀρχαίας πρὸς τὸν Σφοδρίαν φιλίας· ἀλλ' ὁ Ἀγησίλαος δύσκολον εἶνε νἀποδεχθῶμεν, ὅτι ἀντετάχθη εἰς τὴν κοινὴν γνώμην μόνον ἐξ ἀδυναμίας τῆς πατρικῆς στοργῆς καὶ διὰ τοῦτο παρέσχεν ὑπηρεσίαν εἰς τοὺς ἀντιπάλους αὐτοῦ. Ἀπ' ἐναντίας δὲ εἶνε πιθανόν, ὅτι ἐπεδοκίμαζε τὴν πρᾶξιν κατ' ἀρχὴν, ἐν δὲ τῇ προκειμένῃ περιπτώσει ὑπῆρξε δι' αὐτὸν, καθ' ἃ δυνάμεθα νἀποδεχθῶμεν, θρίαμβος τὸ νὰ ἴδῃ τὸν φίλον τοῦ Κλεομβρότου μεθι-

[1] Ἴδε τοὺς λόγους οὓς ἀντιτάσσει κατὰ τῆς μαρτυρίας τοῦ *Ξενοφῶντος* ὁ Grote [A history of Greece ἐκδ. 1869 Τόμ. Γ' σ. 315. Μεταφρ. γερμ. ἐκδ. β' Τόμ. Ε' σ. 351. Μεταφρ. γαλλ. ὑπὸ Sadous Τόμ. ΙΔ' σ. 249). Κατ' αὐτὸν ὁ Σφοδρίας ἐνήργησε κατ' εἰσήγησιν τοῦ Ἀγησιλάου. Κατὰ δὲ τὸν Schäfer (Demosthenes [und seine Zeit] ἐκδ. β' Τόμ. Α' σ. 18) (τὰ λεγόμενα παρὰ τοῦ *Ξενοφῶντος* καὶ τοῦ *Πλουτάρχου* εἶνε φήμη διαδοθεῖσα παρὰ τῶν Λακεδαιμονίων. Πρβλ. E. von Stern [Geschichte der spartanischen und thebanischen Hegemonie] σ. 67. Ἀλλὰ διὰ τίνα λόγον θὰ ἤθελον διαδώσει τοιαύτην διήγησιν οἱ Λακεδαιμόνιοι; Ἐκέρδαινόν τι αὐτοὶ ἢ ἐκέρδαινεν ὁ Σφοδρίας, ἂν παριστάνετο ὡς ἀνὴρ, ὅστις ἄφινε νὰ συμπαρασυρθῇ εἰς διάρρηξιν τῆς εἰρήνης ἐκ τῶν φλυαριῶν Βοιωτοῦ ἐμπόρου ὁδοιποροῦντος;

[2] Ὁ Κλεόμβροτος καὶ οἱ περὶ αὐτὸν ἦσαν ὑπὲρ τοῦ Σφοδρίου (*Ξενοφῶντος* Ἑλλην. V, 4, 25.) Περὶ δὲ τοῦ Ἀγησιλάου ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Δ' σ. 440.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

στάμενον εἰς τὸ ἴδιον ἑαυτοῦ πρόγραμμα καὶ ἀποδεχόμενον τὴν γνώμην, ὅτι ὤφειλον νὰ ἐπωφελῶνται πᾶν μέσον πρὸς ἐπαύξησιν τῆς δυνάμεως τῆς πολιτείας. Ἄνδρες δὲ τοιαῦτα φρονοῦντες δὲν ἔπρεπε νὰ θυσιάζωνται κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Ἀγησιλάου εἰς τοὺς ἐχθρούς, οὐδ' ἐν περιπτώσει καθ' ἣν ἤθελεν ἀποτύχει ἐπιχείρησίς τις αὐτῶν. Κατὰ ταῦτα ὁ μὲν Κλεόμβροτος ἐθεώρει καθῆκον αὐτοῦ νὰ ὑπεραμυνθῇ τοῦ ἀρχαίου φίλου, ὁ δὲ Ἀγησίλαος τοῦ ἄρτι κτηθέντος ἑταίρου.

Ἡ δ' ἀθώωσις τοῦ Σφοδρίου κατέστησε τὴν καθ' ἑαυτὴν ἄλλως ἀναξίαν λόγου στρατείαν αὐτοῦ γεγονὸς μέγιστα ἔχον ἐπακόλουθα. Καὶ δὴ ἐν Σπάρτῃ κατέπεσε τὸ ἀξίωμα τοῦ Ἀγησιλάου, ἐπειδὴ ἐθεώρουν αὐτὸν ὑπεύθυνον ἐπὶ τῇ ἀδίκῳ ἐκείνῃ ἀθωώσει, ἥτις ἀντέκειτο εἰς τὰ αἰσθήματα τῶν ἀρίστων πολιτῶν [1], τόσῳ μᾶλλον, καθ' ὅσον ἐπίστευον, ὅτι εἶχε κλονήσει τὸ κράτος τοῦ νόμου ἕνεκα λόγων ὅλως ἰδιωτικῶν. Δὲν ἐπεδείχθη δὲ μόνον ἀσυνειδησία, ἀλλὰ καὶ τελεία ἔλλειψις πολιτικῆς συνέσεως, ἧς ὑπῆρχεν ἐν τούτοις ἀπαραίτητος ἀνάγκη πρὸς ἐκτέλεσιν πολιτικοῦ προγράμματος οἷον τὸ τοῦ Ἀγησιλάου.

Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι ἀφῆκαν ἐλευθέρους τοὺς πρέσβεις τῶν Λακεδαιμονίων μόνον ἐπὶ τῇ βεβαιώσει, ὅτι ὁ Σφοδρίας ἔμελλε νὰ καταδικασθῇ εἰς θάνατον ἕνεκα τῆς αὐτοβούλου αὐτοῦ πράξεως. Ἀλλὰ διὰ τῆς ἀθωώσεως ἐκείνης ἀνέλαβε τὴν εὐθύνην τῆς ἐνοχῆς αὐτοῦ αὐτὴ ἡ σπαρτιατικὴ πολιτεία, καὶ ἡ ἀπαιτηθεῖσα ἐπανόρθωσις δὲν ἐπῆλθεν. Ὡς ἐκ τούτου δὲ μετεβλήθησαν διὰ μιᾶς τὰ πάντα.

Οἱ Ἀθηναῖοι ἐκεῖνοι, οἵτινες πρὸ μικροῦ ἀκόμη εἶχον ἐπιδείξει μεγίστην πραότητα καὶ ὑποτέλειαν καὶ δι' αὐτῆς εἶχον διευκολύνει τὴν παρὰ τῶν Σπαρτιατῶν καθυπόταξιν τῶν Θηβῶν, ἀπεσπάσθησαν τότε πλέον ἀπὸ τῆς Σπάρτης μετὰ γοργότητος καὶ θάρρους. Οἱ βοιωτίζοντες, εἰς οὓς μέχρι πρὸ μικροῦ ἀκόμη ἐπε-

[1] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. | V, | 4, 24· πολλοῖς ἔδοξεν αὕτη δὴ ἀδικώτατα ἐν Λακεδαίμονι ἡ δίκη κριθῆναι.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

βάλλοντο σωματικαὶ ποιναὶ καὶ χρηματικαὶ ζημίαι, ἀνέλαβον νῦν, ἁπάντων συναινούντων, τὴν διοίκησιν τῶν τῆς πολιτείας. Ἐξηγέρθη δὲ ζωηρὸς ζῆλος πρὸς πόλεμον, ἡ τείχισις τοῦ Πειραιῶς συνετελέσθη, καὶ ἐπελήφθησαν δραστηρίως τοῦ σχεδίου τῆς ἀνανεώσεως τῆς κατὰ θάλασσαν ἀρχῆς [1]. Ἐκλήθησαν δ' αἱ ἄλλαι πόλεις νὰ ἑνωθῶσι πρὸς κοινὸν ἀγῶνα ἐναντίον τῆς αὐθαιρεσίας τῶν Λακεδαιμονίων. Ἀλλ' ἐν τοῖς πρώτοις ὡμολογήθη μετὰ τῶν Θηβαίων συνθήκη συμμαχίας καὶ ἐπιμαχίας.

Εἶχον λοιπὸν τὰ κατὰ τὴν Σπάρτην πολὺ δυσμενέστερον, ὅτε τὸ προσεχὲς θέρος παρεσκευάσθη πρὸς δευτέραν στρατείαν. Δὲν προέκειτο πλέον περὶ τῆς τιμωρίας μιᾶς μόνης πόλεως, ἀλλ' αἱ δύο πρωτεύουσαι πόλεις τῆς ἐκτὸς τοῦ ἰσθμοῦ Ἑλλάδος ἦσαν ἤδη συνηνωμέναι πρὸς κοινὴν ἀντίστασιν καὶ ἀπόκρουσιν πάσης ἀναμίξεως τῆς Σπάρτης. Οἱ δὲ Θηβαῖοι εἶχον ὑψωθῆ διὰ ταύτης τῆς συμμαχίας, βλέποντες ἐξασφαλιζόμενα τὰ σύνορα τῆς Βοιωτίας καὶ δυνάμενοι νὰ εἶνε βέβαιοι περὶ ἐγκαίρου ὑποστηρίξεως ἐν παντὶ κρισίμῳ ἀγῶνι. Ἀλλ' οἱ Θηβαῖοι δὲν ἐσκέπτοντο νὰ διακινδυνεύσωσι τὴν τύχην αὐτῶν διὰ μαχῶν ἐν ἀναπεπταμένῳ πεδίῳ, ἀλλὰ παρεσκευάσθησαν τὸ πρῶτον πρὸς ἄμυναν τελεσφόρον. Πρὸς τοῦτο δὲ μετέβαλον τὴν πόλιν καὶ τὰ περίχωρ' αὐτῆς εἰς μέγα ὀχυρὸν στρατόπεδον. Καὶ πάσας μὲν τὰς προσόδους ἀπετάφρευσαν καὶ ἀπεσταύρωσαν [2], τὰ δὲ περὶ τὴν πόλιν ὑψώματα, αἱ λίμναι καὶ οἱ ποταμοὶ διηυκόλυναν τὸ ἔργον αὐτῶν. Βεβαίως δὲ τὴν καθ' ὡρισμένον σχέδιον ἐκτέλεσιν τῶν ἀμυντικῶν ἔργων διηύθυνεν ὁ ἐπὶ στρατηγικῇ ὀξυνοίᾳ διακρινόμενος Ἐπαμεινώνδας. Συγχρόνως δὲ οἱ ἄνδρες ἠσκοῦντο ἀδιακόπως περὶ τὰ ὅπλα, καὶ ἰδίως ἐθάρρυνεν εἰς τὸ ἱππικὸν καὶ τὰς ταχείας αὐτοῦ κινήσεις, παρ' αὐτοῦ ἀνα-

[1] Οἱ Βοιωτιάζοντες μετὰ τὴν εἰς Ἀθήνας ἄφιξιν τοῦ ἀγγέλματος περὶ τῆς ἀθωώσεως τοῦ Σφοδρίου ἐπύλωσάν τε τὸν Πειραιᾶ, ναῦς τε ἐναυπηγοῦντο, ἰτοῖς τε Βοιωτοῖς πάσῃ προθυμίᾳ ἐβοήθουν. *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. [V,] 4, 34.

[2] [*Ξενοφῶντος* Ἑλλην. V, 4,] 38.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροι

μένοντες τὴν παρακώλυσιν τῆς εἰς τὰ ἔνδον τῶν ὀχυρωμάτων ἐπιδρομῆς τῶν πολεμίων.

Ὁ δὲ Χαβρίας ὁ ἤδη παρακωλύσας τὴν εἰς τὴν Βοιωτίαν εἴσοδον τοῦ Κλεομβρότου ἡγεῖτο τῶν Ἀθηναίων ἐπικούρων. Ἦτο δὲ ἀνὴρ εἰς ὃν ἀπέβλεπον μετὰ τελείας πεποιθήσεως, ἐπειδὴ εἶχεν ἀποκτήσει μεγάλην δόξαν μέχρι μὲν τῆς ἀνταλκιδείου εἰρήνης ἐν Κύπρῳ, ἔπειτα δ' ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τοῦ βασιλέως Ἀκόριος [1] καὶ προσιδιωθῇ μεγάλην πολεμικὴν πεῖραν. Παρίστατο δ' ἔχων ὑπ' αὐτὸν πεντακισχιλίους πεζοὺς καὶ διακοσίους ἱππεῖς. Οὕτω δὲ οἱ σύμμαχοι ἀνέμενον ἡσύχως τοὺς προχωροῦντας πολεμίους.

Τὴν φορὰν δὲ ταύτην ἡγεῖτο τῶν Πελοποννησίων ὁ Ἀγησίλαος, ἐκστρατεύσας μετὰ δεκαοκτὼ χιλιάδων πεζῶν καὶ χιλίων πεντακοσίων ἱππέων. Καταπληχθεὶς δὲ ὑπὸ τῶν ἐξαιρέτων παρασκευῶν τῶν Θηβαίων, εἶδεν, ὅτι ἦτο ἀδύνατος εἰς αὐτὸν ἡ χρῆσις τῶν ὑπερτέρων αὐτοῦ δυνάμεων. Δίκην ἀρπακτικοῦ θηρίου, περιφερομένου πρὸ τῶν τοίχων ἐπαύλεως καλῶς φρουρουμένης, ἀνήρχετο καὶ κατήρχετο παρὰ τὰ σταυρώματα καὶ τὰς τάφρους· ἔνθα δὲ ἤθελε νὰ εἰσελάσῃ ἐντὸς τῶν χαρακωμάτων, εὕρισκεν ἀντιμετώπους ἄνδρας ἑτοιμοπολέμους· καὶ ὅτε δὲ ἀπεχώρει ἄπρακτος, ἡ ὀπισθοφυλακία αὐτοῦ ὑφίστατο αἰσθητὰς ἀπωλείας παρὰ τῶν ἐλαφρῶν ἱππέων, δεξιῶς ἐπωφελουμένων τὰ ἐπίκαιρα χωρία. Τέλος δὲ κατώρθωσε μὲν νὰ εἰσελάσῃ εἰς τὰ χαρακώματα, ἀλλ' οὐδὲν ἄλλο ἠδυνήθη νὰ πράξῃ ἢ νὰ δῃώσῃ τὰ περὶ τὴν πόλιν. Οἱ δὲ πολέμιοι οὐ μόνον ἔμειναν ἐν τῇ τάξει, ἀλλὰ καὶ ἀντέταξαν δι' ἐπιτυχοῦς παρατάξεως τοιαύτην ἀντίστασιν εἰς τὰς προσβολὰς τοῦ Ἀγησιλάου [2], ὥστε οὗτος ἐγκατέλιπε τὸν ἀγῶνα καὶ ἀνεκά-

[1] Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Δ' σ. 335. [Περὶ δὲ τῶν ἄθλων τοῦ Χαβρίου καθ' ὅλου ἴδε *Δημοσθένους* Πρὸς Λεπτίνην 75 κ. ἑ.].

[2] *Διοδώρου Σικελιώτου* XV, 32· [Χαβρίας δὲ ὁ Ἀθηναῖος τῶν μισθοφόρων ἀφηγούμενος] παρήγγειλε τοῖς στρατιώταις δέχεσθαι τοὺς πολεμίους καταπεφρονηκότας ἅμα καὶ ἐν τῇ τάξει μένοντας, καὶ τὰς ἀσπίδας πρὸς τὸ γόνυ κλίναντας ἐν ὀρθῷ τῷ δόρατι μένειν. Πρβλ.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

λεσε τὴν ἤδη πρὸς ἔφοδον ἐφορμῶσαν στρατιάν. Ἀλλ' ἡ ἀποχώρησις ἐκείνη ἦτο ἰσοδύναμος πρὸς ἥτταν. Ὁ δὲ Ἀγησίλαος, ἀφοπλισθεὶς ὑπὸ τῆς ψυχραιμίας καὶ τοῦ θάρρους τῶν πολεμίων, περιωρίσθη εἰς νέαν ὀχύρωσιν τῶν Θεσπιῶν, καὶ, ἐγκαταστήσας ἐν αὐταῖς ἁρμοστὴν τὸν Φοιβίδαν, ἀπήγαγε τὸ στράτευμα ἐπ' οἴκου [1].

Ἐνθαρρυνθέντες δὲ ὑπὸ ταύτης τῆς ἐπιτυχίας, ἐξῆλθον οἱ σύμμαχοι ἐκ τοῦ στρατοπέδου, προσέβαλον τὰς Θεσπιάς, ἐνίκησαν δὲ καὶ ἐφόνευσαν τὴν μισητὸν Φοιβίδαν [2]. Αὐξανομένων δὲ ὁσημέραι τῶν ὀπαδῶν αὐτῶν ἐν Βοιωτίᾳ, οἱ Σπαρτιᾶται εὑρέθησαν ἠναγκασμένοι νὰ καλέσωσι καὶ πάλιν τὰς συμμάχους πόλεις εἰς νέαν στρατείαν τὸ προσεχὲς ἔαρ.

Ἀλλὰ καὶ οἱ Πελοποννήσιοι σύμμαχοι ἤρχισαν γινόμενοι βαρύτεροι καθ' ἕκαστον ἔτος. Ὁ ἐναντίον τῶν Θηβαίων πόλεμος ἀπήρεσκε τὰ μέγιστα, καὶ ἐπῆλθον φανεραὶ κατ' αὐτοῦ ἀντιδράσεις. Καὶ ἠξιώθη μὲν ὁ Ἀγησίλαος σποραδικῶν τινων ἐπιτυχιῶν ἕνεκα τῆς ὑπερτέρας αὐτοῦ στρατιωτικῆς δυνάμεως καὶ δι' ἐπιτυχῶν ἐσπευσμένων πορειῶν καὶ ἄλλων στρατηγημάτων, οἷα εἶχε μάθει ἐν Ἀσίᾳ, ἀλλ' ἐν τῷ συνόλῳ οὐδὲν κατωρθώθη [3]. Καθ' ὃν δὲ χρόνον τὸ θάρρος τῶν συμμάχων προέβαινε διαρκῶς ἐλαττούμενον κατέπεσε τὸ ἀξίωμα τοῦ βασιλέως παρά τε φίλοις καὶ παρ' ἐχθροῖς. Ὁ δὲ φιλόδοξος Ἀγησίλαος ἠναγκάσθη νὰ ἐγκαταλίπῃ τὴν Βοιωτίαν τὸ δεύτερον χωρὶς νὰ ἐπιτύχῃ κυρίως εἰπεῖν ἄλλο τι πλὴν τῆς ἐκκοπῆς ὀπωροφόρων δένδρων, κατακαύσεως ἀγροτικῶν ἐπαύλεων καὶ τοῦ θερισμοῦ σιτοφόρων ἀγρῶν. Κατὰ δὲ τὴν ἐπιστροφὴν ἐρράγη μία αὐτοῦ φλὲψ καὶ ἀπεκομίσθη ἀσθενὴς εἰς

Κορνήλιον Νέπωτα ἐν Βίῳ Χαβρίου 1. ***Δημοσθένους*** πρὸς Λεπτίνην 76. Rehdantz [Vitae Iphicratis Chabriae κτλ.] σ. 53..

[1] ***Ξενοφῶντος*** Ἑλλην. V, 4, 39 [-41].

[2] ***Ξενοφῶντος*** Ἑλλην. V, 4, 42 [-46].

[3] Περὶ τῆς δευτέρας ἐν ἔτει 377 π. Χ. στρατείας τοῦ Ἀγησιλάου ἴδε ***Ξενοφῶντος*** Ἑλλην V, 4, 47-55.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροια

τὴν Σπάρτην[1]. Ἠναγκάσθη δὲ νὰ διαγνώσῃ, ὅτι εἶχε τι τὸ μοιραῖον ὁ πόλεμος ἐκεῖνος, οὗ αὐτὸς εἶχεν ἄλλοτε ὑπάρξει ὁ εἰσηγητής. Ὅτε δὲ τὸ ἐπόμενον ἔτος (376 π. Χ.) ἐστράτευσεν ἐκ νέου κατὰ τῶν Θηβῶν ὁ Κλεόμβροτος, οὐδ' αὐτὸν τὸν Κιθαιρῶνα ἠδυνήθη νὰ διαβῇ, εὑρὼν τὰς παρόδους κατειλημμένας ὑπὸ τῶν συμμάχων[2], καὶ μετ' ἀτυχῆ τινα μάχην ἐπανέζευξεν οἴκαδε.

Ἀλλὰ καθ' ὃν χρόνον ἐτελοῦντο αἱ τελευταῖαι ἐκστρατεῖαι εἶχεν ἤδη ἀρχίσει νέος πόλεμος ἀπειλῶν τὴν δύναμιν τῆς Σπάρτης ἐξ ἄλλου μέρους. Αἱ Ἀθῆναι, ἀποβαλοῦσαι ἕνεκα τοῦ ἐγχειρήματος τοῦ Σφοδρίου τὴν ἐπιφυλακτικὴν αὐτῶν στάσιν, εἶχον ἐπιληφθῇ προγράμματος ὅλως νέου. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐγίνωσκον ἤδη τίνα κακὰ ἠδύναντο νὰ φοβῶνται ἐκ τῆς Σπάρτης, διέγνωσαν δὲ τὴν ἀνάγκην παρασκευῶν πρὸς ἀντίδρασιν ἐναντίον ἐχθρῶν οὕτω δολίων. Οὕτω δὲ ἀνέκυψε καὶ πάλιν τὸ πρῶτον ἐν τῷ δήμῳ τῶν Ἀθηναίων σαφὴς συνείδησις τῆς πολιτικῆς αὐτῶν ἐντολῆς καὶ ἀνεβίωσεν ἡ ὁμοφροσύνη καὶ τὸ θάρρος. Δὲν ἠρκέσθησαν λοιπὸν εἰς τὴν ὑποστήριξιν τῶν Θηβαίων καὶ τὴν μετ' αὐτῶν ἀπόκρουσιν τῶν περὶ κυριαρχίας ἐπὶ τῆς ἐκτὸς τοῦ ἰσθμοῦ Ἑλλάδος ἀξιώσεων τῆς Σπάρτης, ἀλλὰ προέβησαν μετὰ δραστηριότητος εἰς τὴν παλινόρθωσιν τῆς ἰδίας δυνάμεως, ἀποσκοποῦντες εἰς τὴν παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ἀνάληψιν τοῦ ἀρχαίου ἀξιώματος.

Ὑπὸ ταύτην δὲ τὴν ἔποψιν κρίσιμος ὑπῆρξεν ὁ ἐνιαυτὸς τῆς ἀρχῆς τοῦ Ναυσινίκου (378—377 π. Χ. Ὀλυμπ. 100, 3). Κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο οἱ ἐπισημότατοι τῶν πολιτευτῶν τῶν Ἀθηνῶν ἠνώθησαν, ὅπως ἀνιδρύσωσι τὴν ἡγεμονίαν τῆς πατρίου πόλεως, καὶ αἱ προτάσεις αὐτῶν, καίπερ ἐπιβάλλουσαι νέας θυσίας, ἔγειναν δεκταὶ παρὰ τοῦ δήμου ἄνευ ἀντιστάσεως. Καὶ δὴ προέβησαν εἰς νέαν ἀπογραφὴν τῶν κατοίκων[3], καὶ ἀνεγράφη ἀκρι-

[1] [Ξενοφῶντος Ἑλλην. V, 4,] 58.
[2] [Ξενοφῶντος Ἑλλην. V, 4,] 59.
[3] Περὶ τῆς νέας ταύτης ἀπογραφῆς καὶ τιμήσεως ἴδε Böckh Staatshaushaltun [der Athener] Τόμ. Α' ἐκδ. γ' σ. 599-623. [Schömann-Lipsius Griechische Alterthümer Τόμ. Α' σ. 498 κ. ἑ.].

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

δῶς σύμπασα ἡ ἐν Ἀττικῇ ὑπάρχουσα οὐσία, περιλαμβανομένων τῶν δημοσίων κτήσεων καὶ τῶν κτημάτων τῶν ὀρφανῶν. Ἐπειδὴ δὲ δὲν ἐπεβλήθησαν, ὡς πρότερον, τὰ βάρη τῶν δημοσίων λειτουργιῶν εἰς τοὺς εὐπόρους τῶν πολιτῶν καθ' ἑαυτούς, ἀλλὰ κατεστάθησαν συμμορίαι, εἰς ἃς συνετέλουν καὶ οἱ ἀπορώτεροι, ἕκαστος κατ' ἀναλογίαν τῆς ἑαυτοῦ οὐσίας, ἐκτήθη εὐρυτέρα καὶ ἀσφαλεστέρα βάσις τῶν δημοσίων λειτουργιῶν. Πρὸς τοῦτο ἐχώρισαν τοὺς εἰς εἰσφορὰς ὑποχρέους πολίτας, ὧν ἀπεκλείσθησαν μόνον οἱ ὅλως ἄποροι, ἤτοι πιθανῶς ἐκεῖνοι, ὧν ἡ οὐσία ἐτιμήθη κατωτέρα εἰκοσιπέντε μνῶν, ἀντιστοιχουσῶν πρὸς δισχίλια τετρακόσια πεντήκοντα περίπου φράγκα, [ὧν ὀκταπλασία εἶνε ὡς ἔγγιστα ἡ ἀνάλογος σημερινὴ ἀξία], εἰς εἴκοσι συμμορίας[1], ὧν ἑκάστη ἀντεπροσώπευε τίμημα τῆς αὐτῆς ἀξίας. Αὗται δὲ ἦσαν πρὸς τὴν πολιτείαν ὑπεύθυνοι ἐπὶ ταῖς παρ' αὐτῆς ἀξιουμέναις λειτουργίαις. Οἱ δὲ τὸ μέγιστον ἔχοντες τίμημα ἐν ταῖς διαφόροις συμμορίαις, ὄντες τριακόσιοι, ἐπεμελοῦντο τῆς εἰσπράξεως τῶν εἰσφορῶν, ἠγγυῶντο περὶ αὐτῶν εἰς τὴν πόλιν καὶ ἀνελάμβανον ἐν περιπτώσει ἀνάγκης προεισφοράς. Οὕτω δὲ ἀπεφεύγετο ἄμεσος ἀνάμιξις τῶν ἀρχόντων, καὶ παρείχετο εἰς τοὺς εὐπορωτάτους διὰ τὰς παρ' αὐτῶν ἀπαιτουμένας μεγάλας θυσίας ἀνάλογος δύναμις.

Τότε λοιπὸν ἀνεζωογονήθη ὁ Πειραιεύς, ὡς ποτε ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ Θεμιστοκλέους. Καὶ ἐτέθησαν μὲν πάλιν εἰς ἐνέργειαν αἱ νῆες αἱ εὑρισκόμεναι ἐν καλῇ καταστάσει ἀπὸ τῶν ἡμερῶν τοῦ κορινθιακοῦ πολέμου, ἐναυπηγήθησαν δ' ἑκατὸν νέαι τριήρεις, ἐπεσκευάσθησαν δὲ τὰ νεώρια καὶ ἠσκοῦντο οἱ ναῦται. Δὲν ἐστεροῦντο δὲ οἱ Ἀθηναῖοι δεξιῶν στρατηγῶν, ἔχοντες τὸν ἐπινοητικὸν Ἰφικράτην, τὸν δεδοκιμασμένον Χαβρίαν καὶ τὸν εὐγενῆ καὶ μεγαλόφρονα Τιμόθεον, τὸν υἱὸν τοῦ Κόνωνος, ὅστις εἴπερ τις καὶ ἄλλος ἦτο προωρισμένος νὰναλάβῃ καὶ πάλιν τὸ ἔργον οὗ τὰ θε-

[1] Ἴδε *Φιλόχορον* [ἐν Ἀτθίδος ἀπόσπ. 126 [παρὰ C. Müller Fragmenta Historicorum Graecorum Τόμ. Α' σ. 404]. *Ἁρποκρατίωνα* ἐν λ. Συμμορία.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

μέλια εἶχε καταβάλει ὁ πατὴρ διὰ τῆς κτίσεως τῶν τειχῶν. Καὶ οὗτοι μὲν ἦσαν πάντες στρατηγοὶ ἐκ φύσεως. Ἐν δὲ τῷ Ἀφιδναίῳ Καλλιστράτῳ ἐκέκτηντο οἱ Ἀθηναῖοι πολιτευτὴν, ὅστις ἕνεκα τῆς εὐγλωττίας, τῆς φρονήσεως καὶ τῆς ἐμπειρίας τῶν ἀνθρωπίνων ἦτο κατάλληλος εἴπερ τις καὶ ἄλλος, ὅπως στηρίξῃ τὴν νέαν ἡγεμονίαν τῶν Ἀθηνῶν. Πράγματι τὰ πάντα ἐξηρτῶντο ἐκ συνετῆς ἀναμετρήσεως τῶν συγχρόνων πραγμάτων. Ἀλλὰ πρὸ πάντων ὤφειλον τὴν ἐπιτυχίαν εἰς τὰς νέας ἐνεργείας τῶν Σπαρτιατῶν. Καὶ δὴ οὗτοι διὰ τῆς ἀπὸ τῆς ἐξολοθρεύσεως τοῦ ἀθηναϊκοῦ στόλου γενομένης καταχρήσεως τῆς δυνάμεως αὐτῶν εἶχον προκαλέσει μεγίστην ἀγανάκτησιν οὐ μόνον κατὰ γῆν, ἀλλὰ καὶ ἐν πάσαις ταῖς νησιωτικαῖς καὶ παραθαλασσίοις πόλεσι. Μετεχειρίζοντο δὲ αὐτὰς καὶ τώρ' ἀκόμη μετὰ τοιαύτης ὑπερφροσύνης, ὥστε οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον τὸ πολύτιμον πλεονέκτημα, ὅτι ἠδύναντο νὰ ἐμφανισθῶσιν εἰς τὰς παραλίους ἑλληνικὰς πόλεις, αἵτινες πᾶσαι κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον εἶχον ἀπογευσθῇ τῆς διοικήσεως Λακεδαιμονίων ἁρμοστῶν, ὡς σωτῆρες καὶ ἐλευθερωταὶ, ὥς ποτε οἱ Σπαρτιᾶται εἶχον καλέσει τὰς αὐτὰς ἐκείνας πόλεις εἰς ἀπελευθέρωσιν ἀπὸ τοῦ ζυγοῦ τῶν Ἀθηνῶν.

Οὕτω δ' ἐχόντων τῶν πραγμάτων, σπουδαιότατον ἦτο νὰ πεισθῶσιν αἱ μικρότεραι τῶν παραλίων πόλεων, ὅτι κλῆρος αὐτῶν δὲν ἦτο νὰ μεταμείβωσι διαρκῶς δεσπότην ἀντὶ δεσπότου. Πρὸς τοῦτο δὲ ὑπῆρχεν ἀνάγκη στερεῶν ἐγγυήσεων, ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι μετήρχοντο πολιτικὸν πρόγραμμα συμμαχίας ὅλως διάφορον τῆς προτέρας αὐτῶν κατὰ θάλασσαν ἀρχῆς. Ἔδειξαν δὲ, ὅτι εἶχον διδαχθῇ ἐκ τοῦ παρελθόντος, καὶ ὡς πρώτην βάσιν τῆς νέας συμμαχίας ἔθηκαν τὴν εὐσυνείδητον εὐλάβειαν πρὸς πάντα τὰ ὑφιστάμενα πολιτεύματα. Δὲν ἤθελον νὰ δεσπόζωσιν ἐν ταῖς συμμαχίσι διὰ φατριῶν, αἱ δὲ Ἀθῆναι δὲν ἐπεβάλλοντο ὡς πόλις κυρίαρχος, ἀλλ' ἤθελον νὰ εἶνε μόνον ἡ πόλις ἡ ἔχουσα τὴν ἡγεμονίαν, ἡ ἕδρα τοῦ συμμαχικοῦ συμβουλίου, ἐν ᾧ ἔμελλον νὰντι-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

προσωπεύωνται ἅπασαι αἱ πόλεις μεγάλαι καὶ μικραί [1]. Ὁ δὲ Καλλίστρατος ὑπῆρξεν ὑπό τινα ἔποψιν ὁ Ἀριστείδης τῆς νέας συμμαχίας, καὶ βεβαίως συνετέλεσε μεγάλως εἰς τὸ νὰ ἐπαγάγῃ συνδιαλλαγήν. Ἔργον δ' αὐτοῦ ὑπῆρξε καὶ τοῦτο, ὅτι ἀντὶ τῶν φόρων, ὧν ἀπαισία ἦτο ἡ μνήμη, αἱ πρὸς συντήρησιν τῆς συμμαχίας ἀναγκαῖαι πληρωμαὶ ἔμελλον νὰ εἰσπράττωνται ὑπὸ τὸ πραότερον ὄνομα συντάξεων, δι' οὗ ἐξεφράζετο τὸ ἑκούσιον τῆς δωρεᾶς [2]. Ἀλλὰ πολὺ σπουδαιότερον ὑπῆρξεν, ὅτι αἱ Ἀθῆναι ἀπέστησαν ἐπισήμως ἀπὸ πάσης κτήσεως ἀγρῶν ἐν ταῖς νησιωτικαῖς πόλεσι, καὶ παρήτησαν πᾶσαν ἀξίωσιν περὶ τῶν προτέρων κτήσεων τῆς πόλεως· ἐψηφίσθη δὲ καὶ ὅτι ἐν τῷ μέλλοντι οὐδεὶς Ἀθηναῖος πολίτης ἐδικαιοῦτο νὰποκτήσῃ γαίας ἐκτὸς τῆς Ἀττικῆς, ὅστις νόμος σκοπὸν εἶχε νὰπαλλάξῃ τοὺς νησιώτας τοῦ φόβου μὴ ἱδρυθῶσι καὶ πάλιν αἱ ἀρχαῖαι κληρουχίαι [3]. Κατέβαλον δὲ καὶ τὴν προσήκουσαν προσοχὴν νὰ μὴ ἐξερεθίσωσι τὴν Περ-

[1] **Διοδώρου** XV, 28· ἐτάχθη δ' ἀπὸ τῆς κοινῆς γνώμης τὸ μὲν συνέδριον ἐν ταῖς Ἀθήναις συνεδρεύειν, πόλιν δὲ ἐπ' ἴσης καὶ μεγάλην καὶ μικρὰν μιᾶς ψήφου κυρίαν εἶναι, πάσας δ' ὑπάρχειν αὐτονόμους, ἡγεμόσι χρωμένας Ἀθηναίοις. Ἴδε περὶ τῆς ἐπὶ Ναυσινίκου ἄρχοντος ἡγεμονίας καὶ τὴν περὶ τῆς συμμαχίας στήλην, εὑρεθεῖσαν μὲν τῷ 1851, ἐκδοθεῖσαν δὲ παρὰ τοῦ **Εὐστρατιάδου** [Ἐπιγραφαὶ ἀνέκδοτοι. Φυλλάδιον α' σ. 2. Φυλλάδιον δ' σ. 8] **Ῥαγκαβῆ** [Antiquités Helléniques ἀρ. 381. 381 δ]. M. E. Meier [Commentatio epigraphica. Halle. 1851] καὶ Schäfer, νῦν ἐν τῷ Corpus Inscriptionum Atticarum Τόμ. Β' 17. Πρβλ. Schäfer [Demosthenes und seine Zeit] Τόμ. Α' ἐκδ. δ' σ. 27. Αὐτονομία καὶ ἐλευθερία εἶνε οἱ ὅροι οἱ ἀναγραφόμενοι ἐν τῇ στήλῃ τῆς συνθήκης (στ. 20), καθ' ἃ δὲ δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν, καὶ ἐν ταῖς στήλαις περὶ τῆς ἐπ' Ἀνταλκίδου εἰρήνης. Ἴδε **Ξενοφῶντος** Ἑλλην. V, I, 31. [Μακρότερα περὶ τῆς δευτέρας ταύτης ἀθηναϊκῆς ἡγεμονίας ἴδε παρὰ Arnold Schäfer De sociis Atheniensium Chabriae et Timothei aetate. Ἐν Λειψίᾳ 1856 καὶ Busolt Der zweite athenische Bund ἐν τῷ [VII] Supplementband τῶν Neue Jahrbücher für Philologie [καὶ ἐν ἰδίῳ τεύχει Ἐν Λειψίᾳ. 1874].

[2] **Ἀρποκρατίων** ἐν λ. Σύνταξις· [ἔλεγον δὲ τοὺς φόρους συντάξεις, ἐπειδὴ χαλεπῶς ἔφερον οἱ Ἕλληνες τὸ τῶν φόρων ὄνομα, Καλλιστράτου οὕτω καλέσαντος].

[3] **Διοδώρου Σικελιώτου** XV, 29 ἐψηφίσαντο δὲ καὶ τὰς γενομένας κληρουχίας ἀποκαταστῆσαι τοῖς πρότερον κυρίοις γεγονόσι, καὶ νόμον ἔθεντο μηδένα τῶν Ἀθηναίων γεωργεῖν ἐκτὸς τῆς Ἀττικῆς.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

σίαν, ὅπως μὴ τυχὸν ἐξωθήσωσιν αὐτὴν καὶ πάλιν εἰς τὴν πρὸς τὴν Σπάρτην συμμαχίαν. Διετήρησαν δὲ σιωπηρῶς τὴν ἀνταλκίδειον εἰρήνην ὡς βάσιν τῆς νέας τῶν πραγμάτων καταστάσεως, καὶ ἤθελον μόνον νὰ καταστήσωσι πράγματι ἀληθὲς τὸ ἄρθρον ἐκεῖνο τῆς συνθήκης τὸ ὑπὸ τῶν Σπαρτιατῶν μετὰ οἰκτρᾶς παρασπονδίας ἐφαρμοσθὲν καὶ τέλος ἀναισχύντως ὑβρισθὲν [1], ἀλλὰ κατὰ τρόπον τοιοῦτον, ὥστε δι' αὐτοῦ νὰ μὴ παρεμποδίζηται ἡ ἑκουσία σύμπραξις ἰσοτίμων συμμάχων. Οὗτοι δ' ἔμελλον συμ-

[1] [Ὁ *Ξενοφῶν* Ἑλλην. V, 3, 27 λέγει Ἀθηναίους ἠρημῶσθαι]. Ἀλλ' ὁ *Ἰσοκράτης* ἐν τῷ Πλαταϊκῷ 28 μαρτυρεῖ τὰς ἤδη ἐν ἀρχαιοτέρῳ χρόνῳ συμμαχίας τῶν Ἀθηναίων πρὸς τὰς παραθαλασσίους πόλεις, καὶ δὴ πρὸς τὴν Χίον, [τὴν Μυτιλήνην καὶ τὸ Βυζάντιον. Μετὰ δὲ τὴν ἀνταλκίδειον εἰρήνην ἤρχισε νὰ εὑρύνηται ἡ συμμαχία]. Εἰς ἀνανέωσιν δὲ τῆς πρὸς τὸ Βυζάντιον συμμαχίας τότε γενομένην ἀναφέρει ὁ Köhler ἐν τῷ Hermes Τόμ. V [1869] σ. 10 κ. ἑ. [τὴν νῦν ἐν τῷ Corpus Inscriptionum Atticarum Τόμ. Β' 19 ἐκδεδομένην στήλην]. Τὸ δὲ ψήφισμα ἐν τῷ Corpus Inscriptionum Atticarum Τόμ. Β', 1 ἀρ. 14 b (σ. 397 καὶ 423) τοῦ ἔτους 387-386 π. Χ. (Ὀλυμπ. 98, 2) ἀναφέρεται εἰς τὰς Κλαζομενάς, ἔνθα ἡ ἐπὶ τῆς νήσου πόλις εὑρίσκετο τότ' ἐν ἔχθρᾳ πρὸς τὸ παρὰ τὴν παραλίαν κείμενον πόλισμα Χύτριον [τὸ καὶ Χυτὸν ἢ Χύτρον φερόμενον ἄλλως]. Ἴδε *Ἔφορον* παρὰ *Στεφάνῳ Βυζαντίῳ* ἐν λ. Χυτόν. *Ἀριστοτέλους* Πολιτ. VIII 3 σ. 199 [ἐκδ. Bekker. Πρβλ. *Στράβωνος* XIV, σ. 645]. Ἐπαινεῖται δ' ἐν τῷ ψηφίσματι ἡ πόλις τῶν Κλαζομενίων, ὅτι προθυμός ἐστι[ν ἐς τὴμ πόλιν τῶν Ἀθηναίων [καὶ νῦν καὶ ἐν τῷ πρόσθεν] χρόνῳ. Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι ἀναλαμβάνουσι τὴν ὑποχρέωσιν ναφήσωσιν ἐλευθέρους καὶ αὐτονόμους τοὺς Κλαζομενίους, ἀποτίνοντας τὴν εἰκοστήν. Περὶ τούς αὐτοὺς δὲ χρόνους συνωμολογήθη συνθήκη συμμαχίας καὶ ἐπιμαχίας μεταξὺ Ἀθηναίων καὶ Χίων· ἐν δὲ τῇ περὶ αὐτῆς σωζομένῃ στήλῃ, ἣν ἐξέδωκεν ὁ *Κουμανούδης* ἐν τῷ Ἀθηναίῳ Τόμ. Ε' σ. 520 καὶ ὁ Köhler ἐν ταῖς Mittheilungen des Deutschen archäologischen Instituts Τόμ. II [1877] σ. 138 κ. ἑ. [νῦν ἐν τῷ Corpus Inscriptionum Atticarum Τόμ. Β' 15] ὁμολογεῖται τὸ κῦρος τῆς ἐπ' Ἀνταλκίδου εἰρήνης [καθάπερ Ἀθηναῖοι τὴν ἐρήνην καὶ τὴν φιλίαν καὶ τὸς ὄρκος καὶ τὰς ὄσας συνθήκας ἃς ὤμοσεν βασιλεὺς καὶ Ἀθηναῖοι καὶ Λακεδαιμόνιοι καὶ οἱ ἄλλοι Ἕλληνες στ. 4-9]· εἶνε δὲ αὕτη συντεταγμένη ἐπὶ τῶν βάσεων αὐτῆς, ἀμφοτέρων τῶν πόλεων θεωρουμένων ἰσοτίμων (συμμάχος δὲ ποιεῖσθαι Χίος ἐπ' ἐλευθερίᾳ καὶ αὐτονομίᾳ στ. 15). Ἡ δὲ σύμπτωσις, ὅτι μεταξὺ τῶν πρὸς καθομολόγησιν τῆς συνθήκης εἰς Χίον σταλέντων Ἀθηναίων πρέσβεων εὑρίσκεται καὶ αὐτὸς ἐκεῖνος Κέφαλος ὁ Κολλυτεύς (Köhler [ἐν Mittheilungen ἔνθ. ἀν.] σ. 141 ὁ ἔπειτα συνεργήσας καὶ κατὰ τὴν ἴδρυσιν τῆς νέας κατὰ θάλασσαν ἀρχῆς, μαρτυρεῖ σαφῶς, ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ἀμέσως μετὰ τὴν καθομολόγησιν τῆς ἀνταλκιδείου εἰρήνης διέγνωσαν, ὅτι καὶ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν νέων διατάξεων ἦτο κατορθωτὴ ἡ ἵδρυσις συμμαχίας, εἰ καὶ ἠναγκάζοντο νὰ προβῶσιν εἰς τὸ ἔργον μετ' ἐπιφυλάξεως, λαμβάνοντες ὑπ' ὄψιν τὴν περὶ τῆς εἰρήνης συνθήκην.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

πράττοντες ἀπὸ κοινοῦ νὰ συναποτελέσωσι δύναμιν ἑλληνικὴν πρὸς ἀπόκρουσιν πάσης ἀπὸ τῆς Σπάρτης ἀδικίας.

Οὐδέποτε μέχρις ἐκείνου τοῦ χρόνου αἱ Ἀθῆναι εἶχον ἐπιδείξει πολιτικὸν πρόγραμμα ἐπικαιρότερον καὶ ἐπιτυχέστερον· ἔτυχε δὲ τοῦτο ἀπανταχοῦ δεξιώσεως καὶ χαρμοσύνου ἐπιδοκιμασίας. Τότε λοιπὸν ἀνενεώθησαν ἐπισήμως αἱ ἐν τῇ ξένῃ συμμαχίαι αἱ ἀθορύβως ὁμολογηθεῖσαι καὶ πάλιν ἀμέσως μετὰ τὴν ἐπ' Ἀνταλκίδου εἰρήνην, ἰδίως δὲ μετὰ τῆς νήσου Χίου, τῆς ἀρχαίας καὶ πιστῆς συμμάχου, ἥτις ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῶν Λακεδαιμονίων κατὰ θάλασσαν εἶχεν ὑποστῇ τὰ πάνδεινα, μετὰ τῆς Μυτιλήνης, ἥτις εἶχεν ἀπαλλαγῇ τοῦ Λακεδαιμονίου ἁρμοστοῦ ὑπὸ τοῦ Θρασυβούλου [1], καὶ μετὰ τοῦ Βυζαντίου [2]. Νέαι δὲ συμμαχίαι συνήφθησαν μετὰ τῶν Κυκλάδων, τῆς Τενέδου, τῆς Μηθύμνης, τῆς Ῥόδου, τῆς Περίνθου. Κατὰ ταῦτ' ἀνενεώθη ἐν μεγάλῳ μέτρῳ καὶ ἐν εὐρείᾳ ἐκτάσει ἡ ἀρχαία κατὰ θάλασσαν συμμαχία [3]. Ἀπέσχον δὲ τῆς κηρύξεως πάσης ἔχθρας, ἐπειδὴ ἤθελον νὰ συνδεθῶσιν ὄχι χάριν ἐπιθέσεως, ἀλλὰ χάριν ἀμύνης τῶν κοινῶν συμφερόντων, καὶ οὐδαμῶς ἐπεθύμουν τὴν ἀνανέωσιν τοῦ ἀρχαίου καταστασιασμοῦ. Ἀλλ' οὐχ ἧττον δὲν ἐπεκράτησεν ἀπανταχοῦ ἡ τοιαύτη εἰρήνη καὶ νομοταγὴς διάθεσις. Οὕτως ἐν

[1] Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Δ' σ. 319.

[2] [Ἴδε περὶ τοῦ ψηφίσματος τοῦ ἀναφερομένου εἰς τὴν ἀνανέωσιν τῆς πρὸς τοὺς Βυζαντίους συμμαχίας ἀνωτέρω Τόμ. Δ' σ. 450 σημ. 1].

[3] Στῆλαι ἀναφερόμεναι εἰς τὴν προσχώρησιν εἰς τὴν νέαν συμμαχίαν σώζονται τὴν σήμερον κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον πλήρεις αἱ ἑξῆς· ἡ περὶ τῆς συμμαχίας πρὸς τοὺς ἐν Εὐβοίᾳ Χαλκιδεῖς (Corpus Inscriptionum Atticarum Τόμ. Β' ἀρ. 17 Β), ἡ πρὸς τοὺς Μυτιληναίους, ἐν ᾗ εἰπόντα τὸ ψήφισμα εὑρίσκομεν Κέφαλον τὸν Κολλυτέα, περὶ οὗ ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Δ' σ. 450 σημ 1 (Corpus Inscriptionum Atticarum Τόμ. Β' ἀρ. 18) καὶ ἡ πρὸς τοὺς Βυζαντίους (αὐτόθι ἀρ. 19), ἅπασαι τοῦ ἔτους 378-377 π. Χ. (Ὀλυμπ. 100, 3), πρὸς δὲ ταύταις ἡ ἐκ τοῦ ἔτους 377-376 π. Χ. (Ὀλυμπ 100, 4) ἡ πρὸς τὴν νῆσον Ἴκον (Corpus Inscriptionum Atticarum Τόμ. Β' ἀρ. 22), ἐν ᾗ τὰ παρὰ τὰ ἀνάγλυφον γράμματα δὲν πρέπει νἀναγνωσθῶσι Κῖος, ἀλλ' [Ἴ]κιος, καθ' ἃ ἀνέγνω ὁ Köhler ἐν τῷ Corpus Inscriptionum Atticarum Τόμ. Β' ἀρ. 17 στ. 84 καὶ ἡ πρὸς τοὺς Κερκυραίους, Ἀκαρνᾶνας καὶ Κεφαλλῆνας τοῦ ἔτους 375-374 π. Χ. (Ὀλυμπ. 104, 2) ἐν τῷ Corpus Inscriptionum Atticarum Τόμ. Β' ἀρ. 49.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροι

Χίῳ, ὅτε ἡ πόλις αὕτη προσῆλθεν εἰς τὴν νέαν κατὰ θάλασσαν συμμαχίαν, συνεξανέστησαν καὶ πάλιν οἱ ἀρχαῖοι δημαγωγοὶ, καὶ οἱ πρὸς τὴν Σπάρτην συνδεόμενοι οἶκοι, οἷος ὁ τοῦ Θεοπόμπου, ἠναγκάσθησαν νὰ φύγωσιν ἐκ τῆς πόλεως [1].

Ἀλλ' εἰς τὴν νέαν συμμαχίαν προσῆλθον καὶ πόλεις ἐξ ἐκείνων αἵτινες οὐδέποτε πρότερον ἦσαν σύμμαχοι τῶν Ἀθηνῶν, πρὸ πάντων δ' αἱ Θῆβαι [2], ἃς μάλιστα ὠφέλει ἡ παλινόρθωσις τῆς κατὰ θάλασσαν ἀρχῆς τῶν Ἀθηνῶν. Πράγματι δὲ οἱ Ἀθηναῖοι διὰ τῆς δραστηριότητος αὐτῶν, ἥτις ἐφαίνετο ἀναβιώσασα καὶ πάλιν τελείως, κατώρθωσαν, ὅπως ἤδη κατὰ τὰς δύο τελευταίας ἐναντίον τῆς Βοιωτίας ἐκστρατείας τῶν Σπαρτιατῶν ἀποστείλωσιν εἰς τὸ Αἰγαῖον ναυτικὰς μοίρας. Πρῶτοι δὲ στρατηγοὶ τοῦ νέου συμμαχικοῦ στόλου ὑπῆρξαν ὁ Χαβρίας, ὁ Τιμόθεος καὶ ὁ Καλλίστρατος.

Οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι τὸ κατ' ἀρχὰς ὑπεκρίθησαν, ὅτι οὐδενὸς ἠξίουν λόγου τὰς σπουδαίας ἐκείνας κινήσεις. Ἀλλ' οἱ Πελοποννήσιοι σύμμαχοι ἀντέταξαν κατὰ τὴν πρώτην σύνοδον ζωηροτάτην διαμαρτυρίαν ἐναντίον τῆς μονομεροῦς μόνον κατὰ γῆν πολεμικῆς ἐνεργείας, δι' ἧς μάτην καταναλίσκοντο αἱ δυνάμεις τῆς Πελοποννήσου καὶ δι' ἧς ἁπλῶς ἐπανελαμβάνετο ὁ ἀρχαῖος κατ' Ἀρχίδαμον τρόπος τοῦ πολέμου. Εἰκότως δὲ πρὸ πάντων οἱ Κορίνθιοι ἦσαν οἱ ἐπιμένοντες ὅπως γείνῃ καὶ παρασκευὴ στόλου, ἰσχυριζόμενοι, ὅτι δὲν ὤφειλε νὰ ἐπιτραπῇ ἡ ἐνίσχυσις τῆς νέας θαλασσοκρατίας καὶ ὅτι ἔπρεπε νὰποκλεισθῶσιν αἱ Ἀθῆναι κατὰ θάλασσαν καὶ περιστῶσιν εἰς τὰ ἔσχατα ὑπὸ τοῦ λιμοῦ. Οὗτος ἦτο κατὰ τὴν γνώμην αὐτῶν ὁ μόνος προσήκων τρόπος προσβολῆς· ἐφρόνουν δὲ ὅτι καὶ τοὺς Θηβαίους μάλιστα κατὰ θάλασσαν ἠδύναντο νὰ βλάψωσι. Τὰ δὲ τέλη τῆς Σπάρτης ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσωσιν, οὗτος δὲ ὑπῆρξεν ὁ λόγος δι' ὃν ἀνεστάλησαν

[1] ***Φωτίου*** [Βιβλιοθήκη] ἀρ. κώδ. 176 σ 120 [Ἐκδ. Bekker]. Schäfer Abriss der Quellenkunde [der griechischen Geschichte ἐκδ. 6' ὑπὸ Nissen σ. 56].

[2] ***Διοδώρου Σικελιώτου*** XV, 29.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

μὲν ἐπὶ τοῦ παρόντος αἱ εἰς τὴν Βοιωτίαν στρατεῖαι, ἐστράφη δ' ἡ σύμπασα προσοχὴ εἰς τὴν θάλασσαν.

Ἐν χρόνῳ βραχεῖ ἠδυνήθη νὰ ἐκπλεύσῃ ὁ ναύαρχος τῶν Λακεδαιμονίων Πόλλις μετὰ στόλου ἑξήκοντα τριήρων, οὕτω δὲ ἀπροσδόκητος ὑπῆρξεν ἡ ἐμφάνισις αὐτοῦ ἐν τῷ πελάγει τῆς Κέω καὶ Ἄνδρου, ὥστε ὁλόκληρος στόλος σιταγωγῶν πλοίων, πλέων ἐκ τοῦ Ἑλλησπόντου, μετὰ δυσκολίας ἐσώθη. Καὶ κατέφυγον μὲν τὰ πλοῖα εἰς τὸν λιμένα τῆς Γεραιστοῦ ἐν Εὐβοίᾳ, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἐξακολουθήσωσι τὸν πλοῦν. Ὁ δὲ Πειραιεὺς ἐξηκολούθησε πολιορκούμενος καὶ ἐπέκειτο νέος λιμός [1].

Ἀλλὰ τότε ὁ δῆμος προέβη εἰς ἀπόφασιν ἀνδρικήν, καὶ παρεσκεύασεν ἀμελλητὶ τοσαύτας τριήρεις, ὥστε ἠδυνήθησαν νὰ ῥήξωσι τὸν ἀποκλεισμὸν καὶ παρακομίσωσι τὸν σῖτον ἐκ τῆς Εὐβοίας. Ἡγεῖτο δὲ τοῦ στόλου ἐκείνου ὁ Χαβρίας. Οὐδὲ περιωρίσθη εἰς τὴν ἐπιτευχθεῖσαν νίκην, ἀλλ' ἔπλευσεν εἰς τὴν Νάξον, ὅπως πολιορκήσῃ τὴν πόλιν. Ὁ δὲ Πόλλις ἠκολούθησεν αὐτὸν, καὶ ἐν τῷ εὐρεῖ πορθμῷ μεταξὺ Νάξου καὶ Πάρου ἀντιπαρετάχθησαν κατ' ἀλλήλων οἱ ἀντίπαλοι στόλοι, ὧν ὁ ἀττικὸς ὑπερίσχυε κατὰ εἴκοσι τριήρεις. Ἦσαν δὲ τὰ μέσα τοῦ Βοηδρομιῶνος, τοῦ νικηφόρου μηνὸς τῶν Ἀθηναίων, καὶ δὴ ἐξέλεξεν ὁ Χαβρίας τὴν δεκάτην ἕκτην τοῦ μηνὸς, ἀντιστοιχοῦσαν πρὸς τὴν ἑνάτην Σεπτεμβρίου (376 π. Χ.), ὡς ἡμέραν τῆς μάχης [2]· ἦτο δὲ ἡ ἡμέρα ἐκείνη ἡ πρώτη τῶν Ἐλευσινίων, ἥτις ἤρχιζε διὰ τῆς κραυγῆς Ἄλαδε μύσται [3]. Ὁ δὲ Πόλλις προσέβαλε τὸ ἀριστερὸν κέρας τῶν Ἀθηναίων μετ' ἐπιτυχίας, ἕως ὁ Χαβρίας ἔσπευσεν αὐτόσε μετὰ τοῦ κυρίου μέρους τοῦ στόλου καὶ ὑποστηριζόμενος μεγάλως ὑπὸ τῆς γενναιότητος τοῦ ὑπάρχου αὐτοῦ, τοῦ

[1] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. V, 4, 61.

[2] *Πλούταρχος* ἐν Βίῳ Φωκίωνος 6· περὶ τὴν πανσέληνον. Πρβλ. Böckh Mondcyclen der Hellenen] σ. 4.

[3] *Ἡσύχιος* ἐν λ. Ἄλαδε μύσται. [Aug.] Mommsen [Feste der Stadt Athen σ. 207, σημ. 2.].

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

νεαροῦ Φωκίωνος, κατέδυσε μὲν τὸ ἥμισυ τῶν ἐχθρικῶν τριήρων, συνέλαβε δὲ ὀκτώ. Τοιαύτη δὲ ἦτο ἡ ἐπιτευχθεῖσα νίκη, ὥστε θὰ ἠδύνατο νὰ ἐξολοθρεύσῃ ὅλως τὴν μικρὰν δύναμιν τῶν πολεμίων, ἂν ἡ ἀνάμνησις τῆς τύχης τῶν ἐν Ἀργινούσαις στρατηγησάντων δὲν καθίστανεν αὐτὸν ἐπιφυλακτικὸν ἐν τῇ χρήσει τῆς εὐτυχίας [1]. Ὑπέστρεψε δὲ εἰς τὴν πόλιν φέρων τρισχιλίους αἰχμαλώτους καὶ παρέσχεν εἰς τοὺς Ἀθηναίους λάφυρα ἑκατὸν δέκα ταλάντων, ἀντιστοιχούντων ὡς ἔγγιστα πρὸς ἑξακοσίας τεσσαράκοντα καὶ ὀκτὼ χιλιάδας φράγκων, [ὧν ὀκταπλασία εἶνε περίπου ἡ ἀνάλογος σημερινὴ ἀξία] [2].

Τοιαύτη ὑπῆρξεν ἡ πρώτη νίκη ἧς ἠξιώθησαν καὶ πάλιν οἱ Ἀθηναῖοι, νίκη αὐτόχρημα τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν, δικαία τιμωρία τῆς παρασπονδίας τοῦ Σφοδρίου καὶ πλήρης δικαίωσις τῶν ἀξιώσεων ἃς προέβαλλον ἐκ νέου αἱ Ἀθῆναι, παρουσιαζόμεναι καὶ πάλιν μεταξὺ τῶν ναυτικῶν πόλεων τῆς Ἑλλάδος.

Μεγίστη ἀληθῶς εἶχεν ἐπέλθει ἐντὸς ὀλίγων ἐτῶν μεταβολὴ ἐν τοῖς πράγμασι τῶν ἑλληνίδων πόλεων καθ' ὅλου. Ἡ Σπάρτη ἐκείνη ἥτις πρὸ βραχέος ἀκόμη ἐπίστευεν ἐν ἀμέτρῳ ὑπερφροσύνῃ, ὅτι εἶχε δουλώσει τὴν σύμπασαν Ἑλλάδα, εἶχε ταπεινωθῇ κατὰ γῆν τε καὶ θάλασσαν. Καίπερ δὲ συστρατευομένων ἁπάντων τῶν συμμάχων, εἶχεν ἐξελεγχθῇ ἐν ἐπανειλημμέναις στρατείαις ἀνίκανος νὰ καταβάλῃ μίαν καὶ μόνην πόλιν ἀποτινάξασαν τὴν κυριαρχίαν αὐτῆς, ἔπειτα δὲ ὑπέστη παρὰ δευτέρας ἰσχυρᾶς πόλεως, ἧς ἡ δύναμις εἶχεν ἀνασυγκροτηθῇ ἐξαπίνης, ἦτταν ἀναγκάσασαν αὐτὴν νὰ ἐγκαταλίπῃ ὅλον τὸ Αἰγαῖον καὶ κρύψῃ τὸν στόλον αὐτῆς περίφοβος ὄπισθεν τῆς Μαλέας.

Διὰ δὲ τοὺς Θηβαίους αἱ ἐπιτυχίαι τῶν Ἀθηναίων ἦσαν κέρδος δυσυπολόγιστον. Ἠδυνήθησαν κατὰ τὸ διάστημα τούτων τῶν ἐτῶν ναφοσιωθῶσιν ἀδιατάρακτοι εἰς τὰ μᾶλλον κατεπείγοντα αὐτῶν ἔργα καὶ ἐξασφαλίσωσι τὸ ἀξίωμα αὐτῶν ἐν Βοιωτίᾳ. Προέ-

[1] *Διοδώρου Σικελιώτου* XV, 35.

[2] *Δημοσθένους* πρὸς Λεπτίνην 77.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

δησαν δ' εἰς τοῦτο τὸ ἔργον μετὰ πολλῆς μετριοπαθείας ὀφειλομένης ἀναντιρρήτως εἰς ἐνέργειαν διευθυνομένην παρὰ τοῦ Ἐπαμεινώνδου, καὶ ἀπέσχον πάσης βίας, ὅπως μὴ μολύνωσι τὸ ἔργον τῆς ἑνώσεως δι' αἱματηρῶν στασιαστικῶν ἀγώνων. Ἐστήριζον δὲ τὰς προσδοκίας αὐτῶν εἰς τὴν ἀπὸ ἔτους εἰς ἔτος αὐξάνουσαν ἐνίσχυσιν τῆς ἐθνικῆς φατρίας, εἰς τὴν ἡλικίωσιν φιλοπάτριδος νεότητος, εἰς τὴν αἴσθησιν ἣν προεκάλεσαν αἱ ἥτται τῆς Σπάρτης, αἵτινες ἔμελλον, ὡς εἰκὸς, νὰποθαρρύνωσι τοὺς θιασώτας αὐτῆς. Πράγματι δὲ τὰ κατὰ τὴν ὀλιγαρχίαν ἀπέβαινον ὀσημέραι δυσχερέστερα. Ἐν δὲ Θεσπιαῖς οὕτω κρίσιμος ἀπέβη ἡ θέσις αὐτῆς, ὥστε οἱ ὀλιγαρχικοὶ ἠναγκάσθησαν, ὅπως διασωθῶσι, νὰ προβῶσιν εἰς τὸ ἄπελπι διάβημα τῆς διὰ βοηθείας Λακεδαιμονίων ἀνδρῶν ἐπιθέσεως ἐναντίον τῶν ἀντιπάλων ἐν αὐτῇ τῇ πόλει καὶ αἰφνιδίας αὐτῶν σφαγῆς. Τὸ ἐγχείρημα δὲ τοῦτο ἔμελλε νὰ εἶνε τὸ σύνθημα ἐπαλλήλων αἱματηρῶν σκηνῶν, ὧν τὸ τελικὸν ἐπακόλουθον θὰ ἦτο ἥκιστα εὐάρεστον εἰς τοὺς Σπαρτιάτας. Διὰ τοῦτο τῶν τελευταίων πράξεων τοῦ Ἀγησιλάου ἐν Βοιωτίᾳ ὑπῆρξε καὶ ἡ παρεμπόδισις τῆς ἐν Θεσπιαῖς στάσεως [1].

Ἀλλ' ὅσῳ ἐμμονωτέρα ἦτο ἐν Τανάγρᾳ, ἐν Θεσπιαῖς, ἐν Ὀρχομενῷ καὶ ἐν Πλαταιαῖς ἡ πίστις τῶν λακωνιζόντων καὶ παρὰ τὸ δυσχερὲς τῶν περιστάσεων, τόσῳ μεγαλείτεραι ἦσαν καὶ αἱ ἀξιώσεις αὐτῶν περὶ δραστηρίας ὑποστηρίξεως. Διὸ ἀμέσως μετὰ τὴν παρὰ τὴν Νάξον μάχην ἀπεφασίσθη νέα στρατεία. Ἡ Σπάρτη ἤλπιζεν, ὅτι μετὰ τὴν εἰς τοὺς Ἀθηναίους παράδοσιν τοῦ Αἰγαίου ἔμελλε νὰ μείνῃ ἥσυχος παρ' αὐτῶν καὶ ἐτράπη καὶ πάλιν ἐναντίον τῶν Θηβῶν. Ἀλλ' οἱ Θηβαῖοι ἐπειράθησαν πάλιν νὰ ἐκφύγωσι τὸν ἀπειλοῦντ' αὐτοὺς κίνδυνον διὰ δεξιῶν διαπραγματεύσεων· ἰδίως δὲ παρώρμησαν τοὺς Ἀθηναίους αὐτῶν φίλους πρὸς νέους ἀγῶνας, οὗτοι δ' ἐπέμειναν, ὅτι δὲν ἐπετρέπετο, ὅπως ἡ πόλις ἀφήσῃ ἀσυντέλεστον τὸ ἀρξάμενον ἔργον καὶ μὴ ἐπωφεληθῇ τὰς κτηθείσας νίκας. Κατὰ τὴν γνώμην αὐτῶν ἔπρεπεν ἡ κατὰ

[1] Ξενοφῶντος Ἑλλην. V, 4, 55.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέρο

θάλασσαν ἀρχὴ ναποκατασταθῇ καθ' ὅλην αὐτῆς τὴν ἔκτασιν, ἂν ἤθελον νὰ ἔχωσιν ἀσφαλῆ τὴν κτῆσιν τῶν ἤδη ἐπιτευχθέντων πλεονεκτημάτων. Ἐπειδὴ δ' ἐγίνωσκον, ὅτι αἱ κατὰ τὸ Ἰόνιον πέλαγος ναυτικαὶ πόλεις ἐπεθύμουν τὴν προσχώρησιν εἰς τὴν νέαν συμμαχίαν, ἀπεστάλη τὸ ἔαρ τοῦ 375 π. Χ. πρὸς μεγάλην ἔκπληξιν τῶν Σπαρτιατῶν στόλος πεντήκοντα τριήρων ὑπὸ τὸν Τιμόθεον. Οὗτος δὲ τὸ μὲν πρῶτον ἐπεχείρησεν ἀποβάσεις καὶ δηώσεις ἀνὰ τὰ παράλια τῆς Λακωνικῆς, ἔπειτα δὲ, περιπλεύσας τὴν Πελοπόννησον, ἔστρεψε τοὺς οἴακας πρὸς τὸ Ἰόνιον πέλαγος, ὅπως δοκιμασθῇ ἐν αὐτῷ ἡ τύχη τῆς ἀναδιοργανωθείσης ναυτικῆς δυνάμεως [1].

Ἡ δ' ἐπιτυχία ὑπῆρξε μεγίστη, καὶ ὑπερέβη πᾶσαν προσδοκίαν. Ἡ πόλις τῆς Κεφαλληνίας Πάλη ὑπῆρξεν ἡ πρώτη προσχωρήσασα, ἔπειτα δὲ προσῆλθεν ἡ Κέρκυρα [2], μέχρι δὲ καὶ τῆς σήμερον βλέπομεν πρὸ τοῦ Διπύλου τὸ τιμητικὸν μνημεῖον τὸ ἱδρυθὲν παρὰ τῶν Ἀθηναίων εἰς τοὺς Κερκυραίους πρέσβεις Θέρσανδρον καὶ Σιμύλον, οἵτινες μετεῖχον πιθανῶς τῆς πρεσβείας τῆς διαπραξάσης τὴν προσχώρησιν τῶν Ἰονίων νήσων καὶ τῆς Ἀκαρνανίας [3].

Ἡ δ' εὐγενὴς διαγωγὴ τοῦ Ἀθηναίου στρατηγοῦ εἵλκυσεν ὑπὲρ αὐτοῦ τὰς καρδίας, ἐπειδὴ ἐφείσθη ἐν ἁπάσαις ταῖς πόλεσι τῶν ὑρισταμένων πολιτευμάτων καὶ ἀπέσχεν εὐσυνειδήτως πάσης καταχρήσεως καὶ βίας. Ταχέως δ' ἐπεξετάθη ἡ ἀθηναϊκὴ συμμαχία ἐν τῷ δυτικῷ πελάγει, προσεχώρησαν δ' εἰς αὐτὴν καὶ οἱ ἡγεμόνες τῆς Ἠπείρου [4]. Ἕνεκα δὲ τῆς ἐπεκτάσεως ταύτης

[1] [*Ξενοφῶντος* Ἑλλην. V, 4, 62-] 65. *Διοδώρου Σικελιώτου* XV, 36.

[2] Ἐν τῇ στήλῃ τῆς συνθήκης ἀναφέρονται οἱ Παλαιῆς καὶ Κερκυραίων ὁ δῆμος. [Ἴδε Corpus Inscriptionum Atticarum Τόμ. Β' ἀρ. 49. Πρβλ.] Schäfer Commentatio de sociis Athenarum σ. 11.

[3] *Ῥαγκαβῆ* [Antiquités Helléniques] Τόμ. Β' σ. 382. Περὶ τοῦ ἐν τῷ Κεραμεικῷ τάφου ἴδε C[arl] Curtius ἐν τῇ Archäologische Zeitung 1871 σ. 28.

[4] Ἴδε περὶ τοῦ βασιλέως τῶν Μολοσσῶν Ἀλκέτου καὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Νεοπτολέμου Corpus Inscriptionum Atticarum Τόμ. Β' 17 b, στ. 14.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

οἱ Λακεδαιμόνιοι καὶ οἱ σύμμαχοι αὐτῶν κατελήφθησαν καὶ πάλιν ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ἐκείνου φόβου, ὅστις εἶχεν εἴπερ τι καὶ ἄλλο συντελέσει εἰς τὴν ἔκρηξιν τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου. Ἐφοβήθησαν δῆλα δὴ μὴ ἡ Πελοπόννησος ἀποκλεισθῇ κύκλῳ ὑπὸ τοῦ ἀθηναϊκοῦ στόλου καὶ οἱονεὶ συσφιγχθῇ διὰ δικτύου τριήρων. Αἱ δ' εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους πισταὶ μείνασαι πόλεις, ἰδίως δὲ ἡ Λευκὰς καὶ ἡ Ἀμβρακία, ἐζήτουν ἐπιμόνως βοήθειαν. Διὸ ἡ μελετωμένη κατὰ γῆν ἐκστρατεία ἀνεβλήθη καὶ πάλιν πρὸς μεγίστην εὐχαρίστησιν τῶν Θηβαίων, καὶ ἀπεστάλη στόλος πεντήκοντα καὶ πέντε τριήρων ὑπὸ τὸν Νικόλοχον, ὅπως συντηρήσῃ τὴν πελοποννησιακὴν δύναμιν ἐν τῷ Ἰονίῳ πελάγει [1].

Κατὰ δὲ τὸν Ἰούνιον συνηντήθησαν οἱ στόλοι πρὸ τῶν ἀκτῶν τῆς Ἀκαρνανίας ἀπέναντι τῆς Λευκάδος παρὰ τὴν Ἀλυζίαν [2]. Ὁ δὲ Τιμόθεος ἔπραξεν ὅ τι καὶ ὁ Χαβρίας πρὸ τῆς παρὰ τὴν Νάξον μάχης· ἐνεθυμήθη δῆλα δὴ τὴν ἑορτὴν τὴν κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς μάχης τελουμένην ἐν Ἀθήναις πρὸς τιμὴν τῆς Σκιράδος Ἀθηνᾶς, καὶ ἔπλευσε κατὰ τῶν πολεμίων ἔχων ἐστεφανωμένας διὰ μύρτου τὰς τριήρεις [3]. Μικρὰν δὲ μοῖραν μετεχειρίσθη, ἵνα καταπονήσῃ τοὺς πολεμίους διὰ γοργῶν κινήσεων· μόνον δὲ μετὰ τὴν καταπόνησιν ταύτην ἀντεπεξῆλθε κατ' αὐτῶν μετὰ τοῦ λοιποῦ στόλου. Ἡ δ' ἐπελθοῦσα νίκη δὲν ὑπῆρξε μὲν κρίσιμος, οἵα ἡ τοῦ παρελθόντος ἔτους, ἀλλ' ἀναμφήριστος ὑπῆρξεν ἡ ἐπικράτησις τῶν Ἀθηναίων, καὶ ὁ Τιμόθεος, ἐνισχυθεὶς ὑπὸ τῆς ἐπικουρίας τῶν προσελθόντων Κερκυραίων, ἔμεινεν ἀναμφισβητήτως

[1] **Ξενοφῶντος** Ἑλλην. V, 4, 65.

[2] **Ξενοφῶντος** Ἑλλην. V, 4, 65· περὶ Λευκάδα. **Διοδώρου Σικελιώτου** XV, 36. **Πολυαίνου** Στρατηγήματα III, 10, 4.

[3] **Πολυαίνου** Στρατηγήματα III, 10, 4· ἦν ἑορτὴ Σκίρα. Τὰ Σκίρα, τελούμενα τελευτῶντος τοῦ φθινοπώρου, συγχέονται εὐκόλως πρὸς τὰ Σκιροφόρια. Ἴδε Schömann Griechische Alterthümer Τόμ. Β' ἐκδ. β' σ. 466. Τοιαύτη δὲ σύγχυσις ἔγεινε δεκτὴ καὶ ἐνταῦθα μετὰ πιθανότητος ἕνεκα τῆς ἐποχῆς τοῦ ἔτους. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἡ μάχη συνεκροτήθη τῇ δωδεκάτῃ Σκιροφοριῶνος, συμπιπτούσῃ πρὸς τὴν 27 Ἰουνίου. Ἴδε Schäfer Demosthenes [und seine Zeit] Τόμ. Α' ἐκδ. β' σ. 48. [Ἴδε περὶ Σκίρων καὶ Aug. Mommsen Feste der Stadt Athen σ. 309 κ. ἑ. 504 κ. ἑ.].

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροι

κύριος τοῦ πελάγους. Οὕτω δ' ἐν χρόνῳ βραχεῖ καὶ διὰ μέσων μικρῶν ἐπετεύχθησαν νῖκαι, αἵτινες πρὸ ἐτῶν δὰ ἤθελον ἀπαιτήσει μεγίστους καὶ πολυετεῖς ἀγῶνας· πρὸς δὲ τούτοις αἱ ἐπιτυχίαι αὗται δὲν παρηκολουθοῦντο ὑπὸ αἱματηρῶν ἀνατροπῶν, αἱ χεῖρες τοῦ νικητοῦ ἔμειναν ἁγναὶ, ἡ δόξα αὐτοῦ ἀμόλυντος, καὶ τὸ ἠθικὸν ἀξίωμα τῶν Ἀθηναίων ἦτο εἰπερ ποτὲ μέγα.

Ἀλλ' αἱ Ἀθῆναι αὐταὶ δὲν ἦσαν αἱ ἀρχαῖαι· ἔλειπεν ἡ προθυμία πρὸς ἐθελοθυσίαν τῶν πολιτῶν, ἡ δραστηρία θέλησις νὰφοσιωθῶσι τὰ πάντα πρὸς παλινόρθωσιν τῆς δυνάμεως τῆς πόλεως. Αἱ λαμπρόταται ἐπιτυχίαι τοῦ Τιμοθέου δὲν ἴσχυσαν νὰ προκαλέσωσι διαρκῆ ζῆλον πρὸς πόλεμον· ἡ δὲ χαρὰ ἣν ἠσθάνθησαν οἱ Ἀθηναῖοι ἐπὶ τοῖς ἀγγέλμασι τῶν νικῶν αὐτοῦ ἐθολώθη ταχέως διὰ συγχρόνων παρ' αὐτοῦ ἀπαιτήσεων ἀργυρίου καὶ μετεβλήθη εἰς δυσαρέσκειαν [1]. Καὶ ταῦτα διότι δὲν ὑπῆρχε ταμεῖον ἐξ οὗ νὰ ληφθῶσι τἀναγκαῖα ἀναλώματα χάριν τοῦ πολέμου. Ἐκ μὲν τῶν εἰσφορῶν ὀλίγα εἰσεπράττοντο, τὰ δὲ ἀναγκαῖα πρὸς συντήρησιν τοῦ στόλου χρήματα ἠναγκάζοντο οἱ Ἀθηναῖοι νὰ συλλέγωσι διὰ φόρων ἐπιβαλλομένων εἰς τὴν οὐσίαν τῶν πολιτῶν, οἵτινες ἦσαν αἰσθητοὶ εἰς ἕκαστον. Τέλος δὲ εἶχον τὸ ὀδυνηρὸν συναίσθημα, ὅτι αἱ βαρεῖαι ἐκεῖναι θυσίαι ἐγίνοντο κυρίως πρὸς χάριν τῶν Θηβαίων, οὗτοι δὲ ἦσαν οἱ μόνοι ἀποκομίζοντες ἐξ αὐτῶν ἀσφαλὲς καὶ ἀναμφισβήτητον κέρδος, ἐν ᾧ ἡ διάρκεια τῶν ἐπιτυχιῶν τῶν Ἀθηναίων ὑπέκειτο εἰς δικαίας ἀμφιβολίας.

Οἱ Ἀθηναῖοι ἐπίστευον, ὅτι εἶχον πράξει πᾶν ὅ τι ἦτο δυνατὸν πρὸς παλινόρθωσιν τῆς τιμῆς τῆς πόλεως καί τι πλέον. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἡ Σπάρτη εἶχε μεγάλως ὑποβιβάσει τὰς ἀξιώσεις αὐτῆς, ἐπειδὴ εἶχε βαρυνθῆ τὸν κατὰ θάλασσαν πόλεμον, εἰς ὃν εἶχε περιπλακῆ ἑκουσίως, καὶ ἐπεθύμει νὰ ἔχῃ ἐλευθερίαν ὅπως ἐπιδιώξῃ σπουδαιοτέρους σκοπούς, κατέστη δυνατὴ ἡ ἔναρξις διαπραγματεύσεων περὶ εἰρήνης μετ' ἀρίστων προσδοκιῶν [2]. Διὸ συν-

[1] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. [V, 4,] 66.

[2] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. VI, 2, (Ἀθηναῖοι) πέμψαντες πρέσβεις εἰς Λα-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

εφώνησαν μετ' οὐ πολὺ αἱ δύο μεγάλαι πόλεις, καὶ δὴ ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀνταλκιδείου εἰρήνης, νἀπομακρυνθῶσι πᾶσαι αἱ φρουραὶ ἐκ τῶν ξένων χωρῶν [1] καὶ ἀναγνωρίσωσιν οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι ἀμοιβαίως τὴν μὲν Σπάρτην ὡς ἔχουσαν τὴν ἡγεμονίαν τῶν πελοποννησιακῶν πόλεων, τὰς δὲ Ἀθήνας ὡς πόλιν ἔχουσαν τὴν ἡγεμονίαν τῆς κατὰ θάλασσαν συμμαχίας [2]. Ἡ δ' ἐν Σπάρτῃ διαπραχθεῖσα συνθήκη ὑπεβλήθη ἐν Ἀθήναις εἰς τὸ συνέδριον τῶν ἀντιπροσώπων τῶν κατὰ θάλασσαν συμμάχων [3]. Οὐδεμία δὲ πόλις ἐξαιρουμένων τῶν Θηβῶν εἶχε συμφέρον πρὸς ἐξακολούθησιν τοῦ πολέμου, καὶ αἱ Ἀθῆναι ἦσαν τελείως ηὐχαριστημέναι ἐκ τῶν παραχωρήσεων τῆς Σπάρτης. Αἱ δὲ λοιπαὶ πόλεις ἔχαιρον, ὅτι εἶχον ἀποτινάξει τὴν τυραννίδα τῆς Σπάρτης διὰ μικρῶν θυσιῶν. Οἱ δὲ Θηβαῖοι δὲν ἠδύναντο μὲν νὰ ἐπιβάλωσι τὰ πρὸς τὴν καθολικὴν ἐπιθυμίαν εἰρήνης ἀντικείμενα χωριστὰ αὐτῶν συμφέροντα, ἀλλ' εἶχον δώσει ἐντολὴν εἰς τὸν ἀντιπρόσωπον αὐτῶν νὰ μὴ ὑπογράψῃ τὴν εἰρήνην ἄλλως ἢ ἐπ' ὀνόματι τῶν Βοιωτῶν. Ὁ ἀντιπρόσωπος δὲ οὗτος ἦτο ὁ Ἐπαμεινώνδας.

κεδαίμονα εἰρήνην ἐποιήσαντο. Ὁ Manso ὁ Vömel καὶ ἄλλοι διημφισβήτησαν τὴν εἰρήνην τοῦ 374 π. Χ., ὁ δὲ Sievers [Geschichte Griechenlands vom Ende des peloponnesischen Kriegs bis zur Schlacht bei Mantineia] σ. 220 διισχυρίζεται, ὅτι «οὐδέποτ' ἐξετελέσθη». Ὀρθὰ δὲ φρονεῖ ὁ Rehdantz [Vitae Iphicratis Chabriae κτλ.] σ. 71 κ. ἑ., ὅστις διέγνω διπλᾶς διαπραγματεύσεις περὶ εἰρήνης, περὶ ὧν ἴδε *Διόδωρον Σικελιώτην* XV, 38 καὶ 50. Ὁ δὲ Καλλίας διέπραξε δὶς εἰρήνην τῷ 387 καὶ 373 π. Χ. Ἴδε *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. VI, 3, 4.

[1] *Διοδώρου Σικελιώτου* XV, 38· συνέθεντο πάντες τὴν εἰρήνην, ὥστε πάσας τὰς πόλεις αὐτονόμους καὶ ἀφρουρήτους εἶναι. [Καὶ κατέστησαν οἱ Ἕλληνες ἐξαγωγεῖς, οἳ κατὰ πόλιν ἑκάστην ἐπελθόντες ἐξήγαγον ἁπάσας τὰς φρουράς].

[2] *Διοδώρου Σικελιώτου* XV, 38.

[3] *Διοδώρου Σικελιώτου* XV, 38. Οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν συμμάχων ἀπετέλεσαν συνέδριον, πρὸς ὃ ἦλθον εἰς λόγους οἱ Ἀθηναῖοι· ἐντεῦθεν δ' αἱ ἐκφράσεις Οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ σύμμαχοι, ὁ δῆμος ὁ Ἀθηναίων καὶ οἱ σύμμαχοι. Οἱ τελευταῖοι δὲ οὗτοι καλοῦνται καὶ τὸ συνέδριον. Ἴδε E. Lenz Das Synedrion der Bundesgenossen im zweiten athenischen Bunde. Königsberg 1880 Busolt Der zweite athenische Bund σ. 689. Fränkel ἐν τῇ τοῦ Böckh Staatshaushaltung [der Athener] Τόμ. Β' ἐκδ. γ' σ. 98.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Μετ' ἐκπλήξεως ἠκούσθη ὁ πρεσβευτὴς τῶν Θηβαίων συνηγορῶν ὑπὲρ τῆς ἀξιώσεως αὐτοῦ μετὰ θαυμαστῆς εὐγλωττίας ἰσοτίμου πρὸς τὴν τοῦ μεγίστου τῶν ῥητόρων τῶν Ἀθηνῶν, τοῦ Καλλιστράτου [1]. Ἡ δὲ παράστασις ἀνδρὸς τοιούτου καὶ ὁ λόγος αὐτοῦ ἐμαρτύρουν, ὅτι πράγματι εἶχον ἀνατείλει νέαι ἡμέραι διὰ τὰς Θήβας, καὶ ὅτι ἡ πόλις αὕτη ἦτο δικαίως κεκλημένη νὰ καταλάβῃ θέσιν ὅλως διάφορον τῆς προτέρας. Ἀλλ' ὅμως οὐδεὶς εἶχε τὴν διάθεσιν νἀναβάλῃ χάριν τῶν Θηβῶν τὴν ποθητὴν εἰρήνην· θὰ παρίστατο δ' ἀνάγκη ἕνεκα τῆς ἀξιώσεως τῶν Θηβαίων νὰ γείνωσι νέαι διαπραγματεύσεις πρὸς τὴν Σπάρτην, ἐγίνωσκον δὲ, ὅτι οἱ Λακεδαιμόνιοι δὲν θὰ ἤθελον ὑποχωρήσει ὡς πρὸς τοῦτο. Καὶ κατ' οὐσίαν δ' αἱ Ἀθῆναι καὶ ἡ Σπάρτη ἦσαν ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦτο ἐντελῶς σύμφωνοι, ἐπειδὴ ἔβλεπον μετὰ δυσμενείας τὴν ὁρμὴν τῶν Θηβαίων, προσπαθούντων νὰ παρεισδύσωσιν εἰς τὴν τάξιν τῶν ἐν Ἑλλάδι ἀρχουσῶν πόλεων. Ἅμα δὲ τῇ καταλύσει τῆς βιαίας κυριαρχίας τῆς Σπάρτης ἐξέλιπε καὶ τὸ αἴσθημα τῆς συναδελφώσεως τὸ γεννηθὲν μεταξὺ Ἀθηναίων καὶ Θηβαίων ἐν τῷ κατ' αὐτῆς ἀγῶνι, καὶ προέβαλε πάλιν εἰς τὸ μέσον ἡ ἀρχαία ἀντιπάθεια, ἐπαυξηθεῖσα δι' ὑπονοιῶν καὶ φόβων οὓς ἠδύνατο νὰ προκαλέσῃ ἐν γείτονι πόλει δυσμενῶς ἐχούσῃ ἡ ὕπαρξις ἀνδρὸς οἷος ὁ Ἐπαμεινώνδας. Διὸ ὁ Καλλίστρατος συνηγόρησεν ὑπὲρ τῆς ἐν Σπάρτῃ διαπραχθείσης συνθήκης, καὶ ὁ Ἐπαμεινώνδας οὐδὲ μίαν κἂν ἔλαβε ψῆφον παρὰ τῶν παρόντων ἐν τῷ συνεδρίῳ. Ἀλλ' εἰ καὶ ἔμεινε μόνος, οὐχ ἧττον ἐνήργησε συμφώνως πρὸς τὰς δοθείσας εἰς αὐτὸν ἐντολὰς, τὸ δὲ ἀποτέλεσμα ὑπῆρξεν, ὅτι αἱ Θῆβαι ἀπεκλείσθησαν ἀπὸ τῆς συμμετοχῆς τῆς συνθήκης. Ὅτε δὲ ὁ Ἐπαμεινώνδας ἐπέστρεψεν εἰς τὰς Θήβας, τὸ ζήτημα ἐξητάσθη καὶ πάλιν, εὗρον δὲ, ὅτι τὰ πράγματα δὲν ἦσαν ἀκόμη ὥριμα, ὅπως οἱ Θηβαῖοι προβῶσιν εἰς τὸ κρίσι-

[1] *Διοδώρου* XV, 38· [ὑπὲρ δὲ τῶν Θηβαίων Ἐπαμεινώνδου διαθεμένου λόγον θαυμαστῶς ἐν τῷ κοινῷ συνεδρίῳ]

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

μον διάβημα· διὸ ὑπεχώρησαν, καὶ δευτέρα πρεσβεία ὑπέγραψε τὴν συνθήκην καθ' ἃ ἠξίουν αἱ λοιπαὶ πόλεις [1].

Ἡ δὲ συγκράτησις ἐκείνη ἑαυτῶν, εἰς ἣν συγκατέβησαν καὶ πάλιν οἱ Θηβαῖοι, ὑπῆρξε διάβημα συνετὸν καὶ μετριοπαθές, οὗ ἄριστα ὑπῆρξαν τὰ ἐπακόλουθα. Πράγματι δὲ, ἀντὶ νὰ στραφῇ ἡ ἀγανάκτησις πάντων ἐναντίον αὐτῶν ὡς τῶν μόνων συγχεόντων τὴν εἰρήνην, τὴν δὲ ἀγανάκτησιν ταύτην δυνηθῇ νὰ ἐπωφεληθῇ ἡ Σπάρτη πρὸς ἐπιχείρησιν νέας ἐκδικητικῆς στρατείας, εἶχεν ἀποφευχθῇ ἐπὶ τοῦ παρόντος πᾶσα πρὸς νέον πόλεμον ἀφορμή.

Οὕτως οἱ Ἕλληνες ἠδύναντο νὰ παραδοθῶσι μετὰ χαρᾶς εἰς τὸ αἴσθημα καθολικῆς καθησυχάσεως, οὐδαμοῦ δὲ συνέβη τοῦτο μετὰ ζωηρότητος μείζονος ἢ ἐν Ἀθήναις. Τὴν βραχεῖαν ἔντασιν τῶν δυνάμεων εἶχε διαδεχθῇ λαμπρὰ νίκη, τὸν δὲ γοργὸν πόλεμον εὐτυχὴς εἰρήνη. Αἱ Ἀθῆναι εἶχον μεταξὺ τῶν συμμάχων νέαν παρὰ πάντων ἀναγνωριζομένην δύναμιν καὶ ἀξίωμα, καὶ προσεδοκᾶτο, ὅτι ἡ δύναμις αὕτη δὲν ἔμελλε νὰ ἐπιβάλῃ βαρείας ὑποχρεώσεις εἰς τοὺς συμμάχους, ἀπ' ἐναντίας δ' ἔμελλε νὰ ὑπάρξῃ λίαν ἐπωφελὴς εἰς τὰ συμφέροντα τοῦ ἐμπορίου καὶ τῶν τεχνῶν. Ἐπίστευον δὲ, ὅτι ἀπηλλάγησαν παντὸς πρὸς νέας θυσίας καὶ νέα βάρη καταναγκασμοῦ καὶ ὅτι ἠδύναντο νὰ ἐπιδοθῶσιν ἐν πλήρει ἀνέσει εἰς τὴν μακαρίαν ἀπόλαυσιν τῆς εἰρήνης. Ἡ δὲ διάθεσις αὕτη τῶν πολιτῶν ἐξεφράσθη καὶ δημοσίᾳ διὰ τῆς ἱδρύσεως ἐτησίας θυσίας, ἧς σκοπὸς ἦτο ὅπως ἡ ἡμέρα καθ' ἣν ὡμολογήθη ἡ εἰρήνη ἀποβῇ ἑορτὴ τοῦ δήμου [2]. Ὁμοίως δὲ καὶ ἐν τῇ γλυπτικῇ διετυπώθησαν αἱ διαθέσεις τῶν ἡμερῶν ἐκείνων, τοῦ Κηφισοδότου παραστήσαντος τὴν θεὰν Εἰρήνην φέ-

[1] Πιθανώτατα προσεχώρησαν κατόπιν καὶ αἱ Θῆβαι, ἐπειδὴ ὁ *Ἰσοκράτης* [ἐν τῷ Πλαταϊκῷ] 14 λέγει· εἰρήνης οὔσης. Πρβλ. Weissenborn ἐν τῇ Zeitschrift für Alterthumswissenschaft. 1847. σ. 921.

[2] *Ἰσοκράτους* [Περὶ ἀντιδόσεως] 110· [ὥστε ἡμᾶς ἀπ' ἐκείνης τῆς ἡμέρας θύειν αὐτῇ (εἰρήνῃ) καθ' ἕκαστον ἐνιαυτόν.] *Κορνήλιος Νέπως* ἐν Βίῳ Τιμοθέου 2· arae Paci publice factae eique deae pulvinar institutum.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ρουσαν τὸν παῖδα τὸν κρατοῦντα τὸ κέρας τῆς Ἀμαλθείας καὶ ἐντεῦθεν χαρακτηριζόμενον ὡς τὸν δαίμονα τοῦ Πλούτου [1].

Ἀλλ' ἡ ἀγαλλίασις ἐκείνη ἐπὶ τῇ εἰρήνῃ ὑπῆρξε μόνον βραχεῖα μέθη, ἐπειδὴ συνδιαλλαγὴ τῶν δύο μεγάλων πόλεων δὲν ἠδράζετο ἐπὶ βάσεων ἀσφαλῶν, καθ' ἃ ἠδύναντο εὐλόγως νὰ προεικάσωσιν οἱ πολιτευταὶ τῶν Θηβῶν. Καθ' ἃ ἐν προηγουμένοις πολέμοις, οὕτω καὶ τώρα οἱ στρατηγοὶ δὲν ἀπέσχον καὶ μετὰ τὴν κήρυξιν τῆς ὁμολογηθείσης εἰρήνης νὰ ἐπωφεληθῶσι πλεονεκτήματά τινα, πρὸς ἃ παρείχετο κατάλληλος εὐκαιρία. Οὕτως ὁ Τιμόθεος ἦτο ἤδη κύριος τοῦ Ἰονίου πελάγους, πρὶν ἢ ὁ ἐγκαταλίπῃ αὐτὸ ἀπεβίβασε φυγάδας Ζακυνθίους εἰς τὴν νῆσον αὐτῶν καὶ ὑπεστήριξεν αὐτοὺς ἀγωνιζομένους νὰ καταλάβωσι τὴν ἀρχὴν τῆς πόλεως [2]. Ἡ δὲ παρασπονδία αὕτη ἐξηρέθισε τοὺς Σπαρτιάτας, ἐπειδὴ δὲ δὲν εὕρισκον ἐν Ἀθήναις ἐπανόρθωσιν τῆς γενομένης ἀδικίας, ἔστειλαν πάραυτα στόλον εἰς τὴν Ζάκυνθον, συνάμα δ' ἐπωφελήθησαν τὴν πρόσκλησιν λακωνιζόντων ἐν Κερκύρᾳ, ὅπως προσβάλωσι τὴν νῆσον ταύτην, ἣν ἥκιστα ἤθελον οἱ Λακεδαιμόνιοι νὰφήσωσιν ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν Ἀθηναίων, ἅτε οὖσαν σπουδαιοτάτην διὰ τὰς σχέσεις αὐτῶν πρὸς τὴν Σικελίαν [3]. Κατὰ δὲ ταύτην τὴν ἐκστρατείαν ἔτυχον δραστηριωτάτης ὑποστηρίξεως παρὰ τῶν παραθαλασσίων πόλεων τῆς Πελοποννήσου· ἐπειδὴ δὲ ὁ Τιμόθεος εἶχεν ἐν τῷ μεταξὺ ἀποχωρήσει ἀπὸ τοῦ Ἰονίου πελάγους, ἐπολιόρκησαν ἐπιμόνως μετὰ τὴν ἀποτυχίαν πρώτης τινὸς συμπλοκῆς τὴν πόλιν Κέρκυραν κατὰ γῆν τε καὶ θάλασσαν μετὰ ἑξήκοντα τριήρων καὶ χιλίων πεντακοσίων ἀνδρῶν. Ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι ἔσπευσαν εἰς βοήθειαν αὐτῶν, στείλαντες κατὰ γῆν ἐπικούρους εἰς τὴν Ἤπειρον, ἐξ ἧς, ὑποστηριζόμενοι παρὰ τοῦ φίλα πρὸς αὐτοὺς φρονοῦντος [βασιλέως Ἀλκέτου], διεβιβάσθησαν εἰς

[1] *Παυσανίου* IX, 16, 2. I, 8, 2. Πρβλ. Brunn Über die sogenannte Leukothea. 1867.

[2] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. VI, 2, 2.

[3] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. VI, 2, 5 κ. ἑ. *Διοδώρου Σικελιώτου* [XV,] 46.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τὴν Κέρκυραν, ἔνθα ἔφθασαν ἐγκαίρως, ὅπως ἀποκρούσωσι τὸν πρῶτον κίνδυνον [1]. Συγχρόνως δὲ παρεσκεύασαν οἱ Ἀθηναῖοι ἑξήκοντα τριήρεις, ὅπως στείλωσιν αὐτὰς ὑπὸ τὸν Τιμόθεον.

Οὕτω μετὰ εἰρήνην ὕποπτον ὀλίγων ἑβδομάδων ἐξερράγη καὶ πάλιν ὁ πόλεμος. Καθῆκον δὲ τῶν Θηβαίων ἦτο τότε νὰ ἐπωφεληθῶσι πάσῃ δυνάμει τὴν δι' ἀπροσδοκήτου ἀγαθῆς συγκυρίας παρουσιαζομένην εἰς αὐτοὺς νέαν προθεσμίαν, ὅπως τέλος διατάξωσι τὰ πράγματα ἐν τῇ ἰδίᾳ χώρᾳ.

Εἰρηνικὴ δὲ συγχώνευσις τῶν χωρῶν τῶν πόλεων τῆς Βοιωτίας, οἵαν εἶχον προσδοκήσει ὁ Ἐπαμεινώνδας καὶ οἱ περὶ αὐτὸν, δὲν ἦτο κατορθωτὴ, εἰ καὶ ἦτο φανερώτατον, ὅτι τὸ ὅλον μέλλον τῆς χώρας ἐξηρτᾶτο ἀπὸ τῆς περὶ ἓν κέντρον συνενώσεως αὐτῆς. Διὰ μὲν τοὺς Ὀρχομενίους ἐξηκολούθει νὰ εἶνε πάντοτε ἀφόρητος ἡ ἰδέα, ὅτι ἡ ἀρχαία καὶ ἔνδοξος αὐτῶν πόλις ἔμελλε νὰ γείνῃ ἄσημος κώμη ἐν τῇ ἀπὸ τῶν Θηβῶν διοικουμένῃ Βοιωτίᾳ. Αἱ δὲ κατώτεραι τάξεις ἕνεκα τῆς μικροτάτης αὐτῶν ἀναπτύξεως δὲν ἠδύναντο νὰ ἐκτιμήσωσι τἀγαθὰ τὰ προσδοκώμενα ἐκ τῆς πολιτικῆς ἀναγεννήσεως τῆς χώρας, καὶ οἱ ἄρχοντες οἶκοι δὲν ἤθελον νὰ ὑποκύψωσι, καίτοι, ὡς εἰκὸς, διεγίνωσκον, ὅτι τὸ ἀξίωμ' αὐτῶν ἐξέπιπτεν ὁσημέραι. Τίς δὲ ἠδύνατο νὰ κατηγορήσῃ τοὺς Πλαταιεῖς ἐπὶ τῇ ἐμμονῇ εἰς τὸ ἀκαταμάχητον μῖσος ἐναντίον τῶν αὐτουργῶν τῆς φοβερᾶς αὐτῶν συμφορᾶς; Οὕτως οἱ ἐξαίρετοι ἄνδρες οἱ τότε διευθύνοντες τὰ τῶν Θηβαίων ἠναγκάζοντο νὰ ὑφίστανται τὰς εὐθύνας τῆς προτέρας διαγωγῆς τῆς πατρίου πόλεως.

Παρίστατο λοιπὸν ἀνάγκη νὰ προβῶσιν οἱ Θηβαῖοι εἰς ἐκτέλεσιν τῆς σκοπουμένης ἑνώσεως τῆς Βοιωτίας διὰ τῆς βίας τῶν ὅπλων· ἥκιστα δ' ἐδίστασαν νὰ πράξωσι τοῦτο, ἐπειδὴ πολέμιαι φρουραὶ ἦσαν αἱ παρακωλύουσαι τὴν συνένωσιν ταύτην τῆς χώρας. Καὶ δὴ αἱ νέαι Θῆβαι παρέλαβον παρὰ τῶν ἀρχαίων Θηβῶν

[1] Τῶν Ἀθηναίων ἡγεῖτο κατὰ ταύτην τὴν ἐκστρατείαν ὁ Κτησικλῆς. *Ξενοφῶντος Ἑλλην.* VI, 2, 10.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροι

τὸ δόγμα, ὅτι πᾶσα συμμαχία βοιωτικῆς πόλεως μετὰ ξένων ἰσχυρῶν ἦτο ἀξιόποινος ἀπιστία καὶ προδοσία τῆς Βοιωτίας, τὸ αὐτὸ ἐκεῖνο δόγμα, ὅπερ οἱ Θηβαῖοι εἶχον ἐφαρμόσει ὡς πρὸς τὰς Πλαταιὰς πρὸ τῶν Λακεδαιμονίων, καὶ ὅπερ οὗτοι ἐθεώρουν καταλυθὲν διὰ τῆς ἀνταλκιδείου εἰρήνης.

Πρόμαχος δὲ τῶν Θηβῶν ἦτο ὁ Πελοπίδας. Μετὰ δὲ πολλὰς ματαίας ἐπιθέσεις ἐναντίον τοῦ Ὀρχομενοῦ ἐπωφελήθη τὸν χρόνον καθ' ὃν οἱ Λακεδαιμόνιοι ἄνδρες οἱ φρουροῦντες τὴν ἀκρόπολιν αὐτοῦ εἶχον στρατεύσει εἰς τὴν Λοκρίδα. Ἡγούμενος δὲ τοῦ ἱεροῦ λόχου καὶ οὐ πολλῶν ἱππέων ἐστράτευσεν ἐπὶ τὴν πόλιν. Ἀλλ' ἐκεῖ εὗρε παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν ἀφικομένην ἄλλην σπαρτιατικὴν φρουράν, τοῦθ' ὅπερ ἀποδεικνύει μεθ' ὁπόσης ἐπιμελείας οἱ Λακεδαιμόνιοι ἠγωνίζοντο νὰ συγκρατήσωσι τὰς ἐν Βοιωτίᾳ θέσεις αὐτῶν, καὶ ὅταν ἀκόμη ἦσαν πρὸς ὥραν ἀπησχολημένοι ἀλλαχοῦ. Ὁ δὲ Πελοπίδας ἀνεχώρησε διὰ τῆς ὁδοῦ τῆς Τεγύρας, ἥτις ἔκειτο ἐκεῖθεν τῆς Κωπαΐδος ἀπέναντι τοῦ Ὀρχομενοῦ κατὰ τὴν ἄγουσαν εἰς τὴν Λοκρίδα. Ἀλλ' ἐκεῖ συναντᾷ αἴφνης τοὺς ἐκ τῆς Λοκρίδος ἐπιστρέφοντας Λακεδαιμονίους. Περὶ δὲ ἀποφυγῆς μάχης δὲν δύναται νὰ γείνῃ σκέψις [1]. Διὸ ἐπιτίθεται κατ' αὐτῶν, καίπερ ὄντων διπλασίων τὸν ἀριθμὸν, μετὰ τῶν ἱππέων, θέλων ἔπειτα νὰ διακόψῃ τὰς τάξεις τῶν πολεμίων διὰ τοῦ ἱεροῦ λόχου. Οἱ ἡγούμενοι τῶν Λακεδαιμονίων πίπτουσι, καὶ αἱ τάξεις αὐτῶν συγχυθεῖσαι ἀνέῳξαν ὁδὸν, δι' ἧς διῆλθεν ὁ Πελοπίδας. Ἀλλ' οὗτος, μὴ ἀρκεσθεὶς πλέον εἰς ταύτην τὴν ἐπιτυχίαν, προσέβαλε τὴν στρατιὰν ἐκ νέου καὶ ἔτρεψεν αὐτὴν εἰς φυγὴν οὕτως, ὥστε μόνον σκεπομένη ὑπὸ τῆς νυκτὸς ἠδυνήθη νὰ διασωθῇ εἰς τὸν Ὀρχομενόν [2].

[1] Ἡ κατ' εὐθεῖαν μεταξὺ Ὀρχομενοῦ καὶ Τεγύρας ὁδὸς δὲν ἦτο βατή. Ἴδε Ulrichs Reisen Τόμ. Α' σ. 202. Ἡ δὲ παρὰ τὴν Τέγυραν μάχη συνέβη κατὰ *Διόδωρον τὸν Σικελιώτην* συγχρόνως πρὸς τὴν τῆς Λλυζίας [XV, 37· ἅμα δὲ τούτοις πραττομένοις ἐν συνδυασμῷ πρὸς XV, 36, ἔνθα ὁ λόγος περὶ τῆς περὶ Λευκάδα, ἤτοι παρὰ τὴν Ἀλυζίαν, ναυμαχίας]. Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Δ' σ. 457].

[2] *Πλούταρχος* ἐν Βίῳ Πελοπίδου 16-17. *Διοδώρου Σικελιώτου* [XV], 37.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Οὕτως ὁ ἀπειλητικὸς κίνδυνος μετεβλήθη εἰς λαμπρὰν νίκην, καὶ ἡ τὸν ἱερὸν λόχον δοξάσασα ἐκείνη μάχη ἐνεποίησε μεγίστην αἴσθησιν καθ' ἅπασαν τὴν Βοιωτίαν. Πιθανῶς δ' ἐπηκολούθησε συγχρόνως προσχώρησις τῶν βοιωτικῶν πόλεων εἰς τοὺς Θηβαίους ἄνευ καταστροφῆς οὐδεμιᾶς αὐτῶν. Περὶ τοὺς αὐτοὺς δὲ χρόνους, ἀμέσως μετὰ τὴν ἔκρηξιν τοῦ νέου πολέμου μεταξὺ Ἀθηνῶν καὶ Σπάρτης, συνεδέθησαν ἤδη φίλιαι σχέσεις πρὸς Ἰάσονα τὸν τύραννον τῶν Φερῶν καὶ ἔγειναν ἀπόπειραι πρὸς συμμαχίαν τῶν Φωκέων μετὰ τῶν Βοιωτῶν [1]. Αὗται δὲ ὑπῆρξαν αἱ πρῶται προσπάθειαι πρὸς ἵδρυσιν συμμαχίας τῶν λαῶν τῆς ἐκτὸς τοῦ ἰσθμοῦ Ἑλλάδος.

Καθ' ὃν δὲ χρόνον οἱ Θηβαῖοι προέβαινον μετὰ θάρρους εἰς πολιτικὰς ἐνεργείας ἐκτὸς αὐτῆς τῆς Βοιωτίας ἐπῆλθον καὶ ἐντὸς αὐτῆς τὰ τελευταῖα κρίσιμα γεγονότα. Ἕνεκα τοῦ ἀναμφισβητήτως ἀναμενομένου νέου πολέμου δὲν ἠδύναντο νὰ ἐπιτρέψωσι τὴν ὕπαρξιν ὀχυρῶν χωρίων ἅτινα ἠδύναντο νὰ μεταχειρισθῶσιν οἱ Λακεδαιμόνιοι ὡς ὁρμητήρια. Ἰδίως δὲ ἀπὸ μακροῦ ἦσαν αἱ Πλαταιαὶ κάρφος ἐν τῷ ὀφθαλμῷ τῶν Θηβαίων. Ἀκούσαντες δὲ τότε, ὅτι ἡ πόλις ἐμελέτα τὴν εἰς τοὺς Ἀθηναίους προσχώρησιν καὶ τὴν παρ' αὐτῶν αἴτησιν προστασίας, κατέλαβον αὐτὴν ταχέως διὰ ἐπελάσεως τῶν ἱππέων, καίπερ ὑφισταμένης τῆς εἰρήνης [2], καὶ κατέστρεψαν αὐτήν, ἐπιτρέψαντες πρῶτον εἰς τοὺς οἰκήτορας νὰ ἐξέλθωσιν ἐλευθέρως, καὶ δὴ ὑπὸ τὸν ὅρον, ὅτι οὐδέποτε πλέον ἔμελλον νὰ πατήσωσι τὸ ἔδαφος τῆς Βοιωτίας [3]. Μετ' οὐ πολὺ δὲ

[1] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. VI, 1, 1.

[2] Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Δ΄ σ. 462.

[3] Κατὰ τὸν *Παυσανίαν* (IX, 1, 8) ἡ καταστροφὴ τῶν Πλαταιῶν ἔγεινεν ἐπὶ ἄρχοντος Ἀστείου (373-372 π. Χ.), κατὰ δὲ τὸν *Διόδωρον Σικελιώτην* (XV, 46) ἐπὶ Σωκρατίδου (374-373 π. Χ.), κατὰ δὲ τὸν Clinton-Krüger τὸ θέρος τοῦ 374 π. Χ., ἤτοι πρὸ τῆς εἰρήνης. Ἀλλ' ἀντίθετος εἶνε ἡ μαρτυρία τοῦ *Ἰσοκράτους*, παρ' ᾧ ἐν μὲν τῷ Πλαταϊκῷ 10 γίνεται ῥητὴ μνεία τῶν συνθηκῶν, ἐν δὲ τῷ αὐτῷ λόγῳ 14 λέγεται, ὅτι εἰρήνης οὔσης [οὐ προσῆκε μνησικακεῖν]. Πρβλ. καὶ τὰ ἐν 44 τοῦ αὐτοῦ λόγου [εἰ Θηβαίους μὲν μὴ διακωλύσετε παραβαίνοντας τοὺς ὅρκους καὶ τὰς συνθήκας]. Ἅπαντα δὲ τὰ χωρία ταῦτα τοῦ Πλαταϊκοῦ δὲν δυνά-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ὑπετάχθησαν ὀλοσχερῶς καὶ ἡ Τάναγρα καὶ αἱ Θεσπιαὶ, ἀναμφιβόλως δὲ καθηρέθησαν καὶ τὰ τείχη αὐτῶν. Οὕτω δὲ τέλος εἶχον καταπαλαίσει τοὺς ἐν Βοιωτίᾳ ἐχθροὺς, καὶ εἶχεν ἐπιτευχθῇ τὸ τέρμα μακρῶν ἀγώνων. Αἱ Θῆβαι ἦσαν ἡ πρώτη καὶ μόνη πόλις τῆς Βοιωτίας.

Ἐν τούτοις δ' ὁ κατὰ θάλασσαν πόλεμος εἶχεν ἐξακολουθήσει μετὰ διαφόρων περιπετειῶν καὶ ἐναλλασσούσης τύχης τῶν ἀντιπολεμούντων. Οἱ Κερκυραῖοι ἀνέμενον ἐν ἀπελπισμῷ τὸν ἐπηγγελμένον στόλον. Καὶ δὲν ἔλειπε μὲν ἐν Ἀθήναις ἀγαθὴ θέλησις, καίτοι ἦτο λίαν αἰσθητὴ ἡ ταχεῖα καταστροφὴ τῆς ἐκ τῆς εἰρήνης εὐτυχίας αὐτῶν· ἀλλ' ἡ ἔλλειψις χρημάτων, ἥτις εἶχεν ἐπέλθει ἤδη πρὸ τοῦ ἀπόπλου τοῦ στόλου, παρεκώλυε πᾶσαν παρασκευήν [1]. Ὁ δὲ Τιμόθεος ἔπραξε πᾶν τὸ δυνατόν. Καὶ ὑπέστη μὲν αὐτὸς τὰς μεγίστας θυσίας, οἱ δὲ τριήραρχοι παρέσχον ἐξ ἰδίων ἐπιδόσεις πρὸς συντήρησιν τῶν πληρωμάτων· οὕτω δὲ ἀνήχθη τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 373 π. Χ. ὁ στόλος. Ἀλλ' ἀντὶ νὰ πλεύσῃ εἰς τὴν Κέρκυραν, ἔνθα τὰ δεινὰ τῶν πολιορκουμένων ηὔξανον καθ' ἑκάστην, διηυθύνθη ὁ Τιμόθεος πρὸς βορρᾶν, εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς Μακεδονίας [2]. Προέβλεπε δὲ προφανῶς πόλεμον μακρὸν καὶ κρίσιμον, καὶ διὰ τοῦτο ἐθεώρει καθῆκον αὐτοῦ πρὸ πάντων νὰ ἐξεύρῃ νέους πόρους, νὰ προσελκύσῃ νέους συμμάχους. Ἐπειδὴ δ' ἕκαστος ἄγεται εἰς τὸ νὰ θεωρήσῃ σπουδαιότατον ἐκεῖνο πρὸς ὃ ἔχει αὐτὸς τὴν μεγίστην ἱκανότητα, δὲν ὤκνησε ναφήσῃ ἀναμένοντας τοὺς Κερκυραίους. Ἐν τούτῳ δὲ τῷ χρόνῳ κατώρθωσε διὰ τῶν ἐξαιρέτων αὐτοῦ προσόντων νὰ πείσῃ εἰς προσχώρησιν εἰς τὴν ἀθηναϊκὴν συμμαχίαν τὸν τύραννον τῶν Φερῶν Ἰάσονα [3] καὶ τὸν βασιλέα τῆς Μακεδονίας

μεθα νὰ θεωρήσωμεν ἀναφερόμενα εἰς τὴν ἀνταλκίδειον εἰρήνην. Ἴδε Weissenborn ἐν τῇ Zeitschrift für Alterthumswissenschaft. 1847 σ. 921.

[1] [*Δημοσθένους*] Πρὸς Τιμόθεον 6 κ. ἑ.

[2] *Διοδώρου Σικελιώτου* XV, 47.

[3] Ἴδε τὴν μετὰ τῆς Θεσσαλίας, ἀντιπροσωπευομένης παρὰ τοῦ Ἰάσονος, συνθήκην παρὰ τῷ Köhler ἐν τῷ Hermes Τόμ. V [1869] σ. 8.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Ἀμύνταν [1] ὡς καὶ πολλὰς νήσους καὶ παραθαλασσίους πόλεις [2]. Παρῆλθε δὲ τὸ θέρος, ἐν ᾧ χρόνῳ ὁ Τιμόθεος ἔπλεεν ἀνὰ τὸ Αἰγαῖον νικῶν ἐν εἰρήνῃ καὶ αὐξάνων ἐπ' αἰσίοις τὴν κατὰ θάλασσαν ἀρχὴν τῶν Ἀθηναίων. Ἡ δὲ πανηγυρικὴ αὐτοῦ ἐπιστροφὴ μετὰ στόλου ἐπηυξημένου διὰ τριάκοντα τριήρων τῶν συμμάχων καὶ μετὰ μεγάλου πλήθους πρέσβεων, ἐχόντων ἐξουσίαν νὰ ὁμολογήσωσι τὰς συνθήκας τῆς συμμαχίας, συνδιήλλαξε καὶ πάλιν τοὺς ἤδη δυσηρεστημένους Ἀθηναίους πρὸς τὸν στρατηγὸν αὐτῶν· διὸ ἀνέθηκαν εἰς αὐτὸν ἐκ νέου τὴν στρατηγίαν τοῦ στόλου.

Ἀλλὰ καὶ ὁ δεύτερος ἀπόπλους εἰς οὐδὲν ἤγαγε [3]. Τί ὠφέλει ὁ στόλος ἄνευ πόρων πρὸς συντήρησιν αὐτοῦ; Ὁ δὲ Τιμόθεος οὔτε δραστηριότητος οὔτε φιλοπατρίας καὶ ἐθελοθυσίας ἐστερεῖτο. Καὶ δὴ ὑπεθήκευσεν εἰς τοὺς τριηράρχους τὰ ἴδια αὐτοῦ κτήματα χάριν τῶν ὑπ' αὐτῶν εἰς τὴν πολιτείαν γενομένων προκαταβολῶν, ἀλλὰ ταῦτα πάντα μόνον πρὸς ὥραν ἠδύναντο νὰ χρησιμεύσωσιν, ἦτο δὲ ἀδύνατος ἡ ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας ἐπιχείρησις αὐτόχρημα στρατείας καὶ ἡ ἀντίκρουσις καλῶς ἠσκημένου στόλου μακρὰν τῆς πατρίδος. Δὲν ἠδύνατο λοιπὸν ὁ Τιμόθεος ἐπὶ τοῦ παρόντος νὰ πράξῃ τι ἄλλο ἢ νὰ πλέῃ τῇδε κἀκεῖσε ἀνὰ τὸ Αἰγαῖον χάριν συμπληρώσεως τῶν πληρωμάτων καὶ τῶν πόρων αὐτοῦ· ἔπειτα δ' ἔμεινεν ἐπί τινα χρόνον ἀδρανής, προσωρμισμένος ἐν Καλαυρείᾳ. Βεβαίως δὲ ἡ τοιαύτη ἀδράνεια ἦτο ὀδυνηρὰ μάλιστα εἰς αὐτὸν τὸν στρατηγόν. Καὶ ὅμως ἐπ' αὐτὸν ἐπερρίφθη ἡ εὐθύνη ἐπὶ τῇ κατὰ τοιοῦτον τρόπον χαλαρᾷ διεξαγωγῇ τοῦ πολέμου καὶ τῇ ἀπωλείᾳ πολυτίμου χρόνου. Ἦτο δὲ ἀγαπητότερος ἐκτὸς τῶν Ἀθηνῶν ἢ παρὰ τοῖς ἰδίοις συμπολίταις. Κινδυνωδέστατοι δὲ τῶν ἀντιπάλων αὐτοῦ ἦσαν ὁ Ἰφικράτης καὶ ὁ Καλλίστρατος, οἵτι-

[1] *[Δημοσθένους]* Πρὸς Τιμόθεον 26 κ. ἑ.

[2] Ὁ *Αἰσχίνης* [Περὶ παραπρεσβείας 70] λέγει· ἑβδομήκοντα καὶ πέντε πόλεις συμμαχίδας, ἃς ἐκτήσατο Τιμόθεος ὁ Κόνωνος καὶ κατέστησεν εἰς τὸ συνέδριον.

[3] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. VI, 2, 12. *[Δημοσθένους]* Πρὸς Τιμόθεον 8.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροι

νες, καίπερ μὴ διακείμενοι φιλίως πρὸς ἀλλήλους, εἶχον συνενωθῆ. πρὸς ἐπίθεσιν ἐναντίον τοῦ Τιμοθέου. Καὶ ὁ μὲν Ἰφικράτης εἶχεν ἐπιστρέψει ἐκ τῆς Αἰγύπτου, ἔνθα εἶχε στρατηγήσει Ἑλλήνων μισθοφόρων ὑπὸ τὸν Φαρνάβαζον [1], καὶ ἐπεθύμει νέαν κονίστραν ἐνδόξων στρατειῶν. Ὁ δὲ Καλλίστρατος ἐτάσσετο εἰς ἐκείνους ὅσοι ἠσθάνοντο ἑαυτοὺς προσβαλλομένους καὶ παραγκωνιζομένους ἕνεκα τῆς ἀλαζονείας τοῦ Τιμοθέου. Διὸ ὁ στρατηγὸς κατηγορήθη ἐπὶ ἐξαπατήσει τοῦ δήμου [2] καὶ προδοσίᾳ, καὶ καθηρέθη ἀπὸ τῆς στρατηγίας [3], διάδοχος δ' αὐτοῦ ἀνερρήθη ὁ Ἰφικράτης, καὶ δὴ, καθ' ἃ φαίνεται, μετ' ἰδιαζούσης ἐξουσίας, ἐπειδὴ ἀφέθη ἐλεύθερος νὰ ἐκλέξῃ αὐτὸς τοὺς συστρατήγους. Πιθανώτατον δὲ εἶνε, ὅτι τότε κατώρθωσε νὰξιωθῆ μεγάλης ἐμπιστοσύνης. Πρὸς τοῦτον δὲ τὸν χρόνον συμπίπτουσι πιθανῶς καὶ αἱ προσπάθειαι αὐτοῦ, ὅπως προσπορίσῃ πηγὰς νέων πόρων εἰς τοὺς Ἀθηναίους, ἐπειδὴ αὐτὸς ὑπῆρξεν ὁ εἰσηγητὴς νόμου κελεύοντος τὴν ἀποκοπὴν ἢ τὴν φορολογίαν τῶν εἰς τὰς δημοσίας ὁδοὺς ὑπερεχόντων μερῶν τῶν οἰκοδομημάτων· τοῦτο δὲ ἠνάγκαζε τοὺς εὐπόρους δεσπότας τῶν οἰκιῶν τοὺς θέλοντας νὰ διατηρήσωσι τὴν ὑπάρχουσαν διασκευὴν τῶν οἰκιῶν νὰ εἰσενέγκωσι πολλὰ χρήματα εἰς τὸ ταμεῖον τῆς πόλεως [4].

Ἐν δὲ τοῖς στρατηγικοῖς αὐτοῦ ἔργοις ἀνέπτυξεν ὁ Ἰφικράτης δραστηριότητ' ἀσυνήθη. Ὢν ἐκ φύσεως στρατηγὸς μισθοφόρων, εἶχε συνειθίσει νὰ βαίνῃ κατ' εὐθεῖαν πρὸς τὸν ἐπιδιωκόμενον σκοπόν· ἀμειλίκτως δ' ἐξηνάγκαζε τοὺς πολίτας νὰ παρέχωσι τὰς χάριν τοῦ στόλου τεταγμένας εἰσφορὰς, καὶ κατώρθωσε νὰ συγκροτήσῃ ἐντὸς χρόνου βραχέος στόλον ἑβδομήκοντα τριήρων. Μετὰ πολλῆς δὲ πονηρίας ἐξέλεξε συστράτηγον τὸν ἄνδρα τὸν δυνάμενον

[1] ***Διοδώρου Σικελιώτου*** XV, 43.

[2] [Ἴδε τὴν ὁμοίαν κατηγορίαν κατὰ τοῦ Μιλτιάδου ἀνωτέρω Τόμ. Β' σ. 316].

[3] Ἴδε περὶ τῆς δίκης τοῦ Τιμοθέου Schäfer [Demosthenes und seine Zeit Τόμ. Α' ἐκδ. β' σ. 332].

[4] ***Πολυαίνου*** III, 9, 30. Πρβλ. Böckh Staatshaushaltung [der Athener] ἐκδ. γ' Τόμ. Α' σ. 92. Rehdantz [Vitae Iphicratis Chabriae κτλ.] σ. 92 κ. ἑ.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἄλλως νὰ βλάψῃ αὐτὸν εἴπερ τις καὶ ἄλλος, τὸν Καλλίστρατον, καὶ πλὴν αὐτοῦ τὸν Χαβρίαν [1]. Ἡ δ' ἐκλογὴ αὕτη ἐξήγειρε τὴν εἰς αὐτὸν ἐμπιστοσύνην, ἐπειδὴ ὁ ἐπικαλούμενος τὴν συναρωγὴν τοιούτων ἀνδρῶν ἀπεδείκνυεν, ὅτι οὐδεμίαν ἐφοβεῖτο ἐξέλεγξιν τῆς παρ' αὐτοῦ διεξαγωγῆς τοῦ πολέμου. Οὐκ ἄνευ ματαιοφροσύνης δ' ἐπειράθη διὰ παντὸς τρόπου νὰ καταισχύνῃ τὸν προκάτοχον. Τὰ δὲ μεγάλα ἱστία ἀφῆκεν ἐν Ἀθήναις, ὅπως ὑποδείξῃ, ὅτι αἱ εἰς αὐτὸν παραδοθεῖσαι τριήρεις δὲν ἦσαν προωρισμέναι πρὸς ἁπλοῦν περίπλουν ἀνὰ τὸ Αἰγαῖον, ἀλλ' ὅτι εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἦσαν μόνον ὄργανα ναυμαχίας. Ἤδη δὲ αὐτοὶ οἱ ταχεῖς πλοῖ οὓς ἐπεχείρησε περὶ τὴν Πελοπόννησον [2] σκοπὸν εἶχον τὴν ἄσκησιν τῶν πληρωμάτων, ἅτινα κατώρθωσε νὰ διατηρῇ ἀκμαῖα καὶ ὀραστήρια καὶ κατ' αὐτὴν τὴν μεγίστην συντονίαν τῶν ἔργων, ἐξεγείρων τὸν ζῆλον καὶ παρορμῶν τὴν φιλοδοξίαν αὐτῶν. Πάντες δ' ἐθαύμαζον τὸ κρατοῦν ἐν τῷ στόλῳ πνεῦμα, τὴν πειθαρχίαν καὶ τὴν περὶ τὸν πόλεμον ἄσκησιν.

Καθ' ὃν δὲ χρόνον ἀφίχθη εἰς τὸ θέατρον τοῦ πολέμου [3], εἶχον τὰ πράγματα μεταβληθῆ οὐσιωδῶς. Οἱ Κερκυραῖοι εἶχον ἀπαλλάξει ἑαυτοὺς τῆς μεγίστης στενοχωρίας τῆς πολιορκίας δι' ἀπεγνωσμένης ἐξόδου, καθ' ἣν ἐφόνευσαν τὸν Λακεδαιμόνιον στρατηγὸν Μνάσιππον καὶ ἀπεθάρρυναν τὴν στρατιὰν τῶν πολιορκητῶν

[1] **Ξενοφῶντος** Ἑλλην. VI, 2, 39 [Ἐγὼ μὲν δὴ ταύτην τὴν στρατηγίαν τῶν Ἰφικράτους οὐχ ἥκιστα ἐπαινῶ, ἔπειτα δὲ καὶ τό] προσελέσθαι κελεῦσαι ἑαυτῷ [Καλλίστρατόν τε τὸν δημηγόρον, οὐ μάλα ἐπιτήδειον ὄντα, καὶ Χαβρίαν, μάλα στρατηγὸν νομιζόμενον], ὅπερ χωρίον δὲν πρέπει νὰ διορθωθῇ, καθ' ἃ προτείνει ὁ Böckh (Staatshaushaltung [der Athener] Τόμ. Α' ἐκδ. γ' σ. 495). Ἡ δ' ἐκλογὴ τοῦ Καλλιστράτου ὑπῆρξε κατὰ τὸν Thirlwall History of Greece] Τόμ. Α' σ. 81 ἀπόδειξις μεγαθύμου πεποιθήσεως τοῦ Ἰφικράτους ἐφ' ἑαυτόν (proof of magnanimous selfconfidence).

[2] **Ξενοφῶντος** Ἑλλην. VI, 2, 27-32.

[3] Ἡ χρονολογικὴ ἀλληλουχία τῶν γεγονότων ἔχει ὡς ἑξῆς. Ἡ μὲν ἐπίθεσις τῶν Λακεδαιμονίων κατὰ τῆς Κερκύρας ἔγεινε τὸ ἔαρ τοῦ 373 π. Χ., ἡ δὲ ἀποστολὴ τοῦ Μνασίππου τὸ φθινόπωρον τοῦ αὐτοῦ ἔτους, ἡ καθαίρεσις τοῦ Τιμοθέου τὸν Μαιμακτηριῶνα (Νοέμβριον) καὶ ὁ ἀπόπλους τοῦ Ἰφικράτους τὸ ἔαρ τοῦ 372 π. Χ. ἢ πρὸ τοῦ τέλους τοῦ 373 π. Χ. Ἴδε Weissenborn [Zeitschrift für Alterthumswissenschaft. 1847.] σ. 924.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ἅμα τῷ ἀγγέλματι περὶ τῆς προσεγγίσεως ἀθηναϊκοῦ στόλου ἡ πολιορκία ἐλύθη τελείως [1]. Οὕτως ὁ εὐτυχὴς Ἰφικράτης ἀνεδείχθη νικηφόρος καὶ πρὸ τῆς ἀφίξεως αὐτοῦ, καὶ κατέλαβεν ἔπειτα ἐξαπίνης μοῖραν ἐπικούρου στόλου πλέοντος ἐκ Συρακουσῶν, ἣν οἱ Σπαρτιᾶται ἕνεκα τῆς ἐσπευσμένης ἀποχωρήσεως εἶχον ἀμελήσει νἀναμείνωσι. Τῶν δὲ δέκα ἐκείνων σικελικῶν τριήρων, αἵτινες ἔφερον καὶ φόρτον [χρυσελεφαντίνων] ἀγαλμάτων προωρισμένων διὰ τοὺς Δελφοὺς καὶ τὴν Ὀλυμπίαν, ἐννέα περιῆλθον εἰς τοὺς Ἀθηναίους [2]. Τὰ δὲ λύτρα τῶν Συρακουσίων αἰχμαλώτων καὶ τὰ εἰσπραχθέντα ἐκ τῆς πωλήσεως τῶν ἀναθημάτων, ἅτινα ἐλαφυροπώλησεν ὁ Ἰφικράτης ἄνευ δισταγμοῦ, λαβὼν πρὸς τοῦτο σαφῆ εἰδικὴν ἄδειαν τοῦ δήμου [3], παρέσχον ἐπί τινα χρόνον τἀναγκαῖα χρήματα πρὸς συντήρησιν τοῦ στόλου. Πρὸς δὲ τούτοις μετὰ τῶν ἐνενήκοντα τριήρων τοῦ συνηνωμένου στόλου τῶν Ἀθηναίων καὶ Κερκυραίων διεξήγαγε προσοδοφόρον πόλεμον λαφυραγωγίας, δῃώσας τὰς ἀκτὰς τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς ἐκτὸς τοῦ ἰσθμοῦ Ἑλλάδος, εἰσπράξας δὲ καὶ ἐκουσίας συντάξεις τῶν συμμάχων [4].

Ἀλλὰ τοιοῦτος πόλεμος ἄτακτος δὲν ἠδύνατο νὰ διαρκέσῃ ἐπὶ μακρόν. Τοῦτο δὲ συνεῖδε καὶ αὐτὸς ὁ Ἰφικράτης καὶ ἠναγκάσθη νὰ συμφωνήσῃ περὶ τούτου τελείως πρὸς τὸν Καλλίστρατον. Διὸ ἐδέχθη τὴν πρότασιν αὐτοῦ νὰ πλεύσῃ εἰς Ἀθήνας, ὅπως ἢ κατορθώσῃ νὰ λάβῃ πόρους πρὸς διεξαγωγὴν τακτικοῦ πολέμου ἢ πείσῃ τοὺς Ἀθηναίους νὰ ὁμολογήσωσιν εἰρήνην [5]. Ἀλλ' ὁ Καλλίστρατος μόνον τὸ δεύτερον τοῦτο ἐμελέτα. Καὶ

[1] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. [VI,] 2, 15-16.

[2] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. [VI,2,] 33-36. *Διοδώρου Σικελιώτου* [XI,] 47. [XVI, 57]. *Πολυαίνου* Στρατηγήματα III, 9, 55.

[3] Οἱ Ἀθηναῖοι, ἐρωτηθέντες παρὰ τοῦ Ἰφικράτους περὶ τῆς χρήσεως τῶν ἀγαλμάτων, ἀπήντησαν κατὰ *Διόδωρον τὸν Σικελιώτην* (XVI, 57)· μὴ τὰ τῶν θεῶν ἐξετάζειν, ἀλλὰ σκοπεῖν ὅπως τοὺς στρατιώτας διαθρέψει.

[4] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. VI, 2, 37 κ ἑ.

[5] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. VI, 3, 3.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ταῦτα διότι κάλλιον παντὸς ἄλλου ἀνεσκόπει τὰ πράγματα, καὶ δὲν ἠδύνατο νὰμφιβάλλῃ, ὅτι ἡ μὲν Σπάρτη ἔμελλε τώρα πολὺ προθυμότερον ἢ πρὸ τριῶν ἐτῶν νὰναγνωρίσῃ τὴν κατὰ θάλασσαν ἀρχὴν τῶν Ἀθηναίων, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι αὐτοὶ δὲν ἐπεδίωκον ἄλλα τέλη, ὧν χάριν θὰ ἦτο σκόπιμος ἡ ἐξακολούθησις τοῦ πολέμου. Πρὸς δὲ τούτοις ὁ Ἀνταλκίδας εἶχε πάλιν ἀποσταλῆ εἰς τὰ Σοῦσα [1], καὶ αἱ Ἀθῆναι εἶχον συμφέρον νὰ προλάβωσι νέαν ἀνάμιξιν τῶν Περσῶν. Ἀλλὰ πρὸ πάντων ἠνάγκαζον ἀμφοτέρας τὰς πόλεις νὰ ποθῶσι τὴν εἰρήνην τὰ κατὰ τὴν Βοιωτίαν. Ἡ ἀπροσδόκητος καταστροφὴ τῶν Πλαταιῶν εἶχε προκαλέσει μεγίστην ἀγανάκτησιν τῶν Ἀθηναίων, οἱ δ' ἐξοικισθέντες Πλαταιεῖς, οἵτινες εἶχον τύχει φιλοξένου δεξιώσεως ἐν Ἀθήναις, ὑπεδαύλιζον τὴν ἀρχαίαν ἐναντίον τῶν Θηβαίων ἀντιπάθειαν τῶν Ἀθηναίων καὶ παρίστανον εἰς αὐτοὺς διὰ τῶν σκιερωτάτων χρωμάτων τὴν ἀλαζονείαν τῆς νέας μεγάλης πόλεως, ἥτις μετ' οὐ πολὺ ἔμελλε καὶ αὐτῆς τῆς Βοιωτίας τὴν ἀρχὴν νὰ θεωρῇ ἀνεπαρκῆ. Καὶ δὲν ἔλειπον μὲν οἱ κατορθοῦντες νὰ δικαιολογῶσι τὴν διαγωγὴν τῶν Θηβαίων καὶ παριστάνοντες αὐτὴν ὡς πολιτικὴν ἀνάγκην, ἀλλ' οἱ πλεῖττοι τῶν πολιτῶν ἐτάσσοντο κεκηρυγμένως μετὰ τῶν Πλαταιέων, ὑπὲρ ὧν ὁ Ἰσοκράτης ἔγραψε τὸν Πλαταϊκόν. Διὰ ταῦτα ὁ Καλλίστρατος εὗρε παρὰ τῷ δήμῳ προθυμίαν πρὸς ἀποδοχὴν τῶν προτάσεων αὐτοῦ, καὶ ἐψηφίσθη ἡ ἀποστολὴ πρέσβεων περὶ εἰρήνης εἰς τὴν Σπάρτην, κληθέντων συγχρόνως τῶν συμμάχων, καὶ αὐτῶν δὲ τῶν Θηβαίων, πρὸς συμμετοχὴν εἰς τὰς διαπραγματεύσεις.

Ὑπῆρξε δὲ ἀξιομνημόνευτος ἡμέρα διὰ τὴν Ἑλλάδα ἡ ἡμέρα ἐκείνη τοῦ Ἰουνίου τοῦ 371 π. Χ., καθ' ἣν συνῆλθε τὸ συνέδριον ἐν Σπάρτῃ [2]. Ἅπαντες ἠσθάνοντο τὴν ἀνάγκην νὰ ἴδωσι τέλος λήγουσαν τὴν ἀσαφῆ καὶ ἀβεβαίαν κατάστασιν τῶν πραγμάτων, εἶχον δὲ τὴν συναίσθησιν, ὅτι προέκειτο περὶ ἀποφάσεων

[1] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. VI, 3, 12.
[2] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. VI, 3. *Διοδώρου Σικελιώτου* XV, 50.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροι

κρισίμων. Πλὴν δὲ τῶν ἑλληνίδων πόλεων παρίσταντο ἀντιπρόσωποι τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Περσίας [1]. Οἱ δὲ Πέρσαι ἐθεώρουν συμφέρον αὑτῶν νὰ συντελέσωσιν εἰς τὴν κατάπαυσιν τῶν ἐμφυλίων ἐν Ἑλλάδι πολέμων, ἐπειδὴ, διδασκόμενοι ἐκ μακρᾶς πείρας, εἴπερ τι καὶ ἄλλο ὤφειλον νὰ εὐνοῶσι τὴν μεταξὺ τῶν δύο μεγάλων πόλεων ἰσορροπίαν· ἄλλως δὲ ἠδύναντο, ἡσύχως ἐχόντων τῶν πραγμάτων ἐν Ἑλλάδι, νὰ στρατολογῶσι πολὺ εὐκολώτερον μισθοφόρους χάριν τῶν ἰδίων σκοπῶν. Καὶ τῆς μὲν Σπάρτης ἀντιπρόσωπος ἦτο κατὰ τὰς διαπραγματεύσεις ὁ Ἀγησίλαος, αἱ δὲ Ἀθῆναι ἀντεπροσωπεύοντο διὰ πολλῶν ἀξίων λόγου ἀνδρῶν. Τούτων δὲ ἦσαν καὶ Καλλίας ὁ υἱὸς τοῦ Ἱππονίκου [2], ὅστις μικρὸν εἶχε πλέον μέρος τοῦ πατρῴου πλούτου, ἀλλ' εἶχετο ὅμως στερρότατα τῆς πατρίου δόξης τοῦ οἴκου καὶ δὲν ἠδύνατο νὰ μὴ συναποσταλῇ παρὰ τῶν Ἀθηναίων εἰς τὴν Σπάρτην ἕνεκα τῆς ἀρχαίας φιλίας τοῦ οἴκου αὐτοῦ πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους, ὧν ἄλλως ἦτο πρόξενος, πρὸς δὲ Αὐτοκλῆς ὁ υἱὸς τοῦ Στρομβιχίδου, ὁ Μελάνωπος καὶ ἄλλοι. Ἀλλ' ὁ δοκιμώτατος ἁπάντων τῶν πρέσβεων ἦτο ὁ Καλλίστρατος. Τὰς δὲ Θήβας ἀντεπροσώπευεν ὁ Ἐπαμεινώνδας, ἔχων τὴν φορὰν ταύτην λίαν ἀκριβῶς διαγεγραμμένην ἐξουσίαν.

Ἤρχισαν δ' αἱ διαπραγματεύσεις ἐνώπιον τῶν ἐκκλήτων τῶν Λακεδαιμονίων [καὶ τῶν συμμάχων], καὶ πρῶτοι ἔλαβον τὸν λόγον οἱ Ἀθηναῖοι, ἅτε ὄντες εἰσηγηταὶ τῆς συγκλήσεως τοῦ συνεδρίου. Ὡμίλησε δὲ διὰ μακρῶν ὁ Καλλίας, ὁ ἐπιδεικτικώτατος τῶν πρέσβεων, περὶ τοῦ ἰδίου προγόνου Τριπτολέμου τοῦ πρώτου δείξαντος τἄρρητα ἱερὰ τῆς Δήμητρος [καὶ τῆς Κόρης] εἰς Ἡρακλέα τῶν ἀρχηγέτην τῶν Λακεδαιμονίων βασιλέων, καὶ παρέστησεν, ὅτι διὰ τοῦτο ἦτο λίαν ἀνάρμοστον νὰ ζῶσιν ἐν ἀνταγωνισμῷ

[1] Περὶ μὲν Μακεδονίας ἴδε ***Αἰσχίνην*** [Περὶ παραπρεσβείας 32], περὶ δὲ Περσίας ***Διόδωρον τὸν Σικελιώτην*** [XV, 50].

[2] Ἡ πρεσβεία αὕτη Καλλίου τοῦ δαδούχου εἰς τὴν Σπάρτην, ἅτε ὄντος προξένου τῶν Λακεδαιμονίων, εἶνε ἡ τρίτη.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

πρὸς ἀλλήλους οἱ ἀπόγονοι τῶν διὰ τοιαύτης φιλίας συνδεδεμένων ἡρώων καὶ νὰ θέλωσιν οἱ Πελοποννήσιοι νὰ δηῶσι τὸν καρπὸν ἐκείνων παρ' ὧν ἔλαβόν ποτε τὰ σπέρματα τοῦ σίτου [1]. Μετὰ δὲ τὰς φιλοφρονητικὰς ταύτας φράσεις τοῦ Καλλίου ἔλαβε τὸν λόγον ὁ Αὐτοκλῆς, οὗ ὁ λόγος ἐξεχύθη κατὰ τοῦ προσώπου τῶν Λακεδαιμονίων δίκην ψυχροῦ ἀνέμου. Μετὰ παρρησίας ἀνεπιφυλάκτου ἐπέδειξεν εἰς αὐτοὺς τὸ πολιτικὸν πρόγραμμα ὅπερ εἶχεν ἐπιδιώξει ἡ Σπάρτη ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ μεγάλου ἐν Ἑλλάδι ἐμφυλίου πολέμου. « Ὑμεῖς, ὦ Λακεδαιμόνιοι, εἶπε, διισχυρίσθητε πάντοτε, ὅτι αἱ πόλεις πρέπει νὰ εἶνε αὐτόνομοι, καὶ ὅμως ὑμεῖς αὐτοὶ ὑπήρξατε οἱ μάλιστα παρεμποδίσαντες τὴν αὐτονομίαν. Διότι ἀπαιτεῖτε μὲν παρὰ τῶν συμμάχων διὰ συνθηκῶν ὡς πρῶτον ὅρον τὴν ὑποχρέωσιν νὰκολουθῶσιν ὅπου ὑμεῖς ἡγεῖσθε στρατευόμενοι, οὐδ' ἐρωτᾶτε ἂν συμφέρῃ εἰς αὐτοὺς ὁ πόλεμος ἢ ὄχι, ἔπειτα δὲ, τὸ πάντων ἐναντιώτατον εἰς τὴν αὐτονομίαν, καθιστάνετε ἐκτὸς τῆς Πελοποννήσου ποὺ μὲν δεκαρχίας, ποὺ δὲ τριακονταρχίας πρὸς τὸν σκοπὸν ὄχι νἄρχωσι νομίμως, ἀλλὰ νὰ κατέχωσι διὰ τῆς βίας τὰς πόλεις. Κατὰ δὲ τῶν Θηβαίων ὀργίζεσθε, ὅτι θέλουσι νὰ ὑπαγάγωσιν εἰς τὴν ἰδίαν ἀρχὴν τὰς πόλεις τῆς Βοιωτίας, ἐν ᾧ ὑμεῖς αὐτοὶ καταλαμβάνετε ξένας ἀκροπόλεις. Ἀλλὰ πῶς εἶνε δυνατὸν νὰ ἐπέλθῃ ἡσυχία ἐν Ἑλλάδι, ἂν ὑμεῖς ἐπωφελῆσθε μὲν τοὺς ὅρους τῆς ἀνταλκιδείου εἰρήνης πρὸς δέσμευσιν τῶν ἄλλων, ἐξασκῆτε δὲ φανερῶς ἀπεριόριστον πλεονεξίαν; » [2].

Οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι ἠναγκάσθησαν νἀποδεχθῶσιν ἡσύχως ταύτας τὰς μομφάς· ὑπῆρξε δὲ διὰ πολλὰς τῶν ἀδικηθεισῶν πόλεων μεγάλη δικαίωσις, ὅτι ἤκουσαν λεχθεῖσαν ἔστω καὶ ἅπαξ εὐπαρρησιάστως τὴν ἀλήθειαν πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτῶν πόλει καὶ ἐνώπιον μεγάλης συνόδου. Ἀλλ' εἰς τὸν

[1] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. VI, 3, 4-6. Ὁ λόγος εἶνε μεστὸς κενῶν φράσεων. Ἴδε Welzel Kallias. Breslau. 1888 σ. XXXIV.

[2] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. VI, 3, 7-9.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροι

Καλλίστρατον ἐπεφυλάσσετο νὰ ἐκφωνήσῃ τὸν κύριον περὶ εἰρήνης λόγον. Ὑπῆρξε δὲ οὗτος ὁ συνδιαλλακτικὸς πολιτευτὴς ὁ ὑπογλυκάνας τὸν τραχὺν λόγον τοῦ προλαλήσαντος συμπρέσβεως διὰ τῆς προθύμου ὁμολογίας, ὅτι ἀμφοτέρωθεν εἶχον γείνει μεγάλα λάθη. Δὲν πρόκειτο δὲ, εἶπε, περὶ ἐπιρρίψεως αὐτῶν ἐπ' ἀλλήλους, ἀλλὰ περὶ τοιαύτης χρήσεως τῆς ἐκ τῶν γενομένων ἁμαρτημάτων διδασκαλίας καὶ τιμωρίας, ὥστε νὰ ὠφεληθῇ ἐξ αὐτῶν τὸ ὅλον ἔθνος. Οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι εἶχον βεβαίως συναίσθησιν τῶν ἐπακολούθων ἅτινα ἔσχεν ἡ κατὰ τὸν μέχρι τοῦδε τρόπον ἐφαρμογὴ τῆς ἀνταλκιδείου εἰρήνης. Ἐν ᾧ δ' ἐσκόπουν νὰ ταπεινώσωσι τοὺς Θηβαίους, οὗτοι ἦσαν εἴπερ ποτὲ ἰσχυροί. Διὰ ταῦτα δὲ ἦτο πιθανὴ ἡ συγκατάβασις αὐτῶν πρὸς ἐπιδίωξιν μετριοπαθεστέρας πολιτείας. «Οἱ Ἀθηναῖοι, εἶπεν ὁ Καλλίστρατος, ἐπιθυμοῦσιν εἰλικρινῶς τὴν εἰρήνην, οὐδ' εἶνε ἀληθὲς, ὡς ὑπάρχουσιν οἱ διαβάλλοντες, ὅτι εἰς τὰς σημερινὰς αὐτῶν προτάσεις προέβησαν φοβούμενοι μὴ ὁ Ἀνταλκίδας ἔλθῃ ἔχων παρὰ τοῦ βασιλέως χρήματα, ἐπειδὴ οὐδεὶς φόβος ὑπάρχει παρὰ τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν, ἀφ' οὗ οἱ Ἀθηναῖοι καὶ λέγουσι καὶ πράττουσι ταὐτὰ καὶ ἐκεῖνος. Οὐδὲ ὑπάρχει στενοχωρία τις, ἧς τυχὸν νὰ θέλωμεν νὰπαλλαγῶμεν διὰ ταχείας καθομολογήσεως εἰρήνης. Ἀπ' ἐναντίας δὲ ἡ ἐπισκόπησις τῶν καθ' ὅλου πραγμάτων τῆς Ἑλλάδος καὶ τὰ κοινὰ συμφέροντα, ταῦτα εἶνε τὰ ἐπιβάλλοντα προσπέλασιν καὶ φιλίαν τῶν δύο πόλεων. Πράγματι δ' ἐφ' ὅσον αὗται διάκεινται ἐχθρικῶς πρὸς ἀλλήλας, ὑπάρχει ἐν ἑκάστῃ πόλει διάστασις μεταξὺ ἀττικιζόντων καὶ λακωνιζόντων. Τὸ δὲ ἀρχαῖον τοῦτο κακὸν μόνον δι' εἰλικρινοῦς συνδιαλλαγῆς τῶν δύο πόλεων δύναται νὰ θεραπευθῇ, ἐπειδὴ οὕτως ἡ ἀντίθεσις ἐκείνη ἀποβάλλει πᾶσαν σημασίαν, οὕτω δὲ καθίσταται δυνατὴ πραγματικὴ ἀποκατάστασις τῆς εἰρήνης παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ἄνευ ξένης ἐπεμβάσεως. Καὶ ἡ διαγωγὴ δ' ἐνίων συμμάχων, ἥτις εἶνε ἥκιστα ἀρεστὴ εἰς ἡμᾶς τε καὶ ὑμᾶς, εἶνε λόγος προκαλῶν ἡμᾶς χάριν τοῦ συμφέροντος νὰ συμπράξωμεν μεθ' ὑμῶν. Ἐπειδὴ δὲ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἡ μὲν ὑμετέρα κατὰ γῆν δύναμις συνετηρήθη καλῶς, ἡ δὲ ἡμετέρα κατὰ θάλασσαν ἀρχὴ ἀποκατεστάθη καὶ πάλιν, εὐλογωτάτη δι' ἀμφοτέρους ἐνέργεια εἶνε νὰ ἐξασφαλισθῶμεν ἀμοιβαίως δι' εἰλικρινοῦς συμμαχίας ἀπὸ παντὸς κινδύνου κατὰ γῆν καὶ θάλασσαν, ἑκατέρας τῶν πόλεων ἀρκουμένης εἰς τὴν εὐτυχῆ θέσιν εἰς ἣν ἀνῆλθε· μηδὲ πάθωμεν ὅ τι οἱ κυβευταὶ, οἵτινες ἐπιτυχόντες κυβεύουσιν ἐκ πλεονεξίας περὶ διπλασίων καὶ ἀποβάλλουσιν ὡς τὸ πλεῖστον καὶ αὐτὰ τὰ κεκτημένα [1] ».

Κατὰ δὲ τὰς ἐν τῷ λόγῳ τούτῳ ἐκτεθείσας ἀρχὰς ὡμολογήθη ἡ εἰρήνη. Ἦτο δὲ αὕτη ἐν τοῖς κυρίοις ἀνανέωσις τῆς ἐπ' Ἀνταλκίδου γενομένης μετὰ μόνης τῆς διαφορᾶς, ὅτι δὲν ἀνετέθη ὡς τότε ἡ ἐκτέλεσις αὐτῆς εἰς τὴν Σπάρτην, ἐπειδὴ δὲν ἤθελον νὰ ἐπιτρέψωσιν εἰς αὐτὴν καὶ πάλιν ἐξουσίαν ἧς εἶχε γείνει μεγίστη κατάχρησις. Τὸ φυσικώτατον δὲ θὰ ἦτο νὰναλάβωσιν ἀμφότεραι αἱ μεγάλαι πόλεις κοινῇ τὴν εὐθύνην περὶ τῆς συντηρήσεως τῆς εἰρήνης, ἐπειδὴ, ταύτης ἀποσκοπούσης εἰς καθολικὴν καθησύχασιν τῆς Ἑλλάδος, ἦτο ἀπαραίτητος ὁ καθορισμὸς τοῦ μέλλοντος γενέσθαι ἐν περιπτώσει καθ' ἣν ἐπήρχετο παρ' οἱουδήποτε κατάλυσις τῆς εἰρήνης. Ἀλλὰ πρῶτον μὲν ὤκνουν νἀποκλείσωσι διαρρήδην τὴν Περσίαν, ἥτις εἶχε καὶ αὐτὴ στείλει πρέσβυν εἰς τὴν Σπάρτην καὶ εἶχεν ἀναλάβει ἐγγύησιν περὶ τηρήσεως τῆς προτέρας εἰρήνης, δεύτερον δ' αἱ Ἀθῆναι δὲν ἠδύναντο νἀποφασίσωσιν ὅπως ἀναλάβωσιν ὡρισμένας τοιαύτας ὑποχρεώσεις. Καὶ δὴ πάντες προέβλεπον προσεχῶς ἐπικειμένην περίστασιν μέλλουσαν νὰ προκαλέσῃ βιαίαν διάρρηξιν τῶν συνθηκῶν τῆς εἰρήνης, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι οὐδεμίαν εἶχον διάθεσιν νὰ δεσμευθῶσιν ἐκ τῶν προτέρων, παρουσιαζομένης ταύτης τῆς περιστάσεως. Ἀλλ' ἐπειδὴ παρίστατο οὐχ ἧττον ἀνάγκη καθορισμοῦ, ἀπηλείφθησαν καθ' ὁλοκληρίαν ἐν τῇ καθομολογήσει ταύτης τῆς εἰρήνης αἱ ἐν τῷ τρίτῳ ἄρθρῳ τῆς συνθήκης τοῦ 387 π. Χ. περιλαμβανόμεναι ἐγγυήσεις περὶ τῆς τηρήσεως τῆς εἰρήνης, καθωρίσθη δὲ ῥητῶς, ὅτι εἰς οὐδε-

[1] Ξενοφῶντος Ἑλλην. VI, 3, 10-17.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέρο

μίαν πόλιν καθ' ἑαυτὴν καὶ εἰς οὐδεμίαν συμμαχίαν ἐπεβάλλετο ὡς ἔνορκος ὑποχρέωσις ἡ μέριμνα περὶ συντηρήσεως τῶν συνθηκῶν, ἀλλ' ὅτι ἐπετρέπετο εἰς οἱανδήποτε πόλιν κατὰ βούλησιν νὰ βοηθῇ τὰς ἀδικουμένας πόλεις [1].

Διὰ δὲ τῆς προσθήκης ταύτης ἡ εἰρήνη ἡ κατὰ πανηγυρικὸν τρόπον ὁμολογηθεῖσα ἐν Σπάρτῃ χάριν συμπάσης τῆς Ἑλλάδος ἀπέβη πράγματι ὕποπτος εἰρήνη, κενὸν φάσμα. Πράγματι τὰ καθ' ἕκαστον ὁριζόμενα, ὅτι δῆλα δὴ ἡ Σπάρτη ἔμελλε νὰ ἐξαγάγῃ ἐκ τῶν ξένων πόλεων τοὺς ἁρμοστὰς καὶ τὰς φρουρὰς καὶ νὰ παύσῃ πᾶσαν ἀπειλητικὴν κατὰ γῆν καὶ θάλασσαν παρασκευήν, ἦσαν ἅπαντ' ἀνάξια προσοχῆς, οὐδενὸς ὑπάρχοντος τοῦ δυναμένου νὰ ἐπιτηρήσῃ τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν ὅρων τούτων τῆς συνθήκης. Πάντως δὲ ὑπῆρξε σκληρὰ ταπείνωσις ἐκείνη ἣν ὑπέστη ἡ πόλις, ἀναγκασθεῖσα μὲν νακούσῃ ἐν δημοσίᾳ συνεδρίᾳ τὴν ἀλήθειαν, νἀνεχθῇ δὲ τὴν ἀναγνώρισιν τῶν Ἀθηνῶν ὡς πόλεως ἐχούσης ἀρχὴν καὶ ἰσοτίμου πρὸς τὴν Σπάρτην καὶ ἀποδεχθῇ τοὺς προταθέντας ὅρους τῆς εἰρήνης ἄνευ ἐπιφυλάξεως. Ἡ δὲ ὅλη αὐτῆς διαγωγὴ εἶχε καταδικασθῇ ἀνεπιφυλάκτως ὑπὸ τῆς κοινῆς γνώμης καὶ ἡ ὑπερφροσύνη αὐτῆς εἶχε τιμωρηθῇ ἀφειδῶς. Καὶ ὑπεχρεοῦντο μὲν κατὰ τὸ φαινόμενον οἱ Λακεδαιμόνιοι νὰ τραπῶσιν ἄλλας ὁδοὺς καὶ ἐγκαταλίπωσι τὸ πρόγραμμα τοῦ Ἀγησιλάου· ἀλλὰ πράγματι κατώρθωσαν τοῦθ' ὅπερ μάλιστα ἐπεθύμουν. Καὶ δὴ δὲν εἶχον μὲν οἱ Λακεδαιμόνιοι τὴν ὑποχρέωσιν, ἀλλ' ἔλαβον ὅμως τὸ δικαίωμα νὰ προσβάλλωσι τὰς εἰς τὴν συνθήκην ἀντιστρατευομένας πόλεις, καὶ ἐδόθη εἰς αὐτοὺς ἡ ἄδεια ἐλευθέρας ἐνεργείας ἐναντίον τῶν Θηβῶν, καὶ μάλιστα ὑπὸ τοὺς εὐνοϊκωτάτους τῶν ὅρων ἐν περιπτώσει καθ' ἣν ἡ πόλις αὕτη ἠδύνατο νὰ παρασταθῇ ὡς

[1] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. [VI, 3,] 18· τούς τε ἁρμοστὰς ἐκ τῶν πόλεων ἐξάγειν, τά τε στρατόπεδα διαλύειν καὶ τὰ ναυτικὰ καὶ τὰ πεζά, τάς τε πόλεις αὐτονόμους ἐᾶν. Εἰ δέ τις παρὰ ταῦτα ποιοίη, τὸν μὲν βουλόμενον βοηθεῖν ταῖς ἀδικουμέναις πόλεσι, τῷ δὲ μὴ βουλομένῳ μὴ εἶναι ἔνορκον συμμαχεῖν τοῖς ἀδικουμένοις.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἡ ταράσσουσα τὴν καθ' ὅλου εἰρήνην. Ἀλλὰ τὸ κυριώτατον ἄρθρον τῆς εἰρήνης ἦτο εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους ἐκεῖνο ὅπερ κατὰ τὸ φαινόμενον ἦτο τὸ πάντων κενότατον, τὸ ὁρίζον δῆλα δή, ὅτι ἐπὶ τῇ βάσει τῆς καθολικῆς αὐτονομίας οὐδεμία πόλις εἶχε τὴν ὑποχρέωσιν νὰ βοηθήσῃ διὰ τῶν ὅπλων ἐναντίον ἄλλης πόλεως. Συμφώνως πρὸς τὸ ἄρθρον τοῦτο ἐφαίνοντο διαλυθεῖσαι ἅπασαι αἱ ἀρχαιότεραι περὶ ἀκολουθίας ἐν πολέμῳ ὑποχρεώσεις, οὐδ' αὐτῆς τῆς τῶν Πελοποννησίων ἐξαιρουμένης, ἡ δὲ Σπάρτη δὲν εἶχε πλέον τὸ δικαίωμα νὰ καλῇ ὡς πρότερον πρὸς συστράτευσιν τὰς πόλεις τῆς χερσονήσου χάριν ἐκτελέσεως ἰδίων σκοπῶν. Ἀλλὰ κατ' ἀλήθειαν τὰ πράγματα ἔμειναν ὡς εἶχον καὶ πρότερον, καὶ ἐν ᾧ αἱ συμμαχίδες τῶν Ἀθηναίων ἐθεωροῦντο αὐτόνομοι κοινωνοὶ τοῦ συνεδρίου, ἀδιαφιλονείκητον διετήρησεν ἡ Σπάρτη τὴν ἡγεμονίαν τῆς πελοποννησιακῆς συμμαχίας, καὶ κατὰ ταῦτα, διαφυγοῦσα αἰσίως καὶ ταύτην τὴν κρίσιν, συνέμεινεν ἡ ἀρχαία καὶ μόνη ἄρχουσα πόλις ἐν Ἑλλάδι.

Τὸ δὲ σπουδαιότατον καὶ μάλιστ' ἀμφισβητήσιμον ζήτημα, ἡ σχέσις τῶν Θηβαίων πρὸς τὰς περιοίκους πόλεις τῆς Βοιωτίας, δὲν εἶχε συζητηθῇ κατὰ τὰς συνεδρίας. Ἀμφοτέρωθεν δὲ εἶχεν ἀποφευχθῇ ἐκ προθέσεως. Ὁ Ἐπαμεινώνδας εἶχε κηρυχθῇ σθεναρῶς ἐναντίον τῆς πολιτείας τῶν Λακεδαιμονίων, συνταχθεὶς μετὰ τοῦ Αὐτοκλέους, οὗ ἡ φανερὰ ἀποδοκιμασία τῆς σπαρτιατικῆς ἐνεργείας ηὐχαρίστησεν αὐτὸν τὰ μέγιστα. Καὶ τὰ ἄρθρα δὲ τῆς εἰρήνης οἷα διετυπώθησαν ἐπεδοκιμάζοντο παρ' αὐτοῦ τελείως. Μόνον δὲ ζήτημα ἦτο ὁποία ἔμελλε νὰ εἶνε ἡ ἐφαρμογὴ αὐτῶν ὡς πρὸς τὰς Θήβας, καὶ τοῦτο κατεδείχθη μόνον λήγοντος τοῦ συνεδρίου [1].

Τὴν δεκάτην τετάρτην Σκιροφοριῶνος (16 Ἰουνίου) [2] τοῦ 371 π. Χ. ὑπεγράφη ἡ συνθήκη ἐνόρκως παρὰ τῶν πρέσβεων

[1] *Πλούταρχος* ἐν Βίῳ Ἀγησιλάου 27. *Κορνήλιος Νέπως* ἐν Βίῳ Ἐπαμεινώνδου 6.

[2] *Πλούταρχος* ἐν Βίῳ Ἀγησιλάου 28· τῇ τετράδι ἐπὶ δέκα τοῦ Σκιροφοριῶνος.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροι

τῶν μεγαλειτέρων πολιτειῶν, τῆς Περσίας, τῆς Σπάρτης, τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῶν Θηβῶν, ἔπειτα δὲ ὑπέγραψαν οἱ σύμμαχοι τῶν Ἀθηναίων, ἕκαστος ἐπ' ὀνόματι τῆς ἰδίας πόλεως. Ἀλλὰ τὴν ὑστεραίαν κατὰ τὴν περισωθεῖσαν ἔκθεσιν ἐλθόντες οἱ Θηβαῖοι ἀπήτησαν νὰ μεταγραφῇ τὸ ὄνομα τῶν Θηβαίων εἰς Βοιωτούς [1]. Τὴν δὲ ἀπαίτησιν ταύτην προεκάλεσε πιθανώτατα ἐπεισόδιον γεννηθὲν ἐν τούτῳ τῷ μεταξύ· εἶνε δὲ πιθανὸν, ὅτι τὰ πρακτικὰ τῆς εἰρήνης ἔμειναν ἀνοικτὰ χάριν προσθήκης καὶ ἄλλων ὑπογραφῶν, καὶ ὅτι ἐν μυστικῇ συνεννοήσει πρὸς τὰς δύο μεγάλας πόλεις παρουσιάσθησαν πρέσβεις βοιωτικῶν πόλεων, ἀξιοῦντες νὰ ἀποκτήσωσιν ἐπίσημα δικαιώματα αὐτονομίας ὑπὲρ τῆς ἰδίας ἕκαστος πατρίδος διὰ τῆς ἰδίας ὑπογραφῆς τῆς συνθήκης. Ἀλλ' ὁ Ἐπαμεινώνδας τὴν φορὰν ταύτην εἶχεν ἀπόφασιν νὰ μὴ ὑποχωρήσῃ. Ἐκήρυξε δὲ, ὅτι ἡ ὑπογραφὴ αὐτοῦ ἴσχυε διὰ σύμπασαν τὴν Βοιωτίαν, καθ' ὅτι δὲν ὑπέγραψεν ὡς ἄρχων τῶν Θηβαίων, ἀλλ' ὡς βοιωτάρχης, δὲν ὑπῆρχε δὲ Βοιωτία ἐκτὸς τῶν Θηβῶν. Διὰ τούτους τοὺς λόγους ἀπήτησε τὴν μεταβολὴν τῆς ὑπογραφῆς, ὅπως οὕτως ἀποκλεισθῇ διὰ παντὸς πᾶσα κατ' ἰδίαν συμμετοχὴ βοιωτικῶν πόλεων εἰς τὴν καθομολογηθεῖσαν εἰρήνην. Διὰ τίνα λόγον ἐπεζητεῖτο μόνης τῆς Βοιωτίας ἡ παραίτησις ἀπὸ τοῦ δικαιώματος τῆς ἐντὸς τῶν φυσικῶν ὁρίων τῆς χώρας ἐδαφικῆς αὐτῆς ἑνώσεως; Ἂν δ' ἐπεθύμουν τὴν πρὸς τὸ συμφέρον τῶν Λακεδαιμονίων ἐκτέλεσιν τῆς ἀνταλκιδείου εἰρήνης, ἠδύναντο νὰπαιτήσωσι τὸν διαμελισμὸν ἁπασῶν τῶν ἐν Ἑλλάδι πολιτειῶν. Καὶ αὐτὴ ἡ Λακεδαίμων κατὰ τοὺς ἰσχυρισμοὺς αὐτοῦ συνίστατο ἐκ πλήθους πόλεων συνενωθεισῶν εἰς ἓν ὅλον διὰ τραχείας βίας,

[1] **Ξενοφῶντος** Ἑλλην. VI, 3, 19· μεταγράφειν ἀντὶ Θηβαίων Βοιωτούς δημωμοκότας. Ἡ ἐξιστόρησις τῶν συμβάντων παρὰ τοῦ **Ξενοφῶντος** εἶνε πάντως δυσμενὴς πρὸς τοὺς Θηβαίους καὶ τὸν Ἐπαμεινώνδαν, οὗ οὐδὲ μνεία κἂν γίνεται. Πρβλ. Hertzberg [Das Leben des Königs Agesilaos] σ. 374. Herbst ἐν τοῖς Neue Jahrbücher für Philologie Τόμ. LXXVII, σ. 701. W. Vischer [Epameinondas] ἐν τῷ Neues Schweizerisches Museum. 1864 σ. 23 [καὶ ἐν ταῖς Kleine Schriften Τόμ. Α' σ. 292].

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἡ δὲ νῦν διαπραχθεῖσα εἰρήνη οὐδαμοῦ ἀνεγνώριζεν ὑφιστάμενον τὸ δικαίωμα καταστάσεως πραγμάτων ἐπιφερούσης τὴν ὑποχρέωσιν τοῦ συστρατεύεσθαι. Διὰ ταῦτα δ' ἐφρόνει, ὅτι αἱ Θῆβαι ἐπέμενον ἀκλονήτως εἰς τὰ εὔλογα αὐτῶν δικαιώματα καὶ εἶχον ἀπόφασιν νὰ ὑπεραμυνθῶσιν αὐτῶν κατὰ πάσης ἀντιρρήσεως ἄλλων ἰσχυρῶν πόλεων.

Οὕτως αἱ πρὸ μακροῦ παρεσκευασμέναι ἀντιθέσεις ἐξερράγησαν φανερῶς, διὰ δὲ διαπραγματεύσεων οὐδεμία ἠδύνατο νὰ ἐπιτευχθῇ συνδιαλλαγή. Ὁ Ἀγησίλαος ὑπέβαλε τότε εἰς τὸν ἀντίπαλον τὴν κρίσιμον ἐρώτησιν, ἂν νομίζῃ δίκαιον καὶ ἴσον ναὐτονομῆται ἡ Βοιωτία ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀνανεωθείσης ἀνταλκιδείου εἰρήνης. «Μόνον, ἀνταπήντησεν ὁ Ἐπαμεινώνδας, ἂν καὶ ὑμεῖς ἀφήσητε αὐτονόμους τὰς περιοικίδας τῆς Λακωνικῆς». Τὸ δὲ θάρρος καὶ ἡ ἀγερωχία τοῦ Θηβαίου ηὔξησαν τὴν μανίαν τοῦ βασιλέως, ὅστις μετὰ μεγίστης ὀργῆς ἀνεπήδησεν ἀπὸ τοῦ θρόνου ὃν κατεῖχεν ὡς πρόεδρος τοῦ συνεδρίου, καὶ ἐκήρυξεν ὁριστικῶς, ὅτι ἐξαλείφει τὸ ὄνομα τῶν Θηβαίων ἀπὸ τοῦ ἐγγράφου τῆς εἰρήνης [1]. Οὕτω δ' ἐκηρύχθη ὁ πόλεμος πρὸς τὰς Θήβας, καὶ τὸ πέρας τοῦ περὶ εἰρήνης συνεδρίου ὑπῆρξεν ἡ ἔκρηξις ἀγῶνος ὅστις ἔμελλε νὰ ὑπάρξῃ κρίσιμος διὰ τὸ σύνολον τῶν διαλλήλων σχέσεων τῶν ἑλληνίδων πόλεων.

Οὐδεμία ὑπάρχει ἀμφιβολία, ὅτι οἱ ἰθύνοντες τὰ τῶν πόλεων εἶχον οὐ μόνον προίδει, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ προκαλέσει τὴν νέαν τροπὴν τῶν πραγμάτων. Ὁ Ἀγησίλαος εἶχεν ἀνεχθῇ ἁπάσας τὰς ταπεινώσεις, ὅπως τέλος ἐπιρρίψῃ τὴν σύμπασαν εὐθύνην τῆς ματαιώσεως τῶν περὶ εἰρήνης προσδοκιῶν ἐπὶ τοὺς Θηβαίους, ἀπομονώσῃ ὅλως τὰς Θήβας καὶ δυνηθῇ οὕτω τέλος νὰ ἐπιχειρήσῃ τὴν ἐπὶ μακρὸν ἀναβληθεῖσαν ἐκδικητικὴν στρατείαν ὑπὸ τὰς εὐνοϊκωτάτας τῶν συνθηκῶν. Μετὰ τὰς ἐν Ἀθήναις διαπραγματεύσεις [2] ἠδύνατο νὰ κρατήσῃ ἡ πεποίθησις, ὅτι αἱ Θῆβαι ἔμελλον

[1] *Πλούταρχος* ἐν Βίῳ Ἀγησιλάου 28. *Παυσανίου* IX, 13, 2.
[2] Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Δ' σ. 458 κ. ἑ.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροι

νἀξιώσωσι τὴν ἀρχὴν τῆς Βοιωτίας, ὁ δὲ Καλλίστρατος καὶ ὁ Ἀγησίλαος ἦσαν ἐκ τῶν προτέρων σύμφωνοι νὰ μὴ ἐπιτρέψωσι τὸ τοιοῦτον. Ἐπειδὴ δὲ καὶ οἱ Ἀθηναῖοι, καθ' ἃ καὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι, ἐπέμενον θεωροῦντες τὰς ἀξιώσεις τῶν Θηβαίων ἀντικειμένας εἰς τοὺς θεμελιώδεις ὅρους τῆς εἰρήνης, αἱ ἄλλαι πόλεις οὐδ' ἐφαντάσθησαν κἂν νὰ διαμαρτυρηθῶσιν ἐναντίον τῆς ὁπωσδήποτε αὐθαιρέτου διαγωγῆς τοῦ Ἀγησιλάου.

Καὶ ἡ ταχεῖα δὲ πρὸς τὸν πόλεμον μεταστροφὴ δεικνύει, ὅτι τὰ πάντα ἦσαν προπαρεσκευασμένα, καὶ ἀνεμένετο ἡ ἐπελθοῦσα περίστασις. Καὶ δή, ἂν σοβαρῶς ἐπεθύμουν τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ὅρων τῆς εἰρήνης, ἔπρεπε τὸ πρῶτον νἀφοπλισθῶσι τελείως, νἀποσύρωσι τὰς φρουρὰς, νὰ διαλύσωσι τὰ στρατόπεδα, καὶ ἔπειτα, ἂν ἤθελον, νὰ παρασκευασθῶσι πρὸς τὸν πόλεμον καὶ ζητήσωσι πρὸς τοῦτο τὴν συγκατάθεσιν τῶν συμμάχων. Ταῦτα δ' ἐφρόνουν καὶ οἱ ἐν Σπάρτῃ μετριοπαθεῖς· ὅτε δὲ ὁ Κλεόμβροτος, ὅστις εὑρίσκετο ἀκόμη μετὰ στρατιᾶς ἐν Φωκίδι, ὅπως προστατεύσῃ τὴν πόλιν ταύτην ἀπὸ τῶν ἐπιθέσεων τῶν Θηβαίων, ἠρώτησε τοὺς ἐφόρους, τί ἔπρεπε νὰ πράξῃ, ἔλαβε μὲν ἐν Σπάρτῃ τὸν λόγον ὁ Πρόθοος καὶ προέτεινεν, ὅτι κατὰ τὴν γνώμην αὐτοῦ ὤφειλον νὰ ἐμμείνωσιν εἰς τοὺς ὅρκους καὶ διαλύσωσι πάραυτα τὸ στράτευμα, ἀλλ' ἔμεινε μόνος καὶ ἡ εὐσυνειδησία αὐτοῦ κατεγελάσθη ὡς φλυαρία[1]. Πάντες δὲ συνεφώνησαν νὰ ἐπωφεληθῶσιν ὡς ἄριστα τὸ κεκτημένον πλεονέκτημα, νὰ στείλωσιν ὅσον τὸ δυνατὸν μεγάλας ἐνισχύσεις εἰς τὸν Κλεόμβροτον καὶ νὰ προστάξωσιν αὐτὸν νὰ εἰσβάλῃ ἀμελλητὶ εἰς τὴν Βοιωτίαν, ὅπως ἀναγκάσωσιν εἰς ὑποχώρησιν τοὺς Θηβαίους, οἵτινες εἶχον τολμήσει νὰ διαμφισβητήσωσι τὴν κυριαρχίαν τῆς Σπάρτης ἐν αὐτῇ τῇ Λακωνικῇ.

Ἅπαντες δὲ οἱ Ἕλληνες ἀνέμενον ἐξ ἅπαντος νὰ ἴδωσιν ἐν χρόνῳ βραχυτάτῳ καταλυομένην τὴν δύναμιν τῶν Θηβαίων καὶ ἐκτελουμένην τὴν ἐκδίκησιν τῆς Σπάρτης. Πράγματι δ' ὁ προκείμενος ἀγὼν δὲν ἀνεφέρετο εἰς ἀμφισβητούμενα ἐπὶ μέρους ζητή-

[1] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. VI, 4, 2. *Πλούταρχος* ἐν Βίῳ Ἀγησιλάου 28.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ματα, δυνάμενα νὰ λυθῶσι διὰ συνδιαλλαγῆς, ἀλλὰ περὶ αὐτῆς τῆς ὑπάρξεως τῶν Θηβῶν, αἵτινες ἤθελον νὰ παρεισδύσωσιν εἰς τὴν τάξιν τῶν κεκτημένων ἀρχὴν πόλεων καὶ ἀνατρέψωσι τὰ ἐν Ἑλλάδι καθεστῶτα. Διὰ τοῦτο δὲ ὁ πόλεμος μόνον σκοπὸν εἶχε τὴν ἐξολόθρευσιν τῆς πόλεως. Ἐπεζητεῖτο δὲ ἡ καθαίρεσις τῶν τειχῶν, ὁ εἰς κώμας διοικισμὸς αὐτῆς καὶ ἡ ἀνάθεσις τῆς γῆς ὡς δεκάτης εἰς τοὺς θεούς, καὶ ἐσκοπεῖτο νὰ ἐπιδειχθῇ μετὰ τὴν τοιαύτην ἐξολόθρευσιν ὡς φοβερὸν παράδειγμα τῆς συμφορᾶς εἰς ἣν ἦγεν ἡ ἀλαζονικὴ ἀντίστασις ἐναντίον τῆς Σπάρτης.

Ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ κατέβαλον καὶ οἱ Θηβαῖοι πᾶσαν δυνατὴν προσπάθειαν ὅπως προπαρασκευασθῶσι διὰ τὴν κρίσιμον ἡμέραν. Ἐπεβάλλετο δ' εἰς αὐτοὺς νὰ δείξωσι νῦν, ὅτι οἱ ὑπερήφανοι λόγοι οἱ ἐν Σπάρτῃ λεχθέντες ἐξεφέροντο παρὰ λαοῦ ἔχοντος τὸ θάρρος καὶ τὴν δύναμιν νὰ ἐπιδείξῃ ἀληθεῖς τοὺς λόγους ἐκείνους. Οἱ δὲ ἡγέται τῆς ἐξεγέρσεως εἶχον τ:άντοτε ὑποδείξει τὴν ἀνάγκην, ὅπως ἡ νέα Βοιωτία ὑποστῇ ἐπώδυνον βάπτισμα αἵματος, καὶ αὐτοὶ δ' ἐνεφοροῦντο τῆς στερρᾶς ἀποφάσεως νὰ πέσωσιν ἐπὶ τοῦ πεδίου τῶν μαχῶν μᾶλλον ἢ νὰ τραπῶσι τὸ δεύτερον τὴν ὁδὸν τῆς ἐξορίας. Ὁ δ' Ἐπαμεινώνδας ἵστατο ἐπὶ τοῦ κολοφῶνος τῆς δυνάμεως, ἣν εἶχεν ἀποκτήσει διὰ μακρῶν μὲν, ἀλλ' ἀσφαλῶς. Σπουδαιότατον δ' ἔργον τῆς πολιτευτικῆς αὐτοῦ δραστηριότητος εἶχε πάντοτε θεωρήσει τὴν ἀνάπτυξιν τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων· εἶχε δὲ πάντοτ' ἐπιδιώξει τὴν συνένωσιν τῶν στρατιῶν τῶν διαφόρων πόλεων τῆς Βοιωτίας εἰς ἐνιαῖον ἐθνικὸν στράτευμα τῶν Βοιωτῶν καὶ συγχρόνως μεριμνήσει περὶ τῶν τρόπων καθ' οὓς ἠδύναντο νὰ ἐκνικηθῶσι καὶ πολυαριθμότεροι πολέμιοι.

Ἡ πολεμικὴ τέχνη τῶν Σπαρτιατῶν, ἐξαιρουμένων μεμονωμένων τινῶν μεταρρυθμίσεων [1], ἐξηκολούθει ἀκόμη ἐρειδομένη εἰς τὴν παράταξιν κατὰ φάλαγγα, ἥτις, ἔχουσα τὸ αὐτὸ βάθος ἀπανταχοῦ, ἀντεπεξήρχετο κατὰ τῶν πολεμίων. Δι' αὐτοὺς δὲ ἦτο ἀκόμη ἡ ἐπὶ ἀναπεπταμένου πεδίου μάχη οἱονεί τις μονομαχία,

[1] Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Δ' σ. 379.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροι

τῶν ἑκατέρωθεν στρατιῶν παρατασσομένων ἐν εὐρυχωρίᾳ, ὅπως ἀντιμετρηθῶσιν ἐν αὐτῇ κατ' ἀλλήλων. Διὰ δὲ τοῦ συμπαγοῦς τῆς παρατάξεως καὶ τῆς ὁμοιορρύθμου ἀνδρείας ἐνόμιζον, ὅτι ἠδύναντο νὰ ἐπιτύχωσι τὴν νίκην ἐν πάσῃ μάχῃ ὁμοίως. Διὸ λυσιτελέστατον ἔμελλε νὰ εἶνε εἰς τοὺς ἀντιπάλους τῆς Σπάρτης τὸ νὰ κατορθώσωσι τὴν εἰσαγωγὴν καινοτομιῶν τοιούτων πρὸς ἃς νὰ μὴ εἶνε παρεσκευασμένοι οἱ Λακεδαιμόνιοι καὶ δι' ὧν θὰ καθίστατο εἰς αὐτοὺς ἀδύνατον νὰ διεξαγάγωσι τὸν ἀγῶνα κατὰ τὸν εἰωθότα τρόπον.

Εἰς τοῦτο δ' εἶχε στρέψει τὴν προσοχὴν ὁ Ἐπαμεινώνδας ἀπὸ μακροῦ. Παρακολουθήσας δ' ἐπιμελῶς ἁπάσας τὰς πρόοδους τῆς πολεμικῆς τέχνης, εἶχε πεισθῇ, ὅτι μέγιστα ἠδύναντο νὰ ἐπιτευχθῶσι, δυσχερῶς ἐχόντων τῶν πραγμάτων, διὰ καταλλήλου διατάξεως τοῦ συμπαγοῦς ὄγκου τῶν στρατευομένων, διὰ τῆς αὐξήσεως τῆς εὐκινησίας τῶν μερῶν τῆς στρατιᾶς, δι' ἐπιτηδείας διαρρυθμίσεως τῶν κατὰ τὰς πορείας καὶ δεξιᾶς χρήσεως τῶν ἰδιοτήτων τοῦ ἐδάφους. Ἡ μὲν στρατηγικὴ, ἀπαλλαγεῖσα τοῦ ζυγοῦ τῶν ἀρχαίων παραδόσεων, εἶχε μορφωθῇ εἰς τέχνην, ὁ δ' ὀργανισμὸς τοῦ στρατεύματος εἶχεν ἀποβῇ ἀντικείμενον σοβαρᾶς μελέτης. Ὁ δὲ Ἰφικράτης καὶ ὁ Χαβρίας εἶχον δείξει ὁπόσον εὐφυεῖς καινοτομίαι ἠδύναντο νὰ ἐπινοηθῶσι κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν ἀρχαῖον τρόπον τῆς στρατηγικῆς τῶν Λακεδαιμονίων. Μετὰ τὰ τοιαῦτα λοιπὸν παραδείγματα ἐπεζήτησεν ὁ Ἐπαμεινώνδας, οὗ τὸ φιλοσοφικὸν πνεῦμα δὲν ἠδύνατο νὰρκεσθῇ εἰς ἐνίας μόνον μεταβολὰς καὶ ἐπινοήσεις, νὰ διαμορφώσῃ σύστημα νέας στρατηγικῆς, οὗ ἡ εἰσαγωγὴ ἔμελλε νὰ ὑπάρξῃ κρίσιμος διὰ τὴν πορείαν τοῦ πολέμου καὶ σὺν αὐτῇ ἔμελλε νὰ μεταρρυθμίσῃ τὰς διαλλήλους τῶν ἑλληνίδων πόλεων σχέσεις.

Ἡ δὲ θεμελιώδης αὐτοῦ ἰδέα ὑπῆρξεν ἁπλουστάτη. Ἡ ἀρχαία στρατηγικὴ συνίστατο εἰς τὴν καθ' ἅπασαν τὴν παράταξιν σύγχρονον καὶ μετὰ τῆς αὐτῆς ἐντάσεως ἔναρξιν τοῦ ἀγῶνος. Ἀλλ' ὁ Ἐπαμεινώνδας ἀπέστη ἀπὸ τούτου τοῦ κανόνος, μὴ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

παρατάσσων τὴν στρατιὰν κατὰ φάλαγγα ἔχουσαν τὸ αὐτὸ βάθος, ἀλλ' ἰσχυροτέραν κατὰ τὸ δεξιὸν ἢ ἀριστερὸν κέρας. Ἀπετέλεσεν οὕτω φάλαγγα ἐπιθετικήν, παρατεταγμένην ὄπισθεν τοῦ μετώπου καὶ ἔχουσαν τὸν προορισμὸν νὰ διευθύνηται καθ' ὡρισμένου σημείου τῆς παρατάξεως τῶν πολεμίων δίκην ἐμβόλου καὶ διασπᾷ αὐτὴν μεθ' ὁρμῆς καὶ φορᾶς, οὕτω δὲ συγχέῃ τὴν ἐχθρικὴν τάξιν. Διὰ δὲ τοῦ τοιούτου συστήματος εἶχον τὸ πλεονέκτημα, ὅτι ἐν ἁπάσαις ταῖς μάχαις ὑπεχρεοῦντο νὰναλάβωσι τὴν ἐπίθεσιν. Ἀλλὰ τὸ κυριώτατον πλεονέκτημα ἦτο, ὅτι κατὰ τὴν ἐπίθεσιν ἠδύναντο νὰ ἐκλέξωσι κατὰ βούλησιν τὸ καθ' οὗ ἔμελλον νὰ ἐπιτεθῶσι σημεῖον τῆς ἐχθρικῆς παρατάξεως, καὶ ὅτι ἐν τῷ σημείῳ ἐκείνῳ ἦσαν δύναμις πολὺ καθυπερτέρα οὕτως, ὥστε ἡ πρώτη ἐπιτυχία ἦτο σχεδὸν ἀναμφισβήτητος. Ἀλλ' ἐν ἀγῶνι πρὸς στρατιὰν Λακεδαιμονίων, ἐν ᾗ τὰ πάντα ἐξηρτῶντο ἀπὸ τῆς ἀδιαταράκτου συνεχείας τῶν παρατεταγμένων, τὸ στρατήγημα ἐκεῖνο ἦτο κρίσιμον διὰ τὴν ὅλην μάχην, ἐν ᾧ ἄλλη στρατιὰ δεξιωτέρα καὶ μᾶλλον ἠσκημένη εἰς τὴν ἀνάπτυξιν καὶ σύγκλεισιν τῶν τάξεων θὰ ἦτο πιθανῶς ἱκανὴ νὰ ὑπεκκλίνῃ τοιαύτας προσβολὰς καὶ ἀποφεύγῃ τοὺς ἐξ αὐτῶν κινδύνους.

Οἱ δὲ Βοιωτοὶ ἦσαν ἐκ φύσεως οἱονεὶ πεπλασμένοι πρὸς ὁρμητικὸν τρόπον ἐπιθέσεως καὶ εἰθισμένοι εἰς αὐτόν [1]. Διδαχθέντας δ' ἔτι μᾶλλον κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη δι' ἐπιμόνων ἀσκήσεων τὰς τοιαύτας πρὸς διάσπασιν πολεμίων τάξεων ὁρμητικὰς ἐπιθέσεις ἐπλούτισεν ὁ Ἐπαμεινώνδας πάντας οἱονεὶ διὰ νέου ὅπλου, εἰσαγαγὼν τὴν λεγομένην λοξὴν φάλαγγα [2], οἱονεὶ διὰ νέου ὅπλου, δι' οὗ ἠδύναντο νὰ ὑπερασπίσωσι τὴν Βοιωτίαν ἐναντίον τῶν Λακεδαιμονίων. Πρὸς ἐπίτευξιν δὲ τῶν σκοπουμένων ἐπωφελήθη, ὡς εἰκός, ὁ Ἐπαμεινώνδας καὶ ἄλλους τρόπους, οὓς ἐδιδάχθη κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ πολέμου. Ἰδίως δὲ κατώρθωσε νὰ ποιήσῃ δεξιὰν χρῆσιν τῆς ἰδιαζούσης δυνάμεως τῆς βοιωτικῆς

[1] Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Δ' σ. 283 κ. ἑ.
[2] **Διοδώρου Σικελιώτου** XV, 55.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

χώρας, τοῦ ἱππικοῦ. Παρέσχε δὲ τοῦτο εἰς αὐτὸν ἐξαιρέτους ὑπηρεσίας χάριν ἐπασχολήσεως τῶν πολεμίων διὰ τολμηρῶν προσβολῶν καὶ ἀποσπάσεως αὐτῶν ἀπὸ τοῦ κυρίου αὐτῶν σκοποῦ, καὶ ὑπῆρξε πολὺ μᾶλλον τελεσφόρον ἕνεκα τῆς κακῆς τοῦ ἐχθρικοῦ ἱππικοῦ καταστάσεως. Εἶχον δὲ κακῶς τὰ κατ' αὐτό, ἐπειδὴ τοὺς ἵππους ἔτρεφον οἱ πλουσιώτατοι τῶν Λακεδαιμονίων, ὅτε δ' ἐξεστράτευον, ἀνέβαινον ἐπὶ τοὺς ἵππους οἱ ἀδυνατώτατοι καὶ ἥκιστα φιλότιμοι τῶν στρατιωτῶν [1]. Ὁμοίως δὲ κατώρθωσεν ὁ Ἐπαμεινώνδας νὰξιωθῇ μεγάλων ὠφελημάτων διὰ ψιλῶν καὶ διὰ τῆς ἀναμίξεως στρατιωτῶν διαφόρων ὅπλων [2].

Μετὰ τοιαύτας δὲ παρασκευὰς ἀνέμεινε τοὺς πολεμίους, ἡγούμενος ἑξακισχιλίων ἀνδρῶν, παρὰ τὴν κοιλάδα τοῦ Κηφισοῦ, ἔνθα ἦγεν εἰς τὴν Βοιωτίαν ἡ ἀπὸ τῆς Φωκίδος εὐρεῖα καὶ εὔκολος ὁδός. Ἐπειδὴ δὲ τὴν φορὰν ταύτην δὲν προέκειτο, ὡς πρότερον, ἀγὼν περὶ ἀμύνης τῶν Θηβῶν, ἀλλὰ περὶ ὑπερασπίσεως τῆς ὅλης Βοιωτίας, ὀρθῶς ποιῶν παρετάχθη παρὰ τὰς νοτίους ὄχθας τῆς Κωπαΐδος, ἐγγὺς τῆς Κορωνείας, πιθανῶς οὐκ ἀπὸ σκοποῦ ἐκλέξας ὡς πεδίον τοῦ ἀγῶνος τὴν πόλιν ταύτην ἐν ᾗ ἐτελοῦντο [τὰ Παμβοιώτια], οἱ κοινοὶ ἀγῶνες καὶ αἱ ἑορταὶ τῶν Βοιωτῶν [3]. Ἀλλ' ὁ Κλεόμβροτος ἐξέλεξεν ἄλλην ὁδόν, τραπεὶς πρὸς τὰ νότια τῆς Φωκίδος, προχωρήσας ἀπὸ τῆς Ἀμβρύσου παρὰ τὰς νοτίους κλιτύας τοῦ Ἑλικῶνος διὰ τῆς Θίσβης καὶ τῆς Κρεύσιος ἐπὶ δυσβάτων ὀρεινῶν στενωπῶν καὶ φθάσας εἰς τὴν μᾶλλον ἀναπεπταμένην λοφώδη χώραν τὴν ἐκτεινομένην μεταξὺ τῶν παρωρειῶν τοῦ Κιθαιρῶνος καὶ τοῦ Ἑλικῶνος [4]. Πιθανῶς δ' ἐπεχείρησε τὴν δυσχερῆ ταύτην δι' ἐλιγμῶν πορείαν, ὅπως συμπαραλάβῃ τοὺς ἐκ Πελοποννήσου κατόπιν ἀποσταλέντας ἐπικούρους καὶ ἀντεπεξέλθῃ

[1] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. VI, 4, 11.

[2] Εἰς τὸ ἱππικὸν ἀνεμίχθησαν ἅμιπποι καὶ πελτασταί. Ἴδε *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. VII, 5, 24-25.

[3] *Διοδώρου Σικελιώτου* [XV,] 52. [*Στράβωνος* XI, σ. 411].

[4] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. VI, 4, 3.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

πρὸς τοὺς πολεμίους μετὰ τῆς συμπάσης αὐτοῦ δυνάμεως. Φρουραὶ δὲ Λακεδαιμονίων κατεῖχον ἀκόμη τὰς παρόδους τοῦ Κιθαιρῶνος καὶ συνηνώθησαν μικρὸν μόλις πρὸ τῆς μάχης πρὸς τὴν στρατιὰν τοῦ βασιλέως, ἥτις τὸ ἑξῆς ἦτο σχεδὸν διπλασία τῆς τῶν Θηβαίων.

Οὕτως ἡ μάχη συνεκροτήθη ἐν τῇ κοίλῃ χώρᾳ τῇ κειμένῃ μεταξὺ τῶν δύο ὀρέων. Καὶ ὁ μὲν Κλεόμβροτος ἐστρατοπέδευσε παρὰ τὰ νότια ὑψώματα, ἄτιν' ἀνήκουσι καὶ αὐτὰ εἰς τὸν Κιθαιρῶνα, πρὸς δυσμὰς τῶν Πλαταιῶν· οἱ δὲ Θηβαῖοι ἀντιπαρετάχθησαν ἀπέναντι αὐτοῦ, παρὰ τὴν βόρειον ἐσχατιὰν τῆς πεδιάδος, πλησίον τοῦ πολίσματος Λεύκτρων, κειμένου ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Θεσπιέων καὶ ἀπέχοντος τῶν Πλαταιῶν μίαν καὶ ἡμίσειαν ὥραν. Μεταξὺ δὲ τῶν δύο ἐσχατιῶν τῶν ὀρέων ἐκτείνεται ἀπὸ ἀνατολῶν πρὸς δυσμὰς πεδίον ἔχον εὖρος εἴκοσι λεπτῶν τῆς ὥρας καὶ ἐν μὲν χειμῶνι τελματῶδες, ἐν δὲ τῷ θέρει ἔχον τὸ ἔδαφος διεσχισμένον ὑπὸ ῥηγμάτων.

Καὶ εἶχον μὲν ἤδη ἀγωνισθῆ ποτε οἱ Θηβαῖοι πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους γενναίως καὶ ἐντίμως παρ' αὐτὴν τὴν Κορώνειαν [1], ἀλλ' ὅμως δὲν εἶχεν ἀκόμη ὑπερνικηθῆ ὁ ἀρχαῖος πρὸς τὴν φάλαγγα τῶν Λακεδαιμονίων φόβος· πρὸς δὲ τούτοις ἡ μὲν στρατιὰ τῶν πολεμίων ἦτο πολυαριθμοτέρα, τὸ δ' ἔδαφος δὲν ἐπέτρεπεν ἐλευθέραν ἀνάπτυξιν τῶν δυνάμεων τῶν Θηβαίων. Οὐδαμῶς δὲ εἶνε ἄπορον, ὅτι ὁ Ἐπαμεινώνδας ἠναγκάσθη πρὸ αὐτῆς τῆς μάχης νὰ ὑποστῇ βαρεῖς ἀγῶνας καὶ ὅτι, ὡς ὁ Μιλτιάδης ἐν Μαραθῶνι, ἐδέησε πρῶτον νὰ κατανικήσῃ τὸ ἀναποφάσιστον καὶ περιδεὲς τῶν ἰδίων συστρατήγων. Ἀλλ' εὐτυχῶς παρίστατο παρ' αὐτῷ ὁ πυρώδης Πελοπίδας. Ἀμφότεροι δὲ ἦσαν σύμφωνοι καὶ ἐφρόνουν, ὅτι τότε δὲν ἦτο χρόνος φόβου καὶ κατακρύψεως ὄπισθεν χαρακωμάτων. Οὐδὲ σπιθαμὴν βοιωτικῆς γῆς ἐπετρέπετο νὰ προδώσωσι κατὰ τὴν γνώμην αὐτῶν, ἂν δὲν ἤθελον νὰ ἴδωσιν ἐξεγειρομένας καὶ πάλιν τὰς πόλεις τῆς Βοιωτίας καὶ αὐξάνον τὸ θάρ-

[1] Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Δ' σ. 284.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροια

ρος τῶν Σπαρτιατῶν. Οὕτω δὲ κατώρθωσαν νὰ συμφωνήσωσιν αἱ γνῶμαι τῶν πλείστων τῶν ἑπτὰ βοιωταρχῶν [1]. Ἔπειτα δ' ἐδέησε νὰ ἐμπλησθῶσιν οἱ στρατιῶται τοῦ ἠθικοῦ ἐκείνου σθένους, ἐξ οὗ στρατηγὸς οἷος ὁ Ἐπαμεινώνδας ἐθεώρει ἐξαρτώμενα τὰ πάντα. Ἐχρειάζετο νὰποβῇ ἡ μάχη ἀγὼν ἱερὸς ὑπὲρ τῆς αὐτονομίας τῆς πατρίδος, ἀγὼν ἐθελούσιος· διὸ προεκάλεσε πάντας τοὺς μὴ προθύμους πρὸς τὸν ἀγῶνα νὰποχωρήσωσιν ἐκ τῶν τάξεων. Καὶ οἱ μὲν ἐκ Θεσπιῶν ἄνδρες ὑπήκουσαν εἰς τὴν παρακέλευσιν καὶ ἀπεμακρύνθησαν, ἐγκαταλιπόντες τὸ στρατόπεδον [2]. Οἱ δὲ λοιποὶ συνετάχθησαν συμπαγέστερον πρὸς ἀλλήλους μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τῶν Θεσπιέων, διαγινώσκοντες ὁποῖον μὲν ἔμελλε νὰ εἶνε διὰ τὴν Βοιωτίαν τὸ ἔπαθλον τῆς νίκης, ὁποῖα δὲ τὰ φοβερὰ ἐπακόλουθα ἥττης. Καὶ τοὺς φόβον δ' ἐμπνέοντας χρησμοὺς ἐκείνους, οὓς ἐπιμελῶς ἐπανελάμβανον καὶ διέδιδον ὅσοι ἤθελον νὰποφύγωσι τὴν μάχην ἐν ἐκείνῳ τῷ χωρίῳ, κατώρθωσε νὰ ἐξασθενήσῃ ὁ Ἐπαμεινώνδας· ἐπωφελήθη δὲ, ὡς ποτε ὁ Θεμιστοκλῆς πρὸ τῆς μάχης τῆς Σαλαμῖνος [3], τὰ μαντεῖα καὶ τοὺς ἱερεῖς, ὅπως συντελέσωσι διὰ τῆς δυνάμεως αὐτῶν εἰς φρονηματισμὸν τῶν στρατιωτῶν. Χρησμός τις ἔλεγεν, ὅτι οἱ Λακεδαιμόνιοι ἔμελλον νὰ ὑποστῶσιν ἥτταν παρὰ τὸ τῶν παρθένων μνῆμα [4], ἡρμηνεύετο δὲ ὁ χρησμὸς οὗτος ὡς ἀναφερόμενος εἰς τὸν τάφον δύο Λευκτρίδων, αἵτινες, βιασθεῖσαι ὑπὸ Λακεδαιμονίων, εἶχον αὐτοκτονήσει [5]. Ἐκόσμησαν λοιπὸν τὸν τάφον τῶν παρθένων, καὶ ὑπεσχέθησαν ἐκδίκησιν εἰς τὰς σκιὰς αὐτῶν. Ἔπειτα δὲ ἦλθεν ἐκ Θηβῶν τὸ ἄγγελμα, ὅτι εἶχον ἀνοιχθῇ αἴφνης αἱ πύλαι τῶν ναῶν οἱονεὶ χάριν τῆς ἐπικειμένης ἐπινικίου ἑορτῆς, καὶ ὅτι ἐκ τοῦ Ἡρακλείου εἶχεν ἀφανισθῇ

[1] ***Διοδώρου Σικελιώτου*** [XV,] 52. ***Παυσανίου*** IX, 13, 6. Ὁ Πελωπίδας ἦτο βοιωτάρχης οὐκ ἀποδεδειγμένος, ἄρχων δὲ τοῦ ἱεροῦ λόχου. Ἴδε ***Πλούταρχον*** ἐν Βίῳ Πελοπίδου 20.

[2] ***Παυσανίου*** IX, 13, 8. ***Πολυαίνου*** Στρατηγήματα II, 3, 8.

[3] [Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Β' σ. 386].

[4] ***Ξενοφῶντος*** Ἑλλην. VI, 4, 7. ***Παυσανίου*** [IX, 13, 5].

[5] [Ἐκαλοῦντο Μολπία καὶ Ἱππώ, ἦσαν δὲ θυγατέρες τοῦ Σκεδάσου]. Ἴδε ***Πλούταρχον*** ἐν Βίῳ Πελοπίδου 21. [***Παυσανίου*** IX, 3, 5]. Πρβλ. Ulrichs Reisen Τόμ. Β' σ. 107.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἡ πανοπλία τοῦ ἥρωος [1]. Ἔλεγον λοιπὸν, ὅτι καὶ αὐτὸς ἔλαβε τὰ ὅπλα, ὅπως σπεύσῃ συμμαχητὴς εἰς τὸν ἀγῶνα, καθ' ἃ ποτε οἱ Αἰακίδαι ἐν Σαλαμῖνι [2].

Οὕτω δ' ἐπετεύχθη ὁ κύριος σκοπός. Θαρραλέα παρετάχθη πρὸς τὸν ἀγῶνα ἡ στρατιὰ, καθ' ἃ ἔταξεν αὐτὴν ὁ στρατηγός. Καὶ κατὰ τὸ ἀριστερὸν δὲ κέρας παρέταξε, χωρὶς νὰ παρατηρηθῇ παρὰ τῶν πολεμίων, τὴν λοξὴν φάλαγγα ἔχουσαν βάθος πεντήκοντ' ἀνδρῶν. Ὄπισθεν δ' αὐτῆς ἐτάχθη ὁ ἱερὸς λόχος, οὗ ἡγεῖτο ὁ Πελοπίδας· τοῦτον δ' ἐπεφύλασσον διὰ τὴν τελευταίαν κρίσιμον ὥραν τῆς μάχης.

Ἐν δὲ τῷ ἐχθρικῷ στρατοπέδῳ ἐπεκράτει ἀνησυχία καὶ ἀταξία. Ἔλειπε νοῦς ὀργανωτικὸς καὶ θέλησις μετ' ἀποφάσεως. Ὁ Κλεόμβροτος καὶ τότε ἦτο ἥκιστα διατεθειμένος πρὸς μάχην, οὐδ' εἶχε πεποίθησιν εἰς ἑαυτὸν καὶ εἰς τὸν ἀγῶνα οὗ προεμάχει. Ἀλλ' ἐβίαζον ὅμως τὸν βασιλέα οἱ περὶ αὐτὸν, ἀπαιτοῦντες μάχην. Ἰσχυρίζοντο δὲ, ὅτι ὤφειλε νῦν νὰντεπεξέλθῃ εἰς τὴν ὑπόνοιαν, ὅτι δὲν ἐμελέτα σοβαρῶς τὴν καταπολέμησιν τῶν Βοιωτῶν, καὶ ὅτι ἤθελε θεωρηθῇ προδότης, ἂν ἄφινε τὴν στρατιὰν τῶν πολεμίων νὰ ἐκφύγῃ ἐκ τοῦ πεδίου τῆς μάχης. Μετὰ δὲ τὸ ἄριστον συνεκροτήθη τὸ κρίσιμον πολεμικὸν συμβούλιον, διαρκέσαν μέχρι τῆς μεσημβρίας [3]. Παροξυνθέντες δὲ ὑπὸ τοῦ οἴνου, ἤγαγον οἱ Λακεδαιμόνιοι τὴν στρατιὰν πρὸ τοῦ στρατοπέδου, ὅπερ ἔκειτο παρὰ τὰς κλιτύας τῶν ὑψωμάτων. Καὶ τοὺς μὲν πεζοὺς παρέταξαν ἐν μακρᾷ γραμμῇ εἰς βάθος δώδεκ' ἀνδρῶν [4], παρεξέτειναν δὲ τὰ κέρατ' ἀμφοτέρωθεν. Ἐσκόπουν δὲ ἀναμφιβόλως νὰ ὑπερφαλαγγίσωσι τὴν βραχυτέραν ἐχθρικὴν παράταξιν καὶ κυκλώσωσιν αὐτήν. Τοὺς δὲ ψιλοὺς καὶ τοὺς ἱππεῖς προέταξαν οἱ Λακεδαιμό-

[1] Ἴδε περὶ ἄλλων προμαντειῶν τῆς ἐν Λεύκτροις νίκης **Κικέρωνος** De divinatione I, 34, 74.

[2] [Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Β' σ. 395, 582].

[3] **Ξενοφῶντος** Ἑλλην. VI, 4, 8.

[4] **Ξενοφῶντος** Ἑλλην. VI, 4, 12.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

νιοι τῆς ἑαυτῶν φάλαγγος. Οὕτω δὲ προεχώρησαν πρὸς τὸ πεδίον, καὶ δὴ μετὰ τοιαύτης ὁρμῆς καὶ σπουδῆς, ὥστ' ἔστρεψαν πρὸς τὰ ὀπίσω ἐν τυφλῷ ζήλῳ μέρος τῶν σκευοφόρων, οἵτινες ἤθελον ἀκόμη νἀποχωρήσωσιν ἐκ τοῦ Βοιωτίου στρατεύματος, οὕτω δὲ οἱ ἄνδρες ἐκεῖνοι ἠναγκάσθησαν νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὴν προτέραν θέσιν [1]. Ἔπειτα δὲ ἤρξατο ἡ μάχη.

Ὁ Ἐπαμεινώνδας ἔστειλεν ἐμπρὸς τὸ ἱππικόν, ὅπερ ἐξώθησε τοὺς ἱππεῖς τῶν Λακεδαιμονίων, ἐμπεσόντας εἰς τοὺς ἑαυτῶν ὁπλίτας. Οὕτω δὲ παρεκωλύθη ἡ ὁμοιόρρυθμος προχώρησις τῶν Σπαρτιατῶν, καὶ ὁ Ἐπαμεινώνδας εἶχε τὸ ἐξῆς εὐκαιρίαν νὰ ἐπιχειρήσῃ τὴν κυρίαν ἐπίθεσιν. Διέταξε λοιπὸν τὸ ἀριστερὸν κέρας νὰ προχωρήσῃ ὁρόμῳ ἐναντίον τοῦ δεξιοῦ τῶν πολεμίων, ἔνθα ἵστατο ὁ Κλεόμβροτος. Καὶ ἐπῆλθε μὲν ἡ φάλαγξ μεθ' ὁρμῆς καὶ σπουδῆς, ἀλλ' αἱ τάξεις τῶν Λακεδαιμονίων ἔμειναν συμπαγεῖς, ὁ δὲ Κλεόμβροτος μάλιστα καὶ παρεσκευάσθη νὰ ὑπερφαλαγγίσῃ τοὺς Θηβαίους. Ὡς δὲ παρετήρησε τὴν κίνησιν ταύτην ὁ Πελοπίδας, ἐξώρμησε μετὰ τοῦ ἱεροῦ λόχου ἐκ τῆς ὀπισθοφυλακίας καὶ ἀπέκρουσε τὸν Κλεόμβροτον. Συγχρόνως δ' ὁ Ἐπαμεινώνδας, ἰδών, ὅτι ἐξησφαλίσθη τὸ ἀριστερὸν κέρας, ἐπετέθη μετὰ μεγίστης ὁρμῆς ἐναντίον τοῦ κέντρου τῆς παρατάξεως τῶν πολεμίων. Καὶ αἱ μὲν πρῶται τάξεις ἠγωνίζοντο κατ' ἄνδρα, αἱ δὲ ὄπισθεν ἐκινοῦντο πρὸς τὰ πρόσω, προχωροῦσαι ἀδιακόπως καὶ ἀναπληροῦσαι πᾶν κενὸν τῆς προτέρας γραμμῆς. Ἡ μάχη ἐπεσχέθη, καὶ οἱ Θηβαῖοι ἵσταντο οἱονεὶ πρὸ τείχους. «Ἐν βῆμ' ἀκόμη, ἀνεφώνησε τότε ὁ Ἐπαμεινώνδας εἰς τοὺς περὶ αὐτὸν, καὶ εἴμεθα νικηταί [2]». Καὶ ἐκ νέου ἔβη ἡ ἐπιθετικὴ φάλαγξ πρὸς τὰ πρόσω, ἡ δὲ τάξις τῶν Λακεδαιμονίων ἐνέκλινε καὶ διεσπάσθη. Ὡς εἰς ῥῆγμα τείχους εἰσέδραμον τότε οἱ Θηβαῖοι, ὧν αἱ τάξεις ἦσαν συμπαγεῖς καὶ ἀδιάλυτοι. Δεξιὰ δὲ καὶ ἀριστερὰ ὥρμησαν οἱ Λακεδαιμόνιοι μετὰ τὴν διάλυσιν τῆς τάξεως αὐτῶν. Ὁ βασι-

[1] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. VI, 4, 9.
[2] *Διοδώρου Σικελιώτου* [XV,] 55.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

λεὺς ἐτραυματίσθη καιρίως· περὶ αὐτὸν δὲ συνεκροτήθη ἡ αἱματηροτάτη συμπλοκή [1]. Ὁ Σφοδρίας καὶ πολλοὶ ἄλλοι τῶν ἀρίστων ἀρχηγῶν ἔκειντο νεκροί [2]. Ἡ δὲ τάξις καὶ ἡ πειθαρχία εἶχον ἐκλίπει, καὶ ἐν παντελεῖ τροπῇ ἐσώθησαν τὰ διεσκορπισμένα πλήθη εἰς τὸ ἐπὶ τῶν ὑψωμάτων στρατόπεδον. Μετὰ δὲ τὴν φυγὴν τοῦ δεξιοῦ κέρατος συμπαρεσύρθη εἰς τὴν ὑποχώρησιν καὶ τὸ ἀριστερὸν, οὕτω δὲ κατωρθώθη ἡ καὶ πάλιν παράταξις τῆς στρατιᾶς μόνον ὅτε πάντες ἔφθασαν ὄπισθεν τῆς τάφρου τοῦ στρατοπέδου [3].

Καὶ τότε δὲ οἱ Πελοποννήσιοι εἶχον ἀκόμη δυνάμεις πολυαριθμοτέρας, τὸ δὲ ἀριστερὸν αὐτῶν κέρας οὐδεμίαν εἶχε σχεδὸν ὑποστῆ ζημίαν. Ἠδύναντο δὲ νὰ συνέλθωσι καὶ ἄρξωνται πάλιν τῆς μάχης, ὅπως τοὐλάχιστον συγκρατήσωσι τὸ πεδίον τῆς μάχης καὶ θάψωσι τοὺς νεκρούς. Ἀλλ' οἱ σύμμαχοι οὐδεμίαν εἶχον διάθεσιν νὰ ἐπανορθώσωσι τὴν ἥτταν τῶν Λακεδαιμονίων διὰ τοῦ αἵματος αὐτῶν [4]. Ὁ δ' Ἐπαμεινώνδας εἶχε δείξει διὰ τοῦ ὅλου τρόπου τῆς ἐφόδου σαφέστατα, ὅτι δὲν ἠγωνίζετο ἐναντίον αὐτῶν, καὶ οἱ Σπαρτιᾶται τότε πρῶτον ἀντελήφθησαν τῶν μεγίστων αὐτῶν ἀπωλειῶν. Ἐκ μὲν ἑπτακοσίων Σπαρτιατῶν εἶχον πέσει τετρακόσιοι, πλὴν δ' αὐτῶν τοὐλάχιστον χίλιοι Λακεδαιμόνιοι, τὸ δὲ ἱππικὸν αὐτῶν εἶχε διασπασθῆ καὶ διαλυθῆ [5]. Οὕτω δ' ἐχόντων τῶν πραγμάτων, καὶ αὐτοὶ οἱ μάλιστα ἰσχυρογνώμονες ἀπέβαλον τὸ θάρρος. Ἠναγκάσθησαν λοιπὸν νὰ ὁμολογήσωσι τὴν ἥτταν καὶ

[1] **Ξενοφῶντος** Ἑλλην. [VI, 4,] 13. **Διοδώρου Σικελιώτου** XV, 55[1].

[2] **Ξενοφῶντος** Ἑλλην. [VI, 4] 14. **Πλούταρχος** ἐν Βίῳ Ἀγησιλάου 28.

[3] **Ξενοφῶντος** Ἑλλην. [VI, 4], 14 ὠθούμενοι ἀνεχώρουν... ἐνίκλιναν. **Διοδώρου Σικελιώτου** [XV,] 56· [ἐγένετο] παντελὴς τροπὴ [τοῦ στρατοπέδου]. Τὴν δὲ ὅλην περιγραφὴν τῆς μάχης ἴδε παρὰ τῷ **Ξενοφῶντι** (Ἑλλην. VI, 4, 4 κ. ἑ.), **Διοδώρῳ τῷ Σικελιώτῃ** (XV, 53-56) καὶ **Πλουτάρχῳ** ἐν Βίῳ Πελοπίδου 20).

[4] **Ξενοφῶντος** Ἑλλην. [VI, 4,] 15.

[5] Τοσούτους ἀναγράφει τοὺς νεκροὺς ὁ **Ξενοφῶν** (Ἑλλην. [VI, 4,] 15) καὶ ὁ **Παυσανίας** (IX, 13, 12). Κατὰ δὲ τὸν **Διονύσιον Ἁλικαρνασέα** (Ῥωμ. ἀρχ. II, 17) οἱ νεκροὶ τῶν Σπαρτιατῶν ὑπῆρξαν 1700 καὶ κατὰ **Διόδωρον τὸν Σικελιώτην** (XVI, 56) ἀνῆλθον εἰς 4000.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροι

νὰ στείλωσιν εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν πολεμίων κήρυκα, ὅπως ζητήσωσιν ἀναίρεσιν νεκρῶν καὶ σπονδάς. Ὁ δ' Ἐπαμεινώνδας ἀπεδέχθη τὰ αἰτηθέντα ὑπὸ τὸν ὅρον, ὅτι πρῶτον ἐδικαιοῦντο νὰ προβῶσιν εἰς τὴν ἀναίρεσιν νεκρῶν οἱ σύμμαχοι καὶ ἔπειτα οἱ Λακεδαιμόνιοι. Καὶ ἐκεῖνοι μὲν ἐρευνήσαντες δὲν εὗρον ἰδίους νεκρούς, ἅπαντες δὲ οἱ πεσόντες ἦσαν πολῖται καὶ περίοικοι τῆς Σπάρτης [1]. Τοῦτο δὲ ἦτο τρανοτάτη ἀπόδειξις περὶ τοῦ τίς εἶχεν ἀναδειχθῇ νικητὴς ἐν τῇ μάχῃ καὶ ὅτι ἡ Νέμεσις εἶχε πλήξει αὐτοὺς ἐκείνους τοὺς ὑπευθύνους ἐπὶ τῇ προκλήσει τοῦ ὅλου πολέμου. Καὶ τὰς ἀσπίδας δὲ τῶν στρατηγησάντων τῶν Λακεδαιμονίων ἐκράτησεν ὁ Ἐπαμεινώνδας, ὅπως ἀνακρεμάσῃ αὐτὰς ἐν Θήβαις εἰς ἀνάμνησιν τῆς νίκης. Ἐν δὲ αὐτῷ τῷ πεδίῳ τῆς μάχης ἠγέρθη τρόπαιον πρὸς τιμὴν τῶν ἐπιχωρίων θεῶν τῶν ἀπαμυνάντων ἀπὸ τῆς Βοιωτίας συμφορὰν δεινοτάτην [2].

Τοιαύτη ὑπῆρξεν ἡ μάχη τῶν Λεύκτρων [3], ἥτις ἐπολεμήθη ἀρχομένου τοῦ Ἰουλίου π. Χ., πρὶν ἢ συμπληρωθῶσι τρεῖς ἑβδομάδες ἀπὸ τῆς συγκροτήσεως τοῦ ἐν Σπάρτῃ συνεδρίου [4]. Οὕτω ταχεῖα ὑπῆρξεν ἡ ἀπάντησις τοῦ Ἐπαμεινώνδου εἰς τὴν ἰσχυρογνώ-

[1] *Παυσανίου* [IX, 13, 12].

[2] *Παυσανίου* IX, 16, 5. Ὁ Ulrichs Reisen Τόμ. Β' σ. 110) ἐνόμισε τῷ 1839, ὅτι ἀνεκάλυψε τὸ τρόπαιον τῶν Θηβαίων. Συνεφώνησε δὲ πρὸς αὐτὸν καὶ ὁ Vischer [Erinnerungen und Eindrücke aus Griechenland] σ. 552. Ἀλλ' ὁ Keil (Syll[oge] Inscr ptionum] Boeot[icarum] σ. 96) τὸ παρ' ἐκείνων νομισθὲν τρόπαιον θεωρεῖ μετὰ μείζονος πιθανότητος ἐπιτάφιον μνημεῖον. Περὶ δὲ ἀγάλματος τῆς Ἀρτέμιδος ποιηθέντος ὑπὸ τοῦ Σκόπα ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς ἐν Λεύκτροις μάχης ἴδε Urlichs Skopas σ. 77 κ. ἑ.

[3] Τὰ Λεῦκτρα ἔκειντο παρὰ τὰς νοτίους κλιτύας τοῦ Κιθαιρῶνος ἐπὶ ὑψώματος ὑπερκειμένου τοῦ σημερινοῦ χωρίου Παραπουγγίων. Ἴδε Vischer Erinnerungen [und Eindrücke aus Griechenland] σ. 551.

[4] Ἴδε περὶ τῆς χρονολογίας τῆς μάχης ***Πλούταρχον*** ἐν Βίῳ Ἀγησιλάου 28. ἐν Βίῳ Καμίλλου 19. Κατὰ τὸ Πάριον μάρμαρον ἡ μάχη ἐπολεμήθη τῇ πέμπτῃ τοῦ Ἑκατομβαιῶνος, ἥτις ἡμέρα ἀντιστοιχεῖ κατὰ μὲν τὸν Ideler πρὸς τὴν 8 Ἰουλίου, κατὰ δὲ τὸ σύστημα τῆς ὀκταετηρίδος πρὸς τὴν 7 Ἰουλίου. Ἴδε Ascherson ἐν τῇ Archäologische Zeitung. 1856 σ. 264. [Ἐν τῷ Παρίῳ χρονικῷ (C. Müller Fragmenta Historicorum Graecorum Τόμ. Α' σ. 552, στ. 8) μόνον τὸ ἔτος ἀναγράφεται, ἄχι δὲ καὶ ἡ ἡμέρα, ἡ πέμπτη τοῦ Ἑκατομβαιῶνος, καθ' ἃ ἐσφαλμένως ἀναφέρει ὁ Κούρτιος. Τῆς ἡμέρας ταύτης γίνεται μνεία μόνον παρὰ ***Πλουτάρχῳ*** ἐν Βίῳ Ἀγησιλάου 28, 5].

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

μον' ἀπόφασιν τοῦ Ἀγησιλάου, ἀπόδειξις δι' αὐτῶν τῶν πραγμάτων ἐπιφερομένη, ὅτι ἡ πατρὶς αὐτοῦ εἶχε δίκαιον θεωροῦσα τὴν Βοιωτίαν οἱονεὶ χώραν θηβαϊκὴν, ὡς ἡ Σπάρτη τὴν Λακεδαίμονα. Ὑπῆρξε δὲ ἡ σπουδαιοτάτη ἁπασῶν τῶν μαχῶν τῶν γενομένων ποτὲ μεταξὺ Ἑλλήνων. Τὴν ἡμέραν δ' ἐκείνην ἀπέβησαν αἱ Θῆβαι ἐν Ἑλλάδι ἰδία ἀρχὴ, καὶ κατέστη διὰ παντὸς ἀδύνατος ἡ ἐπάνοδος τῆς σπαρτιατικῆς δεσποτείας [1]. Διὰ τοῦτο δὲ ἡ ἡμέρα τῆς ἐν Λεύκτροις μάχης ὑπῆρξεν, ὡς εἰκὸς, οὐ μόνον διὰ τοὺς Θηβαίους, ἀλλὰ καὶ δι' ἅπαντας τοὺς Ἕλληνας ἡμέρα χαρᾶς. Πράγματι δὲ, ἂν ἤθελε νικήσει ὁ Κλεόμβροτος, ἀναμφιβόλως ἔμελλε νὰ καταλυθῇ ἡ πρὸ μικροῦ ὁμολογηθεῖσα εἰρήνη, ἡ Βοιωτία ἔμελλε νὰ πληρωθῇ πάλιν σπαρτιατικῶν φρουρῶν καὶ αὐτὴ δὲ ἡ Ἀττικὴ νὰπειληθῇ ἔπειτα ἐν πρώτῃ παρεχομένῃ εὐκαιρίᾳ. Ἐφ' ὅσον ἡ Σπάρτη εἶχε τὴν δύναμιν τοῦ ἀδικεῖν, οὐδεὶς ἠδύνατο νὰ προσδοκᾷ παρ' αὐτῆς διάφορον πολιτείαν. Κατὰ ταῦτα δὲ δὲν ὑπῆρχεν ἄλλος τρόπος ὅπως παρασχεθῇ εἰς τοὺς Ἕλληνας πραγματικὴ εἰρήνη καὶ ἀσφάλεια διαρκὴς ἢ τὸ νὰ κατασταθῇ ἡ Σπάρτη ἅπαξ διὰ παντὸς ἀνίσχυρος νὰ προβαίνῃ διὰ τῆς βίας ἐκτὸς τῶν ἰδίων αὐτῆς συνόρων.

Διὰ ταῦτα δὲ οἱ Θηβαῖοι ἐνόμιζον, ὅτι εἶχον τὸ δικαίωμα νὰ θεωρῶσι τὸν ἀγῶνα αὐτῶν ὄχι κατάλυσιν, ἀλλ' ἐπισφράγισιν τῆς πανελληνίου εἰρήνης. Ταῦτα δὲ φρονοῦντες ἔστειλαν πάραυτα εἰς τὰς Ἀθήνας ἄγγελον, ὅπως γνωρίσωσιν εἰς τοὺς Ἀθηναίους τὰ γενόμενα καὶ ἐνισχύσωσι καὶ πάλιν τὴν μεταξὺ γειτόνων φιλίαν ἐκείνην τὴν ἐπ' αἰσίοις διατρανωθεῖσαν κατὰ τὴν κατάλυσιν τῶν τριάκοντα καὶ κατὰ τὴν ἀνάκτησιν τῆς Καδμείας. Ἀλλὰ τὸ ἄγγελμα δὲν ἔτυχε τῆς προσδοκωμένης εὐφροσύνου δεξιώσεως. Οἱ Ἀθηναῖοι δυσηρεστήθησαν, ὅτι οἱ Θηβαῖοι κατώρθωσαν τοῦθ' ὅπερ αἱ Ἀθῆναι οὐδὲ ἤθελόν ποτε κἂν πειραθῇ, νὰποκρούσωσι στρατιὰν

[1] *Κικέρωνος* De officiis I, 24, 84· illa plaga pestifera, qua, quum Cleombrotus invidiam timens temere cum Epaminonda conlixisset, Lacedaemoniorum opes corruerunt.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέρο

Λακεδαιμονίων παρ' αὐτὰ τὰ σύνορα τῆς ἰδίας χώρας ἐν μάχῃ ἐπὶ ἀναπεπταμένου πεδίου. Δυσηρεστήθησαν δὲ καὶ ὅτι αὐτοὶ εἶχον συντελέσει κατὰ μέγα μέρος εἰς ὅλην ἐκείνην τὴν ἐξέγερσιν τῶν Θηβῶν καὶ εἰς τὴν ἐνίσχυσιν τῆς δυνάμεως αὐτῶν, καὶ ἦσαν ἥκιστα διατεθειμένοι νὰναγνωρίσωσιν ὡς ἰσότιμον τὴν πόλιν ἐκείνην ἣν ἦσαν πάντοτε εἰθισμένοι νὰ θεωρῶσι μετά τινος περιφρονήσεως. Ἐπειδὴ δ' ἐν Ἀθήναις ἐπεκράτει τὸ πολιτικὸν πρόγραμμα τοῦ Καλλιστράτου, οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἐδίστασαν νὰ ἐπιδείξωσι φανερῶς τὴν πρὸς τοὺς Θηβαίους δυσμένειαν αὐτῶν ἐκείνην [1]. Διὰ τοῦτο δὲ ὁ κῆρυξ ἀντὶ συμπαθείας καὶ εὐφροσύνης καὶ συγχαρητηρίων εὗρε μόνον ψυχρότητα προσβάλλουσαν τοὺς Θηβαίους· ἠμελήθησαν δὲ καὶ αὐταὶ αἱ συνήθεις διατυπώσεις καὶ φιλοφρονήσεις, ὁ δ' ἐπίσημος κῆρυξ καὶ ἀντιπρόσωπος τῆς πόλεως τῶν Θηβαίων οὐδὲ κἂν ὑπὸ τῆς βουλῆς ἐκλήθη ἐπὶ ξένια καὶ τὰ περὶ βοηθείας αἰτήματ' αὐτοῦ οὐδεμιᾶς ἠξιώθησαν ἀποκρίσεως [2].

Ἐπὶ δὲ τοῦ πεδίου τῶν Λεύκτρων ἐπῆλθε μετὰ τὴν μάχην ἡσυχία διαρκέσασα ἐπὶ ἑβδομάδας ὅλας. Ἐφαίνετο ὡς εἰ οἱ Θηβαῖοι, καταπεπληγμένοι ὑπὸ τῆς ἰδίας αὐτῶν εὐτυχίας, εἶχον ἀνάγκην χρόνου, ὅπως διαγνώσωσι σαφῶς εἰς τίνα διαβήματα ὤφειλον νὰ προβῶσι τὸ ἑξῆς. Ἀλλὰ τὸ προκαλέσαν τὴν ἀνάπαυλαν ταύτην δὲν ὑπῆρξεν ἀμφιβολία τις περὶ τοῦ πρακτέου, ἀλλ' αἰτία τῆς ἀναβολῆς ὑπῆρξε τὸ ἤρεμον καὶ διαυγὲς πνεῦμα τοῦ Ἐπαμεινώνδου, συγκρατοῦντος τοὺς περὶ αὐτὸν ἀπὸ πάσης ἐσπευσμένης ἐνεργείας. Ἀπηλλαγμένος πάσης ἀλαζονείας καὶ τελείως ηὐχαριστημένος ἐπὶ τοῖς ἤδη ἐπιτευχθεῖσι, δὲν ἐμελέτα αἱματηρὰν ἐξακολούθησιν τῆς νίκης. Μετὰ δὲ τὴν παρὰ τῶν Θηβαίων ἀσφαλῆ ἐπίτευξιν τῆς δόξης, ὅτι αὐτοὶ μόνοι, ὡς ποτε οἱ Ἀθηναῖοι ἐν Μαραθῶνι, εἶχον ἐκνικήσει τοὺς πολεμίους τῆς ἑλληνικῆς

[1] Ἴδε παρὰ ***Πλουτάρχῳ*** ἐν Βίῳ Λυκούργου 30, [6] τὸ περὶ τῆς ἐπὶ τῇ νίκῃ μέθης σκῶμμα ***Ἀντισθένους τοῦ Σωκρατικοῦ***, ὅστις οὐδὲν [αὐτοὺς ἔφη] διαφέρειν παιδαρίων ἐπὶ τῷ συγκόψαι τὸν παιδαγωγὸν γαυριώντων.

[2] ***Ξενοφῶντος*** Ἑλλην. VI, 4, 19 [-20].

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἐλευθερίας, ἤθελε νἀναγνωρισθῇ ὁ ἄθλος οὗτος ὡς ἔργον ἐθνικὸν καὶ ὠφελοῦν ἅπαντας τοὺς Ἕλληνας, καὶ ἐπεθύμει τὴν ἐξασφάλισιν τῶν ἐπακολούθων τῆς νίκης διὰ τῆς συμμαχίας πόλεων ὁμογνωμόνων. Καὶ πράγματι, ἂν τότε συνεμάχουν πρὸς ἀλλήλας αἱ πόλεις αἱ κατὰ τὰ βόρεια τῆς ἐκτὸς τοῦ ἰσθμοῦ Ἑλλάδος χάριν ἀντιστάσεως εἰς πᾶσαν παλινόρθωσιν τῆς σπαρτιατικῆς τυραννίδος, ἠδύνατο νὰ ἐλπισθῇ, ὅτι ἡ Σπάρτη ἔμελλε νὰ ὑποχωρήσῃ καὶ ἀποφύγῃ χύσιν αἵματος ματαίαν.

Διὰ τοῦτο ἀπεστάλησαν αἱ πρεσβεῖαι αἱ ἀπ' αὐτοῦ τοῦ πεδίου τῆς μάχης ἐκπεμφθεῖσαι εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ εἰς τὴν Θεσσαλίαν, ἣν τότε τὸ πρῶτον εἶχε συνενώσει ὑπὸ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ἀρχὴν Ἰάσων ὁ Φεραῖος. Εἶχε δὲ ὁ Ἰάσων παρακολουθήσει τὰ γεγονότα μετὰ προσοχῆς ἤδη ἀπὸ μακροῦ, καὶ ἦτο εἰς αὐτὸν ἀρεστὴ πᾶσα εὐκαιρία παρεχομένη πρὸς ἀνάμιξιν εἰς τὰ τῆς Ἑλλάδος. Διὸ ὑπεδέχθη μετὰ ζωηρᾶς χαρᾶς τὴν πρεσβείαν, ἐν ᾧ οἱ Ἀθηναῖοι ἐδεξιώθησαν αὐτὴν ὅλως ἀποτόμως, ἐδήλωσε πάραυτα, ὅτι ἦτο πρόθυμος νὰ ὁμολογήσῃ τὴν προτεινομένην συμμαχίαν, καὶ παρέστη ἐν βραχυτάτῳ χρόνῳ μετὰ στρατιᾶς ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης, ὅπως ἐπιβάλῃ ἐν αὐτῷ ἤδη πρὸ τῆς ἀποχωρήσεως τῶν Λακεδαιμονίων τὴν γνώμην αὐτοῦ ὡς διαλλακτής [1].

Οἱ Σπαρτιᾶται ἦσαν ἐγκεκλεισμένοι ἐν τῷ ἰδίῳ αὐτῶν στρατοπέδῳ· μέρος δὲ τῶν συμμάχων, εἰς οὓς ὁ Ἐπαμεινώνδας εἶχεν ἐπιτρέψει νἀποχωρήσωσιν ἐλευθέρως, εἶχεν ἐγκαταλίπει αὐτούς. Δεινῶς δ' ἐχόντων τῶν κατ' αὐτούς, ἀσπασίως ἐδέχθησαν τὴν μεσιτείαν τοῦ Ἰάσονος, καὶ ὁ Ἐπαμεινώνδας συνεφώνησε μετ' αὐτοῦ, ὅτι δὲν ἦτο συμφέρον νὰ προσβάλωσι τὸ ὀχυρὸν στρατόπεδον καὶ ἐξωθήσωσι τοὺς πολεμίους εἰς τὸν ἔσχατον ἀγῶνα τῆς ἀπογνώσεως. Ἂν δ' ἐπέτρεπον μεγαθύμως εἰς τοὺς ἡττηθέντας πολεμίους τὴν ἀποχώρησιν, τοῦτο ἤθελε φανῇ διὰ μὲν τὸ ἀξίωμα τῆς Σπάρτης ταπεινωτικώτερον, διὰ δὲ τὰς Θήβας ἐντιμότερον τῆς ἀνανεώσεως τοῦ ἀγῶνος. Καὶ ἡ μὲν στρατιὰ τῶν Λακεδαιμονίων

[1] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. VI, 4, 21.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

εἶχεν ἀποβάλει τὸ θάρρος ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ἥκιστα ἠδύνατο νἀναμένῃ ἐν τῇ θέσει ἣν κατεῖχεν ἐπικουρίαν ἐκ τῆς Σπάρτης, οἱ δὲ ἡγούμενοι αὐτῆς ἀδιστάκτως ἀπεδέχθησαν τὴν προτεινομένην σωτηρίαν, καίπερ, τοῦτο πράττοντες, παρέβαινον φανερῶς τὰς στρατιωτικὰς διατάξεις τῶν Λακεδαιμονίων. Ἔχοντες δὲ πλήρη συναίσθησιν τῆς ἑαυτῶν καταισχύνης, καὶ μὴ ἀπηλλαγμένοι καί τινος δυσπιστίας πρὸς τὰς γενομένας ἐπαγγελίας, ἀνέζευξαν νύκτωρ ἐκ τοῦ στρατοπέδου, καὶ δὲν ἐτράπησαν τὴν κατ' εὐθεῖαν διὰ τοῦ Κιθαιρῶνος ἄγουσαν, ἀλλ' ἀπεχώρησαν πρὸς τὰ Μέγαρα διὰ τῆς αὐτῆς πλαγίας ὁδοῦ, δι' ἧς εἶχεν εἰσελάσει ὁ Κλεόμβροτος εἰς τὴν Βοιωτίαν. Ἐν δὲ Μεγάροις συνηντήθησαν πρὸς τὴν στρατιάν, ἥτις εἶχεν ἀποσταλῇ ὑπὸ Ἀρχίδαμον τὸν υἱὸν τοῦ Ἀγησιλάου, ὅπως λύσῃ τὴν πολιορκίαν τοῦ στρατοπέδου τῶν Λακεδαιμονίων [1].

Ἡ Σπάρτη εἶχε δείξει κατὰ τὴν ἄριξιν τοῦ θλιβεροῦ ἀγγέλματος, ὅτι δὲν εἶχεν ἀκόμη ἀποβάλει τελείως τὸ ἀρχαῖον μεγαλεῖον. Ἡ ἡμέρα, καθ' ἣν ἠγγέλθη ἡ ἧττα, ἦτο ἡ τελευταία τῶν γυμνοπαιδιῶν, ἡ ἡμέρα ἐκείνη, καθ' ἣν ἡ πόλις ἐπληροῦτο ἑορτασίμων χορῶν καὶ ἐνεφανίζοντο πρὸ τῶν θεῶν οἱ ἀνθηρότατοι τῶν νεανιῶν [2]. Τούτων τελουμένων, ἦλθεν αἴφνης ὁ ἐκ Λεύκτρων ἄγγελος. Ἀλλ' οἱ ἔφοροι δὲν ἠνέχθησαν τὴν διακοπὴν τῆς ἑορτῆς, αἱ δὲ γυναῖκες διετάχθησαν αὐστηρῶς νὰ μὴ ἐκρήξωσι δημοσίᾳ κραυγάς, [ἀλλὰ νὰ ὑποφέρωσι τὸ πάθημα ἐν σιγῇ]. Τὴν

[1] ***Ξενοφῶντος*** Ἑλλην. VI, 4, 22. Οἱ Σπαρτιᾶται ἀπεχώρησαν διὰ Κρεύσιος εἰς Αἰγάσθενα [τῆς Μεγαρίδος. ***Ξενοφῶντος*** Ἑλλην. VI, 4,] 25. Περὶ δὲ Ἀρχιδάμου ἴδε [***Ξενοφῶντος*** Ἑλληνικὰ VI, 4,] 26. Ἀλλ' ἐν τούτοις ὑπάρχουσιν ἀντιθέσεις μεταξὺ ***Διοδώρου τοῦ Σικελιώτου*** (XV, 54) καὶ ***Ξενοφῶντος*** [ἐνθ' ἀν.]. Ὁ ***Διόδωρος*** παριστάνει τὸν Κλεόμβροτον ἐναύμενον μετὰ τοῦ Ἀρχιδάμου πρὸ τῆς μάχης καὶ ἀρχόμενον τοῦ ἀγῶνος διὰ ῥήξεως σπονδῶν διαπραχθεισῶν ὑπὸ τοῦ Ἰάσονος. Κατὰ δὲ τὴν εἰκασίαν τοῦ Wesseling πηγὴ τοῦ ***Διοδώρου*** ἐν τούτοις εἶνε ὁ ***Καλλισθένης***, ἀλλὰ τὴν παρὰ τοῦ ***Διοδώρου*** χρῆσιν τοῦ συγγραφέως ἐκείνου ἀρνοῦνται ἄλλοι. Ἴδε Volquardsen Untersuchungen über die Quellen der griechischen und sicilischen Geschichten bei Diodor. Kiel. 1868] σ. 70. Πρβλ. Niebuhr Vorlesungen über alte Geschichte Τόμ. Β' σ. 286. Grote [A history of Greece ἐκδ. 1869 Τόμ. Θ' σ. 409. Γερμ. μεταφρ. ἐκδ. β' Τόμ. Ε' σ. 417. Γαλλ. μεταφρ. ὑπὸ Sadous Τόμ. ΙΕ' σ. 22 σημ. 2].

[2] [Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Α' σ. 307].

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

δὲ πρωΐαν τῆς ὑστεραίας παρουσιάσθησαν φαιδροὶ μὲν καὶ λιπαροὶ ἀναστρεφόμενοι ἐν τῷ φανερῷ ἐκεῖνοι, ὧν οἱ συγγενεῖς εἶχον ἀποθάνει ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης, σκυθρωποὶ δὲ καὶ ταπεινοὶ οἱ λοιποί, ἐπειδὴ ἠναγκάζοντο νὰ συνίδωσιν, ὅτι οἱ ἐπιζήσαντες συγγενεῖς αὐτῶν μόνον διὰ τῆς φυγῆς ἀπέφυγον τὸν θάνατον [1]. Ἔπειτα δὲ οἱ ἔφοροι διέταξαν καθολικὴν ἐπιστράτευσιν· ἅπασαι δ' αἱ ὑπολειπόμεναι μόραι τῶν ἐν ἡλικίᾳ στρατιωτῶν ἐξεστράτευσαν ὑπὸ τὸν υἱὸν τοῦ βασιλέως Ἀγησιλάου, κατακειμένου ἀκόμη ἀσθενοῦς καὶ ἀναγκαζομένου νὰ βλέπῃ ἅπαντα τὰ δεινὰ ἐπακόλουθα τῆς ἐνεργείας αὐτοῦ χωρὶς νὰ δύναται νὰ βοηθήσῃ. Ἀλλ' ἡ στρατιὰ τοῦ Ἀρχιδάμου δὲν ἦτο προωρισμένη νὰ ἐπιχειρήσῃ σοβαρὰν στρατείαν· διελύθη δὲ ἅμα τῇ διασώσει τῆς ἐκ Βοιωτίας ἐπιστρεφούσης στρατιᾶς [2].

Καὶ ἐν τούτῳ δ' ἐπεδείχθη ἡ ἀξιοπρέπεια τῶν ἄλλως βαρέως τετρωμένων Λακεδαιμονίων, ὅτι δὲν ἐξεδήλωσαν τὴν κατὰ τοῦ Ἀγησιλάου ἀγανάκτησιν αὐτῶν. Καίτοι δὲ ὑπῆρχε διαδεδομένη παρὰ τῷ δήμῳ ἡ πρόληψις, ὅτι πᾶσα συμφορὰ τῆς πόλεως εἶχε προέλθει ἕνεκα τῆς διακοπῆς τῆς νομίμου διαδοχῆς τοῦ θρόνου καὶ τῆς ἀναρρήσεως τοῦ χωλοῦ βασιλέως [3], ἀφ' ἧς εὐλόγως εἶχεν ἀποτρέψει τὸ μαντεῖον, ἐξηκολούθησαν οὐχ ἧττον διασώζοντες τὴν πρὸς τὸν Ἀγησίλαον ἐμπιστοσύνην, καὶ εἰς αὐτὸν ἀνέθηκαν τὴν κρίσιν περὶ λίαν δυσκόλου περιστάσεως ἥτις εἰκότως ἔμελλε νὰ συζητηθῇ μετὰ τὰ συμβάντα. Καὶ δὴ κατὰ τὸν σπαρτιατικὸν νόμον οἱ ἐκ τῆς μάχης τῶν Λεύκτρων ἐπιστρέφοντες πολῖται ὑπέκειντο εἰς δεινὴν τιμωρίαν, ἅτε χάριν διασώσεως τῆς ζωῆς αὐτῶν τραπέντες εἰς φυγήν. Ἦσαν λοιπὸν κατὰ τὸ γράμμα τοῦ νόμου τρέσαντες, ἤτοι φυγάδες ἐγκαταλιπόντες τὰς σημαίας καὶ διὰ

[1] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. VI, 4, 16.

[2] [*Ξενοφῶντος* Ἑλλην. VI, 4,] 18.

[3] Κατὰ τὸν *Πλούταρχον* (ἐν Βίῳ Ἀγησιλάου 30) οἱ Λακεδαιμόνιοι μετεμελήθησαν, ὅτι τὸν ἀρτίποδα τῆς βασιλείας ἐκβαλόντες εἵλοντο χωλὸν καὶ πεπηρωμένον. Ἴδε καὶ ἀνωτέρω Τόμ. Δ' σ. 239.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ταῦτ' ἀποβαλόντες τὰ δικαιώματα τοῦ πολίτου καὶ ὀφείλοντες νὰ φέρωσι διὰ βίου τὸ στίγμα τῆς ἀτιμίας. Ἀλλ' ἡ αὐστηρὰ ἐκτέλεσις τοῦ θεμελιώδους τούτου νόμου ἦτο τώρα σχεδὸν τελείως ἀδύνατος· ἡ τιμωρία αὐτῶν θὰ ἦτο οἱονεί τις αὐτοκτονία, ἣν ἐπέβαλλεν ἡ πολιτεία εἰς ἑαυτὴν, τοιαύτη δὲ αὐστηρότης ἔμελλε νὰ ἔχῃ ὡς ἐπακόλουθον καὶ κινδυνωδεστάτας στάσεις. Ἥκιστα δὲ πάντων τῶν ἄλλων ἠδύνατο νὰ συνηγορήσῃ ὑπὲρ ἀπαρακλήτου αὐστηρότητος ὁ εὐλόγως αἰσθανόμενος τὴν ἰδίαν εὐθύνην βασιλεύς. Ἀλλ' ὅμως, ὅπως μὴ δοθῇ ἐπικίνδυνον παράδειγμα διὰ καταλύσεως ἁπάντων τῶν νόμων τῆς πολιτείας, ὁ Ἀγησίλαος ἐδήλωσεν, ὅτι σήμερον πρέπει νὰφήσωσι νὰ κοιμηθῶσιν οἱ νόμοι, οὕτω δ' ἐλύθη τὸ ζήτημα ἐκεῖνο [1].

Ἀλλ' αἱ μέγισται τῶν δυσχερειῶν δὲν ἦσαν αἱ ἐνεστῶσαι, πολὺ δὲ μᾶλλον αἱ κατὰ μικρὸν ἀποκαλυπτομέναι καθ' ὅσον διεφωτίζοντο τὰ πράγματα. Πράγματι δι' οὐδεμίαν ἄλλην πόλιν ἡ ἐν μάχαις ἦττα ἦτο οὕτω κινδυνώδης ὡς διὰ τὴν Σπάρτην ἕνεκα τῆς μεγάλης ἐλαττώσεως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν πολιτῶν. Τοιαῦται ἀπώλειαι δὲν ἦσαν ἀνεκταί· ἄλλως δὲ μόλις που ἦσαν ὑπερδισχίλιοι οἱ μετὰ τὴν μάχην τῶν Λεύκτρων ἀποτελοῦντες ἀκόμη τοὺς ἐπιλέκτους τῶν Σπαρτιατῶν [2]. Ἤδη ἀπὸ μακροῦ ἡ ἰσχὺς τῆς Σπάρτης ὑπῆρχε πολὺ μᾶλλον κατὰ τὸ φαινόμενον ἢ κατ' ἀλήθειαν, αἱ δ' ἀξιώσεις τῶν Λακεδαιμονίων ἦσαν δυσανάλογοι πρὸς τὰς δυνάμεις αὐτῶν, καὶ ἡ μεγίστη δύναμις τῆς Σπάρτης ἐνέκειτο εἰς τὸ ἐξ ἀρχαίων χρόνων σωζόμενον ἀξίωμ' αὐτῆς, εἰς τὴν περὶ τῆς ἐν πολέμῳ δεξιότητος φήμην. Ἀλλὰ, κλονουμένων τῶν θεμελίων τούτων, ἐφ' ὧν ἠρείδετο ἡ δύναμις τῆς Σπάρτης, τί ὑπελείπετο τὸ ἑξῆς, ἀφ' οὗ πλέον ἡ ἀρχαία εἰς αὐτὴν προσήλωσις τῶν

[1] ***Πλούταρχος*** ἐν Βίῳ Ἀγησιλάου 30· ὅτι τοὺς νόμους δεῖ σήμερον ἐᾶν καθεύδειν.

[2] Ἴδε Clinton-Krüger [Fasti Hellenici] σ. 415. ***Ἰσοκράτους*** [Φίλιππος] 5· ἀπεστερήθησαν μὲν τῆς ἐν τοῖς Ἕλλησι δυναστείας, τοιούτους δ' ἄνδρας ἀπώλεσαν σφῶν αὐτῶν, οἳ προῃροῦντο τεθνάναι μᾶλλον ἢ ζῆν ἡττηθέντες ὧν πρότερον ἐδέσποζον.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Ἑλλήνων εἶχε μεταβληθῇ αὐτόχρημα εἰς ἀγανάκτησιν κατ' αὐτῆς; Εἰς ταῦτα δὲ πάντα προσετίθετο ἡ διχόνοια ἐν αὐτῇ τῇ πολιτείᾳ καὶ ἡ ἀντιπάθεια μεθ' ἧς αἱ ὑπήκοοι τάξεις τῶν οἰκητόρων ἀντετάσσοντο πρὸς τὴν κυριαρχίαν τῶν πλουσίων καὶ προνομιούχων κυρίων τῆς πολιτείας. Οὕτω δ' ἐχόντων τῶν πραγμάτων, ἡ Σπάρτη μόνον δι' ὁλοσχεροῦς πολιτικῆς μεταρρυθμίσεως ἠδύνατο νὰ σωθῇ. Παρίστατο ἀνάγκη νὰ εὐρυνθῶσιν αἱ στεναὶ τάξεις τῆς ὀλιγαρχίας καὶ συγκροτηθῇ νέος δῆμος· ἔπρεπε νὰ γείνωσι δεκτοὶ εἰς τὴν πολιτείαν μετὰ ἴσων δικαιωμάτων οἱ εἰς ἀπορίαν περιελθόντες οἶκοι καὶ οἱ περίοικοι καὶ νὰ παραχωρήσῃ ἡ πολιτεία αὐτὴ αὐτὰ ἐκεῖνα, ὧν ἡ κατόρθωσις εἶχέ ποτ' ἐπιδιωχθῇ διὰ στάσεως [1]. Ὑπὸ τούτους καὶ μόνους τοὺς ὅρους θὰ ἦτο κατορθωτὴ ἀναγέννησις τῆς πόλεως.

Ἀλλ' εἰς τοιαύτας ἰδέας δὲν ἠδύνατο νὰνυψωθῇ ἡ μικρόθυμος καὶ μυωπάζουσα ἀριστοκρατία τῆς Σπάρτης. Οὐδ' ἔπραξαν ἄλλο τι ἢ νἀφήσωσι νὰ κοιμηθῶσιν οἱ νόμοι χάριν συντηρήσεως τοῦ ὑπολοίπου τῶν μαχίμων πολιτῶν· διὰ δὲ τῆς διαγωγῆς αὐτῶν ὡμολόγησαν, ὅτι ἡ Σπάρτη ἦτο ἀνίσχυρος νὰ ἐκδικήσῃ τὴν παρὰ τὰ Λεῦκτρα ἧτταν, ὁμοίως δὲ ὅτι δὲν εἶχε καὶ τὴν δύναμιν νἀντεπεξέλθῃ πρὸς τὰς προσδοκωμένας νέας προσβολὰς τῆς τύχης. Καθ' ὃν δὲ χρόνον ἡ Σπάρτη ἄφινε μετέωρος καὶ ἀδρανοῦσα νὰ παρέρχηται χρόνος πολυτιμότατος, ἐν τῷ στρατοπέδῳ τῶν πολεμίων ἐκράτει ἀκοίμητος δραστηριότης, μεθ' ἧς ἐπεδίωκον ἐν πλήρει συνειδήσει τὴν ἐπιτυχίαν τῶν σκοπουμένων.

Μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τῆς ἡττημένης στρατιᾶς καθυπετάχθησαν ἄνευ ἀντιστάσεως αἱ Θεσπιαὶ καὶ ὁ Ὀρχομενός. Ὁ δ' Ἐπαμεινώνδας παρεκώλυσε πᾶσαν ἔκρηξιν ἀγανακτήσεως κατὰ τῶν Βοιωτῶν ἐκείνων ὅσοι μέχρις ἐπ' ἐσχάτων ἦσαν συντεταγμένοι μετὰ τοῦ ἐχθροῦ τῆς χώρας [2]. Ἐμερίμνα δὲ μετὰ πλείστης ὅσης

[1] Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Δ' σ. 242 κ. ἑ.

[2] Οἱ κάτοικοι τῶν Θεσπιῶν ἐξώσθησαν. Ἴδε *Παυσανίου* IX, 4, 2. Οἱ δὲ Ὀρχομένιοι ἐμνηστεύθησαν. Ἴδε *Διοδώρου Σικελιώτου* XV, 57· τοὺς Ὀρχομενίους εἰς τὴν τῶν συμμάχων χώραν κατέταξαν.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

προσοχῆς, ὅπως ἡ τιμὴ τῆς νίκης διατηρηθῇ ἀμόλυντος. Δευτέρα δὲ αὐτοῦ φροντὶς ἦτο νὰ ἐξασφαλίσῃ τὸ κέρδος τῆς νίκης καὶ παράσχῃ εἰς τὴν πατρίδα τὸ ἀξίωμα ἐκεῖνο οὗ εἶχεν ἀναδειχθῇ ἀξιωτάτη δι' ἀγώνων καὶ νικῶν. Κατωρθώθη δὲ τοῦτο διὰ τοῦ αὐτοῦ ἐκείνου τρόπου δι' οὗ εἶχον ἀποκτήσει τὴν ἡγεμονίαν ἡ Σπάρτη καὶ αἱ Ἀθῆναι, ἤτοι διὰ συνθηκῶν περὶ συμμαχίας πρὸς τὰς βορείους πολιτείας χάριν κοινῆς στρατιωτικῆς συντάξεως.

Οἱ πρέσβεις τῶν Θηβαίων μετέβησαν εἰς τὴν Φωκίδα, τὴν Λοκρίδα, τὴν Αἰτωλίαν, τὴν Ἀκαρνανίαν. Ἀπανταχοῦ δ' εὗρον ἀποτεθαρρυμένους μὲν τοὺς λακωνίζοντας, ἰσχυροὺς δὲ τοὺς ἀντιπάλους αὐτῶν. Διὰ τοῦτο δ' ἔτυχον ἀπανταχοῦ προθύμου δεξιώσεως, ὑποδεικνύοντες τὸ ἐπιβαλλόμενον κοινὸν ἔργον, ἤτοι τὴν διὰ συμπαγοῦς ἑνώσεως καὶ συμπράξεως ἀντίστασιν κατὰ πάσης ἀναμίξεως τῶν Πελοποννησίων εἰς τὰ πράγματα τῆς συνεχοῦς Ἑλλάδος. Οὐδεμία δὲ πόλις ἠρνήθη εἰς τοὺς νικητὰς τῶν Λεύκτρων τὸ δικαίωμα νὰ γείνωσιν αὐτοὶ οἱ εἰσηγηταὶ καὶ ἡγέται τῆς νέας συμμαχίας. Προσεχώρησαν δὲ καὶ οἱ Εὐβοεῖς θεωροῦντες τὴν Εὔβοιαν μέρος τῆς ἐκτὸς τοῦ ἰσθμοῦ Ἑλλάδος· ὁμοίως δὲ καὶ οἱ Οἰταῖοι, οἱ Μαλιεῖς καὶ αὐτοὶ οἱ κάτοικοι τῆς Ἡρακλείας, τῆς ἀποικίας τῆς Σπάρτης [1]. Οὕτω καθολικὴ ἦτο ἡ ἀγανάκτησις ἐναντίον τῆς Σπάρτης, οὕτως ἐπίκαιρος καὶ ἀναγκαία ἐνομίσθη σθεναρὰ συμμαχία τῶν ἠπειρωτικῶν πόλεων, ἵνα καταστῇ ἅπαξ διὰ παντὸς ἀδύνατος ἡ ἐπανάληψις τῶν βιαιοπραγιῶν τῶν Πελοποννησίων. Ἡ δὲ μετριοπάθεια καὶ ἀξιοπρέπεια, αἱ ἐπιδειχθεῖσαι παρὰ τῶν ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ Ἐπαμεινώνδου οἱονεὶ μεταβληθέντων Θηβαίων, ἐφείλκυσαν ὑπὲρ αὐτῶν τὴν ἐκτίμησιν καὶ τὴν ἐμπιστοσύνην. Οὕτω δὲ ἄνευ βίας καὶ ἄνευ στάσεων συνεκροτήθη νέα ἀμφικτυονία, νέα ἰσχυρὰ συμμαχία πόλεων φυσικῶς πρὸς ἀλλήλας συνδεομένων, ἔχουσα κέντρον τοὺς Δελφούς [2].

[1] [Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Γ' σ. 173 καὶ Δ' σ 235. 275]. Οἱ Φωκεῖς καὶ οἱ Ἡρακλεῶται ἦσαν ἔτι κατὰ τὴν ἐν Λεύκτροις μάχην τεταγμένοι μετὰ τῶν Σπαρτιατῶν. Ἴδε *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. VI, 4, 9.

[2] Αἱ μετὰ τῶν Φωκέων, Αἰτωλῶν καὶ Λοκρῶν συνθῆκαι συμμαχίας ὡμολογήθησαν βραχὺ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Εἶνε δὲ ἀναμφίβολον, ὅτι καὶ πρὸς τοὺς Δελφοὺς ἦλθον οἱ σύμμαχοι εἰς νέας σχέσεις συμφώνως πρὸς τὸ πάτριον ἔθος. Εὐλόγως δὲ συνέφερεν εἰς τὴν πόλιν τὴν ἔχουσαν τὴν ἡγεμονίαν τῆς νέας συμμαχίας νὰ ἐπαναγάγῃ τὴν τιμὴν τοῦ ἀρχαίου κέντρου τοῦ Ἑλληνικοῦ καὶ ἐπωφεληθῇ χάριν τῶν ἰδίων σκοπῶν τὴν δύναμιν τῶν Δελφῶν. Διὰ τοῦτο δὲ ἵδρυσαν οἱ Θηβαῖοι ἐκ τῶν λαφύρων ἴδιον θησαυρὸν ἐν Δελφοῖς [1], καὶ ἐπωφελήθησαν τὴν ἄρτι κτηθεῖσαν μεταξὺ τῶν ἀμφικτυονικῶν πόλεων δύναμιν, ἀνανεώσαντες καὶ πάλιν τὸ δικαίωμα τοῦ ἀμφικτυονικοῦ συνεδρίου τοῦ νὰ εἶνε ὁ ἀνώτατος διαιτητὴς ἐρίδων μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ εἰσαγάγοντες ἐνώπιον αὐτοῦ εἰς δίκην τὴν Σπάρτην ἐπὶ τῇ καταλύσει τῆς ὑφισταμένης ἐν Ἑλλάδι εἰρήνης. Τὸ δὲ ἀδίκημα τοῦ Φοιβίδου ἠδύνατο τόσῳ μᾶλλον νὰ θεωρηθῇ παράβασις τοῦ ἱεροῦ δικαίου καθ' ὅσον εἶχε τελεσθῇ ἐν ταῖς ἡμέραις τῶν Πυθίων. Οἱ δὲ Ἀμφικτύονες κατεδίκασαν τὴν Σπάρτην εἰς ζημίαν πεντακοσίων ταλάντων, ἥτις καὶ ἐδιπλασιάσθη μετὰ παρέλευσίν τινος χρόνου [2]. Καὶ ἠδύνατο μὲν νὰ προϊδῃ ὁ Ἐπαμεινώνδας, ὅτι καὶ ἡ νέα αὕτη καταδίκη τῆς Σπάρτης ἔμελλε νὰ μείνῃ γράμμα νεκρόν, ἐπειδὴ οἱ Λακεδαιμόνιοι οὐδέποτ' ἔμελλον νὰ ὑποκύψωσιν εἰς τὸ ἀμφικτυονικὸν συνέδριον, οὗ τὰ δικαιώματα ἦσαν παραγεγραμμένα ὑπὸ τοῦ χρόνου.

μετὰ τὴν ἐν Λεύκτροις μάχην. ***Διοδώρου Σικελιώτου*** [XV, 57. Ἡ δὲ πρὸς τοὺς Οἰταίους καὶ τοὺς λοιποὺς συνθηκολογία ἐπερατώθη μόνον μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰάσονος. ***Ξενοφῶντος*** Ἑλλην, VI, 5, 23.

[1] ***Παυσανίου*** X, 11, 5· θησαυρὸς Θηβαίων ἀπὸ ἔργου τοῦ ἐν Λεύκτροις. [Ὁ θησαυρὸς οὗτος εἶνε κατὰ τὰ ἐκτεθέντα παρὰ τοῦ Homolle ἐν τῇ συνεδρίᾳ τῆς ἐν Ἀθήναις Γαλλικῆς ἀρχαιολογικῆς σχολῆς τῆς 19 Ἰανουαρίου 1900 ἐκεῖνος οὗ λείψανα εὑρέθησαν κατὰ τὴν νοτιοδυτικὴν ἄκραν τοῦ περιβόλου τοῦ ἱεροῦ πρὸς ταριστερὰ τοῦ θησαυροῦ τῶν Σιφνίων].

[2] ***Διοδώρου Σικελιώτου*** XVI, 29 (πρβλ. 23)· Θηβαῖοι δίκην ἐπήνεγκαν εἰς Ἀμφικτύονας κατὰ τῶν Σπαρτιατῶν, ὅτι Φοιβίδας ὁ Σπαρτιάτης κατελάβετο τὴν Καδμείαν, καὶ διετιμήσαντο τὸ ἀδίκημα ταλάντων πεντακοσίων. ***Ἰουστίνου*** VIII, 1· [Lacedaemoniis crimini datum quod arcem Thebanam indutiarum tempore occupassent. Πρβλ. Grote (A history of Greece ἐκδ. 1869 Τόμ. Θ' σ. 422. Γερμ. μεταφρ. ἐκδ. β' Τόμ. Ε' σ. 424. Γαλλ. μετάφρ. ὑπὸ Sadous Τόμ. ΙΕ' σ. 36].

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Ἀλλ' ἡ προσπέλασις πρὸς τοὺς Δελφοὺς ἦτο οὐχ ἧττον ἀξία λόγου δι' αὐτὸν, ἐπειδὴ δι' αὐτῆς ἐξήρετο ἡ ἐθνικὴ σημασία τοῦ ἀγῶνος ὃν εἶχον ἀναλάβει οἱ Θηβαῖοι, καὶ ἀνεγνωρίσθη ἐπισήμως, ὅτι τὸ ἀδίκημα τῶν Λακεδαιμονίων δὲν εἶχεν ἐπανορθωθῆ. Τὸ δὲ κῦρος τοῦ δελφικοῦ μαντείου εἶχε μὲν μεγάλως μειωθῆ, ἀλλὰ δὲν εἶχεν ἐκλίπει. Διὸ ἐνεποίησεν οὐ μικρὰν αἴσθησιν ἡ ἀπαγόρευσις τῆς εἰς τὰ Πύθια συμμετοχῆς τῶν Σπαρτιατῶν καθ' ὃν χρόνον ἀπ' ἐναντίας ἐπερρωνύετο τὸ ἄρτι κτηθὲν ἀξίωμα τῶν Θηβαίων διὰ τῆς προσπελάσεως πρὸς ἱερὸν ἀνερχόμενον εἰς τὴν ἀπωτάτην ἀρχαιότητα, διὰ τῆς ὑπὲρ τῆς πόλεως αὐτῶν κηρύξεως τῶν πλείστων Ἀμφικτυόνων καὶ διὰ τῆς ἀποκτήσεως τοῦ δικαιώματος, ὅπως ἐπιχειρήσωσι τὰς μελλούσας αὐτῶν ἐναντίον τῆς Σπάρτης στρατείας οὕτως εἰπεῖν μετὰ τοῦ ἀπὸ τῶν Δελφῶν κύρους [1].

Ἀλλὰ καὶ μετὰ πάντα ταῦτα ὁ Ἐπαμεινώνδας δὲν παρεσύρθη εἰς ἐσπευσμένας ἐνεργείας, ἀπ' ἐναντίας δ' ἐπέδειξε καὶ πάλιν τὰς διαλλακτικὰς αὐτοῦ διαθέσεις καὶ τὴν ἀντιπάθειαν κατὰ πολέμου ἐμφυλίου. Αἱ Θῆβαι προέβησαν εἰς προτάσεις διαλλαγῆς πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους, προετάθη δὲ [ἀμφοτέρωθεν] εἰς τοὺς Ἀχαιοὺς, οἵτινες εἶχον μείνει ξένοι τῶν διχονοιῶν τῶν λοιπῶν Ἑλλήνων καὶ ἕνεκα τῆς οὐδετερότητος αὐτῶν ἐφαίνοντο ἁρμοδιώτατοι πρὸς διαιτησίαν, ὅπως ἀναλάβωσι τὴν λύσιν τῶν ἀμφισβητουμένων [2]. Ἀλλὰ καὶ αὕτη ἡ ἀπόπειρα συνδιαλλαγῆς ἐναυάγησεν, ἀναμφιβόλως ἕνεκα τῶν ἀντιρρήσεων τῆς Σπάρτης, ἥτις ἐξηκολούθει ἐμμένουσα μετὰ θάρρους καὶ καρτερίας εἰς τὴν ἐγωιστικὴν αὐτῆς ἀλαζονείαν.

Ἐξαντλήσας δὲ ὁ Ἐπαμεινώνδας ἅπαντα τὰ εἰρηνικὰ μέσα πρὸς ἀποκατάστασιν νέας ἐννόμου τάξεως ἐν Ἑλλάδι, ἐπελήφθη μετὰ τὴν ἐπιτυχοῦσαν ἄμυναν τῆς Βοιωτίας ἐπιθέσεως ἐναντίον τῆς Σπάρτης ἐν αὐτῇ τῇ Πελοποννήσῳ.

---

[1] Ἔκτοτε ἄρχεται νέον, βλαβερὸν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀξίωμα τῶν Δελφῶν.

[2] ***Πολυβίου*** II, 39 καὶ κατ' αὐτὸν ***Στράβωνος*** [VIII, σ.] 384. Πρβλ. Grote [A history of Greece ἐκδ. 1869. Τόμ. Θ σ. 417. Γερμ. μεταφρ. ἐκδ. β' Τόμ. Ε' σ. 422. Γαλλ. μεταφρ. ὑπὸ Sadous Τόμ. ΙΕ' σ. 32 σημ. 1].

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Β'.

ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ ΤΩΝ ΘΗΒΩΝ

Οἱ Λακεδαιμόνιοι οὐδεμίαν εἶχον ἔννοιαν τῶν σχεδίων ἅτινα ἐμελέτα ὁ μέγας αὐτῶν ἀντίπαλος. Καὶ δή, ἐν ᾧ ἐκεῖνοι ἐνόμιζον, ὅτι ὁ Ἐπαμεινώνδας ἠσχολεῖτο μόνον περὶ τὰ τῆς ἰδίας πατρίδος, ἐκεῖνος ἀνεσκόπει τὰ κατὰ πᾶν τὸ Ἑλληνικόν. Δι' αὐτὸν ὁ πόλεμος ἦτο πόλεμος ὑπὲρ ἐλευθερίας, ὃν εἶχεν ἀναλάβει ὄχι χάριν τοῦ ἰδίου συμφέροντος τῶν Βοιωτῶν, ἀλλ' ὡς Ἕλλην, ἐθνικὴ ἐξέγερσις ἐναντίον τοῦ ζυγοῦ τῶν Λακεδαιμονίων. Κατὰ ταῦτα μετὰ τὴν ἐπανόρθωσιν τοῦ κατὰ τῶν Θηβῶν τελεσθέντος ἀδικήματος καὶ τὴν ἐξασφάλισιν τῆς αὐτονομίας τῶν Θηβῶν ἐμελέτα καὶ τὴν ἐπανόρθωσιν τῶν ἐν προτέροις χρόνοις πρὸς ἄλλους Ἕλληνας διαπραχθέντων ὑπὸ τῆς Σπάρτης ἀδικημάτων κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον καθ' ὃν ἐν τῷ μεγάλῳ πρὸς τοὺς Πέρσας ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνι πρῶτον μὲν συνετελέσθη παρὰ τῶν Ἑλλήνων ἡ ἄμυνα τῶν ἐν κινδύνῳ εὑρισκομένων ἰδίων χωρῶν, ἔπειτα δ' ἐπεχειρήθη ἡ ἀπελευθέρωσις τῶν ὑπερποντίων ἀκτῶν. Ἄλλως δὲ αὐτὴ ἡ περικαλλεστάτη ἁπασῶν τῶν πελοποννησιακῶν χωρῶν, ἡ Μεσσηνία, τὸ πρῶτον θῦμα τῆς φιλαρχίας τῶν Σπαρτιατῶν, ἔστενεν ἀκόμη ἠρημωμένη, ἐστερημένη τῶν πόλεων αὐτῆς, μὴ ἔχουσα

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἐμπόριον καὶ ἐπικοινωνίαν, εἰ καὶ ἐκέκτητο ἀρίστους λιμένας, γεωργουμένη ὑπὸ δούλων, καθ' ὃν χρόνον οἱ νόμιμοι κύριοι τῆς γῆς ἔζων ἐν τῇ ξένῃ ἢ ἔφευγον ἀπάτριδες ἀπὸ ἐξορίας εἰς ἐξορίαν.

Ἕνεκα τῆς ἀκριβοῦς γνώσεως τῶν κατὰ τὴν μεγάλην Ἑλλάδα, περὶ ἧς πλεῖστα ὅσα εἶχε διδαχθῇ παρὰ τῶν Πυθαγορείων φίλων, ἐγίνωσκεν ὁ Ἐπαμεινώνδας περὶ τῶν πολλῶν Μεσσηνίων τῶν οἰκούντων πέραν τοῦ Ἰονίου πελάγους. Τρεῖς μεταναστεύσεις εἶχον ἀγάγει τοὺς ἀρίστους τῶν Μεσσηνίων εἰς τὰς χώρας ἐκείνας [1], καὶ ἐκ τῶν ἀπογόνων τῶν ἡρώων τῆς Εἴρας καὶ τῆς Ἰθώμης εἶχε βλαστήσει παρὰ τὸ σικελικὸν πέλαγος ἀκμαῖον γένος, ἐξ οὗ ἀπετελοῦντο οἱ λογάδες τῶν πολιτῶν ἐν Ῥηγίῳ καὶ Μεσσήνῃ. Διὸ καὶ μετὰ τὴν πτῶσιν τῶν Ἀθηνῶν εἶχον οἱ [ἐκ Μεσσήνης] Ναυπάκτιοι μεταναστεύσει ἀπὸ τοῦ κορινθιακοῦ κόλπου εἰς τὸ Ῥήγιον, τὸ δὲ μέγιστον αὐτῶν μέρος ἔτι περαιτέρω, εἰς τὴν μεγάλην Σύρτιν, ἔνθα παρὰ τὰς ἐσχατιὰς τῆς χώρας τῶν Κυρηναίων ἔκειντο αἱ Ἑσπερίδες, ἡ ἀποικία τῶν Κυρηναίων, ἥτις ἐν τῷ τότε χρόνῳ ἐστενοχωρεῖτο δεινῶς παρὰ τῶν περιοίκων λαῶν τῆς ἐρήμου καὶ ἐζήτει νέαν ἐποίκησιν Ἑλλήνων ἀνδρῶν. Οἱ δὲ Ναυπάκτιοι ἐπείσθησαν εἰς τὴν πρόσκλησιν, καὶ ὁ αὐτὸς ἐκεῖνος ἀνὴρ, ὅστις εἶχεν ὑπάρξει ὁ ἡγεμὼν αὐτῶν ἐν τῇ παρὰ τὴν Σφακτηρίαν μάχῃ, ὁ Κόμων, ἤγαγεν αὐτοὺς εἰς τὰς παραλίας τῆς Λιβύης.

Ἀλλὰ καὶ παρὰ τὴν διασποράν αὐτῶν ἀνὰ γῆν καὶ θάλασσαν οἱ Μεσσήνιοι εἶχον διατηρήσει τὴν ἀγάπην πρὸς τὴν πατρίδα, τὸ μῖσος πρὸς τὴν Σπάρτην, τὰς ἀρχαίας λατρείας καὶ τὴν ἰδίαν διάλεκτον. Διὰ τοῦτο δὲ ὑπῆρξεν οὐ μόνον μεγάθυμος, ἀλλὰ καὶ

[1] Μετὰ μὲν τὸν πρῶτον μεσσηνιακὸν πόλεμον ἐκτίσθη τὸ Ῥήγιον (***Στράβωνος*** [VI, σ.] 257), ὑπὸ δὲ τοῦ Ἀναξίλα ἡ Μεσσήνη (***Παυσανίου*** VI, 23, 8), οἱ δ' ἐκ Ναυπάκτου Μεσσήνιοι ἐπῴκισαν τὴν Σικελίαν καὶ τὸ Ῥήγιον (***Παυσανίου*** IV, 26, 2), οἱ δὲ πλεῖστοι τὰς Ἑσπερίδας ἢ Εὐεσπερίδας ὑπὸ τὸν Κόμωνα. Ἤλπισαν δὲ οὗτοι ἐπί τινα χρόνον, ὅτι ἔμελλον νὰ καταγάγωσιν αὐτοὺς εἰς τὴν Ναύπακτον οἱ Ἀθηναῖοι. ***Παυσανίου*** IV, 26, 3· [καὶ ὁ μὲν (Κόμων) ἐπήλπιζεν] Ἀθηναίων δυνηθέντων ναυτικῷ κάθοδον ἔσεσθαί σφισιν ἐς Ναύπακτον.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

πολιτικωτάτη ἡ σκέψις τοῦ Ἐπαμεινώνδου, διανοηθέντος οὐ μόνον νὰ μεταχειρισθῇ τὴν ἐθνικὴν δύναμιν τῶν Μεσσηνίων κατὰ διάφορα μέρη ἐκτὸς τῆς Πελοποννήσου ἐναντίον τῆς Σπάρτης ἢ νὰ ἐξεγείρῃ στάσεις ἐν τῇ ἠρημωμένῃ αὐτῶν πατρίδι, καθ' ἃ εἶχον πράξει οἱ Ἀθηναῖοι, ἀλλὰ καὶ νὰ ἑνώσῃ πάλιν ἐπὶ τὸ αὐτὸ τὰ διεσπαρμένα αὐτῶν στίφη. Ἔμελλεν οὕτω νὰποδοθῇ καὶ πάλιν εἰς τὴν ἐντεῦθεν Ἑλλάδα πληθώρα εὐγενῶν ἐθνικῶν δυνάμεων, ἃς εἶχεν αὕτη ἀποβάλει ἕνεκα πταίσματος τῶν Σπαρτιατῶν, καὶ νὰ ἱδρυθῇ παρὰ τὸν Ταΰγετον πολιτεία, ἧς ἡ παλινόρθωσις ἔμελλεν ἀναγκαίως νὰ ἐπαναφέρῃ καὶ πάλιν τὴν Σπάρτην πρὸς τὰ ὀπίσω εἰς τὴν αὐτὴν ἐκείνην θέσιν ἣν κατεῖχε πρὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ κατακτητικοῦ αὐτῆς προγράμματος [1]. Πρὸς τὸν σκοπὸν δὲ τοῦτον ἀπῆλθον πρέσβεις ἐκ Θηβῶν, ὅπως προκαλέσωσι τὴν εἰς τὴν πατρίδα κάθοδον τῶν ἐν Ἰταλίᾳ, Σικελίᾳ καὶ Ἀφρικῇ Μεσσηνίων [2].

Τοιαῦται ἦσαν αἱ ἐνέργειαι τοῦ νικητοῦ τῶν Λεύκτρων. Ἀλλὰ μεγάλως ἠπατῶντο ἐκεῖνοι ὅσοι ἐθεώρουν ἀδυναμίαν τὴν ἐπιφύλαξιν αὐτοῦ μετὰ τὴν μάχην. Ἐκεῖνος ἦτο ὁ δεσπόζων τῶν συγχρόνων, ὁ μόνος ἐπιδιώκων σκοποὺς μεγάλους καὶ ἰθύνων τὰ κατὰ τοὺς Ἕλληνας. Διὰ τῆς λελογισμένης αὐτοῦ δραστηριότητος εἶχεν ἀνυψώσει τὴν βαθύτατα τεταπεινωμένην πάτριον πόλιν καὶ δώσει εἰς αὐτὴν τὴν ἡγεμονίαν τῆς ἐκτὸς τοῦ ἰσθμοῦ Ἑλλάδος, ἐπὶ δὲ τῇ προσκλήσει αὐτοῦ συνῆλθον ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἀπὸ τῶν ἀπωτάτων ἐσχατιῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ οἱ Μεσσήνιοι, ὅπως ἐκνικῶντες τοὺς Σπαρτιάτας ἀνακτήσωσι τὴν πάτριον χώραν καὶ μεταβάλωσιν οὕτω τὴν ὄψιν ὅλης τῆς Πελοποννήσου.

Ἀλλά, πρὶν ἢ τελεσθῇ ἀκόμη αὕτη ἡ μεταβολή, ἐπῆλθον ἐν τῇ χερσονήσῳ ἄλλαι στάσεις, ἃς δὲν εἶχον προκαλέσει οἱ Θηβαῖοι.

[1] Τὴν ἰδιάζουσαν περὶ τῆς Μεσσηνίας μέριμναν τοῦ Ἐπαμεινώνδου δεικνύει τὰ γεγονός, ὅτι πρὸ τῆς παρὰ τὰ Λεῦκτρα μάχης ἐκομίσθη ἡ ἀσπὶς τοῦ Ἀριστομένους καὶ ἐκοσμήθη δι' αὐτῆς τρόπαιον κατενώπιον τῶν πολεμίων. ***Παυσανίου*** (IV), 32. 6.

[2] ***Παυσανίου*** IV, 26, 5. ***Διοδώρου Σικελιώτου*** XV, 66. Περὶ δὲ τῆς ἐκ νέου ἐμφανίσεως Μεσσηνίων ὡς Ὀλυμπιονικῶν ἴδε A. Michaelis ἐν τοῖς Historische und philologische Aufsätze Ernst Curtius gewidmet. 1884 σ. 108.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Καὶ πράγματι μὲν εἶχον ἐθισθῆ οἱ Πελοποννήσιοι εἰς τὴν ἀρχαίαν τάξιν τῶν πραγμάτων ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε δὲν ἠδύναντο νὰ φαντασθῶσι τὴν χερσόνησον ἄνευ τῆς ἡγεμονίας τῆς Σπάρτης· ἀλλ' οὐχ ἧττον ἡ πάντοτ' ἐκ νέου καὶ ἐπισήμως κηρυσσομένη ἀρχὴ τῆς αὐτονομίας πασῶν τῶν ἑλληνίδων πόλεων εἶχε γείνει ἀποδεκτὴ καὶ ἐν Πελοποννήσῳ, καὶ οἱ Πελοποννήσιοι ἐπληροῦντο εἰκότως ἀγανακτήσεως ἀναγκαζόμενοι νὰκούωσιν ἑκάστοτε ἐπαναλαμβανόμενον, ὅτι ἡ ἀρχὴ ἐκείνη οὐδεμίαν εἶχε δι' αὐτοὺς σημασίαν καὶ ὅτι παρ' αὐτοῖς ὤφειλον νὰ μείνωσι τὰ πράγματα εἰς τὸ πρώην καθεστώς. Διὸ μετὰ τὰς παντοίας ἀποπείρας ταραχῶν τὰς προκληθείσας ἤδη ἐκ τῆς ἀνταλκιδείου εἰρήνης[1] ἡ τολμηρὰ ἐξέγερσις τῶν Θηβῶν προεκάλεσε μεγίστην συμπάθειαν, καὶ εἰς τοὺς ὑπηκόους τῆς Σπάρτης ἐνεποίησεν αἴσθησιν μεγίστην τὸ νὰ βλέπωσι τὴν ἀποστασίαν τῶν Θηβῶν μένουσαν ἀτιμώρητον ἐπὶ ἔτη μακρὰ καὶ τέλος ἐγκαταλιμπανομένην ὅλως τὴν τιμωρίαν τῆς πόλεως. Τοῦτο δὲ ὑπῆρξεν ἧττα τῆς Σπάρτης προηγηθεῖσα μακρὸν τῆς ἐν Λεύκτροις μάχης. Τότε λοιπὸν παρουσιάσθησαν ἤδη ἀπόπειραι ἀντιστάσεως ἐναντίον τῆς Σπάρτης καὶ τῶν λακωνιζόντων, ἐξ ὧν προεκλήθησαν αἱματηροὶ ἀγῶνες διακλονήσαντες τὸ ἐν Πελοποννήσῳ καθεστὼς πρὶν ἢ ἰσχύσῃ οἱαδήποτε ἐπίδρασις ἐκ τῶν ἔξω.

Τοιαῦτα συνέβησαν ἐν Φιγαλείᾳ, τῇ ἀρχαίᾳ ὀρεινῇ πόλει παρὰ τὰ νότια ἄκρα τῆς Ἀρκαδίας. Ταύτην εἶχον κατακτήσει οἱ Λακεδαιμόνιοι δίκην ἐχθρικῆς πόλεως μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Εἴρας, οἱ δὲ πολῖται αὐτῆς μόνον μετὰ δεινὸν ἀγῶνα κατώρθωσαν νὰνακτήσωσι τὴν πόλιν. Ἕνεκα δὲ τούτου τοῦ λόγου οἱ Φιγαλεῖς ἐμνησικάκουν ἀνέκαθεν κατὰ τῶν Σπαρτιατῶν καὶ ὑπῆρχεν ἐν τῇ πόλει ἰσχυρὰ ἀντισπαρτιατικὴ φατρία. Αὕτη δὲ ὡπλίσθη τώρα καὶ ἐδίωξε τοὺς διοικοῦντας τὰ τῆς πόλεως οἴκους, οἵτινες ἐλακώνιζον. Οἱ δ' ἐξωσθέντες ὠχυρώθησαν ἐν Ἡραίᾳ[2], ἐπετέθησαν ἐξ αὐτῆς

[1] Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Δ' σ. 365.

[2] Περὶ Ἡραίας ἴδε Curtius Peloponnesos Τόμ. Α' σ. 346. Th Wise Excursion in the Peloponnese Τόμ. Α' σ. 73.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἐναντίον τῆς πατρίου πόλεως, τελούσης τὰ Διονύσια, καὶ προέβησαν εἰς φοβερὰν σφαγὴν τῶν συμπολιτῶν. Ἔπραξαν δὲ ταῦτα μόνον ἐξ ἐκδικήσεως, ἅτε διαγινώσκοντες, ὅτι ἦσαν ἀνίσχυροι νὰ διατηρήσωσι τὴν ἀρχήν· διὸ μετὰ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ ἐκδικητικοῦ αὐτῶν ἔργου ἀπεχώρησαν εἰς τὴν Σπάρτην.

Ὅμοια δ' ἐπανελήφθησαν καὶ ἐν ἄλλαις πόλεσιν, ἀλλ' ἡ ἔκβασις ὑπῆρξεν ὡς τὸ πλεῖστον ὅλως ἀντίθετος. Καὶ δὴ ἐν ταῖς πλείσταις τῶν πόλεων οἱ δημοκρατικοὶ ἦσαν οἱ ἀσθενέστεροι, τῶν τοῦ δήμου ἐξωσθέντων κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη καὶ ἐνισχυθείσης τῆς ἀρχῆς τῶν ἀντιπάλων. Διὰ τοῦτο ἀπέτυχον καὶ ἐν Κορίνθῳ καὶ ἐν Φλιοῦντι αἱ ἀπόπειραι τῶν δημοκρατικῶν, πειραθέντων νὰ καταλάβωσι καὶ πάλιν τὴν πάτριον πόλιν, ἐν ἀμφοτέροις ταῖς πόλεσι μετὰ μεγάλην σφαγήν [1].

Κύριον δὲ ὁρμητήριον τῆς ἐν Πελοποννήσῳ δημοκρατίας ἦτο τὸ Ἄργος, καὶ οὐ μόνον ἀφωρμῶντο ἀπὸ τῆς πόλεως ταύτης στρατεῖαι, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ πόλις ἀπέβη κονίστρα τῶν βιαιοτάτων ἐμφυλίων ἀγώνων. Καὶ δὲν εἶχε μὲν ἐν Ἄργει τὴν ἀρχὴν φατρία στηριζομένη εἰς τὴν δύναμιν τῶν Σπαρτιατῶν, ἀλλ' ὑπῆρχον ὅμως ἀκατάπαυστοι διχόνοιαι μεταξὺ τῶν ἡγετῶν τοῦ δήμου καὶ τῶν διοικούντων τὰ κοινά, οἵτινες ἐλαμβάνοντο ἀκόμη κυρίως ἐκ τῶν ἀνωτέρων τάξεων. Οὗτοι δέ, βαρυνθέντες τέλος τὰς ἀφορήτους ταλαιπωρίας, κατέστρωσαν σχέδιον πρὸς ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τῶν ἐχθρῶν. Ἀλλὰ τὰ τεκταινόμεν' ἀπεκαλύφθησαν, καὶ τριάκοντα τῶν ἐπιφανεστάτων πολιτῶν ἐτιμωρήθησαν ἐπ' αὐτοῖς διὰ τοῦ θανάτου. Ἀλλὰ τοῦτο ὑπῆρξε μόνον ἡ ἀρχὴ τῶν βιαιοπραγιῶν. Πράγματι τὰ γενόμενα ἐνέπλησαν φοβερᾶς ταραχῆς τὸν σύμπαντα δῆμον· ἐπωφελούμενοι δὲ ταύτην οἱ δημαγωγοί, ἀπή-

[1] Περὶ τῶν στάσεων ἐν Φιγαλείᾳ, Κορίνθῳ καὶ Φλιοῦντι ἴδε *Διοδώρου Σικελιώτου* XV, 40. Κατὰ τὸν *Διόδωρον* αἱ στάσεις αὗται συνέβησαν μετὰ τὸ 374 π. Χ. Οἱ δὲ παρὰ τοῦ Grote [A history of Greece ἐκδ. 1869 Τόμ. Θ' σ. 417. Γερμ. μεταφρ. ἐκδ. 6' Τόμ. Ε' σ. 422. Γαλλ. μεταφρ. ὑπὸ Sadous Τόμ. ΙΕ' σ. 32 σημ. 1] ἐκφερόμενοι κατὰ τῆς χρονολογίας ταύτης ἰσχυρισμοὶ δὲν εἶνε κρίσιμοι.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέρ

τησαν τελείαν κάθαρσιν τῆς πόλεως ἀπὸ πάντων τῶν ἀντιδημοκρατικῶν. Κατὰ τακτὴν δὲ ἡμέραν ἐπέπεσον τὰ μέχρι μανίας ἐξερεθισθέντα πλήθη φέροντα σκυτάλας, ἤτοι ῥάβδους, ἐναντίον ἁπάντων ἐκείνων ὅσοι ἐφαίνοντο ὕποπτοι δι' οἱονδήποτε λόγον. Χίλιοι δὲ καὶ διακόσιοι πολῖται ἔγειναν θύματα ὠμοτάτης βίας· ὅτε δὲ οἱ δημαγωγοί, καταληφθέντες καὶ αὐτοὶ ὑπὸ τρόμου ἕνεκα τῆς ὑπερμέτρου καὶ μιαρᾶς βίας ἣν εἶχον προκαλέσει, ἠθέλησαν νὰ ἐπίσχωσιν αὐτήν, προσεβλήθησαν καὶ αὐτοὶ καὶ ἐφονεύθησαν· οὕτω δὲ μόνον μετὰ τελείαν ἐξάντλησιν ἐν τῇ σφαγῇ ἐπανῆλθεν ἡ ἡσυχία [1]. Τοιαύτη ὑπῆρξεν ἡ ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ σκυταλισμοῦ [2] γνωστὴ στάσις ἐν Ἄργει, γεγονὸς μὴ ἔχον μέχρις ἐκείνου τοῦ χρόνου ἄλλο ὅμοιον ἐν τῇ ἑλληνικῇ ἱστορίᾳ. Ὑπῆρξε δὲ οὕτω πρωτοφανὲς, ὥστε καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις πόλεσιν ἐθεωρήθη φοβερὸν σημεῖον τῆς συγχρόνου διαφθορᾶς, καὶ οἱ Ἀθηναῖοι προέβησαν εἰς κάθαρσιν τῆς ἑαυτῶν πόλεως, φρονοῦντες, ὅτι τὸ σύμπαν ἑλληνικὸν ἔθνος εἶχε μολυνθῇ διὰ τῆς ἀνοσιουργίας ἐκείνης [3].

Τὸ δὲ γεγονὸς τοῦτο ὑπῆρξε περίπου σύγχρονον πρὸς τὴν μάχην τῶν Λεύκτρων [4]. Οἱ δ' αἱματηροὶ ἀγῶνες ἐν ταῖς ἄλλαις πόλεσι φαίνονται συμπίπτοντες πρὸς τὰ προηγούμενα ἔτη καὶ συνδέονται πιθανῶς πρὸς τὰς διαπραγματεύσεις τοῦ 374 π. Χ. [5], καθ' ἃ ἤδη ἡ καθομολόγησις τῆς πρώτης εἰρήνης εἶχε προκαλέσει ἕνεκα τῆς ἐν αὐτῇ ἐπηγγελμένης αὐτονομίας ἁπάντων τῶν Ἑλλήνων ὁμοίας στάσεις [6]. Ἀπανταχοῦ ἡ ἀρχαία τάξις τῶν πραγμάτων ἔν τε ταῖς πόλεσιν ἑκάσταις καὶ ἐν ταῖς συμμαχίαις εἶχε κλονηθῇ.

[1] ***Διοδώρου Σικελιώτου*** XV, 57-58.

[2] Οἱ Ἀργεῖοι εἶχον πιθανῶς τὴν συνήθειαν νὰ συνέρχωνται κρατοῦντες σκυτάλην (ῥάβδον)· τὸ ἔθος δὲ τοῦτο ἀπέβαλον ἐνωρὶς οἱ Σπαρτιᾶται. Ἴδε ***Πλούταρχον*** ἐν Βίῳ Λυκούργου 11.

[3] ***Πλουτάρχου*** Πολιτικὰ παραγγέλματα σ. 814 Β.

[4] Κατὰ τὸν ***Διόδωρον Σικελιώτην*** [XV, 57] συνέβη Ὀλυμπ. 102, 3 (370 π. Χ.) [βραχὺν χρόνον μετὰ τὴν ἐν Λεύκτροις μάχην].

[5] Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Δ' σ. 459.

[6] Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Δ' σ. 365.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Καὶ ἐν τῷ φυσικῷ δὲ κόσμῳ ἐπῆλθον τότε διοσημίαι, αἵτινες, καθ' ἃ καὶ τὰ προηγηθέντα τῶν περσικῶν πολέμων φυσικὰ φαινόμενα, ἐθεωρήθησαν ἀπειλητικαὶ προμαντεῖαι. Οὕτω δὴ κατὰ τὸν ἐνιαυτὸν τοῦ ἄρχοντος Ἀστείου (374-373 π. Χ.) κατεφόβησε τοὺς Ἕλληνας κομήτης πρωτοφανὴς τὸ μέγεθος καὶ τὴν λαμπρότητα, ἡ λεγομένη πυρίνη δοκίς [1]. Κατὰ τὸ αὐτὸ δ' ἐκεῖνο ἔτος συμπίπτουσι καὶ οἱ καταστρεπτικοὶ σεισμοὶ οἱ κλονήσαντες τότε τὴν Πελοπόννησον, τὸ ἀρχαῖον οἰκητήριον τοῦ ἐνοσίχθονος Ποσειδῶνος [2]. Ἡ πόλις τῆς Ἀχαΐας Βοῦρα κατεπόθη, διανοιγέντος ῥήγματος ὅπερ ἐκλείσθη ἔπειτα καὶ πάλιν, καὶ ἡ Ἑλίκη κατεκλύσθη μετὰ καὶ σύμπαντος τοῦ ἐδάφους, ἐφ' οὗ ἦτο ἐκτισμένη, καὶ ἐπίστευον, ὅτι ἔβλεπον ἐν τῷ βάθει τῆς θαλάσσης τὰ μόνα ἐναπολειφθέντα λείψανα τῆς ἀρχαίας ἐκείνης ἰωνικῆς πόλεως [3].

Ὅτε λοιπὸν διεδόθη τὸ ἄγγελμα περὶ τῆς ἐν Λεύκτροις μάχης ἀνὰ τὰς πόλεις τῆς Πελοποννήσου, ἡ φατρία ἡ ἀπὸ ἐτῶν ἤδη προπαρασκευάζουσα μεταβολὴν τῶν ἐν τῇ χερσονήσῳ πραγμάτων ἐνεπλήσθη, ὡς εἰκός, νέου θάρρους. Ὁ συνέχων αὐτὴν φόβος ἐξέλιπεν. Ἡ ἐξηντλημένη Σπάρτη, ἥτις εἶχεν ἀνάγκην ἁπάντων αὐτῆς τῶν ἀνδρῶν, ἀπέσυρε τοὺς ἁρμοστὰς ἐκ τῶν πόλεων ἐκείνων, αἵτινες εἶχον θεωρηθῇ μέχρις ἐκείνου τοῦ χρόνου δεόμεναι ἐπιτηρήσεως ἰδιαζούσης. Καὶ κατὰ μὲν τὸ φαινόμενον ἐπράχθησαν ταῦτα, ὅπως τηρηθῶσιν αἱ ὑπὸ τῆς τελευταίας συνθήκης ἐπιβαλλόμεναι ὑποχρεώσεις, ἀλλ' οὐδεὶς ἀμφέβαλλεν, ὅτι ἡ Σπάρτη δὲν ἤθελε προβῇ εἰς τὸ διάβημα ἐκεῖνο, ἂν ὁ Κλεόμβροτος ἤθελε νικήσει ἐν Λεύκτροις.

Τώρα δ' ἐφαίνετο εὔκολος ἐπιβολὴ τὸ νὰ καταστῇ καὶ ἐν Πελοποννήσῳ πραγματικὴ ἡ ἐπηγγελμένη ἐλευθερία τῶν πόλεων

[1] ***Διοδώρου Σικελιώτου*** XV, 50. Πάριον μάρμαρον στ. 83 ἐν Corpus Inscriptionum Graecarum Τόμ. Β' σ. 322. [C. Müller Fragmenta Historicorum Graecorum Τόμ. Α' σ. 552]. Παρ' ἀμφοτέροις καλεῖται πυρίνη δοκ[ί]ς. Σημαίνει δὲ ἡ ἔκφρασις αὕτη οὐδὲν κομήτου, καθ' ἃ μαρτυρεῖ ὁ ***Ἀριστοτέλης*** παρὰ τῷ ***Σενέκᾳ*** (Quaest. Nat. VII, 5).

[2] ***Διοδώρου Σικελιώτου*** XV, 49.

[3] ***Διοδώρου Σικελιώτου*** XV, 48-49. Curtius Peloponnesos Τόμ. Α'σ. 466 κ.ἑ.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἑκάστων. Ὁ δεσμεύων αὐτὰς κλοιὸς εἶχε διαρραγῆ, καὶ ἠδύναντο νὰ κινηθῶσιν ἐλευθέρως. Ἀλλ' ἦτο ὅμως δυσχερὴς ἡ ἐκ τῆς πεπατημένης τοῦ ἀρχαίου καθεστῶτος πρὸς νέας ὁδοὺς ἀναπτύξεως μεταστροφή. Ἡ δύναμις τῆς συνηθείας ἦτο οὕτω μεγάλη, ὥστε καὶ μετὰ τὴν μάχην σχεδὸν ἅπαντες ὑπήκουον εἰς τὸ περὶ συστρατεύσεως κέλευσμα τῆς Σπάρτης, εἰ καὶ εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς εἶχον ἐπιδείξει δυσμένειαν καθ' ὅλου πρὸς τὸν πόλεμον ἐναντίον τῶν Θηβαίων. Ἡ σύμπασα χερσόνησος εὑρίσκετο ἐν ταραχῇ, ἀλλ' ἔλειπεν ὅλως κέντρον τῆς ἀντιδράσεως καὶ κοινός τις αὐτῆς σκοπός. Ἡ Σπάρτη εἶχεν ἀπομονώσει ἁπάσας τὰς πόλεις, οὐδεμία δ' ἐτόλμα νὰναλάβῃ τὴν ἡγεσίαν.

Ἡ δὲ κατάστασις ἐκείνη τῶν πραγμάτων δὲν διέλαθε τοὺς Ἀθηναίους. Αἱ Ἀθῆναι εἶχον ἤδη κατὰ τὰς τελευταίας διαπραγματεύσεις τοῦ συνεδρίου ἐπιδιώξει ἀναμφηρίστως τὸν σκοπὸν νὰ διαλύσωσι τὴν ὑφισταμένην πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους ὑποτέλειαν τῶν πόλεων τῆς Πελοποννήσου, ἀλλὰ δὲν εἶχον κατορθώσει τὸ σκοπούμενον, καὶ ἠναγκάσθησαν ἐπὶ τέλους νὰναγνωρίσωσι τελείως τὴν ἡγεμονίαν τῆς Σπάρτης. Τώρα δὲ ἠθέλησαν νὰ ἐπανορθώσωσι τὸ γενόμενον λάθος. Τώρα ἐφαίνετο πλέον οἱονεὶ παντελῶς χηρεύουσα ἡ θέσις πόλεως ἐχούσης τὴν ἡγεμονίαν ἐν Πελοποννήσῳ· κατὰ ταῦτα παρίστατο ἀνάγκη νὰ μὴ ἐπιτραπῇ ἡ ἐν τῷ ἀξιώματι τούτῳ ἀντικατάστασις τῆς Σπάρτης δι' ἄλλης πόλεως. Διὰ τοῦτο ἐστάλη ἀμέσως μετὰ τὴν ἐν Λεύκτροις μάχην πρόσκλησις πρὸς τὰς πελοποννησιακὰς πόλεις νὰ πέμψωσι πρέσβεις εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅπως ἐν αὐταῖς ὁμολογηθῶσιν ἐκ νέου οἱ ὅροι τῆς ἐπ' ἐσχάτων ψηφισθείσης εἰρήνης [1]. Τοῦτο δὲ πράττοντες οἱ Ἀθηναῖοι ἀνελάμβανον

[1] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. VI, 5, 1· ἐνθυμηθέντες οἱ Ἀθηναῖοι, ὅτι οἱ Πελοποννήσιοι ἔτι οἴονται χρῆναι ἀκολουθεῖν καὶ οὕπω (ὄχι δὲ οὕτω καθ' ἃ ἰσχυρίζεται ὅτι πρέπει νὰ γραφῇ ἐνταῦθα ὁ Grote [A history of Greece ἐκδ. 1869 Τόμ. Θ' σ. 419 σημ. 2 Γερμ. μεταφρ. ἐκδ. β' Τόμ. Ε' σ. 424. Γαλλ. μεταφρ. ὑπὸ Sadous Τόμ. Ιε' σ 34 σημ. 2]) διακέοιντο οἱ Λακεδαιμόνιοι ὥσπερ τοὺς Ἀθηναίους διέθεσαν, μεταπέμπονται τὰς πόλεις ὅσαι βούλοιντο τῆς εἰρήνης μετέχειν, ἣν βασιλεὺς κατέπεμψε. Κατὰ τῆς ἀξιώσεως ταύτης διεμαρτυρήθησαν οἱ Ἠλεῖοι. Ἴδε [*Ξενοφῶντος* Ἑλλην. VI, 6, 2. *Θεοπόμπου* Ἀπόσπ. 283 [παρὰ C. Müller] Fragmenta Historicorum Graecorum Τόμ. Α' σ. 326.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

αὐτοὶ τὸ δικαίωμα τῆς ἐπιτηρήσεως τῆς εἰρήνης· ἀνυψώθη δ' ἔτι μᾶλλον ἡ σημασία αὐτῆς διὰ τοῦ τότε γενομένου καθορισμοῦ, καθ' ὃν ἅπαντες οἱ μετέχοντες τῆς εἰρήνης ἔμελλον νὰ ὑποχρεωθῶσι νὰποκρούσωσι κοινῇ πᾶσαν ἀδικίαν κατὰ τῆς ἀνεξαρτησίας μιᾶς οἱασδήποτε τῶν εἰς τὴν εἰρήνην προσχωρησασῶν πόλεων. Ἐγίνετο δὲ οὕτως ἀπόπειρα νέας καὶ τολμηρᾶς πολιτικῆς ἐνεργείας, τῶν Ἀθηναίων ἀναλαμβανόντων νὰ συντάξωσι περὶ ἑαυτοὺς τὰς στερουμένας ἡγέτου πόλεις τῆς χερσονήσου. Καὶ εἶνε μὲν ἀληθὲς, ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι, προβαίνοντες ἀμέσως μετὰ τὴν ἥτταν τῶν Λακεδαιμονίων εἰς τοιαύτην πρὸς ὄφελος τῶν Ἀθηνῶν ἐνέργειαν καὶ οἱονεὶ κηρύσσοντες ἐκλιποῦσαν τὴν ἀρχὴν αὐτῶν καὶ δεικνυόμενοι πρόθυμοι νὰ διαδεχθῶσιν αὐτοὺς, παρέβαινον δεινῶς τὴν πρὸς τὴν Σπάρτην φιλίαν καὶ συμμαχίαν· ἀλλ' ἡ διαγωγὴ αὕτη ἠδύνατο νὰ δικαιολογηθῇ μόνον διὰ τῆς ἐπιθυμίας νὰντιπράξωσιν εἰς πᾶσαν ἀνάμιξιν τῶν Θηβῶν. Ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ κατεδείχθη, ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ἦσαν ἀνίκανοι νὰναλάβωσι τὴν ἡγεσίαν τῶν πελοποννησιακῶν πραγμάτων.

Αἱ ἐν Πελοποννήσῳ στάσεις προσέλαβον ἐντὸς βραχέος χρόνου χαρακτῆρα λίαν σοβαρὸν καὶ κρίσιμον, ἰδίως ἐν Ἀρκαδίᾳ. Πράγματι ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ πλειότερον ἢ ὁπουδήποτε ἀλλαχοῦ τῆς Πελοποννήσου εἶχε παρακωλυθῇ πᾶσ' ἀνάπτυξις ἕνεκα τῆς ὑπεροχῆς τῆς Σπάρτης. Ἡ Ἀρκαδία συνέκειτο ἐξ ὁμάδος πόλεων καὶ κωμῶν ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων συνδεομένων πρὸς ἀλλήλας διὰ κοινῶν λατρειῶν, οἷαι αἱ τοῦ Λυκαίου Διὸς καὶ τῆς Ὑμνίας Ἀρτέμιδος [1]. Ἡ δὲ κορυφὴ τοῦ Λυκαίου ἦτο τὸ ἱερὸν ὄρος, ὁ Ὄλυμπος ἁπάντων τῶν Ἀρκάδων [2]. Κατῴκει δὲ τὰς ἀρκαδικὰς χώρας ῥωμαλέος ὀρεινὸς λαὸς, καὶ οἱ πολλοὶ μισθοφόροι

[1] Ὁ Λυκαῖος Ζεὺς καὶ ἡ Ὑμνία Ἄρτεμις παρουσιάζονται ἐπὶ τῶν ἀρχαϊκῶν μακρὸν χρόνον πρὸ τῆς κτίσεως τῆς Μεγάλης πόλεως κεκομμένων ἀρκαδικῶν νομισμάτων. Ἴδε Pinder καὶ Friedländer Beiträge zur älteren Münzkunde σ. 85 κ. ἑ. Warren Essay of Greek federal coinage σ. 30.

[2] Ἴδε περὶ τῆς Ἀρκαδίας Curtius Peloponnesos Τόμ. Α' σ. 164 κ. ἑ. [Πρβλ. καὶ ἀνωτέρω Τόμ. Α' σ. 369].

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέρο

οἱ ἐκστρατεύσαντες ἐκ τῆς Ἀρκαδίας, ὅπως ἀποκτήσωσιν ἐν Σικελίᾳ, ἐν Ἀσίᾳ καὶ Αἰγύπτῳ τιμὴν καὶ πλοῦτον, μαρτυροῦσι τὴν πληθώραν δυνάμεως καὶ πολυπραγμοσύνης τὴν ζωογονοῦσαν τὸ ἀρκαδικὸν φῦλον [1]. Διὰ τοῦτο ἐν τῶν κυριωτάτων μελημάτων τῆς πολιτικῆς ἐνεργείας τῶν Λακεδαιμονίων ὑπῆρξε πάντοτε νὰ ἐπωφεληθῶσι τὴν δύναμιν τοῦ λαοῦ ἐκείνου χάριν ἰδίων σκοπῶν καὶ μεταχειρισθῶσιν αὐτὴν πρὸς ἰδίαν χρῆσιν. Ἀφ' οὗ δὲ χρόνου ἡ καθυπόταξις τῆς Ἀρκαδίας εἶχε ναυαγήσει ἕνεκα τῆς ἀντιστάσεως τῶν Τεγεατῶν καὶ τῶν συμμάχων αὐτῶν, ἡ Σπάρτη εἰργάζετο ἀκαταπονήτως, ἵνα παρακωλύσῃ τὴν ἀνάπτυξιν πάσης ἐν Ἀρκαδίᾳ ἰσχυρᾶς πόλεως ἐχούσης ἰδίαν ἀρχήν. Ἀπόλυτον δὲ κυριαρχίαν ἐξήσκει ἐπὶ τῶν ἀγροτικῶν κωμῶν τῶν οἰκούντων ἐν ταῖς κοιλάσι τοῦ Ἀλφειοῦ καὶ τῶν παραποτάμων αὐτοῦ καὶ ἕνεκα τοῦ χαλαροῦ αὐτῶν φυλετικοῦ συνδέσμου μὴ μεριμνώντων περὶ ἐπιδιώξεως ἰδίας πολιτικῆς ἐνεργείας. Ἐκ δὲ τῶν πόλεων τῆς χώρας συνεδέετο πρὸς τὴν Σπάρτην δι' ἀρχαίων συνθηκῶν ἡ Τεγέα, καὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐφέροντο πρὸς τὴν πόλιν ταύτην πάντοτε μετ' ἰδιαζούσης προσοχῆς καὶ ἐπιφυλάξεως ἕνεκα τῆς σημασίας αὐτῆς [2]. Ἀλλὰ πρὸς τὴν Μαντίνειαν εἶχεν ἐπιδειχθῆ ὅλη ἡ αὐστηρότης καὶ βία τῆς ἐξενεχθείσης παρὰ τῶν Σπαρτιατῶν καταδίκης· διοικισθέντες δὲ κατὰ κώμας, ἔζων οἱ πολῖται αὐτῆς τελείως ηὐχαριστημένοι, καθ' ἃ ἰσχυρίζοντο οἱ Σπαρτιᾶται [3]. Ἀλλ' ὅμως οἱ Μαντινεῖς, εὐθὺς ὡς ἠδυνήθησαν νὰ ἔχωσιν ἐλευθερίαν ἐνεργείας, ἀπέστησαν τοῦ ἐπιβληθέντος εἰς αὐτοὺς διοικισμοῦ, ἀνεκάλεσαν τοὺς ἐξωσθέντας δημαγωγοὺς καὶ ἀνέκτησαν τὴν Μαντίνειαν μετὰ διασπορὰν δεκατεσσάρων ἐτῶν. Διδαχθέντες δ' ἐκ τοῦ

[1] Τῶν ἐξ Ἀρκαδίας μισθοφόρων ἦτο παροιμιώδης ἡ φήμη. Ἴδε *Ἑρμιππον* παρ' *Ἀθηναίῳ* I, σ. 127· ἀνδράποδ' ἐκ Φρυγίας, ἀπὸ δ' Ἀρκαδίας ἐπικούρους. Πρβλ. *Θουκυδίδου* VII, 57. Μεταξὺ τῶν Κυρείων ἦσαν ὑπὲρ ἥμισυ τοῦ στρατεύματος Ἀρκάδες καὶ Ἀχαιοί. *Ξενοφῶντος* Κύρου Ἀνάβ. VI, 2, 10.

[2] *Ἡροδότου* IX, 26. *Πλουτάρχου* Κεφαλαίων καταγραφὴ Ἑλλην. 5.

[3] Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Δ' σ. 371.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

παθήματος αὐτῶν κατὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Ἀγησιπόλιδος πολιορκίαν[1], ἀπέκλεισαν ἀπὸ τῆς πόλεως τὸν Ὄφιν καὶ ἔκτισαν λίθινον βάθρον τοῦ περιβόλου τῶν τειχῶν, ἐξασφαλίζον αὐτὸν ἀπὸ πάσης ἐκ τῶν ὑδάτων βλάβης[2].

Ἡ ἀνάκτισις τῆς πόλεως ἦτο φανερὰ ἐξέγερσις ἐναντίον τῆς Σπάρτης, ἡ πρώτη ἀπροκάλυπτος ἀποστασία μεταξὺ τῶν συμμάχων τῶν Λακεδαιμονίων. Διὰ τοῦτο ἐθεωρήθη γεγονὸς ἐνδιαφέρον ἅπαντας τοὺς Πελοποννησίους. Αἱ γείτονες πόλεις ἐβοήθησαν εἰς τὴν κτίσιν, καὶ οἱ Ἠλεῖοι ἔστειλαν χρηματικὰς εἰσφορὰς πρὸς ἐπιτάχυνσιν αὐτῆς, πρὶν ἢ οἱ Σπαρτιᾶται παρακωλύσωσι τὸ ἔργον. Ἀλλ' οὗτοι ἦσαν οὕτως ἀποτεθαρρυμένοι, ὥστε οὐδ' ἐσκέφθησαν κἂν σοβαρῶς περὶ παρεμποδίσεως τοῦ ἔργου. Μόνον δὲ μέλημα εἶχον νἀποφύγωσι τὴν φανερὰν προσβολὴν τῆς τιμῆς καὶ τοῦ ἀξιώματος αὐτῶν. Διὰ ταῦτα ἠναγκάσθη ὁ Ἀγησίλαος, ὅστις συνεδέετο διὰ φιλικῶν σχέσεων μετὰ τῶν Μαντινέων, νὰ πρεσβεύσῃ αὐτὸς εἰς Μαντίνειαν, ὅπως τοὐλάχιστον κατορθώσῃ ἀναστολὴν τῆς οἰκοδομήσεως τοῦ περιβόλου τῶν τειχῶν. Ἐζήτησε δὲ, ὅπως τοὐλάχιστον ἀπευθυνθῶσι κατὰ τύπους εἰς τὴν Σπάρτην, καὶ ὑπεσχέθη, ὅτι οἱ Λακεδαιμόνιοι ἔμελλον πάντως νὰ ἐγκρίνωσι τὴν τειχοδομίαν, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ὑποστηρίξωσιν αὐτοὶ τὴν οἰκοδόμησιν[3]. Καὶ αὐτὴ μὲν ἦδη ἡ ἐντολὴ ἣν ἀνέλαβεν ὁ Ἀγησίλαος ὑπῆρξε καθ' ἑαυτὴν λίαν ἀνιαρά· ἔτι δὲ ταπεινωτικώτερον ὑπῆρξεν, ὅτι οἱ ἄρχοντες τῆς νέας Μαντινείας ἐπωφελήθησαν τὴν παρουσιαζομένην εὐκαιρίαν, ἵνα καταστήσωσιν εἰς τὸν βασιλέα τῆς Σπάρτης αἰσθητοτάτην τὴν ἐπελθοῦσαν μεταβολὴν τῶν πραγμά-

[1] Ὁ Ἐπαμεινώνδας ὑπῆρξεν ὁ εἰσηγητὴς τῆς ἀνακτίσεως τῆς Μαντινείας. *Παυσανίου* IX, 14, 4· Μαντινέας [δὲ κατὰ κώμας ὑπὸ Ἀγησιπόλιδος οἰκισμένους] εἰς τὴν ἀρχαίαν συνήγαγεν αὖθις πόλιν. Πρβλ. Hertzberg [Das Leben des Königs Agesilaos] σ. 351. Ὡς πρὸς δὲ τὴν χρονολογίαν ὁ *Ξενοφῶν* εἶνε ἀκριβέστερος τοῦ *Παυσανίου*.

[2] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. VI, 5, 3. Πρβλ. Curtius Peloponnesos Τόμ. Α' σ. 236.

[3] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. VI, 5, 4· ὁ δὲ [ὑπισχνεῖτο αὐτοῖς, ἐὰν νῦν ἐπίσχωσι τῆς τειχίσεως] ποιήσειν ὥστε μετὰ τῆς Λακεδαίμονος γνώμης καὶ μὴ ἁπαναγκῶς τειχισθῆναι τὸ τεῖχος.

Δημόσιο Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροι

των. Καὶ δὴ αἱ προτάσεις αὐτοῦ ἀπεκρούσθησαν ἀποτόμως, ἐπειδὴ κατὰ τὴν δοθεῖσαν ἀπόκρισιν οὐδεμία ἠδύνατο νὰ ἐπέλθῃ μεταβολὴ τῆς γενομένης ἀποφάσεως τῆς πόλεως, ἡ δὲ Σπάρτη ἠναγκάσθη νὰ ὑποστῇ σιωπηρῶς καὶ ταύτην τὴν ταπείνωσιν, [ἅτε μὴ ἔχουσα τὸ δικαίωμα ἕνεκα τῆς ἐπ' αὐτονομίᾳ γενομένης εἰρήνης νὰ στρατεύσῃ ἐναντίον τῶν Μαντινέων][1]. Κατὰ ταῦτα οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐτιμωρήθησαν καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Πελοποννήσῳ, καὶ δὴ τὸ πρῶτον παρ' αὐτῆς ἐκείνης τῆς πόλεως, ἣν εἶχον εἴπερ τινὰ καὶ ἄλλην ἀδικήσει· ἡ δὲ ἠρημωμένη Μαντίνεια ὑπῆρξε τὸ ὁρμητήριον τῆς ἐξεγέρσεως τοῦ ἀρκαδικοῦ λαοῦ.

Ἡ Ἀρκαδία ἦτο ὀρεινὴ χώρα οἱονεὶ ἐκ φύσεως πεπλασμένη πρὸς ἀνάπτυξιν πόλεων ἐλευθέρων. Ἔζη δ' ἐν αὐτῇ λαὸς πολυάνθρωπος, ὅστις ἦτο ὑγιὴς καὶ λιτός, φιλοπόλεμος καὶ δραστήριος, λαὸς ἀγροτῶν, θηρατῶν καὶ ποιμένων, θεωρῶν ἑαυτὸν τὸν αὐτόχρημ' αὐτόχθονα καὶ ἀρχαιότατον λαὸν τῆς χερσονήσου[2]. Κατὰ δὲ τοὺς χρόνους τῶν περσικῶν πολέμων ὁ ὅλος ἀριθμὸς τῶν στρατευομένων ἀνήρχετο εἰς περίπου εἰκοσιπεντακισχιλίους ἄνδρας, ὧν τὸ μὲν τρίτον προήρχετο ἐκ τῶν τριῶν μεγάλων πόλεων, τῆς Τεγέας, τῆς Μαντινείας καὶ τοῦ Ὀρχομενοῦ, οἱ δὲ λοιποὶ ἐκ τῶν μικροτέρων πόλεων καὶ τῶν κωμῶν[3]. Πράγματι ἡ Ἀρκαδία παρίστανε ποικιλώτατον θέαμα παντοίων πολιτειῶν. Πολιτεύματα πάντων τῶν χρόνων ὑφίσταντο ἐν τοῖς διαφόροις διαμερίσμασι τῆς χώρας παρ' ἄλληλα, ἀπὸ τῶν μάλιστα νεοτρόπων ἀστικῶν κτι-

[1] ***Ξενοφῶντος*** Ἑλλην. VI. 5, 5· στρατεύειν [γε μέντοι] ἐπ' αὐτοὺς οὐ δυνατὸν ἐδόκει εἶναι, ἐπ' αὐτονομίᾳ τῆς εἰρήνης γεγενημένης.

[2] [Γνωστὸν, ὅτι οἱ Ἀρκάδες ἐκαυχῶντο, ὅτι ἦσαν αὐτόχθονες καὶ ἔλεγον ἑαυτοὺς Προσελήνους. Ἴδε ***Ἀριστοτέλην*** ἐν τοῖς ***Σχολίοις*** εἰς ***Ἀπολλώνιον Ῥόδιον*** καὶ εἰς ***Ἀριστοφάνους*** Νεφέλ. στ. 397. Μέγα Ἐτυμολογικὸν ἐν λ. Προσέληνοι. Πρβλ. Curtius Peloponnesos Τόμ. Α' σ. 180, σημ. 10. Bursian Geographie von Griechenland Τόμ. Β'. σ. 190

[3] Curtius Peloponnesos Τόμ. Α' σ 274. [Ὁ Beloch Die Bevölkerung der griechisch-römischen Welt σ 149 εἰς 150000 ἐν ὅλῳ ἀναβιβάζει τὸν ἀριθμὸν τῶν κατοίκων τῆς Ἀρκαδίας, περὶ δὲ τῶν ἐκ τῆς χώρας στρατευσίμων καὶ τοῦ ὅλου ἀριθμοῦ τῶν οἰκητόρων ἴδε σ. 123 κ. ἑ. Ὁ δὲ ***Καστόρχης*** ἐν τῷ Ἀθηναίῳ Τόμ. Ε' σ. 112 κ. ἑ. ἀναβιβάζει τοὺς κατοίκους τῆς Ἀρκαδίας εἰς 200000].

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

σμάτων, οἷα ἡ δημοκρατικὴ νέα Μαντίνεια, μέχρι τῶν ἁπλουστάτων καὶ ἀρχαιοτροπωτάτων πολιτευμάτων, οἷα τὰ ὑφιστάμενα παρὰ τοῖς ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Ἀλφειοῦ διαβιοῦσιν ἀγρόταις, τοῖς Παρρασίοις, τοῖς Κυνουριεῦσι καὶ ἄλλοις, οἵτινες, οἰκοῦντες κωμηδόν, μόνα κοινὰ εἶχον τὰ φυλετικὰ αὐτῶν ἱερά. Τὴν δὲ διάσπασιν ταύτην εἶχε προαγάγει ἡ Σπάρτη πρὸς τὸ ἴδιον συμφέρον, ἅτ' ἐξασθενοῦσα τὴν χώραν, ἥτις οὕτως ἔχουσα ἠδυνάτει νάντεπεξέλθῃ πρὸς τὴν δύναμιν τῶν Λακεδαιμονίων. Οὕτως ἡ Ἀρκαδία ἀπέβη ὁδὸς ἀνοικτὴ εἰς τὰς στρατείας τῶν Σπαρτιατῶν, οἱ δὲ Ἀρκάδες παρεῖχον στρατιώτας πάντοτε προθύμους νὰ ὑπηρετήσωσι τὰ ἐν Σπάρτῃ παρασκευαζόμενα σχέδια πολέμου, καὶ αἱ ψῆφοι τῶν πολλῶν μικρῶν ἀρκαδικῶν πόλεων ἐξησφάλιζον εἰς τὴν Σπάρτην τὴν πλειονοψηφίαν ἐν πᾶσι τοῖς συνεδρίοις τῶν συμμάχων.

Ἀλλ' ἡ ἀναξιοπρεπὴς αὕτη ὑποτέλεια εἶχεν ἀπὸ μακροῦ προκαλέσει μεγάλην δυσαρέσκειαν, ἥτις ἐξερράγη σὺν τῇ ἐκπτώσει τῆς δυνάμεως τῆς Σπάρτης. Μετὰ δὲ τὴν ἐν Λεύκτροις μάχην προῆλθεν εἰς τὸ μέσον φανερῶς ἡ φατρία ἡ θέλουσα τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἀρκαδίας. Ἐξεγείρεται τότε ἡ συνείδησις τοῦ ἀρκαδικοῦ λαοῦ· οἱ δὲ Ἀρκάδες αἰσθάνονται ὁπόσον ἐπονείδιστον ἦτο ὅπως γίνηται κατάχρησις αὐτῶν πάντοτε πρὸς ξένους σκοποὺς ἕνεκα τῆς ὑποδουλώσεως αὐτῶν καὶ τῆς ἀδυναμίας, ἐν ᾧ ἦσαν ὁ ἀρχαιότατος λαὸς τῆς χερσονήσου, ἅμα δὲ ὁ ἀλκιμώτατος καὶ πολυπληθέστατος [1]. Ἠσθάνοντο δὲ, ὅτι ἦσαν προωρισμένοι πρὸς ἀξίωμα ὅλως διάφορον παρὰ τοῖς Ἕλλησι. Τὸ δὲ λαμπρὸν παρά-

[1] Αἱ ἴδεαι αὗται ἐκφράζονται ἐν τῷ λόγῳ τοῦ Λυκομήδους παρὰ τῷ *Ξενοφῶντι* (Ἑλλην. VII, 1, 23)· [λέγων] ὡς μόνοις μὲν αὐτοῖς πατρὶς Πελοπόννησος εἴη, μόνοι γὰρ αὐτόχθονες ἐν αὐτῇ οἰκοῖεν, πλεῖστον δὲ τῶν ἑλληνικῶν φῦλον τὸ ἀρκαδικὸν εἴη καὶ σώματα ἐγκρατέστατα ἔχοι. Καὶ ἀλκιμωτάτους δὲ αὐτοὺς ἀπεδείκνυ, τεκμήρια παρεχόμενος ὡς ἐπικούρων ὁπότε δεηθεῖέν τινες, οὐδένας ἥροῦντο ἀντ' Ἀρκάδων. Ἔτι δὲ οὔτε Λακεδαιμονίους πώποτε ἄνευ σφῶν ἐμβαλεῖν εἰς τὰς Ἀθήνας [οὔτε νῦν Θηβαίους ἐλθεῖν ἄνευ Ἀρκάδων εἰς Λακεδαίμονα].

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροι

δειγμα τῶν Θηβῶν ἐδείκνυεν εἰς αὐτοὺς τί ἔπρεπε νὰ πράξωσιν. Αἱ Θῆβαι εἶχον διὰ τῆς νίκης τῶν δημοκρατικῶν ἀνυψωθῆ ἐντὸς ὀλίγων ἐτῶν, καὶ ἀπὸ ὑποτελῶν τῆς Σπάρτης εἶχον ἀναδειχθῆ πόλις ἰσχυρὰ ἰδίαν ἔχουσα ἀρχήν. Ἡ αὐτὴ λοιπὸν σκέψις ἐξήφθη καὶ ἐν Ἀρκαδίᾳ. Ἤθελον νὰ ἐγκαταλίπωσι τὴν οἰκτρὰν διάσπασιν εἰς μικρὰ πολίσματα καὶ ἀπεσκόπησαν εἰς τὴν ἱδρυσιν ἐλευθέρας, ἐνιαίας καὶ ἰσχυρᾶς Ἀρκαδίας· οὕτω δὲ προῆλθον στάσεις μὴ περιορισθεῖσαι εἰς τὰς κώμας τῆς Μαντινείας, ἀλλ' ἐπεκταθεῖσαι ἀνὰ σύμπασαν τὴν Ἀρκαδίαν.

Ἀλλὰ τὸ ἔργον τοῦτο ἦτο πολὺ δυσχερέστερον ἐν Ἀρκαδίᾳ ἢ ἐν Βοιωτίᾳ. Ἐν Ἀρκαδίᾳ δὲν ὑπῆρχε πόλις οἵα ἡ τῶν Θηβαίων, δυναμένη νὰ γείνῃ τὸ κέντρον τῆς χώρας. Ὤφειλε λοιπὸν νὰ πλασθῇ νέον κέντρον, νέα μεγάλη πόλις, καὶ δὴ ἐν τῷ μέρει ἐκείνῳ τῆς χώρας, ἐν ᾧ οὐδεμία μέχρις ἐκείνου τοῦ χρόνου ὑφίστατο πόλις, ἐν μέσῳ τῶν κωμῶν τῶν κειμένων ἀπώτατα ἀπὸ τῆς Σπάρτης καὶ μάλιστ' ἀνεξαρτήτων ἀπ' αὐτῆς.

Πιθανώτατα δὲ ἡ δημοκρατικὴ φατρία εἰργάσθη ἐπὶ μακρὸν σιωπηρῶς, ἐπειδὴ ἀμέσως μετὰ τὴν παρὰ τὰ Λεῦκτρα μάχην ἐπετεύχθη συνεννόησις περὶ τῶν κυριωτάτων ἔργων μεταξὺ τῶν διαφόρων πόλεων καὶ ἐτέθησαν εἰς ἐνέργειαν αἱ ὁραστηριώταται τῶν ἀποφάσεων. Ἐξελέχθη δὲ καὶ ἡ θέσις τῆς νέας μεγάλης πόλεως, καὶ δὴ ἐν τῷ εὐφορωτάτῳ πεδίῳ τῆς νοτίου Ἀρκαδίας, παρὰ τὸν Ἑλισσῶνα, τὸν παραπόταμον τοῦ Ἀλφειοῦ, ἐν ἀποστάσει τριῶν περίπου τετάρτων τῆς ὥρας ἀπ' αὐτοῦ.

Κυριώτατος δὲ λόγος δι' ὃν ἐξελέχθη τὸ χωρίον τοῦτο δὲν ὑπῆρξε τὸ ὀχυρὸν αὐτοῦ, ἐπειδὴ κεῖται ἐν κοιλάδι σκαφοειδεῖ, στερεῖται δὲ ἀκροπόλεως καὶ πάσης ἀπὸ φύσεως ἀμύνης. Ἀλλ' ἀπ' ἐναντίας ἡ μεγάλη εὐφορία τοῦ ἐδάφους ἦτο λίαν εὐνοϊκὴ πρὸς εὐδοκίμησιν πόλεως μεγάλης. Ἦτο δὲ δυνατὴ ἐν τῷ χωρίῳ ἐκείνῳ ἡ συνένωσις τῶν ἀπὸ τοῦ ἀγροτικοῦ καὶ ἀστικοῦ βίου ἀγαθῶν κατὰ τὴν ἀρέσκειαν τῶν εἰς τἀγροτικὰ ἔργα εἰθισμένων Ἀρκάδων. Ἀλλὰ τὸ κυριώτατον ἦτο, ὅτι ἐκεῖ συνεπλησίαζον πρὸς ἀλ-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

λήλας αἱ ἕδραι δύο τῶν ἀξιολογωτάτων φύλων τῆς Ἀρκαδίας, τῶν Μαιναλίων καὶ τῶν Παρρασίων.

Καὶ ἀπὸ μὲν τοῦ ὄρους Μαινάλου καταρρέει ὁ Ἐλισσών, καὶ τὸ νότιον ἥμισυ τῆς νέας πόλεως ἐκαλεῖτο ἀπό τινος πόλεως τῶν Μαιναλίων Ὀρεστία. Ἡ δὲ ἄλλη ὄχθη τοῦ ποταμοῦ ἀνῆκεν εἰς τοὺς Παρρασίους, ὧν ἐν τῇ χώρᾳ ἔκειτο τὸ Λύκαιον, τὸ διὰ τῶν δασωδῶν ἀκρωρειῶν δεσπόζον πρὸς δυσμὰς τῆς κοιλάδος τοῦ Ἀλφειοῦ· διὰ τοῦτο δ' ἐκτίσθη ἐν μέσῃ τῇ νέᾳ πόλει ἀφίδρυμα τῆς λατρείας τοῦ ἱεροῦ τοῦ Λυκαίου Διός, τοῦ παναρχαίου κέντρου τῆς ὅλης Ἀρκαδίας. Εὑρίσκετο δ' ὡς ἐκ τῆς θέσεως αὐτῆς ἐν τῇ διασταυρώσει τῶν κυριωτάτων λεωφόρων τῶν συνδεουσῶν τὴν Ἀρκαδίαν, τὴν Μεσσηνίαν καὶ τὴν Λακωνικήν, προορισμὸς δ' αὐτῆς ἦτο νἀποβῇ τὸ ὀχυρὸν ἐντευκτήριον τῶν περικειμένων κωμῶν, ὧν ἡ περιοχὴ εἶχεν ὑπάρξει μέχρις ἐκείνου τοῦ χρόνου τελείως ἀναπεπταμένη εἰς τοὺς Σπαρτιάτας. Οὐ μόνον δ' αἱ ἀρκαδικαὶ πόλεις ἐκλήθησαν διὰ τῆς κτίσεως τῆς πόλεως ἐκείνης εἰς αὐθυπαρξίαν, ἀλλὰ καὶ τὰ συγγενῆ φῦλα, ὧν ἡ χώρα ἀπὸ αἰώνων ἦτο συνηνωμένη μετὰ τῆς Λακεδαίμονος, οἱ κάτοικοι τῆς ἄνω κοιλάδος τοῦ Εὐρώτα καὶ τῆς τοῦ Οἰνοῦντος, συνεταράχθησαν, εὐθὺς ὡς ἐπεφάνη εἰς αὐτὰ ἡ εὐκαιρία νὰ συνενωθῶσι πρὸς Ἀρκαδίαν παλινορθωθεῖσαν καὶ ἰσχυράν. Οὕτω δὲ ἡ Σπάρτη ἠπειλεῖτο ἐν αὐταῖς ταῖς χώραις τῆς ἰδίας αὐτῆς ἀρχῆς.

Ἡ δὲ γοργὴ καὶ ἐπιτηδεία ἐκλογὴ τῆς θέσεως πρὸς κτίσιν τῆς πόλεως καὶ ἡ δραστηρία ἐκτέλεσις τῆς οἰκοδομήσεως αὐτῆς δὲν θὰ κατενοοῦντο εὐκόλως, ἂν οἱ Ἀρκάδες, οἵτινες ἦσαν ἥκιστα παρεσκευασμένοι πρὸς κοινὰς ἐπιχειρήσεις καὶ ἐστεροῦντο πάσης ἡγεσίας ἤθελον ἐγκαταλειφθῇ εἰς τὴν ἐνέργειαν ἑαυτῶν μόνων. Ἀλλ' εἶνε ὅμως ἀπαραγνώριστος ξένη ἐπίδρασις, καὶ ἀναφέρεται ῥητῶς ὁ Ἐπαμεινώνδας ὡς ὁ οἰκιστὴς τῆς νέας μεγάλης πόλεως [1].

[1] *Παυσανίου* VIII, 32, 1· τῆς δὲ πόλεως οἰκιστὴς Ἐπαμεινώνδας αὐν τῷ δικαίῳ καλοῖτο ἄν· τούς τε γὰρ Ἀρκάδας οὗτος ἦν ὁ ἐπεγείρας εἰς τὸν συνοικισμόν.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Ἀπ' αὐτοῦ λοιπὸν προέρχονται, ὡς δυνάμεθα νὰποδεχθῶμεν, ἅπασαι αἱ εἰσηγήσεις· ἐκ παρορμήσεως δ' αὐτοῦ κατεστάθη ἀρχή, ἥτις ἐκ τῶν διαφόρων πόλεων καὶ κωμῶν τῆς Ἀρκαδίας ἐκλεχθεῖσα καὶ λαβοῦσα πλήρη ἐξουσίαν, προήγαγε τὸ κοινὸν ἔργον. Ὑπῆρξαν δὲ οἱ οἰκισταὶ ἐκεῖνοι δέκα, ἀνὰ δύο ἐκ Μαντινείας, Τεγέας καὶ Κλείτορος, τῶν Μαιναλίων καὶ τῶν Παρρασίων [1]. Ὑπὸ δὲ τὴν ἐπιτήρησιν αὐτῶν ἐπεδιώχθη ἡ κτίσις τῆς νέας πόλεως, εἰς ἣν ἐδόθησαν μεγάλαι διαστάσεις. Καὶ δὴ δὲν ἐσκοπεῖτο νὰ κτισθῇ ἁπλῶς ὁρμητήριον πρὸς ἄμυναν τῶν συνόρων, ἁπλῶς περίβολος τειχῶν πρὸς ὑποδοχὴν τῶν οἰκητόρων τῶν κωμῶν ἐν χρόνοις πολέμου, ἀλλ' οἴκησις εὐπρεπὴς καὶ τελείως διατεταγμένη, εὔρυθμος νέα μεγάλη πόλις, ἥτις ὑψώθη οἱονεὶ διὰ μαγείας διὰ μιᾶς ἐν μέσῳ τῆς ὑπὸ ἀγροτῶν καὶ ποιμένων οἰκουμένης γῆς καὶ ἀνέπλασε χώραν ὅλην. Ἐλλειψοειδὴς περίβολος πεντήκοντα σταδίων περιελάμβανε τὰς ὁδοὺς καὶ δημοσίας πλατείας τὰς ἐκτεινομένας ἑκατέρωθεν τοῦ ποταμοῦ. Ἐδόθη δὲ εἰς αὐτὴν τὸ ὄνομα Μεγάλη πόλις, καὶ οἱ Ἀρκάδες ἐφιλοτιμήθησαν διὰ τῆς μεναλοπρεπείας τῶν οἰκοδομῶν, τοῦ θεάτρου, τῆς ἀγορᾶς, τῆς γεφύρας καὶ τῶν λοιπῶν κτιρίων νὰ ἐπιδείξωσιν, ὅτι δὲν ἐστεροῦντο πόρων καὶ παιδεύσεως. Πλούσιοι δὲ ἰδιῶται ἐκόσμησαν τὴν πόλιν διὰ μεγαλοπρεπῶν κτιρίων, κληθέντων ἀπὸ τῶν γενναιοδώρων κτιστῶν. Τοιοῦτον ἦτο τὸ Θερσίλιον, τὸ διὰ τὰς συνελεύσεις τῆς νέας τῶν Ἀρκάδων κοινῆς βουλῆς προωρισμένον βουλευτήριον [2].

Παμμένης ὁ Θηβαῖος στρατηγὸς [3] ἔλαβε τὴν ἐντολὴν νὰ φρουρήσῃ κατὰ τὴν παρασκευὴν καὶ ἐκτέλεσιν τῆς ὅλης κτίσεως [4]. Ἀλλ' οὐδεὶς παρουσιάσθη κίνδυνος πολέμου. Μετὰ τῆς αὐτῆς δὲ συναισθήσεως ἀσφαλείας τῆς ἐκδηλωθείσης ἐν τῇ ἐκ-

[1] *Παυσανίου* VIII, 27, 2.
[2] *Παυσανίου* [VIII, 32, 1]. Πρβλ. Curtius Peloponnesos Τόμ. Α' σ. 285.
[3] Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Δ' σ. 417.
[4] *Παυσανίου* VIII, 27, 2.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

λογῇ τοῦ χωρίου καὶ τῇ ὑπερηφάνῳ τῆς πόλεως ὀνομασίᾳ ἐκτίσθη ἡ Ἀντισπάρτη αὕτη παρ' αὐτὰ τὰ σύνορα τῆς Λακεδαίμονος, ὡς εἰ μὴ ὑπῆρχε πλέον Σπάρτη. Πράγματι ἡ Σπάρτη ἦτο οὕτω παραλελυμένη, ὥστε ἠνείχετο πᾶσαν ταπείνωσιν καὶ δὲν ἐτόλμα πλέον νὰ προβάλῃ μετὰ τῆς στρατιᾶς αὐτῆς πέραν τῶν συνόρων αὐτῆς τῆς Λακωνικῆς [1].

Ἀλλ' ἐν τούτοις ἡ Μεγάλη πόλις ἦτο ἐπὶ τοῦ παρόντος πόλις ἄνευ πολιτείας· ἦτο ὁ καρπὸς ἐθνικῆς ἐξεγέρσεως τῶν Ἀρκάδων, τὸ σύμβολον ἑνότητος ἧς ἡ πραγμάτωσις ἦτο ἀκόμη πρόβλημ' ἄλυτον. Ἀλλ' ὅμως σὺν τῇ κτίσει τῆς πόλεως ἐπελήφθησαν καὶ τῆς καταστάσεως ἐπιχωρίου πολιτείας. Σκοπὸς τῆς Μεγάλης πόλεως δὲν ἦτο νὰ γείνῃ μόνον τὸ κέντρον τῶν μέχρις ἐκείνου τοῦ χρόνου στερουμένων πόλεως ἀρκαδικῶν χωρῶν, ἀλλὰ τῆς ὅλης Ἀρκαδίας· ἐσκοπεῖτο νὰ γείνῃ ἡ ἕδρα ἐνιαίων ἀρχῶν τῆς χώρας καὶ κοινῆς συνόδου ἀντιπροσωπευούσης ἅπαντας τοὺς Ἀρκάδας [2]. Τὴν βουλὴν δὲ ταύτην ἀπετέλουν οἱ λεγόμενοι μύριοι, δι' οὓς εἶχε κτισθῇ τὸ Θερσίλιον. Ἐξελέγοντο δὲ οὗτοι παρὰ πασῶν τῶν πόλεων τῆς Ἀρκαδίας, συνήρχοντο ἐν Μεγάλῃ πόλει κατὰ τακτοὺς χρόνους, ἀπεφάσιζον τὰ περὶ τῶν σπουδαιοτέρων πραγμάτων τῆς χώρας [3] καὶ ἐξέλεγον τοὺς ἄρχοντας, ἐδρεύοντες ἐν τῇ πόλει, ἔχοντες δὲ ὑπὸ τὰς διαταγὰς αὐτῶν μόνιμον στρατιὰν πεντακισχιλίων ἀνδρῶν, τῶν ἐπαρίτων [4].

[1] Ἴδε παρὰ *Παυσανίᾳ* [VIII,] 30, 10 τὴν περιγραφὴν τῆς ὑπὸ Κηφισοδότου [καὶ Ξενοφῶντος] ἀλληγορικῆς παραστάσεως τῆς Μεγάλης πόλεως· [Καθεζομένῳ δὲ τῷ Διὶ ἐν θρόνῳ παρεστήκασι τῇ μὲν ἡ Μεγάλη πόλις, ἐν ἀριστερᾷ δὲ Ἀρτέμιδος Σωτείρας ἄγαλμα. Ταῦτα μὲν λίθου τοῦ Πεντελησίου Ἀθηναῖοι Κηφισόδοτος καὶ Ξενοφῶν εἰργάσαντο].

[2] Freemann History of federal government σ. 199. W. Vischer Über die Bildung von Staaten und Bünden oder Centralisation und Föderation im alten Griechenland] ἐν τῷ Neues Schweizerisches Museum. 1864 σ. 305 [καὶ ἐν ταῖς Kleine Schriften Τόμ. Α' σ 353].

[3] Οἱ μύριοι ὡς κοινὴ σύνοδος ἔγουσιν ἐξουσίαν περὶ πολέμου καὶ εἰρήνης βουλεύεσθαι. *Διοδώρου Σικελιώτου* XV, 59.

[4] *Ἡσύχιος* ἐν λ. Ἐπαρῖται· Ἐπαρῖται (ἐπαρόητοι;) οἱ παρὰ Ἀρκά-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροι

Καὶ ἡ μὲν διάταξις τῶν κατὰ τὴν πολιτείαν διεγράφη εὐκόλως, ἀλλ' ἡ ἐκτέλεσις τῶν κατ' αὐτὴν προσέκρουσεν εἰς δυσχερείας ἀνυπερβλήτους. Πράγματι ἡ εἰς τοὺς Ἕλληνας προσιδιάζουσα ἐπιμονὴ εἰς τὴν διατήρησιν τῶν κατὰ τόπους διαφορῶν οὐδαμοῦ ἦτο μεγαλειτέρα ἢ ἐν Ἀρκαδίᾳ, ἐν ᾗ πᾶσα πόλις εἶχεν ἴδιον χαρακτηριστικὸν βίον. Ἡ δὲ συνένωσις τῶν διαφόρων ἀρκαδικῶν χωρῶν εἰς μίαν κοινὴν πατρίδα ἐναυάγησε τὸ πρῶτον ἕνεκα τῶν πόλεων ἐκείνων αἵτινες ἐξηκολούθουν συνταξσόμεναι ὡς καὶ πρότερον μετὰ τῆς Σπάρτης καὶ κατὰ ταῦτα ἦσαν ἀνέκαθεν ἐναντίαι εἰς πάντ' ἀντισπαρτιατικὸν καὶ δημοκρατικὸν νεωτερισμόν. Τῶν πόλεων δὲ τούτων ἦτο ὁ Ὀρχομενὸς, πόλις ἀρχαία ἔχουσα ὀχυρὰν ἀκρόπολιν, πρὸς βορρᾶν τῆς Μαντινείας, κεκτημένη δὲ πλὴν τῆς περὶ τὴν πόλιν χώρας καί τινα ὑπήκοα πολίσματα, τὸ Μεθύδριον, τὴν Θεισόαν, τὴν Τευθίδα, ἅτινα ἐκυβέρνα δίκην ἐπαρχιῶν. Ἐκράτει δ' ἐν τῇ πόλει ἀρχὴ αὐστηρῶς ἀριστοκρατικὴ, καὶ διὰ ταῦτα οἱ Ὀρχομένιοι ἦσαν πιστῶς ἀφωσιωμένοι εἰς τὴν Σπάρτην. Τὰ δ' αἰσθήματα ταῦτα ἐπηύξησεν ἡ ἐναντίον τῆς Μαντινείας ἀντιζηλία· ἐπειδὴ δὲ τἀπὸ τοῦ Ὀρχομενοῦ ἐξαρτώμενα πολίσματα συμμετέσχον τῆς κτίσεως τῆς Μεγάλης πόλεως ὡς αὐτόνομοι πόλεις, ὁ Ὀρχομενὸς ἀντέστη, ὡς εἰκὸς, ἐρρωμένως εἰς τὰς καινοτομίας ταύτας [1]. Ὁμοία δὲ ὑπῆρξε καὶ ἡ στάσις τῆς Ἠραίας, πόλεως προϊσταμένης ἐννέα κωμῶν διεπαρμένων παρὰ τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ Ἀλφειοῦ, παρὰ τὸν Λάδωνα καὶ τὸν Ἐρύμανθον, ἐκεῖ ἔνθα ἡ στενὴ ὀρεινὴ χώρα ἀνοίγεται πρὸς τὴν Ἦλιν [2].

σι δημόσιοι φύλακες. Ἦσαν δὲ μισθωτοί. Ἴδε *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. VII, 4, 33. Ἐπαρίτους δὲ καλεῖ αὐτοὺς *Στέφανος ὁ Βυζάντιος*, ὅτις ἀποδέχεται πόλιν Ἔπαριν καὶ καλεῖ αὐτοὺς ἔθνος. Ἴδε Ἄρος ὄφελος παρ' Ἡσυχίῳ. Πρβλ. Georg Curtius [Grundzüge der griechischen] Etymologie. 1879 σ. 340.

[1] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. VI, 5, 11· Ὀρχομενίων οὐκ ἐθελόντων κοινωνεῖν τοῦ Ἀρκαδικοῦ διὰ τὴν πρὸς Μαντινέας ἔχθραν. Πρβλ. Curtius Peloponnesos Τόμ. Α' σ. 220 κ. ἑ.

[2] *Στράβωνος* [VIII, σ.] 337· ἐξ ἐννέα δήμων συνῳκισμένη ὑπὸ Κλεομβρότου ἢ Κλεωνύμου. Πρβλ. Curtius Peloponnesos Τόμ. Α' σ. 394.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Αἱ δύο δὲ αὗται πόλεις ὑπῆρξαν αἱ δίκην ὀχυρῶν ἐρυμάτων ἀνθιστάμεναι πρὸς τὴν σύγχρονον δημοκρατικὴν κίνησιν. Καὶ ἐν μὲν ταῖς ἄλλαις πόλεσιν ὑφίσταντό που ἀκόμη μόνον πολλοστὰ μόρια τῶν κατοίκων διακείμενα ἐξ ἀρχαίας οἰκογενειακῆς παραδόσεως φιλίως πρὸς τὴν Σπάρτην, ἀλλ' ἐν Ὀρχομενῷ οὐδέποτ' εἶχεν ἀναφανῇ φατρία δημοκρατική. Ἡ δὲ Σπάρτη, καίπερ οὖσα ἀνίσχυρος ὅπως ἀντεπεξέλθῃ πρὸς τὴν καθ' ὅλου στάσιν τῶν Ἀρκάδων, δὲν ἐπετρέπετο ὅμως νἀφροντιστήσῃ περὶ τοιούτων συμμάχων. Διὸ ἐμερίμνησε πράγματι νὰ προστατεύσῃ τὸν Ὀρχομενὸν διὰ φρουρᾶς χιλίων Λακεδαιμονίων, εἰς οὓς προσετέθη καὶ στῖφος πεντακοσίων Βοιωτῶν καὶ Ἀργείων φυγάδων, μισθωθέντων παρὰ τῶν Ὀρχομενίων, ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ Πολυτρόπου[1]. Ἡ δὲ Ἠραία ηὐρύνθη καὶ ὠχυρώθη περὶ τὸν αὐτὸν χρόνον, τότε τὸ πρῶτον ἀποβᾶσ' αὐτόχρημα πόλις, ἡ δὲ νέα αὖτη Ἠραία προωρίσθη κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν δημοκρατικὴν Μεγάλην πόλιν ὡς ὁρμητήριον καὶ κέντρον τῶν ἀριστοκρατικῶν.

Δευτέρα δὲ δυσκολία, εἰς ἣν προσέκρουσαν αἱ περὶ ἑνώσεως προσπάθειαι τῶν Ἀρκάδων, προῆλθεν ἐκ τῆς ἀντιστάσεως τῶν μικρῶν πόλεων ἐν τῇ νοτιοδυτικῇ Ἀρκαδίᾳ. Χάριν αὐτῶν κυρίως εἶχε γείνει τὸ νέον κτίσμα, καὶ οἱ πρέσβεις δὲ τῶν πόλεων τούτων εἶχον δηλώσει προθύμως, ὅτι ἔμελλον νὰ συνοικίσωσι τὴν νέαν πόλιν. Ἀλλ' ὅτε οἱ Παρράσιοι κατέβησαν ἐκ τῶν δασωδῶν αὐτῶν ὀρέων καὶ ἔμελλον νὰ μεταναστεύσωσιν ἐντὸς τοῦ περιβόλου τῆς Μεγάλης πόλεως, σθεναρὰ ἐξηγέρθη ἐν τῇ ψυχῇ αὐτῶν ἡ ἀρχαία πρὸς τὸ πάτριον ἔδαφος ἀγάπη. Ἰδίως δὲ τεσσάρων πόλεων οἱ πολῖται ὑπῆρξαν οἱ ἀρνηθέντες νὰ ἐγκαταλίπωσι τὰς οἰκήσεις αὐτῶν. Διὰ τοῦτο δὲ ἡ ἐπιχείρησις ἐκείνη, ἥτις ἐφαίνετο προελθοῦσα ἐξ αὐτῆς τῆς ἐλευθερωτάτης ἐθνικῆς θελήσεως τῶν Ἀρκάδων καὶ οὖσ' αὐτόχρημα ἡ ἐκπλήρωσις προαιωνίων πόθων τοῦ ἀρκαδικοῦ λαοῦ, παρέστη ἀνάγκη νὰ ἐκτελεσθῇ διὰ τῆς βίας. Καὶ ἡ μὲν Λυκόα καὶ οἱ Τρικόλωνοι ὑπεχρεώθησαν νὰ ὑποχωρήσω-

[1] *Διοδώρου Σικελιώτου* XV, 62. [*Ξενοφῶντος* Ἑλλην. VI, 5, 11].

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροι

σιν [1], οἱ δὲ Τραπεζούντιοι ἐξεχώρησαν ὅλως ἐκ τῆς Πελοποννήσου, ὅπως ἀποφύγωσι πᾶσαν ἐκβίασιν [2]· ἡ δὲ Λυκόσουρα ἡ παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ Λυκαίου κειμένη, ἡ κατὰ τοὺς λόγους ἀρχαιοτάτη τῶν πόλεων ἃς εἶδεν ὁ ἑλληνικὸς ἥλιος, ἔμεινεν ἀπηλλαγμένη παντὸς βιαίου μέτρου [3], οἱ δὲ κάτοικοι αὐτῆς ἔμειναν κατὰ χώραν, ἐν ᾧ αἱ ἄλλαι παρὰ τὸν Ἀλφειὸν καὶ τοὺς παραποτάμους αὐτοῦ πόλεις ἀπέστησαν τῆς αὐτονομίας καὶ μετενάστευσαν κατὰ μέρος ἢ ὅλως εἰς τὴν Μεγάλην πόλιν.

Ἀλλὰ πολὺ χεῖρον εἶχον τὰ κατ' ἐκείνας τὰς πόλεις αἴτινες ἀνέκαθεν εἶχον ὑπάρξει αὐτόνομοι καὶ εἶχον ἴδιον βίον. Ἐν αὐταῖς ἦσαν ἀναπόφευκτοι αἱ στάσεις, ἐπειδὴ ἡ ἐθνικὴ φατρία ἀπήτει, ὅπως αἱ πόλεις ἀποβάλωσι τὴν ἰδίαν αὐτονομίαν χάριν ἑνώσεως τῆς Ἀρκαδίας, τοῦθ' ὅπερ οἱ ἄλλοι ἐθεώρουν προδοσίαν ἐν αὐτῷ αὐτῶν τῷ οἴκῳ, οὐδ' ἤθελον νὰ θυσιάσωσιν αὐτοὶ ἑαυτούς. Διὰ τοῦτο δὲ πλὴν τῶν καθ' αὐτὸ ἀριστοκρατικῶν, οἵτινες εἶχον ἀπεχθῶς πρὸς τὰς μεταρρυθμίσεις ἕνεκα τοῦ δημοκρατικοῦ αὐτῶν χαρακτῆρος, ἀντεστρατεύοντο πρὸς τὰς ἀξιώσεις τῆς ἐθνικῆς φατρίας καὶ πολλοὶ πολῖται τῶν σωφρονεστέρων, καὶ αἱ πόλεις διεσπάσθησαν εἰς δύο ἐχθρικὰ στρατόπεδα. Συνέβη δὲ τοῦτο μάλιστα ἐν Τεγέᾳ.

Ἦσαν δὲ οἱ Τεγεᾶται ἀπὸ αἰώνων πιστοὶ σύμμαχοι τῶν Λακεδαιμονίων, καὶ οἱ οἶκοι οἱ ὑπὸ τοιοῦτον πνεῦμα διοικοῦντες τὰ τῆς πολιτείας διεκρίνοντο ἐπὶ χρηστότητι, καθ' ἃ βλέπομεν ἐκ τοῦ παραδείγματος τοῦ Στασίππου τοῦ τότε ἡγουμένου τῶν ἀριστοκρατικῶν, ἀνδρὸς ἐντίμου, περὶ οὗ μαρτυρεῖται, ὅτι εἶχεν ἀποκρούσει μετ' ἀγανακτήσεως ἁπάσας τὰς ἀξιώσεις περὶ ἀπαλλαγῆς τῶν ἀντιπάλων κατὰ τρόπον ἐναγῆ. Οἱ δὲ ἡγέται τῆς ἀντιθέτου φατρίας ἦσαν ὁ Καλλίβιος καὶ ὁ Πρόξενος, ὧν οὗτος ἦτο τῶν

[1] *Παυσανίου* VIII, 27, 5.

[2] Οἱ Τραπεζούντιοι μετέβησαν εἰς τὴν ὁμώνυμον τῆς πόλεως ἀποικίαν ἐν τῷ Πόντῳ. *Παυσανίου* [VIII], 27, 6.

[3] *Παυσανίου* [VIII,] 27, 6. 38, 1.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἐπιτρόπων τῶν ἐπιτηρησάντων τὴν κτίσιν τῆς νέας πόλεως. Ἡ Τεγέα εἶχε κατὰ ταῦτα προαγάγει αὐτὴν ἐπισήμως καὶ παράσχει χρήματα χάριν αὐτῆς, πιθανῶς δ' εἶχεν ἀποστείλει εἰς αὐτὴν καὶ μέρος τῶν ἰδίων οἰκητόρων. Ἀλλ' ἡ ἐθνικὴ φατρία ἤθελε νὰ προβῇ ἔτι περαιτέρω· ὅτε δὲ οἱ διοικοῦντες τὰ τῆς πόλεως ἀντετάχθησαν εἰς τὴν παραίτησιν τῆς αὐτονομίας αὐτῆς, ἐπῆλθον βιαιοπραγίαι. Καὶ οἱ μὲν τασσόμενοι εἰς τὴν ἐθνικὴν φατρίαν ἔλαβον τὰ ὅπλα, ὁ δὲ Πρόξενος ἔπεσεν ἐν τῇ ἐμφυλίῳ μάχῃ, καὶ οἱ περὶ αὐτὸν ἀπεκρούσθησαν πρὸς τὴν ἔξοδον τῆς πόλεως, πρὸς τὸ μέρος τῆς Μαντινείας. Ἐκεῖ δὲ παρὰ τὰς πύλας ἀνασυντάσσονται[1] καὶ πάλιν, καθ' ὃν δὲ χρόνον ὁ Στάσιππος συγκρατεῖται ὑπὸ ἀρξαμένων διαπραγματεύσεων καὶ παρεμποδίζεται νὰ καταπαλαίσῃ τελείως τὴν ἀποστασίαν, κατορθόνουσι νὰ λάβωσι κρυφίως ἐπικουρίαν ἐκ τῆς Μαντινείας, τῆς κυρίας ἑστίας τῆς ἀρκαδικῆς δημοκρατίας. Τότε δὲ μεταστρέφονται τὰ πράγματα. Οἱ περὶ τὸν Στάσιππον ἀναγκάζονται νὰποχωρήσωσιν ἐκ τῆς πόλεως, καὶ καταφεύγουσιν εἰς ἱερὸν τῆς Ἀρτέμιδος, κείμενον ἐγγὺς τῆς πόλεως. Ἀλλὰ τὸ ἱερὸν ἄσυλον δὲν σώζει τοὺς ἀτυχεῖς, οἵτινες ἐξάγονται ἐξ αὐτοῦ, ἀφοπλίζονται, δεσμεύονται καὶ ἄγονται εἰς τὴν πόλιν ἐφ' ἁρμαμάξης. Ἐκεῖ δὲ ἀνέμενεν αὐτοὺς δικαστήριον, οὗ συμμετέσχον παρὰ τὰ κείμενα καὶ οἱ Μαντινεῖς. Παρ' αὐτοῦ δὲ κατεδικάσθησαν καὶ ἐφονεύθησαν [1]. Ταῦτα δὲ συνέβησαν, ἐπειδὴ ἐκράτει ἐπαναστατικὴ τρομοκρατία, θεωροῦσα πᾶσαν ἀντίστασιν ἐναντίον τῶν συμφερόντων τῆς ἐνιαίας Ἀρκαδίας προδοσίαν καὶ ἐπιζητοῦσα τὴν ἐξολόθρευσιν ἁπάντων τῶν εἰς αὐτὴν ἀντιστρατευομένων [2].

Ὀκτακόσιοι Τεγεᾶται ἔφυγον εἰς τὴν Σπάρτην, καὶ ἐζήτησαν ἐν αὐτῇ προστασίαν τῶν συμφερόντων αὐτῶν. Οἱ δ' ἔφοροι ἐθε-

[1] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. VI, 5, 6· οἱ περὶ τὸν Καλλίβιον καὶ Πρόξενον ἐνῆγον ἐπὶ τὸ συνιέναι τε πᾶν τὸ Ἀρκαδικὸν καὶ ὅτι νικῴη ἐν τῷ κοινῷ, τοῦτο κύριον εἶναι καὶ τῶν πόλεων.

[2] Περὶ τῆς ἐν Τεγέᾳ στάσεως ἴδε *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. VI, 5, 6-9.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροι

ὥρησαν καθῆκον νὰ πράξωσί τι, ὅπως συνῳδὰ πρὸς τὰς ἐνόρκως ὡμολογημένας συνθήκας ἐκδικήσωσι τὴν διάρρηξιν τῆς εἰρήνης, καὶ ἀπεστάλη ὁ Ἀγησίλαος μετὰ στρατιᾶς, ἥτις ηὐξήθη δι' ἐπικουριῶν ἐξ Ἠραίας καὶ Λεπρέου. Οἱ δὲ Ἀρκάδες εὑρίσκοντο συνηνωμένοι ἐν Ἀσίᾳ ἐξαιρουμένων τῶν Μαντινέων, οἵτινες ἐν τῷ μεταξὺ εἶχον στρατεύσει ἐναντίον τοῦ Ὀρχομενοῦ [1].

Ὁ δὲ Ἀγησίλαος εἰσῆλασεν εἰς τὴν χώραν τῶν Μαιναλίων καὶ κατέλαβεν ἐν αὐτῇ τὴν Εὐταίαν, ἀνήκουσαν εἰς τὴν χώραν ἣν πρότερον εἶχον ὑποτάξει οἱ Μαντινεῖς [2]. Οἱ δὲ κάτοικοι τοῦ πολίσματος δὲν εἶχον, καθ' ἃ φαίνεται, μεταναστεύσει ἀκόμη εἰς τὴν Μεγάλην πόλιν· διὸ ὁ Ἀγησίλαος προσηνέχθη πρὸς αὐτοὺς μετὰ μεγάλης πραότητος, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἐβοήθησε νὰ ἀνακτίσωσι τὰ τείχη [3], σκοπῶν νὰ ἐπιδείξῃ εἰς αὐτοὺς, ὅτι ἡ Σπάρτη ἥκιστα ἐπεθύμει νὰ παραβλάψῃ τὴν αὐτονομίαν αὐτῶν. Ἔπειτα δὲ ὁ Ἀγησίλαος ἐξώρμησεν ἐπὶ τὴν Μαντίνειαν, ἠκολούθησαν δὲ αὐτὸν οἱ Ἀρκάδες, ἀλλ' ἀμφοτέρωθεν δὲν ὑπῆρχε διάθεσις πρὸς συγκρότησιν μάχης. Ἡ δὲ ὑπερηφάνεια τοῦ Ἀγησιλάου εἶχε ταπεινωθῇ ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστ' ἐθεώρει ἔνδοξον καὶ αὐτὴν τὴν ἐκτὸς τῆς Λακωνικῆς καὶ πάλιν ἐμφάνισιν αὐτοῦ μετὰ στρατιᾶς, τὴν δῄωσιν ἀγρῶν τινων, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὴν πρὸς μάχην πρόκλησιν τῶν πολεμίων [4]. Καὶ εἶχε μὲν ἤδη ἐν τούτοις προχωρήσει ὁ χειμών, ἀλλ' ὁ κύριος λόγος τῆς ἀποχωρήσεως αὐτοῦ ὑπῆρξεν ὁ φόβος τῆς ἀφίξεως θηβαϊκῆς στρατιᾶς. Πράγματι οἱ Ἀρκάδες, συνειδότες τὴν ἰδίαν ἀδυναμίαν καὶ ἔλλειψιν ἀσφαλείας, εἶχον ἐπιζητήσει βοήθειαν ἐκ τῆς ξένης. Εἶχον δὲ ἀπευθυνθῇ πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, ἅτε μετὰ τὰς τελευταίας διαπραγματεύ-

[1] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. VI, 5, 10 κ. ἑ.

[2] Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Δ' σ. 367.

[3] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. VI, 5, 12.

[4] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. VI, 5, 21· ἐκ [γὰρ] τῆς πρόσθεν ἀθυμίας ἐδόκει τι ἀνειληφέναι τὴν πόλιν, ὅτι καὶ ἐνεβεβλήκει εἰς τὴν Ἀρκαδίαν καὶ δῃοῦντι τὴν χώραν οὐδεὶς ἐθελήκει μάχεσθαι.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

σεις [1] προσδοκῶντες βοήθειαν ἐξ Ἀθηνῶν. Καὶ οἱ μὲν Ἀθηναῖοι ἀπέκρουσαν τὸ αἴτημα· πρόθυμοι δ' ἀπ' ἐναντίας εἰς βοήθειαν αὐτῶν ἐδείχθησαν οἱ Θηβαῖοι [2].

Αἱ Θῆβαι εἶχον ἀποκτήσει ἀξίωμα ἔμπεδον ἐν τῇ κεντρικῇ καὶ τῇ βορείῳ Ἑλλάδι. Εἶχον δὲ ἀνάγκην τὸ ἐξῆς νέας κονίστρας πρὸς δρᾶσιν καὶ ἄλλης ἐπιβολῆς, ὅπως ἐπιδειχθῶσιν ἄξιαι τῆς νέας ἡγεμονίας, κρατύνωσι τὸ ἐξεγερθὲν πολεμικὸν θάρρος καὶ ἐπιρρώσωσι διὰ κοινῶν στρατειῶν τὴν κατορθωθεῖσαν συνένωσιν τῶν Βοιωτῶν καὶ τῶν περικειμένων χωρῶν. Ἄλλως δὲ οἱ Θηβαῖοι ἡγοῦντο τοῦ ὑπὲρ πάντων τῶν Ἑλλήνων χάριν ἀνεξαρτησίας πολέμου [3], καὶ ἦσαν οἱ ἐνδεδειγμένοι προστάται καὶ σύμμαχοι τῶν ὑπὲρ αὐτονομίας ἀγωνιζομένων φύλων τῆς Πελοποννήσου. Ἡ εἰς μίαν πολιτείαν συνένωσις τῆς Βοιωτίας ἐχρησίμευεν εἰς τοὺς Ἀρκάδας ὡς πρότυπον· ἡ δὲ Ἡραία καὶ ὁ Ὀρχομενὸς ἔπρεπε νὰ καταπαλαισθῶσι, καθ' ἃ αἱ Πλαταιαὶ, αἱ Θεσπιαὶ καὶ ὁ βοιωτικὸς Ὀρχομενὸς, ὅπως κατορθωθῇ συγκρότησις ἑνιαίας ἀρκαδικῆς πολιτείας. Ἡ διαφορὰ ἦτο, ὅτι ἐν Ἀρκαδίᾳ δὲν ὑπῆρχε πόλις ἕνεκεν ἱστορικῶν δικαιωμάτων ἐνδεδειγμένη ὡς πόλις δυναμένη νἀξιώσῃ τὴν ἡγεμονίαν, πρωτεύουσα πόλις τῆς συμμαχίας, ἧς ἤρκει νἀνανεωθῶσιν αἱ ἀξιώσεις, ὑφίστατο δὲ μόνον μεγάλη πόλις ὅλως νέα, κεντρικὴ ἀρχὴ ἐπιτέχνως δημιουργηθεῖσα, οἱ δὲ ὑπεραμυνόμενοι τῆς ἰδέας ὁμοσπόνδου πολιτείας τῶν Ἀρκάδων διηρημένων κατὰ πόλεις εἶχον ὡς ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως καὶ ἱστορίας τῆς χώρας ἀξιώσεις πολὺ μᾶλλον δεδικαιολογημένας ἢ ἐν Βοιωτίᾳ.

Ὁ δ' Ἐπαμεινώνδας αὐτὸς δὲν ἐσκέπτετο μὲν νὰ ἐπιβάλῃ εἰς τοὺς Ἀρκάδας τακτὸν τύπον πολιτικῆς ἑνότητος, ἀλλ' ὤφειλεν ὅμως νἀντιστῇ πάσῃ δυνάμει εἰς τὴν ὑπὸ τῆς Σπάρτης διατάραξιν τῆς νέας τῶν ἐν Ἀρκαδίᾳ πραγμάτων καταστάσεως· ὤφειλε

[1] Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Δ' σ. 508.
[2] *Διοδώρου Σικελιώτου* [XV.] 62. *Δημοσθένους* [Ὑπὲρ Μεγαλοπολιτῶν] 12.
[3] Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Δ' σ. 501.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροι

νὰ συντελέσῃ κατὰ πάντα τρόπον, ὅπως ἡ Ἀρκαδία ἀποβῇ μονίμως ἰσχυρὰ, ἵν' ἀντιστῇ εἰς νέας ἐπιθέσεις τῶν πολεμίων. Τοῦτο δὲ πράττων ἔμελλε νὰ παράσχῃ συγχρόνως νέαν ἀπόδειξιν περὶ τῆς ἀφιλοκερδοῦς καὶ ἐθνικῆς πολιτείας τῶν Θηβῶν, αἵτινες δὲν ἤθελον νὰ δεσπόζωσι πόλεων ἐξησθενημένων, ἀλλὰ νὰ προστατεύωσι τὰ ἑλληνικὰ φῦλα, συμμαχοῦσαι μετὰ πόλεων ἰσχυρῶν. Διὸ ἀσπασίως ἐδέχθη τὸ περὶ βοηθείας αἴτημα τῶν Ἀρκάδων, εἰς οὓς προσετέθησαν καὶ οἱ Ἀργεῖοι καὶ οἱ Ἠλεῖοι, πρὸς τὸν σκοπὸν ἵνα αἱ Θῆβαι, αἵτινες εἶχον ἤδη ἐπιδείξει τὴν πρωτοβουλίαν αὐτῶν καὶ τὴν ἐπίδρασιν ἐν τοῖς πράγμασι τῆς Μεσσηνίας καὶ τῆς Ἀρκαδίας, ἐμφανισθῶσι νῦν καὶ ἔνοπλοι ὡς ἑλληνικὴ ἀρχὴ ἐν τῇ χερσονήσῳ.

Ἡ Πελοπόννησος ἐθεωρεῖτο ἀκόμη ἀκρόπολις τῆς Ἑλλάδος μυχιαιτάτη καὶ ἀσφαλῶς φυλασσομένη. Ἐφαίνετο δὲ οὕτως ἐπιμελῶς κεκλεισμένη ὑπὸ τῆς φύσεως διὰ τῶν ὀρέων τοῦ ἰσθμοῦ, ὥστε ὑπελαμβάνετο τολμηρὰ ἡ διάσπασις τῶν ὁρίων τούτων. Καὶ διέσπασε μὲν αὐτὰ ὁ Ἰφικράτης, ἀλλ' αἱ συμμαχίαι τῆς ἐκτὸς τοῦ ἰσθμοῦ Ἑλλάδος πρὸς ἑνίας πόλεις τῆς χερσονήσου ὑπῆρξαν ἅπασαι ἐπισφαλεῖς. Ἀλλὰ τώρα τὰ πράγματα μετεβλήθησαν. Ὁ ἀπὸ τῆς Σπάρτης φόβος εἶχεν ἐκλίπει, καὶ σὺν αὐτῷ συναπέβαλον καὶ τὰ στενὰ τοῦ ἰσθμοῦ τὴν σημασίαν αὐτῶν. Ὁ δ' Ἐπαμεινώνδας, ὁ Πελοπίδας καὶ οἱ ἄλλοι βοιωτάρχαι ἤγαγον πρὸ τῆς λήξεως τοῦ 370 π. Χ. τὴν βοιωτικὴν στρατιὰν πέραν τοῦ ἰσθμοῦ καὶ συνηνώθησαν πρὸς τοὺς Ἀρκάδας, Ἀργείους καὶ Ἠλείους παρὰ τὴν Μαντίνειαν, ἔνθα συνελέχθη στρατιὰ ἑβδομηκοντακισχιλίων ἀνδρῶν, ὧν οἱ ἡμίσεις καὶ ὑπερέκεινα ὁπλῖται.

Καὶ πρὸς ἄμυναν μὲν τῶν Μαντινέων ἡ ἄφιξις τῆς στρατιᾶς ἦτο ἀνωφελὴς, ἐπειδὴ μόνον τὸ ἄγγελμα περὶ τῆς προσεχοῦς ἀφίξεως τῶν Θηβαίων εἶχεν ἀρκέσει νὰναγκάσῃ τὸν Ἀγησίλαον εἰς ἀποχώρησιν. Ἀλλ' ἔπρεπε τότε νὰναζεύξωσι καὶ οἱ Θηβαῖοι χωρὶς νὰ ἐπιχειρήσωσί τι; Τοιαύτη ἦτο ἡ ἐπικρατοῦσα γνώμη ἐν τῷ συμβουλίῳ τῶν στρατηγῶν, καὶ ἐφαίνετο τόσῳ μᾶλλον δεδικαιο-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

λογημένη, καθ' ὅσον λίαν προσεχῶς περὶ τὰς χειμερινὰς τροπὰς ἔληγεν ὁ ἐνιαυτὸς τῆς ἀρχῆς τῶν βοιωταρχῶν καὶ δὲν εἶχον οὗτοι ἐξουσίαν πρὸς περαιτέρας στρατείας. Ἀλλ' ὁ Ἐπαμεινώνδας εἶχε βεβαίως εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἄλλο τι κατὰ νοῦν, οὐδ' ἤθελε νὰ ἐπιστρέψῃ οἴκαδε ἄπρακτος. Ἐγίνωσκεν, ὅτι ἡ στάσις τῶν Ἀρκάδων εἶχεν ἐπεκταθῇ καὶ εἰς τὰ περίχωρα τῆς Σπάρτης καὶ ὅτι τὰ σύνορα τῆς Λακωνικῆς ἐφρουροῦντο κακῶς, ἐπειδὴ οἱ Σπαρτιᾶται ἐν τῇ ἐποχῇ ἐκείνῃ τοῦ ἔτους οὐδεμίαν ἐφοβοῦντο ἐπίθεσιν. Οἱ δὲ Πελοποννήσιοι σύμμαχοι ἐστενοχώρουν αὐτὸν νὰ ἐπωφεληθῇ τὴν παρουσιαζομένην εὐκαιρίαν [1], καὶ ἠδύνατο νὰ ἐλπίσῃ, ὅτι θὰ ἠδύνατο νὰ περατώσῃ γοργῶς καὶ ἐνδόξως τὸν κατὰ τῆς τυραννίδος τῆς Σπάρτης διεξαγόμενον πόλεμον παρ' αὐτὸν τὸν Εὐρώταν.

Διὸ ἀνέλαβε μετὰ τοῦ Πελοπίδου τὴν εὐθύνην τῆς ἐξακολουθήσεως τῆς ἐκστρατείας, οἱ δὲ λοιποὶ βοιωτάρχαι ὑπεχώρησαν, παραχωρήσαντες ἑκουσίως τὴν στρατηγίαν εἰς τοὺς δύο φίλους, ὧν καὶ μόνων οὕτως ἔργον ὑπῆρξεν ἡ ἐπιχειρηθεῖσα στρατεία [2]. Διαιρέσαντες δὲ τὴν στρατιὰν εἰς τέσσαρας μερίδας [3], εἰσήλασαν διὰ τῶν στενῶν τῆς Λακωνικῆς· συνήνωσαν δὲ αὐτὴν ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Οἰνοῦντος παρὰ τὴν Σελλασίαν, ἔπειτα δὲ κατέβησαν ἀπὸ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Οἰνοῦντος διὰ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Εὐρώτα καὶ ἔστησαν πρὸ τῆς Σπάρτης χωρὶς νὰ τύχωσιν ἀντιστάσεως. Ἐκεῖ δ' ἐστρατοπέδευσαν, μόνον διὰ τῆς γεφύρας τοῦ Εὐρώτα χωριζόμενοι ἀπὸ τῆς ἀγορᾶς τῆς πόλεως, ἥτις εὐρύτατα ἐκτεινομένη οὔτε ὑπὸ τειχῶν οὔτε ὑπὸ προχωμάτων ἐπροστατεύετο [4].

[1] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. VI, 5, 23· οἱ δὲ Ἀρκάδες καὶ Ἀργεῖοι καὶ Ἠλεῖοι ἔπειθον αὐτοὺς ἡγεῖσθαι ὡς τάχιστα εἰς τὴν Λακωνικήν, ἐπιδεικνύντες μὲν τὸ ἑαυτῶν πλῆθος, ὑπερεπαινοῦντες δὲ [τὸ] τῶν Θηβαίων στράτευμα.

[2] *Διοδώρου Σικελιώτου* [XV,] 62· βοιωταρχούντων Ἐπαμεινώνδου καὶ Πελοπίδου· τούτοις γὰρ οἱ ἄλλοι βοιωτάρχαι παρακεχωρήκεσαν ἑκουσίως τῆς στρατηγίας. Ἀλλ' ὅμως οἱ δύο βοιωτάρχαι ἀνέλαβον τὴν εὐθύνην μόνον κατὰ τὴν εἰς τὴν Λακωνικὴν εἰσβολήν. *[Πλούταρχος]* ἐν Βίῳ Πελοπίδου 24.

[3] *Διοδώρου Σικελιώτου* [XV,] 64. *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. VI, 5, 25. Πρβλ. Curtius Peloponnesos Τόμ. Β' σ. 264.

[4] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. [VI, 5, 27].

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Ἂν δὲ ἀναλογισθῶμεν, ὅτι οἱ Σπαρτιᾶται ἐθεώρουν ἑαυτοὺς μέχρις ἐκείνου τοῦ χρόνου ἀσφαλεστάτους ἐν μέσῳ τῆς ὑπὸ ὑψηλῶν ὀρέων περιβαλλομένης κοιλάδος, ἐν ᾗ ἔκειτο ἡ Σπάρτη, καὶ ὅτι ἀπὸ τῆς καθόδου τῶν Ἡρακλειδῶν δὲν εἶχεν ἐπιφανῆ στρατιὰ πολεμίων ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Εὐρώτα, δυνάμεθα νὰ ἐννοήσωμεν τὸν πρωτοφανῆ τρόμον τὸν καταλαβόντα τοὺς κατοίκους. Καὶ οἱ μὲν ἄνδρες ἦσαν ἀδύνατοι καὶ ἀποτεθαρρυμένοι, αἱ δὲ γυναῖκες, αἵτινες οὐδέποτε εἶχον ἴδει τὸν καπνὸν τῶν πυρῶν ἐχθρικοῦ στρατοπέδου, ἐπηύξανον τὴν σύγχυσιν διὰ τοῦ ἀμέτρου θρήνου [1]. Αἱ δὲ κῶμαι τῶν περιοίκων εἶδον τοὺς ἄνδρας τοὺς ἀποτελοῦντας τὴν στρατιὰν τῶν συμμάχων ὡς ἐλευθερωτὰς, καὶ ἐξηγέρθησαν ἐναντίον τῶν τυράννων αὐτῶν [2]. Διὸ ἠναγκάσθησαν οἱ Σπαρτιᾶται νὰ στρατολογήσωσι πρὸς ἄμυναν τῆς πόλεως τοὺς εἵλωτας, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ δὲν ἦσαν ἀσφαλεῖς, καὶ δὲν ἦτο γνωστὸν, ἂν ἐκ τῶν ἐξ αὐτῶν συγκροτηθεισῶν νέων τάξεων, αἵτινες ἀνῆλθον εἰς ἑξακισχιλίους ἄνδρας, ἔπρεπε νὰ φοβῶνται μᾶλλον ἢ νὰ ἐλπίζωσιν [3]. Ἀλλὰ τὸ χείριστον πάντων ἦτο ἡ ἔλλειψις πεποιθήσεως μεταξὺ αὐτῶν τῶν πολιτῶν, ἐξ ὧν δὲν ἔλειπον οἱ προδόται οἱ πιστεύοντες, ὅτι εἶχεν ἐπιστῇ ἡ ἐσχάτη ὥρα τῆς Σπάρτης καὶ ὅτι ὤφειλον νὰ ὑποκύψωσιν ἐγκαίρως εἰς τὸν νικητήν. Γινώσκομεν δὲ ἄλλως ὁπόσος στασιασμὸς καὶ ὁποῖα ἐπιθυμία νεωτερισμῶν ὑπῆρχον ἐν τῇ πόλει.

Οὕτω δὲ δεινῶς ἐχόντων τῶν πραγμάτων, διεκρίθη ὁ Ἀγησίλαος. Ἐκεῖνος, ὅστις ὤφειλε νὰ ὁμολογήσῃ, ὅτι ἡ πολιτικὴ αὐτοῦ ἐνέργεια εἶχεν ἀγάγει τὴν πόλιν εἰς ἐκεῖνα τὰ δεινὰ, ἐκεῖνος ἔπραξεν ἐν τῇ προκειμένῃ περιστάσει πᾶν ὅ τι ἠδύνατο, ὅπως ἐπανορθώσῃ τὰ πρότερα πταίσματα καὶ σώσῃ τὴν πάτριον πόλιν. Εἰργάσθη δὲ θαυμασίως. Καὶ κατώρθωσε μὲν τὴν αἰσίαν δι' ἀσφαλῶν ὁδῶν εἰς τὴν Σπάρτην ἄφιξιν τῶν ἐξ ἐνίων πόλεων σπευσάν-

[1] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. VI, 5, 28. *Ἀριστοτέλους* Πολιτ. σ. 46, 4 [ἐκδ. Bekker].
[2] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. VI, 5, 25, 32.
[3] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. VI, 5, 28.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

των ἐπικούρων [1], ἀποκατέστησε δὲ τὴν τάξιν ἐν τῇ μεστῇ θρήνων πόλει· ἀνέσχε τὴν πολεμικὴν ὁρμὴν τῶν ἀνδρῶν, ἥτις ἔμελλε νὰ καταστήσῃ τοὺς πολεμίους κυρίους τῆς Σπάρτης, ἂν οἱ Σπαρτιᾶται ἤθελον ἐκτεθῇ εἰς τὸν κίνδυνον μάχης ἐν ἀναπεπταμένῳ πεδίῳ· κατένειμε τοὺς στρατιώτας εἰς τὰ ὑψώματα, διέλυσε μετὰ θαυμαστῆς ἀγχινοίας τὰς τεκταινομένας προδοσίας καὶ κατεδίκασεν εἰς θάνατον τοὺς συνωμότας μετ' αὐστηρότητος μόλις ἐπιτρεπομένης ὑπὸ τῶν νόμων [2]. Ἐβοήθει δὲ αὐτὸν ἡ θέσις τῆς πόλεως, ἐπειδὴ τὸ ἔδαφος ἦτο ἐκ φύσεως τοιοῦτον, ὥστε ἕνεκα τοῦ ποταμοῦ καὶ τῶν ἑλωδῶν αὐτοῦ ὀχθῶν ἀφ' ἑνὸς, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἕνεκα τῶν διαφόρων συστάδων λόφων καὶ στενῶν ἠδύνατο νὰ ἐπιτευχθῇ ἡ ἄμυνα αὐτοῦ καὶ ἄνευ τεχνητῶν ἔργων.

Ὁ δ' Ἐπαμεινώνδας ἠθέλησε τὸ κατ' ἀρχὰς νὰ εἰσελάσῃ ἀμέσως διὰ τῆς γεφύρας τοῦ Εὐρώτα εἰς μέσην τὴν πόλιν· ἀλλ' ὅτ' ἐπλησίασεν εἰς τὴν γέφυραν, εἶδε τὴν σπαρτιατικὴν στρατιὰν παρατεταγμένην παρὰ τὴν ἄλλην ὄχθην ἐγγὺς τοῦ ἱεροῦ τῆς Ἀλέας Ἀθηνᾶς μετὰ τοιαύτης σκοπιμότητος, ὥστε δὲν ἐτόλμησε νὰ ἐκβιάσῃ τὴν διάβασιν καὶ διανοίξῃ ὁδὸν διὰ τῆς κοίλης ὁδοῦ τῆς ἀγούσης εἰς τὴν πλησίον κειμένην ἀγοράν [3]. Διὸ κατῆλθε βαίνων παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Εὐρώτα, ὅστις ἕνεκα τοῦ πολλοῦ [ἀπὸ τῶν χιόνων] ῥεύματος ὑπῆρξεν ὁ ἄριστος σύμμαχος τῶν Σπαρτιατῶν, κατὰ μῆκος τῶν προπόδων τοῦ Μενελαείου, ὄρους, ὅπερ, καθ' ἃ ὁ Ἰανίκολος τῆς Ῥώμης, δεσπόζει τῆς ἀπέναντι τῆς πόλεως κειμένης ὄχθης τοῦ ποταμοῦ. Τρία δὲ περίπου τέταρτα τῆς ὥρας κάτωθεν τῆς πόλεως κατώρθωσεν ἄνευ δυσχερειῶν τὴν διὰ τοῦ ποταμοῦ διάβασιν [4], ἐστρατοπέδευσεν ἐν Ἀμύκλαις, κατέλαβε διὰ τοῦ ἱππικοῦ ὅλα τὰ πρὸς νότον περίχωρα τῆς Σπάρτης καὶ ἐπεχείρησε δευτέραν ἀπόπειραν εἰσελάσεως εἰς τὴν πόλιν. Ἀλλ'

[1] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. VI, 5, 29.
[2] *Πλούταρχος* ἐν Βίῳ Ἀγησιλάου 32.
[3] *Πλούταρχος* ἐν Βίῳ Ἀγησιλάου 32.
[4] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. [VI, 5,] 30.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἡ στρατιὰ προχωροῦσα ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Εὐρώτα ἐνέπεσεν εἰς ἐνέδραν καὶ ἀπεκρούσθη διὰ συγχρόνων ἐπελάσεων τῶν Λακεδαιμονίων ἱππέων [1]. Ἦσαν δὲ οἱ Θηβαῖοι ἥκιστα παρεσκευασμένοι πρὸς τοιοῦτον τρόπον πολέμου, καὶ οἱ σύμμαχοι ἔτι ὀλιγώτερον χρήσιμοι καὶ ἀσφαλεῖς. Οἱ πλεῖστοι τῶν Πελοποννησίων μόνον σκοπὸν εἶχον τὸν διὰ λεηλασιῶν πλουτισμόν, μετὰ δὲ τὴν ἐν τῇ κεκαλλιεργημένῃ καὶ ὑπὸ πολεμίων μέχρις ὥρας ἀθίκτῳ χώρᾳ ἐπιτυχῆ ἐκπλήρωσιν τῆς ἐπιθυμίας αὐτῶν ταύτης, ἤρξαντο νὰ ἐπωφελῶνται τὴν πρώτην τυχοῦσαν εὐκαιρίαν, ὅπως ἀναζεύξωσιν οἴκαδε τόσῳ μᾶλλον, καθ' ὅσον ἤρξατο γινομένη αἰσθητὴ ἡ μεγάλη δριμύτης τοῦ λακωνικοῦ χειμῶνος.

Ὁ Ἐπαμεινώνδας ἠναγκάζετο κατὰ τὴν ὑπ' εὐθύνην αὐτοῦ ἐπιχειρηθεῖσαν στρατείαν ταύτην νὰποφεύγῃ ἐπιμελέστατα πᾶσαν σοβαρὰν ἀτυχίαν. Διὸ ἐγκατέλιπε πᾶσαν ἄλλην ἀπόπειραν ἐναντίον τῆς Σπάρτης, κατέβη τὴν κοιλάδα τοῦ Εὐρώτα καὶ ἐξεδίκησε τὰς πολλὰς λαφυραγωγίας τῆς ἰδίας πατρίδος διὰ τελείας δηώσεως τῆς Λακωνικῆς μέχρις αὐτῆς τῆς παραλίας τοῦ Ἕλους. Καὶ ἡ μὲν ὕπαιθρος χώρα ἐπυρπολήθη, τὸ δὲ Γύθειον μετὰ τῶν ἐν αὐτῷ νεωρίων καὶ ἀποθηκῶν κατελήφθη μετὰ τριήμερον προσβολὴν [2], οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ εἰσήχθη εἰς αὐτὸ φρουρὰ Θηβαίων, ἔχουσα σκοπὸν νὰ ἐξακολουθῇ ἐντεῦθεν ἐπιθέσεις καὶ δηώσεις. Οὕτω τὸ Γύθειον ἀπέβη ἄλλη Δεκέλεια ἐν αὐτῇ τῇ Λακωνικῇ, ὁρμητήριον τόσῳ μᾶλλον σπουδαῖον, καθ' ὅσον οἱ περίοικοι εἶχον δυσμενῶς πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους καὶ προσῆλθον παμπληθεῖς εἰς τοὺς συμμάχους. Παρίστατο δὲ ἀνάγκη νὰ προστατευθῶσιν οἱ περίοικοι ἀπὸ τῆς ἐκδικήσεως τῆς Σπάρτης. Τοῦτο δὲ πράξας ὁ Ἐπαμεινώνδας, ἐνόμισεν, ὅτι ἠδύνατο νὰ περατώσῃ τὴν κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο στρατείαν ἐν τῇ Λακωνικῇ. Δυσμενεῖς δ' ἐπικριταὶ ἠθέλησαν ἤδη ἐν ἀρχαίοις χρόνοις νὰ ἐξηγήσωσι τὴν ἀποχώρησιν αὐτοῦ ἐκ λό-

[1] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. VI, 5, 31. Πρβλ. Curtius Peloponnesos Τόμ. Β' σ. 239 κ. ἑ.

[2] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. VI, 5, 32.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

γων ἀπρεπῶν, τοῦτο μὲν εἰκάζοντες δεκασμὸν καὶ λέγοντες, ὅτι ὁ Ἀγησίλαος εἶχε παράσχει εἰς αὐτὸν δέκα τάλαντα διὰ τοῦ Σπαρτιάτου Φρίξου [1], τοῦτο δὲ παριστάνοντες τὸν Ἐπαμεινώνδαν ροβηθέντα, ὅτι ἡ ἐξολόθρευσις τῆς Σπάρτης ἔμελλε νὰ συνεπιφέρῃ ἐπικίνδυνον εἰς τὴν ἀρχὴν τῶν Θηβαίων συνένωσιν τῆς ὅλης χερσονήσου. Ἀλλὰ δυνάμεθα νὰ ἔχωμεν τὴν πεποίθησιν, ὅτι ὁ Ἐπαμεινώνδας ἐνήργησε μόνον κατὰ τὴν ἰδίαν ἑαυτοῦ σκέψιν καὶ ὀρθὴν ἐκτίμησιν τῶν πραγμάτων. Ἡ μετριοπάθεια ἐκείνη ἐπεβάλλετο ἀναγκαίως, ἐπειδὴ ἕνεκα τῶν αὐξανουσῶν δυσχερειῶν δὲν ἐπετρέπετο εἰς αὐτὸν νὰ ἐξωθήσῃ τοὺς Λακεδαιμονίους εἰς τὸν ἔσχατον ἀπεγνωσμένον ἀγῶνα, καὶ ὤφειλε νὰ ἐπωφεληθῇ τὴν εὐκαιρίαν, ὅπως ἐκτελέσῃ τὸν καταθύμιον αὐτοῦ σκοπόν, τὴν ἀπὸ ἐτῶν παρεσκευασμένην ἀνάστασιν τῆς Μεσσηνίας.

Εὗρε δὲ τὴν χώραν ἐν τελείᾳ ἀποστασίᾳ. Οἱ ἀγρόται, οἵτινες εἶχον ὑποβιβασθῇ εἰς εἵλωτας, ἐξηγέρθησαν ἐναντίον τῶν κυρίων τῆς χώρας, καὶ ὁ ἀπὸ αἰώνων ἠρημωμένος κόλπος ἐπληροῦτο παμπληθῶν πλοίων, ἐφ' ὧν οἱ Μεσσήνιοι ἔσπευδον ἐκ τῆς Ἰταλίας, Σικελίας καὶ Λιβύης, ὅπως ἀνακτήσωσι τὰς πατρίους οἰκήσεις [2]. Παρίστατο δὲ ἀνάγκη τῆς παρουσίας αὐτοῦ τοῦ Ἐπαμεινώνδου, ὅπως προληφθῇ πᾶσα σύγχυσις καὶ ἀχθῇ εἰς αἴσιον πέρας τὸ δυσχερὲς ἔργον. Ἀλλὰ πρὸ πάντων εἶχεν ἡ νέα πολιτεία ἀνάγκην ὀχυροῦ κέντρου.

Περὶ δὲ τῆς ἐκλογῆς αὐτοῦ δὲν ἠδύνατο νὰ ὑπάρξῃ ἀμφιβολία. Καὶ δὴ δίκην κέρατος τῆς Μεσσηνίας ὑψοῦται μεταξὺ τῶν δύο κυρίων τῆς χώρας πεδίων ἡ δικόρυφος καὶ δασώδης Ἰθώμη, ἡ ἀκρόπολις τοῦ Ἀριστοδήμου, πρὸς ἣν συνεδέοντο αἱ ἐνδοξόταται τοῦ παρελθόντος παραδόσεις. Ἐπὶ τῶν ὀροπεδίων τῆς Ἰθώμης εἶχόν ποτε ἀγωνισθῇ οἱ Μεσσήνιοι ἐπιτυχέστατα ἐναντίον τῶν

[1] Ὁ *Θεόπομπος* κατηγόρει τὸν Ἐπαμεινώνδαν, ὅτι ἔλαβε μισθὸν τῆς ἀναχωρήσεως. *Πλούταρχος* ἐν Βίῳ Ἀγησιλάου 49. Κατὰ δὲ τὸν Bauch (Epameinondas σ. 49) τοῦτο ἦτο σαρκασμός.

[2] Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Δ' σ. 502.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Λακεδαιμονίων· πρὸ δὲ ὀγδοήκοντα καὶ ἓξ ἐτῶν τὸ αὐτὸ ἐκεῖνο ὄρος εἶχεν ἀναδειχθῆ καὶ πάλιν, εἰ καὶ ἐπὶ βραχὺν μόνον χρόνον, ἕδρα τῆς ἐλευθερίας [1].

Ἀλλὰ τώρα ἐμελετᾶτο ἡ κτίσις οἰκήσεως μονίμου, ἡ κατάθεσις τῶν θεμελίων πολιτείας βιωσίμου. Βεβαίως δὲ ὑπῆρξε τῶν εὐτυχεστάτων ἡμερῶν ἐν τῷ βίῳ τοῦ Ἐπαμεινώνδου ἐκείνη, καθ' ἣν ηὐτύχησεν ἐν μέσῳ λαοῦ ἐπευφημοῦντος αὐτὸν μετ' εὐγνωμοσύνης ἐπὶ τῇ ἀποδόσει τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς πατρίδος καὶ εὐλογούμενος ὑφ' ἁπάντων τῶν Ἑλλήνων, διαγινωσκόντων ἐν τῇ καθάρσει ἀρχαίου ἄγους τὴν δικαιοσύνην τῶν θεῶν, νὰ ἐγκαινίσῃ διὰ πανηγυρικῶν θυσιῶν καὶ εὐχῶν τὴν κτίσιν τῆς πόλεως Μεσσήνης [2].

Ἦτο ἡ πρώτη πόλις ἡ φέρουσα τὸ ὄνομα τοῦτο [ἐν Μεσσηνίᾳ], ἐξετείνετο δὲ παρὰ τοὺς πρόποδας τῆς ὑψηλῆς κορυφῆς τῆς Ἰθώμης ἐν δασώδει καὶ εὐύδρῳ αὐλῶνι κατακλινομένῳ πρὸς νότον, ὑπόθεν εἶνε ἀνοικτὴ ἡ πρὸς τὸν κόλπον θέα. Ἐξετελέσθη δὲ ἡ κτίσις δι' ἀφθόνων πόρων καὶ κατὰ πάντας τοὺς κανόνας τῆς τέχνης. Καὶ ὁ μὲν περίβολος τῶν τειχῶν, ἀκολουθῶν τὴν ἐσχατιὰν τῆς κοιλάδος, κατεσκευάσθη οὕτως, ὥστε συμπεριελήφθη ἡ κορυφὴ τῆς Ἰθώμης μετὰ τοῦ ἀρχαίου ἐπ' αὐτῆς ἱεροῦ τοῦ Διός [3]· κάτω δὲ κατὰ μῆκος τοῦ ῥεύματος ῥυακίου τινὸς ἐξετείνοντο αἱ δημόσιαι πλατεῖαι καὶ τὰ κτίρια τῆς πόλεως. Κυρία δὲ πύλη τῆς πόλεως ἦτο ἡ πρὸς βορρᾶν, ἧς τὰ καλῶς σωζόμενα λείψανα μαρτυροῦσιν ἀκόμη καὶ τὴν σήμερον τὴν στερεότητα καὶ τὴν μεγαλοπρέπειαν τοῦ ὅλου κτίσματος καὶ τὴν δεξιότητα τῶν τεκτόνων· ἦτο δὲ αὕτη ἡ πρὸς τὴν Μεγάλην πόλιν ἄγουσα πύλη [ἡ διὰ τοῦτο λεγομένη ἀρκαδική] [4]. Ἀμφότεραι αἱ πόλεις ἦσαν

[1] Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Α' σ. 295. Τόμ. Β' σ. 517.

[2] ***Παυσανίου*** IV, 26. ***Διοδώρου Σικελιώτου*** XV, 66. ***Πλούταρχος*** ἐν Βίῳ Πελοπίδου 24. Ἤρξατο δὲ ἡ κτίσις τῷ 370-369 π. Χ. (Ὀλυμπ. 102, 3) καὶ διήρκεσε τέσσαρα ἔτη κατὰ τὸν Pomtow (Epameinondas σ. 80).

[3] Περὶ τοῦ ἐπὶ τῆς Ἰθώμης ἀγάλματος τοῦ Διὸς τοῦ ποιηθέντος παρὰ τοῦ Ἀγελάδα ἴδε Robert Archäologische Märchen σ. 94.

[4] Curtius Peloponnesos Τόμ. Β' σ. 138 κ. ἑ. [Πρβλ. Περὶ τῶν ἐρειπίων τῆς Μεσ-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

νέα κτίσματα, οἰκοδομηθέντα ὑπὸ ἀναλόγους ἐπιδράσεις καὶ ἔχοντα ὅμοιον σκοπὸν ὡς δύο προμαχῶνες τῆς ἐλευθερίας τῶν Πελοποννησίων ἐναντίον τῆς φιλαρχίας τῆς Σπάρτης. Καὶ οἱ μὲν Ἀρκάδες κατεβίβασαν ἐκ τῶν ἀρκαδικῶν ὀρέων ἱερεῖα διὰ τὰς ἑκατόμβας τῆς ἐπὶ τῇ κτίσει τῆς Μεσσήνης ἑορτῆς [1], οἱ δὲ Μεσσήνιοι ἐθεώρουν τὴν Ἀρκαδίαν ὡς δευτέραν πατρίδα. Ἦτο δὲ αὕτη ἀρχαία παράδοσις ἐκ τῶν χρόνων τοῦ Ἀριστομένους, ἀνανεωθεῖσα τώρα μετὰ νέας ζέσεως. Καὶ οἱ Ἀργεῖοι δὲ συμμετέσχον τῆς κτίσεως, ὁ δὲ Ἀργεῖος στρατηγὸς Ἐπιτέλης ὑπῆρξε πρὸς τῷ Ἐπαμεινώνδᾳ ὁ δραστηριώτατος οἰκιστὴς τῆς πόλεως [2].

Ἀλλ' ἡ ἀνάστασις τῆς Μεσσηνίας δὲν περιωρίσθη εἰς τὰ τείχη τῆς πρωτευούσης ἐκείνης πόλεως, καὶ ἄλλα δὲ χωρία ἔνδοξα ἐν ἀρχαίοις χρόνοις ἀνεκτίσθησαν τότε κατὰ μικρὸν, οἷα ἡ Πύλος ἡ πατρὶς τοῦ Νέστορος, ἡ Εἴρα καὶ ἡ παράλιος Μεθώνη. Περὶ τῶν κτισμάτων δὲ τούτων μόνας μαρτυρίας ἔχομεν τὰ λείψανα τῶν τειχῶν τὰ μέχρι τοῦδε σωζόμενα ἐν τῇ Μεσσηνίᾳ καὶ διαγινωσκόμενα ὡς ἔργα τῶν χρόνων τούτων [3].

σήνης, κειμένης εἰς ἀπόστασιν ἡμισείας περίπου ὥρας ἀπὸ τῆς ἐπὶ τῆς Ἰθώμης μονῆς Βουλκάνου, ἔνθα τὸ χωρίον Μαυρομμάτι, Blouet Expédition de Morée Πίν. 18 κ. ἑ. Leake Travels in the Morea Τόμ. Α' σ. 366 κ. ἑ. Le Bas ἐν τῇ Revue archéologique. 1845 σ. 422 κ. ἑ. Haussoullier Grèce continentale et iles (Collection des Guides Ioanne) 1891 σ. 275 κ. ἑ. Ἴδε εἰκόνα τῆς ἀρκαδικῆς πύλης οἵα ἦτο τὸ πάλαι ἐν τῇ τοῦ ***Στυρ. Π. Λάμπρου*** Ἱστορίᾳ τῆς Ἑλλάδος Τόμ. Β' σ. 232. Ἐν ἔτει 1895· ἡ Ἀρχαιολογικὴ ἑταιρία προέβη ἐν Μεσσήνῃ εἰς ἀνασκαφάς, γενομένας ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ κ. ***Θ. Σοφούλη***, αἵτινες ἤγαγον εἰς τὴν εὕρεσιν πολλῶν ἀξίων λόγου οἰκοδομημάτων, ἐν οἷς ἐξέχει τὸ Βουλευτήριον, καὶ πολλῶν ἐπιγραφῶν καὶ γλυπτῶν, ἀλλὰ δυστυχῶς μέχρι τοῦδε δὲν ἐδημοσιεύθησαν τὰ πορίσματα τῶν ἀνασκαφῶν τούτων].

[1] ***Παυσανίου*** IV, 27, 6

[2] ***Παυσανίου*** [IV,] 26, 7. 27, 6 κ. ἑ.

[3] Τὰ παρὰ τοῦ ***Παυσανίου*** (IV, 27) μαρτυρούμενα ἀνώκιζον δὲ καὶ ἄλλα πολίσματα μαρτυροῦνται καὶ ὑπὸ τῶν λειψάνων τῶν τειχῶν τῆς Πύλου (Ἴδε Curtius Peloponnesos Τόμ. Β' σ. 181), τῆς Εἴρας (αὐτόθι σ. 153) καὶ τῆς Μεθώνης (αὐτόθι σ. 170). Παρὰ δὲ τῷ ***Σκύλακι*** στ. 46 ἡ Μεθώνη τάσσεται εἰς τὰς πόλεις τῆς Λακωνικῆς, ὁμοίως δὲ καὶ ἡ Ἀσίνη. Διὸ ὁ Niebuhr (Kleine Schriften Τόμ. Β' σ. 119) ἀποδέχεται, ὅτι τὸ νοτιώτατον μέρος τῆς χώρας προσηρτήθη ἀργότερον εἰς τὴν Μεσσηνίαν. Ὁ δὲ ***Ξενοφῶν*** ὅλως ἀποσιωπᾷ τὰ κατὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Μεσσηνίας.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Ἐξαίρετον δ' ἐπιμέλειαν κατέβαλον περὶ τῶν ἀρχαίων λατρειῶν, ὧν ἡ καταπίεσις εἶχεν ὑπάρξει ἡ κυριωτάτη ἀδικία τῆς Σπάρτης. Διὸ ἡ ἀνανέωσις αὐτῶν ὑπῆρξε τὸ πρῶτον ἔργον ἐκείνων οἵτινες ἤθελον νὰ ἐκδικήσωσι τὸ παρελθόν. Ἱερωτάτη δὲ τῶν ἐν τῇ Μεσσηνίᾳ λατρειῶν ἦτο ἡ τῶν μεγάλων θεῶν, τῆς Δήμητρος καὶ τῆς Περσεφόνης, ἥτις ἐτελεῖτο ἐν τῷ ἄλσει τῷ παρὰ τὴν Ἀνδανίαν, τὴν ἀρχαιοτάτην πρωτεύουσαν πόλιν τῆς χώρας, μετὰ σεμνῶν ἁγισμῶν[1]. Αἱ τελεταὶ δὲ αὗται εἶχον παύσει μετὰ τὸ πέρας τοῦ δευτέρου μεσσηνιακοῦ πολέμου, καὶ ἦτο δυσχερὲς ἔργον ἡ ἀνεύρεσις τῶν κατὰ τὴν ἀρχαίαν ἐκλιποῦσαν παράδοσιν τελεσμάτων. Μαρτυρεῖται δὲ, ὅτι αὐτοὶ οἱ θεοὶ ἐβοήθησαν εἰς λύσιν τῆς δυσχερείας ταύτης, τοῦ ἥρωος Καύκωνος τοῦ ἱδρυτοῦ τῆς λατρείας ταύτης τῶν θεαινῶν ὑποδείξαντος ἐν ὀνείρῳ εἰς τὸν Ἐπιτέλην τὸ χωρίον ἐν ᾧ ὁ Ἀριστομένης εἶχε θάψει τὰς ἱερὰς βίβλους, καθ' ὃν χρόνον ἠναγκάσθη νὰ ἐγκαταλίπῃ τὴν πατρίδα εἰς τοὺς πολεμίους. Εὑρέθη δ' ἔλασμα κασσιτέρου, ἐφ' οὗ ἦτο ἐπιγεγραμμένη ἡ ὅλη τελετὴ τῶν μεγάλων θεῶν[2]. Ἐπειδὴ δ' ἐπέστρεψαν εἰς τὴν Μεσσηνίαν καὶ ἀπόγονοι τῶν μεσσηνιακῶν ἱερατικῶν γενῶν, ἀνέλαβον οὗτοι τὴν προτέραν ἱερατείαν καὶ τὰ ἀρχαῖα δικαιώματα[3]. Οὕτω δὲ μετὰ διακοπὴν τριακοσίων ἐτῶν ἤρχισαν καὶ πάλιν τελούμενα ἐν τῷ ἐκ κυπαρίσσων ἄλσει τοῦ Καρνασίου αἱ ἐτήσιαι ἑορταὶ, αἵτινες ἀνῆλθον ἐκ νέου εἰς τοιαύτην ἀκμὴν, ὥστε μόνων τῶν ἐν τῇ Ἀττικῇ Ἐλευσινίων ὑπελείποντο κατὰ τὴν σημασίαν. Ἐν τῷ καθ' ὅλου δὲ συνετελέσθη συναγερμὸς τοῦ μεσσηνιακοῦ λαοῦ ἐκ μακρᾶς διασπορᾶς καὶ ἀποκατάστασις τῶν πατρίων λατρειῶν αὐτοῦ ἀνάλογος πρὸς τὴν τοῦ λαοῦ Ἰσραὴλ μετὰ τὴν ἔξοδον.

[1] *Παυσανίου* IV, 1. 8. 27. 6.

[2] *Παυσανίου* IV, 26, 8.

[3] Ἴδε περὶ τῆς ἀνανεώσεως τῶν μυστηρίων καὶ τῶν ἁγισμῶν ὑπὸ τοῦ Ἀθηναίου Μεθάπου Sauppe Inschrift von Andania ἐν ταῖς Abhandlungen der Göttinger Gesellschaft der Wissenschaften. 1860 σ. 220.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Εἰκότως δὲ δὲν ἠδύνατο νὰ ἐξετασθῇ ἀκριβῶς παρὰ τοῖς νέοις ἐποίκοις τὸ δικαίωμα τῆς καταγωγῆς αὐτῶν. Ἄλλως δ' ἐξηκολούθησαν πολλοὶ τῶν ἐπιλεκτοτάτων Μεσσηνίων μένοντες ἐν τῇ ξένῃ, ἔνθα οἱ Μεσσήνιοι κατεῖχον τὰ ἐπιφανέστατα τῶν ἀξιωμάτων, ὡς ἰδίως ἐν Ῥηγίῳ καὶ Μεσσήνῃ. Ἀπ' ἐναντίας δ' ἔσπευσεν εἰς τὴν Μεσσηνίαν πλῆθος τυχοδιωκτῶν, ἵνα καταλάβῃ κτήματα, ὧν μέγα πλῆθος εἶχε μείνει ἄνευ κυρίων ἕνεκα τῆς ἐξώσεως τῶν Λακεδαιμονίων [1]. Ὡς ἐκ τούτου δ' ἐπῆλθεν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς πράγματι ἀνανέωσις τοῦ λαοῦ τῆς χώρας, καὶ προεκλήθη μεγάλη βλάβη τῆς θεμελιώσεως μονίμου νέας ἀναπτύξεως. Καὶ ἀποικίαι δὲ ἤχθησαν ἔξωθεν· οὕτω δ' ἐκτίσθη ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ ἐκ Κορωνείας Ἐπιμηλίδου [ἡ Κορώνη], ἀποικία Βοιωτῶν ἐν τῷ μεσσηνιακῷ κόλπῳ [2]. Καὶ δὲν δυνάμεθα μὲν νὰ ἀποδείξωμεν ἐν ὁπόσῳ χρόνῳ καὶ κατὰ τίν' ἀκολουθίαν ἐκτίσθησαν αὗται αἱ πόλεις, ἀλλ' εἶνε ὅμως θαυμαστὴ ἡ ταχύτης καὶ ἀπαρακώλυτος πρόοδος τοῦ δυσχεροῦς τούτου ἔργου. Καὶ ἐξηγεῖται μὲν αὕτη, καθ' ἃ καὶ ἡ ὁμοία ἐπιτυχία τῆς Μεγάλης πόλεως, μόνον ἐκ τῆς ἐκτάκτου δεξιότητος ἣν εἶχον οἱ Ἕλληνες πρὸς κτίσιν πόλεων καὶ διάταξιν τῶν κατ' αὐτάς· ἀλλὰ κυριώτατα ὀφείλεται ἀναντιρρήτως ὁ περὶ τούτου ἔπαινος εἰς τὸν Ἐπαμεινώνδαν, ὅστις ἐπέβλεπε τὰ πάντα ὡς διοργανωτὴς καὶ ὡδήγει τὰ πλήθη καὶ ὅστις ἔγνω νὰ προσελκύσῃ ὡς συνεργάτας πρὸς προαγωγὴν τοῦ ἔργου τοὺς ἐπιτηδειοτάτους ἄνδρας, οἷος ὁ Ἐπιτέλης, καὶ νὰ καταστήσῃ καταθύμιον εἰς τὰ γείτονα φῦλα τὴν ἀναγέννησιν τῆς Μεσσηνίας ὥς τι ἐνδιαφέρον σύμπαντας τοὺς Πελοποννησίους.

Μετὰ δὲ ταῦτα ἐπεχείρησεν ὁ Ἐπαμεινώνδας τὴν ἀνάζευξιν, παραστὰς ἀναντιρρήτως αὐτὸς καὶ ἐν Μεγάλῃ πόλει, ὅπως διὰ

[1] *Διοδώρου Σικελιώτου* XV, 66· ἀνεζήτησε τοὺς ὑπολελειμμένους τῶν Μεσσηνίων, καὶ τῶν ἄλλων τοὺς βουλομένους καταλέξας εἰς τὴν πολιτείαν, ἔκτισε τὴν Μεσσήνην.

[2] *Παυσανίου* IV, 31, 4. Curtius Peloponnesos Τόμ. Β' σ. 166. Ἐκαλεῖτο δὲ πρότερον ἡ πόλις Λεῖπεια.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τῆς παρουσίας αὐτοῦ προαγάγῃ τὴν κτίσιν τῆς πόλεως. Εἶχε δὲ παντοίους λόγους, ὅπως ἐπιταχύνῃ τὴν ἐπιστροφήν, ἐπειδὴ ἐν τῷ μεταξὺ οἱ Λακεδαιμόνιοι εἶχον ζητήσει βοήθειαν ἐξ Ἀθηνῶν, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι εἶχον καταληφθῆ ἕνεκα τῆς ἀναπτύξεως τῆς δυνάμεως τῶν Θηβῶν ἐν τῇ Πελοποννήσῳ ὑπὸ τοιούτου φόβου, ὥστ' ἐκάλεσαν ἀμελλητὶ εἰς τὰ ὅπλα τὴν σύμπασαν στρατιάν, ὅπως σώσωσι τὴν Σπάρτην ἀπὸ τοῦ ὀλέθρου καὶ περιορίσωσι τὴν ὑπερροσύνην τῆς πολεμίας πόλεως. Ἅμα δὲ τῷ ἀγγέλματι, ὅτι εἶχε σωθῆ ἡ Σπάρτη, ἐμετριάσθη ὁ ζῆλος, καὶ ὁ Ἰφικράτης, ὅστις ἡγεῖτο τῆς στρατιᾶς, ὑπεκρίθη μὲν, ὅτι ἤθελε ναποκλείσῃ τοὺς Θηβαίους ἐν τῇ Πελοποννήσῳ, καὶ κατέλαβε τὰ εἰς αὐτὸν ἄριστα γνωστὰ στενὰ τῆς Κορίνθου, ἀλλ' ἀφῆκεν ὅμως ἀφύλακτον τὴν παραλίαν ὁδὸν τὴν διαβαίνουσαν ἐγγὺς τῶν Κεγχρεῶν παρὰ τὸ ἀνατολικὸν κράσπεδον τοῦ ἰσθμοῦ, καὶ ὑπερησπίσθη αὐτὸ μετὰ τοιαύτης ἀνεπαρκείας, ὥστε ὁ Ἐπαμεινώνδας ἠδυνήθη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν πατρίδα ἀκινδύνως [1].

Κατὰ δὲ τὸ τέλος τῆς ἐκστρατείας λέγεται, ὅτι ὁ Ἐπαμεινώνδας ἦλθεν εἰς ἔτι ἀμεσωτέραν ῥῆξιν πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, καὶ δὲν εἶνε ἀπίθανον, ὅτι μετὰ τὴν αἰσίαν διάβασιν τοῦ ἰσθμοῦ ἐπωρελήθη τὴν εὐκαιρίαν νὰ καταστήσῃ αἰσθητὴν τὴν δύναμιν αὐτοῦ καὶ εἰς τοὺς Ἀθηναίους, οἵτινες διὰ τῶν αἰφνιδίως ἀρξαμένων ἐχθρικῶν αὐτῶν πράξεων εἶχον παρασκευάσει εἰς αὐτὸν μεγίστους κινδύνους. Εἶχε νῦν δικαίαν ἀφορμὴν νὰ θεωρῇ τὴν Ἀττικὴν χώραν ἐχθρικήν· διὸ ἐδῄωσεν ἄνευ δισταγμοῦ τὴν ἀττικὴν χώραν, καὶ οἱ ὑπ' αὐτὸν εἰσβαλόντες ἐπλησίασαν εἰς αὐτὴν τὴν πόλιν. Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι δὲν ἐτόλμησαν νὰ ἐξέλθωσι τῶν τειχῶν, πειθόμενοι,

[1] Ὁ Ἰφικράτης εὑρίσκετο παρὰ τὸ Ὄνειον ὄρος συνῳδὰ τῷ *Ξενοφῶντι* (Ἑλλην. VI, 5, 51), ὅτις ψέγει αὐτὸν ἐπὶ τῇ στρατηγίᾳ ἐκείνῃ· [εἰ μὲν οὖν ἄλλο τι καλῶς ἐστρατήγησεν, οὐ ψέγω· ἐκεῖνα μέντοι ἃ ἐν τῷ χρόνῳ ἐκείνῳ ἔπραξε, πάντα εὑρίσκω τὰ μὲν μάτην, τὰ δὲ καὶ ἀσυμφόρως πεπραγμένα αὐτῷ. Ἐπιχειρήσας μὲν γὰρ φυλάττειν ἐπὶ τῷ Ὀνείῳ, ὅπως μὴ δύναιντο οἱ Βοιωτοὶ ἀπελθεῖν οἴκαδε, παρέλιπεν ἀφύλακτον τὴν καλλίστην παρὰ Κεγχρείας πάροδον].

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

καθ' ἃ λέγεται, εἰς τὴν ῥητὴν παραγγελίαν ἣν εἶχε δώσει ὁ Ἰφικράτης ὡς ἀρχιστράτηγος, ἂν ἐπήρχετο τοιαύτη περίστασις [1].

Οὕτω δ' ἐπέστρεψεν ὁ Ἐπαμεινώνδας εἰς τὰς Θήβας μετὰ τὴν κατὰ νόμον λῆξιν τῆς στρατηγίας. Ἀλλὰ κατὰ τὴν κατάστασιν τῆς δημοκρατίας εἶχον ψηφισθῆ αὐστηρότατοι νόμοι ἐναντίον πάσης ὑπερβασίας τῆς ἐξουσίας, καὶ δὲν ἔλειπον ἄνδρες φθονεροί, καραδοκοῦντες ὅπως βλάψωσι τοὺς ἄνδρας ἐκείνους, οἵτινες ἦσαν τότε οἱ ἥρωες τῆς ἡμέρας.

Ἡ δ' ἐπίθεσις προῆλθεν ἐκ τῆς φατρίας τοῦ Μενεκλείδου, ὅστις ἐμεγαλορρημόνει ἐν τῇ ἀγορᾷ καὶ ἐζήτει νὰ ἐκδικηθῇ διὰ τὴν ἀποτυχίαν τῶν φιλοδόξων αὐτοῦ πόθων, παριστάμενος ὡς ὑπέρμαχος τῶν δικαιωμάτων τοῦ δήμου. Ἐν δὲ τῇ περιστάσει ἐκείνῃ προέκειτο παράβασις τοῦ καθεστῶτος, αὐθαίρετος παρέκτασις τοῦ χρόνου τῆς στρατηγίας, καὶ ἡ ὑπερβασία ἐκείνη ἠδύνατο εὐκόλως νὰ παρασταθῇ ὡς ἔναρξις ἐπιδιώξεως τυραννίδος. Δὲν ὑπάρχει δὲ ἀμφιβολία, ὅτι οἱ βοιωτάρχαι εἰσήχθησαν εἰς δίκην. Ἀλλ' ὅτε ὁ Ἐπαμεινώνδας, ἰδὼν εὐθύνας, ἐξέθηκεν ἁπλῶς πάνθ' ὅσα εἶχον πραχθῇ κατὰ τοὺς τέσσαρας ἐκείνους μῆνας, ἡ διήγησις αὐτοῦ ἐνεποίησεν αἴσθησιν οὕτως ἰσχυρὰν, ὥστε ἅπασαι αἱ σκευωρίαι τῶν δυσμενῶν διελύθησαν αἰσχρῶς [2].

Πράγματι κατὰ τὴν βραχεῖαν ἐκείνην ἐκστρατείαν εἶχον ἄνευ μαχῶν αἱματηρῶν καὶ ἄνευ θυσιῶν κατορθωθῇ ἐπιτυχίαι μεταβάλλουσαι τὴν σύμπασαν ἐν Ἑλλάδι τάξιν τῶν πολιτειῶν καὶ τότε πρῶτον ἀναδείξασαι τὰς Θήβας τὴν πρώτην τῆς Ἑλλάδος πόλιν. Αἱ βραχώδεις πύλαι τῆς χερσονήσου εἶχον διασπασθῇ,

[1] ***Παυσανίου*** IX, 14, 7. Πρβλ. Thirlwall [History of Greece] Τόμ. Ε' σ. 149. Ἀδίκως δ' ἀντεπεξέρχεται πρὸς τὴν ἀντίληψιν τοῦ Thirlwall ὁ Grote [A history of Greece ἐκδ. 1869 Τόμ. Θ' σ. 458, Γερμ. μεταφρ. ἐκδ. β' Τόμ. Ε' σ. 451. Γαλλ. μεταφρ. ὑπὸ Sadous Τόμ. ΙΕ' σ. 78 σημ. 1].

[2] ***Κορνήλιος Νέπως*** ἐν Βίῳ Ἐπαμεινώνδου 8. ***Ἀππιανοῦ Συριακῆς*** 41. Παραβάλλει δὲ ὁ ***Ἀππιανὸς*** (παρὰ τῷ ***Τίτῳ Λιβίῳ*** XXXVIII, 51) τὸν Ἐπαμεινώνδαν πρὸς Σκιπίωνα τὸν Ἀφρικανόν. Ὁ ***Πλούταρχος*** ἐν Βίῳ Πελοπίδου 25 μαρτυρεῖ, ὅτι ἡ κατηγορία ἀνεφέρετο εἴς τε τὸν Ἐπαμεινώνδαν καὶ τὸν Πελοπίδαν.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἡ δὲ ἀπροσπέλαστος Λακωνικὴ εἶχε δηωθῆ ἀπὸ ἄκρου εἰς ἄκρον, καὶ εἶχε καταδειχθῆ ἡ τελεία ἀδυναμία τῆς Σπάρτης ἐν αὐτῇ αὐτῆς τῇ ἑστίᾳ· ἡ ἐσωτερικὴ συνοχὴ τῆς σπαρτιατικῆς πολιτείας εἶχε διαλυθῆ διὰ τῆς ἀποστασίας τῶν περιοίκων, τὸ ἐπίνειον αὐτῆς κατείχετο ὑπὸ τῶν Θηβαίων, τὸ ἥμισυ τῆς χώρας εἶχεν ἀποσχισθῆ καὶ ἀποκατασταθῆ ἡ νέα Μεσσηνία· ἡ Ἀρκαδία, τὸ Ἄργος καὶ ἡ Ἦλις ἦσαν ἔνοπλοι ἐναντίον τῆς Σπάρτης ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τῶν Θηβαίων, καὶ τέλος αἱ ἄρτι κτισθεῖσαι πόλεις, τὰ ἐνέχυρα ταῦτα μονίμου ἐπιτυχίας, αἵτινες ἐτίμων τὰς Θήβας ὡς μητρόπολιν καὶ ἦσαν αἰώνια μνημεῖα τῆς δόξης αὐτῶν, συναπετέλουν μετὰ τῆς Μαντινείας καὶ τοῦ Ἄργους ζώνην περὶ τὴν Σπάρτην, δίκτυον πολεμίων φρουρίων, παρακωλυόντων εἰς ἀεὶ τὴν ἐλευθέραν κίνησιν τῶν Σπαρτιατῶν καὶ ἀναχαιτιζόντων ἁπάσας αὐτῆς τὰς ἐν τῷ μέλλοντι προθέσεις περὶ κυριαρχίας. Καὶ τῶν Ἀθηνῶν δὲ ἡ δυσμένεια εἶχεν, ὡς εἰκός, συντελέσει μόνον εἰς ἐπαύξησιν τῆς δόξης τῶν Θηβαίων, ἐπειδὴ ὁ μέγιστος τῶν Ἀθηναίων στρατηγὸς δὲν εἶχε τολμήσει νὰντεπεξέλθῃ πρὸς τὸν Ἐπαμεινώνδαν. Διὰ βραχέων δ' εἰπεῖν, ἡ πρώτη ἐκτὸς τῆς Βοιωτίας παρὰ τῶν Θηβαίων ἐπιχειρηθεῖσα ἐκστρατεία συνεπήγαγε τιμὰς καὶ ἐπιτυχίας οὕτως ἀφθόνους, ὥστε ἦτο ἀδύνατον νὰ καταδικασθῇ ὁ αἴτιος τῆς τοιαύτης ἐπιτυχοῦς διεξαγωγῆς τοῦ πολέμου ἐπὶ τῇ παραβάσει τῶν νόμων. Διὰ τοῦτο δὲ λέγεται, ὅτι οὐδὲ κἂν εἰς ψῆφον ἐτέθη ἡ κατηγορία [1].

Προφανῶς δὲ καὶ τὰ πράγματα εἶχον οὕτως, ὥστε μόνος ὁ Ἐπαμεινώνδας ἠδύνατο νὰνασκοπήσῃ καὶ ἰθύνῃ τὰ κατὰ τὰς ἐξωτερικὰς σχέσεις ἃς εἶχον συνδέσει οἱ Θηβαῖοι. Ἐκεῖνος ἦτο εἰς ὃν οἱ Ἀρκάδες καὶ οἱ Μεσσήνιοι ἐπεδαψίλευον ἰδίᾳ τὴν ἐμπιστοσύνην αὐτῶν, καὶ διὰ τοῦτο ἠτό πως αὐτονόητον, ὅτι δὲν ἐπετρέπετο εἰς τοὺς Θηβαίους νὰνακαλέσωσιν αὐτὸν πρὶν ἢ συντελεσθῇ τὸ ἔργον

[1] Κατὰ τὸν *Παυσανίαν* (IX, 14, 7) [λέγονται δὲ οἱ δικάζειν λαχόντες οὐδὲ ἀρχὴν περὶ αὐτοῦ θέσθαι τὴν ψῆφον]. Πρβλ. *Κορνήλιον Νέποτα* ἐν Βίῳ Ἐπαμεινώνδου 7.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

αὐτοῦ. Κατὰ ταῦτα ἡ παραμέλησις τῶν θεσμῶν ἐνέκειτο κυρίως μόνον εἰς τοῦτο, ὅτι ὁ Ἐπαμεινώνδας δὲν ἐνεφανίσθη αὐτὸς ἐν Θήβαις, ὅπως ἐπιδιώξῃ τὴν ἀνανέωσιν τῆς στρατηγίας ἀρχομένου τοῦ νέου τῆς ἀρχῆς ἐνιαυτοῦ κατὰ τὸν μῆνα Βουκάτιον [1].

Ἀλλὰ καὶ παρὰ τὰς λαμπρὰς ἐπιτυχίας τῆς πρώτης ἐκστρατείας, ἐξ αὐτῆς μόνον ἀνατροπὴ τοῦ καθεστῶτος εἶχε προκληθῆ, ἥκιστα δὲ εἶχε θεμελιωθῆ νέα τάξις πραγμάτων. Τὸ Ἄργος καὶ ἡ Ἀρκαδία ἐξηκολούθησαν τὸν πόλεμον, ὅπως ἀφαιρέσωσι τὰ ἔτι ὑπολειπόμενα στηρίγματα τῆς δυνάμεως τῆς Σπάρτης. Καὶ οἱ μὲν Ἀρκάδες ἐκυρίευσαν τὴν Πελλήνην, καὶ ἀπέσπασαν οὕτω τὰς ἐν τῇ ἄνω κοιλάδι τοῦ Εὐρώτα χώρας [2]· οἱ δὲ Ἀργεῖοι προσέβαλον τὸν Φλιοῦντα [3], βεβαίως ἐκ συνενοήσεως πρὸς τοὺς Θηβαίους, δι' οὓς ἦτο εἰκότως σπουδαῖον τὸ νὰ ἐξασφαλισθῶσι παρὰ τὸν κορινθιακὸν κόλπον ἐπίκαιρά τινα χωρία, ὅπως εἶνε ἐλευθέρα ἡ ἐξ αὐτῶν εἰσέλασις εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ἦτο δὲ τοῦτο πολὺ σπουδαιότερον, ἐπειδὴ οἱ Ἀθηναῖοι ἐξηκολούθουν θεωροῦντες τὴν φύλαξιν τῶν πρὸς βορρᾶν παρόδων τοῦ ἰσθμοῦ ἴδιον ἑαυτῶν ἔργον, τοῦθ' ὅπερ ἀποδεικνύει τὴν παράδοξον μεταβολὴν τῶν πραγμάτων, καὶ ἐπεδίωκον αὐτὴν μετὰ πολὺ μεγαλειτέρας δραστηριότητος ἢ τὸ πρίν. Τὴν φορὰν δὲ ταύτην ἡ φρούρησις τῶν συνόρων ἀνετέθη εἰς τὸν Χαβρίαν. Συνήθροισε δ' ἐν Κορίνθῳ στρατιὰν δεκακισχιλίων ἀνδρῶν, Ἀθηναίων, Μεγαρέων καὶ Ἀχαιῶν ἐκ Πελλήνης, οἵτινες ἐνέμενον πιστοὶ εἰς τὴν Σπάρτην. Προσεπῆλθε δὲ δευτέρα στρατιὰ ἴση τὸν ἀριθμὸν ἐκ Λακεδαιμονίων καὶ ἄλλων Πελοποννησίων, μέρος μὲν φυγάδων ὀλιγαρχικῶν ἐξ Ἀρκαδίας, μέρος δὲ πολιτῶν τῶν πόλεων ἐκείνων αἵτινες διέκειντο ὅλως ἐχθρικῶς πρὸς

[1] Ἄνευ λόγου ἰσχυρίζεται ὁ Sievers [Geschichte Griechenlands vom Ende des peloponnesischen Kriegs bis zur Schlacht bei Mantineia] σ. 277, ὅτι ὁ Ἐπαμεινώνδας καὶ ὁ Πελοπίδας δὲν ἐξελέχθησαν βοιωτάρχαι διὰ τὸ ἔτος 369 π. Χ. Πρὸς τὸν ἰσχυρισμὸν τοῦτον ἀντιτίθεται τὸ ὅτι ὁ Πελοπίδας περιεβάλλετο, ὅτε ἀπέθανε, τὴν βοιωταρχίαν τὸ δέκατον τρίτον. Ἴδε *Πλούταρχον* ἐν Βίῳ Πελοπίδου 34.

[2] *Διοδώρου Σικελιώτου* [XV,] 67.

[3] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. VII, 2, 4.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τὴν γενομένην ἀνατροπήν, οἷαι τὸ Λέπρεον καὶ αἱ πόλεις τῆς Ἀργολίδος, ἡ Ἑρμιόνη, ἡ Ἐπίδαυρος, ἡ Τροιζὴν καὶ ἄλλαι. Καὶ ἡ Κόρινθος δὲ συνετάσσετο νῦν ἀνεπιφυλάκτως μετὰ τῶν Λακεδαιμονίων, ἐπειδὴ τοῦτο μὲν ἔβλεπε τὴν κατὰ θάλασσαν ἀρχὴν αὐτῆς διακινδυνευομένην παρὰ τῶν Θηβαίων, οἵτινες ἐπεζήτουν τὴν κατάληψιν τοῦ κορινθιακοῦ κόλπου, τοῦτο δὲ διότι ἥκιστα ἤθελε νὰ μένωσι τὰ στενὰ τῆς ἰδίας χώρας πάροδος διὰ παντὸς τοῦ χρόνου ἀφύλακτος εἰς τοὺς Θηβαίους. Τέλος δὲ οἱ Σπαρτιᾶται ἦλθον εἰς συνεννοήσεις καὶ πρὸς τὸν τύραννον τῶν Συρακουσῶν Διονύσιον, ὅπως ἀποστείλῃ ἐπικούρους χάριν τῆς ἀμύνης τοῦ ἰσθμοῦ [1]. Κατὰ ταῦτα κατεβάλλετο πᾶσα δυνατὴ προσπάθεια, ὅπως δεσπόσωσι τῶν στενῶν ἐκείνων καὶ διακόψωσι τὴν ἐπικοινωνίαν μεταξὺ τῶν Θηβῶν καὶ τῶν Πελοποννησίων αὐτῶν συμμάχων. Τούτου δ' ἐπιτυγχανομένου, ἦσαν πεπεισμένοι, ὅτι οἱ ἐν Πελοποννήσῳ σύμμαχοι τῶν Θηβαίων οὐδὲν ἔμελλον νὰ κατορθώσωσι μόνοι τὸ ἄξιον λόγου καὶ διαρκὲς, πᾶσα δ' αὐτῶν ἐνέργεια ἔμελλε νὰ ναυαγήσῃ, ὡς ἅπασαι αἱ μέχρις ἐκείνου τοῦ χρόνου ἐπιχειρηθεῖσαι χωρισταὶ συμμαχίαι.

Οὕτω δ' ἐχόντων τῶν πραγμάτων, ἠναγκάσθησαν οἱ Θηβαῖοι νὰ ἐκστρατεύσωσι καὶ πάλιν τὸ αὐτὸ ἐκεῖνο ἔτος. Εὗρον δὲ τὴν φορὰν ταύτην τὸ Ὄνειον ὄρος μετὰ τῶν τριῶν αὐτοῦ παρόδων, τῶν δύο παραλίων παρὰ τὰς Κεγχρεὰς καὶ τὸ Λέχαιον παρόδων καὶ τῆς μέσης διὰ τοῦ αὐλῶνος τῆς Κορίνθου, φυλασσόμενον ἐπιμελῶς, καὶ δὴ ὑπὸ στρατιᾶς ἥτις ἐκτὸς τοῦ ἐπικαιροτάτου τῆς θέσεως ἣν κατεῖχεν εἶχε καὶ τὸ πλεονέκτημα, ὅτι ἦτο τριπλασία τὸν ἀριθμόν [2]. Ὁ δ' Ἐπαμεινώνδας ἔστη οἱονεὶ πρὸ φρουρίου κεκλεισμένου καὶ ἠναγκάσθη νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ μιᾶς τῶν εἰσόδων, ἐπειδὴ οἱ πολέμιοι οὐδαμῶς εἶχον τὴν διάθεσιν νὰ ἐξέλθωσι πρὸς μάχην ἐν ἀναπεπταμένῳ πεδίῳ. Ἐξέλεξε δὲ πρὸς τοῦτο τὴν δυτικωτέραν τῶν τριῶν παρόδων, δι' ἧς ἠδύνατο ἀμεσώτερον νὰ τύχῃ

[1] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. VII, 1, 20.
[2] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. VII, 1, 15 κ. ἑ.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τοῦ σκοπουμένου. Ἐκεῖ δὲ ἦσαν τεταγμένοι οἱ Λακεδαιμόνιοι μετὰ τῶν ἐκ Πελλήνης Ἀχαιῶν, ὅλως κεχωρισμένοι ἀπὸ τῶν λοιπῶν τμημάτων τῆς στρατιᾶς, καθ' ἃ ἐπιβάλλει ἡ κατασκευὴ τῆς χώρας. Ὁ δ' Ἐπαμεινώνδας, ἀφ' οὗ πρῶτον καθ' ὅλην τὴν νύκτα ἐφείλκυσε τὴν σύντονον προσοχὴν τῶν πολεμίων κατὰ σύμπασαν τὴν γραμμὴν, κατώρθωσε τὴν πρωΐαν τῆς ὑστεραίας ναποκρούσῃ αὐτοὺς κατ' αὐτὴν τὴν πρώτην ἔφοδον καὶ ἀποθαρρύνῃ τελείως. Τότε δὲ οἱ Θηβαῖοι ἠνώθησαν μετὰ τῶν συμμάχων, οἵτινες ἐστρατοπέδευον παρὰ τὴν Νεμέαν, καὶ ὥρμησαν ἅπαντες ὁμοῦ ἐναντίον τῆς Σικυῶνος, ἥτις, προσβληθεῖσα συγχρόνως καὶ ἀπὸ θαλάσσης παρὰ τοῦ Παμμένους, μετέστη πρὸς τοὺς συμμάχους [1].

Αἱ δὲ λοιπαὶ στρατεῖαι ὑπῆρξαν ἧττον ἐπιτυχεῖς. Καὶ τὴν μὲν Πελλήνην, τὴν γείτονα τῶν Σικυωνίων πόλιν τῆς Ἀχαΐας, οὖσαν μὲν φύσει ὀχυρὰν, οἰκουμένην δὲ ὑπὸ γενναίων οἰκητόρων, δὲν κατώρθωσαν νὰ κυριεύσωσιν οἱ σύμμαχοι. Στρατεία δ' ἐπιχειρηθεῖσα ἐναντίον τῆς Ἐπιδαύρου οὐδὲν ἔσχεν ἄξιον λόγου ἀποτέλεσμα, ἐπίθεσις δὲ κατὰ τῆς Κορίνθου ἤγαγε μάλιστα εἰς μάχην ἀτυχῆ τοὺς συμμάχους [2], τὰ δὲ κατ' αὐτοὺς ἀπέβησαν ἔτι κρισιμώτερα ἕνεκα τῆς συγχρόνου εἰς τὴν Κόρινθον ἀφίξεως τῶν παρὰ τοῦ Διονυσίου ἐκ Συρακουσῶν σταλέντων ἐπικούρων. Κατ' ἀκολουθίαν δ' ὁ Ἐπαμεινώνδας ἀνέζευξεν οἴκαδε.

Ἀλλ' ἡ στρατεία δὲν ὑπῆρξε ματαία. Καὶ πρῶτον μὲν κατωρθώθη δι' αὐτῆς νὰποσπασθῇ ἡ προσοχὴ ἀπὸ τοῦ νότου καὶ παρεσχέθη εἰς τοὺς Μεσσηνίους καὶ τοὺς Μεγαλοπολίτας χρόνος ἱκανὸς, ὅπως ἐξακολουθήσωσιν ἐν σχολῇ τὴν κτίσιν τῶν τειχῶν. Δεύτερον δὲ ἡ ἐκβίασις τῶν κορινθιακῶν στενῶν ὑπῆρξε λαμπρὸν πολεμικὸν κατόρθωμα συνεπαγαγὸν τὴν κτῆσιν τῆς Σικυῶνος. Ἡ δὲ Σικυωνία συνεδέετο ἀπὸ χρόνων παναρχαίων πρὸς τὰς ἀπέναντι κειμένας ἀκτὰς τῆς Βοιωτίας, καὶ ἡ ἀνανέωσις τῶν σχέσεων ἐκείνων ἐν τῷ παρόντι χρόνῳ ἦτό τι προὐργιαίτατον εἰς τὰς

[1] *Διοδώρου Σικελιώτου* [XV] 69. Πρβλ. Curtius Peloponnesos Τόμ. Β' σ. 484.
[2] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην VII, 1, 19. *Διοδώρου Σικελιώτου* [XV,] 69.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

πολεμικὰς ἐνεργείας τῶν Θηβαίων, ἐπειδὴ μετὰ τὴν προσάρτησιν τῆς Σικυῶνος κατεῖχον ἀσφαλῶς ἄνετον ἀποβάθραν καὶ ἠδύναντο διὰ τῆς κοιλάδος τοῦ Ἀσωποῦ νὰ προχωρήσωσιν ἀκωλύτως εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς χερσονήσου, ἡ δὲ ἀπόφραξις αὐτῆς ὑπὸ τῶν λακωνιζόντων εἶχε κατασταθῇ σχεδὸν ἀδύνατος. Ἀλλὰ παρὰ τὴν ἐπίτευξιν τῶν τριῶν ἐκείνων ὠφελημάτων οἱ Θηβαῖοι, οἵτινες ἀνέμενον παρὰ τοῦ Ἐπαμεινώνδου, ὡς ποτε οἱ Ἀθηναῖοι παρὰ τοῦ Ἀλκιβιάδου, ἔκτακτα κατορθώματα καὶ πᾶσαν ἀποτυχίαν ἐθεώρουν προερχομένην ἐξ ἐλλείψεως θελήσεως, ὑπέλαβον ἀποτυχοῦσαν τὴν ἐκστρατείαν. Ἰδίως δὲ κατεμέμφοντο αὐτοῦ, ὅτι μετὰ τὴν παρὰ τὸ Λέχαιον μάχην ἐφείσθη ἀδικαιολογήτως τῶν Λακεδαιμονίων. Ἀποτέλεσμα δὲ τῶν κατ' αὐτοῦ κατηγοριῶν ὑπῆρξεν ἡ καθαίρεσις ἀπὸ τῆς στρατηγίας [1].

Ἐν τούτῳ δὲ τῷ μεταξὺ δὲν ἔμεινεν ἡ Πελοπόννησος ἡ μόνη κονίστρα τοῦ πολέμου, ἀλλ' οἱ Θηβαῖοι εὗρον συγχρόνως καὶ ἐν τῷ βορρᾷ ἄξιον λόγου στάδιον πολιτικῆς ἐνεργείας, ἰδίως δ' ἐν Θεσσαλίᾳ.

Ἡ Θεσσαλία ἦτο ἀπὸ μακροῦ εἰς τοὺς Ἕλληνας χώρα ξένη, ἀπετέλει δὲ μετὰ τῶν ἐν αὐτῇ δυναστικῶν οἴκων τῶν δεσποζόντων ἐν ταῖς πόλεσι καὶ τοῦ πλήθους τῶν δούλων τῶν γεωργούντων τὴν ὕπαιθρον χώραν κόσμον ἴδιον, μόνον τυχαίως ἐρχόμενον εἰς ἐπικοινωνίαν πρὸς τὰς ἑλληνίδας πόλεις, ὁσάκις συνέβαινον στάσεις διακλονοῦσαι τὰ θεσσαλικὰ πράγματα καὶ προκαλοῦσαι τὴν προσοχὴν τῶν Ἑλλήνων. Προήρχοντο δὲ αὗται αἱ στάσεις τοῦτο μὲν παρ' ἑνίων ἰσχυρῶν, ἐπιδιωκόντων ἐπαύξησιν τῆς ἰδίας ἀρχῆς, τοῦτο δὲ παρὰ τῶν ἀγροτῶν, ἀφισταμένων ἀπὸ τῶν κυ-

[1] ***Διοδώρου Σικελιώτου*** XV, 72· [γενομένης δὲ περὶ αὐτὸν ἱκανῆς ὑποψίας], ὡς πεφεισμένου τῶν Λακεδαιμονίων ἰδίας ἕνεκα χάριτος, [οἱ φθονοῦντες αὐτοῦ τῇ δόξῃ καιρὸν ἔλαβον εὐλόγου διαβολῆς].

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

κυρίων. Εἰς τὴν πρώτην ἐκείνην κατηγορίαν τάσσεται: ὁ ἀγὼν ὁ μετὰ τὴν παρὰ τὰ Οἰνόφυτα μάχην [1] προκαλέσας ἀνάμιξιν τῶν Ἀθηνῶν. Τότ' ἐζήτησε τὴν βοήθειαν τῶν Ἀθηναίων Ὀρέστης ὁ υἱὸς τοῦ Ἐχεκρατίδου, ἰσχυροῦ δυνάστου ἐν Φαρσάλῳ [2]. Ὑπῆρξε δὲ λαμπρὸν κατόρθωμα τῆς βραχείας κατὰ γῆν ἀρχῆς τῶν Ἀθηναίων ἡ μετὰ τῶν Βοιωτῶν καὶ τῶν Φωκέων κοινὴ αὐτῶν ἐξόρμησις ἐναντίον τῆς Φαρσάλου, ἔνθα παρέστησαν ὡς διαιτηταί, ἐπεκτείναντες τὴν ἐπίδρασιν αὐτῶν μέχρι τοῦ Ὀλύμπου. Δημοκρατικαὶ δὲ ἦσαν αἱ ἐπὶ τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου ἐν Θεσσαλίᾳ στάσεις [3]· καὶ ταύτας δ' ἐπωφελήθησαν οἱ Ἀθηναῖοι ὅπως ἀποκτήσωσι δύναμιν. Ἀλλ' αἵ τε σχέσεις αὗται καὶ ἡ προτέρα στρατεία ἀπέβησαν ἄκαρποι. Δὲν συνέφερε δὲ ἄλλως εἰς τοὺς Ἀθηναίους ἡ ἀνεπιφύλακτος προαγωγὴ τῆς δημοκρατίας ἐν Θεσσαλίᾳ, ἐπειδὴ ἀπὸ ἀρχαίων χρόνων εἶχον συνθήκας πρὸς τοὺς δυνάστας, παρέχοντας εἰς αὐτοὺς μισθοφόρους.

Ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ δυναστικοὶ οἶκοι ἐδιχονόουν καθ' ἑαυτούς, τινὰς δὲ τῶν ἀνηκόντων εἰς αὐτοὺς εὑρίσκομεν προϊσταμένους τῆς δημοτικῆς φατρίας, ἥτις ἀπέστη ἐναντίον τῆς ἀρχῆς τῶν εὐπατριδῶν, οἷον τὸν Πολυμήδην καὶ τὸν Ἀριστόνουν, οἵτινες, ἀρχομένου τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου, ἦλθον εἰς βοήθειαν τῶν Ἀθηναίων [4]. Ἀμφότεροι δ' ἐτάσσοντο εἰς τὴν φατρίαν τῶν ἀντικειμένων εἰς τοὺς διευθύνοντας τὰ κοινά. Ἡ δὲ διάσπασις ἐκείνη καὶ διχοστασία ἐξηκολούθησαν καθ' ὅλον τὸν χρόνον τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου, βλέπομεν δέ τινας στασιάρχους ἐκ τῶν ἡττηθέντων ἐν τῇ πατρίδι ζητοῦντας βοήθειαν ἐν τῇ ξένῃ, οὕτω δὲ

[1] [Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Β' σ. 548].

[2] ***Θουκυδίδου*** I, 111.

[3] Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Γ' σ. 685.

[4] ***Θουκυδίδου*** II, 22· ἀπὸ τῆς στάσεως ἑκάτερος. Εἶνε δὲ στάσις ἡ ἐπαναστατικὴ φατρία. Περὶ δὲ συνδυασμοῦ τῶν δύο φατριῶν, καθ' ἃ ἀποδέχονται ὁ Krüger καὶ ὁ Böhme, δὲν δύναται νὰ γείνῃ λόγος. Πρβλ Buttmann Mythologus Τόμ. Β' σ. 285. Meineke ἐν τοῖς Monatsberichte der Preussischen Akademie der Wissenschaften]. 1852 σ. 587.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

προκαλοῦντας τὴν ἀνάμιξιν ξένων πόλεων εἰς τὰ τῆς ἰδίας πατρίδος. Οὕτως Ἑλληνοκράτης ὁ Λαρισαῖος ἀπηυθύνθη πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Μακεδονίας Ἀρχέλαον [1] καὶ ὁ Ἀρίστιππος ἦλθε πρὸς τὸν Κῦρον, ὅστις [ἔδωκεν] εἰς αὐτὸν χρήματα, ὅπως στρατολογήσῃ ἄνδρας καὶ ἐπικρατήσῃ ἐν Λαρίσῃ τῶν ἀντιστασιωτῶν [2].

Τότε δ' αἱ ἀρχαῖαι τῶν Ἀθηναίων πρὸς τοὺς Θεσσαλοὺς φιλικαὶ σχέσεις εἶχον ἐκλίπει. Ἀπ' ἐναντίας δ' ἤρξαντο οἱ Σπαρτιᾶται μετὰ νέου ζήλου ἀποπειρώμενοι νἀποκτήσωσι δύναμιν ἐν Θεσσαλίᾳ. Καὶ κατέλαβον μὲν πάλιν τὴν πόλιν Ἡράκλειαν, ἣν εἶχον κτίσει κατὰ τὴν νότιον ἐσχατιὰν τῆς Θεσσαλίας ὡς ἀντέρεισμα ἐναντίον τῶν Ἀθηναίων [3], ἐγκατέστησαν δὲ φρουρὰν ἐν Φαρσάλῳ [4], καὶ ἐθεμελίωσαν κυριαρχίαν ἐπὶ τῶν φύλων τῆς Θεσσαλίας. Καὶ αὗται δ' αἱ στρατεῖαι συνδέονται ἀναντιρρήτως πρὸς ἐμφυλίους στάσεις ἐν Θεσσαλίᾳ.

Καὶ δὴ περὶ τὸ τέλος τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου ἐξερράγησαν ἐν Θεσσαλίᾳ νέαι στάσεις, ὧν τὰ ἐπακόλουθα ὑπῆρξαν πολὺ σπουδαιότερα ἁπάντων τῶν πρότερον συμβάντων. Προῆλθον δὲ ἐκ Φερῶν, τῆς ἀρχαίας πόλεως ἐν τῷ δυτικῷ μέρει τῆς μεγάλης μεσογαίας πεδιάδος τῆς Θεσσαλίας, ἀπεχούσης τέσσαρας ὥρας ἀπὸ τοῦ Παγασητικοῦ κόλπου, ἐν ᾧ οἱ Φεραῖοι ἐκέκτηντο τὸ ἀπ' ἀρχαιοτάτων χρόνων περιώνυμον ἐπίνειον, τὰς Παγασάς. Ἐν ταύτῃ δὲ τῇ πόλει ἀνεφάνη ἡγεμὼν συλλαβὼν τὴν ἰδέαν νἀναδείξῃ τὰς Φερὰς κέντρον συμπάσης τῆς Θεσσαλίας. Ὁ δὲ ἀνὴρ ἐκεῖνος ὑπῆρξεν ὁ Λυκόφρων, οὗ τὸ πρόγραμμα ἀπεσκόπει εἰς τὴν κατάλυσιν τῶν ἀρχαίων ἀριστοκρατικῶν οἴκων, τῶν Ἀλευαδῶν

[1] ***Ἀριστοτέλους*** Πολιτ. σ. 219, 24 [ἐκδ. Bekker].

[2] Ὁ Ἀρίστιππος, πιεζόμενος ὑπὸ τῶν ἀντιστασιωτῶν, ὑποστηρίζεται ὑπὸ τοῦ Κύρου ὑπὸ τὸν ὅρον, ὅτι δὲν ἔμελλε νὰ συνομολογήσῃ εἰρήνην ἄνευ τῆς συγκαταθέσεως αὐτοῦ, τοῦθ' ὅπερ ἀποδεικνύει τὴν πρόθεσιν τοῦ Κύρου νἀναμιχθῇ εἰς τὰ ἑλληνικὰ πράγματα. Ἴδε ***Ξενοφῶντος*** Κύρου Ἀνάβ. I, 1, 10.

[3] [Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Δ' σ. 498].

[4] Ἡ Φάρσαλος εἶχε φρουρὰν Λακεδαιμονίων τῷ 391 π. Χ. Ἴδε ***Διοδώρου Σικελιώτου*** XIV, 82.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

καὶ Σκοπαδῶν τῆς Λαρίσης, τῆς Φαρσάλου καὶ τῆς Κρανῶννος. Ἡ δὲ δύναμις αὐτοῦ ἠρείδετο ἐπὶ τῶν μέχρις ἐκείνου τοῦ χρόνου ἐν ὑποτελείᾳ διαβιούντων οἰκητόρων· διὸ ἡ ἀρχὴ αὐτοῦ ἀπεκλήθη τυραννίς. Κατήγαγε δὲ ὁ Λυκόφρων τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 404 π. Χ. μεγάλην νίκην ἐναντίον τῶν Λαρισαίων [1]· ἐκεῖνος δὲ ὑπῆρξεν ὁ ἐκνικήσας ἔπειτα αὐτὸν τὸν Ἀλευάδην Ἀρίστιππον ἐν Λαρίσῃ, ἀναμφιβόλως δ' αἱ ἐναντίον τῶν πόλεων τῆς Θεσσαλίας ἐπιθέσεις αὐτοῦ ἔτυχον τῆς ὑποστηρίξεως τῆς Σπάρτης. Ἐντεῦθεν δ' ἐξηγεῖται ὁ λόγος, δι' ὃν κατὰ τὸν κορινθιακὸν πόλεμον αἱ κατὰ τῆς Σπάρτης συμμαχήσασαι πόλεις ἐτάχθησαν καὶ κατὰ τοῦ τυράννου καὶ ἔστειλαν ἐπὶ μισθῷ ἐπικούρους εἰς Μήδιον, τὸν δυνάστην τῆς Λαρίσης [2]. Τότε δὲ κατωρθώθη καὶ ἡ ἀπὸ τῶν Λακεδαιμονίων ἀπόσπασις τῆς τε Φαρσάλου καὶ τῆς Ἡρακλείας, οἵτινες ἀπέβαλον πᾶσαν τὴν ἐπὶ τὴν Θεσσαλίαν ἐπίδρασιν αὐτῶν διὰ τῆς παρὰ τὴν Ἀλίαρτον ἥττης [3].

Ἀλλ' ὁ Λυκόφρων κατώρθωσε νὰ συντηρηθῇ καὶ ἄνευ ξένης βοηθείας· ἠδυνήθη δὲ νὰ καταλάβῃ ὑπὲρ ἑαυτοῦ τὴν Φάρσαλον. Οἱ μισθοφόροι τοῦ Μηδίου καταλαμβάνονται ἐν τῇ πόλει αἰφνιδίως καὶ σφάζονται, καὶ τὰ μυσαρὰ ἔργα τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἐπλήρωσαν τρόμου σύμπασαν τὴν Ἑλλάδα. Τὰ δὲ πτώματα τῶν ἐκ τῆς ξένης μισθοφόρων ἔμειναν ἄταφα κατὰ πλήθη ἐν τοῖς ἀγροῖς, καὶ διηγοῦντο, ὅτι ἐκ τῆς Ἀττικῆς καὶ ἐκ τῆς Πελοποννήσου ἅπαντα τὰ ἁρπακτικὰ ὄρνεα συνῆλθον ἐν Φαρσάλῳ [4].

[1] Ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Λυκόφρονος σταθερὸν χρονολογικὸν σημεῖον εἶνε μόνον ἡ παρ' αὐτοῦ ἐκνίκησις τῶν Λαρισαίων (*Ξενοφῶντος* Ἑλλην. II, 3, 4). Καὶ δὴ ἡ πρὸς τὴν νίκην ἐκείνην συμπίπτουσα ἔκλειψις ἡλίου συνέβη τὴν 3 Σεπτεμβρίου 404 π. Χ. Ὑπῆρξε δὲ αὕτη πιθανῶς ἡ ἀρχὴ τῆς τυραννίδος αὐτοῦ. Ἄλλα δὲ φρονεῖ ὁ Hamming De Iasone.

[2] [Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Δ' σ. 276]. Τὸ ὄνομα Μήδιος εἶνε, καθ' ἃ τὰ ἀνάλογα Φρύγιος, Θέσσαλος καὶ τὰ τοιαῦτα, τῶν προσληφθέντων καὶ ἐχόντων πολιτικὴν σημασίαν. Ἴδε [Curtius] ἐν Monatsberichte der Preussischen Akademie [der Wissenschaften]. 1870 σ. 167.

[3] Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Δ' σ. 270.

[4] [Ἡ χρονολογικὴ ἀκολουθία τῶν γεγονότων ἔχει ὧδε]. Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν ὑπὸ τὸν Μένωνα ἐπικούρων [τῶν προσελθόντων εἰς τὴν στρατιὰν τοῦ Κύρου] ἐπῆλθε νία

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Τὰ δὲ σχέδια τοῦ Λυκόφρονος ἐξετέλεσεν ὁ Ἰάσων, ὁ ἐν τῇ ἀρχῇ διάδοχος καὶ πιθανῶς υἱὸς αὐτοῦ [1], ἀνὴρ ἐκτάκτου εὐφυίας καὶ ἕνεκα τῆς ἀκριβοῦς γνώσεως τῶν συγχρόνων πραγμάτων καὶ τῆς ἀκαμάτου δραστηριότητος περὶ τὴν ἐπινόησιν καὶ χρῆσιν νέων μέτρων καὶ πόρων προωρισμένος αὐτόχρημα νἀναδείξῃ καὶ αὐξήσῃ πολιτείαν μικράν. Ἦτο δὲ ἀνὴρ οἷος ὁ Θεμιστοκλῆς, πρὸς δὲ τούτοις παρὰ τὴν πνευματικὴν ὑπεροχὴν καὶ τὴν ἡγεμονικὴν καταγωγὴν προσηνής, ἑλκυστικὸς καὶ ἀπηλλαγμένος τῆς τραχύτητος καὶ τῆς ἀλαζονείας τῶν εὐπατριδῶν. Κατεῖχε δ' ἐν μεγίστῳ βαθμῷ τὴν πανουργίαν ἐκείνην, ἥτις συνήθως ἐθεωρεῖτο μὲν κύριον γνώρισμα τοῦ θεσσαλικοῦ χαρακτῆρος, διεμορφοῦτο δὲ ἄριστα διὰ τῶν ἀτελευτήτων στασιαστικῶν ἐρίδων. Καὶ ἐν τῇ ἐκλογῇ δὲ

ἐπέκτασις τοῦ Λυκόφρονος, βοηθουμένου ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων, καὶ κοινὴ πιθανῶς κατάκτησις τῆς Φαρσάλου, μέχρι τῆς ἐπεμβάσεως τῶν Θηβαίων καὶ τῶν Ἀργείων, οἵτινες μετὰ τοῦ Ἀλευάδου Μηδίου ἐξέβαλον τοὺς Λακεδαιμονίους ἐκ τῆς Φαρσάλου τῷ 395 π. Χ. (Ὀλυμπ. XIV, 82). Ἴδε ***Διοδώρου Σικελιώτου*** XIV, 82. Ὁ δὲ Μήδιος ἐξηνδραπόδισε τοὺς Φαρσαλίους· ἄρα ἐθεώρει καὶ τοὺς πολίτας τῆς πόλεως ταύτης ἐχθρούς. Ἔκτοτε δ' ἐπικρατοῦσι καὶ πάλιν οἱ Ἀλευάδαι· ὅτε δ' ἐπέστρεψεν ὁ Ἀγησίλαος ἐκ τῆς Ἀσίας, ἡ Θεσσαλία διέκειτο ἐχθρικῶς πρὸς αὐτόν. ***Ξενοφῶντος*** Ἑλλ. IV, 3, 3. Ἔπειτα δ' ἐπηκολούθησε πάλιν ἐνίσχυσις τοῦ τυράννου τῶν Φερῶν καὶ ἡ μεγάλη σφαγὴ τῶν μισθοφόρων τοῦ Μηδίου (***Ἀριστοτέλους*** Περὶ ζῴων ἱστορ. IX, 31), ἣν οὐκ ὀρθῶς ὁ Schneider παρὰ τῷ ***Ξενοφῶντι*** καὶ ὁ Du Mesnil De rebus Pharsal. σ. 47 ἀναφέρουσιν εἰς τὴν κατὰ τὸν κορινθιακὸν πόλεμον κατάκτησιν. Πρβλ. Lieblinger De rebus Pheraeis καὶ Pahle Zur Geschichte der pheräischen Tyrannis ἐν τοῖς Neue Jahrbücher für Philologie 1866 σ. 530.

[1] Ὁ Ἰάσων ἐμφανίζεται ἐν τῇ θεσσαλικῇ ἱστορίᾳ κατὰ τρόπον ἀνεξήγητον μέχρι τοῦδε. Ὅτι δὲ ἀνεδέχθη τὴν τυραννίδα ἐκ κληρονομικοῦ δικαιώματος γίνεται πιθανὸν ἐκ τοῦ ὀνόματος ὅπερ φέρει ὁ υἱὸς αὐτοῦ, καλούμενος Λυκόφρων. Ἀλλ' ὁ Λυκόφρων καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ Τεισίφονος καὶ Πειθόλαος ἦσαν υἱοὶ τῆς γυναικὸς τοῦ Ἰάσονος καὶ μόνον ὁμομήτριοι ἀδελφοὶ τῆς Θήβης. Ἴδε ***Φώτιον*** ἐν Βιβλιοθήκῃ σ. 142. Εἶνε κατὰ ταῦτα λίαν πιθανόν, ὅτι ἡ ἐν δευτέρῳ γάμῳ συζευχθεῖσα μετὰ τοῦ Ἰάσονος γυνὴ αὐτοῦ ἦτο θυγάτηρ, καὶ δὴ τὸ μόνον τέκνον, Λυκόφρονος τοῦ πρεσβυτέρου, καθ' ἃ κατέστησε ταῦτο καταφανὲς ὁ Pahle (ἐνθ' ἀν.). Εἰκάζει δὲ οὗτος, ὅτι ὁ Ἰάσων εἶνε αὐτὸς ὁ στασιάρχης Προμηθεὺς ὁ ἡδη τῷ 406 π. Χ. ἐν ἡλικίᾳ περίπου εἴκοσι καὶ τεσσάρων ἐτῶν συμπράξας μετὰ τοῦ Κριτίου ὑπὲρ τοῦ Λυκόφρονος. Τὴν ταὐτότητα τῶν δύο τούτων ἀνδρῶν εἶχεν ὑποτοπάσει ἤδη ὁ Wyttenbach, ἐπειδὴ εἰς ἀμφοτέρους ἀναφέρεται ἡ αὐτὴ διήγησις περὶ τοῦ φονέως [τοῦ πειραθέντος νὰ παίσῃ διὰ τοῦ ξίφους καὶ ἀποτυχόντος μέν, σχίσαντος δὲ φῦμα ῥαγὲν οὕτω καὶ ἐπενεγκὸν τὴν σωτηρίαν]. Ἴδε ***Βαλερίου Μαξίμου*** I, 8 extr. 6. ***Πλουτάρχου*** [Πῶς ἂν τις ὑπ' ἐχθρῶν ὠφελοῖτο σ. 89 Α].

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τῶν μέσων ἦτο ἥκιστα εὐσυνείδητος, ἀλλὰ κατώρθονε νὰ μετριάζῃ τὴν ἰδίαν φιλοδοξίαν, ἐστερεῖτο τῶν προσιδιαζουσῶν εἰς τοὺς τυράννους ἰδιοτροπιῶν καὶ ἦτο ἀνὴρ μεγαλόφρων δεσπόζων ἑαυτοῦ καὶ δίκαιος. Εἶχε δὲ ἀξιοπρεπῆ ἀντίληψιν τοῦ ἰδίου προορισμοῦ, καὶ ἐθεώρει τὴν ἀληθῆ παίδευσιν τοῦ πνεύματος ὡς τὸν πρῶτον πρὸς ἐκπλήρωσιν αὐτοῦ ὅρον. Ἦτο δὲ οἰκεῖος πρὸς τὰς ἀρίστας τάξεις τῆς ἀθηναϊκῆς κοινωνίας, φίλος τοῦ Τιμοθέου [1] καὶ τοῦ Ἰσοκράτους, μαθητὴς καὶ θαυμαστὴς τοῦ Γοργίου.

Ἡ δὲ κατέχουσ' αὐτὸν φιλοδοξία δὲν ἦτο κοινή τις· διεγίνωσκε δ' ὅτι τὰ σύγχρονα πράγματα ἠδύναντο νὰναδείξωσιν ἑαυτὸν καὶ τὸ θεσσαλικὸν ἔθνος, καὶ ἤθελε νὰνταποκριθῇ πρὸς τὴν ἐντολὴν ἐκείνων. Ἡ Ἑλλὰς εἶχεν ἀνάγκην πολιτείας ἐχούσης ἀρχὴν καὶ ἀναλαμβανούσης τὴν ἡγεμονίαν, ἂν δὲν ἤθελε νὰ κατατριβῇ ἐν ἐσωτερικοῖς ἀγῶσι καὶ νὰ ἐκπέσῃ εἰς τελείαν ἐξάρτησιν ἀπὸ τῶν Περσῶν. Πρὸς δὲ τοιοῦτον ἐξαίρετον ἀξίωμα ἐφαίνοντο πρὸ πάντων κεκλημένα τὰ βόρεια φῦλα, ὧν ἄφθαρτος ἦτο ἀκόμη ἡ δύναμις. Καὶ οἱ μὲν Μακεδόνες καὶ οἱ Ἠπειρῶται ἦσαν παρὰ πολὺ ἀπεξενωμένοι τῶν Ἑλλήνων καὶ εὑρίσκοντο ἐν βαθμῷδι πολιτισμοῦ κατωτάτῃ. Ἀλλ' ἡ Θεσσαλία ἦτο ἡ κοιτὶς τῶν εὐγενεστάτων κλάδων τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, ἡ ἀρχαιοτάτη ἕδρα τῶν θρησκευτικῶν καὶ πολιτικῶν αὐτοῦ καθ' ὅλου διατάξεων. Καὶ εἶχε μὲν ἡ Θεσσαλία μέγαν πλοῦτον παντοίων πόρων, ἀλλ' ὤφειλον ὅμως τὰ κατ' αὐτὴν νὰ διαταχθῶσιν ἐκ νέου, ἔδει δὲ νὰ καταλυθῇ ἡ ἀρχὴ τῶν εὐπατριδῶν, ἡ πηγὴ αὕτη ἀτελευτήτων ἐρίδων, καὶ ἡ δύναμις τοῦ λαοῦ νὰ συνενωθῇ ἐπὶ τὸ αὐτὸ ὑπὸ οἴκου ἡγεμονικοῦ ἔχοντος παίδευσιν ἑλληνικήν. Τελουμένων δὲ τούτων, ἐφαίνετο προοριζόμενος ὁ θεσσαλικὸς λαὸς πρὸς μέγιστον καὶ βέβαιον μέλλον, ἐπειδὴ αἱ δευτερεύουσαι πολιτεῖαι αἱ ἐξεγερθεῖσαι ἐναντίον τῆς Σπάρτης δὲν θὰ ἠδύναντο νὰναλάβωσι τὸν ἀγῶνα πρὸς τὴν ἡνωμένην Θεσσαλίαν [2]. Τίς δὲ θὰ ἠδύ-

[1] *Ψευδοδημοσθένους* (*Ἀπολλοδώρου*) Πρὸς Τιμόθεον 10, 22.

[2] *Διοδώρου Σικελιώτου* XV, 60· Ἰάσων ὁ Φερῶν τύραννος, συνί-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

νατο, οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων, νὰ διαμφισβητήσῃ πρὸς τὸν Ἰάσονα τὴν ἡγεμονίαν τῶν Ἑλλήνων;

Ἀλλ' ὅπως πεισθῶσιν αἱ πόλεις ἕκασται νὰποστῶσι, χάριν τῆς ἑνότητος, τῆς ἰδίας αὐτονομίας καὶ ὅπως ὑπερνικηθῇ ἡ ἀντιπάθεια πρὸς τὸ κῦρος καὶ τὴν ἡγεσίαν μονάρχου, παρίστατο ἀνάγκη νὰ προξοκήσωσιν αὗται τὴν ἀπόκτησιν δόξης ἐθνικῆς, νίκας καὶ λάφυρα. Τοῦτο δὲ ἤθελε νὰ κατορθώσῃ ὁ Ἰάσων ἄγων καὶ πάλιν τοὺς Ἕλληνας ἐναντίον τῆς Περσίας [1]. Κατὰ ταῦτα συνένωσις τῆς Θεσσαλίας, Ἑλλὰς μία καὶ ἐνιαία ἀπὸ τοῦ Ὀλύμπου μέχρι τῆς Κρήτης καὶ πόλεμος ἐναντίον τῶν Περσῶν ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν ἡγεμόνος Θεσσαλοῦ, τοιοῦτοι ἦσαν οἱ σκοποὶ τοῦ τολμηροῦ τυράννου τῶν Φερῶν. Ἀπὸ τῆς αὐτῆς δ' ἐκείνης ἀκτῆς, ἀφ' ἧς ποτε Ἕλληνες ἐκ τῆς εὐρωπαϊκῆς Ἑλλάδος εἶχον καθελκύσει εἰς τὸ πέλαγος τὰ πλοῖα αὐτῶν, ἀπὸ τῆς κοιτίδος τῶν Μινυῶν, ἐφαίνετο ἀνατέλλουσα τότε ἡ ἀρχὴ νέας τάξεως τῶν πραγμάτων ἐν Ἑλλάδι.

Ὑπῆρχον δ' ἐν Θεσσαλίᾳ παντοῖα ὑπήκοα φῦλα. Καὶ δὴ ὑπῆρχον τὰ ὑποτεταγμένα εἰς ἑνίας πόλεις καὶ ἄλλα ὑπόφορα εἰς συμπάσας ὁμοῦ τὰς κρατούσας πόλεις, τέλος δὲ καὶ τὰ μόνον κατὰ τὸ φαινόμενον καὶ παροδικῶς ἀναγνωρίζοντα τὴν ἐπικυριαρχίαν τῶν πόλεων. Τὰ διάφορα δὲ ταῦτα φῦλα κατώρθωσεν ὁ Ἰάσων, ὡς ἤδη εἶχεν ἀρχίσει πράττων ὁ Λυκόφρων, νὰ συντάσσῃ περὶ ἑαυτόν· καὶ οἱ Δόλοπες δὲ καὶ ἄλλοι ὀρεινοὶ λαοὶ ὑπετάγησαν εἰς αὐτόν. Οὕτω δὲ ὑπενόμευσε κατὰ μικρὸν τὴν ἀρχὴν τῶν πόλεων, ὥστε καὶ αὗται ἠναγκάσθησαν ἡ μὲν μετὰ τὴν δὲ νὰ

σει τε στρατηγικῇ διαφέρων καὶ πολλοὺς τῶν περιοίκων εἰς συμμαχίαν προσαγόμενος] ἔπεισε τοὺς Θεσσαλοὺς ἀντιποιεῖσθαι τῆς τῶν Ἑλλήνων ἡγεμονίας· ταύτην γὰρ ὥσπερ ἔπαθλον ἀρετῆς προκεῖσθαι τοῖς δυναμένοις αὐτῆς ἀμφισβητῆσαι.

[1] *Ἰσοκράτους* [Φίλιππος] 119· ἐποιεῖτο τοὺς λόγους ὡς εἰς τὴν ἤπειρον διαβησόμενος καὶ βασιλεῖ πολεμήσων. *Ξενοφῶντος* Ἑλλην VI, 1, 12· βασιλεὺς ὁ Περσῶν οὐ νήσους ἀλλ' ἤπειρον καρπούμενος πλουσιώτατος ἀνθρώπων ἐστίν· ὃν ἐγὼ (Ἰάσων) ὑπήκοον ποιήσασθαι ἔτι εὐκατεργαστότερον ἡγοῦμαι εἶναι ἢ τὴν Ἑλλάδα.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

προσχωρήσωσιν εἰς αὐτόν. Ἐφρόντιζε δὲ πάντοτε νὰ καθιστάνῃ κατὰ τὸ δυνατὸν εὐκόλως ἀποδεκτοὺς τοὺς ὅρους τῆς προσχωρήσεως, ἐπειδὴ ἤθελεν ὄχι νὰ καταστρέψῃ, ἀλλὰ νὰ ἑνώσῃ. Τῷ δὲ 374 π. Χ. μόνη ἀνθίστατο ἀκόμη εἰς αὐτὸν ἡ παρὰ τὸν Ἐνιπέα κειμένη πόλις Φάρσαλος, ἥτις ἀντέταξεν εἰς αὐτὸν ἀντίστασιν ἐρρωμένην. Εἶχε δὲ τὴν ἀρχὴν ἐν αὐτῇ ὁ δοκιμώτατος τῶν ἀρχηγῶν τῆς ἀρχαίας ἀριστοκρατικῆς φατρίας Πολυδάμας [1], καὶ ἡ Φάρσαλος ὑπ' αὐτοῦ διοικουμένη ἦτο τὸ τελευταῖον ἔρυμα τῆς ἀρχαίας τῶν Θεσσαλῶν ὀλιγαρχίας. Καὶ ὁ μὲν Πολυδάμας ἐστήριζε τὰς ἐλπίδας εἰς τὴν Σπάρτην, ἐπειδὴ ἐν τούτῳ τῷ μεταξὺ οἱ Λακεδαιμόνιοι εἶχον μεταβάλει τὸ πρόγραμμα τῆς ἐν Θεσσαλίᾳ ἐνεργείας καὶ ἐθεώρουν ἐπιβαλλομένην τὴν πρὸς τὴν δύναμιν τοῦ τυράννου τῶν Φερῶν ἀντίστασιν. Ἀλλὰ τὴν Σπάρτην ἐδέσμευεν ὁ πρὸς τοὺς Θηβαίους πόλεμος. Ὁ δὲ Ἰάσων τὴν μεγίστην ἀξίαν προσένεμεν εἰς εἰρηνικὴν συνδιαλλαγήν. Καὶ ἐκεῖνος ἤθελε νὰ κυριαρχήσῃ ἐν Θεσσαλίᾳ μόνον κατὰ τὸν νόμιμον καὶ ἐν τῇ χώρᾳ εἰθισμένον τύπον. Διὰ τοῦτο δ' ἐπεδίωκε τὸ ἀξίωμα τῆς ταγείας, ἤθελε δὲ νὰ εἰσαγάγῃ καινοτομίαν συνισταμένην εἰς τοῦτο μόνον, ὅτι τὸ ἀξίωμα τοῦτο δὲν ὤφειλε νὰ εἶνε εἰς τὸ διηνεκὲς κληρονομικὴ κτῆσις τῶν Ἀλευαδῶν καὶ Σκοπαδῶν, ἀλλὰ νὰ περιέρχηται εἰς τὸν οἶκον ἐκεῖνον ὅστις ἔμελλε νὰ εἶνε ἑκάστοτε ὡς ἐκ τῶν ἀποτελούντων αὐτὸν ἐξόχων ἀνδρῶν καὶ τῆς ὑπερόχου ἀρχῆς κεκλημένος νὰ ἡγῆται τῶν Θεσσαλῶν. Εἰς δὲ τὸν Πολυδάμαντα παρεχωρήθη προθεσμία, ὅπως ἀναμείνῃ τὴν ἄφιξιν σπαρτιατικῆς βοηθείας. Ταύτης δὲ μὴ ἐλθούσης, παρέδωκεν ὁ Πολυδάμας τὴν ἀκρόπολιν, καὶ ἔκτοτε ὁ Ἰάσων ἀνεκηρύχθη ταγὸς καθ' ἅπασαν τὴν Θεσσαλίαν [2]. Ὑπῆρξε δὲ θρίαμβος τῆς πολιτικῆς αὐτοῦ ἐνεργείας, ὅτι τοῦτο κατωρθώθη ἄνευ βιαιο-

[1] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. VI, 1, 2 κ. ἑ. Ὁ Πολυδάμας ἦτο μεσίδιος ἄρχων ἐν Φαρσάλῳ. Πρβλ. Sievers [Geschichte Griechenlands vom Ende des peloponnesischen Kriegs bis zur Schlacht bei Mantineia] σ. 325.

[2] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. VI, 1, 18.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

πραγιῶν καὶ ὅτι δὲν ἐχρειάσθησαν καταστροφαὶ καὶ ἐξώσεις μέλλουσαι νὰ συνεπαγάγωσιν ἀναμίξεις πόλεων ξένων.

Ἀνεδείχθη δὲ ὁ Ἰάσων ἄξιος τῆς δαψιλευθείσης εἰς αὐτὸν ἐμπιστοσύνης. Οἱ ἀρχαῖοι θεσμοὶ τῆς χώρας δὲν κατελύθησαν, ἀλλὰ μόνον διετάχθησαν ἐκ νέου. Τοῦτο δ' ἔγεινε κυρίως ὡς πρὸς τὴν φορολογίαν τῶν ἐλευθέρων ἀγροτῶν καὶ τῶν πενεστῶν. Ἐν ταύτῃ εἶχεν ἐπέλθει πολλὴ ἀταξία καὶ αὐθαιρεσία, προκαλοῦσα δικαίαν δυσαρέσκειαν καὶ ἐμβάλλουσα τὴν Θεσσαλίαν εἰς ἀδιάκοπον ταραχήν. Ὁ δὲ Ἰάσων ἐπανῆλθεν εἰς τὰ καθοριζόμενα ὑπὸ τῶν νόμων, συνῳδὰ πρὸς τὰς διατάξεις ἃς εἶχε καταστήσει ὡς ταγὸς εἷς τῶν Σκοπαδῶν [1]. Ἀλλὰ τὸ κυριώτατον αὐτοῦ μέλημα ὑπῆρξεν ἡ διάταξις καὶ ἀνύψωσις τῶν κατὰ τὰς στρατιωτικὰς δυνάμεις τῆς χώρας, αἵτινες μέχρις ἐκείνου τοῦ χρόνου κατετρίβοντο διὰ τῆς ἐπὶ μισθῷ ὑπηρεσίας ἐν τῇ ξένῃ καὶ τῶν ἐμφυλίων στάσεων. Τοῦ δὲ Ἰάσονος πρόγραμμα ὑπῆρξε νὰφήσῃ μὲν πᾶσαν ἐλευθερίαν εἰς τὰς πόλεις καθ' ἑαυτὰς, ἀλλὰ συγχρόνως νὰ παράσχῃ εἰς τὴν Θεσσαλίαν ἐνιαίαν στρατιωτικὴν σύνταξιν· διὰ κοινῆς δὲ στρατιᾶς τασσομένης ὑπὸ τὸν ταγὸν ἐσκοπεῖτο νὰποβῇ ἡ χώρα καθ' ἅπαντα αὐτῆς τὰ μέρη ὁσημέραι μᾶλλον συμπαγεστέρα καὶ νὰ κατανοήσῃ τὴν ἰδίαν ἑαυτῆς δύναμιν. Αὐτὸς δ' ἐκεῖνος διετήρει στρατιὰν μισθοφόρων καλῶς ἠσκημένην [2], εἰς ἣν προσετίθεντο οἱ ἐξ ἑκάστης πόλεως στρατολογούμενοι κατ' ἀναλογίαν. Ἦτο δ' ἀκαταπόνητος ἐν τῇ διατάξει τῶν κατὰ τὴν στρατιὰν αὐτοῦ, καὶ κατώρθωσεν ἐν βραχεῖ χρόνῳ νὰ συναθροίσῃ περὶ ἑαυτὸν εἰκοσακισχιλίους ὁπλίτας, πρὸς δὲ τούτοις μέγα πλῆθος ψιλῶν καὶ ὀκτακισχιλίους λογάδας ἱππεῖς. Ἡγούμενος δὲ τοιαύτης δυνάμεως, πάντοτε ἑτοιμοπολέμου, ἠδύνατο ἤδη νὰ θεωρῇ ἑαυτὸν δεσπότην τῆς Ἑλλάδος, ἥτις δὲν εἶχε δύναμιν νὰντεπεξέλθῃ πρὸς αὐτὸν διὰ τῶν ἰδίων ἐκ πολιτῶν στρατιῶν καὶ μεμονωμένων στιφῶν μισθοφόρων. Τοὺς δὲ ὀξυδερκεστέρους τῶν Ἑλλήνων δὲν διέλαθεν

[1] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. VI, 1, 19.
[2] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. VI, 1, 5, 6.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ὁ κίνδυνος, ἀλλὰ μετ' ἀνησυχίας καὶ φόβου ἔβλεπον ἀθροιζόμενα ἐν τῷ βορρᾷ καὶ κατὰ μικρὸν προφαινόμενα τὰ νέφη τἀπειλοῦντα τὴν ἰδίαν ἑαυτῶν ἐλευθερίαν.

'Αλλ' ὁ 'Ιάσων προέβη εἰς τὸ ἔργον μετὰ συνέσεως. Καὶ δὴ ἐπεδίωξε πρῶτον νὰ ἐνισχυθῇ διὰ συμμαχιῶν ἐν τῇ ξένῃ, ὁ δὲ σύμμαχος οὗ εἶχετο εἴπερ τινὸς καὶ ἄλλου ἦτο 'Αλκέτας ὁ βασιλεὺς τῆς 'Ηπείρου, μεθ' οὗ συμπράττων ἠδύνατο νὰ εἶνε ἀσφαλῶς κύριος ἁπασῶν τῶν κατὰ τὰ νῶτα τῶν ἑλληνικῶν πόλεων ὀρεινῶν χωρῶν [1]. Ὅπως δὲ περιορίσῃ αὐτὰς καὶ ἐκ τῶν πλευρῶν καὶ δεσπόσῃ τῶν κυριωτάτων κατὰ θάλασσαν ὁδῶν, εἶχεν ἀνάγκην τῆς νήσου Εὐβοίας, ἐν ᾗ ἐγκατέστησεν ἐν διαφόροις πόλεσι τυράννους ὑπείκοντας εἰς αὐτὸν, οἷος ὁ Νεογένης ἐν 'Ιστιαίᾳ κατὰ τὰ βόρεια παράλια τῆς νήσου [2]. Πολὺ δὲ δυσχερεστέρα ὑπῆρξε δι' αὐτὸν ἡ προσήκουσα διαρρύθμισις τῶν πρὸς τὴν ἐκτὸς τοῦ ἰσθμοῦ Ἑλλάδα σχέσεων, ἐπειδὴ ἐν αὐτῇ ἐπεπρόσθει εἰς αὐτὸν ἡ νέα ὁρμὴ καὶ ἀνάπτυξις τῶν Θηβῶν.

Διεγίνωσκε δὲ εἴπερ τις καὶ ἄλλος τῶν συγχρόνων, ὅτι τὸ μεγαλεῖον τῶν Θηβῶν ἠρείδετο εἰς τὸν 'Επαμεινώνδαν· λέγεται δὲ, ὅτι ἀπεπειράθη πολλάκις νὰ κλονήσῃ τὴν αὐστηρὰν ἀκεραιότητα τοῦ μεγάλου Θηβαίου καὶ συμπαρασύρῃ αὐτὸν εἰς τὰ ἰδιοτελῆ σχέδια τῆς ἰδίας φιλοδοξίας. 'Αποτυχουσῶν δὲ τῶν ἀποπειρῶν τούτων, δὲν ἐδίστασε νὰ προσχωρήσῃ εἰς αὐτὸν ὡς σύμμαχος, ἐπειδὴ ἡ ταπείνωσις τῆς Σπάρτης καὶ ἡ διάλυσις τῆς πελοποννησιακῆς συμμαχίας ἀνταπεκρίνετο τελείως πρὸς τὰ ἴδια ἑαυτοῦ συμφέροντα. Διὸ συνῆψε μετὰ τῶν Θηβαίων τοιαύτην φιλίαν, ὥστε ὠνόμασε τὴν ἰδίαν θυγατέρα Θήβην, καὶ παρέστη ἀμελλητὶ ἐν τῷ πεδίῳ τῆς μάχης τῶν Λεύκτρων, ὅπως ἐκφράσῃ συγχαρητήρια εἰς τὸν νικηφόρον σύμμαχον καὶ συζητήσῃ μετ' αὐτοῦ περὶ

[1] Περὶ τῆς συμμαχίας τοῦ 'Ιάσονος μετὰ τοῦ 'Αλκέτου ἴδε [***Ξενοφῶντος*** Ἑλλην. VI,] 1, 7, περὶ δὲ τῆς μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας 'Αμύντου ***Διοδώρου Σικελιώτου*** XV, 60.

[2] ***Διοδώρου Σικελιώτου*** XV, 30.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τῶν πρακτέων [1]. Ἡ δὲ παρ' αὐτοῦ δοθεῖσα συμβουλὴ, ὅπως μὴ ἐπιτεθῶσιν οἱ Θηβαῖοι ἐναντίον τοῦ στρατοπέδου τῶν Λακεδαιμονίων, ἦτο μὲν πάντως ὀρθὴ, ἀλλ' ὑπεκρύπτετο πιθανῶς ἐν αὐτῇ καὶ πρόθεσις ἰδιωφελής. Καὶ ἐπεθύμει μὲν τὴν ταπείνωσιν τῆς Σπάρτης, ἀλλὰ δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπιθυμῇ τὴν τελείαν ἦτταν τῶν Λακεδαιμονίων, ἐπειδὴ ἡ ἐξακολούθησις τοῦ μεταξὺ τῶν ἑλληνίδων πόλεων ἐμφυλίου πολέμου ἦτο λυσιτελὴς πρὸς τοὺς ἰδίους ἑαυτοῦ σκοπούς.

Καὶ οἱ Θηβαῖοι δ' ἔμελλον ἀναγκαίως νὰ συνίδωσι μετ' οὐ πολὺ τὴν περὶ τῆς ἐντιμότητος τοῦ συμμάχου ἰδίαν πλάνην. Πράγματι ὁ Ἰάσων δὲν ἠρκέσθη νὰ ἐπιδειχθῇ κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην μετὰ τῆς λαμπρᾶς αὐτοῦ στρατιᾶς τὸ πρῶτον ἐν τῇ μέσῃ Ἑλλάδι, ἀλλὰ καὶ ἐπωφελήθη τὴν εἰς τὴν Θεσσαλίαν ἐπάνοδον χάριν τῶν ἰδιωφελῶν αὐτοῦ σκοπῶν κατὰ τρόπον μὴ ἐπιδεχόμενον ἀμφιβολίαν. Καὶ δὴ ἀνέβη ἐκ τῆς πεδιάδος τοῦ Κηφισοῦ διὰ τῆς μικρᾶς κοιλάδος τοῦ ποταμοῦ Ἄσσου καὶ ἐπέπεσε κατὰ τὴν πορείαν αὐτοῦ ἐναντίον τῆς Ὑαμπόλιδος, ἥτις ἔκλειεν ἀπὸ τοῦ βορρᾶ τὴν πρόσοδον εἰς τὴν Φωκίδα καὶ τὴν Βοιωτίαν [2]· ἔπειτα δ' ἐκυρίευσε διὰ προδοσίας τὴν Ἡράκλειαν, καὶ τὰ μὲν ὀχυρώματ' αὐτῆς κατέστρεψε, τὴν δὲ χώραν διένειμεν εἰς τὰ φῦλα τῶν Οἰταίων καὶ Μαλιέων, ἅτινα καὶ προσέλαβεν εἰς τὴν φιλίαν αὐτοῦ [3]. Οὕτω δ' ἔγεινε κύριος τῶν Θερμοπυλῶν. Τὰ δὲ πραχθέντα παρ' αὐτοῦ ἀπεδείκνυον, ὅτι ἀπήρχετο, σκοπῶν νὰ ἐπιστρέψῃ καὶ πάλιν· κατέστρεψε δὲ τὰς πύλας ἐκείνας αἵτινες ἠδύναντο νὰ κλεισθῶσι πρὸς παρακώλυσιν τῆς διαβάσεως αὐτοῦ.

Μετὰ δὲ τὴν εἰς τὴν πατρίδα ἐπιστροφὴν ἐδιπλασίασε τὸν ζῆλον. Καὶ τὰ μὲν ὀρεινὰ φῦλα τῆς βορείου Θεσσαλίας, ἰδίως δὲ οἱ Περραιβοὶ, προσήχθησαν εἰς τὴν στρατιὰν αὐτοῦ εἴτε διὰ λό-

[1] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. V, 4, 22 κ. ἑ. [Πρβλ. ἀνωτέρω Τόμ. Δ' σ. 493].

[2] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. VI, 4, 27.

[3] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. [VI,] 4, 27. *Διοδώρου Σικελιώτου* XV, 57. Πρβλ. Weil ἐν τῷ Hermes Τόμ. VII [1872] σ. 384 κ. ἑ.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

γων φιλανθρώπων, εἴτε διὰ τῆς βίας [1]· αἱ δὲ παρασκευαὶ καὶ ἀσκήσεις ἐξηκολούθησαν ἄνευ διακοπῆς [2]. Ἡ Θεσσαλία ἀπέβη μέγα πολεμικὸν στρατόπεδον, καὶ κατὰ θάλασσαν δὲ, παρὰ τὸ ἀρχαῖον ὁρμητήριον τῶν Ἀργοναυτῶν, ἤρχισεν ἤδη ἡ ναυπήγησις τριήρων [3]. Αἱ δὲ Φεραὶ ἦσαν τὸ κέντρον καὶ ἡ ἑστία τῆς ὅλης χώρας, καὶ οἱ ἀρχαῖοι οἶκοι τῶν Θεσσαλῶν δυναστῶν εἶχον ἢ προσελκυσθῇ ἢ δεσμευθῇ δι' ὁμήρων ζώντων ἐν τῇ αὐλῇ τῶν Φερῶν. Μία καὶ μόνη θέλησις ἐκράτει ἀπὸ τῶν Θερμοπυλῶν μέχρι τῶν Τεμπῶν [4]. Οὐδεμία δὲ ὑπῆρχεν ἀμφιβολία, ὅτι ὁ Ἰάσων ἔμελλε μετ' οὐ πολὺ νὰ ἐκδηλώσῃ καταφανῶς τὰς ἀληθεῖς αὐτοῦ προθέσεις, καὶ ὁ Ἐπαμεινώνδας δ' ἔβλεπεν, ὡς εἰκὸς, μετὰ μεγάλης λύπης παρακωλυομένας τὰς ἐπιχειρήσεις αὐτοῦ.

Ἡ δὲ ῥῆξις ηὔξησεν, ὅτε τὸ ἔαρ τοῦ 370 π. Χ. διεδόθη τὸ ἄγγελμα, ὅτι ὁ Ἰάσων ἔμελλε κατὰ τὰ προσεχῆ Πύθια νὰ παραστῇ ἐν Δελφοῖς, καὶ δὴ ὡς στρατηλάτης περιβαλλόμενος ὑπὸ συμπάσης τῆς αἴγλης τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ. Διηγοῦντο δὲ ἀπίστευτα. Εἰς ἁπάσας τὰς πόλεις τῆς Θεσσαλίας εἶχεν ἐπιβληθῇ κατ' ἀναλογίαν τῆς εὐπορίας ἑκάστης εἰσφορὰ χάριν τῆς γενησομένης θυσίας καὶ κηρυχθῇ χρυσοῦς στέφανος ὡς ἆθλον ἐκείνης τῆς πόλεως ἥτις ἤθελε προσαγάγει τὸν κάλλιστον βοῦν ὡς ἡγεμόνα τῆς πομπῆς. Οὕτω δὲ συνελέχθησαν χίλιοι μὲν βόες, ὑπερδεκαπλάσια δὲ τὰ ἄλλα βοσκήματα, πρόβατα, αἶγες καὶ ὗες. Καὶ ἡ μὲν κολοσσιαία ἐκείνη ἑκατόμβη ἔμελλε κατὰ τὰ σκοπούμενα ὑπὸ τοῦ Ἰάσονος νὰ παραστήσῃ τὸν πλοῦτον τῆς Θεσσαλίας πρὸς τιμὴν τοῦ θεοῦ, τὸ δὲ θέαμα ἐπιλέκτων στρατιωτῶν ἔμελλε νὰ μαρτυρήσῃ τὴν δύναμιν τῆς πρὸς νέον βίον ἀναγεννηθείσης Θεσσαλίας. Ὁ Ἰάσων ἀπεσκόπει εἰς θεατρικὴν ἐπίδειξιν τῆς βασιλικῆς αὐτοῦ δυνάμεως ἐν Δελφοῖς. Ἀλλ' ἤθελε καί τι πλέον.

[1] *Διοδώρου Σικελιώτου* [XV,] 57.

[2] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. [VI,] 4, 28.

[3] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. VI, 1, 11. 4, 21.

[4] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. [VI,] 4, 28· μέγιστος δ' ἦν τῶν καθ' αὑτὸν τῷ μηδ' ὑφ' ἑνὸς εὐκαταφρόνητος εἶναι.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Οἱ Δελφοὶ ἦσαν ὁ σύνδεσμος, δι' οὗ καθ' ἅπαντας τοὺς αἰῶνας ἡ Θεσσαλία εἶχε διατηρήσει τὴν μετὰ τῆς Ἑλλάδος ἐπικοινωνίαν, οἱ δὲ θεσμοὶ τῆς ἀμφικτυονικῆς συμμαχίας ἦσαν τὸ καταφανέστατον μαρτύριον τῶν χρόνων ἐκείνων καθ' οὓς τὰ θεσσαλικὰ φῦλα συναπετέλουν μετὰ τῶν πρὸς νότον μεταναστευσάντων μέγαν ἐνιαῖον λαόν [1].

Εἰς τὴν παράδοσιν δ' ἐκείνην ἀναφερόμενος, ἤθελεν ὁ Ἰάσων διὰ τῶν μεγαλοπρεπῶν πρὸς τὸν δελφικὸν θεὸν θυσιῶν καὶ δώρων οὐ μόνον νὰ ἐπιδειχθῇ ὡς ὁ νέος ἐπιχώριος βασιλεὺς τῆς Θεσσαλίας καὶ τρόπον τινὰ νὰναγνωρισθῇ ὡς τοιοῦτος, καθ' ἃ ἄλλως συνῳδὰ πρὸς τὸ ἐπιχώριον ἔθος ἐν περιπτώσεσι διχονοίας ὁ ταγὸς τῆς Θεσσαλίας συνήθως ὡρίζετο ὑπὸ τοῦ μαντείου, ἀλλ' ἤθελε καὶ νὰνανεώσῃ ἐπικαίρως τὰς πρὸς τοὺς Δελφοὺς σχέσεις, αἵτινες εἶχον ἀποβῇ τύπος κενός. Ἐπειδὴ δ' ἐκ τῶν δώδεκα ἐν τῷ ἀμφικτυονικῷ συνεδρίῳ ψήφων τὰς ἑπτὰ εἶχον τὰ θεσσαλικὰ φῦλα τὰ ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν αὐτοῦ συνηνωμένα, ἤθελε νὰ στηρίξῃ ἐπὶ τοῦ γεγονότος τούτου τὸ δικαίωμα νὰ καταλάβῃ ἐν τῷ συστήματι τῶν ἑλληνικῶν πολιτειῶν ἀξίωμ' ἀνάλογον πρὸς τὴν ἰδίαν ἀρχὴν, νὰξιώσῃ ὡς τιμητικὸν ἑαυτοῦ δικαίωμα τὴν ἐπικουρίαν τοῦ μαντείου καὶ τὴν προστασίαν τῶν ἀγώνων καὶ καταβάλῃ τὰ θεμέλια νέας συνενώσεως τῶν διαφόρων φύλων καὶ πόλεων [2]. Ἀναμφιβόλως δὲ ὁ δεξιὸς ἡγεμὼν εἶχεν ἤδη ἀπὸ μακροῦ συνδεθῇ φιλικῶς πρὸς τοὺς Δελφοὺς, καὶ βεβαίως ὑπῆρχον ἐν αὐτοῖς πολλοὶ τῶν δυνατωτάτων ἀνδρῶν προσδοκῶντες νέους χρόνους αἴγλης διὰ τοὺς Δελφοὺς καὶ μὴ ἀποστέργοντες τὴν ὑποστήριξιν τῶν ἀξιώσεων τοῦ Ἰάσονος. Ἐφρόντισαν δὲ νὰ καθησυχάσωσι καὶ τὰ πλήθη, ἅτινα οὐκ ἄνευ λόγου ὑπώπτευον, ὅτι ὁ Ἰάσων ἀπέβλεπε πιθανῶς καὶ εἰς τοὺς θησαυροὺς τῶν Δελφῶν, ἐνεργήσαντες, ὅπως ὁ θεὸς εἰς τὴν

[1] [Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Α' σ. 156].

[2] Περὶ τῶν σχέσεων τοῦ Ἰάσονος καὶ τῶν Δελφῶν ἴδε Corpus Inscriptionum Graecarum Τόμ. Α' σ. 811. Πρβλ. *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. [VI,] 4, 29.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

γενομένην ἐρώτησιν περὶ τῶν ἱερῶν χρημάτων ἀποκριθῇ, ὅτι θὰ φροντίσῃ αὐτόν [1].

Ἐπλησίαζε δὲ ἤδη ὁ χρόνος τῆς τελέσεως τῶν Πυθίων, καὶ αἱ μεγάλαι πομπαὶ τῶν θυμάτων εἶχον ἤδη ἐκκινήσει, ὁ δὲ βασιλεὺς ἐπεθεώρει τὸ ὕστατον τὸ ἱππικόν, μεθ' οὗ ἔμελλε νὰ τελέσῃ τὴν εἰς Δελφοὺς κάθοδον. Νεαρὸς καὶ ἀκμαῖος ἵστατο ἐν τοῖς προθύροις μέλλοντος μεγάλου, ἐμφορούμενος φρονήματος ἐνισχυθέντος διὰ ποικίλων σχεδὸν θαυμασίων διασώσεων ἀπὸ κινδύνων καὶ λαμπρῶν ἐπιτυχιῶν καὶ μεστὸς πεποιθήσεως ἐπὶ τὴν ἰδίαν ἑαυτοῦ εὐτυχίαν. Ἐκάθητο δ' ἐπὶ τοῦ θρόνου ἐν ὑπαίθρῳ, δεχόμενος τὰ αἰτήματα τῶν εἰς αὐτὸν προσερχομένων. Ἀλλ' αἴφνης ἐπλησίασαν ἑπτὰ νεανίσκοι, ὅπως δῆθεν ὑποβάλωσιν εἰς αὐτὸν κοινὸν αἴτημα· ἀλλὰ μόλις περιεστοίχισαν τὸν τύραννον, καὶ ἐπιτεθέντες ἀπέσφαξαν αὐτόν [2]. Καὶ εἷς μὲν τῶν συνωμοτῶν, οἵτινες εἶχον παρορμηθῇ εἰς τὴν μιαιφονίαν ἕνεκα προσβλητικῆς τιμωρίας ἣν εἶχον ὑποστῇ, ἐφονεύθη παρὰ τῶν δορυφόρων τοῦ Ἰάσονος ἔτι τύπτων αὐτόν, εἷς δ' ἐθανατώθη φεύγων. Οἱ δὲ λοιποὶ ἀπέφυγον ἀναπηδήσαντες ἐπὶ τοὺς παρεσκευασμένους ἵππους, ἐτιμήθησαν δ' ἐν τοῖς διαφόροις πόλεσιν ἔνθα κατέφυγον ὡς ἄνδρες ἐργασθέντες ἀξιεπαίνως ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῶν Ἑλλήνων [3]. Τοῦτο δὲ ἦτο δεῖγμα τῶν διαθέσεων μεθ' ὧν οἱ Ἕλληνες εἶχον θεωρήσει τὰς τελευταίας ἐπιχειρήσεις τοῦ Ἰάσονος.

Μετ' αὐτοῦ δὲ συνετάφη τὸ ὅλον μέλλον τῆς Θεσσαλίας. Τοῦ Ἰάσονος ἔχοντος μόνον ἀνηλίκους υἱούς, ἡ ταγεία παρεχωρήθη εἰς τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ Πολύδωρον καὶ Πολύφρονα [4]. Τούτων

[1] **Ξενοφῶντος** Ἑλλην. [VI, 4,] 30· ὅτι αὐτῷ μελήσει. Ἀνάλογον τὸ θεοῖσι μελήσει παρὰ τῷ **Ἡροδότῳ** (VIII, 65) καὶ ἄλλα.

[2] Ὁ φόνος τοῦ Ἰάσονος συνέβη ἐπιόντων Πυθίων κατὰ τὸν **Ξενοφῶντα** Ἑλλην. [VI,] 4, 29. **Διοδώρου** XV, [60, ὅστις λέγει, ὅτι τὸν Ἰάσονα ἐφόνευσαν οἱ νεανίσκοι ἀδόξης ἕνεκα].

[3] **Ξενοφῶντος** Ἑλλην. VI, 4, 32.

[4] **Ξενοφῶντος** Ἑλλην. VI, 4, 33 κ. ἑ. Ὁ Πολύδωρος λέγεται ὑπό τινων ἱστορικῶν προκαλέσας τὸν φόνον τοῦ Ἰάσονος. **Διοδώρου Σικελιώτου** [XV,] 60.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

δὲ ὁ Πολύφρων ἦρξεν ἐπὶ ἓν ἔτος μετὰ τὸν φόνον τοῦ ἀδελφοῦ, ἔπειτα δὲ καὶ αὐτὸς ἐφονεύθη ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου, συγγενοῦς τοῦ οἴκου, ὅστις ἰσχυρίζετο μὲν, ὅτι ἐξεδίκει τὸν φόνον τοῦ Πολυδώρου, ἀλλ' ἀντὶ νὰ καταλύσῃ τὴν τυραννίδα, καθ' ἃ εἶχεν ἐπαγγελθῇ, ἐπεβλήθη αὐτὸς ὡς τύραννος [1]. Τὸ δὲ μεγαλεῖον τοῦ Ἰάσονος τότε μόνον καταδεικνύεται σαφῶς, ὅταν ἀνασκοπήσωμεν τὴν κατάστασιν τὴν ἐπελθοῦσαν μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ. Πράγματι ἐνυμφεύθη μὲν ὁ Ἀλέξανδρος τὴν θυγατέρα τοῦ Ἰάσονος [2] καὶ ἐπετήδευσε νὰ συνεχίσῃ τὸ ἔργον τοῦ προκατόχου, ἀλλὰ κατ' ἀλήθειαν ἐπῆλθεν ὅλως τὸ ἐναντίον τῶν ἐπιδιωχθέντων παρ' ἐκείνου, ἀντὶ μὲν νομίμου διοικήσεως ἀτίθασος δεσποτεία, ἀντὶ δ' ἑνώσεως τῆς Θεσσαλίας διάσπασις τῆς χώρας, ἀντὶ δὲ ἀρχῆς βαινούσης πέραν τῶν θεσσαλικῶν ὁρίων ἀδυναμία, ἀνάμιξις τῶν ἔξωθεν καὶ ἐξάρτησις ἀπὸ τῆς ξένης.

Αἱ δὲ μαρτυρούμεναι ἐνέργειαι τοῦ Ἀλεξάνδρου ὡς τυράννου εἶνε μόνον ἐκρήξεις ἐμπαθοῦς μανίας ἐναντίον ἐνίων ἀντιπάλων ἢ ἐναντίον πόλεων ὅλων, πρὸ πάντων δ' ἐναντίον τῶν ἀρχαίων ἐχθρῶν τοῦ οἴκου, τῶν μελῶν τῆς θεσσαλικῆς ἀριστοκρατίας. Ἤδη ὁ Πολύφρων εἶχεν ἐνεργήσει τὸν φόνον τοῦ Φαρσαλίου Πολυδάμαντος, πρὸς ὃν ὁ Ἰάσων εἶχε προσενεχθῇ μετὰ συνέσεως καὶ φειδοῦς [3]. Ὁ δὲ Ἀλέξανδρος ἐξηρέθισε καὶ πάλιν διὰ τῆς διώξεως αὐτοῦ τοὺς Ἀλευάδας, οἵτινες εἶχον πεισθῇ νὰνεχθῶσι τὴν νέαν τάξιν τῶν πραγμάτων, καὶ ἠνάγκασεν αὐτοὺς νὰ ζητή-

[1] ***Ξενοφῶντος*** Ἑλλην. VI, 4, 35 κ. ἑ.

[2] ***Πλούταρχος*** ἐν Βίῳ Πελοπίδου 28. Ἀργότερον δ' ἐνυμφεύθη τὴν χήραν τοῦ πενθεροῦ, ἥτις ἦτο κατὰ ταῦτα δευτέρα σύζυγος αὐτοῦ, πιθανῶς δὲ ἦτο Θηβαία. ***Ξενοφῶντος*** Ἑλλην. VI, 4, 37. [Πρβλ καὶ ἀνωτέρω Τόμ. Δ' σ. 549]. Τοῦ Ἰάσονος δὲν εὑρέθησαν ἀκόμη νομίσματα· τοῦ δὲ Ἀλεξάνδρου ἔχομεν ἄξια λόγου νομίσματα. Ἴδε Weil ἐν τῇ Zeitschrift für Numismatik Τόμ. I σ. 183. Von Sallet αὐτόθι Τόμ. V σ. 99. ***Ῥουσόπουλον*** ἐν Mittheilungen des Deutschen archäologischen Instituts in Athen IV (1879) σ. 187. Τὸ δὲ ἀργυροῦν αὐτοῦ κόμμα ἐκαλεῖτο ὁ ρ α χ μ ὴ Ἀ λ ε ξ α ν δ ρ ε ί α. Τὸ δ' ἐπὶ τῶν νομισμάτων ὄνομα Ἑ λ λ ὰ ς διεμφισβητήθη ὡς μὴ ὀρθῶς ἀναγνωσθέν.

[3] ***Ξενοφῶντος*** Ἑλλην. [VI, 4], 34.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

σωσι βοήθειαν ἐκ τῆς Μακεδονίας. Κατ' ἀκολουθίαν δὲ τοῦ αἰτήματος αὐτῶν εἰσήλασεν εἰς τὴν Θεσσαλίαν Ἀλέξανδρος ὁ υἱὸς τοῦ Ἀμύντου, καὶ, ἐπειδὴ δὲν εὗρεν ἕτοιμον στρατιὰν πρὸς ἀντίστασιν, κατέλαβε τὰς πόλεις Λάρισαν καὶ Κραννῶνα [1]. Ἀλλ' ἡ βοήθεια ἣν παρέσχεν ἦτο προφανῶς μόνον ἀπόπειρα πρὸς ἐπέκτασιν τῆς ἰδίας ἀρχῆς. Ἤρχισε δὲ νὰ ἐγκαθιδρύηται ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Πηνειοῦ ὡς ἔν τινι μακεδονικῇ χώρᾳ, οἱ δὲ Θεσσαλοί, ἀποπεσόντες τῶν ἐλπίδων, ἐστράφησαν πρὸς τοὺς Θηβαίους.

Αἱ δὲ φιλικαὶ σχέσεις τῶν Θηβαίων πρὸς τοὺς Φεραίους εἶχον διαπραχθῇ ἤδη κατὰ τὸ τελευταῖον ἔτος τοῦ βίου τοῦ Ἰάσονος ἕνεκα τῶν ἀπαραγνωρίστων προθέσεων τῆς φιλοδοξίας αὐτοῦ. Ἔτι δ' ὀλιγωτέραν διάθεσιν ἐπέδειξαν, ὡς εἰκός, οἱ Θηβαῖοι, νὰ κοινοπραγήσωσι μετὰ τῶν διαδόχων αὐτοῦ. Διδασκόμενοι ὑπὸ τῶν τελευταίων γεγονότων, ἠναγκάζοντο νὰ ἐποπτεύωσι παρατηρητικώτερον τὰ κατὰ τὴν Θεσσαλίαν, τὸ δὲ συμφέρον αὐτῶν δὲν ἐπέτρεπεν εἰς αὐτοὺς οὔτε τὴν ἀνάπτυξιν ὑπερμέτρως ἰσχυρᾶς τυραννίδος νὰνεχθῶσιν οὔτε τὴν ἐν Θεσσαλίᾳ ἐγκατάστασιν τῶν Μακεδόνων. Ἦτο κατὰ ταῦτα φανερῶς προδιαγεγραμμένον τὸ ἐπιβαλλόμενον εἰς αὐτοὺς πρόγραμμα. Καθῆκον αὐτῶν ἦτο νὰ προστατεύσωσι τὰς θεσσαλικὰς πόλεις ἀπὸ πάσης πιέσεως ἔκ τε αὐτῆς τῆς Θεσσαλίας καὶ ἀπὸ τῆς ξένης καὶ νὰ ὑπεραμυνθῶσι τῆς ἀνεξαρτησίας τῶν πόλεων ἐν Θεσσαλίᾳ καθ' ἃ καὶ ἐν Πελοποννήσῳ, ὅπως οὕτως ἐξασφαλίσωσιν ἐπίδρασιν ἑαυτῶν ἐν τῇ χώρᾳ. Αἱ δ' ἐπιτυχεῖς ἐναντίον τῆς Σπάρτης στρατεῖαι εἶχον ὑψώσει τὸ θάρρος αὐτῶν, ὥστε δὲν ἐδίστασαν νὰ μεταγάγωσι τὸν πόλεμον καὶ εἰς ἐκείνην τὴν χώραν. Διὸ περὶ τὸν αὐτὸν χρόνον, καθ' ὃν ὁ Ἐπαμεινώνδας ἐπέτρεχε τὴν Πελοπόννησον τὸ δεύτερον, ἤγαγεν ὁ Πελοπίδας θηβαϊκὴν στρατιὰν εἰς τὴν Θεσσαλίαν [2].

Ἡ δὲ στρατεία αὐτοῦ ἐστέφθη ὑπὸ ἀρίστης ἐπιτυχίας. Καὶ δὴ ἠλευθέρωσε μὲν τὴν Λάρισαν καὶ διέταξε τὰ τῆς Θεσσαλίας συμ-

[1] *Διοδώρου Σικελιώτου* [XV,] 61.
[2] *Διοδώρου Σικελιώτου* [XV,] 67. *Πλούταρχος* ἐν Βίῳ Πελοπίδου 26.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

φώνως πρὸς τὰς ἀρχὰς ἐλευθέρων πολιτευμάτων, προεχώρησε δὲ περαιτέρω εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ διέλυσε διὰ διαιτησίας τὰς περὶ τοῦ θρόνου ἔριδας μεταξὺ τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τοῦ τὴν βασιλείαν διεκδικοῦντος Πτολεμαίου. Οἱ ἀγέρωχοι Ἀλευάδαι ἐτάχθησαν ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν Θηβῶν, ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας ἔδωκεν εἰς τὸν Πελοπίδαν τὸν ἀδελφὸν ὡς ὅμηρον, καὶ ὁ τύραννος τῶν Φερῶν ἠναγκάσθη νὰ συγκατανεύσῃ εἰς συνθήκην, δι' ἧς ὡμολογεῖτο ἡ ἀνεξαρτησία τῶν ἀπελευθερωθεισῶν πόλεων καὶ ἀναμφιλέκτως παρείχετο ἐπαγγελία συστρατεύσεως μετὰ τῶν Θηβαίων.

Ἀλλ' ἕνεκα τῆς ἐπισφαλοῦς πίστεως τοῦ Ἀλεξάνδρου παρέστη μετ' οὐ πολὺ ἀνάγκη δευτέρας ἀποστολῆς. Τὸ δὲ ἀξίωμα τῶν Θηβῶν ἐν Θεσσαλίᾳ ἐφαίνετο ἐν τῷ μεταξὺ οὕτως ἐνισχυθέν, καὶ ὁ Πελοπίδας αὐτὸς ἐνεφορεῖτο τοιαύτης πεποιθήσεως πρὸς ἑαυτὸν καὶ τὸ δίκαιον τοῦ ἀγῶνος ὃν εἶχεν ἀναλάβει, ὥστ' ἐθάρρησε νὰ μεταβῇ εἰς τὴν Θεσσαλίαν ἄνευ στρατιᾶς, ἀκολουθούμενος ὑπὸ μόνου τοῦ Ἰσμηνίου· τὸ δὲ τόλμημ' αὐτοῦ ἐκεῖνο ἐνθυμίζει τὴν ἀσφάλειαν καὶ τὴν πεποίθησιν μεθ' ἧς ποτε οἱ ἄρχοντες τῆς Σπάρτης ἐνεφανίζοντο μόνοι ἐν ταῖς ἑλληνίσι πόλεσιν. Ἔπειτα δὲ ἤθροισε στῖφος μισθοφόρων, οὓς παραλαβὼν ἐπορεύθη εἰς τὴν Μακεδονίαν, ἔνθα εἶχε φονευθῇ ὁ βασιλεὺς Ἀλέξανδρος ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου. Ἐγκαταλειφθεὶς δὲ ὁ Πελοπίδας ὑπὸ τῶν μισθοφόρων, περιέπεσεν ἐν Μακεδονίᾳ εἰς μέγαν κίνδυνον· ἀλλ' ὁ Πτολεμαῖος ἐποιεῖτο περὶ πολλοῦ τὴν τήρησιν ἀγαθῶν σχέσεων πρὸς τὰς Θήβας καὶ ὡμολόγησε πρὸς τὸν Πελοπίδαν ἐπιεικῆ συνθήκην. Ἀλλὰ δεινότερα ὑπέστη κατὰ τὴν ἐπιστροφήν. Ὁρμήσας μετὰ στρατολογηθέντος νέου στίφους ἐναντίον τῆς Φαρσάλου, ὅπως τιμωρήσῃ τὴν προδώσασαν αὐτὸν στρατιάν, ἐνέπεσεν ἀπροσδοκήτως παρ' αὐτὴν εἰς ἰσχυρὸν στράτευμα τοῦ τυράννου τῶν Φερῶν, ὅστις, ἐπωφελούμενος τὴν ἀπρονοησίαν τοῦ Πελοπίδου, συνέλαβεν αὐτὸν καὶ τὴν Ἰσμηνίαν [1].

Ἡ δὲ βιαιοπραγία αὕτη μετέβαλε διὰ μιᾶς τὰ πράγματα καὶ

[1] ***Πλούταρχος*** ἐν Βίῳ Πελοπίδου 27. ***Διοδώρου Σικελιώτου*** [XV,] 71.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ὑπῆρξε τὸ σύνθημα νέου πολέμου. Αἱ Θῆβαι παρεσκευάσθησαν μετὰ ζήλου, καὶ Ἀλέξανδρος ὁ Φεραῖος ἠναγκάσθη νὰ ἐπιζητήσῃ ἄλλους συμμάχους. Διὸ ἐστράφη πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, ἐπειδὴ ἠδύνατο παρ' αὐτοῖς μάλιστα νὰ προεικάσῃ ὑπάρχουσαν τὴν μεγίστην ἐναντίον τῶν Θηβαίων ἀντιζηλίαν. Καὶ δὲν ἠπατήθη περὶ τοῦτο. Πράγματι δὲ οἱ Ἀθηναῖοι ἀπεδέχθησαν μετὰ πλείστης ὅσης χαρᾶς τὰ σταλέντα παρ' αὐτοῦ χρήματα καὶ τὰς ἐνδείξεις τιμῆς, συνωμολόγησαν πρὸς αὐτὸν πάραυτα συμμαχίαν καὶ ἀπέστειλαν εἴκοσι τριήρεις καὶ χιλίους πεζοὺς ὑπὸ τὸν Αὐτοκλέα πρὸς ὑποστήριξιν αὐτοῦ [1]. Ἀλλὰ τὸ μέγιστον κέρδος τὸ προσγενόμενον τότε εἰς τὸν τύραννον ὑπῆρξεν, ὅτι οἱ Θηβαῖοι ἐστέρησαν ἐν ἐκείνῳ τῷ χρόνῳ ἑαυτοὺς τοῦ ἀρίστου αὐτῶν στρατηγοῦ. Ὁ Ἐπαμεινώνδας εἶχε καθαιρεθῇ ἀπὸ τῆς στρατηγίας [2], καὶ ὑπηρέτει ὡς ἁπλοῦς ὁπλίτης ὑπὸ τὸν Κλεομένην. Ἡ δὲ στρατιὰ δὲν ἦτο μὲν ἀναξία λόγου, συγκροτουμένη ἐξ ἑπτακισχιλίων ὁπλιτῶν καὶ ἑξακοσίων ἱππέων, ἀλλ' ἐστερεῖτο δεξιοῦ στρατηγοῦ. Καὶ εἶχον μὲν προχωρήσει γοργῶς ὁ Κλεομένης καὶ ὁ Ὕπατος, ἀλλ' ἠναγκάσθησαν ὑπὸ ἐλλείψεως ἐπιτηδείων νὰναζεύξωσι χωρὶς νὰ δυνηθῶσι νὰ συγκροτήσωσι μάχην πρὸς τοὺς πάντοθεν περιστοιχίζοντας αὐτοὺς πολεμίους. Ἀλλὰ κυρίως τὰ δεινὰ ἤρξαντο κατὰ τὴν ἐπιστροφήν. Οἱ πολέμιοι ἕνεκα τοῦ ὑπερτέρου ἀριθμοῦ τῶν ἱππέων καὶ τῶν ψιλῶν ἠδυνήθησαν νὰ προξενήσωσι μεγίστας βλάβας εἰς τοὺς Θηβαίους, οἵτινες ἀπέβαλον πολλοὺς ἄνδρας καὶ περιέστησαν τέλος εἰς τοιαύτην στενοχωρίαν, ὥστε ἡ στρατιὰ κατέστησεν ὁμοφώνως στρατηγὸν τὸν Ἐπαμεινώνδαν [2]. Εὐθὺς δὲ ὡς οὗτος ἀνέλαβε τὴν ἀρχήν, ἐπανῆλθεν ἡ πεποίθησις καὶ ἡ τάξις, ὁ δὲ φόβος τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ παρέλυσε τὰς ἐπιθέσεις τῶν πολεμίων καὶ ἡ δεξιότης τῆς στρατηγίας αὐτοῦ ἔσωσε τὴν στρατιάν.

[1] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. VII, 1, 28. *Δημοσθένους* Κατὰ Ἀριστοκράτους 120. *Διοδώρου Σικελιώτου* [XV,] 71.

[2] Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Δ' σ. 540.

[3] *Διοδώρου Σικελιώτου* [XV,] 71· Ἐπαμεινώνδας ..., ἰδιωτεύων κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον ὑπὸ στρατιωτῶν κατεστάθη στρατηγός.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Τὸ ἄριστον δ' ἀποτέλεσμα τῆς ἀτυχοῦς ταύτης στρατείας ὑπῆρξεν ἡ μεταβολὴ τῶν πρὸς τὸν Ἐπαμεινώνδαν διαθέσεων τῶν Θηβαίων καὶ ἡ ἐκ νέου ἐγκατάστασις αὐτοῦ ὡς στρατηγοῦ. Μετὰ δὲ τὰς ἀναγκαιοτάτας συμπληρώσεις τῆς στρατιᾶς ὥρμησε πάλιν ἀμελλητὶ εἰς τὸν ἀγῶνα (368 ἢ 367 π. Χ. Ὀλυμπ. 103, 1), ἵνα ταπεινώσῃ τὴν ὑπερφροσύνην τοῦ τυράννου, πρὶν ἢ δυνηθῇ νὰ ἐνισχυθῇ ἐν τῇ χώρᾳ. Ἀλλὰ τὸ ἐγχείρημα ἦτο δυσχερές, ἐπειδὴ ἡ ζωὴ τοῦ φίλου ἔμελλε νὰ κινδυνεύσῃ, ἂν ὁ Ἀλέξανδρος στενοχωρούμενος ἤθελε προβῇ εἰς ἀπεγνωσμένα διαβήματα. Ἀλλ' ὁ Ἐπαμεινώνδας κατώρθωσε νὰ λύσῃ τὴν παρουσιαζομένην δυσχέρειαν, δυνηθεὶς διὰ τοῦ θάρρους ὅπερ ἐπέδειξε κατὰ τὴν εἰς τὴν Θεσσαλίαν εἰσβολὴν νὰποθαρρύνῃ καθ' ὁλοκληρίαν τὸν πολέμιον, ὅστις ἐθεώρησε μεγάλην εὐτυχίαν νὰ τύχῃ τριακονθημέρων σπονδῶν ὑπὸ τὸν ὅρον παραδόσεως τῶν αἰχμαλώτων [1]. Ἀλλὰ διὰ τὸν Πελοπίδαν καὶ αὐτὸς ὁ χρόνος τῆς αἰχμαλωσίας ὑπῆρξε χρόνος δόξης, ἐπειδὴ διετράνωσε κατ' αὐτὴν τὸν ἀκλόνητον αὐτοῦ ἡρωισμὸν, πρὸς δὲ τούτοις, ἐν ᾧ ἡ ζωὴ αὐτοῦ ἐξηρτᾶτο ἀπὸ τῆς θελήσεως τοῦ τυράννου, ἐξέφρασε μετὰ τόλμης καὶ παρρησίας τὴν κατ' αὐτοῦ ἀποστροφήν [2].

Καὶ ἥκιστα μὲν κατωρθώθη διὰ τῶν σπονδῶν ὡρισμένον τι, ἀλλ' ἀναγκαίως ὤφειλον ἐπὶ τοῦ παρόντος νὰρκεσθῶσιν εἰς τὰ ἐπιτευχθέντα, ἐπειδὴ ἐν τούτῳ τῷ μεταξὺ ἐπῆλθον ἄλλα σπουδαιότερα γεγονότα ἀποτρέψαντα κατὰ τὰ προσεχῆ ἔτη τὴν προσοχὴν τῶν Θηβαίων ἀπὸ τῆς Θεσσαλίας. Αἱ Θῆβαι εἶχον ἀναδειχθῆ νικηφόροι ἔν τε τῷ βορρᾷ καὶ τῷ νότῳ, ἦσαν δὲ ἀδιαφιλονεικήτως ἡ ἰσχυροτάτη πόλις τῆς ἑλληνικῆς ἠπείρου, ἡ μόνη ἐπιδιώκουσα ὡρισμένον πολιτικὸν πρόγραμμα καὶ δυναμένη νὰ ἐπιδείξῃ ἄνδρας κεκλημένους νὰ ἡγῶνται τῶν Ἑλλήνων.

Ἀλλὰ καὶ παρὰ τὰς ἐπιτυχίας ταύτας τὰποτελέσματα ὑπῆρξαν μικρά. Εἶχε μὲν καταστραφῆ τὸ ἀρχαῖον σύστημα καὶ ἐξολο-

[1] ***Πλούταρχος*** ἐν Βίῳ Πελοπίδου 29. ***Διοδώρου Σικελιώτου*** [XV,]75.
[2] ***Πλούταρχος*** ἐν Βίῳ Πελοπίδου 28.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

θρευθῇ ἡ ὑπεροχὴ τῆς Σπάρτης, ἀλλ' ἀντὶ νέας καὶ ἀσφαλοῦς τάξεως πραγμάτων παρουσιάζετο μόνον αὔξουσα ταραχὴ μεταξὺ τῶν ἑλληνικῶν φύλων καὶ σύγχυσις πολὺ μείζων ἢ πρότερον.

Καὶ πρῶτον μὲν ἡ Σπάρτη καὶ παρὰ τὴν μεγίστην αὐτῆς ταπείνωσιν δὲν εἶχε παραλυθῇ τελείως, συνετηρεῖτο δὲ ἀκόμη διὰ τῆς πίστεως συμμάχων τινῶν, οἵτινες ἢ οὐδέποτε εἶχον κλονηθῇ, καθ' ἃ οἱ Ἐπιδαύριοι, ἢ ἕνεκα τοῦ πρὸς τὰς Θήβας ἀνταγωνισμοῦ συνεδέθησαν μετὰ τῶν Λακεδαιμονίων τώρα φιλιώτερον ἢ ἄλλοτε, ὡς ἰδίως οἱ Κορίνθιοι καὶ οἱ Φλιάσιοι. Πλὴν δὲ τούτων οἱ Λακεδαιμόνιοι ἦσαν βέβαιοι περὶ τῆς εὐνοίας τῶν Ἀθηναίων, σπουδαῖος δὲ ἦτο ὁ νέος αὐτῶν σύμμαχος Διονύσιος ὁ τύραννος τῶν Συρακουσῶν.

Ἔπειτα δ' αἱ ἐν Πελοποννήσῳ πόλεις αἱ λαβοῦσαι τὰ ὅπλα κατὰ τῆς Σπάρτης ὡμονόουν ἥκιστα πρός τε ἀλλήλας καὶ πρὸς τὰς Θήβας. Μέχρις ἐκείνου τοῦ χρόνου οἱ Θηβαῖοι εἶχον τὴν ἡγεμονίαν τῆς χωριστῆς ἐν Πελοποννήσῳ συμμαχίας. Αἱ Θῆβαι εἶχον δώσει τὸ παράδειγμα καὶ τὴν ὥθησιν πρὸς ἐξέγερσιν, ἡγέτης δὲ αὐτῆς εἶχεν ὑπάρξει ὁ Ἐπαμεινώνδας, καὶ εἰς αὐτὸν ἐχρεωστοῦντο κυρίως ἅπασαι αἱ ἐπιτυχίαι, ἡ δὲ ἀφιλοκερδὴς αὐτοῦ ἐνέργεια ἦτο βεβαίως ἀξία νὰ τύχῃ τελείας ἐμπιστοσύνης. Ἀλλὰ τώρα ἐπῆλθε τὸ ἀντίθετον. Ὁ ἀρκαδικὸς λαός, οὗ εἶχε διαταραχθῇ ὁ ἀγροτικὸς βίος καὶ ὅστις εἶχεν αἴφνης παρασυρθῇ ἄνευ προπαρασκευῆς εἰς τὴν σύγχρονον πολιτικὴν κίνησιν, ἠδυνάτει νὰ πολιτευθῇ ἐν μέτρῳ καὶ ἰσορροπίᾳ. Ῥήτορες ἐμπαθεῖς ἐκράτουν ἐν ταῖς συνελεύσεσι ταῖς συνερχομέναις ἐν τῇ ἀγορᾷ τῆς Μεγάλης πόλεως, ἐν αἷς δὲν ὑπῆρχον ἄνδρες ἔμπειροι τῶν πολιτικῶν πραγμάτων καὶ δυνάμενοι νὰ παρέχωσι συνετὰς συμβουλάς. Κυριώτατος δὲ τῶν ῥητόρων ἦτο Λυκομήδης ὁ Μαντινεύς. Οἱ Ἀρκάδες, ἔλεγεν, ἦσαν ὁ ἀρχαιότατος λαὸς τῆς χερσονήσου καὶ συγχρόνως ὁ πολυπληθέστατος καὶ ἀλκιμώτατος. Ἡ βοήθει' αὐτῶν ἐζητεῖτο ἁπανταχοῦ ἔνθα ὑπῆρχε χρεία γενναίων ἀνδρῶν, ἔν τε τοῖς ἀνατολικοῖς καὶ τοῖς δυτικοῖς τοῦ Ἑλληνικοῦ. Ἄνευ αὐτῶν

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

οὔτε οἱ Σπαρτιᾶται ἤθελόν ποτε ἐμβάλει εἰς τὰς Ἀθήνας, οὔτε οἱ Θηβαῖοι ἤθελον ἔλθει μέχρι Σπάρτης καὶ Γυθείου. Διὰ τί λοιπὸν νὰ ἐχωνται νὰ χύνωσι πάντοτε τὸ αἷμα χάριν ξένης δόξης καὶ νὰ εἶνε πάντοτε ἐπίκουροι ἄλλων; Τὸ τοιοῦτον ἔπρεπε νὰ παύσῃ. Οἱ Ἀρκάδες ἦσαν αὐτάρκεις. Οἰκοῦντες ἐν τῷ κέντρῳ καὶ τῇ καρδίᾳ τῆς χερσονήσου, ἦσαν οὐ μόνον αὐτόχθονες, ἀλλὰ καὶ οἱ φυσικοὶ αὐτῆς κύριοι, ἡ δὲ κυριαρχία αὕτη καὶ μόνον ἔπρεπε νὰ ὑπάρξῃ τὸ ἀληθὲς ἔπαθλον τοῦ ἀγῶνος καὶ ἡ προφήκουσα ἐπισφράγισις τῆς ἄρτι κτηθείσης αὐτῶν ἀνεξαρτησίας [1].

Ἔκτοτε δ' ὁ Λυκομήδης ἦτο ὁ ἥρως τῆς ἡμέρας. Εἶχε τὴν δύναμιν νὰ πράξῃ τὰ πάντα, παρεῖχε κατ' ἰδίαν ἐκλογὴν τὰς ἀρχὰς ἐν τῇ διοικήσει καὶ ἐν τῇ στρατιᾷ, εἰσήγαγε δημαγωγικὴν δεσποτείαν καὶ ἀνεφύσησε τοὺς Ἀρκάδας, μεστώσας αὐτοὺς πολεμικῆς μέθης [2]. Μέλημα δ' αὐτῶν ἀπέβη τώρα νὰ δείξωσιν, ὅτι δὲν εἶχον ἀνάγκην τῶν Θηβαίων πρὸς ἐκτέλεσιν πράξεων ἐνδόξων. Διὸ ἔσπευσαν εἰς βοήθειαν τῶν Ἀργείων, εἰς οὓς, ἐπιτεθέντες ἐναντίον τῆς Ἐπιδαύρου, ἀπεκλείσθη ἡ ἔξοδος ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν Κορινθίων [3], ἔπειτα δ' ἐξηκολούθησαν μόνοι τὴν καταπολέμησιν τῆς Σπάρτης.

Καταλαβόντες δ' ἐν τοῖς ἄνω τῆς κοιλάδος τοῦ Εὐρώτα τὴν Πελλήνην, ἐπειράθησαν ἔπειτα νὰ προχωρήσωσιν εἰς τὰ ἐνδότερα καὶ ἀπὸ τῆς παραλίας. Προσέβαλον δὲ τὴν Ἀσίνην, τὸν ἀρχαῖον λιμένα οὐ μακρὰν τοῦ Γυθείου, ἐνίκησαν τὴν φρουρὰν τῆς πόλεως καὶ ἐφόνευσαν τὸν πολέμαρχον αὐτῆς, τὸν Σπαρτιάτην Γεράνορα [4]. Ἐν δὲ τῷ τοιούτῳ τρόπῳ τοῦ πολεμεῖν ἦσαν δοκιμώ-

[1] [*Ξενοφῶντος* Ἑλλην. VII, 1, 23 κ. ἑ.].

[2] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. VII, 1,24· οἱ Ἀρκάδες ἀνεφυσῶντό τε καὶ ὑπερεφίλουν τὸν Λυκομήδην καὶ μόνον ἄνδρα ἡγοῦντο, ὥστε ἄρχοντας ἔταττον οὕς τινας ἐκεῖνος κελεύοι· καὶ ἐκ τῶν συμβαινόντων ἔργων ἐμεγαλύνοντο οἱ Ἀρκάδες. Παρατηρητέον δ' ὅτι ἐν τούτοις ὁ Ξενοφῶν πραγματεύεται μετὰ μεγάλης δυσμενείας τὰ κατὰ τὸν Λυκομήδην.

[3] [*Ξενοφῶντος* Ἑλλην. VII, 1, 25].

[4] [*Ξενοφῶντος* Ἑλλην. VII, 1, 25].

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τατοι οἱ Ἀρκάδες, οἵτινες ὡς ἐσκληραγωγημένοι ὀρεινοὶ καὶ ἠσκημένοι περὶ τὰ πολέμια, ἀκαταπόνητοι δ' ἐν ταῖς πορείαις καὶ γινώσκοντες ἁπάσας τὰς ὁδοὺς ἦσαν ἐξαιρέτως δεξιοὶ περὶ τὴν ἐκφόβησιν τῶν πολεμίων δι' ἐπιθέσεων ἀπροσδοκήτων. Ἡ δ' ἐπιτυχία τῶν στρατειῶν ἐπηύξανε τὸ θάρρος αὐτῶν εἰς τυφλὴν πρὸς ἑαυτοὺς πεποίθησιν, ὅπου δὲ καὶ ἂν μετέβαινον κατὰ στίφη, παρεδίδοντο ἀκάθεκτοι εἰς ἀχαλιναγώγητον ἐπιθυμίαν λαφυραγωγίας.

Ἀλλὰ κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον δὲν ἠδύναντο βεβαίως νἀποκτήσωσι φίλους μεταξὺ τῶν Πελοποννησίων· μάλιστα δὲ δυσηρεστημένοι κατ' αὐτῶν ἦσαν οἱ Ἠλεῖοι. Καὶ δὴ οὗτοι ἀποστάντες ἀπὸ τῆς Σπάρτης ἀπεσκόπουν κυρίως εἰς τὴν ἀνάκτησιν τῶν μερῶν ἐκείνων τῆς ἰδίας χώρας, ἅτινα εἶχον ἀφαιρέσει αὐτοὺς οἱ Λακεδαιμόνιοι [τῷ 400 π. Χ. μετὰ τὸν πόλεμον τῆς Ἤλιδος][1]. Ἀλλ' οἱ Ἀρκάδες δὲν ἐσκέπτοντο νὰ βοηθήσωσι τοὺς Ἠλείους πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ σκοπουμένου· ἐπεμαρτύροντο δὲ, ὅτι οἱ κάτοικοι τῆς Τριφυλίας ὡμολόγουν ἑαυτοὺς ὁμοφύλους τῶν Ἀρκάδων καὶ ἦσαν πάντως διατεθειμένοι νὰ ἐπωφεληθῶσι τὴν εὐκαιρίαν ταύτην, ὅπως ἐπεκτείνωσι τὴν ἰδίαν χώραν μέχρι τῆς θαλάσσης. Ἐντεῦθεν δ' ἐξερράγη μεταξὺ τῶν δύο γειτόνων χωρῶν ἄσπονδος ἔχθρα. Ἐπειδὴ δὲ συγχρόνως καὶ οἱ Θηβαῖοι εἶχον δυσμενέστατα πρὸς τοὺς Ἀρκάδας ἕνεκα τῆς διαγωγῆς αὐτῶν καὶ δικαίως παρεπονοῦντο ἐπὶ τῇ ἐπιδειχθείσῃ πρὸς αὐτοὺς ἀγνωμοσύνῃ, αἱ πόλεις ἐκεῖναι αἵτινες ὤφειλον νὰ διάκεινται μάλιστα φιλίως πρὸς ἀλλήλας ἕνεκα τῶν κοινῶν συμφερόντων ἀπεσχίσθησαν τελείως ἀπ' ἀλλήλων[2].

Τὴν δὲ σύγχυσιν τῶν ἑλληνικῶν πραγμάτων ἐπηύξησεν ἔτι μᾶλλον ἐπέμβασις ἔξωθεν προσεπελθοῦσα.

Ἐσατράπευε δῆλα δὴ ἐν τῷ τότε χρόνῳ ἐν Φρυγίᾳ ὁ Πέρσης Ἀριοβαρζάνης, φίλος τοῦ Ἀνταλκίδου, φρονῶν ἀνέκαθεν φίλα πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους καὶ ἥκιστα ἐπιθυμῶν τὴν καταστροφὴν

[1] Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Δ' σ. 227 κ. ἑ.

[2] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. [VII, 1] 26.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τῆς Σπάρτης, ἅτε αὐτὸς κρύφα ἐργαζόμενος πρὸς ἐπέκτασιν τῆς ἰδίας δυνάμεως καὶ ἐπιδιώκων τὴν ἐπίτευξιν ἀρχῆς ἀνεξαρτήτου. Διὰ τοῦτο δ' ἐπροθυμήθη, ὡς εἰκός, νὰ συντελέσῃ εἰς συντήρησιν τῶν πόλεων ἐκείνων, παρ' ὧν ἠδύνατο νὰ προσδοκᾷ ὑποστήριξιν ἐν τῇ προσηκούσῃ ὥρᾳ. Κατὰ ταῦτα ἐπωφελήθη τὸ ἀξίωμα τοῦ μεγάλου βασιλέως, οἷον εἶχεν ἀναγνωρισθῇ ἐν τῇ ἀνταλκιδείῳ εἰρήνῃ, ὅπως ἐπ' ὀνόματι αὐτοῦ συγκαλέσῃ συνέδριον μέλλον δῆθεν νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ἐν Ἑλλάδι εἰρήνης, ἀλλὰ πράγματι σκοπὸν ἔχον νὰ προλάβῃ τὴν ὑπέρμετρον αὔξησιν τῆς Ἀρκαδίας καὶ τὴν προϊοῦσαν ταπείνωσιν τῆς Σπάρτης. Πρὸς τὸν σκοπὸν δὲ τοῦτον εἶχεν ὁ Ἀριοβαρζάνης πρόχειρον ἄνδρα δεξιὸν ἀπὸ μακροῦ ἤδη πιστὸν εἰς αὐτόν, Ἕλληνά τινα ἐξ Ἀβύδου, τὸν Φιλίσκον, ὅστις εἶχεν εὐδοκιμήσει καὶ ἀναδειχθῇ ὡς ἀρχηγὸς μισθοφόρων. Οὗτος δέ, φέρων ὡς ἐφόδιον χρήματα περσικά, ἐκάλεσε, δυνάμει τῆς εἰς τὸν μέγαν βασιλέα ἐπιτετραμμένης ἐξουσίας τῆς περὶ τῆς εἰρήνης μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων φροντίδος, συνέδριον ἐν Δελφοῖς χάριν συνδιαλλαγῆς τῶν ἀντιπολεμούντων. Ἀλλ' αἱ διαπραγματεύσεις ἐναυάγησαν ἕνεκα τῆς ἀπαιτήσεως τῶν Θηβαίων, ἀξιούντων τὴν παρὰ τῶν Λακεδαιμονίων ἀποδοχὴν τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Μεσσηνίας [1]. Ἀλλ' οἱ Θηβαῖοι ἔμειναν μόνοι, ἐπειδὴ οἱ Ἀθηναῖοι ἀπεδέχοντο τὴν ἐν ἔτει 371 π. Χ. παρὰ τῶν Σπαρτιατῶν ἀνανεωθεῖσαν ἀνταλκίδειον εἰρήνην ὡς ὀρθῶς καὶ δικαίως κειμένην καὶ ἐθεώρουν στασιαστὰς τοὺς μὴ θέλοντας νὰναγνωρίσωσιν αὐτὴν Θηβαίους.

Ἀλλὰ τὸ δελφικὸν ἐκεῖνο συνέδριον δὲν εἶχε προκληθῇ μόνον παρὰ τοῦ Ἀριοβαρζάνου. Καὶ δὴ προέκειτο πλὴν ἄλλων καὶ περὶ ἀνακτίσεως τοῦ ἐν Δελφοῖς ναοῦ, ἧς ἡ ἐπίσπευσις εἶχε προσταχθῇ ὡς ἐθνικὸν καθῆκον κατὰ τὴν ἐν ἔτει 371 π. Χ. καθομολόγησιν

[1] ***Ξενοφῶντος*** Ἑλλην. [VII,] 1, 29· ἐπεὶ δὲ οὐ συνεχώρουν οἱ Θηβαῖοι Μεσσήνην ὑπὸ Λακεδαιμονίοις εἶναι. Ἀνακριβῆ δὲ εἶνε πρὸς ταῦτα παραβαλλόμενα τὰ τοῦ ***Διοδώρου τοῦ Σικελιώτου*** [XV,] 70, [φέροντος ὡς λόγον τὴν συζήτησιν περὶ τῶν βοιωτικῶν πόλεων].

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τῆς εἰρήνης εἰς ἅπαντας τοὺς συμμετασχόντας αὐτῆς. Συμμετέσχον δὲ τῶν περὶ εἰρήνης διαπραγματεύσεων ἐκείνων καὶ ἰσχυροὶ τῶν ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος, πρὸ πάντων δὲ Διονύσιος ὁ τύραννος τῶν Συρακουσῶν, ὅστις ἀρχομένου τοῦ ἔαρος τοῦ 368 π. Χ. εἶχε στείλει εἰς τὴν Ἑλλάδα πρεσβείαν μετ' ἐπιστολῆς, ἐν ᾗ ὑπερεμάχει τῶν ἐν τῷ συνεδρίῳ τῆς Σπάρτης ψηφισθέντων. Εἰς τὸ αὐτὸ δ' ἐκεῖνο ἔτος ἀνέρχεται καὶ τὸ ψήφισμα τῶν Ἀθηναίων, δι' οὗ ἀπενέμετο εἰς τοὺς υἱοὺς τοῦ τυράννου, τὸν Διονύσιον καὶ τὸν Ἑρμόκριτον, χάριν τιμῆς στέφανος χρυσοῦς, ἅτε βοηθήσαντας εἰς τὴν εἰρήνην [1].

Ἀλλ' εἰς τοὺς Θηβαίους καθίστατο ἀδύνατον νὰ καταστρέψωσι τὸ ἴδιον ἔργον καὶ παραδώσωσι πάλιν εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους τὴν πόλιν Μεσσήνην, ἧς ἡ κτίσις εὑρίσκετο ἐν τῷ περατοῦσθαι. Τοῦτο δὲ ὑπῆρξεν ἡ αἰτία τοῦ ναυαγίου τῶν διαπραγματεύσεων, καὶ ὁ Φιλίσκος συνέλεξε στρατιὰν μισθοφόρων, ὅπως ἐνεργήσῃ ὑπὲρ τῆς Σπάρτης. Καὶ ἀνεκλήθη μὲν αὐτὸς εἰς τὴν Ἀσίαν, ἀλλ' ἀφῆκε δισχιλίους μισθοφόρους, οὓς εἶχε προπληρώσει, εἰς τοὺς Σπαρτιάτας, οὕτω δὲ οὗτοι ὑπῆρξαν ἐπὶ τέλους οἱ μόνοι ἐκ τῆς συγχύσεως τῶν πραγμάτων ὠφεληθέντες. Πράγματι δὲ ἡ διάσπασις ἡ ἐπελθοῦσα ἐν τῷ στρατοπέδῳ τῶν πολεμίων ἀπέδωκεν εἰς αὐτοὺς τὸ θάρρος· πρὸς δὲ τούτοις ἦλθον εἰς συνεννόη-

[1] Περὶ τοῦ τρόπου καθ' ὃν ἐπολιτεύθησαν οἱ Ἀθηναῖοι ἐν τῷ χρόνῳ τοῦ συνεδρίου τῶν Δελφῶν ὡς καὶ περὶ τῶν σχέσεων τοῦ Διονυσίου μανθάνομεν τὰ δέοντα ἐκ τοῦ ψηφίσματος ἐν τῷ Corpus Inscriptionum Atticarum Τόμ. Β' ἀρ. 51, ὅπερ εἰδικώτερον ἐπραγματεύθη ὁ Köhler ἐν ταῖς Mittheilungen des Deutschen archäologischen Instituts Τόμ. Γ' [1886], σ. 13 κ. ἑ. [Ἐν ταύτῃ ὁ Διονύσιος καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ ἐπαινοῦνται, διότι] βοηθοῦσιν τῇ βασιλέως εἰρήνῃ ἣν ἐποιήσαντο Ἀθηναῖοι καὶ Λακεδαιμόνιοι καὶ οἱ ἄλλοι Ἕλληνες. Ἐν δὲ τῇ παρὰ τοῦ Διονυσίου πεμφθείσῃ ἐπιστολῇ γίνεται ἐν στ. 9 λόγος περὶ . . τῆς ο[ἰκ]οδομ[ίας τοῦ νε]ώ. Ὁ δὲ Köhler κατέδειξεν, ὅτι ταῦτα ἀναφέρονται εἰς διάταξιν τῆς περὶ εἰρήνης συνθήκης τοῦ 371 π. Χ. ἧς καὶ παρὰ τῷ *Ξενοφῶντι* (VI, 4, 2) γίνεται μνεία· διαλύσαντας τὸ στράτευμα κατὰ τοὺς ὅρκους καὶ παραγγείλαντας ταῖς πόλεσι συμβαλέσθαι εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἀπόλλωνος, ὁπόσον βούλοιτο ἑκάστη πόλις. Κατὰ ταῦτα δὲ ἐν ἐκείνῳ τῷ χρόνῳ ἐγίνετο ἀνοικοδόμησις τοῦ ἐν Δελφοῖς ναοῦ, πρὸς συντέλεσιν δ' αὐτῆς οἱ ἱερεῖς ὑπεχρέωσαν εἰς εἰσφορὰς τοὺς συμμετασχόντας τοῦ συνεδρίου.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

σιν πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, ὅπως ἐπασχολήσωσι τοὺς Θηβαίους ἐν τῷ βορρᾷ, ἔλαβον δὲ καὶ νέαν ἐπικουρίαν ἐκ Σικελίας, Κελτοὺς στρατιώτας σταλέντας παρὰ τοῦ Διονυσίου [1].

Κυριώτατον δ' ἔργον ἐπιβαλλόμενον εἰς τοὺς Σπαρτιάτας, ὡς εἶχον τότε τὰ πράγματα, ἦτο νὰ ἐξασφαλίσωσι τὰ σύνορα αὐτῆς τῆς Λακωνικῆς. Αἱ αὐθάδεις ἐπιδρομαὶ τῶν Ἀρκάδων εἶχον προκαλέσει ἄφραστον ἀγανάκτησιν, ὁ δὲ νεαρὸς υἱὸς τοῦ Ἀγησιλάου, ὁ πυρώδης Ἀρχίδαμος, ἦτο εἴπερ τις καὶ ἄλλος ἐπιτήδειος νὰ ἐξάψῃ καὶ ἐπωφεληθῇ καταλλήλως τὸ πολεμικὸν μένος τῶν Λακεδαιμονίων. Συμπαραλαβὼν δὲ τοὺς Κελτοὺς ἐπικούρους, ἀνέβη τὴν κοιλάδα τοῦ Οἰνοῦντος, ἐκυρίευσε τὰς Καρύας καὶ ἐτιμώρησε τοὺς ὀρεσιβίους ἐπὶ τῇ ἀποστασίᾳ αὐτῶν. Ἔπειτα δ' εἰσῆλασεν εἰς τὴν Ἀρκαδίαν, ἀλλ' ἐφορμώντων τῶν Ἀρκάδων καὶ τῶν Ἀργείων, ἀπεχώρησε καὶ ἐστρατοπέδευσεν ἐπὶ τῶν ἐγγὺς τῆς Μαλέας ὑψωμάτων [2]. Ἐκεῖ δ' ἐδήλωσαν οἱ Κελτοί, ὅτι ἔληξεν ὁ μετὰ τοῦ Διονυσίου συμπεφωνημένος χρόνος ὑπηρεσίας, καὶ ἀνέζευξαν ὑπὸ τὸν ἄρχοντα αὐτῶν Κισσίδαν, ἐπιστρέφοντες εἰς τὴν Σπάρτην.

Ἀλλὰ μόλις εἶχον ἀποχωρήσει, καὶ ἀπεκλείσθησαν ἔν τινι στενῷ τῆς ὁδοῦ ὑπὸ τῶν Μεσσηνίων· διὸ ἐζήτησαν ταχέως βοήθειαν παρ' αὐτοῦ ἐκείνου τοῦ στρατηγοῦ ὃν πρὸ μικροῦ ἀκόμη εἶχον ἀποτομώτατα ἐγκαταλίπει. Καὶ ὁ μὲν Ἀρχίδαμος ἔσπευσε πάραυτα πρὸς βοήθειαν αὐτῶν, οἱ δὲ Ἀρκάδες καὶ οἱ Ἀργεῖοι ἠκολούθησαν αὐτὸν καὶ ἐπειράθησαν ναποκλείσωσι τῆς εἰς τὴν Λακωνικὴν ὁδοῦ.

Κοὶ ὑπῆρξε μὲν μωρία ἡ παρακώλυσις τῆς ἀποχωρήσεως τῶν Κελτῶν, ἀλλ' ἔτι μωρότερος ὑπῆρξεν ὁ εἰς ἀπεγνωσμένον

[1] **Ξενοφῶντος** Ἑλλην. VII, 1, 28.

[2] [Τοῦ ὀνόματος τῆς πόλεως φέρονται διάφοροι γραφαί, Μαλέα, Μαλαία, Μηδέα καὶ Μιδέα. Ἴδε Curtius Peloponnesos Τόμ. Α' σ. 336). Ἀλλ' ἡ πρώτη γραφὴ προκριτέα, ἐπειδὴ ἡ χώρα ἐκαλεῖτο Μαλεᾶτις, ὡς βλέπομεν ἐκ τοῦ **Ξενοφῶντος** (VI, 2, 24)].

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

περὶ ἀμύνης ἀγῶνα καταναγκασμὸς τῶν πολεμίων καθ' ἣν ὥραν παρεσκευάζοντο νὰ διαλυθῶσιν.

Ἀληθῶς δεινοτάτη ὑπῆρξεν ἡ τιμωρία τοῦ ἀλαζονικοῦ τολμήματος τῶν συμμάχων. Καὶ δὴ οἱ Λακεδαιμόνιοι, οἵτινες ἠγωνίζοντο ὑπὲρ τῆς ἰδίας ζωῆς, ἐπέπεσον ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ υἱοῦ τοῦ βασιλέως, ἐνθαρρυνόμενοι ὑπὸ τοῦ παραδείγματος αὐτοῦ καὶ ὑπὸ αἰσίων διοσημιῶν, μετὰ τοιαύτης ὁρμῆς ἐναντίον τῶν πολεμίων, ὥστε οὗτοι οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν ἠδυνήθησαν νὰντιστῶσιν. Ἐπειδὴ δὲ οὐδὲ τακτικὴ ὑποχώρησις ἦτο δυνατή, ἐφονεύθησαν χιλιάδες αὐτῶν ὑπὸ τῶν ἱππέων καὶ τῶν Κελτῶν, ἐν ᾧ τῶν Λακεδαιμονίων οὐδὲ εἷς λέγεται πεσών. Τοιαύτη ὑπῆρξεν ἡ πολυθρύλητος ἄδακρυς μάχη [1], νίκη ἥτις μετὰ πλείστας ὅσας συμφορὰς ἀνώρθωνε τότε πρῶτον καὶ πάλιν τὴν Σπάρτην.

Ὁ δ' Ἀγησίλαος ἐξῆλθε μετὰ τῶν ἐφόρων πρὸς συνάντησιν τοῦ υἱοῦ, συγχαίρων αὐτῷ· ἀλλὰ σχεδὸν ὄχι μικροτέρα ἢ ἐν Σπάρτῃ ὑπῆρξεν ἡ ἐπὶ τῇ ἥττῃ τῶν Ἀρκάδων χαρὰ ἐν Θήβαις καὶ ἐν Ἤλιδι. Διεγίνωσκον δὲ τὴν δικαίαν τιμωρίαν τῆς ὑπερφροσύνης καὶ ἐκαραδόκουν τὴν ἐπίδρασιν τοῦ γενομένου διδάγματος. Καὶ οἱ μὲν Ἠλεῖοι προσεδόκων ὑποχώρησιν αὐτῶν ὡς πρὸς τὴν Τριφυλίαν, οἱ δὲ Θηβαῖοι ἤλπιζον, ὅτι οἱ Ἀρκάδες ἔμελλον νὰ συνίδωσι τὸ ἐξῆς, ὅτι εἶχον ἀνάγκην συνετῆς ἡγεσίας καὶ οὐδὲν ἠδύναντο νὰ πράξωσιν ἄνευ τῶν Θηβῶν.

Ὁ δ' Ἐπαμεινώνδας ἦτο βεβαίως ὁ μάλιστα πάντων τῶν Θηβαίων ἀμνησίκακος καὶ ἥκιστα χαιρέκακος· ἤχθετο δὲ τὰ μέγιστα ἐπὶ τῇ ἀνανεουμένῃ πάντοτε συγχύσει καὶ ἔριδι μεταξὺ τῶν ἑλληνίδων πόλεων, κυριώτατον δὲ μέλημα εἶχε τὴν ἐπὶ τέλους ἀποκατάστασιν τῆς τάξεως. Εἶχε κατορθώσει τὰ κυριώτατα τῶν σκοπηθέντων, τὴν συνένωσιν τῆς Βοιωτίας, τὸν περιορισμὸν τῆς Σπάρτης εἰς τὴν Λακωνικήν, τὴν ἀναγέννησιν τῆς Μεσσηνίας, τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἀρκαδίας. Μόνος δὲ αὐτοῦ πόθος

[1] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. [VI,] 1, [28-32]. *Πλούταρχος* ἐν Βίῳ Ἀγησιλάου 33. Ἴδε καὶ *Διόδωρον Σικελιώτην* XV, 72, καθ' ὃν οἱ πεσόντες ἀνῆλθον εἰς δεκακισχιλίους

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἦτο νὰ ἴδῃ τὴν ἀποδοχὴν τῶν διὰ τῆς δραστηριότητος αὐτοῦ ἐπιτευχθέντων ὡς γεγονότων μονίμων καὶ τὴν ἐπ' αὐτοῖς παγίωσιν νέου διακανονισμοῦ τῶν πρὸς ἀλλήλας σχέσεων τῶν πόλεων. Πᾶν δὲ τὸ ἄγον εἰς ἐκτέλεσιν τούτου τοῦ σκοποῦ ἦτο, ὡς εἰκὸς, ἀρεστὸν εἰς αὐτὸν, ἤρκει νὰ μὴ εὑρίσκηται εἰς ἀντίρρησιν πρὸς τὰς ἠθικὰς αὐτοῦ ἀρχάς. Διὸ δὲν πρέπει νὰ ἐκπλαγῶμεν βλέποντες τοὺς Θηβαίους ἀπευθυνομένους πρὸς τοῦτον τὸν σκοπὸν εἰς τὴν Περσίαν, καὶ οὐδένα ἔχομεν λόγον νἀποδεχθῶμεν, ὅτι ἡ πρεσβεία ἐκείνη ἐστάλη παρὰ τὴν θέλησιν τοῦ Ἐπαμεινώνδου.

Ἄλλως δ' αἱ Θῆβαι ἀνέκαθεν δὲν εἶχον ἀντιταχθῆ πρὸς τοὺς Πέρσας ἐχθρικῶς καθ' ἃ αἱ ἄλλαι πόλεις τῆς Ἑλλάδος. Διὸ, διαπραγματευόμεναι μετὰ τοῦ μεγάλου βασιλέως, δὲν ἀπηρνοῦντο τὴν ἀρχαιοτέραν αὐτῶν ἱστορίαν, ὡς τοῦτο συνέβαινεν εἰς τοὺς Ἀθηναίους. Οὐδ' ἐζήτουν οἱ Θηβαῖοι συμμαχίαν ἐν Σούσοις, καθ' ἃ εἶχον πράξει οἱ Λακεδαιμόνιοι καὶ οἱ Ἀθηναῖοι, καὶ οὐδεὶς εἶχε δικαίωμα νὰ κακίσῃ αὐτοὺς ἐπὶ προδοσίᾳ τοῦ ἐθνικοῦ ἀγῶνος.

Εἰς τοὺς Πέρσας εἶχε δοθῆ διὰ τῶν συνθηκῶν ἐξουσία τις ὡς πρὸς τὴν Ἑλλάδα. Ἐξ αὐτῶν εἶχε προέλθει ἡ εἰρήνη ἡ ἀποτελοῦσα τὰ θεμέλια τοῦ καθεστῶτος δημοσίου δικαίου. Αἱ δὲ ἀρχαὶ τῆς ἐπ' Ἀνταλκίδου εἰρήνης, ἥτις εἰς τοὺς Σπαρτιάτας εἶχε χρησιμεύσει μόνον ὡς μέσον κυριαρχίας, εἶχον ἀποβῆ ἀληθιναὶ πράγματι τὸ πρῶτον διὰ τοῦ Ἐπαμεινώνδου. Ἦτο λοιπὸν μέγα κέρδος, ἂν διὰ τῆς παρὰ τῶν Περσῶν ἀποδοχῆς τῶν γενομένων ἤθελον ἀφαιρεθῆ οἱ Λακεδαιμόνιοι αὐτὴν τὴν βάσιν ἐφ' ἧς ἐστηρίζετο τὸ ὑποτιθέμενον αὐτῶν δικαίωμα. Ἡ διαρρύθμισις τῶν μεταξὺ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Περσίας σχέσεων ἀπετέλει ὁπωσδήποτε τὸ κύριον κεφάλαιον τῆς πρὸς τὰ ἔξω πολιτείας τῶν Ἑλλήνων καὶ ἦτο τὸ ἐξαίρετον καθῆκον τῆς ἐχούσης τὴν ἡγεμονίαν αὐτῶν μεγάλης πόλεως. Διὸ αἱ Θῆβαι ἔμελλον νὰ κερδήσωσι πολὺ καὶ κατενώπιον τῶν Ἑλλήνων, ἂν ἠδύναντο νὰ διεξαγάγωσι διαπραγματεύσεις ἐν τῇ αὐλῇ τῶν Σούσων ὡς πόλις ἄρχουσα καὶ ἂν ἀνεγνωρίζοντο αὐτόθι αἱ ἀξιώσεις αὐτῶν περὶ ἡγεμονίας.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Ἄμεσος δὲ συνεννόησις ἦτο τόσῳ μᾶλλον ἀναγκαία καθ' ὅσον μετὰ τὰς ἐν Δελφοῖς διαπραγματεύσεις πρὸς τὸν Φιλίσκον [1], εἴτε παρὰ τοῦ μεγάλου βασιλέως πράγματι εἴτε μόνον παρὰ τοῦ Ἀριοβαρζάνου ἠρύετο οὗτος τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ, οἱ Θηβαῖοι ἠδύναντο νὰ νομισθῶσιν ὡς οἱ ἰδιογνωμόνως διαταράσσοντες τὴν εἰρήνην. Εἰς τὴν ἀντίληψιν δὲ ταύτην ὤφειλον νὰ πειραθῶσι νὰντεπεξέλθωσι καὶ ἐπιδείξωσιν ἐν Σούσοις τὰ δίκαια αὐτῶν. Εἰς ταῦτα δὲ τέλος προσετίθετο καὶ τοῦτο, ὅτι ἡ Σπάρτη ἤδη πάλιν εἶχεν ἐπιληφθῆ νέων διαπραγματεύσεων πρὸς τὴν Περσίαν, ταὐτὰ δ' ἐμελέτων καὶ αἱ Ἀθῆναι. Οἱ Λακεδαιμόνιοι εἶχον ἀποστείλει εἰς τὰ Σοῦσα μετὰ τὴν ἀνταλκίδειον εἰρήνην πρέσβυν καλούμενον Εὐθυκλέα. Ἐφάνη λοιπὸν ἀναγκαῖον νὰντενεργήσωσιν εἰς τὰς προσπαθείας αὐτοῦ, ὅπως μὴ τυχὸν ἀνανεωθῇ ἡ ἀρχαία εἰρήνη καὶ τύχωσι πάλιν οἱ Σπαρτιᾶται ὑποστηρίξεως πρὸς ἐπανάληψιν τῆς προτέρας αὐτῶν πολιτικῆς ἐνεργείας. Τοῦτο δὲ κυρίως ὑπέδειξαν οἱ Θηβαῖοι, ὅτ' ἐκάλεσαν τοὺς συμμάχους νὰποστείλωσι κοινὴν πρεσβείαν εἰς τὰ Σοῦσα. Ἀπεδέχθησαν δὲ τὴν πρόσκλησιν οἱ Ἀρκάδες καὶ οἱ Ἠλεῖοι· τὴν δὲ ἡγεσίαν τῆς πρεσβείας ἀνέλαβον ἐξ ὀνόματος τῶν Θηβαίων ὁ Πελοπίδας καὶ ὁ Ἰσμηνίας. Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι ἔσπευσαν νὰ στείλωσιν ὡς πρέσβεις τὸν Λέοντα καὶ τὸν Τιμαγόραν, ὅπως ὑπερμαχήσωσι τῶν συμφερόντων αὐτῶν ἐν Σούσοις. Οἱ δὲ πρέσβεις φαίνεται, ὅτι καὶ τότε, ὡς εἶχε συμβῇ καὶ κατ' ἄλλας προτέρας περιστάσεις, ἐτέλεσαν τὸν πλοῦν καὶ τὴν ὁδοιπορίαν κοινῇ καὶ ἐν εἰρήνῃ [2].

Ἐν δὲ τῇ περσικῇ αὐλῇ οἱ πρέσβεις ἔγειναν, ὡς εἰκὸς, δεκτοὶ

[1] Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Δ' σ. 562.

[2] ***Πλούταρχος*** ἐν Βίῳ Πελοπίδου 30 καὶ ἐν Βίῳ Ἀρτοξέρξου 22. Ἴδε καὶ ***Ξενοφῶντα*** VII, 1, 33, ὅστις ἐκ δυσμενείας πρὸς τὸν Πελοπίδαν ἐνταῦθα τὸ πρῶτον ποιεῖται μνείαν αὐτοῦ. Ὁ δὲ Grote [A history of Greece ἐκδ. 1869 Τόμ. Ι' σ. 45. Γερμ. μεταφρ. ἐκδ. β' Τόμ. Ε' σ. 486 Γαλλ. μεταφρ. ὑπὸ Sadous Τόμ. ΙΕ' σ. 110-111], ἐρειδόμενος εἰς λόγους ἀνεπαρκεῖς, ἀποδέχεται τὴν πρεσβείαν γενομένην πρὸ τῆς αἰχμαλωσίας τοῦ Πελοπίδου. Πρβλ. Schäfer Demosthenes [und seine Zeit] Τόμ. Α' [ἐκδ. γ' σ. 92 σημ. 3]. Sievers Geschichte Griechenlands vom Ende des peloponnesischen Kriegs bis zur Schlacht bei Mantineia] σ. 285 καὶ 397.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

μετὰ φιλοφροσύνης, καθ' ὅτι ἡ ἀποστολὴ αὐτῶν ἦτο νέα ὁμολογία τῶν Ἑλλήνων, ὅτι δὲν ἠδύναντο νὰ διαλύσωσι τὰ καθ' ἑαυτοὺς ἄνευ τοῦ μεγάλου βασιλέως, νέα τιμὴ προερχομένη ἑκουσίως εἰς τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ. Ὁ δὲ μεταξὺ τῶν ἑλληνίδων πόλεων ἐμφύλιος ἀγὼν μετεβλήθη εἰς διπλωματικὴν ἔριδα κριθεῖσαν διὰ τῆς ὑπεροχῆς τῶν πρέσβεων.

Οἱ δὲ Θηβαῖοι ὑπερηυδοκίμησαν τοὺς ἄλλους εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς. Ἡ φήμη τῶν ἄθλων τῶν Θηβῶν προηγήθη αὐτῶν, μετὰ δὲ τὰς ὕβρεις ἃς εἶχον ὑποστῆ οἱ Πέρσαι ἐκ τῆς ὑπερφροσύνης τοῦ Ἀγησιλάου τὸ ἄγγελμα τῆς νίκης τῶν Λεύκτρων ὑπῆρξεν εἰς αὐτοὺς ἄγγελμα χαρᾶς, καὶ ἐθαύμασαν τοὺς ἥρωας τοὺς κατορθώσαντας νὰ περιορίσωσιν ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Εὐρώτα τὴν πόλιν ἐκείνην, ἥτις ἀκόμη πρὸ μικροῦ εἶχε θελήσει νὰ ὑποτάξῃ τὴν Ἀσίαν. Ὁ δὲ Ἀνταλκίδας εἶχε πειραθῇ αὐτὸς τῆς μεταβολῆς τῶν πρὸς τὴν Σπάρτην διαθέσεων τῆς περσικῆς αὐλῆς· καὶ αἱ μὲν προτάσεις αὐτοῦ ἀπεκρούσθησαν ἀποτόμως, περιφρονούμενος δ' ἔν τε τῇ Σπάρτῃ καὶ ἐν Σούσοις λέγεται αὐτοκτονήσας ἐν μεγίστῃ ἀθυμίᾳ[1].

Οὔτε μετὰ τῆς Σπάρτης, οὔτε μετὰ τῶν Ἀθηνῶν εἶχε γείνει κατορθωτὴ ἡ ἀποκατάστασις μονίμου φιλίας τῶν Περσῶν. Ἀλλ' ἄλλως εἶχον τὰ πράγματα ὡς πρὸς τοὺς Θηβαίους. Παρ' αὐτῶν οὐδὲν εἶχόν ποτε ὑποστῆ οἱ Πέρσαι κακόν· ἀπὸ δὲ τῶν χρόνων ἤδη τοῦ Ξέρξου εἶχον πρὸς τὰς Θήβας σχέσεις φιλίας καὶ ξενίας, οἱ δὲ Θηβαῖοι εἶχον ὑπάρξει κατὰ τοὺς περσικοὺς πολέμους οἱ ἐνθερμότατοι σύμμαχοι τῶν Περσῶν καὶ ἕνεκα τῆς πρὸς αὐτοὺς πίστεως εἶχον ὑποστῆ μέγιστα δεινά. Ἀλλὰ τῶν κυριωτάτων γνωρισμάτων τοῦ χαρακτῆρος τῶν Περσῶν ἦτο ἡ εὐγνωμοσύνη· καὶ τὴν ἀληθῆ δὲ ἀξίαν τῶν ἀνδρῶν ἐγίνωσκον νὰ ἐκτιμῶσι δικαίως.

[1] [Ὁ Ἀνταλκίδας, σταλεὶς εἰς τὰ Σοῦσα τῷ 372 π. Χ. (Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Δ' σ. 471) ἐπιστρέφει εἰς αὐτὴν μετὰ τὴν εἰς τὴν Λακωνικὴν ἐπιδρομὴν τῶν Θηβαίων τῷ 369-368 π.Χ. (Hertzberg Das Leben des Königs Agesilaos σ. 360). Ἀτιμασθεὶς δὲ ὡς διασώσας τὰ ἴδια τέκνα εἰς τὰ Κύθηρα, καίπερ ἔφορος ὤν (***Πλούταρχος*** ἐν Βίῳ Ἀγησιλάου 32) ηὐτοκτόνησε δι' ἀσιτίας (***Πλούταρχος*** ἐν Βίῳ Ἀρτοξέρξου 22)].

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Διὸ χρισίμως ἐπέδρασεν ἐπ' αὐτοὺς ἡ εὐγένεια καὶ ὑπεροχὴ ἀνδρὸς οἷος ὁ Πελοπίδας, ἡ μεγαλοφροσύνη αὐτοῦ καὶ ἡ τελεία ἀφιλοκέρδεια, ἐν' ᾧ ἀφ' ἑτέρου ἔτυχεν ἀρίστης ὑποστηρίξεως ἐν τοῖς ἔργοις τῆς πρεσβείας ἕνεκα τῆς δεξιότητος τοῦ Ἰσμηνίου. Ἐν συγκρίσει δὲ πρὸς τὰς πρεσβείας τῶν ἄλλων πόλεων ἠδυνήθησαν νὰ ἐκτιμήσωσι τελείως τὴν εὐθύτητα τοῦ λόγου τῶν Θηβαίων, τὴν ἐνάργειαν τῶν προθέσεων αὐτῶν, τὸ θάρρος καὶ τὴν παρρησίαν. Ὁ δὲ Πελοπίδας προετιμήθη προφανῶς ἁπάντων τῶν λοιπῶν, καὶ αἱ προτάσεις αὐτοῦ ἐνεκρίθησαν τελείως παρὰ τοῦ μεγάλου βασιλέως.

Κατὰ ταῦτα τότε τὸ πρῶτον κατελύθη ἡ διὰ τῆς ἀνταλκιδείου εἰρήνης θεμελιωθεῖσα σχέσις μεταξὺ Περσίας καὶ Σπάρτης, καὶ ἡ Σπάρτη ἔπαυσε νὰ εἶνε ὁ πιστὸς σύμμαχος τῶν Περσῶν. Ἔπειτα δὲ ἀνεγνωρίσθησαν ὡς νομίμως ὑφιστάμενα τὰ δημιουργηθέντα παρὰ τῶν Θηβαίων, ἐν δὲ τοῖς πρώτοις ἡ ἀνεξαρτησία τῆς Μεσσηνίας. Ἀλλ' οἱ Θηβαῖοι ἤθελον καὶ ἔτι πλέον. Καὶ δή, παγιωθέντος τοῦ ἀξιώματος αὐτῶν, οὐδεμία ἄλλη πόλις ἐπεπρόσθει εἰς τὰς Θήβας πλὴν τῶν Ἀθηνῶν, πρὸς ἃς οἱ Θηβαῖοι εἶχον πειραθῆ εἰλικρινῶς, ἀλλὰ ματαίως νἀποκαταστήσωσι φιλίας σχέσεις. Οἱ Θηβαῖοι ἠδύναντο νὰ εἶνε πεπεισμένοι, ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ἔμελλον πάντως νἀντιπράξωσι καὶ παρακωλύσωσι πάσας τὰς προόδους τῶν Θηβῶν ἔν τε τῇ Πελοποννήσῳ καὶ ἐν Θεσσαλίᾳ καὶ Μακεδονίᾳ. Διὸ ἦτο φυσικὴ πικρὰ δυσμένεια κατὰ τῶν Ἀθηναίων. Ἀλλὰ καὶ οἱ Πέρσαι εἴπερ τι καὶ ἄλλο ἐφοβοῦντο πάντοτε τὸν ἀθηναϊκὸν στόλον, οὕτω δὲ κατώρθωσαν οἱ Θηβαῖοι νὰ τύχωσι παρὰ τοῦ βασιλέως γραμμάτων περιλαμβανόντων τὴν μεγίστην ταπείνωσιν τῶν Ἀθηνῶν καὶ τὸ κέλευσμα, ὅπως οἱ Ἀθηναῖοι ἀνελκύσωσι τὰς νῆας εἰς τὴν γῆν, ἀφαιροῦντες τὰ ἐξαρτήματ' αὐτῶν, ἤτοι ἀφοπλισθῶσι καὶ καταστήσωσιν αὐτοὶ ἑαυτοὺς ἀκινδύνους. Καὶ αἱ ἀξιώσεις δὲ τῶν Ἀθηναίων περὶ τῆς Ἀμφιπόλεως, αἵτινες εἶχον ἤδη γείνει ἀποδεκταὶ ἐν τῷ συνεδρίῳ τῆς Σπάρτης,

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἀπεκρούσθησαν ῥητῶς, καὶ ἡ πόλις ἐτάχθη ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ βασιλέως [1].

Ἡ εἰς τὰ Σοῦσα πρεσβεία ὑπῆρξε νέα νίκη τῶν Θηβῶν, εἶχε δὲ διαπραχθῇ οἱονεὶ νέα χάριν αὐτῆς μεταρρυθμισθεῖσα ἀνταλκίδειος εἰρήνη καὶ εἶχε καθορισθῇ συνῳδὰ πρὸς τὰς προτάσεις τῶν Θηβαίων νέον πολιτικὸν σύστημα ὑπὸ τὴν ἀνωτέραν ἐποπτείαν τῶν Περσῶν. Εἶχε δὲ ἀναγνωρισθῇ ἡ ἡγεμονία τῶν Θηβῶν, συμμαχουσῶν πιστῶς μετὰ τῆς Περσίας, καὶ εἶχεν ἀνατεθῇ εἰς αὐτὰς ἡ ἐκτέλεσις τῶν συνθηκῶν. Ἀλλ' αἱ ἐπιτυχίαι αὗται ἦσαν ἥκιστα ἀσφαλεῖς, καὶ δὲν ἠδύναντο νὰ ἐμπιστευθῶσι τοῦτο μὲν εἰς τὸν μέγαν βασιλέα, τοῦτο δὲ εἰς τὴν παρὰ τῶν ἑλληνίδων πόλεων ἀποδοχὴν τῶν ἐν Σούσοις συντεθειμένων.

Πρῶτον δὲ κατεφάνησαν αἱ παρὰ τῶν Ἑλλήνων δυσχέρειαι. Καὶ δή, ὅτε συνεκλήθη συνέδριον τῶν πόλεων ἐν Θήβαις, ὅπως αὗται ὁμολογήσωσιν ἐν ταύτῃ τῇ πόλει νέαν συμμαχίαν, ἐρειδομένην εἰς τὴν συνθήκην, οὐδὲν κατωρθώθη. Οὐδεὶς τῶν πρέσβεων ἐδήλωσεν, ὅτι εἶχεν ἐξουσίαν νὰ ποδεχθῇ ἐνόρκως τὴν συμμαχίαν. Δραστηριώτατα δὲ πάντων ἀντέστησαν οἱ Ἀρκάδες, ὧν ὁ πρέσβυς εἶχεν ἴδει ἑαυτὸν παραγκωνισθέντα ἐν Σούσοις μετὰ τοῦ ἐκ τῆς Ἤλιδος καὶ ὅστις παρέστησεν εἰς τοὺς συμπολίτας ζωηρότατα τὰ κατὰ τὴν οἰκτρὰν κατάστασιν τοῦ περσικοῦ βασιλείου. Διὸ ὁ Λυκομήδης διεμαρτυρήθη ἐν Θήβαις ἐναντίον πάσης ἀναμίξεως τῆς περσικῆς ἀρχῆς, διημφισβήτησε καθ' ὁλοκληρίαν εἰς

[1] Κατὰ τὸν *Ξενοφῶντα* (Ἑλλην. [VII,] 1, 36 ἡ συνθήκη διελάμβανε τάδε· Μεσσήνην [τε] αὐτόνομον εἶναι ἀπὸ Λακεδαιμονίων καὶ Ἀθηναίους ἀνέλκειν τὰς ναῦς· εἰ δὲ ταῦτα μὴ πείθοιντο, στρατεύειν ἐπ' αὐτούς· εἴ τις δὲ [πόλις] μὴ ἐθέλοι ἀκολουθεῖν, ἐπὶ ταύτην πρῶτον ἰέναι. Ὡς ὅρος δὲ ἀπητήθη ἡ παρὰ τῶν Περσῶν ἐγγύησις περὶ τῆς Ἀμφιπόλεως. ***Δημοσθένους*** Περὶ τῆς παραπρεσβείας 137· καὶ γάρτοι πρῶτον μὲν Ἀμφίπολιν πάλιν ὑμετέραν δούλην κατέστησεν, ἣν τότε σύμμαχον αὐτοῦ καὶ φίλην ἔγραψεν. Αἱ δὲ κατὰ τῶν Ἀθηναίων ἐχθρικαὶ διατάξεις δὲν παρέχουσι βεβαίως τιμὴν εἰς τοὺς Θηβαίους· ἀλλ' ὀφείλομεν νὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν, ὅτι αὐτοὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἐξηνάγκασαν τοὺς Θηβαίους νὰ μετέλθωσι τοιαύτην πολιτείαν, ἀποκρούσαντες τραχύτατα πᾶσαν συνεννόησιν μετὰ τῶν Θηβῶν καὶ καταστήσαντες οὕτως ἀδύνατον πᾶσαν δι' ἑλληνικῆς πόλεως ἐπανόρθωσιν τῆς διαρρυθμίσεως τῶν ἑλληνικῶν πραγμάτων.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τοὺς Θηβαίους τὸ δικαίωμα τῆς ἐν τῇ πόλει αὐτῶν συγκλήσεως τοῦ συλλόγου τῶν πόλεων καὶ τέλος ἀπεχώρησεν αὐτόχρημα ἐκ τοῦ συνεδρίου ἐξ ὀνόματος τῆς Ἀρκαδίας [1].

Τότε δὲ οἱ Θηβαῖοι ἐτράπησαν ἄλλην ὁδὸν, στείλαντες δὲ πρέσβεις εἰς τὰς πόλεις ἑκάστας, ὑπέβαλον εἰς αὐτὰς τὴν συνθήκην πρὸς ἀποδοχήν. Ἀλλὰ καὶ αὕτη αὐτῶν ἡ ἐνέργεια ἐναυάγησεν. Οἱ Κορίνθιοι ἀπέκρουσαν τὸ αἴτημ' ἀγερώχως διὰ τοὺς αὐτοὺς λόγους καὶ οἱ Ἀρκάδες [2], καὶ οἱ πρέσβεις ἐπέστρεψαν εἰς τὰς Θήβας ἄπρακτοι, φέροντες τὰ βασιλικὰ γράμματα. Ἡ δὲ ὅλη ἀπόπειρα τῆς διὰ γραμμάτων τοῦ μεγάλου βασιλέως ἐπιβολῆς τῶν ἀξιώσεων αὐτῶν περὶ ἡγεμονίας καὶ τῆς δι' ἐπεμβάσεως τῶν Περσῶν ἀποκαταστάσεως νέας τάξεως πραγμάτων ἀπεδείχθη ἀτελέσφορος. Αἱ Θῆβαι προσέκρουσαν εἰς ἀντίστασιν ζωηροτέραν τῆς προσδοκωμένης, ἡ δὲ ἀντίστασις αὕτη ἦτο πολὺ μᾶλλον δυσάρεστος, ἐπειδὴ περιεβάλλετο τὸ πρόσχημα εὐγενῶν ἐθνικῶν λόγων, εἰ καὶ κατ' ἀλήθειαν προεκαλεῖτο μόνον ἐξ ἰσχυρογνώμονος τοπικοῦ πνεύματος. Ὁπωσδήποτε δὲ αἱ Θῆβαι ἠναγκάσθησαν νὰ ἐννοήσωσιν, ὅτι μόνον διὰ πολέμου θὰ ἠδύνατο νἀποκατασταθῇ μόνιμος τάξις πραγμάτων.

Διὸ οἱ Θηβαῖοι παρεσκευάσθησαν ἐκ νέου, καὶ ὁ Ἐπαμεινώνδας, ὅστις ἕνεκα τῆς ἐπιτυχοῦς αὐτοῦ στρατείας ἐν Θεσσαλίᾳ εἶχεν ἀνακτήσει τελείως τὴν ἐμπιστοσύνην τῶν συμπολιτῶν, ἦγαγε τὸ τρίτον στρατιὰν εἰς τὴν Πελοπόννησον [3].

Ἕνεκα δὲ τῶν πρὸς τὴν Κόρινθον καὶ τὴν Ἀρκαδίαν ἐχθρικῶν σχέσεων ὤφειλον οἱ Θηβαῖοι νὰ παγιωθῶσιν ἐν ἄλλαις χώραις, οὐδεμία δὲ ἦτο σπουδαιοτέρα τῆς Ἀχαΐας, ἐπειδὴ ἡ ἐν τῷ κορινθιακῷ κόλπῳ ἐπικράτησις εἶχε μεγίστην σημασίαν διὰ τὰς Θήβας. Ἐν δὲ ταῖς παραλίαις πόλεσι τῆς Ἀχαΐας ἐπεκράτουν ὡς τὸ πλεῖστον ἀριστοκρατικὰ πολιτεύματα, οἷα εἶχον ἐγκαθιδρυθῇ

[1] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. [VII, 1,] 38-39.
[2] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. [VII, 1,] 40.
[3] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. [VII, 1,] 42.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἐν αὐταῖς καθ' ὃν χρόνον ὑπερεῖχεν ἡ Σπάρτη [1]. Ὁ δ' Ἐπαμεινώνδας προέβη μετὰ μεγίστης συνέσεως, καὶ ἠγγυήθη εἰς τοὺς ἐν ταῖς διαφόροις πόλεσι προϊσταμένους τῶν κοινῶν οἴκους, ὅτι οὐδεμία ἔμελλε νὰ ἐπιδιωχθῇ βιαία ἀνατροπή [2]. Διὸ ἕνεκα τῆς μεγάλης ἀπὸ τῆς Σπάρτης ἀποστάσεως προσεχώρησαν οἱ Ἀχαιοὶ ἄνευ δυσχερείας εἰς τοὺς Θηβαίους, ἐγκαταλιπόντες συγχρόνως τὰς πόλεις τὰς ἐν τῇ ἀντικειμένῃ ἀκτῇ ἐξαρτωμένας ἀπ' αὐτῶν, τὴν Ναύπακτον καὶ τὴν Καλυδῶνα [3]. Τοῦτο δὲ ὑπῆρξε μέγα κέρδος διὰ τὴν ἐν τῷ κορινθιακῷ κόλπῳ ἐπέκτασιν τῆς ἀρχῆς τῶν Θηβαίων, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν κατὰ γῆν ἀρχὴν αὐτῶν, ἐπειδὴ δὲν εἶχον τὸ ἐξῆς ἀνάγκην τῶν στενῶν τοῦ ἰσθμοῦ, ὅπως εἰσβάλωσιν εἰς τὴν Πελοπόννησον.

Ἀλλ' οὐχ ἧττον αἱ ἐνέργειαι αὗται προεκάλεσαν μεγάλην δυσαρέσκειαν ἔν τε ταῖς Θήβαις καὶ πολὺ μᾶλλον παρὰ τοῖς συμμάχοις. Ἡ ἐπιεικὴς μεταχείρισις τῶν ἀριστοκρατικῶν οἴκων, ἔλεγον, ἦτο προδοσία τῆς ἀρχῆς τῆς ἐλευθερίας τοῦ δήμου, ἣν ἀπεδέχοντο πᾶσαι αἱ κατὰ τῆς Σπάρτης στρατευόμεναι πόλεις· ἡ δὲ δημοκρατία ἦτο ὁ συνέχων αὐτὰς κοινὸς δεσμός, ἡ ἑνότης αὐτῶν καὶ ἡ δύναμις. Πόλεις δὲ παρ' ἀριστοκρατικῶν διοικούμεναι ἐξηκολούθουν κατὰ τοὺς ἰσχυρισμοὺς αὐτῶν διατηροῦσαι ἐν κρυπτῷ τὴν μετὰ τῆς Σπάρτης συμμαχίαν, ὁ δὲ ὁπουδήποτε διατηρῶν καὶ ὑποστηρίζων τοὺς ἀριστοκρατικοὺς ἦτο κατὰ ταῦτα εἰκότως καὶ αὐτὸς κρυφίως συνδεδεμένος πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους. Οὕτω δεινὴ ἦτο ἡ παρανόησις τῆς πολιτείας τοῦ Ἐπαμεινώνδου, ὅστις πάντως ἐπεδίωκε σκοποὺς ὑψηλοτέρους ἢ τὴν ἐπιδεικτικὴν διάδοσιν

[1] ***Θουκυδίδου*** V, 82. Πρβλ. Curtius Peloponnesos Τόμ. Α' σ. 427.

[2] ***Ξενοφῶντος*** VII, 1, 42· ἐνδυναστεύει ὁ Ἐπαμεινώνδας ὥστε μὴ φυγαδεῦσαι τοὺς κρατίστους μηδὲ πολιτείαν μεταστῆσαι. Μέχρις ἐκείνου τοῦ χρόνου ὁ Ξενοφῶν δὲν ποιεῖται μνείαν τοῦ Ἐπαμεινώνδου· καὶ τότε δὲ πράττει τοῦτο μόνον, ὅπως λάβῃ εὐκαιρίαν νὰ προσθέσῃ τὴν παρατήρησιν, ὅτι τὰ παρ' αὐτοῦ πραχθέντα ἀπεδοκιμάσθησαν παρὰ τῶν Θηβαίων.

[3] ***Διοδώρου Σικελιώτου*** XV, 75. Ἡ Καλυδὼν ἀπεδόθη εἰς τοὺς Λοκρούς.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τῆς δημοκρατίας καὶ ὅστις δὲν ἐπεθύμει νὰ ὑπεκκαύσῃ, ἀλλὰ νὰ κατευνάσῃ τὰ πάθη.

Οἱ δὲ Ἀρκάδες παρεπονέθησαν ἐν Θήβαις, καὶ ἔτυχον ἐν αὐταῖς προθύμου ἀκροάσεως. Οἱ Θηβαῖοι ὑπεῖκον εἰς τὸ αὐτὸ φατριαστικὸν πνεῦμα καὶ ἐνόμιζον, ὅτι ὤφειλον νὰ ἐπιδειχθῶσι φιλόφρονες πρὸς τοὺς Ἀρκάδας, καίτοι πᾶς νουνεχὴς ὤφειλε νὰ συνίδῃ, ὅτι οὐδεμία ὑποχώρησις ἔμελλε νὰ καταστήσῃ ἰσχυρὰν τὴν πίστιν τοῦ λαοῦ ἐκείνου. Διὸ οἱ Θηβαῖοι κατήργησαν ἄνευ δισταγμοῦ τὰς συνομολογηθείσας συνθήκας, ἔστειλαν ἁρμοστὰς εἰς τὰς πόλεις τῆς Ἀχαΐας καὶ ἐξεδίωξαν τὰ ἄρχοντα γένη[1]. Τότε δὲ ἀποκατεστάθη μὲν ἀδελφικὴ σύμπνοια μεταξὺ τῶν συμμάχων, ἀλλ' ἐδόθη συγχρόνως καὶ τὸ σύνθημα νέου ἐμφυλίου πολέμου διαταράξαντος τὰ βόρεια τῆς χερσονήσου καὶ γενομένου αἰσθητοῦ μάλιστα εἰς τοὺς Ἀρκάδας αὐτούς. Καὶ δὴ οἱ φυγάδες ἀριστοκρατικοὶ διετηρήθησαν ἐν τῇ χώρᾳ ὡς ἔνοπλα στίφη, ἅτινα, προδοθέντα παρὰ τῶν Θηβαίων, προσεχώρησαν εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους καὶ ἐδῄουν διὰ ληστρικῶν ἐπιδρομῶν τὰ σύνορα τῆς Ἀρκαδίας, ὅπως ἐκδικήσωσι τὴν ἀδικίαν ἣν εἶχον ὑποστῆ.

Τὸ δὲ δοθὲν παρ' αὐτῶν παράδειγμα ἐπέδρασε καὶ ἀλλαχοῦ. Ἐν Σικυῶνι εἶχον ὁμοίως οἱ Βοιωτοὶ ἀφήσει ἀμετάβλητα τὰ ἐσωτερικὰ πράγματα καὶ εἶχον ἀρκεσθῆ συναριθμοῦντες τὴν σπουδαίαν ταύτην πόλιν εἰς τοὺς συμμάχους. Ἀλλὰ τότ' ἐξήγειρε στάσιν Σικυωνιός τις τῶν ἐπιφανῶν, καλούμενος Εὔφρων, ἀνὴρ φιλόδοξος, ὅστις εἶχεν ἄλλοτε ὑπάρξει πιστὸν ὄργανον τῆς Σπάρτης. Οὗτος δὲ κατ' ἀκολουθίαν τῶν συμβάντων ἐν Ἀχαΐᾳ ἦλθεν εἰς διαπραγματεύσεις πρὸς τοὺς συμμάχους, καὶ ἐδήλωσεν, ὅτι ἦτο πρόθυμος νὰ καταλύσῃ καὶ ἐν Σικυῶνι τοὺς ἀριστοκρατικούς, νὰ καταστήσῃ δημοκρατίαν, οὕτω δὲ προσαγάγῃ ἀληθῶς καὶ ἀσφα-

[1] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. VII, 1, 43· κατηγορούντων δὲ αὐτοῦ (Ἐπαμεινώνδου) τῶν τε Ἀρκάδων καὶ τῶν ἀντιστασιωτῶν ὡς Λακεδαιμονίοις κατεσκευακὼς τὴν Ἀχαΐαν ἀπέλθοι, ἔδοξε Θηβαίους πέμψαι ἁρμοστὰς εἰς τὰς Ἀχαΐδας πόλεις.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

λῶς πλέον τὴν πατρίδα εἰς τοὺς συμμάχους. Οἱ δὲ Ἀρκάδες καὶ οἱ Ἀργεῖοι προθύμως συγκατένευσαν εἰς τὰς προτάσεις ταύτας, καὶ ὁ Εὔφρων ὑπεκίνησε στάσιν, ἀπολήξασαν εἰς τὴν ἀνάδειξιν αὐτοῦ ὡς στρατηγοῦ καὶ τὴν ἐπιβολὴν αὐτοῦ ἐν τῇ πόλει ὡς τυράννου, ὑποστηριζομένου ὑπὸ μισθοφόρων. Σύμπαντα δὲ τὰ τῆς πόλεως ἀνετράπησαν, οἱ ἀρχαῖοι οἶκοι ἐξεβλήθησαν ἐκ τῆς πόλεως, τὰ κτήματα ἐδημεύθησαν, ἅπαντες οἱ πλούσιοι ὑπεβλήθησαν εἰς δίκην ὡς δῆθεν λακωνίζοντες, τὰ ἱερὰ χρήματα κατελήφθησαν, καὶ ἔγειναν δεκτοὶ εἰς τὴν πόλιν πλεῖστοι ὅσοι νεοπολῖται [1]. Εἶχεν ἐπιβληθῇ κατὰ ταῦτα εἰς τὴν πόλιν ἀπόλυτος δεσποτισμός, καὶ ὁ νέος τύραννος προέβαινεν εἰς ὑπερβασίας οὕτω δεινάς, ὥστε τέλος αὐτοὶ οἱ σύμμαχοι ἠναγκάσθησαν νὰ προβῶσιν ἐναντίον αὐτοῦ. Ὁ δ' Εὔφρων ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ, ἀλλὰ φεύγων μετέβαλε πάραυτα πολιτείαν, παρέδωκε πρὸ τῆς εἰς τὸ πλοῖον ἐπιβιβάσεως τὸν λιμένα εἰς τοὺς Σπαρτιάτας, ἔσπευσεν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἐπέστρεψεν ἐκεῖθεν φέρων ξενικὸν στράτευμα [2]. Ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθη ὅμως νὰ συντηρηθῇ ἐν Σικυῶνι, καὶ μετέβη εἰς τὰς Θήβας, ὅπως συνδέσῃ νέας σχέσεις ἐν ταύτῃ τῇ πόλει· ἀλλ' ἐκεῖ ἐφονεύθη ἐπὶ τῆς Καδμείας ὑπὸ ἀριστοκρατικῶν φυγάδων παρακολουθησάντων αὐτόν [3]. Καὶ ὁ μὲν φονεὺς ἐδικαιολόγησε τὴν πρᾶξιν ὡς τυραννοκτονίαν, καὶ ἠθωώθη, ἀλλ' ἐν αὐτῇ τῇ Σικυῶνι εἶχεν ὁ Εὔφρων ἀκόμη οὕτω πολλοὺς ὀπαδούς, ὥστε οἱ πολῖται ἔθαψαν αὐτὸν δίκην ἥρωος ἐν τῇ ἀγορᾷ τῆς πόλεως, κτίσαντες τάφον αὐτοῦ καὶ ἱερόν [4]. Οὕτω διαγινώσκομεν ἐν τῷ Εὔφρονι τὸ πρότυπον τοῦ μά-

[1] ***Ξενοφῶντος*** Ἑλλην. [VII,] 1, 44 κ. ἑ. Ἐν τῇ χρονολογίᾳ τῶν κατὰ τὸν Εὔφρονα προκριτέος ὁ Ξενοφῶν τοῦ ***Διοδώρου Σικελιώτου*** (XV, 70). Ὁ Ξενοφῶν ὁρίζει τὴν ἀρχὴν τῆς τυραννίδος αὐτοῦ ῥητῶς μετὰ τὴν τρίτην στρατείαν τοῦ Ἐπαμεινώνδου Thirlwall [History of Greece Τόμ. Ε'] σ. 172. Περὶ δὲ χαλκῶν νομισμάτων τοῦ Εὔφρονος ἴδε Leake Numismata Hellenica Europa σ. 164.

[2] ***Ξενοφῶντος*** Ἑλλην. VII, 3, 4 κ. ἑ.

[3] ***Ξενοφῶντος*** Ἑλλην. [VII], 3, 5-11.

[4] ***Ξενοφῶντος*** Ἑλλην. VII, 3, 12· οἱ πολῖται αὐτοῦ ὡς ἄνδρα ἀγαθὸν κομισάμενοι ἔθαψάν τε ἐν τῇ ἀγορᾷ καὶ ὡς ἀρχηγέτην τῆς πόλεως σέβονται. Μετὰ δὲ τὸν ἐν Σικυῶνι θάνατον τοῦ Εὔφρονος οὐ μόνον διετη-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

λιστ' ἀκαθέκτου ἐγωισμοῦ καὶ συγχρόνως τὴν τελείαν ἀστάθειαν τῆς δημοσίας γνώμης περὶ ἀνθρώπων καὶ δικαίου.

Ἡ δ' ἐν Πελοποννήσῳ σύγχυσις ἀπέβη ἔτι μείζων ἕνεκα νέας ἀναμίξεως τῶν Ἀθηνῶν. Οἱ Ἀθηναῖοι δῆλα δὴ ἀπέβαλον περὶ τούτους τοὺς χρόνους τὸν Ὠρωπὸν [1], τὴν ἀπὸ ἀρχαίων χρόνων διαμφισβητουμένην ταύτην παρὰ τὰ πρὸς τὴν Βοιωτίαν σύνορα πόλιν τὴν κειμένην ἐγγὺς τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ἀσωποῦ, χωρίον ἀπαραίτητον εἰς αὐτοὺς διὰ τὴν μετὰ τῆς Εὐβοίας ἐπικοινωνίαν. Εἶχον δὲ ἀποβάλει τὴν πόλιν ταύτην κατὰ τὸν δεκελεικὸν πόλεμον καὶ ἔπειτα πάλιν ἀνακτήσει μετὰ τὴν ἀνταλκίδειον εἰρήνην. Ἀλλ' ἀφ' οὗ χρόνου οἱ Θηβαῖοι ἀπεσκόπουν εἰς τὴν ἕνωσιν συμπάσης τῆς Βοιωτίας καὶ τὴν ἀνάδειξιν τοῦ μεγαλείου αὐτῆς, ἡ παρὰ τὸν εὐβοϊκὸν κόλπον παραλία χώρα εἵλκυσεν, ὡς εἰκός, ἐξαιρέτως τὴν προσοχὴν αὐτῶν. Ἐπεδίωξαν δὲ εἰκότως τὴν ἐξ αὐτῆς ἐκδίωξιν τῶν Ἀθηναίων, πρὸς τοῦτο δὲ παρέσχε τὴν ἐπιζητουμένην εὐκαιρίαν ἡ ἐπιχώριος στάσις τῶν ἀνέκαθεν ἐπισφαλῶν καὶ ταλαντευομένων οἰκητόρων τοῦ Ὠρωποῦ κατὰ τὸ ἔτος τῆς εἰς τὴν Περσίαν ἀποστολῆς τῶν πρέσβεων [2]. Οἱ ἐν Ὠρωπῷ ἐχθρικῶς διακείμενοι πρὸς τοὺς Ἀθηναίους ἐξεβλήθησαν ὑπὸ τῶν ἀντιφρονούντων, ἀλλὰ κατῆλθον ἔπειτα καὶ πάλιν εἰς τὴν πόλιν, βοηθούμενοι ὑπὸ τῶν τυράννων τῆς Εὐβοίας [3]. Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι παρεσκευάσθησαν πρὸς ἀνάκτησιν τῆς πόλεως, ἀλλὰ πρὶν ἢ αὕτη ἐπι-

ρρήθη ἡ μετὰ τῶν Θηβῶν συμμαχία, ἀλλὰ φαίνεται ὅτι ἐξηκολούθησαν ὑφιστάμεναι καὶ αἱ ὑπὸ τοῦ Εὐφρονος βιαίως εἰσαχθεῖσαι πολιτικαὶ μεταβολαί, ὑποστηριζόμεναι ὑπὸ τῆς μετὰ τῶν Θηβαίων συμπράξεως. Πλὴν δὲ τοῦ Εὐφρονος εὑρίσκομεν ἐπὶ νομισμάτων καὶ τὸν συμμετασχόντα τῆς στάσεως αὐτοῦ Κλέανδρον. Ἴδε R. Weil ἐν τῇ [τοῦ von Sallet] Zeitschrift für Numismatik Τόμ. VII σ. 371 κ. ἑ.

[1] ***Διοδώρου Σικελιώτου*** XV, 76. ***Ξενοφῶντος*** Ἑλλην. VII, 4, 1.

[2] Κατὰ τὰ νέα ***Σχόλια*** εἰς ***Αἰσχίνου*** (Κατὰ Κτησιφῶντος 85) οἱ Ἀθηναῖοι ἀπέβαλον τὸν Ὠρωπὸν ἤδη [τῷ 367-366 π. Χ.] Ὀλυμπ. 103, 2 ἐπὶ ἄρχοντος Πολυζήλου. Πρβλ. Schäfer ἐν τοῖς Neue Jahrbücher für Philologie, 1886 σ. 26. Ἴδε τὴν ἐπιγραφὴν τοῦ Ὠρωποῦ ἐν διαλέκτῳ τῆς Ἐρετρίας [τὴν ἐκδοθεῖσαν ὑπὸ ***Λεονάρδου*** ἐν Ἀρχαιολογικῇ Ἐφημερίδι. 1885 σ. 94 κ. ἑ. Πρβλ. O. Hoffmann Der ionische Dialect Τόμ. Γ' ἀρ. ἐπ. 25. von Wilamowitz-Möllendorff ἐν τῷ Hermes Τόμ. XXI (1886) σ. 91 κ. ἑ.

[3] Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Δ' σ. 549.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τευχθῆ κατώρθωσαν οἱ Θηβαῖοι τὴν εἰς τὰς Θήβας παράδοσιν αὐτῆς· γενόμενοι δὲ ἤδη κύριοι τοῦ Ὠρωποῦ, οὐδαμῶς πλέον ἐσκέπτοντο νὰποδώσωσιν αὐτόν.

Τὸ γεγονὸς δὲ τοῦτο προεκάλεσεν ἐν Ἀθήναις ἀγανάκτησιν μεγίστην, καὶ δὴ οὐ μόνον ἐναντίον τῶν Θηβαίων, ἀλλ' ἐπ' ἴσης καὶ ἐναντίον τῶν ἰδίων συμμάχων, ἰδίως δ' ἐναντίον τῶν Λακεδαιμονίων, παρ' ὧν οἱ Ἀθηναῖοι ἔβλεπον ἑαυτοὺς τελείως ἐγκαταλειπομένους ἀντὶ πάσης πρὸς τὰς ὑπηρεσίας αὐτῶν εὐγνωμοσύνης. Τὸ δ' αἴσθημα τοῦτο ὑπερίσχυσεν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε οἱ Ἀθηναῖοι οὐ μόνον ἀπέσυραν ἐκ τῆς Πελοποννήσου τὴν ἐπικουρικὴν αὐτῶν στρατιάν, τοῦθ' ὅπερ συνέβη ἀμέσως μετὰ τὴν ἔκρηξιν τῶν ἐν Ὠρωπῷ ταραχῶν, ἀλλὰ καὶ προσέλαβον αὐτοὶ ἐχθρικὴν στάσιν πρὸς τὴν Σπάρτην, οὕτω δ' ἐβοήθουν ἐμμέσως τοὺς Θηβαίους.

Ἐπῆλθε δ' εἰς τοὺς Ἀθηναίους καὶ πάλιν ἡ σκέψις νὰ ἐπωφεληθῶσι τὴν ἀδυναμίαν τῆς Σπάρτης, ὅπως ἐπιδιώξωσιν ἰδίαν δύναμιν ἐν τῇ Πελοποννήσῳ [1] καὶ παγιωθῶσιν ἐν τοῖς βορείοις τῆς χερσονήσου. Ἰδίως δ' ἀπέβλεπον εἰς τὴν Κόρινθον, ἐπειδὴ ἄλλως ὡς τὸ πλεῖστον εἶχον μόνιμον στρατιὰν παρὰ τὸν ἰσθμόν. Ἀλλ' ἡ ἔκβασις τῶν σκοπῶν αὐτῶν ὑπῆρξεν ὅλως ἀντίθετος τῆς μελετωμένης. Πράγματι οἱ Κορίνθιοι προεφυλάχθησαν ἐγκαίρως ἀπὸ τοῦ ἐπαπειλουμένου κινδύνου [2]. Καίπερ τὰ μέγιστα ἀχθόμενοι ἐπὶ τοῖς δεινοῖς τοῦ πολέμου, ἔβλεπον νῦν, ὅτι ἐπεβάλλετο εἰς αὐτούς, ἐπειδὴ δὲν ἠδύναντο νὰ ἐμπιστευθῶσιν εἰς τοὺς Ἀθηναίους, νὰ διατηρῶσιν ἐξ ἰδίων τὴν ἀναγκαίαν στρατιὰν χάριν προφυλάξεως ἀπὸ τῶν Θηβαίων. Ἀλλὰ τοῦτο ἦτο ἀφόρητον εἰς αὐτούς. Διὸ ἐπωφελήθησαν τὸν νέον κίνδυνον τὸν παρὰ τῶν ἰδίων συμμάχων ἐπαπειλούμενον, ὅπως ἀπευθύνωσι πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους παραστάσεις περὶ τῶν καθ' ἑαυτούς. Ἐδήλωσαν δὲ, ὅτι, καίπερ ἐμμένοντες πιστοὶ εἰς τὴν πρὸς αὐτοὺς φιλίαν, ἠναγκάζοντο ὅμως νὰ φροντίσωσιν, ὅπως μείνωσιν οὐδέτεροι. Ἂν ἐξηκολού-

[1] Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Δ' σ. 508.

[2] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. VII, 4, 4 κ. ἑ.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

θουν τὸν πόλεμον ἀπαύστως, ἔμελλον νὰ κατατριβῶσιν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε οὐδέποτε πλέον θὰ ἠδύναντο νὰ φανῶσιν ὠφέλιμοι εἰς τοὺς Σπαρτιάτας· ἦτο λοιπὸν συνετὸν νὰ φεισθῶσιν ἑαυτῶν τό γε νῦν ἔχον. Ὅμοιαι δὲ διαθέσεις εἰρήνης ὑπῆρχον καὶ ἐν Φλιοῦντι, τῇ πιστοτάτῃ ἁπασῶν τῶν συμμαχίδων τῆς Σπάρτης, ἥτις εἶχεν ὑποστῇ παρὰ τῶν Ἀρκάδων καὶ τῶν Ἀργείων ἀνήκεστα δεινὰ καὶ εὑρίσκετο διαρκῶς ἐν καταστάσει πολιορκίας. Οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι, μὴ δυνάμενοι νὰ βοηθήσωσιν αὐτούς, συνῄνεσαν, ὅπως αἱ πόλεις, ἐχόμεναι τοῦ ἑαυτῶν συμφέροντος, συνδιαλλαχθῶσι μετὰ τῶν Θηβαίων. Τότε λοιπὸν ἡ Κόρινθος, ὁ Φλιοῦς, πιθανῶς δὲ καὶ ἡ Ἐπίδαυρος ἐσυνθηκολόγησαν πρὸς τοὺς Θηβαίους, ἀπεδέχθησαν τὴν ὑπὸ τῶν Θηβῶν προτεινομένην εἰρήνην καὶ ἀνέλαβον τὴν ὑποχρέωσιν τοῦ ἀκολουθεῖν αὐτοὺς ἐν πολέμῳ, ἀλλ' ὑπὸ τὸν ὅρον, ὅτι δὲν ἔμελλον νὰ καταναγκασθῶσιν, ὅπως στρατεύσωσιν ἐναντίον τῆς πόλεως ἥτις εἶχε τὴν ἡγεμονίαν τῆς συμμαχίας εἰς ἣν ἄλλοτ' ἐτάσσοντο [1]. Οὕτω δ' ἐπῆλθεν ἐν τοῖς βορείοις τῆς χερσονήσου ποιά τις ἡσυχία καθ' ὃν χρόνον ἐν τῷ ἐσωτερικῷ αὐτῆς ἐξερρήγνυντο νέαι περιπλοκαί.

Οἱ Ἀρκάδες, ὧν ἡγεῖτο ὁ Λυκομήδης, μόλις παρετήρησαν τὴν μεταβολὴν τοῦ πολιτικοῦ προγράμματος τῶν Ἀθηναίων, καὶ ἔδραξαν προθύμως τὴν εὐκαιρίαν ταύτην, ὅπως διαλύσωσι τὴν ὀχληρὰν εἰς αὐτοὺς συμμαχίαν μετὰ τῶν Θηβῶν. Τὸ δὲ ἀρκαδικὸν συνέδριον προέτεινε κατ' εἰσήγησιν τοῦ Λυκομήδους εἰς τοὺς Ἀθηναίους συμμαχίαν, οὗτοι δ' ἀπεδέχθησαν τὸ αἴτημα, ἀλλὰ χωρὶς νὰ διαλύσωσι τὴν πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους ὡμολογημένην [2]. Κατὰ ταῦτα ἦσαν συγχρόνως σύμμαχοι τῶν Λακεδαιμονίων καὶ τῶν Ἀρκάδων, ὁμοίως δὲ καὶ οἱ Ἀρκάδες συγχρόνως σύμμαχοι τῶν Θηβαίων καὶ τῶν Ἀθηναίων, εἰ καὶ οὗτοι ἦσαν κεκηρυγμένοι πολέμιοι τῶν Θηβαίων. Πρὸς τούτοις δ' ἐξηκολούθει ἀπαύστως ἐπὶ τῶν ὀρέων ὁ ἀρχαῖος περὶ τῶν συνόρων πόλεμος

[1] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. VII, 4, 6 κ. ἑ.
[2] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. [VII,] 4, 2. 6.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

μεταξὺ τῆς Μεγάλης πόλεως καὶ τῆς Λακωνικῆς, οὗ συμμετεῖχον, μετὰ τῶν Λακεδαιμονίων τασσόμενοι, οἱ ἐκ Συρακουσῶν ἐπίκουροι [1], καὶ τέλος ἐξερράγη πρὸς τελείωσιν τῆς συγχύσεως καὶ νέος πόλεμος μεταξὺ Ἀρκάδων καὶ Ἠλείων.

Ἐπεκράτει δῆλα δὴ ἤδη ἀπὸ μακροῦ μεταξὺ τῶν δύο τούτων πολιτειῶν μεγίστη δυσμένεια. Καὶ οἱ μὲν Ἠλεῖοι εἶχον ἴδει διαψευδομένας τὰς προσδοκίας αὐτῶν περὶ ἀνακτήσεως τοῦ Λεπρέου [2], οἱ δὲ Ἀρκάδες δὲν εἶχον λησμονήσει οὔτε τὴν χαιρεκακίαν μεθ' ἧς εἶχον ὑποδεχθῆ οἱ Ἠλεῖοι τὴν ἄδακρυν μάχην τοῦ Ἀρχιδάμου, οὔτε τὴν προτίμησιν τῶν Ἠλείων ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ Ἀρταξέρξου [3]. Δὲν ἤθελον δὲ οἱ Ἀρκάδες νὰποδώσωσι τὴν Τριφυλίαν καὶ τὸ Λέπρεον, ὅπερ εἶχε προσχωρήσει εἰς αὐτοὺς ἑκουσίως, ἀπ' ἐναντίας δὲ ἀπέβλεπον ἐρωτικῶς καὶ πρὸς τὰς ἄλλας χώρας τῆς πλουσίας καὶ γείτονος Ἠλείας καὶ ἰδίως πρὸς τοὺς ἐν Ὀλυμπίᾳ θησαυρούς· ἤλπιζον δὲ, ὅτι θὰ ἠδύναντο εὐκόλως νὰ κυριεύσωσι τὴν ἀτείχιστον Ἦλιν, ἐπειδὴ ὑπῆρχεν ἐν τῇ χώρᾳ φατρία διακειμένη φιλίως πρὸς τοὺς Ἀρκάδας καὶ αὐξανομένη ὀσημέραι. Ἀλλὰ διὰ τοῦτο ἀκριβῶς ἡ πρὸς τὴν ἀρκαδικὴν δημοκρατίαν ἐχθρικὴ φατρία, ἥτις ἦρχεν ἀκόμη ἐν τῇ χώρᾳ, ἐξώθει πρὸς τὸν κρίσιμον ἀγῶνα. Ἐξεστράτευσαν λοιπὸν οἱ Ἠλεῖοι καὶ κατέλαβον τὸν Λασιῶνα, πόλιν ὀρεινὴν κειμένην ἐφ' ὑψηλοῦ παρὰ τὰς πηγὰς τοῦ Πηνειοῦ, ἥτις, ἀποστᾶσα ἀπὸ τῶν Ἠλείων, εἶχε προσχωρήσει πρὸς τοὺς Ἀρκάδας, ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν ὑπὸ τῶν Ἀρκάδων [4], ὧν ἡ στρατιὰ ἀπειλεῖ ἔπειτα καὶ αὐτὴν τὴν Ἦλιν καὶ στρατοπεδεύει ἐπὶ τῶν λόφων τῶν ὑπερκειμένων τῆς Ὀλυμπίας.

Τότε οἱ Ἠλεῖοι περιέστησαν εἰς θέσιν δεινοτάτην. Δὲν εἶχον ἄλλους ἐπικούρους πλὴν Ἀχαιῶν φυγάδων [5] φυλασσόντων τὴν

[1] ***Ξενοφῶντος*** Ἑλλην. [VII], 4, 12.
[2] Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Δ' σ. 228
[3] Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Δ' σ. 570.
[4] ***Ξενοφῶντος*** Ἑλλην. [VII,] 4, 13. ***Διοδώρου Σικελιώτου*** [XV,] 77.
[5] ***Ξενοφῶντος*** Ἑλλην. VII, 4, 17. Ἴδε καὶ ἀνωτέρω Τόμ. Δ' σ. 573.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

πόλιν, ἐν ᾧ οἱ δημοκρατικοὶ, ἀποσπασθέντες ἀπὸ τῶν λοιπῶν πολιτῶν, μετὰ ματαίαν ἀπόπειραν κατὰ τῆς ἀκροπόλεως τῆς Ἤλιδος κατέλαβον τὴν ἀξίαν λόγου Πύλον, κειμένην κατὰ τὰ νῶτα τῆς πρωτευούσης πόλεως τῶν Ἠλείων [1]. Ἐν τοιαύτῃ δ' ἀμηχανίᾳ εὑρισκόμενοι οἱ Ἠλεῖοι, ἠναγκάσθησαν νὰ στραφῶσι πρὸς τὴν Σπάρτην, οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι εὐλόγως δὲν ἀπέκρουσαν τοὺς αἰτουμένους βοήθειαν. Ἡ Σπάρτη εἶχεν ἤδη ἀπὸ μακροῦ αἰσθανθῇ μετ' ὀδύνης τὴν ἀπώλειαν τῆς ἐν Ὀλυμπίᾳ δυνάμεως αὐτῆς καὶ εἶχε μετὰ λύπης ἀναγκασθῇ νὰ ἴδῃ κατὰ τὴν τελευταίαν Ὀλυμπιάδα (368 π. Χ. Ὀλυμπ. 103) ἀνακηρυσσόμενον νικητὴν τὸν Δαμίσκον, τὸν πρῶτον Μεσσήνιον Ὀλυμπιονίκην [2], οὕτω δὲ ἀναγνωριζομένην πανηγυρικῶς κατενώπιον ἁπάντων τῶν Ἑλλήνων τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Μεσσηνίας. Ἀμφοτέρωθεν δὲ οἱ ἀντιπολεμοῦντες κατέβαλον τὰς μεγίστας προσπαθείας, ἐπειδὴ προσήγγιζεν ἤδη ὁ χρόνος τῶν νέων Ὀλυμπίων, καὶ οἱ Ἠλεῖοι ἐπέδειξαν δραστηριότητα ἣν ἥκιστα θὰ ἠδύνατό τις νὰναμένῃ παρὰ τοῦ ἐν συνόλῳ εἰρηνικοῦ καὶ ἐσκιατραφημένου ἐκείνου λαοῦ. Καὶ ταῦτα διότι ἐγίνωσκον, ὅτι πρόθεσις τῶν Ἀρκάδων ἦτο αὐτὴ ἡ ἀνατροπὴ τῆς ἀπ' αἰώνων κρατούσης τάξεως τῶν μεγάλων πανελληνίων ἀγώνων καὶ ἡ ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν Ἀρκάδων τέλεσις αὐτῶν κοινῇ μετὰ τῶν Πισατῶν, τῶν ἀρχαιοτάτων κυρίων τῆς Ὀλυμπίας. Ἐπεβάλλετο λοιπὸν ἀγὼν περὶ ἀμύνης τῶν σπουδαιοτάτων τιμῶν καὶ δικαιωμάτων τῆς πολιτείας ὡς καὶ τῶν θησαυρῶν τοῦ θεοῦ.

Πρὸς τὸν σκοπὸν δὲ τοῦτον προεκάλεσαν οἱ Ἠλεῖοι ἐπιδρομὴν τοῦ Ἀρχιδάμου εἰς τὰ ὀρεινὰ τῆς Ἀρκαδίας, ἔνθα κατελήφθη ἡ πόλις Κρῶμνος [3]. Ἅμα δὲ τῇ ἀπαλλαγῇ αὐτῶν ἀπὸ τῆς ξένης στρατιᾶς ἐπελήφθησαν δραστηρίως τῆς ἀνακτήσεως τῶν

[1] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. [VII, 4,] 15.

[2] *Παυσανίου* VI, 2, 10.

[3] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. [VII, 4,] 19-27. *Ἀθηναίου* [VII, σ.] 291 κ. ἑ. Curtius Peloponnesos Τόμ. Α' σ. 291 κ. ἑ.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ὑπὸ τῶν δημοκρατικῶν κυριευθεισῶν πόλεων τῆς Ἠλείας. Ἀλλ' ἐπειδὴ αἱ ἀρκαδικαὶ στρατιαὶ ἐπανῆλθον ταχύτερον ἢ προσεδοκᾶτο καὶ ἐπωφελήθησαν ὀχυρὰν θέσιν ἣν κατέλαβον ἐν Ὀλυμπίᾳ, ὅπως τελέσωσι τοὺς ἀγῶνας ὑπὸ τὴν προστασίαν ἐνόπλων στιφῶν κατὰ τὸν ἀνέκαθεν ὡρισμένον χρόνον, τὴν πρώτην πανσέληνον μετὰ τὰς θερινὰς τροπάς, ἐξώρμησαν κατ' αὐτῶν οἱ Ἠλεῖοι μετὰ τῶν Ἀχαιῶν, ὅπως τοὐλάχιστον ἐκδικηθῶσι μὴ ἀφίνοντες ἀδιατάρακτον τὴν τέλεσιν τῶν παρανόμων ἐκείνων ἀγώνων [1].

Οὕτω δὲ τότε τὸ πρῶτον κατ' αὐτοὺς ἐκείνους τοὺς ἀγῶνας, ὧν ἐπικειμένων καὶ τελουμένων ἐκράτει ἄλλοτε καθ' ἅπασαν τὴν χερσόνησον καθολικὴ ἐκεχειρία, ἐπολεμήθη ἐν αὐτῷ τῷ ἱερῷ χώρῳ μάχη αἱματηρά. Καὶ οἱ μὲν Ἀρκάδες μετὰ τῶν ἐξ Ἄργους καὶ Ἀθηνῶν ἐπικούρων εἶχον ταχθῆ παρὰ τὸν Κλάδεον, ὅστις ἀποτελεῖ ἐκ δυσμῶν τὸ ὅριον τῆς Ἄλτεως· παρὰ δὲ τὴν ἑτέραν ὄχθην ἔστησαν οἱ Ἠλεῖοι, παρακωλυόμενοι ἀπὸ τῆς συμμετοχῆς εἰς τοὺς ἐπιχωρίους αὐτῶν ἀγῶνας. Ἡ δὲ ἀγανάκτησις ἐπὶ τῇ καταισχύνῃ ταύτῃ ἀνεζωπύρησε παρ' αὐτοῖς γνήσιον θάρρος ἡρώων. Διέβησαν τὸν Κλάδεον, ἀπέκρουσαν τοὺς Ἀρκάδας καὶ ἐξεδίωξαν αὐτοὺς μετ' ἀκρατήτου ὁρμῆς, φεύγοντας πρὸ αὐτῶν, μέχρι τοῦ μέσου τῆς Ἄλτεως, ἔνθα ἔκειτο ὁ μέγας βωμός. Ἀλλ' ἐκεῖ ἐδεινώθησαν τὰ κατ' αὐτούς, ἐπειδὴ αἱ παρακείμεναι στοαὶ καὶ οἱ ναοὶ κατείχοντο ὑπὸ πολεμίων, οἱ δὲ Ἠλεῖοι, ἐνοχλούμενοι καὶ βαλλόμενοι ἀπανταχόθεν, ἠναγκάσθησαν νὰποχωρήσωσιν εἰς τὸ πέραν τοῦ Κλαδέου στρατόπεδον, πολλοὺς ἀποβαλόντες. Τὴν δὲ ἀκόλουθον νύκτα ἐπωφελήθησαν οἱ Ἀρκάδες πρὸς ὀχύρωσιν οὕτως, ὥστε οἱ Ἠλεῖοι δὲν ἠδυνήθησαν τὴν πρωΐαν τῆς ὑστεραίας νὰ τολμήσωσι νέαν ἐπίθεσιν, καὶ οἱ ἐχθροὶ αὐτῶν ἔμειναν κύριοι τοῦ ἱεροῦ χώρου [2].

Οἱ δὲ Ἀρκάδες ἐπίστευσαν, ὅτι κατώρθωσάν τι μέγα. Ἦσαν τώρα οἱ ἄρχοντες καὶ προστάται τῆς Ὀλυμπίας καὶ κύριοι τῶν

[1] Οἱ Ἠλεῖοι ἐθεώρουν αὐτὴν Ἀνολυμπιάδα. *Παυσανίου* VI, 22, 3.

[2] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. [VII,] 28-32. *Διοδώρου Σικελιώτου* [XV,] 78.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τιμητικῶν ἐκείνων προνομίων, ἅτινα ἡ Σπάρτη εἶχε θεωρήσει πάντοτε ἄξια ἰδίας σημασίας· κατεῖχον δὲ συγχρόνως τὸ ἱερὸν καὶ ἅπαντας αὐτοῦ τοὺς θησαυροὺς, ἅτε τῶν Πισατῶν μὴ ἐχόντων ἰδίαν δύναμιν. Αἰσθητοτάτη δὲ ἦτο ἀληθῶς ἡ ταπείνωσις τῶν πολεμίων αὐτῶν, τῶν Λακεδαιμονίων καὶ τῶν Ἠλείων. Ἀλλ' ἡ εὐτυχία ἐκείνη δὲν ἀπέβη εἰς καλὸν αὐτῶν, μόλις δὲ κατέλαβον τοὺς θησαυροὺς τοῦ ἱεροῦ, καὶ τὰ χρήματα ἐκεῖνα ἀπέβησαν ἡ ἀφορμὴ αἱματηρᾶς διασπάσεως αὐτῶν τῶν νικητῶν.

Οἱ ἀρχηγοὶ τῶν Ἀρκάδων κατέλαβον γοργῶς τοὺς θησαυροὺς, ὅπως δυνηθῶσι νὰ πληρώσωσιν εἰς τοὺς στρατιώτας τοὺς καθυστερουμένους μισθούς. Μὴ ὑπάρχοντος ἐν Ἀρκαδίᾳ δημοσίου ταμείου, ἦσαν ἠναγκασμένοι νὰ περιορίζωνται εἰς τὸ ἀπὸ τῶν στρατειῶν κέρδος· διὸ οἱ στρατηγοῦντες δὲν ἐδίστασαν νὰ θεωρήσωσι τὰ ἐκ τοῦ πολέμου πρὸς τοὺς Ἠλείους λάφυρα ἄλλως ἢ πάντα τὰ λοιπά. Τὸ δὲ συνέδριον τῶν Ἀρκάδων ἐπεδοκίμασε τὸ γενόμενον, διὰ πάντας δὲ τοὺς ἐπιθυμοῦντας πράγματι ἐνιαίαν πολιτείαν ἦτο κέρδος δυσυπολόγιστον τὸ νὰ δύνανται νὰ ποιῶνται χρῆσιν τῶν θησαυρῶν τοῦ ἱεροῦ ὡς ταμείου τοῦ ἀρκαδικοῦ κοινοῦ καὶ συντηρῶσι τὴν κοινὴν στρατιὰν, χωρὶς νὰ παρίσταται ἀνάγκη εἰσφορῶν παρὰ τῶν πόλεων ἑκάστων. Οὕτω καὶ μόνον οὕτως ἠδύναντο νὰποκτήσωσι μόνιμον δύναμιν οἱ διοικοῦντες τὰ κοινά [1].

Ἀλλ' ἐν τούτῳ δὴ ἐνέκειτο ἤδη λόγος διαμαρτυρίας παρὰ τῶν μὴ θελόντων τοιαύτην ἐνίσχυσιν τῆς κοινῆς πολιτείας, καὶ ἡ ἀντίρρησις αὕτη ἠδύνατο πάντως νὰ ὑποστηριχθῇ ἰσχυρότατα διὰ θρησκευτικῶν δισταγμῶν, ἐπειδὴ ἡ κένωσις τοῦ ἱεροῦ θησαυ-

[1] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. [VII, 4,] 33· Χρωμένων [δὲ] τοῖς ἱεροῖς χρήμασι τῶν ἐν τοῖς Ἀρκάσιν ἀρχόντων, καὶ ἀπὸ τούτων τοὺς ἐπαρίτους τρεφόντων... Περὶ τῶν ἐκ τῶν ἁρπαγέντων ἱερῶν χρημάτων κοπέντων ἀργυρῶν νομισμάτων ἴδε τὴν γνώμην τοῦ O. Müller Medailles de l' Arcadie ἐν τοῖς Annali dell' Istituto. 1836. Πρβλ. καὶ τὰ ἐναντίον τῆς γνώμης ταύτης γραφέντα παρὰ τοῦ Curtius (Bemerkungen über die arkadischen Münzen) ἐν τοῖς τοῦ Pinder καὶ Friedländer Beiträge zur älteren Münzkunde σ. 85. Περὶ δὲ τῶν ἐκ τῶν χρόνων τοῦ Λυκομήδους ἀρκαδικῶν νομισμάτων ἴδε Warren Federal coinage σ. 32. Πρβλ. [Kirchhoff] ἐν τῇ Archäologische Zeitung Τόμ. XXXVII σ. 157.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ροῦ ἦτο ὁπωσδήποτε ἀνοσιωτέρα τῆς ἁρπαγῆς ἀναθημάτων προσαγομένων εἰς τὸν θεὸν ἐπὶ πολεμίων πλοίων[1]. Ἰδίως δὲ κατὰ τὴν προκειμένην περίστασιν ἀντέστησαν οἱ Μαντινεῖς, παρ' οἷς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Λυκομήδους εἶχε προφανῶς ἐνισχυθῇ καὶ πάλιν ἡ ἀριστοκρατικὴ φατρία, ἥτις ὑπερεμάχει τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς πόλεως. Οἱ Μαντινεῖς ἐκηρύχθησαν κατὰ τῆς χρήσεως τῶν ἱερῶν χρημάτων, ἔστειλαν δὲ εἰς τοὺς ἐκ Μαντινείας στρατιώτας μισθὸν ἐκ τοῦ ταμείου τῆς πόλεως καὶ ἀπεκήρυξαν ἐπισήμως πᾶσαν συμμετοχὴν αὐτῶν εἰς τὸ ἀνοσιούργημα. Ἀλλὰ τὸ συνέδριον ἀπήτησεν εὐθύνας περὶ τῆς στάσεως ταύτης παρὰ τῶν ἀρχῶν τῆς πόλεως, κατεδίκασεν αὐτοὺς καὶ ἔστειλε στρατιὰν ὅπως ἐκβιάσῃ τὴν ἀποστατήσασαν πόλιν. Ἀλλ' οἱ Μαντινεῖς δὲν ἐπέτρεψαν τὴν εἰς τὴν Μαντίνειαν εἴσοδον τῆς στρατιᾶς, καὶ, ἐπειδὴ ἡ αὐστηρότης ἀπεδείχθη παντελῶς ἀλυσιτελής, ἐπηκολούθησε μετ' οὐ πολὺ ἐν Ἀρκαδίᾳ αἰσθητὴ μεταβολὴ γνωμῶν. Ἡ ἀδυναμία τοῦ συνεδρίου ἀπεδείχθη καταφανῶς, καὶ πολλαὶ τῶν μικρῶν πόλεων ἐτόλμησαν νὰ προσχωρήσωσιν εἰς τοὺς Μαντινεῖς. Παρὰ λαῷ, οὗ ἀρχαϊκώτατα ἦσαν τὰ ἔθιμα, πολλοὶ ὑπῆρξαν οἱ κατ' ἀκολουθίαν τῆς ἁρπαγῆς τῶν ἱερῶν χρημάτων καταληφθέντες ὑπὸ ἀνησυχίας, μὴ θέλοντες νὰ ἔχωσι βεβαρημένην τὴν συνείδησιν καὶ φοβούμενοι, ὅτι ἡ βεβήλωσις τοῦ ἱεροῦ ἔμελλε νὰ προκαλέσῃ τιμωρίαν αὐτῶν καὶ τῶν τέκνων. Διὰ ταῦτα τέλος οἱ πλεῖστοι ἐν τῷ συνεδρίῳ ἐψήφισαν τὴν ἀποχὴν ἀπὸ τῶν ἱερῶν χρημάτων.

Ἄμεσον δ' ἐπακόλουθον τῆς τοιαύτης ἀποφάσεως ὑπῆρξεν ἡ ἀποχώρησις πάντων τῶν ἀπόρων ἐκ τῆς στρατιᾶς, ἐγκαταμεινάντων μόνων τῶν εὐπορωτέρων. Οὗτοι δὲ ἀνέλαβον νὰ ὑπηρετήσωσιν ἐθελουσίως, καὶ προεκάλεσαν τοὺς φίλους νὰ καταταχθῶσιν ἐθελονταὶ εἰς τὴν στρατιὰν τοῦ ἀρκαδικοῦ κοινοῦ· οὕτω δὲ τὸ ὅλον ἀπέληξεν εἰς τὸ νὰποτελῆται ἡ στρατιὰ κυρίως ἐκ λογάδων υἱῶν τῶν πλουσίων οἴκων. Ἐπῆλθε δὲ οὕτω, προσυμφωνηθεῖσα ἐν Μαντινείᾳ, ἀριστοκρατικὴ ἀντίδρασις ἐναντίον τῶν ἀρχῶν τῆς

[1] Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Δ' σ. 470.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

δημοκρατίας, ἐφ' ἧς ἠρείδετο καθ' ὅλου ἡ νέα ἀρκαδικὴ πολιτεία· ἀλλὰ συνεπῆλθε καὶ τελεία παράλυσις τοῦ συνεδρίου, ἐξαρτωμένου τὸ ἑξῆς καθ' ὁλοκληρίαν ἀπὸ τῆς ἀγαθῆς θελήσεως τῶν πόλεων ἑκάστων, φανερὰ νίκη τῆς εἰς χωριστὰς πολιτείας διασπάσεως τῆς Ἀρκαδίας.

Δὲν ὑπῆρχε δὲ μετὰ τὸν Λυκομήδην, ὅστις εἶχεν ἀποθάνει ἀμέσως μετὰ τὴν καθομολόγησιν τῆς πρὸς τοὺς Ἀθηναίους συνθήκης [1], διάδοχος αὐτοῦ ἱκανὸς νὰ συγκρατήσῃ τὴν ἐθνικὴν φατρίαν καὶ ἑνώσῃ δι' αὐτῆς τὴν Ἀρκαδίαν. Ἡ χώρα διεσπάσθη καὶ πάλιν, σὺν δὲ τῇ διασπάσει ταύτῃ ἀνενεώθη ἰσχυρὸς ἀνταγωνισμὸς μεταξὺ τῆς Μαντινείας καὶ τῆς Τεγέας, καὶ δὴ οὕτως, ὥστε ἡ μὲν Μαντίνεια ἀπέβη ἡ ἑστία τῶν ἀριστοκρατικῶν καὶ τῶν ποθούντων τὴν ἀνεξάρτητον πολιτείαν τῶν πόλεων, ἡ δὲ Τεγέα, ἐν ᾗ ὑπῆρχε καὶ βοιωτικὴ φρουρά, τὸ στρατήγιον τῆς δημοκρατίας καὶ τῆς φατρίας τῶν συμμαχικῶν [2].

Ἡ δὲ ῥῆξις αὕτη ἐπέδρασεν ἔκτοτε καὶ ἐπὶ τὰς σχέσεις τῆς Ἀρκαδίας πρὸς τὰς λοιπὰς πόλεις τῆς Ἑλλάδος. Πράγματι οἱ ἡγέται καὶ ἄρχοντες τοῦ λαοῦ οἱ πρὸς τὸ συμφέρον τῆς συμμαχικῆς πολιτείας ἀδιστάκτως σφετερισθέντες τὰ ἱερὰ χρήματα ἐφοβοῦντο ἀφ' οὗ χρόνου εἶχον μείνει οἱ ἐλάσσονες, ὅτι ἔμελλον νὰ κληθῶσιν ὅπως δώσωσιν εὐθύνας. Διὸ ἐζήτησαν βοήθειαν παρὰ τῶν Θηβαίων καὶ ἐπέστησαν τὴν προσοχὴν αὐτῶν εἰς τὸν ἐπαπειλούμενον κίνδυνον τῆς παρασκευαζομένης παραδόσεως συμπάσης τῆς Ἀρκαδίας εἰς τοὺς ἀριστοκρατικούς, οἵτινες ἔμελλον ἐν οὐ μακρῷ χρόνῳ νὰ ὑπαγάγωσιν ἀναμφιβόλως αὐτὴν εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους. Ἀλλὰ μόλις ἔγεινε τὸ διάβημα τοῦτο, καὶ προεκάλεσε τοὺς ἀντιπάλους εἰς ἀντεπίδειξιν. Κατώρθωσαν δὲ οὗτοι νὰ ψηφισθῇ παρὰ τοῦ κοινοῦ τῶν Ἀρκάδων ψήφισμα, δι' οὗ ἡ πρότερον εἰς τὰς Θήβας σταλεῖσα πρεσβεία ἐκηρύσσετο τελείως ἄκυρος καὶ

[1] Ὁ Λυκομήδης ἐφονεύθη κατὰ τὴν ἐξ Ἀθηνῶν ἐπιστροφὴν ὑπὸ φυγάδων τῆς ἀντιθέτου φατρίας. Ἴδε *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. [VII,] 4, 35.

[2] *Διοδώρου Σικελιώτου* XV, 82.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἀπεκρούετο ἡ ἔξωθεν ἐπέμβασις[1]. Συγχρόνως δ' ἐλήφθη μετὰ μεγίστου ζήλου φροντὶς, ὅπως μηδεμία δοθῇ ἀφορμὴ πρὸς τοιαύτην ἐξωτερικὴν ἀνάμιξιν.

Εἰσηγουμένων δὲ τῶν Μαντινέων, ἐπετεύχθη συνδιαλλαγὴ πρὸς τοὺς Ἠλείους, συμπεριλαμβάνουσα τελείαν παραίτησιν τῶν Ἀρκάδων ἀπὸ παντὸς δικαιώματος ἐν Ὀλυμπίᾳ [2]. Ἡ δὲ ἀρκαδικὴ συμμαχία κατεστάθη καὶ πάλιν κατὰ τὸ φαινόμενον, καὶ, ὅπως λυπήσωσι καιρίως τοὺς Θηβαίους, ἐξελέχθη αὐτὴ ἡ Τεγέα, ἐν ᾗ ἐστάθμευεν ἡ βοιωτικὴ στρατιὰ, ὡς ἡ πόλις ἐν ᾗ ἔμελλε νὰ τελεσθῇ ἐπίσημος ἑορτὴ πρὸς πανηγυρισμὸν τῆς εἰρήνης. Παρέστησαν δὲ ἀντιπρόσωποι ἐκ πασῶν τῶν ἀρκαδικῶν χωρῶν, καὶ δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν, ὅτι οἱ νέοι θεσμοὶ τῆς συμμαχίας κατεστάθησαν κατὰ τὰ συμφέροντα εἰς τοὺς ἀριστοκρατικούς.

Ἀλλὰ καθ' ὃν χρόνον τὰ πλήθη ἐτέλουν ἀνύποπτα τὴν ἑορτὴν ἐκείνην τῆς συναδελφώσεως, ἡ ἀντίθετος φατρία παρεσκεύαζε κακότροπον σκευωρίαν. Προῆλθε δὲ αὕτη παρ' αὐτῶν ἐκείνων τῶν ἀνθρώπων, οἵτινες ἐξηκολούθουν ἀνησυχοῦντες περὶ τῆς ἰδίας ἑαυτῶν ἀσφαλείας καὶ οὐδεμίαν ἐλπίδα εἶχον, ὅτι ἔμελλον νὰνακτήσωσι δι' ἑαυτῶν καὶ μόνων τὴν ἀρχήν. Συνεννοοῦνται λοιπὸν πρὸς τὸν Θηβαῖον ἀρχηγὸν τῆς ἐν Τεγέᾳ φρουρᾶς, ὅστις παρίστατο ἀκούσιος αὐτόπτης τῆς ἑορτῆς, ἐπιδεικνύουσιν εἰς αὐτὸν τὰ ἐπικίνδυνα ἐπακόλουθα ἀριστοκρατικῆς ἀντιδράσεως ὁσημέραι μᾶλλον παγιουμένης, καὶ παριστάνουσιν εἰς αὐτὸν, ὅτι ἡ ὅλη ἑορτὴ ἦτο φανερὰ ὕβρις τῶν Θηβῶν. Οὕτω δὲ πείθεται ὁ Θηβαῖος φρούραρχος, ἴσως κατ' ἀκολουθίαν ταραχῶν καὶ ἀκοσμιῶν ἐκ προθέσεως σκευωρηθεισῶν, εἰ καὶ εἶχε καὶ αὐτὸς συνομώσει τὴν εἰρήνην, νὰ κλείσῃ περὶ τὴν ἑσπέραν αἴφνης τὰς πύλας τῆς πό-

[1] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. [VII,] 4, [35]· οἱ δὲ τὰ κράτιστα τῇ Πελοποννήσῳ βουλευόμενοι ἔπεισαν τὸ κοινὸν τῶν Ἀρκάδων πέμψαντας πρέσβεις εἰπεῖν τοῖς Θηβαίοις μὴ ἰέναι σὺν ὅπλοις εἰς τὴν Ἀρκαδίαν, εἰ μή τι καλοῖεν.

[2] [*Ξενοφῶντος* Ἑλλην VII, 4, 35].

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

λεως καὶ συλλάβῃ τοὺς βελτίστους τῶν ἐν Τεγέᾳ παρόντων Ἀρκάδων. Ἠλπίζετο δὲ, ὅτι διὰ τοῦ τολμήματος ἐκείνου ἔμελλον νὰ γείνωσι κύριοι ἁπάντων τῶν ἀρχηγῶν τῆς ἀριστοκρατικῆς φατρίας, καὶ ἰδίως τῶν Μαντινέων, καὶ ὅτι ἔμελλον νὰ καταπνίξωσι διὰ μιᾶς τὴν ἐναντίον τῶν Θηβαίων στάσιν. Ἀλλ' ἡ ἐνέδρα ἀπέβη εἰς κακὸν, ἐπειδὴ αὐτοὶ δὴ οἱ Μαντινεῖς εἶχον ἀπέλθει ἅπαντες, πρὶν ἢ κλεισθῶσιν αἱ πύλαι, ἐπιστρέφοντες οἴκαδε, ἀντ' αὐτῶν δ' εἶχον πληρώσει τό τε δεσμωτήριον καὶ τὴν δημοσίαν οἰκίαν ὡς τὸ πλεῖστον ἀσήμων ἀνθρώπων [1]. Τότε δ' ἐπηκολούθησε τὸ ἀντίθετον τοῦ σκοπηθέντος διὰ τῆς ἐνέδρας. Ἡ ἐθνικὴ φατρία παρίστατο ὡς ἡ ἀδικήσασα, καὶ κατ' εἰσήγησιν αὐτῆς εἶχον παρασπονδήσει οἱ Θηβαῖοι εἰς τὴν ἐνόρκως ὁμολογηθεῖσαν εἰρήνην. Κατὰ ταῦτα δὲ οἱ Μαντινεῖς, ἀντὶ νὰ ταπεινωθῶσι καὶ ἀποθαρρυνθῶσιν, ἀπ' ἐναντίας τότε ἀνέλαβον σθεναρῶς τὸν ἀγῶνα μετὰ τοῦ προσήκοντος φρονήματος καὶ τῆς συνειδήσεως τοῦ δικαίου, ἔστειλαν πρέσβεις εἰς ἁπάσας τὰς ἀρκαδικὰς χώρας, ἐστράτευσαν μετὰ τῆς ἐκ πολιτῶν στρατιᾶς ἐναντίον τῆς Τεγέας, καὶ ἀπήτησαν τὴν ἀπελευθέρωσιν ἁπάντων τῶν αἰχμαλώτων, ἐγγυώμενοι, ὅτι πάντες ἐκεῖνοι, καθ' ὧν ὑπῆρχεν ἀφορμὴ κατηγορίας, ἔμελλον νὰ κληθῶσιν εἰς εὐθύνας πρὸ τοῦ συμμαχικοῦ δικαστηρίου.

Ὁ δὲ Θηβαῖος φρούραρχος, ὅστις ἡγεῖτο μόνον τριακοσίων ἀνδρῶν, περιστοιχισθεὶς ὑπὸ πλήθους τεταραγμένου, εὑρέθη ἐν μεγίστῃ ἀμηχανίᾳ. Δὲν ἐτόλμησε δὲ νὰ ἀποκρούσῃ τὸ αἴτημα, καὶ ἀφῆκε τοὺς αἰχμαλώτους. Τὴν δὲ ὑστεραίαν, συγκαλέσας τοὺς παρισταμένους τῶν Ἀρκάδων, ἀπελογήθη, προφασισθεὶς, ὅτι εἶχε περιέλθει εἰς αὐτὸν τὸ ἄγγελμα, ὅτι εὑρίσκετο παρὰ τὰ σύνορα στρατιὰ Λακεδαιμονίων καὶ ὅτι παρεσκευάζετο προδοσία. Ἀλλ' οἱ Μαντινεῖς, μὴ ἀρκεσθέντες εἰς ταύτην τὴν ταπείνωσιν, ἔπεμψαν εἰς Θήβας πρέσβεις καὶ ἀπήτησαν τὸν θάνατον τοῦ στρατηγοῦ ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ ἀσυγγνώστῳ παραβάσει τῆς εἰρήνης.

Τοιαῦτα ὑπῆρξαν τὰ συμβάντα ἐν Πελοποννήσῳ· ἀπὸ τῶν

[1] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. [VII, 4,] 36 κ. ἑ.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Ὀλυμπίων τοῦ θέρους τοῦ 364 π. Χ. μέχρι τοῦ ἔαρος τοῦ 362 π. Χ. Τὰ πάντα δὲ τώρα ἐξηρτῶντο ἐκ τῆς αἰσθήσεως ἣν ἔμελλον νὰ ἐμποιήσωσιν εἰς τοὺς Θηβαίους τὰ τελευταῖα γεγονότα.

Εἶχον δὲ οἱ Θηβαῖοι ἀπὸ τῆς τρίτης εἰς τὴν Πελοπόννησον στρατείας ἀσχοληθῇ περὶ ὅλως διάφορα πράγματα κατὰ τε γῆν καὶ θάλασσαν. Καὶ δὴ, ὅπως ἀποβῇ πραγματικὸς ὁ κατὰ τὴν τελευταίαν μετὰ τῆς Περσίας συνομολογηθεῖσαν εἰρήνην σκοπηθεὶς ἀφοπλισμὸς τῶν Ἀθηνῶν, ὤφειλον καὶ οἱ Θηβαῖοι νὰ συγκροτήσωσι στόλον. Ὁ δ' Ἐπαμεινώνδας δὲν εἶχεν ἰδιάζουσαν κλίσιν πρὸς τὴν θάλασσαν, καθ' ἃ ὁ Θεμιστοκλῆς[1]· συμφώνως δὲ πρὸς τὴν ὅλην αὐτοῦ παίδευσιν δὲν ἠδύναντο νὰ διαλανθάνωσιν αὐτὸν οἱ κίνδυνοι, εἰς οὓς ἔμελλον νὰ ἐκτεθῶσιν οἱ συμπολῖται, ἀποσπώμενοι ἐκ τῆς πατρίου διαίτης, πολὺ δὲ ὀλιγώτερον αἱ ἐπιπροσθοῦσαι μεγάλαι δυσχέρειαι. Καὶ εἶχε μὲν ἡ Βοιωτία παραλίας καὶ λιμένας, ἀλλ' ἔλειπεν ὅμως τὸ πρὸς συγκρότησιν στόλου ἀναγκαῖον κεφάλαιον οἰκητόρων εἰθισμένων εἰς τὸν κατὰ θάλασσαν βίον καὶ ἐμπορευομένων, διότι οἱ κάτοικοι τῶν παραλίων τῆς Βοιωτίας ἦσαν μόνον ἁλιεῖς καὶ δύται. Καὶ ἐπί τινα μὲν χρόνον εὑρίσκετο ὁ Ἐπαμεινώνδας ἐν εἰλικρινεῖ συνεννοήσει πρὸς τὰς Ἀθήνας καὶ εἶχε θεωρήσει δυνατὴν τὴν ἀμοιβαίαν συμπλήρωσιν τῶν δυνάμεων τῶν δύο πόλεων. Ἀλλ' ἐξ οὗ χρόνου ἡ προσδοκία αὕτη εἶχε διαψευσθῇ ἄνευ εὐθύνης αὐτοῦ δὲν ἠδύνατο νὰ πράξῃ ἄλλως. Ὄχι δ' ἐκ φιλοδοξίας ἀκοιμήτου, οὐδ' ἐξ ἰσχυρογνώμονος ἀντιζηλίας, ἀλλ' ἐκ πολιτικῆς ἀνάγκης ἐπεζήτησε καὶ τὸ νὰ μεταβάλῃ τοὺς συμπολίτας ἀπὸ ἀγροτῶν εἰς ναύτας, νὰ γείνῃ δὲ καὶ αὐτὸς ἔμπειρος τῆς ναυτικῆς. Μόνον διὰ στόλου θὰ ἠδύνατο νὰ κατορθώσῃ τὰ σκοπούμενα, μόνον κεκτημένος ναυτικὴν δύναμιν θὰ ἠδύνατο νὰ τείνῃ τὴν χεῖρα εἰς τὰς ἀποικίας καὶ προσλάβῃ τὴν ἀρχὴν ἐκείνην, ἥτις ἦτο ἀναγκαία, ὅπως τέλος συνενώσῃ καὶ καθησυχάσῃ τὰ ἑλληνικὰ φῦλα.

[1] ***Πλούταρχος*** ἐν Βίῳ Πελοπίδου 14. Ἀλλ' ἡ πρότασις αὐτοῦ [περὶ ναυπηγήσεως στό-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Παρὰ δὲ τὰς ἀντιρρήσεις τοῦ Μενεκλείδου, ὅστις ἐν ταύτῃ τῇ περιστάσει εἶχε τὴν εὐτυχίαν, ἀντιτασσόμενος πρὸς τὸν μεγάλα φρονοῦντα φιλόσοφον πολιτευτήν, νὰ ὑπερμάχηται τοῦ καθήκοντος τῆς συνέσεως καὶ ἐπιφυλάξεως [1], κατώρθωσε νὰ γείνωσι δεκεταὶ αἱ προτάσεις αὐτοῦ περὶ ναυπηγήσεως στόλου καὶ κατασκευῆς νεωρίων. Καὶ τοῦτο δὲ τὸ ἔργον ἐπεδιώχθη μετὰ δραστηριότητος ἐξεγειρούσης τὸν μέγιστον θαυμασμόν. Πράγματι ἤδη τὸ ἔαρ τοῦ 363 π. Χ. ἢ 362 π. Χ. ἠδυνήθη νὰ ἐκπλεύσῃ ὑπὸ τὴν ναυαρχίαν τοῦ Ἐπαμεινώνδου ἐκ τοῦ εὐβοϊκοῦ κόλπου ὁ πρῶτος στόλος τῶν Θηβαίων, αἱ δὲ ἀττικαὶ τριήρεις ὑπὸ τὸν Λάχητα δὲν ἠδυνήθησαν νὰ παρακωλύσωσι τὸν εἰς τὸ Αἰγαῖον πλοῦν αὐτοῦ. Ἅμα δὲ τῇ ἐμφανίσει αὐτοῦ οἱ σύμμαχοι τῶν Ἀθηναίων συνεταράχθησαν καὶ ἀπεστάτησαν. Ἐν δὲ Κέῳ ἀνέλαβε τὴν ἀρχὴν ἐν ἁπάσαις ταῖς τέσσαρσι πόλεσι τῆς νήσου ἡ εἰς τοὺς Ἀθηναίους ἐχθρικὴ φατρία, ἅπασαι δ' ἀπεστάτησαν, ἐξαιρουμένης τῆς Καρθαίας, καὶ αἱ τριήρεις αὐτῶν προσεχώρησαν εἰς τὸν στόλον τῶν Θηβαίων, ὅστις ἔπλευσε περαιτέρω πρὸς βορρᾶν. Παρέστη δὲ ἀνάγκη δραστηριωτάτης ἐνεργείας πρὸς καταστολὴν τῆς ἀποστασίας. Ὁ δὲ Χαβρίας ἔπλευσεν εἰς τὴν νῆσον τελευτῶντος τοῦ ἔτους μετὰ στολίσκου ἀττικοῦ, καὶ κατώρθωσε διὰ συνετοῦ συνδυασμοῦ πραότητος καὶ αὐστηρότητος νὰ ἐπαναφέρῃ τοὺς ἀποστάτας εἰς τὴν πρὸς τοὺς Ἀθηναίους πίστιν. Ἐδόθη δ' εἰς αὐτοὺς ἀμνηστεία, ἧς ἀπεκλείσθησαν μόνοι οἱ ἀρχηγοὶ τῆς ἀποστασίας, καὶ ὁ Ἀντίπατρος, ὅστις εἶχε φονεύσει τὸν ἐν Ἰουλίδι πρόξενον τῶν Ἀθηναίων, ἐθανατώθη ἐν Ἀθήναις. Ἡ δὲ νῆσος ἔγεινε καὶ πάλιν δεκτὴ εἰς τὴν ἀθηναϊκὴν συμμαχίαν, καὶ δὴ ὑπό τινας ἰδίας συνθήκας, ἀναγνωρισθέντων εἰς τοὺς Ἀθηναίους ὑπερτέρων τινῶν δικαστικῶν δικαιωμάτων καὶ ὑποχρεωθέντων τῶν Κείων νὰ ὑπο-

λου] ἦτο κατὰ τὸν *Διόδωρον Σικελιώτην* ([XV,] 78) λόγος [ἐκ χρόνου] περφραντισμένος.

[1] *Κορνήλιος Νέπως* ἐν Βίῳ Ἐπαμεινώνδου 5. *Πλούταρχος* Περὶ τοῦ ἑαυτὸν ἐπαινεῖν ἀνεπιφθόνως σ. 542 Α.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

βάλλωσιν ἐν τακταῖς περιστάσεσιν ἔφεσιν εἰς τἀθηναϊκὰ δικαστήρια· καὶ περὶ τῆς μίλτου δὲ τῆς Κέω καθωρίσθη, ὅτι μόνον εἰς τὰς Ἀθήνας ἐπετρέπετο νὰ ἐξάγηται.

Τοιαῦτα εἶνε τὰ κατὰ σύμπτωσιν γνωσθέντα γεγονότα τὰ ἐπακολουθήσαντα εἰς τὴν πρώτην ἀνάδειξιν βοιωτικοῦ στόλου. Μαρτυροῦσι δὲ τὴν αἴσθησιν ἣν ἐνεποίησεν ἡ ἐμφάνισις αὐτοῦ καὶ τὴν προσδοκίαν μεταβολῆς τῶν κατὰ τὰς νήσους. Ὁ δὲ στόλος ἔπλευσεν εἰς τὸ Βυζάντιον, καὶ αἱ μεγαλείτεραι τῶν παραθαλασσίων πολιτειῶν, ἡ Ῥόδος, ἡ Χίος καὶ τὸ Βυζάντιον ἐδράξαντο προθύμως τῆς εὐκαιρίας νἀπαλλαγῶσι τῆς ἀττικῆς ἡγεμονίας [1].

Πρὸς δὲ τὰς ναυτικὰς παρασκευὰς τῶν Θηβαίων συνδέονται ἀμέσως αἱ εἰς τὴν Θεσσαλίαν στρατεῖαι, ἃς εἶχον ἀναγκασθῆ νὰ παραμελήσωσι κατὰ τὸν χρόνον τῆς εἰς τὴν Περσίαν πρεσβείας καὶ τῆς τρίτης εἰς τὴν Πελοπόννησον στρατείας. Τὸν δὲ χρόνον τοῦτον εἶχεν ἐπωφεληθῆ Ἀλέξανδρος ὁ Φεραῖος, ὅπως ἐπεκταθῆ καὶ πάλιν ἐν Θεσσαλίᾳ. Εἰς δὲ τὰς Θήβας περιῆλθον πικρότατα παράπονα περὶ τῶν βιαιοπραγιῶν αὐτοῦ, καὶ, τοῦθ' ὅπερ κινδυνωδέστατον, οἱ Ἀθηναῖοι ἦσαν πάντοτε πρόθυμοι νὰ ὑποστηρίξωσι τὸν τύραννον χάριν ἰδίας ὠφελείας [2]. Καθῆκον λοι-

[1] Περὶ τῆς ναυπηγήσεως τοῦ στόλου καὶ τῆς ἐπιτυχίας τῆς κατὰ θάλασσαν ἐκστρατείας ἴδε ***Διοδώρου Σικελιώτου*** [XV,] 79. Περὶ δὲ τῶν κατὰ τὴν Κέω ἴδε τὴν ἐπιγραφὴν τὴν δημοσιευθεῖσαν παρὰ τοῦ ***Κουμανούδη*** ἐν Ἀθηναίῳ Τόμ. Ε' σ. 516 καὶ Köhler ἐν Mittheilungen des Deutschen archäologischen Instituts Τόμ. Β' [1877] σ. 112 κ. ἑ. Ἐπ ἴσης δὲ καὶ ἡ συμμαχία μετὰ τοῦ Βυζαντίου καὶ τῶν Θηβῶν ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ ἱεροῦ πολέμου, ἧς ἕνεκα καταβάλλονται εἰς τοὺς Θηβαίους εἰσφοραὶ χάριν τοῦ πολέμου παρὰ τῶν Βυζαντίων (Ἴδε τὴν ἐκ Θηβῶν ἐπιγραφὴν τὴν ἐκδοθεῖσαν παρὰ τοῦ ***Κουμανούδη*** ἐν Ἀθηναίῳ Τόμ. Γ' σ. 479 κ. ἑ.) ἀνέρχεται πιθανῶς εἰς τοὺς χρόνους τῆς θαλασσίας ἐκστρατείας τοῦ Ἐπαμεινώνδου. Ἴδε ***Ἰσοκράτους*** Φίλιππον 53 κ. ἑ.

[2] ***Πλούταρχος*** ἐν Βίῳ Πελοπίδου 31· Ἀθηναῖοι μισθοδότην Ἀλέξανδρον εἶχον καὶ χαλκοῦν ἱστασαν ὡς εὐεργέτην. Ἴδε περὶ τῶν ἐν Ἀθήναις προθύμων αὐτοῦ φίλων Ἰφίτου τοῦ Φαρσαλίου [Milchhöfer] ἐν Mittheilungen des Deutschen archäologischen Instituts Τόμ. XII, [1887] σ. 85 καὶ Καλλίππου τοῦ Γυρτωνίου ***Κ. Δ. Μυλωνᾶ*** ἐν Bulletin de Correspondance Hellénique [Τόμ. XII] 1888 σ. 143 ἀρ. 8. Περὶ δὲ κενῶν αὐτοῦ ἐπαγγελιῶν πρὸς τοὺς εὐπίστους Ἀθηναίους ἴδε ***Πλου-***

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

λοιπὸν τῶν Θηβαίων ἦτο νὰ διασπάσωσι τὴν συμμαχίαν ἐκείνην, νὰ καταλύσωσι τὴν ἀρχὴν τοῦ Ἀλεξάνδρου, νὰ καταλάβωσι τοὺς λιμένας τῆς Θεσσαλίας καὶ ποιήσωσι χρῆσιν τοῦ στόλου αὐτῆς. Πρὸς τὸν σκοπὸν δὲ τοῦτον ἀπεφασίσθη ἡ εἰς Θεσσαλίαν εἰσβολὴ τοῦ Πελοπίδου μετὰ στρατιᾶς ἑπτακισχιλίων ὁπλιτῶν. Ἦτο δὲ Ἰούλιος τοῦ 364 π. Χ., καὶ πάντα ἦσαν ἕτοιμα πρὸς ἐκκίνησιν τῆς στρατιᾶς· ἀλλ' αἴφνης ἐπελθοῦσα ἔκλειψις ἡλίου, πρὸ μεσημβρίας τῆς 13 Ἰουλίου, προεκάλεσε τοιοῦτον φόβον, ὥστ' ἐματαιώθη ἡ ἐκτέλεσις τῆς στρατείας [1]. Ἀλλὰ τοῦ Πελοπίδου ὁ πολεμικὸς ζῆλος δὲν ἠδύνατο νὰ συγκρατηθῇ· διὸ, ἀφεὶς τὴν στρατιὰν οἴκοι, συμπαρέλαβε τριακοσίους λογάδας ἱππεῖς καὶ ἐξεστράτευσε μετ' αὐτῶν.

Τὸ μῖσος ἐναντίον τοῦ Ἀλεξάνδρου ἦτο ὁ ἄριστος αὐτοῦ σύμμαχος. Μόλις δὲ εἶχε διαβῇ τὰ σύνορα τῆς Θεσσαλίας, καὶ παμπληθεῖς ἔσπευσαν συντασσόμενοι μετ' αὐτοῦ οἱ Θεσσαλοί. Δίκην δ' ἐλευθερωτοῦ μετέβη ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν· παρὰ δὲ τὴν Φάρσαλον, πλησίον τῶν λόφων τῶν Κυνὸς κεφαλῶν, ἀνέμενεν αὐτὸν μετὰ διπλασίας δυνάμεως ὁ τύραννος τῶν Φερῶν. Ὁ Πελοπίδας ὁρμᾷ πρῶτος ἐναντίον τῶν πολεμίων. Ἅμα δὲ τῇ θέᾳ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἀκράτητος καὶ μετὰ παρατόλμου θάρρους ἐπιτίθεται ἐναντίον τῶν

τάρχου [Ἀποφθέγματα βασιλέων καὶ στρατηγῶν σ. 193 d,e· Ἀθηναῖοι φίλον ἐποιήσαντο καὶ σύμμαχον ὑποσχόμενον αὐτοῖς ἡμιωβολίου τὴν μνᾶν κρεῶν ὤνιον παρέξειν]. Περὶ τῆς πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον οἰκειότητος τῶν Ἀθηναίων ἴδε καὶ ***Δημοσθένους*** [Κατὰ Ἀριστοκράτους] 120· ὑμῖν δ' οἰκείως διέκειτο [οὕτως ὥστε παρ' ὑμῶν στρατηγὸν αἰτεῖν, ἐβοηθεῖτε δ' αὐτῷ καὶ πάντ' ἦν Ἀλέξανδρος]. Περὶ δὲ τῆς κατόπιν ἐπελθούσης πρὸς τοὺς Ἀθηναίους μεταβολῆς αὐτοῦ [***Δημοσθένους*** ἐνθ' ἀν· ἀνθ' ὧν μετὰ ταῦθ' ὕβρισε καὶ προυπηλάκισεν] πρβλ. Th. Kock ἐν τῷ Rheinisches Museum Τόμ. XXXVII σ. 132.

[1] ***Πλούταρχος*** ἐν Βίῳ Πελοπίδου 31. ***Διοδώρου Σικελιώτου*** [XV,] 80. Ἡ ἔκλειψις τοῦ ἡλίου ἦτο ὁλικὴ καὶ συνέβη κατὰ τὸν Pingré (Mémoires de l' Académie des Inscriptions Τόμ. XLII. 1780) τὴν 13 Ἰουλίου [τοῦ 364 π. Χ.]. Πρβλ. G. Hofmann ἐν τῇ Zeitschrift für österreichische Gymnasien. 1876 σ. 169. Schäfer Demosthenes [und seine Zeit] Τόμ. Α' ἐκδ. β' σ. 123. E. von Stern Geschichte der spartanischen und thebanischen Hegemonie σ. 220. [Ὁ δὲ Dodwell ἀποδέχεται τὴν ἔκλειψιν γενομένην τὴν 30 Ἰουνίου].

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

σωματοφυλάκων αὐτοῦ, θέλων ἐν τῷ μέσῳ αὐτῶν νὰ φονεύσῃ ἰδίᾳ χειρὶ τὸν μισητὸν τύραννον. Ἀλλὰ πρὶν ἢ πλησιάσῃ εἰς αὐτὸν ἀποχωροῦντα, πίπτει χαμαὶ τρωθεὶς ὑπὸ τῶν δοράτων τῶν δορυφόρων τοῦ τυράννου. Οἱ δὲ περὶ τὸν Πελοπίδαν ὥρμησαν διώκοντες αὐτὸν καὶ ἐξεδίκησαν τὸν θάνατον τοῦ στρατηγοῦ διὰ νίκης τελείας [1]. Κατ' ἀκολουθίαν δ' αὐτῆς ὁ Ἀλέξανδρος περιωρίσθη εἰς μόνην τὴν χώραν τῶν Φερῶν καὶ ὑπεχρεώθη νἀκολουθῇ ἐν πολέμῳ τοὺς Θηβαίους [2]. Ἀλλὰ τὸ κυριώτατον κέρδος τῆς νίκης ταύτης, ἧς βαρὺ ὑπῆρξε τὸ ἀντάλλαγμα, ἦτο, ὅτι διεσπάσθη ὁ μεταξὺ τῶν Φερῶν καὶ τῶν Ἀθηνῶν σύνδεσμος, καὶ ὅτι μετ' αὐτὴν τὰ ληστρικὰ πλοῖα τοῦ τυράννου συνετέλουν κυρίως πρὸς κλονισμὸν τῆς κατὰ θάλασσαν ἀρχῆς τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἐπήγαγον εἰς αὐτὰς ἀξίαν λόγου βλάβην ἔν τε τῷ Αἰγαίῳ καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς παραλίοις τῆς Ἀττικῆς. Συνέβησαν δὲ ταῦτα περὶ τὸν αὐτὸν χρόνον καθ' ὃν ὁ Ἐπαμεινώνδας ἐπεφάνη τὸ πρῶτον ἐν τῷ Αἰγαίῳ μετὰ βοιωτικοῦ στόλου.

Τοιαῦται ἦσαν αἱ πρόοδοι τῆς θηβαϊκῆς ἀρχῆς ἐν τῷ βορρᾷ καὶ κατὰ θάλασσαν, ὅτε ἦλθον εἰς τὰς Θήβας ἐξ Ἀρκαδίας οἱ πρέσβεις, ἀξιοῦντες τὴν τιμωρίαν τοῦ ἐν Τεγέᾳ Θηβαίου φρουράρχου. Προΐστατο δὲ τῆς πολιτείας ὡς πρῶτος τῶν βοιωταρχῶν ὁ Ἐπαμεινώνδας, ὅστις εὑρίσκετο εἰς τὸ κορύφωμα τοῦ ἀξιώματος. Οἱ δὲ συμπολῖται αὐτοῦ ἠσθάνοντο εἴπερ ποτὲ καταφανῶς εἰς ὁποίαν δύναμιν εἶχον ἀνέλθει δι' αὐτοῦ, καὶ αὐτὸς δ' ἐκεῖνος εἶχεν ἀπόφασιν νὰ ἐπέμβῃ εἰς τὰ τῆς Πελοποννήσου μετὰ πάσης δραστηριότητος. Εἶχεν ἐλπίσει, ὅτι θὰ ἠδύνατο, συμπράττων μετὰ τῶν πλείστων πελοποννησιακῶν πόλεων, νὰ καταλύσῃ τὴν ἀρχὴν τῆς

[1] ***Πλούταρχος*** ἐν Βίῳ Πελοπίδου 32. ***Διοδώρου Σικελιώτου*** XV, 80. Ἐτάφη δὲ ὁ Πελοπίδας ἐν τῷ πεδίῳ τῆς μάχης. ***Πλούταρχος*** ἐν Βίῳ Πελοπίδου 33.

[2] Ὁ Ἀλέξανδρος ἠναγκάσθη κατὰ τὸν ***Πλούταρχον*** (ἐν Βίῳ Πελοπίδου 35) Θεσσαλοῖς ἀποδοῦναι τὰς πόλεις, ἃς εἶχεν αὐτῶν, Μάγνητας δὲ καὶ Φθιώτας Ἀχαιοὺς ἀφεῖναι καὶ τὰς φρουρὰς ἐξαγαγεῖν, ὁμόσαι δὲ αὐτὸν ἐφ' οἷς ἂν ἡγῶνται Θηβαῖοι καὶ κελεύσωσιν ἀκολουθήσειν. Ἀνακριβῆ δὲ εἶνε τὰ μαρτυρούμενα παρὰ ***Διοδώρου τοῦ Σικελιώτου*** [XV,] 88.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Σπάρτης ἄνευ αἱματηρῶν πολέμων· ἀλλὰ τὸ ἐπισφαλὲς τῶν συμμάχων αὐτοῦ, ἡ φιλότιμος ἐμμονὴ τῶν συμμάχων εἰς τὴν ἰδίαν ἀνεξαρτησίαν καὶ ἡ ἀνάμιξις τῶν Ἀθηνῶν εἶχον ματαιώσει τὰ σχέδια αὐτοῦ. Στρατήγιον δὲ τῶν ἀντιπάλων ἦτο αὐτὴ ἡ Μαντίνεια, ἀφ' ἧς εἶχε πάντοτε προσδοκήσει τὰ βέλτιστα. Διὸ ἠναγκάζετο νῦν νὰ περισυναγάγῃ τὰ λείψανα τῶν βοιωτιζόντων καὶ καταβάλῃ τὴν ἀντίστασιν τῶν ἀντιπάλων.

Ἕνεκα τούτων τῶν λόγων ἔδωκεν εἰς τοὺς πρέσβεις τῶν Τεγεατῶν ἀπόκρισιν αὐστηροτάτην καὶ πικροτάτην, οἵα οὐδέποτε εἶχεν ἀκουσθῇ ἀπὸ τῶν χειλέων αὐτοῦ. Ὁ φρούραρχος, οὗ ἠξίουν τὴν τιμωρίαν, λέγεται εἰπών, ἐποίησε πολὺ ὀρθότερον, ὅτε συνελάμβανε τοὺς ἄνδρας ἢ ὅτε ἀφῆκεν[1]. Οἱ δὲ Θηβαῖοι, προσέθηκεν, εἶχον χάριν τῆς Ἀρκαδίας καὶ κατ' ἀπαίτησιν τῶν Ἀρκάδων ὑποστῇ τὰς μεγίστας τῶν θυσιῶν καὶ ἀναλάβει δυσχερεῖς πολέμους· ἕνεκα τῶν Θηβῶν δὲ καὶ μόνων ὑφίστατο ἀνεξάρτητος καὶ ἐλευθέρα Ἀρκαδία. Ἕνεκα τούτου δὲ ἀπέκτησαν οἱ Θηβαῖοι τοὐλάχιστον τοῦτο τὸ δικαίωμα, νὰ μὴ ἐπιτρέπωσιν εἰς τοὺς Ἀρκάδας τὴν ἄνευ τῆς ἀδείας αὐτῶν συνομολόγησιν συνθηκῶν περὶ εἰρήνης καὶ κατάστασιν νέας πολιτικῆς τάξεως. Πᾶσα τοιαύτη αὐθαίρετος ἐνέργεια εἶνε παρασπονδία εἰς τὴν συμμαχίαν καὶ προδοσία. Τοιαύτης δὲ καταστάσεως πραγμάτων δὲν ἐπετρέπετο ἡ ἐξακολούθησις. Διὸ ἔμελλε νὰ ἔλθῃ αὐτὸς εἰς τὴν Ἀρκαδίαν, ὅπως, ἑνούμενος μετὰ τῶν πιστῶν, ἀντεπεξέλθῃ μετὰ τῆς μεγίστης αὐστηρότητος ἐναντίον τῶν ἀντιπάλων.

Τοιαύτη ὑπῆρξεν ἡ διαπεμφθεῖσα εἰς τὴν Ἀρκαδίαν ἀπάντησις, ἥτις περιέστησε τὴν χώραν εἰς πυρετώδη συγκίνησιν. Ἡ ἀρκαδικὴ συμμαχία εἶχε διαλυθῇ πράγματι, καὶ ὑφίσταντο δύο

[1] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. VII, 4, 40· ὡς πολὺ ὀρθότερον ποιήσειεν, ὅτε συνελάμβανε τοὺς ἄνδρας ἢ ὅτε ἀφῆκε. Τὸ γὰρ ἡμῶν δι' ὑμᾶς εἰς πόλεμον καταστάντων ὑμᾶς ἄνευ τῆς ἡμετέρας γνώμης εἰρήνην ποιεῖσθαι πῶς οὐκ ἂν δικαίως προδοσίαν τις ὑμῶν τοῦτο κατηγοροίη;

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἀντίπαλα στρατόπεδα. Ἐν τῷ ἑτέρῳ δὲ αὐτῶν ἐπρωταγωνίστει ἡ Μαντίνεια, καὶ ἐδήλωσεν, ὅτι τώρα τοὐλάχιστον ἦτο φανερὸν τί ἤθελον οἱ Θηβαῖοι, οὐδεμίαν ἔχοντες ἄλλην πρόθεσιν ἢ νὰ κυριαρχήσωσι τῶν ἀρκαδικῶν πόλεων δι' ὁρμοστῶν. Διὰ τοῦτο δὲ ἡ ἡμέρα τοῦ ἐν Τεγέᾳ πανηγυρισμοῦ τῆς εἰρήνης ὑπῆρξεν ἐπαχθεστάτη εἰς αὐτούς, ἐπειδὴ ἡ διχόνοια τῶν Ἀρκάδων καὶ ἡ ἀδυναμία αὐτῶν καθ' ἑαυτοὺς ἦτο ὅρος ἀναγκαῖος πρὸς ἐκπλήρωσιν τῶν κατακτητικῶν πόθων τῶν Θηβαίων [1]. Ἡ δὲ ἀπόφασις τῆς ἐναντίον τοιούτων ἀξιώσεων ἀντιστάσεως ὑπερενίκησε πᾶσαν ἄλλην σκέψιν. Διὸ οὐδαμῶς ἐδίστασαν, ἀποβλέποντες εἰς μόνην τὴν παρακώλυσιν τῆς ἐν τῇ χερσονήσῳ κυριαρχίας τῶν Θηβαίων, νὰ προσπελάσωσι πάλιν πρὸς αὐτὴν τὴν Σπάρτην. Οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι λίαν εὐχαρίστως ἀπεδέχθησαν τὴν ἐν τῷ διαβήματι ἐκείνῳ διαγινωσκομένην μεταβολὴν τῆς κοινῆς γνώμης· εἶδον δὲ διαλυόμενον τὸ μισητὸν κοινὸν τῶν Ἀρκάδων καὶ τὸ δημοκρατικὸν πνεῦμα, ἐξ οὗ εἶχε προκληθῇ ἡ ἕνωσις τῆς Ἀρκαδίας, ἀντιπολεμούμενον ὑπὸ ἀντιθέτου ἐπιχωρίου φατρίας. Διὸ ἔσπευσαν νὰ ὑποσχεθῶσιν ὑποστήριξιν, καὶ δὴ χωρὶς νὰ προβάλωσι τὰς ἀρχαίας ἀξιώσεις περὶ ἡγεμονίας. Ἀπ' ἐναντίας δὲ κατὰ τὴν περίστασιν ἐκείνην κατεστάθη ὅλως νέα θεμελιώδης βάσις τοῦ δικαίου τῆς πελοποννησιακῆς συμμαχίας, καθ' ἣν ἐκείνη τῶν συμμαχίδων πόλεων ἔμελλε νὰ ἔχῃ τὸ δικαίωμα τῆς ἐν πολέμῳ ἀρχηγίας, ἧς ἡ χώρα ἦτο ἡ κονίστρα τοῦ πολέμου [2]. Τούτων δὲ διαταχθέντων, προσεχώρησαν καὶ οἱ Ἀθηναῖοι εἰς τὴν ἀντιθηβαϊκὴν συμμαχίαν.

Οὕτω συνεκροτήθησαν νῦν ὅλως νέαι συμμαχίαι. Καὶ ἐξ ἑνὸς μὲν ἐτάσσοντο οἱ ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τῆς Μαντινείας Ἀρκάδες, συμμαχοῦντες μετὰ τῶν Ἠλείων καὶ Ἀχαιῶν, τῶν Λακεδαιμονίων

[1] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. VII, 5, 1· οἱ κηδόμενοι τῆς Πελοποννήσου (ἀνελογίζοντο), ὅτι οἱ Θηβαῖοι δῆλοι εἶεν βουλόμενοι ὡς ἀσθενεστάτην τὴν Πελοπόννησον εἶναι, ὅπως ὡς ῥᾷστα αὐτὴν καταδουλώσαιντο.

[2] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. VII, 5, 3· ὅπως ἐν τῇ ἑαυτῶν ἕκαστοι ἡγήσοιντο.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

καὶ τῶν Ἀθηναίων, ἐξ ἑτέρου δὲ τὸ ἕτερον ἥμισυ τῆς Ἀρκαδίας μετὰ τῆς Τεγέας, ἐχούσης τὴν ἡγεμονίαν τῶν βοιωτιζουσῶν πόλεων τῆς Ἀρκαδίας, εἰς ἃς κυρίως ἐτάσσετο ἡ Μεγάλη πόλις, καὶ συμμαχούσης μετὰ τῶν Μεσσηνίων καὶ τῶν Ἀργείων. Τέλος δὲ ὑπῆρχον καὶ πόλεις ὁμολογήσασαι εἰρήνην πρὸς τοὺς Θηβαίους, ἀλλ' ὑπὸ τὸν ὅρον νὰ μένωσιν οὐδέτεραι ἐν πολέμοις ἐναντίον τῶν Λακεδαιμονίων, οἷαι ἡ Κόρινθος καὶ ὁ Φλιοῦς. Ὁμοία δὲ ἦτο ἐν τῷ βορρᾷ ἡ θέσις τῶν Φωκέων, δηλωσάντων, ὅτι ὑπεχρεοῦντο πρὸς συστράτευσιν μόνον ἐν περιπτώσει ἐπιθέσεως πολεμίων ἐναντίον τῶν Θηβῶν [1].

Ἀλλ' ἡ τοιαύτη κατάστασις δὲν ἠδύνατο νὰ διατηρηθῇ ἐπὶ μακρὸν, τὰ δὲ πράγματα μόνον διὰ νέου πολέμου ἠδύναντο νὰ παγιωθῶσι. Δευτέρα δὲ μάχη παραπλησία πρὸς τὴν τῶν Λεύκτρων ἔπρεπε νὰ καταβάλῃ τὰς πόλεις ἐκείνας τὰς στρατολογούσας τὰς τελευταίας αὐτῶν δυνάμεις ἐναντίον τῶν Θηβῶν, ὅπως ἡ πόλις τοῦ Ἐπαμεινώνδου δυνηθῇ πράγματι νὰναλάβῃ τὴν ἡγεμονίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ.

Βαρὺς ἦτο ὁ ἀὴρ ἐν προσδοκίᾳ τῆς αἱματηρᾶς μάχης, αἱ δὲ στρατιαὶ τῶν Ἑλλήνων συνηθροίσθησαν δίκην νεφελῶν ἐγκυμονουσῶν καταιγίδα ἀπὸ τοῦ βορρᾶ καὶ τοῦ νότου ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἐπὶ τῶν ἀρκαδικῶν ὀρέων [2]. Καὶ ἐκ μὲν τῆς νοτίου Πελοποννήσου ἀνῆλθον διὰ τῆς κοιλάδος τοῦ Εὐρώτα οἱ Λακεδαιμόνιοι ὑπὸ τὸν Ἀγησίλαον, ἡγούμενον τῆς συμπάσης στρατιᾶς τῶν ἐν ἡλικίᾳ, ἀπὸ δὲ τοῦ βορρᾶ κατέβη εἰς τὴν Ἀρκαδίαν ἡ στρατιὰ τῶν Θηβαίων ὑπὸ τὸν Ἐπαμεινώνδαν, ὅστις ἔμελλε νὰναλάβῃ τὸν βαρύτατον καὶ κρισιμώτατον τῶν ἀγώνων, στερούμενος ἤδη τοῦ φίλου· ἀλλ' ἦτο ἀκόμη ἀκμαιότατος, εἶχε τελείαν συνείδησιν τοῦ

[1] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. [VII,] 5, 4.

[2] Σύμμαχοι τῶν μὲν Θηβαίων ἦσαν οἱ Εὐβοεῖς, οἱ Λοκροὶ, οἱ Σικυώνιοι, οἱ Μαλιεῖς, οἱ Αἰνιᾶνες, οἱ Θεσσαλοὶ, οἱ Ἀργεῖοι, οἱ Μεσσήνιοι, οἱ νότιοι Ἀρκάδες, ἤτοι οἱ Τεγεᾶται, οἱ Μεγαλοπολῖται, οἱ Ἀσεᾶται καὶ οἱ Παλλάντιοι (*Ξενοφῶντος* Ἑλλην. [VII,] 5, 5. *Διοδώρου Σικελιώτου* XV, 85), τῶν δὲ Λακεδαιμονίων οἱ Ἠλεῖοι, οἱ βόρειοι Ἀρκάδες, οἱ Ἀχαιοὶ καὶ οἱ Ἀθηναῖοι (*Ξενοφῶντος* Ἑλλην. [VII], 5, 18).

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

σκοπουμένου καὶ ἐνεφορεῖτο μεγίστου θάρρους. Ἔστη δὲ παρὰ τὴν Νεμέαν, ὅπως προκαταλάβῃ ἤδη κατὰ τὴν πρὸς τὴν Ἀρκαδίαν πορείαν τοὺς Ἀθηναίους, περὶ ὧν ἐγίνωσκεν, ὅτι δὲν εὑρίσκοντο ἀκόμη ἐν Πελοποννήσῳ [1]. Ἀλλ' ἠπατήθη ὑπὸ τῆς διαδόσεως, ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι κατὰ τὴν περίστασιν ἐκείνην ἔπλεον εἰς τὴν Λακωνικὴν διὰ θαλάσσης, ἀφῆκεν ἀφύλακτα τὰ στενά, καὶ ἔστησε τὸ στρατήγιον ἐν Τεγέᾳ, ἔνθα συνήγαγε περὶ αὐτὸν τοὺς Μεσσηνίους, τοὺς οἰκήτορας τῆς νοτίου Ἀρκαδίας καὶ τοὺς Ἀργείους· οὕτω δὲ ἡ σύμπασα αὐτοῦ στρατιὰ ἀνῆλθεν εἰς τριακοντακισχιλίους ὁπλίτας καὶ τρισχιλίους ἱππεῖς. Ἀλλ' ἐκράτησε τὴν στρατιὰν ἐντὸς τῆς πόλεως· διὸ οἱ πολέμιοι, οἵτινες ἐν τούτῳ τῷ μεταξὺ εἶχον στρατοπεδεύσει ἐν Μαντινείᾳ, δὲν ἠδύναντο νὰ λάβωσι γνῶσιν τοῦ πλήθους καὶ τῆς συντάξεως αὐτῆς. Ἁπάντων δὲ οἱ ὀφθαλμοὶ ἦσαν ἐστραμμένοι πρὸς τὸ πεδίον τῆς Τεγέας, καὶ προσεδόκων αἰφνιδίαν προσβολὴν ἐκ τῆς βορείου πύλης τῆς πόλεως. Ἀλλ' ἀπ' ἐναντίας ὁ Ἐπαμεινώνδας ἐξῆλθεν ἑσπέραν τινά, ὅτε συνεσκόταζε, μεσοῦντος ἤδη τοῦ θέρους, μετὰ τῆς στρατιᾶς καὶ ὥρμησε πρὸς νότον. Ἐγίνωσκεν, ὅτι ἡ Σπάρτη ἦτο σχεδὸν παντελῶς ἀφύλακτος· ἐσκόπει δὲ νὰ καταλάβῃ τὴν πόλιν καὶ ὑπαγορεύσῃ ἐν αὐτῇ εἰρήνην εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους [2]. Οὕτω δὲ ἤλπιζεν, ὅτι θὰ ἠδύνατο νὰ διαλύσῃ τὴν συμμαχίαν τῶν πολεμίων καὶ λύσῃ ἄνευ μάχης τὸ ζήτημα περὶ τῆς ἡγεμονίας.

Τὸ δὲ τόλμημα ἔβαινεν ἄριστα, καὶ οἱ ἐχθροὶ οὐδὲν παρετήρησαν. Ἀλλ' ἐν τῷ ἰδίῳ στρατοπέδῳ τοῦ Ἐπαμεινώνδου ὑπῆρχον προδόται. Ἀνήρ τις ἐκ τῆς στρατιᾶς τῶν Θεσπιέων, οἵτινες συνεστράτευον ἀκουσίως, καλούμενος Εὔθυνος, ἐξέφυγε νύκτωρ καὶ ἤγγειλεν εἰς τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον τὰ τεκταινόμενα [3]. Ὁ δὲ

[1] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. [VII,] 5, 7.

[2] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. [VII, 5,] 10.

[3] Ὁ Εὔθυνος οὗτος ἦ Εὐώνυμος (ἴδε Keil Sylloge Inscriptionum Boeoticarum 213) ἦτο Θεσπιεὺς κατὰ τὸν Καλλισθένην. *Πλούταρχος* ἐν Βίῳ Ἀγησιλάου 34. Κατὰ δὲ τὸν *Ξενοφῶντα* (VII, 5, 10) ἦτο Κρής τις, [οὗ δὲν ἀναγράφει τὸ ὄνομα].

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Ἀγησίλαος ἔστειλε πρὸ τῆς ἀφίξεως τῆς ὑπὸ τὸν Ἐπαμεινώνδα στρατιᾶς ἄγγελον εἰς τὴν Σπάρτην, ἐξεκίνησε δὲ καὶ αὐτὸς μετὰ συμπάσης τῆς στρατιᾶς, ὅπως ἔλθῃ εἰς βοήθειαν τῆς πατρίου πόλεως. Ἅμα δὲ τῇ ἡμέρᾳ κατέβησαν οἱ Θηβαῖοι εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Εὐρώτα, καὶ, διαβάντες τὴν γέφυραν, εἰςήλασαν εἰς τὴν πόλιν, ἐθεώρουν δὲ, ὡς εἰκὸς, τελείως ἐπιτυχὸν τὸ σχέδιον αὐτῶν. Ἀλλὰ μόλις προεχώρησαν εἰς τὰς ὁδοὺς, καὶ εὗρον παρ' ἐλπίδα τὰ πάντα ἕτοιμα πρὸς ἄμυναν. Ὁ Ἀρχίδαμος εὑρίσκετο ἐν τῇ πόλει. Κατὰ δὲ τὰ διαταχθέντα παρ' αὐτοῦ πᾶσαι αἱ στενότεραι ῥῦμαι εἶχον ἀποτειχισθῆ, ἐπὶ δὲ τῶν στεγῶν ἵσταντο οἱ γέροντες, αἱ γυναῖκες καὶ τὰ παιδία, ἵνα καταβάλωσι τοὺς ἐχθροὺς διὰ λίθων καὶ τοξευμάτων· εἶχον δὲ καταρρίψει τοὺς οἴκους καὶ τοὺς τοίχους τῶν κήπων, καὶ αὐτῶν δὲ τῶν ἱερῶν τριπόδων δὲν εἶχον φεισθῆ, ὅπως τὰ πάντα μεταχειρισθῶσι χάριν ἐμφράξεως τῶν παρόδων. Ὁ δὲ Ἀγησίλαος διεμέρισε τοὺς ἄνδρας εἰς τὰ ἐπικαιρότατα χωρία καὶ ἡμιλλήθη μετὰ τοῦ υἱοῦ δι' ἰδίας ἐθελοθυσίας χάριν σωτηρίας τῆς πατρίου πόλεως. Τὸ δεύτερον δὲ ἤδη ἠγωνίζοντο οἱ Σπαρτιᾶται περὶ τῶν ἰδίων ἑστιῶν, καὶ ἐκ νέου ἠναγκάσθη ὁ Ἐπαμεινώνδας νὰ πεισθῇ, ὅτι ὑπὸ πολλὰς ἐπόψεις ἡ κατανίκησις πόλεως ἀτειχίστου ἦτο δυσχερεστέρα τῆς ἁλώσεως πόλεως τετειχισμένης. Ἡ μὲν ἄμυνα περιβόλου τειχῶν δὲν θὰ ἦτο δυνατὴ εἰς ἄνδρας ὀλίγους, συνήθως δ' ἐπερχομένου ὁπουδήποτε ῥήγματος ἐν τῷ περιβόλῳ πόλεώς τινος, συναπόλλυται καὶ τὸ ὅλον, ἐπειδὴ σπανίως κατορθοῦται ἡ ἐν τῷ ἐσωτερικῷ αὐτῆς ἐκ νέου ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἄθροισις τῶν ἀμυντόρων. Ἄλλως δὲ τεῖχός τι μετὰ τῶν πύργων αὐτοῦ παρέχει εἰς τοὺς πολιορκητὰς ἅμα τῇ εἰςελάσει αὐτῶν εἰς τι μέρος ὁρμητήρια καὶ ἀσφαλῆ κρησφύγετα. Ἀλλ' ἐν πόλει ἀφυλάκτῳ καὶ εὐρείᾳ, οἵα ἡ Σπάρτη, ὁ ἀγὼν κατενέμετο ἀναγκαίως εἰς πολλὰς χωριστὰς συμπλοκὰς, ὧν δυσχερὴς ἦτο ἡ ἐπίβλεψις, ἔτι δὲ δυσχερεστέρα ἡ διεύθυνσις καὶ αἵτινες ὡς τὸ πλεῖστον διεξήγοντο ὑπὸ ὅρους δυσμενεστάτους οὕτως, ὥστε καὶ αἱ κατὰ μέρος ἐπιτυχίαι δὲν εἶχον μεγάλην σημασίαν.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Ὁ δ' Ἐπαμεινώνδας εἰσώρμησε μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν ἐπιτυχῶς μέχρι τῆς ἀγορᾶς, ἐξ ἧς αἱ κύριαι ὁδοὶ ἦγον εἰς τὰ διάφορα μέρη τῆς πόλεως, κατέλαβε δὲ καί τινας τῶν λόφων τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ ποταμοῦ. Ἀλλὰ κατ' ἄλλα μέρη τὰ εἰσορμήσαντα στίφη ἀπεκρούσθησαν ὑπὸ τῆς ὁρμῆς τῶν Σπαρτιατῶν ἀκρατήτως πρὸς τὸν ποταμὸν, καὶ δὴ μετὰ μεγάλων ἀπωλειῶν. Δὲν ἐπῆλθε δὲ ἀποστασία τῶν εἱλώτων καὶ περιοίκων ὑπὲρ τῶν Θηβαίων· ἀπ' ἐναντίας δὲ ἀνεμένετο ἀπὸ ὥρας εἰς ὥραν ἡ προσέλευσις ἐπικούρων στελλομένων παρὰ τῶν ἐξ Ἀρκαδίας συμμάχων τῆς Σπάρτης.

Οὕτω δ' ἐχόντων τῶν πραγμάτων, ἡ μακροτέρα ἐν τῇ Λακωνικῇ διαμονὴ τοῦ Ἐπαμεινώνδου δὲν ἦτο συνετή. Τὸ σχέδιον αὐτοῦ νὰ καταλάβῃ τὴν Σπάρτην πρὸ τῆς ἀφίξεως τοῦ Ἀγησιλάου εἶχε ματαιωθῇ· ἐπειδὴ δὲ δὲν ἠδύνατο νὰ διανοηθῇ τὸ νὰναμείνῃ τοὺς πολεμίους ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Εὐρώτα, ἔνθα δυσχερὴς ἦτο ὁ ἀγὼν, ἀπεφάσισε τὴν ταχεῖαν εἰς τὴν Ἀρκαδίαν ἐπιστροφὴν, ἅτε γινώσκων, ὅτι τὸ ἄλλο στρατήγιον τῶν πολεμίων, ἡ Μαντίνεια, ἦτο νῦν ἀπηλλαγμένον πολεμίων καὶ ἐλπίζων, ὅτι δεύτερον αὐτοῦ τόλμημα θὰ ἠδύνατο νὰ ἐκτελεσθῇ μετὰ καλλιτέρας ἐπιτυχίας. Ἀφήσας δὲ ἀνημμένα τὰ πυρὰ τοῦ στρατοπέδου ἐπὶ τῶν λόφων τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Εὐρώτα, ὥστε ἀναγκαίως οἱ Σπαρτιᾶται νὰ φοβῶνται ἐπανάληψιν τοῦ ἀγῶνος τὴν πρωίαν τῆς ὑστεραίας, ἀνέζευξεν αὐτὸς ἀπαρατήρητος ἐπερχομένης τῆς νυκτὸς μετὰ τοῦ μεγίστου μέρους τῆς στρατιᾶς καὶ ἤγαγεν αὐτὴν διὰ διαφόρων ὁδῶν εἰς τὴν Ἀρκαδίαν [1].

Τὴν δ' ὑστεραίαν τοὺς μὲν πεζοὺς ἀφῆκε νὰναπαυθῶσιν ἐν Τεγέᾳ, τὸ δὲ ἱππικὸν ἔπεμψεν ἀμελλητὶ πρὸς τὰ πρόσω εἰς τὴν χώραν τῶν Μαντινέων, ὧν οἱ πλεῖστοι εὑρίσκοντο πρὸ τῶν πυλῶν τῆς πόλεως καὶ ἐπωφελοῦντο τὴν παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν παρασχεθεῖσαν εἰς αὐτοὺς ἀνάπαυλαν ἀπὸ τοῦ πολέμου, ὅπως ἀσχοληθῶσι περὶ τὴν συγκομιδὴν τοῦ σίτου. Ἡ δ' αἰφνιδία ἐμφάνισις

[1] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. [VII, 5,] 11-13. *Διοδώρου Σικελιώτου* [XV,] 83. *Πλούταρχος* ἐν Βίῳ Ἀγησιλάου 34.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τῶν πολεμίων ἱππέων προεκάλεσε μεγίστην σύγχυσιν. Οὐ μόνον τὸ θέρος αὐτῶν καὶ τὰ ποίμνια μετὰ μεγάλου μέρους ἐργατῶν, γυναικῶν καὶ παίδων, εὑρισκομένων ἐν τοῖς ἀγροῖς, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ πόλις ἦτο ἐκτεθειμένη εἰς τὸν μέγιστον κίνδυνον [1].

Ἀλλὰ κατὰ τὴν αὐτὴν ὥραν, καθ' ἣν τινες τῶν πολιτῶν ἔμπλεοι ἀνησυχίας εἰσώρμων εἰς τὴν πόλιν, ὅπως ἀγγείλωσι τὸν κίνδυνον, ἀφίκοντο ἀπροσδοκήτως οἱ Ἀθηναῖοι ἐπίκουροι οἱ μετὰ τὴν παρὰ τοῦ Ἐπαμεινώνδου ἐγκατάλειψιν τῶν στενῶν δυνηθέντες νὰ σπεύσωσιν ἀπαρακώλυτοι κατόπιν τῶν Θηβαίων· ἦσαν δ' ἑξακισχίλιοι ἄνδρες, ὧν ἡγεῖτο ὁ Ἡγησίλαος [2]. Τὸ δὲ ἱππικὸν τῶν Ἀθηναίων δὲν εἶχεν ἀκόμη λάβει καιρὸν νἀναλάβῃ ἐκ τῆς νυκτερινῆς πορείας δι' ἀναπαύσεως καὶ τροφῆς, καὶ ὅμως ἕνεκα τῆς ἐπειγούσης ἀνάγκης ἐφάνη πρόθυμον νὰ ὁρμήσῃ εἰς τὸν ἀγῶνα ἄνευ ἀναβολῆς, καὶ ἡ ἐπέλασις αὐτοῦ ἐναντίον τοῦ πολυαριθμοτέρου ἱππικοῦ τῶν Θηβαίων καὶ τῶν Θεσσαλῶν ὑπῆρξεν οὕτω στρατηγικὴ καὶ σθεναρά, ὥστε οὗτοι ἠναγκάσθησαν μετὰ κρατερὰν μάχην νὰ ὑποχωρήσωσιν εἰς τὴν Τεγέαν, ἐπειδὴ δὲν συνεστρατεύοντο πεζοὶ πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ ἀγῶνος [3]. Οὕτω δ' ἐσώθησαν οἱ Μαντινεῖς καὶ ἡ πόλις αὐτῶν, ἐματαιώθη δὲ τελείως τὸ δεύτερον δεξιῶς ἐπινοηθὲν πολεμικὸν σχέδιον τοῦ Ἐπαμεινώνδου ἕνεκα περιστάσεων ἃς οὐδεμία ἀνθρωπίνη ὀξύνοια ἠδύνατο νὰ προΐδῃ.

Ἀλλὰ τὸ θάρρος τοῦ στρατηγοῦ δὲν ἐκάμφθη ἕνεκα τούτων τῶν ἀτυχημάτων. Εἶχε θελήσει νἀποφύγῃ μάχην αἱματηράν,

[1] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. VII, 5, 14.

[2] *Ἔφορος* παρὰ *Διογένει Λαερτίῳ* II, 54. Ἀπόσπ. 146 a [παρὰ Müller Fragmenta Historicorum Graecorum Τόμ. Α' σ. 273]. *Ξενοφῶντος* Πόροι 3, 7. Ὁ δὲ *Διόδωρος Σικελιώτης* καλεῖ ἐσφαλμένως τὸν στρατηγοῦντα τῶν Ἀθηναίων Ἡγέλοχον.

[3] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. VII, 5, 15 κ. ἑ. αὐτῶν δὲ ἀπέθανον ἄνδρες ἀγαθοί, καὶ ἀπέκτειναν δὲ δῆλον ὅτι τοιούτους. Τῶν θανόντων ἦτο καὶ ὁ ὕπαρχος Κηφισόδωρος καὶ Γρύλλος ὁ υἱὸς τοῦ Ξενοφῶντος. *Διογένους Λαερτίου* II, 14. *Ἀρποκρατίων* ἐν λ. Κηφισόδωρος. *Παυσανίου* VIII, 9, 10. Τὴν ἱππομαχίαν ταύτην παρέστησεν ὁ ζωγράφος Εὐφράνωρ. *Παυσανίου* I, 3, 4. Πρβλ. Schäfer Demosthenes [und seine Zeit] Τόμ. Γ' Beilage σ. 14.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἀλλ' ἡ πρόθεσις αὐτοῦ αὕτη εἶχεν ἀποτύχει. Τώρα δὲ παρίστατο ἀνάγκη μάχης ἐν ἀναπεπταμένῳ πεδίῳ, καθ' ἣν ἦτο πολὺ μᾶλλον ἀσφαλὴς περὶ τῆς ὑπερτερήσεως αὐτοῦ. Ἡ περὶ αὐτὸν στρατιὰ οὐδαμῶς εἶχε καταπονηθῇ ὑπὸ τῶν ἀνεπιτυχῶν ἐσπευσμένων πορειῶν, ἀλλ' ἠκολούθει μετὰ χαρᾶς τὸν στρατηγόν. Ἰδίως δὲ τὸ αἴσθημα τοῦτο κατεῖχε τοὺς Ἀρκάδας, παρ' οἷς ἄλλοτε μεγίστη ὑπῆρχεν ἀντιπάθεια ἐναντίον τῶν Θηβαίων. Εἶνε δὲ ἀξιομνημόνευτον τεκμήριον τοῦ στρατηγικοῦ μεγαλείου τοῦ Ἐπαμεινώνδου, ὅτι οἱ Ἀρκάδες, σαγηνευθέντες ὑπὸ τοῦ ὑπερόχου ἐκείνου ἀνδρὸς, ἤθελον καὶ αὐτοὶ νὰ εἶνε Θηβαῖοι, καὶ ἔθηκαν ἐπὶ τῶν ἀσπίδων τὸ βοιωτικὸν σῆμα, τὸ ῥόπαλον τοῦ Ἡρακλέους [1], καὶ παρεσκευάσθησαν πρὸς τὴν μάχην ὡς πρὸς ἑορτήν.

Δὲν ἠδυνήθη δὲ ὁ Ἐπαμεινώνδας νὰναβάλῃ τὴν μάχην, καὶ τοῦτο διότι πιθανῶς μέρος τῶν συμμάχων εἶχεν ἀναλάβει τὴν ὑποχρέωσιν νὰ συστρατεύσῃ ἐπὶ τακτὸν χρόνον [2]. Ἐξώρμησε δὲ μετὰ συμπάσης τῆς στρατιᾶς ἀπὸ τῆς Τεγέας διὰ τοῦ δάσους Πελάγους εἰς τὴν ἐχθρικὴν χώραν, ἀλλὰ δὲν ἐπετέθη διὰ τῆς συντομωτάτης ὁδοῦ ἐναντίον τῶν πολεμίων, οἵτινες εἶχον πάλιν συναχθῇ πάντες πρὸ τῆς Μαντινείας, ἀλλὰ, λοξοδρομήσας πρὸς τἀριστερὰ, προεχώρησε πρὸς τὰ ὄρη τὰ περιστοιχίζοντα τὸ πεδίον ἀπὸ τῶν βορειοδυτικῶν. Ἐκεῖ δ' ἔστη, διέταξε νὰ κατατεθῶσι τὰ ὅπλα, καὶ προσεποιήθη, ὅτι ἤθελε νὰ στρατοπεδεύσῃ. Οἱ δὲ πολέμιοι, οἵτινες ἦσαν ἤδη παρατεταγμένοι τελείως πρὸς μάχην, ὅτε ὁ

[1] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. VII, 5 20· προθύμως μὲν ἐλευκοῦντο οἱ ἱππεῖς τὰ κράνη κελεύοντος ἐκείνου, ἐπεγράφοντο δὲ καὶ οἱ τῶν Ἀρκάδων ὁπλῖται ῥόπαλα, [ἔχοντες] ὡς Θηβαῖοι ὄντες, πάντες δὲ ἠκονῶντο καὶ λόγχας καὶ μαχαίρας καὶ ἐλαμπρύνοντο τὰς ἀσπίδας. Τὸ χωρίον τοῦτο παρενόησεν ὁ Grote [A history of Greece ἐκδ. 1869 Τόμ. I σ. 97. Γερμ. μεταφρ. ἐκδ. β' Τόμ Ε' σ. 521. Γαλλ. μεταφρ. ὑπὸ Sadous Τόμ. Η' σ. 197, σημ. 1]. Ὁ δὲ Clark (Peloponnes) προτείνει νὰναγνωσθῇ ῥόπαλα ἔχοντας. Ἀλλὰ πᾶσαι αἱ δυσχέρειαι αἴρονται, ἂν συμφώνως πρὸς τὴν γραφὴν τῶν ἀρίστων κωδίκων, ἀφαιρεθῇ ὅλως ἡ λέξις ἔχοντες.

[2] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. VII, 5, 18· Ἐπαμεινώνδας, ἐνθυμούμενος ὅτι ὀλίγων μὲν ἡμερῶν ἀνάγκη ἔσοιτο ἀπιέναι διὰ τὸ ἐξήκειν τῇ στρατείᾳ τὸν χρόνον.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Ἐπαμεινώνδας ἐπεφάνη ἐξερχόμενος ἐκ τοῦ δάσους, ὑπέθεσαν ἐκ τῆς λοξοδρομίας αὐτοῦ, ὅτι ἤθελε νἀποφύγῃ μάχην· διὸ ἔλυσαν τὰς τάξεις καὶ ἀπέβαλον τοὺς χαλινοὺς τῶν ἵππων [1]. Ἀλλ' ὁ Ἐπαμεινώνδας εἶχεν ἐκλέξει τὸ ἀπώτερον ἐκεῖνο χωρίον μόνον ὅπως ἀπατήσῃ τοὺς πολεμίους καὶ παρασκευάσῃ τὴν ἐπίθεσιν ἀπαρατήρητος παρ' αὐτῶν.

Καὶ ἐκ μὲν τῶν ἐπιλέκτων Θηβαίων καὶ Ἀρκάδων συνεκρότησε τὸ ἀριστερὸν κέρας, παρ' οὗ ἔμελλε νὰ κριθῇ ἡ μάχη· ἔταξε δὲ αὐτὸ κατὰ φάλαγγα λοξὴν, ὅπως διακόψῃ δι' αὐτοῦ τὴν τάξιν τῶν πολεμίων, ἐν ᾧ τὸ μέσον καὶ τὸ δεξιὸν κέρας ἦσαν προωρισμένα νὰ ἐπασχολῶσι τὸν ἐχθρὸν, ὥστε νὰ καταστῇ ἀδύνατος εἰς αὐτὸν ἡ ἐπικουρία ἐναντίον τῶν κυρίως προσβαλλομένων. Πρὸς τοῦτον δὲ τὸν σκοπὸν εἶχε τάξει παρὰ τὸ πέρας τοῦ δεξιοῦ κέρατος καὶ ἰδίαν μοῖραν Εὐβοέων καὶ μισθοφόρων, ὧν ἔργον ἔμελλε νὰ εἶνε ἡ ἐκ πλαγίου παρενόχλησις τοῦ ἀριστεροῦ κέρατος τῶν πολεμίων καὶ ἡ παρακώλυσις τῆς ἐλευθέρας αὐτοῦ κινήσεως [2].

Παρασκευασθέντων δὲ τῶν πάντων, αἱ σάλπιγγες ἐσήμαναν τὸ πολεμικόν. Πρῶτον δὲ τὸ ἱππικὸν, ὅπερ ἐπ' ἴσης ἦτο παρατεταγμένον εἰς σχῆμα ἐμβόλου [3] ἐγγὺς τοῦ προωρισμένου πρὸς ἐπίθεσιν κέρατος, προήλασε πρὸς τὰ πρόσω, ἵνα καταπλήξῃ τοὺς ἐχθρούς. Οὗτοι δ' ἐν μεγάλῃ βίᾳ καὶ τελείᾳ συγχύσει ἔσπευσαν νἀναλάβωσι τὰ ὅπλα, ἑκάστου τρέχοντος εἰς τὴν ἰδίαν τάξιν, καὶ ἐχαλίνουν τοὺς ἵππους, τὸ δὲ σπαρτιατικὸν ἱππικὸν ἀνεπτύχθη

[1] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. VII, 5, 22· καὶ γὰρ δὴ ὡς πρὸς τῷ ὄρει ἐγένετο, ἐπεὶ ἐξετάθη αὐτῷ ἡ φάλαγξ, ὑπὸ τοῖς ὑψηλοῖς ἔθετο τὰ ὅπλα, ὥστε εἰκάσθη στρατοπεδευομένῳ. Τοῦτο δὲ ποιήσας ἔλυσε μὲν τῶν πλείστων πολεμίων τὴν ἐν ταῖς ψυχαῖς πρὸς μάχην παρασκευὴν, ἔλυσε δὲ τὴν ἐν ταῖς συντάξεσιν.

[2] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. VII, 5, [22-]23· παραγαγὼν τοὺς ἐπὶ κέρως πορευομένους λόχους εἰς μέτωπον ἰσχυρὸν, ἐποιήσατο τὸ περὶ ἑαυτὸν ἔμβολον, [τότε δὴ ἀναλαβεῖν παραγγείλας τὰ ὅπλα ἡγεῖτο· οἱ δ' ἠκολούθουν.. Ὁ δὲ] τὸ στράτευμα ἀντίπρῳρον ὥσπερ τριήρη προσῆγε, ὅπῃ ἐμβαλὼν διακόψειε, διαφθερεῖν ὅλον τὸ τῶν ἐναντίων στράτευμα.

[3] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. VII, 5, [24]· καὶ τοῦ ἱππικοῦ ἔμβολον ἰσχυρὸν ἐποιήσατο, καὶ ἀμίππους πεζοὺς συνέταξεν αὐτοῖς.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἐν μεγάλῳ πλάτει, ὅπως ἀποκρούσῃ τοὺς ἐναντίον τοῦ οἰκείου κέρατος ἐφορμῶντας Θηβαίους. Ἀλλὰ μάτην. Οἱ Θηβαῖοι διασπῶσι τὴν τάξιν, διασκορπίζουσι τοὺς πολεμίους καὶ ἀναγκάζουσιν αὐτοὺς νὰ τραπῶσιν εἰς τὰ ὀπίσω, σπεύδοντες πρὸς τοὺς πεζούς[1].

Καὶ μέχρι μὲν ἐκείνης τῆς ὥρας ἐνόμιζον, ὅτι ἀντηγωνίζοντο πρὸς ἐπέλασιν ἱππέων, ἧς σκοπὸς ἦτο ἡ ἐπανόρθωσις τῆς ἥττης ἣν εἶχον ὑποστῆ πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν. Ἀλλ' αἴφνης εἶδον ἐξορμῶσαν τὴν ὅλην στρατιὰν ἀπὸ τῶν γηλόφων καὶ τὸν Ἐπαμεινώνδαν αὐτὸν ἡγούμενον τοῦ ἐν δρόμῳ προχωροῦντος κέρατος. Τότε οἱ Μαντινεῖς μετὰ τῶν συμμάχων παρετάχθησαν ἐν βίᾳ κατὰ τὸ δυνατόν. Συνεκρότησαν δὲ γραμμὴν παρατάξεως βαίνουσαν πλαγίως διὰ τοῦ πεδίου καὶ ἔχουσαν ἐστραμμένα τὰ νῶτα πρὸς τὴν πόλιν, ἧς ἤθελον νὰ ὑπεραμυνθῶσι. Καὶ κατὰ μὲν τὸ δεξιὸν κέρας ἵσταντο οἱ Μαντινεῖς μετὰ τῶν λοιπῶν Ἀρκάδων, ἔχοντες συνῳδὰ πρὸς τὴν τελευταίαν συνθήκην τὴν ἡγεμονίαν τῆς στρατιᾶς· εἵποντο δὲ μετ' αὐτοὺς οἱ Λακεδαιμόνιοι, ἔπειτα δὲ οἱ Ἠλεῖοι καὶ οἱ Ἀχαιοί. Τὸ δὲ ἀριστερὸν κέρας ἀπετέλουν οἱ ἑξακισχίλιοι Ἀθηναῖοι. Ἐν τῷ συνόλῳ δὲ λέγονται ἀνερχόμενοι εἰς εἰκοσακισχιλίους μὲν πεζούς, δισχιλίους δὲ ἱππεῖς· ἄρα ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν ἦτο κατὰ πολὺ ὑποδεέστερος τοῦ τῶν πολεμίων. Καὶ δὲν ἔλειπε μὲν ἀπ' αὐτῶν θάρρος καὶ πολεμικὸν μένος, ἀλλ' ἐστεροῦντο ὅμως στρατηγοῦ δυναμένου νὰντιμετρηθῇ πρὸς τὴν στρατηγικὴν τέχνην ἀνδρὸς οἷος ὁ Ἐπαμεινώνδας. Στερούμενοι δὲ αὐτοὶ ἰδίου σχεδίου, ηὐκόλυνον διὰ τῆς ἐν εὐρείᾳ ἀναπτύξει παρατάξεως τὴν ἐκτέλεσιν τῶν σχεδίων τοῦ ἐχθροῦ. Ὅτε δὲ ἡ ἐχθρικὴ φάλαγξ εἰσώρμησεν εἰς τὸ δεξιὸν κέρας, οὐδεμίαν τοῦτο ἠδυνήθη νὰντιτάξῃ ἀντίστασιν. Τὸ ὅλον κέρας διελύθη, καὶ συμπαρέσυρεν εἰς τὴν σύγχυσιν τὸ μέσον τῆς παρατάξεως. Ἡ δὲ μάχη ἐκερδήθη ὑπὸ τῶν Θηβαίων ἅμα τῇ ἐνάρξει[2]. Ἀλλ' ἅμα τῇ ἐπελθούσῃ κρισίμῳ νίκῃ οἱ νικη-

[1] *Ξενοφῶντος* Ἑλλην. VII, 5, 24. *Διοδώρου Σικελιώτου* XV, 85.

[2] Ἴδε τὴν περιγραφὴν τῆς μάχης παρὰ τῷ Schäfer Demosthenes [und seine Zeit] Τόμ. Γ' Beilage I. Εἰς τὴν πρὸ τῆς μάχης τῆς Μαντινείας μεταξὺ τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ται ἀπέβαλον πάλιν ἁπάσας τὰς ἐπιτυχίας, ἐπειδὴ ὁ Ἐπαμεινώνδας, συμμετασχὼν τῆς μάχης μεθ' ὁρμῆς ὑπὲρ μέτρον ἀκαθέκτου, ἐδέχθη καίριον τραῦμα, οἱ δὲ Θηβαῖοι ἠναγκάσθησαν νὰ ἐξαγάγωσιν αὐτὸν ἐκ τοῦ πεδίου τραυματίαν [1]. Καὶ ἐπί τινα μὲν χρόνον ἐξηκολούθησαν οἱ Θηβαῖοι διατηροῦντες ἀφιλονεικήτως τὴν κτηθεῖσαν ὑπεροχήν, ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ ἡ στρατιὰ εὑρέθη ἐν ἀμηχανίᾳ, ἡ δίωξις ἔπαυσεν, οἱ πολέμιοι ἠθροίσθησαν καὶ πάλιν, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ κατώρθωσαν οἱ Ἀθηναῖοι νὰ ἀνταγωνισθῶσιν ἐπιτυχῶς πρὸς τὴν θηβαϊκὴν μοῖραν τὴν παρατεταγμένην κατὰ τὸ ἔσχατον ἄκρον τοῦ δεξιοῦ κέρατος.

Ἐκεῖ ἔνθα ἡ μεγάλη πεδιὰς τῆς σημερινῆς Τριπόλεως συνάγεται εἰς πάροδον στενὴν, ἥτις ἀπετέλει ποτὲ τὰ σύνορα μεταξὺ τῆς Μαντινικῆς καὶ τῆς Τεγεάτιδος, προεκβάλλει ἐκ τῶν δυτικῶν κλιτύων τῶν ὀρέων γλωσσοειδὴς ῥάχις, ἐπιτρέπουσα ἐλευθέραν ἄποψιν πρὸς τὸ βόρειον πεδίον. Ἐκαλεῖτο δὲ ἡ ῥάχις αὕτη Σκοπὴ [2], καὶ βεβαίως ἐν τοῖς πολλοῖς μεταξὺ τῶν δύο πόλεων περὶ συνόρων ἀγῶσιν εἶχον μεταχειρισθῆ αὐτὴν πολλάκις οἱ Τεγεᾶται πρὸς ἐπιτήρησιν τῶν κινήσεων τῶν πολεμίων. Ἐκεῖνο δὲ

συμμάχων ἐξ ἑνὸς καὶ τῶν Ἀρκάδων, Ἀχαιῶν καὶ Ἠλείων ἐξ ἑτέρου ὁμολογηθεῖσαν συμμαχίαν ἀναφέρεται, καθ' ἃ ἀπέδειξεν ὁ Köhler ἐν ταῖς Mittheilungen des Deutschen archaëologischen Instituts Τόμ. Ι' [1876] σ. 197 κ. ἑ. ἡ ὑπὸ τοῦ ***Κουμανούδη*** (ἐν Ἀθηναίῳ Τόμ. Ε' σ. 101) ἐκδοθεῖσα ἐπιγραφὴ τοῦ ἐνιαυτοῦ τοῦ ἄρχοντος Μόλωνος. Εἰς τὸν καθορισμὸν τοῦ χρόνου τοῦ ψηφίσματος τούτου συντελεῖ ἡ μνεία εὐχῶν ἐν στ. 6-12· ἐὰν συνενέγκῃ [Ἀθην]αίων τῷ δήμῳ τὰ δόξαντα περὶ τῆς συμμαχίας. Ἀλλ' [ἀφ' οὗ ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη ἀνέρχεται εἰς τὸν ἐνιαυτὸν τοῦ Μόλωνος καὶ ἐν αὐτῇ ἀποδεικνύεται ἀναμενομένη ἡ περὶ τὴν Μαντίνειαν μάχη], καταρρίπτεται ἥτε παρὰ ***Διοδώρῳ τῷ Σικελιώτῃ*** (XV, 82) καὶ παρὰ τῷ ***Πλουτάρχῳ*** (ἐν Βίῳ δέκα ῥητόρων [σ. 845 ο] παράδοσις, καθ' ἣν ἡ μάχη ἐπολεμήθη ἤδη ἐπὶ ἄρχοντος Χαρικλείδου ὡς καὶ ἡ παρὰ τῷ ***Πλουτάρχῳ*** (Πότερον Ἀθηναῖοι κατὰ πόλεμον ἢ κατὰ σοφίαν ἐνδοξότεροι σ. 350) παρεχομένη ἡμερομηνία αὐτῆς, ἡ δωδεκάτη Σκιροφοριῶνος. Ἡ ἡμερομηνία δὲ αὕτη ἦτο πιθανῶς ὡς καὶ αἱ λοιπαὶ παρ' αὐτῷ μνημονευόμεναι ἡ τῆς ἐπὶ τῇ μάχῃ εὐχαριστηρίου ἑορτῆς. Πρβλ. καὶ ἀνωτέρω Τόμ. Β' σ. 417 ἐν σημ. Ἡ δὲ καθομολόγησις τῆς συμμαχίας καὶ ἡ εἰς αὐτὴν ἐπακολουθήσασα μάχη συμπίπτουσι πρὸς τὰς πρώτας ἑβδομάδας τοῦ ἐνιαυτοῦ τοῦ ἄρχοντος Μόλωνος.

[1] ***Ξενοφῶντος*** Ἑλλην. [VII, 5], 25. ***Διοδώρου Σικελιώτου*** [XV,] 87.

[2] Curtius Peloponnesos Τόμ. Α' σ. 247.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ὑπῆρξε τὸ χωρίον, εἰς ὃ ἦχθη ὁ Ἐπαμεινώνδας. Ἐκεῖ δὲ ἀνέλαβε καὶ πάλιν ὁ βαρέως τετραυματισμένος τελείως τὰς αἰσθήσεις, καὶ ἐχάρη, ὅτ' ἐκομίσθη πρὸς αὐτὸν παρὰ πιστῶν συμμαχητῶν ἡ ἀσπὶς, ἥτις εἶχεν ἐκπέσει τῶν χειρῶν αὐτοῦ ἐν τῇ μάχῃ. Προέλαβε δ' ἀκόμη νὰ κούσῃ τὸ ἄγγελμα τῆς νίκης καὶ παρεσκευάζετο νὰ ποστείλῃ εἰς τοὺς λοχαγοὺς Ἰολαΐδαν καὶ Διόφαντον διαταγὰς περὶ τοῦ τρόπου καθ' ὃν ὤφειλον νὰ ἐπωφεληθῶσι τὴν νίκην. Ἀλλ' ὅτε ἠγγέλθη καὶ περὶ τούτων, ὅτι ἔπεσον, ἔδωκε τὴν συμβουλὴν, ἣν ἀφῆκεν ὡς τελευταίαν παραγγελίαν εἰς τὴν πάτριον πόλιν, νὰ ὁμολογήσῃ εἰρήνην [1]. Καὶ ὡμολόγει μὲν ταῦτα παραγγέλλων, ὅτι ὁ πολιτικὸς σκοπὸς ὃν εἶχεν ἐπιδιώξει δὲν εἶχεν ἐπιτευχθῇ καὶ δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπιτευχθῇ. Ἀλλὰ τὸ αἴσθημα τοῦτο δὲν ἐτάρασσε τὴν σεμνὴν γαλήνην τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, ἐπειδὴ εἶχε τὴν συνείδησιν, ὅτι μέχρι θανάτου εἶχεν ἐργασθῇ ἀφιλοκερδῶς ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας καὶ τοῦ μεγαλείου τῶν συμπολιτῶν. Μετὰ γαληνιαίας δὲ ἀπαθείας διέταξε νὰ ἐξαγάγωσιν ἐκ τοῦ στήθους τὸν σίδηρον τοῦ δόρατος καὶ ἐξέπνευσεν.

Ὡς δὲ τὸν φίλον εἶχε καλύψει ἡ θεσσαλικὴ γῆ, οὕτως ἔθαψαν ἐκεῖνον οἱ περὶ αὐτὸν ἐν τῷ πεδίῳ τῆς μάχης ἐν Μαντινείᾳ, ἐκεῖ ἔνθα οἱ ἀγαπητοὶ αὐτοῦ Θηβαῖοι εἶχον τὸ πρῶτον συμπλακῆ πρὸς τοὺς ἱππεῖς τῶν Λακεδαιμονίων [2]. Οὕτω δὲ καὶ αὐτοὶ οἱ τάφοι τῶν δύο ἀνδρῶν ἐμαρτύρουν τὰς χώρας, ἐν αἷς αἱ διὰ τῶν ἀρετῶν αὐτῶν αὐξηθεῖσαι Θῆβαι εἶχον ἀποβῆ νικηφόροι καὶ εἶχον ἐπιδείξει τὴν δύναμιν αὐτῶν.

Ἀνασκοποῦντες δὲ τὴν πορείαν τῶν γεγονότων ἀπὸ τοῦ 379 μέχρι τοῦ 362 π. Χ., ὀφείλομεν νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι σχεδὸν δὲν ὑπάρχει περίοδος τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας, καθ' ἣν αἱ διάλ-

[1] ***Πλουτάρχου*** Ἀποφθέγματα βασιλέων καὶ στρατηγῶν (Ἐπαμεινώνδου 24). ***Αἰλιανοῦ*** Ποικίλη ἱστορία XII, 3.

[2] ***Παυσανίου*** VIII, 11, 8.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ληλοι σχέσεις τῶν πόλεων μετεβλήθησαν οὕτω γοργῶς καὶ τελείως ὅσον κατὰ τὰ δεκαεπτὰ ἐκεῖνα ἔτη.

Πόλις ἀπὸ μακροῦ χρόνου ἄδοξος καὶ πνευματικῶς καθυστεροῦσα, περιοριζομένη δ' εἰς ἔδαφος μικρὸν καὶ μεσόγειον, περιβαλλομένη ἐν τῇ ἰδίᾳ χώρᾳ ὑπὸ γειτόνων δυσμενῶν, διασπωμένη ὑπὸ φατριῶν καὶ ἔπειτα ὑπὸ τῆς Σπάρτης καθ' ὁλοκληρίαν καταβληθεῖσα, ἀνυψοῦται ἐν χρόνῳ βραχεῖ, ἀναπτύσσουσα τὰς ἰδίας δυνάμεις. Ἀποβαίνει δὲ κέντρον πολιτείας ἥτις ταπεινόνει μὲν τελείως τὴν ἐν Ἑλλάδι ἐπικρατοῦσαν στρατιωτικὴν ἀρχὴν, ἀποσπᾷ δὲ τὸ ἥμισυ τῆς χώρας αὐτῆς, συντελεῖ εἰς τὴν ἐν Πελοποννήσῳ ἀνάπτυξιν νέων πόλεων καὶ πολιτειῶν, ἀναγκάζει τὴν Θεσσαλίαν εἰς συστράτευσιν, ἐπιβάλλει τὴν εἰς ἑαυτὴν παράδοσιν Μακεδόνων βασιλοπαίδων ὡς ὁμήρων, συνενόνει τὸ Βυζάντιον καὶ τὴν Ῥόδον εἰς συμμαχίαν κατὰ θάλασσαν καὶ διαπραγματεύεται μετὰ τῶν ξένων ὡς πόλις ἄρχουσα τῆς Ἑλλάδος.

Τὸ δὲ πολιτικὸν πρόγραμμα τῶν Θηβῶν δὲν ἦτο νέον καθ' ἑαυτό· παρουσιάζεται δ' ἐν αὐτῷ ἀπ' ἐναντίας αὐτὸς ὁ ἀρχαῖος ἀνταγωνισμὸς, ὅστις μόνον διεξάγεται ὑπὸ νέον τύπον. Εἶνε δὲ αὐτὴ ἡ ἀντίθεσις πρὸς τὰς ἀξιώσεις τῶν Λακεδαιμονίων, οἵτινες ἐξηκολούθουν θέλοντες νὰ εἶνε οἱ ἡγεμόνες τῆς Ἑλλάδος. Ἀπὸ δὲ τῆς στιγμῆς, καθ' ἣν οἱ Θηβαῖοι, ἀντιτασσόμενοι πρὸς τὰς ἀξιώσεις ταύτας, ἐξεγείρονται ὡς ἀρχὴ ἰδία, ἀναλαμβάνουσι τὸ πρόγραμμα τῶν Ἀθηναίων, ἐν ᾧ αὐταὶ αἱ Ἀθῆναι ἕνεκα τῆς μεγίστης αὐτῶν ἀδυναμίας δὲν ἠδύναντο νὰ ἐξακολουθήσωσιν αὐτό.

Ἀξία δὲ λόγου εἶνε καὶ ἐν τοῖς καθ' ἕκαστον ἡ ἀναλογία ἡ παρατηρουμένη μεταξὺ τῆς ἀναπτύξεως τῆς ἀρχῆς τῶν Θηβαίων καὶ τῆς τῶν Ἀθηναίων μετὰ μόνης τῆς διαφορᾶς, ὅτι ἐν τῇ θηβαϊκῇ ἱστορίᾳ περιορίζεται εἰς ὀλίγα καὶ μόνον ἔτη ἡ ἀκμὴ ἐκείνη ἡ ἐν Ἀθήναις ἐξελισσομένη κατὰ μικρὸν καὶ κατασκεδαννυμένη εἰς αἰῶνας ὅλους. Καὶ δὴ ἀμφότεραι αἱ πόλεις ἐθεμελίωσαν τὴν δύναμιν αὐτῶν ἐπὶ τῆς ἑνώσεως τῆς χώρας εἰς μίαν πολιτείαν,

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἐν ἀμφοτέραις δὲ ταῖς πολιτείαις ἡ κατάλυσις κυριαρχίας παρανόμου ἀπέβη ἀφετηρία νέου βίου.

Ὡς δ' ἐν Ἀθήναις, οὕτω καὶ παρὰ τοῖς Θηβαίοις πρὸς ἐπιτυχῆ ἐκτέλεσιν τῆς νέας ἐντολῆς ἔγεινεν αἰσθητὴ ἐπιβλητικὴ ἀνάγκη ποικίλης καὶ ἀνωτέρας παιδεύσεως· ὡς δ' αἱ Ἀθῆναι παρέλαβον τὰ σπέρματα τῆς νέας παιδεύσεως ἀπὸ τῶν νήσων καὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, οὕτως αἱ Θῆβαι ἀπὸ τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας.

Ἀμφότεραι δ' αἱ πόλεις ἠναγκάσθησαν νὰ παγιώσωσι δι' ἀγώνων τὴν ἀρτιγενῆ ἐλευθερίαν καὶ τὴν πρὸς αὐτὴν συνδεομένην πνευματικὴν ἐπίδοσιν, καὶ δὴ τὸ πρῶτον δι' ἀγῶνος ἀναγκαίας ἀμύνης ἐναντίον ἀποπειρῶν πρὸς ἐπιβολὴν νέου ἐπ' αὐτὰς τυραννικοῦ ζυγοῦ. Τὰ Λεῦκτρα ὑπῆρξαν ὁ Μαραθὼν τῶν Θηβαίων. Ὁ δὲ ἀμυντικὸς πόλεμος ἤγαγεν εἰς πόλεμον ἐπιθετικόν, ἐπειδὴ ἀσφάλεια πραγματικὴ ἠδύνατο νὰ ἐπιτευχθῇ μόνον ἂν ὁ ἐχθρὸς ἐδιώκετο ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ χώρᾳ καὶ ἂν ἠλευθεροῦντο μὲν καὶ οἱ ἄλλοι ὑπ' αὐτοῦ πιεζόμενοι Ἕλληνες, αὐτὸς δὲ καθίστατο ἀνίσχυρος πρὸς ἐξακολούθησιν τοῦ καταθλιπτικοῦ αὐτοῦ προγράμματος. Αἱ δὲ Θῆβαι ἀπέβησαν, καθ' ἃ καὶ αἱ Ἀθῆναι, ὑπέρμαχοι τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἔθνους, ἀγωνιζόμεναι κατὰ τοῦ ἐγωιστικοῦ καὶ βιαίου δεσποτισμοῦ τοῦ πιέζοντος τὴν Ἑλλάδα. Κατὰ τοῦτο δὲ καὶ μόνον ὑπῆρξαν δυστυχέστεροι οἱ Θηβαῖοι, ὅτι ἠναγκάσθησαν νὰ παλαίσωσι πάντοτ' ἐναντίον ὁμοφύλων, ἐν ᾧ οἱ Ἀθηναῖοι ἀπ' ἐναντίας ηὐτύχησαν νὰ δοξασθῶσι κατὰ τοὺς λαμπροὺς χρόνους ἀγῶνος ἐθνικοῦ ἐναντίον πολεμίων βαρβάρων.

Ὅταν μικραὶ πολιτεῖαι ἐξέρχωνται τοῦ στενοῦ αὐτῶν κύκλου, ὅπως ἀναλάβωσι μεγάλας ἐντολάς, τοῦτο δύναται νὰ ἐπιτύχῃ μόνον ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν ἐνίων ἀνδρῶν ὑπερεχόντων τῶν συμπολιτῶν διὰ τῆς δυνάμεως τῆς θελήσεως καὶ τῆς πνευματικῆς εὐφυίας. Αἱ δὲ Θῆβαι εἶχον ἐν τῷ χρόνῳ τῆς ἀνυψώσεως αὐτῶν οὐκ ὀλίγους μεγαλόφρονας ἄνδρας δυναμένους νὰ θυσιάσωσι τὰ πάντα πρὸς ἐπιτέλεσιν μεγάλων σκοπῶν· ἀλλὰ τὸ ὅλον αὐτῶν μεγαλεῖον ἠρείδετο ἐπὶ δύο ἀνδρῶν ὑπερόχων, εἰς οὓς ἐπεβάλλετο

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

νὰ ἐπιτελέσωσιν αὐτοὶ μόνοι πάνθ' ὅσα παρέσχον εἰς τὴν ἀθηναϊκὴν πατρίδα πλεῖστοι ὅσοι ἔξοχοι 'Αθηναῖοι πολιτευταί. Καὶ ὁ μὲν Πελοπίδας ὑπῆρξεν ὁ πρόμαχος καὶ ἔξαρχος τῆς μεγαλοπραγίας ἥρως ὁ δίκην ἄλλου Μιλτιάδου καὶ Κίμωνος συντελέσας μετὰ μεγίστης δραστηριότητος τὰ ἐν ἀρχῇ ἐπιβαλλόμενα ἔργα, ὁ δ' 'Επαμεινώνδας ὁ ὀξυδερκέστερος πολιτευτὴς ὁ διατάξας τὰ κατ' αὐτὴν τὴν πολιτείαν καὶ κατὰ σχέδιον ἐσκεμμένον ἰθύνας τὰ κατὰ τὰς ἐξωτερικὰς αὐτῆς σχέσεις· καὶ κατέβαλε μὲν τὰ θεμέλια τῆς ἀρχῆς αὐτῆς, καθ' ἃ ἔπραξαν τοῦτο ὁ Θεμιστοκλῆς καὶ ὁ 'Αριστείδης ἐν 'Αθήναις, διετήρησε δὲ αὐτὴν ἐφ' ὅρου ζωῆς διὰ τῆς δυνάμεως τοῦ ἰδίου πνεύματος δίκην ἄλλου Περικλέους. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ δυσκόλως εὑρίσκονται ἐν τῇ ὅλῃ ἑλληνικῇ ἱστορίᾳ δύο πολιτευταὶ ἔχοντες παρ' ὅλας τὰς διαφορὰς τοῦ χαρακτῆρος καὶ κατὰ τὸν ἐξωτερικὸν βίον τοιαύτην πρὸς ἀλλήλους ὁμοιότητα ὡς πρὸς τοὺς σκοποὺς αὐτῶν καὶ τὰς τύχας καὶ οὕτως ἰσότιμοι ὡς πρὸς τὸ πνεῦμα ὅσον ὁ Περικλῆς καὶ ὁ 'Επαμεινώνδας.

'Αμφοτέρων τῶν ἀνδρῶν τούτων ἡ δύναμις ἐστηρίζετο πρὸ πάντων εἰς τὴν μεγάλην καὶ πολυμερῆ ἀνάπτυξιν τοῦ πνεύματος· τὸ δὲ παρέχον εἰς αὐτοὺς τὴν πνευματικὴν ὑπεροχὴν ἦτο ἡ καθ' ὅλου αὐτοὺς κατέχουσα καὶ ἐξευγενίζουσα ἀγάπη τῆς μαθήσεως. «Αἱ Θῆβαι ηὐδαιμόνησαν, λέγει ὁ ῥήτωρ 'Αλκιδάμας, εὐθὺς ὡς οἱ φιλόσοφοι ἔγειναν προστάται αὐτῶν» [1].

Εὑρίσκομεν κατὰ ταῦτα καὶ ἐν Θήβαις ἐν μέσῳ τῆς δημοκρατικῆς πολιτείας ἀριστοκρατικήν τινα ἡγεσίαν, μοναρχίαν τινὰ τοῦ πνευματικῶς πρώτου ἀνδρός. Καὶ ὁ 'Επαμεινώνδας ἡγεῖται τῆς ἰδίας πόλεως, ἀπολαύων τῆς ἐμπιστοσύνης τοῦ δήμου, ὡς στρατηγὸς ἐκλεγόμενος καὶ πάλιν καθ' ἕκαστον ἔτος· ἀλλ' οὐχ ἧττον ὑπέστη καὶ αὐτὸς, καθ' ἃ ὁ Περικλῆς, τὰ ἐπακόλουθα τῆς ἀστασίας τῶν συμπολιτῶν καὶ τὰς ἐπιθέσεις τῆς ἀντιθέτου φατρίας, ἥτις ὑπελάμβανε προσβαλλομένην τὴν ὑπὸ τοῦ δημοκρα-

[1] Παρ' *Ἀριστοτέλει* ἐν Ῥητορικῇ II, 23· καὶ Θήβησιν ἅμα οἱ προστάται φιλόσοφοι ἐγένοντο καὶ εὐδαιμόνησεν ἡ πόλις.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τικοῦ πολιτεύματος παρεχομένην ἰσότητα. Ἄνδρες, οἷος ὁ Μενεκλείδας [1], ἐπέχουσι τὴν θέσιν τοῦ Κλέωνος. Ἀλλὰ μετ' ἀδιαφορίας μεγαθύμου ἠνέχθη καὶ ὁ Ἐπαμεινώνδας ἁπάσας τὰς ἐπιθέσεις καὶ ἀποδοκιμασίας· εἶχε δὲ τὴν εὐχαρίστησιν νὰ βλέπῃ, ὅτι ἡ ἀφοσίωσις τῶν συμπολιτῶν ἀπεδίδετο εἰς αὐτὸν συνεχῶς καὶ πάλιν ὡς εἰς ἄνδρα τῶν ὧν οὐκ ἄνευ, καὶ ἔμεινε πιστὴ εἰς αὐτὸν μέχρι θανάτου. Ὑπῆρξε δὲ, καθ' ἃ καὶ ὁ Περικλῆς, ὡς στρατηγὸς εὐτυχὴς πάντοτε ἐν ἁπάσαις ταῖς κυριωτέραις στρατείαις, ἐπειδὴ κατώρθονε καθ' ὅμοιον πρὸς ἐκεῖνον τρόπον νὰ συνδυάζῃ τὴν μεγίστην σύνεσιν πρὸς τὴν μάλιστ' ἀκάματον δραστηριότητα, καὶ ἰδίως ἐπειδὴ εἶχε τὴν δεξιότητα νὰ ἐξευγενίζῃ καὶ ἐξυψόνῃ διὰ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ τοὺς ὑπ' αὐτὸν τασσομένους. Καὶ ἐδίδαξε μὲν αὐτοὺς, καθ' ἃ ὁ Περικλῆς τοὺς Ἀθηναίους, τὴν ἀπόρριψιν δεισιδαιμονιῶν καὶ προλήψεων [2], συνείθισε δὲ αὐτοὺς εἰς τὴν ἀποφυγὴν στασιαστικοῦ μίσους καὶ σκαιᾶς βιαιοπραγίας. Ἐλαττουμένης δὲ τῆς ἐπ' αὐτοὺς ἐπιδράσεως τοῦ Ἐπαμεινώνδου, ἐπανέπιπτον καὶ πάλιν εἰς τὰς ἀρχαίας κακίας. καὶ εἰς τοιούτους χρόνους ἀνέρχονται αἱ πράξεις ἐκεῖναι αἱ ἐπενεγκοῦσαι εἰς αὐτοὺς ὄνειδος καὶ βλάβην, οἷα ἡ πρὸς τὰς ἀχαϊκὰς πόλεις ἐπιδειχθεῖσα παρ' αὐτῶν παρασπονδία [3] καὶ ἡ ὠμὴ καταστροφὴ τοῦ Ὀρχομενοῦ. Ἐπὶ δὲ τοῦ Ἐπαμεινώνδου ὑπῆρξαν οἱ Βοιωτοὶ ἄλλοι ἄνθρωποι, ἀποβαλόντες μὲν τὴν ἀρχαίαν σκαιότητα, δαμάσαντες δὲ τὴν ἀγριότητα αὐτῶν καὶ ἐμπάθειαν. Ἄνδρες δὲ τοιαύτης τυχόντες ἐπιδράσεως δὲν δύνανται ὡς ἐξ αὐτῆς αὐτῶν τῆς φύσεως ναναπληρωθῶσι. Διὸ καὶ ὁ Ἐπαμεινώνδας, καθ' ἃ ὁ Περικλῆς, δὲν ἔτυχε διαδόχων, καὶ αὐτοῦ δὲ ὁ θάνατος ὑπῆρξε τὸ πέρας ἱστορικῆς περιόδου, ἥτις δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπανέλθῃ.

Καὶ ὁ μὲν Ἀθηναῖος πολιτευτὴς ἀπεμονώθη ἕνεκα τοῦ λοιμοῦ, ὅστις ἀφήρπασε τοὺς λογάδας τῆς ἀρχαιοτέρας γενεᾶς·

[1] Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Δ' σ. 535.
[2] *Διοδώρου Σικελιώτου* XV, 53.
[3] Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Δ' σ. 571.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ὁ δ' Ἐπαμεινώνδας ὑπῆρξε πάντοτε ἀπομεμονωμένος. Ἀληθῶς δὲ αὖτη ὑπῆρξεν ἀναμφιβόλως ἡ μεγάλη διαφορὰ ἐν τῇ δράσει τῶν δύο πολιτευτῶν, ὅτι ἡ μὲν πόλις τοῦ Περικλέους εἶχεν ὡριμάσει κατὰ μικρὸν καὶ ἐξ ἑαυτῆς, ὅπως ἀναδειχθῇ ἀνταξία τῶν ἀξιώσεων αὐτοῦ, αἱ δὲ Θῆβαι ἠναγκάσθησαν νἀναπληρώσωσιν ἐν προθεσμίᾳ βραχείᾳ ταμεληθέντα ἐπὶ χρόνους μακρούς. Διὰ τοῦτο δὲ ἀφ' ἑνὸς ὁ μὲν Ἐπαμεινώνδας εἶνε καθ' ἑαυτὸν ἔτι θαυμασιώτερος καὶ ἡ μὲν ἐπιβολὴ αὐτοῦ ἐπιφαίνεται ἔτι δαιμονιωτέρα, ἡ δὲ δύναμις αὐτοῦ ἡρωικωτέρα, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὸ μεγαλεῖον τῶν Θηβῶν ἐμποιεῖ εἰς ἡμᾶς εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τὴν ἐντύπωσιν αἰφνιδίας ἐμφανίσεως, τὴν αἴσθησιν σπουδῆς τινος, ἧς δὲν ἀναμένομεν μόνιμον τὴν ἐπιτυχίαν, ὑπερεντάσεώς τινος τῶν δυνάμεων, εἰς ἣν ἔμελλεν ἀναγκαίως νὰ ἐπακολουθήσῃ πολὺ μείζων παράλυσις αὐτῶν. Ἐν ᾧ δὲ ὁ Περικλῆς παρ' ἔλην αὐτοῦ τὴν ὑπεροχὴν εἶνε κατ' οὐσίαν αὐτοφυὲς γέννημα τῆς ἀττικῆς παιδεύσεως, ὁ Ἐπαμεινώνδας ἦτο οἱονεὶ ξένος ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ πατρίδι, οὐδ' ἠθέλησέ ποτε νὰ εἶνε Θηβαῖος καθ' ἣν ἔννοιαν ὁ Περικλῆς ἐκαυχᾶτο, ὅτι ἦτο Ἀθηναῖος. Πολὺ δὲ μᾶλλον σκοπὸς τοῦ βίου τοῦ Ἐπαμεινώνδου ὑπῆρξε νὰ εἶνε τέλειος Ἕλλην, καὶ τὸ πολιτικὸν δὲ πρόγραμμα ὅπερ ἐπεδίωξεν ὑπῆρξεν ἡ εἰς τοὺς συμπολίτας εἰσαγωγὴ τοῦ ἀληθοῦς ἑλληνισμοῦ τοῦ συνισταμένου εἰς τὴν πολιτικὴν ἀρετὴν καὶ τὴν ἀγάπην τῆς σοφίας [1].

Δι' αὐτὸν δ' ἐκεῖνον ἡ φιλοσοφία ὑπῆρξε δύναμις μεταπλάσασ' αὐτὸν χωρὶς νἀποξενώσῃ τοῦ γνησίου χαρακτῆρος τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους. Καὶ κατ' αὐτὴν δὲ τὴν ἐσχάτην ὥραν τοῦ βίου, ὅτ' ἐχάρη ἐπὶ τῇ διασώσει τῆς ἀσπίδος, ἐπεδείχθη γνήσιος Ἕλλην. Οὕτω δ' ἐθεώρησεν ἀπὸ γνησίας ἑλληνικῆς ἀπόψεως καὶ τὸν πόλεμον πρὸς τὴν Σπάρτην καὶ τὰς Ἀθήνας ὡς ἀγῶνά τινα ἀμίλλης διεξαγόμενον χάριν τῆς τιμῆς τῆς ἡγεμονίας ἐν Ἑλλάδι, τιμῆς, ἥτις μόνον διὰ πνευματικῆς ὑπεροχῆς ἠδύνατο νὰ κτηθῇ δικαίως.

[1] *Διοδώρου Σικελιώτου* XV, 87. Πρὸς τὴν γνώμην ταύτην ἀντιτάσσεται ὁ von Stern [Geschichte des spartanischen und thebanischen Hegemonie] σ. 244, ὅστις

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Ὁ ἀγὼν ἦτο ἀναπόφευκτος καὶ εἶχεν ἀποβῇ ἐθνικὸν καθῆκον, ἐπειδὴ ἡ κυριαρχία τῆς Σπάρτης εἶχε μεταβληθῇ εἰς τυραννίδα ἀτιμάζουσαν τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος. Ἀλλὰ καθ' ὅλον τοῦτον τὸν ἀγῶνα ὁ Ἐπαμεινώνδας οὐδέποτε ἀπηρνήθη τὴν ἑλληνικὴν φιλοπατρίαν, οὐδὲ παρεσύρθη ὑπὸ τῶν συμφερόντων τῆς πατρίου πόλεως ἐν ᾧ βαθμῷ ὁ Θεμιστοκλῆς καὶ ὁ Περικλῆς. Ἕνεκα δὲ τῆς πραότητος αὐτοῦ πρὸς τὴν Σπάρτην ἔτυχε πικροτάτων ἐπιθέσεων παρὰ τῶν συμπολιτῶν, οὐδὲ ἠδυνήθη ποτὲ νὰ λησμονήσῃ, ὅτι ὁ ἀντίπαλος ἦτο ὁπωσδήποτε ὁμόφυλος. Διὰ τοῦτο δ' ἀπέφυγεν ἐφ' ὅσον ἦτο δυνατὸν τὰς αἱματηρὰς μάχας, ἅπασαι δ' αὐτοῦ αἱ στρατεῖαι ἐν τῇ Πελοποννήσῳ καὶ ἐν Θεσσαλίᾳ δὲν προεκλήθησαν ἐκ φιλοδοξίας ἢ ἐπιθυμίας ἐκδικήσεως, ἀλλ' ἕνεκα λόγων ὡρισμένων καὶ λίαν ἐπιβλητικῶν. Οὐδ' ἐσκέφθη ἄλλως ποτὲ νὰ ἐξολοθρεύσῃ τὴν Σπάρτην, τοῦθ' ὅπερ ἡ Σπάρτη ἐσκόπει περὶ τῶν Θηβῶν· ἤθελε δὲ μόνον νὰ καταστήσῃ ἀνίσχυρον τὴν πρὸς τὸ ἔθνος ἐχθρικῶς φερομένην πόλιν. Πρὸς τὸν σκοπὸν δὲ τοῦτον μετεχειρίσθη τὰ εὐγενέστατα τῶν μέσων, ἰδίως ὡς οἰκιστὴς πόλεων.

Ἐν δὲ ταῖς πόλεσιν εἶχον ὡριμάσει ἅπαντα ἐκεῖνα δι' ὧν οἱ Ἕλληνες διεκρίνοντο ὑπερόχως ἀπὸ τῶν ἄλλων ἐθνῶν· διὰ τοῦτο δὲ ὁ διοικισμὸς τῶν πόλεων ἦτο ἡ μεγίστη ἀτίμωσις καὶ ἡ τραχυτάτη βιαιοπραγία ἣν ἠδύνατο νὰ ὑποστῇ φῦλον ἑλληνικόν. Ἀλλ' ἡ Σπάρτη ἕνεκα τοῦ κατέχοντος αὐτὴν ἐγωισμοῦ δὲν ὤκνει νὰ ἐνισχύῃ τὴν ἰδίαν ἀρχὴν διὰ διαλύσεως πόλεων συνῳκισμένων ἢ τῆς παρακωλύσεως συνοικισμοῦ, ἅτε καθ' ὅλου δυναμένη μόνον νὰ λαμβάνῃ καὶ ὄχι νὰ δίδῃ, μόνον νὰ κωλύῃ καὶ ὄχι νὰ προάγῃ. Ὁ δ' Ἐπαμεινώνδας ἀπ' ἐναντίας ἐπεδίωξε καὶ ἐν τούτῳ γνήσιον ἑλληνικὸν πρόγραμμα, θεωρήσας καθῆκον αὐτοῦ τὴν ἀνάστασιν

ὡς μόνον πολιτικὸν πρόγραμμα τοῦ Ἐπαμεινώνδου ἀποδέχεται τὴν ἐπέκτασιν τῆς ἀρχῆς τῆς Βοιωτίας ἐπὶ σύμπασαν τὴν Ἑλλάδα. Ἐρείδεται δὲ, τοῦτο ἰσχυριζόμενος, ἐπὶ τοῦ ***Ξενοφῶντος*** (Ἑλλην. VII, 5, 18) λέγοντος· εἰ δὲ ἀποθάνοι, καλὴν τὴν τελευτὴν ἡγήσατο ἔσεσθαι πειρωμένῳ τῇ πατρίδι ἀρχὴν Πελοποννήσου καταλιπεῖν.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

πόλεων κατεστραμμένων, τὴν ἐπικούρησιν ἀνήβων πολιτειῶν πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς πολιτικῆς αὐτῶν ἀνεξαρτησίας καὶ τὴν δημιουργίαν νέων κέντρων ἱστορικοῦ βίου. Δὲν ἐσκέφθη δὲ νὰ ἐξαναγκάσῃ τοὺς Ἕλληνας νὰ συναποτελέσωσι μίαν καὶ μόνην πολιτείαν, ἀπ' ἐναντίας δ' ἐτιμώρησε τοὺς Λακεδαιμονίους δεινότατα, καταστήσας τὸ καθ' ἑαυτὸν ἀληθῆ τὴν παρ' ἐκείνων κηρυχθεῖσαν αὐτονομίαν τῶν ἑλληνίδων πόλεων, ἥτις ἐν τῷ στόματι αὐτῶν εἶχεν ἀποβῆ φράσις ἀπατηλή, καὶ πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς ἀνταλκιδείου εἰρήνης ἀνορθώσας μὲν τὴν Μεσσηνίαν, ἀναδείξας δὲ ἀνεξάρτητον τὴν νότιον Ἀρκαδίαν. Μετὰ δὲ τὴν παρὰ τοῦ Ἐπαμεινώνδου ἀπὸ τοῦ σπαρτιατικοῦ ζυγοῦ ἀπελευθέρωσιν τῶν ἑλληνίδων πόλεων σκοπὸς τῆς φιλοπατρίας αὐτοῦ ὡς Βοιωτοῦ ὑπῆρξε τὸ νὰναδείξῃ τὴν πάτριον πόλιν ἀξίαν καὶ ἱκανὴν ὅπως ἀναλάβῃ τὴν ἡγεμονίαν τῶν ἐλευθέρων συμμαχίδων πόλεων καὶ ἐπιτελέσῃ τὰ βαρέα καθήκοντα τῆς τιμητικῆς ταύτης ἐντολῆς μετὰ μείζονος δικαιοσύνης τῆς ἐπιδειχθείσης πρότερον παρὰ τῆς Σπάρτης καὶ τῶν Ἀθηνῶν.

Ἕνεκα δὲ τῆς δυσχερείας πρὸς ἐκτέλεσιν ταύτης τῆς ἐντολῆς μετεχειρίσθη πᾶν μέτρον ἐπιτρεπόμενον, ὅπως ἀνυψώσῃ τὴν ἀρχὴν τῆς πατρίου πόλεως. Διὸ συνῆψε πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον σχέσεις πρὸς τοὺς Δελφούς, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν Περσίαν· τὴν δὲ πρὸς τὴν Περσίαν προσπέλασιν ἐπεχείρησε μετ' ἀφιλοκερδείας μείζονος ἢ ὅ τι εἶχον πράξει πρὸ αὐτοῦ ἡ Σπάρτη καὶ αἱ Ἀθῆναι, ἐπειδὴ δὲν δύναται νὰποδειχθῇ, ὅτι ἐπωφθαλμίασεν εἰς τὸν περσικὸν χρυσόν. Καὶ ὅμως αὐτὸ ἐκεῖνο, ἐφ' ᾧ οὐδεὶς εἶχε χολωθῇ κατὰ τῶν Λακεδαιμονίων, δὲν συνεχωρήθη εἰς τοὺς Θηβαίους, ἁπασῶν δὲ τῶν ἐνεργειῶν αὐτῶν εἴπερ τις καὶ ἄλλη αὕτη δὲν ἤγαγεν εἰς καλόν. Καὶ εἶνε μὲν πάντως ὀδυνηρὸν νὰ βλέπωμεν ἄνδρας οἵτινες ἐνεφοροῦντο τοιαύτης ἐθνικῆς ὑπερηφανείας ἐνισχύοντας διὰ γραμμάτων τοῦ μεγάλου βασιλέως τὰς ἀξιώσεις αὐτῶν ἐν Ἑλλάδι· ἀλλ' ὅμως τὰ τοιαῦτα διαβήματα εἶχον ἐπιβληθῇ ἕνεκα τῆς ἐνεργείας τῶν ἀντιπάλων, τὸ δὲ ὄνειδος τῆς τοιαύτης διαγωγῆς

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

βαρύνει τὰς πόλεις ἐκείνας αἵτινες εἶχον ἀγάγει τὴν Ἑλλάδα εἰς τὴν τοιαύτην ἐξάρτησιν ἀπὸ τῆς ξένης.

Κατὰ πόσον δὲ θὰ ἤθελε κατορθώσει ὁ Ἐπαμεινώνδας νὰ ἐξασφαλίσῃ εἰς τοὺς Θηβαίους μόνιμον ἡγεμονίαν ἐν Ἑλλάδι, δὲν δυνάμεθα νὰ κρίνωμεν. Ἔπεσεν ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς ἀνδρικῆς ἡλικίας ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης, εἰς ὃ αἱ πρὸς τὸ πρόγραμμ' αὐτοῦ ἀντιστρατευόμεναι πόλεις εἶχον καλέσει τὰς τελευταίας αὐτῶν δυνάμεις. Ἡ δ' Ἑλλὰς ἔκειτο ἐξηντλημένη πρὸ τῶν ποδῶν αὐτοῦ, καὶ ἡ συμμαχία τῶν Θηβῶν ἐξετείνετο ἀπὸ τοῦ μεσσηνιακοῦ κόλπου μέχρι τῆς Μακεδονίας, περιελάμβανε δὲ ἤδη καὶ τὰς πρώτας τῶν ναυτικῶν πόλεων τοῦ Αἰγαίου. Τίς δὲ θὰ ἤθελε νὰντισταθῇ εἰς τὴν καθολικὴν εἰρήνην ἣν ἔμελλε νὰ κηρύξῃ ἐπ' ὀνόματι τῶν Θηβῶν;

Κατὰ ταῦτα ἥκιστα πάντων τῶν πολιτευτῶν δυνάμεθα νὰ κρίνωμεν τὸν Ἐπαμεινώνδαν ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς πολιτικῆς αὐτοῦ ἐνεργείας. Τὸ δὲ μεγαλεῖον αὐτοῦ ἔγκειται εἰς τοῦτο, ὅτι ἀπὸ παίδων ἐπεδίωξεν ἀπαύστως νὰποβῇ παρὰ τοῖς συμπολίταις τὸ πρότυπον ἑλληνικῆς ἀρετῆς καὶ ὅτι οὐδεμία ποτὲ δυσχέρεια καὶ οὐδεμία παραγνώρισις παρεπλάνησαν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ σκοπουμένου καὶ ἤγαγον αὐτὸν εἰς τὴν διὰ ῥυπαρῶν μέσων βεβήλωσιν σκοπῶν εὐγενῶν. Ἁγνὸς καὶ παντὸς ἐγωισμοῦ ἀπηλλαγμένος, πάντοτε ὅμοιος πρὸς ἑαυτὸν διήγαγε τὸν πολυκύμαντον βίον καὶ ἀντέστη εἰς ἅπαντας τοὺς πειρασμοὺς στρατιωτικῆς ἐπιτυχίας πρωτοφανοῦς καὶ ἁπάσας τὰς δοκιμασίας καὶ τὰς δυσπραγίας. Καὶ ὑπερηφάνως μὲν ἀπέκρουσε τὰς προτάσεις τοῦ τυράννου Ἰάσονος, ὅστις μεγάλως ἐγλίχετο νὰ καταστήσῃ αὐτὸν συμπράκτορα τῶν σχεδίων αὐτοῦ [1], ἔζησε δ' ἐν πτωχείᾳ ἑκουσίᾳ, μίαν μόνην ἐπιζητῶν χαράν, τὴν παρεχομένην ὑπὸ τῆς πιστῆς ἐκπληρώσεως τῆς ἐντολῆς τοῦ βίου, ἧς εἶχε βαθυτάτην συναίσθησιν, καὶ ὑπὸ τῆς μετὰ τῶν φίλων ἀναστροφῆς.

Ἡ φιλία ἦτο παρὰ τοῖς Ἕλλησι καὶ ἰδίως τοῖς Πυθαγορείοις

[1] ***Πλουτάρχου*** Περὶ τοῦ Σωκράτους δαιμονίου 14. [Πρβλ. καὶ ἀνωτέρω Τόμ. Δ' σ. 551].

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

οὐ μόνον κόσμημα τοῦ βίου καὶ ἀγαθὸν πολύτιμον, ἀλλ' ἀρετὴ ἧς ἄνευ δὲν ἠδύναντο νὰ φαντασθῶσιν ἀληθῆ ἀνθρώπινον βίον. Τῆς δὲ γνησίας ἑλληνικῆς ταύτης γνώμης οὐδεὶς ἀντελήφθη βαθύτερον, οὐδ' ἐφήρμοσεν αὐτὴν τρανότερον τοῦ Ἐπαμεινώνδου, ὅστις τὴν ἀδελφικὴν οἰκειότητα ἁπάντων τῶν ὁμοφρονούντων ἐθεώρει κυριώτατον μέσον πρὸς ἀνύψωσιν τῆς πατρίου πόλεως εἰς ἀνωτέραν βαθμῖδα παιδεύσεως καὶ δυνάμεως καὶ ἐντὸς τοῦ μεγαλειτέρου κύκλου τῶν φίλων συναπετέλεσε μετὰ τοῦ πιστοῦ Πελοπίδου φιλικὸν ζεῦγος, οἷον οὔτε πρότερον οὔτε κατόπιν εἶδε τὸ Ἑλληνικόν. Ἀνεπίφθονοι ἵσταντο πλησίον ἀλλήλων, μετὰ πίστεως ἀδιαρρήκτου, συμπληροῦντες καὶ συμπροάγοντες ἀλλήλους ἐν τῇ ἐκτελέσει τῆς κοινῆς ἐντολῆς. Ὁ δὲ Πελοπίδας ἀνεστρέφετο καὶ ἐπεκοινώνει πρὸς τὸν κόσμον, πρὸς τοὺς ἀνθρώπους μᾶλλον τοῦ σοβαρωτέρου καὶ χαλεπωτέρου Ἐπαμεινώνδου, ἦτο δὲ δημοφιλέστερος ἐκείνου, καὶ διὰ τοῦτο βεβαίως εἰργάσθη ὁραστηρίως, ὅπως διαδώσῃ εἰς εὐρυτέρους κύκλους τὴν προσήκουσαν ἐκτίμησιν τοῦ φίλου. Καὶ ἐν μὲν τῇ τολμηρᾷ ἐπιθέσει ἐναντίον τῶν τυράννων ὑπῆρξε πρόδρομος αὐτοῦ, ἔπειτα δὲ προσεχώρησεν ὅλως εἰς τὴν ἐνέργειαν τοῦ φίλου καὶ ὑπετάχθη μετὰ μετριοφροσύνης ἐπεράστου εἰς τὸ ἀνώτερον ἐκείνου πνεῦμα. Ὑπῆρξεν ὁ ἀνὴρ τῶν ἔργων ὁ μετὰ χαρμοσύνου πεποιθήσεως βοηθῶν εἰς ἐκτέλεσιν τῶν ἰδεῶν τοῦ Ἐπαμεινώνδου.

Καὶ αἱ μὲν ἀνεπαρκεῖς μαρτυρίαι τῶν ἀρχαίων διδάσκουσιν ἡμᾶς μόνα τὰ κατὰ τὰς ἐξωτερικὰς ἐπιτυχίας τῆς πολιτείας τῶν Θηβαίων. Ἀλλ' ὁ θαυμασμὸς ἡμῶν ἤθελε πάντως αὐξήσει, ἂν ἠδυνάμεθα νὰ ἐπισκοπήσωμεν τὴν δρᾶσιν τῶν δύο φίλων ἐν τῷ ἐσωτερικῷ τῆς πόλεως καὶ τὰς δυσχερείας ἃς εὑρέθησαν ἐν τῇ ἀνάγκῃ νὰ ὑπερνικήσωσιν ἐν αὐτῇ. Ὁ Ἐπαμεινώνδας δὲν ὑπῆρξε μόνον ὁ δημιουργὸς στρατιωτικοῦ ὀργανισμοῦ, ἀλλ' ἐπέδειξε τὸ ἐφευρετικὸν τοῦ νοῦ καὶ ἐν τούτῳ, ὅτι κατώρθωσεν ἐν τῇ μικρᾷ καὶ οὔτ' ἐξ ἐμπορίου οὔτ' ἐκ τεχνῶν πλουσίᾳ χώρᾳ νὰ ἐξεύρῃ τὰ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

μέσα ἐκεῖνα, ἅτινα ἐξήρκουν πρὸς συντήρησιν στρατιᾶς ἀξίας μεγάλης πόλεως καὶ πολεμικοῦ στόλου.

Προσιδιώθη δὲ ἁπάσας τὰς γονίμους ἰδέας προγενεστέρων πολιτειῶν, καὶ ἰδίως ἀπέβλεπεν εὐλόγως εἰς τοὺς Ἀθηναίους ὡς πρότυπα καὶ ὡς ἀναγκαίους προδρόμους. Πράγματι ἐπωφελήθη μὲν χάριν τῆς πατρίου πόλεως τὰς προόδους τῆς ὁπλομαχητικῆς καὶ τῆς στρατηγίας τὰς ὀφειλομένας εἰς τὸν Ξενοφῶντα, τὸν Χαβρίαν καὶ τὸν Ἰφικράτην, καὶ τούτου αἱ ἐπιτυχίαι ἐνεθάρρυναν αὐτὸν, ὅπως ἐπόμενος εἰς τὸ παράδειγμ' αὐτοῦ διασπάσῃ τὰ στενὰ τοῦ ἰσθμοῦ χάριν προσβολῆς τῶν Λακεδαιμονίων ἐν αὐτῇ τῇ Πελοποννήσῳ [1]· ἐδιδάχθη δὲ παρὰ τῶν Ἀθηναίων καὶ ὅτι τὸ ζήτημα περὶ τῆς ἡγεμονίας ἐν Ἑλλάδι μόνον κατὰ θάλασσαν ἠδύνατο νὰ κριθῇ, ὁμοίως δὲ ἀπεδέχθη καὶ τὴν ἀρχὴν τῶν ἱδρυτῶν τῆς νέας τῶν Ἀθηναίων κατὰ θάλασσαν ἀρχῆς ἐκείνην, καθ' ἣν οἱ ἔχοντες τὴν ἡγεμονίαν ὤφειλον νὰ εὐλαβῶνται τὰ ἐπιχώρια πολιτεύματα τῶν συμμάχων [2]. Διὰ ταῦτα δὲ ἀντετάχθη ἐπιμονώτατα εἰς ἀκάθεκτον διάδοσιν τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος, οἵαν ἤθελον οἱ Θηβαῖοι δημαγωγοί. Τέλος δὲ ὁ Ἐπαμεινώνδας εἴπερ τις καὶ ἄλλος τῶν ἐν Ἑλλάδι πολιτευθέντων ἔδη ἐπὶ τὰ ἴχνη τῶν Ἀθηνῶν καὶ κατὰ τοῦτο, ὅτι ἐθεώρησε τὴν δημοσίαν προστασίαν τῆς τέχνης καὶ τῆς ἐπιστήμης ὡς κυριώτατον καθῆκον πάσης ἑλληνικῆς πόλεως ἐχούσης τὴν ἀξίωσιν νὰ ἡγῆται τῶν Ἑλλήνων.

Εἰργάσθη δὲ αὐτὸς τὸ κατὰ δύναμιν, ὅπως εἰσαγάγῃ τὴν φιλοσοφίαν εἰς τὰς Θήβας, καὶ δὴ οὐ μόνον ὡς πνευματικὴν διατριβὴν καλλιεργουμένην ἐν κύκλῳ ἐπιλέκτων ἀνδρῶν, ἀλλ' ὡς δύναμιν ἀνωτέρας ἐπιγνώσεως ὑφόνουσαν καὶ καθαίρουσαν τὰ πλήθη. Ἡ δὲ δημοσία ῥητορεία ἔγεινεν ἐν Θήβαις ἐπιχώριος συγχρόνως μετὰ τῆς παλινορθώσεως τῆς δημοκρατίας, καὶ οὐ μόνον ὁ Ἐπαμεινώνδας αὐτὸς ἀνεδείχθη τελείως ἰσότιμος πρὸς

[1] Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Δ' σ. 355

[2] Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Δ' σ. 448.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τοὺς πρώτους ῥήτορας τῶν Ἀθηνῶν, ἰδίως δὲ τὸν Καλλίστρατον, κατὰ τὴν ἐπιτυχῆ ἀγχίνοιαν, ἀλλὰ καὶ οἱ φίλοι αὐτοῦ ἐδιδάχθησαν, καθ' ἃ ἀποδεικνύεται ἐκ τῆς εἰς τὰ Σοῦσα πρεσβείας, ἐν χρόνῳ θαυμασίως βραχεῖ νὰ ὑπεραμύνωνται τῶν συμφερόντων τῶν Θηβῶν μετὰ δυνάμεως, δεξιότητος καὶ ἀξιοπρεπείας παραλλήλως πρὸς τὰς ἄλλας πόλεις, αἵτινες εὑρίσκοντο ἀπὸ χρόνου μακροῦ ἐν σχέσεσιν ἐξωτερικαῖς.

Ἐν πᾶσι τοῖς κλάδοις ἀπεδείχθη πνευματικὴ κίνησις, σθεναρὰ ἐπίδοσις χάριν ἐπανορθώσεως τῆς ἀμελείας τοῦ παρελθόντος. Καὶ ὁ μὲν Ἄναξις καὶ ὁ Διονυσόδωρος ἔγραψαν τὴν ἱστορίαν τῆς Βοιωτίας [1]. Τῶν δὲ τεχνῶν ἔτυχεν ἐπιτυχοῦς ἀναπτύξεως ἰδίως ἡ γραφική. Ὁ δὲ Ἀριστείδης ὑπῆρξεν ὁ ἀρχηγὸς βοιωτικοῦ ἐργαστηρίου γραφικῆς, ἀκμάζοντος περὶ τοὺς χρόνους τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν Θηβῶν καὶ διακρινομένου διὰ τὴν σεμνὴν καὶ εὐπρεπῆ τεχνοτροπίαν καὶ διὰ βαθεῖαν καὶ σαφῆ ἅμα παράστασιν ἠθικῶν ἐννοιῶν καὶ διὰ τοῦτο ἀξιωθέντος φήμης πανελληνίου [2].

Τῆς δὲ ἀρχιτεκτονικῆς τῶν χρόνων ἐκείνων τιμιώτατον δεῖγμα παρέχουσι τὰ μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων καλῶς σωζόμενα λείψανα τῶν ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ Ἐπαμεινώνδου κτισθέντων τειχῶν τῆς Μεσσήνης, ἅτινα εἶνε λαμπρὰ πρότυπα μεγαλοπράγμονος τειχοδομίας [3]. Ὁ περίβολος τῶν τειχῶν εἶνε ᾠκοδομημένος ἐκ μεγάλων ὀγκολίθων, οἵτινες, ὄντες ἐνιαχοῦ πολύγωνοι, ἀφέθησαν ἀκατέργαστοι πρὸς τὰ ἔξω, ἀλλὰ προσηρμόσθησαν λίαν ἀκριβῶς πρὸς ἀλλήλους καὶ ἐλειάνθησαν ἐπιμελῶς ἐν τοῖς ἄκροις [4]. Οὕτω δὲ συνδυάζεται κατὰ τρόπον ἰδιόρρυθμον ὁ χαρακτὴρ τοῦ ὀχυροῦ μετὰ τῶν προσόντων τῆς χάριτος καὶ τῆς γλαφυρίας.

[1] Ἴδε τἀποσπάσματα τῶν Βοιωτῶν ἱστοριογράφων παρὰ C. Müller (Fragmenta Historicorum Graecorum Τόμ. Β' σ. 84).

[2] Brunn Geschichte der griechischen Künstler [ἐκδ. β' Τόμ. Β' σ. 107 κ. ἑ. 115 κ. ἑ.]. Schuchhardt Nikomachos σ. 7. Περὶ δὲ τοῦ Ἀριστείδου ἴδίᾳ ἴδε Dilthey ἐν τῷ Rheinisches Museum Τόμ. XXV σ. 151. XXVI σ. 283 καὶ Ulrichs αὐτόθι Τόμ. XXV σ. 507.

[3] Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Δ' σ. 531.

[4] Curtius Peloponnesos Τόμ. Β' σ. 139.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Καὶ ἡ γλυπτικὴ δ' ἐπεχωρίασεν ἐν Θήβαις. Ἄλλως δὲ ἤδη ἡ πρώτη συμπλησίασις τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῶν Θηβῶν ἐπεσφραγίσθη ὑπὸ τῆς τέχνης διὰ τῆς ἐν τῷ Ἡρακλείῳ τῶν Θηβῶν ἀναθέσεως ἀγάλματος ποιηθέντος ὑπὸ τοῦ Ἀλκαμένους [1]. Ἐν δὲ τοῖς χρόνοις τοῦ κορινθιακοῦ πολέμου ὑφίστατο ἤδη ἐν Θήβαις ἄξιον λόγου ἐργαστήριον χαλκοτυπίας. Εἰς τὸ ἐργαστήριον δὲ τοῦτο τάσσονται ὁ Ὑπατόδωρος καὶ ὁ Ἀριστογείτων, οἵτινες ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς παρὰ τὴν Οἰνόην μάχης [2] ἱδρυσαν ἐν Δελφοῖς χάριν τῶν Ἀργείων ἀγάλματα παριστάνοντα τοὺς συμμάχους τοῦ Πολυνείκους καὶ τοὺς ἐπιγόνους [3]. Διὰ ταχείας δὲ προόδου ἀπεμακρύνθησαν ἀπὸ τοῦ ἀρχαϊσμοῦ, ὅστις εἶχε διατηρηθῆ ἔν τε τῇ τέχνῃ καὶ ἐν τῇ γλώσσῃ καὶ γραφῇ τῆς Βοιωτίας. Ἐκάλεσαν δ' εἰς τὰς Θήβας τοὺς γλύπτας τοῦ νεωτέρου ἀττικοῦ ἐργαστηρίου. Καὶ τοῦ μὲν Σκόπα ἔργον ἦτο ἡ Ἀθηνᾶ ἡ ἱδρυμένη κατὰ τὴν εἴσοδον τοῦ Ἰσμηνίου τῶν Θηβῶν μετὰ τοῦ Ἑρμοῦ τοῦ ποιηθέντος ὑπὸ τοῦ Φειδίου [4], ὁ δὲ Πραξιτέλης ἐκόσμησε δι' ἀγαλμάτων τοὺς ἀετοὺς τοῦ Ἡρακλείου [5]. Καὶ ταῦτα διότι, καθ' ἃ ἐν Ἀθήναις, οὕτω καὶ ἐν Θήβαις, μετὰ τοὺς ἐνδόξους ἀγῶνας διεκοσμήθησαν μετὰ νέας εὐπρεπείας τὰ ἱερὰ τῆς πόλεως, καὶ δὴ ἰδίως τὸ τοῦ Ἰσμηνίου Ἀπόλλωνος καὶ τὸ τοῦ γενάρχου Ἡρακλέους. Εἰς δὲ τὴν Πρόμαχον Ἀθηνᾶν τοῦ Φειδίου ἀνταπεκρίνετο ὁ Πρόμαχος Ἡρακλῆς τῶν Θηβαίων, καὶ ἐν τῇ ἀγορᾷ τῶν Θηβῶν ὑψοῦτο τὸ ἱερὸν τῆς Εὐκλείας Ἀρτέμιδος, ἐν ᾧ ὑπῆρχε τὸ ἄγαλμα τῆς θεᾶς, πεποιημένον ὑπὸ τοῦ Σκόπα, καθ' ὃν τρόπον καὶ οἱ Ἀθηναῖοι μετὰ τὴν ἐν Μαραθῶνι νίκην ἐτίμησαν τὴν αὐτὴν θεάν [6]. Πολλὰ

[1] Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Δ' σ. 83.

[2] Ἴδε ἀνωτέρω Τόμ. Δ' σ 303.

[3] ***Παυσανίου*** X. 10, 3. Brunn [Geschichte der griechischen Künstler ἐκδ. β' Τόμ. Α' σ. 205].

[4] ***Παυσανίου*** IX, 10, 2.

[5] ***Παυσανίου*** IX, 11, 4. Περὶ δὲ τῶν εἰς Θήβας ἐλθόντων ξένων τεχνιτῶν ἴδε Urlichs Skopas σ. 71 κ. ἑ.

[6] ***Παυσανίου*** IX, 17, 1.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

δὲ καὶ ἄλλα ἔν τε τῇ πόλει καὶ ἐπὶ τῆς Καδμείας πάντως τοῦτο μὲν ἐξετέλεσε, τοῦτο δ' ἐμελέτησεν ὁ Ἐπαμεινώνδας, ἐπειδὴ ἐπεδίωκεν, εἰ καὶ μετὰ συνέσεως καί τινος ἐπιφυλάξεως, τὴν εἰς τὰς Θήβας μετάδοσιν τῆς αἴγλης τῶν Ἀθηνῶν τοῦ Περικλέους. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ λέγεται, ὅτι εἶπεν εἰς τοὺς συμπολίτας, ὅτι, ἂν ἤθελον νὰ εἶνε οἱ πρῶτοι ἐν Ἑλλάδι, ἔδει νὰ μετενέγκωσι τὰ Προπύλαια τῆς Ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν εἰς τὴν εἴσοδον τῆς Καδμείας[1].

Ἀλλ' ὅμως τὸ μεγαλεῖον τῶν Θηβῶν δὲν ὑπῆρξε μόνον ἀπήχησις προγενεστέρων χρόνων, ἀλλὰ παρὰ τὴν βραχεῖαν αὐτοῦ διάρκειαν ἔσχεν ἰδίαν ἀξίαν καὶ ἐχρησίμευσεν ὡς πρότυπον διὰ τὸ μέλλον.

Διὰ τοῦ Ἐπαμεινώνδου αἱ Θῆβαι ἀπέβησαν ἰσότιμοι πρὸς τὴν πόλιν τῶν Ἀθηναίων ὡς ἑστία προγράμματος ἐλευθερίας καὶ ἐθνισμοῦ. Οὕτω δὲ κατωρθώθη, ὅπως αἱ δύο πόλεις δυνηθῶσι νὰ συμπράξωσιν ἐν τῷ μέλλοντι ἀγῶνι ὑπὲρ τῆς ἑλληνικῆς ἀνεξαρτησίας, ὑπὸ ταύτην δὲ τὴν ἔποψιν ὁ Ἐπαμεινώνδας ὑπῆρξεν ὁ πρόδρομος τοῦ Δημοσθένους. Ἀλλὰ καὶ τῶν Μακεδόνων βασιλέων ὑπῆρξε πρόδρομος ἐν τοῖς εὐγενεστάτοις καὶ ἀξιολογωτάτοις αὐτῶν ἔργοις, ἐπειδὴ ἔδειξε πῶς ὁ νικητὴς δύναται νὰ ἐπωφελῆται τὰς νίκας χάριν ἔργων εἰρηνικῶν, πῶς δύναται ἐν χώραις πιεζομέναις καὶ παρ' ἀγρόταις νὰ ἐξεγείρῃ νέαν ζωὴν καὶ διὰ τῆς κτίσεως πόλεων νὰ ἱδρύῃ εἰς ἀεὶ μνημεῖα εὐεργετικὴν ἔχοντα τὴν ἐπίδρασιν. Ἂν δὲ ἀναλογισθῶμεν, ὅτι ὁ Ἐπαμεινώνδας διὰ μέσων μικρῶν καὶ ἐν χρόνῳ βραχυτάτῳ ἔκτισε τὴν Μαντίνειαν, τὴν Μεσσήνην, τὴν Μεγάλην πόλιν, ἣ συνετέλεσε νὰ κτισθῶσιν, ὅτι καὶ εἰς ἄλλας πόλεις, οἷον εἰς τὴν Κορώνην, ἤγαγε Θηβαίους ἀποίκους, δὲν θὰ διαμφισβητήσωμεν εἰς αὐτὸν τὴν τιμήν, ὅτι

[1] *Αἰσχίνου* Περὶ τῆς παραπρεσβείας 105· Ἐπαμεινώνδας εἶπε διαρρήδην ἐν τῷ πλήθει τῶν Θηβαίων, ὡς δεῖ τὰ τῆς Ἀθηναίων ἀκροπόλεως προπύλαια μετενεγκεῖν εἰς τὴν προστασίαν τῆς Καδμείας. Περὶ δὲ τῶν νόμων τῶν εἰς τὰς τέχνας ἀναφερομένων ἐν Θήβαις ἴδε *Αἰλιανοῦ* Ποικίλην Ἱστορίαν IV, 4.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ὑπῆρξεν ὁ πρόδρομος τῆς βασιλικῆς τέχνης τοῦ 'Αλεξάνδρου καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ ὡς οἰκιστῶν πόλεων.

'Αλλ' ἐκεῖνος ὑπῆρξε καὶ ὁ διὰ τῆς διαδόσεως ἑλληνικῶν ἠθῶν εὐρύνας τὰ στενὰ ὅρια τῆς πατρίου χώρας καὶ καταστήσας τὰ ἔθνη τοῦ βορρᾶ συμμέτοχα τῶν ἑλληνικῶν τυχῶν. 'Αντεπροσώπευε δὲ καθ' ἑαυτὸν τὴν ἰδέαν ἑλληνισμοῦ ἀνεξαρτήτου ἀπὸ τοπικῶν συμπτώσεων καὶ ὑπερυψουμένου ἐλευθέρως τῆς διαφορᾶς τῶν πολιτειῶν καὶ τῶν φύλων. Καὶ μέχρι μὲν ἐκείνου τοῦ χρόνου ἡ Ἑλλὰς εἶχε πολιτευτὰς οἵτινες ἦσαν μεγάλοι 'Αθηναῖοι ἢ μεγάλοι Σπαρτιᾶται, ἀλλὰ παρὰ τῷ 'Επαμεινώνδᾳ ἐκλείπει ὁ τοπικὸς ἐκεῖνος χαρακτηρισμός. Ἦτο δὲ πρῶτον Ἕλλην καὶ ἔπειτα Θηβαῖος, καὶ παρεσκεύασεν οὕτω τὴν ἀντίληψιν ἐκείνην, καθ' ἣν ὁ ἑλληνισμὸς ἐθεωρεῖτο ἀγαθὸν πνευματικόν, ἀνεξάρτητον ἀπὸ τοῦ τόπου τῆς γεννήσεως, καὶ τοιαύτη εἶνε ἡ ἀντίληψις τῶν ἀλεξανδρινῶν χρόνων [οἵτινες διὰ τοῦτο ἐκλήθησαν παρὰ τῶν νεωτέρων χρόνοι τοῦ 'Ελληνισμοῦ] [1].

'Επειδὴ δὲ ὁ ἑλληνικὸς χαρακτὴρ παρουσιάζεται παρὰ τῷ 'Επαμεινώνδᾳ ἐλευθερώτερος καὶ μᾶλλον πεπολιτισμένος ἢ παρὰ τοῖς προτέροις πολιτικοῖς ἡγέταις τῆς Ἑλλάδος, διὰ τοῦτο ὁ ἀνὴρ ἐκεῖνος κατενοήθη μᾶλλον ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων. 'Ηδυνήθησαν εὐκολώτερον νὰ ἐμπνευσθῶσιν ἐξ αὐτοῦ, καὶ ὁ χαρακτὴρ αὐτοῦ ἠδυνήθη νὰ χρησιμεύσῃ ὡς πρότυπον ἀπανταχοῦ ἔνθα ὦκουν Ἕλληνες ἢ φιλέλληνες. Διὰ τοῦτο δὲ ἡ ἀνάμνησις αὐτοῦ ἐξῆρε καὶ παρεμύθει τοὺς ἄνδρας τοὺς ἐν τοῖς τελευταίοις χρόνοις πειραθέντας νὰ συντηρήσωσι τὴν τιμὴν τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, τὸν Φιλοποίμενα καὶ τὸν Πολύβιον, καὶ παρὰ τοῖς 'Ρωμαίοις δὲ οὐδεὶς τῶν Ἑλλήνων ἐξετιμήθη ὅσον ὁ 'Επαμεινώνδας [2].

[1] [Ἑλληνισμὸν (Hellenismus) ἐκάλεσεν ὁ Droysen τὴν ἀλεξανδρινὴν περίοδον. Ἴδε καὶ *'Ιω Πανταζίδου* Εἰσαγωγὴν εἰς τὴν Μετάφρασιν τῆς 'Ιστορίας τῶν Διαδόχων].

[2] Ἴδε περὶ τοῦ πρὸς τὸν 'Επαμεινώνδαν θαυμασμοῦ τοῦ 'Αράτου ***Πλούταρχον*** ἐν Βίῳ 'Αράτου 19, τοῦ Τιμολέοντος ***Πλούταρχον*** ἐν Βίῳ Τιμολέοντος 36, τοῦ Φιλοποίμενος ***Πλούταρχον*** ἐν Βίῳ Φιλοποίμενος 3, τοῦ Πολυβίου ***Πολύβιον*** VI, 43. Πρβλ. Schäfer ἐν τῷ Philologus Τόμ. XXIII, σ. 658. Καθ' ὅλου δὲ στερούμεθα τοῦ ***Ἐφόρου***, οὗ ἡ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Οὕτω δ' ἐχόντων τῶν πραγμάτων, θὰ ἦτο ἔγκλημα νὰ χαρακτηρισθῇ ἡ δρᾶσις αὐτοῦ ὡς ἄσκοπος καὶ τὸ πρόγραμμ' αὐτοῦ ὡς ναυαγῆσαν. Ἀληθῶς συνετέλεσε τὰ μέγιστα νὰ πλουτίσῃ τὴν ἑλληνικὴν ἱστορίαν δι' ἰδεωδῶν ὑψηλῶν καὶ ἐχόντων ἀθάνατον τὴν ἀξίαν. Κατέχει δ' ἐν τῇ ἀναπτύξει τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ θέσιν ὑπέροχον, εἰ καὶ αἱ ἐξωτερικαὶ ἐπιτυχίαι τῆς δράσεως αὐτοῦ συνεξέλιπον πάραυτα μετὰ τῆς τελευταίας αὐτοῦ πνοῆς.

Μετ' ἀμηχανίας ὀδυνηρᾶς εἶχεν ἀναμείνει ἡ Ἑλλὰς σύμπασα τὴν μάχην τῆς Μαντινείας. Τοσαῦται δυνάμεις οὐδέποτε εἶχον ἀντιμετρηθῇ πρὸς ἀλλήλας μέχρις ἐκείνου τοῦ χρόνου ἐν τῷ ἀρχαίῳ ἀγῶνι περὶ τῆς ἡγεμονίας. Τώρα δ' ἐφρόνουν, ὅτι ἔμελλον πάντως νὰ κριθῶσι τὰ πάντα. Καὶ ἐνίκησαν μὲν ἐν τῇ μάχῃ αἱ Θῆβαι, ἀλλ' ὑπῆρξε νίκη ἄνευ νικητῶν καὶ δὲν ὑπῆρχεν ἔπαθλον πρὸς διανομήν Ἐγίνωσκον δὲ μόνον, ὅτι ἡ Σπάρτη εἶχεν ἀποβάλει τὴν ἡγεμονίαν διὰ παντὸς καὶ ὅτι αἱ Θῆβαι δὲν ἔμελλον νὰ διατηρήσωσιν αὐτήν.

Ἱστορία ὡς ἐξοχώτατον κεφάλαιον θὰ περιεῖχε βεβαίως τὴν παράστασιν τῶν κατὰ τὸν Ἐπαμεινώνδαν.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΚΙΝΗΤΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΒΕΡΟΙΑΣ

ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΕΠΙΣΤΡΟΦΗΣ

900

ΚΟ Κούρτιος, Ἐρνέστος.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

άριθ. χρ. 14

Ἡμερομηνία ἐπιστροφῆς	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟΝ

ΠΟΛΙΤΕΥΜΑΤΟΣ ΑΘΗΝΩΝ ΤΑΜΕΙΟΝ

6170

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

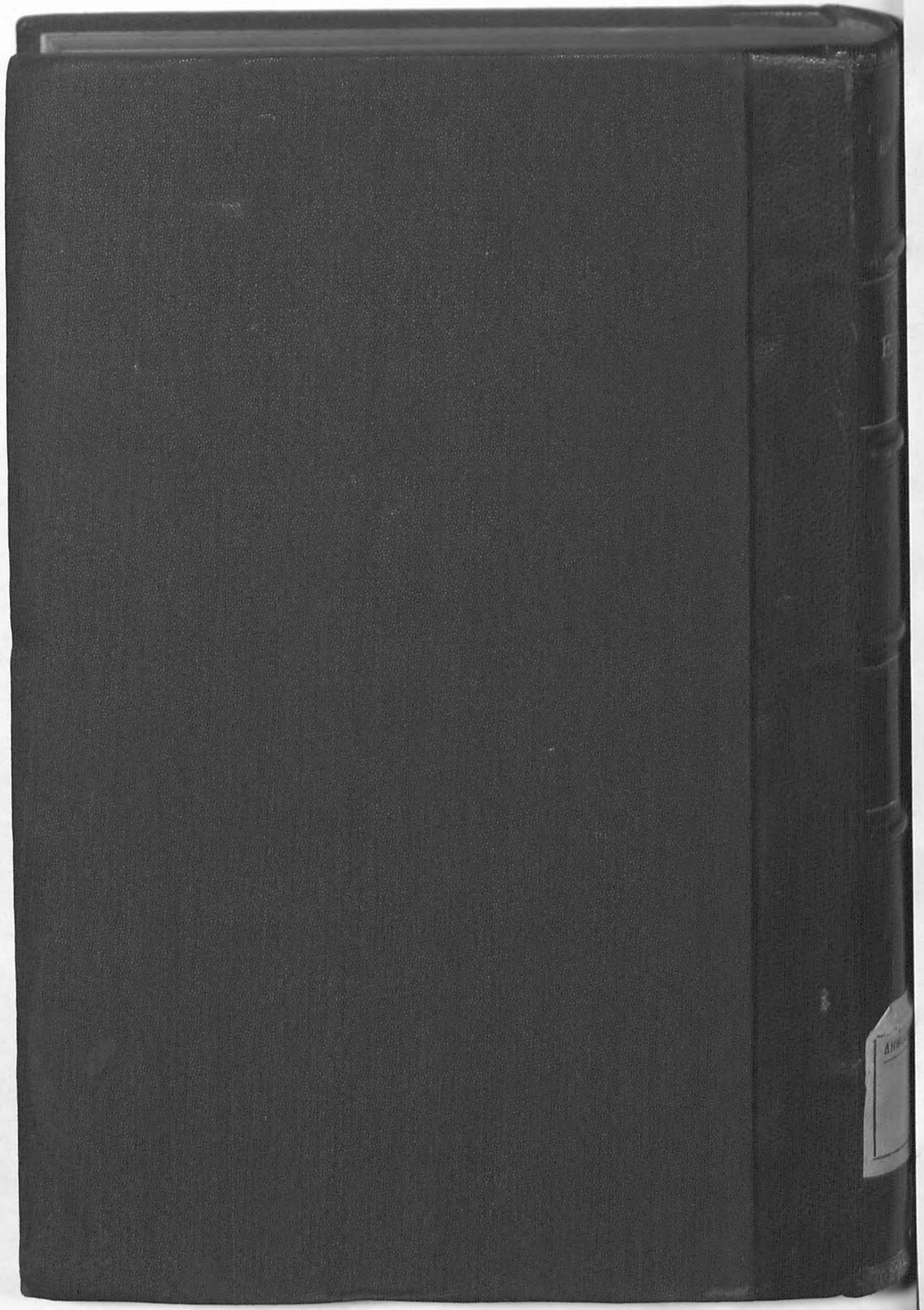

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας